WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA
im. Jarosława Dąbrowskiego

ROZPRAWA DOKTORSKA

Państwa europejskiego obszaru poradzieckiego w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

mgr Jarosław GRABOWSKI

Promotor: **prof. dr hab. Wojciech WŁODARKIEWICZ**

Promotor pomocniczy: **dr Marzena WALKOWIAK**

Warszawa 2025

Pracę tę dedykuję mojej Żonie
za niewyczerpane wsparcie, cierpliwość i wiarę,
za obecność w chwilach zwątpienia
i za codzienną motywację do tego, by iść dalej.
Bez Ciebie ta droga nie miałaby sensu.

Streszczenie

Celem rozprawy doktorskiej było określenie celów polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, identyfikacja instrumentów służących realizacji tych celów oraz opracowanie scenariuszy możliwej reintegracji omawianego obszaru z Federacją Rosyjską. Pod względem terytorialno-politycznym badaniami objęto Estonię, Łotwę, Litwę, Białoruś, Ukrainę oraz Mołdawię, byłe republiki Związku Radzieckiego położone w jego europejskiej części. W pracy przyjęto założenie, że Rosja postrzega ten region, jako przestrzeń o kluczowym znaczeniu strategicznym, stanowiącą tzw. „bliską zagranicę", i dąży do odzyskania wpływów utraconych po rozpadzie ZSRR.

Sformułowany główny problem badawczy dotyczy ustalenia celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec omawianych państw, określenia stosowanych przez Rosję środków oraz możliwych scenariuszy reintegracyjnych w perspektywie do 2032 r. Badania osadzone były w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. W ich trakcie przeprowadzono analizę rosyjskich dokumentów doktrynalnych (w tym strategii bezpieczeństwa, doktryn militarnych, koncepcji polityki zagranicznej), literatury przedmiotu oraz wypowiedzi przedstawicieli władz rosyjskich. Zastosowano metody analizy porównawczej, studium przypadku, wnioskowania indukcyjnego i dedukcyjnego, a także analizę scenariuszową opartą na konsultacjach eksperckich. Ramy czasowe badań ograniczono do lat 2014–2022, które wyznaczyły zakres analizy empirycznej, koncentrującej się na rzeczywistych działaniach wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego od aneksji Krymu i wybuchu konfliktu zbrojnego na Ukrainie. Horyzont prognostyczny badań (2032 r.) przyjęto zgodnie ze średniookresową perspektywą strategiczną – umożliwiło to opracowanie scenariuszy rozwoju sytuacji w średniookresowej perspektywie strategicznej. Horyzont ten znajduje uzasadnienie w przyjętej średniookresowej perspektywie strategicznej. Pozwala on uwzględnić kluczowe trendy, które będą kształtować sytuację w regionie w ciągu następnej dekady. Analiza została przeprowadzona w czterech wzajemnie uzupełniających się wymiarach: politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowo-informacyjnym, co pozwoliło na uchwycenie pełnego spektrum instrumentów wykorzystywanych przez Rosję w polityce bezpieczeństwa wobec państw przedmiotowego regionu.

Rozdziały drugi i trzeci pracy mają charakter teoretyczno-analityczny i służą do zbudowania ram pojęciowych oraz identyfikacji głównych determinant polityki Federacji Rosyjskiej. Stanowią fundament dla części empirycznej oraz prognostycznej, umożliwiając spójną interpretację zarówno przeszłych działań Rosji, jak i możliwych kierunków jej aktywności

w przyszłości. Takie podejście zapewnia ciągłość metodologiczną oraz umożliwia płynne przejście od refleksji teoretycznej do analizy faktów i uwarunkowań strategicznych.

Przeprowadzone badania wykazały, że rosyjska polityka bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego ma charakter konsekwentny, ukierunkowany na odbudowę dominacji regionalnej. Analiza dokumentów doktrynalnych oraz działań Federacji Rosyjskiej wskazuje, że główne cele rosyjskiej polityki to: przeciwdziałanie euroatlantyckiej integracji państw regionu, utrzymanie strefy buforowej oddzielającej Rosję od Zachodu, reintegracja przestrzeni poradzieckiej poprzez formaty wielostronne oraz zabezpieczenie interesów gospodarczych, w tym energetycznych. Do realizacji tych celów Rosja wykorzystuje szerokie spektrum narzędzi: politycznych (presja dyplomatyczna, wsparcie dla środowisk prorosyjskich), ekonomicznych (instrumentalizacja dostaw surowców, sankcje i zachęty gospodarcze), militarnych (ćwiczenia wojskowe, rozmieszczenie sił zbrojnych, działania zbrojne) oraz kulturowo-informacyjnych (propaganda, narracja „ruskiego miru", ochrona rosyjskojęzycznej diaspory).

Bilans działań Rosji w latach 2014–2022 wskazuje na intensyfikację aktywności militarnej oraz stopniową eskalację nacisków polityczno-gospodarczych na inne państwa regionu (w szczególności na Białoruś i Mołdawię). W sferze informacyjno-kulturowej Rosja rozbudowała operacje dezinformacyjne, których celem jest osłabianie powiązań państw poradzieckich z Zachodem oraz wzmacnianie tożsamości prorosyjskiej. W ramach dysertacji opracowano scenariusze rozwoju sytuacji do 2032 r. od reintegracji „miękkiej" (opartej na narzędziach polityczno-gospodarczych i soft power), przez scenariusze pośrednie (utrzymywanie wpływów poprzez długotrwały nacisk hybrydowy) po warianty konfrontacyjne (eskalacja militarna, presja siłowa). Ekspertyzy wskazały na wysokie prawdopodobieństwo scenariuszy asymetrycznych i mieszanych, charakteryzujących się brakiem stabilnego rozwiązania i kontynuacją rywalizacji strategicznej.

Rozprawa pozwoliła na rozwiązanie głównego problemu badawczego, sformułowanego w postaci pytania: *Jakie są cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego (Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Mołdawii i Ukrainy) oraz jakie scenariusze reintegracyjne tej przestrzeni mogą zostać zrealizowane do 2032 roku?* Przeprowadzona analiza wykazała, że Federacja Rosyjska dąży do utrzymania strategicznej kontroli nad regionem, postrzeganym, jako strefa jej uprzywilejowanych interesów, i wykorzystuje w tym celu szerokie spektrum narzędzi politycznych, gospodarczych, militarnych oraz kulturowo-informacyjnych.

Wyniki badań potwierdziły hipotezę główną, zgodnie z którą rosyjski rewizjonizm stanowi jeden z głównych czynników destabilizujących system bezpieczeństwa międzynarodowego.

Reintegracja europejskiego obszaru poradzieckiego jest w oczach Kremla kluczowym warunkiem odbudowy pozycji mocarstwowej Rosji i wpisuje się w szerszy projekt kształtowania nowego ładu geopolitycznego, w którym Rosja aspiruje do roli jednego z jego głównych filarów.

Znaczenie naukowe rozprawy przejawia się w wypracowaniu spójnego, wielowymiarowego modelu analizy polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec europejskich państw poradzieckich. Uwzględniono w nim zarówno ujęcie retrospektywne, jak i prognostyczne. Dysertacja wnosi wkład do rozwoju narzędzi badawczych umożliwiających prognozowanie zachowań strategicznych państw o charakterze rewizjonistycznym oraz pozwala na weryfikację obowiązujących koncepcji teoretycznych, w szczególności teorii neoimperializmu i doktryny „bliskiej zagranicy" w świetle współczesnych realiów geopolitycznych.

Opracowane wnioski, oparte na analizie doktrynalnej, empirycznej i scenariuszowej, cechuje potencjalna użyteczność praktyczna, przeznaczona dla środowisk akademickich, instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo międzynarodowe oraz decydentów politycznym. Mogą one stanowić podstawę do trafniejszego rozpoznania intencji strategicznych Federacji Rosyjskiej oraz projektowania adekwatnych sposobów reagowania na zagrożenia w regionie Europy Wschodniej.

Słowa kluczowe: polityka bezpieczeństwa, Federacja Rosyjska, państwa europejskiego obszaru poradzieckiego, bezpieczeństwo międzynarodowe, rosyjski rewizjonizm, neoimperializm, bliska zagranica, Russkij Mir, wojna hybrydowa, integracja euroatlantycka, priorytety strategiczne, scenariusze reintegracji, bezpieczeństwo regionalne, prognozowanie strategiczne.

Abstract

The objective of this doctoral dissertation was to define the goals of the Russian Federation's security policy towards the European post-Soviet states, identify the instruments employed to achieve these goals, and develop scenarios for the potential reintegration of this area with the Russian Federation. The research focused on Estonia, Latvia, Lithuania, Belarus, Ukraine, and Moldova, former Soviet republics located in the European part of the USSR. The dissertation is based on the assumption that Russia perceives this region as an area of crucial strategic importance, referred to as its "near abroad" and seeks to restore influence lost after the collapse of the Soviet Union.

The main research problem concerned the identification of the objectives of Russia's security policy towards these states, the means used to pursue them, and possible reintegration scenarios by 2032. The study was conducted within the discipline of security studies. It involved the analysis of Russian doctrinal documents, including security strategies, military doctrines, and foreign policy concepts, as well as scholarly literature and statements by Russian authorities. Comparative analysis, case studies, inductive and deductive reasoning, and scenario analysis based on expert consultations were applied. The empirical research covered the years 2014–2022, focusing on actual actions taken by Russia towards the European post-Soviet states, beginning with the annexation of Crimea and the outbreak of the armed conflict in Ukraine. The forecast horizon was set to 2032, enabling the construction of scenarios within a medium-term strategic perspective. This time frame was chosen to capture key trends that are likely to shape the regional situation over the next decade. The analysis was conducted across four complementary dimensions: political, economic, military, and cultural-informational, providing a comprehensive perspective on the instruments utilized by Russia in its security policy toward the region.

Chapters two and three are theoretical and analytical in nature, serving to construct the conceptual framework and identify the main determinants of the Russian Federation's policy. They constitute the foundation for the empirical and prognostic parts of the dissertation, allowing for a coherent interpretation of both Russia's past activities and possible future developments. This approach ensures methodological continuity and facilitates the transition from theoretical reflection to the analysis of strategic realities.

The research findings demonstrate that Russia's security policy towards the European post-Soviet states is consistent and directed towards the restoration of regional dominance. Analysis of doctrinal documents and Russian activities indicates that the main goals of Russia's policy are to counter the Euro-Atlantic integration of the region's states, to maintain a buffer zone separating Russia from the West, to promote the reintegration of the post-Soviet space through

multilateral formats under Russian leadership, and to safeguard Russia's economic interests, particularly in the energy sector. Russia employs a broad range of instruments to achieve these objectives, including diplomatic pressure, support for pro-Russian political forces, manipulation of resource supplies, provision of economic incentives, military exercises, troop deployments, and, where necessary, direct military actions, as well as propaganda activities, the promotion of the "Russkiy Mir" concept, and the protection of the Russian-speaking diaspora.

The assessment of Russia's actions between 2014 and 2022 reveals an intensification of military activity and a gradual escalation of political and economic pressures on other regional states, particularly Belarus and Moldova. In the cultural and informational sphere, Russia has expanded its disinformation operations aimed at weakening the links of post-Soviet states with the West and strengthening pro-Russian identities. The dissertation developed scenarios for developments up to 2032, ranging from "soft" reintegration based on political and economic instruments and soft power, through hybrid pressure scenarios involving persistent asymmetric actions, to direct confrontational variants involving military escalation. Expert assessments indicated a high probability of asymmetric and mixed scenarios characterized by the absence of stable solutions and the continuation of strategic competition.

The dissertation successfully addressed the main research problem formulated as: What are the objectives of Russia's security policy toward the countries of the European post-Soviet space (Belarus, Estonia, Lithuania, Latvia, Moldova, and Ukraine) and what reintegration scenarios for this region may be realized by 2032? The analysis demonstrated that the Russian Federation consistently seeks to maintain strategic control over the region it considers its sphere of privileged interests, using a wide array of political, economic, military, and cultural-informational instruments.

The research results confirmed the main hypothesis that Russian revisionism is one of the key factors destabilizing the international security system. The reintegration of the European post-Soviet space is perceived by the Kremlin as a crucial condition for restoring Russia's great power status and is part of a broader project aimed at reshaping the geopolitical order with Russia aspiring to be one of its principal pillars.

The scientific contribution of the dissertation lies in the development of a coherent, multidimensional model for analyzing the Russian Federation's security policy towards the European post-Soviet states, integrating both retrospective and prognostic approaches. The dissertation advances research tools useful for forecasting the strategic behavior of revisionist states and allows for the reassessment of theoretical concepts, in particular the theories of neo-imperialism and the doctrine of the "near abroad" in light of contemporary geopolitical realities. The findings, based on doctrinal, empirical, and scenario analyses, hold potential practical

relevance for academic institutions, security policymakers, and decision-makers. They may serve as a foundation for a better understanding of the Russian Federation's strategic intentions and for the development of appropriate responses to threats emerging in Eastern Europe.

Keywords: security policy, Russian Federation, European post-Soviet states, international security, Russian revisionism, neo-imperialism, near abroad, Russkiy Mir, hybrid warfare, Euro-Atlantic integration, strategic priorities, reintegration scenarios, regional security, strategic forecasting.

Spis treści

Streszczenie **5**

Wstęp **15**

Rozdział 1. Metodologiczne podstawy badań **25**

1.1. Uzasadnienie wyboru tematu badań oraz wstępne założenia teoretyczne 25

1.2. Przedmiot i cele badań 29

1.3. Problemy badawcze i hipotezy 33

1.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze 39

1.5. Organizacja badań 50

1.6. Ograniczenia badawcze 52

Rozdział 2. Czynniki kształtujące rosyjską politykę bezpieczeństwa **57**

2.1. Polityka bezpieczeństwa państwa 57

2.2. Tradycje imperialne 66

2.3. Kultura strategiczna 77

2.4. Współczesna rosyjska myśl geopolityczna 87

2.5. Położenie geograficzne, demografia i polityka paliwowo-energetyczna 98

2.6. Cerkiew prawosławna patriarchatu moskiewskiego 110

2.7. Militaryzm 119

2.8. Konkluzje 128

Rozdział 3. Założenia i strategiczne cele polityki bezpieczeństwa FR **131**

3.1. Ramy instytucjonalne i pozainstytucjonalne kształtowania polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej 131

3.1.1. Prezydent Federacji Rosyjskiej 135

3.1.2. Zgromadzenie Federalne 143

3.1.3. Rząd Federacji Rosyjskiej 147

3.1.4. Władza sądownicza 149

3.1.5. Partie polityczne 150

3.1.6. Grupy interesu 154

3.2. Założenia polityki bezpieczeństwa FR 157

3.2.1. Orędzie Prezydenta Federacji Rosyjskiej 160

3.2.2. Strategia bezpieczeństwa narodowego 165

3.2.3. Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej 188

3.2.4. Doktryna wojenna 200

3.3. Diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna 215

3.4. Koncepcja rosyjskiego świata 228

3.5. Konkluzje 236

Rozdział 4. Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 241
4.1. Założenia ogólne i aparat pojęciowy 241
4.2. Płaszczyzna polityczna 250
4.2.1. Wspólnota Niepodległych Państw 253
4.2.2. Ukraina 265
4.2.3. Białoruś 275
4.2.4. Mołdawia 282
4.2.5. Państwa bałtyckie 286
4.3. Płaszczyzna gospodarcza 288
4.4. Płaszczyzna militarna 294
4.5. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna 306
4.6. Konkluzje 314
Rozdział 5. Priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r. 323
5.1. Priorytety polityczne 324
5.2. Priorytety gospodarcze 338
5.3. Priorytety militarne 351
5.4. Priorytety kulturowo-informacyjne 360
5.5. Perspektywa nieprzewidywalności 368
5.6. Konkluzje 374
Rozdział 6. Scenariusze reintegracji europejskiego obszaru poradzieckiego 385
6.1. Państwa bałtyckie 386
6.1.1. Płaszczyzna polityczna 386
6.1.2. Płaszczyzna gospodarcza 400
6.1.3. Płaszczyzna militarna 413
6.1.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna 429
6.2. Białoruś 444
6.2.1. Płaszczyzna polityczna 444
6.2.2. Płaszczyzna gospodarcza 461
6.2.3. Płaszczyzna militarna 470
6.2.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna 486
6.3. Ukraina 503
6.3.1. Płaszczyzna polityczna 503
6.3.2. Płaszczyzna gospodarcza 525
6.3.3. Płaszczyzna militarna 540
6.3.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna 570

6.4. Mołdawia....591
6.4.1. Płaszczyzna polityczna....591
6.4.2. Płaszczyzna gospodarcza....610
6.4.3. Płaszczyzna militarna....624
6.4.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna....638
6.5. Konkluzje....653
Zakończenie....663
Bibliografia....677
Spis tabel, rysunków i wykresów....714
Załączniki....717

Wstęp

Upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich zapoczątkował fundamentalne przemiany w architekturze bezpieczeństwa międzynarodowego, szczególnie w subregionie Europy Środkowej i Wschodniej. Państwa powstałe po rozpadzie ZSRR, uzyskując formalną niepodległość, znalazły się w przestrzeni intensywnej rywalizacji geopolitycznej, której głównym aktorem była i nadal pozostaje Federacja Rosyjska. Moskwa, postrzegająca przestrzeń poradziecką jako swoją „bliską zagranicę" oraz bezwzględną strefę interesów strategicznych, nie porzuciła ambicji utrzymania dominacji nad byłymi republikami radzieckimi. W związku z powyższym konsekwentnie i systemowo dąży do odbudowy wpływów politycznych, gospodarczych, militarnych i kulturowych na tym obszarze. Procesy niepodległościowe towarzyszące rozpadowi Związku Radzieckiego nie oznaczały rezygnacji Kremla z utrzymania wpływów w regionie. Wręcz przeciwnie, sprzyjały intensyfikacji działań mających na celu utrzymanie kontroli nad tym obszarem. O ile w latach 90. XX wieku rosyjskie ambicje były ograniczane głównie przez wewnętrzną słabość i transformację ustrojową, o tyle od początku XXI wieku, opierając się na rosnących dochodach z eksportu surowców energetycznych oraz konsolidacji autorytarnej władzy, Moskwa rozpoczęła odbudowę swojej pozycji jako regionalnego hegemona. Działania te obejmują zarówno środki polityczno-dyplomatyczne (tworzenie struktur integracyjnych, takich jak Wspólnota Niepodległych Państw, Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym czy Eurazjatycka Unia Gospodarcza), jak i bezpośrednie instrumenty presji, od nacisków gospodarczych poczynając, po użycie siły militarnej i działania o charakterze hybrydowym.

W rezultacie przestrzeń poradziecka przekształciła się w obszar intensywnego ścierania się dwóch przeciwstawnych procesów geopolitycznych. Z jednej strony państwa regionu dążą do wzmocnienia własnej suwerenności oraz realizują reformy demokratyczne i dążą do integracji euroatlantyckiej. Z drugiej zaś Federacja Rosyjska aspiruje do odzyskania strategicznego wpływu nad swoim najbliższym sąsiedztwem, jakim jest z jej punktu widzenia obszar poradziecki. Zderzenie odmiennych wizji porządku regionalnego doprowadziło do głębokich i trwałych napięć. Ich przejawy były widoczne w rosyjskich działaniach destabilizacyjnych, presji gospodarczej oraz militarnej. Kulminację tych działań stanowiły bezpośrednie interwencje zbrojne począwszy od wojny z Gruzją w 2008 r., przez aneksję Krymu i konflikt w Donbasie w 2014 r., aż po pełnoskalową agresję na Ukrainę w lutym 2022 r. Ta ostatnia stanowiła jakościowy punkt zwrotny w polityce bezpieczeństwa nie tylko regionu, ale całego obszaru euroatlantyckiego. Po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej doszło w Europie do regularnej wojny z udziałem państwa dysponującego potencjałem

nuklearnym. Radykalnie zmieniło to percepcję zagrożeń wśród decydentów, instytucji międzynarodowych i społeczeństw. Równocześnie ujawniła się złożona struktura rosyjskiej polityki wielowektorowego oddziaływania. Jej istotą jest elastyczne, hybrydowe łączenie instrumentów twardej siły (działań wojskowych, rozmieszczania sił zbrojnych, presji strategicznej), miękkiego wpływu (oddziaływania kulturowego, językowego, historycznego) oraz środków propagandowo-cybernetycznych (kampanii dezinformacyjnych, operacji informacyjnych i cybernetycznych). Taka strategia umożliwia dostosowywanie metod działania do specyfiki politycznej i społecznej poszczególnych państw regionu. Jej celem jest nie tylko zablokowanie prozachodnich aspiracji byłych republik radzieckich, lecz także stworzenie trwałych warunków do ich podporządkowania poprzez różnorodne mechanizmy uzależnienia, w tym szczególnie politycznego, gospodarczego, militarnego i kulturowego.

Wybór tematu niniejszej rozprawy znajduje uzasadnienie w kontekście gwałtownie zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa międzynarodowego. Po 2014 r. obserwujemy wyraźne i gwałtowne pogorszenie relacji Federacji Rosyjskiej z państwami Zachodu, któremu towarzyszy wzrost napięć geopolitycznych oraz eskalacja działań o charakterze destabilizacyjnym. Wspomniana wcześniej aneksja Krymu, wybuch konfliktu zbrojnego we wschodniej Ukrainie oraz systematyczna presja na państwa bałtyckie stanowią jednoznaczne odrzucenie fundamentów porządku międzynarodowego ukształtowanego po zimnej wojnie. Inwazja Rosji na Ukrainę unaoczniła, że wojny konwencjonalnej w Europie nie należy traktować tylko i wyłącznie w kategoriach historycznych, lecz może ona nadal stanowić realne zagrożenie dla stabilności całego kontynentu. Tym samym obszar poradziecki stał się jednym z głównych frontów globalnej rywalizacji geopolitycznej, w której ścierają się interesy Rosji i państw Zachodu. W tych warunkach bezpieczeństwo Europy, a w szczególności państw flanki wschodniej NATO, pozostaje w istotnym stopniu uzależnione od strategii i działań Rosji wobec jej najbliższych sąsiadów. Dynamiczna rekonfiguracja architektury bezpieczeństwa w Europie (m.in. wzmacnianie obecności NATO na wschodzie, nowe inicjatywy obronne UE, zmiana polityk narodowych) oraz reakcje międzynarodowe, takie jak sankcje wobec Rosji, potwierdzają znaczenie i potrzebę pogłębionej analizy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Tym bardziej uzasadnione staje się podjęcie badań, które pozwolą nie tylko opisać, ale i zrozumieć logikę strategicznych działań Moskwy.

Niniejsza rozprawa stanowi próbę kompleksowej analizy zagadnienia o wysokim stopniu aktualności oraz istotnym potencjale aplikacyjnym. W zamierzeniu autora praca wpisuje się w nurt współczesnych badań nad bezpieczeństwem międzynarodowym, dostarczając danych analitycznych mogących znaleźć zastosowanie w środowiskach decyzyjnych. Przedstawione w niej ustalenia mogą wspierać identyfikację i ocenę zagrożeń

wynikających z polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego oraz mogą stanowić źródło wiedzy dla decydentów politycznych, analityków z zakresu bezpieczeństwa i instytucji międzynarodowych. Z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie temat ten pozostaje wciąż niedostatecznie zbadany. Choć istnieje wiele analiz dotyczących wybranych aspektów rosyjskiej polityki (np. militarnych, energetycznych, informacyjnych), jest zbyt mało prób syntetycznego ujęcia uwzględniającego wielowymiarowość strategii Moskwy wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Luka ta staje się szczególnie wyraźna w kontekście zmieniających się uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa po 2022 r., kiedy to oddziaływanie Rosji osiągnęło niespotykany poziom intensywności i skali.

Dlatego też, autor nie ogranicza się jedynie do analizy przeszłości i teraźniejszości rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, lecz podejmuje również próbę prognozy jej możliwych kierunków rozwoju oraz potencjalnych implikacji dla bezpieczeństwa regionalnego i międzynarodowego. Szczególną wagę przywiązano do identyfikacji strategicznych priorytetów Rosji do 2032 r., a także do opracowania możliwych scenariuszy reintegracyjnych obejmujących różne płaszczyzny oddziaływań: polityczną, gospodarczą, militarną i informacyjno-kulturową. Uwzględnienie tych aspektów stanowi próbę kompleksowego prognozowania możliwych trajektorii polityki Moskwy wobec regionu. Pozwala to nie tylko uchwycić wewnętrzną logikę działania rosyjskich elit politycznych, lecz także ocenić skalę i charakter zagrożeń dla bezpieczeństwa europejskiego w nadchodzących latach. W tym kontekście badanie priorytetów i scenariuszy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa nabiera szczególnego znaczenia, w tym dla państw bezpośredniego sąsiedztwa, które z racji swego położenia geopolitycznego znajdują się na pierwszej linii potencjalnej rosyjskiej aktywności.

Celem poznawczym niniejszej rozprawy jest identyfikacja kluczowych czynników kształtujących politykę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, analiza rosyjskich dokumentów doktrynalnych w zakresie bezpieczeństwa oraz określenie strategicznych celów tej polityki. Integralnym elementem celu poznawczego jest także bilans działań podejmowanych przez Rosję w latach 2014–2022 i ich wpływu na bezpieczeństwo regionu. Natomiast celem utylitarnym pracy jest identyfikacja rosyjskich priorytetów oraz opracowanie scenariuszy potencjalnej reintegracji państw poradzieckich w wymiarach: politycznym, gospodarczym militarnym oraz kulturowo-informacyjnym z uwzględnieniem uwarunkowań geopolitycznych oraz przewidywanych kierunków ewolucji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa do 2032 r. Struktura rozprawy została zaprojektowana w sposób funkcjonalnie podporządkowany realizacji przyjętych problemów

badawczych. Całość podzielono na sześć rozdziałów, z których każdy spełnia odrębną, ściśle określoną funkcję analityczno-badawczą, korespondującą z logicznym przebiegiem procesu poznawczego.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający i metodologiczny. Przedstawiono w nim uzasadnienie podjęcia tematyki badawczej, określono podstawy teoretyczne pracy oraz zdefiniowano przedmiot i zakres badań. Wyznaczono główny problem badawczy oraz problemy szczegółowe, które ukierunkowały strukturę rozprawy i wyznaczyły cele badawcze realizowane w kolejnych rozdziałach merytorycznych. Sformułowano również hipotezę główną oraz hipotezy szczegółowe powiązane z analizą czynników determinujących rosyjską politykę bezpieczeństwa, zasadniczych celów tej polityki, bilansu działań Rosji w latach 2014–2022, a także prognozowanych priorytetów i scenariuszy reintegracyjnych do 2032 r. W rozdziale szczegółowo opisano zastosowane metody badawcze oraz przedstawiono organizację procesu badawczego. Rozdział pierwszy wyznacza tym samym ramy metodologiczne i teoretyczne dla całej dysertacji, tworząc podstawę dla analizy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w kontekście przeszłych, aktualnych i przyszłych uwarunkowań.

W rozdziale drugim podjęto próbę identyfikacji oraz analizy kluczowych determinant rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego. W rozdziale tym ujęto czynniki wewnętrzne, takie jak uwarunkowania historyczne, dziedzictwo imperialne i kultura strategiczna, ideologiczne założenia obecnych władz, jak również rolę cerkwi prawosławnej, która współkształtuje dyskurs tożsamościowy i legitymizuje neoimperialną narrację państwa. Wśród czynników zewnętrznych uwzględniono geopolityczne otoczenie Federacji Rosyjskiej, ewolucję międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa, postępujące rozszerzenie NATO i UE na wschód, a także sposób, w jaki rosyjskie elity polityczne postrzegają zagrożenia, takie jak terroryzm, tzw. kolorowe rewolucje czy presja ze strony państw Zachodu. W ramach analizy omówiono również ewolucję rosyjskiej myśli strategicznej i doktrynalnej, aspekty geostrategiczne (w tym znaczenie głębi strategicznej oraz rozmieszczenie sił NATO) oraz czynniki gospodarcze ze szczególnym uwzględnieniem uzależnienia energetycznego państw regionu od Federacji Rosyjskiej. Rozdział ten dostarcza podstaw analitycznych do wyjaśnienia, w jaki sposób uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne wpływają na kierunek rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec tzw. „bliskiej zagranicy" oraz jak kształtują one stanowisko Kremla wobec państw poradzieckich i ich aspiracji integracyjnych ze strukturami euroatlantyckimi.

Rozdział trzeci poświęcony jest analizie ram instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych w zakresie kształtowania rosyjskiej polityki bezpieczeństwa oraz jej celów w odniesieniu do państw europejskiego obszaru poradzieckiego. Punkt wyjścia stanowi analiza struktury

systemu władzy w kontekście procesów decyzyjnych w sferze bezpieczeństwa, z uwzględnieniem roli ośrodka prezydenckiego i prezydenta jako głównego zwierzchnika sił zbrojnych i kluczowego ośrodka decyzyjnego. Omówiono w nim także funkcje Zgromadzenia Federalnego, Rządu Federacji Rosyjskiej, władzy sądowniczej, partii politycznych oraz wybranych grup interesu, w tym powiązania między elitami politycznymi, militarnymi i gospodarczymi, które współkształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa. W celu wskazania oficjalnych celów, zagrożeń i priorytetów geopolitycznych formułowanych wobec tzw. „bliskiej zagranicy" przeanalizowano zasadnicze dokumenty doktrynalne. W tym kontekście szczególną uwagę zwrócono na coroczne orędzia Prezydenta Federacji Rosyjskiej, strategie bezpieczeństwa narodowego, koncepcje polityki zagranicznej oraz doktryny wojskowe. Ponadto uwzględniono ewolucję tych dokumentów, jak i ich spójność z praktyką polityczną. Przeanalizowano również potencjalne znaczenie diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej jako narzędzia oddziaływania na państwa regionu. Powyższe uzupełniają odniesienia do koncepcji „rosyjskiego świata" jako ideologicznej platformy wspierającej neoimperialne ambicje Rosji w przestrzeni poradzieckiej. W rezultacie wyodrębniono katalog głównych rosyjskich celów strategicznych wobec państw regionu. Rozdział trzeci stanowi analityczne ogniwo łączące wcześniejszą identyfikację uwarunkowań (rozdział drugi) z praktyczną linią polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec europejskich państw poradzieckich, omawianą w dalszych częściach dysertacji.

Rozdział czwarty, *Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie reintegracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022*, ma charakter empiryczny i stanowi analizę rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw tego obszaru w tych latach. Dokonano w nim szczegółowego bilansu działań Rosji wobec Ukrainy, Białorusi, Mołdawii oraz państw bałtyckich od aneksji Krymu w 2014 r. W wielopłaszczyznowym ujęciu przedstawiono kluczowe wydarzenia i posunięcia Rosji. W płaszczyźnie politycznej odniesiono się między innymi do wywierania presji dyplomatycznej, prób wpływania na wybory i politykę wewnętrzną państw regionu oraz inicjatywy integracyjne. W kontekście militarnym ujęto interwencję na wschodzie Ukrainy, ćwiczenia i demonstracje siły przy granicach NATO, rozmieszczenie wojsk i uzbrojenia w obwodzie kaliningradzkim i na Białorusi. W płaszczyźnie gospodarczej omówiono wojny handlowe i surowcowe, wykorzystywanie zależności energetycznych, sankcje gospodarcze i kontr-sankcje, a na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej znalazły się odniesienia do propagandy, dezinformacji, wsparcia prorosyjskich mediów i organizacji w sąsiednich państwach. Każdą z płaszczyzn poddano ocenie pod kątem skuteczności, tj. w jakim stopniu Rosji udało się osiągnąć zamierzone cele, a gdzie napotkała ograniczenia lub efekt przeciwny do zamierzonego. Szczególny nacisk położono na analizę

procesów reintegracyjnych i dezintegracyjnych. Rozdział czwarty stanowi empiryczną diagnozę polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022. Merytorycznie skoncentrowano się w nim na rzeczywistym przebiegu wydarzeń oraz ich konsekwencjach dla regionu. Przedmiotowa analiza obejmuje porównanie deklarowanych przez Rosję celów i zamierzeń z faktycznymi rezultatami prowadzonych działań, co umożliwia ocenę skuteczności zastosowanych narzędzi w ramach polityki bezpieczeństwa. Tym samym rozdział ten pełni funkcję bilansu stanu bezpieczeństwa w regionie w końcowym etapie analizowanego okresu oraz punkt odniesienia do dalszych prognoz i scenariuszy.

Rozdział piąty, zatytułowany *Priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.*, ma charakter prognostyczno-analityczny i stanowi ogniwo łączące ustalenia retrospektywne z projekcją możliwych kierunków dalszej ewolucji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w regionie. W oparciu o wyniki wcześniejszych analiz oraz treści zawartych w rosyjskich dokumentach strategicznych, dokonano identyfikacji i charakterystyki priorytetów Federacji Rosyjskiej w czterech wymiarach, tj. politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowo-informacyjnym. Uwzględniono w nim cele strategiczne, takie jak: ograniczenie dalszej integracji państw poradzieckich z instytucjami euroatlantyckimi, utrzymanie kontroli nad Białorusią jako przestrzenią buforową, odzyskanie dominującego wpływu politycznego na Ukrainę, utrzymanie pozycji Rosji jako głównego dostawcy surowców energetycznych do Europy, militaryzacja zachodniego kierunku strategicznego (w tym obecność w obwodzie kaliningradzkim i na Białorusi), a także intensyfikacja operacji dezinformacyjnych i działań z zakresu wojny informacyjnej. Każdy z priorytetów został oceniony pod kątem jego prawdopodobieństwa realizacji, instrumentarium, a także potencjalnych konsekwencji dla bezpieczeństwa regionalnego i ładu międzynarodowego. W rozdziale tym przeanalizowano ponadto potencjalne czynniki mogące zakłócić realizację tych priorytetów, wprowadzając tzw. „perspektywę nieprzewidywalności". Uwzględniono w niej możliwość wystąpienia zjawisk trudnych do oszacowania, takich jak wewnętrzna destabilizacja polityczna w Rosji, radykalna zmiana kierunku rosyjskiej polityki zagranicznej, załamanie gospodarcze czy niespodziewane przesunięcia sojuszy międzynarodowych. W ten sposób zaproponowano nie tylko linearną projekcję priorytetów, ale także, a może przede wszystkim, ocenę ich trwałości i podatności na zmiany w warunkach niestabilności strategicznej. Rozdział piąty pełni funkcję analitycznego pomostu pomiędzy diagnozą stanu bezpieczeństwa w latach 2014–2022 (rozdział czwarty) a projekcją możliwych scenariuszy reintegracyjnych, które zaprezentowano w rozdziale szóstym.

Rozdział szósty, *Scenariusze reintegracji europejskiego obszaru poradzieckiego*, stanowi podsumowanie części prognostycznej pracy i prezentuje opracowane scenariusze możliwych wariantów działań reintegracyjnych z punktu widzenia celów strategicznych oraz instrumentarium polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Scenariusze zostały zbudowane odrębnie dla poszczególnych subregionów i państw w podziale na państwa bałtyckie, Białoruś, Ukrainę i Mołdawię. Każdy z opracowanych scenariuszy został ujęty w czterech wymiarach analitycznych: politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowo-informacyjnym. Zawiera opis potencjalnych rosyjskich celów strategicznych, narzędzi ich realizacji oraz ograniczeń, które mogą wpływać na skuteczność działań. Zaliczono do nich w szczególności reakcję środowiska międzynarodowego, wewnętrzny opór państw regionu oraz dostępność zasobów. Przedstawione scenariusze uwzględniają potencjalne reakcje państw regionu oraz struktur międzynarodowych, które mogą skutecznie przeciwdziałać realizacji moskiewskich założeń reintegracyjnych. Równocześnie dokonano oceny możliwych konsekwencji geopolitycznych w przypadku ich pełnej realizacji, zarówno dla bezpieczeństwa poszczególnych państw, jak i dla stabilności regionalnej oraz ładu międzynarodowego. Scenariusze obejmują pełne spektrum możliwych trajektorii: od wariantów konfrontacyjnych, zakładających agresywne formy reintegracji, po scenariusze względnie pokojowe, w tym utrwalenie status quo lub ograniczoną współpracę bilateralną. Zaprezentowane modele rozwoju sytuacji umożliwiają ocenę skutków poszczególnych rozwiązań w kontekście bezpieczeństwa regionalnego i architektury ładu międzynarodowego. Rozdział ten jest nie tylko syntetycznym ujęciem scenariuszowych możliwości polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, ale także elementem aplikacyjnym o znaczeniu prognostycznym i analitycznym. Poprzez identyfikację wariantów działań, możliwych reakcji państw regionu oraz potencjalnych skutków realizacji poszczególnych scenariuszy, rozdział ten umożliwia pogłębioną ocenę zagrożeń i wyzwań, jakie mogą kształtować sytuację bezpieczeństwa w Europie Wschodniej w nadchodzących latach. Stanowi tym samym fundament do przeprowadzenia końcowej analizy uogólniającej, obejmującej ocenę trafności postawionych hipotez oraz wyprowadzenie wniosków o charakterze teoretycznym i praktycznym.

Dodatkowo, każdy z rozdziałów merytorycznych został zakończony syntetycznymi konkluzjami cząstkowymi, uwzględniającymi nie tylko odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze, ale także wskazującymi powiązania między analizowanymi zjawiskami, ich znaczenie dla realizacji polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej oraz implikacje dla ładu regionalnego i międzynarodowego. Takie rozwiązanie pozwala zachować spójność struktury rozprawy oraz zapewnia klarowny i uporządkowany przebieg analizy badawczej.

Niniejsza rozprawa stanowi wkład w stan badań nad rosyjską polityką bezpieczeństwa i bezpieczeństwem europejskim, oferując holistyczne spojrzenie na relacje Rosji z jej najbliższym otoczeniem. Oryginalność rozprawy znajduje swój wyraz przede wszystkim w zastosowaniu wielowymiarowego ujęcia analitycznego, które łączy podstawy teoretyczne z analizą empiryczną opartą na rosyjskich dokumentach doktrynalnych z zakresu bezpieczeństwa i polityki zagranicznej. Praca integruje perspektywę retrospektywną, obejmującą bilans polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 z podejściem prognostycznym, ukierunkowanym na identyfikację potencjalnych scenariuszy i priorytetów strategicznych Rosji w perspektywie do 2032 r. Takie podejście umożliwiło wielopłaszczyznową ocenę dynamiki polityki rosyjskiej w kontekście zarówno uwarunkowań strukturalnych, jak i zmiennych geopolitycznych. Autor dokonał wszechstronnej analizy polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw poradzieckiej Europy, łącząc w jednym opracowaniu różne jej wymiary, a w tym polityczny, militarny, gospodarczy oraz kulturowo-informacyjny. Dzięki temu możliwe było ukazanie pełnego spektrum instrumentów oddziaływania, jakimi dysponuje Rosja (od działań dyplomatycznych i ekonomicznych nacisków, przez operacje wojskowe, po propagandę i dezinformację), oraz ocena skuteczności ich stosowania w latach 2014–2022. Tak szerokie ujęcie tematu wypełnia lukę badawczą, gdyż nadal brakuje opracowań syntetycznie ujmujących skutki i efektywność rosyjskiej polityki względem poszczególnych państw postradzieckich w Europie w kontekście jednoczesnego użycia zróżnicowanych narzędzi wpływu. Ponadto, autor pracy przeprowadził oryginalne badania empiryczne, m.in. wywiady z ekspertami zajmującymi się bezpieczeństwem regionu, co pozwoliło na pozyskanie unikatowych danych i perspektyw analitycznych. W rezultacie dysertacja dostarcza nowych, pogłębionych ustaleń na temat skali, uwarunkowań i konsekwencji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego. Wnioski z badań mogą stanowić zarówno wkład teoretyczny (rozwijając koncepcje z zakresu bezpieczeństwa i studiów postradzieckich), jak i wartość praktyczną dla decydentów i analityków zajmujących się bezpieczeństwem międzynarodowym.

Praca cechuje się nowatorskim podejściem metodologicznym i teoretycznym do analizowanego zagadnienia. Autor sięgnął po niestandardowe koncepcje analityczne, takie jak sharp power (tzw. „ostrej siły”), aby uchwycić zjawiska znajdujące się na pograniczu oddziaływania miękkiego i twardego, takie jak manipulacyjne praktyki wpływu politycznego, informacyjnego i kulturowego, które Rosja stosuje wobec sąsiadów w celu wewnętrznego podważania ich suwerenności. Włączenie tej względnie nowej kategorii analitycznej pozwoliło lepiej zrozumieć rolę dezinformacji, propagandy, wojny informacyjnej i innych środków

nacisku pozamilitarnego znajdujących się w arsenale Moskwy. Perspektywa geopolityczna została wykorzystana do osadzenia rozważań w szerszym kontekście rywalizacji mocarstw i zmiennych uwarunkowań geograficznych. Praca uwzględnia klasyczne i współczesne teorie geopolityki tłumaczące dążenie Rosji do odbudowy strefy wpływów (od koncepcji Heartlandu po doktrynę „bliskiej zagranicy"). Kolejnym elementem o charakterze nowatorskim jest zastosowanie metody scenariuszowej. W pracy zaproponowano autorskie scenariusze potencjalnej reintegracji obszaru poradzieckiego, co wykracza poza typowe analizy historyczno-opisowe. Scenariusze te uwzględniają złożone, wielowymiarowe warianty rozwoju sytuacji do 2032 r. i pozwalają zbadać nie tylko to, co było, ale także to, co może się wydarzyć w przyszłości przy określonych założeniach. Systemowe ujęcie narzędzi wpływu, tj. traktowanie działań politycznych, gospodarczych, militarnych i informacyjnych jako wzajemnie powiązanych elementów strategii stanowi dodatkowy wyróżnik podejścia badawczego. Dzięki powyższemu analizowane działania nie są rozpatrywane oddzielnie, lecz jako część spójnego mechanizmu oddziaływania na państwa ościenne. Takie kompleksowe i innowacyjne podejście umożliwiło uzyskanie pełniejszego obrazu polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw regionu niż w dotychczasowych badaniach, koncentrujących się zazwyczaj na pojedynczych wymiarach lub krótszych przedziałach czasowych.

Realizacja celów badawczych była możliwa dzięki szerokiej bazie źródłowej, o zróżnicowanym charakterze. W rozprawie wykorzystano bogatą literaturę naukową z dziedziny nauk o bezpieczeństwie i stosunków międzynarodowych. Są to zarówno publikacje polskie, jak i zagraniczne, poświęcone polityce bezpieczeństwa Rosji, sytuacji w państwach obszaru poradzieckiego oraz teorii bezpieczeństwa. Istotną rolę odegrały dokumenty doktrynalne Federacji Rosyjskiej, takie jak kolejne strategie bezpieczeństwa narodowego, doktryny militarne oraz koncepcje polityki zagranicznej. Umożliwiły one prześledzenie sposobu, w jaki rosyjskie władze definiują własną pozycję w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego oraz formułują deklarowane cele strategiczne. Analizie poddano także akty prawne (np. ustawy dotyczące bezpieczeństwa, akty tworzące ramy organizacyjne rosyjskiego sektora bezpieczeństwa czy traktaty międzynarodowe z udziałem Rosji i państw regionu). Ważną część materiału źródłowego stanowią raporty i analizy ośrodków eksperckich (think-tanków) zajmujących się tematyką wschodnią i bezpieczeństwem (m.in. Ośrodka Studiów Wschodnich, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, RAND Corporation i innych), a także publikacje instytucji międzynarodowych oraz materiały analityczne NATO i UE dotyczące polityki Rosji. Uwzględniono ponadto oficjalne wypowiedzi i komunikaty rosyjskich władz (przemówienia prezydenta Władimira Putina, oświadczenia Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR, dokumenty rządowe), jak również materiały prasowe i agencyjne

z badanego okresu, pozwalające śledzić wydarzenia i reakcje opinii publicznej. Autor przeprowadził również badania własne, w tym wywiady pogłębione z ekspertami ds. bezpieczeństwa i polityki wschodniej, których wyniki wzbogaciły analizę o unikatowe opinie i prognozy osób zajmujących się zawodowo problematyką rosyjskiej polityki zagranicznej. Triangulacja różnorodnych źródeł (naukowych, oficjalnych, analitycznych i empirycznych) zapewniła rzetelność i wiarygodność ustaleń pracy, umożliwiając wieloaspektowe ujęcie badanego zagadnienia. Dzięki temu rozprawa łączy solidną podbudowę teoretyczną z aktualnymi danymi empirycznymi. Pozwoliło to na uzyskanie kompleksowych odpowiedzi na postawione pytania badawcze oraz sformułowanie wniosków istotnych zarówno z naukowego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Rozdział 1. Metodologiczne podstawy badań

1.1. Uzasadnienie wyboru tematu badań oraz wstępne założenia teoretyczne

Przeobrażenia środowiska bezpieczeństwa w europejskiej części obszaru poradzieckiego, położonej na wschodnich rubieżach Sojuszu Północnoatlantyckiego determinują nowe wyzwania w zakresie utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego. Nowe trendy w rozwoju cywilizacyjnym, negatywne zmiany w środowisku naturalnym, dynamiczny postęp w nauce, technice i technologii sprawiają, że pojawiają się nowe wyzwania w polityce bezpieczeństwa państw. Dynamika zachodzących zjawisk wymaga od podmiotów odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa często nowego i niekonwencjonalnego reagowania. Uznać zatem należy, że bezpieczeństwo współczesnych państw to stale poszerzający się zespół wartości podlegających ochronie, która jest realizowana za pomocą wzbogacającego się instrumentarium środków zabezpieczających owe wartości. Za taką interpretacją przemawiają pojawiające się w ostatnich dekadach nowe aspekty bezpieczeństwa wynikające z szerokiego postrzegania innych, pozamilitarnych jego sektorów, a w tym szczególnie bezpieczeństwa: politycznego, ekonomicznego, społecznego, kulturowego i ideologicznego[1].

Niewątpliwie przełomowym momentem we współczesnej historii subregionu Europy Środkowej i Wschodniej był upadek żelaznej kurtyny. W konsekwencji ciągu wydarzeń, które doprowadziły do końca zimnej wojny państwa regionu odzyskały swoją podmiotowość i mogły swobodnie kreować własną, niezależną politykę bezpieczeństwa. Część z nich ukierunkowała ją na integrację z euroatlantyckim obszarem bezpieczeństwa, inne postanowiły związać się z nowopowstałą Federacją Rosyjską. Nowy układ sił na początku XXI w. zaczęła zmieniać wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 r., aneksja Krymu w 2014 r. będąca pierwszym przypadkiem naruszenia pozimnowojennego ładu terytorialnego w Europie oraz wybuch zbrojnego konfliktu wewnętrznego we wschodniej Ukrainie. Zgodnie z przyjętą *Doktryną Wojenną*, Rosja przyznała sama sobie prawo do interwencji w sąsiednich państwach, nie tylko w obronie swoich obywateli i liczne zamieszkującej je diaspory rosyjskiej (również rosyjskojęzycznej, uznającej tradycyjne wartości ruskiego świata), ale także w przypadku prowadzenia przez nie polityki sprzecznej z jej interesami. Tak radykalny zwrot stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa całego subregionu.

[1] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011, s. 40, 46–59.

Nie ulega wątpliwości, że największym zagrożeniem w odniesieniu do bezpieczeństwa państw położonych we wschodniej części obszaru euroatlantyckiego jest agresywna polityka i rosnące zdolności wojskowe Rosji. Federacja Rosyjska, będąc spadkobierczynią rosyjskich tradycji imperialnych, nie może pogodzić się ze stratą mocarstwowej pozycji na arenie międzynarodowej. Obszar poradziecki jest postrzegany przez nią jako strefa bezwzględnych interesów, kontrolowanie której pozwala utrzymywać jej wizerunek mocarstwa, co najmniej w układzie regionalnym. Rosja należy do państw, które mimo pojawiających się opinii o zmierzchu ich pierwszoplanowej roli w stosunkach międzynarodowych ciągle posiadają duży stopień świadomości podmiotowej oraz dysponuje znaczącym potencjałem militarnym i surowcowym, możliwość niezwykle silnego wpływu na pozostałe elementy ładu międzynarodowego, przez co stanowią podstawowe ogniwo relacji tworzących porządek międzynarodowy[2]. W tym kontekście Federacja Rosyjska broni swoich interesów w państwach poradzieckich przy użyciu różnych instrumentów polityki i jest tym samym inicjatorką oraz siłą napędową wielu konfliktów[3]. Kreml często chce pełnić rolę mediatora i gwaranta porozumień organizując między innymi wojskowe kontyngenty pokojowe w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.

Do podjęcia badań nad polityką bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego skłoniły autora działania Moskwy, która realizując własne interesy celowo narusza podstawy istniejącego systemu bezpieczeństwa światowego. W ostatniej dekadzie Kreml udowodnił, że dysponuje wystarczającym potencjałem, aby utrwalić swoją przewagę i dominację w Eurazji na wzór USA w hemisferze zachodniej. Realne ambicje i rosnące możliwości Rosji stały się podstawą kreowania wizji świata, zgodnej z własnymi interesami narodowymi. Moskwa emanuje w wymiarze międzynarodowym siłą opartą na gotowości do ponoszenia wysiłków na rzecz zdobycia jak najwyższej pozycji w stosunkach międzynarodowych. Jak zauważa Henry Kissinger nastała pora na ponowne oszacowanie sił. Jej celem może być ustanowienie porządku światowego zbudowanego na bazie współpracy na arenie międzynarodowej, opartej na ustalonych regułach, niemniej jednak niezbędna jest świadomość konieczności przejścia przez etapy pośrednie[4]. Stanisław Bieleń wskazuje, że żaden ład w stosunkach międzynarodowych nie jest dany raz na zawsze[5].

[2] E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 40, 41.
[3] A. Legucka, *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Difin, Warszawa 2013, s. 131.
[4] H. Kissinger, *Porządek światowy*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2017, s. 348.
[5] S. Bieleń, *Rosyjski rewizjonizm geopolityczny w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2015, s. 239.

Nawiązując do poglądów Kissingera, definiuje on ten ład jako kompromis między siłą a prawem, ładem faktycznym i normatywnym.

Zatwierdzona 2 lipca 2021 r. przez Władimira Putina *Strategia bezpieczeństwa narodowego* za najważniejsze wyzwania uznaje zagrożenia płynące z otoczenia zewnętrznego, a w zasadzie ze strony państw zachodnich[6]. Aby te zagrożenia zminimalizować Rosja, zgodnie z przyjętą strategią, musi zwiększyć swój potencjał militarny i gospodarczy, co wskazuje, że utrzyma ona konfrontacyjny model realizacji swojej polityki bezpieczeństwa. *Strategia bezpieczeństwa* jest wyrażeniem sposobu postrzegania przez rosyjskie elity polityczne świata podzielonego na strefy wpływów, które są miejscem nieustannej o nie rywalizacji. Czynnik siły w stosunkach międzynarodowych jest uznawany przez Rosję za główne narzędzie gwarantujące jej bezpieczeństwo. Obowiązujący ład międzynarodowy został w tym dokumencie oceniony jako niezadowalający i tym samym wymagający zmian. Narracja *Strategii* podkreśla historyczne nawiązanie do mocarstwowości, zarówno tej carskiej, jak i bolszewickiej, a także przeświadczenie o wyjątkowym znaczeniu Rosji zarówno na obszarze postradzieckim, jak i w wymiarze globalnym. Rosja przypisuje sobie prawo do formułowania reguł gry na arenie międzynarodowej z użyciem wszystkich dostępnych narzędzi. Należy podkreślić, że określenie jej możliwych działań w stosunku do europejskich państw obszaru poradzieckiego jest niezwykle istotne również z punktu widzenia Polskiej polityki bezpieczeństwa.

Punktem wyjścia do rozważań nad polityką bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego jest analiza czynników kształtujących tę politykę, począwszy od tradycji imperialnych, na rosyjskiej kulturze strategicznej kończąc. Dzięki odniesieniom do historii możliwe jest wskazanie korelacji przyczynowo-skutkowych między wydarzeniami z przeszłości, a obecną sytuacją w regionie. Pozwala to na poszukiwanie i badanie genezy współczesnych zjawisk politycznych w oparciu o ukształtowany w przeszłości historycznej rosyjski tradycjonalizm, oparty o głębokie poczucie odrębności na tle kulturowo-religijnym.

Ważnym elementem dysertacji jest opracowanie bilansu rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w XXI w. w kontekście celów zakładanych w dokumentach doktrynalnych. Agresywna i rewizjonistyczna polityka bezpieczeństwa Moskwy doprowadziła do kryzysu w stosunkach z Zachodem, pod niektórymi względami poważniejszego niż w okresie zimnej wojny. Na ten stan złożyły się m.in.: systematyczne i celowe osłabianie przez Rosję systemu

[6] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 № 400 „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”*, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001, [dostęp: 20.09.2021].

środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie (blokowanie dalszej adaptacji Dokumentu Wiedeńskiego i przypadki naruszania Traktatu o otwartych przestworzach); sprowokowana przez Rosję (za sprawą naruszania traktatu INF) erozja systemu kontroli zbrojeń nuklearnych, a przede wszystkim dokonywane przez nią akty agresji zbrojnej, powiązane z aneksjami terytorialnymi, oraz liczne prowokacje wojskowe i działania „hybrydowe" przeciwko członkom NATO i ówczesnym państwom pozablokowym (Szwecja i Finlandia).

Zasadnym jest uzupełnienie piśmiennictwa naukowego o scenariusze rozwoju sytuacji w obszarze bezpieczeństwa w bezpośrednim otoczeniu Polski. Jak zauważa Tadeusz Kotarbiński „tylko trafne odgadnięcie tego, co napotkamy w przyszłości pozwala na dobre zaplanowanie przyszłej działalności, a co za tym idzie – przyjęcie właściwej decyzji"[7]. Niezwykle istotną do budowy scenariuszy rozwoju sytuacji w obszarze bezpieczeństwa omawianego regionu jest identyfikacja możliwych płaszczyzn reintegracji w doniesieniu do poszczególnych państw w aspekcie politycznym, militarnym, gospodarczym, kulturowym i informacyjnym. Obecnie Rosja stoi przed wyborem: czy utrzymać dotychczasowy konfrontacyjny kurs swojej polityki bezpieczeństwa w Europie czy szukać odprężenia i dążyć do poprawy relacji z Zachodem. Dlatego też, dla prognozowania sytuacji politycznej w otoczeniu Polski ważne są scenariusze (modele) reintegracyjne państw obszaru poradzieckiego. Uwzględniona w nich możliwość reintegracji za pomocą czynników *soft power*, do których zalicza się popularną wśród rosyjskich elit koncepcję „ruskiego świata", rozwiązania siłowe właściwe metodom *hard power* oraz *sharp power* rozumiane jako wykorzystywanie manipulacyjnej polityki przez jeden kraj w celu wpływania na system polityczny innego kraju i podważanie go, mogą być stosowane również w odniesieniu do Polski. Ze względu na zaszłości historyczne i położenie geopolityczne, Polska jest szczególnie narażona na konfrontacyjną politykę Moskwy. Zagrożenie to jest stosunkowo łatwe do zdefiniowania. Polska graniczy z najbardziej zmilitaryzowanym regionem Europy jakim jest rosyjski obwód kaliningradzki[8] i z Białorusią, która systematycznie staje się militarnym narzędziem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa[9]. Przyszłość Ukrainy w tym kontekście ma fundamentalne znaczenie strategiczne, gdyż stabilizuje ona sytuację na wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Problematyka realizacji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskich państw obszaru poradzieckiego stanowi obecnie trudny, ale niezwykle inspirujący przedmiot badań,

[7] T. Kotarbiński, *Walory dobrego planu*, „Nauka Polska" 1961, nr 1.
[8] *Obwód Kaliningradzki 2016. Społeczeństwo, gospodarka, armia*, red. M. Menkiszak, OSW, Warszawa 2016, s. 17–19.
[9] A. Wierzbowska-Miazga, *Wsparcie drogą do podporządkowania. Rosja wobec Białorusi*, Warszawa 2013, s. 29–30.

szczególnie w kontekście bezpieczeństwa Polski. Zdaniem autora, istnieje pilna potrzeba aktualizacji i usystematyzowania obszarów wiedzy, związanych z prognozowaniem działań Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w najbliższych latach. Uzyskany materiał badawczy może stanowić także podstawę do określenia możliwych scenariuszy działań Moskwy wobec Polski.

Przedmiot badań mieści się w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

1.2. Przedmiot i cele badań

Wiedza ludzka stanowi wytwór świadomości i zmysłowych odczuć pamięci. Obejmuje ona spostrzeżenia, informacje i zjawiska stanowiące fakty o otaczającej rzeczywistości. Jerzy Apanowicz wyróżnia wiedzę potoczną, naukową, techniczną, medyczną, prawną, artystyczno-literacką, spekulatywną, racjonalną i irracjonalną[10]. Wiedza naukowa eliminuje wiedzę potoczną i wyjaśnia problemy naukowe stosując procesy myślowe, jak też metody, techniki i narzędzia badawcze. Poprawność wyjaśnień naukowych jest osiągana dzięki zmysłom, rozumowi i doświadczeniu, które gwarantują prawdziwość, pewność i usystematyzowanie wiedzy. Ostatecznym celem wiedzy naukowej jest poznanie prawdy[11]. Za główne cele poznania naukowego Tadeusz Pilch uznaje „zdobycie wiedzy maksymalnie ścisłej, maksymalnie pewnej, maksymalnie ogólnej, maksymalnie prostej, o maksymalnej zawartości informacji”[12].

Proces badawczy, jak zauważają Chava Frankfort-Nachmias i David Nachmias to „całościowy schemat działań, które naukowcy podejmują w celu wytworzenia wiedzy”[13]. Władysław Zaczyński opisuje proces badawczy jako wieloetapowy ciąg zróżnicowanych działań, których celem jest zapewnienie obiektywnego, precyzyjnego i wszechstronnego poznania wybranego aspektu rzeczywistości przyrodniczej, technicznej, społecznej lub kulturowej[14]. Natomiast głównym celem prowadzonych badań jest w tym ujęciu rozwiązanie problemu naukowego[15].

Celem działalności badawczej jest uzyskanie nowej wiedzy, która pogłębia i rozszerza dotychczasowe horyzonty poznawcze. Wyrazem celowej działalności poznawczej człowieka, ukierunkowanej na pozyskanie nowych faktów oraz metod opisujących rzeczywistość są

[10] J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie. Prace habilitacyjne*, Difin, Warszawa 2005, s. 11.
[11] Tamże, s. 11, 12.
[12] T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995, s. 8.
[13] Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001, s. 36.
[14] W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1995, s. 9.
[15] M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2012, s. 21.

badania naukowe[16]. Marian Cieślarczyk określa badanie naukowe jako próbę poznania rzeczywistości lub jej wycinka za pomocą metody naukowej, a za cel poznania naukowego uznaje opisywanie, wyjaśnianie i przewidywanie faktów, procesów i zjawisk[17].

Mieczysław Łobocki postrzega cel badania jako poznanie prawdy czyli wyjawienie stosunkowo obiektywnego stanu rzeczy, bez względu na negatywne następstwa jakie mogą one spowodować w życiu[18]. Za szczególnie ważne w badaniach nad problemem bezpieczeństwa Marian Cieślarczyk uznaje przedmiotowy cel poznania naukowego i jego trzy elementy. Pierwszy z nich to opis porządkujący, który poszukuje odpowiedzi na pytanie: *Jak jest?* Drugim jest wyjaśnienie, które zapewnia odpowiedź na pytanie: *Dlaczego tak jest?* Ostatni element przedmiotowego celu badań to uzasadnienie ocen lub norm działania[19]. Wyróżnikiem celu badań w naukach o bezpieczeństwie jest projektowanie, które zdaniem Ryszarda Wróblewskiego stanowi rezultat stwierdzania przez badaczy niedociągnięć i braków w systemach, które obserwują, a w wyniku swoich dociekań tworzą hipotezy i formułują cele badawcze[20].

Ze względu na przedmiot poznania naukowego wyróżnia się badania opisowe, koncentrujące się na pojedynczych zjawiskach i indywidualnych zdarzeniach, oraz badania wyjaśniające, które poszukują zależności między cechami i zmiennymi. Te drugie mają charakter wielowątkowy, ponieważ dążą do uchwycenia różnych możliwości interpretacyjnych, wymagając identyfikacji zarówno przyczyn głównych, jak i wtórnych, a także czynników dominujących i uzupełniających[21].

Skonkretyzowanie przedmiotu badań stanowi jeden z kluczowych elementów metodyki badań „(…) i nie ulega wątpliwości, że jego precyzyjne określenie w każdej dyscyplinie następuje w kontekście prowadzenia rzeczywistych badań”[22]. Janusz Sztumski wskazuje, że przedmiotem badań jest całość rzeczywistości społecznej, obejmująca zarówno elementy materialne, jak i niematerialne, takie jak idee, wartości czy normy społecznej[23]. Tadeusz Pilch podkreśla, że przedmiotem badań mogą być wyłącznie zjawiska obiektywnie istniejące, czyli

[16] E. M. Marciniak, *Kilka uwag o pisaniu pracy naukowej*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 1 (14)/2008, s. 177.
[17] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006, s. 12.
[18] M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 202.
[19] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009, s. 201.
[20] R. Wróblewski, *Przedmiot i metoda nauki o bezpieczeństwie narodowym*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. 1, red. P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda, Wydawnictwo AON, Warszawa 2010, s. 74.
[21] T. Pilch, *Zasady badań …*, dz. cyt.., s. 22, 23.
[22] *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań,* A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2017, s. 31.
[23] J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 1999, s. 18.

takie, które dają się zaobserwować i opisać niezależnie od subiektywnych przekonań badacza [24]. Z kolei Albert Maszke twierdzi, że przedmiotem badań są wszelkie „obiekty i rzeczy w sensie dosłownych, jak i zjawiska, czy zdarzenia, jakim one podlegają i w odniesieniu do których chcemy prowadzić badania”[25], czyli w odniesieniu, do których formułujemy pytania badawcze. Eksploracja zagadnień bezpieczeństwa wymaga systemowego podejścia do analizowanego obiektu i jego kontekstu, ponieważ bezpieczeństwo jako przedmiot badań funkcjonuje w rzeczywistości systemowej, zależnej od wzajemnie powiązanych struktur i procesów[26]. „Zatem przedmiotem badań nauk o bezpieczeństwie są współczesne systemy bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i niemilitarnym oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych (…). Badania w zakresie tej dyscypliny powinny służyć tworzeniu teoretycznych podstaw i rozwojowi systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa”[27].

Na potrzeby rozprawy przyjęto, że przedmiotem badań jest polityka bezpieczeństwa FR (rozumiana jako działania danego podmiotu w jakimś obszarze w celu osiągnięcia wcześniej przyjętych celów) realizowana wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, do których należy zaliczyć państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa i Estonia), Białoruś, Ukrainę i Mołdawię. Przyjmuje się dość szeroki katalog nazw związanych z obszarem powstałym po rozpadzie Związku Radzieckiego. Najczęściej używane są terminy obszar poradziecki, obszar postradziecki lub obszar postsowiecki oraz przestrzeń poradziecka. Są one traktowane jako synonimy[28]. Europejski obszar poradziecki jest obszarem o znaczeniu strategicznym z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej ze względu na jego położenie geopolityczne. Jest on strefą buforową, która oddziela ją od Europy Zachodniej. Ma to szczególne znaczenie w kontekście kolejnych rozszerzeń NATO. Z kolei Ukraina była i pozostaje strategicznym dla Rosji państwem przestrzeni poradzieckiej, „(…) wobec którego celem Moskwy pozostaje ponowne uzyskanie strategicznej kontroli, rozumianej jako zdolność wpływu na politykę – zagraniczną, bezpieczeństwa, ale także częściowo wewnętrzną – w zgodzie z interesem Kremla”[29]. Znaczenie Białorusi dla przedmiotowego obszaru wynika z położenia geopolitycznego,

[24] T. Pilch, *Zasady badań …*, dz. cyt.., s. 56.
[25] A. Maszke, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2008, s. 91.
[26] A. Wawrzuściszyn, *Metodologiczne konteksty badań bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo i edukacja w zmieniającej się rzeczywistości*, A. Wawrzuściszyn, J. Grzyb (red.), MODN, Ełk 2015, s. 84.
[27] Tamże, s. 85; por. B. M. Szulc, *Metodo-logiczne i epistemologiczne dylematy nauk o bezpieczeństwie i nauk o obronności*, [w:] *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie. Paradygmat. Wiedza. Demokracja*, (red.) K. Raczkowski, M. Żuber, K. Żukrowska, Difin, Warszawa 2013, s. 28.
[28] M. Raś, *Transformacja ładu międzynarodowego na obszarze poradzieckim* [w:] *Dwie dekady transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej 1989–2009*, A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, M. Słowikowski (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 65–81.
[29] M. Menkiszak, *Ukraiński dylemat Rosji: strategia Moskwy wobec Kijowa*, „Komentarze” OSW 2021, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-11-19/ukrainski-dylemat-rosji-strategia-moskwy-wobec-kijowa [dostęp: 12.05.2022].

wojskowego i tranzytowego. Dlatego też celem polityki FR wobec tego państwa jest uzyskanie kontroli w maksymalnej liczbie obszarów funkcjonalnych państwa. Mołdawia jest krajem, na obszarze którego konkurują interesy Rosji i Unii Europejskiej. Z punktu widzenia rosyjskiej polityki sporny status Naddniestrza jest dla niej korzystny, gdyż stanowi przeszkodę dla członkostwa Mołdawii w UE[30].

Wyznaczenie konkretnego celu badań jest niezwykle istotnym procesem. Cel badań to określenie do czego zmierza badacz oraz co pragnie osiągnąć w swoim działaniu[31]. Albert Maszke uważa, że „celem badań naukowych jest dostarczenie dającej się zweryfikować wiedzy, umożliwiającej opisanie, zrozumienie i wyjaśnienie interesujących badacza zjawisk i procesów oraz przewidywanie wynikających z nich następstw"[32]. Za pomocą celu badacz formułuje swój zamysł, ukierunkowuje swoje postępowanie, działanie. Prowadzone przez niego badania powinny zatem przybliżyć go do prawdy o danym zjawisku. Według Earla Babbie badania społeczne mogą służyć różnym celom. „Trzy najczęstsze i najbardziej użyteczne cele to eksploracja, opis i wyjaśnienie. (..) konkretne badanie może mieć, i najczęściej ma, więcej niż jeden cel (…)"[33]. Zdaniem Andrzeja Czupryńskiego „w procesie poznania cel możemy sklasyfikować jako poznawczy i utylitarny. Cel poznawczy inspirują motywy, które skłaniają badacza do poznania naukowego i jest to dążenie do odkrycia prawdy naukowej – jak jest? (…) Cel utylitarny wynika z wniosków z celu poznawczego i stanowi jego kontynuację w aspekcie poprawy jakości bezpieczeństwa. Cel utylitarny to rezultat, do którego zmierza postępowanie badawcze i jego efektem są: uwarunkowania spełnienia się prognozy, naprawa rzeczywistości, wynalazki"[34]. Tak więc, w naukach o bezpieczeństwie badania powinny również dostarczać konkretnych danych do działalności praktycznej i mają służyć prognozowaniu przyszłości[35], które mają być próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie *jak może być w przyszłości*?[36].

Celem poznawczym badań jest identyfikacja czynników kształtujących rosyjską politykę bezpieczeństwa, analiza rosyjskich dokumentów doktrynalnych z zakresu polityki bezpieczeństwa i wskazanie jej celów oraz przedstawienie jej bilansu w odniesieniu do państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014-2022. Celem utylitarnym badań jest opracowanie scenariuszy reintegracyjnych w odniesieniu do państw europejskiego obszaru

[30] M. Kaszuba, *W uścisku Moskwy. Obszar poradziecki*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2017, s. 78.
[31] W. Zaczyński, *Praca badawcza …*, dz. cyt., s. 12.
[32] A. Maszke, *Metody i techniki …*, dz. cyt., s. 28.
[33] E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2004, s. 110.
[34] A. Czupryński, *Cel poznawczy i utylitarny w naukach o bezpieczeństwie* [w:] *Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2017, s. 39.
[35] Por. A. Mróz-Jagiełło, A. Wolanin, *Metoda analizy i krytyki dokumentów w naukach o bezpieczeństwie*, Zeszyty Naukowe „Obronność" Nr 2, AON, Warszawa 2013, s. 109 – 110.
[36] M. Cieślarczyk, *Metody i techniki …*, dz. cyt., s. 12.

poradzieckiego w aspekcie politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowo-informacyjnym. Na potrzeby niniejszej dysertacji scenariusz reintegracyjny rozumiany jest jako autorski model prognostyczno-analityczny. Służy on badaniu alternatywnych dróg, którymi Federacja Rosyjska może do 2032 roku odzyskać lub wzmocnić dominację nad państwami europejskiej części obszaru poradzieckiego. Model ten konstruuje hipotetyczną, sekwencyjną trajektorię polityki rewizjonistycznej. Zakłada ona skoordynowane wykorzystanie instrumentów nacisku w czterech wcześniej wymienionych, ściśle ze sobą powiązanych wymiarach. Scenariusz pełni funkcję narzędzia heurystyczno-diagnostycznego. Pozwala określić warunki sukcesu rosyjskiej strategii poprzez identyfikację czynników, których wystąpienie zwiększa prawdopodobieństwo realizacji celów reintegracyjnych. Umożliwia także rozpoznanie krytycznych słabości w architekturze odporności państw poradzieckich, obejmujących m.in. luki instytucjonalne, podatność na presję informacyjną oraz deficyty koordynacji z partnerami międzynarodowymi. Scenariusz wskazuje ponadto możliwe dźwignie przeciwdziałania, czyli obszary, w których interwencja polityczna, militarna lub informacyjna może zredukować skuteczność rosyjskich działań destabilizacyjnych.

1.3. Problemy badawcze i hipotezy

Biorąc pod uwagę sformułowany w poprzednich podrozdziałach przedmiot i cel badań należy przejść do sformułowania głównego i szczegółowych problemów badawczych[37]. W opinii Józefa Pietera problem naukowy jest trudnością, która powstaje przez uświadomienie sobie jakiegoś braku w stanie aktualnej wiedzy naukowej, a zatem stanu pewnej niewiedzy[38]. Niemniej jednak, z problemem naukowym mamy do czynienia dopiero wtedy, gdy określona niewiedza ma charakter obiektywny[39]. Według Janusza Sztumskiego problemem badawczym jest to, co jest przedmiotem wysiłków badacza i w konsekwencji orientuje jego przedsięwzięcia poznawcze[40].

Stefan Nowak zdefiniował problem badawczy jako pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć badanie[41]. Tadeusz Pilch twierdzi, że formułowanie problemów badawczych to stosunkowo prosta operacja językowa, polegająca na rozbiciu ogólnego tematu na konkretne pytania i zagadnienia. Zwraca jednak uwagę, że aby proces ten był prawidłowy, musi spełniać określone warunki[42]:

[37] J. Kozłowski, *Sformułowanie problemu*, Biuletyn KBN „Sprawy Nauki" nr 3 – 4, Warszawa 1999, s. 24 – 25.
[38] J. Pieter, *Zarys metodologii pracy naukowej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975, s. 30.
[39] Tamże, s. 37.
[40] J. Sztumski, *Wstęp do metod …*, dz. cyt., s. 38.
[41] S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 214.
[42] T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe,* Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010*,* s. 24–25.

a) sformułowane problemy muszą wyczerpywać zakres niewiedzy zawarty w temacie badań;
b) w problemach muszą być zawarte wszystkie zależności między zmiennymi;
c) problem musi być rozstrzygalny empirycznie oraz posiadać wartość praktyczną.

Nie ulega wątpliwości, że pytania mogą być problemami naukowymi jedynie w przypadku gdy są rozstrzygalne[43]. Zdefiniowanie problemów badawczych „pozwala wyznaczyć teren badawczych poszukiwań i zakres zainteresowania, co jest podstawowym warunkiem ścisłości naukowej (...), stanowi zapoczątkowanie pewnego procesu myślenia, który ma doprowadzić do wartościowych naukowo efektów"[44]. Z definicji problemów się nie tworzy, one istnieją, są obiektywne i wymagają jedynie odpowiedniego sformułowania[45]. Ważne jest przy tym to, aby problem badawczy był możliwy do rozwiązania zgodnie z wymogami metodologii naukowej i posiadał walor użytkowy[46]. Tak więc, problem badawczy wskazuje na wątpliwości badacza i tym samym określa obszar jego poszukiwań badawczych. Problem badawczy w stosunku do sformułowanego wcześniej przedmiotu badań jest radykalnym uściśleniem i ukierunkowaniem zainteresowań badacza[47]. Literatura przedmiotu wyróżnia: problemy autogeniczne i heterogeniczne, teoretyczne i praktyczne, otwarte i zamknięte, ogólne i szczegółowe, aktualne i nieaktualne[48]. Można również za kryterium klasyfikacji przyjąć cele poznania naukowego (podstawowe funkcje nauki, czyli funkcję deskryptywną, eksplanacyjną i prognostyczną) i wyróżnić wówczas problemy opisowe (diagnostyczne), wyjaśniające oraz praktyczne[49].

Najczęściej pracę rozpoczyna się od zdefiniowania problemu głównego. W dalszym etapie następuje formułowanie problemów szczegółowych, co jak podkreśla Marian Cieślarczyk nie jest regułą. W sytuacjach, w których problem główny nie został precyzyjnie określony często nie można zdefiniować problemów szczegółowych. W takim przypadku można ten proces rozpocząć od problemów szczegółowych[50]. Zazwyczaj problemy przybierają formę pytań otwartych lub zamkniętych[51]. W ramach pytań otwartych można wyróżnić:

a) pytania wyjaśnienia – „dlaczego";

[43] M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych,* Oficyna Wydawnicza Impuls*,* Warszawa 2010, s. 59.
[44] H. Muszyński, *Wstęp do metodologii pedagogiki,* PWN, Warszawa 1971, s. 174.
[45] W. Leszek, *Doktorat jako etap w rozwoju pracownika naukowego,* [w:] *Praca promotora z doktorantem. Materiały konwersatorium*, Krynica 1997, s. 18; M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, Podkowa Leśna 1996, s. 85–91.
[46] M. Wiatr, *Problemy naukowe*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych Nr 3, Wrocław 2010, s. 378 i nast.
[47] T. Pilch, *Zasady badań …*, dz. cyt., s. 24, 25.
[48] M. Pelc, *Elementy metodologii …,* dz. cyt., s. 33–34.
[49] T. Majewski, *Miejsce celów, problemów i hipotez w procesie badań naukowych*, AON, Warszawa 2003, s. 15.
[50] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki*, dz. cyt., s. 26.
[51] M. Pelc, *Elementy metodologii …,* dz. cyt.*,* s. 34–35.

b) pytania domagające się narracji – „jak", „jakie".

Pytania zamknięte dzieli się na:

a) pytania rozstrzygnięcia – „czy";
b) pytania uzupełnienia – posiadające inną partykułę pytajną.

W niniejszej rozprawie autor przyjął podział na problem główny i problemy szczegółowe. Na wstępnym etapie procesu badawczego sformułowano następujący główny problem badawczy, ściśle korelujący z celami badań: ***Jakie są cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego (Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Mołdawii i Ukrainy) oraz jakie scenariusze reintegracyjne tej przestrzeni mogą zostać zrealizowane do 2032 roku?***

Problem badawczy, będący zasadniczym składnikiem badań, jest komponentem złożonym, w związku z tym jego rozwiązanie wymaga sformułowania problemów szczegółowych, co zracjonalizuje i usprawni analizę problemu, a przez to ułatwi rozplanowanie badań. Biorąc pod uwagę powyższe rozwiązanie głównego problemu badawczego i osiągnięcie celów badań wymaga rozstrzygnięcia problemów szczegółowych sformułowanych w postaci kolejnych pytań:

a) *Jakie czynniki kształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego?*
b) *Jakie są zasadnicze założenia i cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w stosunku do europejskich państw obszaru poradzieckiego?*
c) *Jak zmieniają się sposoby i rozwiązania instytucjonalne, za pomocą których Moskwa realizuje założone cele polityki bezpieczeństwa i jaki jest jej bilans wobec europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022?*
d) *Jakie są strategiczne priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 roku oraz w jaki sposób mogą one wpłynąć na kształtowanie ładu geopolitycznego w regionie?*
e) *Jakie są potencjalne rosyjskie scenariusze reintegracyjne europejskiej przestrzeni poradzieckiej?*

Marian Cieślarczyk wskazuje, iż odpowiedzi na pytania zawarte w problemie głównym i problemach szczegółowych wymagają sformułowania hipotez, których celem jest ukierunkowanie sposobu myślenia o podjętym w badaniach problemie[52]. Według Józefa Pietera hipoteza jest „naukowym przypuszczeniem co do istnienia lub nieobecności danej rzeczy czy zjawiska w określonym miejscu lub czasie (…) oraz co do związku zależności danych zjawisk

[52] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 29.

od innych lub związku pojęć bądź wielkości matematycznych o znaczeniu ustalonym”[53]. Hipotezy są punktem wyjścia do prowadzenia badań i muszą spełniać wymogi metodologiczne. Według Janusza Sztumskiego hipotezy muszą wskazywać na nowe aspekty badanych faktów, procesów, zjawisk i ich uwarunkowań. Zarazem powinny być na tyle ogólne, by obejmowały wszelkie fakty, procesy i zjawiska, których dotyczą. Zaleca on dbałość o jasność pojęciową hipotez i unikanie w nich wewnętrznych sprzeczności. Niezwykle istotnym warunkiem właściwie sformułowanej hipotezy jest jej empiryczna sprawdzalność i możliwość zweryfikowania przez badania[54]. Uogólniając, hipoteza jest stwierdzeniem, co do którego istnieje prawdopodobieństwo, że jest trafną odpowiedzią na sformułowany uprzednio problem badawczy[55]. Hipoteza musi być sformułowana w sposób, który umożliwi jej przyjęcie lub odrzucenie i nie powinna przyjmować postaci szerokiej generalizacji[56]. Podobnie uważa Marian Cieślarczyk podkreślając, że równie uprawnione w badaniach jest potwierdzenie hipotezy, jak i jej zaprzeczenie[57].

Wacław Pytkowski uważa, że „Hipoteza nadaje kierunek badania. Jest podstawą doboru zdarzeń do obserwacji i metod badania, pozwala zrozumieć jego cel (…). Uwypukla wzajemne związki między obserwowanymi zdarzeniami dzięki powiązaniu ich w łańcuch przyczyn i skutków. Hipoteza jedynie usiłuje tłumaczyć fakty, ale w żadnym stopniu ich nie udowadnia, ponieważ opiera się na nie dość licznych faktach, a zmierza do objęcia całości”[58]. W związku z powyższym, formułowanie hipotezy ma sens jedynie wtedy, gdy stwierdzonych faktów nie można wyjaśnić za pomocą aktualnej wiedzy naukowej, a jedynie poprzez badania empiryczne. Zatem, hipoteza powinna opierać się o już posiadaną wiedzę i nie być stwierdzeniem o charakterze intuicyjnym. Nie ulega wątpliwości, że hipotezy muszą korespondować z problemem głównym i problemami szczegółowymi. Albert Maszke twierdzi, że „hipoteza główna powiązana powinna być zawsze z myślą przewodnią pracy i odnosić się do sformułowanego problemu głównego. Jej poprawne postawienie, jak i możliwość zweryfikowania ma podstawowe znaczenie dla wartości podjętych badań. Hipotezy szczegółowe odnoszą się natomiast do problemów szczegółowych. Są dopełnieniem hipotezy głównej”[59].

[53] J. Pieter, *Zarys metodologii …*, dz. cyt., s. 61
[54] J. Sztumski, *Wstęp do metod …*, dz. cyt., s. 51, 52.
[55] M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii …*, dz. cyt., s. 125.
[56] J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 225.
[57] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 29.
[58] W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1985, s. 144.
[59] A. Maszke, Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2004, s. 55–56.

Biorąc pod uwagę powyższe oraz uprzednio sformułowane problemy badawcze przyjęto następującą hipotezę główną która zakłada, że: ***rewizjonizm rosyjski w europejskiej części obszaru poradzieckiego stanowi jeden z głównych czynników destabilizujących międzynarodowe środowisko bezpieczeństwa. Z perspektywy Moskwy reintegracja tego regionu jest kluczowym narzędziem odbudowy pozycji mocarstwowej i odbywa się według zdefiniowanych scenariuszy, ukierunkowanych na współkształtowanie nowego ładu bezpieczeństwa międzynarodowego z Rosją jako jednym z jego centralnych podmiotów***.

W dysertacji sformułowano również hipotezy szczegółowe, których celem jest przybliżenie rozwiązania przyjętych szczegółowych problemów badawczych. Zakłada się, że:

a) *decydujący wpływ na politykę bezpieczeństwa FR wywiera ukształtowany w przeszłości historycznej rosyjski tradycjonalizm oparty o głębokie poczucie odrębności na tle kulturowo-religijnym, który w ujęciu imperialnym zwykle wzmacniał militaryzm, a od przełomu XX i XXI wieku jest wzmacniany potencjałem surowcowo-energetycznym;*
b) *zasadniczym celem polityki bezpieczeństwa FR wobec europejskich państw poradzieckich jest pogłębiony proces reintegracji tego obszaru, wspierany na arenie międzynarodowej wszystkimi dostępnymi instrumentami polityki, w tym w szczególności projekcją potęgi militarnej oraz środkami właściwymi dla sharp power, bazującej na znaczącej pod względem liczebnym diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, która zwyczajowo skłania się ku wartościom charakterystycznym dla koncepcji rosyjskiego świata;*
c) *Rosja stosując holistyczne podejście w kontekście doboru narzędzi służących realizacji założonych celów polityki bezpieczeństwa w stosunku do obszaru poradzieckiego realizuje swoje cele w złożonym procesie jego reintegracji, a w minimalnym ujęciu jest zdolna, stosując m.in. działania o charakterze hybrydowym, uniemożliwić poszczególnym państwom regionu realizację własnych idei integracyjnych, w tym szczególnie ukierunkowanych na obszar euroatlantycki;*
d) *Federacja Rosyjska do 2032 roku będzie realizowała strategię utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego poprzez działania w ramach hierarchicznie uporządkowanych priorytetów w płaszczyznach politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej. Działania te podporządkowane są nadrzędnemu celowi strategicznemu – odbudowie rosyjskiej strefy wpływów jako elementu szerszego projektu neoeimperialnego. W warunkach nasilającej się rywalizacji międzynarodowej będzie to prowadzić do pogłębienia niestabilności geopolitycznej i eskalacji napięć w regionie;*

e) FR dysponuje długofalowymi scenariuszami dotyczącymi reintegracji obszaru poradzieckiego, w tym w szczególności jego europejskiej części, odnoszącymi się zarówno do integracji jednopłaszczyznowej jak i wielopłaszczyznowej w kontekście dwu i wielostronnym, które uwzględniają aktualne i potencjalne kierunki zachowań poszczególnych podmiotów i organizacji funkcjonujących w środowisku międzynarodowym.

Tabela 1.1. Zestawienie hipotez i problemów badawczych

PROBLEM GŁÓWNY	**HIPOTEZA GŁÓWNA**
Jakie są cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego (Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Mołdawii i Ukrainy) oraz jakie scenariusze reintegracyjne tej przestrzeni mogą zostać zrealizowane do 2032 roku?	Zakłada się, że rewizjonizm rosyjski w europejskiej części obszaru poradzieckiego stanowi jeden z głównych czynników destabilizujących międzynarodowe środowisko bezpieczeństwa. Z perspektywy Moskwy reintegracja tego regionu jest kluczowym narzędziem odbudowy pozycji mocarstwowej i odbywa się według zdefiniowanych scenariuszy, ukierunkowanych na współkształtowanie nowego ładu bezpieczeństwa międzynarodowego z Rosją jako jednym z jego centralnych podmiotów.
PROBLEMY SZCZEGÓŁOWE	**HIPOTEZY SZCZEGÓŁOWE**
Jakie czynniki kształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego?	Przypuszcza się, że decydujący wpływ na politykę bezpieczeństwa FR wywiera ukształtowany w przeszłości historycznej rosyjski tradycjonalizm oparty o głębokie poczucie odrębności na tle kulturowo-religijnym, który w ujęciu imperialnym zwykle wzmacniał militaryzm, a od przełomu XX i XXI wieku jest wzmacniany potencjałem surowcowo-energetycznym.
Jakie są zasadnicze założenia i cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w stosunku do europejskich państw obszaru poradzieckiego?	Przypuszcza się, że zasadniczym celem polityki bezpieczeństwa FR wobec europejskich państw poradzieckich jest pogłębiony proces reintegracji tego obszaru, wspierany na arenie międzynarodowej wszystkimi dostępnymi instrumentami polityki, w tym w szczególności projekcją potęgi militarnej oraz środkami właściwymi dla sharp power, bazującej na znaczącej pod względem liczebnym diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, która zwyczajowo skłania się ku wartościom charakterystycznym dla koncepcji rosyjskiego świata.
Jak zmieniają się sposoby i rozwiązania instytucjonalne, za pomocą których Moskwa realizuje założone cele polityki bezpieczeństwa i jaki jest bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022?	Przypuszcza się, że Rosja stosując holistyczne podejście w kontekście doboru narzędzi służących realizacji założonych celów polityki bezpieczeństwa w stosunku do obszaru poradzieckiego realizuje swoje cele w złożonym procesie jego reintegracji, a w minimalnym ujęciu jest zdolna, stosując m.in. działania o charakterze hybrydowym, uniemożliwić poszczególnym państwom tego regionu realizację własnych idei integracyjnych, w tym szczególnie ukierunkowanych na obszar euroatlantycki.
Jakie są strategiczne priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 roku oraz w jaki	Przypuszcza się, że FR do 2032 roku będzie realizować strategię utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego poprzez działania w ramach hierarchicznie uporządkowanych priorytetów w płaszczyznach politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej. Działania te podporządkowane są nadrzędnemu celowi strategicznemu –

PROBLEM GŁÓWNY	HIPOTEZA GŁÓWNA
sposób mogą one wpłynąć na kształtowanie ładu geopolitycznego w regionie?	odbudowie rosyjskiej strefy wpływów jako elementu szerszego projektu neoimperialnego. W warunkach nasilającej się rywalizacji międzynarodowej będzie to prowadzić do pogłębienia niestabilności geopolitycznej i eskalacji napięć w regionie.
Jakie są potencjalne rosyjskie scenariusze reintegracyjne europejskiej przestrzeni poradzieckiej?	Przypuszcza się, że FR dysponuje długofalowymi scenariuszami dotyczącymi reintegracji obszaru poradzieckiego, w tym w szczególności jego europejskiej części, odnoszącymi się zarówno do integracji jednopłaszczyznowej jak i wielopłaszczyznowej w kontekście dwu i wielostronnym, które uwzględniają aktualne i potencjalne kierunki zachowań poszczególnych podmiotów i organizacji funkcjonujących w środowisku międzynarodowym.

Źródło: opracowanie własne.

1.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Podstawowym wymogiem poznania jest zastosowanie podejścia naukowego do rozwiązania określonego problemu. Aby uchwycić obiektywne prawidłowości badanych zjawisk, badacz musi opierać się na niezawodnych podstawach, które pozwolą na formułowanie logicznych wniosków. Dlatego też konieczne jest odwoływanie się do metodologii. Jest ona nauką zajmującą się problemami związanymi z budową twierdzeń i teorii, zbieraniem danych dotyczących badanych faktów i sposobów ich interpretacji i uogólnień[60]. Według Janusza Sztumskiego proces badawczy stanowi świadome, celowe i zamierzone działanie podmiotu dążącego do poznania określonego zjawiska. Powinien być on prowadzony w sposób metodyczny, zgodnie z ustalonymi regułami i wskazaniami[61]. Sztumski zwraca też uwagę na wymagania jakie stawia się metodom, którymi są jasność, jednoznaczność, skuteczność, owocność, niezawodność i ekonomiczność[62]. Tadeusz Pilch postrzega metodę naukową „jako zespół czynności i zabiegów zmierzających do poznania określonego przedmiotu. Jest to pewnego rodzaju charakter działania jakie podejmujemy dla zdobycia interesujących nas danych”[63]. Tadeusz Kotarbiński uważa, że „metoda to sposób systematycznie stosowany w danym przypadku z intencją stosowania go także przy ewentualnym powtórzeniu analogicznego zadania”[64]. Stefan Nowak wskazuje, że metody badawcze to „pewne typowe i powtarzalne sposoby zbierania, analizy i interpretacji danych empirycznych służące do uzyskania maksymalnie zasadnych odpowiedzi na pytania

[60] J. Sztumski, *Wstęp do metod …*, dz. cyt., s. 65.
[61] Tamże, s. 66.
[62] Tamże, s. 70.
[63] T. Pilch, *Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych,* Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971, s. 79.
[64] T. Kotarbiński, *Wykłady z dziejów logiki,* Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Kraków 1990, s. 667.

problematyki badawczej”[65]. Kluczowe znaczenie ma właściwe dopasowanie metody badawczej do charakteru podejmowanej problematyki[66].

Marian Cieślarczyk pojmuje metody badań rozumie jako „zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących najogólniej całość postępowania badacza, zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego”[67] i wyróżnia trzy etapy szeroko rozumianej metody badań[68]:

a) konceptualizację,
b) realizację badań właściwych
c) finalizację badań.

Wynik badania naukowego powinien stanowić możliwie wierne odzwierciedlenie badanej rzeczywistości, takiej, jaka istnieje obiektywnie i niezależnie od osoby badacza, obejmując zarówno podmioty, jak i zdarzenia oraz relacje między nimi[69]. Wybór techniki badawczej powinien iść w parze z doborem odpowiedniej metody, ponieważ to właśnie technika umożliwia praktyczne zebranie danych dotyczących przedmiotu badań, a tym samym pozwala na uzyskanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Zdaniem Luby Sołomy „techniką w odróżnieniu od metody badań – nazywamy sposób uzyskiwania (zbierania, zdobywania) danych (informacji, materiałów)”[70]. W opinii Tadeusza Pilcha technika badań to „czynności praktyczne regulowane starannie wypracowanymi dyrektywami, pozwalającymi na uzyskanie sprawdzonych informacji, opinii, faktów”[71]. Z kolei narzędzia badawcze stanowią przedmioty służące do pozyskiwania i gromadzenia danych z przeprowadzonych badań. Jak zauważa Tadeusz Pilch, są one każdorazowo konstruowane z myślą o poznaniu konkretnej sytuacji, zjawiska lub problemu[72]. Zakładając, że technika badawcza odnosi się do czynności, takich jak obserwacja czy przeprowadzanie wywiadu, narzędzie badawcze stanowi instrument umożliwiający techniczne gromadzenie danych uzyskiwanych w toku tych działań [73].

Wieloaspektowość problematyki związanej z polityką bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wymagała zastosowania kilku metod badawczych. Najbardziej uniwersalnym podziałem badań naukowych jest wyodrębnienie badań teoretycznych i empirycznych[74]. Metody teoretyczne zapewniają analityczne zbadanie, uporządkowanie i opis materiału

[65] S. Nowak, *Metodologia badań …*, dz. cyt., s. 46.
[66] Tamże, s. 47.
[67] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne …*, dz. cyt., s. 219.
[68] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 22.
[69] W. Zaczyński, *Praca badawcza …*, dz. cyt., s. 10.
[70] L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych*, UW-M, Olsztyn 2005, s. 103.
[71] T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań…*, dz. cyt., s. 116.
[72] Tamże, s. 135.
[73] A. Kamiński, *Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej*, [w:] *Metodologia pedagogiki społecznej*, R. Wroczyński, T. Pilch (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974, s. 54.
[74] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 40.

empirycznego, narzucają naukowy rygor myślenia, umożliwiają przetwarzanie materiał empiryczny w pojęcia, kategorie, twierdzenia, prawa i zasady, które umożliwiają weryfikację hipotez i teorii naukowych[75]. Do tych metod należy zaliczyć: analizę i syntezę, porównanie, abstrahowanie, analogię, uogólnienie i metody wnioskowania dedukcyjnego, redukcyjnego i indukcyjnego[76]. Marian Cieślarczyk do głównych metod w badania empirycznych zalicza: ankietową, wywiadu, obserwacji, eksperymentu i analizy dokumentów[77]. Podkreśla on, że w przypadku wykorzystania więcej niż jednej z powyższych metod to wtedy stają się one technikami badawczymi, a zastosowana metoda określana jest przykładowo mianem sondażu diagnostycznego. Sytuacja ta występuje w przypadku gdy w badaniu badacz posługuje się ankietą i arkuszem wywiadu[78].

Zakres prowadzonych badań wymusił stosowanie zarówno metod badawczych teoretycznych, jak i empirycznych. Metody te wzajemnie uzupełniały się, tworząc okoliczności sprzyjające gromadzeniu informacji pozwalających na pozyskanie i wyodrębnienie materiału badawczego zawartego w literaturze i dokumentach normatywnych, ustalenie i wyjaśnienie zachodzących procesów, związków i zależności w przyjętym obszarze badań oraz pozyskanie i wykorzystanie wiedzy respondentów.

W celu uporządkowania procesu badawczego oraz zapewnienia przejrzystości analizy zjawiska reintegracji, wyodrębniono jedną zmienną zależną oraz trzy główne zmienne niezależne. Zmienna zależna to poziom reintegracji, rozumiany jako trwały, wielowymiarowy wpływ Federacji Rosyjskiej na strategiczne decyzje wybranych państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Wpływ ten oceniany jest w czterech powiązanych wymiarach: politycznym (m.in. obecność prorosyjskich elit, blokowanie kursu euroatlantyckiego), gospodarczym (uzależnienie energetyczne, dostęp do preferencyjnych kredytów i umów handlowych), militarnym (obecność wojskowa, wspólne ćwiczenia, infrastruktura strategiczna) oraz kulturowo-informacyjnym (oddziaływanie mediów, narracje „ruskiego miru", aktywność Cerkwi). Zmiennymi niezależnymi są: intensywność rosyjskich instrumentów nacisku (sankcje, zachęty ekonomiczne, presja militarna, operacje informacyjne), poziom zaangażowania struktur euroatlantyckich (wsparcie NATO i UE, zakres integracji formalnej) oraz odporność instytucjonalna państw docelowych (jakość rządzenia, poziom korupcji, pluralizm medialny, siła społeczeństwa obywatelskiego, dojrzałość strategii bezpieczeństwa). Wspólnie tworzą one ramy analityczne dla wyjaśnienia zróżnicowanego poziomu podatności państw regionu na działania reintegracyjne ze strony Moskwy. Układ ten posłużył do analizy

[75] Tamże, s. 45, 46.
[76] Tamże, s. 46.
[77] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki* ..., dz. cyt., s. 60.
[78] Tamże, s. 61.

porównawczej dla lat 2014 - 2022 oraz do opracowania scenariuszy rozwojowych do 2032 r., umożliwiających ocenę kierunków i dynamiki rosyjskiej polityki reintegracyjnej w ujęciu średnioterminowym.

Na potrzeby niniejszej rozprawy metody teoretyczne zostały wykorzystane w pracy analitycznej i koncepcyjnej, której celem było przede wszystkim uporządkowanie oraz przetworzenie zebranego materiału empirycznego. Do podstawowych metod teoretycznych wykorzystanych w pracy należy zaliczyć analizę, która jest procesem myślowym prowadzącym do rozkładu pewnej całości (rzeczy, zjawisk, zdarzeń) na części składowe w celu ich lepszego poznania i rozpatrywanie każdej z nich osobno[79]. Rezultat procesu myślowego, jakim jest analiza stanowi poznanie przedmiotu badań w całości[80]. Analiza wykorzystana została do studiowania regulacji prawnych dotyczących przedmiotu badań, literatury przedmiotu oraz opracowań eksperckich. Analiza umożliwiła wyjaśnienie przyczyn, istoty i celów procesów zachodzących w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego.

Niezwykle istotną metodą zastosowaną w pracy jest synteza będąca łączeniem wyodrębnionych w procesie badawczym składników i elementów w nową całość[81]. Za pomocą syntezy połączono w całość wyodrębnione w trakcie analizy części składowe badanych zjawisk. Dzięki tej metodzie opracowano definicje i sformułowano sądy naukowe dotyczące zmian stanu środowiska bezpieczeństwa przedmiotowego regionu. Ponadto, metoda ta znalazła zastosowanie przy formułowaniu konkluzji podsumowujących poszczególne rozdziały.

W badaniach zwykle analiza dotyczy tylko jednego lub kilku wyróżnionych aspektów zjawiska czy procesu, a inne natomiast są celowo pomijane przez autora. Dlatego też analizie towarzyszy abstrahowanie od czynników nieistotnych, drugorzędnych lub przypadkowych. Abstrahowanie jest czynnością myślową i jej istotą są następujące czynności: pomijanie i eliminowanie, odłączanie i izolacja oraz wyodrębnianie[82]. W naukach społecznych abstrakcja występuje jako złożona metoda badawcza – abstrakcji i kolejnych przybliżeń. W ramach tej metody postępowanie badawcze przeprowadzono w dwóch etapach. W pierwszym, abstrakcja właściwa, stworzono ogólny model polityki bezpieczeństwa Moskwy, w którym uwzględniono tylko cechy najważniejsze, a wyeliminowano drugorzędne, nieistotne. Powstały model umożliwił zbadanie i sformułowanie podstawowych prawidłowości. Uzyskana wiedza była na wysokim poziomie abstrakcji i stanowiła podstawę

[79] J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania …*, dz. cyt., s. 28–29 .
[80] S. Wojnarowska-Szpucha, J. Wojnarowksi, *Jak rozwiązać problem badawczy w pracach promocyjnych*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2012, s. 27.
[81] J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania …*, dz. cyt., s. 28–29 .
[82] Z. Leśniewski, *Zarys metodologii …*, dz. cyt., s. 69.

dla drugiego etapu – etapu stopniowych przybliżeń abstrakcyjnego obrazu do rzeczywistości, a więc konkretyzacji modelu. W efekcie uzyskano taki obraz przedmiotu badań oraz występujących w nim prawidłowości, że można go było odnieść do konkretnej rzeczywistości, poddać weryfikacji i stosować użytkowo[83].

Porównanie jest metodą badawczą polegającą na wykrywaniu cech podobieństwa i odmienności w badanym przedmiocie, zjawisku, procesie, przez odniesienie go do innych przedmiotów, zjawisk, procesów. Pozwala to ustalić podobieństwa i różnice między badanymi zjawiskami (przedmiotami itp.)[84]. Należy jednak porównywać zjawiska podobnego rodzaju, a efektem porównywania jest wskazanie nie tylko podobieństw, ale i różnic[85]. Porównanie jest metodą, która służy zarówno analizie, jak i syntezie[86]. W trakcie badań przeprowadzono porównanie funkcjonującego systemu bezpieczeństwa FR z założeniami doktrynalnymi oraz odniesieniami historycznymi. Metodę tę wykorzystano również do interpretacji nowych faktów poprzez ich porównanie z wiedzą o faktach wcześniej znanych.

Uogólnienie, będące „teoretycznym lub praktycznym połączeniem części, właściwości, cech i stosunków badanych faktów lub zjawisk, które poddane analizie w kompleksowym ujęciu pozwalają stawić całkiem nowe, oryginale i zasadne wnioski”[87] pozwoliło w niniejszej dysertacji ujawnić cechy i zjawiska powtarzalne, a w konsekwencji określić prawdopodobne kierunki ewolucji polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, będące konsekwencją zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa. Ponadto, metoda ta pozwoliła na sformułowanie twierdzeń bardziej ogólnych na podstawie twierdzeń o pojedynczych cechach, a w konsekwencji na dokonywanie klasyfikacji zachodzących zjawisk.

Wnioskowanie stanowi kluczową metodę teoretyczną mającą zastosowanie do całej procedury badawczej. Stosowane ono było na każdym etapie powstawania niniejszej dysertacji. Przeprowadzony proces myślowy pozwolił na sformułowanie wyników prowadzonych badań, a także wyprowadzenie nowej wiedzy z wiedzy już istniejącej. Według Mariana Cieślarczyka wnioskowanie jest procesem myślowym polegającym na przyjmowaniu jako podstawy rozumowania jednego lub kilku twierdzeń, na podstawie których uznaje się prawdziwość innego zdania[88]. Zdaniem Tadeusza Pilcha wnioskowanie indukcyjne zachodzi wtedy, kiedy na podstawie pewnych faktów domyślamy się istnienia ogólnej prawidłowości[89]. Na potrzeby niniejszej pracy w tej metodzie badawczej wykorzystano wnioskowanie indukcyjne,

[83] E. Wiśniewski, *Metodyka wojskowych badań naukowych*, cz. 1, Zeszyt 3, Warszawa 1990, s. 77.
[84] Tamże.
[85] Z. Leśniewski, *Zarys metodologii …*, dz. cyt., s. 70.
[86] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 51.
[87] J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowanie*…, dz. cyt., s. 32.
[88] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 55.
[89] T. Pilch, *Zasady badań …*, dz. cyt., s. 236.

wnioskowanie redukcyjne, dedukcję oraz analogię[90]. Celem indukcji było wyprowadzenie wniosków ogólnych, bazując na faktach jednostkowych. Generalizując, oznacza to rozumowanie od szczegółu do ogółu. Wnioskowanie redukcyjne służyło rozważaniom nad przyczynami zdarzenia bazując na posiadanych wnioskach. Wnioskowanie to opiera się na rozumowaniu, że wniosek nie wynika logicznie z przesłanek, lecz przesłanki wynikają z wniosku. Wnioskowanie dedukcyjne pozwoliło na przejście od uznanej wiedzy i faktów dość ogólnych do twierdzeń formułowanych na drodze logicznego rozumowania. Dedukcja to taki proces myślowy, w którym na podstawie wiadomości o całości wnioskuje się o niektórych częściach składowych[91]. Analogia umożliwiła wnioskowanie na podstawie ustalenia podobieństwa badanych cech, procesów i zależności od określonych zjawisk. Zastosowano ją między innymi przy wnioskowaniu o występowaniu ewentualnych podobieństw odnoszących się do działań Federacji Rosyjskiej wobec różnych krajów obszaru poradzieckiego.

W badaniach empirycznych istotną rolę odgrywa właściwy i starannie przemyślany dobór metod, technik oraz narzędzi. Na potrzeby niniejszej dysertacji, spośród metod empirycznych zastosowano wspomnianą wcześniej metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem technik badawczych indywidualnego wywiadu pogłębionego IDI (Individual In-depth Interview). Według Tadeusza Pilcha, sondaż diagnostyczny to „sposób gromadzenia wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk i wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie niezlokalizowanych – posiadających znaczenie wychowawcze – w oparciu o specjalnie dobraną grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje”[92]. Niewątpliwą zaletą tej metody jest to, że stwierdzone empirycznie prawidłowości mają najwyższy stopień prawdopodobieństwa w ramach ograniczonych doborem próby[93]. Sondaż diagnostyczny służył do poznania opinii respondentów–ekspertów ośrodków akademickich i badawczych zajmujących się upowszechnianiem wiedzy o współczesnych sprawach międzynarodowych oraz monitoringiem wydarzeń i analizą procesów społeczno–politycznych i gospodarczych Europy Wschodniej, co do istotnych stanów i procesów związanych z badaną problematyką.

W ramach IDI eksperci dokonali szczegółowej oceny priorytetów oraz wskazali możliwe kierunki rozwoju sytuacji w regionie. Ich zróżnicowane opinie zostały poddane

[90] W literaturze przedmiotu znane są przykłady wyodrębniania dedukcji i indukcji z generalnej metody wnioskowania. Wskazuje się, iż między indukcją, a dedukcją czymś pośrednim jest analogia. Por. J. Apanowicz, wyd. cyt., s. 25 i nast. „Jeśli więc dedukcja jest „dobieraniem następstwa do racji, a indukcja racji do następstwa, to analogia poszukuje wspólnej racji między przedmiotami czy też pojęciami”.
[91] J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania…*, dz. cyt., s. 25 – 28.
[92] T. Pilch, *Zasady badań …*, dz. cyt., s. 50.
[93] A. Kamiński, *Metoda, technika …*, dz. cyt., s. 43.

kompleksowemu badaniu przy zastosowaniu metod takich jak analiza i synteza, wnioskowanie (indukcyjne, redukcyjne, dedukcję i analogię), porównanie, uogólnienie oraz abstrahowanie. Takie wieloaspektowe podejście analityczne umożliwiło ocenę scenariuszy uwzględniających zarówno obecne uwarunkowania, jak i potencjalne zmiany w środowisku geopolitycznym. W efekcie powstały prognozy, które są jednocześnie realistyczne i elastyczne oraz dostarczające wiarygodnych wskazówek do dalszych badań nad polityką Rosji w regionie.

Wywiad zaprojektowano tak, aby dokonać zarówno oceny priorytetów wskazanych przez autora, jak i identyfikacji dodatkowych aspektów wskazanych przez ekspertów za istotne w kontekście analizowanych problemów. Celem przeprowadzenia wywiadu było pogłębienie wiedzy na temat rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego na płaszczyznach politycznej, gospodarczej, militarnej oraz kulturowo-informacyjnej. Ważnym działaniem była ekspercka hierarchizacja priorytetów rosyjskiej polityki poprzez ocenę ich znaczenia i szans na realizację. Przyjętą metodologię oparto na wielowymiarowej analizie obejmującej pięć kluczowych kryteriów. Pierwszym z nich jest ocena priorytetów, która pozwoliła na określenie ich potencjalnego znaczenia w rosyjskiej strategii poprzez średnią wartość ocen eksperckich. Eksperci oceniali prawdopodobieństwo realizacji poszczególnych priorytetów w skali od 1 do 4, co pozwoliło na hierarchizację ich znaczenia strategicznego. Dodatkowo mieli możliwość zgłaszania własnych propozycji. Dzięki temu analiza została wzbogacona o nowe obszary działań i perspektywy, które nie zostały uwzględnione w pierwotnym zestawieniu. Drugim aspektem są oczekiwane efekty. Ich uwzględnienie pozwoliło na ocenę korzyści z perspektywy rosyjskiej, co pomogło zrozumieć motywacje stojące za konkretnymi działaniami. Taka analiza dostarczyła informacji o tym, jakie długoterminowe cele strategiczne Rosja stara się osiągnąć w regionie oraz jaką rolę przypisuje poszczególnym państwom. Analiza ograniczeń pozwoliła na realistyczne oszacowanie wykonalności tych priorytetów z uwzględnieniem zarówno barier wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Istotnym elementem procesu była ocena wpływu na region, która uwzględnia konsekwencje działań Rosji dla stabilności i dynamiki politycznej w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego. Ostatnim elementem była identyfikacja potencjalnych zagrożeń, które Kreml może napotkać podczas realizacji swoich priorytetów w przedmiotowym regionie.

W ramach badania zidentyfikowano potencjalne zdarzenia określane mianem „czarnych łabędzi", które, mimo niskiego prawdopodobieństwa wystąpienia cechują się niezwykle wysokim potencjałem oddziaływania na stabilność regionu. Uwzględnienie ich w ramach przyjętego podejścia badawczego pozwoliło na rozszerzenie analizy poza standardowe scenariusze liniowe oraz określenie potencjalnych punktów zwrotnych mogących

fundamentalnie zmienić dynamikę geopolityczną w regionie. Tego rodzaju podejście umożliwiło nie tylko identyfikację kluczowych ryzyk dla realizacji priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa, ale także dostarczyło narzędzi do elastyczniejszego modelowania przyszłości, uwzględniającego zmienność i nieprzewidywalność współczesnych procesów międzynarodowych.

Kolejnym celem wywiadów eksperckich było wygenerowanie materiału badawczego do analizy możliwych scenariuszy rozwoju sytuacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. Przedmiotowe scenariusze są pochodną analizy priorytetów rosyjskiej polityki w kluczowych obszarach, tj.: politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowo-informacyjnym. Analiza ta uwzględniała zarówno ambicje Moskwy w zakresie utrzymania i rozszerzenia wpływów, jak i ograniczenia wynikające z czynników wewnętrznych i zewnętrznych do których należą m.in.: sankcje, reakcje państw regionu oraz zmieniająca się dynamika w relacjach z Zachodem. Scenariusze sytuacyjne opracowano dla czterech obszarów: bloku państw bałtyckich, Białorusi, Ukrainy oraz Mołdawii. Każdy z nich charakteryzuje się odmienną dynamiką relacji z Rosją, różnymi priorytetami strategicznymi oraz stopniem podatności na rosyjskie wpływy. Państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa i Estonia) potraktowano jako jeden blok ze względu na wspólne cechy geopolityczne i historyczne, a także spójną strategię wobec Rosji. Wszystkie są członkami NATO i UE, co znacząco ogranicza wpływy Moskwy na ich politykę bezpieczeństwa. Podobna przeszłość historyczna, funkcjonowanie w ramach ZSRR oraz zbliżone wyzwania, takie jak ochrona suwerenności, przeciwdziałanie dezinformacji czy wzmocnienie systemu obronnego, dodatkowo uzasadniają traktowanie ich jako jednolitego bloku w przedmiotowej analizie. Co więcej, Rosja postrzega państwa bałtyckie jako strategiczny korytarz do granic NATO, a ich reakcje na rosyjską politykę są zbliżone, oparte wspólny cel wzmocnienia bezpieczeństwa regionalnego. Taki podział pozwala na przejrzystą analizę przy jednoczesnym uwzględnieniu specyfiki pozostałych państw regionu. Białoruś, Ukraina i Mołdawia, choć również łączą je pewne wspólne cechy wynikające z radzieckiej przeszłości, różnią się w swojej aktualnej pozycji wobec Rosji, co wymaga indywidualnego podejścia do każdego z osobna.

Metodologia opracowania scenariuszy reintegracji europejskiego obszaru poradzieckiego została oparta na precyzyjnie zdefiniowanych kryteriach analitycznych, które umożliwiły przeprowadzenie kompleksowej, wielowymiarowej oceny potencjalnych kierunków działań Rosji. Tak skonstruowane ramy badawcze pozwoliły uwzględnić zarówno strategiczne priorytety Federacji Rosyjskiej, jak i kluczowe uwarunkowania geopolityczne regionu. Scenariusze zostały ocenione przez ekspertów pod kątem prawdopodobieństwa ich realizacji w skali od 1 (najniższe) do 4 (najwyższe), co pozwoliło na hierarchizację możliwych

kierunków działań Rosji. W opisie scenariuszy uwzględniono dodatkowe czynniki zidentyfikowane przez ekspertów, mające wpływ na działania Kremla. Skierowane do ekspertów pytania otwarte odegrały istotną rolę w poszerzeniu kontekstu wszystkich scenariuszy opracowanych na potrzeby analizy rosyjskiej polityki wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r. Ich celem było zgromadzenie szczegółowych opinii, które uzupełniły zarówno założenia scenariuszy, jak i analizę potencjalnych działań Rosji na poszczególnych płaszczyznach. Uzyskane odpowiedzi wzbogaciły pierwotne założenia o dodatkowe perspektywy dotyczące celów strategicznych, metod działania oraz reakcji państw regionu. Odpowiedzi ekspertów pomogły w precyzyjnym określeniu ograniczeń, które mogą wpłynąć na realizację poszczególnych scenariuszy. Bariery te dotyczyły zarówno Rosji, jak i państw europejskiego obszaru poradzieckiego. Dzięki pytaniom otwartym poszerzono analizę potencjalnych konsekwencji realizacji poszczególnych scenariuszy. Pozwoliło to na lepsze zrozumienie dynamiki relacji między Rosją, a państwami regionu oraz identyfikację możliwych efektów ubocznych działań Rosji, zarówno w wymiarze regionalnym, jak i globalnym. Opinie ekspertów wniosły dodatkową wartość poprzez wskazanie na możliwe długofalowe skutki rosyjskiej polityki, takie jak trwała zmiana układu sił w regionie, wzrost napięć wewnętrznych w państwach poradzieckich czy pogłębiająca się polaryzacja na arenie międzynarodowej. Zapewnia to holistyczne spojrzenie na różne kierunki rozwoju sytuacji, przy jednoczesnym zachowaniu rzetelności i reprezentatywności danych.

W tym kontekście każdy scenariusz analizowano w ramach następujących kryteriów: wagi, celów Rosji, dostępnych narzędzi realizacji, ograniczeń obu stron oraz potencjalnych konsekwencji dla państw regionu. Identyfikacja celów uwzględniała wcześniej określone rosyjskie priorytety. Narzędzia wykorzystywane przez Rosję w scenariuszach zostały określone na podstawie analizy dokumentów doktrynalnych, praktyki międzynarodowej oraz wywiadów eksperckich. Ograniczenia zostały rozpatrzone z perspektywy zarówno Rosji, jak i państw regionu, uwzględniając czynniki wewnętrzne, takie jak dostępność zasobów, oraz zewnętrzne, np. reakcje międzynarodowe. Potencjalne konsekwencje odnosiły się do wpływu poszczególnych scenariuszy na stabilność regionu, w tym na relacje polityczne, gospodarcze militarne i kulturowe społeczne w państwach objętych analizą. Takie podejście zapewnia holistyczne spojrzenie na różne możliwości rozwoju sytuacji, przy jednoczesnym zachowaniu rzetelności i reprezentatywności danych. Scenariusze pozwalają także na porównanie specyficznych wyzwań i potencjałów w każdym z badanych państw, podkreślając ich zróżnicowaną sytuację geopolityczną oraz podatność na rosyjskie wpływy w perspektywie do 2032 r. Dzięki temu wyniki badań mogą stanowić podstawę do opracowania strategii państw europejskiego obszaru poradzieckiego oraz ich partnerów z NATO i UE, które będą miały

na celu przeciwdziałanie rosyjskim wpływom i systematyczne zwiększanie odporności na negatywne oddziaływanie Moskwy.

Scenariusze rozwoju sytuacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. w dużej mierze będą warunkowane wynikiem trwającej wojny rosyjsko-ukraińskiej, która znacząco wpływa na dynamikę polityczną, gospodarczą i militarną w regionie. Konflikt ten nie tylko zredefiniował aktualne priorytety polityki Rosji, ale również stał się katalizatorem wielu zmian w relacjach międzynarodowych, w tym wzmocnienia wschodniej flanki NATO, pogłębienia współpracy struktur północnoatlantyckich z Ukrainą oraz nałożenia szeroko zakrojonych sankcji na Moskwę. W przypadku zwycięstwa Rosji lub osiągnięcia kompromisu, który pozwoli jej na utrzymanie zdobyczy terytorialnych, scenariusze mogą ewoluować w kierunku wzmacniania rosyjskich wpływów w regionie. Moskwa będzie dążyła do umocnienia swojej pozycji, wykorzystując sukces militarny jako argument do wzrostu jej prestiżu. Z kolei porażka w wojnie spowoduje znaczne osłabienie jej pozycji militarnej i gospodarczej. W takim przypadku Rosja będzie zmuszona skoncentrować się na wewnętrznej stabilizacji i odbudowie, a jej zdolność do projekcji siły i realizacji własnych priorytetów w regionie znacznie się zmniejszy. Państwa takie jak Ukraina i Mołdawia mogą przyspieszyć procesy integracyjne z NATO i UE, co dodatkowo ograniczy rosyjskie wpływy. Wywiady pozwoliły na uwzględnienie nowych wątków i perspektyw. Eksperci wskazali dodatkowe priorytety i zagrożenia, które wykraczają poza pierwotne założenia badawcze, co poszerzyło prowadzoną analizę o istotne aspekty mające wpływ na system bezpieczeństwa regionalnego.

Do przeprowadzenia indywidualnych wywiadów pogłębionych zaproszono grupę 10 ekspertów reprezentujących różne środowiska zawodowe i naukowe. Tak dobrany skład miał na celu zapewnienie wszechstronności analiz oraz uwzględnienie różnych perspektyw w odniesieniu do rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Eksperci cechują się nie tylko rozległą wiedzę teoretyczną na temat Rosji i jej polityki, ale również cennym doświadczeniem wynikającym z pracy w prestiżowych ośrodkach akademickich oraz instytucjach zajmujących się szeroko pojętym bezpieczeństwem. Dzięki różnorodności reprezentowanych środowisk możliwe było uzyskanie pogłębionego obrazu rosyjskich działań w kontekście regionalnym i globalnym, a także analiza ich wpływu na państwa przedmiotowego obszaru. Tym samym eksperci połączyli w swoich wypowiedziach perspektywy wynikające z praktyki oraz teoretycznych modeli badawczych. Takie podejście pozwoliło na kompleksowe zrozumienie priorytetów Moskwy oraz wyzwań związanych z ich realizacją, uwzględniając specyfikę współczesnych relacji międzynarodowych. Eksperci reprezentowali:

a) Biuro Bezpieczeństwa Narodowego – gen. bryg. prof. dr hab. Stanisław Koziej, gen. bryg. dr hab. Mariusz Fryc;
b) Uniwersytet Jagielloński – gen. dyw. dr hab. Bogusław Pacek;
c) Uniwersytet w Siedlcach – prof. dr hab. Mirosław Minkina, dr hab. Malina Kaszuba;
d) Akademię Sztuki Wojennej – płk prof. dr hab. Leszek Elak, prof. dr hab. Marek Wrzosek, prof. dr hab. Jarosław Gryz;
e) Wojskową Akademię Techniczną – dr hab. Jerzy Zalewski;
f) Akademię Piotrkowską – dr hab. Marek Żyła.

Analiza osiągnięć naukowych ekspertów wskazuje na ich bogaty dorobek, obejmujący monografie oraz artykuły naukowe poświęcone problematyce Rosji, państw poradzieckich oraz globalnych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa. Dzięki ich dorobkowi naukowemu i praktycznemu doświadczeniu, możliwe było określenie priorytetów rosyjskiej polityki w czterech kluczowych obszarach oraz osadzenie ich w szerszym kontekście teoretycznym. Umożliwiło to wypracowanie regionalnych scenariuszy rozwoju sytuacji w perspektywie do 2032 r. uwzględniających zarówno wyzwania geopolityczne, jak i dynamikę lokalnych procesów politycznych. Do udziału w przedmiotowym przedsięwzięciu zaproszono również przedstawicieli kluczowych ośrodków analitycznych, takich jak Ośrodek Studiów Wschodnich oraz Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, które odgrywają znaczącą rolę w analizie polityki międzynarodowej i bezpieczeństwa, w tym działań Rosji w regionie. Niestety, z przyczyn obiektywnych nie przeprowadzono wywiadów z przedstawicielami tych instytucji. Mimo to ich publikacje, raporty i analizy stanowiły istotne tło dla interpretacji wyników oraz opracowania wniosków. Uwzględnienie tego kontekstu pozwoliło na pełniejsze osadzenie wywiadów w szerokiej perspektywie naukowej i analitycznej.

Zastosowany na potrzeby badań zestaw metod, technik i narzędzi badawczych posłużył do dostarczenia możliwie najbardziej wiarygodnych informacji, niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze. Dodatkowo, autor uznał za niezbędne przeprowadzenie pogłębionej analizy obowiązujących dokumentów strategicznych i literatury przedmiotu, która pozwoliła na weryfikację przyjętych hipotez. Materiał naukowy był gromadzony przez cały okres badań.

Tabela 1.2. Metody zastosowane do rozwiązania problemów badawczych

<table>
<tr><td colspan="5">Jakie są cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego (Białorusi, Estonii, Litwy, Łotwy, Mołdawii i Ukrainy) oraz jakie scenariusze reintegracyjne tej przestrzeni mogą zostać zrealizowane do 2032 roku?</td></tr>
<tr><td>Jakie czynniki kształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego?</td><td>Jakie są zasadnicze założenia i cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w stosunku do europejskich państw obszaru poradzieckiego?</td><td>Jaki zmieniają się sposoby i rozwiązania instytucjonalne, za pomocą których Moskwa realizuje założone cele polityki bezpieczeństwa? Jaki jest bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa?</td><td>Jakie są strategiczne priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 roku oraz w jaki sposób mogą one wpłynąć na kształtowanie ładu geopolitycznego w regionie?</td><td>Jakie są potencjalne rosyjskie scenariusze reintegracyjne wobec europejskiej przestrzeni poradzieckiej?</td></tr>
<tr><td colspan="5">Analiza, synteza, abstrahowanie, uogólnienie, porównanie, wnioskowanie</td></tr>
<tr><td colspan="2" rowspan="3"></td><td></td><td>Sondaż diagnostyczny</td></tr>
<tr><td></td><td>Wywiad IDI</td></tr>
<tr><td></td><td>Scenariusze</td></tr>
</table>

Źródło: opracowanie własne.

1.5. Organizacja badań

Usystematyzowana praca badacza, której celem jest poszerzenie dostępnej wiedzy poprzez rozwiązanie konkretnego problemu przybiera postać procesu badawczego. Według Bogdana Szulca procesem tym jest swoisty układ występujących kolejno czynności realizowanych przez określone podmioty, zmierzających do określonego celu poznawczego[94]. Zdaniem Aleksandra Kamińskiego z reguły wszystkie badania naukowe można sprowadzić do następujących po sobie etapów[95]:

a) sytuacja problemowa,
b) formułowanie problemów i hipotez roboczych,
c) wybór terenu badań i osób badanych,
d) przygotowanie procedury badań,
e) przeprowadzenie badań.

Podobny pogląd wyraża Józef Pieter twierdząc, że „badania naukowe obejmują co najmniej kilka etapów, w przeciwieństwie do rozumienia ich w wąskim znaczeniu, to jest traktowania badań wyłącznie jako gromadzenie materiału naukowego za pomocą metod i technik

[94] B. Szulc, *Proces badań w naukach o obronności*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2014, s. 44.
[95] A. Kamiński, *Metoda, technika…*, dz. cyt., s. 99.

badawczych”[96]. Z kolei Marian Cieślarczyk wymienia trzy główne fazy procedury badań naukowych[97]:

a) koncepcyjną (konceptualizacji badań), która wymaga dyskusji, konfrontacji, ulepszania, a tym samym zmian;
b) wykonawczą (realizacji badań), która musi być przeprowadzona według ustalonych założeń i nie dopuszcza zmian;
c) końcową (finalizacji badań), będąca podsumowaniem wysiłku badawczego.

Procedura badawcza niniejszej dysertacji wynikała z przyjętego głównego problemu badawczego, problemów szczegółowych oraz głównej hipotezy badawczej i hipotez szczegółowych. Istotne dla ustalenia i przebiegu procedury badawczej były wiedza i doświadczenie autora, analiza sytuacji geopolitycznej oraz wnioski płynące z dostępnych materiałów źródłowych i literatury przedmiotu. Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęto trójfazowy proces badań: przygotowanie badań, przeprowadzenie badań i opracowanie badań.

Faza pierwsza – przygotowanie badań stanowiło podstawę do zebrania niezbędnych informacji i zostało poprzedzone kwerendą i analizą literatury przedmiotu, co pozwoliło na poznanie i ocenę dotychczasowego stanu wiedzy w zakresie uwarunkowań historycznych i geopolitycznych wpływających na politykę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego. Na tej podstawie wyodrębniono sytuację problemową, następnie określono cele badań, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i utylitarnym. W dalszej kolejności sprecyzowano główny i szczegółowe problemy badawcze. Następnie sformułowano hipotezę główną i hipotezy szczegółowe. W tej fazie dokonano również wstępnego doboru metod, technik oraz narzędzi badawczych. Niezmiernie istotnym procesem było wzbogacenie wiedzy autora z obszaru metodologii badań naukowych, co pozwoliło na dobór metod badawczych wykorzystanych w pracy. Zwieńczeniem tej fazy procesu badań był Indywidualny Plan Badawczy, uzgodniony z promotorem i zatwierdzony przez Dyrektora Szkoły Doktorskiej Wojskowej Akademii Technicznej.

Faza druga – przeprowadzenie badań obejmowała wykorzystanie przyjętych metod teoretycznych i empirycznych. W tej fazie badań kontynuowano gromadzenie dokumentów źródłowych w związku z ich nowelizacją, a następnie prowadzono badania metodami teoretycznymi. Na tym etapie opracowano scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego IDI. Po uzyskaniu stosownych upoważnień przeprowadzono przedmiotowe badania empiryczne, które potwierdziły zasadność sformułowania i przyjęcia problemu badawczego.

[96] J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa 1967, s. 159.
[97] M. Cieślarczyk, *Metody, techniki …*, dz. cyt., s. 44.

Faza trzecia – opracowanie badań obejmowała proces systematyzacji i oceny uzyskanego materiału badawczego. Na tej podstawie podsumowano badania teoretyczne i empiryczne, sformułowano ostateczne rozwiązanie problemów badawczych oraz dokonano weryfikacji hipotezy badawczej. Wyniki badań posłużyły do zrealizowania ich celu utylitarnego w rozdziale piatym i szóstym niniejszej rozprawy oraz częściowo w czwartym – *Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022*. Każdy z rozdziałów niniejszej dysertacji został zwieńczony wnioskami dotyczącymi przedmiotu badań.

Tabela 1.3. Przebieg procedury badawczej

FAZA BADAŃ	DZIAŁANIE	UWAGI
Przygotowanie badań.	Wyodrębnienie sytuacji problemowej.	
	Wstępne sformułowanie celu badań, głównego problemu badawczego i problemów szczegółowych.	
	Sformułowanie i przyjęcie hipotezy głównej i hipotez szczegółowych.	
	Dobór metod, technik oraz narzędzi badawczych.	
	Opracowanie i zatwierdzenie indywidualnego planu badawczego.	
Przeprowadzenie badań.	Badania teoretyczne.	Analiza, synteza, abstrahowanie, porównanie, uogólnienie, wnioskowanie
	Badania empiryczne.	Opracowanie scenariusza indywidualnego wywiadu pogłębionego IDI
Opracowanie badań.	Systematyzacja i ocena uzyskanego materiału badawczego.	
	Weryfikacja hipotez.	
	Sformułowanie rozwiązania problemu badawczego.	
	Opracowanie wyników w formie rozprawy doktorskiej.	

Źródło: opracowanie własne.

1.6. Ograniczenia badawcze

Rezultaty badań przedstawione w niniejszej dysertacji powstały w wyniku intensywnego i zróżnicowanego procesu badawczego. Nie ulega wątpliwości, ze każda praca naukowa powinna zawierać się w określonych przez badacza granicach. Ograniczenia te mogą być również determinowane przez otoczenie, w którym istnieje przedmiot badania, dostęp do materiałów źródłowych, wybranych ekspertów. Istotnym czynnikiem ograniczającym badania są również zasoby finansowe. Na potrzeby niniejszej pracy jej zakres został ograniczony ramami czasowymi, przestrzennymi, przedmiotowymi oraz źródłowymi.

Ramy czasowe zawarto w latach od 2014 do 2032 roku. Przyjęto, iż proces odbudowy imperium rosyjskiego rozpoczął się na początku 2014 r. aneksją Krymu. Był to niewątpliwie sukces propagandowy, który przełożył się na wymierne poparcie Władimira Putina, zarówno przez społeczeństwo, jak i rosyjskie elity. Tym samym urealnione zostały wciąż żywe w Rosji

sentymenty imperialne i umocniony został mit jedności rosyjskiego świata. Z drugiej strony aneksja Krymu wzmocniła działania zdecydowanej większości liderów państw obszaru poradzieckiego zmierzające do ograniczenia wielopłaszczyznowej zależności od Moskwy (politycznej, gospodarczej, militarnej itp.). Nie ulega wątpliwości, że od 2014 r. Rosja systematycznie realizuje swój cel strategiczny jakim jest narzucenie państwom obszaru poradzieckiego, a w szczególności leżącym w jego części europejskiej rozwiązań politycznych i systemowych gwarantujących utrzymanie ich w strefie wyłącznych wpływów rosyjskich. W opinii autora aneksja Krymu utwierdziła Putina, iż zmiana status quo w tym regionie Europy na drodze jednostronnych działań, również o charakterze militarnym, jest możliwa. Perspektywa do 2032 r. została przyjęta ze względu na procesy, które mogą wpłynąć na długoterminowe kierunki rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w regionie. Szczególne znaczenie ma ewolucja rosyjskiego systemu władzy, w tym skutki wyborów prezydenckich w 2024 r., które przedłużyły rządy Władimira Putina oraz perspektywa kolejnych wyborów w 2030 r. W 2032 r. Putin będzie miał 80 lat, co rodzi pytania o jego zdolność do dalszego sprawowania władzy oraz o potencjalny scenariusz sukcesji. Przyjęty horyzont czasowy uwzględnia proces odbudowy rosyjskiego potencjału wojskowego, który został znacząco osłabiony w wyniku wojny z Ukrainą. Przyjęcie takiej perspektywy pozwala na identyfikację długoterminowych trendów w polityce Rosji, uwzględniając zarówno elementy doktrynalne, jak i potencjalne zmiany wynikające z procesów politycznych oraz dynamiki integracji państw poradzieckich ze strukturami euroatlantyckimi.

Za ramy przestrzenne przyjęto obszar państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Terminem tym określa się państwa będące byłymi republikami radzieckimi, które powstały po rozpadzie ZSRR. Ma on raczej charakter historyczny, kulturowy i polityczny niż stricte geograficzny i jest dość upolitycznionym, gdyż jest często interpretowany jako przejaw imperialnych ambicji Rosji. Rosyjska polityka próbuje przywrócić i utrzymać specjalne więzi polityczne, wojskowe, gospodarcze i kulturalne z tzw. bliską zagranicą. Od lat 90. XX w. do czasów obecnych zawsze był to niezmienny cel Moskwy, determinujący zarówno stosunki dwustronne, jak i ogólnie politykę regionalną. Wokół niego budowane były różne formaty stosunków dwu- i wielostronnych. Rosja niestrudzenie promowała integrację regionalną w obszarze bliskiej zagranicy, w tym utworzenie Wspólnoty Niepodległych Państw, Unii Celnej, Eurazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej, później Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, Państwa Związkowego z Białorusią oraz Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Biorąc pod uwagę powyższe badaniami objęto państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa i Estonia), Białoruś, Ukrainę i Mołdawię.

Za ramy przedmiotowe przyjęto politykę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, rozumianą jako usystematyzowane działania danego podmiotu w określonym obszarze w celu osiągnięcia wcześniej wytyczonych celów, realizowaną wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego[98]. Jak twierdzi Witold Pokruszyński polityka w obszarze bezpieczeństwa jest częścią polityki narodowej, regionalnej i globalnej, natomiast jej cele zawsze będą zależały od wielu uwarunkowań i kryteriów wartościowania[99]. Państwo, funkcjonując w danym otoczeniu, realizuje wiele interesów. Najważniejszym z nich jest dążenie do zapewnienia i utrzymania właściwego poziomu bezpieczeństwa. Zgodnie z *Ustawą federalną o bezpieczeństwie*[100] polityka państwa w dziedzinie bezpieczeństwa jest częścią polityki wewnętrznej i zagranicznej Federacji Rosyjskiej i jest zespołem działań skoordynowanych i zjednoczonych jednym planem politycznym, organizacyjnym, społeczno-gospodarczym, wojskowym, prawnym, informacyjnym i innymi. Zgodnie z tym dokumentem politykę bezpieczeństwa państwa realizują federalne organy państwowe, organy państwowe podmiotów Federacji Rosyjskiej, samorządy terytorialne na podstawie strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej oraz innych dokumentów koncepcyjnych i doktrynalnych opracowanych przez Radę Bezpieczeństwa i zatwierdzonych przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej. Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęto, że „(…) polityka bezpieczeństwa państwa to celowa i zorganizowana działalność upoważnionych organów państwa zmierzająca do stałego zapewnienia optymalnego bezpieczeństwa narodowego, a także często równocześnie bezpieczeństwa międzynarodowego. Opiera się na określonej koncepcji (doktrynie bezpieczeństwa), a jest realizowana sposobami i środkami danej polityki zagranicznej”[101].

Dodatkowym ograniczeniem była specyfika materiału źródłowego, na którym oparto część analizy. Rosyjskie dokumenty strategiczne często pełnią funkcję instrumentów komunikacji politycznej i propagandowej. Są tworzone nie tylko w celu planowania działań, lecz także jako narzędzia oddziaływania zewnętrznego, mające kształtować postrzeganie intencji Rosji przez społeczność międzynarodową. Tym samym rzeczywiste cele i mechanizmy polityki Kremla mogą odbiegać od deklaracji zawartych w dokumentach doktrynalnych, co wprowadza element niepewności interpretacyjnej i wymaga ostrożności metodologicznej. Równie istotnym ograniczeniem był brak dostępu do materiałów niejawnych, zarówno o charakterze strategicznym, jak i operacyjnym, które mogłyby potwierdzić założenia

[98] W. Pokruszyński, *Polityka a strategia bezpieczeństwa*, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011, s. 9.
[99] W. Pokruszyński, *Etymologia polityki i strategii bezpieczeństwa w świetle wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 22, 2016, s. 369.
[100] *Федеральный Закон о Безопасности принят Государственной Думой 7 декабря 2010 года*, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102144301&rdk=&intelsearch=, [dostęp: 23.01.2022].
[101] R. Zięba, *Polityka bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, J. Stańczyk (red.), ISP PAN, Warszawa 1996, s. 30.

dotyczące mechanizmów wpływu czy sekwencji działań podejmowanych przez Rosję wobec państw regionu. Uzupełnienie tego braku wymagało zastosowania holistycznego podejścia, w ramach którego zestawiono dane z dokumentów oficjalnych, źródeł otwartych (raportów, analiz, danych empirycznych) oraz materiału pozyskanego w ramach pogłębionych wywiadów eksperckich. Wywiady te pozwoliły na uchwycenie szerszego kontekstu procesów decyzyjnych i percepcji rosyjskiej strategii w państwach regionu.

Istotnym ograniczeniem, częściowo zredukowanym poprzez analizę porównawczą, była również ograniczona porównywalność państw objętych badaniem. Każde z nich charakteryzuje się odmiennym poziomem integracji z Zachodem, strukturą systemu politycznego, historią relacji z Rosją oraz wrażliwością na poszczególne instrumenty nacisku. W celu zachowania spójności analitycznej zastosowano kryteria porządkujące (np. typ relacji z Moskwą, dominujący wymiar oddziaływania), co pozwoliło na logiczne zróżnicowanie scenariuszy reintegracyjnych i ograniczyło ryzyko nadmiernego uogólnienia. Ze względu na ograniczone zasoby badawcze i ramy czasowe dysertacji nie było możliwe przeprowadzenie pogłębionych analiz we wszystkich potencjalnie istotnych obszarach (np. cyberbezpieczeństwo, relacje bilateralne z państwami trzecimi, wpływ Chin). Niniejsza praca koncentruje się na kluczowych, systemowych mechanizmach rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiego obszaru poradzieckiego.

Za materiał źródłowy przyjęto przede wszystkim obowiązujące w czasie badań podstawowe dokumenty strategiczne Federacji Rosyjskiej, do których zaliczono *Strategię bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*, *Koncepcję polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, *Doktrynę wojenną Federacji Rosyjskiej*, *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w dziedzinie międzynarodowego bezpieczeństwa informacyjnego* oraz *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w zakresie odstraszania nuklearnego*.

Należy podkreślić, iż często funkcją rosyjskich dokumentów strategicznych jest komunikacja strategiczna skierowana do otoczenia zewnętrznego, w tym tworzenie wizerunku państwa i wysyłanie sygnałów politycznych. Stąd też rzeczywiste cele Moskwy mogą rozmijać się z doktrynalnymi, co utrudniało prowadzenie prac badawczych i analitycznych. W pracy wykorzystano monografie autorów krajowych i zagranicznych, opracowania ośrodków analitycznych, niezależne raporty organizacji monitorujących działania Rosji oraz doniesienia medialne dotyczące przedmiotu badań. W trakcie badań pojawiły się także trudności wynikające z oczywistego braku dostępu do niejawnych dokumentów strategicznych i operacyjnych Federacji Rosyjskiej.

Rozdział 2. Czynniki kształtujące rosyjską politykę bezpieczeństwa

2.1. Polityka bezpieczeństwa państwa

Kwestia bezpieczeństwa jest fundamentalnym problem współczesnego świata. Bezpieczeństwo w wymiarze międzynarodowym to również warunek *sine qua non* zachowania pokoju wewnętrznego, stabilności w wymiarze politycznym i gospodarczym oraz szansy rozwoju we wszystkich wymiarach życia społecznego. Nie ulega wątpliwości, że ewoluuje również sama definicja polityki bezpieczeństwa i wyzwania przed nią stojące. O ich skali może świadczyć trwająca na Ukrainie wojna. Klasycznie rozumiana polityka bezpieczeństwa, jak i polityka zagraniczna nie są w stanie poradzić sobie z podobnymi kryzysami. Polityka bezpieczeństwa państwa jest kształtowana przez wiele czynników, zarówno tych wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Pomimo że problematyka polityki bezpieczeństwa państwa i jej rola w kształtowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego jest poruszana przez wielu autorów, uwagę zwraca niewielka liczba prób jej zdefiniowania. Zakres pojęciowy polityki bezpieczeństwa jest znacznie szerszy niż etymologia pojęć „polityka" i „bezpieczeństwo". Biorąc pod uwagę otwarty zbiór kryteriów typologicznych bezpieczeństwa państwa oraz ich różnorodny charakter niezwykle trudno jest wyspecyfikować katalog pojęć determinujących przedmiot badań. Do najistotniejszych z nich, ze względu zakres pojęciowy polityki bezpieczeństwa państwa, autor zaliczył pojęcia: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo międzynarodowe, polityka, polityka zagraniczna, interesy narodowe.

Wieloaspektowa natura bezpieczeństwa implikuje różne jego pojmowanie, definiowanie, a nawet naukowe interpretowanie[102]. Na przestrzeni lat postrzeganie bezpieczeństwa ewoluowało od stosunkowo wąskiego jego pojmowania do współczesnego, szerokiego. Jest to rezultat zjawiska, które Barry Buzan[103] nazwał „pogonią za wolnością od zagrożenia"[104]. Pierwotnie bezpieczeństwo było definiowane z punktu widzenia wojskowo-politycznej aktywności państwa. Druga połowa XX wieku przyniosła nowe, spójne koncepcje bezpieczeństwa. Wspomniany Barry Buzan, zauważył, że nie można ograniczać problematyki bezpieczeństwa wyłącznie do wymiaru militarnego, ponieważ istnieje wiele innych kontekstów

[102] S. Jarmoszko, W. Barszczewski, *Bezpieczeństwo społeczne w sytuacjach krytycznych*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2017, s. 15, 16.
[103] Barry Gordon Buzan jest emerytowanym profesorem stosunków międzynarodowych w London School of Economics oraz profesorem honorowym Uniwersytetu w Kopenhadze. Do 2012 roku był profesorem stosunków międzynarodowych na LSE Montague Burton. Buzan naszkicował teorię kompleksu bezpieczeństwa regionalnego i dlatego wraz z Ole Wæverem jest centralną postacią Szkoły Kopenhaskiej.
[104] J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996, s. 7.

istotnych z punktu widzenia egzystencjalno-funkcjonalnego bezpieczeństwa człowieka[105]. Ta koncepcja nabrała ostatecznego kształtu pod koniec lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy Buzan oraz badacze skupieni wokół szkoły kopenhaskiej opublikowali pracę *Security*. *A New Framework for Analysis*[106]. Poza bezpieczeństwem militarnym wyróżniono w niej bezpieczeństwo polityczne, społeczno-kulturowe, ekonomiczne i ekologiczne. Jak zauważył Janusz Stefanowicz „(…) czasy współczesne, przynosząc równolegle do postępu cywilizacyjnego rosnącą gamę zagrożeń, zmieniły zakres pojmowania bezpieczeństwa. W przeszłości rozumiane czysto militarnie, dziś rozszerzyło się na ważkie aspekty niewojskowe – polityczne, ekonomiczne, ekologiczne itp."[107]. Co więcej „(…) zmieniła się jego teologia. Już nie tylko pierwotna wola przetrwania, ale ochrona dobrobytu państwa i jego obywateli, obrona wolności i tożsamości – także ustrojowej – składają się na funkcje polityki bezpieczeństwa"[108].

W dzisiejszych czasach termin ten jest zazwyczaj wiązany z przetrwaniem i gwarancją rozwoju. Autorzy *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa* definiują bezpieczeństwo jako naczelną potrzebę, wartość i cel każdego realnego bytu, mające zapewnić jego przetrwanie, funkcjonowanie i rozwój, a także realizację interesów[109]. Według Ryszarda Zięby bezpieczeństwo jest pewnością istnienia i przetrwania oraz rozwoju podmiotu. Pewność ta wynika z kreatywnej działalności danego podmiotu[110]. Niezwykle ważnym dla niniejszej pracy jest wskazanie kryterium zasięgu przestrzennego bezpieczeństwa, gdzie można wyróżnić jego zakres lokalny, regionalny i globalny. Według Jacka Czaputowicza rozważając sposoby zapewnienia bezpieczeństwa należ mówić o działaniach unilateralnych, systemie równowagi sił, systemie blokowym lub sojuszniczym oraz o bezpieczeństwie zbiorowym[111]. Zdaniem tego badacza bezpieczeństwo, podobnie jak wojna, ma charakter nieliniowy, co powoduje, że stosunkowo błahe przyczyny mogą rodzić nieproporcjonalnie duże następstwa[112]. Ciągła działalność podmiotów, zarówno narodowych, jak i międzynarodowych, które tworzą

[105] B. Buzan, *People*, *States and Fear*, *An Agenda for International Security Studies In The Post-Cold War Era*, wyd. 2, Hemel Hempstead, London 1991, s. 20.
[106] B. Buzan, O. Wawer, J. de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lenne Rienner Publisher, London, 1998.
[107] J. Stefanowicz, *Przedmowa* [w:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, red. J. Stańczyk, ISP PAN, Warszawa 1996, s. 7.
[108] Tamże, s. 7.
[109] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kluczkowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 20–21.
[110] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 15–16.
[111] J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 27.
[112] Tamże, s. 23.

pożądany stan bezpieczeństwa pozwala postrzegać bezpieczeństwo jako proces[113]. Proces bezpieczeństwa, który jest pewnym cyklem, zakończonym po wystąpieniu określonych uwarunkowań rodzi stan bezpieczeństwa, który kształtuje się pod wpływem jego trzech cech: szans, wyzwań i zagrożeń. W tym kontekście Andrzej Czupryński zauważa, że „bezpieczeństwo to określony stan, który jest efektem ewolucji jego procesów"[114].

Biorąc pod uwagę poruszaną problematykę warto przywołać pojęcie bezpieczeństwa narodowego. Waldemar Kitler definiuje bezpieczeństwo narodowe jako najważniejszą wartość, potrzebę narodową i priorytetowy cel działalności państwa, a jednocześnie proces gwarantujący trwały, wolny od zakłóceń byt i rozwój, w tym ochronę i obronę państwa przed zagrożeniami[115]. Istotnym terminem dla prowadzonych rozważań jest bezpieczeństwo państwa. Według Bogdana Zdrodowskiego bezpieczeństwo państwa odnosi się do podmiotu międzynarodowego (państwa) i oznacza zarówno zdolność i gwarancję jego niepodległego funkcjonowania (przetrwania), jak i przesłanki rozwoju, spełniania uznanych wartości i aspiracji ogółu obywateli, zapewnienia im dobrobytu, możliwości utrwalenia i przekazywania następnym pokoleniom swojej spuścizny i dziedzictwa[116]. Należy przy tym zauważyć, iż wspomniane bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo państwa są różnymi kategoriami. Pierwsza z nich odnosi się do członków konkretnego narodu, natomiast druga do podmiotu prawa międzynarodowego, jakim są państwo i ogół jego obywateli, niezależnie od ich narodowości[117].

Paul Kennedy zauważa, że współcześnie bezpieczeństwo narodowe pozostaje w coraz większym stopniu nierozerwalnie związane z bezpieczeństwem międzynarodowym, a państwo nieustannie poszukuje przewagi w stosunku do innych państw[118]. Ryszard Zięba podkreśla, że bezpieczeństwo międzynarodowe ma znacznie szerszy zakres niż bezpieczeństwo narodowe. Nie stanowi jedynie sumy indywidualnych systemów bezpieczeństwa poszczególnych państw, lecz obejmuje również wspólne wartości, takie jak pokój, stabilność, równowaga oraz współpraca międzynarodowa. Obejmuje ono zarówno egzystencjalne potrzeby państw, jak i wartości wspólnotowe. Głównym celem działań na rzecz bezpieczeństwa międzynarodowego jest eliminacja zagrożeń dla istnienia, przetrwania, tożsamości oraz rozwoju zarówno

[113] J. Pawłowski, J. Marczak, K. Gąsiorek, *Definiowanie i uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego (państwa)*, [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa)*, red. J. Pawłowski, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017, s. 35.
[114] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red. nauk.), *Bezpieczeństwo: teoria, badania, praktyka*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015, s. 15–16.
[115] W. Kitler, Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System, Warszawa 2011. s. 31.
[116] B. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Studia de Securitate" 2019, nr 9, s. 53, https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2019/10/Studia-de-Securitate-3-2019.pdf, [dostęp: 24.03.2022].
[117] Tamże, s. 53.
[118] P. Kennedy, *U progu XXI wieku (przymiarka do przyszłości)*, Wydawnictwo Puls, Londyn 1994, s. 140–155.

poszczególnych państw, jak i całych systemów międzynarodowych[119]. Realizacja tego celu wymaga dyskusji, współpracy i uzgadniania zróżnicowanych, często indywidualnych interesów poszczególnych państw i innych uczestników systemu międzynarodowego[120]. Oznacza to, że bezpieczeństwo międzynarodowe pozostaje w ścisłych relacjach z bezpieczeństwem państwa, a istotą bezpieczeństwa międzynarodowego jest całokształt powiązań i wzajemnych odniesień pomiędzy jego elementami. Podobne stanowisko zajmują autorzy Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa, zauważając, że bezpieczeństwo międzynarodowe „(…) oznacza brak obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw poszczególnych podmiotów społeczności międzynarodowej, zgodne dążenie i działanie społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzyganie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek stabilności i rozwoju, a także eliminowania zagrożeń”[121].

Sfera polityki od zawsze jest bardzo ważnym elementem funkcjonowania człowieka jako istoty prowadzącej zbiorowy tryb życia. Walka o władzę i rozdział dóbr przyciągała i wciąż przyciąga uwagę badaczy, którzy starali się dociec jej istoty i szukać odpowiedzi na pytanie o najlepszy ustrój, najbardziej skuteczny sposób rządzenia. Począwszy od Platona i Arystotelesa, poprzez Tomasza z Akwinu, Erazma z Rotterdamu, Nicolo Machiavellego, Tomasza Hobbsa, Johna Locke, Charlesa Montesquieu, Jana Jakuba Rousseau, Alexisa de Tocqueville badacze i filozofowie próbowali wyjaśnić naturę polityki ustalić jej właściwości i cele. Podstawą nowożytnych definicji polityki są teorie Maksa Webera twierdzącego, że „polityka to dążenie do udziału we władzy lub wywierania wpływu na podział władzy, czy to między państwami, czy też w obrębie państwa między grupami ludzi”[122]. Podstawową właściwością polityki jest odwoływanie się do przemocy, gdyż w obszarze stosunków politycznych „groźba przemocy i, ewentualnie, jej zastosowanie jest jednak swoistym środkiem, a zawsze *ultima ratio*, gdy inne środki zawiodą”[123]. Biorąc pod uwagę upływ czasu od powstania tej definicji należy ją uzupełnić o stosunki pomiędzy państwami narodowymi a organizacjami międzynarodowymi oraz o stosunki między tymi organizacjami. Polski badacz Mariusz Gulczyński definiuje politykę jako działalność polegającą „na przezwyciężaniu

[119] R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2018, s. 22–24.
[120] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 136–138.
[121] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kluczkowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 24–25.
[122] M. Weber, *Polityka jako zawód i powołanie*, SIW ZNAK, Kraków 1998, s. 56.
[123] M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 41.

sprzeczności interesów i uzgadnianiu zachowań współzależnych grup społecznych i wewnątrz nich za pomocą perswazji, manipulacji, przymusu i przemocy, kontestacji, negocjacji oraz kompromisów, służąca kształtowaniu i ochronie ładu społecznego, korzystnego dla tych grup stosownie do siły ich ekonomicznej pozycji oraz politycznych wpływów"[124]. Polityka i instytucje polityczne funkcjonują zatem dlatego, że uzgadnianie zachowań współzależnych społeczności składających się z grup o nierównej pozycji i sprzecznych interesach nie mogło się już dokonywać w sposób samoistny, a „społeczeństwo uległoby po prostu dezintegracji i popadło w wojnę domową wszystkich przeciwko wszystkim"[125].

Roman Kuźniar definiuje politykę zagraniczną jako zorganizowany i skierowany na otoczenie zewnętrzne wysiłek państwa zdeterminowany jego żywotnymi interesami, którego celem jest kształtowanie tego otoczenia (tworzenie relacji i sytuacji korzystnych, zapobieganie i usuwanie sytuacji niekorzystnych)[126]. Według Erharda Cziomera polityka zagraniczna jest procesem formułowania i realizacji interesów narodowo-państwowych w stosunku do innych państw oraz uczestników systemu międzynarodowego[127]. Tym samym polityka zagraniczna jest wyrazem realizacji zewnętrznej funkcji państwa. Polityka ta służy, po pierwsze, zapewnieniu bezpieczeństwa zewnętrznego państwa i dobrobytu narodu, po drugie, skutecznemu reprezentowaniu i obronie interesów narodowych w obszarze relacji międzynarodowych[128].

Do głównych celów polityki zagranicznej państwa należą[129]:

a) zapewnienie bezpieczeństwa w relacjach międzynarodowych;
b) wzrost potęgi państwa;
c) wzrost pozycji międzynarodowej państwa;
d) udział w kształtowaniu reguł funkcjonowania środowiska międzynarodowego.

Realistyczne podejście do formułowania celów polityki zagranicznej państwa przedstawił Hans Joachim Morgenthau[130]. Jego zdaniem ostatecznym celem polityki międzynarodowej jest zawsze wzrost potęgi państwa, pomaga on bowiem osiągać wszystkie pomniejsze cele[131]. Z kolei Raymond Aron wymienia trzy zasadnicze jej cele tj. bezpieczeństwo (siła bądź słabość przeciwników), potęgę (zdolność narzucania woli innym) i chwałę (wywieranie wpływu na ludzkość i jej przyszłość)[132].

---

[124] M. Gulczyński, *Nauka o polityce*, Almamer, Warszawa 2007, s. 22.
[125] A. Heywood, *Politologia,* Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006, s. 9.
[126] R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 112.
[127] E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych* .., dz. cyt., s. 121.
[128] J. Sutor, *Leksykon dyplomatyczny*, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 284.
[129] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kluczkowski (red.), *Słownik terminów* ..., dz. cyt., s. 166.
[130] Amerykański prawnik i badacz stosunków międzynarodowych. Jest uznawany, obok Edwarda Carra, za ojca nurtu realistycznego we współczesnej teorii stosunków międzynarodowych.
[131] H.J. Morgenthau, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, Diffin**,** Warszawa 2010, s. 29.
[132] R. Aron, *Pokój i wojna między narodami*, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 1995, s. 100–101.

Podstawą polityki bezpieczeństwa są interesy narodowe. Najczęściej interes narodowy zestawiany jest z takimi pojęciami, jak potrzeby, cele, priorytety oraz wartości, którymi kieruje się państwo. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa* definiuje interes narodowy jako zamierzony, docelowy stan narodu we wszystkich jego sferach, wynikający z jego tożsamości, historycznego dorobku i tradycji, ale również uwzględniający bieżące dążenia i aspiracje niezbędne do zaspokajania potrzeb narodu[133]. Interes narodowy ten jest różnicowany na interesy[134]:

a) żywotne, dotyczące podstaw egzystencjalnych państwa (niepodległość i przetrwanie w danych warunkach);
b) ważne, gwarantujące trwały i zrównoważony rozwój;
c) istotne, związane z jakością istnienia.

Według Teresy Łoś-Nowak interes państwa to zespół wartości i potrzeb niezbędnych do istnienia w systemie stosunków międzynarodowych. Jest on jest istotną kategorią motywacyjną działania państwa, a wynikające z potrzeb i wartości interesy zmierzają do formułowania podstawowych celów grupy społecznej. Tak więc, jest to kategoria wysoce zindywidualizowana, zmienna w czasie i przestrzeni, zależna od fazy rozwojowej państwa, jego pozycji w świecie i stanu stosunków międzynarodowych[135]. Powyższe wskazuje, że ma on charakter powszechny i dotyczy w wszystkich podmiotów w państwie. Jak zauważa Jerzy Stańczyk „(…) identyfikacja interesów narodowych, zrozumienie ich uwarunkowań i istoty, a także złożonych kontekstów ich urzeczywistniania pozostaje jednym z podstawowych zadań zarówno w budowaniu ogólnej teorii bezpieczeństwa, jak również w dookreślaniu we właściwy sposób polityki bezpieczeństwa państwa"[136].

Stanisław Bieleń definiuje politykę bezpieczeństwa państwa jako celową i zorganizowaną działalność kompetentnych organów państwa, mającą na celu zaspokojenie wszystkich wartości składających się na treść bezpieczeństwa państwa[137]. Witold Pokruszyński określa politykę bezpieczeństwa jako system wartości państwa, który gwarantuje funkcjonowanie ośrodka decyzyjnego rządu, określającego długookresowe cele w różnych, ważnych obszarach[138]. Z kolei Ryszard Zięba wskazuje, że „(…) polityka bezpieczeństwa państwa to celowa i zorganizowana działalność upoważnionych organów państwa zmierzająca

[133] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kluczkowski (red. nauk.), *Słownik terminów …*, dz. cyt., s. 86.
[134] Tamże, s. 86.
[135] T. Łoś-Nowak, *Interesy narodowe i* międzynarodowe, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997, s. 68.
[136] J. Stańczyk, *Znaczenie bezpieczeństwa z punktu widzenia kategorii interesów narodowych*, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011, s. 1.
[137] S. Bieleń, *Polityki bezpieczeństwa państw*, [w:] Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, Polska Akademia Nauk, Lublin 2010, s. 67.
[138] W. Pokruszyński, *Polityka …*, dz. cyt., s. 13.

do stałego zapewnienia optymalnego bezpieczeństwa narodowego, a także często równocześnie bezpieczeństwa międzynarodowego. Opiera się na określonej koncepcji (doktrynie bezpieczeństwa), a jest realizowana sposobami i środkami danej polityki zagranicznej”[139].

Według Piotra Siemiątkowskiego i Patryka Tomaszewskiego polityka bezpieczeństwa może być rozumiana jako[140]:

a) działania państwa zmierzające do zapewnienia szeroko rozumianego bezpieczeństwa, szczególnie w kontekście przedmiotowym – ustrojowym;
b) koncepcje polityczne bezpieczeństwa, oparte o tradycyjne doktryny polityczne;
c) modele wzięte z badań nad stosunkami międzynarodowymi odnoszącymi się do paradygmatów: neorealnego, neoliberalnego, radykalnego i konstruktywistycznego.

Obecnie zakres przedmiotowy polityki bezpieczeństwa znacznie wykracza poza sferę polityczno-militarną i obejmuje również sprawy gospodarcze, energetyczne, społeczne, ekologiczne, kulturowe itp. Polityka bezpieczeństwa dotyczy więc ochrony i kształtowania pewności istnienia, przetrwania, tożsamości i szans rozwoju państwa i wszelkich podmiotów w jego ramach funkcjonujących[141]. Do funkcji polityki bezpieczeństwa według Witolda Pokruszyńskiego należy[142]:

a) tworzenie spójnych przepisów prawnych w obszarze bezpieczeństwa;
b) kształtowanie postaw społecznych wszystkich podmiotów w państwie;
c) zapewnienie jednostkom poczucia bezpieczeństwa, rozwoju i wolności;
d) przewidywanie zagrożeń bezpieczeństwa;
e) tworzenie warunków realizacji interesów narodowych;
f) tworzenie warunków współpracy i realizacji zobowiązań sojuszniczych;
g) ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego;
h) ochrona środowiska naturalnego;
i) poszukiwanie skutecznych sposobów działania wobec zagrożeń.

Nadrzędnym celem polityki bezpieczeństwa państwa powinno być zapewnienie pewności istnienia i przetrwania narodu oraz struktur państwowych, a także ochrona ich stanu posiadania,

---

[139] R. Zięba, *Polityka bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, red. J. Stańczyk, ISP PAN, Warszawa 1996, s. 30.

[140] P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski, *Obszar, problematyka i interdyscyplinarność badań nad bezpieczeństwem w polskim dyskursie naukowym*, [w:] Z. Polcikiewicz, P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski (red.) *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa*, s. 24-25, https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/5908/Wsp%C3%B3%C5%82czesne%20wyzwania%20-%20korekta%2015.06.2019.pdf?sequence=1, [dostęp: 15.03.2022].

[141] R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ekspertyza*, Warszawa 2010, s. 30, http://biblioteka.oapuw.pl/ryszard-zieba-justyna-zajac-budowa-zintegrowanego-systemu-bezpieczenstwa-narodowego-polski-warszawa-2010, [dostęp: 15.02.2022].

[142] W. Pokruszyński, *Polityka …*, dz. cyt., s. 12–13.

niezakłóconego funkcjonowania i możliwości dalszego rozwoju[143]. Według Ryszarda Zięby, cele szczegółowe polityki bezpieczeństwa państwa koncentrują się na ochronie i zapewnieniu kluczowych wartości:

a) przetrwania – zarówno państwa jako instytucji, narodu jako wspólnoty etnicznej, jak i biologicznego przeżycia jego obywateli;
b) integralności terytorialnej państwa;
c) niezależności politycznej i suwerenności rozumianych jako ustrojowa samodzielność, zdolność do samostanowienia oraz swoboda wyboru sojuszy;
d) sprawnego funkcjonowania instytucji państwowych i stabilności wewnętrznej;
e) kompleksowego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego sprzyjającego podnoszeniu jakości życia obywateli.

Porównując politykę bezpieczeństwa i politykę zagraniczną należy podkreślić, że polityka zagraniczna realizuje wybrane zadania z zakresu polityki bezpieczeństwa i de facto się w niej zawiera.

Truizmem jest stwierdzenie, że polityka bezpieczeństwa bez odpowiednich środków i instrumentów realizacji skazana jest na małą skuteczność lub niepowodzenie. Środki polityki bezpieczeństwa są zespołem czynników, którymi państwo realizuje swoje interesy zgodnie ze strategią bezpieczeństwa[144]. Józef Tymanowski zalicza do tego katalogu ideologię, politykę, gospodarkę, siły zbrojne, poziom rozwoju naukowo-technicznego[145]. Natomiast do instrumentów polityki bezpieczeństwa należy zaliczyć organy państwa, służbę zagraniczną, siły zbrojne, służby kontrwywiadu i wywiadu, straż graniczną, straż pożarną, placówki naukowo-badawcze, służby, inspekcje i inne[146]. Instrumentami mogą być również sojusze wojskowe, neutralność, traktaty pokojowe[147].

Zgodnie z *ustawą federalną o bezpieczeństwie*[148] polityka państwa w dziedzinie bezpieczeństwa jest częścią polityki wewnętrznej oraz zagranicznej Federacji Rosyjskiej, stanowiąc zespół działań skoordynowanych i zjednoczonych jednym planem politycznym, organizacyjnym, społeczno-gospodarczym, wojskowym, prawnym, informacyjnym i innymi. Zgodnie z tym dokumentem politykę bezpieczeństwa państwa realizują federalne organy

[143] R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego …*, dz. cyt., s. 31.
[144] M. Babić, *Polityka bezpieczeństwa państw Bałkanów zachodnich. Perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, s. 60.
[145] J. Tymanowski, *Sąsiedzkie państwa wschodnie w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 61.
[146] W. Kitler, *Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002, s. 250.
[147] M. Babić, *Polityka bezpieczeństwa …*, dz. cyt., s. 60.
[148] *Федеральный Закон о Безопасности принят Государственной Думой 7 декабря 2010 года*, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102144301&rdk=&intelsearch=, [dostęp: 23.01.2022].

państwowe, organy państwowe podmiotów Federacji Rosyjskiej, samorządy terytorialne na podstawie strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej oraz innych dokumentów koncepcyjnych i doktrynalnych opracowanych przez Radę Bezpieczeństwa i zatwierdzonych przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej. Środki i instrumenty polityki bezpieczeństwa FR zostaną przedstawione w kolejnych częściach rozprawy.

Wizja polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej została ujęta w pięciu kluczowych dokumentach strategicznych, które precyzyjnie definiują priorytety oraz kierunki działań państwa w tym obszarze. Do dokumentów tych należą:

a) *Strategia bezpieczeństwa narodowego*, zawierająca całościową wizję polityki państwa w tej sferze, w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym, zatwierdzona na mocy dekretu nr 400 Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 r.[149];
b) *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* zatwierdzona przez prezydenta Federacji Rosyjskiej Vladimira Putina 30 listopada 2016 r.[150];
c) *Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej* zatwierdzona przez prezydenta Federacji Rosyjskiej Vladimira Putina 25 grudnia 2014 r.[151];
d) *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej* w zakresie odstraszania nuklearnego z 2 czerwca 2020 r.[152];
e) *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w dziedzinie międzynarodowego bezpieczeństwa informacyjnego* z 12 kwietnia 2021 r.[153].

Dokumenty wymienione powyżej tworzą spójny system. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego FR* stanowi dokument nadrzędny, zaś pozostałe rozwijają jej postanowienia w odniesieniu do poszczególnych aspektów bezpieczeństwa. Autor świadomie dokonał wyboru właśnie tych aktów, uznając je za fundamentalne źródła, które w największym stopniu determinują kierunki działań Federacji Rosyjskiej w obszarze polityki bezpieczeństwa.

Polityka bezpieczeństwa każdego państwa kształtowana jest przez szereg czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym. Obejmują one zarówno obiektywne, empirycznie weryfikowalne fakty, jak i subiektywne odczucia oraz percepcję zagrożeń. Na potrzeby

---

[149] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001, [dostęp: 20.04.2021].

[150] *Указ Президента Российской Федерации Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации от 30 ноября 2016 г. № 640*, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc=1&nd=102416644, [dostęp: 20.04.2021].

[151] *Военная доктрина Российской Федерации* от 25 декабря 2014 года N Пр-2976 https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.04.2021].

[152] *Указ Президента Российской Федерации об основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания*, от 2 июня 2020 года № 355, [dostęp: 20.04.2021].

[153] *Основы государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности*, утверждены Указом Президента Российской Федерации от 12 апреля 2021 г. № 213, [dostęp: 20.04.2021].

niniejszej rozprawy autor przyjął określony katalog tych czynników, opierając się na analizie dokumentów źródłowych dotyczących polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, literatury przedmiotu oraz zmian w środowisku międzynarodowym zachodzących na początku XXI wieku. Do czynników, które, zdaniem autora, w największym i najbardziej decydującym stopniu kształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa zaliczyć należy: tradycje imperialne, kulturę strategiczną, współczesną rosyjską myśl geopolityczną, położenie geograficzne i demografię, surowce energetyczne, Cerkiew Prawosławną Patriarchatu Moskiewskiego jako użyteczne narzędzie władzy, militaryzm. Wizja „rosyjskiego świata", kultura strategiczna, akcenty patriotyczne i nacjonalistyczne, położenie geograficzne połączone z posiadaniem dużych zasobów surowców energetycznych, współczesna rosyjska myśl geopolityczna oraz militaryzm – to wszystko stało się podstawą imperialistycznej wizji Władimira Putina, która zmaterializowała się na początku 2022 r. we wschodniej Ukrainie.

2.2. Tradycje imperialne

Bez zbadania istoty imperializmu rosyjskiego niemożliwe jest zrozumienie, wyjaśnienie, a zwłaszcza przewidywanie potencjalnych działań Moskwy w odniesieniu do otoczenia międzynarodowego. Pojęcie to obecnie pozostaje jednym z głównych obiektów zainteresowania zarówno naukowców, jak i polityków oraz opinii publicznej. Dla państw europejskiej części obszaru poradzieckiego temat ten, poza zainteresowaniem teoretycznym, nabiera dużego znaczenia praktycznego, gdyż zawiera źródło zagrożeń i kierunki ich oddziaływania. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, zwłaszcza za prezydentury Władimira Putina, w odniesieniu do krajów przestrzeni poradzieckiej, jest często określana jako imperialna lub neoimperialna. Moskwa postrzega ten obszar jako swoje imperialne dziedzictwo. Najbardziej zagrożone są państwa niezintegrowane z euroatlantyckimi instytucjami bezpieczeństwa, a w tym szczególnie Białoruś, Mołdawia i Ukraina**.** Niemniej jednak należy mieć na uwadze, iż pozostałe państwa europejskiej przestrzeni poradzieckiej nie mogą czuć się bezpiecznie, co wynika z ekspansjonistycznej polityki Rosji oraz często chwiejnej postawy Zachodu. Jak zauważa Jurij Teszabajowicz Temirow[154] historia Rosji jest historią niemożności realizacji ambitnych projektów takich jak europejskość czy wielka potęga ogłoszonych przez sam kraj, a sama historia rosyjskiego imperializmu jest „(…) niekończącym się konfliktem między pragnieniem wielkości a niezdolnością do systematycznego budowania

[154] Dziekan Wydziału Historii i Stosunków Międzynarodowych Donieckiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stusa.

jej podstaw”[155].Idea rosyjskiego państwa jako wielkiego imperium funkcjonowała niemal od zawsze w świadomości Rosjan. Jednak problem od kiedy traktować Rosję jako państwo imperialne jest stosunkowo złożony. W opinii autora począwszy od bitwy na Kulikowym Polu w 1380 r., rozpoczął się proces uniezależniania się Moskwy od zwierzchnictwa Złotej Ordy i budowy podstaw imperium w oparciu o rosnącą potęgę i możliwości Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Zyskiwało ono na znaczeniu stając się szybko jednym z ośrodków siły ówczesnego świata dzięki gwałtownemu poszerzaniu swojego terytorium na wschód, południe i zachód.

Rosyjscy władcy na przestrzeni wieków dążyli do zbudowania takich relacji z sąsiadami, aby postrzegali oni potęgę państwa rosyjskiego jako silnego i zwycięskiego imperium. Siła imperializmu i bezustanna obecność tej idei w historii Rosji przez wieki kształtowała rosyjski charakter narodowy. Boris Jegorow twierdzi, że „(…) w świadomości narodu, w jego twórczości nie pojawił się ani jeden głos, ani jeden znak protestu przeciwko wojnie zaborczej. Rozumie się jak gdyby samo przez się, że wielkie mocarstwo ma prawo do wszelkiego poszerzania swego terytorium i nie jest ważne, czy narody bałtyckie, Polski, Mołdawii, Kaukazu, Azji Środkowej chcą stać się częścią Rosji. Najważniejsze, że Rosja chce! Masowa, narodowa świadomość ani na chwilę nie zamierzała stanąć na pozycjach podbitych nacji, istotny był rosyjski punkt widzenia”[156].

Pojęcie imperium wywodzi się z tradycji Cesarstwa Rzymskiego (łac. *Imperium Romanum*). W tradycji rzymskiej „pojęcie to oznaczało nie tylko wielki obszar terytorialny, ale także panowanie polityczne, ekonomiczne oraz kulturowe nad krajami sprowadzonymi do roli prowincji i protektoratów[157]. Głównym zadaniem imperium było przenoszenie wyznawanych przez nie wartości na podbite terytoria, stając się przez to inicjatorem zmian na tych obszarach. Pojęcie imperializmu jest stosunkowo nowe i zostało użyte po raz pierwszy do określenia zwolenników Ludwika Bonapartego. Według encyklopedii Larousse’a imperialiści to zwolennicy despotycznej władzy opierającej się na prestiżu wojskowym i chwale narodowej[158]. Termin imperializm albo polityka imperialistyczna w XIX wieku odnosił się zarówno do agresywnej polityki zagranicznej uprawianej przez mocarstwo, jak

[155] J. Temirow, *Neoimperializm, Rosja i zagrożenie pustki. Analiza,* http://obserwatormiedzynarodowy.pl/2020/08/05/prof-jurij-temirow-neoimperializm-rosja-i-zagrozenie-pustki-analiza, [dostęp: 06.04.2022].
[156] B. Jegorow, *Oblicza Rosji: szkice z historii kultury rosyjskiej XIX wieku*, Wydawnictwo Słowo/Obraz/Terytoria, Gdańsk 2002, s. 34.
[157] D. Miłoszewska, *„Imperium” w rozważaniach Nialla Fergusona*, s. 2, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream10593/961/1/Imperium%20w%20rozwa%C5%BCaniach%20N.%20Fergusona.pdf, [dostęp: 3.04.2022].
[158] Cyt. za: P. Ziółek, *Idea imperium*, Wydawnicto Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 14.

i zdobywania posiadłości w egzotycznych krajach. Według Nialla Fergusona[159] termin imperium oznacza rozległe, wielonarodowe państwo, którego struktura utrzymywana jest przez ośrodek centralny poprzez ciągłe stosowanie przymusu. Oprócz zajmowania dużej powierzchni państwo to dąży do rozszerzania swojej strefy wpływów poprzez podporzadkowanie sobie sąsiednich krajów bądź ich części albo zdobywając terytoria zamorskie[160]. Michael W. Doyle definiuje imperium jako system interakcji między dwoma politycznymi jednostkami, z których jedna, dominująca metropolia, sprawuje polityczną kontrolę nad wewnętrzną i zewnętrzną polityką podporządkowanego peryferium[161].

Analizując rozważania Alvina Tofflera można wyróżnić trzy modele imperiów i imperializmu[162]:

a) *klasyczny*, który powstał w społeczeństwie agrarnym, gdzie głównym bogactwem była ziemia, a potęga i dominacja prezentowane były w ich pierwotnej formie materialno-fizycznej i geograficzno-przestrzennej;
b) *nowy imperializm*, będący nieodłącznym elementem społeczeństwa przemysłowego, którego głównym bogactwem jest kapitał oraz rosnąca rola ekonomicznego wymiaru władzy, zwiększająca jednocześnie znaczenie zasobowo-strategicznego komponentu dominacji;
c) *postimperializm*, odnoszący się do rzeczywistości społeczeństwa informacyjnego, kiedy informacja staje się kluczowym bogactwem, aspekt przestrzenny w sensie klasycznym traci znaczenie, a dominacja w znacznym stopniu przenosi się w wymiar idei, wiedzy, świadomości.

W rozważaniach o imperializmie często przywołuje się opublikowaną przez Johna A. Hobsona w 1902 r. *Imperialism: A Study* oraz przez Włodzimierza Lenina z 1916 r. *Imperializm jako najwyższe stadium kapitalizmu*. Hobson analizował wzmożoną ekspansję zewnętrzną mocarstw, ukierunkowaną przede wszystkim na pozyskiwanie nowych rynków i inwestycje zagraniczne. Główne wnioski jego dociekań można zamknąć w twierdzeniu, że ekspansywna polityka zagraniczna ówczesnych mocarstw prowadzona była przede wszystkim w interesie dążących do osiągnięcia dodatkowego zysku wielkich kapitalistów. Według Lenina imperializm stanowił naturalną konsekwencję tendencji rozwojowych tkwiących w kapitalizmie, a więc odnosił się do przemian, które dokonały się w całokształcie

[159] Szkocki profesor historii Uniwersytetu Oksfordzkiego i Uniwersytetu Harvarda. Specjalizuje się w globalnej historii politycznej i gospodarczej czasów nowożytnych.
[160] L. Kucz, A. Matelska, *Koncepcja „imperium dobra" w rozważaniach Nialla Fergusona*, [w:] *Państwo w świecie współczesnym*, red. K. Trzciński, Warszawa 2006, s. 99.
[161] M.W. Doyle, *Empires*, Cornell University, New York 1986, s. 12.
[162] Zob. A. Toffler, *Trzecia fala*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001 oraz *Zmiana władzy. Wiedza, bogactwo i przemoc u progu XXI stulecia*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.

stosunków społecznych. Według Encyklopedii Britannica imperializm to polityka państwa, praktyka lub działanie na rzecz rozszerzania władzy i dominacji, zwłaszcza poprzez bezpośrednie przejmowanie terytoriów lub przejmowanie politycznej i ekonomicznej kontroli nad innymi obszarami. Ponieważ zawsze wiąże się on z użyciem siły, czy to militarnej, ekonomicznej, czy w innej formie, imperializm był i jest często uważany za moralnie naganny, a termin ten jest często używany w środowisku międzynarodowym w celu potępienia i zdyskredytowania polityki zagranicznej przeciwnika. Do cech imperializmu należy zaliczyć[163]:

a) uprzedmiotowienie mniejszych obszarów i narodów (np. poprzez układy między mocarstwami dotyczące państw trzecich);
b) zawieranie układów ograniczających suwerenność krajów słabszych na rzecz wielkich mocarstw;
c) tworzenie przez imperia stref wpływów i interesów;
d) walkę mocarstw o poszerzenie obszaru ich władzy.

Podsumowując, jak zauważa Bohdan Cywiński, istotę imperium stanowi jednolita i niekwestionowana władza, absolutna lub do absolutyzmu dążąca, niepodlegająca rzeczywistej kontroli społecznej. Drugą cechą imperium jest jego dynamika terytorialna: celem jest tu uporządkowanie świata, dlatego też granice imperium z założenia mają charakter tymczasowy[164].

Analizując Rosję jako samodzielny byt polityczny można wyróżnić kilka okresów historycznych kształtujących rosyjski imperializm, a wśród nich Ruś Kijowską, Ruś Moskiewską, Cesarstwo Rosyjskie, Imperium Rosyjskie, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz Federację Rosyjską[165]. Za początek budowy mocarstwa należy przyjąć okres panowania Iwana IV Groźnego (1530–1584)[166]. Podejmowane przez tego władcę działania służyły budowie tradycji imperialnej, opartej na idei Rosji jako „trzeciego Rzymu”[167] z roszczeniami wobec państw, w których mieszkali wyznawcy prawosławia i do terytoriów po byłym Cesarstwie Bizantyńskim. Iwan IV uważał Rosję za jedyny bastion prawdziwej wiary,

[163] *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Zakamycze 2002, s. 147.
[164] B. Cywiński, *Rosjanin pragnie być wielki. Odsłony rosyjskiego imperializmu*, https://wiez.pl/2022/02/15/rosjanin-pragnie-byc-wielki-odslony-rosyjskiego-imperializmu, [dostęp: 30.03.2022].
[165] M. Żyła, *Diaspora rosyjska i rosyjskojezyczna w neoimperialnej polityce Federacji Rosyjskiej na obszarze Świętej Rusi*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019, s. 11.
[166] K. Pietkiewicz, *Historia państwa rosyjskiego* [w:] *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich*, red. A. Mironowicz, t. 3, *Rosja*, Lublin 2013, s. 21–23.
[167] Terminu tego użył po raz pierwszy mnich z Pskowa Filoteusz w 1511 roku w liście do Wasyla III, dodając, ze czwartego Rzymu już nie będzie, co oznacza przejęcie przez Rosjan roli narodu wybranego. Zob. szerzej: A. Andrusiewicz, *Trzeci Rzym. Z dziejów rosyjskiego nacjonalizmu*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019. Czytaj więcej: https://histmag.org/Moskwa-i-koncepcja-Trzeciego-Rzymu-19539.

która była dziedziczką Konstantynopola i miała dzięki temu do spełnienia misję dziejową[168]. Według niej każdy władca miał za zadanie rozszerzać granice prawosławnego państwa, nie ponosząc przy tym odpowiedzialności przed ludźmi, lecz tylko przed Bogiem[169]. Koronacja Iwana IV na cara w styczniu 1547 r. była ważnym symbolicznie i politycznie aktem, gdyż podkreślała kontynuację dziedzictwa Cesarstwa Bizantyńskiego. W tym kontekście dostosowano również terminologię na określenie władcy: car, samodierżec, które były odpowiednikami bizantyjskich tytułów: *basileus* czy autokrator. Geopolityka realizowana przez Iwana IV w okresie jego rządów była konsekwencją kierunków i koncepcji wyznaczonych przez jego poprzedników, ale nadanie jej impetu jest niewątpliwą zasługą tego władcy. Poza koronacją na cara, do sukcesów tego władcy należy zaliczyć przyłączenie Kazania i Astrachania, kolonizację Syberii, supremacja nad Ordą Nogajską, początkowe sukcesy w wojnie inflanckiej (zdobycie Narwy i prawie całych Inflant, zdobycie Połocka), uczestnictwo w grze o elekcyjny tron polski w 1572 r., ustanowienie kontaktów handlowych z Anglią i Rzeszą niemiecką oraz Habsburgami, zlikwidowanie zagrożenia na wschodnich granicach państwa, uczynienie z Rosji pośrednika w handlu z Azją Wschodnią oraz wewnętrzne reformy w państwie[170]. Kolonizacja Syberii uczyniła z Rosji eurazjatyckie imperium i w dużym stopniu zapoczątkowała jej mocarstwowość. Z kolei ekspansja na Wschód czyniła z cara spadkobiercę chanów Złotej Ordy. Wojny o dostęp do Bałtyku i przeciw państwu polsko-litewskiemu legitymizowano jako kampanie o odzyskanie ziem należących do Ruryka czy „zbieranie ziem ruskich”[171]. Szybkość terytorialnego rozwoju Państwa Moskiewskiego ma przestrzeni 122 lat obrazuje fakt, że w okresie panowania Iwana III (1440-1505) i Iwana IV (1530-1540) rozrosło się ono 12-krotnie[172].

Do porażek Iwana Groźnego należy zaliczyć między innymi klęski w wojnie inflanckiej, nieudane starania o uzyskanie dostępu do Morza Bałtyckiego i Czarnego, wyalienowanie na arenie międzynarodowej, zaniechanie wyprawy na chanat krymski, *opriczninę*[173], spadek ludności państwa i jego dochodów. Pomimo tych porażek Rosja stała się

[168] K. Surowiec, A. Razin, *Założenia geopolityki Iwana IV Groźnego i jej realizacja w Rosji w latach 1547–1584*, http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/einh/244, [dostęp: 2.04.2022].
[169] J. Kłoczowski, *Młodsza Europa*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2003, s. 309–310.
[170] R. Pipes, *Rosja carów*, Bellona, Warszawa 2012 s. 81–85.
[171] K. Surowiec, A. Razin, *Założenia geopolityki Iwana IV Groźnego i jej realizacja w Rosji w latach 1547–1584*, s. 9, http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/einh/244, [dostęp: 2.04.2022].
[172] M. Czajkowski, *Rosja w Europie. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Dante, Kraków 2003, s. 18.
[173] Określenie okresu w historii Rosji (1565–1572) i jednocześnie polityki zastosowanej w tym czasie przez cara Iwana IV Groźnego. Słowo pochodzi od słowa rosyjskiego opricz - oprócz, osobno. Głównym celem opriczniny było zdławienie wszelkiej opozycji wewnętrznej i umocnienie władzy carskiej. Polegała ona na wydzieleniu znacznej części państwa moskiewskiego spod władzy bojarów (pozostała im reszta zwana ziemszczyną) i poddaniu jej bezpośredniej władzy cara i terrorowi jego gwardzistów zwanych opricznikami. Zob. szerzej

siłą, z którą należało się liczyć, a główne wyznaczniki imperialnej polityki zagranicznej Iwana IV będą kontynuowane przez jego następców. Zalicza się do nich w szczególności wielokierunkową ekspansję, a w tym[174]:

a) w kierunku zachodnim, ze szczególnym wskazaniem na Morze Bałtyckie, a tym samym granic Rzeczypospolitej i Szwecji;
b) w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim w stronę ziem znajdujących się przed i za górami Ural (chanat syberyjski) i w stronę dorzecza Wołgi (chanat kazański i chanat astrachański) oraz w kierunku Kaukazu;
c) w kierunku południowo-zachodnim, tj. w stronę terytoriów znajdujących się pod władaniem chanatu krymskiego i Turcji.

Kontynuatorem budowy rosyjskiego mocarstwa był Piotr I Wielki (1672–1725). Okres jego panowania był epoką przełomu nie tylko dla Rosji. Polska w tym okresie z kraju równoznacznego Rosji przekształciła się w państwo od niej zależne. Realizacja imperialnej polityki Rosji w XVIII w. byłaby niemożliwa bez reform cywilizacyjnych podjętych przez cara Piotra I. Przedmiotowe reformy objęły administrację państwową, armię, gospodarkę, oświatę, finanse oraz Cerkiew. Piotr I został carem w 1682 r. po śmierci przyrodniego brata, bezdzietnego Fiodora III. Początkowo, ze względu na wiek, nie rządził samodzielnie, a pełnię władzy objął w 1689 roku. Najważniejszym narzędziem służącym do realizacji imperialnych planów Piotra I była duża, dobrze zaopatrzona i sprawnie funkcjonująca armia. Jak zauważa Paweł Krokosz proces gruntownej reformy armii carskiej zdynamizowały dwie kampanie wojenne w latach 1695–1696 skierowane przeciwko Turcji nazywane wyprawami azowskimi. Główne uderzenie było skierowane przeciwko twierdzy u ujścia Donu – Azow. Wojny te przyniosły Rosji zdobycze terytorialne na południu, w tym dostęp do Morza Azowskiego. Modernizacja sił zbrojnych oraz kolejne zwycięstwa odniesione w wojnie północnej 1700–1721 znacznie wzmocniły pozycję Rosji na kontynencie europejskim. Piotr I po zakończeniu wojny ze Szwecją postanowił przyjąć tytuł „Ojca Ojczyzny, Imperatora Wszechrosyjskiego, Piotra Wielkiego”[175], który stał się oficjalnym tytułem władców Rosji. Tak więc peryferyjne państwo, jak zauważa Marek Czajkowski, weszło w XVIII wieku na arenę europejskiej polityki równowagi sił i wtopiło się w nią bezpowrotnie. Cesarstwo Rosyjskie stało się jednym z głównych aktorów na europejskiej scenie politycznej, wchodząc na nią z bagażem własnych, specyficznych doświadczeń tj. myślenia o bezpieczeństwie w kategoriach ekstensywnych

E. Kmita, *Oprycznina: polityczny zakon Iwana Groźnego*, https://histmag.org/Oprycznina-polityczny-zakon-Iwana-Groznego-17754, [dostęp: 04.04.2022].

[174] P. Krokosz, *Armia Piotra I gwarantem mocarstwowej pozycji Rosji w Europie*, s. 2–3, https://rcin.org.pl/ihpan/dlibra/publication/159602/edition/126954/content, [dostęp:4.04.2022].

[175] Tamże, s. 4.

(wielkości terytorium), siły armii i liczby populacji[176]. Polityka prowadzona przez Piotra I służyła umacnianiu pozycji Rosji oraz realizacji wspomnianych wcześniej kierunków imperialnych, co przekładało się na systematyczny podbój sąsiednich ziem. Cele Piotra I trafnie ujął Andrzej Nowak „(…) ten car nie stawia sobie za cel dalszego zbierania ziem ruskich, ale zadanie bardziej ambitne: wejście Rosji do Europy. W wojnie północnej podporządkowuje faktycznie Rosji Rzeczpospolitą i zarazem pozbawia Szwecję dominującej pozycji nad Bałtykiem"[177]. Wypracowane przez Piotra Wielkiego podstawy nowoczesnego państwa rosyjskiego służyły prowadzeniu skutecznej polityki rozszerzania terytorium przez kolejnych władców.

Urodzona w Niemczech Katarzyna II Wielka cesarzowa Rosji (1762–96), kontynuowała dzieło rozpoczęte przez Piotra I Wielkiego. Polityka zagraniczna państwa rosyjskiego pod jej rządami miała na celu wzmocnienie pozycji Rosji na świecie i rozszerzenie jej terytorium poprzez ekspansję na zachód (Polska) i południe (Turcja). W 1768 r. w efekcie wojny rosyjsko-tureckiej Rosja, na mocy pokoju w Küczük Kajnardży uzyskała dostęp do Morza Czarnego. W 1783 r. Rosja anektowała chanat krymski, co przyczyniło się do wybuchu nowej wojny z Turcją (1787–1792). W trakcie tych działań Katarzyna II utraciła kontrolę nad sytuacją w Rzeczypospolitej (reformy Sejmu Czteroletniego oraz Konstytucja 3 maja 1791 r.). Po zawarciu pokoju z Turcją w Jassach w 1792 r. Rosja podjęła zbrojną interwencję w Polsce. Po zwycięstwie nad wojskami polskimi, wspólnie z Prusami w1793 r. anektowała część terytorium Rzeczypospolitej (II rozbiór). Stłumienie powstania kościuszkowskiego umożliwiło Katarzynie II, wraz z Prusami i Austrią, likwidację niepodległości Rzeczypospolitej (III rozbiór).

Okres napoleoński wzmocnił znaczenie Rosji oraz przyniósł nowe zdobycze terytorialne (Królestwo Polskie, Wielkie Księstwo Finlandii, Dagestan i Azerbejdżan. Powstrzymanie Napoleona potwierdziło znaczenie rozległości terytorium, a poprzez nie głębi strategicznej, w polityce bezpieczeństwa państwa. Dodatkowo, Aleksander I Romanow (1777–1825) potwierdził, jako jeden z twórców Świętego Przymierza, dążenie Rosji do pełnienia roli głównego architekta systemu stosunków międzynarodowych, jaki ukształtował się po Kongresie Wiedeńskim[178]**.** Rosja dołączyła do największych ówczesnych mocarstw: Wielkiej Brytanii**,** Austrii i Prus – w ramach *tetrarchii*, a po powrocie do tego kręgu

[176] M. Czajkowski, *Rosja w Europie…*, dz. cyt., s. 21.
[177] A. Nowak, *Od Imperium do Imperium. Spojrzenia na historię Europy Wschodniej*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2004, s.47.
[178] M. Czajkowski, *Rosja w Europie…*, dz. cyt., s. 21.

Francji – *pentarchii* europejskiej. Jak zauważa Stanisław Bieleń państwa te wyróżniały się szczególnymi atrybutami mocarstwowości, do których zaliczono[179]:

a) posiadanie skutecznej armii dla ochrony państwa;
b) rozbudowany aparat biurokratyczny, kontrolujący ludność i terytorium;
c) wzrost roli społeczeństwa obywatelskiego.

Rosja spełniała tylko pierwsze dwa kryteria i broniła antyoświeceniowych idei, które pozwalały konserwować anachroniczny w stosunku do nich porządek społeczny. Sprzyjało temu rosyjskie prawosławie, dając ideologiczne uzasadnienie imperialnej misji Rosji. Od czasu wojen napoleońskich w Rosji rozpoczęła się tradycja wojen ojczyźnianych, które mobilizowały całe społeczeństwo rosyjskie. Od Wojny Ojczyźnianej 1812 r. datuje się „(…) apologia niezwykłego heroizmu i gorliwego patriotyzmu Rosjan oraz nadzwyczajnych zdolności do uruchamiania wszelkich środków w celu pokonania wroga. Trwale wpiszą się one w tożsamość mocarstwową Rosji"[180]. W tym okresie odżyły również plany wyparcia Turcji z Półwyspu Bałkańskiego. Zainteresowanie tym obszarem miało znacznie głębsze przyczyny. Już w czasach panowania Katarzyny II zaczęto snuć projekty zdobycia Konstantynopola, który jako Nowe Bizancjum miał stanowić swoistą pieczęć do legitymizacji potęgi imperium Romanowów[181]. W wyniku presji rosyjskiej na Imperium Osmańskie Serbia, Mołdawia i Wołoszczyna w 1826 r. uzyskały autonomię. W kolejnych latach znaczącym sukcesem Moskwy było uzyskanie możliwości swobodnej żeglugi poprzez Bosfor i Dardanele oraz wolności handlu na obszarze Imperium Osmańskiego[182]. Efektem zaangażowania na Bałkanach była wojna krymska, która przyniosła kres Świętego Przymierza i na blisko dwie dekady osłabiła siłę oraz znaczenie Rosji na arenie międzynarodowej, a także zahamowała jej ekspansję na Bałkany[183]. Dopiero wojna rosyjsko-turecka (1877–1878) przyniosła kres obecności tureckiej na Bałkanach. Dodatkowo Turcja poniosła również straty terytorialne na rzecz Rosji na Zakaukaziu. Przedmiotowy okres to również zakończenie podboju Kaukazu (1859 r. – uwięzienie imama Szamila) i Azji Centralnej (1885). Konsekwencje wojny na Kaukazie uwidoczniły się po 150 latach podczas wojny czeczeńskiej w latach 90. XX wieku.

Jak zauważa Marek Czajkowski Rosja u progu XX wieku stanęła z bagażem wielu wieków terytorialnej ekspansji dokonywanej z przyczyn geopolitycznych (bezpieczeństwo),

---

[179] S. Bieleń, *Panrosjanizm w rosyjskiej tożsamości mocarstwowo-imperialnej*, s. 2, http://www.zpz.uni.wroc.pl/Users/46/files/ STANISLAW-BIELEN-Panrosjanizm-w-rosyjskiej-tozsamosci-mocarstwowoimperialnej.pdf, [dostęp: 12.03.2022].
[180] Tamże, s. 2.
[181] R. Kłaczyński, *Polityka Imperium Rosyjskiego wobec państw, narodów bałkańskich 1826–1914*, Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne. 3, Tom XXVI, Polska Akademia Umiejętności 2017, s. 71.
[182] L. Bazylow, *Historia Rosji*, Ossolineum, Warszawa 1983, s. 213.
[183] R. Kłaczyński, *Polityka Imperium…*, dz. cyt., s. 73.

religijnych (misja) i kulturowych (odmienność)[184]. Niewątpliwym błędem polityki rosyjskiej w XIX w. było przegapienie rewolucji przemysłowej i praktyczny brak możliwości realizacji polityki ekspansji terytorialnej bez modernizacji państwa. Skutkiem tego była klęska militarna w I wojnie światowej co doprowadziło do gwałtownych niepokojów społecznych i abdykacji Mikołaja II (1868–1918). Bolszewicy obalili carat, ale w istocie nie zmienili charakteru rosyjskiego państwa. Misja „Trzeciego Rzymu" została zastąpiona misją szerzenia bolszewickich wzorców ustrojowych. Idea rosyjskiego imperializm zyskała tym samym ideologiczną podbudowę, którą była marksistowska teoria zaniku patriotyzmu i granic państwowych oraz kształtowania międzynarodowej solidarności proletariatu[185]. Po wojnie, mimo strat terytorialnych w Europie, Rosja skupiła wokół siebie część krajów wschodnioeuropejskich, w tym Ukrainę rozumianej przez nią jako dziedzictwo po Rusi Kijowskiej. Było to rosyjską legitymacją historyczną do władania Słowianami. W końcu roku 1922 r. powstał Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich liczący w latach 1926–1939 21,6–21,8 mln km$^{2.}$

Traktat wersalski był efektem gry o równowagę sił w Europie. Wielka Wojna wytworzyła zupełnie nową sytuację zarówno na poziomie politycznym i geopolitycznym, a dopasowanie XIX-wiecznego „koncertu mocarstw" do struktury kształtującego się wielopodmiotowego i wielobiegunowego systemu światowego było niemożliwe. Rozpad monarchii Hohenzollernów, Romanowów i Habsburgów i pojawienie się na ich gruzach nowych państw na rodowych: Polski, Czechosłowacji, Jugosławii, Austrii, Węgier, Finlandii, Litwy, Łotwy i Estonii wymusiły budowę nowych strategii geopolitycznych. Znaczenie nowych państw, a zwłaszcza państwa polskiego jako elementu ładu geopolitycznego w pełni uwidoczniła wojna polsko-bolszewicka. Zwycięstwo w 1920 r. miało decydujące znaczenie dla niepodległości państw bałtyckich i ekspansji komunizmu na Zachód. Konsekwencją ładu wersalskiego było strategiczne zbliżenie ZSRR i Niemiec. Moskwa, podobnie jak i Berlin, była zainteresowana zniszczeniem systemu wersalskiego, gdyż porządek ten znacznie redukował jej możliwości wpływania na układ sił w Europie. Lenin określił traktat wersalski „zbójeckim"[186]. Współpraca tych państw przyniosła obu stronom wiele korzyści, powodując między innymi geopolityczne okrążenie Polski. Sojuszu Moskwa-Berlin nie mógł zrównoważyć sojusz Warszawy z Paryżem, nawet wzmocniony gwarancjami Londynu. Jak zaznacza Marek Kornat cele polityki zagranicznej ZSRR w okresie międzywojennym ukierunkowane były na rzecz

[184] M. Czajkowski, *Rosja w Europie…*, dz. cyt., s. 22.
[185] M. Żyła, *Diaspora rosyjska…*, dz. cyt.s. 30.
[186] H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988, s. 407.

ekspansji systemu sowieckiego. Program sowieckiej polityki zagranicznej był oparty na leninowskiej tezie o nieuniknionym rozwoju sprzeczności wewnątrz systemu kapitalistycznego i nieuchronnym starciu „socjalizmu i systemu burżuazyjnego". Stalin realizował ten program z pełną konsekwencją i uwieńczył go paktem z Hitlerem w sierpniu 1939 r., który sprawił, że Związek Sowiecki powrócił na scenę historii jako wielkie mocarstwo[187].

Józef Stalin był postacią mającą decydujący wpływ na kształt powojennej Europy Środkowo-Wschodniej, zarówno w znaczeniu geograficznym, jak i politycznym. Zwycięskie mocarstwa: Związek Radziecki, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania wprowadzały w życie nowy porządek, zarówno na terenie pokonanych Niemiec i ich satelitów, jak i w innych krajach. Wielka Wojna Ojczyźniana jest dla większości Rosjan wojna jest wyznacznikiem tożsamości. Konferencja poczdamska (17 lipca do 2 sierpnia 1945 r.) stała się fundamentem powojennego porządku międzynarodowego (jałtańsko-poczdamskiego), który w Europie przetrwał aż do jesieni ludów 1989. Truizmem jest stwierdzenie, że II wojna światowa zmieniła układ sił w powojennym świecie, przyczyniła się do przyspieszenia procesów integracyjnych w Europie oraz doprowadziła do ukształtowania się nowego porządku globalnego. Związek Radziecki stał się, wraz z USA, supermocarstwem i fundamentem powojennego porządku, zwanego najczęściej bipolarnym lub dwubiegunowym. Głównym obszarem ekspansji ZSRR stała się Europa Wschodnia. Estonia, Łotwa i Litwa zostały wcielone do imperium radzieckiego, podobnie jak wschodnia część Polski i Prus Wschodnich, Besarabia, Bukowina Północna, czechosłowacka Ruś Podkarpacka oraz terytoria na granicy z Finlandią. Dodatkowo, Bułgaria, Węgry, Polska i Rumunia zostały przekształcone w państwa satelickie ZSRR wkrótce po wojnie. W 1948 r. do obozu państw socjalistycznych dołączyła Czechosłowacja, a w 1949 r. Niemiecka Republika Demokratyczna. Ponadto, ZSRR uniezależnił od siebie państwa subregionu Europy Środkowej i Wschodniej oraz kilka państw położonych w Azji, Afryce i Ameryce Południowej.

Rozpad imperium radzieckiego stanowił jedno z najważniejszych wydarzeń końca XX w. Wywarł on olbrzymi wpływ na procesy międzynarodowe w Europie, Azji i na całym świecie i przyczynił się upadku porządku jałtańsko-poczdamskiego, zakończenia zimnej wojny i co za tym idzie, rozpoczęcia budowy nowego porządku światowego. W opinii Władimira Putina „(…) rozpad ZSRR był nie tylko największą katastrofą geopolityczną XX wieku, ale również prawdziwym dramatem dla Rosjan. Miliony naszych rodaków znalazły się poza granicami

[187] M. Kornat, *Program czy improwizacja? Idee polityki zagranicznej państwa sowieckiego*, s. 14, https://rcin.org.pl/Content/64745/WA303_84118_A507-DN-R-49-4_Kornat.pdf, [dostęp: 20.03.2022].

Rosji, oszczędności obywateli straciły na wartości, stare ideały zostały zburzone”[188]. Jak zaznacza Józef Fiszer ocena ta determinuje politykę międzynarodową Rosji pod rządami Władimira Putina, której strategicznym celem jest odbudowa choćby namiastki dawnego Imperium[189]. Władimir Putin w artykule Об историческом единстве русских и украинцев[190] podkreśla, że zarówno Rosjanie, Ukraińcy, jak i Białorusini są spadkobiercami starożytnej Rosji, która była największym państwem w Europie. Plemiona słowiańskie i inne na rozległym obszarze od Ładogi, Nowogrodu, Pskowa po Kijów i Czernigow – zjednoczył jeden język (teraz nazywamy go staroruskim), więzy gospodarcze, władza książąt z dynastii Ruryk, po chrzcie Rosji jedna wiara prawosławna.

Biorąc pod uwagę doświadczenia historyczne każde imperium jest skazane na upadek, gdyż nie jest w stanie zapewnić sobie integralności i bezpieczeństwa granic, zasymilować różnych grup etnicznych i narodowych oraz scalić podbitych terytoriów w jedno, sprawne, trwałe państwo. W opinii wspomnianego wyżej badacza do upadku ZSRR przyczyniła się Jesień Ludów, która rozpoczęła się w Polsce i do końca 1989 r. spowodowała upadek reżimów komunistycznych środkowej i wschodniej części Europy. Przyspieszyła ona również proces odradzania się świadomości narodowej wśród narodów i grup etnicznych zniewolonych przez Związek Radziecki[191]. W 1991 r. rozpadła się Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) i Układ Warszawski. Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich pod koniec 1991 r. rozpadł się na piętnaście suwerennych państw[192]. Kryzys Federacji Rosyjskiej pod koniec XX w. można nazwać, odwołując się do historii Rosji, kolejną *wielką smutą*. Orędzie Borysa Jelcyna wygłoszone 31 grudnia 1999 r. o rezygnacji z urzędu i przekazaniu władzy Putinowi symbolizuje początek kolejnej odbudowy Rosji jako imperium. Nowy prezydent rozpoczął proces przekształcenia państwa w kraj zarządzany w sposób centralistyczny, gdzie współczesna rosyjska elita rekrutuje się z wywiadu i resortów siłowych (ros. *силовики*). Sekretarza Rady Bezpieczeństwa generał Nikołaj Patruszew w jednym z wywiadów porównał rolę *siłowików* we współczesnej Rosji do arystokracji, stanowiącej fundament imperium carów[193]. Powstał kontrolowany system polityczny, silna władza prezydencka i twarde stanowisko wobec świata

[188] *Putin: rozpad ZSRR to katastrofa*, https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html, [dostęp: 13.04.2022].
[189] J. M. Fiszer, *Przesłanki wewnętrzne i międzynarodowe upadku Związku Radzieckiego w 1991 roku oraz jego konsekwencje geopolityczne dla polityki zagranicznej Polski*, s. 6, https://ies.lublin.pl/rocznik/riesw/2021/2/2, [dostęp:13.04.2022].
[190] W. Putin, *Об историческом единстве русских и украинцев*, http://kremlin.ru/events/president/news/66181, [dostęp: 2.04.2022].
[191] J.M. Fiszer, *The Thirtieth Anniversary of the Sejm and Senate Elections in 1989. Systemic Transformation in Poland and its Consequences for Europe and the World*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 3(66), s. 139–163.
[192] A. Bryc, *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 16–18.
[193] Cyt. za M. Budzisz, *Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna*, Zona Zero, Warszawa 2021, s. 45.

zewnętrznego. Głównym jego celem stało się odzyskanie wpływu na kształtowanie porządku międzynarodowego, co jest związane bezpośrednio z tradycjami wielkomocarstwowymi państwa rosyjskiego oraz nostalgią imperialną po rozpadzie ZSRR. W odbudowie imperium kluczowa była koniunktura na surowce energetyczne, która zapewniła wzrost wpływów do budżetu. Wzrost PKB przełożył się na zwiększenie wydatków zbrojeniowych, a tym samym na zwiększenie możliwości oddziaływania na peryferia[194].

Jak zauważył Robert Kagan „pragnieniem Rosji jest dziś to, czego zawsze pragnęły supermocarstwa: utrzymać dominującą pozycję w regionach, które są dla nich ważne strategicznie i pozbyć się z nich wpływów innych mocarstw"[195]. Rosyjski imperializm przypomniał o sobie w 2008 r. rozpoczynając konflikt zbrojny z Gruzją w celu przejęcia separatystycznych republik Osetii Południowej i Abchazji. Odbyło się to przy pewnego rodzaju cichej akceptacji Zachodu. Była to *de facto* próba wysondowania reakcji świata i na „korekty granic bliskiej zagranicy". W 2014 r. rosyjski imperializm stał się rzeczywistością polityki światowej. Ignorowanie zasady nienaruszalności suwerenności, niewywiązywanie się z zobowiązań, otwarta agresja zbrojna, wspieranie rozprzestrzeniania się, szantaż energetyczny i ingerencja w sprawy wewnętrzne państw ościennych stały się narzędziami, mają odbudować imperium.

2.3. Kultura strategiczna

Dla zrozumienia motywacji, którą kieruje się Federacja Rosyjska w swojej polityce bezpieczeństwa należy dokonać analizy kultury strategicznej, która tworzy ramy funkcjonalne dla kluczowych decyzji podejmowanych w przedmiotowym obszarze przez elity kraju. Kultura strategiczna jest analityczną soczewką przez którą można lepiej przyjrzeć się źródłom, uwarunkowaniom procesów leżących u podstaw działań państwa. Każde państwo funkcjonuje na arenie międzynarodowej ze swoim historycznym bagażem nagromadzonych doświadczeń, wierzeń, wpływów kulturowych oraz ograniczeń geograficznych i materialnych, co wpływa na jego postępowanie. Wysoce emocjonalny pogląd Izraela na swoją kulturę lub głęboka potrzeba wyróżnienia się Iranu to nie tylko powierzchowne aspekty ich osobowości narodowej, ale również dominujące cechy ich polityki bezpieczeństwa. Wiele państw wykazuje silne konotacje historyczne, w tym zwłaszcza Rosja, Chiny, Japonia czy też państwa arabskie. Praktycznie niemożliwe jest spojrzenie na ich politykę bezpieczeństwa bez uwzględnienia głębszych korzeni historycznych i kulturowych, które ją ukształtowały. Taką ciągłość można

[194] A. Włodkowska-Bagan, *Ambicje imperialne Rosji i innych mocarstw w przestrzeni poradzieckiej*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2015.
[195] R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Rebis, Poznań 2009, s. 25.

zaobserwować również w przypadku Stanów Zjednoczonych. Niewiele jest krajów, w których kultura strategiczna jest tak spójna jak w USA. Po 1823 r. *Doktryna Monroe* została ustanowiona jako norma polityki zagranicznej, tj. oddzielenie USA od złożonej rywalizacji geopolitycznej Europy. Przez prawie sto lat jej stosowanie było niezakłócone i przyczyniło się do zdefiniowania polityki zagranicznej USA jako izolacjonistycznej. Narracje kulturowe i narodowe zasługują na dokładne zbadanie w kontekście polityki bezpieczeństwa państwa, ponieważ są zakorzenione w irracjonalnych warstwach mentalnych społeczeństw, tworząc swoisty kodeks postępowania, który jest wystarczająco silny, aby oprzeć się zmianom środowiska. Kultura nie jest jednak statyczna i nie zamyka państw i społeczeństw w emocjonalnych, subiektywnych ramach.

Pojęcie kultury strategicznej zaczęło być szerzej stosowane w stosunkach międzynarodowych, przede wszystkim w kontekście dążenia do wyjaśnienia odrębnych zachowań strategicznych państw, w latach 70. XX w. Niemniej jednak wpływ kultury i wartości reprezentowanych przez określone społeczeństwa na decyzje strategiczne i sposób prowadzenia wojny dostrzeżono znacznie wcześniej. Refleksja ta pojawiła dziełach starożytnych klasyków w kręgu kultury śródziemnomorskiej, za sprawą Tukidydesa jak i Dalekiego Wschodu w osobie Sun Tzu. Tukidydes w swoim dziele pod tytułem *Wojna peloponeska*[196] wskazuje na przykładzie konfliktu pomiędzy Atenami, a Spartą na znaczenie odrębności kulturowej tych *polis*, co przekłada się na różny sposób prowadzenia polityki pomimo podobnych potencjałów. Główną przyczyną wojny peloponeskiej był wzrost potęgi Aten i zachwianie równowagi sił pomiędzy tymi miastami, co wywołało u Spartan poczucie zagrożenia. Według Tukidydesa, Ateńczycy prowadzili bardzo aktywne działania i byli w tym bardziej zdecydowani niż Spartanie będący społecznością konserwatywną, znacznie mniej otwartą na świat zewnętrzny. Wskazane różnice kulturowe pomiędzy poszczególnymi *polis* wpływały na odmienny sposób prowadzenia działań wojennych Aten (śmiałość) oraz Sparty (ostrożność)[197]. W opinii Tukidydesa, źródłem motywacji działań państw są również mechanizmy właściwe naturze ludzkiej, w tym strach i egoistyczne dążenie do realizacji własnych celów i aspiracji. Do czynników zakłócających proces podejmowania decyzji w państwie filozof zalicza również błędne postrzeganie sytuacji międzynarodowej oraz innych przywódców, nieprecyzyjnie zdefiniowanie interesy narodowe oraz nierealne myślenie lub błędną kalkulację decydentów

[196] Tukidydes, *Wojna peloponeska*, Spółdzielnia Wydawnicza Czytelnik, Warszawa 2003.
[197] R. Wiśniewski, *Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, „Przegląd Strategiczny" 2012, nr 1, s. 164.

politycznych. Strach i egoizm kierują państw na arenie międzynarodowej[198]. Tak więc, należy postawić tezę, że wojna peloponeska była zderzeniem odmiennych kultur strategicznych. Jak pisze Tukidydes: „(...) Lacedemończycy okazali się najwygodniejszymi przeciwnikami dla Ateńczyków. Dzięki temu bowiem, że najbardziej różnili się od nich charakterem (Ateńczycy byli energiczni, Lacedemończycy powolni, Ateńczycy przedsiębiorczy, Lacedemończycy bez inicjatywy), w wielu dziedzinach, a zwłaszcza w wojnie morskiej wbrew woli dopomogli Ateńczykom. Okazało się to na przykładzie Syrakuzańczyków: najbardziej zbliżeni charakterem do Ateńczyków, najlepiej też wojnę przeciw nim prowadzili”[199]. Rozważania Tukidydesa są uznawane za pierwszą w historii analizę konfliktu zbrojnego przez pryzmat kultury strategicznej. Na ponadczasowy charakter rozważań Tukidydesa wskazuje analogia, jaką dostrzegł Henry Kissinger pomiędzy wojną peloponeską a konfrontacją pomiędzy USA i ZSRR w okresie zimnej wojny[200]. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku starły się ze sobą państwa o odmiennych ustrojach. Stany Zjednoczone ze swoim otwartym i obywatelskim społeczeństwem odegrały rolę współczesnych Aten. Natomiast totalitarny ZSRR zdecydowanie bardziej pasował do modelu Sparty.

Sun Tzu w swoim dziele *Sztuka wojny*[201] wskazuje że znajomość antropologii kulturowej jest podstawą dobrej strategii. Brak zrozumienia wroga, w tym na płaszczyźnie kulturowej oraz pogarda dla jego odmienności mogą mieć poważne konsekwencje dla wyniku wojny. Rozważania dotyczące przedmiotu badań można również dostrzec w dziele Carla von Clausewitza *O wojnie*[202]. Oprócz aksjologicznych stwierdzeń traktujących wojnę jako przedłużenie polityki wewnętrznej państwa Clausewitz zauważył, że zwycięstwo osiąga się nie tylko poprzez zajęcie terytorium przeciwnika, ale równie ważne jest złamanie jego morale. W swoim dziele uwypuklił on wagę dominacji kulturowej na drodze do osiągniecia celów polityki państwa. Za prekursora pojęcia kultury strategicznej na gruncie historii wojskowości należy uznać Basila Liddell Hart’a poprzez wprowadzenie pojęcia *narodowy sposób prowadzenia wojny* (ang. national way of war). Biorąc pod uwagę doświadczenia brytyjskie podczas I Wojny światowej badacz ten doszedł do wniosku, że Wielka Brytania poniosła duże straty gdyż odeszła od swego tradycyjnego sposobu prowadzenia wojny. Zakładał on unikanie bezpośredniej interwencji, gospodarcze osłabianie przeciwnika, duże wsparcie floty oraz

[198] S. Maciejewski, *Filozoficzne korzenie realizmu politycznego*, s. 5, https://ptsm.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/teoria-realizmu-w-nauce-o-stosunkach-miedzynarodowych/Sz.Maciejewski.pdf, [dostęp: 14.04.2022].
[199] Tukidydes, *Wojna…*, dz. cyt., s. 468.
[200] J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych – krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 62.
[201] Tzu Sun, Pin Sun, *Sztuka wojny*, Wydawnictwo Onepress, Katowice 2021.
[202] C. von Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2022.

finansowanie sojuszników. Tymczasem działania brytyjskie w czasie tej wojny stanowiły uosobienie opartej na koncepcji Clausewitza idei wojny totalnej, obliczonej na zniszczenie sił przeciwnika w bezpośrednim starciu[203]. Kontynuacją badań w przedmiotowym zakresie była praca Ruth Benedict poświęcona wpływom czynników kulturowych na zachowanie władz japońskich w sytuacjach konfliktów zbrojnych[204]. W swoich rozważaniach zwróciła ona uwagę na różny charakter zarówno prowadzenia działań wojennych przez Japonię oraz Stany Zjednoczone, jak również samego postrzegania wojny. Zdaniem autorki wynikało to przede wszystkim z wyjątkowości kultury oraz dorobku cywilizacyjnego Japonii. W życiu codziennym społeczeństwo japońskie nie wykazywało zrozumienia dla oznak słabości, a pokonywanie przeciwności uznawano za podstawę wzrostu samodyscypliny, siły woli oraz ducha walki. Przekładało się to na sposób podejmowania decyzji i prowadzenia walki.

Czynnikiem dynamizującym rozwój badań nad kulturą strategiczną była zimna wojna oraz bipolarny układ sił na świecie. Posiadanie porównywalnych potencjałów militarnych przez Stany Zjednoczone oraz Związek Radziecki uświadomiło zawodność klasycznych podejść do analizy stosunków międzynarodowych. Podstawowym mankamentem typowej analizy tych stosunków jest skupianie się wyłącznie na czynnikach mierzalnych, do których należą: terytorium, potencjał ludnościowy, militarny i inne. Takie postrzeganie sytuacji geopolitycznej nie wyjaśniało dlaczego cele polityki bezpieczeństwa wspomnianych wyżej mocarstw znacząco się różniły pomimo pozornych analogii między nimi. Problem ten dostrzegł amerykański dyplomata George Kennan (1904 – 2005), będący jednym z najbardziej wnikliwych obserwatorów Związku Radzieckiego w okresie wczesnej zimnej wojny. W 1946 r. Kennan napisał obszerną analizę, powszechnie nazywaną Długim Telegramem[205]. Pomimo, że został on poproszony o wyjaśnienie, dlaczego Związek Radziecki sprzeciwiał się nowo utworzonemu Bankowi Światowemu i Międzynarodowemu Funduszowi Walutowemu, to autor przedstawił również wnikliwy, obszerny esej o metodach i motywach działania sowietów oraz jak Stany Zjednoczone powinny odpowiedzieć. George Kennan zauważa, że „(…) u podstaw neurotycznego spojrzenia Kremla na sprawy światowe leży tradycyjne i instynktowne rosyjskie poczucie niepewności, zawsze bali się obcej penetracji, obawiali się bezpośredniego kontaktu między światem zachodnim a ich własnym, obawiali się tego, co by się stało, gdyby Rosjanie poznali prawdę o świecie zewnętrznym lub obcokrajowcy poznaliby prawdę o świecie wewnętrznym. Rosyjscy przywódcy nauczyli się więc szukać

[203] R. Wiśniewski, *Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, s. 3, https://pressto.amu.edu.pl/index.php/ps/article/view/6011/6076, [dostęp: 15.04.2022].
[204] R. Benedict*, Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, Państwowy Instytut Wydawniczy 2016.
[205] *The Chargé in the Soviet Union to the Secretary of State*, February 22, 1946, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178.pdf, [dostęp:01.05.2022].

poczucia bezpieczeństwa tylko w cierpliwej, ale śmiertelnej walce o całkowite zniszczenie konkurencyjnej potęgi, ale nigdy w zawieranych z nią umowach i kompromisach”[206]. Analiza dokumentu wskazuje, że:

a) wrogość ZSRR do świata zewnętrznego ma długa tradycję, leży w wewnętrznej naturze sowieckiego systemu i nie jest powodowana konkretnymi działaniami Zachodu;
b) Moskwa postrzega konflikt z Zachodem jako nieunikniony;
c) działania przeciw krajom Zachodu będą oparte o istniejące w nich problemy („światowy komunizm jest jak złośliwy pasożyt, który żeruje tylko na chorej tkance”);
d) władza radziecka jest odporna na logikę rozumu, ale bardzo wrażliwa na logikę siły – cofa się gdy napotka silny opór.

Jak zauważają Bartosz i Joanna Bieliszczuk dokument ten jest ponadczasowy i wiele z tez postawionych przez Kennana charakteryzuje działania współczesnej Rosji[207]. Szczegółowa analiza Telegramu i pozwala na lepsze zrozumienie nie tylko polityki bezpieczeństwa ZSRR, ale również dzisiejszej, agresywnej polityki rosyjskiej opartej o kulturę strategiczną.

Według Marka Budzisza źródeł współczesnego postrzegania wpływu kultury na decyzje strategiczne społeczeństw należy upatrywać w prowadzonych w latach 70. XX w. studiach nad tym obszarem[208]. Cliford Geertz definiuje kulturę jako „podlegający historycznej transmisji system znaczeń zawartych w symbolach, system odziedziczonych koncepcji wyrażonych w formie symbolicznej, za pomocą których ludzie komunikują się, utrwalają i rozwijają swoją wiedzę o życiu i postawie wobec życia”[209]. Paradygmat kultury strategicznej został zdefiniowany w raporcie Jacka Snydera z 1977 r. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*[210]. Zwrócił on uwagę, że przyjęte przez władze amerykańskie założenie racjonalnej reakcji kierownictwa ZSRR na działania USA jest obarczone błędem lustrzanego obrazowania, czyli kierowania się tą samą logiką. W opinii Snydera sowiecka logika jest odmienna od amerykańskiej ze względu na inny kontekst historyczny, kulturowy, społeczny i instytucjonalny. To w tych kontekstach ukształtowany został sposób oceny zagrożeń i reagowania na nie. Tak więc głównym czynnikiem wpływającym na sposób oceny całości rzeczywistości, uczestnictwa w niej oraz reagowania na pojawiające się wyzwania jest kultura strategiczna. Snyder zdefiniował kulturę strategiczną

[206] Tamże, s. 6–7.
[207] B. Bieliszczuk, J. Bieliszczuk, *„Długi telegram” George'a Kennana*, s. 7–8, http://czasopisma.isppan.waw.pl/index.php/sm/article/view/999/799, [dostęp: 01.05.2022].
[208] M. Budzisz, *Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna*, Zona Zero, Warszawa 2021, s. 13.
[209] C. Geertz, *Interpretacja kultur. Wybrane eseje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 8.
[210] J. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, https://www.rand.org/content/dam/ rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf, [dostęp: 2.05.2022].

jako „(…) sumę idei, uwarunkowanych emocjonalnie odpowiedzi i wzorców zwyczajowych postępowania, jakie członkowie narodowej wspólnoty bezpieczeństwa nabyli przez instrukcję lub imitację i którą stosują do strategii nuklearnej”[211]. Kulturowo uwarunkowane schematy rozumowania wpływają na sposób postrzegania środowiska bezpieczeństwa, ocenę zagrożeń i w konsekwencji na decyzje o wyborze mechanizmów reagowania na nie. W tym sensie należy mówić o odmiennej od zachodnich rosyjskiej kulturze strategicznej, która kierowała się odmiennymi kryteriami oceny sytuacji kryzysowych i posługiwała odmiennymi, historycznie i kulturowo uwarunkowanymi wzorcami postępowania w sytuacjach zagrożenia[212].

Rozpad dwubiegunowego ładu międzynarodowego przyniósł wiele wyzwań dla badaczy zajmujących się kulturą strategiczną. W 1995 r. Stephen P. Rosen definiuje kulturę strategiczną jako „(...) przekonania i założenia określające przyjmowane zasady zachowań wojskowych w stosunkach międzynarodowych – przede wszystkim dotyczących decyzji o podjęciu działań zbrojnych, preferencji, co do sposobu prowadzenia wojny oraz dopuszczalnego podczas wojny poziomu ofiar”[213]. Colin S. Grey był zwolennikiem rozszerzonej definicji kultury strategicznej i określał ją jako „(…) utrwalone, przekazywane społecznie idee, postawy tradycje, zwyczaje i preferowane metody, które są mniej lub bardziej specyficzne dla określonej, umiejscowionej geograficznie wspólnoty bezpieczeństwa, cechującej się wyjątkowym doświadczeniem historycznym”[214]. Z kolei Thomas Mahnken definiuje przedmiotowe pojęcie jako „zbiór powszechnie akceptowanych wspólnych wierzeń, przekonań, przypuszczeń oraz sposobów zachowania wywodzących się ze wspólnych i akceptowanych doświadczeń (ustnych i pisemnych), które kształtują zbiorową świadomość oraz relacje z innymi podmiotami, a także określają odpowiednie metody i środki działania niezbędne dla osiągnięcia celów polityki bezpieczeństwa”[215]. Interesującą definicję kultury strategicznej zaproponował Alastair I. Johnston, który określa ją jako „zintegrowany zespół symboli (struktur argumentacji, języka, analogii, metafor), które służą ustanowieniu dominujących i trwałych preferencji strategicznych poprzez formułowanie koncepcji funkcjonowania sił zbrojnych w politycznych stosunkach międzynarodowych, czyniąc te preferencje przekonującymi i jedynymi, które są skuteczne”[216].

[211] J. Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, s. 8, https://www.rand.org/content/dam/ rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf, [dostęp: 2.05.2022].
[212] M. Budzisz, *Wszystko jest wojną…,* dz. cyt., s. 15.
[213] S.P. Rosen, *Military Effectiveness: Why Society Matter*, International Security vol. 19 no. 4, Spring 1995, s. 20.
[214] C.S. Grey, *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford 1999, s. 17.
[215] T. Mahnken, *United States Strategic Culture, Defense Threat Reduction Agency Advanced System and Concepts Office*, s. 4, https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/us.pdf, [dostęp: 05.05.2022].
[216] A. Johnston, *Thinking about Strategic Culture*, s. 16, https://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/Johnston-1995-Thinking-about-Strategic-Culture.pdf, [dostęp: 03.05.2022].

Zgodnie z definicją akademika Rosyjskiej Akademii Nauk A.A. Kokoshina kultura strategiczna wyraża się w specyficznym charakterze zachowania sił zbrojnych danego kraju i jego mieszkańców, w sposobach użycia siły militarnej. Jest ona zbiorem stereotypów zrównoważonego zachowania danego podmiotu podczas masowego użycia siły zbrojnej w zakresie jej zadań politycznych i celów wojskowych, w tym w przygotowaniu, przyjęciu i realizacji strategicznych decyzji[217]. Tatiana Alekseeva analizuje potencjał pojęcia kultury strategicznej jako narzędzia analizy problemów bezpieczeństwa i przygotowania do negocjacji z „drugą" stroną. Autorka wskazuje na konieczność tworzenia teoretycznych modeli opartych na koncepcji kultury strategicznej, wykraczających poza granice liniowości, a także wyjaśnienie powiązań między zewnętrznymi i wewnętrznymi czynnikami polityki bezpieczeństwa. Autorka podkreśla również ścisły związek między pojęciem kultury strategicznej a kulturą polityczną[218].

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa definiuje kulturę strategiczną jako system wartości, przekonań, symboli i zwyczajów historycznie ukształtowanych, wpływających na stosunek społeczeństwa do zapewnienia bezpieczeństwa państwa[219]. Dla Olafa Jasicy kultura strategiczna jest konglomeratem, w skład którego wchodzą trzy zespoły elementów[220]:

a) idee, wartości, myśli, doktryny wynikające z sumy doświadczeń historycznych danego podmiotu;
b) wartości polityczne wyznawane przez daną społeczność;
c) sposób formułowania myśli, strategie i zwyczaje komunikacyjne, sposób legitymizowania decyzji.

Kolejną definicją zaproponował Łukasz Smalec, według którego kultura strategiczna jest „(…) tworem charakterystycznym dla poszczególnych państw, może podlegać zmianom pod wpływem szoków zewnętrznych, pozwala na częściowe wyjaśnienie strategii oraz decyzji w zakresie polityki bezpieczeństwa państwa, ponieważ została ukształtowana pod wpływem indywidualnych doświadczeń historycznych i uwarunkowań, wpływa na postrzeganie zagrożeń, jak również ogranicza zakres akceptowanych działań z użyciem siły zbrojnej"[221].

[217] *Стратегическая культура как инструмент военно-политического анализа*, https://nic-pnb.ru/analytics/strategicheskaya-kultura-kak-instrument-voenno-politicheskogo-analiza, [dostęp: 03.05.2022].
[218] T. Alekseeva, *Стратегическая культура: эволюция концепции*, https://www.politstudies.ru/files/File/2012/5/13.pdf, [dostęp: 03.05.2022].
[219] J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kluczkowski (red.), *Słownik terminów …*, dz. cyt., s. 103.
[220] O. Osica, *Polska wobec NATO i polityki bezpieczeństwa i obronnej UE* [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, red. K. Malinowski, Poznań 2003, s. 103.
[221] Ł. Smalec, *Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 25.

Na kształt kultury strategicznej danego państwa wpływa wiele czynników. Źródła kultury strategicznej syntetycznie ujmuje Łukasz Smalec w monografii *Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych. U źródeł.*

Tabela 2.1. Źródła kultury strategicznej

Czynniki wewnętrzne		**Czynniki zewnętrzne (uwarunkowania międzynarodowe)**	
materialne	niematerialne	instytucjonalne	geostrategiczne
Uwarunkowania geograficzne (powierzchnia państwa, rozciągłość geograficzna, zasoby naturalne)	historia, doświadczenia danego państwa	członkostwo/aktywność państwa w organizacjach międzynarodowych	położenie geograficzne
potencjał gospodarczy	ideologie, religia	prawo międzynarodowe	sąsiedztwo
społeczne (sposób organizacji społeczeństwa, struktura demograficzna, poziom wykształcenia oraz opieki zdrowotnej)	tradycja		regionalny układ sił
system polityczny (forma państwa)			

Źródło: Ł. Smalec, *Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych. U źródeł*, Wydawnictwo Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2013, s. 19.

Vladimir Lukin i Tamara Musienko analizując pojęcie kultury strategicznej wskazują na próbę określenia cech rosyjskiej kultury strategicznej współczesnej Rosji podjętą przez Ukraińca Aleksandra Litwinienkę[222]. Wskazuje on, że rosyjska kultura strategiczna historycznie opiera się na kulcie władzy połączonej z agresją, a do jej cech należą[223]:

a) tworzenie strategii odbywało się pod wpływem danych okoliczności, były one wynikiem sytuacyjnych odpowiedzi na pojawiające się wyzwania;
b) postrzeganie świata jako „gry o sumie zerowej: tam, gdzie my przegraliśmy, tam inni wygrali i odwrotnie”;
c) duża rola służb specjalnych w budowie i rozwoju imperium;
d) dość wyraźna stałość narzędzi polityki bezpieczeństwa;
e) tworzenie pasa bezpieczeństwa z państw słabszych;
f) opanowanie stolic państw i tworzenie „nowych” rządów;
g) stosowanie polityki rusyfikacji;

[222] В. Лукин, Т. Мусиенко, *Стратегическая культура: эволюция теории*, http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/ kr2-2015/27737-strategicheskaya-kultura-evolyuciya-teorii.html, [dostęp:30.04.2022].
[223] А. Литвиненко, *Стратегическая культура России. Выводы для Украины*, https://www.rulit.me/books/strategicheskaya-kultura-rossii-vyvody-dlya-ukrainy-read-315124-1.html, [dostęp:30.04.2022].

h) duża tolerancja na straty własne ze względu na stosunkowo duży potencjał ludzki w europejskim teatrze strategicznym;
i) szczególna rola ideologii;
j) dezinformacja strategiczna.

Asle Toje wskazuje funkcję kultury strategicznej jako „drogowskaz wyznaczający kierunki, ale nie determinujący określonych działań”[224]. Odmienne spojrzenie na funkcje kultury strategicznej reprezentują badacze tego obszaru, a mianowicie Colin Gray i Alastair Johnston. Pierwszy z nich uważa, że stanowi ona przede wszystkim kontekst procesu decyzyjnego w sferze polityki bezpieczeństwa, natomiast drugi traktuje ją jako bezpośrednią przyczynę decyzji oraz działań w przedmiotowym zakresie. Z kolei Roman Kuźniar wskazuje następujące funkcje kultury strategicznej[225]:

a) informacyjną, gdyż dostarcza ona idei i norm decydentów politycznych;
b) eksplanacyjną i predykcyjną – pełni ona rolę „okularów”, przez które politycy i stratedzy patrzą na świat i dokonują ocen zachodzących procesów międzynarodowych;
c) selektywną dla opcji strategicznych, stanowiących reakcję na zewnętrzne wyzwania;
d) warunkującą zdolność mobilizacji zasobów narodowych dla realizacji określonych celów;
e) normującą ramy debaty na temat bezpieczeństwa narodowego.

Według Alastaira Johnstona kultura strategiczna pełni dwie podstawowe funkcje: prognostyczną oraz wyjaśniającą decyzje w zakresie użycia siły zbrojnej. Tym samym zwiększa ona możliwości przewidywania działań. Nie należy jednak utożsamiać tego z uzyskaniem przewidywanych kierunków działania państwa na arenie międzynarodowej oraz zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa[226].

Aleksander Bartosh w artykule *Kultura strategiczna jako narzędzie analizy wojskowo-politycznej* definiuje zalety praktycznego zastosowania koncepcji kultury strategicznej jako narzędzia analizy i prognozowania polityki zagranicznej innych aktorów międzynarodowych oraz planowania polityki zagranicznej własnego państwa[227]:

---

[224] A. Toje, *Strategic Culture as an Analytical Tool History, Capabilities, Geopolitics and Values: The EU Example*, Western Balkans Security Observer 2009, s. 4, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=23999 no 14, [dostęp: 06.05.2022].
[225] R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 187.
[226] A. Johnston, *Thinking about Strategic Culture*, s. 46, https://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/Johnston-1995-Thinking-about-Strategic-Culture.pdf, [dostęp: 05.05.2022].
[227] A. Bartosh, *Стратегическая культура как инструмент военно-политического анализа*, „Военная Мысль”, nr 7, 2020, s. 16, https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskaya-kultura-kak-instrument-voenno-politicheskogo-analiza, [dostęp: 05.05.2022].

a) lepsze zrozumienie zbioru czynników wpływających na politykę rządu;
b) prowadzenie skutecznej polityki powstrzymywania opartej na szerszym zrozumieniu wartości kulturowych innych państw i efektywnym doborze stosunku kosztów i strat;
c) jasne zrozumienie czynnika siły militarnej w polityce innych państw oraz równowagi metod siłowych i nie siłowych w narzucaniu własnej woli przeciwnikowi;
d) wzmocnienie relacji z sojusznikami;
e) poprawa dokładności i adekwatności interpretacji danych wywiadowczych;
f) wybór skutecznej strategii dyplomacji mającej na celu osłabienie kampanii propagandowej przeciwnika i wykorzystanie własnych wartości kulturowych w prowadzeniu polityki zagranicznej;
g) dokładniejsza ocena możliwych konsekwencji własnych działań w polityce zagranicznej.

Kultura strategiczna Federacji Rosyjskiej ma wiele źródeł i z pewnością pozostanie określeniem *elastycznym*, biorąc pod uwagę, że na jej kształtowanie się i w konsekwencji racjonalność polityki bezpieczeństwa i myślenia strategicznego wpływają różne czynniki. Podstawowe zasady działania Rosji można wydobyć z teoretycznych ram kultury strategicznej. Czynniki takie jak geopolityka, normy i zwyczaje, postrzeganie ról regionalnych i międzynarodowych, systemy polityczne, struktura i podział władzy, w tym równowaga między podmiotami wojskowymi i cywilnymi, utrwalają się w pamięci zbiorowej i tożsamości poprzez narracje polityczne, programy edukacyjne, podkreślanie aspektów historycznych i ich interpretacje. Nie ulega wątpliwości, że kultura strategiczna może być zmienna w czasie. Problem ciągłości i zmiany kultury strategicznej jest przedmiotem badań. Wśród badaczy dominuje opinia, że choć przeobrażenia kultury strategicznej są dość rzadkie, to jednak możliwe. Snyder, dostrzegał taką możliwość, Mahnken uważa, że ewolucja kultury strategicznej następuje bardzo powoli. Creveld podziela tę opinię, podkreśla jednocześnie, że można wyodrębnić w jej ramach „twarde jądro", które nie podlega zmianom[228]. Kultury strategiczne są zatem dynamicznymi i ciągle ewoluującymi koncepcjami, sposobem rozumienia historii i miejsca danego kraju na świecie, często negocjowanym i ocenianym przez pokolenia. Niemniej jednak, pomimo takich zmian, trudno zaprzeczyć, że kraje utrzymują pewne trwałe i powtarzające się wizje ich bezpieczeństwa i roli geopolitycznej, wykraczające poza programy partii politycznych i cykle wyborcze. Należy zatem zwrócić szczególna uwagę na znaczenie kultury strategicznej dla działań państwa, mimo że pragmatyczne dążenia i inne strategiczne kalkulacje często wydają się być podyktowane wyłącznie bezpośrednimi

[228] Ł. Smalec, *Kultura strategiczna* ..., dz. cyt., s. 50.

interesami. Oczywiście istnienie określonej kultury strategicznej nie oznacza jej automatycznego, bezwarunkowego wpływu na sposób realizacji polityki bezpieczeństwa. Kultura strategiczna jest w istocie próbą integracji uwarunkowań kulturowych i pamięci historycznej oraz ich wpływów na politykę bezpieczeństwa państwa. Fritz Ermarth w 2006 r. zauważył symptomy odradzania się tradycyjnej, militarystycznej i imperialnej rosyjskiej kultury strategicznej[229]. Po 16 latach od tego momentu, mając na uwadze wojnę z Gruzją, aneksję Krymu, konflikt na wschodzie Ukrainy potocznie zwany wojną w Donbasie oraz wojnę z Ukrainą w 2022 r. należy stwierdzić, iż proces odrodzenia się rosyjskiej kultury strategicznej w jej tradycyjnym wymiarze (militarystycznym i ekspansjonistycznym) już się dokonał.

2.4. Współczesna rosyjska myśl geopolityczna

Kształtowanie się idei geopolitycznych w Rosji jest ściśle związane z poszukiwaniem celów państwa rosyjskiego, wyznaczania miejsca cywilizacji rosyjskiej w świecie. Specyfika genezy i ewolucji tej myśli geopolitycznej wynika z rozległości terytorium, która determinowała sposób życia ludzi i funkcjonowania państwa. Geopolityka jest stosunkowo młodą, interdyscyplinarną nauką, za której symboliczną datę uznaje się 1899 r. Pojęcie to wprowadził Rudolf Kjellén w artykule zatytułowanym *Badania nad granicami politycznymi Szwecji*, wyróżnił geopolitykę jako jedną z pięciu głównych kategorii badania państwa. Nowa kategoria dotyczyła wpływu geografii na politykę państw[230]. Kjellén uzasadnił w nim konieczność powstania nowej dyscypliny naukowej argumentując, że do tej pory żadna dyscyplina nie jest w stanie wyjaśnić genezy, istoty i konsekwencji funkcjonowania państw jako odrębnych, obiektywnie istniejących podmiotów rzeczywistości, rządzących się specyficznymi prawami rozwojowymi[231]. Badacz w 1916 r. zdefiniował geopolitykę jako „naukę o państwie jako organizmie geograficznym lub zjawisku w przestrzeni"[232]. Relacje między państwami rozpatrywał w kontekście walki i rywalizacji, przez co wojny traktował jako naturalną kolej rzeczy. Według Kjelléna analiza geopolityczna powinna obejmować historyczne spojrzenie na położenie państwa w odniesieniu do innych podmiotów na arenie międzynarodowej. Przedmiotowe badanie powinno zawierać analizę rozwoju terytorialnego, kształtu granic, rozkładu populacji, charakter położenia państwa w przestrzeni polityczno-geograficznej (centrum, peryferia, strefa buforowa). Podkreślał również wagę czynników

[229] F.W. Ermarth, *Russia's Strategic Culture: Past, Present, and ... in Transition?* [w:] *Comparative Strategic Cultures, Curriculum Project*, s. 234–252, https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA521640.pdf , [dostęp: 14.04.2022].
[230] L. Sykulski, *Geopolityka czyli pochwała realizmu*, Wydawnictwo Zona Zero, Warszawa 2022, s. 7.
[231] P. Eberhardt, *Podstawy teoretyczne i ideowe geopolityki według Rudolfa Kjelléna*, s. 4, https://rcin.org.pl/Content/12724/PDF/WA51_22380_r2012-t84-z2_Przeglad-Geogr-Eberhardt.pdf, [dostęp: 20.04.2022].
[232] Rudolf Kjellén, *Państwo jako żywy organizm i inne teksty*, Wydawnictwo Zona Zero, Warszawa 2021, s. 10.

wolicjonalnych narodu, co wynikało z jego spojrzenia na istotę państwa jako symbiozę ciała (terytorium) i duszy (naród)[233].

Leszek Moczulski za twórców geopolityki jako odrębnej dyscypliny naukowej uznaje Niemca Karla Haushofera, Amerykanina Alfreda Thayer Mahaana oraz Brytyjczyka Halforda Johna Mackindera[234]. Karl Haushofer, twórca niemieckiej szkoły *geopolityk*, uważał, że geopolityka jest świadomością geograficzną państwa, a jej przedmiotem jest „(…) badanie związków witalnych człowieka z przestrzenią, jej zaś wynikiem ostatecznym jest wprowadzenie jednostki w środowisko naturalne i koordynacja zjawisk wiążących państwo z przestrzenią"[235]. Geopolityk niemiecki opracował projekt idealnego porządku przestrzennego, opartego o podział świata na cztery podstawowe panregiony. Każdy z nich miał objąć część globu w układzie południkowym i składał się z części rdzeniowej - mocarstwa spełniającego funkcje światowe (Weltmacht) oraz jego strefy wpływów (Influenze Zone). Wśród panregionów badacz wymienia[236]:

a) *Zachodni*, będący strefą wpływów USA i obejmujący obie Ameryki;
b) *Centralny*, stanowiący strefę wpływów Niemiec i składający się z Europy (po granice ZSRR), Afryki i Bliskiego Wschodu;
c) *Wschodni*, będący strefą wpływów ZSRR, sięgający po Kołymę i Bajkał, na południu Iran, Afganistan i Półwysep Indyjski;
d) *Dalekowschodni* – strefa wpływów Japonii, obejmująca radziecki Daleki Wschód, Chiny, Półwysep Indochiński, Indonezję, Australię i Nową Zelandię.

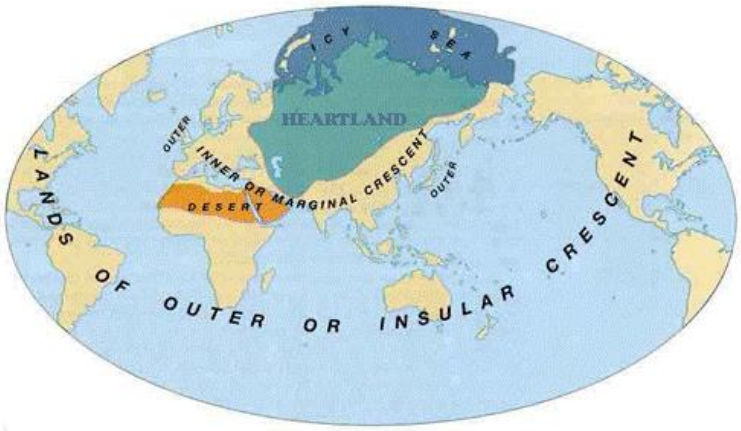
Alfred Thayer Mahan założył, że morze jest przede wszystkim środkiem transportu, co powoduje, że potęga morska jest istotniejsza niż lądowa, a handel zamorski stanowi główne źródło bogactwa narodów. Obszary lądowe stanowią punkty krańcowe połączone drogami morskimi, a ich znaczenie powinno być brane pod uwagę tylko wówczas, gdy realnie wypełniają te funkcje. Trzy spośród sześciu głównych czynników decydujących o potędze morskiej dotyczą lądu: położenie geograficzne państwa (głównie dostęp do mórz i oceanów, ukształtowanie wybrzeża oraz jego długość. Pozostałe czynniki to populacja narodu, charakter narodowy (zwłaszcza zdolność i skłonność do handlu) oraz wola i zdecydowanie rządu[237].

Z punktu widzenia dalszych rozważań niezwykle istotna jest praca Halforda Mackindera z 1904 r. *Geograficzna oś historii*[238], formułując tezę, że „(…) aktualny bilans sił

[233] Tamże, s. 10.
[234] L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2000, s. 11.
[235] Tamże, s. 71.
[236] Tamże, s. 521.
[237] Tamże, s. 22–23.
[238] H. Mackinder, *Geograficzna oś historii*, Wydawca Instytut Geopolityki, Częstochowa 2009.

politycznych w konkretnym czasie to oczywiście wynik z jednej strony uwarunkowań geograficznych, ekonomicznych i strategicznych, z drugiej zaś demografii, zdolności decyzyjnej, technologii i organizacji (życia zbiorowego) rywalizujących (ze sobą) społeczności”[239]. W tej pracy sformułował również wstępną hipotezę koncepcji kontynentalnej, która pełny wymiar ideowo-koncepcjonalny uzyskała w opracowaniu *Democratic Ideals and Reality*[240]. W geopolitycznym modelu świata Mackinder wyróżnia *Światową Wyspę* (World Island) składającą się z *Heartlandu* oraz strefy wewnętrznej *Inner of Marginal Crescent*. *Światowa Wyspa* obejmuje połączony kontynent Europy, Azji i Afryki, natomiast jej rdzeniem jest *Heartland*. Do strefy zewnętrznej brytyjski intelektualista zalicza zachodnią i centralną Europę, basen Morza Śródziemnego, Bliski Wschód, Indie, Indochiny i Chiny oraz północną Afrykę. *Światowa Wyspa* jest otoczona *Wszechświatowym Ocean*em, na którym rozrzucone są pojedyncze wyspy, tzn. Północna i Południowa Ameryka, Australia, wyspy Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku. Wyspiarską zewnętrzną część świata określa jako *Outer or Insular Crescent*. Mackinder wskazuje, że siły militarne opuszczające *Heartland* i zmierzające do podbojów wielokrotnie próbowały opanować strefę położoną na pobrzeżu Pacyfiku, Oceanu Indyjskiego lub Atlantyku. Ekspansje te nie były jednak w stanie zdominować tej strefy. Pomimo, że utworzenie podporządkowanej politycznie *Światowej Wyspy* przekraczało do tej pory możliwości *Heartlandu* to w przyszłości nie można tego wykluczyć. Należy założyć, że pojawi się mocarstwo kontynentalne, które po opanowaniu *Heartlandu* podejmie próbę podporządkowania strefy wewnętrznej. W przypadku zrealizowania tego zamierzenia i dotarcia do światowego oceanu ekspansywne imperium lądowe uzyska globalną hegemonię nad wszystkimi kontynentami. Model Mackindera przedstawia poniższy rysunek.

[239] Tamże, s. 49.
[240] Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, https://www.files.ethz.ch/isn/139619/1942_democratic_ideals_reality.pdf, [dostęp: 22.04.2022].

Rysunek 2.1. Model Mackindera

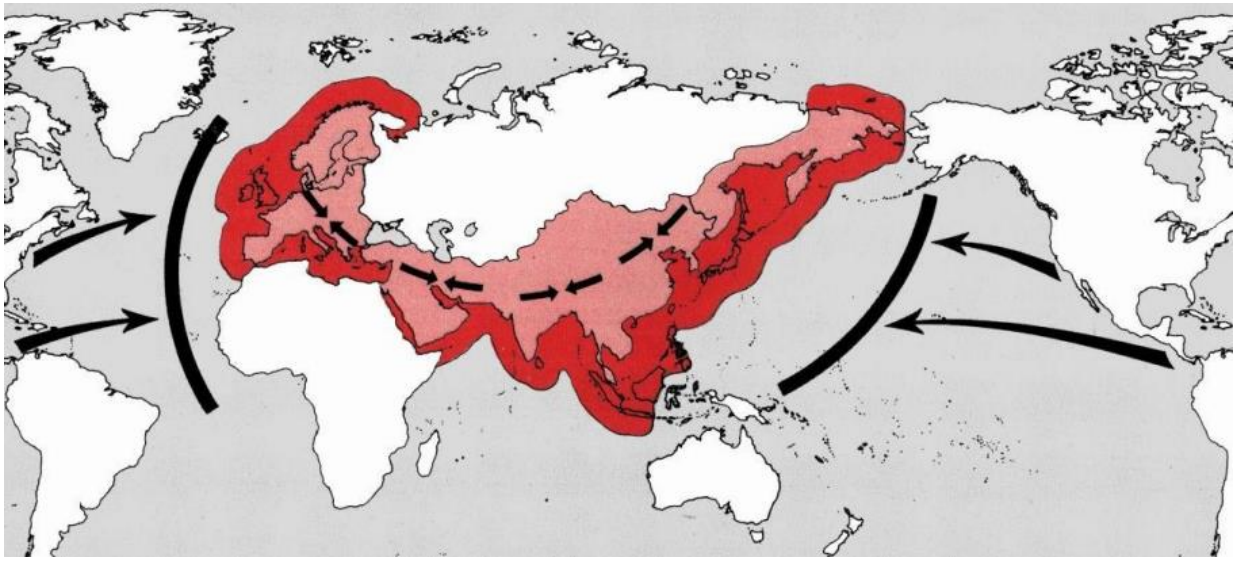
Źródło: *Theories: Lessons from MacKinder*, https://www.young-diplomats.com/theories-lessons-from-mackinder, [dostęp: 22.04.2022].

Na tak sformułowanych założeniach Mackinder redaguje doktrynę, którą traktuje jako podstawowe i uniwersalne prawo geopolityczne[241], brzmiącą „Kto panuje nad wschodnią Europą, ten włada *Heartlandem*, kto panuje nad *Heartlandem*, ten włada *Światową Wyspą*, kto panuje nad *Światową Wyspą*, ten włada światem"[242]. Mackinder zakładał, że trzy państwa mogą dążyć do zdominowania *Heartlandu*, a następnie strefy zewnętrznej. Niemcy, które po pokonaniu Rosji będą zmierzać do hegemonii nad *Światową Wyspą* lub Rosja. Trzecim państwem były Chiny, które w odległej perspektywie mogą zagrozić stabilności świata. Nie dostrzegał jednak, ze względu na różnice potencjału demograficznego, możliwości opanowania Chin przez Rosję.

Głównym krytykiem koncepcji *Heartlandu* Mackindera był Nicholas John Spykman, amerykański geopolityk pochodzenia holenderskiego. Jest on uznawany za twórcę zwartej koncepcji geopolitycznej, w której strefa *Rimlandu* stanie się przedmiotem konfrontacji o panowanie nad światem[243]. Spykman zrewidował mackinderowski model geopolityczny świata i za najważniejszą strefę uznał nie *Heartland*, lecz *Rimland*, pas, otaczający strefę wewnętrzna. Kontynentu. Według niego centralna część *Heartlandu* nie była ani wystarczająco uprzemysłowiona, ani nie miała wystarczającego potencjału produkcji rolnej, a surowe warunki naturalne i klimatyczne nie pozwalały na utworzenie tu centrum komunikacji światowej. Na tej podstawie Spykman sformułował tezę „(…) kto panuje nad *Rimlandem*, panuje nad Euroazją;

[241] P. Eberhardt, *Koncepcja Heartlandu Halforda Mackindera*, s.11, https://rcin.org.pl/Content/1849/PDF/Wa51_12800_ r2011-t83-z2_Przeg-Geogr-Eberhardt.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
[242] Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, s. 18, https://www.files.ethz.ch/isn/139619/1942_democratic_ideals_reality.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
[243] P. Eberhardt, *Koncepcja Rimlandu Nicholasa Spykmana i jej konsekwencje geopolityczne*, s. 3, https://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/63439/edition/47056?language=en, [dostęp: 22.04.2022].

kto panuje nad Euroazją - panuje nad światem”[244]. Strefa *Rimlandu* biegnie wzdłuż wschodnich, południowych i zachodnich obrzeży Eurazji. Na wschodzie w rejonie Czukotki dociera do Alaski. Część wschodnia jest w orbicie zainteresowań ekspansywnej Japonii. Obszarem centralnym są Indie. Strategiczne położenie Bliskiego Wschodu oraz dysponowanie zasobami ropy naftowej są przyczyną konfrontacji wielkich mocarstw i permanentnej niestabilności. Zachodnią część *Rimlandu* stanowi półwysep europejski będący obiektem presji państwa panującego nad *Heartlandem*.

Rysunek 2.2. Model Spykmana

Źródło: N. J. Spykman, *The Geography of the Peace*, s. 61.

Według Piotra Eberhardta przewidywania Spykmana w dużej części się sprawdziły. Po zakończeniu II wojny światowej przez kilkadziesiąt lat trwała konfrontacja między supermocarstwami: lądowym – ZSRR i morskim – Stany Zjednoczone. Przedmiotem tej rywalizacji stał się między innymi *Rimland*. Zmagania te zakończyły się porażką potęgi kontynentalnej. ZSRR nie tylko nie opanował *Rimlandu*, lecz był zmuszony zrezygnować z części zdobyczy terytorialnych i wycofać się do zasadniczej części *Heartlandu*[245].

Według Jakuba Potulskiego współczesna rosyjska myśl geopolityczna jest „(…) specyficzną formą sporu ideologicznego poświęconego nowej tożsamości międzynarodowej Federacji Rosyjskiej oraz reakcją na globalizację (rozumianą przede wszystkim jako upowszechnienie się w skali globalnej wzorów zachodnioeuropejskiej nowoczesności) i związane z nią problemy modernizacji i westernizacji. Jest to dyskurs, w ramach którego, sięgając do historii i geopolitycznych tradycji kraju, poszukuje się odpowiedzi na pytania

[244] N. J. Spykman, *The Geography of the Peace*, s. 52, https://ia904502.us.archive.org/34/items/the-geography-of-the-peace-nichoals-spykman-1943-questia/THE%20Geography%20of%20the%20Peace%20-%20Nichoals%20Spykman%20-%201943%20-%20Questia.pdf, [dostęp: 22.04.2022].

[245] P. Eberhardt, *Koncepcja Rimlandu Nicholasa Spykmana i jej konsekwencje geopolityczne*, s. 17, https://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/63439/edition/47056?language=en, [dostęp: 22.04.2022].

związane z nowo kształtującą się rosyjską tożsamością międzynarodową i międzynarodową rolą Rosji”[246]. Jakub Potulski wskazuje dominujące nurty we współczesnej rosyjskiej geopolityce, do których zalicza[247]:

a) *ekspansjonizm*, którego przedstawicielami są dwie szkoły: neoeurazjatyzm i neobizantyzm. Są to silnie zideologizowane nurty odwołujące się do rosyjskiego nacjonalizmu i imperializmu;
b) *atlantyzm*, który odwołuje się do tradycji rosyjskiego okcydentalizmu, wiążącego rozwój Rosji ze współpracą z Zachodem;
c) *izolacjonizm*, rozumiany jako konieczność skoncentrowania się na wewnętrznej geopolityce;
d) *geoekonomizm*, związany z poglądem, że w realiach współczesnego zglobalizowanego świata instrumenty ekonomiczne i siła gospodarcza są głównym źródłem potęgi państwa i stwarzają największe możliwości oddziaływania;
e) *informacjonizm*, będący rosyjską recepcją współczesnych światowych trendów w rozwoju geopolityki, które coraz powszechniej podkreślają rolę ideologii i informacji;
f) geopolityka krytyczna - krytyczna analiza rosyjskiego dyskursu geopolitycznego.

Biorąc pod uwagę aktualną sytuację polityczną na świecie, a zwłaszcza wojnę rosyjsko – ukraińską autor skupi się na analizie dominującego wśród władz rosyjskich nurtu neoeurazjatyckiego. Po upadku ZSRR eurazjatyzm stał się główną koncepcją rosyjskiej geopolityki.

Rozwój nurtu eurazjatyckiego miał miejsce w Rosji na początku lat dwudziestych w środowisku emigrantów rosyjskich. Eurazjaci upowszechnili termin geopolityka, wprowadzając go w obszar zainteresowania rosyjskiej myśli społecznej oraz stworzyli własny geopolityczny model świata, określając narodowe geopolityczne zadania i priorytety. Nurt ten powstał w środowisku porewolucyjnej emigracji rosyjskiej w 1921 r. w Sofii, która po ewakuacji z Rosji wojsk generała Wrangla stała się jednym z głównych ośrodków rosyjskiej emigracji. W tym czasie do najważniejszych jego przedstawicieli należy zaliczyć Mikołaja Trubieckiego, Georgija Florowskiego, Lwa Karsawina, a przede wszystkim Piotra Sawickiego. Zainteresowanie eurazjatów budziła problematyka odrębności Rosji od reszty świata. Według Jakuba Potulskiego motyw zagrożenia ze strony Zachodu był głęboko zakorzeniony w eurazjatyzmie. Charakterystyczną cechą eurazjatyzmu było zwrócenie się ku ludom Azji

[246] J. Potulski, *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej: między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 31.
[247] Tamże, s. 38–39.

oraz głębokie osadzenie w rosyjskim prawosławiu. Aspekt religijny był mocno akcentowany ze względu na przyjęte założenie, że dla prawdziwej ideologii należy szukać uzasadnienia religijnego w odróżnieniu od komunizmu zbudowanego na religii pozornej. Apologia prawosławia pociągała za sobą krytykę katolicyzmu przez co prawosławna niechęć wobec chrześcijaństwa stała się dla eurazjatyzmu jednym z elementów antyeuropeizmu[248].Traktowana była ona jako osobny byt etnogeograficzny i kulturowego ład cywilizacyjny, zajmujący centralne miejsce (Heartland) między Wschodem a Zachodem, między Europą a Azją. Eurazjaci postrzegali Rosję jako osobny region, na którego ukształtowanie miała wpływ szczególna specyfika kontynentu Eurazji oraz głębokie przekonanie o oryginalności rosyjskiego narodu oraz jego kultury i historii[249]. Piotr Sawicki uważał, że do Rosji pasuje określenie *Państwo Środka*, gdyż zajmuje ona centralne miejsce między Wschodem a Zachodem. Natomiast Europa i Azja są w zasadzie peryferiami stanowiącymi pas przybrzeżny. Europa jest półwyspem Eurazji, obszarem leżącym na zachód od granic Rosji. Azja jest definiowana jako obszar leżący na południu i południowym wschodzie od jej granic. Rosja zaś nie jest ani Europą ani Azją, a odrębnym kulturowo i historycznie geograficznym światem. Jest to niezależny świat, niezależna i szczególna duchowa i historyczna rzeczywistość geopolityczna, którą Sawicki nazywa Eurazją. Pojęcie to nie oznacza lądu ani kontynentu, ale ideę odzwierciedloną w rosyjskiej przestrzeni i kulturze, paradygmat historyczny, szczególną cywilizację w zasadzie spójną z geopolitycznym obrazem świata Mackindera. Piotr Sawicki wysunął geopolityczną tezę, że Rosja jest powołana do pełnienia wiodącej i jednoczącej roli w Europie i Azji. Od sposobu w jaki Rosja będzie wypełniać to zadanie, zależy, czy cała mozaika różnorodnych kultur Starego Kontynentu przeobrazi się w organiczną całość i czy zatrą się różnice między Wschodem a Zachodem[250]. Z mackinderowskich koncepcji geopolitycznych do geopolitycznej myśli eurazjatyzmu przeszło także przekonanie, iż historia świata jest zdominowana przez ciągłą rywalizację pomiędzy *mocarstwami morskimi* a mocarstwami kontynentalnymi, a kluczową rolę w tej rywalizacji odgrywa *heartland* utożsamiany z Rosją. Teza Piotra Sawickiego, że Rosja jest powołana do odgrywania dominującej roli na przestrzeni eurazjatyckiej, stanowiąc najpotężniejsze mocarstwo lądowe, stała się podstawą eurazjatyckiej geopolityki. Dla współczesnej Federacji Rosyjskiej, która dąży do odzyskania wpływów w przestrzeni poradzieckiej eurazjatyzm stanowi ideologiczną podbudowę. Jak zauważył Ryszard Paradowski w 2001 r. eurazjatyzm, będący odpowiedzią rosyjskich ideologów na upadek imperium, może być projektem rekonstrukcji i ekspansji

[248] Tamże, s. 101-102.
[249] J. Potulski, *Piotr Sawicki twórca geopolitycznej teorii eurazjatyzmu*, s. 2, http://www.gwsh.gda.pl/uploads /oryginal /5/3/ a0a77_studia3s74-81.pdf, [dostęp: 23.04.2022].
[250] Tamże, s. 5.

Rosji[251]. Piotr Sawicki wprowadził również pojęcie ideokracji, rozumiane jako podporządkowanie państwa *idei panującej*, pod którą rozumiano eurazjatyzm. Sawicki uznał, że przyczyna rewolucji rosyjskiej leżała w sferze duchowej, a komunizm to silna ideologia, z którą można walczyć równie silną ideą. Tylko wielka idea tworzy wielkich ludzi i tylko ona daje impuls i wprawia w ruch naród[252]. W konsekwencji Rosja powinna być ideokracją, w której grupa przywódców politycznych będzie jednocześnie *wodzami duchowymi*, przekazującymi duchowy impuls dla narodu.

Po rozpadzie ZSRR, jak twierdzi Jakub Potulski, to właśnie eurazjatyzmowi udało się wypełnić pustkę ideologiczną, ponieważ pozostałe ideologie okazały się do tego niezdolne. Filozofia odwrócenia się od Zachodu i orientację na Wschód skutecznie wkomponowała się w rzeczywistość polityczną lat dziewięćdziesiątych nacechowaną tendencjami separatystycznymi występującymi w Federacji Rosyjskiej. Wtedy to również eurazjatyzm ewoluował do neoeurazjatyzmu. Załamanie dotychczasowego systemu wartości spowodowało konieczność poszukiwania nowych idei i alternatywnych rozwiązań dla modernizacji i westernizacji kraju, ocenianych jako kapitulacja wobec zwycięskiego w zimnej wojnie Zachodu[253]. Neoeurazjatyzm taką drogę odrzucał. Według neoeurazjatów przy budowaniu strategii należy mieć wzgląd jedynie na własne interesy i wartości, a odrzucić założenie dobrej współpracy z Zachodem, gdyż ten, a w szczególności USA, poszukuje możliwości do osłabienia Rosji. W szeroko pojętym interesie Rosji leży istnienie eurazjatyckiego mocarstwa z własną kulturą i duchowością będącą alternatywą wobec modelu zachodniego. Neoeurazjaci postrzegają historię świata zgodnie z duchem, opisanej wcześniej, klasycznej geopolityki Halforda Mackindera, Karla Haushofera i Alfreda Mahana jako rywalizację mocarstw kontynentalnych i mocarstw morskich. Szczególne znaczenie przypisują oni teorii *Heartlandu* Halforda Mackindera i jego przytoczonej wcześniej hipotezie, że ten „kto rządzi sercem kontynentu, panuje nad światową wyspą; kto panuje nad światową wyspą, panuje nad światem". Za najbardziej wpływowe postacie kształtujące nurt neoeurazjatycki, według Jakuba Potulskiego, są Gienadij Ziuganow i Aleksander Dugin. Biorąc pod uwagę wpływ na bieżącą politykę Federacji Rosyjskiej autor skupi się na koncepcji geopolitycznej Aleksandra Dugina. Badacz ten, pomimo że nie należy do wewnętrznych kręgów rządowych Rosji, ma duży wpływ na sposób ich myślenia. Jego prace są popularne wśród proputinowskich polityków, w tym szczególnie *Podstawy geopolityki. Geopolityczna przyszłość Rosji*[254]. Jest ona używana jako

[251] R. Paradowski, *Eurazjatyckie imperium Rosji. Studium idei*, Wydawnictwo Elipsa, Toruń 2001, s. 11.
[252] Tamże, s. 53.
[253] J. Potulski, *Współczesne kierunki…*, dz. cyt., s. 119.
[254] А. Дугин, *Основы геополитики. Геополитическое будущее России*, https://libking.ru/books/sci-/sci-politics/92458-aleksandr-dugin-osnovy-geopolitiki.html, [dostęp:12.05.2022].

podręcznik w Wojskowej Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Ponadto Dugin pracował jako doradca polityczny wpływowych rosyjskich polityków: Giennadjia Sielezniowa i Siergieja Naryszkina, przewodniczących Dumy Państwowej. Teorie Dugina wytyczyły sposoby myślenia elit Kremla[255]. Inspiracją Dugina są, co wielokrotnie potwierdza, teorie Haldorfa Mackindera. Wspomniana wcześniej hipoteza Mackindera stanowi dla Dugina podstawę całej idei teoretycznej i konceptualnej, utożsamia bowiem *Heartland* z terytorium Cesarstwa Rosyjskiego, ZSRR i Federacji Rosyjskiej.

Według Dugina głównym zadaniem narodu rosyjskiego jest zbudowanie wielkiego imperium kontynentalnego, co oznacza kontrolę nad *Heartlandem*. Otwiera to drogę do skutecznej rywalizacji z potęgami usytuowanymi nad światowymi oceanami – obecnie Stany Zjednoczone. Konflikt eurazjatycką Rosją a światem atlantyckim jest nieunikniony, należy się zatem do niego przygotować. Po pierwsze, wymaga to rozbicia sojuszu USA z Europą Zachodnią (unicestwienie NATO). Po drugie, osłabienie i rozbicie Unii Europejskiej. Będzie to stanowić odpowiedź na likwidację Układu Warszawskiego i jedności państwowej ZSRR[256]. Kolejnym zadaniem będzie dalsza ekspansja Heartlandu i zbudowanie wielkiego *super imperium* lądowego, co będzie wymagało o utworzenia systemu sojuszy, mogących zneutralizować potęgę atlantycką, której przewodzą Stany Zjednoczone. Dugin proponuje uformowanie trzech podstawowych osi, które umocnią pozycję strategiczną Rosji:

a) Moskwa–Berlin, współpraca ma zmierzać do usunięcia bezpośrednich wpływów atlantyckich z centralnej Europy poza Ren i Alpy;
b) Moskwa–Tokio, która ma zapewnić bezpieczeństwo Rosji od wschodu;
c) Moskwa–Teheran ma zapewnić wyjście do Oceanu Indyjskiego.

Rysunek 2.3. Podstawowe osie strategicznego eurazjatyckiego bloku

Źródło: P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, s. 5.

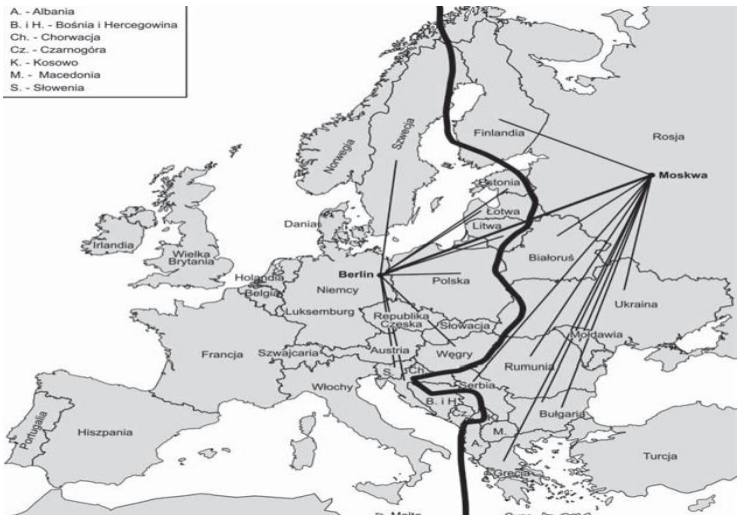
[255] M. Jagódka, *Co kieruje Rosją? – Ideologia kremlowskich elit*, https://politicus.uni.wroc.pl/2022/03/12/co-kieruje-rosja-ideologia-kremlowskich-elit, [dostęp:12.05.2022].
[256] P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, s. 4, https://rcin.org.pl/dlibra/publication/12065/edition/960/content, [dostęp:12.05.2022].

W odniesieniu do kontynentu europejskiego Aleksander Dugin zakłada, że[257]:

1) terytorium położone między Rosją, a Niemcami włącznie tzw. *międzymorze* (pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym) ma charakter lądowo-kontynentalny,
2) geopolityczną stolicą powyższego regionu powinien być Berlin, gdyż jedynie Niemcy są w stanie zintegrować przedmiotowy obszar. Wynika to z historycznych tradycji, rozwiniętej gospodarki, etnicznej jednorodności oraz posiadania wyraźnie określonej misji cywilizacyjnej;
3) zjednoczenie lądowej części Europy pod przewodnictwem Niemiec ma sens tylko wtedy, gdy nie będzie to skierowane przeciw Rosji;
4) część zachodnia, położona za Renem, stanowi Europę Atlantycką;
5) przeciwstawieństwem lądowych Niemiec jest atlantycka Wielka Brytania, która stanowi bazę morską USA. Będzie ona przeciwnikiem Niemiec i Rosji, co stanowi przesłankę sojuszu między Niemcami a imperium eurazjatyckim;
6) Francja ma swoje interesy zarówno morskie, jak i kontynentalne i może przyjąć dowolną opcję. Antyamerykanizm może ją skłonić do integracji z blokiem środkowoeuropejskim i porozumienia z Niemcami, co mogłoby być podstawą do stworzenia imperium europejskiego powiązanego wspólnymi interesami z imperium eurazjatyckim;
7) najbliższym celem Rosji jest *atlantów* z Europy i Azji i przesunięcie jej wpływów w kierunku wschodnim, południowym i zachodnim.

Granicę pomiędzy strefami wpływów Rosji i Niemiec przebiega w zasadzie wzdłuż rozgraniczenia religijnego. Zachodnią część stanowią narody związane z kulturą łacińską (katolickie i protestanckie), Wschodnią narody związane z dziedzictwem Bizancjum. Należy zauważyć, że przedmiotowa granica nawiązuje na wielu odcinkach do linii demarkacyjnej z września 1939 r. (pakt Ribbentrop – Mołotow). Przedstawia to poniższy rysunek.

[257] Tamże, s. 7–9.

Rysunek 2.4. Podział geopolityczny stref wpływów we wschodniej Europie między Rosją a Niemcami

Źródło: P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, s. 11.

W opinii autora Władimir Putin od dłuższego czasu przekuwa założenia Dugina w rzeczywistość. Za słusznością przyjętych założeń przemawiał brak zdecydowanej reakcji Zachodu na agresję na Ukrainę w 2014 r., zamieszki na korytarzach Kongresu Stanów Zjednoczonych, brytyjski Brexit z Unii Europejskiej i rosnące uzależnienie Niemiec od rosyjskiego gazu ziemnego. Przy tak pomyślnym splocie wydarzeń Putin zaaprobował kolejną tezę Dugina, że Ukraina jako niepodległe państwo stanowi zagrożenie dla całej Eurazji i bez rozwiązania kwestii ukraińskiej nie ma sensu mówić o polityce kontynentalnej. Zauważył to Zbigniew Brzeziński, według którego Ukraina jest sworzniem geopolitycznym, ponieważ samo istnienie niepodległego państwa ukraińskiego jest czynnikiem oddziaływania na Rosję. Bez Ukrainy Rosja przestaje być euroazjatyckim imperium. Może starać się zdobyć status imperialny, ale będzie to przede wszystkim imperium azjatyckie. Ewentualne odzyskanie kontroli Rosji nad Ukrainą, jej ogromnymi zasobami naturalnymi oraz szerokim dostępem do Morza Czarnego automatycznie umożliwia jej stanie się potężnym imperium spinającym Europę i Azję[258]. Według Davida von Drehle, felietonisty The Washington Post, Dugin jest produktem schyłku Związku Radzieckiego i należy do ponurej linii teoretyków polityki, którzy wymyślają silną i chwalebną przeszłość, przesyconą mistycyzmem i posłuszną władzom, aby wyjaśnić nieudaną teraźniejszość. Przyszłość natomiast polega na odzyskaniu tej przeszłości

[258] Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica*, Wydawnictwo Politeja, Warszawa 1999, s. 46.

z liberalnej, komercyjnej, kosmopolitycznej teraźniejszości (często reprezentowanej przez naród żydowski)[259].

2.5. Położenie geograficzne, demografia i polityka paliwowo-energetyczna

Położenie geograficzne Federacji Rosyjskiej stanowi ważny czynnik jej geostrategicznego bezpieczeństwa. Wraz z rozpadem ZSRR nastąpiło znaczne zmniejszenie terytorium oraz wypchnięcie z terenów, które Rosja przez wieki zajmowała w Europie i Azji. W latach największej potęgi Cesarstwo Rosyjskie zajmowało powierzchnię 23,7 mln km² (ok. 1866 r.). W wyniku zakończenia II Wojny Światowej ZSRR zaanektowało wschodnie regiony ówczesnej Europy Środkowej, w wyniku czego powierzchnia państwa wzrosła do 22,4 mln km². Zimna Wojna jaka nastała po zakończeniu II wojny światowej zakończyła się jednak przegraną Związku Radzieckiego, a w konsekwencji rozpadem bloku komunistycznego w 1989 r. i rozwiązaniem Układu Warszawskiego i ZSRR w roku 1991 czego efektem było powstanie wielonarodowej Federacji Rosyjskiej ze znacznie okrojonym terytorium – 17 098 242 km²[2260]. Długość granicy lądowej wynosi 22 407 km, natomiast morskiej 37 653 km[2261]. Z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa w konsekwencji rozpadu dwubiegunowego świata Rosja utraciła również korzystne położenie w odniesieniu do sfery gospodarczej i politycznej i została dosłownie odcięta od Europy Zachodniej przez wschodzące niepodległe państwa, z których większość skoncentrowała się na Europie, co zbliżyło strefę wpływów NATO do granic Federacji Rosyjskiej. W celu redukcji tego zagrożenia w grudniu 1991 roku, na podstawie tzw. układu białowieskiego i protokołu z Ałma-Aty, powołano Wspólnotę Niepodległych Państw, będącą de facto kontynuatorką Związku Sowieckiego (bez krajów bałtyckich).

Współczesna Rosja leży na dwóch kontynentach: w Europie (4,3 mln km^2) i Azji. Azjatycka część Rosji obejmuje głównie tereny położone na wschód od gór Ural, nazywane Syberią. Ponadto do Azji zalicza się obszar między Morzem Czarnym a Kaspijskim. Wybrzeża kraju oblewają wody trzech Oceanów: Arktycznego na północy, Spokojnego na wschodzie i Atlantyckiego na zachodzie (Morze Bałtyckie). Federacja Rosyjska graniczy z czternastoma krajami, z których większość znajduje się w Europie. W Azji Rosja ma granice lądowe tylko z sześcioma państwami: Chinami, Koreą Północną, Mongolią, Kazachstanem, Gruzją i Azerbejdżanem. Całkowita długość granic Rosji wynosi około 60 000 km. Granice zachodnia i południowa są głównie lądowe. Granice ukształtowane w czasach Imperium Rosyjskiego

[259] D. von Drehle, *The man known as 'Putin's brain' envisions the splitting of Europe and the fall of China*, https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/22/alexander-dugin-author-putin-deady-playbook, [dostęp:12.05.2022].
[260] *Russia*, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/#geography, [dostęp:20.03.2022].
[261] Tamże.

z reguły przebiegają wzdłuż naturalnych granic, natomiast te powstałe po rozpadzie ZSRR w większości nie są z nimi związane. Granica zachodnia zaczyna się od wybrzeża Morza Barentsa, następnie biegnie wzdłuż tundry i doliny rzeki Paatsjoki, która od 1947 r. stanowi granicę norwesko-rosyjską. Dalej granica biegnie z Finlandią wzdłuż Wyżyny Maanselkä i dociera do Zatoki Fińskiej. Na zachodzie obwód kaliningradzki graniczy z Polską i Litwą i jest miejscem, gdzie Wschód spotyka się z Zachodem, a katolicyzm z prawosławiem[262]. Zachodnia granica kończy się w Zatoce Taganroskiej na Morzu Azowskim. Na tym odcinku Rosja sąsiaduje z Estonią, Łotwą, Białorusią i Ukrainą. Południowa granica, podobnie jak zachodnia – głównie lądowa , zaczyna się od Cieśniny Kerczeńskiej i biegnie przez wody terytorialne Morza Czarnego do ujścia rzeki Psou. Dalej granica lądowa z Gruzją i Azerbejdżanem, głównie wzdłuż pasma Kaukazu. Następnie granica biegnie wzdłuż Morza Kaspijskiego i dalej z Kazachstanem, Mongolią, Chinami i Koreą Północną. Granica północna, podobnie jak wschodnia, jest morska.

Nie ulega wątpliwości, że społeczeństwa zostały ukształtowane w dużej mierze przez warunki klimatyczne. Współczesne centra cywilizacyjne leżą w strefie klimatów umiarkowanych. Konieczność poszukiwania sposobów adaptacji do zmieniających się i często niekorzystnych warunków atmosferycznych, wymusiła na zamieszkujących tam ludach rozwój umiejętności intelektualnych, technicznych i organizacyjnych, które pozwoliły im na zajęcie dominującego miejsca w rozwoju cywilizacyjnym[263]. Rosja ma niezwykle zróżnicowane warunki klimatyczne, począwszy od arktycznego poprzez kontynentalny i umiarkowany, aż do pustynnego. Różnią się one dość znacząco zarówno w zależności od szerokości geograficznej, jak i długości geograficznej danego regionu. Ponadto, ze względu na dużą liczbę obszarów górskich, warunki klimatyczne zmieniają się w zależności od wysokości nad poziomem morza. Federacja Rosyjska charakteryzuje się wyraźnym podziałem roku na pory zimne i ciepłe oraz dużymi różnicami temperatur. W kierunku północnym i wschodnim roczna amplituda temperatur wzrasta, a temperatury zimowe spadają. Większość regionów kraju leży w strefie umiarkowanej, północne regiony znajdują się w strefie arktycznej i subarktycznej, natomiast wybrzeże Morza Czarnego znajduje się w strefie subtropikalnej. W strefie klimatu umiarkowanego wyróżnia się cztery podtypy klimatu: umiarkowany kontynentalny (europejskie terytorium Rosji), kontynentalny (Zachodnia Syberia), ostro kontynentalny (Wschodnia Syberia, większość Dalekiego Wschodu) i monsunowy (południowy wschód

[262] T. Palmowski, *Obwód kaliningradzki i jego współczesne dylematy*, s. 1, https://journals.pan.pl/Content/107805/PDF/Studia%20KPZK%20183_Palmowski.pdf?handler=pdf, [dostęp: 15.04.2022].
[263] T. Kozłowska-Szczęsna, K. Błażejczyk, *Wpływ środowiska atmosferycznego na społeczeństwo jako przedmiot badań biometeorologii społecznej*, s. 2, http://rcin.org.pl/igipz/Content/946/Wa51_8300_r2010-t82-z1_Przeglad-Geograficzny-Kozlowska.pdf, [dostęp: 20.02.2022].

od Dalekiego Wschodu)[264]. W warunkach globalnego ocieplenia najbardziej dynamiczne zmiany klimatyczne odnotowuje się na Syberii, przede wszystkim w strefie arktycznej Federacji Rosyjskiej. Wszystkie ekosystemy reagują na zmiany klimatu - lasy, zbiorniki wodne, rośliny, ale jednym z najbardziej wrażliwych z nich jest wieczna zmarzlina. Jej topnienie jest przedmiotem wielu kontrowersji i spekulacji związanych z potencjalnymi katastrofami ekologicznymi zagrażającymi w węższym zakresie Rosji, a szerszym Ziemi[265]. Jest to o tyle istotne, ze dwie trzecie terytorium Rosji znajduje się w strefie wiecznej zmarzliny. Powyższa analiza geograficzna wskazuję, ze Rosja zajmuje centralną pozycję na kontynencie eurazjatyckim, czego konsekwencją jest:

a) lądowy dostęp do całości kontynentu;
b) ograniczony dostęp do głównych oceanicznych szlaków komunikacyjnych – wyjścia z rosyjskich portów na Atlantyk lub Pacyfik są kontrolowane przez inne państwa;
c) skomplikowane ze względu na rozległość terytorium wydobycie i transport surowców, a także wyczerpywanie się już eksploatowanych stref wydobycia surowców. Nowe złoża znajdują się dalej na północy, a ich rozwój wymaga dodatkowej energii i zasobów do stworzenia warunków pracy przy wydobyciu;
d) utrudnione procesy logistyczne i komunikacja ze względu na warunki klimatyczne i odległości pomiędzy poszczególnymi ośrodkami;
e) sezonowa dostępność części regionów dla transportu lądowego;
f) trudna dostępność Syberii ze względu okalający kordon gór i klimat, natomiast jej połączenie z oceanem światowym znajduje się na północy, gdzie pokrywa lodowa uniemożliwia żeglugę;
g) terytoria za Uralem spaja jedynie transsyberyjska linia kolejowa;
h) duża rozciągłość równoleżnikowa wymaga wielu wysiłków w celu ochrony granic;
i) duża część terytorium jest całkowicie nieodpowiednia dla rolnictwa ze względu na klimat;
j) bliskość Rosji do zagrożeń jakie pojawiają się na tym kontynencie.

Zmiany klimatyczne są zjawiskiem, które pociągają za sobą konsekwencje również polityczne. Paradoksalnie jest to szansa dla Rosji. Rosja jest dobrze przygotowana do wykorzystania możliwości wynikających z rosnących temperatur w Arktyce. Bliskość syberyjskiego wybrzeża do bieguna północnego, dostępność bram takich jak porty Murmańsk, Archangielsk i Władywostok, duża flota nuklearnych lodołamaczy i liczne ekspedycje

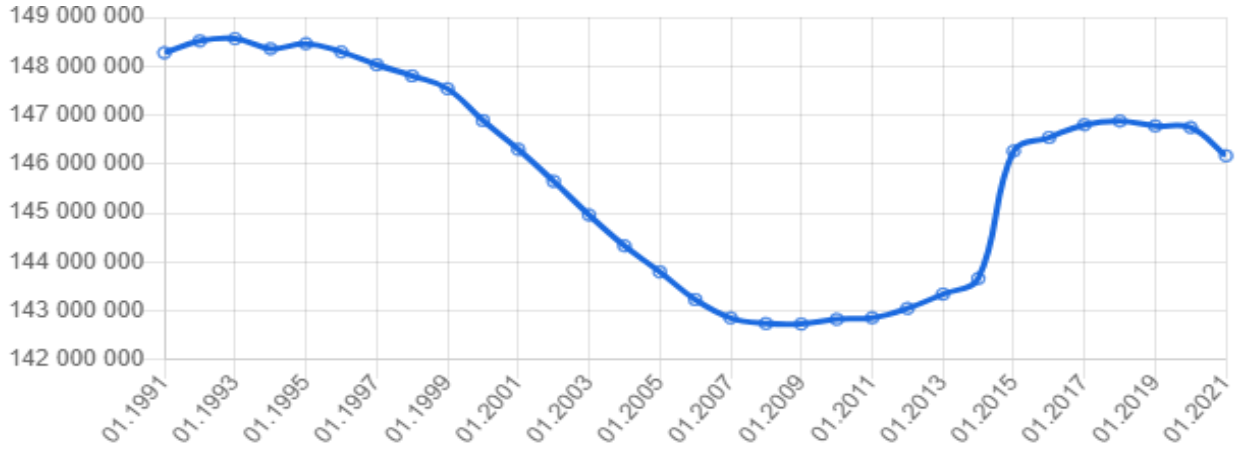
[264] *Климат России*, https://ru.wikipedia.org/Климат_России, [dostęp: 21.02.2022].
[265] *Как климат влияет на вечную мерзлоту и усложняет жизнь в Арктике*, https://www.tsu.ru/news/TGU_kak-klimat-vliyaet-na-vechnuyu -merzlotu-i-uslozhnya, [dostęp: 21.02.2022].

naukowe dają Moskwie przewagę w wyścigu do podboju tego regionu. Topniejące pokrywy lodowe zapewnią możliwość wykorzystania w nadchodzących dziesięcioleciach ogromnych złóż zasobów naturalnych (paliwa kopalne, minerały metaliczne, słodka woda i rybołówstwo) oraz realizacji imperialnych ambicji. Federacja Rosyjska miałaby szansę angażowania się w handel międzynarodowy i dominację nad Oceanem Arktycznym. Realizacja takiego scenariusza może uczynić Syberię zamieszkałą, a jej rewitalizacja gospodarcza może być zachętą dla osadników z innych części Rosji w poszukiwaniu tam nowego życia. Co więcej plany Pekinu dotyczące stworzenia Polarnego Jedwabnego Szlaku jako korytarza, który łączy Azję z Europą szlakami żeglugowymi przez Arktykę mogą wspierać interesy Moskwy, ponieważ rozważa ona modernizację istniejącej infrastruktury, tworzenie nowych kanałów transportowych, przepływ inwestycji i handlu oraz wydobycie surowców.

Istotnym czynnikiem kształtującym politykę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej jest populacja. Jednak jej trudności demograficzne nie są ani nowe, ani zaskakujące. Już w latach sześćdziesiątych w Związku Radzieckim widoczne były wczesne oznaki spadku liczby ludności, a do lat 70. XX w. całkowita płodność spadła do mniej niż dwojga dzieci na kobietę w prawie wszystkich europejskich republikach ZSRR. Nicholas Eberstadt w artykule *Umierający niedźwiedź. Katastrofa demograficzna Rosji* zauważa, że przyszły charakter rosyjskiej polityki zagranicznej będzie uzależniony od kapitału ludzkiego. To właśnie ten kapitał będzie wyznaczał możliwości dalszego rozwoju i ekspansji Rosji[266]. Rosja nie jest osamotniona w spadku liczby ludności. Zjawisko to jest coraz bardziej powszechne wśród nowoczesnych społeczeństw. Ilan Berman sformułował tezę, ze w związku z kontynuacją trendu zmniejszania się populacji Federacji Rosyjskiej, będzie ona z rosnącą trudnością kontrolę nad swym terytorium, co zwiększa perspektywę redukcji rozmiarów państwa rosyjskiego. Przyczyn tego badacz upatruje w rosnącym udziale ludności muzułmańskiej w populacji Rosji. Problem ten dotyczy w szczególności Północnego Kaukazu. Federacja Rosyjska jest również poddawana presji demograficznej Chin na Daleki Wschodzie[267]. Berman do głównych przyczyn kryzysu demograficznego Rosji zalicza: niską średnią długość życia, powszechne zjawisko aborcji i emigrację z powodów ekonomicznych i politycznych.

Według Federalnej Służby Statystycznej na koniec 2021 r. populacja Federacji Rosyjskiej liczyła 146 171 015 obywateli. Jest to spadek o ponad 577 tys. Dynamikę zmian na przestrzeni ostatnich 30. lat przedstawia poniższy wykres.

[266] N. Eberstadt, *The Dying Bear Russia's Demographic Disaster*, https://www.aei.org/wp-content/uploads/2011/11/-eberstadtthedyingbear_194331985869.pdf?x91208, [dostęp: 22.02.2022].
[267] I. Berman, *Russia`s Fraught Demographic Future*, https://www.ilanberman.com/19487/russia-fraught-demographic-future, [dostęp: 22.02.2022].

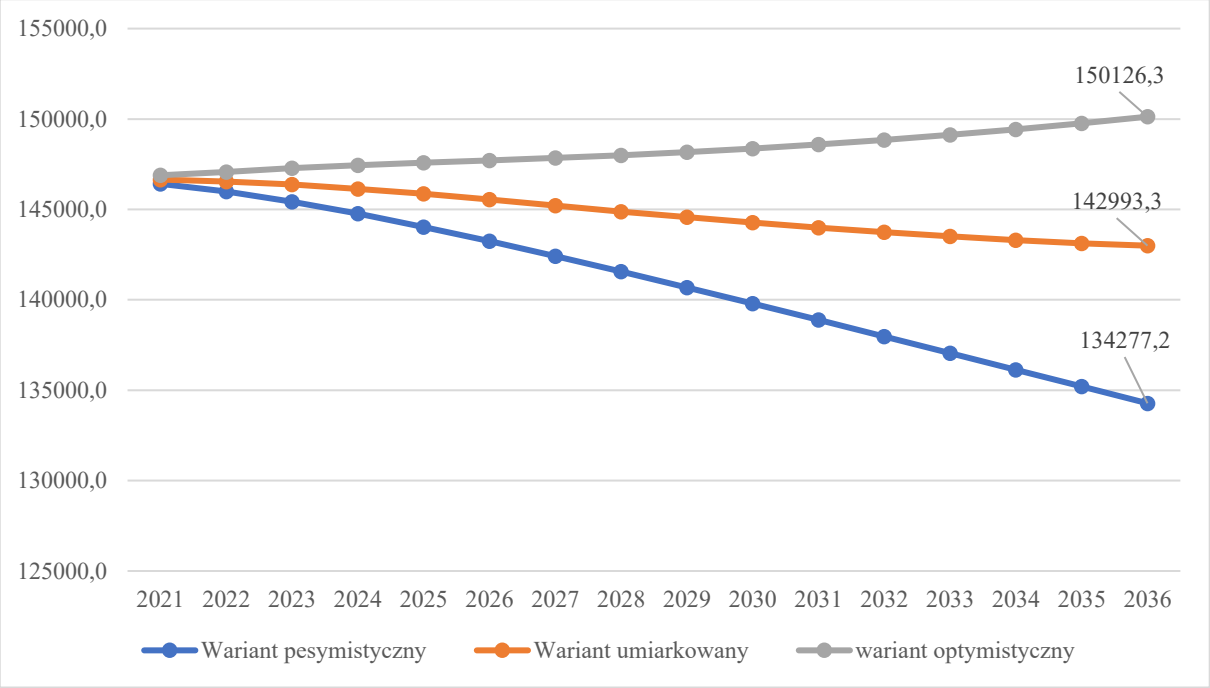
Wykres. 1.1. Dynamika zmian populacji Rosji w latach 1991-2021

Źródło: *Federalna Służba Statystyczna FR*, https://rosstat.gov.ru, [dostęp: 22.02.2022].

Należy podkreślić, iż wzrost populacji Rosji na przełomie lat 2014/2015 wynika z aneksji Krymu. Według spisu ludności w Krymskim Okręgu Federalnym z dnia 14 października 2014 r. zarejestrowano 2 293,7. Liczba stałych mieszkańców zamieszkujących terytorium krymskiego okręgu federalnego wyniosła 2284,8 tys. osób, z czego 1891,5 tys. osób mieszka w Republice Krymu (83% stałej ludności okręgu), a w federalnym mieście Sewastopol - 393,3 tys. osób (17% mieszkańców okręgu)[268]. Aneksja Krymu doprowadziła jedynie do liczebnego wzrostu populacji Rosji o niespełna dwa procent, ale nie wpłynęła na dynamikę procesów demograficznych. Dodatkowo, w kontekście pandemii, średnia długość życia w Rosji w 2020 roku spadła do 71,1 lat wobec 73,3 lat w 2019 r.

Federalna Służba Statystyczna opublikowała prognozę zmian demograficznych do 2036 r. Założono trzy warianty: pesymistyczny, umiarkowany i optymistyczny, które przedstawia poniższy wykres. W pesymistycznym, najbardziej prawdopodobnym, scenariuszu za 14 lat populacja Federacji Rosyjskiej zmniejszy się do 134,2 mln osób.

[268] *Перепись населения в Крымском федеральном округе со 100-процентным охватом населения 2014 года*, https://rosstat.gov.ru/folder/526, [dostęp: 22.02.2022].

Wykres 1.2. Prognozy zmian demograficznych w latach 2022–2036

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie danych Federalnej Służby Statystycznej FR, https://rosstat.gov.ru/folder/12781,* [dostęp: 22.02.2022].

W nadchodzących latach negatywne zmiany demograficzne będą wpływać na politykę bezpieczeństwa Kremla. W opinii autora uporczywy imperializm rosyjskiego rządu i agresywne działania w polityce zagranicznej wobec Ukrainy (potencjalnie również Białorusi, Mołdawii i krajów bałtyckich) zostały wzmocnione przez wewnętrzną presję demograficzną. Trendy demograficzne wyraźnie sugerują, że największe długoterminowe strategiczne zagrożenie ze strony Rosji nie będzie, jak dotychczas, emanować z jej potencjału ludnościowego. W miarę utrzymywania się tej tendencji, Federacji Rosyjskiej będzie coraz trudniej utrzymać kontrolę nad obecnymi granicami terytorialnymi, co może stworzyć możliwość zmniejszenia ogólnej wielkości państwa rosyjskiego zwłaszcza na Dalekim Wschodzie. Kryzys demograficzny Rosji ma również konsekwencje dla zdolności sił zbrojnych i ogranicza potencjał obronny kraju. Coraz trudniejszy będzie proces pozyskiwania nowych rekrutów ze względu również na niepopularność poboru i bardzo niski żołd. Dlatego też, prawdopodobna jest również jeszcze bardziej agresywna polityka wobec dawnych posiadłości terytorialnych przestrzeni postsowieckiej ze względu na dążenie do poprawy swojej sytuacji demograficznej poprzez ponowne wchłonięcie demograficznie pożądanych części byłego ZSRR. Bez zrównoważonej i dużej siły roboczej utrzymanie kraju w całości, wspieranie dynamicznego rynku konsumenckiego, ożywienie produktywności przemysłowej, utrzymanie zdolności wojskowych oraz zachowanie ciągłości rosyjskiej kultury, tożsamości i języka będzie ogromnym wyzwaniem. Szybko starzejąca się populacja jest pewną receptą na katastrofę

gospodarczą. Młodsze pokolenia będą musiały ponosić rosnący ciężar płacenia emerytur i świadczeń socjalnych seniorów.

Analizując dane Federalnej Służby Statystycznej przezwyciężenie kryzysu demograficznego w Rosji nie będzie możliwe bez racjonalnych programów kampanii edukacyjnych i poprawy służby zdrowia. Polityka demograficzna Federacji Rosyjskiej powinna mieć na celu wydłużenie średniej długości życia ludności, zmniejszenie śmiertelności, zwiększenie wskaźnika urodzeń, regulację migracji wewnętrznych i zewnętrznych, utrzymanie i wzmocnienie zdrowia ludności i na tej podstawie poprawę stanu zdrowia ludności. W tę politykę zaangażował się również Rosyjski Kościół Prawosławny i zaproponował zakaz aborcji w ramach obowiązkowego ubezpieczenia medycznego. Sytuacja demograficzna zależy od struktury wiekowej ludności. Obecnie obserwuje się jej dość szybkie starzenie się i nie da się odwrócić tego trendu nawet biorąc pod uwagę wzrost średniej długości życia. W tym samym czasie rośnie również śmiertelność: im starsza osoba, tym większe ryzyko śmierci. Jednocześnie w Rosji spada liczba kobiet w wieku rozrodczym i spada wskaźnik urodzeń. Dodatkowo nadmierna śmiertelność w Federacji Rosyjskiej w 2020 r. do końca listopada przekroczyła 220 tys. osób, co jest najprawdopodobniej spowodowane pandemią *COVID-19*. Jak podkreśla Marek Budzisz, najbliższe lata lub nawet dziesięciolecia będą w Federacji Rosyjskiej również okresem rywalizacji o ludzi, a nie o terytoria – gdyż tych ma ona nadmiar[269].

Już za czasów ZSRR Kreml rozpoczął świadomie starania, aby rosyjskie surowce energetyczne stały się niezbędne w całej Europie. W latach 70. XX w. radzieckie wpływy energetyczne były poważnym problemem dla Zachodu. Zmniejszyły się one przejściowo w latach 80. i 90. XX w., z powodu niskich cen ropy naftowej, chyleniu się ZSRR ku upadkowi i prywatyzacji wielu przedsiębiorstw naftowych. Jednak bogactwo w zasoby i rozległą sieć rurociągów zapewniło, że rosyjska *petro-siła* czekała w gotowości, aby się odrodzić[270]. Istotne zmiany w polityce energetycznej FR nastąpiły po wyborze Władimira Putina na urząd prezydenta. Jego ambicją stało się przekształcenie Rosji w nowoczesne państwo odgrywające znaczącą rolę na arenie międzynarodowej. Sektor energetyczny uznano za kluczowy w osiągnięciu postawionych celów transformacyjnych. Od tego momentu stał się on narzędziem w rosyjskiej polityce zewnętrznej i wewnętrznej[271]. Jak zauważa Jarosław Gryz, rosyjska polityka energetyczna pełni funkcję narzędzia, które wykorzystywane jest do realizacji celów geostrategicznych poprzez cele geoekonomiczne. Służy przy tym do budowy

[269] M. Budzisz, *Wszystko jest wojną…*, dz. cyt., s. 295.
[270] R. Newnham, *Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool*, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187936651100011X, [dostęp: 20.02.2022].
[271] M. Bodio, *Polityka energetyczna w stosunkach między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w latach 2000–2008*, Warszawa 2009, s. 108.

i utrzymania wpływu politycznego na obszarach byłego imperium radzieckiego, w Europie, w ramach i poprzez Unię Europejską (UE), na obszarach Azji Środkowej i Dalekiego Wschodu, na innych kontynentach, tj. w Arktyce, Afryce, Ameryce Południowej i Północnej[272]. Ropa naftowa i gaz są surowcami, dla których bardzo trudno znaleźć substytuty, co nastręcza problemów państwom importującym, szczególnie tym, które nie po siadają zdywersyfikowanych źródeł energii. Dotyczy to również partnerów handlowych Rosji. Za czasów ZSRR celowo tworzono powiązania zarówno z republikami radzieckimi, jak i państwami satelickimi, aby doprowadzić do ich wielostronnego uzależnienia. Wszystkie rurociągi biegły z Rosji, a przemysł i transport byłego bloku sowieckiego zostały ukształtowane na fundamencie rosyjskiej ropy i gazu[273].

Światowy popyt na energię w XXI wieku będzie rósł w dużym tempie. Biorąc pod uwagę uzależnienie od nich gospodarek wszystkich państw prowadzenie polityki wykorzystującej surowce energetyczne jako jej specjalne narzędzie będzie co raz bardziej skuteczne. W imperialnej polityce Federacji Rosyjskiej sektor energetyczny pełni od dwóch dekad szczególną rolę, gdyż jest traktowany jako jeden z ważnych instrumentów oddziaływania międzynarodowego oraz budowy potencjału i potęgi państwa[274]. Przyjęta strategia uzależniania państw obszaru poradzieckiego i państw UE jest realizowana poprzez działania polegające na wstrzymywaniu oraz zakłócaniu dostaw surowców, przejmowaniu infrastruktury oraz długoletnie kontrakty na dostawy ropy i gazu. Skutkuje to uzyskaniem przez Kreml znaczących wpływów i form nacisku w regionie[275]. Zgodnie ze *Strategią energetyczną Federacji Rosyjskiej do 2035 r.* [276], przyjętą 9 czerwca 2020 r. celem rozwoju sektora energetycznego Federacji Rosyjskiej jest z jednej strony maksymalne wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, z drugiej zaś wzmocnienie i utrzymanie wysokiej pozycji Federacji Rosyjskiej w światowej energetyce co najmniej do 2035 roku. Strategia jest najważniejszym dokumentem opisującym rosyjski sektor energetyczny oraz wskazującym główne cele, wyzwania i kierunki działania zarówno władz państwowych, jak i innych podmiotów funkcjonujących w przedmiotowym sektorze. Według Szymona Kardasia poza opisem ogólnego potencjału sektora strategia oddaje

[272] J. Gryz, *Geopolityczne aspekty polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej*, https://geopolityka.net/geopolityczne-aspekty-polityki-energetycznej-federacji-rosyjskiej, [dostęp: 20.02.2022].
[273] M. Kaszuba, M. Stempień, *Surowce energetyczne w polityce Federacji Rosyjskiej*, [w:] Polska - Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej (Rosji). Kontynuacja i zmiana, red. M. Minkina, M. Kaszuba, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2016, s. 80–81.
[274] P. Mickiewicz, M. Zieliński, A. Żukowska, *Rosyjska wizja supermocarstwa energetycznego (super-petrostate) w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, s. 263.
[275] Ł. Rotarski, *Surowce energetyczne w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, *http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-9e913c57-5348-4764-*979249dae29a7c0/c/Lukasz_Rotarski_Surowce_energetyczne_w_polityce_zagranicznej_Federacji_Rosyjskiej.pdf, [dostęp: 24.02.2022].
[276] *Энергетическая стратегия Российской Федерации на период до 2035 года,* http://static.government.ru/media/files/w4sigFOiDjGVDYT4IgsApssm6mZRb7wx.pdf, [dostęp: 24.02.2022].

aktualny układ sił między najważniejszymi grupami interesów. Wskazują na to zapisy dotyczące planowanych działań w poszczególnych obszarach[277]. Dokument składa się z czterech rozdziałów:

a) cele, priorytety i kierunki rozwoju rosyjskiego sektora energetycznego;
b) ocena stanu i trendów rozwoju sektora energetycznego na tle zmieniających się uwarunkowań i trendów globalnych;
c) główne zadania i planowane środki ich realizacji w poszczególnych obszarach sektora;
d) główne mechanizmy i etapy realizacji założeń dokumentu.

Realizacja tak założonego celu, w kontekście przewidywanych zmian w gospodarce światowej i gospodarce Federacji Rosyjskiej, będzie wymagać przyśpieszonej modernizacji sektora, który będzie potrafił odpowiednio reagować na wyzwania i zagrożenia. Do działań w tym obszarze autorzy strategii zaliczają: dywersyfikację strukturalną w której energia węglowa będzie uzupełniana energią nie węglową, eksport surowców energetycznych, eksport rosyjskich technologii, urządzeń i usług, cyfrowa transformacja branży paliwowo-energetycznej. Udział sektora paliwowo-energetycznego w strukturze dochodów budżetu federalnego stanowi około 40 procent, a w eksporcie ponad połowę, przy zatrudnieniu w sektorze poniżej 4 proc. ogółu ludności zatrudnionej w gospodarce. Wielkość wydobycia i produkcji surowców energetycznych, produkcja paliwa i energii elektrycznej w Federacji Rosyjskiej przewyższa krajowe zużycie: ropy o ponad 1,9; gazu–1,5; węgla–1,8; oleju napędowego–2,6; benzyn silnikowych–1,1. Do głównych zagrożeń dla rosyjskiego sektora paliwowo-energetycznego zaliczono między innymi spowolnienie globalnego wzrostu gospodarczego, zmiany w strukturze popytu na produkty sektora, nadprodukcję i w efekcie niski poziom cen, dużą niepewność i nieprzewidywalność otoczenia zewnętrznego oraz czynników wpływających na rozwój sektora, w tym zmian w środowisku międzynarodowym.

Do 2020 roku produkcja ropy naftowej wzrosła o ponad 14 % w porównaniu z 2008 r., między innymi dzięki rozpoczęciu na dużą skalę eksploatacji złóż we wschodniej Syberii (złoże Wankor) i Republice Sacha (Jakucja), a także złóż położonych na Morzu Kaspijskim. Ponadto na arktycznym szelfie kontynentalnym rozpoczęto eksploatację złóż z wykorzystaniem platformy Prirazlomnoye. W 2016 r. oddano do użytku unikalny terminal przeładunkowy Brama Arktyki. W wyniku podjętych działań, w tym ulg podatkowych, produkcja ropy naftowej na Syberii Wschodniej i na Dalekim Wschodzie wzrosła 5-krotnie (z 14 3 do 74,6 mln ton), na szelfie kontynentalnym Federacji Rosyjskiej – ponad 2-krotnie (z 12,7 do 29,1 mln

[277] S. Kardaś, *Nowa strategia energetyczna Rosji – optymistyczne plany w niepewnych czasach*, „Komentarze OSW" nr 325, Warszawa 2020, s. 2.

ton). Osiągnięty poziom wydobycia ropy znacznie przekracza prognozowane potrzeby wewnętrzne Federacji Rosyjskiej do 2035 r. W wyniku szeroko zakrojonej modernizacji rosyjskich rafinerii oddano do eksploatacji 83 jednostki rafinacji ropy naftowej. Wielkość eksportu ropy naftowej przekroczyła poziom z 2008 r. o 7,2 %. W tym samym czasie wielkość dostaw ropy naftowej na tradycyjne rynki w Europie i krajach WNP zmniejszyła się, a do krajów regionu Azji i Pacyfiku wzrosła ponad 3-krotnie. Produkcja gazu wzrosła w porównaniu do 2008 roku o 9,1 %. Rosja rozpoczyna eksploatację złóż Półwyspie Jamalskim (Bovanenkovskoye, Khasaveyskoye, Yuzhno-Tambeyskoye), we wschodniej Syberii (Kowykta, Wankor), Jakucji (Cayanda, Talakanskoye), obwodzie irkuckim (Verkhnechonskoye). Rozpoczęto również wykorzystanie podmorskich złóż w ramach projektu naftowo-gazowego na szelfie Morza Ochockiego. Strategia zakłada optymistyczne wskaźniki wydobycia i eksportu węgla, które mają one wynieść odpowiednio: 485–668 mln ton i 257–392 mln ton. Malejące wśród eksporterów węgla znaczenie takich krajów jak Kolumbia i Indonezja jest przez Rosję postrzegane jako szansa na uzyskanie statusu kluczowego, obok Australii, eksportera tego surowca. Różnice w produkcji w danych częściach sektora paliwowo-energetycznego, biorąc pod uwagę kolejne strategie energetyczne, przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2.2. Porównanie prognoz dotyczących kluczowych obszarów sektora paliwowo-energetycznego

Część sektora paliwowo-energetycznego	Strategia energetyczna 2030 z 2009 r.[278]	Strategia energetyczna 2035 z 2020 r.	Różnica
Wydobycie ropy (w mln ton)	535	555	103,7%
Eksport ropy (w mln ton)	248	251,9	101,6%
Przetwórstwo ropy (w mln ton)	311	b.d.	
Wydobycie gazu (w mld m3)	940	1000,7	106,5%
Eksport gazu rurociągowego (w mld m^3)	368	300,6	81,7%
Konsumpcja energii elektrycznej w Rosji (w TWh)	2164	1380	63,8%
Eksport energii elektrycznej (w TWh)	60	10,9	18,2%
Wydobycie węgla (w mln ton)	470	668	142,1%
Eksport węgla (w mln ton)	74	392	529,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych opracowanie własne na podstawie danych zawartych w *Strategii energetycznej Federacji Rosyjskiej do 2030 roku* oraz w *Strategii energetycznej Federacji Rosyjskiej do 2035 r.* w wersji zatwierdzonej 2 kwietnia 2020 r., [dostęp: 22.02.2022].

W perspektywie 2035 r. największy spadek przewiduje się w konsumpcji energii elektrycznej w Rosji (o 37.2%) oraz eksporcie tejże energii (81.8%). Z kolei największe wzrosty przewidywane są w wydobyciu węgla (42.1%) i jego eksporcie (529%). Pozostałe części sektora paliwowo-energetycznego pozostają na stabilnym poziomie.

Perspektywy wzrostu światowego zużycia energii są nierozerwalnie związane z tempem rozwoju gospodarczego wzrost w różnych regionach świata. Najbardziej znaczący wzrost zużycia energii spodziewany jest w regionie Azji i Pacyfiku, zwłaszcza w Chińskiej Republice Ludowej i Indiach. Przewiduje się, że wzrost światowego popytu na ropę zwolni po 2025 r. Strategia zakłada, że do 2035 r. łączne moce przesyłowe w tzw. kierunku zachodnim utrzymane będą na poziomie 325 mld m^3 gazu rocznie. Oznacza to, że tranzyt przez Ukrainę powinien być utrzymany również po 2024 r. Uwzględniając plany eksportowe Gazpromu (255,4–300,6 mld m^3 w 2035 r.), utrzymanie lub niewielki wzrost popytu na rosyjski gaz w Europie oraz łączne moce przesyłowe alternatywnych wobec ukraińskiego szlaków (190,5 mld m^3), można stwierdzić, że realizacja zobowiązań kontraktowych nie będzie możliwa bez wykorzystania ukraińskiej magistrali. Ze strategii wynika również, że Gazprom planuje budowę nowej

[278] *Распоряжение Правительства РФ от 13.11.2009 N 1715-р Об Энергетической стратегии России на период до 2030 года*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_94054, [dostęp: 22.02.2022].

infrastruktury gazociągowej przeznaczonej dla rynków azjatyckich (wielkość mocy przesyłowych ma wzrosnąć do 80 mld m^3 w 2035 r.)[279].

Rosyjska polityka energetyczna stanowi ważny element w strategii rozwoju państwa. Jej zasadniczym celem jest budowa potęgi ekonomicznej kraju, a tym samym umocnienie pozycji Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej. Według Ewy Ptaszyc „zagraniczna ekspansja rosyjskich firm, która z punktu widzenia biznesu służy przede wszystkim maksymalizacji zysków, wpisuje się jednocześnie w scenariusz strategii państwowej. Kierunki ekspansji kapitału rosyjskiego obejmują przede wszystkim przestrzeń, którą Moskwa uważa za obszar swoich żywotnych interesów gospodarczych i politycznych"[280]. Ekspansja ta jest zdynamizowana infrastrukturą gazociągów i ropociągów oraz uzależnieniem od dostaw rosyjskiego gazu i ropy większości krajów WNP i Europy Środkowej.

Obecnie Rosja będzie zmuszona do redefinicji polityki energetycznej. Wojna z Ukrainą całkowicie zmieniła obszar paliwowo-energetyczny, przez co rosyjska polityka energetyczna może nie być wystarczająco skuteczna w stosunku do państw europejskich w nadchodzących latach. Pozycja Rosji na arenie międzynarodowej znacznie się obniży, a kryzys społeczno-ekonomiczny wywołany przez wojnę przyczyni się do znaczących zmian w prowadzonej przez Rosję polityce bezpieczeństwa. Europa systematycznie rezygnuje z dostaw rosyjskich surowców energetycznych. W październiku 2021 roku amerykańska Agencja Informacji Energetycznej (EIA) stwierdziła, że 49 % eksportu ropy naftowej i tzw. kondensatu trafiło do europejskich krajów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Rola Europy jako pierwotnego rynku sprzedaży gazu jest jeszcze większa. Rosja będzie zmuszona do poszukiwania innych odbiorców. Oczywistym kierunkiem są Chiny, które już teraz są największym importerem rosyjskiej ropy naftowej poza Europą. Największa część z 38 procent eksportu rosyjskiej ropy do regionu Azji i Oceanii w 2021 roku przypadła na Pekin. Rosja jest obecnie drugim co do wielkości, po Arabii Saudyjskiej, dostawcą ropy naftowej do Chin. Eksperci są jednak przekonani, że Kreml w najbliższych latach podejmie celowe wysiłki, aby pokonać na tym polu swoich rywali z Bliskiego Wschodu i stać się największym eksporterem ropy dla Państwa Środka. Drugim ważnym celem dla Moskwy będzie zwiększenie dostaw paliw kopalnych dla Indii, które są trzecim co do wielkości konsumentem ropy naftowej i z importu musi pokrywać większość swojego zapotrzebowania[281]. W perspektywie

[279] S. Kardaś, *Nowa strategia energetyczna Rosji – optymistyczne plany w niepewnych czasach*, „Komentarze OSW" nr 325, Warszawa 2020, s. 3.
[280] E. Paszyc, *Polityka energetyczna Rosji* [w:] *Kłopotliwe bogactwo – sytuacja i perspektywy sektorów ropy i gazu na obszarze byłego ZSRR*, red. A. Łoskot, „Prace OSW" 2003, nr 12, s. 18.
[281] *Rosyjskie surowce. Moskwa szuka odbiorców poza Europą*, https://www.dw.com/pl/rosyjskie-surowce-moskwa-szuka-odbiorc%C3%B3w-poza-europ%C4%85/a-61426004, [dostęp: 15.05.2022].

długoterminowej Rosja nie będzie odgrywać roli jednego z najważniejszych podmiotów na światowych rynkach energetycznych. Przyczyną nie będzie brak surowców, ale brak rynków zbytu oraz dostępu do nowoczesnych technologii, pozwalających na wydobycie tych surowców.

2.6. Cerkiew prawosławna patriarchatu moskiewskiego

W Rosji przez stulecia kwestie religijne i świeckie były ściśle powiązane. Za panowania Iwana III i jego syna Iwana IV religia była źródłem nie tylko legitymizacji władzy monarszej, ale także zwycięstwa nad Mongołami i ekspedycji wojskowych w głąb Azji. Podbój Powołża dokonany przez Iwana Groźnego miał kontekst chrystianizacyjny[282]. W 1589 r. Rosjanie zaproponowali patriarsze Konstantynopola Jeremiaszowi II przeniesienie siedziby jego patriarchatu do Moskwy. Pod wpływem obietnic i gróźb Borysa Godunowa przekonano Jeremiasza II do utworzenia patriarchatu moskiewskiego i powołania na stanowisko patriarchy Moskwy i Wszechrusi Hioba[283]. Decyzja ta została zatwierdzona przez synod w 1590 r. Decydujące znaczenie dla uczynienia z religii prawosławnej instrumentu polityki państwowej miał okres rządów cara Piotra I, który zniósł patriarchat zastępując go synodem (duchowni w nim zasiadający mieli obowiązek złożenia przysięgi na wierność carowi) i podporządkował Cerkiew prawosławną władzy świeckiej, korzystając jednocześnie z symboliki religijnej do wzmocnienia majestatu imperatora[284]. Jednak dopiero w XIX w., wraz z procesami narodowotwórczymi, władze państwowe uznały, że z religii prawosławnej można uczynić spoiwo Imperium i zaczęły wykorzystywać ją na szerszą skalę w celu wzmocnienia państwa[285]. Po wybuchu rewolucji październikowej bolszewicy przyjęli zasadę sekularyzacji państwa i ustanowili rozdział państwa i Kościoła. Gwarancje swobody wyznania były fikcyjne. W 1917 r. funkcję patriarchy powierzono metropolicie moskiewskiemu Tichonowi, określając go mianem „patriarchy moskiewskiego i całej Rosji". Miał on reprezentować rosyjską Cerkiew prawosławną przed organami władzy świeckiej. W 1943 r. metropolita kruticki i kołomieński Sergiusz zaproponował zmianę tytułu na patriarcha moskiewski i całej Rusi. Zmiana ta była bardzo istotna, gdyż w tytulaturze odnosiła się do terytorium zamieszkiwanego również przez

[282] A. Curanović, *Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2010, s. 66–67.
[283] W. Serczyk, *Europa środkowa i wschodnia u schyłku XVI w. (uwarunkowania międzynarodowe),* [w:] *Unia Brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, red. R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", Kraków 1994, s. 21–24.
[284] Zob. B.A. Uspienski, W.M. Żywow, *Car i bóg. Semiotyczne aspekty sakralizacji monarchy w Rosji*, Warszawa 1992.
[285] M. Sempołowicz, *Instrumentalizacja prawosławia w polityce wewnętrznej i zagranicznej Rosji w świetle raportu Mirosława Dobrianskiego z 1883 roku*, s. 2, https://rcin.org.pl/Content/126956/WA303_159616_A453-SzDR-55-1_Sempolowicz.pdf, [dostęp: 22.04.2022].

Ukraińców i Białorusinów[286]. Po upadku ZSRR rosyjska Cerkiew prawosławna zaczęła odzyskiwać swój status. Nastąpił zwrot majątku, a święta kościelne uzyskały status państwowy. Wprowadzono do szkół religię i zakazano ateistycznej propagandy z budżetu państwa lub funduszy publicznych. Na Soborze Jubileuszowym w 2000 r. patriarcha Aleksy podkreślił konieczność współpracy Cerkwi z władzami państwowymi w walce z zanikiem wartości i kryzysem moralności[287].

Obecnie jurysdykcja Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej rozciąga się na osoby wyznania prawosławnego mieszkające na terytorium kanonicznym Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej[288], które obejmuje: Chińską Republikę Ludową, Federację Rosyjską, Japonię, Mongolię, Republikę Azerbejdżanu, Republikę Białorusi, Republikę Estonii, Republikę Kazachstanu, Republikę Kirgiską, Republikę Litwy, Republikę Łotwy, Republikę Mołdawii, Republikę Tadżykistanu, Republikę Uzbekistanu, Turkmenistan, Ukrainę, a także dobrowolnie na prawosławnych chrześcijan mieszkających w innych państwach. Strukturę Cerkwi rosyjskiej, tryb kształtowania jej organów władzy centralnej i samorządowej oraz ich kompetencje określa *Karta Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego*[289]. Została ona przyjęta przez Sobór Biskupów 16 sierpnia 2000 r., ze zmianami wprowadzonymi przez Radę Biskupów w kolejnych latach. Zgodnie z przywołaną *Kartą* kościoły autonomiczne i samorządne, egzarchaty, okręgi metropolitalne, metropolie, diecezje, wikariaty, instytucje synodalne, dekanaty, parafie, klasztory, bractwa, stowarzyszenia sióstr, duchowe instytucje wychowawcze, misje stanowią kanonicznie Patriarchat Moskiewski. Jego Świątobliwość Patriarcha Moskwy i całej Rusi dba o dobro Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i kieruje nią wspólnie ze Świętym Synodem, będąc jego przewodniczącym. Patriarcha jest odpowiedzialny za dbanie o jedność hierarchii duchownej, wdrażanie w życie postanowień soboru i synodu, nominacje biskupów, przewodniczących wydziałów synodalnych i rektorów szkół duchownych. Zatwierdza

[286] J. Sobczak, *Wpływ Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na politykę międzynarodową Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Z badań nad historią i współczesnością Rosji, Azji Centralnej i Kaukazu*, red. T. Bodio, J. Marszałek – Kawa, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2020, s. 31.

[287] H. Kowalska, H. Kowalska, *Współczesnej dzieje i problemy Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej*, [w:] *Życie religijne i duchowość współczesnych Słowian*, red. L. Suchanek, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2002, s. 15.

[288] *Устав Русской Православной Церкви принят на Архиерейском Соборе 2000 г. Определениями Архиерейских Соборов 2008 и 2011 гг. в текст Устава был внесен ряд поправок. Архиерейский Собор 2013 г. принял исправленную и дополненную редакцию Устава. На Архиерейских Соборах 2016 и 2017 гг. были приняты изменения и дополнения в Устав*, http://www.patriarchia.ru/db/text/133115.html, [dostęp: 12.03.2022].

[289] *Устав Русской Православной Церкви*, http://www.patriarchia.ru/db/document/133114/, [dostęp: 13.03.2022].

on regulaminy wewnętrzne podległych rosyjskiemu Kościołowi prawosławnemu egzarchatów, okręgów metropolitalnych, diecezji i Cerkwi utonomicznych[290].

Patriarcha Cyryl, Władimir Michajłowicz Gundiajew, (ur. 20 listopada 1946 r. w Leningradzie) jest Patriarchą Moskwy i całej Rusi od 1 lutego 2009 r. Po śmierci patriarchy Aleksego w 2008 r. został strażnikiem patriarszego tronu, a następnie w styczniu 2009 r. został wybrany na szesnastego patriarchę Moskwy i całej Rusi. Według Katarzyny Chawryło jego wybór poprzedziła szeroko zakrojona kampania medialna wspierana i kierowana przez władze państwowe. Celem kampanii było wypromowanie metropolity Cyryla jako najlepszego, popieranego przez Kreml, kandydata. Ceremonię intronizacji, która miała miejsce 1 lutego 2009 r. w katedrze Chrystusa Zbawiciela w Moskwie, transmitowały główne kanały rosyjskiej telewizji państwowej. Charakter uroczystości sygnalizował, że rozpoczął się nowy etap współpracy rosyjskiej cerkwi prawosławnej z państwem[291]. W swoim wystąpieniu podczas intronizacji Cyryl I podkreślił, że Patriarcha jest obrońcą zewnętrznych granic kanonicznych Kościoła, co ma szczególne znaczenie w sytuacji, jaka zaistniała po powstaniu niepodległych państw w przestrzeni historycznej Rosji. Podkreślił, ze Patriarcha jest jednocześnie odpowiedzialny za zachowanie i umacnianie więzi duchowych między zamieszkującymi je narodami w celu zachowania systemu wartości reprezentowanych przez zjednoczoną cywilizację prawosławną Świętej Rusi[292]. Przemówienie to wskazuje, że Rosyjski Kościół Prawosławny będzie wspierał działania władz i budowę rosyjskiego świata na zasadzie symfonii. Putin i Patriarcha Moskwy są ściśle związani. Obaj pochodzą z Petersburga. Ten ostatni awansował na wiodącą rolę w kościele w 2009 r., pomiędzy dwoma długimi kadencjami Putina jako prezydenta. W przeciwieństwie do swojego poprzednika, Cyryl popierał działania militarne Kremla za granicą, nazywając operacje w Syrii na przykład świętą walką. Użył tego samego terminu, aby opisać inwazję na Ukrainę i trzymał się terminu operacji specjalnej, zamiast nazywać ją wojną. Ogłaszając wojnę Putina świętą walką, patriarcha zabrał swój kościół z powrotem do najciemniejszych czasów carskich, pisze kanonik dr Paul Oestreicher[293]. Cyryl I potępił, podobnie jak Putin, także homoseksualizm i wartości liberalne. Z kolei Putin pozwolił na nauczanie religii w szkołach, dochody Kościoła są wolne od podatku. Na uroczystościach kościelnych często pojawia się sam prezydent Rosji. Kontrowersje budzi

[290] *Глава IV. Патриарх Московский и всея Руси*, *Устав Русской Православной Церкви*, http://www.patriarchia.ru/db/document/133114/, [dostęp: 13.03.2022].
[291] K. Chawryło, *Sojusz ołtarza z tronem. Rosyjski kościół prawosławny a władza w Rosji*, „Prace OSW" nr 54, Warszawa 2015, s. 20.
[292] *Полный текст речи Патриарха Кирилла после интронизации*, https://aif.ru/society/8991, [dostęp: 13.03.2022].
[293] *Patriarch Kirill has betrayed the Christian faith*, https://www.theguardian.com/world/2022/apr/08/patriarch-kirill-has-betrayed-the-christian-faith, [dostęp: 14.03.2022].

przeszłość Cyryla I. Uważa się, że jego kariera była możliwa dzięki powiązaniom z KGB, a później z FSB. Wedle pojawiających się doniesień medialnych miał on działać jako tajny współpracownik pod pseudonimem operacyjnym „Michajłow”[294].

Obecna polityka imperialna jest oparta na budowie wizerunku mocarstwowości na obszarze bliskiej zagranicy[295]. Odpowiednikiem powyższego jest stosowany przez Cerkiew moskiewska termin terytorium kanoniczne, które obejmuje nie tylko aktualną przynależność jurysdykcyjną tego rejonu, lecz także kontekst historyczny. Termin ten dotyczy obszarów, które niezależnie od obecnej sytuacji politycznej powinny być podporządkowane prawosławnym Kościołom autokefalicznym. Pojęcie terytorium kanonicznego odnosi się do obszaru byłego Związku Radzieckiego, nad którym patriarchat moskiewski chce utrzymać zwierzchnictwo, protestując przeciwko próbom uniezależnienia się Kościołów prawosławnych na Białorusi, w Mołdawii, Estonii, a także na Litwie i Łotwie. Współgra to z głoszoną przez Kreml doktryną wypychania obcych wpływów z obszaru postradzieckiego[296]. Wspomniane terytorium opuściła Cerkiew Ukraińska. W dniu 5 stycznia 2019 r. Bartłomiej I, Patriarcha Konstantynopola, nadał Ukrainie „Tomos autokefalii”. Decyzja ta doprowadziła do powstania szeregu wątpliwości kulturowych, teologicznych i politycznych, które są ze sobą ściśle powiązane i trudne do zanalizowania jako kwestie niezależne. Tradycyjna kontrola Moskwy nad Ukraińskim Kościołem Prawosławnym była postrzegana jako sposób na wzmocnienie rosyjskich wpływów w tym kraju.

Państwa poradzieckie są ważne dla Kremla nie tylko z punktu widzenia interesów politycznych, gospodarczych czy bezpieczeństwa, ale także z punktu widzenia historycznego, kulturowego i religijnego. Samuel Huntington zauważył, że „w świecie, jaki nastał po zakończeniu zimnej wojny, flagi bardzo się liczą, to samo dotyczy innych symboli kulturowej tożsamości, takich jak krzyże, półksiężyce, a nawet nakrycia głowy. Liczy się bowiem kultura, a kulturowa tożsamość jest tym, co dla większości ludzi ma najważniejsze znaczenie. Ludzie odkrywają nowe tożsamości będące często starymi, maszerują pod nowymi (nieraz starymi) sztandarami, wywołując wojny z nowymi – też niejednokrotnie starymi – wrogami”[297]. W społeczeństwie globalnym coraz trudniej jest określić swoją tożsamość poprzez odwołanie się do konkretnego obywatela lub zawodu. Wzmaga się natomiast pokusa, aby takie

[294] K. Chawryło, *Sojusz ołtarza …*, dz. cyt., s. 20.
[295] Bliska zagranica jest określeniem używanym przez rosyjskich polityków i publicystów wobec państw wchodzących niegdyś w skład Imperium Rosyjskiego i Związku Radzieckiego, uważanych przez nich za należące do rosyjskiej strefy wpływów. Określenie to bywało również stosowane wobec krajów należących dawniej do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej i Układu Warszawskiego.
[296] J. Sobczak, *Struktura organizacyjna Cerkwi prawosławnej w państwach Azji Środkowej,* „Nowa Polityka Wschodnia” 2018, nr 4 (19), s. 7–38.
[297] S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego,* Wydawnictwo Muza, Warszawa 2006, s. 14.

odwołania czynić w kontekście przynależności do wspólnoty kulturowej, takiej jak grupa etniczna czy religijna[298]. Pokusie takiej uległy władze Federacji Rosyjskiej.

2 lipca 2021 r. prezydent Władimir Putin podpisał nową *Strategię bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*[299], która zastąpiła dokument z 2015 r. Nowelizacja dokumentu co sześć lat jest obowiązkiem nałożonym na Radę Bezpieczeństwa FR, wynikającym z ustawy *O planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej*[300]. Istotnym sformułowaniem zawartym w *Strategii*, w kontekście niniejszych rozważań, są interesy narodowe, do których zaliczono między innymi zachowanie narodu rosyjskiego oraz wzmocnienie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych oraz zachowanie kulturowego i historycznego dziedzictwa narodu Rosji[301]. W dalszej części dokumentu podkreśla się, że rosyjskie ideały duchowe i moralne oraz wartości kulturowe i historyczne, jak również talent narodu stanowią podstawę państwowości i są fundamentem dalszego rozwoju kraju[302]. Osiągnięcie celów polityki państwowej w tej sferze zapewnić ma kształcenie i wychowanie dzieci i młodzieży w oparciu o tradycyjne rosyjskie wartości duchowe, moralne i kulturalno-historyczne. Autorzy strategii zauważają, że w coraz większym stopniu niszczone są podstawowe normy moralne i kulturowe, fundamenty religijne i wartości rodzinne (których strażnikiem jest Cerkiew Prawosławna). Problemy stosunków między etnicznych i międzywyznaniowych stają się przedmiotem geopolitycznych gier i spekulacji rodzących wrogość i nienawiść[303]. Podkreśla się, że narzucanie obcych ideałów i wartości bez względu na tradycje historyczne i doświadczenia poprzednich pokoleń prowadzi do pogłębiania antagonizmów i polaryzacji społeczeństw narodowych oraz niszczy fundamenty suwerenności kulturowej. Według zapisów strategii tradycyjne rosyjskie wartości duchowe, moralne i kulturowo-historyczne są aktywnie atakowane przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników oraz przez korporacje transnarodowe, upowszechniając postawy społeczne i moralne sprzeczne z tradycjami, przekonaniami i wierzeniami narodów Federacji Rosyjskiej[304]. Westernizacja kultury zwiększa zagrożenie utraty przez Federację Rosyjską suwerenności kulturowej. Za fundament społeczeństwa rosyjskiego Federacja Rosyjska uznaje ukształtowane w ciągu wieków historii Rosji wartości duchowe, moralne i kulturalno-historyczne. Ochrona tych

[298] A. Touraine, *Can we Live Together? Equality and Difference*, Cambridge 2000, s. 31–32.
[299] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 № 400*, *О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001, [dostęp: 22.02.2022].
[300] *Федеральный Закон О стратегическом планировании в Российской Федерации* принят Государственной Думой 20 июня 2014 года, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102354386, [dostęp: 20.05.2021].
[301] *Указ Президента Российской Федерации…*, art. 25.
[302] Tamże, art. 28.
[303] Tamże, art. 85.
[304] Tamże, art. 87.

wartości będzie realizowana między innymi poprzez wspieranie organizacji religijnych tradycyjnych wyznań, zapewnienie ich udziału w działalności na rzecz zachowania tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych oraz harmonizacji społeczeństwa rosyjskiego[305]. Wskazane powyżej odniesienia wiążą się z potrzebą zapełnienia pustki ideologicznej po komunizmie oraz procesem kształtowania rosyjskiej tożsamości narodowej, w nawiązaniu do tradycji carskiej Rosji. Założenia te kreują prawosławie moskiewskie na wspólną, wszechruską religię.

Cele i zadania polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej zostały określone w *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*[306]. Jednym ze wskazanych w niej instrumentów oddziaływania jest wsparcie diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej poprzez wzmocnienie pozycji języka rosyjskiego na świecie, popularyzację osiągnięć rosyjskiej kultury oraz narodowego dziedzictwa historycznego i tożsamości kulturowej narodów Rosji[307]. Do wspomnianych instrumentów zaliczono także konsolidację diaspory rosyjskiej, a także wzmocnienie rosyjskich środków masowego przekazu i masowej komunikacji w światowej przestrzeni informacyjnej oraz dotarcie do szerokich kręgów społecznych z rosyjską wizją postrzegania procesów międzynarodowych. Jednym z filarów polityki bezpieczeństwa putinowskiej Rosji jest świat rosyjski, rozumiany jako sfera kulturowych i kanonicznych wpływów, oraz wartości religijne przez nią bronione. Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego jest nieodzownym elementem rosyjskiego świata.

Truizmem jest stwierdzenie, że Kościół może wpływać na politykę państw. Poprzez uniwersalność głoszonych prawd często uzurpuje on sobie prawo do wypowiadania się o wielu dziedzinach funkcjonowania państwa i aktywności jego obywateli. W zależności od relacji pomiędzy „tronem a ołtarzem", taka aktywność Kościołów może wzmacniać lub osłabiać politykę zagraniczną[308]. Nie ulega wątpliwości, że Rosyjska Cerkiew Prawosławna stanowi jeden z filarów rosyjskiej tożsamości i jest jedyną instytucją, wokół której może zintegrować się rosyjskie społeczeństwo[309]. Prawosławna deklaracja przynależności jest wyrazem tożsamości narodowej oraz kontynuacją historycznych tradycji Rusi i carskiej Rosji. Cerkiew jest trwałym elementem rosyjskiego życia społecznego ze względu na to, że w powszechnej świadomości jest ona wyznacznikiem rosyjskiej wspólnoty narodowej i kulturowej oraz

[305] Tamże, art. 93, ust. 10.
[306] *Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 г. № 640 Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации*, http://kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.20212].
[307] Tamże, art. 3.
[308] A. Curanović, *Czynnik religijny…*, dz. cyt., s. 41.
[309] N. Kusa, *„Bogurodzico przegoń Putina" – rola Cerkwi Prawosławnej we współczesnej Rosji*, „Refleksje" 2014, nr 9, s. 21.

ciągłości tradycji państwowych[310]. Takie postrzeganie prawosławia sprawia, że w powszechnej świadomości staje się ono wyróżnikiem wspólnoty cywilizacyjnej i jest wręcz traktowane jako element państwowotwórczy. Tworzy to podatny grunt do wykorzystania religii jako narzędzia konsolidacji reżimu politycznego[311]. W efekcie większość Rosjan identyfikuje Rosyjską Cerkiew Prawosławną z systemem sprawowania władzy w Rosji, a deklarację przynależności do prawosławia traktuje jako deklarację patriotyzmu[312].

Religa będąca zjawiskiem społeczno-historyczno-kulturowym pełni wiele funkcji w życiu jednostek, społeczeństw i narodów. Religia jest czynnikiem narodowotwórczym poprzez fakt, że oferuje ona społeczeństwom łatwo rozpoznawalny znak tożsamości, który odwołuje się do fundamentalnych dla ludzkiej egzystencji spraw życia i śmierci[313]. W związku z powyższym niezwykle istotna dla dalszych rozważań będzie identyfikacja możliwych funkcji Cerkwi w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Marek Staniszewski przytacza za Henrykiem Swienko następujące funkcje religii[314]:

a) światopoglądowa poprzez kształtowanie świadomości zwłaszcza w obszarach ludzkiego poznania, które nie są objęte przez racjonalne interpretacje;
b) wychowawcza poprzez kształtowanie osobowości człowieka według określonych kanonów etycznych, wzorców, zakazów i nakazów;
a) polityczno-ideologiczna poprzez dążenie do tworzenia określonego modelu życia społecznego;
b) kulturowo-estetyczna poprzez oddziaływanie na uczucia ludzkie, kształtuje poczucie estetyczne i kulturowe.

Alicja Curanović rozważając rolę prawosławia w ujęciu politologicznym wskazuje na następujące funkcje[315]:

a) identyfikacyjną, rozumianą jako tożsamość cywilizacyjna i przynależność do pewnej tradycji;
b) wspólnototwórczą, rozumianą, w zależności od kontekstu, jako sojusz cywilizacji konserwatywnych, sojusz przeciwko amerykańskiemu imperializmowi, sojusz wykluczonych, prawosławnych, itd.;

[310] M. Składanowski, *Rosyjska Cerkiew Prawosławna w systemie władzy Władimira Putina – mity i rzeczywistość*, http://www.studiateologiczne.pl/do_pobrania/st38_2020/18_art_MSkladanowski.pdf, [dostęp: 10.06.2021].
[311] K. Chawryło, *Sojusz ołtarza z tronem…*, dz. cyt. s. 10.
[312] Tamże, s. 15.
[313] J. Sobczak, *Wpływ Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na politykę międzynarodową Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Z badań nad historią i współczesnością Rosji, Azji Centralnej i Kaukazu*, red. T. Bodio, J. Marszałek – Kawa, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2020, s. 19.
[314] M. Staniszewski, *Przyczyny powstawania religii i jej funkcje. Reminiscencje z lektury marksistowskiej*, „Nowa krytyka" 2017, nr 39, s. 246–247.
[315] A. Curanović, *Religia w myśli politycznej i aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej,* „Stosunki Międzynarodowe" 2009, nr 3–4, s. 229.

c) legitymizacyjną, rozumianą jako mandat do opieki nad prawosławnymi;
d) ekspansywną poprzez *ruski mir* i dyplomację.

Z punktu widzenia państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych, niezwykle ważna jest funkcja identyfikacyjna Kościoła, która generalnie integruje społeczeństwo. Równocześnie kreuje ona wizerunek państwa na zewnątrz, określając „tożsamość zewnętrzną". Religia, stanowiąc komponent tożsamości narodu, może być źródłem legitymizacji polityki zagranicznej lub czynnikiem mobilizującym społeczeństwo[316]. W tym kontekście instytucje religijne mogą realizować szereg działań mediacyjnych, rozjemczych i organizacyjnych[317]. Funkcja ta znalazła zastosowanie po aneksji Krymu oraz w czasie konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy.

Kreml dążąc do wzmocnienia rosyjskiej kultury, dekretem prezydenta z 21 lipca 2007 r. utworzony fundusz *Ruski mir*[318]. Świat rosyjski stanowią nie tylko obywatele FR, ale również diaspora rosyjska w państwach bliskiej i dalekiej zagranicy. To także obcokrajowcy, którzy mówią po rosyjsku, studiują lub uczą się go i są zainteresowani Rosją i jej przyszłością. Do głównych kierunków działalności rosyjskiego świata należy zaliczyć między innymi współdziałanie z Rosyjską Cerkwią Prawosławną i innymi wyznaniami w promowaniu języka rosyjskiego i kultury rosyjskiej[319]. Władimir Putin podczas uroczystości zaprzysiężenia na prezydenta Federacji Rosyjskiej 7 maja 2007 r. określił swoją prezydencką misję w słowach „(…) uważam, że moim świętym obowiązkiem jest zjednoczyć naród rosyjski wokół jasno sprecyzowanych zadań i dążeń i w każdej minucie pamiętać o tym, że jesteśmy jednym krajem i jednym narodem"[320]. Dwa lata później patriarcha Cyryl podkreślił, że Rosyjska Cerkiew Prawosławna zobowiązana jest do podjęcia wszelkich działań mających na celu zabezpieczenie interesów Rosji na arenie międzynarodowej. Zobowiązał się również do umacniania tradycyjnych wartości, z których najważniejsza jest idea Wielkiej Rosji. Faktycznie oznacza to zjednoczenie celów Cerkwi z putinowską koncepcją rosyjskiego świata, zgodnie z którą jest on wspólną przestrzenią kulturową państw, w których znaczącą pozycję ma język rosyjski w tym między innymi w Rosji, Ukrainie, Białorusi, Kazachstanie i Mołdawii[321]. Skuteczna działalność instytucji wyznaniowych na arenie międzynarodowej wymaga od Kremla

[316] K. Jędraszczyk, *Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. Wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności*, „Przegląd Zachodni" 2018, nr 1, s. 192.
[317] A. Curbanović, *Czynnik religijny…*, dz. cyt., s. 42–43 .
[318] *Фонд „Русский мир"*, https://russkiymir.ru/fund/docs/ukaz0001202104120042.pdf, [dostęp: 10.03.2022].
[319] Tamże.
[320] A. Stryczula, *Wypełniając pustkę. Rosja i jej sąsiedzi w poszukiwaniu „nowego" dziedzictwa*, https://belsat.eu/pl/news/wypelniajac-pustke-rosja-i-jej-sasiedzi-w-poszukiwaniu-nowego-dziedzictwa/, [dostęp: 12.03.2022].
[321] J. Sobczak, *Wpływ Rosyjskiej Cerkwi…*, dz. cyt. s. 33–34.

wzmocnienia ich potencjału jako podmiotów transnarodowych, tj. jednostek niesuwerennych, nieterytorialnych, zdolnych do działania na terenie kilku państw[322].

Rosja od 2012 r. w swej polityce wewnętrznej i zagranicznej coraz częściej odwołuje się do ideologii konserwatywnej oraz tradycji prawosławnej, co ma służyć szerszemu oddziaływaniu na państwa prawosławne oraz wzmacnianiu pozycji Moskwy jako centrum alternatywnego ośrodka cywilizacyjnego na świecie[323]. W związku z powyższym, obserwuje się wzrost publicznej aktywności Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, która została zaprzęgnięta przez rosyjskie władze do realizowania celów państwa[324]. Według Jakuba Majmurka sojusz ołtarza i tronu w Rosji ma obecnie trzy główne wymiary[325]:

a) kulturowo-rytualny, gdzie Cerkiew dostarcza kulturowej treści i państwotwórczych rytuałów putinowskiemu państwu;
b) tworzy wspólny front państwa i Kościoła przeciw liberalnym wartościom i prawom człowieka;
c) jest zwornikiem rosyjskiego świata, obejmującego całość ziem dawnej Rusi, wszystkich jej mieszkańców wyznających prawosławie.

Nie ulega wątpliwości, że Federacja Rosyjska jest w stanie ciągłej wojny hybrydowej. W ten sposób Moskwa zaczęła w XXI w. kreować rzeczywistość. Kreml używa różnych środków i instrumentów, od ekonomii i energii po religię i informację. Rosyjska Cerkiew Prawosławna jest instrumentem oddziaływania władz rosyjskich na państwa obszaru bliskiej zagranicy lub terytorium kanonicznym jak określa to Patriarchat Moskiewski. Jest ona strażnikiem kultury i duchowości rosyjskiej, wypełniając ramy ideologiczne wykorzystywane w stosunkach z wybranymi krajami obszaru poradzieckiego. Wśród filarów tradycji rosyjskiej, tj. monarchii, imperium i mesjanizmu, prawosławie jest kluczowym komponentem tożsamości narodowej[326]. Patriarchat Moskiewski jest ważną instytucją integrującą diaspory rosyjskojęzyczne oraz narzędziem miękkiej siły. Służy promocji interesów politycznych Rosji. Zauważalna jest również postępująca integracja Cerkwi z rosyjskim systemem władzy. Jak zauważa Alicja Curanović skuteczna działalność instytucji wyznaniowych na arenie międzynarodowej będzie wymagać od Rosji wzmocnienia ich potencjału jako podmiotów

[322] A. Curanović, *Religia jako czynnik sof Power Federacji Rosyjskiej*, w: *Religia we współczesnym świecie*, red. B. Bednarczyk, Z. Pasek, P. Stawiński, Kraków 2010, s. 200.
[323] A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2018/06/03_Bagan_Polityka-Rosji_WRH_14_2017_3.pdf, [dostęp: 13.03.2022].
[324] K. Chawryło, *Sojusz ołtarza z tronem. Rosyjski Kościół Prawosławny a władza a Rosji*, „Prace OSW", 2015, nr 54.
[325] J. Majmurek, Cerkiew w służbie Kremla, https://wiadomosci.wp.pl/majmurek-cerkiew-w-sluzbie-kremla-opinia-6745967146625600a, [dostęp: 13.03.2022].
[326] A. Curanović, *Czynnik religijny…*, dz. cyt., s. 182.

transnarodowych, tj. jednostek niesuwerennych, nieterytorialnych, zdolnych do działania na terenie kilku państw[327].

Federacja Rosyjska poprzez Rosyjską Cerkiew Prawosławną dąży do wzmocnienia oddziaływania na władze innych państw poprzez ich prawosławnych obywateli. Przykładem może być Białoruś, na terytorium której Moskwa systematycznie buduje zaplecze do podjęcia potencjalnych działań hybrydowych w celu utrzymania kontroli nad jej władzami. Prezydent Putin 27 sierpnia 2020 r. zadeklarował, że nie pozwoli Białorusi na ewentualny dryf ku Zachodowi oraz na wyjście ze strefy wpływów Rosji. Rosja zatem, we własnym interesie, będzie wspierała Łukaszenkę dążąc w przyszłości do zastąpienia go kimś wygodniejszym[328]. Do tego z pewnością wykorzysta narzędzia soft power, do których można będzie zaliczyć np. protesty wybranych grup społecznych mogące doprowadzić do przewrotu pałacowego. Do obszarów, które wspiera Rosyjska Cerkiew Prawosławna poprzez Egzarchat Białoruski należy zaliczyć przedsięwzięcia organizowane w ramach rosyjskiego świata, inkulturację prawosławia w Białorusi, wsparcie ruchów społecznych i politycznych Rosjan w Białorusi oraz współdziałanie z innymi instytucjami świeckimi i organizacjami religijnymi. Czynnik zwycięstwa ZSRR w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej jest jednym z istotnych elementów indoktrynacji, ważnym kierunkiem w kształtowaniu światopoglądu nowego pokolenia obywateli Białorusi i Rosji. Wychowanie młodego pokolenia na historycznych przykładach odwagi, prężności i heroizmu jest jednym z ważnych obszarów działalności Cerkwi prawosławnej.

2.7. Militaryzm

Militaryzm jest pojęciem obowiązującym w polityce bezpieczeństwa i relacjach międzynarodowych od drugiej połowy XIX w. Zrodziło się ono we francuskich kręgach republikańskiej opozycji antycesarskiej wobec autokratycznego reżimu cesarza Napoleona III, a następnie szybko przyjęło się w Wielkiej Brytanii, Niemczech i innych państwach świata[329]. Militaryzm jest kategorią niejednoznaczną, różnorodnie definiowaną i rozumianą. *Słownik języka polskiego PWN*[330] dwojako definiuje militaryzm. Po pierwsze, jako ideologię i opartą na niej politykę zbrojeń i wojen zaborczych. Po drugie, jako strukturę władzy, w której wojsko wywiera decydujący wpływ na politykę państwa. Według Michaela Manna militaryzm to zbiór postaw i praktyk społecznych, które odnoszą się do wojny i przygotowania do wojny jako

[327] A. Curanović, *Religia jako…*, dz. cyt. s. 200.
[328] *Białoruś i Rosja – żelazny braterski uścisk*, https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-i-rosja-zelazny-braterski-uscisk, [dostęp: 11.04.2022].
[329] M. Zgórniak, *Militaryzm a totalizm*, https://wuwr.pl/sfzh/article/view/12203, [dostęp: 08.05.2022].
[330] Militaryzm, https://sjp.pwn.pl/slowniki/militaryzm.html, [dostęp: 08.05.2022].

normalnej i pożądanej aktywności społecznej. Z kolei Natalia Olszanecka uważa, że jest to ideologia, która uznaje wojnę za wartość nadrzędną, gloryfikując służbę wojskową i zapewniając duży udział przedstawicieli sił zbrojnych w procesie politycznym[331]. Generalnie, militaryzm postrzega się go jako system sprawowania władzy, gdzie siły zbrojne są zasadniczym narzędziem służącym do jej utrzymania. Przez to armia, lub cały konglomerat militarny, wywiera zasadniczy wpływ na ogólnie rozumianą politykę państwa. Zwykle sprawuje ona kontrolę nad organami władzy. Może to robić we własnym lub cudzym imieniu, a także w imię przyjętej w państwie wiodącej ideologii. Armia w kontekście militaryzmu może także być na usługach systemów totalitarnych i autorytarnych, w ramach których jest zasadniczym elementem zmilitaryzowanego systemu państwowego. Ogólnie rozumiany militaryzm podporządkowuje swoim potrzebom ekonomikę, politykę i życie społeczne-w celu przygotowania do ewentualnej wojny, zwykle zaborczej. Militaryzm jest często postrzegany jako pochodna imperializmu oraz utworzenia armii o charakterze masowym i zawodowych korpusów oficerskich, które przedkładają sprawy wojska i obronności kraju nad innymi potrzebami państwa i społeczeństwa.

Militaryzm jest ściśle łączony z systemami autorytarnymi. Z tego punktu widzenia jego korzenie sięgają poza XIX w., w tym między innymi do monarchii absolutnej. Jego przykładem są Prusy, I Cesarstwo Francuskie czy Rosja carów. Na znaczeniu zyskał jednak przede wszystkim w okresie I wojny światowej i po jej zakończeniu. Po okresie nastrojów pacyfistycznych szybko stał się dominującym modelem w państwach, które przegrały wojnę lub w jej wyniku straciły swoją dotychczasową pozycję na arenie międzynarodowej[332]. Zdominował on państwa totalitarne, tworząc przesłanki rewizji niekorzystnych powojennych traktatów pokojowych, a przez to otworzył drogę do nowego podziału świata i zdobyczy terytorialnych[333]. Militaryzacja ekonomiki, życia politycznego i społecznego służyła interesom określonych grup i klas społecznych, poprzez występujące w ich imieniu elity władzy lub autorytarnych przywódców-wodzów narodu. Uznać należy zatem, że istnieją uzasadnione związki pomiędzy totalitaryzmem i militaryzmem. Pamiętać jednak należy o tym, że militaryzm może rozwinąć się tylko w państwach dysponujących wystarczającym terytorium i ludnością, w powiązaniu z dynamicznie rozwijającą się gospodarką lub posiadaniem innych zasobów gwarantujących znaczne przychody do ich budżetu. Powyższe czynniki pozwalają na wystawienie znaczących liczebnie, dobrze uzbrojonych armii, które

[331] N. Olszanecka, *Militaryzm – ujęcie teoretyczne*, „Historia i Polityka" 2018, nr 25, s. 41.
[332] Rosja, Austro-Węgry, Niemcy.
[333] Koła polityczne, gospodarcze i wojskowe Niemiec, pomimo ograniczeń wynikających z traktatu wersalskiego w zakresie zbrojeń, wielkości wojsk lądowych i marynarki oraz rodzajów ich uzbrojenia, jeszcze w czasach republiki weimarskiej rozpoczęły militaryzację ekonomiki i tajne prace nad powiększaniem sił zbrojnych.

są zdolne do wsparcia politycznego systemu państwowego. Wsparcie to postrzegane jest jako obrona zarówno przed wrogiem zewnętrznym jak i wewnętrznym oraz, a w niektórych przypadkach przede wszystkim, jako zdolność do podjęcia militarnej ekspansji terytorialnej. Militaryzm nie jest jednoznacznie powiązany z określonym typem państwa. Może rozwinąć się w różnych formacjach ekonomicznych i społecznych, a także służyć różnym ideologiom.

Państwo zazwyczaj uznawane jest za militarystyczne, gdy wojsko przejmuje w nim władzę lub co najmniej zostaje wyjęte poza ramy sprawowanej nad nim cywilnej kontroli. W opinii autora militarystycznym należy nazwać także państwo, które sferę gospodarczą, polityczną oraz życie społeczne i kulturalne podporządkowuje celom wojskowym, a swoją szeroko rozumianą politykę bezpieczeństwa podporządkowuje przygotowaniu i prowadzeniu wojen o charakterze zaborczym, zwykle w celu osiągnięcia zysków terytorialnych. Militaryzm w tym kontekście łączy się zwykle z imperializmem[334]. Po okresie dekolonizacji i rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich ta konotacja postrzegana jest za stricte historyczną. Nie należy jednak sądzić, że działania utożsamiane z dążeniami do ekspansji, w tym terytorialnej, zostały zarzucone[335]. Świadczy o tym między innymi amerykańskie dążenie do światowej hegemonii poprzez działania zmierzające do wykreowania jednobiegunowego świata. W tym kontekście, do cech imperializmu, osiąganego także poprzez militaryzm, należy zaliczyć dążenie nie tylko do dominacji politycznej, ale również gospodarczej, kulturowej i militarnej. Poprzez dominację gospodarczą należy postrzegać również kontrolę nad bogactwami naturalnymi w wymiarze międzynarodowym.

Militaryzm jest zjawiskiem trudnym do jednoznacznego zdefiniowania i skategoryzowania, a próby dokonania powyższego tworzą problemy natury metodologicznej[336]. Co za tym idzie, nie opracowano jednolitej metodyki określenia poziomu militaryzmu w polityce bezpieczeństwa państwa. Istnieje jednak Globalny Indeks Militaryzacji (GMI), dzięki któremu co roku prezentowane jest względne usytuowanie aparatu wojskowego w odniesieniu do ogółu społeczeństwa zamieszkującego dane państwa[337]. Do jego opracowania wykorzystywane są następujące wskaźniki: porównanie celowych wydatków wojskowych z PKB i z wydatkami na ochronę zdrowia, odsetek służących w formacjach militarnych i paramilitarnych oraz odsetek rezerwistów do ogólnej liczebności populacji, liczba osób związanych z wojskiem do liczby lekarzy, a także liczba systemów ciężkiego uzbrojenia

[334] M. Niechwiej, *Militaryzm*, [w:] *Słownik historii doktryn politycznych*, t. 4, red. K. Chojnicka, M. Jaskólski, Warszawa 2009, s. 170–171.
[335] M. Waldenberg, *Imperializm*, [w:] *Słownik historii doktryn politycznych*, t. 3, red. M. Jaskólski, Warszawa 2007, s. 19–24.
[336] N. Olszanecka, *Militaryzm – ujęcie teoretyczne*, „Historia i Polityka" 2018, nr 25, s. 39–50.
[337] *Global Militarisation Index*, https://gmi.bicc.de/ranking-table, [dostęp: 09.05.2022].

do populacji państwa[338]. Do pierwszej trójki państw o najwyższym indeksie w 2020 r. zaliczono Izrael, Oman i Azerbejdżan. Federację Rosyjską umieszczono na wysokim, 10 miejscu. Istnieją dwa sposoby określania militaryzmu. Pierwszy dotyczy państwa jako organizatora militaryzmu, gdzie militaryzm jest pochodną stosunków cywilno-wojskowych. W tym kontekście analizowane są zależności między wojskiem a centralnym ośrodkiem władzy, a w tym: wydatki na cele wojskowe, decyzje związane z armią oraz relacje prywatne między władzą polityczną a przedstawicielami sił zbrojnych[339]. Militaryzm jest zatem doktryną (ideologią) gloryfikującą służbę wojskową i zapewnia znaczący udział przedstawicieli wojska w procesie politycznym[340]. Drugie związane jest z tendencjami ogólnoświatowymi i regionalnymi oraz sytuacją geopolityczną. Zgodnie z tym podejściem militaryzm jest pochodną procesów transnarodowych. Cechuje go tendencja do rozbudowy narodowego potencjału wojskowego, w imię budowy własnego bezpieczeństwa, do rozmiarów przekraczających zwykle rzeczywiste potrzeby obronne państwa.

Jako militaryzm postrzega się także celowe wywoływanie konfliktów o charakterze zbrojnym oraz dążenie do rozwiązywania sporów międzynarodowych środkami siłowymi. Zwolennikami tego podejścia były elity polityczne i kręgi naukowe Związku Sowieckiego, co także stało się spuścizną Federacji Rosyjskiej[341]. Obywatelom sowieckiego państwa wpojono na drodze indoktrynacji ideologicznej, że siły zbrojne są fundamentem państwa i wzorem dla jego instytucji[342]. Z punktu widzenia zarządzania putinowską Rosją, można zauważyć, że wojskowo-policyjne funkcje państwa mają decydujące znaczenie w kontekście utrzymania władzy. Powyższa teza ma także uzasadnienie historyczne, ponieważ Rosja od zawsze była państwem rządzonym jednoosobowo, a władzę sprawowano w sposób autorytarny i niepodzielny[343]. Powodowało to i nadal powoduje dużą militaryzację świadomości Rosjan. Przez trzy stulecia (z przerwami w latach 1860–1880, 1905–1914, 1925–1935 i 1987–2014) jednym z zasadniczych celów państwa było utrzymanie potężnej machiny wojskowej. Państwo odgórnie regulowało relacje społeczne, redukując do granic możliwości rolę społeczeństwa obywatelskiego i potrzeb własnych obywateli. Przez to obywatel z punktu widzenia państwa był postrzegany jako potencjalny przyszły żołnierz i źródło funduszy

[338] Zob.: M.M. Mutschler, *Global Militarization Index 2017*, BICC, Bonn 2017.
[339] Zob.: A.Stavrianakis, J. Selby (red.), *Militarism and International Relations: Political Economy, Security and Theory*, Routledge, London 2013.
[340] B. Burak, *The Anatomy of Militarism and an Overview of Civil-Military*, https://thegwpost.com/2011/10/20/the-anatomy-of-militarism-and-an-overview-of-civil-military-relations/, [dostęp: 18.05.2022].
[341] Zob.: W. Skopin, *Militaryzm*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1959.
[342] *Для чего происходит и чем опасна милитаризация сознания россиян сообщают*, „Открытые медиа" https://openmedia.io/news/dlya-chego-proisxodit-i-chem-opasna-militarizaciya-soznaniya-rossiyan/, [dostęp: 23.05.2022].
[343] Szerzej autor przedstawił tę problematykę w części poświęconej imperializmowi.

na utrzymanie armii. Najważniejsze decyzje polityczne w takim systemie państwowym opierane są zwykle na możliwościach wojskowo-technicznych, a nie na kompleksowej analizie stanu państwa. Przez to wartości typowo wojskowe przenikają wszystkie sfery społeczeństwa. Militaryzm w tym wydaniu jest zatem składową zwyczajów, idei i interesów, które wymagają znacznie więcej niż tylko zaspokojenia potrzeb natury wojskowej. Opiera się on na podejściu kastowym i kultowym oraz na scentralizowanej władzy i wierze w tę władzę. Armia zbudowana w taki sposób jest z natury militarystyczna. W tak postrzeganym społeczeństwie dominuje militaryzm cywilny, rozumiany jako bezwarunkowa akceptacja wartości i postaw wojskowych, a potrzeby armii mają priorytet nad wszystkimi innymi. Postawy patriotyczne, także propaństwowe, kojarzone są zwykle ze służbą wojskową i działaniami wojskowymi, których przygotowanie jest głównym celem i interesem państwa. W takim rozumieniu te wysiłki państwa absorbują główne jego zasoby. Zgodnie z tym punktem widzenia należy uznać prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina jako uosobienie cywilnego militarysty. Od pierwszych dni prezydentury zaczął budować strukturę mocno scentralizowanego państwa, które postrzegał za idealne do zarządzania. Za najlepszy system zarządzania Rosją uznał ścisłą hierarchię, zbudowaną na wzór armii. Na jej szczycie znajduje się prezydent, będący zarazem głównodowodzącym, a poniżej, poziom po poziomie, podsystemy wykonawcze złożone z oddanych urzędników. W wyniku powyższego, rosyjski system rządzenia ponownie został zbudowany w oparciu o zasady militarno-feudalne. W oglądzie przywódców Kremla ma on charakter monolityczny. Jakiekolwiek zmiany w jego obrębie uważane są za niedopuszczalne, a zasada jedności zarządzania i dowodzenia rozciąga się na cały system polityczno-społeczny państwa. Po usunięciu niemal wszystkich mechanizmów kontroli i równowagi oraz skoncentrowaniu ogromnej władzy i jednoosobowym systemie podejmowania wszystkich ważnych decyzji, rosyjski przywódca został zakładnikiem informacji, które otrzymuje.

Poprzez militaryzację obywatelskiej świadomości Kreml rozwiązuje konglomerat powiązanych ze sobą problemów. Dostarcza pewnego rodzaju mikst idei narodowej, której nie jest w stanie obiektywnie sformułować. Z jej głównego przesłania wynika, że Rosja jest skazana na samotne przeciwstawienie się wrogiemu otoczeniu, w którym funkcjonuje[344]. Aby przetrwać w tej konfrontacji, może ona, a wręcz musi, używać wszystkich dostępnych środków i metod. W tym kontekście odwołuje się do militarystycznych idei związanych ze zwycięstwem w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. W państwowej propagandzie nadal pozostaje ona centralnym wydarzeniem w historii Rosji, które łączy także inne narody byłego Związku Sowieckiego. Stanowi ona również element koncepcji utworzenia wspólnego bytu politycznego.

[344] M. Mendras, *Powrót do oblężonej twierdzy?*, [w:] *Imperium Putina*, red. W Konończuk, Warszawa 2007, s. 145–160.

Kultywowana nostalgia posowiecka w dużej mierze opiera się na gloryfikacji wielkiej wojny z faszyzmem, gdzie faszyzm we współczesnym moskiewskim ujęciu propagandowym coraz częściej staje się wszystkim tym co zagraża Rosji i jej dorobkowi państwowo-historycznemu. Militaryzacja jest również czynnikiem służącym legitymizacji kremlowskiego reżimu. Stratedzy polityczni Kremla niezwykle skutecznie przekonują społeczeństwo, że najważniejszym kryterium oceny globalnych możliwości państwa i jego wpływu na środowisko międzynarodowe jest przede wszystkim jego potęga militarna. Dzięki temu na dalszy plan schodzą kwestie różnic i niedomagań społeczno-politycznych, problem wartości i praw obywatelskich oraz dyskurs nad różnicami, także wadami i zaletami, różnych systemów politycznych współczesnego świata, w tym szczególnie nad demokracją i autorytaryzmem. Zgodnie z kremlowską linią polityki bezpieczeństwa państwa, ich politycy i partie charakteryzują się sprzecznością własnych interesów. W myśl tego podejścia każdy, w tak postrzeganym systemie celów i wartości, ma prawo do prowadzenia własnej polityki, w tym także siłowej. Z tego punktu widzenia słabe podmioty są jedynie polem walki między silnymi, a siła jest zasadniczym argumentem w międzynarodowej przestrzeni politycznej. Polityczni przeciwnicy prezydenta, w militarystycznej retoryce o potrzebie walki z wrogiem zewnętrznym i wewnętrznym, zostali zaliczeni do tzw. piątej kolumny. W tym wymiarze coraz częściej podnoszona jest kwestia potencjalnych działań Zachodu, między innymi poprzez system nakładania sankcji, w celu zaostrzenia wewnętrznych problemów w Rosji. Poprzez piątą kolumnę określa się najczęściej różnego rodzaju zdrajców narodu rosyjskiego, tj. tych którzy pozostają w opozycji do politycznej linii Kremla. Wobec braku jednoznacznych dowodów na to, że oponenci polityczni działają w interesie sił zewnętrznych, każda działalność zagranicznych organizacji, nawet tych które nie zostały objęte sankcjami władz, jest uznawana za wywrotową.

Dopełnieniem militaryzmu putinowskiej Rosji, jest fakt, że armia jest uznawana za modelową instytucję państwową. Z punktu widzenia Kremla wojskowy dryl jest elementem, którego potrzebuje państwo rozumiane jako zbiorowisko różnych grup i warstw społecznych. W rzeczywistości jest to niezbędne działanie służące przyzwyczajeniu własnych obywateli do represyjności państwa, która ma być uważana za obowiązujący porządek. W przemówieniach prezydenta Putina i kremlowskich propagandystów zwykły obywatel otrzymuje jasny i zdecydowany przekaz[345]. Wynika z niego jednoznacznie, że nie będzie żył on lepiej,

[345] *Konferencja prasowa prezydenta Putina*, http://kremlin.ru/transcripts/20366, [dostęp: 14.05.2022]; *Orędzie prezydenta Putina przed Zgromadzeniem Federalnym*, http://kremlin.ru/transcripts/20603, [dostęp: 14.05.2022]; *Spotkanie prezydenta Putina z uczestnikami Forum Wałdajskiego*, http://kremlin.ru/transcripts/19243, [dostęp: 14.05.2022]; *Wystąpienie prezydenta Putina z okazji uroczystości Dnia Jedności Narodowej*, http://kremlin.ru/news/19562, [dostęp: 14.05.2022].

przeciwnie, stanie się biedniejszy, a jego słabo rozbudowane prawa i wolności zostaną ograniczone. Nie jest to niczym nowym, ponieważ przekaz ten od lat dominuje w kontrolowanych przez władzę środkach przekazu, jest on także dostrzegalny w mniej lub bardziej oficjalnych przemówieniach polityków, w tym każdorazowo w noworocznych życzeniach prezydenta Putina. Propaganda ta przywraca do życia kulturę polityczną właściwą dla późnego stalinizmu, przywracając zarazem autorytet instytucjom siłowym, takim jak organy bezpieczeństwa państwa i armia. Władimir Putin polega na nich i jest zarazem gwarantem zabezpieczenia ich korporacyjnych interesów. Dzięki powyższemu, militarystyczne stereotypy zapewniają stabilność reżimu i blokują możliwość jakichkolwiek zmian, w tym także związanych z rozwojem kraju. Militaryzm zatem w kremlowskiej tubie propagandowej ma być przede wszystkim tym co Rosjanie cenią, z czego są dumni, co stanowi podstawę ich tożsamości narodowo-państwowej, co jest heroiczną przeszłością oraz spuścizną wielkiego mocarstwa i potęgi osiągniętej poprzez ogrom terytoriów, wraz z zamieszkującą je ludnością, podbitych w trakcie niezliczonych kampanii i wojen. Retoryka ta znajduje podatny grunt wśród rosyjskiego społeczeństwa. Świadczą o tym wyniki prowadzonych okresowo badań. Według jednego z sondaży, który przeprowadzono w 2017 r., poprawił się stan sił zbrojnych, co potwierdziło 83% respondentów oraz zdaniem 62% respondentów wzrosły wpływy Rosji na świecie[346]. Pytani stwierdzili ponadto, że obok wskazanych pozytywów obniżył się jednocześnie standard życia (64%) oraz pogorszył się stan rosyjskiej gospodarki (58%). Przedstawione badania sondażowe świadczą o wyraźnym dysonansie w świadomości społecznej, ponieważ dwie trzecie chce być obywatelami wielkiego i silnego państwa, jakim był Związek Sowiecki, oczekując jednocześnie wysokiego, jak w krajach zachodu, poziomu dobrobytu, komfortu i ochrony socjalnej. Militarystyczna retoryka napędza zbiorową miłość własną. Jej pochodną jest jednak zarazem opresyjne poczucie niższości, zacofania i ubóstwa.

Istotne miejsce w rosyjskim wydaniu militaryzmu zajmuje patriotyzm. Jest on bardzo skutecznym narzędziem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. W rosyjskiej tradycji politycznej generalnie zawsze służył do mobilizacji ludności w celu wsparcia państwa, a szczególnie sił zbrojnych. Kryje się za nim koncepcja przygotowania do wojny jako normalnej i pożądanej działalność państwa i jego obywateli. Zgodnie z tym podejściem można definiować rosyjską wersję militaryzmu jako zbiór postaw i praktyk społecznych, które traktują wojnę i przygotowanie do wojny jako standard społeczno-państwowy. We współczesnej, mocno zmilitaryzowanej Rosji, wojna i przygotowanie do wojny jest coraz mocniej widoczną cechą

[346] *Хватит милитаризма! 10 тезисов о состоянии общественного мнения в России в 2019 году*, https://novayagazeta.ru/articles/2020/02/19/83994-hvatit-naraschivat-voennuyu-mosch-daesh-rost-blagososto yaniya, [dostęp: 18.05.2022].

codziennego życia. Rosyjski patriotyzm jest w tym kontekście postrzegany za siłę socjalizacyjną, która prowadzi do większej, docelowo pełnej, akceptacji militaryzmu. W propagandzie państwowej i dyskursie politycznym dominuje temat wojny i przygotowań wojskowych. W kontekście postaw i poczucia patriotycznego zasadniczą kwestią pozostaje stosunek do wojny z Ukrainą. Toczy się ona jednocześnie na froncie emocji rosyjskich obywateli i na rzeczywistym polu bitwy. Z punktu widzenia instytucjonalnego rosyjskiego militaryzmu pierwszy z wymienionych jest oczywiście głównym. Rosyjsko-ukraiński konflikt zbrojny często postrzegany jest jako wojna zastępcza Zachodu ze Wschodem. Rosja nie jest wystarczająco silna, aby rzucić otwarte wyzwanie Stanom Zjednoczonym. Ogranicza ją wiele imperatywów globalizacji oraz zewnętrzne naciski, charakterystyczne zwykle dla państw słabych lub sektorowo uzależnionych. Sprzyja to tendencjom do przyjmowania skrajnych ideologii, takich jak etnocentryzm czy szowinizm[347]. Znaczny wpływ na ich egzystencję ma poziom homogeniczności kultury[348]. Ideologie te są pożywką i jedną z podstawowych cech osobowości autorytarnych i autorytaryzmu jako takiego[349]. Rośnie dzięki temu znaczenie patriotyzmu i postaw pro-obronnych (pro-militarystycznych) w rosyjskim dyskursie i praktyce polityki bezpieczeństwa. Istotnym elementem rosyjskiej potęgi, dumy obywateli Federacji Rosyjskiej z potęgi ich państwa, jest znacznych rozmiarów potencjał militarny, w tym drugi co do wielkości na świecie potencjał jądrowy. Rozpad ZSRS był powodem dramatycznego spadku wydatków wojskowych i głębokiego kryzysu kompleksu wojskowo-przemysłowego. Tendencja ta uległa zmianie po dojściu do władzy Władimira Putina. Nie bez wpływu na ten stan rzeczy pozostaje społeczna akceptacja zbrojeń i militaryzmu, w tym szczególnie budowane czwartą już dekadę patriotyczno-militarystyczne wychowanie młodych pokoleń rosyjskich obywateli.

Współczesna Rosja kultywuje, odziedziczony po poprzedniczkach, specyficzny sposób funkcjonowania na arenie międzynarodowej. Jego wyznacznikiem jest ciągłe podkreślanie mocarstwowej pozycji, znaczenia rosyjskiej potęgi wojskowej i kultu militaryzmu w życiu rosyjskiego społeczeństwa. Federacja Rosyjska, stając się uznaną na arenie międzynarodowej sukcesorką Związku Sowieckiego, odziedziczyła po nim bogatą tradycję bytu imperialno-militarystycznego. Odzwierciedla ją oficjalny kierunek polityczny władz państwowych, a w tym zapisy zawarte w dokumentach doktrynalnych stanowiących szkielet rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Putinowska linia polityki bezpieczeństwa, szczególnie na obszarze posowieckim nazywanym zwykle bliską zagranicą, opiera się przede wszystkim na czynniku

[347] P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2002, s. 244-245, 270; B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna naukowa, Warszawa 2003, s. 84, 427.
[348] Tamże, s. 270.
[349] B. Szacka, *Wprowadzenie do…*, dz. cyt., s. 140.

militarnym i polityce hard power. Jej zasadniczymi elementami są: wszechobecna destabilizacja bliższego i dalszego otoczenia, wzniecanie i podtrzymywanie konfliktów o charakterze zbrojnym, budowa napięć na tle etnicznym, elementy walki informacyjnej (w tym dezinformacja), demonstracja i groźba użycia siły zbrojnej, wojny surowcowo-energetyczne oraz koncepcja zamrożonych konfliktów i działania hybrydowe, które łączą w sobie także wszystkie wcześniej wymienione elementy. Powyższe perfekcyjnie wpisuje się w rosyjską linię endemicznego, odmiennego od innych, militaryzmu. Rosyjski militaryzm stanowi wyzwanie dla Zachodu, który postrzegany jest na Kremlu jako główny przeciwnik ruskiego ładu[350]. Świadczy o tym agresywna forma oficjalnych wypowiedzi prezydenta Putina, który często odwołuje się do amerykańsko-natowskiego militaryzmu jako zasadniczej przeszkody na drodze do przywrócenia jedności Rosyjskiego Świata[351]. Federacja Rosyjska wzmocniła swoją obecność wojskową w basenie Morza Czarnego i Morza Bałtyckiego. Dzięki temu skutecznie oddziałuje na wybrane państwa NATO (Turcja, Rumunia, Bułgaria, Estonia, Łotwa i Litwa), co między innymi pogłębia izolację Ukrainy, Mołdawii i Gruzji. Imperium Rosyjskie było w przeszłości oparte o dogmat religijnej sankcji.

Współczesny rosyjski militaryzm coraz częściej sięga do tradycji religijnej, co służy wzmocnieniu kulturowej odrębności narodu rosyjskiego i budowie pożądanych z punktu widzenia Kremla postaw patriotycznych. Ogólnie rzecz ujmując jest on podporządkowany politycznym celom Moskwy. Na gruncie tradycji religijnych i lansowanej przez Moskwę doktryny trójjedynego narodu ruskiego, wzmocniono ideę budowy (odbudowy) Świętej Rusi, rozumianej jako jedność terytorialno-etniczną Rosji, Białorusi i Ukrainy. Analizując rosyjskie oddziaływanie na Ukrainę czy Białoruś, poza szczegółami natury techniczno-organizacyjnej, można przyjąć uproszczoną tezę, że niewiele różni się ono od refleksji politycznej doby Iwana Groźnego. Mimo upływu siedmiu wieków łączy je *background* oparty na sile militarnej i religii, wzbogacony politycznym oddziaływaniem będących w jej dyspozycji surowców energetycznych. Rosyjski militaryzm sprzyja utrzymaniu znaczącego potencjału militarnego, na poziomie umożliwiającym reakcję na potencjalne zagrożenia o charakterze zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Wzrastający poziom wydatków wojskowych oraz

[350] *Spotkanie prezydenta Putina z uczestnikami Forum Wałdajskiego*, http://kremlin.ru/transcripts/19243, [dostęp: 12.05.2021]; *Orędzie prezydenta Putina przed Zgromadzeniem Federalnym*, http://kremlin.ru/transcripts/20603, [dostęp: 14.05.2022].

[351] *Krym ma dla Rosji sakralne znaczenie. Zachód jest cyniczny, ale damy sobie radę. Putin wygłosił orędzie*, http://wyborcza.pl/1,75399,17075058,Krym_ma_dla_Rosji_sakralne_znaczenie__Zachod_jest.html, [dostęp: 07.01.2022]; *Zachód nas skrzywdził. Putin buduje koalicję państw, które zakwestionują dominację USA*, https://forsal.pl/artykuly/1080209,zachod-nas-skrzywdzil-putin-buduje-koalicje-panstw-ktore-zakwestionuja-dominacje-usa.html, [dostęp: 07.01.2022]; *Orędzie Putina: obietnice dla Rosjan, szantaż wobec Zachodu*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-03-01/oredzie-putina-obietnice-dla-rosjan-szantaz-wobec-zachodu, [dostęp: 14.05.2022].

doświadczenia z wojny rosyjsko-gruzińskiej, a obecnie doświadczenia z wojny z Ukrainą, wymuszają gruntowne zmiany natury strukturalnej i sprzętowej w rosyjskich siłach zbrojnych. Intencją podejmowanych działań w sferze bezpieczeństwa jest dążenie do utrzymania znamion pozycji mocarstwowej.

2.8. Konkluzje

Nadrzędnym celem polityki bezpieczeństwa każdego państwa jest zapewnienie pewności jego istnienia i przetrwania, co najmniej zachowanie stanu posiadania oraz niezakłócony dalszy rozwój. Polityka bezpieczeństwa jest kształtowana przez szereg określonych czynników, które mogą być różnorakie w zależności od ich podmiotu. Należą do nich fakty z zakresu rzeczywistości sprawdzalnej empirycznie, jak również subiektywne odczucia. Przyjęty przez autora zbiór czynników wynika z analizy dokumentów źródłowych dotyczących rosyjskiej polityki bezpieczeństwa, literatury dotyczącej przedmiotu badań oraz rozwoju sytuacji międzynarodowej na początku XXI wieku. Do czynników tych zaliczono: tradycje imperialne, kulturę strategiczną, współczesną rosyjską myśl geopolityczną, położenie geograficzne i demografię, surowce paliwowo-energetyczne, Cerkiew Prawosławną Patriarchatu Moskiewskiego oraz militaryzm. Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że leżą one u podstaw imperialistycznej wizji Władimira Putina, zmaterializowanej w lutym 2022 r. w Ukrainie. Współczesne podstawy polityki bezpieczeństwa Kremla są wybuchową mieszanką agresywnych i irracjonalnych idei wielkiej Rosji wspieranych polityką historyczną i zapożyczeniami z arsenału realpolitik. Jej obecne, imperialne narzędzia są bardziej adekwatne do czasów tradycyjnych imperiów niż współczesnego świata. Skutkuje to również zagrożeniem dla samej Rosji, która obecnie prawdopodobnie nie uniknie długotrwałego upadku.

Rosyjski, historycznie ukształtowany imperializm, jest obecnie pochodną pragnienia wielkości przy, co wskazuje konflikt ukraiński, niezdolności do systematycznego budowania jej podstaw. Jak wielokrotnie podkreślał Putin rozpad ZSRR był największą katastrofą geopolityczną XX w. Zaznacza również, że zarówno Rosjanie, Ukraińcy, jak i Białorusini są spadkobiercami starożytnej Rosji. Na tej podstawie zbudował on kontrolowany system polityczny, silną władzę prezydencką i jednoznaczne stanowisko wobec świata zewnętrznego. Głównym celem Putina jest budowa imperium i odzyskanie wpływu na kształtowanie porządku międzynarodowego. Od 2014 r. rosyjski imperializm stał się rzeczywistością polityki światowej.

W trakcie badań ustalono, że rosyjska kultura strategiczna, będącą czynnikiem kształtującym politykę bezpieczeństwa, historycznie opiera się na kulcie władzy połączonej

z agresją. Jej specyficzną cechą jest postrzeganie świata jako „gry o sumie zerowej: tam, gdzie my przegraliśmy, tam inni wygrali i odwrotnie". Zauważalną cechą tej kultury jest również duża tolerancja na straty własne ze względu na stosunkowo duży potencjał ludzki w europejskim teatrze strategicznym oraz duży wpływ na podejmowane działania przyjętej ideologii. Symptomy odradzania się tradycyjnej, militarystycznej i imperialnej rosyjskiej kultury strategicznej pojawiły się już w 2008 r. w kontekście wojny z Gruzją. Obecna wojna z Ukrainą wskazuje, że proces ten, w jego tradycyjnym wymiarze (militarystycznym i ekspansjonistycznym), jest kontynuowany.

Współczesna rosyjska myśl geopolityczna sięga do historii i geopolitycznych tradycji imperium. Poszukuje ona odpowiedzi na pytania związane z nowo kształtującą się rosyjską tożsamością międzynarodową i międzynarodową rolą Rosji. W interesie Rosji leży istnienie eurazjatyckiego mocarstwa z własną kulturą i duchowością będącą alternatywą wobec modelu zachodniego. Z przeprowadzonych badań wynika, że najbardziej wpływowym geopolitykiem w Rosji jest Aleksander Dugin, dla którego inspiracją są teorie Haldorfa Mackindera. Hipoteza Mackindera (kto rządzi sercem kontynentu, panuje nad światową wyspą; kto panuje nad światową wyspą, panuje nad światem) stanowi dla Dugina podstawę całej idei teoretycznej i konceptualnej, w której utożsamia on *Heartland* z terytorium Cesarstwa Rosyjskiego, ZSRR i Federacji Rosyjskiej. W ostatnim czasie Putin wprowadza w życie kolejną tezę geopolityka, zakładającą, że Ukraina jako niepodległe państwo stanowi zagrożenie dla całej Eurazji i bez rozwiązania kwestii ukraińskiej nie ma sensu mówić o polityce kontynentalnej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że ważnym czynnikiem kształtującym politykę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej będzie populacja. Przyszły charakter rosyjskiej polityki zagranicznej będzie uzależniony od kapitału ludzkiego, który to będzie wyznaczał możliwości dalszego rozwoju i ekspansji Rosji. W opinii autora uporczywy imperializm rosyjskiego rządu i agresywne działania w polityce zagranicznej wobec Ukrainy (potencjalnie również Białorusi, Mołdawii i krajów bałtyckich) zostały wzmocnione przez wewnętrzną presję demograficzną. Ponadto, kryzys demograficzny Rosji będzie miał negatywne konsekwencje dla zdolności sił zbrojnych i będzie ograniczał potencjał wojskowy kraju. W odbudowie imperium kluczowa jest koniunktura na surowce energetyczne, która zapewnia wzrost wpływów do budżetu. Wzrost PKB przekłada się na zwiększenie wydatków zbrojeniowych, a tym samym na zwiększenie możliwości oddziaływania na otoczenie. Rosyjska polityka energetyczna stanowi ważny element w strategii rozwoju państwa, której głównym celem jest budowa potęgi ekonomicznej kraju, a tym samym umocnienie pozycji Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej. W najbliższym czasie Rosja będzie zmuszona do redefinicji polityki energetycznej. Wojna z Ukrainą całkowicie zmieniła obszar paliwowo-energetyczny, przez

co rosyjska polityka energetyczna może nie być wystarczająco skuteczna w stosunku do państw europejskich w nadchodzących latach.

Rosja od 2012 r. w swej polityce wewnętrznej i zagranicznej coraz częściej odwołuje się do tradycji prawosławnej, co ma służyć szerszemu oddziaływaniu na państwa prawosławne oraz wzmacnianiu pozycji Moskwy jako centrum alternatywnego ośrodka cywilizacyjnego na świecie. Rosyjska Cerkiew Prawosławna jest instrumentem oddziaływania władz rosyjskich na państwa obszaru bliskiej zagranicy, będąc strażnikiem kultury i duchowości rosyjskiej, a także wypełniając ramy ideologiczne wykorzystywane w stosunkach z wybranymi krajami obszaru poradzieckiego. Jest ona instytucją integrującą diaspory rosyjskojęzyczne oraz narzędziem miękkiej siły.

Realizacji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa służy również militaryzacja rosyjskiego społeczeństwa i odbudowa (rozbudowa) potęgi militarnej, które mają przede wszystkim równoważyć słabość gospodarczą. Batalia o Eurazję, której zasadniczymi elementami będą Białoruś i Ukraina, będzie stanowiła starcie z amerykańską dominacją w Europie. W tym odniesieniu „wojna o Eurazję" jest utożsamiana ze starciem o panowanie nad *Heartlandem*, co zwieńczone sukcesem mogłoby doprowadzić do zdobycia rządów nad światem. Docelowo działania te, wsparte militaryzacją wszystkich sektorów funkcjonowania Federacji Rosyjskiej, przywrócą dwublokową rywalizację, charakterystyczną dla okresu zimnej wojny. W przypadku rosyjskiego sukcesu należy założyć, że zostanie gruntownie przewartościowany ład międzynarodowy, w którym Rosja zajmie jedną z kluczowych pozycji.

Stosując podejście historyczne, autor podjął próbę weryfikacji hipotezy szczegółowej w siedmiu podrozdziałach. Z podjętych rozważań, opartych o wielopłaszczyznową analizę polityki bezpieczeństwa i czynników ją kształtujących, wynika, że przyjętą hipotezę szczegółową w brzmieniu „decydujący wpływ na politykę bezpieczeństwa FR wywiera ukształtowany w przeszłości historycznej rosyjski tradycjonalizm oparty o głębokie poczucie odrębności na tle kulturowo-religijnym, który w ujęciu imperialnym zwykle wzmacniał militaryzm, a od przełomu XX i XXI wieku jest wzmacniany potencjałem surowcowo-energetycznym", należy zweryfikować pozytywnie.

Rozdział 3. Założenia i strategiczne cele polityki bezpieczeństwa FR

3.1. Ramy instytucjonalne i pozainstytucjonalne kształtowania polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

Przystępując do analizy praktycznych aspektów polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej należy rozpocząć od określenia kształtujących ją mechanizmów decyzyjnych uwzględniając podmioty środowiska wewnątrzpaństwowego. Szczególną cechą tego systemu jest znaczna zmienność stopnia wzajemnego oddziaływania na siebie poszczególnych jego elementów, w tym szczególnie w kontekście zdolności głowy państwa do korzystania z jej konstytucyjnych uprawnień. W odróżnieniu od prezydentury Borysa Jelcyna jego następca znacznie ograniczył lub wręcz podporządkował sobie inne niż prezydencki elementy systemu instytucjonalnego kształtujące politykę bezpieczeństwa państwa.

Od 1991 roku rosyjski system polityczny uległ radykalnym zmianom. Do 1991 r. Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka (RSFSR) była częścią ZSRR jako jedna z republik związkowych. W okresie sowieckim system polityczny ZSRR i RFSRR należy uznać totalitarny i autorytarny, gdyż zgodnie z art.6 Konstytucji ZSRR i RFSRR wiodącą i kierującą siłą społeczeństwa sowieckiego, trzonem systemu politycznego była Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego[352]. Oznaczało to, że jedna instytucja polityczna (KPZR) zdominowała wszystkie pozostałe. Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego i KPZR w 1991 r. rozpoczął się nowy okres w rozwoju systemu politycznego Rosji: powstaje instytucja prezydenta, wybierany jest parlament, tworzą się partie polityczne i inne instytucje społeczeństwa obywatelskiego. Federacja Rosyjska, zgodnie z konstytucją przyjętą w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 r., staje się demokratycznym, federalnym państwem prawa z republikańską formą rządu[353]. W praktyce jej ustrój jest scentralizowany, zaś autonomia poszczególnych podmiotów federacji, zwłaszcza w trakcie prezydentury Władimira Putina została znacznie ograniczona. Formalnie FR jest następcą prawnym ZSRR w aspekcie części terytorium, a także następcą jego prawnym w zakresie członkostwa w organizacjach międzynarodowych, ich organach oraz podmiotem traktatów międzynarodowych[354]. Organizacja administracyjno-terytorialna Rosji jest również pochodną

[352] *Конституция РСФСР от 12 апреля 1978 г.*, http://rusconstitution.ru/library/constitution/articles/1282, [dostęp: 01.11.2022].
[353] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 01.11.2022]. Tekst *Konstytucji Federacji Rosyjskiej* został zmieniony ustawami Federacji *Rosyjskiej o zmianie Konstytucji Federacji Rosyjskiej* z dnia 30 grudnia 2008 r. Nr 6-FKZ, z 30 grudnia 2008 r. Nr 7-FKZ, z dnia 5 lutego 2014 nr 2-FKZ, z dnia 21 lipca 2014 roku nr 11-FKZ, z dnia 14 marca 2020 nr 1-FKZ, z dnia 4 października 2022 nr 5-FKZ, z dnia 4 października , 2022 nr 6-FKZ, z 4 października 2022 nr 7-FKZ, z 4 października 2022 roku nr 8-FKZ.
[354] Tamże, art. 67 ust. 1.

rozwiązań przyjętych w okresie istnienia Związku Radzieckiego. W jej skład wchodzą republiki, kraje, obwody, miasta federalne, obwody i okręgi autonomiczne. Każdy rodzaj podmiotu ma swój własny status konstytucyjno-prawny. Do 30 września 2022 r. Federacja Rosyjska liczyła 85 podmiotów, w tym: 22 republiki, 9 krajów, 46 obwodów, 3 miasta federalne, 1 obwód autonomiczny i 4 okręgi autonomiczne. W dniu 5 października 2022 r. Władimir Putin podpisał cztery federalne ustawy konstytucyjne. Dotyczyły one o przyjęcia Donieckiej i Ługańskiej republik ludowych oraz obwodów zaporoskiego i chersońskiego w skład FR. Zgodnie z nimi mieszkańcy nowych regionów od dnia ich włączenia do Rosji są uznawani za rosyjskich obywateli. Granice przejętych republik i regionów wyznaczają granice, które istniały w dniu przyłączenia do Federacji Rosyjskiej[355]. Według Rafała Czachora federalizm w wydaniu rosyjskim sprowadza się jedynie do formy organizacji terytorialnej państwa. Podmioty administracyjne nie mają możliwości artykulacji i realizacji swoich żądań, a faktyczne zwiększenie zakresu ich samodzielności, luzowanie więzów federacyjnych i zasady centralizmu, będącej cechą rządów Putina, grozi dezintegracją Federacji[356].

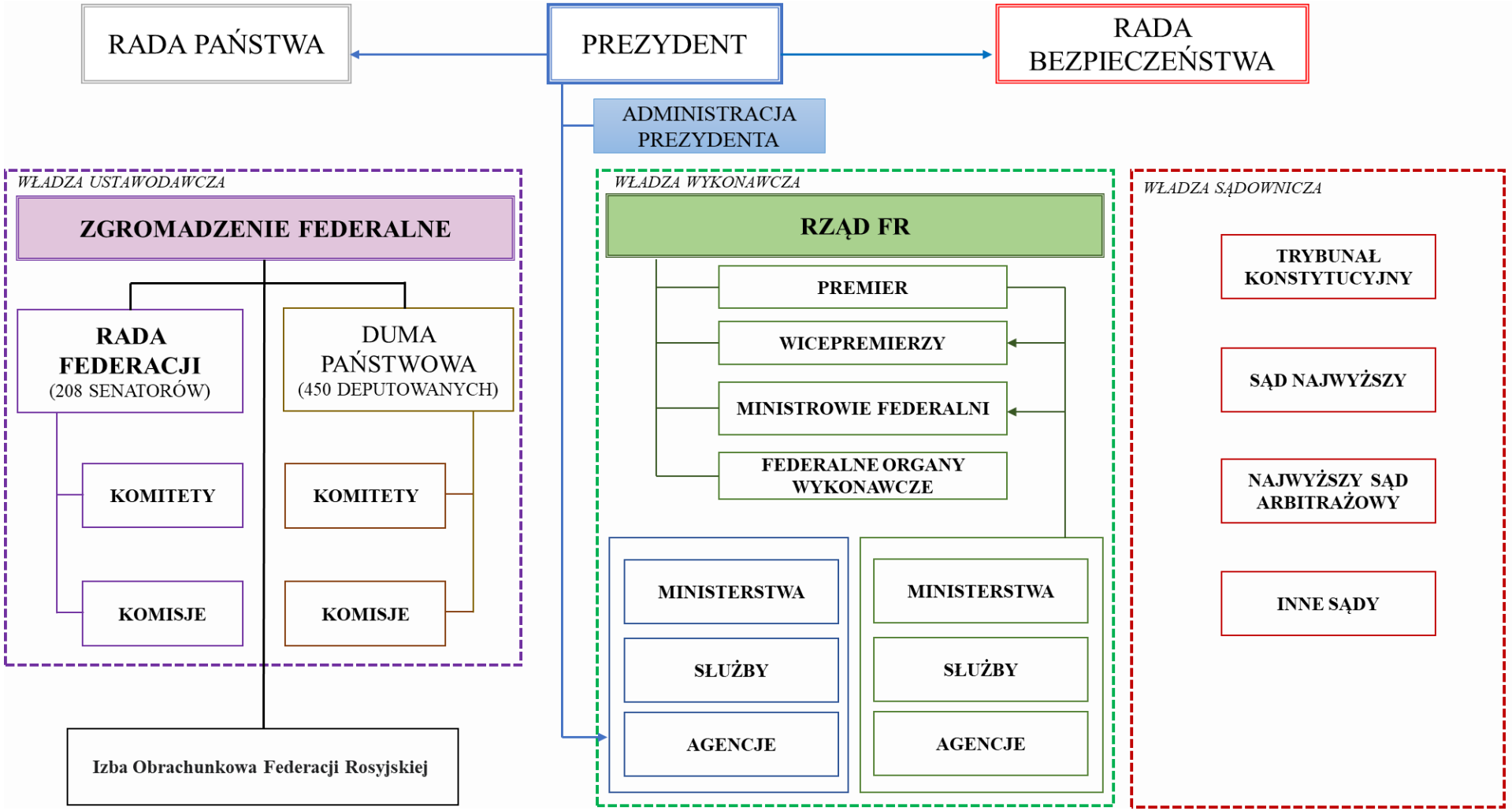
Zgodnie z art. 11 ust. 1 *Konstytucji FR* organami władzy państwowej są: Prezydent Federacji Rosyjskiej, Zgromadzenie Federalne (Rada Federacji i Duma Państwowa), Rząd Federacji Rosyjskiej oraz sądy Federacji Rosyjskiej[357]. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Prezydentowi, Radzie Federacji, senatorom, deputowanym, Rządowi, organom ustawodawczym (przedstawicielskim) podmiotów Federacji Rosyjskiej. Prawo to posiada również Trybunał Konstytucyjny i Sąd Najwyższy w sprawach należących do ich właściwości. Władzę państwową w podmiotach terytorialnych sprawują właściwe terenowo organy władzy państwowej. We właściwości państwa, biorąc pod uwagę analizowany obszar, pozostaje[358]:

a) uchwalanie i nowelizacja *Konstytucji FR*, ustaw federalnych oraz kontrola ich przestrzegania;
b) organizacja władzy publicznej, ustanowienie systemu federalnych organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, w tym tryb ich organizacji i działania oraz tworzenie federalnych organów władzy państwowej;
c) tworzenie podstaw polityki federalnej i programów federalnych w dziedzinie rozwoju państwowego, gospodarczego, środowiskowego, naukowego i technologicznego, społecznego oraz kulturalnego i narodowego;

[355] *Путин подписал законы о принятии ДНР, ЛНР, Запорожья и Херсона в Россию*, https://tass.ru/politika/15957465, [dostęp: 01.11.2022].
[356] R. Czachor, *Ewolucja ustroju federalnego Rosji w ujęciu neoinstytucjonalnym*, s. 6, https://www.academia.edu/42745050/Ewolucja_ustroju_federalnego_Rosji_w_uj%C4%99ciu_neoinstytucjonalnym, [dostęp: 02.11.2022].
[357] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, http://duma.gov.ru/news/55446, [dostęp: 03.11.2022].
[358] Tamże, art. 71.

d) polityka zagraniczna i relacje międzynarodowe, w tym kwestie wojny i pokoju;
e) obronność i bezpieczeństwo, produkcja obronna, ustalanie trybu sprzedaży i zakupu broni, amunicji, sprzętu wojskowego i innego wyposażenia wojskowego;
f) ochrona granicy państwowej.

Ogólną strukturę władzy w Federacji Rosyjskiej, zapisaną w Konstytucji i ustawach federalnych przedstawia poniższy schemat.

Rysunek 3.1. Struktura władzy w Federacji Rosyjskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Konstytucji FR i ustaw federalnych.

3.1.1. Prezydent Federacji Rosyjskiej

Pozycja obecnego prezydenta Federacji Rosyjskiej, pomimo funkcjonujących od 1993 r. rozwiązań konstytucyjnych, ma większe znacznie niż miało to miejsce w przypadku jego poprzedników. Pozycja ta, jak zauważa Elżbieta Kużelewska, jest zdeterminowana osobowością, kulturą polityczną, tradycją oraz siecią powiązań wynikającą nie tylko z ram ustrojowych, ale również tych o charakterze nieformalnym[359]. Efektem powyższego jest zmiana ustawy zasadniczej z dnia 4 lipca 2020 r., w myśl której w art. 81 ust. 3 pkt 1 wskazano, że dla osoby, która pełniła i (lub) pełni funkcję Prezydenta Federacji Rosyjskiej, bez względu na liczbę kadencji, w których sprawowała ona i (lub) pełniła tę funkcję w chwili wejścia w życie nowelizacji *Konstytucji Federacji Rosyjskiej* nie wyłącza się możliwości sprawowania przez nią urzędu Prezydenta przez okresy dopuszczone tym przepisem[360]. Oznacza to możliwość liczenia kadencji „od nowa" przez co rozumieć należy dwie kolejne kadencje. W praktyce oznacza to umocnienie pozycji Władimira Putina w rosyjskim systemie sprawowania władzy. W efekcie ograniczono do minimum możliwość przejęcia, a Władimir Putin ma możliwość sprawowania władzy tak długo, jak chce i może ją przekazać wybranemu przez siebie następcy (przykładem jest prezydentura Dmitrija Miedwiediewa 2008–2012). Zgodnie z zapisami *Konstytucji* Prezydent Rosji jest głową państwa i jej gwarantem, zapewniając harmonijne funkcjonowanie i współdziałanie organów władzy państwowej. W obszarze szeroko rozumianej polityki bezpieczeństwa jest on odpowiedzialny za podejmowanie działań w celu ochrony suwerenności FR, jej niepodległości i integralności, a także zapewnia koordynację funkcjonowania i współdziałania organów systemu władzy. Warto podkreślić, że to prezydent wyznacza główne kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa oraz reprezentuje je na arenie międzynarodowej. W ramach realizacji tych zadań posiada on szereg uprawnień, w szczególności w zakresie:[361]:

a) powoływania i odwoływanie Prezesa Rady Ministrów, którego kandydatura, na jego wniosek, musi zostać zatwierdzona przez Dumę Państwową;
b) sprawowania ogólnego kierownictwa nad działalnością Rządu Federacji Rosyjskiej, z możliwością przewodniczenia jego posiedzeniom;
c) powoływania i odwoływania, po uprzednim zasięgnięciu opinii Rady Federacji, szefów federalnych organów wykonawczych (w tym ministrów) odpowiedzialnych za

[359] E. Kużelewska, *Prezydent w systemie politycznym Rosji. Rozwiązania prawne i praktyka polityczna*, Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 43, nr 2, s. 84.
[360] *Новый текст Конституции РФ с поправками 2020*, http://duma.gov.ru/news/48953, [dostęp: 03.11.2022].
[361] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 83, http://duma.gov.ru/news/55446, [dostęp: 03.11.2022].

kluczowe obszary: obronność, bezpieczeństwo, sprawy wewnętrzne, wymiar sprawiedliwości, stosunki zagraniczne oraz zarządzanie sytuacjami nadzwyczajnymi;

d) powoływania Rady Państwa Federacji Rosyjskiej jako organu koordynującego funkcjonowanie i współdziałanie władz publicznych, wytyczającego główne kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej;
e) powoływania Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, organu doradczego wspomagającego prezydenta w zakresie ochrony suwerenności, integralności terytorialnej, interesów narodowych oraz przeciwdziałania zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym;
f) zatwierdzanie doktryny wojennej;
g) powoływanie i odwoływanie naczelnego dowództwa Sił Zbrojnych FR.

Prezydent Federacji Rosyjskiej kieruje jej polityką zagraniczną[362] oraz jest Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych FR[363]. W przypadku zbrojnej agresji na rosyjskie terytorium lub bezpośredniego zagrożenia jej wystąpieniem, prezydent może wprowadzić stan wojenny na całym terytorium kraju lub jego części. O podjętej decyzji niezwłocznie informuje Radę Federacji i Dumę Państwową.

Znaczące zmiany w rosyjskim systemie bezpieczeństwa narodowego zostały wprowadzone dekretem prezydenta z dnia 21 stycznia 2020 r. (ze zmianami z 20 października 2022 r.) *O strukturze federalnych organów wykonawczych*[364]. Zdaniem autora, celem wprowadzonych zmian było umocnienie pozycji Władimira Putina w strukturze władzy. W ich wyniku do katalogu ministerstw, służb i agencji federalnych podporządkowanych bezpośrednio prezydentowi włączono następujące instytucje:

a) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych;
b) Ministerstwo ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Likwidacji Skutków Klęsk Żywiołowych;
c) Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej:
   – Federalna Agencja ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej;
d) Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej:
   – Federalna Służba Współpracy Wojskowo-Technicznej;
   – Federalna Służba Kontroli Technicznej i Eksportowej;

[362] Tamże, art. 86.
[363] Tamże, art. 87.
[364] *Указ Президента РФ от 21.01.2020 N 21 „О структуре федеральных органов исполнительной власти”*, http://kremlin.ru/events/president/news/62622, [dostęp: 07.11.2022].

e) Ministerstwo Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej:
   - Federalna Służba Więzienna;
   - Federalna służba komornicza;
f) Państwowa usługa kurierska Federacji Rosyjskiej;
g) Służba Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej;
h) Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej;
i) Federalna Służba Wojsk Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej;
j) Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej;
k) Federalna Służba Monitorowania Finansowego;
l) Federalna Agencja Archiwalna;
m) Główna Dyrekcja Programów Specjalnych Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
n) Administracja Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Jak wspomniano wcześniej prezydent Rosji powołuje Radę Państwa Federacji Rosyjskiej. W orędziu do Zgromadzenia Federalnego z 15 stycznia 2020 r.[365] Władimir Putin zaproponował wpisanie statusu Rady Państwa do Konstytucji Federacji Rosyjskiej, co znalazło odzwierciedlenie w przyjętych zmianach ustrojowych. W konsekwencji, 8 grudnia 2020 r., prezydent podpisał ustawę federalną definiującą status, strukturę oraz kompetencje Rady Państwa FR[366]. Członkami Rady Państwa z urzędu są: Premier, Przewodniczący Rady Federacji, Przewodniczący Dumy Państwowej, Szef Administracji Prezydenta oraz najwyżsi przedstawiciele władz wykonawczych podmiotów wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej. Zgodnie z ustawą federalną regulującą jej status, do podstawowych zadań Rady należy w szczególności[367]:

a) wspieranie prezydenta w zapewnianiu skoordynowanego działania władz publicznych, określaniu głównych kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej oraz wskazywaniu priorytetowych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego państwa;
b) przygotowywanie rekomendacji dotyczących strategicznych celów i priorytetów rozwoju społeczno-gospodarczego FR;
c) opracowywanie propozycji mechanizmów usprawniających współdziałanie między federalnymi organami władzy a władzami podmiotów Federacji;
d) analiza, na wniosek prezydenta, projektów ustaw federalnych i dekretów Prezydenta Federacji Rosyjskiej o znaczeniu państwowym;

---

[365] *Послание Президента РФ Федеральному Собранию от 15.01.2020 „Послание Президента Федеральному Собранию”*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_342959, [dostęp: 07.11.2022].
[366] *Федеральный закон от 8 декабря 2020 г. N 394-ФЗ „О Государственном Совете Российской Федерации”*, art. 9, https://rg.ru/documents/2020/12/11/gossovet-dok.html, [dostęp: 07.11.2022].
[367] Tamże, art. 5.

e) prowadzenie ocen i analiz w zakresie polityki kadrowej państwa.

Decyzję o składzie osobowym Rady Państwa podejmuje prezydent, określając go w formie dekretu[368]. Uwzględniając nowy skład Rady Państwa, należy uznać ją za organ pełniący funkcję platformy konsultacyjnej, skupiającej głosy i opinie gubernatorów. Zdaniem autora, taka konstrukcja instytucjonalna ma pełnić rolę arbitra pomiędzy rządem federalnym a podmiotami Federacji, przy czym sama Rada nie będzie posiadała realnych uprawnień decyzyjnych. W przypadku kwestii spornych ostateczne decyzje pozostaną w gestii prezydenta. Tym samym Rada Państwa stanowi narzędzie pośrednictwa w relacjach pomiędzy centrum a regionami. Ten aspekt został podkreślony również przez przewodniczącego Dumy Państwowej, Wiaczesława Wołodina, który określił istnienie takiej instytucji jako „niezbędne dla Rosji – państwa o strukturze federalnej", zaznaczając, że „umożliwi ona Prezydentowi prowadzenie polityki w oparciu o głosy obywateli naszego kraju"[369]. Wynika z tego, że będzie ona działać jako arbiter między rządem federalnym a regionami i nie będzie miała żadnych uprawnień. Decyzje w sprawach kontrowersyjnych będą należały do prezydenta. Jak zauważa Abbas Gallyamov „Putinowi nie zależy na opinii gubernatorów, nie są oni dla niego nawet podwładnymi pierwszego stopnia. Widzimy, że za jego rządów organy regionalne są pozbawione uprawnień, a gubernatorzy słabną. Dlatego Rada Państwa pozostanie fałszywą strukturą"[370]. Można przypuszczać, że wpisanie Rady Państwa do *Konstytucji* miało na celu stworzenie potencjalnego, alternatywnego ośrodka władzy, który w przypadku rezygnacji Władimira Putina z urzędu prezydenta mógłby pozostawać pod jego bezpośrednim kierownictwem. Taki model umożliwiłby dalsze sprawowanie realnego wpływu na politykę państwa bez formalnego piastowania najwyższego urzędu w państwie. Podobne rozwiązanie zostało wdrożone w Kazachstanie, gdzie Nursułtan Nazarbajew po ustąpieniu z funkcji prezydenta w marcu 2019 r. przekazał władzę Kasymowi-Żomartowi Tokajewowi, jednocześnie zachowując istotne kompetencje, m.in. poprzez objęcie dożywotniego przewodnictwa w Radzie Bezpieczeństwa Kazachstanu.

Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej została powołana do życia 3 czerwca 1992 r. dekretem prezydenta nr 547 *o utworzeniu Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*[371].

---

[368] *Указ Президента Российской Федерации от 15.11.2021 № 653 „О внесении изменений в состав Государственного Совета Российской Федерации, утвержденный Указом Президента Российской Федерации от 21 декабря 2020 г. № 799"*, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202111150009?index=0&rangeSize=1, [dostęp: 07.11.2022].

[369] *ГД в приоритетном порядке рассмотрит президентские законопроекты о Госсовете, а также об укреплении суверенитета и приоритете российского права над международным*, http://duma.gov.ru/news/49726, [dostęp: 07.11.2022].

[370] *Новый Госсовет: зачем он нужен Путину?*, https://www.bbc.com/russian/news-51179432, [dostęp: 07.11.2022].

[371] *Указ Президента РФ от 3 июня 1992 г. N 547 „Об образовании Совета безопасности Российской Федерации"*, https://base.garant.ru/6313931, [dostęp: 07.11.2022].

Następnie w dniu 7 lipca 1992 r. prezydent podpisał dekret *O trybie wykonywania decyzji Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*[372]. Wspomniany dokument faktycznie przyznał Sekretarzowi Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej kompetencje koordynacyjne względem organów władzy wykonawczej w zakresie wdrażania decyzji Rady, tym samym nadając jej charakter instytucji o funkcji kontrolnej wobec państwa. Na mocy dekretu szefowie organów władzy federalnej i regionalnej zostali zobowiązani do niezwłocznego podjęcia działań służących realizacji decyzji Rady Bezpieczeństwa, w ramach powierzonych im kompetencji, oraz do sporządzenia odpowiednich dokumentów wykonawczych w terminie dwóch dni od otrzymania wytycznych. Po objęciu urzędu prezydenckiego przez Władimira Putina Rada Bezpieczeństwa odegrała kluczową rolę w opracowaniu szeregu dokumentów strategicznych dotyczących bezpieczeństwa narodowego i polityki obronnej. W latach 2000–2003 Władimir Putin zatwierdził *Koncepcję Polityki Zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, *Doktrynę Bezpieczeństwa Informacyjnego Federacji Rosyjskiej*, *Doktrynę Morską Federacji Rosyjskiej na okres do 2020 roku*, *Doktrynę Ekologiczną Federacji Rosyjskiej* oraz *Podstawy polityki państwa w dziedzinie rozwoju nauki i technologii*. W latach 2008–2012 prezydent Dmitrij Miedwiediew przyjął *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w Arktyce na okres do 2020 roku i dalej* oraz *Doktrynę Bezpieczeństwa Żywnościowego Federacji Rosyjskiej*. W 2014 r. Władimir Putin zatwierdził *Doktrynę wojskową Rosji*, a 31 grudnia 2015 r. *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej*.

Podstawą prawną funkcjonowania Rady Bezpieczeństwa jest *Konstytucja Federacji Rosyjskiej*, ustawa federalna z dnia 28 grudnia 2010 r. *o bezpieczeństwie*[373] oraz rozporządzenie *O Radzie Bezpieczeństwa*[374]. W dniu 6 lutego 2020 r. prezydent FR podpisał ustawę federalną *O zmianie art. 15 ustawy federalnej O bezpieczeństwie*[375], w myśl której wprowadzono stanowisko wiceprzewodniczącego Rady. Zgodnie z ust. „g" art. 83 *Konstytucji Federacji Rosyjskiej* prezydent „tworzy i przewodniczy Radzie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej". Rada Bezpieczeństwa składa się z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego, sekretarza, członków stałych[376] oraz członków rady. Mianowanie urzędników w strukturze Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej odbywa się na wniosek Sekretarza Rady i jest zatwierdzane przez Prezydenta. W głosowaniach prowadzonych na posiedzeniach Rady uprawnienia decyzyjne przysługują wyłącznie jej członkom stałym, którzy dysponują równymi prawami. Członkowie niestali pełnią

[372] *О порядке реализации решений Совета безопасности Российской Федерации*, Указ Президента РФ от 07 июля 1992 г. № 747, https://docs.cntd.ru/document/901606122, [dostęp: 08.11.2022].
[373] *Федеральный закон от 28.12.2010 г. О безопасности*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108546/2c11b6b6000d549c8cc1ed9bc93925ed36cbf13b, [dostęp: 08.11.2022].
[374] *Положение о Совете Безопасности Российской Федерации от 7 марта 2020 г.*, http://www.scrf.gov.ru/about/regulations, [dostęp: 08.11.2022].
[375] Tamże, art. 15.
[376] Stali członkowie Rady Bezpieczeństwa są członkami Rady Bezpieczeństwa z urzędu.

funkcję doradczą i nie biorą udziału w podejmowaniu wiążących uchwał. Decyzje Rady są podejmowane zwykłą większością głosów członków stałych i wchodzą w życie po zatwierdzeniu przez jej przewodniczącego, którym jest Prezydent Federacji Rosyjskiej.

Tabela 3.1. Stali członkowie Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

Lp.	Nazwisko i imię	Stanowisko
1.	BORTNIKOV Aleksander	Dyrektor Federalnej Służby Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
2.	VAYNO Anton	Szef Administracji Prezydenta Federacji Rosyjskiej
3.	VOLODIN Wiaczesław	Przewodniczący Dumy Państwowej Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej
4.	IWANOW Siergiej	Specjalny Przedstawiciel Prezydenta Federacji Rosyjskiej ds. Ochrony Środowiska, Ekologii i Transportu
5.	KOŁOKOLTSEV Władimir	Minister Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej
6.	ŁAWROW Siergiej	Minister Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej
7.	MATWIEŃKO Walentyna	Przewodniczący Rady Federacji Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej
8.	MIEDWIEDIEW Dmitrij	Wiceprzewodniczący Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
9.	MISHUSTIN Michaił	Przewodniczący Rządu Federacji Rosyjskiej
10.	NARYSZKIN Siergiej	dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji
11.	PATRUSZEW Nikołaj	Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
12.	SHOIGU Siergiej	Minister Obrony Federacji Rosyjskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Состав Совета Безопасности Российской Федерации*, http://www.scrf.gov.ru/council/composition, [dostęp: 08.11.2022].

Zgodnie z art. 14 *Ustawy federalnej o bezpieczeństwie* do głównych zadań Rady Bezpieczeństwa należą[377]:

a) zapewnienie warunków wykonywania przez prezydenta uprawnień w dziedzinie bezpieczeństwa;
b) kształtowanie polityki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa i kontrola jej realizacji;
c) prognozowanie, identyfikacja, analiza i ocena zagrożeń bezpieczeństwa, ocena zagrożenia militarnego, opracowywanie środków ich neutralizacji;

[377] *Федеральный закон от 28.12.2010 г. О безопасности*, art. 14 ust. 1, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108546/2c11b6b6000d549c8cc1ed9bc93925ed36cbf13b, [dostęp: 08.11.2022].

d) przygotowywanie wniosków do Prezydenta Federacji Rosyjskiej w sprawie:
   - środków zapobiegania i eliminowania sytuacji nadzwyczajnych oraz przezwyciężania ich skutków;
   - zastosowania specjalnych środków ekonomicznych w celu zapewnienia bezpieczeństwa;
   - wprowadzenia, przedłużenia i odwołania stanu wyjątkowego;
e) koordynowanie działalności federalnych władz wykonawczych i władz wykonawczych podmiotów Federacji Rosyjskiej w związku z realizacją decyzji prezydenta w obszarze bezpieczeństwa;
f) ocena skuteczności działań władz federalnych w dziedzinie bezpieczeństwa.

Zgodnie z przywołaną ustawą do głównych funkcji Rady Bezpieczeństwa należy między innymi[378]:

a) rozpatrywanie spraw związanych z zapewnieniem interesów narodowych i bezpieczeństwa jednostki, ochroną suwerenności FR, jej niepodległości i integralności terytorialnej, zapobieganiem zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym, tłumienie działań zmierzających do dezintegracji terytorium, a także spraw związanych z organizacją obrony, rozwojem wojskowym, produkcją obronną, współpracą wojskowo-techniczną z innymi państwami oraz współpracą międzynarodową w dziedzinie bezpieczeństwa;
b) analiza informacji o realizacji głównych kierunków polityki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa, sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej w kraju oraz przestrzeganiu praw i wolności człowieka i obywatela;
c) opracowanie i doskonalenie strategii bezpieczeństwa narodowego oraz innych dokumentów koncepcyjnych i doktrynalnych na szczeblu państwa;
d) planowanie strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa;
e) rozpatrywanie projektów aktów prawnych w sprawach należących do kompetencji Rady Bezpieczeństwa;
f) przygotowywanie projektów aktów prawnych regulujących zadania prezydenta FR w sprawach zapewnienia bezpieczeństwa i sprawowania kontroli nad działalnością federalnych władz wykonawczych w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa;
g) organizacja prac związanych z przygotowaniem programów federalnych z zakresu bezpieczeństwa i kontrola ich realizacji;

[378] Tamże, art. 14 ust. 2.

h) organizowanie badań naukowych dotyczących zagadnień będących we właściwości Rady Bezpieczeństwa.

Głównymi organami roboczymi w strukturze Rady Bezpieczeństwa są komisje międzyresortowe, których zadaniem jest wypracowywanie decyzji w określonych obszarach działania Rady. Pod względem zadaniowym mogą być tworzone funkcjonalnie lub regionalnie, na stałe lub czasowo. Obecnie, zgodnie z oficjalną stroną internetową Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, funkcjonuje 11 komisji właściwych w zakresie[379]:

a) doskonalenia polityki migracyjnej państwa;
b) utworzenia krajowego systemu ochrony przed nowymi zakażeniami;
c) zabezpieczenia interesów narodowych w Arktyce;
d) problemów Wspólnoty Niepodległych Państw;
e) bezpieczeństwa wojskowego;
f) bezpieczeństwa publicznego;
g) bezpieczeństwa w sferze gospodarczej i społecznej;
h) bezpieczeństwa informacji;
i) bezpieczeństwa środowiska;
j) planowania strategicznego;
k) zapewnienia suwerenności technologicznej państwa w dziedzinie rozwoju krytycznej infrastruktury informacyjnej.

W celu zapewnienia naukowego, metodologicznego i ekspercko-analitycznego wsparcia działalności Rady Bezpieczeństwa utworzono Radę Naukową[380]. W jej skład wchodzą przedstawiciele Rosyjskiej Akademii Nauk, szefowie organizacji naukowych i instytucji edukacyjnych wyższego szkolnictwa zawodowego, a także inni specjaliści.

Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej przeszła istotną ewolucję od momentu jej utworzenia w 1992 roku. Kierunek i tempo tej transformacji w dużej mierze odzwierciedlają osobowości, styl sprawowania władzy oraz ideowe priorytety kolejnych prezydentów i sekretarzy Rady. Ze względu na zakres kompetencji oraz sposób funkcjonowania, instytucja ta jawi się jako struktura jednocześnie wszechstronna i nieprzejrzysta. Analizując jej skład, można dostrzec podobieństwo do Biura Politycznego Komitetu Centralnego KPZR – zwłaszcza w kontekście koncentracji władzy w rękach wąskiego, lojalnego wobec prezydenta kręgu decyzyjnego. Taka konfiguracja wskazuje na dominację zamkniętej, homogenicznej elity władzy, wywodzącej się z tradycji sowieckiej nomenklatury, nad szerszymi strukturami

[379] Komisje międzyresortowe, http://www.scrf.gov.ru/about/commission, [dostęp: 09.11.2022].
[380] *Положение о научном совете при Совете Безопасности Российской Федерации утверждено Указом Президента Российской Федерации от 6 мая 2011 г. N 590*, http://www.scrf.gov.ru/about/NS_spis_organ/polozh_NS, [dostęp: 09.11.2022].

państwowymi i społecznymi[381]. Rada Bezpieczeństwa ma bardzo szerokie uprawnienia. Jak zauważył Andriej Kokoszyn, który został mianowany jej sekretarzem w 1998 r. „Rada Bezpieczeństwa ma wystarczające uprawnienia – nawet większe, niż może przełknąć”[382]. W wymiarze legislacyjnym rola Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej jest złożona i wielopłaszczyznowa. Choć nie posiada ona formalnych kompetencji ustawodawczych, odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu polityki państwowej poprzez inicjowanie i publikowanie doktryn bezpieczeństwa, strategii oraz innych dokumentów programowych. Treści zawarte w tych dokumentach wywierają istotny wpływ na późniejsze działania legislacyjne podejmowane zarówno przez rząd, jak i Dumę Państwową[383].

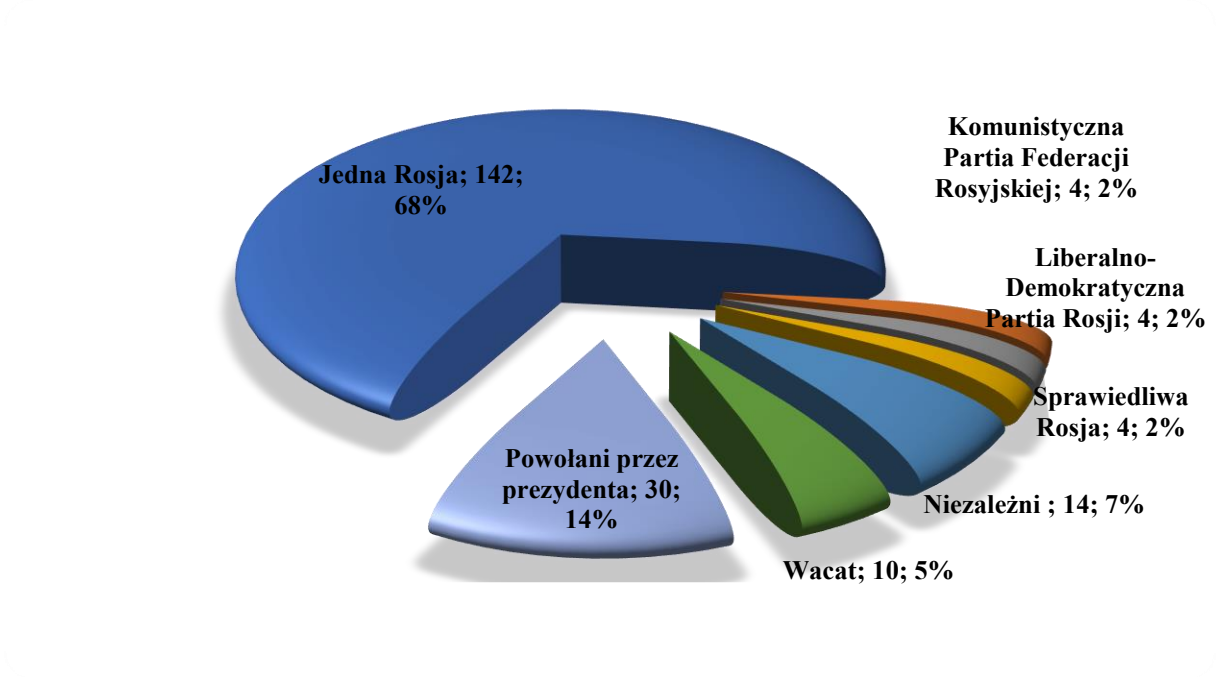
3.1.2. Zgromadzenie Federalne

Zgromadzenie Federalne, zgodnie z *Konstytucją FR*, stanowi władzę ustawodawczą. Składa się ono z dwóch izb: Rady Federacji i Dumy Państwowej[384]. Rada Federacji jest wyższą izbą Zgromadzenia Federalnego. W jej skład wchodzą:

a) po dwóch przedstawicieli z każdego z podmiotów Federacji Rosyjskiej;
b) po jednym przedstawicielu z organów ustawodawczych (przedstawicielskich) i wykonawczych władzy państwowej;
c) prezydent FR, który zakończył wykonywanie swoich obowiązków w związku z wygaśnięciem mandatu lub przedterminowo w przypadku złożenia rezygnacji;
d) nie więcej niż 30 przedstawicieli Federacji Rosyjskiej wyznaczonych przez prezydenta, z których maksymalnie siedmiu może być mianowanych dożywotnio.

Od 1993 r. liczba senatorów Federacji Rosyjskiej zmieniała się kilkakrotnie w wyniku łączenia istniejących i tworzenia nowych podmiotów federalnych. W 2022 r. Rada liczyła 208 senatorów, z czego 178 stanowili przedstawiciele podmiotów federacji (po dwóch z każdego), natomiast 30 zostało powołanych bezpośrednio przez prezydenta.

[381] M. Żyromski, *Elity polityczne w Związku Radzieckim*, s. 1–2, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/16284/1/013%20MAREK%20%C5%BBYROMSKI.pdf, [dostęp: 09.11.2022].
[382] *У СБ полномочий больше, чем можно съесть*, https://www.kommersant.ru/doc/193792, [dostęp: 09.11.2022].
[383] E. Schulmann, M. Galeotti, *A tale of two councils: the changing roles of the security and state councils during the transformation period of modern Russian politics*, s. 7, https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1060586X.2021.1967644?needAccess=true, [dostęp: 11.11.2022].
[384] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 94 i 95, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 01.11.2022].

Rysunek 3.2. Struktura partyjna Rady Federacji

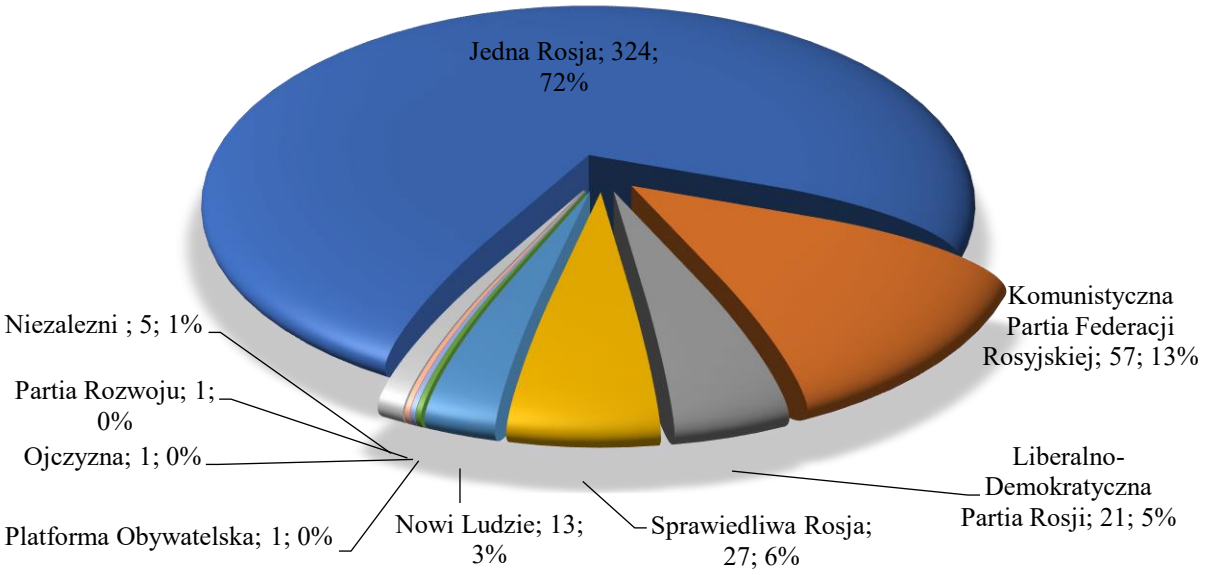
Źródło: Opracowanie własne na podstawie strony internetowej Rady Federacji, http://www.council.gov.ru, [dostęp: 11.11.2022].

Szczegółowy tryb tworzenia Rady Federacji określa ustawa federalna z dnia 22 grudnia 2020 r. *O trybie tworzenia Rady Federacji Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej*[385]. Biorąc pod uwagę zakres niniejszej pracy oraz treść art. 102 *Konstytucji* do kompetencji Rady Federacji należy m.in. zatwierdzanie dekretów prezydenta o wprowadzeniu stanu wojennego lub stanu wyjątkowego, podejmowanie decyzji o użyciu Sił Zbrojnych poza granicami kraju oraz opiniowanie kandydatur przedstawionych przez prezydenta na stanowiska kierownicze w federalnych organach wykonawczych. Dotyczy to w szczególności ministrów odpowiedzialnych za obronę, bezpieczeństwo państwa, sprawy wewnętrzne i zagraniczne, reagowanie kryzysowe oraz bezpieczeństwo publiczne. Decyzje Rady Federacji zapadają większością głosów ogólnej liczby senatorów, chyba że *Konstytucja* stanowi inaczej. Obecnie Rada liczy 10 komitetów, w tym Komitet ds. Obrony i Bezpieczeństwa, który odpowiada za przygotowanie rozwiązań legislacyjnych w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego.[386]. Dodatkowo utworzono 5 tymczasowych komisji[387], wśród których należy wymienić *Tymczasową Komisję Rady Federacji ds. Ochrony Suwerenności Państwa*

[385] *О порядке формирования Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации*, Федеральный закон от 22 декабря 2020 г., http://council.gov.ru/structure/council/order_law, [dostęp: 11.11.2022].
[386] *Комитеты,* http://council.gov.ru/structure/committees, [dostęp: 11.11.2022].
[387] Tamże.

i Zapobiegania Ingerencji w Sprawy Wewnętrzne Federacji Rosyjskiej[388]. Do jej zadań należy między innymi monitorowanie zewnętrznych zagrożeń dla suwerenności Federacji Rosyjskiej, analiza aktualnych wyzwań w tym zakresie, opracowywanie rekomendacji służących ich zapobieganiu, a także informowanie obywateli o charakterze zagrożeń pochodzących ze strony obcych państw, organizacji międzynarodowych oraz osób prywatnych[389].

Duma Państwowa składa się z 450 deputowanych wybieranych na pięcioletnią kadencję. Deputowani nie mogą jednocześnie zajmować stanowisk publicznych ani prowadzić działalności zarobkowej, z wyjątkiem działalności dydaktycznej, naukowej oraz twórczej. Aktualną strukturę polityczną Dumy przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 3.3. Struktura partyjna Dumy Państwowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strony internetowej Dumy Państwowej, http://duma.gov.ru/duma/factions, [dostęp: 11.11.2022].

Zgodnie z *Konstytucją Federacji Rosyjskiej* do kompetencji Dumy Państwowej należy zatwierdzanie, na wniosek prezydenta, kandydatury prezesa Rady Ministrów, a także kandydatur wicepremierów i ministrów federalnych. Wyjątek stanowią ministrowie odpowiedzialni za obronę, bezpieczeństwo państwa, sprawy wewnętrzne, wymiar

[388] *Постановление Совета Федерации № 461-СФ от 19 октября 2022 года „Об изменении состава Временной комиссии Совета Федерации по защите государственного суверенитета и предотвращению вмешательства во внутренние дела Российской Федерации*", http://council.gov.ru/structure/commissions/iccf_def, [dostęp: 11.11.2022].

[389] Zob. *Ежегодный доклад Временной комиссии Совета Федерации по защите государственного суверенитета и предотвращению вмешательства во внутренние дела Российской Федерации (23 декабря 2022 г.)*, http://council.gov.ru/structure/commissions/iccf_def/plans/141465, [dostęp: 3.01.2023].

sprawiedliwości, sprawy zagraniczne, reagowanie kryzysowe oraz bezpieczeństwo publiczne. Ich powoływanie pozostaje wyłączną kompetencją Prezydenta, zgodnie z art. 83 ust. e.1 Konstytucji FR. Istotną prerogatywą Dumy Państwowej jest również możliwość wniesienia oskarżenia wobec Prezydenta w celu jego usunięcia z urzędu lub w przypadku trwałego zaprzestania pełnienia przez niego obowiązków. Jednak ze względu na obecny układ sił politycznych i dominację partii rządzącej, realna skuteczność tego mechanizmu jest ograniczona. Ustawy federalne przyjmowane przez Dumę Państwową w sprawach budżetu państwa, ratyfikacji i wypowiadania umów międzynarodowych, statusu i ochrony granic państwowych oraz wojny i pokoju, muszą zostać obligatoryjnie rozpatrzone przez Radę Federacji[390].

Duma Państwowa może powoływać komitety i komisje spośród deputowanych do izby[391]. Zgodnie z jej regulaminem[392] komisje pod względem stanu osobowego tworzone są na zasadzie proporcjonalnej reprezentacji frakcji. Komitet może powoływać podkomitety zgodnie z obszarami swojej działalności. Komisje Dumy Państwowej powołuje się na okres nie dłuższy niż jej kadencja. Obecnie, w obszarze szeroko pojętego bezpieczeństwa, działają następujące komitety i komisje[393]:

a) komitety:
   - Bezpieczeństwa i Zwalczania Korupcji;
   - Budowy Państwa i Legislacji;
   - Wspólnoty Niepodległych Państw, Integracji Eurazjatyckiej i Stosunków z Rodakami;
   - Narodowości;
   - Polityki Informacyjnej, Technologii Informacyjnych i Komunikacji;
   - Międzynarodowych;
   - Rozwoju Dalekiego Wschodu i Arktyki;
   - Polityki Gospodarczej;
   - Energii;
b) Komisje:
   - Zbadania faktów ingerencji obcych państw w wewnętrzne sprawy Rosji;

[390] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 106, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 01.11.2022].
[391] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 101, ust. 3, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 11.11.2022].
[392] *Регламент Государственной Думы принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 22 января 1998 года № 2134-II ГД*, http://duma.gov.ru/duma/about/regulations, [dostęp: 11.11.2022].
[393] *Комитеты и комиссии*, http://duma.gov.ru/duma/commissions, [dostęp: 11.11.2022].

– Rozpatrzenia wydatków budżetu federalnego mających na celu zapewnienie obrony narodowej, bezpieczeństwa narodowego i egzekwowania prawa.

Zarówno Rada Federacji, jak i Duma Państwowa posiadają uprawnienia w zakresie kontroli parlamentarnej. Obejmują one m.in. prawo kierowania oficjalnych zapytań do szefów organów władzy państwowej oraz organów samorządu terytorialnego w sprawach mieszczących się w zakresie ich kompetencji. Szczegółowy tryb sprawowania tej kontroli określają ustawy federalne oraz regulaminy izb Zgromadzenia Federalnego[394]. Podobnie jak parlamenty innych państw, Zgromadzenie Federalne FR pełni funkcje legitymizacyjną, informacyjną oraz reprezentacyjną na arenie międzynarodowej. W ocenie autora, instytucja ta nie odgrywa jednak istotnej roli w procesie formułowania decyzji strategicznych i koncepcji politycznych, koncentrując się głównie na realizacji kierunków wyznaczanych przez prezydenta.

Zgodnie z art. 101 ust. 5 funkcję kontrolną w zakresie wykonania budżetu federalnego realizuje Izba Obrachunkowa[395]. Do zadań Izby Obrachunkowej Federacji Rosyjskiej należy między innymi kontrola celowości i efektywności wykorzystania środków budżetu federalnego, ocena wiarygodności sprawozdawczości budżetowej głównych dysponentów środków publicznych, a także nadzór nad zgodnością przepływu środków z budżetu federalnego i funduszy pozabudżetowych w Banku Centralnym z obowiązującym prawem[396].

3.1.3. Rząd Federacji Rosyjskiej

Władzę wykonawczą w Federacji Rosyjskiej sprawuje Rząd, działający pod ogólnym kierownictwem Prezydenta. W jego skład wchodzą Prezes Rady Ministrów, wicepremierzy oraz ministrowie federalni. Rząd kieruje działalnością federalnych organów wykonawczych, z wyjątkiem tych, które pozostają bezpośrednio podporządkowane Prezydentowi Federacji Rosyjskiej. Struktura i zadania tych organów zostały omówione w rozdziale poświęconym kompetencjom głowy państwa.. Zgodnie Dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 21 stycznia 2020 r. (ze zmianami z dnia 20 października 2022 r.) *O strukturze federalnych organów wykonawczych* do ministerstw federalnych, służb i agencji federalnych kierowanych przez rząd należą[397]:

a) Ministerstwo Zdrowia;

---

[394] *Федеральный закон „О парламентском контроле" от 07.05.2013 N 77-ФЗ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_145996, [dostęp: 12.11.2022].

[395] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 101 ust. 5, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 01.11.2022].

[396] *Федеральный закон „О Счетной палате Российской Федерации" от 05.04.2013 N 41-ФЗ*, art. 5, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_144621/f81be47dac724b24dec2976b1d7b743a725cd394, [dostęp: 01.11.2022].

[397] *Указ Президента РФ от 21.01.2020 N 21 „О структуре федеральных органов исполнительной власти"*, http://kremlin.ru/events/president/news/62622, [dostęp: 07.11.2022].

b) Ministerstwo Kultury;
c) Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
d) Ministerstwo Zasobów Naturalnych i Ekologii;
e) Ministerstwo Przemysłu i Handlu;
f) Ministerstwo Edukacji;
g) Ministerstwo ds. Rozwoju Dalekiego Wschodu i Arktyki;
h) Ministerstwo Rolnictwa;
i) Ministerstwo Sportu Federacji Rosyjskiej;
j) Ministerstwo Budownictwa, Mieszkalnictwa i Usług Komunalnych;
k) Ministerstwo Transportu;
l) Ministerstwo Pracy i Ochrony Socjalnej;
m) Ministerstwo Finansów;
n) Ministerstwo Rozwoju Cyfrowego, Telekomunikacji i Środków Masowego Przekazu;
o) Ministerstwo Rozwoju Gospodarczego;
p) Ministerstwo Energii.

Do kompetencji Rządu Federacji Rosyjskiej należy opracowywanie projektu budżetu federalnego, jego realizacja oraz przedstawienie Dumie Państwowej sprawozdania z jego wykonania. Rząd odpowiada również za prowadzenie polityki obronnej i zagranicznej państwa, a także za działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. W zakresie jego obowiązków leży ponadto dbanie o praworządność, ochronę praw i wolności obywatelskich, mienia publicznego, porządku publicznego oraz przeciwdziałanie przestępczości.

Działający od 8 maja 2012 r. rząd Dmitrija Miedwiediewa podał się do dymisji 15 stycznia 2020 r.[398]. Decyzja została ogłoszona w kontekście propozycji zmiany konstytucji, ogłoszonych przez prezydenta Władimira Putina w orędziu do Zgromadzenia Federalnego[399]. W wyniku rekonstrukcji rządu Dmitrij Miedwiediew został mianowany na stanowisko wiceprzewodniczącego Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, natomiast funkcję Prezesa Rady Ministrów objął dotychczasowy szef Federalnej Służby Podatkowej, Michaił Miszustin. Choć Miedwiediew ustąpił z urzędu premiera, utrzymał istotną pozycję polityczną, obejmując specjalnie utworzoną funkcję, która umożliwia mu dalszy udział w procesach decyzyjnych w otoczeniu prezydenta. Jak poinformował rzecznik Kremla Dmitrij Pieskow, decyzja o dymisji rządu była związana z nowymi zadaniami i ocenami przedstawionymi przez Władimira Putina w orędziu do Zgromadzenia Federalnego, zapowiadającym zmiany

[398] *Встреча с членами Правительства*, http://kremlin.ru/events/president/news/62585, [dostęp: 12.11.2022].
[399] *Послание Президента Федеральному Собранию*, http://kremlin.ru/events/president/news/62582, [dostęp: 12.11.2022].

w *Konstytucji FR*. Pieskow podkreślił, że rząd Miedwiediewa zdecydował się podać do dymisji, aby „dać prezydentowi carte blanche na realizację narodowych celów rozwojowych”[400]. Nowy Prezes Rady Ministrów, Michaił Miszustin, to zawodowy urzędnik, który przez ostatnią dekadę kierował Federalną Służbą Podatkową. Do momentu nominacji pozostawał poza głównym nurtem życia politycznego i nie był związany z żadną partią. Jego technokratyczny profil, brak politycznych ambicji oraz doświadczenia parlamentarnego sugerują, zdaniem części komentatorów, że Miszustin został wybrany ze względu na przewidywalność i gotowość do lojalnej realizacji kierunków polityki wyznaczanych przez Władimira Putina, co w okresie przejściowym związanym z reformami konstytucyjnymi mogło być szczególnie istotne.[401]. Michaił Miszustin bywa często określany jako sprawny technokrata i skuteczny menedżer, posiadający dogłębną wiedzę na temat funkcjonowania systemu podatkowego oraz mechanizmów gospodarczych państwa. Jego doświadczenie oraz ekspercki charakter działalności administracyjnej czynią go odpowiednim kandydatem na stanowisko premiera w warunkach spowolnienia gospodarczego i wyzwań fiskalnych, z jakimi zmaga się Rosja.

3.1.4. Władza sądownicza

Rozwiązania ustrojowe w zakresie sądownictwa ujęte zostały w rozdziale 7 *Konstytucji Federacji Rosyjskiej*, a rozwinięte w ustawie *O systemie sądownictwa Federacji Rosyjskiej*[402] przyjętej w 1996 r. (ostatnia nowelizacja 16 kwietnia 2022r.), ustawie *O statusie sędziów w Federacji Rosyjskiej*[403] oraz innych aktach ustawodawczych i wykonawczych. Zgodnie z art. 118 *Konstytucji* władza sądownicza sprawowana jest poprzez prowadzenie postępowań konstytucyjnych, cywilnych, administracyjnych i karnych. System sądownictwa opiera się na strukturze obejmującej organy o zróżnicowanych kompetencjach, które działają niezależnie od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Do sądów federalnych należą: Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej[404], Sąd Najwyższy Federacji Rosyjskiej[405], sądy najwyższe republik, sądy okręgowe, sądy miast o znaczeniu federalnym, sądy obwodu autonomicznego i okręgów autonomicznych, sądy rejonowe, sądy wojskowe, Najwyższy Sąd Arbitrażowy Federacji

[400] *Кремль объяснил отставку правительства Медведева*, https://tvzvezda.ru/news/ 20201261 54-GPusS.html, [dostęp: 12.11.2022].
[401] *Who is Russia's new prime minister Mikhail Mishustin?*, https://www.nbcnews.com/news/world/who-russia-s-new-prime-minister-mikhail-mishustin-n1117251, [dostęp: 12.11.2022].
[402] *Федеральный конституционный закон от 31.12.1996 N 1-ФКЗ (ред. от 16.04.2022) „О судебной системе Российской Федерации”*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12834, [dostęp: 13.11.2022].
[403] *Закон РФ „О статусе судей в Российской Федерации”* от 26.06.1992 N 3132-1, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_648, [dostęp: 13.11.2022].
[404] *Конституционный Суд*, http://www.ksrf.ru, [dostęp: 13.11.2022].
[405] *Верховный Суд Российской Федерации*, https://supcourt.ru, [dostęp: 13.11.2022].

Rosyjskiej[406], federalne sądy arbitrażowe okręgów (kasacyjne sądy arbitrażowe), apelacyjne sądy arbitrażowe, sądy arbitrażowe podmiotów wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej, tworzące system federalnych sądów arbitrażowych. Sądami podmiotów wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej są: sądy konstytucyjne oraz sędziowie pokoju[407].

Jak zauważa Jadwiga Rogoża problemem rosyjskiego sądownictwa jest zachwianie lub wręcz niewłaściwe funkcjonowanie trójpodziału władzy oraz formalnej i nieformalnej koncentracji najważniejszych uprawnień przez ośrodek prezydencki[408]. W systemie politycznym współczesnej Rosji władza sądownicza w praktyce często pełni funkcję wspierającą wobec organów władzy wykonawczej, sankcjonując i legitymizując podejmowane przez nie decyzje. Potwierdzeniem tej tezy może być wypowiedź Valerego Zorkina, przewodniczącego Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, który stwierdził, że „obrona praw człowieka nie powinna podważać moralnych podstaw społeczeństwa i niszczyć jego tożsamości religijnej", a także że „zapewnienie praw obywatelom nie powinno zagrażać suwerenności państwa" [409]. Słowa te ilustrują charakterystyczne dla rosyjskiego modelu ustrojowego podporządkowanie standardów praw człowieka interesowi państwa i dominującym wartościom ideologicznym.. Potwierdza to jedną z głównych zasad rosyjskiego systemu władzy: interesy państwa są nadrzędne wobec interesów obywateli oraz wszelkich innych podmiotów.

3.1.5. Partie polityczne

Analizując instytucjonalne ramy kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa, niezbędne jest uwzględnienie roli partii politycznych w tym procesie. Choć *Konstytucja Federacji Rosyjskiej* uznaje pluralizm polityczny i system wielopartyjny, rzeczywisty wpływ ugrupowań politycznych na kierunki polityki bezpieczeństwa pozostaje silnie zróżnicowany i w dużej mierze podporządkowany dominującej pozycji partii rządzącej[410]. W oparciu o konstytucyjną zasadę pluralizmu politycznego państwo zobowiązane jest do zapewnienia równości partii politycznych wobec prawa, niezależnie od ich ideologii, celów czy treści

[406] *Высший Арбитражный Суд Российской Федерации*, http://council.gov.ru/services/reference/9482, [dostęp: 13.11.2022].
[407] Sędziowie pokoju rozpatrują sprawy cywilne, administracyjne i karne, w których czas trwania kary w postaci pozbawienia wolności nie przekracza 3 lat lub kwota roszczenia pieniężnego nie przekracza 100 tysięcy rubli.
[408] J. Rogoża, *Sądownictwo w Federacji Rosyjskiej*, wyd. Urząd do spraw cudzoziemców, Warszawa 2021, s. 5.
[409] В. Зорькин, *Защита прав человека не должна создавать угрозу суверенитету государства и подрывать нравственные устои общества*, http://www.sclj.ru/massmedia/detail.php?SECTION_ID=477&ELEMENT_ID=7594, [dostęp: 12.11.2022].
[410] *Конституция РФ с изменениями 2022 г.*, art. 13 ust. 3, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 12.11.2022].

zawartych w dokumentach założycielskich i programowych [411]. Zgodnie z ustawą partia polityczna jest stowarzyszeniem publicznym, którego celem jest umożliwienie obywatelom udziału w życiu politycznym poprzez kształtowanie i wyrażanie ich woli, uczestnictwo w działaniach publicznych oraz udział w wyborach i referendach. Partie odgrywają również istotną rolę w reprezentowaniu interesów obywateli w organach władzy państwowej i samorządowej[412]. Aktualnie w Rosji funkcjonuje 30 takich partii[413].

Od 17 do 19 września 2021 r. w Rosji odbyły się wybory do Dumy Państwowej. W dniu 24 września 2021 r. Centralna Komisja Wyborcza Federacji Rosyjskiej (CKW) uznała je za ważne. Według CKW ostateczna frekwencja wyborcza wyniosła 51,72%. W ich wyniku partia Jedna Rosja zdobyła 324 mandaty (czyli uzyskała większość konstytucyjną), Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej 57 mandatów, Sprawiedliwa Rosja – 27, LDPR – 21, Nowi Ludzie – 13, a Platforma Obywatelska oraz Ojczyzna i Partia Rozwoju otrzymały po jednym mandacie. Niezależni kandydaci uzyskali 5 mandatów[414]. Pomimo zapewnień Wiaczesława Wołodina, że „(…) była to być może jedna z najbardziej konkurencyjnych kampanii wyborczych ostatnich czasów, a poziom rozwoju technologii informatycznych umożliwił przejrzystość wyborów”[415] to wysoki oficjalny wynik Jednej Rosji w opinii analityków Ośrodka Studiów Wschodnich jest efektem manipulacji i fałszerstw. Ułatwiło je trzydniowe głosowanie oraz duża liczba głosów oddanych poza lokalami wyborczymi. Analitycy zakładają, że zakładać, że skala fałszerstw wyniosła ok. 30%. Znacznie wzrosła również skala represji wobec przeciwników politycznych, co było pochodną protestów na Białorusi w 2020 r. oraz systematycznie pogarszające się na tle problemów socjalnych nastroje społeczne w samej Rosji. W sierpniu 2021 r. ponad 44% respondentów wskazało, że FR zmierza w złym kierunku, a 37% nie popierało działań prezydenta Putina. W sondażach ośrodków kontrolowanych przez państwo poparcie dla Jednej Rosji spadło do poziomu poniżej 30%, tj. najniższego od 2008 r.[416]. Liczbę partii reprezentowanych w Dumie Państwowej i Radzie Federacji oraz ich stosunek do prezydenta przedstawia poniższa tabela.

---

411 *Федеральный закон от 11.07.2001 N 95-ФЗ (ред. от 01.04.2022) „О политических партиях”*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_32459, [dostęp: 12.11.2022].

412 Tamże, art. 3 ust. 1.

413 *Список зарегистрированных политических партий*, https://minjust.gov.ru/ru/pages/politicheskie-partii, [dostęp: 14.11.2022].

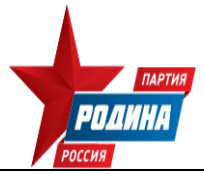
414 *Итоги выборов в Государственную Думу VIII созыва*, http://duma.gov.ru/news/52313, [dostęp: 14.11.2022].

415 *Володин назвал избирательную кампанию самой конкурентной за последнее время Подробнее*, https://eadaily.com/ru/news/2021/09/20/volodin-nazval-izbiratelnuyu-kampaniyu-samoy-konkurentnoy-za-poslednee-vremya, [dostęp: 14.11.2022].

416 M. Domańska, *Rosja: wybory bez wyboru*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-20/rosja-wybory-bez-wyboru, [dostęp: 12.11.2022].

Tabela 3.2. Liczba partii reprezentowanych w Dumie Państwowej i Radzie Federacji

Nazwa Partii	Logo	Data założenia	Lider	Ideologia	Stosunek do prezydenta	Liczba przedstawicieli w Dumie	Liczba przedstawicieli w Radzie Federacji	Sojusze
Jedna Rosja *Единая Россия*		2001	Dmitrij Miedwiediew	Konserwatyzm, nacjonalizm, putinizm	Wspierający	324 / 450	142 / 208	Ogólnorosyjski Front Ludowy
Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej *Коммунистическая Партия Российской Федерации*		1993	Giennadij Ziuganow	Komunizm, marksizm-leninizm, nacjonalizm, konserwatyzm społeczny	Miękka opozycja	57 / 450	4 / 208	Związek Partii Komunistycznych – Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
Sprawiedliwa Rosja — za prawdą *Справедливая Россия — За правду*		2006	Siergiej Mironow	Socjalistyczna alternatywa dla Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej	Wspierający	27 / 450	4 / 208	Ogólnorosyjski Front Ludowy
Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji *Либерально-демократическая партия России*		1992	Leonid Słucki	Panslawizm, monarchizm, interwencjonizm gospodarczy, konserwatyzm społeczny, prawicowy populizm	Miękka opozycja/wspierający	21 / 450	4 / 208	
Nowi ludzie *Новые люди*		2020	Aleksiej Nieczajew	Komunitaryzm Regionalizm Demokracja bezpośrednia	Wspierający	13 / 450	0 / 208	

Ojczyzna *Родина*		2003,	Aleksiej Żurawliow	Nacjonalizm, konserwatyzm, konserwatyzm społeczny, prawicowy populizm	Wspierający	1 / 450	0 / 208	Ogólnorosyjski Front Ludowy
Partia Wzrostu *Партия Роста*		2016	Boris Titov	Konserwatyzm liberalny, liberalizm ekonomiczny	Wspierający	1 / 450	0 / 208	
Platforma Obywatelska *Гражда́нская Платфо́рма*		2012	Rifat Szejchutdinow	Liberalny konserwatyzm, liberalizm gospodarczy	Wspierający	1 / 450	0 / 208	
Kandydaci niezależni						5 / 450	14 / 10 vacat/208	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strony internetowej Rady Federacji, http://www.council.gov.ru, internetowej Dumy Państwowej, http://duma.gov.ru/duma/factions, stron partii politycznych [dostęp: 11.11.2022].

3.1.6. Grupy interesu

Jednym z głównych wyzwań dla badaczy systemu władzy w Rosji jest nieprzejrzystość mechanizmów podejmowania decyzji politycznych. Istnieje duża rozbieżność między formalną strukturą władzy a nieformalnymi powiązaniami politycznymi. Zrozumienie ich natury daje podstawy do teoretycznego określenia głównych kierunków przyszłej polityki, intencji grup rządzących i ich realnych możliwości. Grupy interesu istniały w Rosji, jak i w innych państwach, na przestrzeni dziejów, odkąd zaczęły kształtować się systemy władzy. Celem ich działania jest osiągniecie określonego interesu wyrażającego się najczęściej w przywilejach, władzy lub korzyściach materialnych. Nie ulega wątpliwości, że w Rosji funkcjonuje szereg wpływowych grup walczących o przychylność Putina. Jak zauważa Raszid Muchajew prawdopodobieństwo realizacji interesu grupy zależy od zespołu jej możliwości. Badacz zalicza do nich[417]:

a) bliskość osoby lub organizacji podejmującej decyzję;
b) dostępność wystarczających środków finansowych na cały zakres działań zapewniających realizację interesów (w tym np. finansowanie kampanii wyborczej);
c) możliwość wywierania nacisku politycznego w najszerszym tego słowa znaczeniu (od groźby strajku po głosowania w parlamencie);
d) możliwość wywierania presji ekonomicznej;
e) możliwości informacyjne (bliskość kontaktów i możliwość oddziaływania na media) w celu kształtowania opinii publicznej.

Przedmiotem wpływu grup interesu są najczęściej decyzje polityczne oraz warunki działalności gospodarczej, a także korzystne dla danej grupy rozwiązania prawne w różnych obszarach funkcjonowania państwa. Według Tatiany Stanowajewej[418] w ramach rosyjskiej elity wyraźnie ukształtowało się pięć kluczowych grup mogących pełnić specjalną funkcję w systemie zarządzania państwem. Mają one publicznie wyrażane lub zakamuflowane preferencje ideologiczne, a także możliwość wpływania na podejmowanie decyzji. Do mających największy wpływ na kształtowanie polityki państwa we wszystkich obszarach badaczka zalicza następujące grupy graczy politycznych[419]:

---

[417] Р. Мухаев, *Политология*, Проспект, Москва 2022, s. 370.

[418] Tatyana Stanovaya jest ekspertem wizytującym w programie rosyjskiej polityki wewnętrznej i instytucji politycznych w Carnegie Moscow Center. Jednocześnie prowadzi firmę analityczną R.Politik. Tatyana Stanowaja jest również członkiem Rady Naukowej centrum analitycznego „Observo" (L'Osservatore) przy Francusko-Rosyjskiej Izbie Przemysłowo-Handlowej. Komentuje rosyjską politykę wewnętrzną dla publikacji takich jak RBC, Vedomosti, Kommersant, The Washington Post, Foreign Policy, Figaro, Liberation, Politico, The Wall Street Journal, AFP, Reuters i innych.

[419] Т. Становая, *Пять путинских элит на фоне транзита*, https://carnegieendowment.org/2020/02/27/ru-pub-81158, [dostęp: 15.11.2022].

a) *orszak Putina*, składający się z osób bliskich prezydentowi i pozostających z nim w stałym kontakcie. Jego skład zmieniał się w ciągu ponad 20 lat: współpracownicy prezydenta, którzy doszli z nim do władzy w 2000 r., zostali zastąpieni przez bardziej „technicznych" i znacznie młodszych. Obecnie najbardziej prominentnymi postaciami są szefowie FSB Rosji i Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, Szef Administracji prezydenta Anton Wajno, sekretarz prasowy prezydenta Dmitrij Pieskow, szef asystentów prezydenta Dmitrij Kalimulin (do jego zadań należy między innymi przygotowywanie projektów corocznych orędzi prezydenta do Zgromadzenia Federalnego Rosji oraz innych dokumentów programowych i przemówień, przygotowywanie materiałów informacyjnych i analitycznych dla prezydenta);
b) *przyjaciele Putina*, grupa składająca się z współpracowników z etapu pracy w NRD, merostwie Petersburga, sparing partnerzy judo, partnerzy biznesowi, zwłaszcza spółdzielnia *Jezioro*[420]. Grupę stanowią: Dmitrij Miedwiediew, Siergiej Iwanow, Dmitrij Kozak, Aleksiej Kudrin, którzy współpracowali z Putinem, zanim został wybrany na prezydenta, bracia Rotenbergowie, bracia Kowalczukowie, Giennadij Timczenko, Jewgienij Prigożyn, Igor Sieczin (Rosnieft), Siergiej Czemezow (Rostec), Aleksiej Miller (Gazprom), German Gref (Sbierbank), Nikołaj Tokariew (Transnieft), Anatolij Czubajs (Rosnano). Cechą szczególną tej grupy jest dysponowanie przez jej członków dużymi środkami finansowymi, medialnymi lub innymi. Następuje tutaj szczególna symbioza interesów: Kreml zapewnia patronat polityczny, a w zamian oligarchowie pozwalają władzom wykorzystywać ich majątek do celów politycznych;
c) *polityczni technokraci* stanowią główny filar Putina w realizacji polityki państwa. Są to osoby stabilizujące system władzy w Rosji. Przed objęciem swoich stanowisk nie byli zaliczani do najbliższego kręgu prezydenta, ale swoim profesjonalizmem i brakiem poważniejszych niepowodzeń zdobyli zaufanie prezydenta. W przeciwieństwie do *grupy przyjaciół* technokraci polityczni nie byli blisko związani z Putinem, zanim został prezydentem. Wspinali się oni po szczeblach kariery za czasów Jelcyna, natomiast przełom w ich karierach i integracja z nową rzeczywistością polityczną nastąpiła za prezydentury Putina. Do tej grupy należy zaliczyć Siergieja Kirijenkę (od 15 listopada 2005 r. szef Federalnej Agencji Energii Atomowej Rosji, a od 2016 r. pierwszy zastępca szefa administracji prezydenta), Siergieja Szojgu (od 6 listopada 2012 r. minister obrony FR), Siergieja Ławrowa (od 9 marca 2004 minister spraw

[420] *Jezioro* to spółdzielnia założona 11 listopada 1996 r. przez Władimira Putina i współpracowników tj.: Władimir Smirnow, Jurij Kowalczuk, Władimir Jakunin, Nikolai Shamalov, Sergey Fursenko, Andrey Fursenko, Wiktor Myachin. Firma budowała luksusowe dacze we wsi Sołowiowka na brzegu Jeziora Komsomolskiego niedaleko Sankt Petersburga.

zagranicznych), Antona Siłuanowa (od 16 grudnia 2011 r. minister finansów), Elwirę Nabiullinę (od 24 czerwca 2013 r. prezes banku centralnego) oraz Michaiła Miszustina (obecnego premiera). Grupa ta może wpływać zarówno na wyznaczanie kierunków polityki, jak i ich realizację;

d) *strażnicy reżimu*, grupa, jak podkreśla Stanowaja, nosicieli ideologii władzy. Jej początków należy upatrywać w grudniu 2012 r., kiedy Putin ogłosił znaczenie „więzi duchowych" i tradycyjnych wartości dla narodu – nowej konserwatywnej ideologii. Jest to okres kiedy po raz pierwszy Rosja zaczęła się przeciwstawiać wartościom „rozkładającego się" Zachodu. Kilka lat później, począwszy od 2016 r., dodano do tego nowy element – „putinizm" jako jedyną alternatywę dla Rosji. Do tej grupy należy zaliczyć przewodniczącego Komitetu Śledczego Federacji Rosyjskiej kolega szkolny Putina) Aleksandra Bastrykina, Dyrektora Służby Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej Siergieja Naryszkina oraz sekretarz Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Nikołaja Patruszewa. Nigdy w ciągu istnienia Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, co autor podkreślał wcześniej, nie wpływała ona tak aktywnie na tworzenie dokumentów koncepcyjnych, nie tylko w wąskich zagadnieniach bezpieczeństwa, ale także w szerokim kontekście polityki bezpieczeństwa. Poglądy antyzachodnie i antyliberalne mają na celu konserwację funkcjonującego systemu i ochronę przed wyzwaniami zarówno zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi;

e) *wykonawcy*, będący najmniejszymi elementami systemu. Można ich wyróżnić na podstawie dwóch kryteriów tj. mają niewielką wartość osobistą dla Putina oraz są wystarczająco wygodni, o ile nie odnoszą większych porażek. Do tej grupy można zaliczyć wicepremierów, pozostałych ministrów oraz zdecydowaną większość gubernatorów. Grupa ta odpowiada za rutynowe działania rządu, w których krzyżują się interesy wcześniej wymienionych grup. Jak zauważa Tatiana Stanowajewa, *wykonawcy* są najbardziej odideologizowaną część elity, która jest niezwykle nieufna zarówno wobec tendencji konserwatywnych, jak i ekspansji sił bezpieczeństwa. Im silniejszy będzie trend represyjny, tym głębsza będzie ideologiczna sprzeczność między *strażnikami* a *wykonawcami* putinowskiej biurokracji.

Proces kształtowania polityki bezpieczeństwa Rosji jest jednocześnie zależny od ram instytucjonalnych i w bardzo dużej mierze od tych pozainstytucjonalnych. Im bardziej skonfliktowane otoczenie zewnętrzne i im bardziej nieprzejednane relacje z Zachodem, tym więcej korzyści politycznych uzyskają konserwatyści, wraz z prawem do domagania się zacieśnienia reżimu, walki z zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Nawet

w przypadku hipotetycznej poprawy stosunków z Zachodem nie można liczyć na wewnętrzną odwilż polityczną i diametralną zmianę kursu w tym obszarze.

3.2. Założenia polityki bezpieczeństwa FR

Pełnowymiarowa inwazja Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. spowodowała, że zagadnienia związane z planowaniem strategicznym w obszarze bezpieczeństwa znalazły się w centrum uwagi badaczy. Przyjęte przez Rosję koncepcje, strategie i doktryny są podstawowymi dokumentami, w których poszczególne organy władzy dokonują oceny zagrożeń i formułują sposób reagowania na nie. Ocena poszczególnych faz wojny z 2014 r. oraz zapewne wojny z 2022 r. wskazuje na mocne i słabe strony planowania strategicznego FR, co ma swoje odzwierciedlenie także w treści dokumentów strategicznych w obszarze szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa. Przykładowo po konflikcie z Ukrainą w 2014 roku Rosja przyjęła 31 grudnia 2015 roku *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej*[421] i zastępującą ją strategię z 2 lipca 2021 roku[422].

Podstawę prawną systemu bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej stanowią: Konstytucja FR, powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego, ratyfikowane przez Rosję umowy międzynarodowe, federalne ustawy konstytucyjne, ustawa o bezpieczeństwie oraz inne akty normatywne wydawane na szczeblu federalnym i regionalnym przez podmioty Federacji. Zgodnie z zapisami federalnej ustawy z dnia 28 grudnia 2010 r. *O bezpieczeństwie*[423], bezpieczeństwo państwa stanowi integralny element zarówno polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej FR. Polityka bezpieczeństwa państwa obejmuje zestaw skoordynowanych i wzajemnie powiązanych środków politycznych, organizacyjnych, społeczno-gospodarczych, wojskowych, prawnych, informacyjnych, specjalnych oraz innych, realizowanych w ramach jednolitego planu i ukierunkowanych na zapewnienie bezpieczeństwa państwa[424]. Główne kierunki polityki bezpieczeństwa państwa wyznacza Prezydent Federacji Rosyjskiej, który zatwierdza *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego* oraz inne kluczowe dokumenty koncepcyjne i doktrynalne w tym zakresie. Realizację tej polityki powierzono organom władzy federalnej, władzom podmiotów Federacji oraz jednostkom samorządu terytorialnego. Podmioty te działają w oparciu o dokumenty programoweopracowywane przez Radę Bezpieczeństwa

[421] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 12.11.2022].
[422] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 12.11.2022].
[423] *Федеральный закон от 28.12.2010 г. № 390-ФЗ О безопасности,* http://www.kremlin.ru/acts/bank/32417, [dostęp: 12.11.2022].
[424] Tamże, art. 4 ust. 1.

i zatwierdzane przez prezydenta. Zgodnie z ustawą *O bezpieczeństwie* katalog działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa obejmuje[425]:

a) prognozowanie, identyfikację, analizę i ocenę zagrożeń bezpieczeństwa;
b) określanie głównych kierunków polityki państwa i planowania strategicznego w dziedzinie bezpieczeństwa;
c) opracowywanie regulacji prawnych w dziedzinie bezpieczeństwa;
d) opracowywanie i przygotowanie zbioru środków operacyjnych służących identyfikacji, zapobieganiu i eliminowaniu zagrożeń bezpieczeństwa, lokalizowaniu i neutralizowaniu skutków ich wystąpienia;
e) zapewnienie specjalnych środków ekonomicznych w celu utrzymania bezpieczeństwa;
f) opracowywanie, wytwarzanie i wprowadzanie nowoczesnych rodzajów uzbrojenia, sprzętu wojskowego oraz sprzętu podwójnego zastosowania;
g) organizację działalności naukowej w dziedzinie bezpieczeństwa;
h) koordynację działań władz federalnych, władz podmiotów wchodzących w skład FR i samorządów terytorialnych w dziedzinie bezpieczeństwa;
i) finansowanie wydatków związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa oraz kontrolę celowego ich wydatkowania;
j) współpracę międzynarodową na rzecz bezpieczeństwa państwa;
k) wdrażanie innych środków w dziedzinie bezpieczeństwa zgodnie z ustawodawstwem Federacji Rosyjskiej.

Zgodnie z przedmiotową ustawą do głównych celów współpracy międzynarodowej Federacji Rosyjskiej należą: obrona suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa, a także przeciwdziałanie zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym. Istotne znaczenie przypisuje się również ochronie praw i interesów obywateli rosyjskich przebywających za granicą oraz uczestnictwu w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych.. W ramach nowelizacji ustawy, na mocy federalnej ustawy nr 365-FZ z dnia 9 listopada 2020 r.[426], wprowadzono zapis stanowiący, że decyzje organów międzynarodowych, wydane na podstawie umów międzynarodowych zawartych przez Federację Rosyjską, nie będą podlegały wykonaniu, jeżeli ich interpretacja pozostaje w sprzeczności z rosyjską konstytucją. Realizacja wskazanych celów jest koordynowana przez prezydenta za pośrednictwem Rady Bezpieczeństwa, a także przez rząd, federalne organy władzy oraz władze podmiotów federacji w ramach ich ustawowych kompetencji.

[425] Tamże, art. 3.
[426] *Федеральный закон О внесении изменений в Федеральный закон О безопасности от 09.11.2020 г. N 365-ФЗ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_367137, [dostęp: 12.11.2022].

Ważnym aktem prawnym regulującym ramy planowania strategicznego w Rosji, koordynującym zarządzanie strategiczne oraz precyzującym kompetencje organów władzy federalnej i władz podmiotów federacji w tym zakresie, jest *Federalna ustawa o planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej*[427]. Analiza zapisów ustawy pozwala stwierdzić, że w Rosji planowanie strategiczne postrzegane jest jako zorganizowana działalność podmiotów zaangażowanych w ten proces, ukierunkowana na wyznaczanie celów, prognozowanie oraz programowanie rozwoju społeczno-gospodarczego państwa. Głównym celem tego procesu jest rozwiązywanie problemów związanych ze zrównoważonym rozwojem FR i jej podmiotów, a także zapewnienie bezpieczeństwa narodowego. System planowania strategicznego stanowi mechanizm koordynujący współpracę między uczestnikami procesu. Opiera się on na zasadach planowania i obejmuje opracowywanie, wdrażanie, monitorowanie oraz kontrolowanie realizacji dokumentów strategicznych[428]. Rezultatem procesu planowania strategicznego jest dokument opracowywany, weryfikowany i zatwierdzany przez organy władzy państwowej lub właściwe organy podmiotów federacji. Dokument ten zawiera usystematyzowane informacje dotyczące celów, zadań oraz kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego i zapewnienia bezpieczeństwa państwa.

Ustawa o planowaniu strategicznym określa uczestników tego procesu na szczeblu federalnym, zaliczając do nich:

a) Prezydenta;
b) Zgromadzenie Federalne (Rada Federacji i Duma Państwowa);
c) Rząd;
d) Radę Bezpieczeństwa;
e) Izbę Obrachunkową;
f) Bank Centralny;
g) federalne władze wykonawcze;
h) inne organy i organizacje.

Najważniejszym uczestnikiem procesu planowania strategicznego, w kontekście instytucjonalnego kształtowania polityki bezpieczeństwa, jest prezydent. Do jego kluczowych kompetencji należy kierowanie polityką państwa w tym obszarze, wyznaczanie kierunków, celów i priorytetów polityki bezpieczeństwa, zatwierdzanie dokumentów planowania strategicznego dotyczących bezpieczeństwa narodowego oraz określanie zasad monitorowania i kontroli ich realizacji w zakresie przysługujących mu konstytucyjnych uprawnień[429]. Rząd

[427] *Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ „О стратегическом планировании в Российской Федерации”*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 12.11.2022].
[428] Tamże, art. 3, pkt 9.
[429] Tamże, art. 10.

Federacji Rosyjskiej pełni funkcję koordynacyjną w zakresie wdrażania dokumentów planowania strategicznego, dbając o spójność działań realizowanych przez poszczególne resorty. Federalne organy władzy wykonawczej, w oparciu o te dokumenty, opracowują plany operacyjne oraz odpowiadają za ich realizację, a także prowadzenie bieżącego monitoringu i kontroli na poziomie ogólnopaństwowym.

W myśl postanowień *Ustawy o planowaniu strategicznym* dokumenty odnoszące się do bezpieczeństwa narodowego są traktowane jako część systemu planowania strategicznego. Ich formalne zatwierdzenie następuje z inicjatywy Rady Bezpieczeństwa i wymaga decyzji prezydenta. Dokumenty te pełnią funkcję programową. Określają one strategiczne priorytety, cele oraz narzędzia realizacji polityki państwowej w obszarze wewnętrznym i międzynarodowym, odzwierciedlając zarazem aktualną ocenę poziomu bezpieczeństwa narodowego. Rada Bezpieczeństwa, jako organ wspierający prezydenta, sprawuje nadzór nad systematyczną oceną stanu bezpieczeństwa oraz monitoruje wdrażanie postanowień zawartych w dokumentach o charakterze doktrynalnym. W kontekście analizowanej regulacji do podstawowych dokumentów należy zaliczyć między innymi[430]:

a) coroczne orędzie prezydenta do Zgromadzenia Federalnego;
b) strategię bezpieczeństwa narodowego;
c) koncepcję polityki zagranicznej;
d) doktrynę wojenną.

3.2.1. Orędzie Prezydenta Federacji Rosyjskiej

Zgodnie z art. 84 *Konstytucji Federacji Rosyjskiej* prezydent jest zobowiązany do corocznego przedstawienia Zgromadzeniu Federalnemu orędzia, w którym dokonuje oceny sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej państwa oraz wyznacza podstawowe kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej. Orędzie to stanowi istotny element programowy, wskazujący priorytety działań organów władzy publicznej[431]. Orędzie to stanowi jedno z najważniejszych wystąpień politycznych w rosyjskim systemie władzy. Jest ono adresowane nie tylko do organów administracji publicznej wszystkich szczebli, lecz także do społeczeństwa. W jego treści prezydent dokonuje oceny bieżącej sytuacji państwa oraz wyznacza podstawowe zadania i kierunki działań na nadchodzący okres. Pierwsze takie wystąpienie miało miejsce 24 lutego

[430] Tamże, art. 11.
[431] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, art. 84, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 04.12.2022].

1994 r.[432]. Zgodnie z ustawą *o planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej*[433] orędzie stanowi podstawę do wyznaczenia strategicznych celów i priorytetów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej. Na jego podstawie określa się kierunki realizacji tych celów, a także opracowuje dokumenty planistyczne o charakterze strategicznym.. Władimir Putin wygłosił ostatnie orędzie 21 kwietnia 2021 r.[434]. W 2022 r. orędzie prezydenta przed parlamentem zostało przełożone na bliżej nieokreślony termin. Podobna sytuacja miała miejsce w 2017 roku, gdy orędzie przełożono na 1 marca 2018 r.[435]. Zdaniem analityków Instytutu Studiów nad Wojną (ISW), decyzja Władimira Putina o przełożeniu dorocznego orędzia do Zgromadzenia Federalnego może świadczyć o jego niepewności co do zdolności kontrolowania rosyjskiej przestrzeni informacyjnej w warunkach nasilającej się krytyki społecznej oraz niepowodzeń związanych z prowadzoną operacją wojskową na Ukrainie. Jak zauważają eksperci, administracja prezydencka stara się opóźnić moment, w którym konieczne będzie publiczne uzasadnienie wysokich kosztów wojny i przyznanie, że osiągnięcie pierwotnie zakładanych celów może być nierealne[436].

Na potrzeby niniejszej analizy autor dokonał przeglądu orędzia prezydenckiego z dnia 21 kwietnia 2021 r., koncentrując się na jego wymiarze związanym z polityką bezpieczeństwa. Przemówienie Władimira Putina skoncentrowane było na trzech głównych obszarach, tj. polityce społecznej, gospodarce oraz polityce zagranicznej i bezpieczeństwie. Najwięcej uwagi poświęcono zagadnieniom społecznym i ochronie zdrowia, podczas gdy kwestie związane z bezpieczeństwem i obronnością zostały zarysowane w sposób ogólny. Wśród najważniejszych zapowiedzi znalazły się zwiększenie nakładów na system opieki zdrowotnej, edukację oraz kulturę. Prezydent zwrócił również uwagę na niekorzystne tendencje demograficzne, uznając za priorytetowe osiągnięcie do 2030 roku średniej długości życia na poziomie 78 lat. Realizacja tego celu, w kontekście obecnych wskaźników społecznych i gospodarczych, stanowi jednak poważne wyzwanie. Długość życia w Rosji w 2021 r., według Rosstatu, wynosi 70,06 lat[437]. Prezydent Putin polecił również

---

[432] *Послание Президента Российской Федерации Федеральному Собранию об укреплении Российского Государства*, https://rulaws.ru/president/Poslanie-Prezidenta-RF-Federalnomu-Sobraniyu-ot-24.02.1994, [dostęp: 04.12.2022].

[433] *Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ О стратегическом планировании в Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 12.11.2022].

[434] *Послание Президента Федеральному Собранию*, http://duma.gov.ru/legislative/documents/president, [dostęp: 04.12.2022].

[435] *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 04.12.2022].

[436] *Russian Offensive Campaign Assessment, December 14*, https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-december-14, [dostęp: 15.12.2022].

[437] *Ожидаемая продолжительность жизни в России в 2021 году будет еще ниже показателей 2020 года*, https://medvestnik.ru/content/news/Ojidaemaya-prodoljitelnost-jizni-v-Rossii-v-2021-godu-budet-eshe-nije-pokazatelei-2020-goda.html, [dostęp: 15.12.2022].

rządowi Federacji Rosyjskiej wdrożenie dodatkowych środków profilaktycznych i terapeutycznych w zakresie chorób uznawanych za główne przyczyny przedwczesnych zgonów, takich jak: choroby układu krążenia, nowotwory złośliwe, schorzenia układu oddechowego oraz wirusowe zapalenie wątroby typu C. Ważnym elementem orędzia była również zapowiedź utworzenia kompleksowego systemu wsparcia rodzin wielodzietnych, mającego na celu ograniczenie ryzyka ubóstwa. W tym kontekście prezydent zaproponował wypłatę jednorazowego świadczenia w wysokości 10 000 rubli na każde dziecko w wieku szkolnym (tj. około 150 euro). Inicjatywa ta może być interpretowana jako działanie motywowane względami politycznymi, związanymi ze zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi[438] i było ono częścią kampanii wyborczej.

W obszarze gospodarczym prezydent poruszył kwestie walki z zadłużeniem regionów, wsparciem projektów infrastrukturalnych, walką z inflacją, odbudową rynku pracy, dostosowaniem się Rosji do wyzwań klimatycznych oraz odbudową rynku turystycznego po zapaści związanej z pandemią koronawirusa. Pomoc zostanie skierowana przede wszystkim do regionów o wysokim poziomie zadłużenia komercyjnego, które przekracza 25% dochodów własnych. Ma ono zostać zastąpione kredytami budżetowymi spłacanymi do 2029 r. Do tego roku zostaną również prolongowane spłaty kredytów zaciągniętych na walkę z pandemią. Do regionów będą również skierowane nowe 3-procentowe kredyty rządowe na rozbudowę infrastruktury lokalnej do 2023 r. Ich wartość wyniesie 500 mld rubli (7 mld 355 mln euro). Priorytetami w tym zakresie będą drogi, obwodnice miast, mieszkalnia, usługi komunalne oraz systemy transportu publicznego. Przykładem jest możliwość uruchomienia budowy Północnej Kolei Równoleżnikowej w Okręgu Jamalsko-Nienieckim, która ma umożliwić wykorzystanie zasobów Arktyki. Z Funduszu Dobrobytu Narodowego (FDN) mają być przeznaczone środki na przyspieszenie rozpoczętej budowy autostrady ekspresowej Moskwa-Kazań oraz przedłużenie jej do Jekaterynburga. Nadzwyczajne zyski państwowych przedsiębiorstw systematycznie zasilają FDN. W dniu 1 października 2022 r. w funduszu znajdowało się 10,792 bln rubli (równowartość około 155 mld euro), co stanowiło 8,1 proc. PKB Rosji[439]. Na koniec 2023 r. jego zasoby mają się skurczyć do 7,2 bln rubli (tj. o 4,8% PKB)[440]. Analiza orędzia wskazuje, że w sektorze gospodarczym zostanie utrzymany scentralizowany system zarządzania. W odróżnieniu od poprzednich orędzi nie zostały wyznaczone cele dotyczące

[438] W dniach 17–19 września 2021 r. odbyły się w Rosji wybory parlamentarne, a także regionalne i lokalne w części regionów.
[439] I. Trusewicz, *Fundusz Wojennego Dobrobytu, czyli zamiast nowych dróg – nowe czołgi*, https://www.rp.pl/biznes/art37201141-fundusz-wojennego-dobrobytu-czyli-zamiast-nowych-drog-nowe-czolgi, [dostęp: 15.12.2022].
[440] I. Wiśniewska, *„Wojenny" budżet Rosji na lata 2023–2025*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-12-12/wojenny-budzet-rosji-na-lata-2023-2025, [dostęp: 15.12.2022].

wzrostu PKB, dochodów państwa i inflacji. Podobnie jak wykazano wcześniej na poruszoną problematykę wpłynął kalendarz wyborczy, o czym świadczy skupienie się na potrzebach obywateli uzyskujących dochody bliskie granicy ubóstwa. W IV kwartale 2021 r. liczba obywateli o dochodach poniżej granicy ubóstwa wynosiła 8,5% ludności kraju, do dało 12,4 mln osób. Szacuje się, że 2021 r. odsetek ten sięgnie 11,0% populacji państwa, czyli 16,1 mln osób[441].

W obszarze polityki bezpieczeństwa prezydent przedstawił pięć tez:

a) celem polityki Rosji na arenie międzynarodowej jest zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa, co jest warunkiem dla stabilnego jej rozwoju;
b) Rosja ma swoje interesy, których będzie bronić w ramach prawa międzynarodowego;
c) Rosja musi zmierzyć się z wrogą i irracjonalną polityką innych państw w wobec niej;
d) państwa Zachodu odrzucają rosyjskie propozycje nawiązania międzynarodowego dialogu w dziedzinie bezpieczeństwa informacyjnego i cyberbezpieczeństwa;
e) Rosja jest otwarta na szeroką współpracę w formacie międzynarodowym, a zwłaszcza opowiada się za wzmocnieniem roli Organizacji Narodów Zjednoczonych w stosunkach międzynarodowych. Ważnymi partnerami są: Szanghajska Organizacja Współpracy, BRICS[442], WNP oraz Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.

Przyjęta narracja wystąpienia wskazuje Rosję jako ofiarę oszczerczych ataków i bezpodstawnych oskarżeń ze strony wrogich państw, które starają się narzucić jej swoją wolę, uciekając się do użycia siły, sankcji ekonomicznych lub prowokacji. Rosja odpowiada na te działania z najwyższą powściągliwością lub często pozostawia w ogóle bez reakcji, gdyż zależy jej na dobrych relacjach ze wszystkimi uczestnikami komunikacji międzynarodowej. Z drugiej zaś strony Putin zastrzega sobie prawo do wyznaczenia „czerwonej linii", na której przekroczenie zareaguje „szybko, asymetrycznie i ostro", tak że prowokatorzy będą swoich postępków „żałować tak, jak dawno niczego nie żałowali". W celu zilustrowania irracjonalnej polityki Zachodu Putin nawiązał do rzekomego spisku przeciwko Aleksandrowi Łukaszence, którego rzekomym celem był zbrojny pucz na Białorusi oraz zamordowanie jej lidera i członków jego rodziny[443]. Dodatkowo sprawa ta została powiązana z przewrotem w Kijowie

[441] *Росстат представляет информацию о границе бедности в IV квартале 2021 года*, https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/157001, [dostęp: 16.12.2022].

[442] BRICS to określenie grupy państw rozwijających się, do których należy Brazylia, Rosja, Indie, Chiny oraz od 2011 Republika Południowej Afryki (ang. *South Africa*). Nazwa pochodzi od pierwszych liter nazw tych państw. 13 kwietnia 2011 r. wraz z przyjęciem do grupy RPA zmianie uległa nazwa BRIC poprzez dodanie litery „S".

[443] 17 kwietnia 2020 r. służba prasowa FSB poinformowała o zatrzymaniu osób zaangażowanych w przygotowywanie przewrotu wojskowego na Białorusi, połączonego z zamachem na Aleksandra Łukaszenkę i jego rodzinę. Działania operacyjne prowadzono we współpracy z białoruskim KGB, a efektem koordynacji służb było aresztowanie w Moskwie na początku tygodnia białoruskiego adwokata z amerykańskim obywatelstwem Jurija Zienkowicza oraz białoruskiego publicysty i politologa Alaksandra Fiaduty. Równolegle w Szkłowie na Białorusi zatrzymany został przewodniczący jednej z głównych białoruskich partii opozycyjnych Białoruskiego

w lutym 2014 r., oraz z podjętą przez wenezuelską opozycję próbą odsunięcia od rządów prezydenta Nicolása Maduro. Aby uwiarygodnić agresywną narrację wobec Zachodu, Putin wskazał na potrzebę ciągłego rozwoju rosyjskich sił zbrojnych, w których do 2024 r. udział nowoczesnego uzbrojenia i sprzętu wyniesie prawie 76 procent. W triadzie nuklearnej[444] nasycenie to już w 2021 r. roku przekroczy 88 %. Do wojsk wprowadzono międzykontynentalne rakiety hipersoniczne Avangard, laserowe systemy bojowe Peresvet. W najbliższym czasie do SZ FR trafią pociski hipersoniczne Zircon oraz systemy walki Posejdon i Buriewiestnik.

Jak zauważają analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich głównym celem orędzia było wzmocnienie kampanii wyborczej, na co wskazuje nacisk na wątki socjalne, ochrony zdrowia oraz agresywna antyzachodnia narracja skierowana do twardego proputinowskiego elektoratu[445]. Zgodnie z orędziem Rosja będzie kontynuować swoją dotychczasową politykę zagraniczną i de facto nie jest zainteresowana stabilizacją relacji ze światem zachodnim. Jej działania będą zmierzały do destabilizacji regionu, a pozorna skłonność do dialogu z Zachodem ma charakter propagandowy. Deklaracje Putina w sprawie Białorusi jednoznacznie wskazują, że pozostaje ona w wyłącznej strefie wpływów Rosji, a wsparcie przez Zachód białoruskiej opozycji spotka się ze zdecydowaną odpowiedzią Moskwy. Orędzie w tym zakresie można było odczytywać jako kolejny etap integracji obu państw, zwieńczony 4 listopada 2021 r. podpisaniem dokumentu *o głównych kierunkach realizacji postanowień traktatu o Ustanowieniu Państwa Związkowego na lata 2021–2023*[446], zawierającego 28 programów integracyjnych oraz doktrynę wojenną Państwa Związkowego[447]. Działania te pogłębiają zależność Białorusi od Rosji zarówno na płaszczyźnie politycznej, jak i gospodarczej oraz wzmacniają rosyjską kontrolę wojskową białoruskiego sektora wojskowego.

Frontu Ludowego Ryhor Kastusiou. Wszyscy wyżej wymienieni są podejrzani o dążenie do nielegalnego przejęcia władzy, co zgodnie z cz. 1 art. 357 kk Republiki Białorusi jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 8 do 12 lat.

[444] Triada nuklearna to ogólnie przyjęty międzynarodowy termin oznaczający strategiczne siły zbrojne państwa wyposażonego w broń jądrową, w skład którego wchodzą trzy komponenty: lotnictwo strategiczne, międzykontynentalne rakiety balistyczne oraz atomowe nośniki rakiet podwodnych.

[445] *Orędzie Putina: pochwały, obietnice i pogróżki*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-04-21/oredzie-putina-pochwaly-obietnice-i-pogrozki, [dostęp: 17.12.2022].

[446] *Декрет* Высшего Государственного Совета Союзного Государства *4 ноября 2021 г. № 6 Минск – Москва Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы*, https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022, [dostęp: 17.12.2022].

[447] *Постановление* Высшего Государственного Совета Союзного Государства *4 ноября 2021 г. № 5 Минск – Москва О Военной доктрине Союзного государства*, https://etalonline.by/document/?regnum=a22100024&q_id=0, [dostęp: 17.12.2022].

3.2.2. Strategia bezpieczeństwa narodowego

Strategia bezpieczeństwa narodowego określa rosyjskie ambicje, obawy i wizję przyszłości. Prezydent Władimir Putin 2 lipca 2021 r. zatwierdził nową *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego*[448], która zgodnie z ustawą federalną *o planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej*[449] jest podstawowym dokumentem w zakresie planowania rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej określającym tryb działań i środki służące zapewnieniu bezpieczeństwa. W układzie hierarchicznym dokumentów strategia ta jest najważniejszym, a nawet, jak zauważył Dmitri Trenin, jest swego rodzaju „matką wszystkich strategii" Federacji Rosyjskiej: doktryny wojskowej, koncepcji polityki zagranicznej, a także szeregu strategii sektorowych: informacyjnej, zagranicznej gospodarczej, technologicznej, środowiskowej[450]. Przedmiotowy dokument opracowywała Rada Bezpieczeństwa FR wspólnie z innymi uczestnikami planowania strategicznego, z uwzględnieniem prognozy strategicznej Rosji na okres długoterminowy. Prognoza strategiczna do 2035 r. pierwotnie miała powstać na początku 2017 r. Nie została ona opublikowana, a wszystko, co o niej wiadomo, to szczegóły ujawnione przez sekretarza Rady Bezpieczeństwa Nikołaja Patruszewa. Według niego prognoza strategiczna Federacji Rosyjskiej do 2035 r. określa cztery scenariusze rozwoju sytuacji na świecie[451]:

a) przejście do policentrycznego porządku świata;
b) kontynuacja amerykańskich prób utrzymania dominacji;
c) kształtowanie się dwubiegunowego modelu porządku światowego;
d) intensyfikacja procesów regionalizacji.

Nikołaj Patruszew podkreśla, że bezpieczeństwo militarno-polityczne zarówno Rosji, jak i całego świata, charakteryzuje się zwiększonym ryzykiem i zmniejszoną przewidywalnością, które należy wiązać z początkiem rozpadu dotychczasowej architektury stabilności strategicznej i systemu kontroli zbrojeń. Powyższe zmiany zostały spowodowane jednostronnymi działaniami Stanów Zjednoczonych, które dążą do pozbycia się międzynarodowych ram prawnych, ograniczających ich możliwości militarne.

---

[448] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 17.12.2022].
[449] *Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ О стратегическом планировании в Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 17.12.2022].
[450] Д. Тренин, *О матери всех стратегий*, https://www.kommersant.ru/doc/4888683, [dostęp: 17.12.2022].
[451] Н. Патрушев, *Безопасность России в современном мире*, https://rg.ru/2019/11/11/patrushev-ssha-stremiatsia-izbavitsia-ot-mezhdunarodno-pravovyh-ramok.html, [dostęp: 17.12.2022].

Strategia bezpieczeństwa jest aktualizowana co sześć lat[452]. Zgodnie z przywołaną ustawą strategia bezpieczeństwa narodowego powinna zawierać[453]:

a) priorytety, cele i środki w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa narodowego FR;
b) ocenę aktualnego stanu bezpieczeństwa narodowego oraz ocenę jego zagrożeń w dłuższej perspektywie;
c) główne wskaźniki stanu bezpieczeństwa narodowego;
d) inne postanowienia określone przez prezydenta:

oraz określać:

a) interesy narodowe FR oraz strategiczne priorytety w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa państwa;
b) cele i zadania w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego FR na różnych obszarach i w różnych sferach rozwoju państwa;
c) organizacyjne, regulacyjne, prawne i informacyjne podstawy zapewnienia bezpieczeństwa państwowego.

Ustawodawca podkreśla współzależność strategii bezpieczeństwa narodowego i strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Federacji Rosyjskiej[454]. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego jest również niedostępna. Obecnie, według Juliana Coopera, rząd premiera Miszustina przygotowuje nową strategię gospodarczą opartą na zestawie priorytetowych projektów narodowych[455].

Pojęcie „bezpieczeństwa narodowego" weszło w Federacji Rosyjskiej do języka politycznego i prawnego w latach 90. XX wieku. Pierwszym dokumentem w przedmiotowym zakresie była przyjęta w 1997 r. *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*[456]. Nie definiowała ona jednak w bezpośredni sposób bezpieczeństwa narodowego. Definicja ta została ujęta w ustawie *O bezpieczeństwie* z 1992 r. zgodnie którą był to stan ochrony żywotnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa przed zagrożeniami

[452] *Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ О стратегическом планировании в Российской Федерации*, art. 18 ust. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 17.12.2022].
[453] Tamże, art. 18 ust. 3.
[454] *Прогноз долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2030 года*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_144190/e59d0198a6b86d3 5269590 004bc1bb4d18 c9fa29, [dostęp: 17.12.2022] oraz *Постановление опрогнозе социально-экономического развития Российской Федерации на 2023 год и на плановый период 2024 и 2025 годов*, http://council.gov.ru/activity/documents/138956, [dostęp: 19.12.2022].
[455] J. Cooper, *Russia's updated National Security Strategy*, https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=704#_edn1, [dostęp: 19.12.2022].
[456] *Указ Президента Российской Федерации от 17.12.1997 г. № 1300 Об утверждении Концепции национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782, [dostęp: 20.12.2022].

wewnętrznymi i zewnętrznymi[457]. Koncepcja bezpieczeństwa narodowego ze stycznia 2000 r. wskazuje, że przez bezpieczeństwo narodowe Federacji Rosyjskiej rozumie się bezpieczeństwo wielonarodowego narodu jako nosiciela suwerenności i jedyne źródło władzy w Federacji Rosyjskiej[458]. W dniu 12 maja 2009 r. prezydent Dmitrij Miedwiediew zaakceptował nową *Strategię bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku*[459]. Bezpieczeństwo narodowe zdefiniowano w niej jako stan ochrony jednostki, społeczeństwa i państwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, który pozwala na zapewnienie konstytucyjnych praw, wolności, godnej jakości i standardu życia obywateli, suwerenność, integralność terytorialną i zrównoważony rozwój, obronność i bezpieczeństwo państwa. Kolejna strategia, podpisana przez prezydenta 31 grudnia 2015 r. definiuje bezpieczeństwo narodowe jako stan ochrony jednostki, społeczeństwa i państwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, w którym realizowana jest konstytucyjna wolność i prawa obywateli Federacji Rosyjskiej, godna jakość i standard życia, suwerenność, niepodległość, integralność państwową i terytorialną, zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy Federacji Rosyjskiej. Bezpieczeństwo narodowe obejmuje obronę kraju i wszystkie rodzaje bezpieczeństwa przewidziane w konstytucji i ustawodawstwie. Strategia wyróżnia bezpieczeństwo państwowe, publiczne, informacyjne, środowiskowe, gospodarcze, transportowe, energetyczne, osobiste[460]. Według Rafała Czachora na dalszą ewolucję pojęcia bezpieczeństwa narodowego FR wpływ miały orędzia Władmira Putina do Zgromadzenia Federalnego z 2019 i 2021 roku, w których do priorytetowych zadań państwa zaliczono ochronę narodu rosyjskiego[461]. Obowiązująca od 2 lipca 2021 r. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej* jako bezpieczeństwo narodowe rozumie stan ochrony interesów narodowych przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, który zapewnia realizację konstytucyjnych praw i wolności obywateli, godną jakość i poziom życia, pokój i harmonię w kraju, ochronę suwerenności państwa, niepodległość i integralność państwowa, rozwój społeczno-gospodarczy kraju[462]. W związku z powyższym, przedmiotowa definicja została rozszerzona o kwestie pokoju i harmonii w kraju, a ochronę

[457] *Закон РФ от 5 марта 1992 г. N 2446-I О безопасности*, art. 1, https://base.garant.ru/10136200, [dostęp: 20.12.2022].
[458] *Указ № 24* от *10 января 2000 года* О *концепции национальной безопасности Российской Федерации, https://www.szrf.ru/szrf/doc.php?nb=100&issid=1002000002000&docid=6138,* [dostęp: 20.12.2022].
[459] *Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года*, http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html, [dostęp: 20.12.2022].
[460] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.12.2022].
[461] R. Czachor, *Ewolucja Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej w latach 2015–2021. Ujęcie normatywne*, „Nowa Polityka Wschodnia" 2022, nr 3, s. 13.
[462] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 5, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 17.12.2022].

jednostki zastąpiono ochroną interesów narodowych, będących obiektywnie istotnymi potrzebami jednostki, społeczeństwa i państwa w zakresie bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju. Obecna strategia składa się z pięciu rozdziałów: postanowienia ogólne, Rosja we współczesnym świecie: trendy i możliwości, interesy narodowe Federacji Rosyjskiej i strategiczne priorytety narodowe, zapewnienie bezpieczeństwa narodowego oraz podstawy organizacyjne
i mechanizmy realizacji Strategii.

W rozdziale pierwszym podkreślono, że „konsekwentny kurs Federacji Rosyjskiej (…) zapewnił umocnienie suwerennej państwowości Rosji jako kraju zdolnego do prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej i wewnętrznej, skutecznie przeciwstawiając się próbom nacisku z zewnątrz”[463]. Zapisy te są formą autopromocji i wskazują, ze prowadzona przez władze państwowe polityka zmierza do zwiększenia znaczenia Rosji w przestrzeni międzynarodowej. W dalszej części rozdziału zdefiniowano podstawowy aparat pojęciowy. Poza przytoczoną wcześniej definicją bezpieczeństwa narodowego zdefiniowano pojęcia interesu narodowego, strategicznych priorytetów narodowych będących najważniejszymi kierunkami zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i zrównoważonego rozwoju państwa. Natomiast zagrożenie bezpieczeństwa narodowego stanowi, według autorów strategii, zespół warunków i czynników stwarzających bezpośrednią lub pośrednią możliwość wyrządzenia szkody interesom narodowym Federacji Rosyjskiej. Z kolei system bezpieczeństwa narodowego to zespół organów władzy publicznej realizujących politykę państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego oraz narzędzia będące w ich dyspozycji[464].

Rozdział drugi, zatytułowany *Rosja we współczesnym świecie: trendy i możliwości* jest próbą charakterystyki współczesnego środowiska bezpieczeństwa i wskazania w nim miejsca jakie zajmuje FR. W części tej podkreśla się, że środowisko to przechodzi okres transformacji, w którym wzrasta liczba państwowych graczy politycznych i gospodarczych, co prowadzi do ustanowienia policentrycznego porządku świata. Sprzyja to osłabieniu wpływów instytucji międzynarodowych oraz spadkowi sprawności globalnych systemów bezpieczeństwa. Autorzy Strategii wskazują tu miejsce Rosji jako jednego z gwarantów stabilności systemu stosunków międzynarodowych opartego na prawie międzynarodowym przy zachowaniu centralnej roli koordynacyjnej ONZ i Rady Bezpieczeństwa. Jednocześnie Strategia zwraca uwagę na wrogie działania wobec Rosji bliżej nieokreślonych podmiotów, do których zalicza między innymi:

[463] Tamże, art. 1.
[464] Tamże, art. 5 ust 5 i 6.

a) recesję wiodących gospodarek świata, nasilenie walki o dostęp do rynków i zasobów, środki protekcjonistyczne i sankcje[465];
b) narastanie niestabilności i konfliktów geopolitycznych, rozluźnienie powszechnie uznanych norm i zasad prawa międzynarodowego, w tym postępujący demontaż systemu traktatów i porozumień w zakresie kontroli zbrojeń[466];
c) działania niektórych państw mają na celu inspirowanie procesów dezintegracyjnych we Wspólnocie Niepodległych Państw[467];
d) dążenie do izolacji Federacji Rosyjskiej oraz stosowanie podwójnych standardów w polityce międzynarodowej[468];
e) próby celowego zacierania tradycyjnych wartości, wypaczanie historii świata, zmiany poglądów na temat roli i miejsca w niej Rosji, rehabilitacja faszyzmu, podżeganie do konfliktów na tle etnicznym i religijnym oraz oskarżanie Rosji o łamanie zobowiązań międzynarodowych, przeprowadzanie ataków komputerowych, ingerencję w sprawy wewnętrzne obcych państw[469];
f) wykorzystywanie istniejących problemów społeczno-ekonomicznych Rosji do niszczenia jej wewnętrznej jedności i dzielenia rosyjskiego społeczeństwa[470].

Zdaniem Ilji Fabrycznikowa w nowej strategii, w odróżnieniu do jej poprzedniczek, zniknęli poszczególni aktorzy światowi. W kluczowym dokumencie doktrynalnym polityki bezpieczeństwa pojawia jako źródło zagrożeń, bez konkretnego wskazania o jakie kraje chodzi, monolityczny „Zachód”[471]. Prowadzone działania antyrosyjskie są określane jako polityka powstrzymywania Federacji Rosyjskiej i mogą powodować wzrost napięć w relacjach międzynarodowych. Może to z kolei zwiększyć prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu w wymiarze lokalnym lub światowym. Moskwa podkreśla, że państwa zachodnie dążą do pogorszenia jej wizerunku destabilizując między innymi jej relacje z tradycyjnymi sojusznikami. W odniesieniu do polityki wewnętrznej strategia słusznie zakłada, że główne czynniki determinujące rolę Rosji w środowisku międzynarodowym są skoncentrowane w kraju. Jakość potencjału ludzkiego, zdolność do zapewnienia przywództwa naukowego i technologicznego, efektywność administracji publicznej, nauka i edukacja oraz innowacyjny i nowoczesny przemysł stają się kluczowymi wskaźnikami konkurencyjności Rosji. Podkreśla

[465] Tamże, art. 16.
[466] Tamże, art. 17.
[467] Tamże, art. 17.
[468] Tamże, art. 18.
[469] Tamże, art. 19.
[470] Tamże, art. 20.
[471] И. Фабричников, *Владимир Путин подписал новую Стратегию Национальной Безопасности*, https://globalaffairs.ru/articles/doktrina-ogorazhivaniya, [dostęp: 19.12.2022].

się również wzmacnianie spójności społecznej, świadomości obywatelskiej oraz rosnącej potrzeby ochrony tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych. Można z tego wnioskować, że władze sugerują społeczeństwu powrót Rosji do roli mocarstwa światowego i dążenie do uczynienia z Rosjan wielkiego narodu.

W trzecim rozdziale *Strategii* skupiono się na identyfikacji rosyjskich interesów narodowych oraz narodowych priorytetów strategicznych, co jest konsekwencją zapisów art. 18 ust. 3 ustawy *O planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej* [472]. Biorąc pod uwagę poszczególne strategie bezpieczeństwa należy stwierdzić, że liczba interesów określanych jako narodowe zwiększa się. W 2009 r. sformułowano tylko trzy, w 2015 r. już sześć, natomiast obowiązująca zawiera aż osiem takich punktów.

Tabela 3.3. Interesy narodowe Federacji Rosyjskiej w latach 2009-2021

Lp.	Strategia z 2009 r.	Strategia z 2015 r.	Strategia z 2021 r.
1.	Rozwój demokracji, społeczeństwa obywatelskiego i konkurencyjności gospodarki.	Wzmocnienie obronności kraju w celu zapewnienia nienaruszalności porządku konstytucyjnego, suwerenności, niepodległości, integralności państwowej i terytorialnej.	Ratowanie narodu rosyjskiego, rozwój potencjału ludzkiego, poprawa jakości życia i dobrobytu obywateli.
2.	Nienaruszalność porządku konstytucyjnego.	Umocnienie zgody narodowej, stabilności politycznej i społecznej, rozwój instytucji demokratycznych, doskonalenie mechanizmów interakcji między państwem a społeczeństwem obywatelskim.	Ochrona porządku konstytucyjnego, suwerenności, niepodległości, integralności państwowej i terytorialnej Federacji Rosyjskiej, wzmocnienie obronności kraju.
3.	Przekształcenie Federacji Rosyjskiej w mocarstwo światowe.	Poprawa jakości życia, wzmocnienie zdrowia ludności, zapewnienie stabilnego rozwoju demograficznego kraju.	Utrzymanie pokoju i harmonii obywatelskiej w kraju, umocnienie praworządności, zwalczanie korupcji, ochrona obywateli i wszelkich form własności przed bezprawną ingerencją, rozwój mechanizmów interakcji między państwem a społeczeństwem obywatelskim.
4.	-	Zachowanie i rozwój kultury, tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych.	Rozwój bezpiecznej przestrzeni informacyjnej, ochrona społeczeństwa rosyjskiego przed destrukcyjną informacją i oddziaływaniem psychologicznym.
5.	-	Zwiększenie konkurencyjności gospodarki narodowej.	Zrównoważony rozwój gospodarki rosyjskiej na nowych podstawach technologicznych.
6.	-	Zapewnienie Federacji Rosyjskiej statusu jednego z czołowych mocarstw światowych.	Ochrona środowiska, zachowanie zasobów naturalnych i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, adaptacja do zmian klimatu.

[472] *Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ О стратегическом планировании в Российской Федерации*, art. 18 ust. 1, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 207.12.2022].

Lp.	Strategia z 2009 r.	Strategia z 2015 r.	Strategia z 2021 r.
7.	-	-	Umacnianie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych, zachowanie kulturowego i historycznego dziedzictwa narodu rosyjskiego.
8.	-	-	Utrzymanie stabilności strategicznej, umocnienie pokoju i bezpieczeństwa, prawne podstawy stosunków międzynarodowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej* 2009, 2015 oraz 2021.

W 2009 r. dwa z trzech sformułowanych wówczas interesów narodowych były skierowane na zewnątrz państwa, w 2015 r. dwa z sześciu, a obecnie tylko ostatni punkt można tak zaklasyfikować. Oznacza to skupienie się władzy, a przynajmniej deklaratywnie, na sprawach wewnętrznych. Zapewnia to zwykle konserwatywne, opiekuńcze i populistyczne podejście do polityki wewnętrznej i realizacji zadań rozwoju społeczeństwa. Nowym zapisem jest „ratowanie narodu rosyjskiego, rozwój potencjału ludzkiego", który był kilkakrotnie używany przez Putina, gdy odnosił się on do kwestii działań mających na celu zwiększenie liczby ludności kraju. W związku z znacznymi stratami w substancji biologicznej państwa spowodowanymi pandemią koronawirusa jest on bardziej niż kiedykolwiek traktowany jako najważniejszy interes narodowy. Realizacja wyżej wymienionych interesów narodowych będzie odbywać się „poprzez koncentrację wysiłków i środków władz publicznych, organizacji i instytucji społeczeństwa obywatelskiego na realizacji strategicznych priorytetów narodowych"[473]. Do priorytetów tych strategia zalicza: ratowanie narodu rosyjskiego i rozwój potencjału ludzkiego, obronę kraju, bezpieczeństwo państwa i publiczne, bezpieczeństwo informacji, bezpieczeństwo ekonomiczne, rozwój naukowy i technologiczny, bezpieczeństwo środowiska i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, ochronę tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych, kultury i pamięci historycznej, stabilność strategiczną i obopólnie korzystną współpracę międzynarodową.

[473] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 26, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 17.12.2022].

Tabela 3.4. Zestawienie interesów narodowych Federacji Rosyjskiej i strategicznych priorytetów narodowych

Interesy narodowe	Strategiczne priorytety narodowe
Ratowanie narodu rosyjskiego, rozwój potencjału ludzkiego, poprawa jakości życia i dobrobytu obywateli.	Ratowanie narodu rosyjskiego i rozwój potencjału ludzkiego.
Ochrona porządku konstytucyjnego, suwerenności, niepodległości, integralności państwowej i terytorialnej Federacji Rosyjskiej, wzmocnienie obronności kraju.	Obrona kraju.
Utrzymanie pokoju i harmonii obywatelskiej w kraju, umocnienie praworządności, zwalczanie korupcji, ochrona obywateli i wszelkich form własności przed bezprawną ingerencją, rozwój mechanizmów interakcji między państwem a społeczeństwem obywatelskim.	Bezpieczeństwo państwa i publiczne.
Rozwój bezpiecznej przestrzeni informacyjnej, ochrona społeczeństwa rosyjskiego przed destrukcyjną informacją i oddziaływaniem psychologicznym.	Bezpieczeństwo informacji.
Zrównoważony rozwój gospodarki rosyjskiej na nowych podstawach technologicznych.	Bezpieczeństwo ekonomiczne. Rozwój naukowy i technologiczny.
Ochrona środowiska, zachowanie zasobów naturalnych i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, adaptacja do zmian klimatu.	Bezpieczeństwo środowiska i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych.
Umacnianie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych, zachowanie kulturowego i historycznego dziedzictwa narodu rosyjskiego.	Ochrona tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych, kultury i pamięci historycznej.
Utrzymanie stabilności strategicznej, umocnienie pokoju i bezpieczeństwa, prawne podstawy stosunków międzynarodowych.	Stabilność strategiczna i obopólnie korzystna współpraca międzynarodowa.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 25 i 26, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 20.12.2022].

Należy podkreślić, że autorzy *Strategii* w zasadzie utożsamili interes narodowy i priorytet narodowy dotyczący ratowania narodu rosyjskiego i rozwoju potencjału ludzkiego. Zapis ten jest konsekwencją priorytetu wskazanego w 2021 r. w orędziu prezydenta do Zgromadzenia Federalnego: „Ocalenie narodu rosyjskiego jest naszym najwyższym narodowym priorytetem. Priorytet ten określają wszystkie zapisy zaktualizowanej konstytucji: o ochronie rodziny, o najważniejszej roli rodziców w wychowaniu dzieci, o wzmocnieniu gwarancji socjalnych, rozwoju gospodarki, oświaty i kultury”[474]. Cztery z dziewięciu strategicznych priorytetów krajowych w Strategii 2021 są nowe. Jednak, podobnie jak w poprzednich edycjach, które przyjęto po 2000 r., pozostaje rozbieżność w zakresie zdefiniowania i korelacji interesów narodowych i strategicznych priorytetów narodowych. Przyjęto jako pierwsze, zgodnie

[474] *Послание Президента Федеральному Собранию*, http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/65418, [dostęp: 20.12.2022].

ze znaczeniem wszelkich dokumentów koncepcyjnych z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, interesy narodowe, a następnie na ich podstawie sformułowano strategiczne priorytety narodowe. Analiza obu grup wskazuje na problem określenia listy strategicznych priorytetów narodowych dla każdego z wcześniej sformułowanych interesów narodowych. Modelowym przykładem powyższego jest pierwszy z nich. Podsumowując, sformułowane w strategii interesy narodowe i priorytety wskazują, że Moskwa przykłada szczególną wagę do rozwoju wewnętrznych komponentów bezpieczeństwa narodowego w znacznie większym stopniu niż w poprzednich edycjach.

W czwartym rozdziale *Strategii* zatytułowanym *Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego* rozwinięto poszczególne strategiczne priorytety narodowe. W konsekwencji wyodrębniono 9 podrozdziałów adekwatnych do artykułu 26 Strategii. Podrozdział *Ratowanie narodu rosyjskiego i rozwój potencjału ludzkiego* wskazuje, że naród jest głównym atutem i nośnikiem rosyjskiej suwerenności, a ideały moralne oraz wartości kulturowe i historyczne leżą u podstaw państwowości, co stanowi podstawę dalszego rozwoju Rosji. Jak zauważa Aleksander Abelin, zastępca sekretarza Rady Bezpieczeństwa, obecnie priorytet ten jest podstawą do osiągnięcia narodowych celów rozwojowych, które określają pozycję i rolę Federacji Rosyjskiej w środowisku międzynarodowym w długofalowej perspektywie czasowej[475]. Do głównych celów polityki w tym obszarze zaliczono naturalny wzrost liczby ludności i poprawę jakości jej życia a tym samym zmniejszenie ubóstwa, podniesienie poziomu zdrowia obywateli, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa oraz wychowanie odpowiedzialnego społecznie obywatela. Osiągnięcie tych celów ma zapewnić realizacja 17 zadań. Mając na uwadze problematykę poruszaną w niniejszej pracy autor przeprowadził ich analizę oraz skorelował je z celami w obszarze ratowania narodu rosyjskiego.

[475] *В Совбезе считают важным приоритет по сбережению народа для стратегической безопасности РФ*, https://tass.ru/politika/11963211, [dostęp: 20.12.2022].

Tabela 3.5. Zestawienie celów i zadań w obszarze ratowania narodu rosyjskiego

Cele	Zadanie
Zrównoważony naturalny wzrost liczby ludności i poprawa jakości życia.	Wzrost liczby urodzeń, kształtowanie się motywacji do posiadania wielu dzieci.
	Podniesienie jakości usług społecznych i ich dostępności dla wszystkich obywateli, tworzenie warunków do aktywnego udziału w życiu społeczeństwa osób niepełnosprawnych i starszych grup wiekowych.
Poprawa zdrowia obywateli.	Wydłużenie życia, spadek umieralności i stopnia niepełnosprawności ludności, profilaktyka chorób zawodowych.
	Poprawa jakości i dostępności opieki medycznej, w tym szczepień i zaopatrzenia w leki.
	Zwiększenie motywacji obywateli do prowadzenia zdrowego trybu życia, uprawiania kultury fizycznej i sportu.
	Rozwój systemu monitorowania zagrożeń biologicznych w celu zapobiegania i reagowania na zagrożenia biologiczne.
	Zapewnienie warunków sanitarno-epidemiologicznych ludności, rozwój systemu monitoringu socjalno-higienicznego.
	Zwiększenie fizycznej i ekonomicznej dostępności bezpiecznych i wysokiej jakości produktów żywnościowych.
Zmniejszenie ubóstwa.	Wzrost realnych dochodów ludności, zmniejszenie liczby obywateli o niskich dochodach, zmniejszenie poziomu nierówności obywateli w zależności od ich dochodów.
	Poprawa warunków życia obywateli, zwiększenie dostępności i jakości mieszkań, rozwój infrastruktury mieszkaniowej i komunalnej.
Ograniczenie socjalnych i majątkowych nierówności.	Podniesienie jakości usług społecznych i ich dostępności dla wszystkich obywateli, tworzenie warunków do aktywnego udziału w życiu społeczeństwa osób niepełnosprawnych i starszych grup wiekowych.
	Tworzenie komfortowych warunków do życia we wszystkich miejscowościach, rozwój ich infrastruktury transportowej i energetycznej.
Podniesienie poziomu wykształcenia ludności.	Rozpoznawanie i rozwijanie zdolności i talentów dzieci i młodzieży.
	Kształcenie i wychowanie dzieci i młodzieży w oparciu o tradycyjne rosyjskie wartości duchowe, moralne, kulturowe i historyczne.
	Podnoszenie jakości kształcenia ogólnego.
	Zapewnienie obywatelom szerokich możliwości zdobycia wykształcenia średniego i wyższego zawodowego, szkolenia zawodowego oraz przekwalifikowania się przez całe życie, zgodnie z potrzebami rynku pracy.
Wychowanie harmonijnie rozwiniętego i odpowiedzialnego społecznie obywatela.	Kształcenie i wychowanie dzieci i młodzieży w oparciu o tradycyjne rosyjskie wartości duchowe, moralne, kulturowe i historyczne.
	Rozwój sfery kultury, zwiększenie dostępności świadczeń kulturalnych dla obywateli.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 32 i 33, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 20.12.2022].

Po wnikliwej analizie zaznaczyć należy, że część zadań może być przypisana do więcej niż jednego celu. W dokumencie zwrócono szczególną uwagę na wspieranie rodziny, macierzyństwa, osób niepełnosprawnych i starszych, wychowanie dzieci, ich wszechstronny rozwój duchowy, moralny oraz intelektualny w oparciu o tradycyjne rosyjskie wartości

duchowe, moralne, kulturowe i historyczne. Dalszy rozwój społeczeństwa powinien być zapewniony poprzez działania mające na celu zrównoważony wzrost dochodów i dobrobytu obywateli Rosji, stworzenie komfortowych i bezpiecznych warunków życia, kształtowanie zdrowego stylu życia, zapewnienie ochrony zdrowia oraz opieki sanitarno-epidemiologicznej ludności, zabezpieczenia społecznego, oświaty i kultury.

Głównym celem w obszarze obronności kraju jest stworzenie warunków dla pokojowego rozwoju społeczno-gospodarczego Rosji oraz zapewnienie jej bezpieczeństwa militarnego[476]. Cel ten jest realizowany poprzez strategiczne odstraszanie i zapobieganie konfliktom zbrojnym, doskonalenie obronnej organizacji państwa i sił zbrojnych, gotowość mobilizacyjną oraz gotowość sił i środków obrony cywilnej. W przedmiotowym obszarze strategia wskazuje 14 zadań, w tym między innymi[477]:

a) utrzymanie odpowiedniego poziomu potencjału odstraszania jądrowego;
b) zrównoważony rozwój elementów organizacji wojskowej, budowę potencjału obronnego oraz wyposażenie sił zbrojnych w nowoczesne uzbrojenie;
c) doskonalenie planowania przedsięwzięć mobilizacyjnych;
d) zapewnienie niezależności technologicznej kompleksu wojskowo-przemysłowego i jego innowacyjny rozwój;
e) przygotowanie gospodarki Federacji Rosyjskiej, władz państwowych i samorządów do zapewnienia obrony państwa przed napaścią zbrojną oraz zaspokojenia potrzeb państwa i ludności w czasie wojny;
f) planowanie i prowadzenie działań w celu przygotowania ochrony ludności, dóbr materialnych i kulturowych na terytorium Federacji Rosyjskiej przed zagrożeniami wynikającymi z konfliktów zbrojnych;
g) wychowanie wojskowo-patriotyczne i przygotowanie do służby wojskowej obywateli.

Jak podkreślają Witold Rodkiewicz i Piotr Żochowski z Ośrodka Studiów Wschodnich zadania w obszarze obronności należy uznać za niewybiegające poza dotychczasowe podejście doktrynalne. Dalsza polityka w tym zakresie będzie związana rozbudową i modernizacją sił zbrojnych oraz mentalną „militaryzacją" społeczeństwa, które ma być świadome zagrożeń zewnętrznych i gotowe do obrony ojczyzny[478].

W obszarze *Bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa publicznego* zdiagnozowano negatywne oddziaływanie, wykorzystując obiektywne trudności społeczno-gospodarcze

[476] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 39, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 21.12.2022].
[477] Tamże, art. 40.
[478] W. Rodkiewicz, P. Żochowski, *Wróg z Zachodu. Nowa rosyjska strategia bezpieczeństwa*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-08/wrog-z-zachodu-nowa-rosyjska-strategia-bezpieczenstwa, [dostęp: 21.12.2022].

w FR, bliżej nieokreślonych sił krajowych i zagranicznych prowadzących wrogą działalność. Celem tych działań jest stymulowanie negatywnych procesów społecznych, zaostrzania konfliktów między etnicznych i międzywyznaniowych oraz manipulacji w sferze informacyjnej. Do innych problemów zaliczono wysoką przestępczość, klęski żywiołowe oraz różnego rodzaju ekstremizmy. Głównym celem działań władz FR w obszarze bezpieczeństwa państwa jest ochrona porządku konstytucyjnego Rosji, zapewnienie jej suwerenności, niepodległości, integralności państwowej i terytorialnej. Natomiast w zakresie bezpieczeństwa publicznego dokument wskazuje między innymi następujące cele: ochronę podstawowych praw i wolności człowieka i obywatela, umocnienie pokoju i harmonii obywatelskiej, stabilność polityczną i społeczną, poprawę mechanizmów interakcji między państwem a społeczeństwem obywatelskim, wzmocnienie prawa i porządku, eliminację korupcji, ochronę obywateli i wszelkich form własności, ochronę tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych przed bezprawnymi ingerencjami, ochronę ludności i terytoriów przed klęskami żywiołowymi oraz spowodowanymi przez człowieka. W celu ich realizacji sformułowano 23 zadania. Do najistotniejszych należy zaliczyć: zapobieganie ingerencji w sprawy wewnętrzne Federacji Rosyjskiej, zapewnienie ochrony i ochrony granicy państwowej, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego, zapobieganie i zwalczanie działalności terrorystycznej i ekstremistycznej, przeciwdziałanie przejawom radykalizmu i ekstremizmu, zapobieganie i zwalczanie korupcji, zwiększanie skuteczności działań w zakresie zapobiegania i usuwania klęsk żywiołowych i katastrof spowodowanych działalnością człowieka oraz prognozowanie wpływu skutków zmian klimatu.

W podrozdziale *Bezpieczeństwo informacyjne* wskazano następujące zagrożenia:

a) wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do ingerencji w wewnętrzne sprawy Rosji;
b) znaczny wzrost liczby cyberataków na rosyjskie zasoby informacyjne;
c) dążenie korporacji transnarodowych do konsolidacji kontroli nad zasobami informacyjnymi w Internecie;
d) rozpowszechnianie materiałów organizacji terrorystycznych i ekstremistycznych oraz nawoływanie do masowych zamieszek w Internecie;
e) rozpowszechnianie na dużą skalę nieprawdziwych informacji oraz wzrost liczby przestępstw popełnianych z wykorzystaniem technologii cyfrowych.

Głównym celem działań w tym obszarze jest wzmocnienie suwerenności Federacji Rosyjskiej w przestrzeni informacyjnej. Osiągnięcie tego celu będzie odbywało się poprzez realizację 16 zadań. Wśród nich do najistotniejszych należą: zapobieganie destrukcyjnemu oddziaływaniu informacyjnemu i technicznemu na rosyjskie zasoby informacyjne, w tym

obiekty krytycznej infrastruktury informacyjnej, zwiększanie bezpieczeństwa i stabilności funkcjonowania jednolitej sieci telekomunikacyjnej Federacji Rosyjskiej, rosyjskiego segmentu sieci Internet, innych istotnych obiektów infrastruktury teleinformatycznej oraz zapobieganie zagranicznej kontroli nad ich funkcjonowaniem, wzmacnianie bezpieczeństwa informacyjnego sił zbrojnych, rozwój sił i środków walki informacyjnej, zapewnienie priorytetowego wykorzystania w infrastrukturze informacyjnej rosyjskich technologii informacyjnych i sprzętu[479]. Należy dodać, że w omawianym obszarze funkcjonuje od 2016 r. *Doktryna Bezpieczeństwa Informacyjnego Federacji Rosyjskiej*[480], która definiuje bezpieczeństwo informacyjne jako stan ochrony jednostki, społeczeństwa i państwa przed wewnętrznymi i zewnętrznymi zagrożeniami informacyjnymi, który zapewnia realizację konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela, godną jakość i standard życia obywateli, suwerenność, integralność terytorialną i zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy Federacji Rosyjskiej, obronność i bezpieczeństwo państwa[481]. Biorąc pod uwagę, że przywołana doktryna jest dokumentem, który rozwija postanowienia *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej* z 2015 należy spodziewać się jej nowelizacji. Dodatkowo, w 2021 r. w życie wszedł dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej *O zatwierdzeniu podstaw polityki państwa Federacji Rosyjskiej w dziedzinie międzynarodowego bezpieczeństwa informacji*[482]. Jest to strategiczny dokument planistyczny określający główne zagrożenia dla międzynarodowego bezpieczeństwa informacyjnego oraz cel i zadania polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w zakresie międzynarodowego bezpieczeństwa informacji.

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest w strategii rozpatrywane poprzez pryzmat głębokiej, światowej recesji, dużej współzależności gospodarczej państw i regionów świata oraz osłabienia systemu regulacji międzynarodowych stosunków gospodarczych, a także upolitycznienia współpracy gospodarczej i braku wzajemnego zaufania między państwami. W Strategii wskazano na czynniki tworzące korzystne warunki modernizacji rosyjskiej gospodarki. Należą do nich w szczególności: rozległy obszar i korzystne położenie geograficzne, różnorodność warunków przyrodniczych i klimatycznych, zasoby surowców mineralnych, potencjał naukowy, technologiczny i edukacyjny oraz stabilność polityczna

[479] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 57, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 21.12.2022].
[480] *Указ Президента Российской Федерации от 05.12.2016 г. № 646 Об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации*, http://kremlin.ru/acts/bank/41460, [dostęp: 21.12.2022].
[481] Tamże, art. 2 lit. c.
[482] *Указ Президента РФ от 12 апреля 2021 г. № 213 Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности*, https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/400473497, [dostęp: 21.12.2022].

i makroekonomiczna[483]. Dostrzega się potrzebę przejścia od eksportu surowców pierwotnych i produktów rolnych do ich głębokiego przetworzenia, a tym samym tworzenie nowych branż i odnowy technologicznej podstawowych sektorów gospodarki. Powyższe ma prowadzić do zwiększenia konkurencyjności rosyjskiej gospodarki. Warunkiem transformacji gospodarki będzie między innymi utworzenie niezależnego systemu finansowego i bankowego, większa efektywność zarządzania strategicznego rozwojem gospodarczym i państwową regulacją gospodarki oraz oparcie się na wewnętrznym potencjale kraju[484]. Do głównych celów w omawianym obszarze zaliczono:

a) wzmocnienie suwerenności gospodarczej kraju;
b) zwiększenie konkurencyjności rosyjskiej gospodarki i jej odporności na wpływ zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych;
c) stworzenie warunków dla wzrostu gospodarczego, którego tempo będzie znacznie wyższe niż średnia światowa.

Do wyżej wymienionych celów przyporządkowano 35 zadań. Wśród nich należy wymienić: zapewnienie instytucjonalnej i strukturalnej restrukturyzacji gospodarki narodowej w oparciu o nowoczesne podstawy technologiczne, utrzymanie inflacji na niezmiennie niskim poziomie i zapewnienie stabilności rubla, przezwyciężenie krytycznego uzależnienia rosyjskiej gospodarki od importu technologii, modernizację bazy produkcyjnej i organizacyjnej kompleksu wojskowo-przemysłowego, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego, ograniczenie znaczenia dolara amerykańskiego w realizacji zagranicznej działalności gospodarczej oraz tworzenie strategicznych rezerw surowców mineralnych[485]. W obszarze bezpieczeństwa ekonomicznego od 2017 r. obowiązuje dekret *O Strategii Bezpieczeństwa Gospodarczego Federacji Rosyjskiej do 2030 roku*[486]. Zdefiniowano w nim bezpieczeństwo ekonomiczne jako stan ochrony gospodarki narodowej przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, który zapewnia suwerenność gospodarczą kraju, jedność jego przestrzeni gospodarczej, warunki realizacji strategicznych priorytetów narodowych Rosji[487]. Zgodnie z zapisami art. 35 przedmiotowa strategia aktualizowana jest co 6 lat. W związku z powyższym jej aktualizacja ma być zrealizowana w 2023 r.

[483] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 61, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 22.12.2022].
[484] Tamże, art. 63 i 64.
[485] Tamże, art. 67.
[486] *Указ Президента Российской Федерации от 13.05.2017 г. № 208 О Стратегии экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года*, http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1, [dostęp: 22.12.2022].
[487] Tamże, art. 7 ust. 1.

Warunkiem modernizacji rosyjskiej gospodarki jest rozwój naukowy i technologiczny, którego celem jest zapewnienie niezależności technologicznej i konkurencyjności państwa, osiągnięcie krajowych celów rozwojowych oraz realizacja strategicznych priorytetów narodowych[488]. W dokumencie podkreślono, że Rosja dysponuje znacznym potencjałem w zakresie badań podstawowych i stosowanych, a przewagi w wielu (niesprecyzowanych) technologiach stwarzają warunki do przyspieszonego rozwoju technologicznego, którego jednym z celów jest niezależność technologiczna. Osiągnięcie tego celu wymaga odpowiedniej polityki, zwiększenia nakładów na naukę i technologie do poziomu krajów wiodących oraz stworzenia państwowego systemu zarządzania nauką, technologią i innowacjami. Wśród 24 zadań służących rozwojowi naukowemu i technologicznemu należy wymienić: opracowanie i wdrożenie skoordynowanej polityki zapewniającej modernizację rosyjskiej gospodarki, utworzenie jednolitego państwowego systemu zarządzania działalnością naukową, techniczną i innowacyjną, przyspieszone wprowadzanie wyników badań naukowych do produkcji przemysłowej, modernizację i rozwój infrastruktury naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej, utworzenie krajowego systemu oceny efektywności działalności naukowej, wzmacnianie interakcji między jednostkami badawczymi a przedsiębiorstwami przemysłowymi oraz prowadzenie badań naukowych i naukowo-technicznych na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa. Dokumentem wykonawczym w tym obszarze jest dekret Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 29 marca 2019 r. *O zatwierdzeniu państwowego programu Federacji Rosyjskiej „Rozwój naukowy i technologiczny Federacji Rosyjskiej”*[489]. W związku z wejściem w życie nowej strategii bezpieczeństwa narodowego został on znowelizowany dekretem Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 22 października 2021 r. *O zmianach w programie państwowym Federacji Rosyjskiej „Rozwój naukowy i technologiczny Federacji Rosyjskiej”*[490].

W podrozdziale *Bezpieczeństwo ekologiczne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych* wskazano na pogorszenie stanu środowiska naturalnego, nadmierne wykorzystywanie surowców naturalnych oraz rosnąca liczbę klęsk żywiołowych i katastrof. Dodatkowo rosnąca rywalizacja o dostęp do zasobów naturalnych jest jednym z czynników

[488] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 75, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 22.12.2022].
[489] *Постановление Правительства РФ от 29 марта 2019 г. N 377 Об утверждении государственной программы Российской Федерации Научно-технологическое развитие Российской Федерации*, http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm, [dostęp: 22.12.2022].
[490] *Постановление Правительства РФ от 22.10.2021 N 1814 О внесении изменений в государственную программу Российской Федерации Научно-технологическое развитие Российской Федерации*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_399365, [dostęp: 22.12.2022].

intensyfikujących napięcia międzynarodowe i powstawanie konfliktów między państwami[491]. Głównym celem w tym obszarze jest zapewnienie odpowiedniej jakości środowiska naturalnego, zrównoważone gospodarowanie surowcami naturalnymi oraz łagodzenie negatywnych skutków zmian klimatu. Realizacja powyższego celu jest zoperacjonalizowana w 18 zadaniach, do których należą między innymi[492]: stymulowanie wprowadzania innowacyjnych technologii przyjaznych środowisku, zapewnienie racjonalnego i efektywnego wykorzystania zasobów naturalnych, rozwój systemu państwowego monitoringu środowiska i kontroli przestrzegania norm środowiskowych oraz podnoszenie poziomu edukacji ekologicznej i kultury ekologicznej obywateli. Dokumentem wykonawczym w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego jest dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 19 kwietnia 2017 r. *w sprawie strategii bezpieczeństwa ekologicznego Federacji Rosyjskiej na okres do 2025 r.*[493]. Strategia ta zasadniczym dokumentem planistycznym w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego. Określa ona cele i mechanizmy realizacji polityki państwa w przedmiotowym zakresie. Biorąc pod uwagę, że jej podstawą jest dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 31 grudnia 2015 r. *o strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej* należy się spodziewać jej nowelizacji w perspektywie 2023 r.

Nowo sformułowany priorytet ochrony tradycyjnych rosyjskich wartości, kultury i pamięci historycznej został rozwinięty w ósmym podrozdziale Strategii. Wynika on z potrzeby zachowania i wzmocnienia tradycyjnych rosyjskich wartości w obliczu globalnego kryzysu wartości prowadzącego do utraty przez ludzkość tradycyjnych wartości duchowych i moralnych. Zrozumienie procesów i zjawisk społecznych, kulturowych i technologicznych, opartych na tradycyjnych wartościach oraz zgromadzonym doświadczeniu kulturowym i historycznym umożliwia narodowi rosyjskiemu skuteczne reagowanie na nowe wyzwania, przy jednoczesnym zachowaniu ogólnorosyjskiej tożsamości narodowej. Tradycyjnym rosyjskim wartościom zagrażają działania organizacji ekstremistycznych i terrorystycznych, działania Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników, ponadnarodowe korporacje oraz zagraniczne organizacje non-profit. Oddziaływanie ideologiczne na obywateli Rosji prowadzi do implementacji systemu idei i wartości obcych narodowi rosyjskiemu. Nowe, destrukcyjne ideologie obejmują kult egoizmu, permisywizmu, niemoralność, zaprzeczanie ideałom patriotyzmu, kult przemocy, konsumpcji i przyjemności oraz próby fałszowania historii Rosji

[491] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 77–80, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 22.12.2022].
[492] Tamże, art. 83.
[493] *Указ Президента Российской Федерации от 19.04.2017 г. № 176 О Стратегии экологической безопасности Российской Федерации на период до 2025 года*, http://kremlin.ru/acts/bank/41879, [dostęp: 22.12.2022].

i świata. Ideologie te wypierają tradycyjne rosyjskie wartości duchowe i moralne, do których zalicza się: życie, godność, prawa i wolności człowieka, patriotyzm, obywatelstwo, służbę Ojczyźnie i odpowiedzialność za jej los, wysokie ideały moralne, silną rodzinę, prymat duchowości nad materialnością, humanizm, miłosierdzie, sprawiedliwość, kolektywizm, wzajemna pomoc i wzajemny szacunek, pamięć historyczną i ciągłość pokoleń, jedność narodów Rosji[494]. Ochrona tych wartości jest realizowana w celu wzmocnienia jedności narodów Federacji Rosyjskiej w oparciu o ogólnorosyjską tożsamość obywatelską oraz zachowanie pierwotnych, uniwersalnych zasad. Tradycyjne wartości są podstawą rosyjskiego społeczeństwa, ponieważ służą zapewnieniu jedności kraju i pomagają bronić jego suwerenności. Ze wskazanych 14 zadań w tym obszarze do najistotniejszych zalicza się: ochronę prawdy historycznej, zachowanie pamięci historycznej oraz przeciwdziałanie fałszowaniu historii. Niezwykle istotnym jest również wzmacnianie instytucji rodziny, rozwój systemu kształcenia i wychowania jako podstawy kształtowania osobowości rozwiniętej i odpowiedzialnej społecznie. W dalszej części dokumentu wskazuje się potrzebę wspierania projektów, których celem jest edukacja patriotyczna obywateli, zachowanie pamięci historycznej i kultury narodów Rosji, wychowanie duchowe, moralne i patriotyczne obywateli na wzorach historycznych i współczesnych, wspieranie organizacji religijnych tradycyjnych wyznań oraz ochrona społeczeństwa rosyjskiego przed zewnętrzną ekspansją ideologiczną[495]. Strategicznym dokumentem planistycznym w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej, określającym system celów, zadań i narzędzi realizacji strategicznego priorytetu narodowego *Ochrona tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych, kultury i historii pamięci* jest dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 9 listopada 2022 r. *O zatwierdzeniu Podstaw polityki państwa na rzecz zachowania i wzmocnienia tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych*[496]. Tradycyjne wartości zdefiniowano jako wytyczne moralne, które budują światopogląd obywateli rosyjskich, są przekazywane z pokolenia na pokolenie i leżą u podstaw rosyjskiej tożsamości obywatelskiej i jednolitej przestrzeni kulturowej kraju[497]. Realizacja polityki państwa w tym obszarze „przyczyni się do zachowania i rozwoju narodu rosyjskiego, zachowania ogólnorosyjskiej tożsamości obywatelskiej, rozwoju potencjału ludzkiego, utrzymania pokoju obywatelskiego

[494] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 84–91, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 22.12.2022].
[495] Tamże, art. 93.
[496] *Указ Президента Российской Федерации от 09.11.2022 г. № 809 Об утверждении Основ государственной политики по сохранению и укреплению традиционных российских духовно-нравственных ценностей*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/48502, [dostęp: 23.12.2022].
[497] Tamże, art. 4.

i harmonii w kraju, umocnienia prawa i porządku, stworzenia bezpiecznej przestrzeni informacyjnej, ochrony społeczeństwa rosyjskiego przed szerzeniem destrukcyjnej ideologii, osiągnięcia narodowych celów rozwojowych, wzrostu konkurencyjności i międzynarodowego prestiżu Federacji Rosyjskiej"[498]. Wykonanie dekretu jest uzależnione od szeregu działań począwszy od zmian legislacyjnych, poprzez korekty programów nauczania w szkołach (wspartych programami edukacyjnymi), skończywszy na polityce informacyjnej. W tym celu konieczne jest utworzenie ministerstwa, które będzie odpowiedzialne za sferę rozwoju duchowego i moralnego oraz ideologiczną działalność w Federacji Rosyjskiej. Działalność ta będzie również prowadzona w państwach bliskiej zagranicy. Ich celem w omawianym obszarze będzie stworzenie atrakcyjnego, i konkurencyjnego do zachodniego, społeczno-kulturalnego przekazu informacyjnego skierowanego do diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej. Zagrożeniem w tym względzie będzie możliwości transformacji misji przywracania tożsamości narodowej, podobnie jak w III Rzeszy w latach 30-tych ubiegłego wieku, w dystopię. Nie przypadkowa jest również data wprowadzenia nowej polityki państwa na rzecz zachowania i wzmocnienia tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych. W obliczu braku sukcesów w polityce na arenie międzynarodowej, pozwala ona Kremlowi na prowadzenie narracji, widocznej zwłaszcza od czasu konserwatywnego zwrotu w polityce jaki nastąpił wraz z powrotem Putina na urząd prezydenta w 2012 r., opartej na funkcjonowaniu w państwie *piątej kolumny*. Zalicza się do niej społeczności i organizacje niepopierające obecnej polityki. Można ją przeciwstawić domniemanej *moralnej większości patriotycznych Rosjan*, których interesów państwo broni. Widoczna jest również próba demonizacji społeczności LGBTQ+. Prezes Czeczeńskiej Akademii Nauk Dzhambulat Umarow stwierdził, że „sodomia jest rdzeniem satanizmu, przeciwko któremu nasi bracia i synowie umierają teraz na ukraińskiej ziemi"[499]. Tak więc dążenie do zakazania „propagandy LGBT" jest najwyraźniej kwestią walki z satanizmem w kraju, podczas gdy rosyjska armia walczy z satanizmem na Ukrainie.

Podrozdział *Stabilność strategiczna i obopólnie korzystna współpraca międzynarodowa* wskazuje, że kształtowaniu się nowej architektury ładu światowego towarzyszy rosnąca niestabilność geopolityczna oraz zaostrzanie sprzeczności i konfliktów międzypaństwowych. Jak zauważa Dimitrij Trenin głównym problemem stabilności strategicznej na początku XXI wieku jest to, że wypracowane w drugiej połowie XX w. koncepcje dotyczące metod i mechanizmów zapobiegania wojnie nuklearnej nie odpowiadają już zmienionej sytuacji

[498] *Путин утвердил основы госполитики по сохранению духовно-нравственных ценностей*, https://tass.ru/obschestvo/16283057, [dostęp: 23.12.2022].
[499] B. Noble, „*Traditional values" and the limits of civic unity*, https://russiapost.info/politics/traditional_values, [dostęp: 26.12.2022].

geopolitycznej, poziomowi technologicznego rozwoju i nastrojom na świecie[500]. W tej sytuacji państwa tracące światowe przywództwo, usiłują dyktować własne zasady innym członkom społeczności międzynarodowej. Stosują one przy tym środki nieuczciwej konkurencji, sankcje oraz otwarcie ingerują w wewnętrzne sprawy suwerennych państw[501]. Zapis ten, biorąc pod uwagę obecną sytuację geopolityczną, jest opisem działań Rosji w III dekadzie XXI w. Moskwa dąży do wzmocnienia koordynacyjnej roli ONZ w rozwiązywaniu problemów globalnych i regionalnych oraz za istotne uznaje doskonalenie mechanizmów utrzymania stabilności strategicznej, kontroli zbrojeń, zapobiegania proliferacji broni masowego rażenia i szerokie stosowanie środków budowy zaufania. Niemniej jednak Rosja przyznaje sobie prawo do podjęcia środków symetrycznych i asymetrycznych w celu powstrzymania nieprzyjaznych działań innych państw, które zagrażają jej suwerenności i integralności terytorialnej[502]. Celem polityki rosyjskiej w tym obszarze jest[503]:

a) tworzenie korzystnych warunków dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
b) wzmacnianie bezpieczeństwa narodowego;
c) umacnianie pozycji Federacji Rosyjskiej jako jednego z wpływowych ośrodków we współczesnym świecie.

W obszarze tym wyartykułowano 32 zadania, wśród których do najważniejszych należą: doskonalenie mechanizmów zapewniania bezpieczeństwa zbiorowego na wszystkich poziomach, pogłębianie współpracy z państwami WNP, Republiką Abchazji i Republiką Osetii Południowej oraz w ramach Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym i Państwa Związkowego. Następnie wskazuje się rozwój współpracy strategicznej z Chińską Republiką Ludową, uprzywilejowanego partnerstwa strategicznego z Republiką Indii oraz pogłębianie współpracy w formatach Szanghajskiej Organizacji Współpracy i BRICS. Podkreśla się także wagę funkcjonalnych i instytucjonalnych interakcji w ramach RIC (Rosja, Indie, Chiny). Do istotnych zadań zaliczono zapewnienie możliwości realizacji interesów FR związanych z badaniem kosmosu, Oceanu Światowego, Arktyki i Antarktydy aktywizację współpracy w zakresie międzynarodowej pomocy rozwojowej na obszarze poradzieckim[504]. Analizując ten podrozdział należy zauważyć, że hierarchia priorytetów Moskwy pozostaje bez zmian. Pierwszy poziom to WNP,

[500] Д. Тренин, *Стратегическая стабильность в условиях смены миропорядка*, https://carnegiemoscow.org/2019/03/13/ru-pub-78525, [dostęp: 26.12.2022].
[501] *Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, art. 95, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046, [dostęp: 26.12.2022].
[502] Tamże, art. 96–99.
[503] Tamże, art. 100.
[504] Tamże, art. 101.

Eurazjatycka Unia Gospodarcza, Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) oraz Państwo Związkowe. Drugi to Chiny i Indie. Trzeci, obejmuje SOW, BRICS i RIC. Podkreślana współpraca z Chinami i Indiami wynika szybkiego tempa zmian porządku w regionie Azji i Pacyfiku oraz wagi, jaką Rosja przywiązuje do tego regionu.

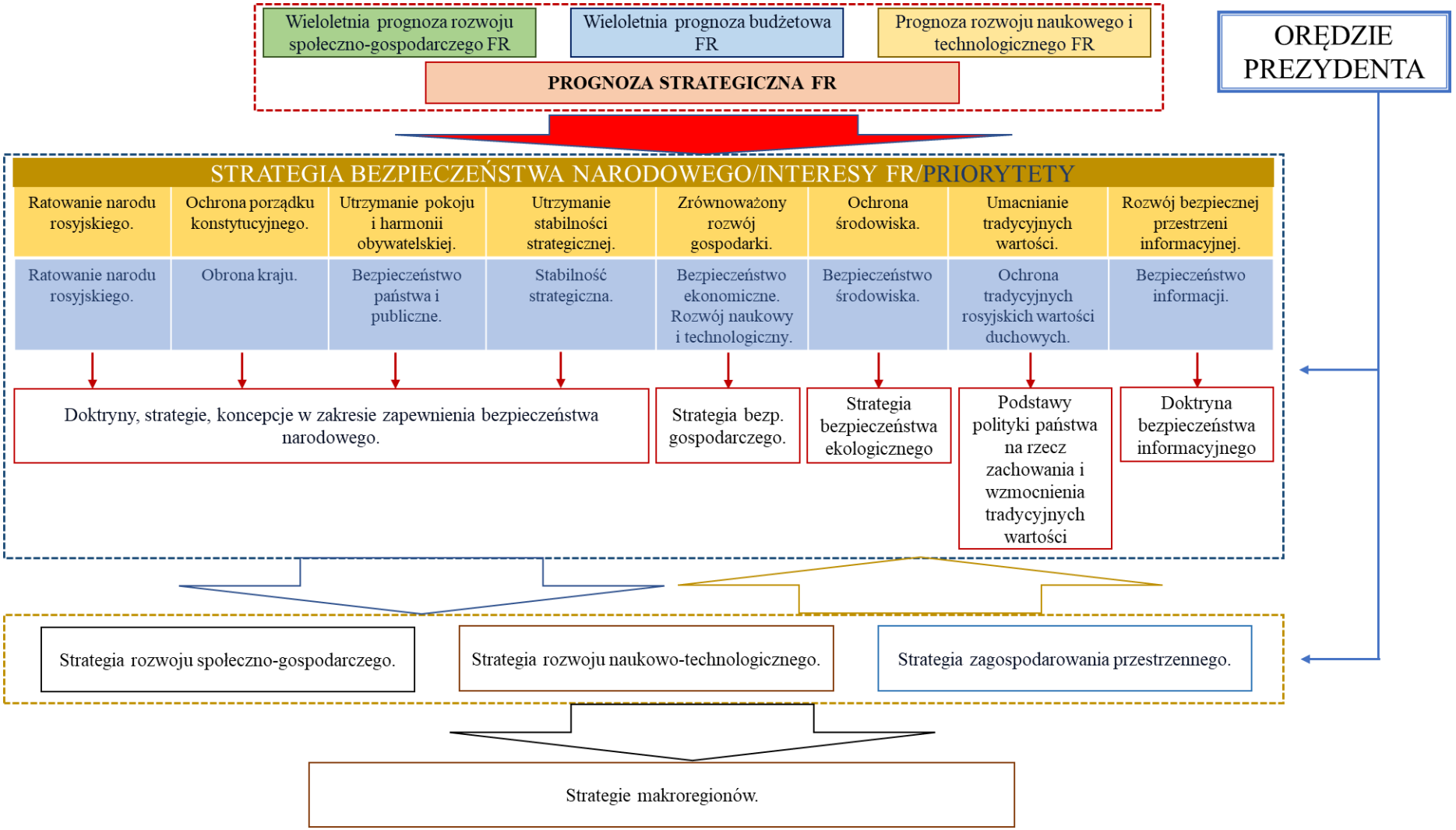
Ostatni, piąty, rozdział strategii wskazuje, że jej realizacją kieruje prezydent. Zadania określone dla strategicznych priorytetów narodowych realizowane są poprzez opracowywanie, dostosowywanie i realizację strategicznych dokumentów planistycznych, programów i projektów, o których była mowa w poprzednich podrozdziałach. Sekretarz Rady Bezpieczeństwa FR składa prezydentowi roczne sprawozdanie z monitoringu stanu bezpieczeństwa narodowego. Do prezydenta należy określanie wskaźników stanu bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z *Podstawami polityki państwa w zakresie planowania strategicznego w Federacji Rosyjskiej*[505] wskaźniki stosowane w procesie planowania strategicznego określane są w oparciu o zasady mierzalności celów i ich zgodności z celami. Wskaźniki charakteryzują stopień i dynamikę osiągania celów i realizacji przypisanych do nich zadań. System wskaźników wykorzystywanych w procesie planowania strategicznego kształtowany jest zgodnie z hierarchią dokumentów planowania strategicznego, co zapewnia spójność dokumentów planowania strategicznego opracowywanych w ramach prognozowania, wyznaczania celów, planowania i programowania. Strategia z 2015 r. w rozdziale VI zawierała, w przeciwieństwie do obowiązującej, katalog wskaźników do oceny stanu bezpieczeństwa narodowego. Zaliczono do nich: zadowolenie obywateli ze stopnia ochrony ich konstytucyjnych praw i wolności, interesów osobistych i majątkowych, udział nowoczesnego uzbrojenia, sprzętu wojskowego i specjalnego w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, długość życia, produkt krajowy brutto na mieszkańca, współczynnik decylowy (stosunek dochodów 10 proc. ludności najbogatszej do 10 proc. ludności najbiedniejszej), inflację, stopę bezrobocia, udział nakładów w produkcie krajowym brutto na rozwój nauki, techniki i edukacji, udział wydatków na kulturę w produkcie krajowym brutto, część terytorium Rosji, która nie spełnia norm środowiskowych[506].

Analiza dokumentów w przedmiotowym obszarze pozwala na wskazanie miejsca i roli strategii bezpieczeństwa narodowego w systemie rosyjskiego planowania strategicznego, co przedstawia poniższy schemat. Dopuszcza się aktualizację strategii w związku

[505] *Указ Президента Российской Федерации от 08.11.2021 г. № 633 Об утверждении Основ государственной политики в сфере стратегического планирования в Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47244/page/1, [dostęp: 26.12.2022].
[506] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191669, [dostęp: 26.12.2022].

z pojawieniem się nowych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, nieosiągnięcia celów, postanowień dorocznego orędzia prezydenta do Zgromadzenia Federalnego oraz wynikami monitoringu i oceny realizacji zadań[507]. Aktualizacja dokumentu jest obligatoryjną podstawą do podjęcia decyzji o dokonaniu korekty dokumentów niższego rzędu.

[507] *Указ Президента Российской Федерации от 08.11.2021 г. № 633 Об утверждении Основ государственной политики в сфере стратегического планирования в Российской Федерации*, art. 37, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47244/page/1, [dostęp: 26.12.2022].

Rysunek 3.4. Miejsce strategii bezpieczeństwa narodowego w systemie dokumentów planowania strategicznego Federacji Rosyjskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Konstytucji Federacji Rosyjskiej*, ustawy *O planowaniu strategicznym w Federacji Rosyjskiej* oraz *Strategii bezpieczeństwa FR*.

Aktualna *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego FR* jest wyraźnie skierowana na wewnętrzny obszar funkcjonowania państwa. Ma charakter mobilizujący społeczeństwo. Po raz pierwszy od wielu lat podkreśla się w niej, że należy polegać przede wszystkim na własnych zasobach, ponieważ zobowiązania sojusznicze mogą być nieskutecznie w szybko zmieniającym się otoczeniu. Przykładem jest sceptyczna postawa sojuszników Rosji w kontekście konfliktu w Ukrainie (np. Kazachstan, Uzbekistan). Na liście priorytetów znalazł się także rozwój partnerstwa strategicznego z Chinami i Indiami. Współpraca ta ma szczególne znaczenie, gdyż ma przyczyniać się na zasadach pozablokowych do tworzenia stabilności i bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku. Autorzy Strategii są przekonani o niestabilności sytuacji międzynarodowej, a przede wszystkim o wrogości innych państw, których celem jest destabilizacja rosyjskiego społeczeństwa. Odpowiedzią na te zagrożenia ma być konsolidacja społeczeństwa w oparciu o moralno-duchowe elementy rosyjskiej tożsamości wsparta zwiększonym potencjałem obronno-mobilizacyjnym i rozwojem gospodarki opartej na zasobach własnych. Dopełnieniem potrzeb w perspektywie długoterminowej jest stworzenie strategicznych rezerw surowcowych.

Sformułowane w dokumencie wartości rosyjskie są wyidealizowane. Prawdopodobnie problemem współczesnej Rosji jest fakt, że elita rządząca rzadko utożsamia się z tymi wartościami i z tego powodu traci autorytet moralny do kierowania społeczeństwem. Jak wskazano w podrozdziale poświęconym grupom interesu elity ta jest zainteresowana jest przede wszystkim posiadaniem władzy i wartościami mierzonymi głównie w jednostkach monetarnych. Historia Rosji wskazuje, że państwo rosyjskie upadało nie w wyniku działań innych państw, ale w wyniku utraty zaufania społeczeństwa do władzy. We współczesnych uwarunkowaniach rotacja elit na zasadach merytokracji opartej o tradycyjne dla Rosji wartości moralne jest nierealna. Represjonowanie wszelkich krajowych ruchów protestacyjnych będzie kontynuowane, gdyż w dokumencie podpisanym przez prezydenta Putina 2 lipca 2021 r. nie ma już przeciwników, są tylko zagraniczni agenci służący strategii westernizacji Rosji. Jak zauważają analitycy OSW w przyjętej strategii po raz pierwszy ujęto dywersję informacyjno-psychologiczną i okcydentalizację kultury jako wyzwania dla bezpieczeństwa FR[508]. Oznaczać to może zaniepokojenie władz możliwością destabilizacji politycznej państwa.

W odróżnieniu od swojej poprzedniczki obecna strategia jako całość, nie zawiera sformułowań nawołujących do rozwoju stosunków z Unią Europejską, Stanami Zjednoczonymi

[508] W. Rodkiewicz, P. Żochowski, *Wróg z Zachodu. Nowa rosyjska strategia bezpieczeństwa*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-08/wrog-z-zachodu-nowa-rosyjska-strategia-bezpieczenstwa, [dostęp: 26.12.2022].

oraz NATO. Wszystkie cztery odniesienia do Stanów Zjednoczonych mają krytyczny charakter:

a) USA kontynuują konsekwentny kurs wyrzekania się międzynarodowych zobowiązań w dziedzinie kontroli zbrojeń;
b) planowane rozmieszczenie amerykańskich rakiet średniego i krótszego zasięgu w Europie i regionie Azji i Pacyfiku stanowi zagrożenie dla stabilności strategicznej i bezpieczeństwa międzynarodowego;
c) ważnym warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa gospodarczego Federacji Rosyjskiej jest ograniczenie wykorzystania dolara amerykańskiego w zagranicznej działalności gospodarczej;
d) tradycyjne rosyjskie wartości duchowe, moralne, kulturowe i historyczne są aktywnie atakowane przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników.

Strategia zawiera jedno, krytyczne odniesienie do NATO, w którym wskazano intensyfikację działań wywiadowczych i budowę infrastruktury wojskowej Traktatu Północnoatlantyckiego w pobliżu granic Rosji jako potencjalne zagrożenie dla pokoju. Warto to też zauważyć, że Unia Europejska została całkowicie pominięta w tekście Strategii z 2021 r. – w przeciwieństwie do wersji z 2015 r. – choćby tylko jako potencjalny partner.

Podsumowując, geopolityczna arytmetyka nowej strategii odzwierciedla pogląd Kremla, który można określić jako: odstraszać USA, ignorować UE, współpracować z Chinami i Indiami oraz integrować się z WNP. Nasuwa się również pytanie: na ile realna jest skuteczna realizacja zadań określonych w strategii w przyjętej perspektywie planistycznej? W ostatnich latach władze rosyjskie przyjęły wiele dokumentów strategicznych z trafnie sformułowanymi celami i optymistycznymi prognozami. Często jednak okazywały się one zawyżone, a celów strategicznych nie osiągano. Niepowodzenia te wynikały z przyczyn, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Obecnie, w wyniku solidarnej postawy Zachodu wobec wojny na Ukrainie, spowolnienie Rosji w niemal we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa będzie trwało co najmniej kilkanaście lat.

3.2.3. Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Bezpośrednimi konsekwencjami konfliktu zbrojnego, który wybuchł na Ukrainie w 2014 r. w polityce zagranicznej były sankcje nałożone na Rosję przez UE i USA oraz ograniczenie formatów kontaktów dyplomatycznych między Zachodem a Rosją. W wyniku tych działań przekształcono G8 w G7 (formalnie Rosja została zawieszona 24 marca 2014 r.)[509],

[509] J. Acosta, *U.S., other powers kick Russia out of G8*, http://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/index.html, [dostęp: 2.01.2023].

w kwietniu 2014 r. zawieszono prace Rady Rosja-NATO[510] oraz ograniczono inne formy dialogu Rosja-UE. Rosja z kolei podejmuje szereg działań konsolidacyjnych w regionie euroazjatyckim. Wśród nich należy wymienić utworzenie 1 stycznia 2015 r. Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG). Krok ten stanowi dopełnienie forsowanej przez Rosję integracji gospodarczej na obszarze postsowieckim. Poprzedzało go powołanie Unii Celnej (1 stycznia 2010 r.) i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej (1 stycznia 2012 r.)[511]. Ponadto doszło do rosyjsko-chińskiego zbliżenia polityczno-gospodarczego. Podczas wizyty premiera Chin Li Keqianga 13 października 2014 r. w Moskwie podpisano blisko 40 dokumentów, w tym ponad 30 o charakterze gospodarczym. Porozumienia te stanowią kolejny przejaw długofalowej polityki Władimira Putina, w ramach której budowane są bliskie stosunki z Chinami, co ma zmniejszyć uzależnienie finansowe i technologiczne rosyjskiej gospodarki od Zachodu oraz zdywersyfikować rynki zbytu surowców energetycznych[512]. Ponadto, jesienią 2015 r. Rosja ponownie rzuciła wyzwanie światowemu porządkowi rozpoczynając operację wojskową w Syrii. Miało to być powrotem do regionu, który opuściła w ostatnich latach istnienia Związku Radzieckiego.

W tym kontekście pojawiła się potrzeba dostosowania do nowych uwarunkowań *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* z 2013 r.[513] Nie ulega wątpliwości, że decyzje w głównych kwestiach polityki zagranicznej, obrony i bezpieczeństwa podejmuje osobiście Władimir Putin. Dzierży on władzę absolutną w oparciu o bezprecedensową i trwałą popularność wśród społeczeństwa, a zmierzająca do przywrócenia Rosji statusu mocarstwa polityka zagraniczna jest jednym z najważniejszych filarów tej popularności. W dniu 30 listopada 2016 r. Prezydent Władimir Putin podpisał dekret zatwierdzający nową, piątą w historii postsowieckiej Rosji, *Koncepcję polityki zagranicznej Rosji*[514]. Przedmiotem analizy w niniejszym podrozdziale jest wyodrębnienie celów i priorytetowych kierunków polityki zagranicznej Rosji. Według Teresy Łoś-Nowak cele polityki zagranicznej wyrażają interesy państwa powiązane z jego potrzebami[515]. W szerszej perspektywie odzwierciedlają one kierunki polityki zagranicznej.

---

[510] K. A. Przybyła, *NATO wobec konfliktu na Ukrainie*, „Bezpieczeństwo narodowe" 2016, nr 37–40, s. 122.
[511] A. Jarosiewicz, E. Fischer, *Eurazjatycka Unia Gospodarcza – więcej polityki, mniej gospodarki*, „Komentarze OSW" 2015, nr 157, s. 1-2.
[512] W. Rodkiewicz, S. Kardaś, E. Fischer, *Rosnące koszty zbliżenia. Nowe rosyjsko-chińskie umowy gospodarcze*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-10-15/rosnace-koszty-zblizenia-nowe-rosyjsko-chinskie-umowy-gospodarcze, [dostęp: 2.01.2023].
[513] *Концепция внешней политики Российской Федерации от 12 февраля 2013 г.*, https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094, [dostęp: 2.01.2023].
[514] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации"*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 2.01.2023].
[515] T. Łoś-Nowak, *Polityka zagraniczna*…, dz. cyt., s. 83.

Podstawą prawną przyjętej koncepcji polityki zagranicznej, będącej systemem poglądów na podstawowe zasady, obszary priorytetowe, cele i zadania polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, jest Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 7 maja 2012 r. *O środkach realizacji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*[516], strategia bezpieczeństwa narodowego, doktryna wojskowa, ustawy federalne oraz powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego, a także umowy międzynarodowe.

Koncepcja składa się z pięciu rozdziałów:

a) Postanowienia ogólne,
b) Współczesny świat i polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej,
c) Priorytety Federacji Rosyjskiej w rozwiązywaniu problemów globalnych,
d) Regionalne priorytety polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej,
e) Kształtowanie i realizacja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

W rozdziale pierwszym wskazano cele polityki zagranicznej państwa, w tym między innymi[517]:

a) zapewnienie bezpieczeństwa kraju;
b) umocnienie pozycji Federacji Rosyjskiej jako jednego z wpływowych ośrodków współczesnego świata (nowe zadanie);
c) tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych dla trwałego wzrostu i konkurencyjności rosyjskiej gospodarki
d) zapewnienie powszechnego bezpieczeństwa i stabilności w celu ustanowienia demokratycznego systemu międzynarodowego, opartego na rządach prawa międzynarodowego, przede wszystkim na postanowieniach Karty Organizacji Narodów Zjednoczonych;
e) kształtowanie dobrosąsiedzkich stosunków;
f) skuteczną ochronę praw i uzasadnionych interesów rosyjskich obywateli i rodaków mieszkających za granicą;
g) szerzenie i umacnianie pozycji języka rosyjskiego w świecie, popularyzację dorobku kultury narodowej, narodowego dziedzictwa historycznego i tożsamości kulturowej narodów Rosji oraz konsolidacja diaspory rosyjskiej;
h) wzmacnianie pozycji rosyjskich środków masowego przekazu i środków masowego przekazu w globalnej przestrzeni informacyjnej oraz przybliżanie szerokiemu kręgowi

[516] *Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 г. № 605 „О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации"*, https://rg.ru/documents/2012/05/09/vn-polit-dok.html, [dostęp: 02.01.2023].
[517] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации"*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].

społeczności światowej rosyjskiego punktu widzenia na procesy międzynarodowe (nowe zadanie).

Jak zauważa Dymitrij Trenin ostatecznym celem polityki zagranicznej Moskwy jest jej równorzędne traktowanie przez USA i uwzględnienie jej interesów. Osiągniecie tego celu wymaga skłonienia Zachodu do poszanowania rosyjskiej przestrzeni bezpieczeństwa poprzez wykluczenie możliwości przystąpienia do struktur euroatlantyckich Gruzji, Mołdawii i Ukrainy, przywrócenie normalnych stosunków gospodarczych między Rosją a Zachodem, rozwiązanie konfliktu w Donbasie (na podstawie porozumienia Mińsk 2) oraz poszukiwanie formuły uznania Krymu za część Rosji[518].

Rozdział drugi zatytułowany *Współczesny świat i polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej* stanowi diagnozę środowiska bezpieczeństwa w latach 2015– 2016 . Rozpoczyna się on stwierdzeniem, że w wyniku procesu globalizacji powstają nowe ośrodki wpływów gospodarczych i politycznych, a tym samym kształtuje się policentryczny system międzynarodowy. Procesy te „są obarczone wzrostem ksenofobii, nietolerancji w stosunkach międzynarodowych i ostatecznie mogą prowadzić do chaosu i braku kontroli w stosunkach międzynarodowych”[519]. Dodatkowym czynnikiem destabilizującym środowisko bezpieczeństwa jest dążenie państw zachodnich do narzucania swojego punktu widzenia procesom globalnym i prowadzenie polityki powstrzymywania alternatywnych ośrodków władzy[520]. Autorzy dokumentu dochodzą do wniosku, że głównym nurtem obecnego etapu rozwoju świata jest walka o dominację w kształtowaniu kluczowych zasad organizacji przyszłego systemu międzynarodowego. Nie dostrzega się ryzyka wojny na dużą skalę z wykorzystaniem potencjału atomowego, niemniej jednak wzrasta ryzyko nowych konfliktów regionalnych lub eskalacji już istniejących. W tym kontekście istniejące sojusze wojskowo-polityczne mają ograniczone możliwości reagowania na całe spektrum współczesnych wyzwań i zagrożeń. Oznacza to, że szczególnie ważne dla stabilności środowiska bezpieczeństwa jest przestrzeganie uniwersalnej zasady równego i niepodzielnego bezpieczeństwa w odniesieniu do regionów euroatlantyckiego, euroazjatyckiego, Azji i Pacyfiku oraz innych[521]. W dokumencie zauważa się, że jednym z najistotniejszych elementów współczesnej polityki międzynarodowej, poza tradycyjnymi metodami dyplomatycznymi, jest tzw. *miękka siła*. Wśród zagrożeń koncepcja wymienia terroryzm międzynarodowy (w szczególności islamski), ideologie ekstremistyczne, przestępczość zorganizowaną, rozprzestrzenianie broni masowego

[518] Д. Тренин, *Внешняя политика России в ближайшие пять лет: цели, стимулы, ориентиры*, https://carnegiemoscow.org/2016/04/28/ru-pub-63462, [dostęp: 02.01.2023].
[519] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 5, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].
[520] Tamże, art. 4–5..
[521] Tamże, art. 6–7.

rażenia i środków jej przenoszenia, cyberprzestępczość, zmiany klimatu, a także zagrożenia bezpieczeństwa żywnościowego, środowiskowego i sanitarno-epidemiologicznego[522]. Odpowiedzią na te zagrożenia ma być zjednoczenie wysiłków społeczności międzynarodowej opartych na wspólnym potencjale duchowym i moralnym, pragnieniu pokoju oraz sprawiedliwości, godności i wolności. W dokumencie podkreśla się, że Federacja Rosyjska prowadzi niezależną i samodzielną politykę zagraniczną, podyktowaną jej interesami narodowymi i opartą na bezwarunkowym poszanowaniu prawa międzynarodowego, przy świadomości swojej szczególnej odpowiedzialności za utrzymanie bezpieczeństwa na świecie zarówno wymiarze globalnym, jak i regionalnym. Polityka zagraniczna Moskwy, w intencji autorów *Koncepcji*, jest otwarta i przewidywalna.

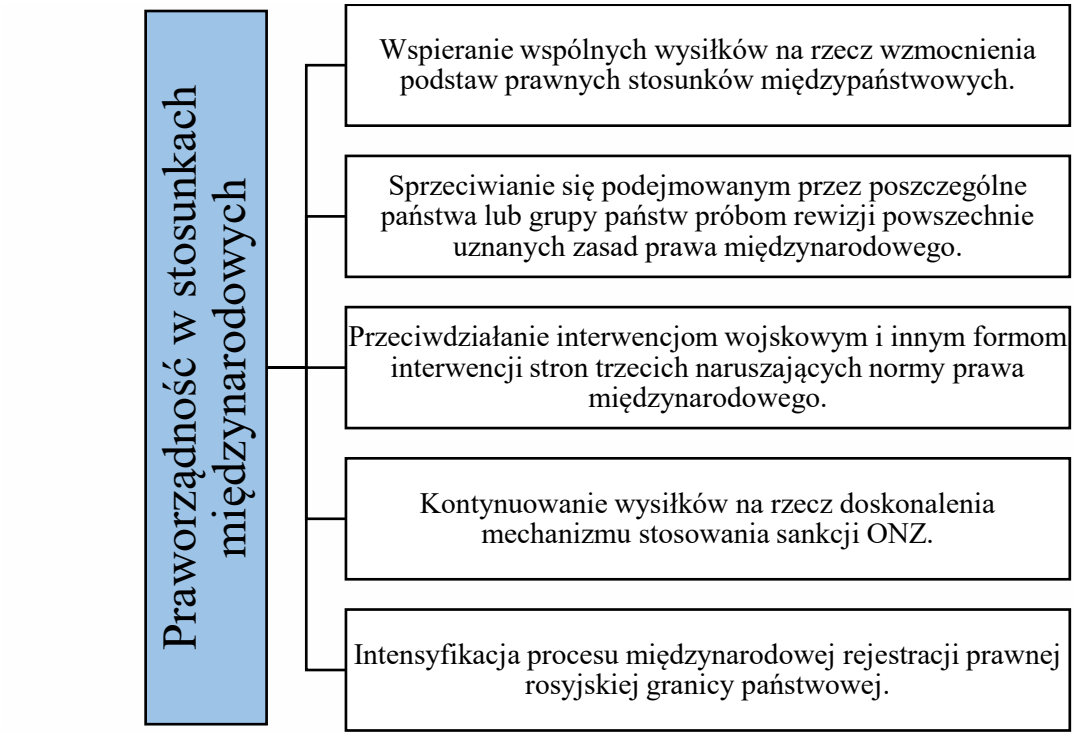
Rozdział trzeci *Koncepcji polityki zagranicznej* określa priorytety Federacji Rosyjskiej w rozwiązywaniu problemów globalnych. Do przedmiotowych priorytetów zaliczono:

a) kształtowanie sprawiedliwego i trwałego porządku świata;
b) praworządność w stosunkach międzynarodowych;
c) wzmocnienie bezpieczeństwa międzynarodowego;
d) międzynarodową współpracę gospodarczą i środowiskową;
e) międzynarodową współpraca humanitarna i prawa człowieka;
f) wsparcie informacyjne działań polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

Zakłada się, że Rosja prowadzi politykę zagraniczną, której celem jest stworzenie stabilnego i trwałego systemu stosunków międzynarodowych opartego na powszechnie uznanych normach prawa międzynarodowego. Centrum regulacji stosunków międzynarodowych i koordynacji polityki światowej w XXI w. powinna pozostać Organizacja Narodów Zjednoczonych. Wsparcie roli koordynacyjnej w obszarze *kształtowania sprawiedliwego i trwałego porządku świata* Rosja upatruje w zapewnieniu nienaruszalności kluczowych postanowień i zasad Karty Narodów Zjednoczonych oraz dalszym zwiększaniu efektywności działań Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Celem realizacji kolejnego priorytetu tj. p*raworządności w stosunkach międzynarodowych* jest zapewnienie pokojowej i owocnej współpracy między państwami przy zachowaniu równowagi ich interesów, a także zagwarantowanie stabilności społeczności światowej jako całości. Cel ten Rosja zamierza realizować poprzez działania przedstawione na poniższym rysunku.

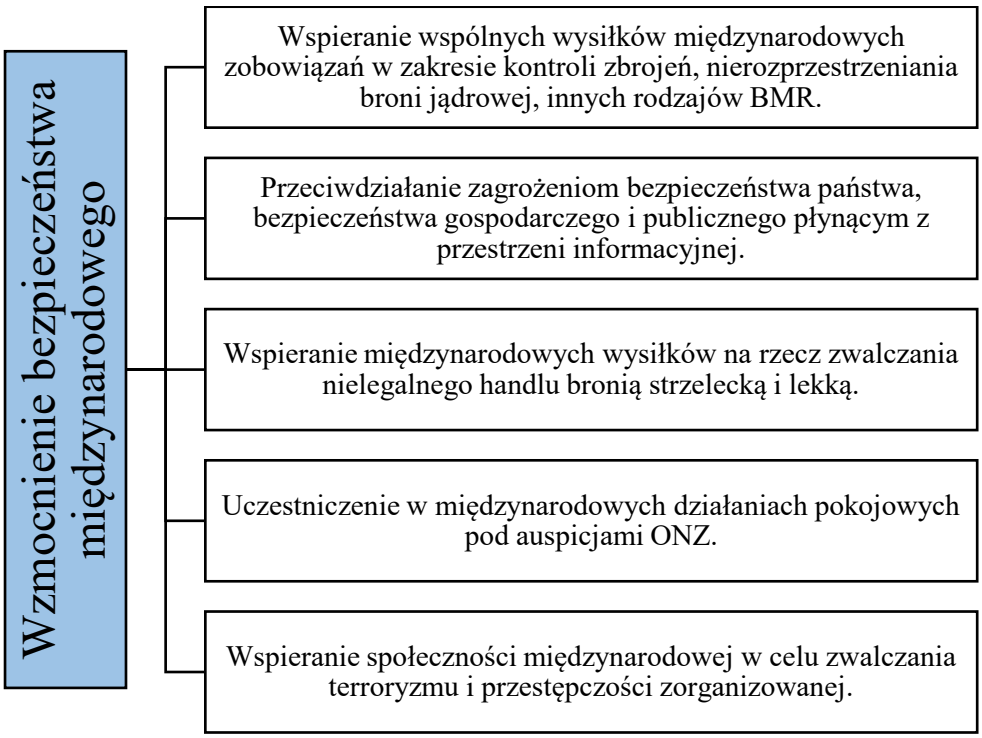
[522] Tamże, art. 14–17.

Rysunek 3.5. Realizacja priorytetu zachowania praworządności w stosunkach międzynarodowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 26, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].

Zadania związane ze wzmocnieniem bezpieczeństwa międzynarodowego i stabilności na poziomie strategicznym i regionalnym zostały opisane w art. 27 – 38 *Koncepcji*. Moskwa deklaruje realizację kilkudziesięciu działań w obszarach od kontroli zbrojeń, poprzez walkę z terroryzmem i przestępczością zorganizowaną, misjami pokojowymi, na rozwoju dialogu i tworzeniu partnerstwa między kulturami, religiami i cywilizacjami skończywszy. Zadania te zostały poddane analizie w kontekście przedmiotu rozprawy i przedstawione na poniższym rysunku.

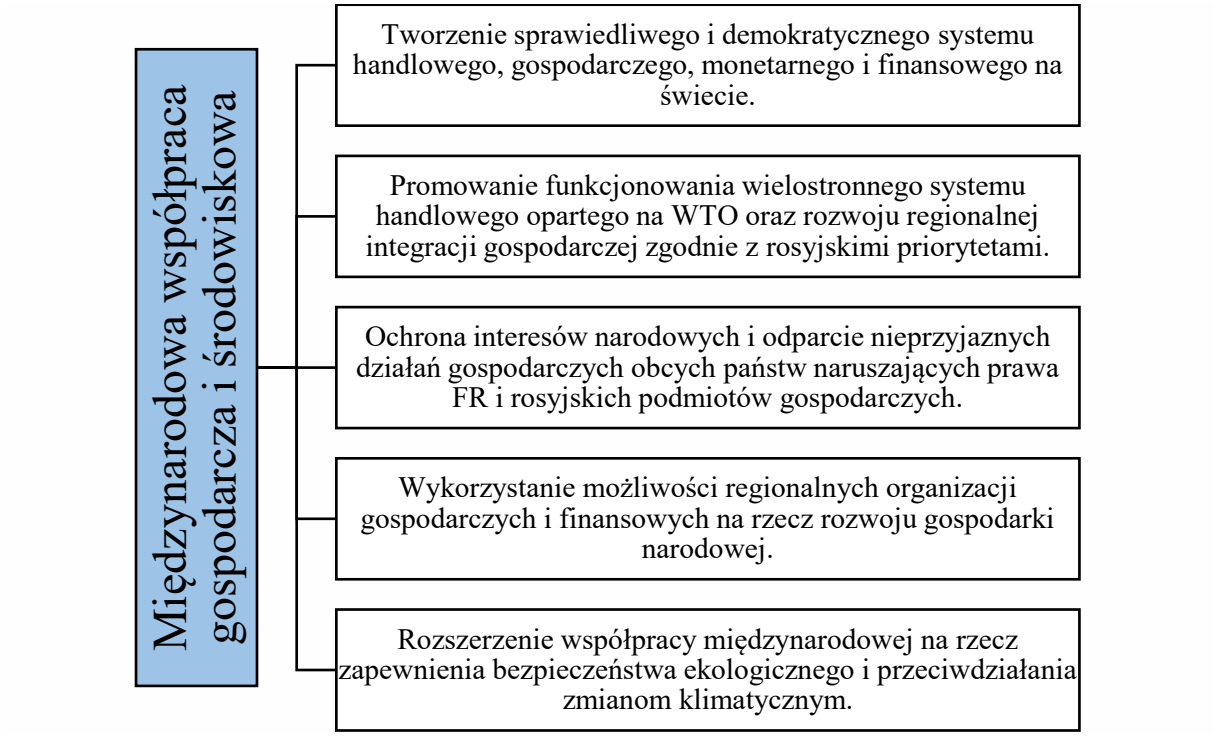

Rysunek 3.6. Realizacja priorytetu wzmocnienia bezpieczeństwa międzynarodowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 27–38 http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].

Koncepcja w końcowej części analizowanego podrozdziału podkreśla rolę Rosji, jako państwa mającego wielowiekowe doświadczenia w harmonijnym współistnieniu różnych narodów, grup etnicznych i religii, we wsparciu dialogu i tworzeniu partnerstwa między kulturami, religiami i cywilizacjami. Dokument uwypukla aktywną współpracę z Rosyjską Cerkwią Prawosławną i innymi głównymi związkami wyznaniowymi w Rosji.

W dalszej części *Koncepcja* precyzuje zadania związane z priorytetem międzynarodowej współpracy gospodarczej i środowiskowej. FR poprzez eksport, rosnący popyt wewnętrzny, posiadanie unikalnych zasobów naturalnych i wykorzystanie zgromadzonych zasobów finansowych zamierza osiągnąć trwały wzrost gospodarczy. Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy państw uznaje się za najważniejszy warunek stworzenia bardziej efektywnego i odpornego na kryzysy systemu międzynarodowego. W tym celu Rosja zamierza realizować katalog zadań, z których najważniejsze przedstawiono na poniższym rysunku.

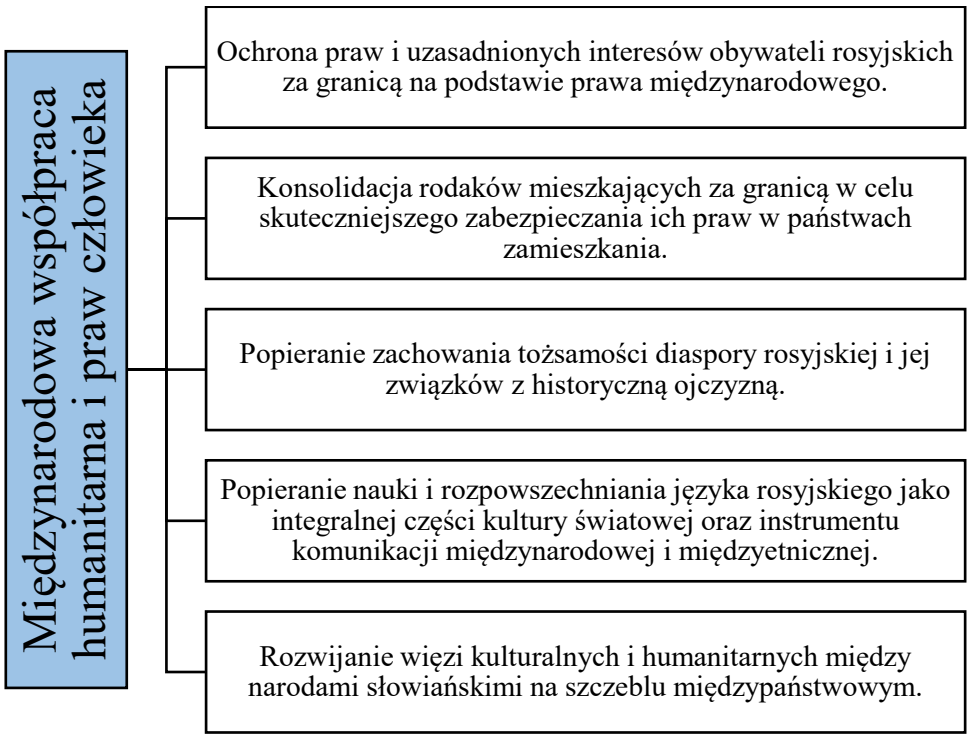
Rysunek 3.7. Realizacja priorytetu międzynarodowej współpracy gospodarczej i środowiskowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 39–44, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].

Według Witolda Rodkiewicza Rosja w tym obszarze „(…) abstrahuje od kryzysowego stanu rosyjskiej gospodarki i niskiej atrakcyjności Rosji jako partnera we współpracy międzynarodowej. Usiłuje ukryć niepowodzenie prowadzonych od wielu lat prób dywersyfikacji gospodarczych więzi Rosji w kierunku azjatyckim oraz fakt trwającego nadal ekonomicznego uzależnienia Rosji od relacji ekonomicznych z Zachodem”[523].

Analiza części poświęconej międzynarodowej współpracy humanitarnej i prawom człowieka wskazuje, że *Koncepcja* nie zawiera zobowiązania do rozszerzenia udziału Rosji w międzynarodowych traktatach dotyczących praw człowieka. Zamiast tego zakłada ona zwiększenie interakcji z organizacjami międzynarodowymi i pozarządowymi w celu wzmocnienia powszechnie uznanych norm w zakresie praw człowieka. Biorąc pod uwagę państwa europejskiego obszaru poradzieckiego na poniższym rysunku wskazano działania Rosji w tym zakresie.

[523] W. Rodkiewicz, *Straszenie zwrotem ku Azji – nowa Koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-12-07/straszenie-zwrotem-ku-azji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji, [dostęp: 03.01.2023].

Rysunek 3.8. Realizacja priorytetu międzynarodowej współpracy humanitarnej i praw człowieka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 45, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 02.01.2023].

Kształtowanie pozytywnego wizerunku Rosji, który jest ważnym obszarem polityki zagranicznej, wymaga stworzenia sprawnego systemu zapewniającego dostarczanie społeczności światowej informacji o Rosji wobec głównych problemów międzynarodowych, jej inicjatywach i działaniach w polityce zagranicznej oraz osiągnięciach rosyjskiej kultury i nauki. W tym celu FR zamierza wzmacniać pozycję rosyjskich i rosyjskojęzycznych mediów w globalnej przestrzeni informacyjnej, udzielając im państwowego wsparcia.

W rozdziale czwartym zatytułowanym *Regionalne priorytety polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* można wyróżnić co najmniej 5 obszarów zainteresowania:

a) Wspólnota Niepodległych Państw,
b) Unia Europejska,
c) NATO,
d) Stany Zjednoczone,
e) Azja i Pacyfik.

Zgodnie z art. 49 *Koncepcji* priorytetowym kierunkiem polityki zagranicznej Rosji jest rozwój współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) oraz dalsze wzmacnianie struktur integracyjnych działających

na tym obszarze. Należy wspomnieć, że w 2016 r. członkiem WNP była również Ukraina[524]. Szczególne miejsce w tym względzie przyznano Białorusi, z którą procesy integracyjne będą rozwijane we wszystkich możliwych dziedzinach. W konsekwencji OUBZ uznano za jeden z najważniejszych elementów nowoczesnego systemu bezpieczeństwa w przestrzeni poradzieckiej. Założono, że będą podejmowane działania w zakresie dalszego, jakościowego rozwoju OUBZ i przekształcenia jej w wielofunkcyjną organizację międzynarodową zdolną do stawienia czoła współczesnym wyzwaniom na obszarze własnej odpowiedzialności i obszarach przyległych. Moskwa będzie nadal przyczyniać się do uregulowania konfliktu na Ukrainie środkami politycznymi i dyplomatycznymi we współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi państwami i strukturami międzynarodowymi. Moskwa popiera integralność terytorialną Mołdawii, ale przy określaniu specjalnego statusu Naddniestrza[525].

Zgodnie z przyjętą *Koncepcją* w stosunkach Rosji z państwami zachodu panuje kryzys spowodowany geopolityczną ekspansją ze strony zarówno NATO, jak i UE. Powodem tej sytuacji jest zachodnia polityka powstrzymywania Rosji oraz wywierania na nią politycznego, ekonomicznego i informacyjnego nacisku. Niemniej jednak, UE pozostaje dla Rosji ważnym partnerem handlowym, gospodarczym i politycznym. Moskwa dążyć będzie do dalszego rozwoju współpracy w dziedzinie polityki zagranicznej i wojskowo-politycznej z UE. Dostrzega się tutaj możliwości wspólnych działań na rzecz zwalczania terroryzmu, niekontrolowanej i nielegalnej migracji oraz przestępczości zorganizowanej i cyberprzestępczości. Wśród najważniejszych partnerów dokument wymienia Niemcy, Francję, Włochy i Hiszpanię. Jak podkreśla Witold Rodkiewicz UE jest ważnym, a nie jak miało to miejsce w poprzedniej koncepcji głównym partnerem gospodarczym. *Koncepcja* wskazuje jako potencjalnego partnera współpracy nie Unię, ale „państwa UE". Nie mówi się już o zawarciu nowego bazowego porozumienia o strategicznym partnerstwie, o stworzeniu mechanizmów współpracy w sferze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, o budowaniu „wspólnych przestrzeni" czy jednolitego rynku[526]. Stosunek Rosji do NATO w porównaniu do

[524] 9 maja 2018 roku prezydent Ukrainy Petro Poroszenko ogłosił podpisanie dekretu odwołującego przedstawicieli tego kraju ze wszystkich organów statutowych WNP i 19 maja 2018 roku Ukraina opuściła tę strukturę. W sierpniu 2018 r. przedstawicielstwo Ukrainy w WNP zostało zamknięte, a 6 lutego 2019 r. ambasador Ukrainy w Mińsku Ihor Kyzim poinformował o zakończeniu procesu wystąpienia Kijowa z organów koordynacyjnych Wspólnoty Niepodległych Państw, *Україна вийшла з координаційних органів СНД – посол*, https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/6/7205892, [dostęp: 02.01.2023].

[525] Dotychczas status ten nie został określony. Przewodniczący OBWE Zbigniew Rau, powiedział 25 marca 2022 r. podczas konferencji prasowej w Kiszyniowie, że OBWE wspiera integralność terytorialną Mołdawii, nadając Naddniestrzu specjalny status. Nie sprecyzował jednak, jaki to ma być status, https://newsmaker.md/rus/novosti/chto-oznachaet-osobyy-status-dlya-pridnestrovya-obyasnyaet-glava-obse, [dostęp: 02.01.2023].

[526] W. Rodkiewicz, *Straszenie zwrotem ku Azji – nowa Koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-12-07/straszenie-zwrotem-ku-azji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji, [dostęp: 03.01.2023].

Koncepcji z 2013 r. nie uległ zmianie. Moskwa będzie budować relacje z Sojuszem, biorąc pod uwagę stopień jego gotowości do równorzędnego partnerstwa. W dokumencie podkreślono, że Rosja jest negatywnie nastawiona „do rozszerzenia NATO, zbliżenia infrastruktury wojskowej Sojuszu do granic Rosji i budowania jego aktywności militarnej w regionach graniczących z Rosją”[527]. Rosja, jak zauważa *Koncepcja*, określa te działania jako „naruszające zasadę równego i niepodzielnego bezpieczeństwa oraz prowadzące do pogłębienia starych i powstania nowych linii podziału w Europie”[528].

Nowa *Koncepcja* zaostrzyła retorykę wobec Stanów Zjednoczonych. Diametralnie zmieniła się ocena roli Stanów Zjednoczonych i charakteru relacji z Waszyngtonem. Autorzy dokumentu podkreślają, że „Rosja nie uznaje eksterytorialnego wykonywania przez Stany Zjednoczone swojej jurysdykcji poza ramami prawa międzynarodowego, nie akceptuje prób wywierania nacisku wojskowego, politycznego, gospodarczego lub innego i zastrzega sobie prawo do odpowiedzi na nieprzyjazne działania”[529]. Z koncepcji zniknęło rosyjskie dążenie do liberalizacji reżimu wizowego ze Stanami Zjednoczonymi, które było zawarte w dokumencie sprzed trzech lat. Amerykański system obrony przeciwrakietowej jest postrzegany w *Koncepcji* jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Rosji. Oczekuje ona, że Stany Zjednoczone w swoich działaniach na arenie międzynarodowej będą ściśle przestrzegać norm prawa międzynarodowego, zapisanych przede wszystkim w *Karcie Narodów Zjednoczonych*.

W dokumencie zwraca się uwagę na region Azji i Pacyfiku. Wzmocnienie swojej pozycji w tym regionie oraz intensyfikację stosunków z państwami w nim położonymi Rosja uznaje za strategicznie ważny kierunek swojej polityki zagranicznej. Rosja będzie nadal budować partnerstwo strategiczne z Chińską Republiką Ludową rozwijając z nią wielokierunkową współpracę. Zbieżność pryncypialnego podejścia obu państw do rozwiązywania kluczowych problemów polityki światowej jest uznawana przez Rosję za jeden z podstawowych elementów stabilności regionalnej i globalnej. Na tej podstawie FR będzie rozwijać współpracę w zakresie polityki zagranicznej z Chinami w różnych obszarach, w tym przeciwdziałania nowym wyzwaniom i zagrożeniom. Rosja deklaruje również dalsze pogłębianie szczególnie uprzywilejowanego partnerstwa strategicznego z Republiką Indii, opartego na zbieżności priorytetów polityki zagranicznej. Potencjalne obszary współpracy to przede wszystkim handel i gospodarka. Federacja Rosyjska będzie kontynuować politykę budowania stosunków dobrosąsiedzkich i realizacji wzajemnie korzystnej współpracy z Japonią i Mongolią. Ponadto Rosja jest zainteresowana utrzymaniem tradycyjnie przyjaznych

[527] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 70, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 03.01.2023].
[528] Tamże, art. 70.
[529] Tamże, art. 72.

stosunków z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną i Republiką Korei. Jej celem w tym obszarze będzie złagodzenie napięcia na Półwyspie Koreańskim. Rosja dąży do konsekwentnego pogłębiania wszechstronnego partnerstwa strategicznego z Socjalistyczną Republiką Wietnamu, a także rozszerzania wielopłaszczyznowej współpracy z Republiką Indonezji, Królestwem Tajlandii, Republiką Singapuru, Malezją i innymi państwami regionu Azji i Pacyfiku[530]. Dokument po raz pierwszy wspomina o Syrii i o tym, że Rosja opowiada się za politycznym uregulowaniem sytuacji w tym kraju. Niewątpliwie celem dokumentu jest stworzenie narracji, że zaangażowanie Rosji w Syrii ma charakter operacji antyterrorystycznej, a jednocześnie sygnalizuje gotowość do współpracy w tym zakresie ze Stanami Zjednoczonymi. W praktyce jednak intencją Rosji jest jedynie poprawa własnej pozycji przetargowej i przeciwstawienie się wymuszonej na arenie międzynarodowej zmianie przywództwa w Syrii i innych krajach Bliskiego Wschodu. Oznacza to, że Rosja będzie nadal angażować się na Bliskim Wschodzie[531]. Rosja prowadzi również politykę wszechstronnego rozwoju współpracy z Islamską Republiką Iranu, a także dąży do konsekwentnej realizacji kompleksowego porozumienia w sprawie uregulowania sytuacji wokół irańskiego programu nuklearnego.

Ostatni rozdział *Koncepcji* zatytułowany *Kształtowanie i realizacja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* wskazuje podmioty odpowiedzialne za implementację przedmiotowego dokumentu. Prezydent określa główne kierunki polityki zagranicznej, kieruje jej realizacją oraz jako głowa państwa reprezentuje Rosję na arenie międzynarodowej. Za legislacyjne wsparcie polityki zagranicznej odpowiadają Rada Federacji oraz Duma Państwowa, stanowiące izby Zgromadzenia Federalnego. Z kolei działania wykonawcze w zakresie realizacji polityki zagranicznej podejmuje Rząd Federacji Rosyjskiej. Podmioty Federacji prowadzą międzynarodowe i zagraniczne stosunki gospodarcze zgodnie z *Konstytucją Federacji Rosyjskiej*, ustawą federalną nr 4-FZ z dnia 4 stycznia 1999 r. *O koordynacji międzynarodowych i zagranicznych stosunków gospodarczych podmiotów Federacji Rosyjskiej*[532].

Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, jest częściowo skonstruowana na fałszywych i nierealistycznych założeniach. Jej celem jest maskowanie rzeczywistości i kompleksowa analiza sytuacji międzynarodowej. Jak podkreśla Witold Rodkiewicz „(…) opiera się na wyolbrzymionych ocenach słabości Zachodu i całkowicie abstrahuje od kryzysowego stanu rosyjskiej gospodarki i niskiej atrakcyjności Rosji jako partnera we

[530] Tamże, art. 78–90.
[531] A. M. Dyner, *The Russian Federation's New Foreign Policy Concept*, „Bulletin PISM" 2017, nr 1, s. 2.
[532] *Федеральный закон от 4 января 1999 г. N 4-ФЗ „О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации"* (с изменениями и дополнениями), https://base.garant.ru/179963, [dostęp: 05.01.2023].

współpracy międzynarodowej. Fałszywie prezentuje rosyjską politykę jako czysto defensywną reakcję na agresywne działania Zachodu. Usiłuje ukryć niepowodzenie prowadzonych od wielu lat prób dywersyfikacji gospodarczych więzi Rosji w kierunku azjatyckim oraz fakt trwającego nadal ekonomicznego uzależnienia Rosji od relacji ekonomicznych z Zachodem. Przemilcza także niebezpieczeństwa, jakie dla Rosji może stworzyć rosnąca asymetria w jej relacjach z Pekinem"[533]. Jednocześnie *Koncepcja* sugeruje, że Rosja może zmienić partnerów zachodnich na tych ze Wschodu, z którymi może rozwijać skuteczną współpracę w wielu obszarach. W efekcie Rosja potencjalnie może przekształcić w antyzachodni sojusz swoje relacje z Chinami i Indiami. *Koncepcja* zawiera również wiele tez zdecydowanie nieprzystających do prowadzonej polityki, czego przykładem może być stwierdzenie, że Rosja zamierza „stanowczo sprzeciwiać się wszelkim przejawom ekstremizmu, neonazizmu, dyskryminacji rasowej, agresywnego nacjonalizmu, antysemityzmu i ksenofobii, próbom fałszowania historii i wykorzystywania jej do eskalacji konfrontacji i rewanżyzmu w polityce światowej, próbom rewizji wyników II wojny światowej, promowanie odpolitycznienia sporów historycznych"[534]. *Koncepcja* dużą wagę przywiązuje do ideologii rosyjskiego świata, która powinna wpływać na sposób prowadzenia przez Rosję polityki zagranicznej. Działania te wspiera Rosyjska Cerkiew Prawosławna. Zgodnie z *Doktryną bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej* planuje się również zwiększenie roli rosyjskich mediów jako źródła informacji wpływających na zagraniczną opinię publiczną[535]. Jednym z głównych zadań mediów jest zmiana negatywnego wizerunku Rosji w świecie. Niemniej jednak, to czy Rosja będzie w stanie osiągnąć cele swojej polityki zagranicznej zależy przede wszystkim od powodzenia lub niepowodzenia ożywienia gospodarki kraju. Biorąc pod uwagę kontekst wojny w Ukrainie, sankcje gospodarcze Zachodu oraz wojenny wysiłek gospodarki należy założyć, że cele te w całości nie zostaną zrealizowane.

3.2.4. Doktryna wojenna

Prezydent Rosji Władimir Putin podpisał 25 grudnia 2014 r. nową *Doktrynę wojenną Wojskowej Federacji Rosyjskiej*. Jest to czwarta edycja rosyjskiej doktryny wojskowej po rozpadzie Związku Radzieckiego, a druga zatwierdzona przez Putina. Pierwsza weszła

[533] W. Rodkiewicz, *Straszenie zwrotem ku Azji – nowa Koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-12-07/straszenie-zwrotem-ku-azji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji, [dostęp: 03.01.2023].

[534] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации"*, art. 45, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 03.01.2023].

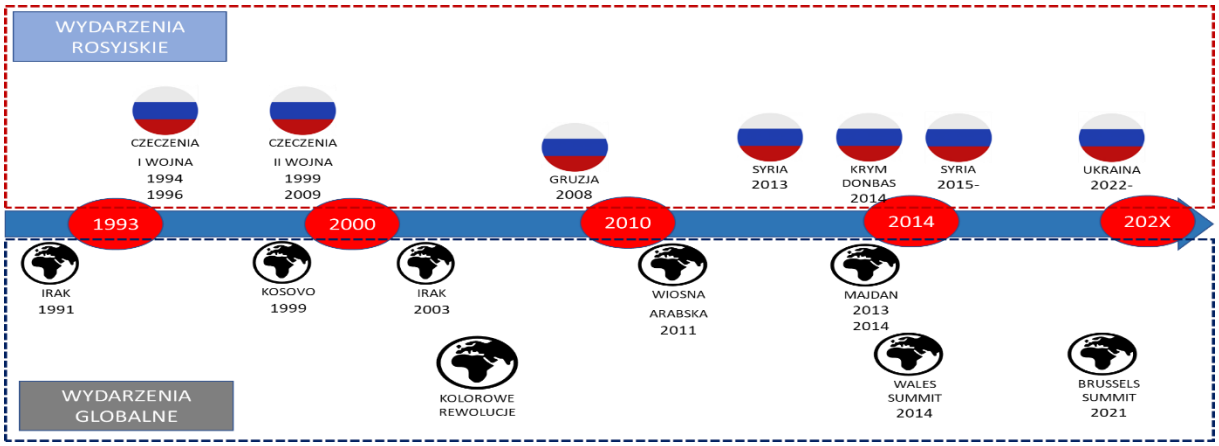
[535] *Указ Президента Российской Федерации от 05.12.2016 г. № 646 „Об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации"*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41460, [dostęp: 04.01.2023].

w życie dekretem prezydenta Borysa Jelcyna 2 listopada 1993 r. *O podstawowych postanowieniach doktryny wojskowej Federacji Rosyjskiej* [536]. Przyjęto ją 4 lata wcześniej niż pierwszą koncepcję bezpieczeństwa narodowego, którą zatwierdzono 17 grudnia 1997 r.[537], a zmodyfikowano 10 stycznia 2000 r.[538]. Doktrynę opracowano z myślą o okresie przejściowym, kiedy tworzyła się rosyjska państwowość, wdrażano reformy demokratyczne i kształtowano nowy system stosunków międzynarodowych. Określano ją jako defensywną. W przeciwieństwie do byłego ZSRR Rosja nie miała żadnej konkretnej ideologii, której musiałaby bronić i promować na zewnątrz. Myślą przewodnią dokumentu była ochrona interesów narodowych państwa. Preferowano pozamilitarne sposoby rozstrzygania sporów. Zmiana tradycyjnych zagrożeń, pojawienie się terroryzmu i separatyzmów, zwłaszcza w rejonie Kaukazu Północnego, oraz nowa koncepcja bezpieczeństwa wymusiła przyjęcie 24 kwietnia 2000 r. kolejnej doktryny wojennej[539]. W tym czasie Władimir Putin wygrał wybory prezydenckie. Udało mu się również ratyfikować porozumienie START II i *Traktat o całkowitym zakazie prób jądrowych* (CTBT). Był to gest wobec Zachodu świadczący o tym, że Rosja jest gotowa do szerokiego zaangażowania w kwestie dotyczące kontroli i ograniczenia zbrojeń. W doktrynie wojskowej podkreślano, że potencjał nuklearny służy odstraszaniu potencjalnej agresji, ale w porozumieniu z USA i innymi potęgami nuklearnymi Rosja jest gotowa zredukować swój arsenał nuklearny do pułapu stabilności strategicznej. Broń jądrowa pozostała głównym narzędziem służącym zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Kolejne dokumenty programowe w przedmiotowym obszarze zostały zatwierdzone po upływie dekady tj.: *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego* wiosną 2009 r.[540], a następnie *Doktryna wojenna* 5 lutego 2010 r.[541]. Prezydent Dmitrij Miedwiediew podpisując *Doktrynę wojenną* podpisał także *Podstawy polityki państwa w obszarze odstraszania nuklearnego do 2020 roku*. Drugiego dokumentu nie opublikowano. Upubliczniono za to *Podstawy polityki państwowej Federacji*

[536] *Указ Президента РФ от 2 ноября 1993 г. N 1833 „Об Основных положениях военной доктрины Российской Федерации”*, https://base.garant.ru/6302237, [dostęp: 05.01.2023].
[537] *Указ Президента Российской Федерации от 17.12.1997 г. № 1300 „Об утверждении Концепции национальной безопасности Российской Федерации”*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782, [dostęp: 05.01.2023].
[538] *Указ Президента РФ от 10.01.2000 N 24 „О Концепции национальной безопасности Российской Федерации”*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25677, [dostęp: 05.01.2023].
[539] *Указ Президента РФ от 21 апреля 2000 г. N 706 „Об утверждении Военной доктрины Российской Федерации”*, https://base.garant.ru/181993/#ixzz4qoOtOqe6, [dostęp: 05.01.2023].
[540] *Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 „Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года”*, http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html, [dostęp: 05.01.2023].
[541] *Указ Президента РФ от 05.02.2010 N 146 „О Военной доктрине Российской Федерации”* http://www.kremlin.ru/supplement/461, [dostęp: 05.01.2023].

Rosyjskiej w dziedzinie odstraszania jądrowego[542]. *Doktryna wojenna* 2010 jest szerzej komentowana, gdyż Rosja zastrzegła w nim prawo do pierwszego użycia broni jądrowej w konflikcie konwencjonalnym w przypadku zagrożenia istnienia państwa.

Jedną z przyczyn zmian *Doktryny* była sytuacja na Ukrainie. Zawieszenie działań wojennych i nie stanowiło ostatecznego rozstrzygnięcia konfliktu aprobowanego przez obie strony[543]. Według Rady Bezpieczeństwa FR zmiany w dokumencie dotyczyły przede wszystkim pojawiających się nowych zagrożeń dla Federacji Rosyjskiej, które wynikały z sytuacji na Ukrainie i reakcji społeczności międzynarodowej, a także w konfliktów w Afryce Północnej, Syrii, Iraku i Afganistanie. Dodatkowo RB FR wskazała na kolejne czynniki determinujące zmiany, a w tym przede wszystkim na rozbudowę potencjału ofensywnego NATO w pobliżu rosyjskich granic i aktywne działania Sojuszu zmierzające do budowy systemu obrony przeciwrakietowej o zasięgu globalnym. Mimo to Władimir Putin uznaje, że „(…) nasza doktryna wojskowa ma charakter obronny. Głównym zadaniem jej realizacji jest zapewnienie suwerenności kraju, pokoju i spokoju naszym obywatelom”[544]. Według analizy *Doktryny wojennej*, którą przeprowadził Roman Kuźniar, zagrożone mogą się czuć państwa bezpośrednio sąsiadujące z Rosją, a nie zagraża ona bezpośrednio krajom Sojuszu Północnoatlantyckiego lub Unii Europejskiej[545]. Szczegółowa analiza przedmiotowego dokumentu przeprowadzona przez autora pozwoli na jego ocenę w kontekście przedmiotu niniejszej rozprawy.

Rysunek 3.9. Czynniki wpływające na zmiany w rosyjskich doktrynach wojennych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Russia Strategic Initiative, *Russian Military Doctrine*, https://oe.tradoc.army.mil/wp-content/uploads/2022/06/RSI-Russian-Military-Doctrine-Primer-Final-single-page-04282022.pdf, [dostęp: 05.01.2023].

[542] *Указ Президента Российской Федерации от 02.06.2020 г. № 355 „Об Основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания”*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/45562, [dostęp: 05.01.2023].
[543] W. Malendowski, *Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej w XX i XXI wieku. Cele – zadania – kierunki działania*, „Przegląd strategiczny”: 2017, nr 10, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 81.
[544] *Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины РФ*, https://tass.ru/armiya-i-opk/1674958, [dostęp: 05.01.2023].
[545] *Doktryna wojenna Rosji zagraża Polsce? Sprawdzi RBN*, https://tvn24.pl/polska/rbn-o-doktrynie-wojennej-rosji-ra525179-3296608, [dostęp: 05.01.2023].

Aktualna *Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej*[546] w czterech rozdziałach formułuje główne założenia polityki wojskowej i wojskowo-ekonomicznego wsparcia obrony państwa. W rozdziale pierwszym, *Postanowienia ogólne*, definiuje katalog podstawowych pojęć związanych z militarnym wymiarem bezpieczeństwa. W jej rozumieniu bezpieczeństwo militarne jest „(…) stanem ochrony żywotnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa przed zewnętrznymi i wewnętrznymi zagrożeniami militarnymi związanymi z użyciem siły zbrojnej lub groźbą jej użycia, charakteryzujący się brakiem zagrożenia militarnego lub zdolnością do przeciwstawienia się mu"[547]. Z kolei polityka wojskowa to całokształt działań państwa w zakresie organizacji i realizacji obronności oraz zapewnienia bezpieczeństwa państwa, a także jego sojuszników. Konflikt zbrojny jest rozumiany jako konfrontacja zbrojna między państwami o ograniczonej skali. Wojna regionalna to wojna z udziałem kilku państw z jednego regionu, prowadzona przez narodowe bądź koalicyjne siły zbrojne, w trakcie której strony dążą do realizacji istotnych celów wojskowo-politycznych. Z kolei wojna na wielką skalę oznacza wojnę między koalicjami państw lub największymi państwami świata, w której strony dążą do osiągnięcia celów militarnych i politycznych[548]. Wojna na wielką skalę może być wynikiem eskalacji konfliktu zbrojnego, lokalnej bądź regionalnej wojny z udziałem znacznej liczby państw z różnych rejonów świata. Warto zwrócić uwagę na postrzeganie niebezpieczeństwa wojny (*военная опасность*) i zagrożenie wojenne (*военная угроза*). Pierwszą z nich autorzy rozumieją jako „(…) stan międzypaństwowych bądź wewnątrzpaństwowych stosunków, charakteryzujący całokształt czynników, które w określonych warunkach mogą doprowadzić do powstania zagrożenia wojennego"[549]. Zagrożenie wojenne jest postrzegane z kolei jako „(…) stan międzypaństwowych bądź wewnątrzpaństwowych stosunków, charakteryzujący się realnym, prawdopodobieństwem wybuchu konfliktu zbrojnego między wrogimi stronami, wysokim poziomem gotowości któregokolwiek z państw (grupy państw) do zastosowania siły militarnej (przemocy zbrojnej)"[550]. Rozróżnienie tych dwóch pojęć jest niezwykle istotne w kontekście zrozumienia zapisów rozdziału drugiego.

Rozdział drugi zatytułowany *Niebezpieczeństwo wojny i zagrożenia wojenne wobec Federacji Rosyjskiej* zakłada, że funkcjonujący system bezpieczeństwa międzynarodowego nie zapewnia równości bezpieczeństwa wszystkim państwom. We współczesnym świecie, pomimo

[546] *Военная доктрина Российской Федерации*, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 05.01.2023].
[547] Tamże, art. 8 lit a).
[548] *Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej* (tłum. BBN), art. 8 lit. e–h), https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DoktrynaFederacjiRosyjskiej.pdf, [dostęp: 05.01.2023].
[549] Tamże, art. 8 lit. b).
[550] Tamże, art. 8 lit. c).

małego prawdopodobieństwa rozpętania pełnoskalowej wojny z Federacją Rosyjską, można dostrzec tendencje do przenoszenia niebezpieczeństw i zagrożeń militarnych w przestrzeń informacyjną i sferę wewnętrzną Rosji. Autorzy *Doktryny* wyróżniają zewnętrzne i wewnętrzne źródła niebezpieczeństwa wojny.

Rysunek 3.10. Źródła niebezpieczeństwa wojny

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie Doktryny wojennej FR z 2014 r.*

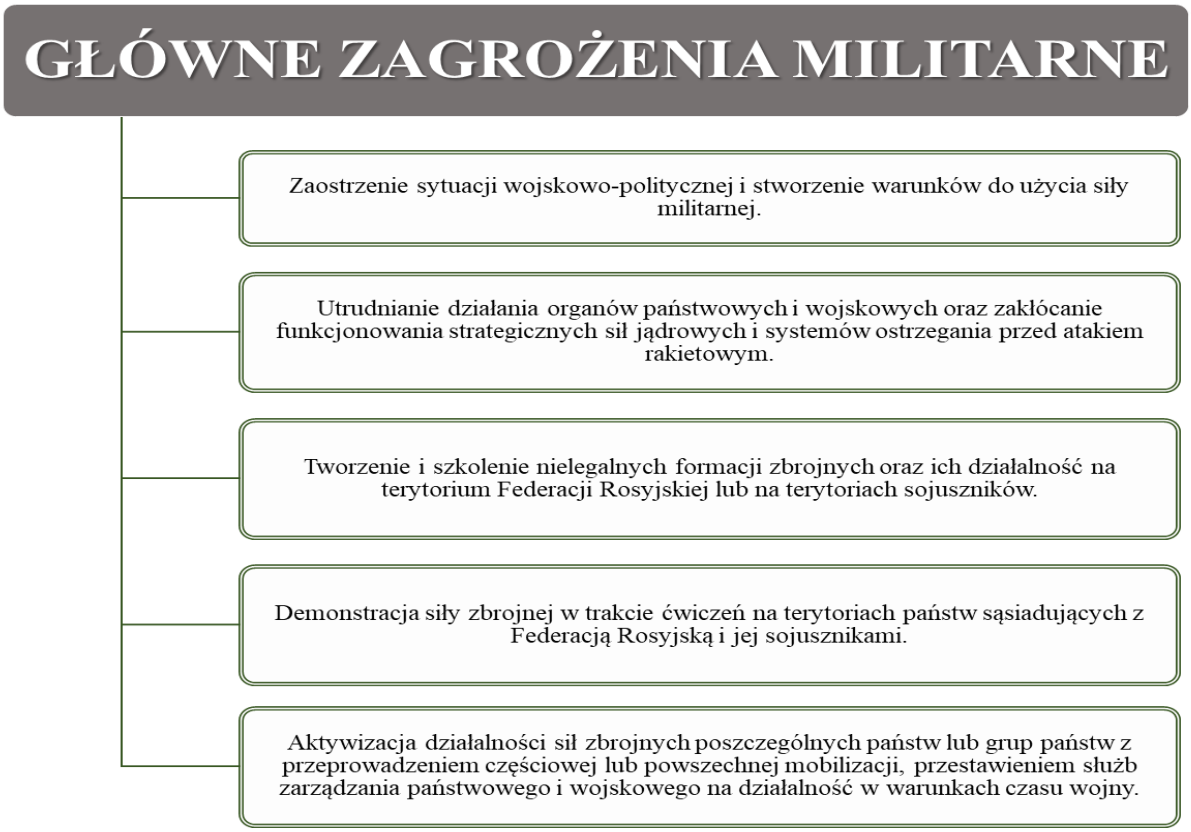
Do zewnętrznych źródeł niebezpieczeństw *Doktryna* na pierwszym miejscu wskazuje nagromadzenie siłowego potencjału NATO oraz przesuniecie go ku granicom Rosji. W ten sposób po raz pierwszy wprost uznano działania Sojuszu, jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Do kategorii poważnych niebezpieczeństw zaliczono między innymi ustanowienie reżimów w państwach sąsiednich, w tym poprzez obalenie legalnych organów władzy państwowej. Zapis ten może bezpośrednio dotyczyć Ukrainy, chociaż nie jest ona tutaj literalnie wskazana. W trudnej sytuacji są również państwa nadbałtyckie. Dzięki dostępowi do portów w łotewskiej Windawie, Kłajpedzie i Tallinie Rosja miałaby zagwarantowaną otwartą drogę w kierunku Arktyki, która została wymieniona

w Doktrynie jako jeden z głównych interesów[551]. Na podobne ryzyko wskazuje również Roman Kuźniar twierdząc, że „(…) jeśli Rosja zdecydowała się na interwencję po upadku prezydenta Wiktora Janukowycza, to oznacza, że gdyby podobny scenariusz zdarzył się w innych krajach sąsiadujących z Rosją, innych krajach byłego Związku Sowieckiego, to Rosja zastrzega sobie prawo do reagowania w taki sam sposób"[552].

Wśród wewnętrznych źródeł prowadzących do zagrożenia wybuchem wojny autorzy *Doktryny* wymieniają działania mające na celu wymuszoną zmianę ustroju Federacji Rosyjskiej, destabilizację wewnętrznej sytuacji politycznej i społecznej oraz zakłócenie funkcjonowania organów państwowych. Podobnie jak w innych dokumentach szczebla strategicznego za poważne zagrożenie postrzega się oddziaływanie informacyjne na społeczeństwo, a zwłaszcza na młode pokolenie. Celem tych działań jest podważenie tradycji historycznych, duchowych i patriotycznych bezpośrednio związanych z obroną Ojczyzny. Wacław Radziwinowicz zauważa, że „(…) z tego wszystkiego wyziera strach przed perspektywą, która wywołuje na Kremlu drżenie że społeczeństwo wyrwie się spod kontroli politycznej i wybuchnie kolorowa rewolucja. Właśnie przed tą groźbą państwo musi się bronić wszelkimi sposobami"[553]. *Doktryna* zwraca uwagę również na napięcia etniczne i społeczne, ekstremizmy oraz podżeganie do nienawiści na tle etnicznym i religijnym. Katalog wymienionych zagrożeń jest dosyć szeroki i może służyć uzasadnieniu podejmowania działań związanych ze zwalczaniem opozycji i wewnętrznych ruchów antyrządowych. Nasuwa się również pytanie: jakie sprzeczności wewnątrzpaństwowe można rozwiązać poprzez konfrontację militarną? Nawet w XXI w. można wskazać kilka przypadków, gdzie zaostrzenie politycznych sprzeczności spowodowało użycie sił zbrojnych lub zewnętrzną interwencję wojskową. Za przykłady mogą posłużyć wydarzenia w Iraku, Iranie, Libii, Afganistanie czy Syrii. Siły zbrojne we współczesnych państwach pełnią funkcję wewnętrzną zdefiniowaną za pomocą trzech kategorii zgodnie z którymi są: środkiem przemocy, środkiem pomocy oraz instytucją służącą integracji społeczeństwa. Biorąc pod uwagę zapisy *Doktryny* siły zbrojne są przede wszystkim środkiem przemocy służącym de facto do ograniczenia zagrożeń niemilitarnych. Do katalogu *głównych zagrożeń militarnych* zaliczono 5 potencjalnych sytuacji przedstawionych na poniższym rysunku.

---

[551] M. Urbański, *Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej z 2014 roku – dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?*, „Przegląd Geopolityczny" 2015, nr 13, s. 22.
[552] Tamże, s. 22.
[553] W. Radziwinowicz, *Na czym polega nowa doktryna wojenna Rosji? Wyjaśniamy*, https://wyborcza.pl/7,75399,17187267,na-czym-polega-nowa-doktryna-wojenna-rosji-wyjasniamy.html, [dostęp: 07.01.2023].

Rysunek 3.11. Główne zagrożenia militarne według Doktryny wojennej FR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Doktryny wojennej FR* z 2014 r.

Pierwszą z niech jest gwałtowne zaostrzenie sytuacji wojskowo-politycznej i stworzenie warunków do użycia siły militarnej. Obecna sytuacja na Ukrainie oraz kryzys gospodarczy niewątpliwie negatywnie wpływa na sytuację międzynarodową. Militarne zagrożenie Rosji, przy zaangażowaniu Zachodu, jest wieloaspektowe. Należy założyć, że Moskwa przewiduje różne warianty użycia siły militarnej przez potencjalnego przeciwnika i do tych wariantów przygotowuje własne plany. Gotowość do wojny na dużą skalę musi być połączona z działaniami na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa wewnętrznego, spójności społeczeństwa i poparcia ludności dla władzy państwowej. Kolejnym głównym zagrożeniem militarnym jest utrudnianie działania organów państwowych i wojskowych oraz zakłócanie funkcjonowania strategicznych sił jądrowych i systemów ostrzegania przed atakiem rakietowym. Zagrożeniem militarnym jest również tworzenie i szkolenie nielegalnych formacji zbrojnych oraz ich działalność na terytorium Federacji Rosyjskiej lub na terytoriach jej sojuszników. Zapis ten powinien tworzyć warunki do ograniczania działalności prywatnych formacji zbrojnych. *Konstytucja FR* w art. 13 ust 5 między innymi zabrania tworzenia formacji zbrojnych[554]. Tymczasem, jak podaje Warsaw Institute, od 2014 r. Moskwa systematycznie zwiększa liczbę

[554] *Конституция РФ с изменениями 2022 года*, http://duma.gov.ru/news/55446, [dostęp: 07.01.2023].

i zakres wykorzystania prywatnych firm wojskowych (*частная военная компания*). Wspierają one jej siły zbrojne w Ukrainie oraz ochraniają infrastrukturę wojskową i energetyczną w Syrii. Obecnie „kontraktorzy" są wykorzystywani do rozszerzenia rosyjskich wpływów w Afryce i ochrony sojuszniczych reżimów w Ameryce Łacińskiej[555]. Aktualna sytuacja polityczna w Rosji sprzyja powstawaniu prywatnych formacji zbrojnych pod egidą służb specjalnych, które mogą być wykorzystywane przez Moskwę do prowadzenia nielegalnych działań przeciwko opozycji, powielania rosyjskiej narracji oraz wywoływania skrajnych postaw społecznych i politycznych. Poważnym zagrożeniem militarnym według Kremla jest demonstracja potęgi militarnej w trakcie ćwiczeń na terytoriach państw sąsiadujących z Federacją Rosyjską i jej sojusznikami. Rosja uznając takie przedsięwzięcia za znaczne zagrożenie sama aktywnie realizuje wiele ćwiczeń przy granicy z państwami natowskimi. W 2022 r. przykładem może być ćwiczenie *Союзная решимость–2022* prowadzone na terytorium Republiki Białoruś w ramach sprawdzenia zdolności bojowych sił odpowiedzi Państwa Związkowego. Celem ćwiczenia było wypracowanie sposobów odparcia agresji zewnętrznej w ramach prowadzenia operacji obronnej, przeciwdziałanie terroryzmowi oraz ochrona interesów Państwa Związkowego[556]. Ostatnim z wymienionych zagrożeń jest aktywizacja działalności sił zbrojnych poszczególnych państw lub grup państw z przeprowadzeniem częściowej lub powszechnej mobilizacji, przestawieniem służb zarządzania państwowego i wojskowego tych państw na działalność w warunkach czasu wojny[557].

We współczesnym świecie i dającej się przewidzieć przyszłości perspektywa wybuchu konfliktów zbrojnych nadal pozostanie obiektywną rzeczywistością. Były one toczone w przeszłości, są toczone obecnie i będą miały miejsce w przyszłości. Ocena cech charakterystycznych współczesnych konfliktów zbrojnych została zawarta w artykule 15 *Doktryny*. Analiza konfliktów zbrojnych, które były toczone w ostatnich dziesięcioleci pozwoliły autorom *Doktryny* na identyfikację jednej z głównych cech, a mianowicie połączenie użycia siły militarnej, środków politycznych, ekonomicznych, informacyjnych i innych pozamilitarnych, realizowane przy szerokim wykorzystaniu potencjału protestacyjnego ludności i sił operacji specjalnych. Zgodnie z *Doktryną* oddziaływanie na przeciwnika jest realizowane na całej głębokości jego terytorium jednocześnie w globalnej przestrzeni informacyjnej, w przestrzeni powietrznej, lądowej i morskiej. W tym kontekście *Doktryna*

[555] F. Bryjka, *Rosyjscy „kontraktorzy" w służbie Kremla*, https://warsawinstitute.org/pl/rosyjscy-kontraktorzy-w-sluzbie-kremla, [dostęp: 07.01.2023].
[556] *Совместное оперативное учение „Союзная решимость-2022"*, https://structure.mil.ru/mission/practice/all/more.htm?id=12407960@egNews, [dostęp: 07.01.2023].
[557] *Военная доктрина Российской Федерации*, art. 14 lit. e), https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 08.01.2023].

przewiduje także udział w konfliktach zbrojnych nieregularnych formacji i prywatnych korporacji wojskowych wspartych siłami politycznymi i ruchami społecznymi finansowanymi i kontrolowanymi z zewnątrz. W tradycyjnym wymiarze wojskowym współczesne konflikty zbrojne charakteryzują się masowym użyciem systemów uzbrojenia i sprzętu wojskowego, broni precyzyjnej, hipersonicznej oraz walki elektronicznej. Zapewnia to selektywność zniszczenia obiektów oraz szybkość manewru wojsk i ognia. *Doktryna* wskazuje na centralizację i automatyzację dowodzenia i kierowania wojskami i uzbrojeniem. Podkreśla się w niej, że broń jądrowa będzie ważnym czynnikiem zapobiegania wybuchowi jądrowych konfliktów zbrojnych oraz konfliktów zbrojnych z użyciem broni konwencjonalnej[558]. Reasumując, w dającej się przewidzieć przyszłości znacznie wzrośnie rola środków pozamilitarnych. W *Doktrynie* zwrócono uwagę na wagę technologii informacyjnej we współczesnych konfliktach zbrojnych, co pozwala na manipulację wszelkiego rodzaju ruchami protestacyjnym w kraju przeciwnika w połączeniu innymi środkami pozamilitarnymi. Aby zdestabilizować wewnętrzną sytuację polityczną, przewiduje się szerokie użycie tak zwanej „piątej kolumny", formacji nacjonalistycznych i inne organizacji pozarządowe. Uzupełniają one użycie siły zbrojnej, mając bezpośredni wpływ na skuteczność prowadzonych działań wojskowych. Zidentyfikowane cechy konfliktów zbrojnych wymuszają sformułowanie nowego postrzegania głównych zadań stojących przed siłami zbrojnymi państwa. Zadania te muszą uwzględniać zarówno specyfikę rozwoju sytuacji politycznej i charakteru walki zbrojnej, jak i możliwe kierunki rozwoju zasad prowadzenia działań bojowych, z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji politycznej, wykorzystanie środków pozamilitarnych oraz doskonalenie środków walki.

Rozdział trzeci, *Polityka wojskowa Federacji Rosyjskiej*, składa się z pięciu obszarów:

a) działania Federacji Rosyjskiej na rzecz powstrzymywania i zapobiegania konfliktom zbrojnym;
b) wykorzystanie Sił Zbrojnych i innych rodzajów wojsk i służb, ich podstawowe zadania w czasie pokoju, w okresie bezpośredniego zagrożenia agresji oraz w czasie wojny;
c) rozwój organizacji wojskowej[559];
d) budowa i rozwój sił zbrojnych, innych wojsk i służb;
e) przygotowanie mobilizacyjne i gotowość mobilizacyjna Federacji Rosyjskiej.

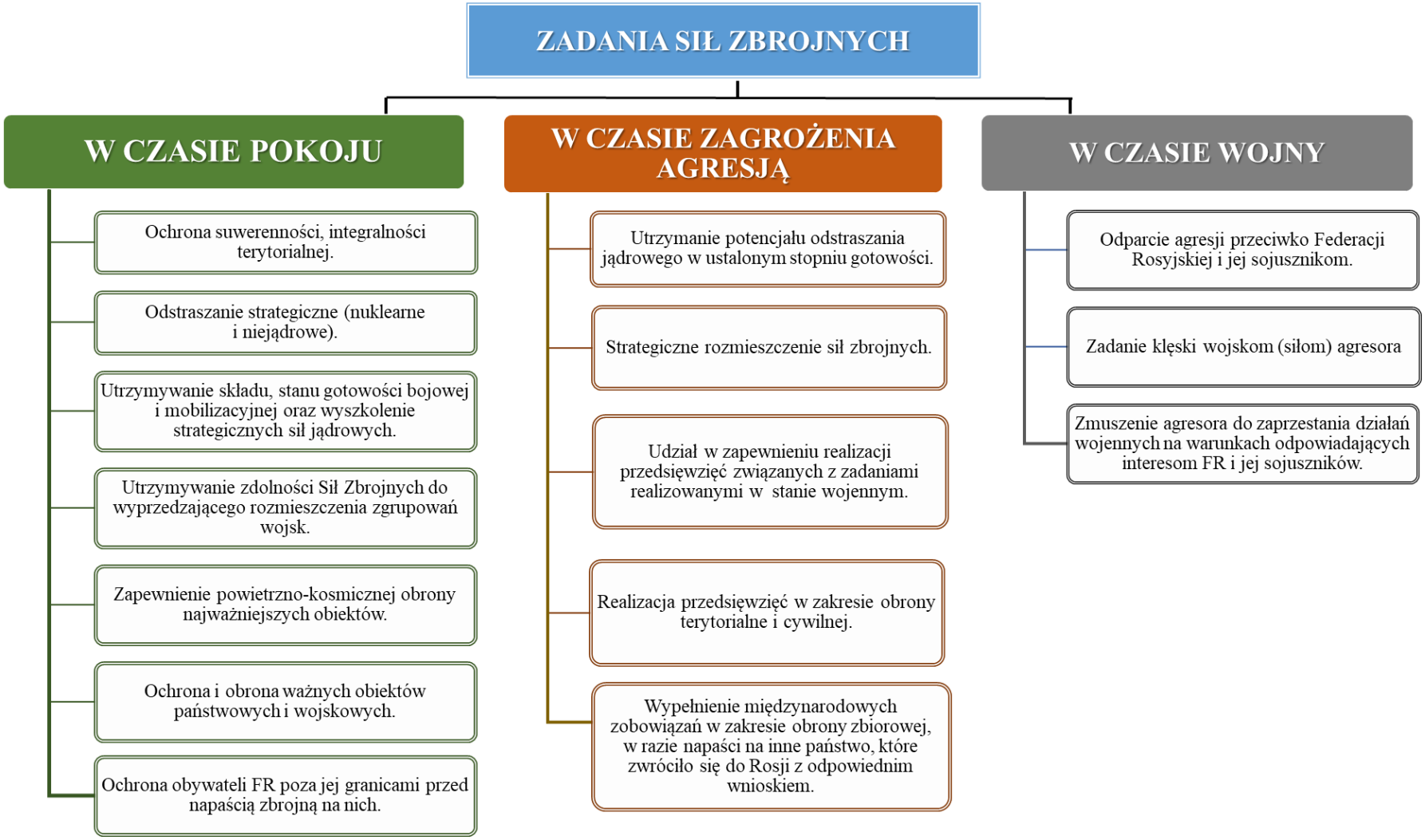
Doktrynalnym celem prowadzonej przez Federację Rosyjską polityki wojskowej jest powstrzymywanie i zapobieganie konfliktom zbrojnym, doskonalenie sił zbrojnych, form

[558] *Военная доктрина Российской Федерации*, art. 15 lit. a), https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 09.01.2023].
[559] Organizacja wojskowa jest zdefiniowana jako to siły zbrojne, oddziały Gwardii Narodowej, inne formacje i organy wojskowe oraz kompleks wojskowo-przemysłowy.

i metod ich użycia oraz zwiększanie gotowości mobilizacyjnej w celu zapewnienia obrony i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej i interesów jej sojuszników[560]. Pierwszy z tych celów będzie realizowany głównie poprzez stałą ocenę i prognozowanie rozwoju sytuacji wojskowo-politycznej na poziomie globalnym i regionalnym, utrzymanie globalnej i regionalnej stabilności oraz wystarczającego poziomu odstraszania jądrowego. *Doktryna* podkreśla również wagę utrzymania wysokiego stopnia gotowości bojowej SZ FR oraz utrzymywania gotowości mobilizacyjnej gospodarki. Podobnie jak w innych dokumentach strategicznych wskazuje się na zwiększenie skuteczności wychowania wojskowo-patriotycznego obywateli rosyjskich i ich przygotowania do służby wojskowej. W aspekcie sojuszniczym Rosja zamierza rozbudowywać potencjał Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) oraz zacieśniać współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Pomimo że Moskwa postuluje prowadzenie równorzędnego dialogu w dziedzinie bezpieczeństwa europejskiego z Unią Europejską i NATO będzie jednocześnie przeciwdziałać próbom osiągnięcia przez poszczególne państwa lub ich grupy przewagi militarnej poprzez rozmieszczanie strategicznych systemów obrony przeciwrakietowej, umieszczanie broni w przestrzeni kosmicznej oraz rozmieszczanie strategicznych niejądrowych systemów broni precyzyjnej.

W części dotyczącej użycia sił zbrojnych, Rosja zastrzega sobie prawo do zastosowania środków militarnych w celu odparcia agresji skierowanej przeciwko Federacji Rosyjskiej lub jej sojusznikom (w ramach Państwa Związkowego i OUBZ). Dopuszcza również możliwość użycia sił zbrojnych w operacjach utrzymania bądź przywracania pokoju – na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ lub innych organizacji bezpieczeństwa zbiorowego – a także w celu ochrony obywateli rosyjskich przebywających poza granicami kraju[561]. W celu realizacji wskazanych działań, Kreml przewiduje możliwość użycia broni jądrowej w odpowiedzi na atak z użyciem broni nuklearnej lub innych rodzajów broni masowego rażenia wymierzony w Rosję lub jej sojuszników. Użycie broni jądrowej dopuszczane jest również w przypadku agresji z zastosowaniem broni konwencjonalnej, jeśli jej skala zagraża egzystencji państwa. Decyzję o użyciu broni jądrowej podejmuje Prezydent Federacji Rosyjskiej. Główne zadania Sił Zbrojnych FR w czasie pokoju, w warunkach zagrożenia agresją oraz podczas wojny zostały przedstawione w poniższym schemacie.

[560] *Военная доктрина Российской Федерации*, art. 18, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 09.01.2023].
[561] Tamże, art. 22.

Rysunek 3.12. Zadania Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Doktryny wojennej FR* z 2014 r.

Warunkiem skutecznej realizacji powyższych zadań jest rozwój systemu organizacji wojskowej. Organizacja wojskowa jest zdefiniowana jako to siły zbrojne, oddziały Gwardii Narodowej, inne formacje i organy wojskowe oraz kompleks wojskowo-przemysłowy[562]. Głównym zadaniem w tym zakresie jest dostosowanie struktury, składu i siły jej elementów do zadań w czasie pokoju, bezpośredniego zagrożenia agresją i w czasie wojny. Ponadto w systemie uwzględniono środki finansowe, rzeczowe i inne służące systemowi. Podstawowym dokumentem w tym obszarze jest *Państwowy Program Zbrojeniowy* (PPZ) zatwierdzany przez prezydenta. Jest to dokument planowania średniookresowego, który określa zestaw zrównoważonych pod względem celów, zadań, klientów, zasobów i terminów działań obejmujących wytwarzanie, produkcję i konserwację uzbrojenia, sprzętu wojskowego i specjalnego niezbędnego do realizacji zadań stojących przed SZ FR i innych wojsk w obronie interesów Rosji przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi[563]. 26 lutego 2018 r. prezydent Rosji Władimir Putin podpisał aktualizację *PZP*. Według Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej na wdrożenie PPZ-2027 przeznaczono łącznie 20 bilionów rubli, z czego 19 na zakupy, naprawę i rozwój uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Zgodnie z oświadczeniami przedstawicieli dowództwa SZ FR, w programie szczególny nacisk kładzie się na wyposażenie wojsk w wysoce precyzyjną broń powietrzną, lądową i morską, bezzałogowe systemy uderzeniowe, wyposażenie osobiste personelu wojskowego oraz najnowsze systemy rozpoznania, łączności i walki elektronicznej. W ramach PPZ 2027 prowadzone będą prace nad przeciwlotniczym zestawem rakietowym S-500 oraz pociskiem hipersonicznym Zircon. Zakłada się dokończenie prac nad projektami pojazdów opancerzonych opartych na platformach Armata, Kurganiec i Bumerang, dostawę nowych czołgów T-90M oraz testami zmodernizowanego T-80BVM. Na potrzeby marynarki wojennej program przewiduje budowę strategicznego okrętu podwodnego Borey-B (dalszy rozwój Projektu 955A) oraz okrętów nawodnych z uzbrojeniem o wysokiej precyzji. Do 2025 r. planowane jest wdrożenie dwóch lotniskowców wyposażonych w morskie śmigłowce Ka-52K Katran. W siłach powietrznych planowane jest przyjęcie na uzbrojenie najnowszych myśliwców Su-57 oraz MiG-35, modernizacja bombowców Tu-95MS, Tu-160M i Tu-22M3[564].

Podstawowym celem przygotowania mobilizacyjnego jest przygotowanie gospodarki FR, organów władzy państwowej i samorządów lokalnych, sił zbrojnych oraz innych rodzajów wojsk i służb do zapewnienia obrony państwa przed agresją zbrojną oraz do zaspokojenia

---

[562] В. Путин, *О перспективах развития Вооружённых Сил, других войск, воинских формирований и органов, выполняющих задачи в области обороны, на период до 2030 года*, http://www.scrf.gov.ru/council/session/2688, [dostęp: 09.01.2023].

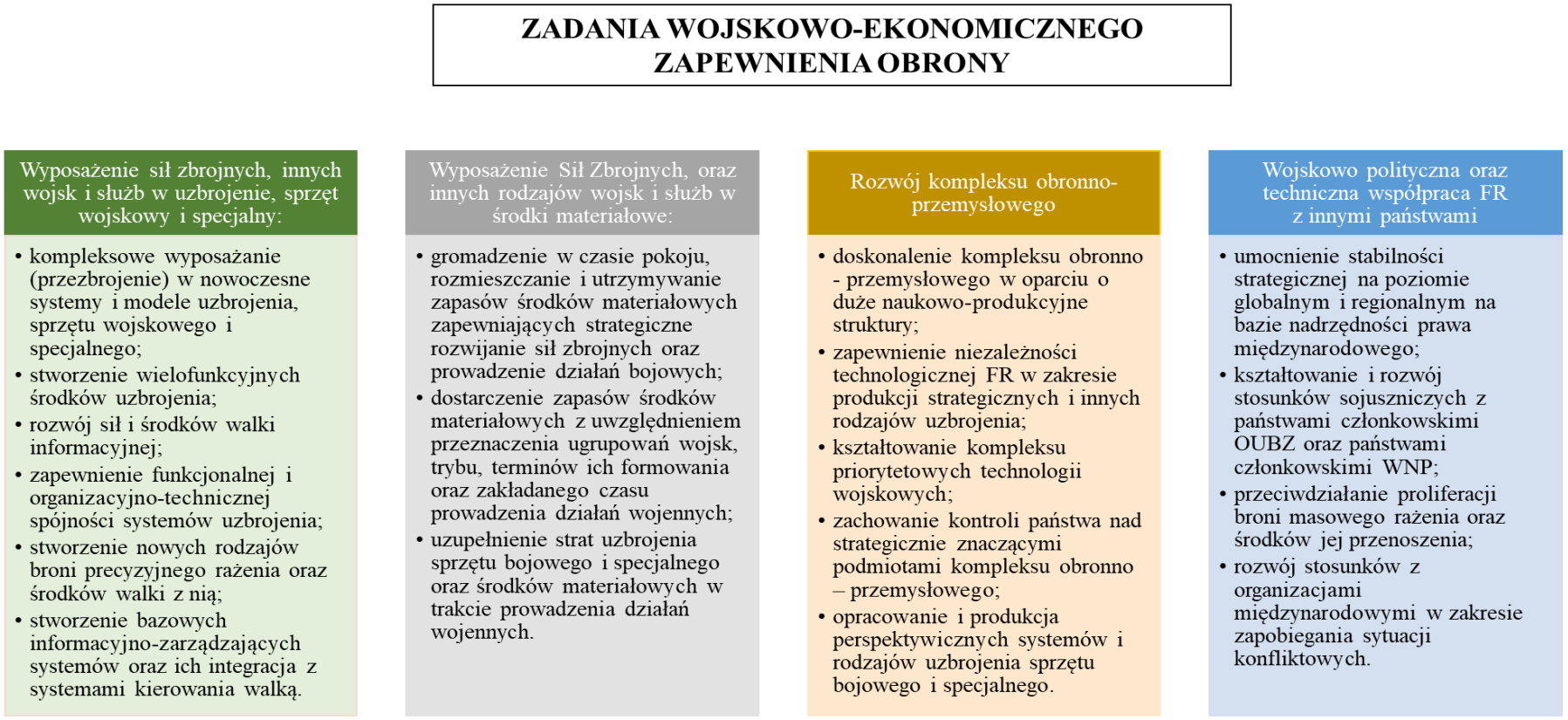
[563] *Государственная программа вооружения*, https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details_rvsn.htm?id=12954@morfDictionary, [dostęp: 09.01.2023].

[564] *Государственные программы вооружения России*, https://tass.ru/info/4987920, [dostęp: 09.01.2023].

potrzeb państwa i ludności w czasie wojny[565]. Do głównych zadań w tym obszarze należy przede wszystkim zapewnienie stabilności funkcjonowania administracji publicznej w czasie wojny, zaspokajanie potrzeb sił zbrojnych oraz innych potrzeb państwa i potrzeb ludności w czasie wojny, doposażanie Sił Zbrojnych, innych wojsk i służb, sektorów gospodarki w dodatkowe zasoby ludzkie i materialne. Ważnym zadaniem z punktu widzenia społeczeństwa jest również organizowanie zaopatrzenia ludności w artykuły pierwszej potrzeby w warunkach ograniczonego dostępu do zasobów w czasie wojny. Obecnie federalnym organem wykonawczym, który w ramach swoich kompetencji wykonuje zadania prezydenta w zakresie przygotowania mobilizacyjnego jest Główna Dyrekcja Programów Specjalnych Prezydenta Federacji Rosyjskiej (GDPS)[566]. Zgodnie z ustawą federalną *O przygotowaniu mobilizacyjnym i mobilizacji w Federacji Rosyjskiej*[567] pracami GDPS kieruje prezydent, a działania koordynuje premier.

Rozdział czwarty, *Wojskowo – ekonomiczne wsparcie obrony*, określa zadania w zakresie tworzenia warunków do stabilnego rozwoju oraz wspierania rozbudowy wojskowo-ekonomicznego oraz wojskowo-technicznego potencjału państwa na poziomie niezbędnym do realizacji polityki wojennej, a także zaspokojenia organizacji wojskowej w czasie pokoju w okresie bezpośredniego zagrożenia agresją oraz w czasie wojny[568]. Do głównych zadań w tym zakresie *Doktryna* zalicza wyposażenie Sił Zbrojnych oraz innych rodzajów wojsk i służb w sprzęt bojowy i specjalistyczny, środki materiałowe, rozwój kompleksu obronno-przemysłowego oraz wojskowo – polityczną i techniczną współpracę FR z innymi państwami. Szczegółowe działania w tych obszarach przedstawia poniższe zestawienie.

[565] *Военная доктрина Российской Федерации*, art. 41, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 12.01.2023].
[566] *Главное управление специальных программ Президента Российской Федерации*, http://gusp.gov.ru, [dostęp: 12.01.2023].
[567] *Федеральный закон от 26.02.1997 N 31-ФЗ (ред. от 04.11.2022) „О мобилизационной подготовке и мобилизации в Российской Федерации”* (с изм. и доп., вступ. в силу с 15.11.2022), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_13454/d987f8aecdea90060f74c0c6bdfe46d28f528d7e, [dostęp: 12.01.2023].
[568] *Военная доктрина Российской Федерации*, art. 43, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 12.01.2023].

Rysunek 3.13. Zadania wojskowo-ekonomicznego zapewnienia obrony FR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Doktryny wojennej FR* z 2014 r.

Zgodnie z zapisami ostatniej części *Doktryny* głównym priorytetem współpracy wojskowo-politycznej z Białorusią jest koordynacja działań w zakresie rozwoju narodowych sił zbrojnych i wykorzystania infrastruktury wojskowej oraz rozwój i koordynacja działań na rzecz utrzymania zdolności obronnych Państwa Związkowego, zgodnie z *Doktryną Wojskową Państwa Związkowego*[569]. Legitymizuje ona, jak zauważa Marcin Gawęda, trwałą lub tymczasową, znaczącą militarnie, obecność sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej na Białorusi[570]. W dalszej części dokumentu podkreślono znaczenie współpracy z OUBZ i WNP oraz Republiką Abchazji i Republiką Osetii Południowej w celu konsolidacji wysiłków na rzecz doskonalenia sił i środków systemu bezpieczeństwa zbiorowego i wspólnej obrony. Dostrzega się również możliwość koordynacji działań na rzecz przeciwdziałania nowym zagrożeniom militarnym i zagrożeniom niemilitarnym we wspólnej przestrzeni poprzez stworzenie niezbędnych ram prawno-regulacyjnych z SOW, ONZ i innymi organizacjami międzynarodowymi. Główne kierunki współpracy wojskowo-technicznej formułowane są w dorocznym Orędziu Prezydenta Federacji Rosyjskiej do Zgromadzenia Federalnego Federacji Rosyjskiej.

Rosyjska doktryna wojenna określa, z kim Rosja będzie wspólnie stawiać czoła nowym zagrożeniom. Federacja Rosyjska definiuje główne zagrożenie zewnętrzne jakim jest NATO. Pakt Północnoatlantycki podejmuje szereg działań aby okrążyć Rosję, używając do tego zarówno środków militarnych, jak i niemilitarnych (politycznych, ekonomicznych i informacyjnych). Uznaje się, że Rosja nie rozpatruje ekspansji NATO z perspektywy suwerennych decyzji państw, ale jako ograniczenie rosyjskiego interesu narodowego i realnego wpływu na państwa obszaru poradzieckiego[571]. W dokumencie uwzględniono również budowanie potencjału siłowego przez inne państwa oraz wzięto pod uwagę sytuację na Ukrainie i w Syrii. Do państw obszaru poradzieckiego może odnosić się wskazanie na użycie nowych, nietradycyjnych form prowadzenia działań wojennych tj. wykorzystanie potencjału protestacyjnego miejscowej ludności (diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej), manipulowanie przepływami informacji i świadomością. W założeniach Kremla może to skutecznie wspierać wysiłek militarny w jakościowo nowe sposoby. Dodatkowo w *Doktrynie* ujęto pojęcie „odstraszanie nienuklearne". Wskazuje to na przekonanie strony rosyjskiej o posiadaniu nowych jakościowo sił zbrojnych wyposażonych w środki

[569] *Постановление от 4 ноября 2021 г. № 5 „О Военной доктрине Союзного государства"*, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/theme/379, [dostęp: 12.01.2023].
[570] M. Gawęda, *Czas zwiększania się zagrożenia wojennego. Nowa doktryna Związku Białorusi i Rosji*, https://defence24.pl/geopolityka/czas-zwiekszania-sie-zagrozenia-wojennego-nowa-doktryna-zwiazku-bialorusi-i-rosji-analiza, [dostęp: 12.01.2023].
[571] M. Urbański, *Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej z 2014 roku – dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?*, „Przegląd Geopolityczny" 2015, nr 13, s. 19.

odziaływania precyzyjnego, które nie muszą opierać się na potencjale nuklearnym. Rosja dostrzega możliwość działań dywersyjnych obcych służb wywiadowczych w sąsiednich państwach oraz możliwe użycie sił politycznych i ruchów społecznych finansowanych i kontrolowanych z zewnątrz. Rosja skupia swoją uwagę na diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej. Celem działań jest ochrona jej interesów i niedopuszczenie do naruszania swobód obywatelskich w państwach, które są obszarem jej zamieszkania. Dotyczy to szczególnie ludności mieszkającej w państwach nadbałtyckich. Po raz pierwszy jako zadanie sił zbrojnych wskazano w *Doktrynie* zapewnienie interesów narodowych Rosji w Arktyce. W tym celu utworzono nowe dowództwo strategiczne „Północ" na bazie Floty Północnej[572]. Rosja zamierza kształtować bezpieczeństwo międzynarodowe we współpracy przede wszystkim z Organizacją Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Wspólnotą Niepodległych Państw, Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Szanghajską Organizacją Współpracy. Zdaniem Stanisława Kozieja doktryna jest kontynuacją dotychczasowej rosyjskiej polityki i utrwala kurs, który ujawnił się po interwencji na Ukrainie w 2014 r. Z kolei Roman Kuźniar określa nową doktrynę wojenną terminem doktryny Breżniewa podkreślając, że „(…) jeśli Rosja zdecydowała się na interwencję po upadku prezydenta Wiktora Janukowycza, to oznacza, że gdyby podobny scenariusz zdarzył się w innych krajach sąsiadujących z Rosją, innych krajach byłego Związku Sowieckiego, to Rosja zastrzega sobie prawo do reagowania w taki sam sposób" [573]. Główne tezy przyjętej koncepcji wygłosił sekretarz generalny KC KPZR Leonid Breżniew podczas przemówienia na V Zjeździe Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 12 listopada 1968 r. Były one pokłosiem tzw. Praskiej Wiosny.

3.3. Diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna

Rozpatrując mniejszości narodowo-językowe, a w tym diasporę rosyjską i rosyjskojęzyczną, w kontekście bezpieczeństwa państwa należy przyjąć trójwymiarowy układ: państwo zamieszkania – mniejszość – państwo, z którym identyfikuje się dana mniejszość. Poważną przeszkodę w tego typu badaniach implikuje skomplikowany status mniejszości narodowej jako obywateli, co rodzi problem lojalności w przypadku stanu zagrożenia państwa. Ważnym elementem w tym kontekście jest subiektywna samoidentyfikacja jednostek. Skonsolidowane wewnętrznie grupy etniczne, a taką bez

[572] *В Арктике начинает действовать объединенное стратегическое командование „Север"*, https://tass.ru/spb-news/1612884, [dostęp: 12.01.2023].
[573] *Doktryna wojenna Rosji zagraża Polsce? Sprawdzi RBN*, https://tvn24.pl/polska/rbn-o-doktrynie-wojennej-rosji-ra525179-3296608, [dostęp: 12.01.2023].

wątpienia jest mieszkająca w europejskich państwach obszaru posowieckiego mniejszość rosyjska, cechuje mocne poczucie wspólnoty. Jej specyfiką jest jej trójwymiarowy ogląd w kontekście liczebnym. W wąskim ujęciu stanowią ją etniczni Rosjanie. W nieco szerszym, do mniejszości tej są zaliczani wszyscy ci, którzy deklarują, że ich językiem ojczystym jest język rosyjski. Najszersze podejście obejmuje łącznie ogół obywateli danego państwa, którzy uznają rosyjski za podstawowy język komunikacji.

Państwa europejskiej części obszaru posowieckiego są niepodległe od trzech dekad. Posługując się znaczącym uogólnieniem, należy podzielić je na dwie grupy. Do pierwszej, członkowie NATO i UE, należą: Estonia, Łotwa i Litwa. Do drugiej, europejskie państwa tzw. bliskiej zagranicy, należą: Białoruś, Ukraina i Mołdawia. Państwa pierwszej grupy mają krótką, lecz dobrze ugruntowaną tradycję niezależnej państwowości. Uzyskały ją wraz z zakończeniem I wojny światowej. Jej kres nastąpił wraz z postanowieniami paktu Ribbentrop–Mołotow. Druga grupa ma skromne, lub wręcz znikome, historyczne tradycje własnej państwowości. Jedynie Ukraina legitymizuje się nieco szerszymi odniesieniami w tym kontekście. Zgodnie z ukraińską historiografią sięgają one średniowiecznej Rusi Kijowskiej[574]. Kolejny element ukraińskiej tradycji samostanowienia nawiązuje do powstania kozackiego pod wodzą Bohdana Chmielnickiego, w trakcie którego Kozacy utworzyli własne quasi państwo. Następne próby budowy odrębnej państwowości ukraińskiej miały miejsce pod koniec i tuż po zakończeniu I wojny światowej. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej traktat ryski zniósł ukraińską państwowość[575]. Na jego mocy ziemie ukraińskie weszły w skład Rosji Radzieckiej i Polski. Zdecydowanie słabszymi tradycjami państwowotwórczymi legitymizują się Białoruś i Mołdawia. Szeroko rozumiane białoruskie kręgi opozycyjne nawiązują do współdzielonego z Litwinami państwa, jakim było Wielkie Księstwo Litewskie[576]. Po klęsce ofensywy kijowskiej 1 sierpnia 1920 r. odtworzono Białoruś Radziecką[577]. Traktat ryski, podobnie jak w przypadku Ukrainy, uniemożliwił dalszą budowę samodzielnej państwowości białoruskiej[578]. Do quasi państwowości BSRR, jako do jedynej tradycji państwowej, odwołuje się prezydent Aleksandr Łukaszenko i skupiony wokół niego, scentralizowany ośrodek polityczny. Mołdawia po raz pierwszy stała się pełnoprawnym podmiotem międzynarodowym

[574] W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990, s. 23–32.
[575] I. Lysewicz, *Polityczne aspekty sojuszu polsko-ukraińskiego*, [w:] *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka, Toruń 1997, s. 96–97.
[576] J.L. Wyrozumski, *Historia Polski do roku 1505*, Warszawa 1984, s. 191.
[577] Д.А. Гайдуков, В.Ф. Коток, С.Л. Ронин (red.), *История советской конституции. Сборник документов. 1917–1957*, Москва 1957, s. 103–106; А.А. Липатов, Н.Т. Савенков (red.), *История советской конституции. В документах 1917–1956*, Москва 1957,s. 235–237.
[578] *Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 r.*, Dz.U. 1921, nr 49, poz. 300.

na skutek rozpadu Związku Sowieckiego[579]. Wywodzi ona swoje historyczne tradycje państwowe od Księstwa Mołdawskiego[580]. Namiastką jej państwowości jest utworzona w Besarabii Mołdawska Republika Demokratyczna (MRD). Po wybuchu II wojny światowej, także w tym regionie zmieniły się strefy wpływów. W rezultacie powyższego 2 sierpnia 1940 r. utworzono z rumuńskiej Besarabii i położonej na wschodnim, ukraińskim brzegu Dniestru Mołdawskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (MASRR) kolejną sowiecką republikę, tj. Mołdawską Socjalistyczną Republikę Radziecką (MSRR)[581]. Na mocy porozumień białowieskich 8 grudnia 1991 r. przekształciła się ona w niepodległą Republikę Mołdawii.

Współczesne społeczeństwa państw poradzieckich mają w znacznym stopniu charakter imigracyjny. Ponadto w części, poza ludnością rosyjską, zatraciły one cechy własnej przynależności narodowej. Rusyfikacji i wspartej czystkami etnicznymi sowietyzacji towarzyszył napływ etnicznych Rosjan. Po raz pierwszy przybrał on masowy charakter po rewolucji październikowej, a kolejna duża fala pojawiła się po zakończeniu II wojny światowej. Powyższe sprzyjało wynarodowieniu ludności autochtonicznej. Kilkusetletnie podporządkowanie Rosji carskiej, a potem sowieckiej, doprowadziło do zasadniczych zmian o charakterze społecznym. Władze carskie uruchomiły intensywny proces rusyfikacji, którego kolejnym etapem była sowietyzacja, będąca w zasadzie zideologizowaną formą tej pierwszej. Celowa rosyjsko-sowiecka polityka etniczna przyczyniła się do znaczącej degeneracji narodowej miejscowych nacji. Etniczno-językowy problem państw wskazanego obszaru sprowadza się w głównej mierze do równoległego funkcjonowania obok siebie niejako dwóch sub społeczeństw. Zasadniczą linią rozgraniczenia jest stosunek do języka i subiektywna wizja własnej historii. Rodzi to problemy związane z zachowaniem jedności, zarówno w wymiarze społecznym, politycznym, kulturowym, jak i państwowym. Społeczeństwa tych państw są rozwarstwione i pod wieloma względami podzielone, a wręcz skonfliktowane. Ze względu na znaczący odsetek Rosjan i ludności rosyjskojęzycznej państwa te od pierwszych dni po uzyskaniu niepodległości mają charakter wieloetniczny. Znaczna część ich obywateli, w tym oficjalnie deklarujący tytularną narodowość, nadal posługuje się wyłącznie lub zwykle językiem rosyjskim. Wielu, nie będąc etnicznymi Rosjanami, uważa rosyjski za język ojczysty. Inni, mimo że odczuwają przynależność do innej nacji, traktują rosyjski jako podstawowy środek komunikowania. Zamieszkujących je Rosjan w dużym uproszczeniu można podzielić

[579] W. Baluk, *Zarys transformacji demokratycznej w Republice Mołdowa w latach 1988–2005*, „Wschodnioznawstwo" 2006, nr 1, s. 39.
[580] I. Czamańska, *Mołdawskie sprawy i sprawki*, „Mówią wieki" 2010, nr 1, s. 14–21.
[581] J. Demel, *Historia Rumunii*, Ossolineum, Wrocław 1986 s. 15.

na dwie grupy[582]. Pierwszą stanowią ci, którzy osiedlili się tam do wybuchu I wojny światowej. Wśród nich wymienić należy potomków osadników oraz potomków migrującej tam służbowo rosyjskiej inteligencji (urzędnicy, inżynierowie, lekarze, nauczyciele, żołnierze zawodowi). Druga to Rosjanie i ich potomkowie, którzy masowo napłynęli na te tereny w czasach Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Władze radzieckiego państwa realizowały na całym jego terytorium szeroko zakrojony proces osadnictwa i sowietyzacji. Swoje piętno na strukturze etnicznej odcisnęły deportacje i radziecki terror oraz masowy napływ ludności, która uzupełniła bezpowrotne straty biologiczne po zakończeniu II wojny światowej. Wśród napływowej ludności zdecydowaną większość stanowili Rosjanie i szeroko rozumiana ludność rosyjskojęzyczna. Wskazane powyżej czynniki doprowadziły do trwałych zmian w strukturze etnicznej wszystkich europejskich państw obszaru posowieckiego.

Litwa jest krajem stosunkowo jednolitym pod względem narodowościowym. Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r.[583], aż 84,6% ludności stanowią etniczni Litwini. Spośród mniejszości narodowych najliczniejsze są społeczności polska i rosyjska. Polacy stanowią 6,5% populacji (ok. 183 tys. osób), a Rosjanie 5% (ok. 141 tys.). W dalszej kolejności znajdują się Białorusini (1%, ok. 28 tys.) i Ukraińcy (0,5%, ok. 14 tys.). Wszystkie pozostałe grupy narodowościowe, w tym m.in. Tatarzy, Żydzi czy Łotysze, stanowią łącznie mniej niż 1% mieszkańców kraju. Około 1,8% ludności nie zadeklarowało swojej narodowości. Struktura religijna Litwy również ukazuje wyraźną dominację Kościoła katolickiego. Katolicy stanowią około 74,2% społeczeństwa. Drugim pod względem liczebności wyznaniem jest prawosławie, deklarowane przez 3,8% mieszkańców, głównie wśród mniejszości rosyjskiej i białoruskiej. Staroobrzędowcy, wywodzący się z dawnej społeczności rosyjskiej, stanowią 0,7% populacji. Niewielką grupą są protestanci, w tym ewangelicy luterańscy (0,6%) i reformowani (0,2%). Inne religie – w tym islam, judaizm i nowe wspólnoty – obejmują mniej niż 1% ludności. Bez przynależności religijnej pozostaje 6,1% mieszkańców, natomiast aż 13,7% nie podało informacji o wyznaniu, co może oznaczać, że realny odsetek osób niereligijnych jest wyższy.

Warto zaznaczyć, że struktura etniczna i religijna Litwy nie jest jednorodna przestrzennie. Mniejszość polska dominuje na południowym wschodzie kraju, szczególnie w rejonie solecznickim (około 76% mieszkańców) oraz w rejonie wileńskim (około 47%).

[582] J. Hyndle-Hussein, M. Kutysz, *Rosyjskojęzyczni na Łotwie i w Estonii*, Seria „Prace OSW", sierpień 2004, s. 47–48.

[583] *Results of the 2021 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania*, https://osp.stat.gov.lt/en/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba#:~:text=of%20the%20country,1, [dostęp: 12.04.2024].

Rosjanie są najbardziej liczni w mieście Visaginas, gdzie stanowią około 47% mieszkańców, a także w rejonie zarasajskim (17%) i Kłajpedzie (16%). Z kolei znaczna część północnych, centralnych i zachodnich regionów Litwy, takich jak rejon Šilalė czy powiaty Pakruojis, Plungė czy Šakiai, zamieszkana jest niemal wyłącznie przez Litwinów (ponad 98%). Zróżnicowanie religijne również ma wyraźny charakter regionalny. W rejonach etnicznie litewskich przeważa katolicyzm – jego udział sięga tam nawet 90%. W regionach bardziej wieloetnicznych, jak Visaginas, odsetek katolików spada do ok. 25%, ustępując miejsca prawosławnym (ok. 50%). W Wilnie, mimo większości litewskiej, udział katolików jest niższy niż średnia krajowa i wynosi około 79%, co odzwierciedla obecność mniejszości rosyjskiej i polskiej oraz innych wspólnot chrześcijańskich. Staroobrzędowcy skupiają się w wybranych lokalizacjach. W rejonie zarasajskim stanowią aż 12% mieszkańców, co jest najwyższym udziałem tej grupy w kraju. Dane te potwierdzają zarówno dominującą rolę etnicznych Litwinów i Kościoła katolickiego w społeczeństwie, jak i znaczenie lokalnych skupisk mniejszości narodowych i wyznaniowych, które kształtują mozaikę kulturową Litwy.

Zgodnie z wynikami spisu powszechnego przeprowadzonego w Estonii w 2021 r.[584], państwo to zachowało swój charakter dominująco estoński etnicznie, choć wyróżnia się na tle regionu wyraźnym udziałem mniejszości narodowych, szczególnie rosyjskojęzycznych. Około 69,1% mieszkańców zadeklarowało narodowość estońską. Drugą największą grupą etniczną są Rosjanie, którzy stanowią 23,7% społeczeństwa. W porównaniu z poprzednim spisem z 2011 r. ich udział nieco spadł, natomiast odnotowano wzrost liczby Ukraińców – do 2,1% ludności. Białorusini stanowili 0,9%, a inne narodowości (w tym Finowie, Polacy, Niemcy czy Łotysze) łącznie około 4%. Estonia jest jednym z najbardziej świeckich państw Europy. W 2021 r. tylko 29% mieszkańców zadeklarowało przynależność do jakiegokolwiek wyznania. Aż 58% uznało się za osoby bezwyznaniowe, a 13% nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o religię. Wśród tych, którzy określili swoje wyznanie, największą grupę stanowili prawosławni (16%), głównie należący do mniejszości rosyjskiej i ukraińskiej. Luteranie, będący historycznym filarem religijnym Estończyków, stanowili już tylko 8% populacji, co oznacza wyraźny spadek w porównaniu do początku stulecia. Katolicy stanowili niespełna 1% społeczeństwa, a inne religie, w tym islam, judaizm, zielonoświątkowcy czy baptyści, łącznie obejmowały około 4%.

Struktura etniczna i religijna Estonii różni się istotnie w zależności od regionu. W 13 z 15 prowincji Estończycy stanowią ponad 80% ludności, a w niektórych, jak Hiiu i Saare, ich

[584] *Demographic and ethno-cultural characteristics of the population*, https://rahvaloendus.ee/en/results/demographic-and-ethno-cultural-characteristics-of-the-population#:~:text=According%20to%20the%202021%20census%2C,1970%20and%20100%20in%201959, [dostęp: 12.04.2024].

udział przekracza 98%. Odstępstwem od tej reguły są dwa obszary: region stołeczny Harju (obejmujący Tallin) oraz północno-wschodnia Ida-Virumaa. W Tallinie Estończycy stanowią nieco ponad połowę mieszkańców (ok. 53%), a Rosjanie około 34%. W regionie Ida-Viru udział Rosjan jest jeszcze wyższy – sięga nawet 74%, a Estończycy stanowią tam zaledwie 18–19%. W miastach takich jak Narwa czy Sillamäe Estończycy to jedynie 5–6% mieszkańców. W regionach zamieszkanych głównie przez Estończyków przynależność do religii deklaruje zaledwie 17% mieszkańców. Tymczasem w społecznościach rosyjskojęzycznych religijność jest dużo wyższa – wśród Rosjan 54%, a wśród Ukraińców i Białorusinów odpowiednio 56% i 65% deklaruje przynależność religijną. We wschodniej Estonii dominuje prawosławie, natomiast w regionach o przewadze Estończyków, jeśli występuje przynależność religijna, przeważają luteranie. Dane te ukazują dwoisty charakter estońskiego społeczeństwa: z jednej strony jest to kraj o mocnej tożsamości narodowej i wysokim udziale etnicznych Estończyków, z drugiej zaś z wyraźnie wyodrębnionymi rosyjskimi mniejszościami językowymi i religijnymi, które kształtują specyfikę niektórych regionów, zwłaszcza Tallina i północnego wschodu kraju.

Łotwa to kraj o wyraźnej przewadze ludności etnicznie łotewskiej, ale z istotnym udziałem mniejszości narodowych, zwłaszcza rosyjskojęzycznych. Według najnowszych danych opublikowanych w *Statistical Yearbook of Latvia 2024*[585] na początku 2024 r. populacja Łotwy wynosiła 1 871 882 osoby. Kraj ten cechuje się znacznym zróżnicowaniem etnicznym, choć większość mieszkańców stanowią etniczni Łotysze – 62,6% populacji, co odpowiada ponad 1,17 mln osób. Drugą pod względem liczebności grupą są Rosjanie – 23,4% obywateli, czyli około 438 tys. osób. Udział tej mniejszości stopniowo maleje, choć nadal jest istotny, zwłaszcza w kontekście społecznym i kulturowym. Kolejne pod względem liczebności grupy to Ukraińcy (3,2%), Białorusini (2,9%) oraz Polacy (1,9%). Wspólnie stanowią one ponad 8% populacji kraju. Pozostałe narodowości – w tym m.in. Litwini, Żydzi, Niemcy, Romowie i inni – łącznie obejmują ok. 5% ludności. Łotwa jest zatem krajem wieloetnicznym, przy czym mniejszości narodowe są nierównomiernie rozmieszczone terytorialnie. Wschodni region Łatgalii pozostaje najbardziej zróżnicowany. Łotysze stanowią tam mniej niż połowę mieszkańców, a licznie reprezentowani są Rosjanie, Polacy i Białorusini. Również w stolicy Łotysze stanowią niespełna 50% mieszkańców, a Rosjanie niemal 36%. W przeciwieństwie do tych regionów, w centralnej i zachodniej części kraju (np. Kurlandia, Semigalia) dominacja ludności łotewskiej jest wyraźna – ich udział przekracza 80–90%.

[585] *Statistical Yearbook of Latvia 2024*, https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/economy/national-accounts/publications-and-infographics/21279-statistical, [dostęp: 12.04.2024].

Mimo, że spis powszechny w Łotwie nie zawierał w ostatnich latach szczegółowego pytania o religię, dostępne dane z poprzednich spisów wskazują, że kraj ten pozostaje chrześcijański, ale wyraźnie zsekularyzowany. Największą wspólnotą religijną są luteranie, którzy stanowią około 35% społeczeństwa. Drugie miejsce zajmują katolicy (18–24%), dominujący szczególnie we wschodniej Łatgalii. Trzecią dużą grupą są prawosławni, w tym także staroobrzędowcy, razem około 15–19% mieszkańców. Istotną część społeczeństwa stanowią osoby niereligijne. W zależności od źródła i roku, odsetek ten wynosi od 21 do nawet 30%. Dane te ukazują Łotwę jako społeczeństwo złożone, łączące narodową tożsamość łotewską z trwała obecnością rosyjskich mniejszości i coraz bardziej świeckim podejściem do religii.

Po uzyskaniu niepodległości Białoruś, Ukraina i Mołdawia także przeprowadziły własne spisy powszechne. W Republice Białorusi odbyły się trzy, kolejno w latach: 1999, 2009 i 2019. Zgodnie z wynikami ostatniego na jej terytorium mieszkało 9 413,4 tys. osób[586]. Z powyższego Białorusini stanowili 7 990,7 tys. (84,9%), a Rosjanie 707 tys. (7,5%). Etniczni Rosjanie nie tworzą zwartych skupisk z lokalną przewagą, a większość z nich zamieszkuje duże aglomeracje miejskie i tereny zurbanizowane. W poszczególnych obwodach stanowią od 6,1% do 12,1%, a w Mińsku 7,3% ogółu mieszkańców. Według jedynego ukraińskiego spisu powszechnego z 2001 r. procentowy układ ukraińskiego społeczeństwa przedstawiał się następująco: 77,8% Ukraińcy, 17,3% Rosjanie i około 5% przedstawicieli innych narodowości[587]. Ukraińcy są nacją dominującą na zachodzie, gdzie stanowią powyżej 95% ogółu miejscowej ludności. Stosunkowo duży odsetek, sięgający 90%, zamieszkuje centralne obwody państwa. We wschodnich i południowych obwodach stopniowo spada ich liczebność, a rośnie liczba etnicznych Rosjan. Dominują oni na Krymie (58,3%), a znaczący odsetek zamieszkuje w obwodach donieckim (38,2%), ługańskim (39%), charkowskim (25,6%) i odeskim (20,7%). W Kijowie mniejszość rosyjska stanowi 13,1%, a w Sewastopolu aż 71,6% ogółu mieszkańców. Specyficznym przypadkiem w kontekście struktury etnicznej jest Mołdawia, ponieważ od uzyskania niepodległości struktura ta ulega ciągłym zmianom. Według oficjalnych danych spada odsetek Ukraińców i Rosjan, a rośnie liczebność Rumunów[588]. Zgodnie ze spisem powszechnym z 2014 r. liczba jej mieszkańców wynosiła 2 804.8 tys. osób, a struktura etniczna przedstawia się następująco: Mołdawianie – 2 068 tys. (73.7%), Rumuni – 192,8 tys. (6,9%), Ukraińcy – 181 tys. (6,4%), Gagauzi – 126 tys. (4,5%), Rosjanie – 111,7 tys.

[586] *National Statistical Committee of the Republic of Belarus*, https://census.belstat.gov.by/sections/5, [dostęp: 29.01.2023].
[587] *Spis powszechny z 2001 r.*, http://2001.ukrcensus.gov.ua, [dostęp: 10.01.2023].
[588] T. Horbowski, *Trudny wybór Mołdawii*, „Znak" 2015, nr 720, s. 71, http://www.miesiecznik.znak.com.pl/7202015z-oazu-nantoim-rozmawia-tomasz-horbowskitrudny-wybor moldawii/, [dostęp: 19.01.2023].

(4%), Bułgarzy – 51,9 tys. (1,8%), Romowie – 9,3 tys. (0,3%), inni – 13,9 tys. (0,5%), a 50,1 tys. (1,8%) nie złożyła stosownej deklaracji[589]. Powyższy spis nie objął ludności separatystycznego Naddniestrza i jest postrzegany przez jego władze za mało wiarygodny[590]. W 2004 r. w Naddniestrzu przeprowadzono odrębny spis. Zgodnie z jego wynikami mieszkało tam 555,3 tys. osób. Z powyższego na poszczególne nacje przypadło: 177,4 tys. (31,9%) Mołdawianie, 168,7 tys. (30,1%) Rosjanie, 160,1 tys. (28,8%) Ukraińcy, 13,8 tys. (2,5%) Bułgarzy, 4,1 tys. (0,7%) Gagauzi, 2,1 tys. (0,4%) Niemcy, 1,2 tys. (0,2%) Żydzi –, 5,9 tys. (1,1%) inni i 17,2 tys. (3,1%) bez deklaracji[591]. Reasumując, co jest bardzo daleko idącym uproszczeniem, Mołdawię z Naddniestrzem zamieszkuje łącznie 3 360,1 tys. osób, a w tym: 2 245,4 tys. (66,8%) Mołdawian; 341,1 tys. (10,1%) Ukraińców; 280,4 tys. (8,3%) Rosjan; 192,8 tys. (5,7%) Rumunów; 130,1 tys. (3,9%) Gagauzów; 65,7 tys. (1,9%) Bułgarów; 9,3 tys. (0,3%) Romów; 3,8 tys. (0,1%) Białorusinów; 2,1 tys. (0,06%) Niemców; 1,2 tys. (0,03%) Żydów; 20,8 tys. (0,6%) pomniejszych nacji razem i 67,3 tys. (2%) niezdeklarowanych etnicznie.

Istotnym czynnikiem kształtującym strukturę etniczną państwa jest deklarowany język ojczysty. Zgodnie ze spisem z 2011 r. litewski został uznany za język ojczysty przez 85,3% mieszkańców (2,4 mln osób). Rosyjski jako język ojczysty zadeklarowało 6,8% (190,7 tys.), a polski – 5,2% (153 tys.). Nowsze dane z 2021 r. potwierdzają ogólny trend: dominację języka litewskiego oraz stopniowy spadek liczby użytkowników rosyjskiego i polskiego. Pełne dane językowe z 2021 r. nie zostały jednak jeszcze oficjalnie opublikowane przez litewski urząd statystyczny. Zgodnie ze spisem powszechnym z 2021 r., język estoński został wskazany jako ojczysty przez 66,7% mieszkańców (spadek w porównaniu do 67,3% w 2000 i 68,5% w 2011), natomiast rosyjski jako język ojczysty zadeklarowało 29,2% (spadek z 29,7% i 29,6% w poprzednich spisach). Na Łotwie, choć dane o języku ojczystym nie były w ostatnich latach systematycznie publikowane, szacunkowe informacje wskazują, że liczba osób posługujących się językiem rosyjskim jako pierwszym spadła, zarówno ze względu na emigrację, jak i starzenie się populacji. W 2006 r. ludność rosyjskojęzyczna stanowiła 34,8%, a w 2009 r. już 33,9%. Obecnie (2024) szacuje się, że udział ten spadł do około 30%, mimo że etniczni Rosjanie nadal stanowią ponad 23% populacji. Rosyjski pozostaje jednak głównym językiem komunikacji także dla części Białorusinów i Ukraińców.

[589] *Population and Housing Census in the Republic of Moldova*, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023].
[590] *Тайны переписи, или Как Молдавия "потеряла" 400 тысяч человек*, https://www.dw.com/ru/тайны-переписи-или-как-молдавия-потеряла-400-тысяч-человек/a-38232950, [dostęp: 31.01.2023].
[591] *Ethnic composition of Transnistria 2004*, http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm, [dostęp: 31.01.2023].

Deklarowany język ojczysty stanowi pod względem poczucia tożsamości narodowej poważny problem Białorusi. Białoruski jako ojczysty w 2019 r. podało 5 058,3 tys. osób (53,2% ogółu populacji państwa), a 266 tys. (2,8%) nie podało języka ojczystego w ogóle[592]. Rosyjski jako ojczysty zadeklarowało 3 948,1 tys. (41,5%), w tym 2 943,8 tys. (37%) deklarujących narodowość białoruską. Zgodnie z powyższym aż 32,8% ludności uważającej się za nie Rosjan podało rosyjski jako język ojczysty, a w tym 2 943,8 tys. (37%) z 7 957,2 tys. etnicznych Białorusinów. Pod względem terytorialnym ludność ta jest rozmieszczona raczej równomiernie. Stanowi od 27,4% ogółu miejscowej populacji (obwód miński bez Mińska) do 44,4% (obwód witebski), a w Mińsku 52,6%. Deklarujący język rosyjski jako ojczysty pod względem liczebnym stanowią kilkukrotną liczbę etnicznych Rosjan[593]. W takim układzie odniesienia ludność deklarująca rosyjski za ojczysty stanowi od 384,3% (obwód miński bez Mińska) do 666% (obwód brzeski) miejscowych populacji etnicznych Rosjan, a w Mińsku 524,7%. Sytuację językową, poza zachodnimi obwodami Ukrainy, gdzie liczba etnicznych Rosjan odpowiada w przybliżeniu liczbie deklarujących rosyjski jako język ojczysty, komplikuje znaczący odsetek ludności nierosyjskiej uznającej rosyjski za ojczysty. Według spisu powszechnego z 2001 r. ukraiński za język ojczysty uznało 67,5%, a rosyjski 29,6% mieszkańców państwa[594]. Oznacza to, że 14,8% ludności uważającej się za nie Rosjan podało rosyjski jako ojczysty. W obwodach wschodnich i południowych deklarujący rosyjski jako ojczysty stanowią zwykle powyżej 30% ogółu miejscowych populacji. Rosyjski jest językiem ojczystym dla 77% mieszkańców Krymu, 74,9% mieszkańców obwodu donieckiego, 68,8% mieszkańców obwodu Ługańskiego, 44,3% mieszkańców obwodu charkowskiego i 41,9% mieszkańców obwodu odeskiego. W przypadku Kijowa i Sewastopola wskaźniki te wynoszą odpowiednio 30% i 90%. Zgodnie z danymi z lat 2004–2014 w Mołdawii spadła liczba deklarujących mołdawski jako ojczysty z 2 029,8 tys. do 1 544,7 tys., a z 558,5 tys. Do 639,3 tys. wzrosła liczba deklarujących rumuński[595]. Według spisu z 2014 r. mieszkańcy Mołdawii za ojczysty zadeklarowali: mołdawski 1 544.7 tys. (55,1%), rumuński 639,3 tys. (22,8%), rosyjski 263,5 tys. (9,4%), gagauzki 114,5 tys. (4,1%), ukraiński 107,2 tys. (3,8%), bułgarski 41,7 tys. (1,5%), romski 7,6 tys. (0,3%), inne 4,6 tys. (0,2%), a bez deklaracji pozostało 81,5 tys. (2,9%). Ze względu na brak jednoznacznych oficjalnych danych dotyczących deklarowanych języków ojczystych przez mieszkańców Naddniestrza,

[592] *Перепись населения Республики Беларусь 2009 года. Население по национальности и родному языку*, http://www.belstat.gov.by/upload-belstat/upload-belstat-pdf/perepis_2009/5.8-0.pdf, [dostęp: 25.01.2023].
[593] M. Żyła, *Diaspora*.., dz. cyt. s. 158–160.
[594] *About number and composition population of UKRAINE by data All-Ukrainian population census'2001 data*, http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language, [dostęp: 29.01.2023].
[595] *Population and Housing Census in the Republic of Moldova*, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023].

do dalszych rozważań przyjęto uproszczone założenie, zgodnie z którym deklarujący daną narodowość traktują język tej nacji za ojczysty. Na podstawie powyższego założenia przyjęto, że mołdawski łącznie zadeklarowało 1 722,1 tys. (51,2%), a rosyjski 432,2 tys. (12,9%)[596].

Sytuacja językowa wygląda znacznie gorzej, gdy za wyznacznik świadomości narodowej przyjmiemy język komunikacji (używany na co dzień w domu). Pewne trudności z jednoznacznym określeniem popularności języka rosyjskiego na co dzień w pierwszej grupie państw spowodowane są układem przeprowadzonych tam spisów powszechnych. W związku z tym, co stanowi daleko idące uproszczenie, za dane do dalszej analizy przyjęto informacje o najpopularniejszych językach obcych. W przypadku Estonii 856,2 tys. (66,1%) mieszkańców zadeklarowało znajomość języków obcych, w tym 528,5 tys. uznających estoński za ojczysty podało, że zna rosyjski (40,8% ogółu populacji państwa)[597]. Na Litwie 1 703,4 tys. osób zadeklarowało znajomość języka rosyjskiego, co stanowi 60,6% ogółu populacji państwa[598]. Według danych spisu powszechnego z 2019 r. 6718,5 tys. (71,4%) mieszkańców Białorusi traktuje rosyjski jako podstawowy język komunikacji[599]. W tym kontekście rosyjskim posługuje się 6 011,5 tys. nie Rosjan zamieszkujących państwo. Łącznie stanowi to aż 71,4% ogółu jego populacji. W układzie terytorialnym ludność ta stanowi od 60,1% (obwód miński) do 85% (obwód witebski), a w Mińsku 64%. Ukraiński spis powszechny nie odniósł się do kwestii języka komunikacji. Uznać jednak należy, że językiem rosyjskim powszechnie posługuje się co najmniej taka sama liczba mieszkańców, jaka zadeklarowała go za ojczysty. Poważne rozbieżności pojawiły się w przypadku niezdecydowanych, którzy komunikują się zarówno po rosyjsku jak i po ukraińsku[600]. Biorąc pod uwagę obie kategorie uznać należy, że we wskazanym okresie po rosyjsku komunikowało się od 58 do 62 % populacji państwa. Odrębna rosyjskojęzyczna kategoria językowo-etniczna jest także specyfiką Mołdawii. Po uzyskaniu niepodległości rosyjski nie uzyskał statusu języka państwowego, a ponownie stracił na znaczeniu po latynizacji pisowni języka mołdawskiego. Jest jednym z języków urzędowych w autonomicznej jednostce terytorialnej Naddniestrze. Powszechnie funkcjonuje

[596] *Population and Housing Census in the Republic of Moldova*, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023]; *Ethnic composition of Transnistria 2004*, http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm, [dostęp: 31.12.2021].

[597] *PC0436: POPULATION BY MOTHER TONGUE, COMMAND OF FOREIGN LANGUAGES, SEX AND PLACE OF RESIDENCE, 31 DECEMBER 2011*, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=PC0436&ti=POPULATION+BY+MOTHER+TONGUE%2C+COMMAND+OF+FOREIGN+LANGUAGES%2C+SEX+AND+PLACE+OF+RESIDENCE%2C+31+DECEMBER+2011&path=../I_Databas/Population_census/PHC2011/01Demographic_and_ethno_cultural_characteristics/04Ethnic_nationality_Languages_Dialects/&lang=1, [dostęp: 24.01.2023].

[598] *Population by command of languahes in municipality*, https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=6e2a1924-de5c-4adf-9cdc-fd308017deba#/, [dostęp: 30.01.2023].

[599] *National Statistical Committee of the Republic of Belarus*, https://census.belstat.gov.by/sections/5, [dostęp: 29.01.2023].

[600] Н. Паніна, *Українське суспільство 1994-2005: соціологічний монітор*, Київ 2005, s. 68, http://web.archive.org/web/20070927040907/http://dif.org.ua/modules/pages/files/us5.pdf, [dostęp: 12.01.2023].

jako drugi język komunikacji lub pierwszy język obcy ludności nierosyjskiej. Odsetek deklarujący poszczególne języki za podstawowe narzędzie komunikowania przedstawia się następująco: mołdawski 1 486,6 tys. (53%), rumuński 652,4 tys. (23,3%), rosyjski 394,1 tys. (14%), gagauzki 74,2 tys. (2,6%), ukraiński 73,8 tys. (2,6%), bułgarski 26,6 tys. (0,9%), romski 5,8 tys. (0,2%), inne 7 tys. (0,2%), a bez deklaracji 84,4 tys. (3%)[601]. Podobnie jak w przypadku języka ojczystego, w kontekście mieszkańców Naddniestrza do dalszych rozważań przyjęto uproszczone założenie, zgodnie z którym deklarujący daną narodowość traktują język tej nacji za zasadniczy sposób komunikowania. W związku z powyższym mołdawski łącznie zadeklarowano 1 664 tys. (49,5%), a rosyjski 562,8 tys. (16,7%)[602]. Według sondaży do 68% ludności Mołdawii swobodnie mówi, czyta i pisze w języku rosyjskim[603].

W drugiej połowie XIX w. carat, wspierany przez elity państwowe, propagował istnienie trój jedynego narodu rosyjskiego i dążył do daleko idącego procesu rusyfikacji wszystkich ziem wchodzących w skład Imperium Rosyjskiego[604]. Podobnie do kwestii narodowych podchodziły władze radzieckie[605]. Po burzliwym okresie porewolucyjnym rugowano oznaki białoruskiej i ukraińskiej odmienności kulturowej między innymi poprzez daleko idącą unifikację językową, a w przypadku republik bałtyckich realizowano daleko idącą, systematyczną ich sowietyzację[606]. Podziały na tle etnicznym zastąpiono formowaniem zideologizowanego komunistycznie człowieka radzieckiego. Oparto je na zsowietyzowanych wzorcach i kulturze rosyjskiej. Po części działaniom tym służyła migracja etnicznych Rosjan do innych republik, która niosła za sobą rosyjską kulturę i służyła sowietyzacji peryferii związkowego państwa. Po upadku ZSRR człowiek radziecki zaczął funkcjonować w nowym, narodowym wymiarze.

Państwa bałtyckie po odzyskaniu niepodległości wprowadziły bardzo restrykcyjną politykę narodowościową w kontekście przyznawania obywatelstwa. Działania te miały na celu wzrost znaczenia nominalnych nacji tych państw w ich życiu politycznym. Diametralnie odmienna sytuacja miała, a w części ma, miejsce w drugiej grupie analizowanych państw.

---

601 *Population and Housing Census in the Republic of Moldova*, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023].

602 *Population and Housing Census in the Republic of Moldova*, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023]; *Ethnic composition of Transnistria 2004*, http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm, [dostęp: 31.01.2023].

603 M. Karolak-Michalska, *Język rosyjski w polityce językowej niepodległej Białorusi i Mołdawii*, „Przegląd Zachodni" 2015, nr 3, s. 181–197.

604 W. Paruch, *Ziemie między Rzeczpospolitą a Rosją: Uwarunkowania historyczne przekształceń politycznych na Ukrainie i Białoruski*, [w:] *Wprowadzenie do studiów Europejskich*, t. 2, *Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją*, red. W. Paruch, Lublin 2013, s. 45.

605 A. Szeptycki, *Ukraina wobec Rosji. Studium zależności*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2013, s. 97–98 i 102–103.

606 T. Olszański, *Historia Ukrainy XX w.*, Wolumen, Warszawa 1994, s. 120; T. Snyder, *Skrwawione ziemie: Europa między Hitlerem a Stalinem*, Znak Horyzont, Warszawa 2011, s. 120–121.

Białoruskie, ukraińskie i mołdawskie władze, wywodzące się z sowieckich elit, tolerowały powszechność rosyjskiego w życiu publiczno-politycznym. W kulturze utrwalały go, i nadal po części utrwalają, zajmujące znaczące miejsce w masowym przekazie media rosyjskojęzyczne. Przez to procesy szeroko rozumianego unarodowienia zachodzące tam na przełomie XX i XXI wieku należy uznać w dużej mierze za fasadowe. W Mołdawii podejście to zmieniła nieco separacja Naddniestrza, a w Ukrainie aneksja Krymu i zbrojny konflikt wewnętrzny we wschodniej jej części[607]. Wyniki badań dotyczących głównych języków komunikowania świadczą, że znaczna część społeczeństw tych państw ma tolerancyjno-obojętny stosunek do kwestii języka rosyjskiego i istniejących poprzez jego powszechność w życiu publicznym zagrożeń. Rosyjski, będąc nośnikiem rosyjskiej kultury i tradycji, negatywnie wpływa na konsolidację społeczno-państwową wskazanych państw. Ich struktura etniczna i etniczno-językowa przekłada się na wewnętrzną scenę polityczną. Problem potęguje terytorialne sąsiedztwo i polityczne zaangażowanie Federacji Rosyjskiej. Ośrodek moskiewski wykorzystuje mniejszość rosyjską jako narzędzie polityki neoimperialnej, a w tym do prowadzenia potencjalnych działań o charakterze hybrydowym.

Struktura etniczna europejskich państw obszaru poradzieckiego, w tym szczególnie Białorusi, Ukrainy i Mołdawii, poprzez znaczącą liczebnie mniejszość rosyjską i rosyjskojęzyczną, stanowi naturalną przesłankę do rozwoju tendencji o charakterze separatystycznym i odśrodkowym. Poziom bezpieczeństwa na tle etnicznym znacznie obniża stan świadomości narodowej nominalnych nacji tych państw. Bierna postawa lub zdeklarowana niechęć części lokalnych społeczności do władz centralnych ma negatywny wpływ na bezpieczeństwo państwa. Pod względem propagandowo-medialnym tworzy to podstawę do rozwoju ruchów separatystycznych o charakterze odśrodkowym, co czyni je użytecznym narzędziem polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Miejscem szczególnego ryzyka etniczno-politycznego w rozpatrywanym regionie był, od rozpadu Związku Radzieckiego, Krym. Bezpośrednim powodem, poza czynnikiem narodowościowym, jest czynnik historyczny, ponieważ półwysep nigdy w przeszłości nie stanowił integralnej części Ukrainy. Kolejnym punktem zapalnym na tle etnicznym jest Charków, który powszechnie jest uznawany za „stolicę stosunków ukraińsko-rosyjskich”[608]. Podobna pod względem tendencji separatystycznych, do wybuchu zbrojnego konfliktu wewnętrznego, była sytuacja w ukraińskim Donbasie[609]. Poważnym wyzwaniem dla spójności Mołdawii są dwa egzystujące

[607] M. Żyła, *Ukraińsko-rosyjski konflikt historyczno-językowy w kontekście spójności współczesnej Ukrainy*, [w:] *Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski*, red. L. Elak, M. Kuranc-Szymczak, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2019, s. 126.
[608] Ł. Donaj, *Polityka bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy 1991-2004*, WSSM, Łódź 2005, s. 67.
[609] Donbas (ukr. Донбас, ros. Донбасс) – Donieckie Zagłębie Węglowe (ukr.: Донецький вугільний басейн, ros.: Донéцкий каменноýгольный бассéйн), okręg przemysłowy byłego Związku Radzieckiego we wschodniej

w jej łonie separatyzmy, gagauski i naddniestrzański. Po ogłoszeniu niepodległości ludność rosyjskojęzyczna proklamowała w Naddniestrzu własną, separatystyczną republikę, w której przeważa pod względem liczebnym[610]. Separatyści naddniestrzańscy utrzymali niezależność dzięki stacjonującym na tych terenach jednostkom byłej Armii Radzieckiej, a potem rosyjskiej[611]. Od 1992 r. Naddniestrze pozostaje obszarem zamrożonego konfliktu. Kreml poprzez działania o charakterze hybrydowym skutecznie destabilizuje sytuację, modelując ją w zależności od własnych potrzeb. Faktyczny status Naddniestrza uzależnia Mołdawię od Moskwy. Przez to Republika Mołdawii jest państwem rozdartym geopolitycznie. Mniejszości narodowe, w tym szczególnie Rosjanie i ludność rosyjskojęzyczna, opowiadają się za współpracą z Rosją, która wykorzystując swoja diasporę czyni z Mołdawii zakładnika swoich interesów. Ludność rosyjska i rosyjskojęzyczna stanowi także poważny problem w kontekście bezpieczeństwa państw bałtyckich[612]. Diaspora rosyjskojęzyczna stanowi, co najmniej w ujęciu propagandowym, zaczyn do potencjalnych ruchów o charakterze odśrodkowym. Jednak jej znaczenie w tym kontekście systematycznie maleje wraz ze wzrostem dobrobytu i bezpieczeństwa wynikającymi z przynależności strefy euroatlantyckiej oraz umacniającymi się w Rosji tendencjami neoimperialnymi, które w polityce Kremla obejmują coraz częściej cały obszar posowiecki. Specyficznym przykładem w kontekście tendencji prorosyjskich jest Republika Białorusi. Centralnym elementem systemu sprawowania władzy jest tam odgórna ideologizacja społeczeństwa. Organy władzy starają się kreować pożądane postawy prorządowe. Z drugiej strony rusyfikowane przez stulecia białoruskie społeczeństwo jest podatne na rosyjską soft power. W związku z tym Białorusini, w większości przypadków, nie postrzegają działań Rosji w kategoriach zagrożenia[613]. Ze względu na przykład Ukrainy kremlowskie elity obawiają się unarodowienia Białorusi. W związku z tym podjęły działania zmierzające do ustanowienia białoruskich zrębów prorosyjskiego soft power, promującej wartości rosyjskiego świata. Do działań tych wykorzystywana jest Białoruska Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego, szeroki krąg organizacji prorosyjskich oraz rosyjskie, prorosyjskie i rosyjskojęzyczne środki

Ukrainie obejmujący obwód doniecki i ługański oraz w południowo-zachodniej Rosji obwód rostowski. Także *Donszczyna* w znaczeniu krainy historycznej; M. Żyła, *Separatyzm rosyjski i rosyjskojęzyczny na Ukrainie*, [w:] *Ruchy separatystyczne*, red. M. Marczewska-Rytko, M. Pomarański, UMCS, Lublin 2019, s. 113–117; M. Żyła, *Między patriotyzmem a anarchią. Czy Ukraina jest w stanie przeciwstawić się kryzysowi?*, [w:] *Si vis pacem, para bellum*, red. D. Nowak, A. Zagórska, M. Żyła, Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2016, s. 78.

[610] M. Lubicz-Miszewski, *Geneza, przebieg i próby przezwyciężenia konfliktu o Naddniestrze*, „Zeszyty Naukowe WSOWL" 2012, nr 3, s. 121.

[611] J. Solak, *Polityka bezpieczeństwa Naddniestrzańskiej Republiki* Mołdawskiej, „Przegląd. Zachodni" 2005, nr 1, s. 107.

[612] M. Żyła, *Projekcja rosyjskiej potęgi militarnej w kontekście działań hybrydowych na północno-wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] *Bezpieczeństwo północno-wschodniej flanki NATO*, red. M. Żyła, P. Krzykowski, J. Grabowski, Warszawa 2020, s. 301–305.

[613] Szerzej: M. Żyła, *Diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna…*, dz. cyt., s. 245–268.

masowego przekazu. Białoruski ośrodek prezydencki prowadzi ostrożną politykę wobec środowisk prorosyjskich. Aparat bezpieczeństwa jest powszechnie wykorzystywany do zwalczania ruchów proeuropejskich i prodemokratycznych. Przez to czyni go to niewydolnym do rozpoznania i inwigilacji środowisk prorosyjskich. Aleksandr Łukaszenka w obawie przed ograniczeniem realnej władzy, nie jest w stanie budować przeciwwagi dla rosyjskiego soft power. Powyższe skutecznie uniemożliwia mu oddzielenie „swoich" i „obcych".

3.4. Koncepcja rosyjskiego świata

We współczesnej rosyjskiej narracji politycznej koncepcja rosyjskiego świata pojawiła się na przełomie millenium. W 1999 r. Piotr Szczedrowicki nakreślił główne założenia tej koncepcji w artykule *Rosyjski świat i ponadnarodowy rosyjski*[614]. Obiektywną podstawą powstania tej koncepcji jest liczna społeczność rosyjskojęzyczna poza współczesną Rosją oraz znacząca rola cywilizacyjna języka i kultury rosyjskiej. Nie ulega wątpliwości, że granice rosyjskiego świata są granicami rozprzestrzeniania się języka rosyjskiego, który jest kluczową częścią rosyjskiej kultury. Biorąc pod uwagę, ze ludność rosyjskojęzyczna w mniejszej lub większej liczbie mieszka w większości krajów świata to w pewnym sensie świat rosyjski jest nie tylko koncepcją regionalną, ale nabiera znamion idei o charakterze globalnym. Prezydent Rosji Borys Jelcyn 9 sierpnia 1999 r. w swoim wystąpieniu telewizyjnym ogłosił, że podjął decyzję o odwołaniu rządu Siergieja Stiepaszyna i zwrócił się do Dumy Państwowej z prośbą o zatwierdzenie kandydatury Władimira Putina na stanowisko premiera rosyjskiego rządu. Jelcyn zaznaczył, że widzi w nim swojego następcę i ma nadzieję, że Putinowi uda się skonsolidować społeczeństwo Federacji Rosyjskiej. 16 sierpnia 1999 r. kandydatura Władimira Putina została zatwierdzona przez Dumę Państwową, a 26 marca 2000 r. wygrał on przedterminowe wybory prezydenckie zdobywając 52,94% ogólnej głosów[615]. W tym okresie wielu obserwatorów widziało w nim jeszcze jedną marionetkę na prezydenckiej scenie[616]. Tymczasem Putin, co podkreśla Marian Broda, zaczął być postrzegany przez społeczeństwo jako odnowiciel bogatej tradycji rosyjskich samowładców – „car Władimir"[617]. Putinowska Rosja potrzebowała nowej idei, a raczej ideologii, na bazie której można by było ponownie reaktywować imperium. Zdaniem Marka Delonga już początku pierwszej kadencji prezydenckiej Putina można było zauważyć renesans

[614] П. Щедровицкий, *Русский мир и транснациональное русское*, https://shchedrovitskiy.com/russkiy-mir, [dostęp: 10.02.2023].
[615] А. Никольский, *Биография Владимира Путина*, https://tass.ru/info/12592215, [dostęp: 10.02.2023].
[616] Р. Медведев, *Владимир Путин: четыре года в Кремле*, Wydawcanictwo Wremya, Moskwa 2005, s. 72-77.
[617] M. Broda, Zrozumieć Rosję? O rosyjskiej zagadce-tajemnicy, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2011, s. 200.

pojęcia narodu[618]. Ideą wpisującą się w ten kontekst stała się wspierana przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną koncepcja „rosyjskiego świata". Kategoria ta ma bogatą spuściznę w rosyjskiej myśli politycznej. Według wspomnianego badacza można ją też traktować jako uniwersalny model jedności wszystkich narodów, które zamieszkują terytorium kanoniczne Patriarchatu Moskiewskiego Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Koncepcję rosyjskiego świata można także uznać za kontynuację idei „Świętej Rusi" oraz „Moskwy – Trzeciego Rzymu"[619]. Idee te miały charakter religijny i polityczny. Stały się oficjalną ideologią państwową uzasadniającą ekspansywną politykę Księstwa Moskiewskiego, a następnie Cesarstwa Rosyjskiego[620]. Zdaniem Leonida Bershidskiego koncepcja rosyjskiego świata jest szeroka i niewyraźna. Zawarto w niej wspólnotę rosyjskiego języka i kultury oraz zachowanie konserwatywnych wartości. Ważnym elementem propagandowym jest kulturowa konfrontacja z bezbożnym i rozwiązłym Zachodem[621]. Jak wspomniano wcześniej genezą powstania tego pojęcia jest funkcjonowanie poza współczesną Rosją licznej diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej. Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego miliony Rosjan znalazły się poza własnym państwem, w warunkach gospodarczego kryzysu oraz często represyjnej polityki władz nowopowstałych państw na gruzach byłych republik radzieckich wobec języka i kultury rosyjskiej. Szczególnie bezwzględną linię w tym względzie przyjęły republiki nadbałtyckie. Zdaniem Siergieja Ławrowa w tym czasie ponad 25 mln rodaków pozostało poza granicami państwa. Musieli oni zachować swoją tożsamość kulturową oraz utrzymać więź ze swoją historyczną Ojczyzną[622]. Ustawa federalna *O polityce państwowej Federacji Rosyjskiej wobec rodaków za granicą* jako rodaka, poza obywatelami FR na stałe zamieszkującymi poza terytorium kraju, uznaje również osoby i ich potomków mieszkających poza terytorium Rosji i związanych z ludami historycznie zamieszkującymi terytorium Federacji Rosyjskiej, a także tych, którzy dokonali wolnego wyboru na rzecz duchowych, kulturowych i prawnych powiązań z Federacją Rosyjską. Zalicza do nich również osoby, których krewni wstępni w linii prostej mieszkali wcześniej na terytorium Federacji Rosyjskiej, w tym osoby będące obywatelami ZSRR, imigranci (emigranci) z państwa rosyjskiego, Republiki Rosyjskiej, RFSRR, ZSRR i Federacji

[618] M. Delong, *„Ruski mir" jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy*, „Przegląd Geopolityczny" 2020 nr 33, s 51.

[619] Idea powstała po zdobyciu Konstantynopola przez Turków w 1453 roku i zgodnie z nią centrum religii prawosławnej zostało przeniesione do Moskwy, ostatniej stolicy rządzonej przez prawosławnego monarchę. W związku z tym ma on moralny obowiązek dbania o prawosławnych i ich ochrony, a także wyzwalania ich spod władzy innowierców – katolików, protestantów, muzułmanów. Szerzej: A. Andrusiewicz, *Trzeci Rzym*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019.

[620] M. Delong, *„Ruski mir…*, dz. cyt., s 52.

[621] L. Bershidsky, *Jak daleko rozciąga się „ruski mir"? O starych strefach wpływu w nowym świecie*, https://forsal.pl/artykuly/1019764,ruski-mir-rosyjski-swiat-jak-daleko-siega-rosja-strefy-wplywu.html, [dostęp: 10.02.2023].

[622] *Rosja będzie wspierać „rosyjski świat"*, https://www.rp.pl/polityka/art4188231-rosja-bedzie-wspierac-rosyjski-swiat, [dostęp: 11.02.2023].

Rosyjskiej, którzy posiadali odpowiednie obywatelstwo i stali się obywatelami obcego państwa lub bezpaństwowcami[623].

Według Michaiła Wołchonskiego i Wadima Muchanowa szerokie rozumienie rosyjskiego świata oznacza włączenie do niego wszystkich mieszkańców Rosji, etnicznych Rosjan żyjących za granicą oraz osoby o innym pochodzeniu etnicznym, ale świadome (i często deklarujące) swoją przynależność do rosyjskiej historii i kultury. Jako kryteria członkostwa można przyjąć, oprócz rosyjskiego pochodzenia etnicznego, przynależność do Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, stałe używanie języka rosyjskiego w ważnych obszarach życia, zainteresowanie rosyjską historią i kulturą oraz identyfikację z nimi[624]. Jak podkreśla Patriarcha Cyryl „(…) Rosja jest krajem-cywilizacją. Rosję należy rozumieć jako wielonarodowy byt kulturowy w bardzo specyficznym wymiarze historycznym i geograficznym, który kojarzy się ze starożytną Rusią. W pewnym sensie Rosja jest synonimem Rusi. Dziś mamy inną rzeczywistość geopolityczną, kiedy na bezkresie tej historycznej Rosji powstały niepodległe państwa, z których wiele jest spadkobiercami tej historycznej Rusi. Dlatego kiedy mówię o Rosji, zawsze mam na myśli tę wielką przestrzeń cywilizacyjną”[625]. W tym kontekście, jak wskazuje Marek Żyła, odwoływanie się do dziedzictwa Rusi legitymizuje rolę „starszego brata” w stosunku do Ukraińców i Białorusinów, przez co niepodległość tych państw jest dziejową porażką samej Rosji[626]. Mitem założycielskim ogólnoruskiej wspólnotowości jest idea, w myśl której te trzy narody wywodzą się w prostej linii z domniemanej wspólnoty polityczno-etnicznej, jaką była Ruś Kijowska[627]. W tym kontekście świat rosyjski jest sposobem na przypomnienie jedności tego terytorium. W dniu 3 listopada 2009 r. podczas III Zgromadzenia Rosyjskiego Świata Patriarcha Moskwy i Wszechrusi Cyryl w swoim przemówieniu programowym przedstawił cerkiewną wizję świata rosyjskiego oraz sposobu jego umacniania i rozwoju. *Jako r*dzeń rosyjskiego świata wskazał Rosję, Ukrainę, Białoruś oraz Mołdawię, a za jego podstawę uznał wiarę prawosławną. W opinii hierarchy ważnym fundamentem tej idei jest wspólna pamięć historyczna i wspólne poglądy na szeroko rozumiany rozwój społeczny. W kontekście pamięci historycznej podkreślił silną świadomość ciągłości i sukcesji rosyjskiej tradycji, począwszy od

[623] *Федеральный закон от 24.05.1999 N 99-ФЗ „О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом”*, art. 1–3, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_23178/4733d92796950eff2201181bdbcf75ca68fa7ddc, [dostęp: 12.12.2023].
[624] М. Волхонский, В. Муханов, *Концепция „Русского Мира”. Множественность смыслов в контексте международных процессов*, https://www.interanalytics.org/jour/article/download/255/211, [dostęp: 11.02.2023].
[625] *Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на открытии XVII Всемирного русского народного собора*, http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html, [dostęp: 11.02.2023].
[626] M. Żyła, *Diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna…*, dz. cyt., s. 17.
[627] R. Radzik, *Rosyjski imperializm wspólnotowy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, s. 12.

czasów Rusi Kijowskiej, a skończywszy na współczesnej Rosji, Ukrainie, Białorusi, Mołdawii i innych krainach historycznej Rusi. Budowa społeczeństw powinna być oparta o tradycyjne rosyjskie wartości takie jak: oddanie Bogu, miłość do ojczyzny, filantropię, sprawiedliwość, pokój między etniczny i międzyreligijny, dążenie do wiedzy oraz pracowitość i szacunek dla starszych. W jego opinii zjednoczony rosyjski świat może stać się silnym podmiotem globalnej polityki międzynarodowej[628].

Można zatem przyjąć, że rosyjski świat to koncepcja integracji społeczeństw związanych z kulturą rosyjską poprzez wartości rosyjskie, tradycję, wspólną pamięć historyczną i język rosyjski. Z kolei według *The Economist* „rosyjski świat" był w przeszłości niejasnym terminem historycznym, który odnosi się do cywilizacji słowiańskiej opartej na wspólnym pochodzeniu etnicznym, religii i dziedzictwie historycznym. Reżim Putina wskrzesił tę ideę i wprowadził do jej głównego nurtu zwulgaryzowaną mieszankę antyzachodniego obskurantyzmu, ortodoksyjnych dogmatów, nacjonalizmu, teorii spiskowych i stalinowskiego państwa policyjnego[629].

Według portalu *Rosja w globalnej polityce* strategia „Rosyjskiego Świata" polega na[630]:

a) obronie prawa rodaków do mówienia po rosyjsku;
b) zapewnieniu prawa rodaków do nauki w języku rosyjskim;
c) walce o prawo obywateli rosyjskojęzycznych do prowadzenia używania i obiegu dokumentów w języku rosyjskim z przedstawicielami miejscowych władz w państwach powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego.

Zakłada się, że stanem docelowym w przypadku gdy język rosyjski nie może być drugim językiem państwowym, jest co najmniej uznanie go za on być jeden z języków regionalnych wszędzie tam, gdzie mieszka znaczna liczba obywateli rosyjskojęzycznych. Rosyjski świat może być również uznawany jako jeden z filarów integracji w państwach poradzieckich. Nawiązanie do wspólnego dziedzictwa kulturowego i historycznego nadaje istniejącym projektom integracyjnym, takim jak Państwo Związkowe Rosji i Białorusi czy OUBZ, ideologiczne podstawy funkcjonowania. Uznanie wspólnej historii, wiary i uniwersalności kultury rosyjskiej jest argumentem przemawiającym za integracją.

Idea rosyjskiego świata została zaakceptowana przez rosyjską administrację, a w 2007 r. Władimir Putin wydał dekret o utworzeniu państwowego funduszu „Rosyjski świat"[631]. W tym

[628] *Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира*, http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html, [dostęp: 12.02.2023].
[629] *The new Russian cult of war*, https://www.economist.com/briefing/2022/03/26/the-new-russian-cult-of-war, [dostęp: 12.02.2023].
[630] *„Русский мир"-2030: каким он будет*, https://globalaffairs.ru/articles/russkij-mir-2030-kakim-on-budet,
[631] *Указ Президента Российской Федерации от 21.06.2007 г. № 796*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/25689, [dostęp: 12.02.2023].

samym roku pod kierownictwem historyka i politologa Wiaczesława Nikonowa powstała Fundacja Russkij Mir. Zgodnie z definicją zamieszczoną na oficjalnej stronie tej fundacji rosyjski świat to nie tylko Rosjanie, nie tylko rodacy w krajach bliższej i dalszej zagranicy, emigranci, imigranci z Rosji i ich potomkowie. To także obcokrajowcy, którzy mówią po rosyjsku, uczą się go, to wszyscy szczerze zainteresowani Rosją, którym zależy na jej przyszłości[632]. Pierwotnie celem Fundacji była popularyzacja języka rosyjskiego będącego narodowym skarbem Rosji, ważnym elementem kultury rosyjskiej i światowej oraz wspieranie programów nauki języka rosyjskiego za granicą Federacji Rosyjskiej. Rosyjskie Centra Fundacji Russkij Mir działają w 41 państwach[633]. Obecnie, zgodnie ze statutem fundacji z 29 marca 2022 r., katalog jej zadań został znacznie rozszerzony, a należą do niego między innymi[634]:

a) wspieranie organizacji, stowarzyszeń, instytucji naukowych i edukacyjnych, których przedmiotem działalności jest badanie i rozwój metod i programów nauczania do nauki historii i współczesnej Rosji;
b) propagowanie rozpowszechniania obiektywnych informacji o współczesnej Rosji, rosyjskich rodakach i kształtowanie na tej podstawie przychylnej Rosji opinii publicznej;
c) wspieranie działań diaspor rosyjskich za granicą na rzecz zachowania ich tożsamości kulturowej i języka rosyjskiego;
d) pomoc w zakresie wsparcia eksperckiego polityki zagranicznej Rosji;
e) wspieranie eksportu rosyjskich usług edukacyjnych;
f) wspieranie zagranicznych rosyjskojęzycznych i rosyjskich środków masowego przekazu;
g) współdziałanie z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym i innymi wyznaniami w promocji języka rosyjskiego i kultury rosyjskiej.

Głównym przedsięwzięciem w działalności Fundacji jest zorganizowanie w Moskwie Światowego Zgromadzenia Rosji, które tradycyjnie zbiega się z obchodami Dnia Jedności Narodowej. Dzień ten od 2005 r. obchodzony jest corocznie 4 listopada. To święto państwowe ustanowiono w związku z wyparciem Polaków z Kremla i zakończeniem okresu Wielkiej Smuty.

[632] *Идеология*, https://russkiymir.ru/fund, [dostęp: 12.02.2023].
[633] *Каталог Русских Центров*, https://russkiymir.ru/rucenter/catalogue.php, [dostęp: 12.02.2023].
[634] *Устав Фонда „Русский мир”*, https://russkiymir.ru/fund/USTAV_2022.pdf, [dostęp: 12.02.2023].

Biorąc pod uwagę powyższe oraz wydarzenia na Ukrainie Russkij Mir przestał wyglądać jak projekt z zakresu „soft power" działający w ramach dyplomacji kulturalnej i publicznej. Aktualnie oficjalna narracja znacząco od niej odbiega. Przykładem mogą być umieszczone na stronie fundacji wystąpienia uczestników patriotycznego forum „Idea Rosyjska. Sewastopol – Donbas – 2021". Zdaniem Aleksieja Seliwanowa, prezesa Patriotycznego Stowarzyszenia Donbasu, aby odbudować wielki rosyjski świat, trzeba myśleć o idei rosyjskiej jako podstawie gromadzenia rosyjskich ziem. Inny ekspert, Igor Rudenko-Minikh zauważył, że „(…) nie ma alternatywy dla rosyjskiej idei, rosyjskiego świata dla ludności Ukrainy – tego samego narodu rosyjskiego, co dla mieszkańców Rosji i Białorusi. Idea ukraińska – idea „antyrosyjska" została wprowadzona przez obcych najeźdźców, aby wykorzystać oszukany naród rosyjski przeciwko swoim braciom. W cywilizacji zachodniej mieszkańcy Ukrainy zawsze będą kolonią, źródłem zasobów materialnych i ludzkich. Tylko w rosyjskim świecie z ideą rosyjską będą równymi Rosjanami, częścią jednego wielkiego kraju, który chroni i rozwija wszystkie swoje ziemie"[635]. Narracja funduszu aktywnie wspiera i uzasadnia wśród rodaków agresję Rosji na Ukrainę.

Kolejnym narzędziem koncepcji rosyjskiego świata jest Światowy Kongres Rodaków. Jest on najważniejszym organem przedstawicielskim zapewniającym współdziałanie diaspory rosyjskiej z władzami państwowymi Federacji Rosyjskiej. Przedsięwzięcie to odbywa się co najmniej raz na trzy lata. Delegatów na Światowy Kongres Rodaków i Światowe Konferencje Rodaków wybierają publiczne stowarzyszenia rodaków na Konferencjach Rodaków w krajach ich zamieszkania. W okresie między konferencjami Światowa Rada Koordynacyjna Rodaków Rosyjskich, będąca organem Światowego Kongresu Rodaków, zapewnia reprezentację interesów rodaków we władzach państwowych Federacji Rosyjskiej i władzach podmiotów wchodzących w jej skład[636]. Ostatni, VII Światowy Kongres Rodaków, odbył się w dniach 15–16 października 2021 r. w Moskwie. Wzięło w nim udział około 400 delegatów ze 102 państw. Forum odbyło się pod hasłem *Rosja i rodacy w zmieniającym się świecie*. Jako główne zadania w najbliższym czasie wskazano konsolidację rosyjskiej diaspory w obliczu nowych wyzwań, ochronę praw i uzasadnionych interesów rodaków, zachowanie wspólnej pamięci historycznej, zwalczanie rusofobii i nastrojów antyrosyjskich oraz rozwój prorosyjskich mediów. W oświadczeniu Światowej Rady Koordynacyjnej Rosyjskich Rodaków z dnia 16 czerwca 2022 r. zwraca się uwagę na bezprecedensowy wzrost rusofobii i nastrojów antyrosyjskich w krajach zachodnich oraz na agresywne ataki na prawa

[635] *Для Новороссии и Малороссии нет альтернативы Русскому миру*, https://russkiymir.ru/fund/press/291415, [dostęp: 12.02.2023].
[636] *Всемирный конгресс*, https://vksrs.com/vsemirnyy-kongress/about, [dostęp: 12.02.2023].

i podstawowe wolności ludności rosyjskojęzycznej. Podkreslano, że propaganda w tych państwach celowo rozpowszechnia tendencyjnie dobrane i celowo zniekształcone antyrosyjskie informacje, aby podważyć więzi rosyjskich społeczności zagranicznych z historyczną ojczyzną[637].

Następnym narzędziem przedmiotowej koncepcji jest *Program pomocy w dobrowolnym przesiedleniu do Federacji Rosyjskiej rodaków mieszkających za granicą*. Został on przyjęty dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej z 22 czerwca 2006 r. *O środkach pomocy w dobrowolnym przesiedleniu do Federacji Rosyjskiej rodaków mieszkających za granicą*[638]. Ułatwienie dobrowolnego przesiedlenia do Federacji Rosyjskiej rodaków mieszkających za granicą jest jednym z kierunków rozwiązania problemu demograficznego. Rodacy wychowani w tradycjach kultury rosyjskiej, mówiący po rosyjsku i niechcący tracić kontaktu z Rosją, są najbardziej zdolni do adaptacji i szybkiego włączania się w system więzi społeczności przyjmującej[639]. Organizacją zarządzającą realizacją Programu jest Międzyresortowa Komisja ds. Realizacji Państwowego Programu Pomocy w Dobrowolnych Przesiedleniach Rodaków Za Granicą do Federacji Rosyjskiej. W latach 2007–2019 dzięki *Programowi* do Rosji wróciło 878 tys. osób z około 20–30 mln Rosjan mieszkających za granicą[640]. W 2019 r. do Rosji przybyło 59,6 tys. osób, natomiast w 2020 25 tys.[641]. Nie ulega wątpliwości, że celem Rosji nie jest powrót wszystkich Rosjan lub rosyjskojęzycznych. Dla Rosji jest korzystne, aby tak zwani rodacy zamieszkiwali na terytorium przestrzeni poradzieckiej, zachowując i szerząc rosyjską kulturę oraz utrzymując rosyjskojęzyczną przestrzeń polityczną w swoich krajach.

Najważniejszym narzędziem służącym budowie rosyjskiego świata jest szkoła, która daje podwaliny duchowej, kulturowej i narodowej samoświadomości przyszłych obywateli Rosji i ludności rosyjskiej i rosyjskojęzycznej poza granicami Federacji Rosyjskiej. To ona odpowiada za kształtowanie tożsamości młodych Rosjan. Będą oni głównymi nosicielami idei rosyjskiego świata. Pod tym względem przyszłość kraju, rozwój cywilizacji rosyjskiej lub jej upadek będzie w dużej mierze zależał od tego, jak poradzą sobie oni z tym zadaniem. W ustawie federalnej *O edukacji w Federacji Rosyjskiej* zakłada się, ze wychowanie młodzieży będzie

---

[637] *Заявление Всемирного координационного совета российских соотечественников, проживающих за рубежом, в связи с ростом русофобии и антироссийских настроений в ряде западных стран*, https://vksrs.com/docs, [dostęp: 12.02.2023].

[638] *Указ Президента РФ от 22.06.2006 N 637 (ред. от 12.08.2022) „О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом”*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_61111, [dostęp: 12.02.2023].

[639] Tamże, art. 3.

[640] *Россия: программа репатриации соотечественников пробуксовывает*, https://russian.eurasianet.org, [dostęp: 12.02.2023].

[641] *В 2020 году в рамках госпрограммы в Россию вернулись 25 тыс. Соотечественников*, https://tass.ru/obschestvo/11304737, [dostęp: 12.02.2023].

realizowane w oparciu o wartości społeczno-kulturowe, duchowe i moralne oraz zasady i normy przyjęte w społeczeństwie rosyjskim, poczucie patriotyzmu i szacunek dla pamięci obrońców ojczyzny[642]. Idee te są również wspierane przez władze w ramach państwowej polityki kulturalnej, której treścią jest tworzenie i rozwój systemu edukacji i wychowania obywateli, opartego na tradycyjnych rosyjskich wartościach moralnych. W dokumencie *Podstawy polityki kulturalnej państwa* do celów strategicznych państwa zaliczono między innymi zachowanie dziedzictwa kultury rosyjskiej i kultur wszystkich narodów Rosji jako uniwersalnej wartości, która określa tożsamość i żywotność narodu rosyjskiego oraz wspieranie i rozwój środowiska informacyjnego sprzyjającego kształtowaniu osobowości[643].

Wspieranie i wzmacnianie „rosyjskiego świata" jako świata języka rosyjskiego, kultury rosyjskiej, świata rosyjskojęzycznej polityki z pewnością pozostanie jednym z długofalowych priorytetów rosyjskiej polityki zagranicznej. Jest to naturalne środowisko wpływów rosyjskich, które obejmuje de facto nie tylko rosyjskojęzycznych obywateli państw poradzieckich i innych, ale także wszystkich ludzi, którzy interesują się Rosją lub uczą się rosyjskiego. Zdaniem Siergieja Ławrowa projekt rosyjskiego świata ma ogromny potencjał. Podkreśla on, że bezpośredni wpływ na rozbudowywanie tego potencjału mają rosyjskojęzyczne media działające za granicą[644]. Reasumując, omawiana koncepcja jest postrzegana w Rosji jako misja cywilizacyjna, która obejmuje kulturę i język rosyjski, prawosławie, wspólną pamięć historyczną oraz wspólne poglądy na rozwój społeczny. Rosyjski świat to projekt cywilizacyjny, który Rosja stara się przedstawiać jako alternatywę dla wizji świata zachodu opartego, zgodnie z narracją Kremla, na wartościach liberalnych, indywidualizmie i nieograniczonej konsumpcji. Elementy wskazanej koncepcji zawarte są w dokumentach doktrynalnych Federacji Rosyjskiej. Należy zgodzić się z Markiem Delongiem, który twierdzi, że koncepcja rosyjskiego świata jest projektem neoimperialnym, opierającym się na przyznanym sobie prawie do ekspansjonizmu politycznego i kulturowego[645]. Przykładem może być *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* z 30 listopada 2016 r., w której w art. 45 Rosja przyznaje sobie prawo do ochrony praw i uzasadnionych interesów rodaków, w tym ludności rosyjskojęzycznej, mieszkających za granicą.

---

642 *Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ „Об образовании в Российской Федерации"*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/b819c620a8c698de35861ad4c9d9696ee0c3ee7a, [dostęp: 12.02.2023].

643 *Основы государственной культурной политики*, https://culture.gov.ru/documents/project-document-public-discussions-1205140, [dostęp: 14.02.2023].

644 *Rosja będzie wspierać „rosyjski świat"*, https://www.rp.pl/polityka/art4188231-rosja-bedzie-wspierac-rosyjski-swiat, [dostęp: 14.02.2023].

645 M. Delong, *„Ruski mir" jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy*, „Przegląd Geopolityczny" 2020 nr 33, s 62.

3.5. Konkluzje

Władimir Putin podporządkował sobie inne niż prezydencki elementy systemu instytucjonalnego kształtujące politykę bezpieczeństwa państwa. Obecna pozycja prezydenta wynika nie tylko z jego osobowości, ram instytucjonalnych, rosyjskiej tradycyjnej kultury politycznej ale również z zależności nieformalnych. Dodatkowo nowe rozwiązania przyjęte w *Konstytucji RF* oznaczają umocnienie pozycji Władimira Putina w rosyjskim systemie sprawowania władzy. Obecny prezydent ma nieograniczoną możliwość sprawowania władzy i może ją przekazać wybranemu przez siebie następcy. Tym samym może on samodzielnie kształtować politykę bezpieczeństwa państwa. Rola Rady Państwa Federacji Rosyjskiej, której zadaniem jest między innymi proponowanie głównych kierunków polityki wewnętrznej i zagranicznej, została sprowadzona do roli arbitra między rządem federalnym, a regionami i nie ma żadnych istotnych uprawnień, a wszelkie decyzje w sprawach kontrowersyjnych podejmuje prezydent. Z kolei Rada Bezpieczeństwa ewoluowała w czasie. Aktualnie, biorąc pod uwagę jej zadania i funkcje, odpowiednikiem sowieckiego Biura Politycznego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. W jej skład wchodzą osoby będące w „wewnętrznym kręgu" władzy, bezwzględnie podporządkowane prezydentowi. Na poziomie kształtowania polityki bezpieczeństwa wpływa ona na ustawodawstwo poprzez przyjmowanie i publikowanie doktryn bezpieczeństwa, koncepcji i dokumentów związanych z polityką państwa, które kształtują późniejsze działania legislacyjne zarówno rządu, jak i Dumy Państwowej. W istocie Rada Bezpieczeństwa jest realizatorem woli prezydenta. Podobną rolę pełni Rada Federacji i Duma Państwowa z uwagi na rzeczywisty brak opozycji.

Rząd Federacji Rosyjskiej sprawuje władzę wykonawczą w Rosji pod ogólnym kierownictwem prezydenta. Premier Michaił Miszustin nie ma ambicji politycznych i doświadczenia politycznego. Wskazuje to, że jest on realizatorem poleceń prezydenta, co jest szczególnie ważne w okresie przejściowym dla proponowanych przez Putina reform konstytucyjnych. System władzy sądowniczej nie zapewnia rzeczywistego trójpodziału władzy przede wszystkim ze względu na formalną i nieformalną koncentrację najważniejszych uprawnień przez ośrodek prezydencki. Można przyjąć, że sądy pełnią rolę de facto instrumentu Kremla, mającego sankcjonować i legitymizować decyzje i działania władzy wykonawczej. Potwierdza to jedną z głównych zasad rosyjskiego systemu władzy: interesy państwa są nadrzędne wobec interesów obywateli oraz wszelkich innych podmiotów tego państwa. Proces kształtowania polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej jest w znacznej mierze zależny od czynników pozainstytucjonalnych, a zwłaszcza grup interesu związanych

z Władimirem Putinem. Istnieje duża rozbieżność między formalną strukturą władzy, a nieformalnymi powiązaniami politycznymi.

Zgodnie z *Konstytucją Rosji* jednym z najważniejszych wystąpień politycznych prezydenta jest coroczne orędzie. W tym wystąpieniu głowa państwa przedstawia ocenę sytuacji w kraju i wyznacza zadania na przyszłość. Decyzja Władimira Putina o przełożeniu orędzia w 2022 r. wskazuje, że pozostaje on niepewny swojej zdolności do kształtowania rosyjskiej przestrzeni informacyjnej w obliczu narastającej krytyki i przebiegu operacji specjalnej na Ukrainie. Administracja prezydenta stara się odsunąć w czasie moment, w którym Putin będzie musiał przyznać, że Rosja nie może osiągnąć założonych celów na Ukrainie i uzasadnić kosztów wojny. W ostatnim orędziu Putin zastrzega sobie prawo do wyznaczenia „czerwonej linii", na której przekroczenie zareaguje szybko i asymetrycznie. Zgodnie z tezami zawartymi w orędziu Rosja będzie kontynuować swoją dotychczasową politykę zagraniczną i de facto nie jest zainteresowana stabilizacją relacji ze światem zachodnim. Jej działania będą zmierzały do destabilizacji regionu, a pozorna skłonność do dialogu z Zachodem ma charakter propagandowy. Orędzia Władmira Putina do Zgromadzenia Federalnego z 2019 i 2021 roku, w których do priorytetowych zadań państwa zaliczono ochronę narodu rosyjskiego, miały zasadniczy wpływ na kształt *Strategii bezpieczeństwa narodowego FR* z 2021 r. Sformułowane w strategii interesy narodowe i priorytety wskazują, że Moskwa przykłada szczególną wagę do rozwoju wewnętrznych komponentów bezpieczeństwa narodowego w znacznie większym stopniu niż w poprzednich edycjach. Wskazuje, że naród jest głównym atutem i nośnikiem rosyjskiej suwerenności, a ideały moralne oraz wartości kulturowe i historyczne leżą u podstaw państwowości, co stanowi podstawę dalszego rozwoju Rosji. Zadania w obszarze obronności należy uznać za niewybiegające poza dotychczasowe podejście doktrynalne. Dalsza polityka w tym zakresie będzie związana rozbudową i modernizacją sił zbrojnych oraz mentalną „militaryzacją" społeczeństwa, które ma być świadome zagrożeń zewnętrznych i gotowe do obrony ojczyzny. *Strategia* ma charakter mobilizujący społeczeństwo. Podkreśla się w niej, że należy polegać przede wszystkim na własnych zasobach, ponieważ zobowiązania sojusznicze mogą być nieskutecznie w szybko zmieniającym się otoczeniu. Odpowiedzią na zagrożenia, zarówno wewnętrzne jak i zewnętrzne, ma być konsolidacja społeczeństwa w oparciu o moralno-duchowe elementy rosyjskiej tożsamości wsparta zwiększonym potencjałem obronno-mobilizacyjnym i rozwojem gospodarki opartej na zasobach własnych. Sformułowane w dokumencie wartości rosyjskie są wyidealizowane. Prawdopodobnie problemem współczesnej Rosji jest fakt, że elita rządząca rzadko utożsamia się z tymi wartościami i z tego powodu traci autorytet moralny do kierowania społeczeństwem. W przyjętej Strategii po raz pierwszy ujęto dywersję informacyjno-psychologiczną

i okcydentalizację kultury jako wyzwania dla bezpieczeństwa Rosji. Wskazuje to na zaniepokojenie władz możliwością destabilizacji politycznej państwa. *Strategii* odzwierciedla pogląd Kremla, który można określić jako: odstraszać USA, ignorować UE, współpracować z Chinami i Indiami oraz integrować się z WNP.

Celem polityki zagranicznej Moskwy jest uwzględnienie jej interesów przez głównych graczy globalnych. Wymaga to skłonienia Zachodu do poszanowania rosyjskiej przestrzeni bezpieczeństwa poprzez wykluczenie możliwości przystąpienia do struktur euroatlantyckich Gruzji, Mołdawii i Ukrainy, przywrócenie normalnych stosunków gospodarczych między Rosją a Zachodem, rozwiązanie konfliktu w Donbasie oraz poszukiwanie formuły uznania Krymu za część Rosji. Rosja jest negatywnie nastawiona do rozszerzenia NATO oraz zbliżenia infrastruktury wojskowej Sojuszu do jej granic. Analiza *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* wskazuje, że jest ona skonstruowana na fałszywych i nierealistycznych założeniach, a jej celem jest maskowanie rzeczywistości. Opiera się na wyolbrzymionych ocenach słabości Zachodu i całkowicie abstrahuje od kryzysowego stanu rosyjskiej gospodarki i niskiej atrakcyjności Rosji jako partnera we współpracy międzynarodowej. Fałszywie prezentuje rosyjską politykę jako czysto defensywną reakcję na agresywne działania Zachodu. *Koncepcja* dużą wagę przywiązuje do ideologii rosyjskiego świata, która powinna wpływać na sposób prowadzenia przez Rosję polityki zagranicznej. Osiągnięcie przez Moskwę celów polityki zagranicznej będzie zależało przede wszystkim od wyniku konfliktu na Ukrainie i ożywienia lub nie gospodarki kraju. Biorąc pod uwagę kontekst wojny w Ukrainie, sankcje gospodarcze Zachodu oraz wojenny wysiłek gospodarki należy założyć, że cele te w całości nie zostaną zrealizowane.

Doktryna wojenna wskazuje nagromadzenie siłowego potencjału NATO oraz przesuniecie go ku granicom Rosji jako główne zagrożenie dla jej bezpieczeństwa. W dokumencie podkreślono, że immanentną cechą współczesnych konfliktów zbrojnych jest połączenie użycia siły militarnej, środków politycznych, ekonomicznych, informacyjnych i innych pozamilitarnych, realizowane przy szerokim wykorzystaniu potencjału protestacyjnego ludności i sił operacji specjalnych. Należy zatem przyjąć, że oddziaływanie na przeciwnika będzie realizowane na całej głębokości jego terytorium jednocześnie w globalnej przestrzeni informacyjnej, w przestrzeni powietrznej, lądowej i morskiej. W tym kontekście *Doktryna* przewiduje także udział w konfliktach zbrojnych nieregularnych formacji i prywatnych korporacji wojskowych wspartych siłami politycznymi i ruchami społecznymi finansowanymi i kontrolowanymi z zewnątrz. Należy przyjąć, że w działaniach militarnych Rosji znacznie wzrośnie rola środków pozamilitarnych. W *Doktrynie* wskazano na rolę technologii informacyjnej we współczesnych konfliktach zbrojnych. Pozwala na manipulację

wszelkiego rodzaju ruchami protestacyjnym w kraju przeciwnika w połączeniu innymi środkami pozamilitarnymi. Destabilizacja wewnętrznej sytuacji politycznej może być realizowana poprzez użycie tak zwanej „piątej kolumny", formacji nacjonalistycznych i inne organizacji pozarządowe. Doskonałym narzędziem może być diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna, a Rosja w przedmiotowym dokumencie zastrzega sobie prawo do ochrony swoich obywateli znajdujących się poza jej granicami. Wskazanie na użycie nowych, nietradycyjnych form prowadzenia działań wojennych tj. wykorzystanie potencjału protestacyjnego diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, manipulowanie przepływami informacji i świadomością społeczeństw może odnosić się do państw obszaru poradzieckiego. W założeniach Kremla może to skutecznie wspierać wysiłek militarny w jakościowo nowe metody.

Skonsolidowane wewnętrznie grupy etniczne, a taką bez wątpienia jest mieszkająca w europejskich państwach obszaru posowieckiego mniejszość rosyjska, cechuje mocne poczucie wspólnoty. Język rosyjski, będąc nośnikiem rosyjskiej kultury i tradycji, negatywnie wpływa na konsolidację społeczno-państwową państw obszaru poradzieckiego. Ich struktura etniczna i etniczno-językowa przekłada się na wewnętrzną scenę polityczną. Problem potęguje terytorialne sąsiedztwo i polityczne zaangażowanie Federacji Rosyjskiej. Ośrodek moskiewski wykorzystuje mniejszość rosyjską jako narzędzie polityki neoimperialnej, a w tym do prowadzenia potencjalnych działań o charakterze hybrydowym. Struktura etniczna europejskich państw obszaru poradzieckiego, w tym szczególnie Białorusi, Ukrainy i Mołdawii, poprzez znaczącą liczebnie mniejszość rosyjską i rosyjskojęzyczną, stanowi naturalną przesłankę do rozwoju tendencji o charakterze separatystycznym. Granice rosyjskiego świata są granicami rozprzestrzeniania się języka rosyjskiego. Rosyjski świat można zatem zdefiniować jako koncepcję integracji społeczeństw związanych z kulturą rosyjską poprzez wartości rosyjskie, tradycję, wspólną pamięć historyczną i język rosyjski. Wspieranie tej idei pozostanie jednym z długofalowych priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Analizując dokumenty doktrynalne Rosji nasuwa się pytanie: na ile realna jest skuteczna realizacja zadań określonych w strategii w przyjętej perspektywie planistycznej? W ostatnich latach władze rosyjskie przyjęły wiele dokumentów strategicznych z trafnie sformułowanymi celami i optymistycznymi prognozami. Często jednak okazywały się one zawyżone, a celów strategicznych nie osiągano. Niepowodzenia te wynikały z przyczyn, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Obecnie, w wyniku solidarnej postawy Zachodu wobec wojny na Ukrainie, spowolnienie Rosji w niemal we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa będzie trwało co najmniej kilkanaście lat.

W niniejszym rozdziale, autor podjął próbę weryfikacji hipotezy szczegółowej w oparciu o dokumenty doktrynalne kształtujące cele strategiczne Federacji Rosyjskiej w zakresie jej polityki bezpieczeństwa. Z podjętych rozważań, opartych o wielopłaszczyznową analizę dokumentów wynika, że przyjętą hipotezę szczegółową w brzmieniu „zasadniczym celem polityki bezpieczeństwa FR wobec europejskich państw poradzieckich jest pogłębiony proces reintegracji tego obszaru, wspierany na arenie międzynarodowej wszystkimi dostępnymi instrumentami polityki, w tym w szczególności projekcją potęgi militarnej oraz środkami właściwymi dla soft power, bazującej na znaczącej pod względem liczebnym diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, która zwyczajowo skłania się ku wartościom charakterystycznym dla koncepcji rosyjskiego świata", należy zweryfikować pozytywnie.

Rozdział 4. Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022

4.1. Założenia ogólne i aparat pojęciowy

Dekompozycja radzieckiej strefy bezpieczeństwa towarzysząca rozpadowi Związku Radzieckiego zmieniła kierunki i priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Ponad 30 lat temu, 25 grudnia 1991 r., o godzinie 19.00 czasu moskiewskiego, prezydent ZSRR Michaił Gorbaczow złożył urząd. Tego samego dnia na Kremlu opuszczono radziecką flagę państwową ZSRR i podniesiono flagę Federacji Rosyjskiej, a 26 grudnia 1991 r. Rada Najwyższa ZSRR na swoim ostatnim posiedzeniu przyjęła deklarację o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw[646]. Zgodnie z tym dokumentem Związek Radziecki przestał istnieć jako państwo i podmiot prawa międzynarodowego. Jego prawny koniec zapoczątkował długofalowy, często niestabilny proces tworzenia i rozwoju nowych suwerennych państw. Zasadniczym celem powołania WNP było stworzenie ogólnopolitycznej płaszczyzny reintegracyjnej na obszarze poradzieckim. Według Stanisława Bielenia większość rosyjskich obywateli popierała reintegrację obszaru ZSRR, co władze rosyjskie uznały za legitymizacje działań państwa w tym zakresie[647]. Poniżej przedstawiono organizacje integracyjne utworzone z inicjatywy Rosji, które w ogólnych założeniach miały integrować, a co najmniej sprzyjać integracji obszaru posowieckiego.

Tabela 4.1. Pro integracyjne i integracyjne organizacje na obszarze poradzieckim

Państwo/organizacja	Wspólnota Niepodległych Państw	Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym	Związek Białorusi i Rosji/Państwo Związkowe	Eurazjatycka Wspólnota Gospodarcza	Wspólna Przestrzeń Gospodarcza	Eurazjatycka Unia Gospodarcza
Armenia	1992	1994		2002 (obserwator)	2014	2015
Azerbejdżan	1993	1994-1999				
Białoruś	1991	1994	1997/1999	2000	2012	2015
Estonia						
Gruzja	1993-2009	1994-1999				

[646] Совет Республик Верховного Совета СССР, *Декларация в связи с созданием Содружества Независимых Государств от 26 декабря 1991 года № 142-Н*, https://rg.ru/2021/12/25/deklaraciia-v-sviazi-s-sozdaniem-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv.html, [dostęp: 12.02.2023].

[647] S. Bieleń, *Geopolityczne uwarunkowania nowej tożsamości Rosji*, [w:] S. Bieleń, W. Góralski (red.), *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 1999, s. 77.

Państwo/organizacja	Wspólnota Niepodległych Państw	Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym	Związek Białorusi i Rosji/Państwo Związkowe	Eurazjatycka Wspólnota Gospodarcza	Wspólna Przestrzeń Gospodarcza	Eurazjatycka Unia Gospodarcza
Litwa						
Łotwa						
Mołdawia	1994			2002 (obserwator)		2018 (obserwator)
Kazachstan	1991	1994		2000	2013	2015
Kirgistan	1992	1994		2000	2015	2015
Rosja	1991	1994	1997/1999	2000	2012	2015
Tadżykistan	1991	1994		2000		
Turkmenistan	1991					
Ukraina	1991-2018			2002 (obserwator)		
Uzbekistan	1992	1994–1999, 2006–2012		2006-2008		2020 (obserwator)

Źródło: opracowanie własne.

Z perspektywy nowego millenium można przyjąć tezę, że w polityce rosyjskiej zmieniły się metody i środki, ale cel strategiczny nadal pozostaje taki sam. Ciągle jest nim dominacja na obszarze byłego Związku Sowieckiego, współkształtowanie sytuacji międzynarodowej oraz ingerowanie, zgodnie z linią własnych interesów, w sprawy państw i regionów sąsiadujących[648]. W tym kontekście naturalną potrzebą Rosji było i jest wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej i ustanowienie hegemonii w przestrzeni poradzieckiej. Jak zauważa Robert Kagan „pragnieniem Rosji jest do dziś to, czego zawsze pragnęły supermocarstwa: utrzymać dominującą pozycję w regionach, które są dla nich ważne strategicznie i pozbyć się z nich wpływów innych mocarstw"[649]. Szczególne miejsce europejskiego obszaru poradzieckiego w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wynika z jego bliskości terytorialnej, strategicznej lokalizacji w kontekście komunikacji z Zachodem i wynikających z tego powiązań ekonomicznych oraz militarnych. Ważnym czynnikiem wpływającym na powyższą politykę bezpieczeństwa wobec przedmiotowego obszaru jest znacząca liczebnie

[648] T. Stępniewski, *Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej – zmiany geopolityczne i bezpieczeństwo*, [w:] T. Stępniewski (red.), *Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne, Instytut Europy Środkowej*, Lublin 2020, s. 9.
[649] R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2009, s. 25.

diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna zamieszkująca państwa poradzieckie oraz wielowiekowe związki historyczne, kulturowe i religijne tych ziem z Moskwą.

Począwszy od drugiej kadencji prezydenckiej Władimira Putina, gdy sformułowano koncepcję „suwerennej demokracji" uzasadniającą prawo Rosji do kształtowania ustroju państwa i relacji zagranicznych zgodnie z odrębnym od zachodniego systemem aksjologicznym, mamy do czynienia z coraz wyraźniejszym kwestionowaniem pozimnowojennego porządku międzynarodowego[650]. Jak podkreśla Marek Menkiszak celem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa stała się strategiczna kontrola nad europejską częścią obszaru poradzieckiego, ustanowienie buforowej strefy bezpieczeństwa w Europie Środkowej oraz przekształcenie istniejącego systemu bezpieczeństwa w Europie w sposób maksymalizujący wpływy Rosji i minimalizujący wpływy innych podmiotów międzynarodowych, w tym szczególnie NATO i UE[651]. Cel ten należy postrzegać jako wielopłaszczyznowe dążenie do zwiększania rosyjskiego wpływu na politykę bezpieczeństwa większości państw poradzieckich. Wpływ ten należy rozumieć jako uzyskanie relatywnie trwałej, a doraźnie tymczasowej, możliwości oddziaływania na instytucje państwowe biorące udział w procesach decyzyjnych. W opinii Macieja Rasia zasadniczymi celami rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na obszarze poradzieckim są: utrwalenie wpływu na procesy polityczne i społeczne zachodzące w regionie, utrzymanie wpływów ekonomicznych, zachowanie kontroli nad infrastrukturą militarną oraz przeciwdziałania przenikaniu i umacnianiu wpływów aktorów trzecich[652].

Analiza działań Federacji Rosyjskiej od 2014 r. wskazuje, że próbuje ona różnymi narzędziami izolować obszar poradziecki przede wszystkim od wpływów Zachodu. Determinacja działań rosyjskich rośnie wraz ze zbliżaniem się tychże wpływów do granic Rosji. Działania Kremla opierają się głównie na tradycyjnej polityce siły i nacisku, czemu służy dominująca pozycja w regionie i wywieranie presji wobec państw „bliskiej zagranicy". Rosja doskonale zna potrzeby tych państw i zarazem dostrzega ich słabości, przez co może zastosować szeroki katalog instrumentów oddziaływania, które indywidualnie dostosowuje do sytuacji w poszczególnych państwach[653]. Ponadto, Moskwa czyni z siebie stabilizatora i arbitra na obszarze poradzieckim, który jako jedyny jest w stanie zapobiec kryzysom gospodarczym

[650] R. Czachor, *„Suwerenna demokracja" – geneza, treść, krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem" 2020, nr 3, s. 47–69.
[651] M. Menkiszak, *Strategiczna kontynuacja, taktyczna zmiana. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Rosji*, „Punkt Widzenia OSW" 2019, nr 76, s. 12.
[652] M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji wobec Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej w latach 1991–2001*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 21–26.
[653] A. Romanowska, *Współczesna polityka Federacji Rosyjskiej w obszarze „bliskiej zagranicy"*, „Facta Simonidis" 2015, nr 1, s. 153.

oraz konfliktom terytorialnym i etnicznym zagrażającym zamieszkującej go ludności rosyjskiej i rosyjskojęzycznej[654]. Szczególne miejsce w tym układzie zajmuje ludność rosyjska i rosyjskojęzyczna, będąca elementem stabilizującym i destabilizującym z zależności od potrzeb i oczekiwań Kremla. Z kolei szeroko rozumiany Zachód dąży do ograniczenia rosyjskich wpływów, a tym samym do poskromienia imperialnych ambicji Rosji. Ta wzajemna walka wpływa na kształt polityki rosyjskiej i determinuje jej działania wobec poszczególnych państw przedmiotowego obszaru[655]. Dla państw poradzieckich integracja z Rosją, będącą państwem dominującym pod względem politycznym, gospodarczym i militarnym, może rodzić zarówno nadzieje, jak i obawy przed konsekwencjami takiej współpracy. Kalkulacja zysków i strat poszczególnych państw regionu we wskazanych powyżej wymiarach ma kluczowe znaczenie dla ich stosunku do rosyjskich działań[656]. Należy również podkreślić, że polityka Moskwy staje się coraz bardziej konfrontacyjna, a rosyjska dyplomacja wykazuje mniejszą elastyczność i skłonność do kompromisu[657]. Umacnianie siły i własnego bezpieczeństwa jest jednym z przejawów pragmatyzmu rosyjskiej polityki zagranicznej[658].

Mając na celu szacunkową ocenę rosyjskich działań należy przyjąć, że bilans polityki bezpieczeństwa państwa to ocena efektywności i skuteczności wysiłku podejmowanego przez państwo w kontekście przyjętych celów strategicznych i operacyjnych. Jest on procesem złożonym i wieloaspektowym, który musi uwzględniać różne konteksty. Agata Włodkowska-Bagan zauważa, że jednym ze sposobów na utrzymanie i umocnienie wpływów Moskwy na obszarze poradzieckim są rosyjskie próby jego reintegracji. Proponuje ona analizę procesów reintegracyjnych w poniższych płaszczyznach[659]:

a) politycznej i bezpieczeństwa,
b) ekonomicznej,
c) kulturowej i informacyjnej.

[654] J. Potulski, *Społeczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2008, s. 367.
[655] A. Romanowska, *Współczesna polityka…,* dz. cyt., s. 140.
[656] I. Wiśniewska, *Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego*, „Prace OSW" 2013, nr 44, s. 28.
[657] M. Kaszuba, *Ewolucja rosyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w latach 2000-2016*, [w:] *Od bezpieczeństwa jednostki do bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. E. Cieślak, H. Wyrębek, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2019, s. 263–264.
[658] M. Minkina, *Relacje NATO-Rosja w okresie władzy Putina*, [w:] *Od bezpieczeństwa jednostki do bezpieczeństwa międzynarodowego*, E. Cieślak, H. Wyrębek (red.), Wydawnictwo UPH, Siedlce 2019, s. 249.
[659] A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny" 2017, nr 3, s. 68–81.

Podobny pogląd formułuje Aleksandra Daniluk, prowadząc badania w przedmiotowym zakresie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa[660]. Według Anny Czyż cele Moskwy w odniesieniu do obszaru poradzieckiego koncentrują się wokół polityki, bezpieczeństwa („twarde" i „miękkie"), gospodarki oraz miękkiej siły, tzw. soft power[661].

Biorąc pod uwagę powyższe oraz przyjętą hipotezę roboczą, w niniejszym rozdziale dokonany zostanie bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie reintegracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 w rozbiciu na następujące płaszczyzny:

a) polityczna, rozumiana jako zwiększenie wpływu FR na określone państwa regionu, a przez to również na inne podmioty środowiska międzynarodowego. W dalszym etapie jest to proces łączenia się państw w trwałe związki polityczne, bazujące na respektowaniu wspólnych zasad ustrojowo-politycznych oraz jednolitym wewnętrznie systemie norm prawnych, regulujących zachowania sygnatariuszy. Integracja ta powinna stanowić związek suwerennych państw prowadzących wspólną politykę w najważniejszych dla nich obszarach[662]. Reintegracja w tym wymiarze, biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania, może przybierać różne formy, począwszy od formułowania celów polityki na poziomie krajowym, poprzez teoretycznie wspólne podejmowanie decyzji, aż do utworzenia wspólnych instytucji i organów decyzyjnych na szczeblu międzynarodowym. W ramach tak skonfigurowanego organizmu, państwa członkowskie podejmują wspólne decyzje i tworzą wspólne instytucje. Niewątpliwie proces ten wiąże się z licznymi wyzwaniami, w tym koniecznością koordynacji polityki wielu państw, rozwiązywaniem sporów i konfliktów oraz utrzymaniem równowagi między różnymi interesami i potrzebami państw regionu, a interesami Rosji i wspólnoty międzynarodowej;
b) gospodarcza, będąca procesem, w którym kraje lub regiony gospodarcze łączą się w celu tworzenia jednolitego rynku lub współpracy poprzez stopniową eliminację barier tworzących ograniczenia w tym względzie. Integracja ta może obejmować różne działania, takie jak: preferencyjne porozumienia gospodarcze, strefę wolnego handlu, unię celną, wspólną politykę monetarną i fiskalną, unię gospodarczą[663]. Integracja

[660] A. Daniluk, *Integracja obszaru poradzieckiego jako element polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] M. Minkina, M. Kaszuba (red.), *Polska - Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Kontynuacja i zmiana*, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2016, s. 61–76.
[661] A. Czyż, *Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2023, s. 87.
[662] T. Łoś-Nowak, *Integracja międzynarodowa* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, ALTA 2, Wrocław 2004, s. 141–142.
[663] *Britannica*, https://www.britannica.com/topic/economic-integration, [dostęp:12.03.2023].

gospodarcza ma na celu zwiększenie efektywności gospodarczej, stymulowanie wzrostu gospodarczego, zwiększenie konkurencyjności na rynkach międzynarodowych oraz promowanie stabilności politycznej między zainteresowanymi państwami. Współpraca gospodarcza może przyczynić się do rozwoju handlu oraz rozwoju inwestycji, zatrudnienia i standardu życia w regionie. Niemniej jednak, proces integracji gospodarczej może również wywoływać kontrowersje, zwłaszcza w kontekście suwerenności politycznej;

c) militarna, stanowiąca proces szeroko rozumianej współpracy i łączenia sił zbrojnych różnych państw w celu zwiększenia ich zdolności wojskowych, poprawy koordynacji działań w sytuacjach kryzysowych oraz realizacji wspólnych celów politycznych. Integracja militarna może obejmować wspólne ustalanie strategii i doktryn wykorzystania sił zbrojnych, wymianę informacji i technologii, wspólne szkolenia i ćwiczenia wojskowe, wspólne rozwijanie i produkcję uzbrojenia oraz sprzętu wojskowego;

d) kulturowo-informacyjna, rozumiana jako proces umacniania i promowania ideologii państwowej wśród podmiotów zewnętrznych w celu wzmocnienia postrzegania Federacji Rosyjskiej jako centrum cywilizacji wschodniej prawosławnej opartej o tradycyjny system wartości. Proces ten może być realizowany z wykorzystaniem bliskości kulturowej regionu, języka rosyjskiego jako zasadniczego środka komunikowania, mediów, diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, retoryki braterstwa oraz wspólnoty prawosławia, w tym poprzez cerkiew moskiewską[664]. Działania informacyjne wobec państw poradzieckich odgrywają ważną rolę w polityce zagranicznej Rosji. Ich celem jest wpływanie na decyzje polityczne, opinię publiczną i percepcję Rosji w krajach europejskiego obszaru poradzieckiego oraz promowanie jej interesów w regionie. Moskwa stara się promować swój model polityczny i gospodarczy jako alternatywę dla systemów zachodnich.

Europejska część obszaru poradzieckiego jest kluczowym obszarem polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. W ostatnich latach coraz mocniej jest to akcentowane w kolejnych edycjach rosyjskich dokumentów doktrynalnych. Z umieszczonych w nich zapisów wynika, że odzyskanie dominującej roli na przedmiotowym obszarze jest niezbędne do odbudowy wielkomocarstwowej pozycji Rosji. W ewolucji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa można wyodrębnić trzy etapy[665]:

[664] K. Chawryło, *Sojusz ołtarza…*, dz. cyt., s. 5.
[665] K. Żęgota, *Obecność Ukrainy i basenu Morza Czarnego w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Zarys analizy rosyjskich dokumentów strategicznych po 1991 roku*, [w:] L. Sykulski (red.), *Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2020, s. 134.

a) pierwszy, w którym kształtowała się rosyjska polityka bezpieczeństwa po rozpadzie ZSRR (1991−1999);
b) drugi, związany ze zmianami założeń polityki bezpieczeństwa po dojściu do władzy Władimira Putina (2000–2008);
c) trzeci, od 2009 r., w którym skorygowano priorytety polityki bezpieczeństwa ukierunkowując je na pogłębienie dążeń integracyjnych na obszarze poradzieckim.

Jak podkreślono we wcześniejszych rozdziałach niniejszej pracy, pierwsze symptomy zmiany w stosunkach międzynarodowych i próby redefinicji miejsca Rosji we współczesnym świecie należy wiązać z przemówieniem Władimira Putina na konferencji monachijskiej w lutym 2007 r. Przemówienie to zostało uznane wówczas za najostrzejszy manifest od czasów zimnej wojny. Putin ponownie przedstawił miejsce Rosji we współczesnym świecie na spotkaniu Klubu Wałdajskiego[666] w 2014 r.: „(…) Zimna wojna się skończyła, ale nie zakończyła się podpisaniem traktatu pokojowego z jasnymi i przejrzystymi porozumieniami w sprawie respektowania istniejących zasad czy tworzenia nowych zasad i standardów. Stwarzało to wrażenie, że tak zwani „zwycięzcy" zimnej wojny postanowili wywierać presję na wydarzenia i przekształcać świat zgodnie z własnymi potrzebami i interesami. Dzisiaj obserwujemy nowe próby dzielenia świata, rysowania nowych linii podziału, tworzenia koalicji nie budowanych po coś, ale skierowanych przeciwko komuś, komukolwiek, tworzenia wizerunku wroga, jak to miało miejsce w latach zimnej wojny"[667]. Podejście to znalazło odzwierciedlenie w rosyjskich dokumentach doktrynalnych.

Analiza dokumentów programowych rosyjskiej polityki bezpieczeństwa pozwala wskazać interesy narodowe i cele deklaratywne wobec europejskiego obszaru poradzieckiego. Należy podkreślić, że interesy mają ogólną i nieprecyzyjną postać, a cele są przejrzyście zdefiniowane. W przedmiotowych dokumentach często zawarto część operacyjną dotyczącą sposobów ich realizacji. Polityka bezpieczeństwa bez odpowiednich środków i instrumentów jej realizacji skazana jest na niską skuteczność lub niepowodzenie. Środki polityki bezpieczeństwa są zespołem czynników, którymi państwo realizuje swoje interesy zgodnie ze strategią bezpieczeństwa[668]. Józef Tymanowski zalicza do tego katalogu ideologię, politykę,

[666] Klub Wałdajski to moskiewski think tank i forum dyskusyjne. Został założony w 2004 roku i nosi nazwę od jeziora Wałdaj w pobliżu Nowogrodu Wielkiego, gdzie odbyło się pierwsze spotkanie Klubu. W 2014 roku kierownictwo Klubu zostało przekazane Fundacji Klubu Wałdaj, powołanej w 2011 roku przez Radę ds. Polityki Zagranicznej i Obronnej, Rosyjską Radę do Spraw Międzynarodowych, Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych.

[667] *Meeting of the Valdai International Discussion Club*, http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860, [dostęp: 2.03.2023].

[668] M. Babić, *Polityka bezpieczeństwa państw Bałkanów zachodnich. Perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, s. 60.

gospodarkę, siły zbrojne oraz poziom rozwoju naukowo-technicznego[669]. Natomiast do instrumentów polityki bezpieczeństwa zwykle zalicza się organy państwa, służbę zagraniczną, siły zbrojne, służby kontrwywiadu i wywiadu, straż graniczną, straż pożarną, placówki naukowo-badawcze oraz służby, inspekcje i inne[670]. Instrumentami mogą być również sojusze wojskowe, neutralność lub traktaty pokojowe[671]. Anna Czyż zbudowała katalog instrumentów polityki stosowanych przez Federację Rosyjską wobec państw poradzieckich w kontekście wcześniej wskazanych czterech obszarów: politycznego, militarnego, gospodarczego i soft power[672]. Przedstawiono je w poniższej tabeli.

Tabela 4.2. Instrumenty polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw poradzieckich

<table>
<tr><th>Polityczne</th><th>Militarne</th><th>Gospodarcze</th><th>Soft power</th></tr>
<tr><td>Reintegracja obszaru poradzieckiego (Wspólnota Niepodległych Państw).</td><td>Użycie siły militarnej.</td><td>Dążenie do utrzymania kontroli nad tranzytem surowców energetycznych</td><td>Ochrona ludności rosyjskiej w państwach poradzieckich.</td></tr>
<tr><td>Promocja własnego modelu ustrojowego.</td><td>Obecność wojskowa w byłych republikach radzieckich (bazy wojskowe).</td><td>Integracja gospodarcza obszaru poradzieckiego (Euroazjatycka Unia Gospodarcza).</td><td>Wykorzystanie cerkwi prawosławnej.</td></tr>
<tr><td>Wsparcie prorosyjskich reżimów w państwach poradzieckich.</td><td>Integracja obszaru poradzieckiego (Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym).</td><td>Polityka taryfowa, zakaz importu, embargo.</td><td>Promocja kultury i języka rosyjskiego.</td></tr>
<tr><td>Udział w mediacjach.</td><td>Zaangażowanie w konflikty zbrojne, rosyjskie siły pokojowe, wspieranie ruchów separatystycznych.</td><td>Naciski i szantaż ekonomiczny.</td><td>Działalność w sferze edukacyjnej.</td></tr>
<tr><td rowspan="3"></td><td rowspan="3">Współpraca wojskowo-techniczna.</td><td>Pomoc gospodarcza i inwestycje.</td><td>Wykorzystanie rosyjskich środków masowego przekazu (telewizja, Internet, prasa).</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Obecność imigrantów.</td><td>Propaganda, wojna informacyjna.</td></tr>
<tr><td>Retoryka braterstwa, koncepcja rosyjskiego świata.</td></tr>
</table>

Źródło: A. Czyż, *Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2023, s. 97.

669 J. Tymanowski, *Sąsiedzkie państwa wschodnie w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 61.
670 W. Kitler, *Obrona narodowa…*, dz. cyt., s. 250.
671 M. Babić, *Polityka bezpieczeństwa…*, dz. cyt., s. 60.
672 A. Czyż, *Obszar poradziecki…*, dz. cyt., s. 97.

W celu przeprowadzenia analizy i dokonania oceny efektywności polityki rosyjskiej wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego należy również, w opinii Agnieszki Bryc, odpowiedzieć na trzy poniższe pytania[673]:

a) Czy Rosja racjonalnie ocenia sytuację międzynarodową zwłaszcza w kontekście obszaru byłego ZSRR?;
b) Czy Moskwa racjonalnie dobiera środki i instrumenty do deklarowanych celów?;
c) W jakim stopniu deklarowane przez Rosję cele dotyczące obszaru poradzieckiego są realizowane?.

Biorąc pod uwagę powyższe, właściwym wydaje się dokonanie oceny rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego w następujących etapach:

a) określenie celów strategicznych polityki rosyjskiej na poszczególnych płaszczyznach;
b) analiza podejmowanych działań w ramach tych celów;
c) ocena skuteczności poszczególnych działań;
d) porównanie efektów osiągniętych przez Rosję z jej pierwotnymi celami.

Cele strategiczne i cele operacyjne to kluczowe elementy planowania i zarządzania w państwie. Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto, że cel strategiczny to długoterminowy i ogólny cel, który definiuje kierunek, w jakim państwo chce podążać, aby zapewnić sobie przetrwanie i rozwój. Cele strategiczne koncentrują się na ogólnych wartościach, wizji państwa oraz określają ogólny kontekst dla celów operacyjnych. Cele operacyjne są realizowane w ramach celów strategicznych. Powinny one być mierzalne, osiągalne i powiązane z konkretnymi zadaniami i działaniami realizowanymi w ich ramach. Efektywne zarządzanie państwem musi obejmować zharmonizowanie tych dwóch rodzajów celów, aby zapewnić spójność i osiągnięcie długoterminowych wizji poprzez krótkoterminowe działania i ich mierzalne wyniki. Analiza dokumentów doktrynalnych wskazuje, że często są one używane zamiennie.

W ramach współpracy na płaszczyźnie politycznej kluczową strukturą jest Wspólnota Niepodległych Państw. Z kolei w obszarze współpracy gospodarczej strukturą taką jest obecnie Euroazjatycka Unia Gospodarcza, natomiast w sferze militarnej Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Dla przejrzystości rozprawy, uniknięcia powielania treści, przed rozpoczęciem bilansu rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na płaszczyźnie politycznej zostanie scharakteryzowana główna organizacja integracyjna, powołana do życia po upadku ZSRR, jaką jest Wspólnota Niepodległych Państw.

Bilans polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej w latach 2014–2022 pozwoli na weryfikację przyjętej hipotezy roboczej, która zakłada, że Rosja stosując holistyczne podejście

[673] A. Bryc, *Efektywność polityki zagranicznej państwa*, [w:] R. Zięba (red.), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2004, s. 196.

w kontekście doboru narzędzi służących realizacji założonych celów polityki bezpieczeństwa w stosunku do obszaru poradzieckiego realizuje swoje cele w złożonym procesie jego reintegracji, a w minimalnym ujęciu jest zdolna, stosując m.in. działania o charakterze hybrydowym, uniemożliwić poszczególnym państwom tego regionu realizację własnych idei integracyjnych, w tym szczególnie ukierunkowanych na obszar euroatlantycki. Będzie ona miała również kluczowe znaczenie w trakcie budowania scenariuszy dotyczących dalszych działań Moskwy w stosunku do państw europejskiej części obszaru poradzieckiego.

4.2. Płaszczyzna polityczna

Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego na płaszczyźnie politycznej wymaga w pierwszej kolejności ustalenia celów polityki rosyjskiej zdefiniowanych w następujących dokumentach programowych:

a) orędzia prezydenta 2014–2021[674];
b) strategia bezpieczeństwa narodowego z 2015 r.[675];
c) koncepcja polityki zagranicznej z 2016 r.[676];
d) doktryna wojenna z 2014 r.[677]

Na potrzeby niniejszego bilansu zbudowano, w oparciu o powyższe dokumenty, macierz celów politycznych. W założeniu jest to narzędzie analityczne, które pozwoli zidentyfikować, scharakteryzować i uporządkować cele polityczne, ujęte w różnych dokumentach doktrynalnych, w hierarchiczny i spójny sposób. Tak zbudowana macierz celów pomoże określić, które cele polityczne są kluczowe dla poszczególnych państw lub ich grup. Należy podkreślić, że cele będą ulegać zmianom w zależności od kontekstu politycznego i wydarzeń międzynarodowych. Dlatego też przedmiotowa macierz powinna być regularnie aktualizowana i dostosowywana do zmieniającej się sytuacji międzynarodowej oraz dokumentów doktrynalnych. Poniżej przedstawiono macierz celów politycznych.

---

674 *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023].

675 *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023].

676 *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

677 *Военная доктрина Российской Федерации*, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.03.2023].

Tabela 4.3. Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie politycznej

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
Orędzie prezydenta 2014	Rozszerzanie obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa.		Rozszerzanie obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa.	Zjednoczenie Krymu i Sewastopola z Rosją.
				Rozszerzanie obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa.
Orędzie prezydenta 2015	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2016	Dalsze pogłębianie współpracy w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, współpraca z innymi państwami WNP.			
Orędzie prezydenta 2018	Poszanowanie interesów innych krajów, kierowanie się prawem międzynarodowym przy zachowaniu kluczowej roli ONZ.			
Orędzie prezydenta 2019	Budowanie zaufania, zwalczanie wspólnych zagrożeń.			
Orędzie prezydenta 2020	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2021	Ograniczenie skutków próby zamachu stanu z 2020 r. na Białorusi.			
Strategia bezpieczeństwa	Rozwój współpracy z państwami WNP.		Rozwój współpracy z państwami WNP.	
	Utrwalenie statusu FR jako jednego ze światowych ośrodków siły, którego działania mają na celu utrzymanie strategicznej stabilności i wzajemnie korzystnych partnerstw w policentrycznym świecie.			
	Pozyskanie jak największej liczby partnerów w różnych częściach świata.			
	Stworzenie stabilnego i trwałego systemu stosunków międzynarodowych, opartego na prawie międzynarodowym i na zasadach równości, wzajemnego szacunku, nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw.			
	Rozwój współpracy z państwami członkowskimi WNP.		Rozwój współpracy z państwami członkowskimi WNP.	Rozwój współpracy z państwami członkowskimi WNP.

<table>
<tr><th>Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)</th><th>Białoruś</th><th>Państwa nadbałtyckie</th><th>Mołdawia</th><th>Ukraina</th></tr>
<tr><td></td><td colspan="4">Harmonizacja procesów integracyjnych w Europie i przestrzeni poradzieckiej.</td></tr>
<tr><td rowspan="11">Koncepcja polityki zagranicznej</td><td colspan="4">Umocnienie pozycji Federacji Rosyjskiej jako jednego z wpływowych ośrodków współczesnego świata.</td></tr>
<tr><td>Rozwój współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi WNP oraz dalsze wzmacnianie struktur integracyjnych.</td><td></td><td colspan="2">Rozwój współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi WNP oraz dalsze wzmacnianie struktur integracyjnych.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Zapewnienie powszechnego bezpieczeństwa i stabilności w celu ustanowienia sprawiedliwego i demokratycznego systemu międzynarodowego, opartego na zbiorowych zasadach rozwiązywania problemów międzynarodowych, na zasadach prawa międzynarodowego, a przede wszystkim na postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Kształtowanie dobrosąsiedzkich stosunków, pomoc w eliminowaniu istniejących ognisk napięć i konfliktów na ich terytoriach oraz zapobieganie ich powstawaniu.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Rozwój stosunków dwu i wielostronnych z zagranicą, zrzeszeniami międzypaństwowymi, organizacjami międzynarodowymi.</td></tr>
<tr><td>Współpraca strategiczna z Białorusią w ramach Państwa Związkowego w celu kształtowania wielopłaszczyznowych procesów integracyjnych.</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="4">Wspieranie wysiłków na rzecz wzmocnienia podstaw prawnych stosunków międzypaństwowych.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Niedopuszczenie do podejmowania przez poszczególne państwa lub grupy państw prób rewizji powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego, zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Poszanowanie suwerenności państw i ich integralności terytorialnej, przestrzeganie prawa narodów do samostanowienia.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Dążenie do polityczno-dyplomatycznego rozstrzygania konfliktów regionalnych w oparciu o wspólne działania społeczności międzynarodowej.</td></tr>
<tr><td>Doktryna wojenna</td><td colspan="4">Brak odniesień.</td></tr>
</table>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/ 9fa2a21b9d67d1f497 d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023], *Военная доктрина Российской Федерации*, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.03.2023].

Analiza powyższej macierzy wskazuje, że głównymi celami Rosji na płaszczyźnie politycznej w odniesieniu do europejskiego obszaru poradzieckiego są:

a) utrwalenie statusu FR jako jednego z czołowych mocarstw światowych, którego działania mają na celu utrzymanie strategicznej stabilności i wzajemnie korzystnych partnerstw w policentrycznym świecie;
b) rozwój współpracy z państwami członkowskimi WNP;
c) współpraca strategiczna z Białorusią w ramach Państwa Związkowego w celu rozwoju procesów integracyjnych we wszystkich dziedzinach;
d) rozszerzanie obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa;
e) harmonizacja procesów integracyjnych w Europie i przestrzeni poradzieckiej.

Moskwa deklaruje również niedopuszczenie do podejmowania przez poszczególne państwa lub grupy państw prób rewizji powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego określonych w Karcie Narodów Zjednoczonych. Jej dążeniem jest również polityczno-dyplomatyczne rozstrzyganie konfliktów regionalnych na zasadzie wspólnych działań społeczności międzynarodowej oraz poszanowanie suwerenności państw i ich integralności terytorialnej oraz przestrzeganie prawo narodów do samostanowienia.

4.2.1. Wspólnota Niepodległych Państw

Główną strukturą współpracy politycznej na obszarze poradzieckim jest Wspólnota Niepodległych Państw (WNP). Bezpośrednim celem Moskwy było zahamowanie procesu dezintegracji obszaru poradzieckiego i skupienie wokół siebie byłych republik radzieckich[678]. Podobny pogląd podziela Tomasz Stępniewski, który uznaje, że Wspólnota była dźwignią reintegracyjną, która została powołana aby ponownie zjednoczyć bliską zagranicę. Bezpośrednim celem utworzenia Wspólnoty było utrzymanie byłych republik radzieckich w orbicie rosyjskich wpływów oraz ograniczenie wpływów innych podmiotów stosunków międzynarodowych na tym obszarze[679]. Warto podkreślić, że w procesie dezintegracji Związku Radzieckiego republiki najpierw ogłaszały suwerenność, a dopiero w kolejnym etapie niepodległość. Deklaracja suwerenności stanowiła niepełną formę samodzielności państwowej[680]. Tak więc WNP była swoistym kompromisem pomiędzy zwolennikami

[678] W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991-2006*, „Prace OSW" 2007, s. 6.
[679] T. Stępniewski, *Geopolityka regionu Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2011, s. 86.
[680] W. Marciniak, *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Radzieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2001, s. 169–171.

utrzymania w nowej formie dawnego imperium radzieckiego, a podmiotami narodowymi z ambicjami niepodległościowymi.

Wspólnota Niepodległych Państw została powołana do życia 8 grudnia 1991 r. w Wiskulach (białoruska część Puszczy Białowieskiej) przez przywódców Rosji (Borys Jelcyn), Białorusi (Stanisław Szuszkiewicz) i Ukrainy (Leonid Krawczuk)[681], którzy podpisali *Porozumienie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw*[682]. Oświadczyli jednocześnie, że „(…) Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich jako podmiot prawa międzynarodowego i rzeczywistość geopolityczna przestał istnieć"[683].

Państwa założycielskie postanowiły, biorąc pod uwagę historyczną wspólnotę narodów, rozwijać swoje stosunki w oparciu o wzajemne poszanowanie suwerenności, niezbywalne prawo do samostanowienia oraz zasadę równości i nieingerencji w sprawy wewnętrzne. Ponadto wyrzekały się one użycia siły, nacisku ekonomicznego lub innych metod presji, a kwestie sporne miały być rozwiązywane w oparciu o powszechnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego. Jelcyn, Krawczuk i Szuszkiewicz zobowiązali się do rozwijania równej i wzajemnie korzystnej współpracy swoich narodów i państw w dziedzinie polityki, gospodarki, kultury, edukacji, opieki zdrowotnej, ochrony środowiska, nauki oraz handlu. W artykule 7 przedmiotowego dokumentu strony określiły zakres wspólnych działań, a w tym[684]:

a) koordynacji przedsięwzięć w zakresie polityki zagranicznej;
b) współpracy w tworzeniu i rozwoju wspólnej przestrzeni gospodarczej oraz polityki celnej;
c) współpracy w zakresie rozwoju systemów transportowych i komunikacyjnych;
d) współpracy w dziedzinie ochrony środowiska;
e) współpracy w zakresie polityki migracyjnej;
f) walki z przestępczością zorganizowaną.

Ponadto, sygnatariusze *Porozumienia* ustalili, że będą współpracować w celu zapewnienia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, dążyć do wyeliminowania broni nuklearnej oraz do powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłą kontrolą międzynarodową.

Kolejnym etapem rozwoju WNP było podpisanie 21 grudnia 1991 r. w stolicy Kazachstanu przez przywódców 11 byłych republik radzieckich: Azerbejdżanu, Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Mołdawii, Rosji, Tadżykistanu, Turkmenistanu,

[681] W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 423.
[682] *Соглашение о создании Содружества Независимых Государств*, https://e-cis.info/page/3373/79405, [dostęp: 17.07.2023].
[683] Tamże.
[684] Tamże.

Uzbekistanu oraz Ukrainy protokołu do porozumienia o utworzeniu WNP zwanego *Deklaracją Ałma-Acką*[685]. Do porozumienia nie przystąpiły Estonia, Litwa, Łotwa oraz Gruzja (przystąpiła dopiero w grudniu 1993 r.). W *Deklaracji* zapisano, że współpraca pomiędzy członkami Wspólnoty będzie odbywać się na zasadzie równości poprzez instytucje koordynujące utworzone na zasadzie parytetu i działające w sposób określony w porozumieniach pomiędzy jej członkami, która nie jest ani państwem, ani jednostką ponadnarodową. Według Wojciecha Konończuka taki zapis oznacza, że od początku istnienia WNP nie określono czym ona ma być i w kierunku jakiego modelu integracji ma ewoluować. Wspólnocie nie nadano również podmiotowości prawnomiędzynarodowej[686]. Jak podkreśla Agnieszka Bryc problemy byłych republik radzieckich skupionych w WNP początkowo nie były rozpatrywane przez Kreml jako trudności samodzielnych partnerów i traktowane były w kategoriach polityki wewnętrznej[687]. Deklaracja potwierdziła zapisy *Porozumienia* w zakresie współpracy na rzecz tworzenia i rozwoju wspólnej przestrzeni gospodarczej i zapewnienia międzynarodowej stabilności strategicznej i bezpieczeństwa poprzez jednolite dowództwo strategicznych sił zbrojnych oraz jednolitej kontroli nad bronią jądrową. Sygnatariusze *Deklaracji* potwierdzili również, że wraz z utworzeniem Wspólnoty Niepodległych Państw Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich przestał istnieć.

Statut WNP[688] został podpisany dopiero 22 stycznia 1993 r. w Mińsku przez głowy państw Wspólnoty, a następnie złożony w ONZ[689]. Określono w nim cele, organy i funkcje WNP oraz kryteria członkostwa. Członkiem może stać się także państwo podzielające jej cele i zasady oraz przejmujące zobowiązania zawarte w *Statucie*. Wstąpienie do organizacji następuje za zgodą wszystkich państw członkowskich. W artykule 2 przedmiotowego dokumentu określono główne cele funkcjonowania WNP, do których należą[690]:

a) współpraca w dziedzinie politycznej, gospodarczej, środowiskowej, kulturalnej oraz innych;
b) wszechstronny i zrównoważony rozwój gospodarczy i społeczny państw członkowskich w ramach wspólnej przestrzeni gospodarczej, współpracy i integracji międzypaństwowej;

[685] *Алма-Атинская Декларация*, https://e-cis.info/page/3373/79406, [dostęp: 17.07.2023].
[686] W. Konończuk, *Fiasko integracji…*, dz. cyt., s. 7.
[687] A. Bryc, *Rosja w XXI wieku: gracz światowy czy koniec gry*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 52.
[688] *Устав Содружества Независимых Государств*, https://e-cis.info/page/3373/79407, [dostęp: 17.07.2023].
[689] *Charter of the Commonwealth of Independent States (with declaration and decisions). Adopted at Minsk on 22 January 1993*, https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31139-English.pdf, [dostęp: 17.07.2023].
[690] *Устав Содружества…*, art. 2.

c) zapewnienie praw człowieka i podstawowych wolności zgodnie z ogólnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego oraz dokumentami KBWE;
d) współpraca między państwami członkowskimi w zapewnianiu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wdrażaniu skutecznych środków ograniczających zbrojenia i wydatki wojskowe, eliminowaniu broni nuklearnej i innych rodzajów broni masowego rażenia, osiągnięciu powszechnego i całkowitego rozbrojenia;
e) pomoc obywatelom państw członkowskich w swobodnej komunikacji, kontaktach i poruszaniu się w ramach Wspólnoty;
f) wzajemna pomoc prawna i współpraca w innych obszarach stosunków prawnych;
g) pokojowe rozwiązywanie sporów i konfliktów pomiędzy państwami członkowskimi.

W obszarze gospodarczym i społecznym współpraca obejmuje:

a) tworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej opartej na swobodnym przepływie towarów, usług, kapitału i pracy;
b) koordynację polityki społecznej, opracowywanie wspólnych programów społecznych i działań mających na celu zmniejszenie napięć społecznych w związku z realizacją reform gospodarczych;
c) rozwój systemów transportowych i komunikacyjnych oraz systemów energetycznych;
d) koordynację polityki kredytowej i finansowej;
e) pomoc w rozwoju stosunków handlowych i gospodarczych państw członkowskich;
f) wzajemną ochronę inwestycji;
g) normalizację i certyfikację wyrobów i towarów przemysłowych;
h) prawną ochronę własności intelektualnej;
i) promowanie rozwoju wspólnej przestrzeni informacyjnej;
j) wdrażanie wspólnych środków środowiskowych, zapewnianie wzajemnej pomocy w eliminowaniu skutków katastrof ekologicznych i innych sytuacji kryzysowych;
k) realizację wspólnych projektów i programów w obszarze nauki i technologii, edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i sportu.

W przypadku zagrożenia suwerenności, bezpieczeństwa i integralności terytorialnej jednego lub większej liczby państw członkowskich lub międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa uruchamiany jest mechanizm wzajemnych konsultacji w celu skoordynowania stanowisk i podjęcia działań w celu wyeliminowania zagrożenia, w tym operacji pokojowych oraz wykorzystania sił zbrojnych w celu realizacji prawa do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej zgodnie z art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych[691].

[691] *Устав Содружества Независимых Государств*, art. 12, https://e-cis.info/page/3373/79407, [dostęp: 17.07.2023].

Zgodnie z rozdziałem VI *Statutu* najwyższym organem WNP jest Rada Szefów Państw, która obraduje dwa razy w roku. Koordynatorem współpracy organów władzy wykonawczej państw członkowskich jest Rada Szefów Rządów, a polityki zagranicznej Rada Ministrów Spraw Zagranicznych. Rada Ministrów Obrony Narodowej jest organem zajmującym się kwestiami polityki wojskowej i rozwoju wojskowego państw członkowskich, natomiast Naczelne Dowództwo Połączonych Sił Zbrojnych sprawuje kontrolę nad Połączonymi Siłami Zbrojnymi oraz siłami pokojowymi na terenie WNP. Rada Dowódców Oddziałów Granicznych jest organem, którego zadaniem jest ochrona granic zewnętrznych państw członkowskich. Dodatkowo, zgodnie ze *Statutem*, w ramach WNP funkcjonują: Sąd Gospodarczy, Komisja Praw Człowieka, Zgromadzenie Międzyparlamentarne oraz organy współpracy sektorowej[692]. Dodatkowo w ramach WNP w 2022 r. funkcjonowało 92 podstawowe organizacje państw członkowskich WNP, działające w różnych dziedzinach i obszarach współpracy, w tym w obszarach:

a) gospodarczym – 31;
b) bezpieczeństwa – 24;
c) społecznym – 36;
d) prawnym – 1.

Główne działania organizacji bazowych to szkolenie specjalistów państw członkowskich WNP w różnych obszarach współpracy, prowadzenie wspólnych badań naukowych, opracowywanie rekomendacji dotyczących harmonizacji i ujednolicenia ram regulacyjnych, przygotowanie projektów aktów prawnych, organizowanie międzynarodowych konferencji naukowych i praktycznych, seminariów i sympozjów oraz przygotowanie materiałów naukowych, informacyjnych, analitycznych i innych[693].

Ważne znaczenie dla podejmowania decyzji w ramach WNP ma artykuł 23 *Statutu*, w którym stwierdza się, że decyzje Rady Szefów Państw i Rady Szefów Rządów podejmowane będą na zasadzie konsensusu. Niemniej jednak „każde państwo może wyrazić désintéressement wobec jakiejkolwiek kwestii, lecz nie należy tego traktować jako przeszkody do podjęcia decyzji”[694]. Zdaniem Wojciecha Konończuka zapis ten umożliwia państwom członkowskim niepartycypowanie w inicjatywach niekorzystnych dla siebie, co miało i ma duży wpływ na procesy integracyjne w ramach Wspólnoty[695]. Zauważa on również, że różne były oczekiwania państw członkowskich. Do pierwszej grupy państw, dla których priorytetem było

[692] *Устав Содружества Независимы…*, art. 21–37.
[693] *О работе базовых организаций государств – участников Содружества Независимых Государств в 2022 году*, https://e-cis.info/cooperation/3049/106411, [dostęp: 17.07.2023].
[694] C. Mojsiewicz, *Wspólnota Niepodległych Państw*, Wydawnictwo TERRA, Poznań 2000, s. 103–118.
[695] W. Konończuk, *Fiasko integracji…*, dz. cyt., s. 7.

umacnianie uzyskanej niepodległości, zalicza on Azerbejdżan, Gruzję, Mołdawie i Ukrainę. Do drugiej zaś Państwa Azji Środkowej, które propozycje integracji poradzieckiej przyjmowały z „otwartymi ramionami" rosyjskie propozycje w zakresie integracji obszaru poradzieckiego[696]. Przykładem może być Armenia, która została zmuszona do silniejszych relacji z Rosją w związku z konfliktem z Azerbejdżanem o znajdujący się w Kaukazie Południowym Górski Karabach, który jest *de facto* nieuznawanym na arenie międzynarodowej niepodległym państwem ze stolicą w Stepanakercie.

Dokumentem odzwierciedlającym wspólną wizję celów i kierunków rozwoju WNP jest *Koncepcja dalszego rozwoju WNP*. Pierwszy dokument został przyjęty 5 października 2007 r.[697] Załącznikiem do koncepcji jest *Plan głównych działań na rzecz realizacji koncepcji dalszego rozwoju WNP*[698]. W analizowanych płaszczyznach *Plan* na lata 2014 i kolejne zakładał realizację działań zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 4.4. Plan głównych działań na rzecz realizacji koncepcji dalszego rozwoju WNP w latach 2014 i kolejnych

Numer działania	Zapisy Koncepcji	Działania wdrożeniowe	Wykonawcy	Termin realizacji
Płaszczyzna polityczna				
2.1.	Regularna wymiana poglądów na różnych poziomach przez zainteresowane państwa uczestniczące w kluczowych kwestiach polityki światowej, wypracowanie skoordynowanych działań.	Rozpatrywanie przez Radę Ministrów Spraw Zagranicznych WNP najważniejszych kwestii polityki zagranicznej.	Państwa członkowskie WNP, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych WNP.	Proces ciągły.
		Konsultacje w ramach współdziałania w organizacjach międzynarodowych.		
2.2.	Rozwój współpracy w zakresie obserwacji wyborów i referendów.	Wprowadzenie jednolitych i obiektywnych kryteriów oceny procesów wyborczych, monitorowanie wyborów.	Państwa członkowskie WNP, Komitet Wykonawczy WNP.	Proces ciągły.
2.3.	Nawiązywanie kontaktów i współpraca z innymi organizacjami regionalnymi i stowarzyszeniami integracyjnymi.	Ustanowienie systemu wymiany informacji, interakcji w obszarach wspólnego zainteresowania.	Państwa członkowskie WNP, Rada Stałych Przedstawicieli, Komitet Wykonawczy WNP.	Proces ciągły.
		Rozpatrywanie spraw na Radzie Ministerialnej		
Płaszczyzna gospodarcza				

[696] W. Konończuk, *Fiasko integracji…*, dz. cyt., s. 7.
[697] *Концепция дальнейшего развития Содружества Независимых Государств*, https://cis.minsk.by/page/18763, [dostęp: 17.07.2023].
[698] Tamże.

Numer działania	Zapisy Koncepcji	Działania wdrożeniowe	Wykonawcy	Termin realizacji
1.6.	Rozwój współpracy w dziedzinie transportu, w tym utworzenie sieci międzynarodowych korytarzy transportowych w przestrzeni WNP oraz harmonizacja krajowych systemów zarządzania ruchem lotniczym.	Organizacja monitorowania i opracowywania propozycji utworzenia i rozwoju odcinków międzypaństwowych korytarzy transportowych na terytorium państw Wspólnoty Narodów. Stworzenie warunków do eliminacji barier w realizacji międzynarodowego drogowego transportu towarowego.	Państwa członkowskie WNP, Rada Gospodarcza, organy współpracy branżowej, IAC.	Proces ciągły.
1.9.	Rozwój współpracy wojskowo-gospodarczej pomiędzy zainteresowanymi państwami.	Interakcja narodowych kompleksów obronno-przemysłowych zainteresowanych państw w rozwoju, produkcji, modernizacji, naprawie, eksploatacji i utylizacji produktów wojskowych.	Państwa członkowskie WNP.	Proces ciągły.
1.10.	Opracowywanie i realizacja dużych wspólnych projektów inwestycyjnych	Opracowywanie i zatwierdzanie przez rady branżowe projektów.	Państwa członkowskie WNP, Rada Gospodarcza, Komitet Wykonawczy WNP, organy współpracy sektorowej, Rada Międzypaństwowego Banku WNP.	Proces ciągły.
Płaszczyzna militarna				
6.3.	Wzmocnienie istniejących obszarów współpracy wojskowej i wojskowo-technicznej.	Realizacja głównych kierunków współpracy wojskowej pomiędzy państwami członkowskimi WNP, dalsze doskonalenie funkcjonowania wspólnego systemu obrony powietrznej, ochrony i wykorzystania przestrzeni powietrznej. Pogłębienie współpracy w innych obszarach będących przedmiotem wspólnych interesów ministerstw obrony państw członkowskich WNP	Państwa członkowskie WNP, Rada Ministrów Obrony Państw członkowskich WNP.	Proces ciągły.
6.4.	Koordynacja wysiłków na rzecz nieproliferacji broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, wzmacnianie krajowych systemów jej kontroli.	Opracowania odpowiednich rekomendacji.	Państwa członkowskie WNP, organy współpracy statutowej i sektorowej.	Proces ciągły.
Płaszczyzna kulturowo-informacyjna				

Numer działania	Zapisy Koncepcji	Działania wdrożeniowe	Wykonawcy	Termin realizacji
6.1.	Zapobieganie konfliktom międzycywilizacyjnym na przestrzeni WNP	Realizacja różnych ukierunkowanych programów mających na celu podniesienie świadomości społecznej, wzmocnienie kultury pokoju, praktykę dialogu międzykulturowego, tolerancję w kwestiach narodowych i religijnych	Państwa członkowskie WNP, organy współpracy statutowej i sektorowej, Komitet Wykonawczy WNP.	Proces ciągły.
4.1.	Dalszy rozwój wspólnych przestrzeni edukacyjnych, naukowych, informacyjnych i kulturalnych.	Weryfikacja istniejących ram regulacyjnych i prawnych.		
		Rozwój działań mających na celu zapewnienie swobodnej wymiany publikacji drukowanych, produktów telewizyjnych i radiowych, wzajemnej dostępności zasobów medialnych, tworzenia międzypaństwowych kanałów informacyjnych.		
		Opracowanie skutecznego systemu działań ułatwiających dostęp do edukacji, wartości kulturowych i naukowych państw członkowskich WNP.		
		Opracowanie i przyjęcie środków zapewniających funkcję języka rosyjskiego jako środka komunikacji między etnicznej w WNP.		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych opracowanie własne na podstawie danych zawartych w *Planie głównych działań na rzecz realizacji koncepcji dalszego rozwoju WNP, Концепция дальнейшего развития Содружества Независимых Государств*, https://cis.minsk.by/page/18763, [dostęp: 17.07.2023].

Na posiedzeniu Rady Ministrów Spraw Zagranicznych w kwietniu 2018 r. w Mińsku zdecydowano o aktualizacji *Koncepcji*. W efekcie 18 grudnia 2020 r. podpisano *Koncepcję dalszego rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw i Plan głównych środków jej realizacji*[699]. Załącznikiem do powyższego dokumentu jest *Plan głównych środków realizacji Koncepcji Dalszego Rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw*[700].

[699] *Решение от 18 декабря 2020 года о Концепции дальнейшего развития Содружества Независимых Государств и Плане основных мероприятий по ее реализации*, http://cis.minsk.by/reestrv2/doc/6363#text, [dostęp: 17.07.2023].

[700] *План основных мероприятий по реализации Концепции Дальнейшего Развития Содружества Независимых Государств*, https://e-cis.info/page/3775, dostęp: 17.07.2023].

Tabela 4.5. Wybrane działania na poszczególnych płaszczyznach integracyjnych wg *Planu głównych środków realizacji Koncepcji Dalszego Rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw w latach 2020–2022*

Numer działania	Zapisy Koncepcji	Działania wdrożeniowe	Wykonawcy	Termin realizacji
Płaszczyzna polityczna				
1.2.	Zwiększenie liczby projektów i programów, które mają służyć zapewnieniu ich suwerenności i interesów narodowych.	Weryfikacja istniejących oraz opracowanie, przyjęcie i wdrożenie nowych projektów i programów.	Państwa członkowskie WNP, sektorowe organy współpracy, komitet wykonawczy WNP.	Raz na 5 lat lub w razie potrzeby.
3.3.	Nawiązywanie kontaktów i współpraca z organizacjami regionalnymi i stowarzyszeniami integracyjnymi.	Wymiana informacji, organizacja uczestnictwo w wydarzeniach organizowanych przez organy i struktury ONZ, OBWE i inne organizacje międzynarodowe.	Komitet Wykonawczy WNP, organy współpracy sektorowej	Proces ciągły.
Płaszczyzna militarna				
4.32.	Wzmocnienie współpracy wojskowej i wojskowo-technicznej.	Realizacja *Koncepcji współpracy wojskowej państw członkowskich WNP do 2025 r.*	Państwa członkowskie WNP	2021–2025
		Realizacja głównych kierunków adaptacji jednolitego systemu obrony powietrznej państw członkowskich WNP.		2021–2035
Płaszczyzna gospodarcza				
1.1.	Pogłębienie integracji gospodarczej między państwami członkowskimi WNP w kontekście globalizacji procesów światowych, pojawiających się nowych zagrożeń i wyzwań.	Rozszerzenie reprezentacji państw członkowskich w organach współpracy sektorowej WNP, rozważenie możliwości przystąpienia państw członkowskich WNP do organizacji międzynarodowych.	Zainteresowane państwa członkowskie WNP, Komitet Wykonawczy, zainteresowane organy współpracy sektorowej WNP.	2021–2024
2.1.	Poprawa poziomu życia, dobrobytu obywateli i ochrony socjalnej ludności państw członkowskich WNP.	Rozpatrzenie możliwych propozycji mających na celu poprawę ochrony socjalnej ludności państw członkowskich, z uwzględnieniem współczesnych realiów.	Państwa Członkowskie WNP, Komitet Doradczy ds. Pracy, Zatrudnienia i Ochrony Socjalnej Ludności, Rada Stałych Przedstawicieli, Komitet Wykonawczy WNP.	Proces ciągły.
		Zakończenie przez państwa członkowskie WNP wewnętrznej koordynacji projektu standardów jakości życia i decyzji Rady Gospodarczej WNP w tej sprawie.		2021

Numer działania	Zapisy Koncepcji	Działania wdrożeniowe	Wykonawcy	Termin realizacji
2.2.	Promowanie przystąpienia państw członkowskich WNP do Światowej Organizacji Handlu.	Współpraca w zakresie przystąpienia Państw Członkowskich WNP do WTO, udzielanie pomocy technicznej krajom przystępującym i wymianę doświadczeń z nimi.	Zainteresowane państwa członkowskie WNP.	Uwzględniając terminy i procedury przewidziane przez WTO.
4.1.	Pogłębienie integracji gospodarczej między państwami członkowskimi WNP, współpraca w tworzeniu i rozwoju wspólnej przestrzeni gospodarczej.	Wdrożenie *Umowy o wolnym handlu* z dnia 18 października 2011 r. oraz Strategii Rozwoju Gospodarczego WNP na okres do 2030 r.	Zainteresowane państwa członkowskie WNP, sektorowe organy współpracy, Komitet Wykonawczy WNP.	2021–2030
4.2.	Zapewnienie rozwoju i funkcjonowania strefy wolnego handlu	Przygotowanie, podpisanie i wdrożenie *Porozumienia w sprawie barier technicznych we wzajemnym handlu*.	Zainteresowane państwa członkowskie WNP, Komitet Wykonawczy WNP.	2021–2031
4.6.	Pogłębienie współpracy w dziedzinie energii	Modernizacja bazy technologicznej kompleksu paliwowo-energetycznego z wykorzystaniem technologii cyfrowych.	Zainteresowane państwa członkowskie WNP, Rada ds. Energii Elektrycznej WNP, Komitet Statystyczny, Komisja ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Atomowej	2021–2025
		Realizacja *Koncepcji współpracy państw członkowskich WNP w zakresie rozwoju innowacyjnej energetyki i rozwoju zaawansowanych technologii energetycznych*.		
Płaszczyzna kulturowo-informacyjna				
2.6.	Zaangażowanie młodszego pokolenia obywateli w procesy integracyjne.	Realizacja *Strategii międzynarodowej współpracy młodzieży państw członkowskich WNP na lata 2021–2030.*	Zainteresowane państwa członkowskie WNP, Rada ds. Młodzieży	2021-2030
		Realizacja *Międzynarodowego Projektu Młodzieżowego „100 pomysłów na WNP”*.	Państwa członkowskie WNP, Rada ds. Młodzieży, organy państwowe koordynujące wdrażanie polityki młodzieżowej w państwach członkowskich WNP	Raz na dwa lata.
4.24.	Rozwój języka rosyjskiego jako czynnika komunikacji między etnicznej w WNP.	Działania naukowe i edukacyjne na rzecz rozwoju języków państw członkowskich WNP i języka rosyjskiego jako środka komunikacji między etnicznej w WNP.		Proces ciągły.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w *Planie głównych środków realizacji Koncepcji Dalszego Rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw, План основных мероприятий по реализации Концепции Дальнейшего Развития Содружества Независимых Государств*, https://e-cis.info/page/3775, [dostęp: 17.07.2023].

Gospodarka Rosji z kwotą około 1,84 biliona USD w 2021 r. miała największy PKB wśród krajów WNP. Na drugim miejscu znalazł Kazachstan, którego PKB wyniosło 197 miliardów USD. Najwyższą stopę inflacji zanotowano w Mołdawii, która w 2022 r. wyniosła ok. 29 proc., a następnie w Kazachstanie, gdzie ceny konsumpcyjne wzrosły o ok. 15 proc. w stosunku do roku poprzedniego[701].

Celem utworzenia WNP miało być utrzymanie przez Rosję kontroli nad obszarem poradzieckim oraz legitymizacja jej dominującej pozycji w tym regionie[702]. Ponadto miała ona utrzymać ukształtowane przez lata powiązania kulturowe i językowe. W opinii Anny Czyż Wspólnota stała się „(…) strukturą fasadową i nieefektywną, a zatem niespełniającą celów, które przed nią postawiono w momencie tworzenia"[703]. Ten sam pogląd podziela Wojciech Konończuk, twierdząc, że pomimo formalnego istnienia WNP „nie udało się zrealizować żadnego z deklarowanych celów, co pozwala ocenić dzisiaj Wspólnotę wyłącznie jako instrument „cywilizowanego rozwodu" w procesie rozpadu przestrzeni poradzieckiej"[704].

Wspólnota Niepodległych Państw od początku swojego istnienia nie posiadała cech organizacji działającej dynamicznie[705]. Oceniając jej funkcjonowanie w oparciu o analizę *Planów głównych środków realizacji Koncepcji Dalszego Rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw* oraz zbiory materiałów analitycznych Komitetu Wykonawczego WNP za lata 2014–2021[706] należy przyjąć powyższą tezę za prawdziwą. Przedmiotowe zbiory przedstawiają przebieg i wyniki prac najwyższych organów Wspólnoty tj. Rady Głów Państw i Rady Szefów Rządów WNP oraz zawierają przegląd działalności innych organów, w tym także organów współpracy sektorowej. Przykładem fasadowości WNP jest ostatni opublikowany zbiór materiałów informacyjno-analitycznych *Rozwój i działalność Wspólnoty Niepodległych Państw w 2021 roku*[707]. W dokumencie tym za jedno z podstawowych zadań współpracy w ramach WNP jest utrwalanie pamięci o wspólnym Zwycięstwie w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej 1941–1945. Trudnym do realizacji celem będzie również dalsze wykorzystanie potencjału WNP, wzmocnienie jej pozycji na arenie międzynarodowej i zapewnienie jej

[701] *Gross domestic product (GDP) in the Commonwealth of Independent States (CIS) in 2021, by country*, https://www.statista.com/statistics/1347332/gdp-cis-by-country, [dostęp: 20.07.2023].
[702] A. Włodkowska, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, A. Legucka, K. Malak (red.), Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2008, s. 42–73.
[703] A. Czyż, *Obszar poradziecki…*, dz. cyt., s. 107.
[704] W. Konończuk, *Fiasko integracji…*, dz. cyt., s. 7.
[705] J. Diec, *Geostrategiczny wybór Rosji. U zarania trzeciego tysiąclecia*, t. 1: *Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 188.
[706] *Сборник аналитических материалов Исполкома СНГ*, https://e-cis.info/page/3698, [dostęp: 20.07.2023].
[707] *Сборник информационно-аналитических материалов „развитие и деятельность Содружества Независимых Государств в 2021 году"*, https://e-cis.info/upload/iblock/5ae/92er22hq7ezrigz4arih0si5lfj4bx2q.pdf, [dostęp: 20.07.2023].

dalszego dynamicznego rozwoju[708]. W rozdziale V poświęconym ocenie działań polityczno-prawnych w 2021 r. wskazuje się wymianę poglądów na temat aktualnych zagadnień polityki światowej i wypracowanie skoordynowanego podejścia do nich państw członkowskich. W tym celu kontynuowano prace nad przyjęciem apeli i wspólnych oświadczeń odzwierciedlających wspólne poglądy państw członkowskich WNP[709]. Analizując współpracę w sferze wojskowej autorzy dokumentu wskazują, że na przestrzeni ostatnich lat wykształcił się stabilny system współpracy wojskowej państw członkowskich. Format współpracy wojskowej stworzony przez państwa członkowskie pozwolił każdemu z nich zaangażować się w zapewnienie bezpieczeństwa regionalnego i wzmocnienie środków budowy zaufania. Dużo miejsca poświęcono Międzynarodowym Igrzyskom Wojskowym, które odbyły się w dniach 22 sierpnia – 4 września 2021 r oraz Pierwszym Igrzyskom Krajów WNP zorganizowanym w dniach 4–11 września 2021 r. w Kazaniu.

Czynnikami utrudniającymi integrację w ramach WNP są przede wszystkim różne interesy narodowe państw członkowskich, ich ambicje oraz kwestie sporne odziedziczone po okresie radzieckim[710]. Równie istotna jest również gigantyczna przewaga potencjału FR w kontekście politycznym, gospodarczym, ludnościowym oraz terytorialnym nad pozostałymi państwami członkowskimi. Problemy te pogłębiały różne modele gospodarek, stopień rozwoju wolnego rynku, zaawansowanie procesów prywatyzacji oraz udział sektora prywatnego w PKB[711]. Dodatkowo Ukraina, Mołdawia oraz Gruzja podejmowały w analizowanym okresie próby integracji ze strukturami euroatlantyckimi. W rezultacie powoduje to konflikt interesów tych państw z interesami Moskwy. Biorąc pod uwagę deklaratywną i nieefektywną współpracę w ramach WNP Rosja inspirowała powstawanie mniejszych organizacji regionalnych, do których należy zaliczyć Euroazjatycką Wspólnotę Gospodarczą, Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym oraz Wspólną Przestrzeń Gospodarczą. Nie ulega wątpliwości, że organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim z udziałem Rosji będą przez nią zdominowane. Natomiast organizacje powstałe bez udziału Rosji będą przez nią traktowane jako struktury antyrosyjskie[712].

[708] *Сборник информационно-аналитических…*, s. 7.
[709] *Сборник информационно-аналитических…*, s. 127.
[710] A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski, *Procesy integracyjne i dezintegracyjne na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Na gruzach imperium… W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 133–180.
[711] A. Czyż, *Obszar poradziecki…*, dz. cyt., s. 107.
[712] W. Konończuk, *Fiasko integracji…*, dz. cyt., s. 5.

4.2.2. Ukraina

Jak wskazuje macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie politycznej najważniejszym celem strategicznym FR jest utrwalenie jej statusu jako jednego z czołowych mocarstw światowych, którego działania mają na celu utrzymanie strategicznej stabilności i wzajemnie korzystnych partnerstw w policentrycznym świecie. W tym kontekście, w odniesieniu do obszaru postsowieckiego, rzeczywistym celem Rosji jest utrzymanie go w swojej strefie wpływów oraz „(…) ograniczanie wpływów innych aktorów, tak aby mieć zapewniony decydujący głos w najważniejszych dla regionu sprawach i aby ta prerogatywa nie była kontestowana przez żadnego z istotnych graczy”[713]. Jak zauważa Marek Menkiszak od połowy pierwszej dekady XXI w. Putin dążył do konfliktu z Zachodem. Korzystna koniunktura surowcowa spowodowała, ze Rosja zaczęła używać swojej siły zbrojnej jako instrumentu polityki[714].

Szczególne miejsce w realizacji powyższego celu ma Ukraina. Cel operacyjny w został w tym kontekście został określony w orędziu prezydenta FR z 2014 r., a mianowicie Zjednoczenie Krymu i Sewastopola z Rosją. Włodzimierz Putin w orędziu podkreśla, że „(…) nasi ludzie mieszkają na Krymie, a samo terytorium jest strategicznie ważne, ponieważ tutaj znajduje się duchowe źródło formacji wielostronnego, ale monolitycznego narodu rosyjskiego i scentralizowanego państwa rosyjskiego”[715]. Cel ten jest związany rozszerzaniem obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa[716]. W opinii Wołodymyra Wasyłenko współczesne rosyjskie elity polityczne uważają, że połączenie Rosji i Ukrainy będzie stanowić ostatni etap kształtowania rosyjskiego świata z jedną Cerkwią, jednym językiem i kulturą. Samodzielne funkcjonowanie niepodległej Ukrainy jest geopolityczną anomalią i stanowi zagrożenie strategiczne dla Rosji. W tym kontekście Rosja, będąc geopolitycznie niepełną, nie może odbudować statusu mocarstwa światowego[717]. Tym samym integracja Ukrainy z UE i NATO uniemożliwia odrodzenie euroazjatyckiego, rosyjskiego neoimperium. Podobne stanowisko przyjmuje Zbigniew Brzeziński tworząc kategorię sworznia geopolitycznego. Według tego badacza są nimi państwa, których znaczenie

---

[713] W. Górecki, *Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej*, „Prace OSW” 2014, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_48_pl_coraz-dalej-od-moskwyi_net.pdf [dostęp: 05.07.2023].
[714] M. Menkiszak, *Strategiczna kontynuacja, taktyczna zmiana. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Rosji*, „Punkt Widzenia OSW”, nr 76, 2019, s. 9–10, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PW_76_PL_Strategiczna-kontynuacja_net_0.pdf [dostęp: 05.07.2023].
[715] *Послание Президента РФ Федеральному Собранию от 04.12.2014*, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_171774, [dostęp: 05.07.2023].
[716] Tamże.
[717] W. Wasyłenko, *Przyczyna, charakter i cel zbrojnej agresji Rosji przeciwko Ukrainie*, Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe 2017, nr 3, s. 22.

z ważnego położenia geograficznego, a nie potęgi. Państwa będące sworzniami geopolitycznymi są w stanie uniemożliwiać ważnemu graczowi dostęp do istotnych obszarów lub wręcz go blokować. Jednym z takich sworzni jest Ukraina. Brzeziński uważa, że „Ukraina, nowe, ważne pole na szachownicy eurazjatyckiej, jest sworzniem geopolitycznym, ponieważ samo istnienie niepodległego państwa ukraińskiego pomaga przekształcać Rosję. Bez Ukrainy Rosja przestaje być imperium eurazjatyckim: może wciąż próbować zdobyć status imperialny, lecz byłaby wówczas imperium głównie azjatyckim, stale wciąganym w rujnujące konflikty z od niedawna suwerennymi narodami Azji Środkowej, które nie pogodziłyby się z utratą niepodległości i byłyby wspierane przez bramie kraje islamskie na południu”[718]. Przejęcie przez Rosję ponownie kontroli nad Ukrainą wraz z jej obywatelami, surowcami naturalnymi oraz dostępem do Morza Czarnego stworzy Rosji możliwość stania się mocarstwem euroazjatyckim.

W tym kontekście należy rozpatrywać okupację Krymu i części Donbasu. Według Natalii Stawarz na początku drugiej dekady XXI w. celem Moskwy było stworzenie z rządem ukraińskim Unii Celnej, która do 2015 r. miała przeobrazić się w Unię Euroazjatycką. Zamiary te mogły zostać zniweczone w 2013 r., poprzez podpisanie przez Ukrainę umowy stowarzyszeniowej i porozumienia o pogłębionej strefie wolnego handlu z Unią Europejską, co oznaczałoby uniezależnienie się od Rosji w sferze gospodarki[719]. W wyniku presji politycznej Kremla Wiktor Janukowycz w czasie szczytu Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w Wilnie w dniach 28–29 listopada 2013 r. wycofał się z umowy[720]. Wywołało to protesty opozycji, która dążyła do większej integracji z Europą (Euromajdan). W ich efekcie usunięty został prezydent Janukowycz.

Pierwszym etapem rosyjskich działań wobec Ukrainy była aneksja Krymu w marcu 2014 r. Należy podkreślić, że Krym, decyzją Nikity Chruszczowa, w 1954 r. został włączony do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. 26 lutego 1992 r. Krymska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka została przemianowana na Republikę Krymu. W maju tego samego roku uchwalono konstytucję i wprowadzono urząd prezydenta. W 1995 r. decyzją Rady Najwyższej i Prezydenta Ukrainy zniesiono konstytucję Republiki Krymu i zlikwidowano urząd prezydenta. W grudniu 1998 r. ustanowiono nową krymską konstytucję, w wyniku czego Republika

[718] Z., Brzeziński, *Wielka Szachownica*, dz. cyt., s. 46.
[719] N. Stawarz, *Majdan, Krym, wojna w Donbasie: historia Ukrainy 2014-2022*, https://histmag.org/Majdan-Krym-wojna-w-Donbasie-historia-Ukrainy-2014-2022-23681, [dostęp: 05.07.2023].
[720] Council of the European Union, *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013*, s. 3, https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf, [dostęp: 05.07.2023].

Krymu została przemianowana na Autonomiczną Republikę Krymu[721]. Z chwilą obalenia prezydenta Janukowycza na terytorium Krymu zaczęły napływać rosyjscy żołnierze bez oznaczeń przynależności państwowej. Żołnierze ci rankiem 27 lutego 2014 r. rozpoczęli szturm na budynki parlamentu, rządu Autonomicznej Republiki Krymu oraz inne obiekty strategiczne. W dniu 16 marca 2014 r. odbyło się nielegalne referendum, w którym 96,8% głosujących przy frekwencji 83,1% opowiedziało się za przyłączeniem Autonomicznej Republiki Krymu oraz miasta wydzielonego Sewastopola do Federacji Rosyjskiej jako jej podmiotów. W konsekwencji 18 marca 2014 r. w Moskwie Duma proklamowała aneksję Krymu. Decyzja ta nie została uznana przez Kijów[722].

W drugim etapie Rosja, w wyniku wcześniej wspomnianych zmian politycznych na Ukrainie, zainicjowała działania zmierzające do rozniecania separatystycznych nastrojów w południowo-wschodnich regionach Ukrainy i utworzenia Noworosji[723]. Władimir Putin publicznie ogłosił historyczne początki tego podmiotu 17 kwietnia 2014 r. po aneksji Krymu przez Federację Rosyjską. Według niego Noworosję stanowią „(…) Charków, Ługańsk, Donieck, Nikołajew, Chersoniu oraz obwód odeski. Ziemie te włączono do socjalistycznej Ukrainy w latach dwudziestych XX wieku”[724]. Działania Rosji doprowadziły do powstania Donieckiej Republiki Ludowej oraz Ługańskiej Republiki Ludowej. Aby zalegalizować ich istnienie w dniu 11 maja 2014 r. przeprowadzono sfałszowane referendum dotyczące suwerenności obwodów donieckiego i ługańskiego, którego wyniki wyniosły odpowiednio 89,07% i 96,2% „za”[725]. Natomiast 2 listopada 2014 r. przeprowadzono wybory do władz centralnych. Jak zauważają analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich pomimo że Władimir Putin publicznie postulował odłożenie referendum to należy przyjąć, że odbyło się ono w porozumieniu z Kremlem. Rozbieżność stanowisk między Moskwą a separatystami będzie potwierdzeniem rosyjskiej narracji o rzekomej o niezależności separatystów[726]. Według Tomasza Piechala głównym celem istnienia tzw. donbaskich republik ludowych jest destabilizowanie sytuacji na Ukrainie i wywieranie nacisków na Kijów zmierzających do

[721] *Закон Украины от 23 декабря 1998 года № 350-XIV Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым*, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30810698&pos=6;-108#pos=6;-108, [dostęp: 05.07.2023].
[722] T. A. Olszański, A. Sarna, A. Wierzbowska-Miazga, *Konsekwencje aneksji Krymu*, „Analizy OSW” 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu, [dostęp: 07.07.2023].
[723] T. Piechal, *Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu*, „Komentarze OSW” 2015, nr 174, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu, [dostęp: 05.07.2023].
[724] BBC News Ukraina, *Пять громких заявлений Путина об истории Украины*, https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine, [dostęp: 07.07.2023].
[725] A. Wierzbowska-Miazga, T. Iwański, P. Żochowski, *Farsa „referendum” w Donbasie*, „Analizy OSW” 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/farsa-referendum-w-donbasie, [dostęp: 07.07.2023].
[726] Tamże.

włączenia w jego system polityczny „(…) dwóch autonomicznych, kontrolowanych przez Rosję bytów politycznych”[727].

Na płaszczyźnie politycznej Rosja dążyła do włączenia państw Zachodu w „pokojowe” zakończenie konfliktu na Ukrainie. Przykładem takiego działania jest plan Siergieja Ławrowa przedstawiony 5 marca 2014 r. w Paryżu w trakcie spotkania z sekretarzem stanu USA Johnem Kerrym. Elementami tego planu było[728]:

a) zaniechanie przez Ukrainę dalszych negocjacji umowy stowarzyszeniowej z UE;
b) brak możliwości przystąpienia do NATO;
c) przeniesienie wyborów prezydenckich z 25 maja 2014 r. na późniejszy termin;
d) opracowanie nowej konstytucji Ukrainy;
e) federalizacja państwa ukraińskiego;
f) przyznanie językowi rosyjskiemu statusu języka państwowego.

Faktycznym celem Rosji w kontekście powyższego planu była izolacja Ukrainy na arenie międzynarodowej, podział państwa, a w dalszym etapie rusyfikacja i stopniowa likwidacja ukraińskiej państwowości. Podczas kolejnego spotkania z Johnem Kerrym w dniu 14 marca 2014 r. w Londynie Ławrow zaznaczył, że „(…) wszyscy zdają sobie sprawę, jak ważny jest Krym dla Rosji, co Krym oznacza dla Rosji. To znaczy więcej dla Rosji niż… Falklandy dla Wielkiej Brytanii”[729].

Dalszym rozwinięciem planu pokojowego Ławrowa był komunikat nr 570 rosyjskiego MSZ z 17 marca 2014 .r o Grupie Wsparcia dla Ukrainy[730]. Już na początku dokumentu Moskwa podkreśla, że sytuacja na Ukrainie nie została przez nią stworzona, ale jest wynikiem głębokiego kryzysu państwa ukraińskiego, który doprowadził do polaryzacji społeczeństwa i gwałtownego zaostrzenia antagonizmu między różnymi częściami Ukrainy. W tym komunikacie rosyjskie MSZ przekazało partnerom w Stanach Zjednoczonych, Europie i innych regionach „propozycje”, w jaki sposób „można zorganizować pomoc zewnętrzną dla działań, które sami Ukraińcy muszą podjąć, aby przezwyciężyć kryzys”[731]. Do głównych z nich należały:

[727] T. Piechal, *Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu*, „Komentarze OSW” 2015, nr 174, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu, [dostęp: 05.07.2023].
[728] W. Wasyłenko, *Przyczyna, charakter…*, dz. cyt., s. 25.
[729] *Kerry Meeting With Russian Diplomat Proves Fruitless*, https://time.com/24803/kerry-meets-with-russian-diplomat-as-crimea-secession-vote-looms, [dostęp: 08.07.2023].
[730] *Заявление МИД РФ от 17.03.2014 о Группе поддержки для Украины*, https://ru.wikisource.org/wiki/Заявление_МИД_РФ_от_17.03.2014_о_Группе_поддержки_для_Украины, [dostęp: 08.07.2023].
[731] Tamże.

a) wykonanie zobowiązań z dnia 21 lutego 2014 r. zawartych w *Porozumieniu w sprawie uregulowania kryzysu politycznego na Ukrainie*[732];
b) zwołanie zgromadzenia konstytucyjnego z równą reprezentacją wszystkich regionów Ukrainy w celu przygotowania nowej konstytucji federalnej, zgodnie z którą język rosyjski wraz z ukraińskim uzyska status języka państwowego;
c) uznanie prawa Krymu do decydowania o swoim losie zgodnie z wynikami referendum przeprowadzonego 16 marca 2014 r.

Strona ukraińska odczytała przedmiotowy komunikat jako ultimatum. Wyrażone w nim rosyjskie stanowisko było nie do przyjęcia dla strony ukraińskiej. Jak podkreślił dyrektor Departamentu Polityki Informacyjnej MSZ Ukrainy Jewhen Perebijnis „(…) wszelkie negocjacje Federacji Rosyjskiej z mediacją międzynarodową powinny odbywać się wyłącznie na podstawie poszanowania integralności terytorialnej Ukrainy i nieingerencji w sprawy wewnętrzne"[733]. Dyplomata zaznaczył również, że zaproponowane działania są postrzegane jako bezpośrednia ingerencja w wewnętrzne sprawy Ukrainy. Dodatkowo strona rosyjska musi natychmiast zaprzestać agresji i prowokacji na terytorium Ukrainy oraz niezwłocznie wycofać swoje wojska[734]. Plan Ławrowa został odrzucony przez ukraińskich polityków oraz zachodnie demokracje. Jednak Rosja podjęła systematyczne działania wprowadzając go w życie etapami. W obwodzie donieckim i ługańskim skoncentrowała się na utrzymaniu strefy tlącego się konfliktu na wzór Naddniestrza. Celem tych działań była destabilizacja sytuacji na Ukrainie, a tym samym udaremnienie jej integracji ze strukturami europejskimi oraz euroatlantyckimi.

W 2014 r. z inicjatywy przewodniczącego Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) Didiera Burkhaltera w celu rozwiązania konfliktu zdecydowano o utworzeniu Grupy Kontaktowej złożonej z przedstawicieli Rosji, OBWE i Ukrainy. Pierwsze konsultacje przedstawicieli Ukrainy, OBWE oraz proklamowanej KRLD i ŁRL w celu omówienia planu pokojowego odbyły się 23 i 27 czerwca 2014 r. w Doniecku. W spotkaniach uczestniczył ambasador Rosji na Ukrainie. W związku z pogarszającą się wewnętrzną sytuacją gospodarczą w Rosji spowodowaną zachodnimi sankcjami, Władimir Putin przed szczytem NATO w Newport przedłożył plan deeskalacji konfliktu w Donbasie. Biorąc pod uwagę propozycje rozwiązania

[732] *Текст Соглашения об урегулировании кризиса в Украине*, https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/02/21/7015533, [dostęp: 08.07.2023]. Porozumienie między władzami a opozycją w sprawie rozwiązania kryzysu na Ukrainie podpisali w Kijowie prezydent Wiktor Janukowycz i przywódcy trzech opozycyjnych frakcji w ukraińskim parlamencie: Witalij Kliczko, Arsenij Jaceniuk i Oleg Tiagnibok. Świadkami podpisania byli ministrowie spraw zagranicznych Polski Radosław Sikorski i ministrowie spraw zagranicznych Niemiec Frank-Walter Steinmeier, z Francji szef Departamentu Europy Kontynentalnej francuskiego MSZ Eric Fournier.
[733] „*Группа поддержки" от России и ответ Украины*, https://www.mediaport.ua/gruppa-podderzhki-ot-rossii-i-otvet-ukrainy, [dostęp: 08.07.2023].
[734] Tamże.

kryzysu 5 września 2014 r. w Mińsku członkowie grupy kontaktowej, uzgodnili plan pokojowy i osiągnęli porozumienie w sprawie zawieszenia broni na południowym wschodzie kraju. Strony podpisały protokół[735] przewidujący natychmiastowe wstrzymanie działań wojennych, wycofanie formacji zbrojnych i sprzętu wojskowego z terytorium Ukrainy, monitorowanie przez OBWE sytuacji na granicy rosyjsko-ukraińskiej oraz uwolnienie wszystkich jeńców. Odrębnie doprecyzowano zobowiązanie władz Kijowa do decentralizacji władzy i przeprowadzenia przedterminowych wyborów samorządowych. Zawieszenie broni weszło w życie tego samego dnia. W nocy 20 września 2014 r., grupa kontaktowa oraz przedstawiciele DRL i ŁRL Aleksander Zacharczenko i Igor Płotnicki podpisali memorandum o wprowadzeniu zawieszenia broni (dokument datowany jest na 19 września 2014 r.)[736]. Jednak pomimo porozumień działania wojenne w południowo-wschodniej Ukrainie trwały nadal, a w styczniu 2015 r. sytuacja uległa eskalacji.

W dniu 12 lutego 2015 r. w Mińsku odbyło się spotkanie przywódców *czwórki normandzkiej*[737]. W wyniku negocjacji przyjęto katalog działań w celu realizacji porozumień mińskich (Mińsk 2). Dokument przewidywał między innymi zawieszenie broni od 15 lutego 2015 r., wycofanie ciężkiej broni z linii demarkacyjnej, wymianę jeńców na zasadzie „wszyscy za wszystkich", reformę konstytucji Ukrainy, której kluczowym elementem jest decentralizacja, a także przyjęcie do końca 2015 roku stałej ustawy o specjalnym statusie niektórych obszarów obwodów donieckiego i ługańskiego do końca 2015[738]. Od podpisania porozumień mińskich nie zrealizowano ani jednego punktu. Moskwa podjęła natomiast działania zmierzające do włączenia republik donbaskich w skład Federacji Rosyjskiej. W dniu 24 kwietnia 2019 r. Władimir Putin podpisał dekret umożliwiający mieszkańcom DRL i ŁRL uzyskanie obywatelstwa rosyjskiego w uproszczony sposób[739]. Rosjanie podkreślali, że decyzja ta została podjęta z powodu całkowitego braku perspektyw na poprawę sytuacji w strefie konfliktu, społeczno-ekonomicznej blokady Donbasu oraz systematycznego naruszania przez władze ukraińskie podstawowych praw i wolności obywatelskich mieszkańców regionu[740].

[735] *Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group with respect to the joint steps aimed at the implementation of the Peace Plan of the President of Ukraine, P. Poroshenko, and the initiatives of the President of Russia, V. Putin*, https://ucdpged.uu.se/peaceagreements/fulltext/Ukr%2020150901.pdf, [dostęp: 12.07.2023].

[736] *Комплекс мер по выполнению минских соглашений. Досье*, https://tass.ru/info/2309749, [dostęp: 12.07.2023].

[737] „Czwórka normandzka" to grupa składająca się z przedstawicieli Ukrainy, Francji, Niemiec i Rosji powołana w celu zakończenia konfliktu w Donbasie oraz ostatecznego określenia kwestii przynależności państwowej Krymu.

[738] *Комплекс мер …*.

[739] *Указ об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приёме в гражданство России в упрощённом порядке*, http://kremlin.ru/acts/news/60358, [dostęp: 14.07.2023].

[740] *Захарова: упрощение выдачи паспортов РФ жителям Донбасса учитывает ситуацию „на земле"*, https://tass.ru/politika/6377290, [dostęp: 14.07.2023].

Według międzynarodowych organizacji praw człowieka, a także przedstawicieli UE decyzja ta była sprzeczna z porozumieniami mińskimi i stanowiła narzędzie destabilizacji Ukrainy.

Prezydent Rosji Władimir Putin 22 lutego 2022 r. oświadczył podczas konferencji prasowej, że porozumienia mińskie już nie istnieją, ponieważ Rosja uznała niepodległość Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Według niego Rosja została zmuszona do podjęcia decyzji o uznaniu DRL i ŁRL z powodu niechęci Kijowa do przestrzegania porozumień mińskich, a Europa nie mogła tego wymusić[741]. Prezydent Rosji w dniu 24 lutego 2022 r. ogłosił rozpoczęcie „operacji specjalnej" mającej na celu „demilitaryzację i denazyfikację Ukrainy"[742], aby osiągnąć cele, których nie był w stanie zrealizować w 2014 r. Rosja rozpoczęła operację wojskową na Ukrainie po rzekomym apelu separatystów donbaskich z prośbą o udzielenie pomocy w odparciu agresji ze strony Kijowa[743]. W przedmiotowym wystąpieniu Putin poinformował o przeprowadzeniu specjalnej operacji wojskowej na podstawie artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych[744] oraz traktatów o przyjaźni i wzajemnej pomocy ratyfikowanych 22 lutego 2022 r. przez Zgromadzenie Federalne Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej[745]. Sposób prowadzenia wojny (gwałty i mordowanie cywilów oraz masowe deportacje dzieci) wskazują, że cele oficjalnie określone jako tzw. denazyfikacja i demilitaryzacja zakładały całkowite rozbrojenie Ukrainy i likwidację ukraińskiej tożsamości państwowej, a przez to stworzenie warunków do całkowitego podporządkowania Ukrainy[746]. Działania te są elementem planu strategicznego Rosji polegającego na poszerzaniu strefy wpływów na europejskim obszarze poradzieckim. Unia Europejska i NATO Rosyjską potępiły agresję na Ukrainę. Przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen oświadczyła, że „(…) stoimy w obliczu bezprecedensowego aktu agresji ze strony rosyjskich przywódców przeciwko suwerennemu, niepodległemu krajowi. Celem Rosji jest nie tylko Donbas, celem jest nie tylko Ukraina, celem

---

[741] *Путин объявил о начале военной операции на Украине*, https://tass.ru/politika/13825671, [dostęp: 12.07.2023].

[742] *Обращение Президента Российской Федерации 24 февраля 2022 года*, http://kremlin.ru/events/president/news/67843, [dostęp: 12.07.2023].

[743] *Путин объявил о начале военной операции на Украине*, https://tass.ru/politika/13825671, [dostęp: 12.07.2023].

[744] Żadne postanowienie niniejszej Karty nie narusza naturalnego prawa każdego członka Organizacji Narodów Zjednoczonych, przeciwko któremu dokonano zbrojnej napaści, do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, zanim Rada Bezpieczeństwa zastosuje środki, konieczne dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Środki podjęte przez członków w wykonaniu tego prawa do samoobrony powinny być natychmiast podane do wiadomości Radzie Bezpieczeństwa i w niczym nie powinny naruszać wynikającej z niniejszej Karty kompetencji i odpowiedzialności Rady do podjęcia w każdym czasie akcji, jaką uzna ona za konieczną dla utrzymania albo przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Zob.: *Karta Narodów Zjednoczonych*, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php, [dostęp: 12.07.2023].

[745] *Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Российской Федерацией и Донецкой Народной Республикой от 21 февраля 2022 года (ратифицирован Федеральным законом от 22 февраля 2022 года № 15-ФЗ, вступил в силу 25 февраля 2022 года)*, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202280001, [dostęp: 12.07.2023].

[746] A.M. Dyner, A. Legucka, M. Piechowska, *Rosyjski atak na Ukrainę,* „Komentarz PISM" 2022, nr 12, https://www.pism.pl/publikacje/rosyjski-atak-na-ukraine, [dostęp: 13.07.2023].

jest stabilizacja w Europie i cały międzynarodowy porządek pokojowy"[747]. Zapowiedziała również opracowanie pakietu sankcji, które zostaną nałożone na strategiczne sektory rosyjskiej gospodarki.

Jednym z celów polityki rosyjskiej przejawiającym się w dokumentach doktrynalnych Federacji Rosyjskiej jest rozwój współpracy z państwami członkowskimi WNP. Intencje poszczególnych państw w sprawie powołania WNP nie były jednakowe. W tym czasie Moskwa dążyła do wypracowania formuły instytucjonalnego związku z Ukrainą, która po ogłoszeniu niepodległości odmawiała podpisania jakiejkolwiek umowy związkowej. Dla ówczesnego prezydenta Ukrainy powołanie WNP miało być sposobem na zlikwidowanie wszelkich ponadpaństwowych więzi jakie powstały po upadku ZSRR[748]. Zgodnie ze *Statutem* WNP z dnia 22 stycznia 1993 r.[749] wszystkie kraje, które podpisały i ratyfikowały dokumenty o utworzeniu organizacji w grudniu 1991 r., są jej założycielami lub państwami członkowskimi.

Należy podkreślić, że Ukraina i Turkmenistan nie podpisały *Statutu* i formalnie nie mają statusu członka WNP. Mimo to mają we Wspólnocie prawa równe członkom[750]. Po zmianie władzy na Ukrainie i aneksji Krymu w 2014 r., Ukraina faktycznie nie brała udziału w pracach WNP. Strona ukraińska w nocie Ministerstwa Spraw Zagranicznych z dnia 19 marca 2014 r. ogłosiła zakończenie przewodnictwa w WNP w 2014 r.[751] W związku z tym od kwietnia 2014 r. współpraca Ukrainy w ramach WNP została zredukowana do minimum. W kolejnych latach Ukraina stopniowo wycofała się z porozumień wielostronnych zawartych w ramach WNP i zrezygnowała z prac w wielu organach współpracy branżowej. W lutym 2019 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy poinformowało, że sprawdza obecnie 236 traktatów, do których przystąpiła Ukraina w okresie swojego uczestnictwa we Wspólnocie Niepodległych Państw, w celu ich wypowiedzenia[752]. Niemniej jednak w dniu 19 lutego 2019 r. Komitet Wykonawczy Wspólnoty Niepodległych Państw wystosował zaproszenie do udziału w posiedzeniu Rady Głów Państw, które odbyło się w dniu 11 października 2019 r. w Aszchabadzie, do prezydenta Ukrainy Wołodymyra Żełenskiego. Kijów nie odpowiedział jednak na zaproszenie uznając,

[747] *Press statement by President von der Leyen on Russia's aggression against Ukraine*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_1322, [dostęp: 13.07.2023].
[748] M. Michur-Ziemba, *Cele i zasady funkcjonowania Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne" 2007, nr 1, s. 225–226.
[749] *Устав Содружества Независимых Государств*, https://e-cis.info/page/3373/79407, [dostęp: 15.07.2023].
[750] *Статус Украины в СНГ. Досье*, https://tass.ru/info/5118836, [dostęp: 15.07.2023].
[751] *Брифінг в МЗС*, https://mfa.gov.ua/news/1204-brifing-v-mzs, [dostęp: 15.07.2023].
[752] *Україна фактично завершила вихід з СНД – МЗС*, https://www.5.ua/polityka/ukraina-zavershyla-vykhid-z-snd-mzs-186506.html, [dostęp: 15.07.2023].

że Ukraina faktycznie zakończyła proces wyjścia z WNP[753]. Niemniej jednak Ukraina na oficjalnym portalu WNP jest ciągle członkiem WNP[754].

Od momentu zawiązania WNP Ukraina z dystansem podchodziła do członkostwa w tej organizacji. W ocenie Petra Poroszenki instrument ten nie zadziałał w sposób cywilizowany z winy Rosji, gdyż „(…) dążyła ona do dążyła do przekształcenia WNP w odnowione imperium, w którym wszyscy, jak za dawnych czasów sowieckich, będą patrzeć na swoje zegary za Wieżą Spasską na Kremlu. Dlatego Ukraina nie ratyfikowała Statutu WNP i nigdy nie stała się i nie miała zostać pełnoprawnym członkiem WNP. Moją misją, w której czuję poparcie większości ukraińskiego społeczeństwa, jest dopilnowanie, aby Ukraina nieodwracalnie wyszła ze śmiertelnej strefy przyciągania dla Imperium Rosyjskiego"[755].

Do końca 2022 r. rosyjskie działania militarne na Ukrainie nie pozwoliły na osiągnięcie założonych celów. Nie doprowadzono do zmiany władzy i nie zdobyto Kijowa. Do głównych przyczyn niepowodzeń należy zaliczyć wsparcie, jakie Ukraina otrzymała od wspólnoty międzynarodowej, zdecydowany opór Ukrainy, błędną ocenę sytuacji przez rosyjskie przywództwo polityczne połączoną z niskim morale wojska oraz słabym poziomem dowodzenia i wyszkolenia wojsk[756]. Nie ulega wątpliwości, że aneksja Krymu i republik donbaskich jest wewnątrzrosyjskim sukcesem propagandowym. Sukces ten przekłada się na poparcie polityki Władimira Putina zarówno przez rosyjskie elity, jak i społeczeństwo. Aneksja jest krokiem w kierunku realizacji mitu jedności świata rosyjskiego. Siergiej Naryszkin, przewodniczący Dumy Państwowej podkreślił, że „(…) po 1993 roku Rosja stale traciła swoje terytoria, swoich ludzi, a teraz po raz pierwszy odzyskujemy zarówno terytoria, jak i naszych rodaków. Jest to przełomowy etap nie tylko w historii współczesnej Rosji, ale także w wielowiekowej historii całej naszej Ojczyzny. I mogę założyć, że jest to punkt zwrotny w historii świata, to jest punkt zwrotny w konfrontacji dobra ze złem, bieli z czernią"[757]. Wynika z tego, że poprzez aneksję Krymu Rosja wzmocniła swoją pozycję geopolityczną. Przyjęta przez rosyjskie elity polityczne retoryka wskazuje Rosję jako państwo gotowe do aktywnej realizacji swoich celów strategicznych i operacyjnych w środowisku międzynarodowym. W rzeczywistości, co podkreślają analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich, rosyjskie działania budują na

[753] *Зеленського запросили на засіданні Ради Президентів СНД, з якої Україна вийшла*, https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskogo-zaprosili-na-zasidanni-radi-prezidentiv-snd-z-yakogo-ukrayina-viyshla-324191_.html, [dostęp: 13.07.2023].
[754] *Украина*, https://e-cis.info/country/ukraina, [dostęp: 13.07.2023].
[755] *Ми переглянемо договори, укладені в рамках СНД, і вийдемо із тих, які не відповідають національним інтересам*, https://prm.ua/145908, [dostęp: 13.07.2023].
[756] A.M. Dyner, W. Lorenz, A. Legucka, *Wpływ wojny na Ukrainie na polityczną stabilność Rosji*, https://www.pism.pl/publikacje/wplyw-wojny-na-ukrainie-na-polityczna-stabilnosc-rosji#_ftn1, [dostęp: 13.07.2023].
[757] *Лавров: юридический процесс по вхождению Крыма в состав РФ будет завершен на этой неделе*, https://tass.ru/politika/1061008, [dostęp: 10.07.2023].

Zachodzie wizerunek Rosji jako państwa przede wszystkim nieprzewidywalnego. Aneksja Krymu wzmacnia tendencje państw europejskiego obszaru poradzieckiego, poza Białorusią, do poszukiwania dróg zmniejszenia zależności od Moskwy i zacieśnienia współpracy z alternatywnymi partnerami na arenie międzynarodowej[758]. Ważnym, w kontekście wojny z Ukrainą w 2022 r., celem było sprawdzenie czy i w jakim stopniu państwa Zachodu będą przeciwstawiać się stosowaniu siły w realizacji jej rewizjonistycznych i ekspansjonistycznych planów budowy imperium rosyjskiego.

Niewątpliwym sukcesem Rosji są porozumienia mińskie. W dokumentach tych Rosja nie była traktowana jako agresor ani nawet strona konfliktu. Rosja zbudowała pozycję swoistego mediatora w „wojnie domowej", występującego na równych prawach z Francją i Niemcami. Pozycja ta była wykorzystywana przez Rosję do powielania propagandowej narracji rosyjskiej o wewnątrz ukraińskim charakterze konfliktu[759]. Jak zauważają Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz i Piotr Buras pełna realizacja porozumień Mińsk 2 zbliżyłaby Rosję do osiągnięcia jej celów politycznych, to jest destabilizacji, a w dalszej perspektywie wasalizacja Ukrainy. Należy przy tym zauważyć, że konflikt w Donbasie stanowi ważną część realizacji istotnego celu Moskwy, jakim jest próba podważenia zasad bezpieczeństwa na kontynencie[760]. Jak zauważają analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich Mińsk 2 zobowiązuje Kijów do nadania szczególnego statusu wybranym częściom obwodu donieckiego i ługańskiego, co oznaczałoby utrzymanie odrębności separatystycznych republik[761]. W tym kontekście do głównych działań Rosji, zorientowanych na realizację celu strategicznego tj. rozszerzanie obecności rosyjskiej w tych regionach, w których procesy integracyjne nabierają tempa należy zaliczyć przede wszystkim nacisk na jednostronną realizację przez Kijów politycznej części porozumień mińskich, a zwłaszcza na wprowadzenie reformy decentralizacyjnej. Działanie to było wzmocnione intensywną kampanią dyplomatyczną i propagandową obarczającą Kijów wyłączną odpowiedzialnością za brak postępów w realizacji Mińska 2[762]. Biorąc pod uwagę przedstawiona analizę udziału Ukrainy we Wspólnocie Niepodległych Państw należy przyjąć, że Rosja nie zrealizowała celu *Współdziałanie z państwami WNP*.

[758] T. A. Olszański, A. Sarna, A. Wierzbowska-Miazga, *Konsekwencje aneksji Krymu*, „Analizy OSW" 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu, [dostęp: 07.07.2023].
[759] K. Pełczyńska-Nałęcz, P. Buras, *(Nie)porozumienie mińskie a europejski porządek bezpieczeństwa*, s. 5, https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/(Nie)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczenstwa.pdf, [dostęp: 12.07.2023].
[760] Tamże, s. 2.
[761] A. Wilk, T. A. Olszański, W. Górecki, *Porozumienie mińskie – rok gry pozorów*, „Analizy OSW" 2016, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-02-10/porozumienie-minskie-rok-gry-pozorow, [dostęp: 12.07.2023].
[762] Tamże.

Nie ulega wątpliwości, że na płaszczyźnie politycznej Rosji zależy na tym, aby Ukraina nie wiązała się sojuszami z uczestnikami stosunków międzynarodowych, ale pozostawała w strukturach kontrolowanych przez Rosję. W analizowanym przedziale czasu Rosja nie uzyskała strategicznej kontroli, rozumianej jako zdolność wpływu na politykę bezpieczeństwa, nad Ukrainą. Marek Menkiszak ocenia, że dążenia Rosji do podporządkowania sobie zachodniego sąsiada poprzez włączenie go w integrację eurazjatycką i zablokowanie procesu zacieśniania jego współpracy z państwami i strukturami zachodnimi nie przyniosły zakładanych efektów. Aneksja Krymu zmieniła co prawda na korzyść Rosji układ sił w regionie Morza Czarnego, a separatyzm donbaski doprowadził do zbudowania punktu zapalnego, który jest problemem politycznym, bezpieczeństwa i gospodarczym dla Kijowa. Jednak efekty te są niewspółmiernie małe w porównaniu z ambicjami Kremla. Dodatkowo działania te wraz z agresją w 2022 r. spowodowały największy od czasów zimnej wojny kryzys w stosunkach z Zachodem, na który składa się zamrożenie wzajemnej współpracy, sankcje gospodarcze i wsparcie militarne przekazywane Ukrainie[763]. Dalsza polityka Rosji wobec Ukrainy będzie pochodną działań USA, UE i NATO oraz woli walki Ukraińców. Wszelkie słabości i podziały bloku antyrosyjskiego będą stanowić zachętę dla Putina do coraz agresywniejszych działań nie tylko wobec Ukrainy, ale i całego europejskiego obszaru poradzieckiego. Natomiast czynnikiem odstraszającym Moskwę będzie kontynuacja polityki zachodu po otwartej agresji na Ukrainę.

4.2.3. Białoruś

Białoruś jest dla Rosji obszarem o strategicznym znaczeniu. Miejsce i rola Białorusi w polityce Rosji wynika z jej geopolitycznego, militarnego i tranzytowego znaczenia dla interesów rosyjskich[764]. Ze względu na powyższe czynniki Białoruś jest, zaraz po Ukrainie[765], jednym z najważniejszych podmiotów w rosyjskiej polityce neoimperialnej na obszarze poradzieckim. W najnowszej historii Białorusi można wyodrębnić trzy zasadnicze etapy współpracy politycznej i gospodarczej z byłymi republikami ZSRR[766]:

a) lata 1991–1994, w których Białoruś akcentowała postulat neutralności poszukiwała równowagi między Wschodem a Zachodem;

[763] M. Menkiszak, *Ukraiński dylemat Rosji: strategia Moskwy wobec Kijowa*, „Komentarze" OSW 2021, nr 416, s. 2.
[764] M. Domagała, M. Piskorski, P. Sieradzan, M. Szołucha, *Białoruś. Model państwa i gospodarki*, ECAG, Warszawa 2012, s. 27.
[765] K. Świder, *Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś*, ISPPAN, Warszawa 2015, s. 121, 159–161, 180.
[766] R. Czachor, *Polityka Republiki Białoruś wobec Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Wspólnota Niepodległych Państw: fragmegracja – bezpieczeństwo – konflikty etniczne*, t. 1, T. Kapuśniak (red.), Instytut Europy Środkowo- -Wschodniej, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011. s. 67–68.

b) lata 1995–1999, będące okresem kiedy został obrany kurs prorosyjski, a tendencje autorytarne Aleksandra Łukaszenki spowodowały zdecydowane ograniczenie kontaktów z państwami zachodnimi;
c) lata 2000–2009 to poszukiwanie możliwości zneutralizowania wpływów rosyjskich (okres prowadzenia „polityki wielowektorowości", która wyrażała się m.in. sojuszami z Wenezuelą czy Chinami).

Do zidentyfikowanych przez Rafała Czachora powyższych etapów należy dodać lata 2009–2010, które były okresem systematycznego narastania napięcia w stosunkach z Moskwą. W tym czasie Białoruś ze względu na politykę kaukaską i złagodzenie represji wobec opozycji została zaproszona przez Unię Europejską do *Partnerstwa Wschodniego*. W zamian za demokratyczne wybory prezydenckie 19 grudnia 2010 r. UE proponowała inwestycje i kredyty. Jak zauważa Eugeniusz Mironowicz Rosja tuż przed wyborami przelicytowała Unię Europejską wielkością pomocy dla Białorusi w związku z czym Łukaszenko nie był zmuszony do przeprowadzenia demokratycznych wyborów prezydenckich. Ponowne zamrożenie stosunków z Zachodem po wyborach prezydenckich, w związku z aresztowaniami działaczy opozycyjnych, spowodowało, że Rosja ponownie stała się jedynym realnym sojusznikiem[767]. Ważnym okresem we wzajemnych stosunkach rosyjsko-białoruskich był kryzys ukraiński w 2014 r. Łukaszenko nie tylko nie uznał aneksji Krymu przez Rosję, ale również podmiotowości Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej stwierdzając: „Nie chcielibyśmy zniszczenia państwa ukraińskiego. Wiele osób tutaj twierdzi, że Krym został kiedyś „nieprawidłowo" oddany Ukrainie, że pierwotnie jest terytorium Rosji itd. To błędne podejście"[768].

Nie ulega jednak wątpliwości, że prorosyjski kurs Białorusi został przyśpieszony przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę. Elementem dynamizującym ten proces były preferencje ekonomiczne w relacjach z Rosją oraz polityczne poparcie Moskwy na arenie międzynarodowej. Było to niezwykle istotne w kontekście sankcji nakładanych na białoruski reżim. Według Eugeniusza Mironowicza podstawą działań Aleksandra Łukaszenki były jego osobiste ambicje, które rozmijały się z logiką istnienia niepodległego państwa. W konsekwencji stał się on „(…) grabarzem wszelkich wartości narodowych, gdyż te, w jego ocenie, stanowiły przeszkodę w ułożeniu specjalnych stosunków z Rosją. Integracja z Rosją z jednej strony miała przynieść rozwiązanie problemów gospodarczych, z drugiej zaś umożliwić Łukaszence

[767] E. Mironowicz, *Sojusz interesów. Stosunki białorusko-rosyjskie 1991-2014*, s. 20, https://rcin.org.pl/Content/57823/PDF/WA303_78112_A453-SzDZ-R-50-2_Mironowicz.pdf, [dostęp: 21.07.2023].
[768] *Білорусь не визнає „ЛНР" і „ДНР"*, https://lb.ua/news/2014/10/03/281494_belarus_priznaet_ lnr_dnr_.html, [dostęp: 21.07.2023].

włączenie się do gry o najwyższe stanowiska w strukturach projektowanego wspólnego państwa związkowego”[769]. Polityka Kremla oparta była w tym okresie o dwa założenia. Po pierwsze, wspierał on autorytarny system sprawowania władzy w Białorusi. Dzięki temu Kreml zachowywał ją w orbicie swoich wpływów, uniemożliwiając jednocześnie zaangażowanie innych państw w demokratyzację tego państwa. Po drugie, Rosja subsydiowała Białoruś dostawami tanich, zaniżonych cenowo, surowców energetycznych oraz umożliwiła bezcłowy eksport białoruskich towarów na własny rynek. Białoruski system sprawowania władzy stawał się w ten sposób „sponsorowanym autorytaryzmem” ze specyficznym modelem gospodarczym, funkcjonującym dzięki ekonomicznemu i politycznemu wsparciu ze strony Rosji. Jednocześnie Moskwa starała się narzucić Mińskowi rosyjskie warunki integracji, które oznaczały de facto inkorporację.

W tym kontekście, zgodnie z dokumentami doktrynalnymi Federacji Rosyjskiej, głównym celem Rosji jest rozwój współpracy dwustronnej oraz rozszerzanie współpracy strategicznej z Białorusią we wszystkich dziedzinach w ramach WNP i Państwa Związkowego. Za początek stosunków międzynarodowych między Moskwą i Mińskiem jako niepodległymi państwami należy uznać podpisanie Porozumień Białowieskich oraz utworzenie WNP. Po dojściu do władzy Aleksandra Łukaszenki w 1994 r. Białoruś intensywnie zaangażowała się w procesy integracyjne z Rosją zarówno w formacie wielonarodowym, jak i dwustronnym. Jak wykazano w części poświęconej WNP organizacja ta nie realizowała określonych dla obszaru poradzieckiego celów integracyjnych. W związku z tym Rosja zaczęła forsować koncepcję rożnych prędkości, czyli zaproponowała integrację w mniejszym gronie[770].

Wspólnota Niepodległych Państw w oficjalnej narracji Mińska jest pożądanym formatem integracji na przestrzeni poradzieckiej i jest jednym z priorytetowych kierunków polityki zagranicznej Republiki Białorusi, która również opowiada się za aktywnym wykorzystaniem formatu w przyszłości. Podkreśla się, że sfera współpracy gospodarczej jest kluczowa dla interesów Białorusi[771]. W rzeczywistości Wspólnota Niepodległych Państw stała się regionalnym ugrupowaniem integracyjnym, które nie odgrywa większej roli na arenie międzynarodowej. Oficjalne stanowisko Ministerstwa Spraw Zagranicznych Białorusi wskazuje, że Wspólnota stanowi platformę wymiany poglądów w sprawie współpracy dwu- i wielostronnej oraz zapewnia wspólną infrastrukturę transportową i energetyczną, która

[769] E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2011, s. 9.
[770] A. Czyż, *Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2023, s. 106.
[771] *Приоритетные направления деятельности Беларуси в рамках СНГ* https://president.gov.by/ru/belarus/economics/integracija/sng, [dostęp: 21.07.2023].

funkcjonuje na zunifikowanych zasadach. Ważnym osiągnieciem WNP, przy współudziale Białorusi, jest uruchomienie forum współpracy naukowej i twórczej oraz wymiany młodzieży[772].

Pierwszym przejawem wdrożenia w życie przez Rosję koncepcji rożnych prędkości integracji było podpisanie 21 lutego 1995 r. w Mińsku *Traktatu o przyjaźni, dobrym sąsiedztwie i współpracy*[773]. Dokument przewidywał stworzenie warunków dla utworzenia jednolitej przestrzeni gospodarczej, koordynację polityki finansowej i celnej, a także otwartość granic i zniesienie kontroli granicznych. W *Traktacie* ujęto również współpracę dotyczącą krajowych systemów energetycznych, transportowych i komunikacyjnych oraz telekomunikacji i informatyki. Ponadto, każda ze Stron zadeklarowała, że powstrzyma się od udziału lub wspierania jakichkolwiek działań skierowanych przeciwko drugiej Stronie i zobowiązuje się nie zawierać żadnych traktatów skierowanych przeciwko drugiej Stronie. Żaden z sygnatariuszy nie pozwoli również na wykorzystywanie swojego terytorium ze szkodą dla bezpieczeństwa drugiej Strony[774]. Rok później prezydenci obu państw podpisali *Traktat o utworzeniu Związku Rosji i Białorusi*[775]*,* który zakładał utworzenie jednej przestrzeni gospodarczej oraz stopniowe przejście do jednolitego ustawodawstwa. Strony zgodziły się także na ujednolicenie polityki zagranicznej, kwestii zapewnienia bezpieczeństwa, zwalczania przestępczości i ochrony granic państwowych[776].

W lipcu 1999 r. Aleksander Łukaszenko zaproponował zmiany w Związku. Chciał, aby nowa struktura uwzględniała stanowiska prezydenta i wiceprezydenta (to pierwsze miałoby przypaść Jelcynowi, to drugie jemu samemu). Dodatkowo Mińsk proponował utworzenie wspólnego rządu, parlamentu, budżetu i sił zbrojnych. Zgodnie z rosyjską konstytucją w razie dymisji lub śmierci prezydenta funkcję głowy państwa przejmuje premier. Łukaszenko zaproponował zmianę, aby był to wiceprezydent Państwa Związkowego i w związku z tym zostałby on formalnym spadkobiercą Borysa Jecyna. Jelcyn, wsparty przez premiera Siergieja Stiepaniszyna nie zgodził się na taką zmianę[777]. Niemniej jednak 8 grudnia 1999 r. w Moskwie Borys Jelcyn (po trzech tygodniach podał się do dymisji i przekazał władzę premierowi

[772] J. Grabowiecki, M. Fiedorczuk, *Procesy integracyjne w gospodarce światowej. Obszar byłego Związku Radzieckiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 38.
[773] *Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Беларусь*, https://soyuz.by/dogovor-o-druzhbe-dobrososedstve-i-sotrudnichestve-mezhdu-rossiyskoy-federaciey-i-respublikoy-belarus, [dostęp: 21.07.2023].
[774] Tamże, art. 4–12.
[775] *Договор об образовании сообщества России и Беларуси*, https://soyuz.by/dogovor-ob-obrazovanii-soobshchestva-rossii-i-belarusi-utratil-silu-v-sootvetstvii-so-statey-70-chast-1-dogovora-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva, [dostęp: 21.07.2023].
[776] Tamże, art. 4–7.
[777] M. Potocki, *Prawdziwie słowiańska integracja. Jakie były losy bliskich relacji białorusko-rosyjskich*, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1491884,relacje-bialorusko-rosyjskie-kreml-lukaszenka.html, [dostęp: 21.07.2023].

Putinowi) i Aleksander Łukaszenko podpisali *Traktat o utworzeniu Państwa Związkowego*[778] (wszedł w życie 26 stycznia 2000 r. po ratyfikacji przez parlamenty obu krajów[779]). Do celów Państwa Związkowego zaliczono między innymi:

a) prowadzenie skoordynowanej polityki zagranicznej i obronnej;
b) stworzenie jednolitej przestrzeni gospodarczej;
c) utworzenie jednolitego systemu prawnego państwa demokratycznego;
d) zapewnienie bezpieczeństwa Państwa Związkowego i zwalczanie przestępczości;
e) umacnianie pokoju, bezpieczeństwa i wzajemnie korzystnej współpracy w Europie i na świecie, rozwój Wspólnoty Niepodległych Państw.

Najwyższym organem Państwa Związkowego jest Najwyższa Rada Państwa. W jego skład wchodzą głowy państw, szefowie rządów, szefowie izb parlamentów Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej. W posiedzeniach Najwyższej Rady Państwa uczestniczą także Prezes Rady Ministrów, Przewodniczący izb parlamentu, Prezes Sądu Państwa Związkowego. Przewodniczący Najwyższej Rady Państwa pełni swoją funkcję na zasadzie rotacji, chyba że strony uzgodnią inaczej. Obecnie funkcję tę pełni Aleksander Łukaszenko[780].

Proces integracji w ramach Państwa Związkowego nasilił się od lat 2007–2008 r., kiedy to prezydenci Rosji i Białorusi rozważali uprzednio przygotowane trzy wersje konstytucji, utworzenie organów ponadnarodowych, a także wybór Prezydenta Związku[781]. Jednak w związku z pojawiającymi się sprzecznościami gospodarczymi i politycznymi proces integracji obu państw postępował powoli i w 2010 r., w związku z istotnymi komplikacjami w stosunkach Rosji z Białorusią oraz nieporozumieniami pomiędzy głowami państw, integracja praktycznie została zatrzymana.

Pomimo przejściowych kryzysów we wzajemnych relacjach oficjalna propaganda podkreślała bliskie relacje łączące oba państwa, gdyż „(…) dla Rosjan i elit rosyjskich Białorusini, podobnie jak Ukraińcy, to jeden naród, połączony nie tylko wspólnotą kulturową i językową, ale także wspólną historią"[782]. Jak zaznacza Anna Czyż w tym czasie „(…) reżim Łukaszenki do perfekcji opanował sztukę wykorzystywania geopolitycznych i wojskowych interesów Rosji do pozyskiwania gospodarczego wsparcia Moskwy w rożnej postaci. Zmuszony jest on do lawirowania pomiędzy okresowymi kryzysami we wzajemnych

[778] *Договор о создании Союзного государства*, https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva, [dostęp: 21.07.2023].
[779] *О Союзном государстве*, https://soyuz.by/o-soyuznom-gosudarstve, [dostęp: 21.07.2023].
[780] *Высший Государственный Совет Союзного государства*, https://soyuz.by/vysshiy-gosudarstvennyy-sovet-soyuznogo-gosudarstva, [dostęp: 21.07.2023].
[781] *Москва и Минск обсудят три плана объединения. На повестке - возможность Путина возглавить Союзное государство*, https://www.newsru.com/russia/11dec2007/souz.html, [dostęp: 21.07.2023].
[782] M. Kaszuba, *W uścisku Moskwy. Obszar poradziecki*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2017, s. 131.

stosunkach a demonstracyjnym zacieśnianiem relacji”[783]. Rząd Białorusi 3 września 2019 r. przedstawił do zatwierdzenia prezydentowi Aleksandrowi Łukaszence projekt programu działań na rzecz integracji, natomiast 6 września tego samego roku premierzy Białorusi i Rosji Siergiej Rumas i Dmitrij Miedwiediew parafowali program integracji obu krajów[784]. Do 8 listopada 2019 r. rządy Białorusi i Rosji uzgodniły 16 z 31 map drogowych opracowanych w ramach integracji gospodarczej obu krajów[785]. Do przyśpieszenia praz w przedmiotowym zakresie zmusił Łukaszenkę kryzys po wyborach prezydenckich 9 sierpnia 2020 r. Na Łukaszenkę głosowało 80,1% wyborców, podczas gdy jego główną konkurentkę Swiatłanę Cichanouską – 10% przy frekwencji 84,28%[786].

Kraje zachodnie odmówiły uznania wyników wyborów na Białorusi. Unia Europejska ogłosiła przygotowania do nałożenia sankcji na szereg urzędników republiki za przemoc, represje i fałszowanie wyników głosowania[787]. Z kolei Rosja jako jedna z pierwszych uznała te wyniki, a Władimir Putin wysłał Aleksandrowi Łukaszence depeszę gratulacyjną. Putin wyraził w niej nadzieję, że działania Łukaszenki „przyczynią się do dalszego rozwoju wzajemnie korzystnych stosunków rosyjsko-białoruskich we wszystkich obszarach, pogłębienia współpracy w ramach Państwa Związkowego, budowania procesów integracyjnych poprzez Euroazjatycką Unię Gospodarczą i WNP, a także powiązań wojskowo-politycznych”[788]. Według Kamila Kłysińskiego zawarta w depeszy sugestia o potrzebie pogłębienia integracji obu państw w ramach Państwa Związkowego mogła stanowić zapowiedź wznowienia już jesienią 2020 r. groźnych dla białoruskiej suwerenności negocjacji dotyczących unifikacji systemów prawnych obu państw[789]. Podczas rozmowy telefonicznej obu prezydentów 16 sierpnia 2020 r. strona rosyjska potwierdziła gotowość udzielenia niezbędnej pomocy w oparciu o Traktat o Państwie Związkowym i za pośrednictwem Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ).

Premier Federacji Rosyjskiej Michaił Miszustin 3 września 2020 r. złożył wizytę w Mińsku, gdzie spotkał się prezydentem Aleksandrem Łukaszenką. Podczas spotkania Michaił Miszustin

[783] A. Czyż, *Obszar poradziecki…*, dz. cyt., s. 116.
[784] *Медведев и Румас согласовали программу интеграции*, https://sputnik.by/20190906/Medvedev-i-Rumas-soglasovali-programmu-integratsii-1042646715.html, [dostęp: 21.07.2023].
[785] *Почему Беларусь и Россия не подписали дорожные карты интеграции*, https://eurasia.expert/pochemu-belarus-i-rossiya-ne-podpisali-dorozhnye-karty-integratsii, [dostęp: 21.07.2023].
[786] *ЦИК утвердил итоги выборов: Президентом избран Лукашенко*, https://www.belta.by/politics/view/tsik-utverdil-itogi-vyborov-prezidentom-izbran-lukashenko-402858-2020, [dostęp: 21.07.2023].
[786] *Belarus: EU imposes sanctions for repression and election falsification*, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/02/belarus-eu-imposes-sanctions-for-repression-and-election-falsification, [dostęp: 22.07.2023].
[787] *Путин поздравил Лукашенко с победой*, https://www.interfax.ru/world/721059, [dostęp: 22.07.2023].
[788] *Как развивались отношения России и Белоруссии после выборов в республике в 2020 году*, https://tass.ru/info/9447955, [dostęp: 22.07.2023].
[789] K. Kłysiński, *Obywatele przeciwko reżimowi – Białoruś po wyborach prezydenckich*, „Analizy OSW” 2020, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-08-12/obywatele-przeciwko-rezimowi-bialorus-po-wyborach-prezydenckich, [dostęp: 22.07.2023].

potwierdził wsparcie Federacji Rosyjskiej dla suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej republiki. Z kolei Aleksander Łukaszenko stwierdził, że Rosja nie odwróciła się od swojego sojusznika i pomogła ustabilizować sytuację[790]. W konsekwencji Łukaszenko skupiony na przywracaniu pełnej kontroli nad sytuacją wewnętrzną podjął ryzyko ograniczenia dialogu z Zachodem i tym samym osłabił swoją pozycję negocjacyjną wobec Moskwy. Tym samym Rosja otrzymała skuteczny instrument nacisku na Białoruś pozwalający jej kontrolować sposób prowadzenia przez białoruskie władze polityki zagranicznej i wewnętrznej. Rosja, angażując się w rozwiązanie kryzysu politycznego na Białorusi pokazuje, że jest państwem prowadzącym konstruktywną politykę, której celem jest stabilizacja regionalna[791].

Kolejnym krokiem w procesie pogłębiającej się integracji politycznej, wojskowej i gospodarczej między Białorusią a Rosją było podpisanie przez prezydentów obu państw dekretu dotyczącego głównych kierunków realizacji postanowień *Traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego na lata 2021–2023*[792]. Realizacja postanowień *Traktatu* nabrała konkretnego kształtu wraz z zatwierdzeniem dokumentu integracyjnego przez Władimira Putina i jego podpisaniem przez Aleksandra Łukaszenkę w dniu 4 listopada 2021 r., podczas zdalnego posiedzenia Najwyższej Rady Państwa. Dokument ten zawiera 28 programów integracyjnych, obejmujących najważniejsze obszary współpracy rosyjsko-białoruskiej[793]. Na tym samym posiedzeniu przyjęto także *Doktrynę wojenną Państwa Związkowego*[794]. W opinii Anny Marii Dyner świadczy to o pogłębiającej się politycznej i gospodarczej zależności Białorusi od Rosji „(...) oraz przypieczętowuje rosyjską kontrolę wojskową nad tym państwem, co będzie niekorzystnie oddziaływało na środowisko bezpieczeństwa w regionie"[795].

Na płaszczyźnie politycznej oba państwa, pomimo bliskiej współpracy, zachowują odrębność. Przykładem może być odmowa uznania aneksji Krymu. Tezę tę również potwierdzają zapisy *Głównych kierunków realizacji postanowień Traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego na lata 2021–2023*, w których temu obszarowi nie poświęcono żadnego z programów integracyjnych. Niemniej jednak treść Wspólnego oświadczenia Premiera Federacji Rosyjskiej i Premiera Republiki Białorusi w sprawie obecnego rozwoju i dalszych kroków w kierunku pogłębienia procesów integracyjnych w ramach Państwa Związkowego.

[790] A. Dyner, J. Benedyczak, *Białoruś–Rosja: w kierunku stopniowej integracji*, „Biuletyn PISM" 2020, nr 200, s. 1.
[792] *Декрет Высшего Государственного Совета Союзного Государства 4 ноября 2021 г. № 6 Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы*, https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022, [dostęp: 23.07.2023].
[793] *Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства*, http://government.ru/news/43234, [dostęp: 23.07.2023].
[794] *Постановление от 4 ноября 2021 г. № 5 О Военной доктрине Союзного государства*, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/document/1899, [dostęp: 23.07.2023].
[795] A. M. Dyner, *Rosja i Białoruś – pogłębiająca się integracja*, „Biuletyn" PISM 2021, nr 83, s. 1.

W dokumencie tym Strony podkreślają, że ich zamiarem jest wzmocnienie wspólnych wysiłków na rzecz pogłębienia procesów integracyjnych w ramach budowania Państwa Związkowego[796].

Analizując procesy integracyjne na płaszczyźnie politycznej należy zgodzić się z opinią białoruskiego politologa Alaksandra Kłaskouskiego, że „(…) nie istnieje samodzielna polityka zagraniczna Białorusi, Łukaszenka i jego reżim w tej kwestii idą, gdzie każe Kreml. De facto Rosja już zmiażdżyła białoruską suwerenność, tnie ją na kawałki i przeżuwa"[797]. Łukaszenko w tym związku uważany jest za wasala lub marionetkę, a Białoruś zajmuje w nim pozycję podrzędną. Moskwa jest zainteresowana kontynuacją białoruskiej, konfrontacyjnej polityki wobec Zachodu, co jest elementem dynamizującym trwałe uzależnienia od niej Białorusi.

4.2.4. Mołdawia

Upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich postawił Mołdawię, podobnie jak inne republiki wchodzące w jego skład, przed dylematem wyboru modelu rozwoju cywilizacyjnego. Była to niewątpliwie szansa na budowę niepodległego państwa. Wybór ten nie był jednak oczywisty, gdyż Mołdawia leży na pograniczu świata cywilizacji słowiańskiej, łacińskiej i islamskiej. Jak zauważa Stanisław Bieleń, tożsamość każdego podmiotu społecznego jest wypadkową złożonych procesów i uwarunkowań i nie jest to wartość ani cecha dana raz na zawsze[798]. W literaturze przedmiotu występuje pewna dychotomiczność postrzegania tych procesów w odniesieniu do Mołdawii. Z jednej strony mówi się o imponującej drodze jaką przeszła ta republika od chwili ogłoszenia niepodległości[799], natomiast z drugiej wskazuje się, że nie wykorzystała ona swej szansy po upadku Związku Radzieckiego[800].

Mołdawia ogłosiła niepodległość 27 sierpnia 1991 r. Nie ulega wątpliwości, że w tym okresie była ona w sferze wpływów Moskwy, przystępując 21 grudnia 1991 r. do Wspólnoty Niepodległych Państw. Działania WNP w latach 2014–2022 zostały scharakteryzowane w części poświęconej Wspólnocie. Unia Europejska od 2009 r. stara się zniwelować wpływy

[796] *Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства*, http://government.ru/news/43234, [dostęp: 23.07.2023].
[797] *Analiza: czym jest dziś „Państwo Związkowe" Białorusi i Rosji?*, https://studium.uw.edu.pl/analiza-czym-jest-dzis-panstwo-zwiazkowe-bialorusi-i-rosji, [dostęp: 23.07.2023].
[798] S. Bieleń, *Tożsamość uczestników stosunków międzynarodowych*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 154.
[799] P. Świeżak, *Mołdawia w europejskiej polityce bezpieczeństwa. Kontekst regionalny*, [w:] *Mołdawia i Unia Europejska. Od współpracy do integracji*, red. B. Piskorska, M. Kosienkowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, s. 65.
[800] J. Solak, *Mołdawia Republika na trzy pęknięta. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu" o Naddniestrze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 9.

rosyjskie w Mołdawii. Przewagą dla rosyjskich działań ma być powołane w 2009 r. Partnerstwo Wschodnie, którego celem jest pogłębienie relacji politycznych i gospodarczych oraz wspieranie trwałych procesów reform w Armenii, Azerbejdżanie, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainie[801]. Kolejnym krokiem w kierunku uniezależnienia się Kiszyniowa od Moskwy było podpisanie 27 czerwca 2014 r. *Umowy stowarzyszeniowej* z Unią Europejską. Parlament Republiki Mołdawii ratyfikował *Umowę* 2 lipca 2014 r., natomiast Parlament Europejski w dniu 13 listopada 2014 r.[802] Należy podkreślić, że *Umowa* dotyczy całego, uznanego przez społeczność międzynarodową terytorium Republiki Mołdawii, w tym również Naddniestrza. Jednocześnie europosłowie wezwali Rosję do pełnego poszanowania integralności terytorialnej Republiki Mołdawii i jej europejskich aspiracji[803].

Sytuacja polityczna Mołdawii w tamtym okresie odzwierciedlała problemy tożsamościowe tego małego kraju. Rząd premiera Pavla Filipa (2016–2019) deklarował chęć zbliżenia do struktur zachodnich, twierdząc, że „(…) Partnerstwo Wschodnie jest dla nas najważniejszą platformą kontaktów z UE. Musimy jednak widzieć wyraźną perspektywę, ku czemu ono ma prowadzić"[804]. W tym samym czasie prezydent Igor Dodon (2016–2019) przejawiał prokremlowskie sympatie. W maju 2017 r. na spotkaniu z przewodniczącym rosyjskiej Dumy Państwowej Wiaczesławem Wołodinem Dodon zapewnił, że Mołdawia kategorycznie nie chce przystąpić do NATO i zamierza zachować neutralność. Stwierdził on, że „aktualnie staramy się wypracować nowe stanowisko – nie proeuropejskie, nie proamerykańskie, lecz promołdawskie"[805]. W tym okresie Mołdawia starała się również manifestować niezależność, czego przykładem może być wydalenie w maju 2017 r. rosyjskich dyplomatów oskarżanych o działanie na szkodę państwa[806].

Kamieniem milowym we współczesnej historii Mołdawii jest uzyskanie, wraz z Ukrainą, 23 czerwca 2022 r, na szczycie Rady Europejskiej (RE) statusu kandydata do UE[807]. Unia oczekuje od Mołdawii między innymi kontynuacji rozpoczętej reformy wymiaru sprawiedliwości, ograniczenia wpływów na życie gospodarcze i polityczne środowisk

[801] *Eastern Partnership*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en, [dostęp: 26.07.2023].
[802] *Implementation of the Association Agreement*, https://mfa.gov.md/en/content/implementation-association-agreement, [dostęp: 26.07.2023].
[803] *Parlament Europejski poparł umowę stowarzyszeniową z Mołdawią*, https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20141110IPR78124/parlament-europejski-poparl-umowe-stowarzyszeniowa-z-moldawia, [dostęp: 26.07.2023].
[804] *Premier Mołdawii: UE powinna oferować nam członkostwo*, https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/1780942,Premier-Moldawii-UE-powinna-oferowac-nam-czlonkostwo, [dostęp: 26.07.2023].
[805] *Президент Молдавии назвал категорически неприемлемым вступление страны в НАТО*, https://www.kommersant.ru/doc/3293265, [dostęp: 26.07.2023].
[806] K. Całus*, Napięcia mołdawsko-rosyjskie,* https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-05-31/napiecia-moldawsko-rosyjskie, [dostęp: 26.07.2023].
[807] *Moldova*, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/moldova, [dostęp: 26.07.2023].

oligarchicznych, walki z korupcją oraz ochrony praw człowieka. Potwierdzenie perspektywy członkowskiej było jednym z priorytetów prowadzącej prozachodnią politykę Maii Sandu, która wygrała wybory 15 listopada 2020 r., otrzymując 57,72% głosów. Nadanie Mołdawii statusu kandydata do UE to sukces rządzącej tym krajem proeuropejskiej Partii Działania i Solidarności (PAS), która uczyniła z integracji europejskiej jeden z kluczowych elementów programu politycznego. Z perspektywy władz uzyskanie statusu kandydata powinno zakotwiczyć Mołdawię w strukturach zachodnich i utrudnić ewentualną reorientację kursu w polityce zagranicznej. Nie ulega wątpliwości, że duży wpływ na pozytywną decyzję RE miała zmiana sytuacji politycznej w Europie po inwazji Rosji na Ukrainę. Jest to również sygnał dla Moskwy, że w UE nie ma zgody na tworzenie przez Kreml strefy wpływów w Europie[808]. Mołdawia również jednoznacznie potępiła rosyjską inwazję na Ukrainę i zadeklarowała chęć pomocy uchodźcom. Mołdawia nieoficjalnie przystąpiła także do zachodnich sankcji przeciw Rosji. Nie udzieliła Rosji pomocy w obchodzeniu blokady SWIFT i pośredniczenia w wymianie euro na ruble przez zachodnie firmy płacące za rosyjski gaz. Kiszyniów zamknął również swoją przestrzeń powietrzną, a następnie otworzył ją jedynie w kierunku Rumunii, co wykluczyło z niej rosyjskie statki powietrzne. Nieformalny charakter podejmowanych działań jest wynikiem obawy przed retorsjami Moskwy, zwłaszcza w kontekście dostaw gazu[809]. Także władze separatystycznego Naddniestrza zapewniają o swych pokojowych zamiarach. Niemniej jednak wojska rosyjskie przebywające na terytorium Naddniestrza są jednak poza ich kontrolą, co może budzić obawy o możliwe wciągnięcie regionu w wojnę[810].

Truizmem jest stwierdzenie, że wspieranie „zamrożonych konfliktów" i quasi-państw nieuznawanych przez wspólnotę międzynarodową jest w polityce rosyjskiej formą walki o wpływy i kontrolę obszaru poradzieckiego[811]. Jednym z takich obszarów jest Naddniestrze. Naddniestrzańska Republika Mołdawska powstała w wyniku konfliktu pomiędzy ruchem narodowym wspierającym ideę zjednoczenia Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z Rumunią a ruchem państwotwórczym ludności rosyjskojęzycznej, zamieszkującej lewobrzeżną część Mołdawskiej SRR. W dniu 28 sierpnia 1991 r. ogłosiła ona niepodległość jako Naddniestrzańska Republika Mołdawska[812]. Efektem tych działań była tak

[808] K. Nieczypor, K. Całus, *Początek długiej drogi. Ukraina i Mołdawia kandydatami do UE*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-06-24/poczatek-dlugiej-drogi-ukraina-i-moldawia-kandydatami-do-ue, [dostęp: 26.07.2023].
[809] *Ostrożna postawa Mołdawii i separatystycznego Naddniestrza wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, „Komentarz PISM" 2022, nr 80, https://www.pism.pl/publikacje/ostrozna-postawa-moldawii-i-separatystycznego-naddniestrza-wobec-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine, [dostęp: 26.07.2023].
[810] *Mołdawia wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, „Komentarz PISM" 2022, nr 23, https://www.pism.pl/publikacje/moldawia-wobec-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine, [dostęp: 26.07.2023].
[811] J. Potulski, *Quasi państwa na obszarze poradzieckim – Naddniestrze w rosyjskiej polityce zagranicznej*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe" 2018, t. 16, s. 106.
[812] A. Czyż, *Obszar poradziecki..*, dz. cyt., s. 150.

zwana „wojna pięciomiesięczna" trwająca od 1 marca do 21 lipca 1992 r. Zakończyło ją, a w zasadzie zawiesiło w próżni *Porozumienie o zasadach pokojowego rozwiązania konfliktu zbrojnego w regionie Naddniestrza Republiki Mołdawii* z dnia 21 lipca 1992 r.[813] podpisane przez prezydenta Rosji Borysa Jelcyna oraz prezydenta Mołdawii Mircea Snegura, co zainicjowało negocjacje nad politycznym uregulowaniem konfliktu[814]. Na podstawie powyższego dokumentu rosyjskie siły pokojowe zostały wprowadzone w strefę konfliktu naddniestrzańskiego.

Konflikt rosyjsko-ukraiński w 2014 r. rozbudził nadzieje Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej na rozwiązanie problemu i integrację z Federacją Rosyjską. Prezydent Naddniestrza Jewgienij Szewczuk (2011–2016) podczas spotkania z wicepremierem Rosji Dmitrijem Rogozinem 9 maja 2014 r. podkreślił, że „ziemia naddniestrzańska ponad dwieście lat temu weszła w skład Imperium Rosyjskiego"[815]. Tego samego dnia podczas defilady z okazji Dnia Zwycięstwa w Tyraspolu podkreślił, że Naddniestrze powinno zostać uznane na arenie międzynarodowej, a następnie zostać częścią Federacji Rosyjskiej. Rosja odrzuciła jednak taką możliwość[816]. W sierpniu 2017 r. Mołdawia zwróciła się do ONZ o włączenie kwestii wycofania rosyjskich sił pokojowych z Naddniestrza do porządku obrad 72. sesji Zgromadzenia Ogólnego argumentując, że obecność rosyjskiego personelu wojskowego „stanowi zagrożenie dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa"[817]. W dniu 22 czerwca 2018 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło uchwałę *W sprawie całkowitego i bezwarunkowego wycofania obcych sił zbrojnych z terytorium Republiki Mołdawii*. Przedstawiciel Federacji Rosyjskiej przy ONZ zaznaczył, że według niego uchwała oznacza wycofanie żołnierzy wchodzących w skład sił pokojowych, co „jest sprzeczne z trwającymi pod auspicjami OBWE wysiłkami na rzecz rozwiązania problemu Naddniestrza"[818]. W sierpniu 2019 r. Minister Obrony Federacji Rosyjskiej Siergiej Szojgu odmówił wycofania wojsk rosyjskich z tego terytorium. Jego zdaniem misja powierzona siłom pokojowym w tym regionie była realizowana pomyślnie i „(…) być może w całej historii

[813] *Соглашение „О принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе РМ" от 21 июля 1992 года,* https://gov.md/sites/default/files/1992-07-21-ru-moscow-agr_on_principles_of_peaceful_settlem_0.pdf, [dostęp: 26.07.2023].
[814] K. Całus, M. Kosienkowski, P. Oleksy, J. Pieńkowski, R. Rajczyk, *Naddniestrze. Historia-Polityka-Gospodarka*, EastWest Analytics, Poznań 2014, s. 22.
[815] K. Całus, *Naddniestrze wobec perspektywy aneksji przez Rosję*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/naddniestrze-wobec-perspektywy-aneksji-przez-rosje, [dostęp: 26.07.2023].
[816] B. Koszel, *Unia Europejska i zapomniany konflikt o Naddniestrze*, „Politeja" 2020, nr 6 (69), s. 161–181.
[817] *Молдавия попросила Генассамблею ООН обсудить вывод российских миротворцев из Приднестровья*, https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4499059, [dostęp: 26.07.2023].
[818] *ООН призывает РФ вывести войска из Приднестровья*, www.dw.com/ru/генассамблея-оон-приняла-резолюцию-о-выводе-российских-войск-из-приднестровья/a-44356658, [dostęp: 26.07.2023].

utrzymywania pokoju na dużą skalę jest to pierwsze udane doświadczenie w zaprowadzaniu pokoju. Uważamy, że ten format się usprawiedliwia"[819].

Sposób działania Federacji Rosyjskiej wobec Mołdawii na przestrzeni lat ulegał zmianom. Sfera polityczno-militarna widoczna była widoczna podczas prezydentury Borysa Jelcyna, który kładł nacisk na reintegrację państw poradzieckich. Natomiast Putin we wzajemnych relacjach postawił na kwestie gospodarcze, a zwłaszcza energetyczne. Moskwa stosowała politykę „kija i marchewki" poprzez zachęty w postaci preferencyjnych cen sprzedaży surowców energetycznych, jednocześnie wykorzystując sankcje ekonomiczne i zakaz importu mołdawskich towarów[820]. Analizując sytuację w Mołdawii w latach 2014–2022 należy przyjąć, że Mołdawia była elementem rosyjskiej polityki odbudowy wizerunku imperialnego na świecie. Dążenie tego państwa do członkostwa w UE wraz z jego położeniem w korytarzu prowadzącym na Bałkany sprawia, że FR postrzega swoje interesy w tym rejonie jako potencjalnie zagrożone. Niemniej jednak, realizacja celu strategicznego Federacji Rosyjskiej w obecnej sytuacji międzynarodowej, polegającego na rozwoju współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi WNP oraz dalsze wzmacnianie struktur integracyjnych, w przypadku Mołdawii jest niemożliwa. Obecna polityka prowadzona przez Mołdawię stawia ją w szeregu państw, których dążenia i aspiracje są sprzeczne z imperialnymi ambicjami Rosji.

4.2.5. Państwa bałtyckie

Po rozpadzie Związku Radzieckiego republiki nadbałtyckie odmówiły przystąpienia do WNP i obrały kierunek prozachodni. Z kolei Rosja dążyła do utrzymania w nich swoich wpływów stosując cały katalog instrumentów, do których Joanna Hyndle-Hussein zalicza przede wszystkim blokady surowcowe, zawyżanie cen gazu, korupcję elit politycznych oraz wysoką aktywność rosyjskich służb specjalnych[821]. Podkreśla ona, że powiązania gospodarcze i infrastrukturalne republik bałtyckich z Rosją nie sprzyjały szybkiej integracji z Europą Zachodnią. Niemniej jednak Rosja nie była w stanie zablokować ich wstąpienia w 2004 r. do NATO i Unii Europejskiej.

W 2014 r. Federacja Rosyjska rozpoczęła eskalowanie napięć w regionie bałtyckim. We wrześniu tego roku uprowadzono z terytorium Estonii do Rosji estońskiego oficera wywiadu i oskarżono go o szpiegostwo. Był to jeden z najbardziej niebezpiecznych

[819] *Шойгу заявил, что Россия не ставит под вопрос прекращение миротворчества в Приднестровье*, https://tass.ru/armiya-i-opk/6795454, [dostęp: 26.07.2023].
[820] I. Topolski, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 322.
[821] J. Hyndle-Hussein, *Państwa bałtyckie wobec konfliktu na Ukrainie*, „Komentarze OSW" 2015, nr 158, s. 1.

przypadków złamania prawa międzynarodowego przez Federację Rosyjską, gdyż naruszono integralność terytorialną państwa, należącego do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Porwanie oficera miało miejsce w dniu przyjęcia przez NATO deklaracji z Newport o wzmocnieniu zdolności obronnych Sojuszu Północnoatlantyckiego. Działanie to może być więc postrzegane jako demonstracja siły Moskwy wobec państw NATO w Europie Środkowo-Wschodniej i tym samym próba ich zastraszenia[822]. W 2016 r. służby specjalne Litwy, Łotwy i Estonii wskazują na zwiększenie działalności wywiadowczej Rosji na ich terytoriach. Działalność Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji (FSB) polega na rozpoznaniu pogranicza. Zauważono również współdziałanie FSB z jej białoruskim odpowiednikiem[823]. Analizując powyższe działania należy podkreślić rosyjską gotowość do ryzykownych posunięć oraz ciągłe poszerzanie zbioru instrumentów nacisku na państwa bałtyckie w kontekście ingerencji w ich sprawy wewnętrzne.

Zgodnie z zapisami zawartymi w dokumentach Rosja nie zakłada powrotu państw nadbałtyckich do jej strefy wpływów. Celem Moskwy jest wykorzystanie ich do wywierania nacisku na szereg innych aktorów środowiska międzynarodowego, w tym na Stany Zjednoczone, NATO, Unię Europejską, państwa nordyckie (np. Finlandię i Szwecję), a nawet Białoruś. Rosja postrzega niepodległość państw bałtyckich i ich aktywną rolę w NATO i UE za zagrożenie dla własnego bezpieczeństwa. Najsilniejszym czynnikiem łączącym państwa bałtyckie jest ich historyczne doświadczenie w stosunkach z Rosją, z czego wynika jednoznacznie negatywna ocena polityki Rosji wobec państw regionu. Obawy państw bałtyckich rodzi eskalacja działań przeciwko Ukrainie. Bezpośrednia rosyjska agresja na państwa północno–wschodniej flanki NATO jest mało prawdopodobna. Wyzwaniem dla państw nadbałtyckich jest możliwość wojny hybrydowej, poprzez którą Moskwa może osiągnąć zakładane cele przy wykorzystaniu instrumentów, które nie uruchomią zbiorowej obrony Sojuszu. Do celów takich należy zaliczyć przeciwdziałanie zwiększaniu obecności wojsk NATO w regionie, osłabianie zaufania państw członkowskich do bałtyckich elit politycznych oraz wpływanie na wyniki wyborów. Cele te mogą być skutecznie realizowane poprzez diasporę rosyjską i rosyjskojęzyczną.

[822] J. Palowski, *Estoński oficer porwany przez Rosjan skazany. „Naruszenie integralności NATO”*, [dostęp: 28.07.2023].
[823] *Wzrost zagrożenia rosyjskiego w raportach bałtyckich służb specjalnych*, „Komentarz PISM” 2016, nr 44, https://www.pism.pl/publikacje/Wzrost_zagro_enia_rosyjskiego_w_raportach_ba_tyckich_s_u_b_specjalnych, [dostęp: 28.07.2023].

4.3. Płaszczyzna gospodarcza

Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiego obszaru poradzieckiego na płaszczyźnie gospodarczej wymaga ustalenia celów polityki rosyjskiej zdefiniowanych w następujących dokumentach programowych:

e) orędziach prezydenta za lata 2014 – 2021[824];
f) strategii bezpieczeństwa narodowego z 2015 r.[825];
g) koncepcji polityki zagranicznej z 2016 r. [826]

Podobnie jak w przypadku płaszczyzny politycznej, na potrzeby niniejszego bilansu opracowano macierz celów gospodarczych. Tak zbudowana macierz pomoże określić, które cele w sferze gospodarczej są kluczowe dla poszczególnych państw lub ich grup. Należy podkreślić, że cele ulegają zmianom w zależności od kontekstu politycznego, wydarzeń międzynarodowych oraz sytuacji na rynkach gospodarczych. Poniżej przedstawiono macierz celów gospodarczych.

Tabela 4.6. Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie gospodarczej

Dokument	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
Orędzie prezydenta 2014	Rozszerzanie współpracy w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej.		Rozszerzanie współpracy w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej.	
Orędzie prezydenta 2015	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2016	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2018	Rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne.		Rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne.	
	Wzmacnianie stosunków zewnętrznych Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej		Wzmacnianie stosunków zewnętrznych Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej	

[824] *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023].
[825] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023].
[826] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

Dokument	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
Orędzie prezydenta 2020	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2021	Brak odniesień.			
Strategia bezpieczeństwa	Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Federacji Rosyjskiej i tworzenie sprzyjającego otoczenia biznesowego.			
	Zapobieganie dyskryminacji rosyjskich dostawców energii na rynkach zagranicznych.			
		Przeciwdziałanie podejmowanym próbom regulacji rynków energii.		
	Rozwój infrastruktury transportowej i wzrost poziomu skomunikowania transportowego Federacji Rosyjskiej, tworzenie korytarzy transportowych i multimodalnych węzłów transportowych i logistycznych.			
	Rozwój międzynarodowych kontaktów biznesowych, przyciąganie zagranicznych inwestycji i technologii, realizacja wspólnych projektów.			
	Poszerzanie rynków zbytu rosyjskich produktów.			
	Rozwój Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej w celu dalszej integracji.		Rozwój Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej w celu dalszej integracji.	
Koncepcja polityki zagranicznej	Wzmacnianie pozycji Rosji w systemie światowych stosunków gospodarczych, przeciwdziałanie dyskryminacji rosyjskich towarów, usług, inwestycji.			
	Rozwój regionalnej integracji gospodarczej zgodnie z rosyjskimi priorytetami.			
		Ochrona interesów narodowych przed nieprzyjaznymi działaniami gospodarczymi innych państw.		Ochrona interesów narodowych przed nieprzyjaznymi działaniami gospodarczymi innych państw.
	Zagwarantowanie dostaw surowców energetycznych, zapewnienie niezawodność ich tranzytu.			
	Pogłębianie i rozszerzanie integracji w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej.	Budowanie stabilnej i przewidywalnej współpracy z krajami UE na zasadach równości i wzajemnego poszanowania interesów. Kształtowanie wspólnej przestrzeni gospodarczej.	Pogłębianie i rozszerzanie integracji w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej.	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

Analiza powyższej macierzy wskazuje, że głównymi celami Rosji na płaszczyźnie gospodarczej w odniesieniu do europejskiej części obszaru poradzieckiego są:

a) rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne oraz rozszerzanie współpracy w jej ramach;
b) zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Federacji Rosyjskiej i tworzenie sprzyjającego otoczenia biznesowego;
c) wzmacnianie pozycji Rosji w systemie światowych stosunków gospodarczych, przeciwdziałanie dyskryminacji rosyjskich towarów, usług oraz inwestycji;
d) zagwarantowanie dostaw surowców energetycznych, zapewnienie niezawodność ich tranzytu;
e) zagwarantowanie dostaw surowców energetycznych, zapewnienie stabilności popyt na nie i niezawodność ich tranzytu;
f) budowanie stabilnej i przewidywalnej współpracy z krajami UE na zasadach równości i wzajemnego poszanowania interesów.

Zdaniem Agaty Włodkowskiej-Bagan Federacja Rosyjska, będąc kluczowym partnerem gospodarczym państw poradzieckich, wykorzystuje ten fakt do utrzymania zależności ekonomicznej i energetycznej oraz utworzenia wspólnej przestrzeni gospodarczej z dominującą pozycją Rosji. Takie działanie ma równoważyć wpływy Unii Europejskiej, która podważa pozycję Rosji na obszarze poradzieckim[827]. Tezę tę potwierdza analiza dokumentów doktrynalnych zobrazowana w powyższej macierzy. W związku z powyższym należy przyjąć, że głównym celem Federacji Rosyjskiej w omawianym obszarze jest rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG) w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne.

Eurazjatycka Unia Gospodarcza jest międzynarodową organizacją regionalnej integracji gospodarczej powstałą 1 stycznia 2015 r. na mocy *Traktatu o Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej*[828] w wyniku przekształcenia Unii Celnej i Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej. Państwami członkowskimi Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej są: Republika Armenii, Republika Białorusi, Republika Kazachstanu, Republika Kirgiska i Federacja Rosyjska. Głównymi celami traktatowymi Unii są:

a) tworzenie warunków dla stabilnego rozwoju gospodarek państw członkowskich w interesie podnoszenia poziomu życia ich ludności;
b) dążenie do utworzenia jednolitego rynku towarów, usług, zasobów kapitału i pracy w Unii;

[827] A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny" 2017, t. XIV, nr 3, s. 73–74.
[828] *Договор о Евразийском экономическом союзе*, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855, [dostęp: 29.07.2023].

c) kompleksowa modernizacja, współpraca i podnoszenie konkurencyjności gospodarek narodowych w gospodarce globalnej.

W opinii Jana Strzeleckiego EUG jest mechanizmem wzmacniającym rosyjskie wpływy w regionie oraz ma stanowić barierę dla integracji państw obszaru poradzieckiego z Zachodem. Nie ulega wątpliwości, że organizacja ta ma być projektem alternatywnym wobec UE[829]. Zdaniem Władimira Putina *Unia Eurazjatycka* „(…) to projekt mający na celu zachowanie tożsamości narodów, historycznej przestrzeni eurazjatyckiej w nowym stuleciu i nowym świecie. Integracja eurazjatycka jest szansą, aby cała przestrzeń poradziecka stała się niezależnym centrum globalnego rozwoju, a nie peryferiami Europy czy Azji"[830]. Status obserwatora od 14 maja 2018 r. posiada Mołdawia[831]. Uzyskanie tego statusu w wymiarze symbolicznym podkreśla zainteresowanie Kiszyniowa normalizacją stosunków z Rosją. Dla Rosji uzyskanie przez Mołdawię statusu państwa obserwatora jest również aktem symbolicznym, wskazującym, że EUG może się rozwijać w europejskiej przestrzeni poradzieckiej. EUG przyjęła *decyzję w sprawie strategicznych kierunków rozwoju euroazjatyckiej integracji gospodarczej do roku 2025* 11 grudnia 2020 r.[832] Jednym z kierunków rozwoju jest rozszerzanie Unii oraz intensyfikacja współpracy gospodarczej z zagranicą i organizacjami międzynarodowymi, w tym nawiązanie dialogu z Unią Europejską. W opinii autorów pozwoli to przekształcenie EUG w jeden z najważniejszych ośrodków rozwoju współczesnego świata.

Białoruska gospodarka jest zależna od rosyjskiej. Zależność ta jest budowana poprzez niższe ceny na surowce energetyczne oraz zorientowanie całych gałęzi eksportu na rosyjski rynek. 4 listopada 2021 r. Najwyższa Rada Państwa Związkowego przyjęła główne kierunki realizacji postanowień *Traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego na lata 2021-2023*[833] i 28 programów[834] szczegółowo opisujących ich realizację. Programy te mają na celu ujednolicenie prawa obu krajów w różnych obszarach gospodarki, warunków prowadzenia działalności gospodarczej, budowy wspólnych rynków finansowych i energetycznych,

[829] J. Strzelecki, *Eurazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu*, „Komentarze OSW" 2016, nr 195, s.1.
[830] *Да, евразийцы — мы? Поворот России к Востоку за национальной идентичностью*, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/postsoviet/da-evraziytsy-my-povorot-rossii-k-vostoku-za-natsionalnoy-identichnostyu/?sphrase_id=104347375, [dostęp: 29.07.2023].
[831] *Первый пошел. Что означает получение Молдовой статуса наблюдателя при ЕАЭС*, https://eurasia.expert/poluchenie-moldovoy-statusa-nablyudatelya-pri-eaes, [dostęp: 29.07.2023].
[832] *Решение Высшего Евразийского экономического совета от 11 декабря 2020 г. N 12 „О Стратегических направлениях развития евразийской экономической интеграции до 2025 года"*, https://www.alta.ru/tamdoc/20vr0012, [dostęp: 2.08.2023].
[833] *Декрет Высшего Государственного Совета Союзного Государства 4 ноября 2021 г. № 6 Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы*, https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022, [dostęp: 02.08.2023].
[834] *Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства*, http://government.ru/news/43234, [dostęp: 02.08.2023].

transportu, a także wspólnej polityki przemysłowej i rolnej. W opinii Putina na koniec 2022 r. Rosji i Białorusi udało się zrealizować ponad 60% z nich. Nadmienił również, że Rosja jest największym inwestorem w białoruskiej gospodarce z inwestycjami przekraczającymi 4 miliardy dolarów amerykańskich. Na rynku białoruskim reprezentowanych jest około 2,5 tys. firm z udziałem Rosji[835]. Na tym samym spotkaniu ustalono również też cenę gazu dla Białorusi na kolejne 3 lata. Pomimo nie podania jej do publicznej wiadomości należy założyć, że pozostanie ona na poziomie z 2022 r. tj. 128,5 dol. za 1000 m^3 gazu (na europejskich rynkach cena ta wynosi ok. 700 dolarów za 1000 metrów sześciennych[836]). Nie ujawniono również ceny ropy naftowej[837]. Według przewodniczącego Narodowego Komitetu Statystycznego Białorusi[838] od chwili powstania Państwa Związkowego obroty handlowe między Rosją a Białorusią wzrosły 7-krotnie. Wkład Federacji Rosyjskiej w kształtowanie wolumenu handlu zagranicznego Republiki Białorusi w tym okresie nie spadł poniżej 45%, a w 2022 roku wyniósł prawie 60%. W 2022 r. obroty handlowe między Federacją Rosyjską a Republiką Białorusi wyniosły prawie 46 miliardów USD, co było rekordem, a saldo handlu towarami było dodatnie – 151 mln USD[839].

W obecnej sytuacji międzynarodowej Białoruś jest coraz bardziej uzależniona od relacji gospodarczych z Rosją, która de facto jest gwarantem utrzymania władzy przez obecny reżim białoruski. Dalsze pogłębianie integracji ekonomicznej obu państw spowoduje ekonomiczne wchłonięcie Białorusi, co będzie jednym z ostatnich kroków do całkowitego pozbawienia jej suwerenności.

Oprócz działań integracyjnych Moskwa stosuje wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego presję gospodarczą. Celem tych działań jest utrzymanie wpływów w regionie oraz ograniczenie aktywności podmiotów trzecich. Dobrym przykładem jest Mołdawia. Inwazja Rosji na Ukrainę spowodowała przyspieszenie procesu osłabiania rosyjskich wpływów w tym państwie. W opinii Jakuba Pieńkowskiego i Macieja Zaniewicza jednym z głównych narzędzi presji Moskwy na Kiszyniów jest dług za gaz. Krajowy operator MoldovaGaz kupuje od Gazpromu rocznie ok. 3 mld m^3. Co więcej, Gazprom kontroluje MoldovaGaz, mając w nim 51% udziałów. Natomiast kolejne 13%, jest w posiadaniu Mołdawskiej Republiki

[835] *Пресс-конференция по итогам российско-белорусских переговоров*, http://kremlin.ru/events/president/news/70148, [dostęp: 02.08.2023].
[836] *Gaz przebił kolejną barierę spadku. Wrócił do ceny sprzed wojny*, https://energia.rp.pl/gaz/art37723401-gaz-przebil-kolejna-bariere-spadku-wrocil-do-ceny-sprzed-wojny, [dostęp: 02.08.2023].
[837] A. M. Dyner, *Kolejny etap integracji Białorusi i Rosji*, „Biuletyn PISM" 2023, nr 2, s. 2.
[838] *Национальный статистический комитет Республики Беларусь*, https://www.belstat.gov.by.
[839] *Белстат*: *с момента создания Союзного государства товарооборот между РБ и РФ вырос в 7 раз*, https://soyuz.by/soyuznyy-biznes/belstat-s-momenta-sozdaniya-sg-tovarooborot-mezhdu-rb-i-rf-vyros-v-7-raz, [dostęp: 02.08.2023].

Naddniestrza. Gazprom przejął pakiet kontrolny w zamian za oddzielne księgowanie długu mołdawskiego (do 2021 r. ok. 0,7 mld USD) i naddniestrzańskiego (ok. 8 mld USD). Dług Naddniestrza jest tak duży, ponieważ region ten pobiera aż ok. 2 mld m^3 gazu importowanego przez MoldovaGaz (elektrownia Kuczurgan oraz huta i cementownia w Rybnicy zużywają około 1,8 mld m^3). Rosja w ten sposób subsydiuje Naddniestrze nie żądając zapłaty za dostarczony gaz, a jedynie doliczając go do długu. Równocześnie Rosja stoi na stanowisku, że rząd w Kiszyniowie, dążący do reintegracji państwa, powinien uznać całość zadłużenia powstałego na terytorium Mołdawii[840]. Również struktura elektroenergetyki uzależnia Mołdawię od Rosji, gdyż ok. 70% energii zapewnia należący do rosyjskiego koncernu elektrownia Kuczurgan. Co więcej znajduje się on na terytorium Naddniestrza[841].

W październiku 2021 r. Rosja wywołała kryzys energetyczny związany z zakończeniem umowy z Gazpromem, który podniósł ceny do 790 USD za 1000 m^3, wobec 550 USD we wrześniu. Jednocześnie spółka ograniczyła ciśnienie w gazociągach zaopatrujących Mołdawię do poziomu zagrażającego ich funkcjonowaniu. Podpisana 29 października 2021 r. pięcioletnia umowa z Gazpromem wiąże ceny indeksami ropy i gazu. Rosja będzie dostarczać Mołdawii 3 mld m^3 gazu rocznie, a jego cena w listopadzie 2021 r. wynosiła 450 dol. za tysiąc m^3[842]. Po agresji Rosji na Ukrainę Gazprom obniżał dostawy gazu do 5,7 mln m^3 dziennie, co stanowiło odpowiednio ok. 70%, 50% i 43% objętości zakontraktowanych na październik, listopad i grudzień 2022 r. Działania Rosji przyniosły skutek odwrotny od zamierzonego. W opinii Kamila Całusa „(…) dywersyfikacja dostaw gazu oraz pojawienie się możliwości importu energii elektrycznej z UE doprowadziły do wyraźnego wzrostu asertywności Mołdawii w stosunkach z separatystycznym Naddniestrzem”[843]. Z dużym prawdopodobieństwem należy założyć, że Mołdawia zdynamizuje proces odcinania się od rosyjskich wpływów nie tylko na płaszczyźnie gospodarczej.

Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na płaszczyźnie gospodarczej w procesie reintegracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 wskazuje, że główne cele strategiczne Rosji nie zostały osiągnięte. Rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej został zahamowany. Sytuację na niekorzyść EUG zmieniła agresja Rosji na Ukrainę w 2022 r. Niepewność funkcjonowania Unii we współpracy z Zachodem może

[840] J. Pieńkowski, M. Zaniewicz, *Kryzys gazowy w Mołdawii - przyczyny i konsekwencje*, „Biuletyn” PISM 2020, nr 202, s. 1.
[841] *Główna elektrownia w Mołdawii ogranicza dostawy prądu*, https://forsal.pl/biznes/energetyka/artykuly/8573172,moldawia-glowna-elektrownia-ogranicza-dostawy-pradu-cuciurgan.html, [dostęp: 02.08.2023].
[842] *Mołdawia podpisała nowy kontrakt z Gazpromem*, https://energetyka24.com/gaz/moldawia-podpisala-nowy-kontrakt-z-gazpromem, [dostęp: 02.08.2023].
[843] K. Całus, *Mniej strachu – więcej niezależności. Mołdawia wobec Rosji po roku wojny*, „Komentarze OSW” 2023, nr 490, s. 3.

w dłuższej perspektywie doprowadzić do procesów dezintegracyjnych. Będzie to spowodowane stagnacją współpracy pomiędzy państwami członkowskimi, brakiem poczucia stabilności politycznej i silną pozycją Rosji w Unii przy jej słabnącej pozycji w środowisku międzynarodowym. Reasumując, dalszy rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne jest obecnie niemożliwy. Zachodnie sankcje wobec Rosji doprowadziły do gwałtownego pogorszenia się jej sytuacji gospodarczej. Nie ulega wątpliwości, biorąc pod uwagę pozycję Rosji w Unii i zależności gospodarcze, że gospodarki pozostałych państw członkowskich osłabną, co może zrodzić konflikty wewnątrzunijne. W powyższym kontekście na atrakcyjności może zyskiwać chińska inicjatywa Pasa i Szlaku, która ma być sieć połączeń (handlowych, gospodarczych, politycznych, kulturalnych) pomiędzy zaangażowanymi państwami. Projekt ten może znacznie osłabić atrakcyjność i celowość współpracy w ramach EUG.

Celem integracji gospodarczej jest zwiększenie efektywności gospodarek, stymulowanie wzrostu gospodarczego, zwiększenie konkurencyjności na rynkach międzynarodowych oraz promowanie stabilności politycznej między uczestniczącymi państwami. Konflikt ukraiński wykluczył budowanie stabilnej i przewidywalnej współpracy z krajami UE na zasadach równości i wzajemnego poszanowania interesów oraz kształtowanie wspólnej przestrzeni gospodarczej. Nie ma również perspektyw do rozwoju międzynarodowych kontaktów biznesowych oraz przyciągania do Rosji zagranicznych inwestycji. Sankcje nałożone na FR spowodowały znaczne zmniejszenie jej dochodów. Jak wykazano na przykładzie Mołdawii Rosja nie gwarantuje również stabilnych dostaw surowców energetycznych.

4.4. Płaszczyzna militarna

Ocena efektywności oraz skuteczności działań podejmowanych przez Federację Rosyjską w kontekście realizacji przyjętych celów strategicznych wymaga uprzedniego ich zdefiniowania w oparciu o następujące dokumenty o charakterze doktrynalnym:

a) orędzia prezydenta za lata 2014 – 2021[844];
b) strategia bezpieczeństwa narodowego z 2015 r.[845];
c) koncepcja polityki zagranicznej z 2016 r. [846];

[844] *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023].
[845] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023].
[846] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

d) doktryna wojenna z 2014 r.[847]

Integracja na płaszczyźnie militarnej jest procesem łączenia sił zbrojnych różnych państw w celu zwiększenia ich zdolności wojskowych w celu realizacji wspólnych celów politycznych. Jak przyjęto w założeniach integracja militarna może obejmować między innymi wspólne ustalanie strategii i doktryn wykorzystania sił zbrojnych oraz wspólne szkolenia i ćwiczenia wojskowe. Na potrzeby niniejszego bilansu zbudowano, w oparciu o powyższe dokumenty, macierz celów strategicznych Federacji Rosyjskiej na płaszczyźnie militarnej.

Tabela 4.7. Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie militarnej

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	**Białoruś**	**Państwa nadbałtyckie**	**Mołdawia**	**Ukraina**
Orędzie prezydenta 2014	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2015	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2016	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2018	Utworzenie radarowego systemu ostrzegania przed atakiem rakietowym wzdłuż granic Rosji i neutralizacja zagrożeń, jakie pojawiają się w związku z rozmieszczeniem amerykańskiego globalnego systemu obrony przeciwrakietowej.			
	Dalszy rozwój Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.			
Orędzie prezydenta 2019	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2020	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2021	Dalszy rozwój Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.			
Strategia bezpieczeństwa	Strategiczne odstraszanie i zapobieganie konfliktom zbrojnym.			
	Dalszy rozwój Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.			
	Wzmocnienie stabilności regionalnej poprzez udział w procesach redukcji i ograniczania konwencjonalnych sił zbrojnych oraz opracowywanie i stosowanie środków budowy zaufania w dziedzinie militarnej.			

[847] *Военная доктрина Российской Федерации*, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.03.2023].

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
		Zapobieganie aktywności wojskowej sojuszu i zbliżania jego infrastruktury wojskowej do granic Rosji oraz przeciwdziałanie tworzeniu natowskiego systemu obrony przeciwrakietowej.		
Koncepcja polityki zagranicznej	Zapobieganie interwencjom wojskowym i innym formom interwencji stron trzecich naruszających normy prawa międzynarodowego, w szczególności zasadę suwerennej równości państw.			
	Dalszy rozwój Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.			
	Przestrzeganie międzynarodowych zobowiązań w zakresie kontroli zbrojeń.			
			Rozwiązanie problemu naddniestrzańskiego w oparciu o poszanowanie suwerenności, integralności i neutralności Republiki Mołdawii.	Uregulowanie konfliktów na obszarze poradzieckim.
		Rozwijanie współpracy w dziedzinie wojskowo-politycznej z UE.		
		Współpraca z NATO, ścisłe przestrzeganie zasad i norm prawa międzynarodowego.		
Doktryna wojenna	Zapobieganie konfliktom zbrojnym.			
	Zapewnienie obrony i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, a także interesów jej sojuszników.		Zapewnienie obrony i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, a także interesów jej sojuszników.	
	Neutralizacja niebezpieczeństw militarnych i zagrożeń militarnych.			
	Dalszy rozwój Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.			

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
	Zawieranie i realizacja porozumień w zakresie kontroli zbrojeń konwencjonalnych, a także wdrażanie działań na rzecz wzmocnienia wzajemnego zaufania.			
	Rozwój działań na rzecz utrzymania zdolności obronnych Państwa Związkowego zgodnie z *Doktryną Wojskową Państwa Związkowego*.	Przeciwdziałanie próbom osiągnięcia przez poszczególne państwa (grupy państw) przewagi militarnej poprzez rozmieszczanie strategicznych systemów obrony przeciwrakietowej.		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/ 9fa2a21b9d67d1f497 d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023], *Военная доктрина Российской Федерации*, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.03.2023].

Analiza przedstawionej macierzy pozwala stwierdzić, iż kluczowe cele Federacji Rosyjskiej w zakresie polityki militarnej wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego koncentrują się na następujących działaniach:

a) rozwijaniu Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym jako instrumentu współpracy wojskowo-politycznej w regionie;
b) wzmacnianiu potencjału obronnego Państwa Związkowego zgodnie z zapisami zawartymi w Doktrynie Wojskowej Państwa Związkowego;
c) dążeniu do rozwiązania kwestii naddniestrzańskiej przy poszanowaniu suwerenności, integralności terytorialnej oraz neutralnego statusu Republiki Mołdawii z jednoczesnym ustanowieniem specjalnego statusu dla regionu Naddniestrza;
d) przeciwdziałaniu ekspansji infrastruktury wojskowej Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w bezpośrednim sąsiedztwie granic Federacji Rosyjskiej oraz ograniczaniu rozwoju systemów obrony przeciwrakietowej zagrażających strategicznemu bezpieczeństwu państwa.

Rosja zamierza konsekwentnie przeciwdziałać wszelkim formom ingerencji zewnętrznej, w tym interwencjom zbrojnym, które naruszają zasady prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem zasady suwerennej równości państw. Równolegle, istotnym elementem rosyjskiej strategii jest umacnianie stabilności regionalnej poprzez udział w inicjatywach mających na celu redukcję i kontrolę konwencjonalnych sił zbrojnych, a także poprzez opracowywanie oraz implementację mechanizmów służących budowie wzajemnego zaufania w sferze bezpieczeństwa militarnego.

Z perspektywy Federacji Rosyjskiej kluczowym instrumentem współpracy w wymiarze militarnym pozostaje Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Pierwsza próba instytucjonalizacji współpracy wojskowej na obszarze poradzieckim miała miejsce 15 maja 1992 r., kiedy to w Taszkencie podpisano *Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym*[848], znany również jako *Traktat Taszkencki*. Sygnatariuszami porozumienia były Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan. W kolejnych miesiącach do układu przystąpiły: Azerbejdżan (24 września 1993 r.), Gruzja (9 września 1993 r.) oraz Białoruś (31 grudnia 1993 r.). Traktat wszedł w życie 20 kwietnia 1994 r. na okres pięciu lat z możliwością jego przedłużenia. W dniu 2 kwietnia 1999 r. prezydenci Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Rosji i Tadżykistanu podpisali protokół przedłużający ważność układu na kolejne pięć lat. Z decyzji o przedłużeniu wycofały się natomiast Azerbejdżan, Gruzja i Uzbekistan. Warto podkreślić, że w okresie największego zasięgu, Organizacja obejmowała dziewięć państw byłego Związku Radzieckiego, co czyniło ją, obok Wspólnoty Niepodległych Państw, najważniejszą strukturą integracyjną w przestrzeni poradzieckiej.

Traktat przewiduje, że w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, stabilności, integralności terytorialnej lub suwerenności jednego lub kilku państw sygnatariuszy, a także w przypadku naruszenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, państwa członkowskie zobowiązują się do bezzwłocznego uruchomienia mechanizmu wspólnych konsultacji. Ich celem jest wypracowanie jednolitego stanowiska oraz podjęcie skoordynowanych działań służących udzieleniu wsparcia i usunięciu zaistniałego zagrożenia[849]. Zgodnie z artykułem 4 *Traktatu*, zbrojny atak naruszający bezpieczeństwo, stabilność, integralność terytorialną lub suwerenność jednego z państw członkowskich uznawany jest za akt agresji wobec wszystkich sygnatariuszy porozumienia. Takie zdarzenie obliguje pozostałe państwa do podjęcia wspólnej reakcji w ramach ustanowionego mechanizmu współpracy[850].

Podczas spotkania państw sygnatariuszy Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, które miało miejsce 14 maja 2002 roku, podjęto decyzję o formalnym przekształceniu dotychczasowego porozumienia w Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). Kolejnym krokiem było podpisanie Statutu OUBZ, do którego doszło 7 października

[848] *Договор о коллективной безопасности*, https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].
[849] Tamże, art. 2.
[850] Tamże, art. 4.

2002 roku w Kiszyniowie[851] oraz porozumienie dotyczące statusu prawnego OUBZ[852]. Po przeprowadzeniu procesu ratyfikacyjnego przez wszystkie państwa członkowskie, postanowienia obu dokumentów weszły w życie 18 września 2003 roku. W grudniu tego samego roku Statut Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) został oficjalnie zarejestrowany w Sekretariacie ONZ, a w 2004 roku Organizacja uzyskała status obserwatora przy Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych. Obecnie do OUBZ należą: Republika Armenii, Republika Białorusi, Republika Kazachstanu, Republika Kirgiska, Federacja Rosyjska oraz Republika Tadżykistanu. Zgodnie z artykułem 3 Statutu, podstawowymi celami Organizacji są: umacnianie pokoju oraz bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym i regionalnym, a także zbiorowa ochrona niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej państw członkowskich. Statut ten wyznacza również fundamentalne zasady funkcjonowania OUBZ, do których należą: prymat środków politycznych nad militarnymi, bezwzględne poszanowanie suwerenności i niepodległości, dobrowolność członkostwa, równość praw i obowiązków, a także zasada nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw członkowskich[853].

W dniu 4 lutego 2009 r. podczas nadzwyczajnego posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Zbiorowego OUBZ, podjęto decyzję o powołaniu *Zbiorowych Sił Szybkiego Reagowania* (ZSSR OUBZ). W następstwie tego, 14 czerwca 2009 r. podpisano *Porozumienie o Zbiorowych Siłach Szybkiego Reagowania OUBZ*[854], które stanowi zasadniczy akt prawny regulujący kwestie związane z formowaniem, funkcjonowaniem oraz zasadami użycia wspomnianych sił. Zgodnie z treścią porozumienia, do podstawowych zadań ZSSR OUBZ należy przeciwdziałanie agresji militarnej, realizacja operacji specjalnych ukierunkowanych na zwalczanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu, transnarodowej przestępczości zorganizowanej oraz handlu narkotykami, jak również reagowanie na sytuacje nadzwyczajne zagrażające bezpieczeństwu państw członkowskich. Decyzje dotyczące składu, terminu rozmieszczenia oraz sposobu wykorzystania kontyngentów ZSSR OUBZ podejmowane są każdorazowo przez Radę Bezpieczeństwa Zbiorowego OUBZ, na wniosek jednego bądź kilku państw członkowskich. Jednocześnie uzgodniono, iż ZSSR OUBZ nie mogą być

[851] *Устав Организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года*, https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_ bezopasnosti_/ #loaded, [dostęp: 05.08.2023].
[852] *Соглашение о правовом статусе Организации договора о коллективной безопасности*, https://odkb-csto.org/documents/documents/soglashenie_o_pravovom_statuse_ organizatsii_dogovora _o_kollektivnoy_ bezopasnosti_/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].
[853] *Устав Организации Договора…*, art. 3–5.
[854] *Соглашение о Коллективных силах оперативного реагирования Организации Договора о коллективной безопасности*, https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=29645, [dostęp: 05.08.2023].

wykorzystywane do rozstrzygania sporów wewnętrznych w ramach samej organizacji[855]. Do głównych zadań operacyjnych ZSSR OUBZ należą[856]:

a) prowadzenie działań demonstracyjnych na terytorium państw członkowskich w celu ukazania gotowości do użycia siły zbrojnej;
b) udział w operacjach zapobiegających i odpierających zbrojne ataki;
c) wsparcie jednostek odpowiedzialnych za ochronę granic oraz kluczowej infrastruktury państwowej i wojskowej państw członkowskich.

W 2011 roku OUBZ przyjęła regulację, zgodnie z którą utworzenie bazy wojskowej państwa nienależącego do Organizacji na terytorium któregokolwiek z jej członków wymaga jednomyślnej zgody wszystkich pozostałych państw członkowskich. Przepis ten de facto umożliwia Federacji Rosyjskiej blokowanie inicjatyw dotyczących rozmieszczenia obcych struktur wojskowych w przestrzeni poradzieckiej[857].

Przykładem praktycznego zastosowania mechanizmów OUBZ była interwencja w Republice Kazachstanu przeprowadzona na podstawie artykułu 4 *Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym*. W dniu 5 stycznia 2022 r., w odpowiedzi na eskalację antyrządowych protestów i narastające zagrożenie dla stabilności państwa, prezydent Kazachstanu Kasym-Żomart Tokajew wystąpił do OUBZ z oficjalnym wnioskiem o wsparcie. W rezultacie, na podstawie decyzji Rady Bezpieczeństwa Zbiorowego OUBZ z dnia 6 stycznia 2022 r., do Kazachstanu skierowane zostały Zbiorowe Siły Pokojowe, których zadaniem było czasowe wsparcie w zakresie stabilizacji oraz normalizacji sytuacji wewnętrznej. W skład kontyngentu weszły oddziały sił zbrojnych Republiki Armenii, Republiki Białorusi, Republiki Kirgiskiej, Federacji Rosyjskiej oraz Republiki Tadżykistanu[858]. Zgodnie z informacją przedstawioną przez prezydenta Tokajewa podczas nadzwyczajnego posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Zbiorowego OUBZ w dniu 10 stycznia 2022 r. liczebność sił pokojowych zaangażowanych w operację na terytorium Kazachstanu wynosiła 2030 żołnierzy oraz 250 jednostek sprzętu wojskowego[859].

Z kolei w dniu 11 stycznia 2022 r. prezydent Kasym-Żomart Tokajew ogłosił zakończenie zasadniczej fazy operacji pokojowej prowadzonej przez siły pokojowe OUBZ na

---

[855] *4 февраля Коллективным силам оперативного реагирования - КСОР ОДКБ - исполняется 10 лет*, https://odkb-csto.org/news/news_odkb/reagirovanie2019/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].

[856] *Коллективные силы оперативного реагирования ОДКБ*, https://jscsto.odkb-csto.org/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksorodkb.php, [dostęp: 05.08.2023].

[857] A. Legucka, *System bezpieczeństwa Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, red. A. Legucka, K. Malak, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2008, s. 20.

[858] *Контингенты коллективных миротворческих сил ОДКБ направлены в Республику Казахстан*, https://odkb-csto.org/news/news_odkb/kontingenty-kollektivnykh-mirotvorcheskikh-sil-odkb-napravleny-v-respubliku-kazakhstan/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].

[859] *Выступление Главы государства Касым-Жомарта Токаева на внеочередной сессии Совета коллективной безопасности ОДКБ*, https://akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-kemelevicha-na-vneocherednoy-sessii-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-1002245, [dostęp: 05.08.2023].

terytorium Kazachstanu. W związku z realizacją głównego celu misji, jakim była stabilizacja sytuacji wewnętrznej, zapowiedziano rozpoczęcie stopniowego ich wycofywania[860]. Proces ten przebiegał zgodnie z przyjętym harmonogramem, a jego kulminacją było zakończenie wycofywania rosyjskiego komponentu sił pokojowych, co miało miejsce 19 stycznia 2022 r. [861]

Nie ulega wątpliwości, że OUBZ jest strukturą zdominowaną pod względem politycznym i wojskowym przez Rosję, co czyni z niej narzędzie rosyjskiej hegemonii na obszarze poradzieckim. Interwencja w Kazachstanie pokazała, że Rosja stara się budować swój wizerunek gwaranta stabilności państw OUBZ. Misja ta wzmocniła Kreml w rozgrywce o Ukrainę oraz narzucanej Zachodowi próbie rewizji postzimnowojennego porządku międzynarodowego. Według Anny Marii Dyner operacja kazachska była sprawdzianem interoperacyjności sił OUBZ oraz testem dla systemu dowodzenia bazującego na rosyjskich doświadczeniach zdobytych zarówno w czasie aneksji Krymu, jak i interwencji w Syrii. Pod względem wojskowym Rosja potwierdziła swoją dominację w Organizacji, zabezpieczając najważniejsze elementy operacji. Był to również sygnał Moskwy skierowany do państw NATO i sąsiednich, że Rosja jest w stanie zdecydowanie działać w przypadku zagrożenia obszaru, które uznaje za kluczowe dla jej bezpieczeństwa. Przedmiotowa operacja pokazała, że OUBZ może być również skutecznym narzędziem do tłumienia niepokojów społecznych w państwach członkowskich.

Nie budzi wątpliwości, że Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym stanowi strukturę zdominowaną politycznie i militarnie przez Federację Rosyjską, co czyni ją narzędziem realizacji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w przestrzeni poradzieckiej[862]. Przeprowadzona w styczniu 2022 r. interwencja w Kazachstanie unaoczniła dążenie Moskwy do kreowania wizerunku gwaranta stabilności państw członkowskich OUBZ. Operacja ta wzmocniła pozycję Kremla w kontekście rywalizacji o wpływy na Ukrainie oraz w szerszej strategii rewizji porządku międzynarodowego ustanowionego po zakończeniu zimnej wojny, którą Rosja próbuje narzucić Zachodowi[863]. Jak zauważa Anna Maria Dyner, kazachska misja OUBZ stanowiła nie tylko test interoperacyjności sił zbrojnych państw członkowskich, lecz również próbę sprawdzenia efektywności systemu dowodzenia opartego na doświadczeniach rosyjskich zdobytych m.in. podczas aneksji Krymu oraz interwencji w Syrii. Z militarnego

[860] *Казахстан: Токаев объявил о выводе войск ОДКБ и потребовал от бизнеса делиться с народом*, https://www.bbc.com/russian/news-59952826, [dostęp: 05.08.2023].
[861] *Шойгу рассказал Путину об организации миротворческой операции ОДКБ в Казахстане*, https://iz.ru/1276660/2022-01-13/shoigu-rasskazal-putinu-ob-organizatcii-mirotvorcheskoi-operatcii-odkb-v-kazakhstane, [dostęp: 05.08.2023].
[862] A. Legucka, *System bezpieczeństwa…*, dz. cyt., s. 157–168.
[863] K. Strachota, *Kazachstan: interwencja OUBZ i pacyfikacja protestów*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-10/kazachstan-interwencja-oubz-i-pacyfikacja-protestow, [dostęp: 06.08.2023].

punktu widzenia, Federacja Rosyjska potwierdziła swoją dominującą pozycję w ramach Organizacji, zabezpieczając kluczowe elementy operacyjne. Operacja ta stanowiła zarazem wyraźny sygnał skierowany do państw NATO oraz państw sąsiednich, że Moskwa jest gotowa do zdecydowanego działania w przypadku zagrożenia interesów bezpieczeństwa w regionie, który postrzega jako kluczową strefę z geostrategicznego punktu widzenia. Co istotne, interwencja wykazała również, że OUBZ może być skutecznie wykorzystywana jako instrument tłumienia wewnętrznych niepokojów społecznych w państwach członkowskich, co nadaje jej dodatkowy wymiar w kontekście utrzymywania porządku politycznego w regionie[864].

Jednym z kluczowych celów Federacji Rosyjskiej pozostaje rozwój działań ukierunkowanych na utrzymanie i wzmacnianie zdolności obronnych Państwa Związkowego zgodnie z przyjętą *Doktryną Wojskową Państwa Związkowego*[865]. W porównaniu z wcześniejszymi dokumentami strategicznymi, takimi jak *Doktryna Wojskowa* z 2001 r.[866] oraz *Koncepcja Wspólnej Polityki Obronnej* z 1998 r.[867] nowa wersja doktryny znacznie rozszerza katalog zagrożeń i czynników destabilizujących bezpieczeństwo Państwa Związkowego. W liczącym 18 stron dokumencie podkreśla się, że „sytuacja militarno-polityczna wokół Państwa Związkowego charakteryzuje się nasileniem negatywnych procesów w sferze bezpieczeństwa globalnego i regionalnego, wynikających zarówno z rywalizacji geopolitycznej pomiędzy głównymi mocarstwami światowymi, jak i ze ścierania się interesów poszczególnych państw lub koalicji państw[868]. Analiza treści doktryny wskazuje na postępującą percepcję zagrożeń zewnętrznych oraz na intensyfikację procesów militarno-politycznych, które w ocenie rosyjskiej wymagają skoordynowanej reakcji w ramach struktur Państwa Związkowego. Wśród czynników uznanych w *Doktrynie Wojskowej Państwa Związkowego* za zagrożenia destabilizujące sytuację międzynarodową oraz negatywnie wpływające na bezpieczeństwo Państwa Związkowego wymienia się między innymi:

[864] A. M. Dyner, *Operacja OUBZ w Kazachstanie*, „Biuletyn PISM" 2022, nr 9, s. 2.
[865] *Военная Доктрина Союзного Государства утверждена постановлением Высшего Государственного Совета Союзного государства от 4 ноября 2021 г.№ 5*, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/theme/379, [dostęp: 06.08.2023].
[866] *Постановление Высшего Государственного Совета Союзного государства от 26 декабря 2001 г. №8 „О Военной доктрине Союзного государства"*, http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor49/text49918.htm, [dostęp: 06.08.2023].
[867] *Информационно-аналитические материалы Государственной Думы*, http://pda.iam.duma.gov.ru/node/10/4961/20195#_ftnref2, [dostęp: 06.08.2023].
[868] *Военная Доктрина Союзного Государства утверждена постановлением Высшего Государственного Совета Союзного государства от 4 ноября 2021 г.№ 5*, art. 6, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/theme/379, [dostęp: 06.08.2023].

a) kształtowanie się policentrycznego ładu międzynarodowego, który prowadzi do wzrostu konkurencji między ośrodkami siły oraz osłabienia dotychczasowych mechanizmów równowagi globalnej;
b) działania mające na celu dyskredytację dziedzictwa kulturowego, religijnego i cywilizacyjnego, a także fałszowanie historii, co w ocenie autorów dokumentu przyczynia się do osłabienia duchowych i moralnych więzi między narodami bliskimi kulturowo;
c) sprzeciw części państw i organizacji międzynarodowych wobec rozwoju struktur integracyjnych z udziałem Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej, w tym Państwa Związkowego, OUBZ oraz innych organizacji współpracy regionalnej;
d) występowanie ognisk konfliktów zbrojnych w bezpośrednim sąsiedztwie granic Państwa Związkowego, co stwarza potencjalne zagrożenie dla stabilności regionu;
e) wzmacnianie obecności militarnej Sojuszu Północnoatlantyckiego w rejonach przylegających do zewnętrznych granic Państwa Związkowego;
f) stosowanie siły militarnej z naruszeniem norm prawa międzynarodowego, co skutkuje pogłębianiem niestabilności w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego.

Treść nowej *Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego* podkreśla zobowiązanie Federacji Rosyjskiej i Republiki Białorusi do rozwiązywania sporów międzynarodowych z wykorzystaniem środków politycznych oraz pozamilitarnych. Użycie siły militarnej traktowane jest jako środek ostateczny, możliwy do zastosowania wyłącznie w przypadku wyczerpania wszystkich dostępnych instrumentów: politycznych, dyplomatycznych, prawnych, ekonomicznych, informacyjnych i innych niemilitarnych, które nie przyniosły oczekiwanych rezultatów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa militarnego[869]. Dużo miejsca w *Doktrynie* poświęcono kwestii funkcjonowania Regionalnego Zgrupowania Wojsk (RZW), tworzonego wspólnie przez siły zbrojne Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej. Zgrupowanie to może być rozmieszczane zarówno w czasie pokoju, jak i w warunkach narastającego zagrożenia militarnego w celu przeciwdziałania potencjalnej agresji skierowanej przeciwko Państwu Związkowemu. Z militarnego punktu widzenia formacja ta stanowi kontynuację dawnych struktur rosyjskiej 14. Armii Gwardyjskiej, która po zakończeniu konfliktu zbrojnego w Naddniestrzu w 1992 r. została formalnie rozwiązana i częściowo wycofana z terytorium Mołdawii. Według analiz Warsaw Institute, aktualny kontyngent stacjonujący w regionie liczy około 2000 żołnierzy, z których znaczna część rekrutuje się

[869] Tamże, art. 15.

spośród lokalnej ludności[870]. Pomimo że władze Naddniestrza formalnie nie uczestniczą w trwającym konflikcie rosyjsko-ukraińskim, nie można wykluczyć, że Federacja Rosyjska rozważa możliwość wykorzystania stacjonujących tam sił zbrojnych w celu wywarcia presji politycznej, doprowadzenia do przesilenia wewnętrznego lub nawet przeprowadzenia aneksji tego terytorium.

Postanowienia *Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego* jednoznacznie wskazują, że rozbudowa infrastruktury wojskowej Północnoatlantyckiego na terytorium państw wschodniej flanki uznawana jest za jedno z kluczowych wyzwań dla bezpieczeństwa Państwa Związkowego. W odpowiedzi na to zagrożenie dokument przewiduje szereg działań o charakterze integracyjnym, w tym harmonizację ram prawnych dotyczących budowy i użytkowania infrastruktury wojskowej oraz ujednolicenie struktur kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi. Autorzy doktryny podkreślają również znaczenie wspólnego systemu szkolenia personelu wojskowego opartego na zintegrowanych programach edukacyjnych, a także konieczność regularnego organizowania i prowadzenia wspólnych ćwiczeń wojskowych. Elementem uzupełniającym te procesy ma być intensyfikacja współpracy przemysłowej oraz naukowo-technicznej między podmiotami zbrojeniowymi w zakresie rozwoju i produkcji uzbrojenia, sprzętu wojskowego oraz specjalistycznego wyposażenia[871]. Rosyjska broń jądrowa nadal pozostaje ważnym czynnikiem zapobiegania pojawieniu się konfliktów jądrowych i konwencjonalnych. W doktrynie podtrzymuje się także strategiczną rolę rosyjskiego arsenału jądrowego jako istotnego czynnika odstraszania, mającego zapobiegać eskalacji zarówno konfliktów nuklearnych, jak i konwencjonalnych. Ponadto, Federacja Rosyjska i Republika Białorusi deklarują gotowość do ścisłej koordynacji działań na rzecz pogłębiania procesów integracyjnych w ramach OUBZ, WNP oraz EUG, uznając je za istotny komponent systemu zapewnienia zbiorowego bezpieczeństwa militarnego.

Przyjęcie *Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego*, a co za tym idzie formalizacja podporządkowania wojskowego Republiki Białorusi wobec Federacji Rosyjskiej, stanowi istotny element realizacji długoterminowych celów strategicznych Moskwy. Działania te przyczyniają się do zwiększenia bezpieczeństwa w tzw. zachodnim kierunku strategicznym oraz znacząco poszerzają rosyjskie możliwości operacyjne wobec państw wschodniej flanki NATO oraz Ukrainy. Analiza postanowień nowej *Doktryny* wskazuje na konsekwentne dążenie do pogłębiania integracji wojskowej pomiędzy siłami zbrojnymi FR i Białorusi, której celem jest osiągnięcie pełnej interoperacyjności. Proces ten zakłada ujednolicenie struktur

[870] M. Torz, *Naddniestrze. Co tam się dzieje?*, https://warsawinstitute.org/pl/naddniestrze-co-tam-sie-dzieje, [dostęp: 12.08.2023].
[871] *Военная Доктрина…,* art. 37.

organizacyjnych oraz zunifikowanie systemów planowania, dowodzenia i kierowania działaniami bojowymi na wszystkich szczeblach: taktycznym, operacyjnym i strategicznym. Integracja obejmuje również standaryzację systemów kształcenia i szkolenia oraz procedur operacyjnych. Efektem będzie uzyskanie zdolności prowadzenia wspólnych operacji wojskowych w ramach zintegrowanego teatru działań.

Rozwiązanie problemu naddniestrzańskiego z poszanowaniem suwerenności, integralności terytorialnej oraz statusu neutralności Republiki Mołdawii stanowi jeden z istotnych priorytetów wskazanych w *Koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*. W czerwcu 2018 r. W czerwcu 2018 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję wzywającą Federację Rosyjską do podjęcia działań zmierzających do wycofania swoich sił zbrojnych z terytorium Naddniestrza, uznając ich obecność za niezgodną z zasadami suwerenności i integralności terytorialnej Republiki Mołdawii[872]. Ministerstwo Spraw Zagranicznych FR określiło przyjętą rezolucję jako „działanie o charakterze propagandowym" i jednoznacznie zadeklarowało brak intencji jej implementacji [873]. W kontekście konfliktu naddniestrzańskiego jego rozwiązanie w krótkiej perspektywie czasowej wydaje się wysoce mało prawdopodobne. Wynika to przede wszystkim z utrzymującej się obecności wojsk rosyjskich w regionie, braku konsensusu co do przyszłego statusu Naddniestrza oraz ograniczonej skuteczności międzynarodowych mechanizmów negocjacyjnych. Obszar ten pozostaje strategicznie istotny dla Federacji Rosyjskiej, stanowiąc nieformalny instrument nacisku na władze w Kiszyniowie oraz środek kontroli nad procesami politycznymi i bezpieczeństwa w regionie. Jednocześnie należy zauważyć, że konflikt naddniestrzański wpisuje się w szerszy kontekst rywalizacji geostrategicznej między Rosją a NATO. W tym ujęciu postępująca rozbudowa infrastruktury wojskowej Sojuszu na wschodniej flance oraz zwiększenie jego obecności wojskowej w państwach sąsiednich Rosji postrzegane są przez Moskwę jako bezpośrednie zagrożenie. W związku z tym trudno zakładać, że Rosja będzie skłonna do rezygnacji ze swojej obecności w Naddniestrzu, gdyż wycofanie się z tego regionu oznaczałoby istotne osłabienie jej pozycji w kontekście regionalnej równowagi sił. Tym samym, zarówno deeskalacja konfliktu, jak i ograniczenie aktywności NATO w pobliżu granic Federacji Rosyjskiej pozostają w aktualnych warunkach strategicznych mało realne.

[872] *ГА ООН призвала Россию вывести войска из Приднестровья*, https://www.gazeta.ru/army/news/2018/06/22/11691325.shtml, [dostęp: 12.08.2023].
[873] *Премьер-министр Молдавии потребовал вывода российских войск*, https://www.kommersant.ru/doc/3757533, [dostęp: 12.08.2023].

4.5. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna

Rosja dysponuje dużym potencjałem kulturowym i informacyjnym, który skutecznie wykorzystuje w swej polityce wobec państw poradzieckich. Elementem wzmacniającym ten potencjał jest diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna zamieszkująca europejską część obszaru poradzieckiego. W wąskim ujęciu stanowią ją etniczni Rosjanie. W nieco szerszym, wszyscy ci, którzy deklarują, że ich językiem ojczystym jest język rosyjski. Najszersze podejście obejmuje łącznie ogół obywateli danego państwa, którzy uznają rosyjski za podstawowy język komunikacji. Ważnym narzędziem w tym obszarze jest wcześniej omawiana *Koncepcja rosyjskiego świata.* Według niej należą do niego wszyscy mieszkańcy Rosji, etniczni Rosjanie żyjących poza ojczyzną oraz osoby o innym pochodzeniu etnicznym, ale świadome (i często deklarujące) swoją przynależność do rosyjskiej historii i kultury. Jako kryteria członkostwa można przyjąć, oprócz rosyjskiego pochodzenia etnicznego, przynależność do Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, stałe używanie języka rosyjskiego w ważnych obszarach życia, zainteresowanie rosyjską historią i kulturą oraz identyfikację z nimi[874]. Za prezydentury Władimira Putina Rosja intensyfikuje kampanie informacyjne (dezinformacyjne) skierowane zarówno do społeczeństwa rosyjskiego, jak i do środowiska międzynarodowego, wykorzystując media tradycyjne, Internet oraz media społecznościowe.

Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiego obszaru poradzieckiego na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej został przeprowadzony bazując na celach określonych w orędziach prezydenta 2014–2021[875], *Strategii bezpieczeństwa narodowego* z 2015 r.[876] oraz *Koncepcji polityki zagranicznej* z 2016 r.[877] Podobnie jak w przypadku pozostałych płaszczyzn, na potrzeby niniejszego bilansu opracowano macierz celów. Poniżej przedstawiono macierz celów w obszarze kulturowo-informacyjnym.

[874] М. Волхонский, В. Муханов, *Концепция „Русского Мира". Множественность смыслов в контексте международных процессов*, https://www.interanalytics.org/jour/article/download/255/211, [dostęp: 11.02.2023].
[875] *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023].
[876] *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023].
[877] *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации"*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

Tabela 4.8. Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
Orędzie prezydenta 2014	Budowanie w społeczności międzynarodowej prawdziwego obrazu Rosji.			
Orędzie prezydenta 2015	Brak odniesień.			
Orędzie prezydenta 2016				
Orędzie prezydenta 2018				
Orędzie prezydenta 2020				
Orędzie prezydenta 2021				
Strategia bezpieczeństwa	Zachowanie i wzmacnianie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowych i moralnych jako podstawy rosyjskiego społeczeństwa, wychowanie dzieci i młodzieży w duchu obywatelskim.			
	Realizacja funkcji języka rosyjskiego jako środka zapewnianiającego integralność państwową kraju i między etniczną komunikację między narodami Federacji Rosyjskiej, będącej podstawą rozwoju procesów integracyjnych na przestrzeni poradzieckiej.			
	Zaspokajanie potrzeb językowych i kulturowych diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej. Realizacja programów wspierających naukę języka i promowanie kultury rosyjskiej w krajach WNP, aby przyspieszyć procesy integracji eurazjatyckiej.			
	Podniesienie jakości nauczania języka rosyjskiego, literatury, historii narodowej, podstaw etyki świeckiej, religii tradycyjnych.			
	Zwiększenie oferty wysokiej jakości usług edukacyjnych, przede wszystkim do państw WNP, zwiększenie atrakcyjności kształcenia w języku rosyjskim na światowym rynku usług edukacyjnych.			
	Zwiększenie roli Rosji w globalnej przestrzeni kulturalnej.			
	Rozwój wspólnego środowiska informacyjno-telekomunikacyjnego na terytoriach państw członkowskich WNP i regionów przyległych.			
	Wykorzystanie potencjału kulturalnego Rosji w interesie wielostronnej współpracy międzynarodowej.			
Koncepcja polityki zagranicznej	Wszechstronna skuteczna ochrona praw i uzasadnionych interesów rosyjskich obywateli i rodaków mieszkających za granicą.			
	Wzmacnianie roli Rosji w przestrzeni globalnej, umacnianie pozycji języka rosyjskiego w świecie, popularyzacja dorobku kultury narodowej, narodowego dziedzictwa historycznego i tożsamości kulturowej narodów Rosji.			
	Konsolidacja diaspory rosyjskiej.			
	Wzmacnianie pozycji rosyjskich środków masowego przekazu w globalnej przestrzeni informacyjnej oraz przybliżanie szerokiemu kręgowi społeczności światowej rosyjskiego punktu widzenia na procesy międzynarodowe.			
	Przeciwdziałanie próbom wykorzystywania koncepcji praw człowieka jako instrumentu nacisku politycznego i ingerencji w wewnętrzne sprawy państw, w tym w celu ich destabilizacji i zmiany prawowitych rządów.			
	Konsolidowanie rodaków mieszkających za granicą w celu skuteczniejszego zabezpieczania ich praw w państwach zamieszkania, popieranie zachowania tożsamości diaspory rosyjskiej i jej związków z historyczną ojczyzną.			

Dokument doktrynalny/Państwo (grupa państw)	Białoruś	Państwa nadbałtyckie	Mołdawia	Ukraina
	Rozpowszechnianie języka rosyjskiego jako integralnej części kultury światowej oraz instrumentu komunikacji międzynarodowej i między etnicznej.			
	Wspieranie systemu rosyjskich organizacji edukacyjnych za granicą.			
	Rozwijanie więzi kulturowych między narodami słowiańskimi na szczeblu międzypaństwowym.			
	Zapobieganie próbom fałszowania historii i wykorzystywania jej do eskalacji konfrontacji i rewanżyzmu w polityce światowej oraz próbom rewizji wyników II wojny światowej.			
	Rozwijanie międzynarodowej współpracy kulturalnej jako środka nawiązywania dialogu międzycywilizacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem dialogu międzyreligijnego.			
	Dostarczanie społeczności światowej obiektywnych informacji o stanowisku Rosji wobec głównych problemów międzynarodowych, jej inicjatywach i działaniach w polityce zagranicznej.			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie**:** *Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023], *Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации"*, art. 3, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].

Analiza powyższej macierzy wskazuje, że głównymi celami Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w odniesieniu do europejskiego obszaru poradzieckiego są:

a) budowanie w społeczności międzynarodowej pożądanego wizerunku Rosji;
b) wzmacnianie roli Rosji w przestrzeni globalnej, umacnianie pozycji języka rosyjskiego w świecie, popularyzacja dorobku rosyjskiej kultury narodowej, narodowego dziedzictwa historycznego i tożsamości kulturowej narodów Rosji;
c) konsolidowanie rodaków mieszkających za granicą w celu skuteczniejszego zabezpieczania ich praw w państwach zamieszkania, wsparcie działań na rzecz zachowania tożsamości diaspory rosyjskiej i jej związków z historyczną ojczyzną;
d) zaspokajanie potrzeb językowych i kulturowych diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, realizacja programów wspierających naukę języka i kultury rosyjskiej w krajach WNP w celu przyspieszenia procesów integracji eurazjatyckiej;
e) zapobieganie próbom fałszowania historii i wykorzystywania jej do eskalacji konfrontacji i rewanżyzmu w polityce światowej oraz próbom rewizji wyników II wojny światowej.

Władimir Putin konsekwentnie dąży do monopolizacji mediów, zarówno tych państwowych, jak i prywatnych. W 2013 r. wskazał, że na czele organów odpowiedzialnych za zasoby informacyjne muszą stać ludzie o nastawieniu patriotycznym, broniący interesów kraju. Rolą

mediów w kraju jest narzucenie jednej, niekwestionowanej narracji „jednoczącej naród". Natomiast na arenie międzynarodowej Kreml usiłuje podważyć wiarę w zachodni światopogląd poprzez emitowanie dużej liczby „alternatywnych informacji" w celu dezintegracji społecznej[878].

Od początku prezydentury Putina media konsekwentnie budują jego obraz jako skutecznego przywódcy politycznego – twardego, a jednocześnie kochającego i bliskiego człowieka. Kult Putina wiąże się z mocno eksponowaną ideą ożywienia historycznej przeszłości Rosji w celu przywrócenia jej wielkości. To pragnienie odbudowania Rosji jako obrazu jej imperialnej przeszłości usprawiedliwia, w przyjętej narracji, prowadzenie przez wojny z Ukrainą oraz ciągłą konfrontację polityczną i gospodarczą z Zachodem. Podczas wystąpienia Putina 18 marca 2022 r. na moskiewskim stadionie kreowano przekaz, że Rosja, zainspirowana pamięcią o walce z nazizmem podczas II wojny światowej, prowadzi kolejną świętą wojnę w imię świata bez nazizmu[879].

Od ukraińskiego majdanu w 2014 r. rozpoczęła się wobec Ukrainy bezprecedensowa pod względem skali kampania dezinformacyjna. Wykorzystano w niej państwowe kanały telewizyjne i radiowe, prasę oraz zasoby internetowe. Dodatkowo była ona wspierana przez dyplomatów, polityków, elitę rosyjskiej nauki i kultury oraz różnych „ekspertów". Początkowo stosowano dywersję ideologiczną, polityczną, socjokulturową oraz prowokacje. W następnej kolejności podjęto działania mające na celu uzasadnienie agresji oraz ukrycie jej nielegalności w świetle prawa międzynarodowego. W tym celu budowano m.in. widmo „wtargnięcia banderowców na Krym", „zajęcia baz Floty Czarnomorskiej przez NATO" oraz „derusyfikacji obywateli Ukrainy". Przygotowania do wojny z Ukrainą poszerzyły ten przekaz o retorykę antyzachodnią. Dodatkowo nasilono dezinformację o potencjalnych planach zaatakowania przez Ukrainę separatystów w Donbasie oraz ewentualność rozlokowania na Ukrainie natowskiej broni rakietowej, która zagraża Rosji[880].

Po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji na Ukrainę znacznie wzrosło oddziaływanie rosyjskiej propagandy w przestrzeni internetowej innych państw. Szacuje się, że w ciągu jednej doby odnotowano 120 tys. prób dezinformacji. Intencją tych działań było budowanie przekonania o niewłaściwej postawie władz ukraińskich wobec Rosji oraz wzbudzanie niechęci

[878] D. Gasiewski, M. Bućko, *Wojna informacyjna Rosji z Ukrainą*, „Biuletyn Akademickiego Centrum Komunikacji Strategicznej" 2022, nr 2, s. 3.
[879] *For a world without Nazism: Putin appears at packed patriotic rally as troops press attack in Ukraine*, https://fortune.com/2022/03/19/world-without-nazism-putin-appears-rally-troops-attack-ukraine-moscow-zelenskyy, [dostęp: 14.08.2023].
[880] D. Gasiewski, M. Bućko, *Wojna informacyjna…*, dz. cyt., s. 4.

do ukraińskich uchodźców[881]. Realizacja powyższych zadań jest możliwa dzięki sieci podmiotów zależnych od rosyjskich władz. Przykładem jest Agencja Badań Internetowych[882], która zatrudnia lingwistów piszących komentarze internetowe w różnych językach podsycające dyskusje, wywołujące skrajne emocje oraz polaryzujące społeczeństwo[883]. Skutecznym narzędziem propagandy są zależne od Rosji media działające poza jej granicami. Należą do nich między innymi: Sputnik News[884], Russia Today[885] oraz agencja informacyjna Rossija Siegodnia. Skuteczność rosyjskiej propagandy polega na jej wielokrotnym powtarzaniu. Czerpie ona wzorce z działań stosowanych w czasach imperialnych i sowieckich, które odtwarzają odwieczne narracje o złym Zachodzie. Napędzana potężną propagandą i przekonującym paralelizmem historycznym rosyjska wojna propagandowa ciągle trwa i nie ma przesłanek, aby zakończyła się w najbliższym czasie[886].

Umacnianie pozycji języka rosyjskiego w świecie, popularyzacja dorobku kultury narodowej, narodowego dziedzictwa historycznego i tożsamości kulturowej narodów Rosji poprzez rosyjski świat pozostanie jednym z długofalowych priorytetów rosyjskiej polityki zagranicznej. Jest to naturalne środowisko wpływów rosyjskich, które obejmuje de facto nie tylko rosyjskojęzycznych obywateli państw poradzieckich i innych, ale także wszystkich ludzi, którzy interesują się Rosją lub uczą się rosyjskiego. Koncepcja ta jest postrzegana w Rosji jako misja cywilizacyjna, która obejmuje kulturę i język rosyjski, prawosławie, wspólną pamięć historyczną oraz wspólne poglądy i przekonania dotyczące kierunków rozwoju społecznego. Rosyjski świat to projekt cywilizacyjny, który Rosja stara się przedstawiać jako alternatywę dla wizji świata zachodu opartego, zgodnie z narracją Kremla, na wartościach liberalnych, indywidualizmie i nieograniczonej konsumpcji. Według portalu Rosja w globalnej polityce strategia „rosyjskiego świata" polega na[887]:

d) obronie prawa rodaków do posługiwania się językiem rosyjskim;

---

[881] M. Bojanowska, *Internet zalała propaganda z Kremla. "Łączą starą narrację z nową". Jak się nie nabrać?*, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,28174061,wojna-w-ukrainie-polska-siec-zalala-propaganda-z-kremla-jak.html, [dostęp: 14.08.2023].

[882] Agencja Badań Internetowych (ros. *Агентство интернет-исследований* znana także pod nazwą „Trolle z Olgino") to rosyjskie przedsiębiorstwo z siedzibą w Petersburgu, które zajmuje się wywieraniem wpływu w Internecie, której właścicielem był bliski współpracownik Jewgienij Prigożyn. Zob. *Пригожин назвал себя создателем фабрики троллей*, https://www.rbc.ru/technology_and_media/14/02/2023/63ebaac39a7947282a7adc8e, [dostęp: 14.08.2023].

[883] A. Legucka, *Walka z rosyjską dezinformacją w Unii Europejskiej*, „Biuletyn PISM" 2019, nr 111, s. 1.

[884] *Sputnik News. Rosyjska propaganda nadaje z Legionowa. Radio Hobby: Nie możemy zerwać umowy*, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,17473848,sputnik-news-rosyjska-propaganda-nadaje-z-legionowa-radio.html, [dostęp: 14.08.2023].

[885] K. Zbytniewska, Rosyjska propaganda od kuchni, https://www.euractiv.pl/section/wschod-europy/interview/rosyjska-propaganda-od-kuchni, [dostęp: 14.08.2023].

[886] *Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works*, https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197, [dostęp: 14.08.2023].

[887] *Русский мир-2030: каким он будет*, https://globalaffairs.ru/articles/russkij-mir-2030-kakim-on-budet,

e) zapewnieniu prawa rodaków do nauki w języku rosyjskim;
f) walce o prawo obywateli rosyjskojęzycznych do prowadzenia używania i obiegu dokumentów w języku rosyjskim w celu komunikowania się z przedstawicielami miejscowych władz w państwach powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego.

Zakłada się, że stanem docelowym w przypadku gdy język rosyjski nie może być drugim językiem państwowym, jest co najmniej uznanie go za jeden z języków regionalnych wszędzie tam, gdzie mieszka znacząca liczba obywateli rosyjskojęzycznych. Do realizacji powyższych celów tworzone są zagraniczne Rosyjskie Ośrodki Fundacji Russkij Mir, które mają odzwierciedlać całą różnorodność „rosyjskiego świata", zwłaszcza w obszarze rosyjskiej historii i kultury. Przykładem takiego ośrodka w Białorusi jest Rosyjskie Centrum Brzeskiego Uniwersytetu Państwowego im. A.S. Puszkina[888] (Русский центр Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина). Rosyjski świat może być również uznawany jako jeden z filarów integracji w państwach poradzieckich. Nawiązanie do wspólnego dziedzictwa kulturowego i historycznego nadaje istniejącym projektom integracyjnym, takim jak Państwo Związkowe Rosji i Białorusi czy OUBZ, ideologiczne podstawy funkcjonowania. Uznanie wspólnej historii, wiary i uniwersalności kultury rosyjskiej jest argumentem przemawiającym za integracją.

Skonsolidowana wewnętrznie grupa etniczna, a taką bez wątpienia jest mieszkająca w europejskich państwach obszaru posowieckiego mniejszość rosyjska, cechuje się mocnym poczuciem wspólnoty. Struktura etniczna tych państw, w tym szczególnie Białorusi, Ukrainy i Mołdawii, poprzez znaczącą liczebnie mniejszość rosyjską i rosyjskojęzyczną, stanowi naturalną przesłankę do rozwoju tendencji o charakterze separatystycznym. Białoruskie, ukraińskie i mołdawskie władze, wywodzące się z sowieckich elit, przez lata tolerowały powszechność języka rosyjskiego w przestrzeni publiczno-politycznej. W Mołdawii podejście to zmieniła separacja Naddniestrza, a w Ukrainie aneksja Krymu i agresja w 2022 r. Niemniej jednak struktura etniczna i etniczno-językowa przekłada się na wewnętrzną scenę polityczną. Problem potęguje terytorialne sąsiedztwo i polityczne zaangażowanie Federacji Rosyjskiej.

Inny stosunek do przedmiotowej kwestii przyjęły państwa bałtyckie. Po odzyskaniu niepodległości wprowadziły one bardzo rygorystyczną politykę narodowościową w kontekście przyznawania obywatelstwa. Działania te miały na celu wzrost znaczenia endemicznych nacji tych państw w ich życiu politycznym. Rosja kreuje wobec republik nadbałtyckich narrację o łamaniu praw mniejszości narodowych. Władze państw nadbałtyckich przykładają szczególną wagę do monitorowania nastrojów wśród mniejszości rosyjskiej i rosyjskojęzycznej

[888] *Русский центр Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина*, http://www.brsu.by/rkc/news, [dostęp: 12.06.2021].

na swoich terytoriach, gdyż popularność mediów rosyjskich wpływa na utrzymywanie się wśród osób rosyjskojęzycznych pozytywnej opinii o polityce Putina[889].

Istotnym elementem konsolidującym rodaków mieszkających za granicą jest Rosyjska Cerkiew Prawosławna. W opinii Anny Czyż w ostatnich latach Rosja w swojej polityce zagranicznej chętnie odwołuje się do tradycji prawosławnej, co ma służyć oddziaływaniu na państwa prawosławne oraz wzmacnianiu pozycji Rosji w regionie[890]. Nie ulega wątpliwości, że Rosyjska Cerkiew Prawosławna stanowi jeden z filarów tożsamości rosyjskiej i jest jedyną instytucją, wokół której może zintegrować się diaspora rosyjska. Prawosławna deklaracja przynależności jest wyrazem tożsamości narodowej oraz kontynuacją historycznych tradycji carskiej Rosji. Cerkiew w powszechnej świadomości jest wyznacznikiem rosyjskiej wspólnoty narodowej i kulturowej oraz ciągłości tradycji państwowych[891]. W efekcie większość Rosjan identyfikuje Rosyjską Cerkiew Prawosławną z systemem sprawowania władzy w Rosji, a deklarację przynależności do prawosławia traktuje jako deklarację patriotyzmu[892]. Należy podkreślić, że do głównych kierunków działalności rosyjskiego świata zalicza się współdziałanie z Rosyjską Cerkwią Prawosławną. Federacja Rosyjska poprzez Rosyjską Cerkiew Prawosławną dąży do wzmocnienia oddziaływania na europejski obszar poradziecki poprzez jego prawosławnych obywateli.

Egzemplifikacją powyższego jest Białoruska Cerkiew Prawosławna. Organizacje prorosyjskie afiliowane przy niej pełnią ważną rolę w procesie indoktrynacji białoruskiego społeczeństwa. Na początku XXI w. zaczęły powstawać kluby wojskowo-patriotyczne, w tym w Witebsku, Mińsku, Brześciu, Turowie, Berezynie, Mohylewie, Homelu, Połocku, Bobrujsku, a przede wszystkim w diecezji grodzieńskiej. Według danych zamieszczonych na stronie internetowej Międzynarodowego Wolontariatu InformNapalm, w obwodzie grodzieńskim działa osiem klubów wojskowo-patriotycznych, a na terenie całego państwa nieco ponad dwadzieścia[893]. Młodzież prawosławna bierze także udział w mistrzostwach ortodoksyjnych obozów wojskowo-patriotycznych Rosji „w rosyjskiej walce wręcz". Organizuje je ośrodek szkoleniowy Peresvet przy Ławrze Świętej Trójcy wspierany przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej[894]. Zdaniem Agaty Włodkowskiej-Bagan Rosyjska Cerkiew Prawosławna „(…) wspiera politykę Kremla w odniesieniu do interpretacji wydarzeń

[889] J. Hyndle-Hussein, *Państwa bałtyckie…*, dz. cyt., s. 5–6.
[890] A. Czyż, *Obszar poradziecki…*, dz. cyt., s. 93.
[891] M. Składanowski, *Rosyjska Cerkiew Prawosławna w systemie władzy Władimira Putina – mity i rzeczywistość*, http://www.studiateologiczne.pl/do_pobrania/st38_2020/18_art_MSkladanowski.pdf, [dostęp: 10.06.2021].
[892] Tamże, s. 15.
[893] *Рукапашны бой, падрыў моста…: што дзеці робяць у праваслаўных ваенна-патрыятычных лагерах*, https://bobruisk-museum.com/by/rykapashny-boi-padry%D1%9E-mosta-shto-dzec%D1%96-robiac-y-pravasla%D1%9Enyh-vaenna-patryiatychnyh-lagerah, [dostęp: 15.08.2023].
[894] Tamże.

tak historycznych, jak i bieżących wydarzeń politycznych, promując w ten sposób interesy polityczne Rosji”[895]. Tak więc czynnik religijny niewątpliwie odgrywa istotną rolę w budowaniu nowej, rosyjskiej wizji porządku międzynarodowego oraz tożsamości i nowego wizerunku Rosji[896].

Po rosyjskiej aneksji Krymu i secesji republik donbaskich Cerkiew Ukraińska podjęła działania zmierzające do odłączenia od Patriarchatu Moskiewskiego. W dniu 16 czerwca 2016 r., Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła uchwałę *W sprawie apelu Rady Najwyższej Ukrainy do Jego Świątobliwości Bartłomieja, Arcybiskupa Konstantynopola i Nowego Rzymu, Patriarchy Ekumenicznego w sprawie przyznania autokefalii Kościołowi prawosławnemu na Ukrainie*[897]. W tym dokumencie Strona ukraińska zwróciła się do Patriarchy Ekumenicznego o stwierdzenie nieważności aktu z 1686 r. w związku z tym, ze wydano go z naruszeniem kanonów Cerkwi prawosławnej oraz o wydanie Tomosu o autokefalii Cerkwi prawosławnej na Ukrainie. Patriarcha Ekumeniczny Bartłomiej podpisał 5 stycznia 2019 r. Tomos o autokefalii Cerkwi Prawosławnej Ukrainy[898]. W tym czasie rosyjskie media systematycznie przekonywały, że Ukraińską Cerkiew Prawosławną, podobnie jak całą Ukrainę, przejmują faszyzujący nacjonaliści, co skończy się wojną religijną[899]. Według Adama Szostkiewicza Patriarchat Moskiewski jest częścią rosyjskiego systemu władzy i broni rosyjskich interesów w Ukrainie, który de facto toczy z Rosją wojnę. Tak więc autokefalia będzie kolejnym fundamentem niepodległej Ukrainy[900].

Nie ulega wątpliwości, że czynnik kulturowy jest ważnym elementem polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. W rosyjskich dokumentach doktrynalnych wyraźne przebija historyczne nawiązanie do Rosji mocarstwowej – zarówno tej carskiej, jak i bolszewickiej. Ponadto daje się zauważyć przeświadczenie o wyjątkowej roli Rosji na obszarze postradzieckim oraz kreowanie postrzegania historii w oparciu kremlowską jej interpretację. Mniejszość rosyjska i rosyjskojęzyczna na europejskim obszarze poradzieckim

---

[895] A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji…*, dz. cyt., s. 61–87.

[896] A. Curanović, *Religia jako czynnik sof Power Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Religia we współczesnym świecie*, red. B. Bednarczyk, Z. Pasek, P. Stawiński, Kraków 2010, s. 200.

[897] *Постанова Верховної Ради України Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні*, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#Text, [dostęp: 15.08.2023].

[898] Православна Церква України: шлях крізь віки, https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya, [dostęp: 15.08.2023].

[899] W. Romanowski, *Historyczny dzień dla Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej*, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1775638,1,historyczny-dzien-dla-ukrainskiej-cerkwi-prawoslawnej.read, [dostęp: 15.08.2023].

[900] A. Szostkiewicz, Ukraińska cerkiew zrywa z Moskwą, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1766418,1,ukrainska-cerkiew-zrywa-z-moskwa.read?backTo=https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1775638,1,historyczny-dzien-dla-ukrainskiej-cerkwi-prawoslawnej.read, [dostęp: 15.08.2023].

jest postrzegana w polityce Rosji jako nośnik kultury i języka rosyjskiego. Pełni ona funkcje polityczne, ponieważ w określonych przypadkach jest wykorzystywana jako skuteczne narzędzie służące realizacji rosyjskich interesów państwie zamieszkania, a zarazem narzędzie sprzyjające inicjowaniu i prowadzeniu działań o charakterze hybrydowym przeciwko wybranym państwom. Celem działań Federacji Rosyjskiej jest zjednoczenie i integracja zarówno Rosjan, jak i innych grup etnicznych posługujących się językiem rosyjskim oraz poczuwających się do ruskiej wspólnoty kulturowej. Tak holistycznie prowadzone działania służą kształtowaniu w środowisku międzynarodowym przekonania o uzasadnionych roszczeniach FR w stosunku do obiektów agresji. Przekaz ten jest rozprzestrzeniany z wykorzystaniem różnych mediów krajowych i zagranicznych.

4.6. Konkluzje

Bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014-2022 jest procesem wielowątkowym i trudnym. Przedmiot badań, pomimo jego zawężenia do określonych ram czasowych, wymagał analizy sytuacji geopolitycznej obszaru poradzieckiego oraz relacji politycznych, gospodarczych, militarnych i kulturowych nie tylko pomiędzy państwami europejskiego obszaru poradzieckiego, ale również w wymiarze globalnym. Ponadto niezbędne były także odniesienia w kontekście historycznym. Realizacja przyjętych przez Rosję celów strategicznych jest złożonym procesem, kształtowanym przez wiele czynników. Przechodząc do oceny realizacji deklarowanych celów na poszczególnych płaszczyznach integracyjnych, należy stwierdzić, że nie uczestniczą w nich wszystkie państwa europejskiego obszaru poradzieckiego. Nie wszystkie, zarówno państwa, jak i cele są dla Rosji jednakowo ważne. Pomimo tworzenia przez szeregu kontrolowanych przez Rosję struktur politycznych, gospodarczych oraz wojskowych na europejskim obszarze poradzieckim to ich zasięg, skuteczność oraz skala rzeczywistego wpływu nie spełnia oczekiwań Moskwy. Malejąca atrakcyjność Rosji jest zauważalna od 2014 r., a tendencję tę zdynamizowała agresja na Ukrainę w lutym 2022 r.

Analizując dokumenty doktrynalne Rosji z zakresu polityki bezpieczeństwa nasuwa się pytanie: na ile realna była skuteczna realizacja zadań określonych w dokumentach doktrynalnych z lat 2014–2022? W ostatnich latach władze rosyjskie przyjęły wiele dokumentów strategicznych zawierających trafnie sformułowane cele i optymistyczne prognozy. Często jednak okazywały się one zawyżone, a celów strategicznych nie osiągano. Niepowodzenia te wynikały z przyczyn, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Obecnie, w wyniku solidarnej postawy Zachodu wobec wojny na Ukrainie, spowolnienie Rosji w niemal we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa będzie trwało co najmniej kilkanaście lat.

Instytucjonalizacja wzajemnych relacji na poszczególnych płaszczyznach często ma znaczenie propagandowe. Do tego katalogu można zaliczyć:

a) stworzenie stabilnego i trwałego systemu stosunków międzynarodowych, opartego na prawie międzynarodowym oraz na zasadach równości, wzajemnego szacunku, nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw;
b) kształtowanie dobrosąsiedzkich relacji z państwami sąsiednimi, pomoc w eliminowaniu istniejących ognisk napięć i konfliktów oraz zapobieganie powstawaniu takich ognisk i konfliktów w przyszłości;
c) poszanowanie suwerenności państw i ich integralności terytorialnej, przestrzeganie prawa narodów do samostanowienia;
d) zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Federacji Rosyjskiej i tworzenie sprzyjającego otoczenia biznesowego;
e) budowanie stabilnej i przewidywalnej współpracy z krajami UE na zasadach równości i wzajemnego poszanowania interesów oraz kształtowanie wspólnej przestrzeni gospodarczej;
f) budowanie przyjaznych stosunków z NATO, ścisłe przestrzeganie zasad i norm prawa międzynarodowego.

Dodatkowo podkreślić należy, że cele poszczególnych państw przedmiotowego obszaru są rozbieżne, często zmieniające się w danej perspektywie czasowej co jest istotną przyczyną niepowodzeń w procesie integracji.

Bilans polityki bezpieczeństwa państwa to ocena efektywności i skuteczności wysiłku podejmowanego przez państwo w kontekście przyjętych celów strategicznych. Analizując płaszczyznę polityczną należy stwierdzić, że celem strategicznym Rosji jest dominacja na obszarze byłego Związku Sowieckiego, ustalenie buforowej strefy bezpieczeństwa w Europie Środkowej oraz przekształcenie istniejącego systemu bezpieczeństwa w Europie w sposób maksymalizujący wpływy Rosji i minimalizujący wpływy innych podmiotów międzynarodowych oraz ingerowanie, zgodnie z linią własnych interesów, w sprawy państw i regionów sąsiadujących. Działania Kremla na płaszczyźnie politycznej opierają się przede wszystkim na tradycyjnej polityce siły i nacisku. Nie ulega wątpliwości, że czemu służy dominująca pozycja w regionie. Ponadto, Rosja zna potrzeby poszczególnych państw regionu oraz ich słabości. Może przez to stosować dostosowany indywidualnie do każdego z państw katalog instrumentów oddziaływania.

Najważniejszą strukturą współpracy politycznej na obszarze poradzieckim jest Wspólnota Niepodległych Państw. Jej zasadniczą funkcją jest utrzymanie przez Rosję kontroli nad obszarem poradzieckim oraz legitymizacja jej dominującej pozycji. Celem strategicznym

Rosji jest rozwój współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi WNP oraz dalsze wzmacnianie tej struktury. Przeprowadzona analiza funkcjonowania tej struktury wskazuje, że WNP od początku swojego istnienia nie posiadała cech organizacji dynamicznie działającej. Obecnie jest ona strukturą fasadową i nieefektywną, a zatem niespełniającą celów, które przed nią postawiono w momencie tworzenia. Obiektywnymi czynnikami utrudniającymi integrację w ramach WNP są przede wszystkim różne interesy narodowe państw członkowskich, ich ambicje oraz kwestie sporne odziedziczone po okresie radzieckim.

Biorąc pod uwagę deklaratywną i nieefektywną współpracę w ramach WNP Rosja inspiruje powstawanie mniejszych organizacji regionalnych, do których należy zaliczyć Państwo Związkowe. Białoruś jest po Ukrainie, jednym z najważniejszych podmiotów w rosyjskiej polityce neoimperialnej na obszarze poradzieckim. Prorosyjski kurs Białorusi jest inspirowany przez Aleksandra Łukaszenkę. Elementem dynamizującym ten proces są preferencje ekonomiczne w relacjach z Rosją oraz polityczne wsparcie przez Moskwę na arenie międzynarodowej. Ustalenie przez oba państwa 28 programów integracyjnych świadczy o pogłębiającej się politycznej i gospodarczej zależności Białorusi od Rosji. Białoruski ośrodek władzy stracił realną możliwość skutecznego ograniczenia procesów integracji rosyjsko-białoruskiej. Rosja rozbudowując odziedziczone po Związku Radzieckim powiązania łączące ją z Mińskiem, stworzyła specyficzny mechanizm zależności. Dzięki niemu wyznacza kierunki białoruskiej polityki zagranicznej oraz aktywnie oddziałuje, wykorzystując między innymi potencjał diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, na wewnętrzne procesy polityczne.

Jak wykazano w przeprowadzonych badaniach na płaszczyźnie politycznej Rosja dąży do tego, aby Ukraina nie wiązała się sojuszami z zachodnimi strukturami, ale pozostawała w strukturach kontrolowanych przez Rosję. W analizowanym przedziale czasu Rosja nie uzyskała strategicznej kontroli, rozumianej jako zdolność wpływu na politykę bezpieczeństwa, nad Ukrainą. Dążenia Rosji do podporządkowania sobie zachodniego sąsiada poprzez włączenie go w integrację eurazjatycką i zablokowanie procesu zacieśniania jego współpracy z państwami i strukturami zachodnimi nie przyniosły zakładanych efektów. Aneksja Krymu zmieniła co prawda na korzyść Rosji układ sił w rejonie Morza Czarnego, a secesja republik donbaskich doprowadziła do ustanowienia punktu zapalnego, który jest problemem politycznym, bezpieczeństwa i gospodarczym dla Kijowa. Jednak efekty są niewspółmiernie małe w stosunku do zakładanych celów. Ponadto działania te wraz z agresją w 2022 r. spowodowały kryzys w relacjach z Zachodem. Spowodowały one zamrożenie wzajemnej współpracy, sankcje gospodarcze i militarne wsparcie Ukrainy. Dalsza polityka Rosji wobec Ukrainy będzie pochodną działań podejmowanych przez USA, UE i NATO oraz woli walki Ukraińców. Wszelkie słabości i podziały bloku antyrosyjskiego będą stanowić zachętę dla

Putina do coraz agresywniejszych działań nie tylko wobec Ukrainy, ale i całego europejskiego obszaru poradzieckiego. Zasadniczym czynnikiem odstraszającym Moskwę jest kontynuacja polityki Zachodu przyjęta po 2022 r.

Analiza sytuacji w Mołdawii w latach 2014–2022 wskazała, że Mołdawia była przedmiotem procesów reintegracyjnych inspirowanych przez Rosję. Ostatnie lata to przede wszystkim dążenie tego państwa do członkostwa w UE, co sprawia, że Federacja Rosyjska postrzega swoje interesy w tym rejonie jako potencjalnie zagrożone. Realizacja celu strategicznego Federacji Rosyjskiej w obecnej sytuacji międzynarodowej, polegającego na rozwoju współpracy dwustronnej i wielostronnej z państwami członkowskimi WNP oraz dalsze wzmacnianie struktur integracyjnych, w przypadku Mołdawii jest niemożliwa. Aktualna polityka Mołdawii stawia ją w szeregu państw, których dążenia i aspiracje są sprzeczne z imperialnymi ambicjami Rosji.

Z przeprowadzonych badań wynika, że na płaszczyźnie gospodarczej Rosja jest kluczowym partnerem gospodarczym większości państw poradzieckich. Tym samym wykorzystuje ten fakt do utrzymania zależności ekonomicznej, w tym przede wszystkim energetycznej oraz do utworzenia wspólnej przestrzeni gospodarczej z dominującą pozycją własną. Głównym celem Moskwy w omawianym obszarze jest rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w konkurencyjne w skali światowej stowarzyszenie integracyjne. Państwem najbardziej uzależnionym od Rosji w wymiarze gospodarczym jest Białoruś. Przeprowadzone badania wskazują, że dalsze pogłębianie integracji ekonomicznej obu państw spowoduje gospodarcze wchłonięcie Białorusi, co będzie jednym z ostatnich kroków do całkowitego pozbawienia suwerenności. Oprócz działań integracyjnych Moskwa stosuje presję gospodarczą na państwa europejskiego obszaru poradzieckiego, czego dobrym przykładem jest Mołdawia. Ogólny bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na płaszczyźnie gospodarczej w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 wskazuje, że główne cele strategiczne Rosji nie zostały osiągnięte. Rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej oraz wzmacnianie jej stosunków zewnętrznych został zahamowany. Większość państw, za wyjątkiem Białorusi, stawiana integrację z Zachodem i dywersyfikację swoich gospodarek. Niekorzystną pozycję EUG pogłębia agresja Rosji na Ukrainę, która w dalszej perspektywie może doprowadzić do procesów dezintegracyjnych. Nie dostrzega się również większych szans na rozwój międzynarodowych kontaktów biznesowych oraz przyciągnięcie do Rosji inwestycji zagranicznych. Sankcje nałożone na Federację Rosyjską spowodowały znaczne zmniejszenie jej dochodów. Jak wykazano na przykładzie Mołdawii, Rosja nie gwarantuje już stabilnych dostaw surowców energetycznych.

Bilans rosyjskiej aktywności militarnej w latach 2014–2022 wskazuje na realizację trzech głównych wektorów strategicznych w obszarze polityki bezpieczeństwa:

a) rozwoju OUBZ jako głównego instrumentu wojskowo-politycznej integracji w przestrzeni poradzieckiej,
b) pogłębiania zdolności obronnych Państwa Związkowego poprzez integrację sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej i Republiki Białorusi
c) przeciwdziałania ekspansji infrastruktury wojskowej NATO w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem kierunku zachodniego.

W analizowanym okresie OUBZ stanowiła kluczowy filar rosyjskiej polityki wojskowej na obszarze poradzieckim. Choć formalnie organizacja opiera się na zasadach kolegialności i dobrowolności to jej struktura dowodzenia i decyzje operacyjne były zdominowane przez Federację Rosyjską. Organizacja pełni tym samym funkcję regionalnego sojuszu wojskowego podporządkowanego interesom Moskwy oferując jednocześnie pozory multilateralizmu, które są użyteczne w kontekście międzynarodowej legitymizacji działań. Interwencja w Kazachstanie w styczniu 2022 r., przeprowadzona na wniosek prezydenta Tokajewa, stanowiła nie tylko test operacyjnych zdolności OUBZ, ale również praktyczną demonstrację rosyjskiej gotowości do podejmowania szybkich działań wojskowych w odpowiedzi na destabilizację wewnętrzną państw członkowskich. Z operacyjnego punktu widzenia Rosja zapewniła rdzeń sił interwencyjnych, dowodzenie, logistykę oraz zabezpieczenie strategiczne misji, co potwierdziło jej dominującą pozycję w strukturach organizacji. Działanie to miało również wymiar symboliczny. Ukazywało gotowość Rosji do obrony swojej strefy wpływów w warunkach wzrastającej niepewności geopolitycznej i pogłębiającej się rywalizacji z NATO.

Drugim obszarem intensyfikacji wysiłków militarnych Rosji była współpraca wojskowa z Białorusią w ramach Państwa Związkowego. Przyjęcie nowej *Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego* i jej implementacja w latach 2020–2022 stanowiły przełomowy moment w procesie unifikacji potencjałów obronnych obu państw. W przeciwieństwie do wcześniejszych dokumentów strategicznych, nowa doktryna nie tylko diagnozowała zagrożenia zewnętrzne, ale również przewidywała konkretne mechanizmy integracji obejmujące szkolenie, planowanie operacyjne, wspólne dowodzenie oraz standaryzację procedur. W rezultacie zarysował się model funkcjonowania zintegrowanego systemu militarnego, w którym Siły Zbrojne Republiki Białorusi funkcjonują w coraz większym stopniu jako komponent operacyjny rosyjskiego teatru działań w zachodnim kierunku strategicznym. Z perspektywy Federacji Rosyjskiej rozwój tego typu integracji odpowiada na potrzebę wzmocnienia obecności wojskowej w regionie newralgicznym z punktu widzenia zarówno operacyjnego, jak i politycznego. Zachodni kierunek strategiczny, obejmujący granice

z państwami NATO oraz Ukrainą stanowi jedno z kluczowych ogniw rosyjskiego systemu bezpieczeństwa. Wzrost intensywności ćwiczeń wojskowych z udziałem jednostek rosyjskich i białoruskich, rozwój wspólnych struktur dowódczych, a także rozbudowa infrastruktury wojskowej na terytorium Białorusi świadczy o przyspieszeniu procesu budowania zintegrowanego potencjału militarnego o charakterze ofensywnym i defensywnym jednocześnie.

Trzecim, nie mniej istotnym elementem rosyjskiej polityki militarnej pozostaje konsekwentne przeciwdziałanie ekspansji infrastruktury wojskowej NATO oraz obecności sił Sojuszu w bezpośrednim sąsiedztwie granic Federacji Rosyjskiej. Narracja strategiczna Moskwy w tym zakresie opiera się na postulacie konieczności stworzenia „buforu bezpieczeństwa", który miałby ograniczyć możliwości operacyjne NATO w Europie Środkowo-Wschodniej. W praktyce dążenie to wyraża się zarówno w działaniach dyplomatycznych (sprzeciw wobec rozszerzenia Sojuszu), jak i wojskowych (rozmieszczenie systemów antydostępowych A2/AD, rozmieszczenie jednostek w Obwodzie Kaliningradzkim, współpraca z Białorusią w zakresie obrony przeciwrakietowej). Działania te wpisują się w szerszą strategię odstraszania, której celem jest ograniczenie zdolności NATO do projekcji siły w regionie oraz utrzymanie przewagi militarnej Rosji na obszarze poradzieckim.

Podsumowując, aktywność Federacji Rosyjskiej w sferze militarnej w latach 2014–2022 cechowała się wysokim stopniem spójności doktrynalnej, efektywnością operacyjną oraz elastycznością adaptacyjną względem ewoluującego środowiska strategicznego. Podejmowane przez Rosję działania były ukierunkowane na zapewnienie trwałej przewagi wojskowej w przestrzeni poradzieckiej, realizowanej poprzez wielowarstwową integrację struktur sił zbrojnych, rozbudowę instrumentów współpracy sojuszniczej oraz systematyczne przeciwdziałanie ekspansji infrastruktury wojskowej państw trzecich, w szczególności Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. W ramach realizowanej strategii Rosja skutecznie wykorzystała potencjał Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym jako narzędzia projekcji siły i stabilizacji sytuacji wewnętrznej w państwach członkowskich. Jednocześnie Moskwa zintensyfikowała proces integracji wojskowej z Białorusią prowadząc do stopniowej unifikacji zdolności obronnych w ramach Państwa Związkowego. Równolegle, działania przeciwko rozmieszczaniu struktur NATO w bezpośrednim sąsiedztwie granic Federacji Rosyjskiej wpisywały się w logikę strategicznego odstraszania oraz kontroli operacyjnej nad obszarami uznawanymi za krytyczne z punktu widzenia interesów bezpieczeństwa narodowego. W tym ujęciu przestrzeń poradziecka, ze szczególnym uwzględnieniem zachodniego kierunku strategicznego, stanowiła priorytetowy teatr działań militarnych, w którym Rosja dążyła do utrzymania dominacji poprzez kompleksowe oddziaływanie

polityczno-wojskowe wykorzystujące zarówno środki konwencjonalne, jak i elementy presji hybrydowej. W rezultacie, analizowany okres należy postrzegać jako fazę intensywnej konsolidacji rosyjskiej obecności wojskowej oraz strukturalnego zabezpieczania przestrzeni operacyjnej w regionie.

Analizując płaszczyznę kulturowo-informacyjną należy stwierdzić, że Rosja dysponuje w tym obszarze dużym potencjałem, który skutecznie wykorzystuje w swej polityce wobec państw poradzieckich. Istotnym elementem zwielokratniającym ten potencjał jest diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna zamieszkująca państwa europejskiego obszaru poradzieckiego. W trakcie badań ustalono, że do głównych celów Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w odniesieniu do europejskiego obszaru poradzieckiego należy budowanie w społeczności międzynarodowej pożądanego obrazu Rosji, wzmacnianie jej roli w przestrzeni globalnej, wzrost znaczenia języka rosyjskiego oraz konsolidowanie rodaków mieszkających za granicą. Dodatkowo Moskwa aktywnie wspiera procesy związane z zachowaniem tożsamości diaspory rosyjskiej i jej związków z historyczną ojczyzną. W przeprowadzonych badaniach dowiedziono, że czynnik kulturowy jest ważnym elementem polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Putinowska Rosja wyraźnie nawiązuje do Rosji imperialnej oraz buduje w społeczeństwie mit o jej wyjątkowej roli na obszarze postradzieckim. Mniejszość rosyjska i rosyjskojęzyczna na europejskim obszarze poradzieckim jest postrzegana w polityce Rosji jako nośnik kultury i języka rosyjskiego poza jej granicami. Pełni ona funkcje polityczne, ponieważ w wielu przypadkach jest ona wykorzystywana jako narzędzie służące realizacji rosyjskich interesów. Jest również czynnikiem sprzyjającym inicjowaniu i prowadzeniu działań o charakterze hybrydowym przeciwko wybranym państwom. Rosja dysponuje skutecznym aparatem propagandy. Jego skuteczność polega na powtarzaniu. Czerpie ona z doświadczeń okresu imperialnego i sowieckiego. Napędzana jest potężną propagandą i przekonującym paralelizmem historycznym, rosyjska wojna propagandowa trwa i prawdopodobnie nie zakończy się w najbliższym czasie.

Stosując w badaniach podejście holistyczne oparte o wielopłaszczyznową analizę dokumentów doktrynalnych oraz rosyjskich działań wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 należy uznać, że przyjęta hipoteza szczegółowa w brzmieniu „Rosja stosując holistyczne podejście w kontekście doboru narzędzi służących realizacji założonych celów polityki bezpieczeństwa w stosunku do obszaru poradzieckiego realizuje swoje cele w złożonym procesie jego reintegracji, a w minimalnym ujęciu jest zdolna, stosując m.in. działania o charakterze hybrydowym, uniemożliwić poszczególnym państwom tego regionu realizację własnych idei integracyjnych, w tym szczególnie ukierunkowanych na obszar euroatlantycki” została w pełni potwierdzona. W opinii autora niniejszy rozdział jest

również rozwiązaniem szczegółowego problemu badawczego sformułowanego w postaci pytania „Jak zmieniają się sposoby i rozwiązania instytucjonalne, za pomocą których Moskwa realizuje założone cele polityki bezpieczeństwa i jaki jest bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022?”.

Rozdział 5. Priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Punktem wyjścia dla analizy prowadzonej w rozdziale piątym jest próba odpowiedzi na pytanie badawcze: *Jakie będą strategiczne priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 roku oraz w jaki sposób mogą one wpłynąć na kształtowanie ładu geopolitycznego w regionie?* Pytanie to zostało sformułowane z myślą o potrzebie identyfikacji oraz uporządkowania kierunków działań Federacji Rosyjskiej w najbliższych latach, ze szczególnym uwzględnieniem ich potencjalnych skutków dla stabilności politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Analiza została osadzona w szerszym kontekście trwającej rywalizacji geostrategicznej i redefinicji układu sił na świecie, której zasadniczym wymiarem jest postępująca konfrontacja między Rosją a strukturami euroatlantyckimi. Szczególne znaczenie w kontekście prowadzonych rozważań ma tocząca się wojna z Ukrainą, która stanowi punkt zwrotny w regionalnym systemie bezpieczeństwa i jednocześnie ukazuje skalę ambicji geostrategicznych Federacji Rosyjskiej. Konflikt ten ukazuje nie tylko dążenie Rosji do odzyskania kontroli nad państwami poradzieckimi, lecz także gotowość do stosowania środków siłowych i destabilizacyjnych w celu osiągania własnych celów politycznych.

W oparciu o powyższe uwarunkowania przyjęto hipotezę badawczą, zgodnie z którą Federacja Rosyjska będzie dążyć do utrzymania dominującej pozycji w europejskiej części obszaru poradzieckiego realizując swoje cele poprzez działania zoperacjonalizowane w ramach zhierarchizowanych priorytetów polityki bezpieczeństwa. Strategia ta, wpisana w cztery zasadnicze płaszczyzny: polityczną, gospodarczą, militarną oraz kulturowo-informacyjną, będzie miała charakter długofalowy, systemowy i skoordynowany. Działania w tych płaszczyznach będą podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim jest odbudowa rosyjskiej strefy wpływów w regionie poradzieckim. Cel ten należy rozumieć jako dążenie do przywrócenia geostrategicznej kontroli nad państwami tego obszaru, zgodnie z konsekwentnie rozwijaną przez władze rosyjskie od początku XXI w. koncepcją neoimperialną. Realizacja tej strategii będzie przebiegała w warunkach nasilającej się rywalizacji międzynarodowej i wielowymiarowej presji ze strony aktorów zewnętrznych. To z kolei może prowadzić do pogłębiania niestabilności geopolitycznej w regionie, eskalacji napięć na styku stref wpływów oraz osłabienia mechanizmów bezpieczeństwa zbiorowego. Rozpoznanie i analiza kluczowych priorytetów w każdej z czterech płaszczyzn pozwala zatem nie tylko zrozumieć wewnętrzną

logikę rosyjskiej polityki bezpieczeństwa, ale również w dalszym etapie prognozować możliwe scenariusze jej rozwoju.

Niniejszy rozdział koncentruje się na analizie rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego wskazując jej priorytety w perspektywie do 2032 r. Rosyjska polityka bezpieczeństwa wobec państw tego obszaru stanowi złożone i wielowymiarowe zagadnienie, w którym splatają się ambicje mocarstwowe, uwarunkowania historyczne oraz współczesne realia geopolityczne. Federacja Rosyjska, dążąc do odbudowy pozycji jako kluczowego aktora na arenie międzynarodowej podejmuje działania ukierunkowane na odzyskanie i poszerzenie wpływów w regionie. Realizacja tych celów opiera się na szerokim katalogu narzędzi obejmujących zarówno tradycyjne formy oddziaływania politycznego, gospodarczego i militarnego, jak i bardziej subtelne metody z zakresu dyplomacji operacji informacyjnych. Uogólniając, w wymiarze politycznym Rosja wspiera prorosyjskie elity i promuje integrację w ramach organizacji takich jak Wspólnota Niepodległych Państw oraz Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Na płaszczyźnie gospodarczej wykorzystuje uzależnienie energetyczne państw regionu oraz inwestycje infrastrukturalne. W sferze militarnej Kreml stosuje zarówno bezpośrednie środki, takie jak obecność wojskowa, jak i działania hybrydowe, które mają na celu destabilizację wybranych państw. W wymiarze kulturowo-informacyjnym istotną rolę odgrywa narracja „ruskiego świata" wspierana przez media i inne formy soft power, która ma wzmacniać prorosyjskie postawy społeczne.

Analiza priorytetów tej polityki, oparta na opiniach eksperckich, dostarcza istotnych narzędzi do oceny kierunków działań podejmowanych przez Kreml oraz ich długofalowych konsekwencji. Dzięki uwzględnieniu różnorodnych kryteriów, takich jak ograniczenia stron czy wpływ na stabilność regionu, możliwe jest nie tylko zrozumienie bieżących relacji Rosji z państwami analizowanego obszaru, ale także formułowanie prognoz dotyczących przyszłych posunięć Moskwy. Przedstawiona analiza podkreśla wielowymiarowy charakter rosyjskich działań, które łączą elementy presji i współpracy w celu realizacji interesów geopolitycznych oraz utrzymania pozycji dominującego gracza w regionie.

5.1. Priorytety polityczne

Przeprowadzony w rozdziale czwartym bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w latach 2014–2022 wskazuje, że okres ten był dla Rosji niezwykle dynamiczny i pełen wyzwań, które w znacznym stopniu wpłynęły na obecny kształt jej pozycji w regionie. Choć Moskwa podejmowała zdecydowane działania mające na celu umocnienie swojej dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego, w tym poprzez aneksję Krymu w 2014 r., interwencję w Donbasie oraz agresję na Ukrainę w 2022 r., to rezultaty tych działań były

w dużej mierze odwrotne od zamierzonych. Zamiast wzmocnienia wpływów, Rosja spotkała się z niespotykanym wcześniej poziomem oporu ze strony państw regionu oraz ze zdecydowaną reakcją UE i NATO, które wprowadziły wobec niej szereg sankcji gospodarczych i politycznych. Działania te doprowadziły do daleko idącej izolacji Rosji na arenie międzynarodowej oraz ograniczenia jej zdolności do prowadzenia skutecznej polityki w regionie. Ukraina i Mołdawia zaczęły wyraźnie dystansować się od wpływów Moskwy, intensyfikując współpracę z Zachodem, co dodatkowo osłabiło rosyjskie aspiracje dominacji w regionie. Jednocześnie FR, pomimo tych trudności, utrzymała swoje znaczenie w relacjach z Białorusią, która nadal pozostaje w sferze jej bezwzględnych wpływów głównie dzięki uzależnieniu politycznemu, gospodarczemu i wojskowemu. Jednak nawet te relacje nie są wolne od napięć, wynikających z interesów własnych Białorusi i prób balansowania między Rosją a innymi potęgami, takimi jak Chiny czy UE.

Analiza okresu 2014–2022 wskazuje, że Rosja w dużej mierze nie osiągnęła swoich głównych celów politycznych w europejskim obszarze poradzieckim. Zamiast budować trwałe więzi i pogłębiać integrację w ramach istniejących struktur, takich jak Wspólnota Niepodległych Państw czy Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym działania Moskwy doprowadziły do narastania regionalnych podziałów oraz eskalacji konfliktów z sąsiednimi państwami. Rosja, zamiast umacniać swoje wpływy, często powodowała destabilizację sytuacji politycznej, co skłaniało wiele państw regionu do szukania alternatywnych kierunków współpracy, głównie z UE i Sojuszem Północnoatlantyckim. Agresja na Ukrainę w 2022 r. tylko przyspieszyła te procesy, sprawiając, że Rosja jest postrzegana jako agresor, a nie stabilizator regionu. Z kolei państwa bałtyckie, które już wcześniej związały się z NATO i UE przyśpieszyły proces wzmacniania struktur obronnych i politycznych, dystansując się od wszelkich prób rewizji porządku geopolitycznego forsowanego przez Moskwę. W analizowanym okresie Moskwa próbowała utrzymać swoje wpływy w krajach takich jak Białoruś, Armenia czy Kazachstan, które pozostają formalnie związane z nią poprzez różne struktury regionalne, w tym EUG i OUBZ. Jednak nawet w tych przypadkach Rosja napotykała na trudności. Kazachstan coraz wyraźniej sygnalizuje swoją niezależność, balansując między współpracą z Chinami a relacjami z Zachodem. Armenia, pomimo bliskich więzi wojskowych z Rosją, coraz częściej wyraża rozczarowanie brakiem efektywnego wsparcia w kluczowych kwestiach, takich jak np. konflikt z Azerbejdżanem. Białoruś pozostaje najbliższym sojusznikiem Moskwy, jednak jej pełne uzależnienie od Rosji, zarówno gospodarcze, jak i polityczne, rodzi pytania o przyszłą stabilność tego sojuszu, zwłaszcza w kontekście presji wewnętrznej i międzynarodowej.

Doświadczenia z lat 2014–2022, które ukazały zarówno ograniczenia rosyjskiej polityki bezpieczeństwa, jak i eskalację napięć w regionie, stanowią istotny kontekst dla oceny priorytetów Kremla w perspektywie do 2032 r. Rosja będzie musiała zmierzyć się z rosnącymi wpływami Chin w regionie, konkurencją ze strony UE i NATO, a także z narastającymi problemami wewnętrznymi, takimi jak stagnacja gospodarcza czy napięcia społeczne związane z wojną. Jeśli Moskwa nie zrewiduje swojej polityki w kierunku bardziej pragmatycznych i konstruktywnych działań, to ryzykuje dalszą utratę wpływów w regionie oraz trwałe zepchnięcie na margines światowej polityki. Przeprowadzona analiza pozwali przejść od retrospektywnej oceny działań Rosji w ostatnich latach do perspektywy przyszłościowej, uwzględniającej nie tylko priorytety strategiczne Moskwy, ale także wyzwania, jakie niesie ich realizacja w dynamicznie zmieniającym się środowisku geopolitycznym. W ten sposób wyniki badania będą stanowić przyczynek do zrozumienia dalszych kierunków rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w regionie. Eksperci, analizując te priorytety wskazali zarówno na ich potencjalną skuteczność, jak i na bariery, które mogą ograniczać możliwości ich realizacji.

Przedstawione w tabeli wyniki stanowią syntetyczny obraz priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. w ujęciu eksperckim. Wyniki umożliwiają określenie hierarchii priorytetów Kremla oraz zrozumienie ich wpływu na bezpieczeństwo regionu.

Tabela 5.1. Ocena priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
1.	*Ograniczenie ekspansji NATO i Unii Europejskiej*: Rosja będzie dążyć do ograniczenia wpływów szeroko rozumianego Zachodu, a szczególnie rozszerzenia NATO i Unii Europejskiej na wschód. Będzie to motywowane percepcją zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, wynikającego z obecności bloków i sojuszy euroatlantyckich w bezpośrednim jej sąsiedztwie.	3,7
2.	*Wzmocnienie wpływów politycznych*: Rosja będzie dążyć do wzmocnienia swoich wpływów w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego, co obejmuje zarówno bezpośredni wpływ polityczny, jak i pośredni poprzez kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki, takimi jak energetyka, transport i infrastruktura. Cel ten realizowany będzie poprzez różne mechanizmy, w tym umowy dwustronne, projekty wielostronne oraz wpływ na wewnętrzną politykę i decyzje gospodarcze państw posowieckich.	3,4
3.	*Zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności w regionie na własnych warunkach*: Rosja będzie dążyć do utrzymania stabilności obszaru postradzieckiego poprzez wsparcie polityczne dla liderów, pomoc finansowo-gospodarczą i wojskową na wypadek zagrożeń ze strony rewolucji „kolorowych" czy deklarowanej akcesji do struktur UE i NATO.	3,2
4.	*Promowanie integracji regionalnej*: Moskwa będzie promować i wzmacniać struktury integracyjne, w których dominuje, a w tym Wspólnota Niepodległych Państw (WNP), Euroazjatycka Unia Gospodarcza (EUG) czy Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). Działania te będą miały na celu budowanie alternatywnych bloków politycznych wobec struktur zachodnich, umacniając jednocześnie pozycję Rosji jako regionalnego lidera.	2,4

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
5.	*Kontrola nad zasobami energetycznymi i infrastrukturą przesyłową*: Rosja będzie dążyć do utrzymania dominującej pozycji w dostawach surowców energetycznych (gaz, ropa naftowa) do krajów europejskiego obszaru poradzieckiego oraz w kontroli nad infrastrukturą przesyłową. Energia jest strategicznym narzędziem wpływu, pozwalającym Moskwie na wywieranie presji politycznej i ekonomicznej. Poprzez manipulowanie cenami, dostawami oraz inwestycjami w sektorze energetycznym, Rosja może wpływać na decyzje polityczne tych państw.	Wskazanie eksperta.
6.	*Działania w sferze informacyjnej i cyberprzestrzeni*: Rosja będzie intensyfikować swoje operacje w zakresie wojny informacyjnej i cybernetycznej. Celem jest wpływanie na opinię publiczną, destabilizacja procesów demokratycznych oraz osłabianie zaufania do instytucji państwowych w krajach sąsiednich. Poprzez dezinformację, propagandę oraz cyberataki, Moskwa stara się kształtować narracje zgodne ze swoimi interesami i podważać wpływy zachodnie.	Wskazanie eksperta.
7.	*Utrzymanie przewagi militarnej w regionie*: Rosja będzie kontynuować swoje działania mające na celu utrzymanie przewagi militarnej w regionie, w tym m.in. poprzez inwestycje w nowoczesne technologie wojskowe.	Wskazanie eksperta.
8.	*Zapewnienie stabilność wewnętrznej*: Rosja będzie dążyć do zapewnienia stabilności wewnętrznej, m.in. poprzez zachowanie ścisłej kontroli nad własnym społeczeństwem, ograniczanie wpływu zagranicznych organizacji pozarządowych i innych instytucji promujących liberalny porządek i demokrację oraz zapobiegając rozwojowi tzw. kolorowych rewolucji.	Wskazanie eksperta.
9.	*Reprezentowanie pod płaszczykiem państw posowieckich swoich interesów w relacjach z państwami zachodnimi*: Rosja odcięta od dostaw technologii zamiennego przeznaczenia, części zamiennych do samolotów, itp. będzie szukała kanałów do ich pozyskiwania mimo embarga.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Wyniki oceny eksperckiej priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wskazują na hierarchię celów strategicznych Kremla. Najwyższe oceny uzyskały działania mające na celu ograniczenie ekspansji NATO i UE, które eksperci uznali za kluczowe z perspektywy obrony interesów Rosji w regionie (średnia ocena: 3,7). Wskazuje to na utrzymujące się postrzeganie struktur północnoatlantyckich jako głównego zagrożenia dla rosyjskiej strefy wpływów. Dążenie to wynika z percepcji zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, które Kreml wiąże z obecnością sojuszy militarnych w swoim bezpośrednim sąsiedztwie. Rozszerzanie NATO i UE na wschód jest przez Moskwę postrzegane jako próba ograniczenia jej strefy wpływów oraz osłabienia zdolności do strategicznego oddziaływania w regionie. Rosja widzi w NATO nie tylko zagrożenie militarne, ale także, a może przede wszystkim wyzwanie dla swojego statusu globalnego gracza. Postrzegając rozszerzenie Sojuszu jako próbę „okrążenia", Rosja reaguje intensyfikacją swoich działań zarówno dyplomatycznych, jak i militarnych. Przykładem może być koncentracja wojsk w pobliżu granic z państwami NATO, w tym na Białorusi czy w obwodzie kaliningradzkim, a także prowadzenie ćwiczeń wojskowych o dużej skali intensywności. W przypadku Unii Europejskiej Moskwa obawia się głównie wpływu gospodarczego i politycznego jaki może ona wywierać na państwa poradzieckie, które rozważają podjęcie z nią bliższej współpracy. Umowy stowarzyszeniowe, takie jak ta podpisane przez Ukrainę, Gruzję i Mołdawię, są postrzegane przez Moskwę jako wyzwanie dla

jej tradycyjnych wpływów w regionie. W odpowiedzi Rosja stosuje kombinację środków politycznych, gospodarczych i propagandowych, aby zniechęcić te kraje do zacieśniania relacji z Unią.

Do najważniejszych działań, które Rosja może podjąć w celu ograniczenia ekspansji NATO i UE należy destabilizacja regionu poprzez podtrzymywanie „zamrożonych" konfliktów, takich jak te w Naddniestrzu, Abchazji czy Osetii Południowej. Konflikty te skutecznie uniemożliwiają państwom regionu integrację z tymi strukturami, ponieważ nie przyjmują one nowych członków mających nierozwiązane spory terytorialne. Równie istotne są próby wpływania na politykę wewnętrzną państw sąsiadujących poprzez wspieranie prorosyjskich partii politycznych i liderów otwarcie sprzeciwiających się integracji. Działania te obejmą zarówno wsparcie finansowe, jak i kampanie dezinformacyjne, mające na celu osłabienie poparcia społecznego dla integracji euroatlantyckiej. Rosja realizując strategię ograniczania ekspansji NATO i UE napotka szereg istotnych barier, które mogą znacząco utrudnić osiągnięcie jej celów. Do najważniejszych należą:

a) wzrost jedności NATO i UE, który nastąpił w wyniku rosyjskiej agresji na Ukrainę;
b) sankcje gospodarcze ograniczające rosyjskie możliwości gospodarcze poprzez zmniejszenie dostępu do nowoczesnych technologii, finansowania oraz rynków międzynarodowych. To osłabia zdolność Kremla do wywierania skutecznej presji na sąsiednie państwa;
c) alternatywne źródła energii, w tym energia odnawialna oraz projekty infrastrukturalne, które zmniejszają rosyjskie możliwości wykorzystywania energii jako narzędzia nacisku;
d) negatywny wizerunek międzynarodowy i zmniejszenie gotowości poszczególnych państw do jakiejkolwiek współpracy z Moskwą z jednoczesną reorientacją na UE;
e) wewnętrzne problemy Rosji, takie jak stagnacja gospodarcza, spadek populacji, napięcia etniczne i regionalne oraz osłabienie społecznego poparcia dla władzy w obliczu trwającej wojny w Ukrainie.

Kolejnym istotnym priorytetem jest wzmocnienie wpływów politycznych w regionie, co zostało ocenione jako działanie o wysokim znaczeniu strategicznym (średnia ocena: 3,4). Eksperci wskazują, że Rosja konsekwentnie stara się kształtować politykę państw poradzieckich. Robi to zarówno poprzez wsparcie prorosyjskich liderów, jak i działania destabilizacyjne wymierzone w struktury demokratyczne. Dążenie to wynika z potrzeby utrzymania kontroli nad regionem, który Moskwa postrzega jako swoją tradycyjną strefę wpływów. Realizacja tego celu będzie odbywać się zarówno bezpośrednio, poprzez wspieranie prorosyjskich sił politycznych i inicjowanie współpracy dwustronnej, jak i pośrednio, przez

kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki, w tym nad energetyką, transportem i infrastrukturą. Rosja będzie próbować realizować swoje cele poprzez umowy dwustronne, które często wiążą z nią państwa regionu poprzez preferencyjne warunki dostaw surowców energetycznych i dostęp do rosyjskiego rynku zbytu. Przykładem tego podejścia jest ścisła współpraca z Białorusią oparta na korzystnych porozumieniach gospodarczych i politycznych. Jednocześnie Moskwa wykorzystuje organizacje międzynarodowe, takie jak Eurazjatycka Unia Gospodarcza (EUG) czy OUBZ, aby wzmacniać swoje wpływy w regionie. Kolejnym istotnym elementem strategii Rosji jest wpływanie na politykę wewnętrzną państw poprzez wspieranie prorosyjskich liderów oraz stosowanie działań propagandowych i dezinformacyjnych, które mają osłabiać poparcie dla integracji z Zachodem. Rosja jednocześnie będzie dążyć do utrzymania kontroli nad strategicznymi sektorami gospodarki państw regionu, wykorzystując inwestycje i presję ekonomiczną jako narzędzia wpływu. Realizacja tych celów napotyka jednak na istotne bariery, w tym rosnącą odporność państw, takich jak Ukraina czy Mołdawia, które konsekwentnie odrzucają rosyjskie wpływy i dążą do integracji z NATO i UE. Sankcje gospodarcze nałożone na Rosję oraz rozwój alternatywnych źródeł energii dodatkowo ograniczają jej zdolność do wywierania presji politycznej.

Priorytet dotyczący zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności na własnych warunkach uzyskał zróżnicowane oceny (średnia ocena: 3,2). Wskazuje to na różne interpretacje tego celu. Dla części ekspertów istotą tego priorytetu jest zapobieganie „kolorowym rewolucjom" i ochrona obecnego status quo, dla innych próby rozszerzania rosyjskiego modelu stabilności autorytarnej. Najniższe oceny uzyskało promowanie integracji regionalnej, co sugeruje ograniczoną skuteczność dotychczasowych projektów integracyjnych, takich jak Wspólnota Niepodległych Państw czy Euroazjatycka Unia Gospodarcza (średnia ocena: 2,4). Realizacja tego priorytetu napotyka na liczne bariery. Jedną z nich jest rosnący opór społeczny w państwach regionu wobec rosyjskiej dominacji. Protesty na Ukrainie w 2014 r., w Gruzji w 2008 r. czy w Kazachstanie w 2022 r. wskazują, że społeczeństwa coraz częściej odrzucają rosyjską wizję „stabilności". Dodatkowo rosnąca obecność Zachodu, zarówno w sferze politycznej, jak i gospodarczej, osłabia rosyjskie możliwości działania. UE oferuje państwom regionu alternatywne mechanizmy współpracy i wsparcia finansowego, co zmniejsza ich zależność od Moskwy. Choć Rosja może zachować wpływy w niektórych państwach, jej zdolność do zapewniania stabilności na własnych warunkach będzie stopniowo osłabiana przez narastające problemy wewnętrzne oraz zmieniające się układy geopolityczne. Stabilność, jaką oferuje Moskwa, coraz częściej będzie postrzegana jako narzędzie dominacji, a nie rzeczywista wartość, co może prowadzić do dalszego osłabienia jej pozycji w regionie.

W odpowiedziach ekspertów uwidacznia się znaczenie dodatkowych priorytetów, które rozszerzają tradycyjny obraz rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Istotną propozycją jest uwypuklenie kwestii kontroli nad infrastrukturą energetyczną i przesyłową. Dążenie do dominacji w tej sferze podkreśla, jak istotne dla Kremla są narzędzia pozwalające wywierać presję zarówno gospodarczą oraz polityczną. Interesującym punktem w analizach ekspertów są działania w cyberprzestrzeni, które coraz częściej stają się kluczowym elementem rosyjskiej strategii. Nowoczesne technologie umożliwiają Moskwie prowadzenie szeroko zakrojonych kampanii dezinformacyjnych, wpływanie na procesy demokratyczne w sąsiednich państwach oraz na destabilizację ich infrastruktury krytycznej. Podkreślenie tych aspektów w wypowiedziach ekspertów dowodzi, że Rosja dynamicznie dostosowuje swoje metody działania do współczesnych realiów i wyzwań. Oceny, sformułowane na podstawie wiedzy i doświadczeń respondentów, odzwierciedlają wieloaspektowość polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej – od militarnych i politycznych narzędzi, przez gospodarcze karty przetargowe, aż po działania w sferze kulturowo-informacyjnej. Warto podkreślić, że podejście ekspertów jest zakorzenione w analizie aktualnych działań Moskwy i historycznego kontekstu relacji Rosji z krajami poradzieckimi, co nadaje ich ocenom perspektywę zarówno retrospektywną, jak i prognostyczną.

Poniższa macierz prezentuje priorytety, które Moskwa zamierza realizować w europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. w kontekście oczekiwanych efektów działań Rosji, głównych ograniczeń w ich realizacji oraz wpływu na sytuację w regionie i na samą Federację Rosyjską.

Tabela 5.2. Macierz priorytetów politycznych Rosji do 2032 r.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Ograniczenia	Wpływ na region	Ryzyka
Ograniczenie ekspansji NATO i UE.	3,7	Powstrzymanie dalszego rozszerzenia NATO na wschód, szczególnie wobec Ukrainy i Mołdawii.	Jedność NATO i UE wobec rosyjskich działań.	Wzrost napięć politycznych i militarnych, prowadzących do destabilizacji regionu.	Eskalacja konfliktów militarnych.
		Zablokowanie integracji politycznej i gospodarczej państw regionu z UE, co pozwoli Rosji na utrzymanie strefy wpływów w regionie.	Rozbudowa infrastruktury NATO w Europie Wschodniej (bazy wojskowe, systemy obrony przeciwrakietowej i przeciwdronowej).	Ograniczenie możliwości współpracy państw regionu z UE i NATO w wyniku presji Rosji (Ukraina, Mołdawia).	Rosnąca izolacja Rosji na arenie międzynarodowej, szczególnie w relacjach z UE i NATO.
		Zwiększenie politycznej zależności państw regionu od Moskwy poprzez wywieranie presji militarnej i gospodarczej.	Procesy demokratyzacji i dążenia do suwerenności w państwach regionu (Ukraina, Mołdawia, Gruzja).	Dalsza polaryzacja społeczeństw w regionie, które stoją przed wyborem: integracja z Zachodem czy bliskie relacje z Rosją.	Możliwa utrata wpływów w regionie w dłuższej perspektywie w wyniku rozwoju odporności państw regionu na rosyjskie działania (np. poprzez wsparcie militarne i finansowe ze strony NATO i UE).
			Alternatywne wsparcie finansowe i militarne ze strony Zachodu dla państw z aspiracjami euroatlantyckimi.		
Wzmocnienie wpływów politycznych.	3,4	Zwiększenie kontroli nad decyzjami politycznymi państw regionu.	Rozwój instytucji demokratycznych w regionie, które zmniejszają podatność na rosyjskie wpływy.	Hamowanie demokratyzacji i reform w regionie.	Możliwość eskalacji konfliktów wewnętrznych w regionie i ich potencjalne umiędzynarodowienie.
		Wsparcie prorosyjskich liderów i partii politycznych.	Społeczna niechęć wobec prorosyjskich polityków w niektórych państwach (np. Mołdawii i Gruzji).	Wzrost napięć politycznych między zwolennikami integracji z Zachodem a ugrupowaniami prorosyjskimi.	Pogłębienie izolacji Rosji na arenie międzynarodowej.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Ograniczenia	Wpływ na region	Ryzyka
		Przeciwdziałanie demokratyzacji i zbliżeniu państw regionu do UE i NATO.	Aktywne wsparcie finansowe i polityczne Zachodu dla państw aspirujących do integracji euroatlantyckiej.	Polaryzacja społeczeństw i rosnąca niestabilność wewnętrzna.	Wzrost nacisku ze strony UE i NATO na ochronę standardów demokratycznych w regionie.
Zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności w regionie na własnych warunkach.	3,2	Utrzymanie prorosyjskich rządów w państwach regionu.	Niskie poparcie społeczne dla prorosyjskich liderów.	Stabilizacja prorosyjskich reżimów w regionie.	Wzrost antyrosyjskich nastrojów społecznych.
		Przeciwdziałanie „kolorowym” rewolucjom i zmianom władzy niekorzystnym Rosji.	Demokratyzacja i rosnące aspiracje społeczne w kierunku integracji z euroatlantyckiej.	Utrzymanie politycznej zależności państw od Rosji.	Możliwość wybuchów protestów i destabilizacji wewnętrznej w państwach regionu.
		Wzmocnienie prorosyjskich struktur bezpieczeństwa w regionie.	Brak zasobów sprzyjających szerokiej obecności wojskowej w regionie.	Hamowanie euroatlantyckich tendencji integracyjnych.	Spadek zaufania do struktur wspieranych przez Rosję.
Promowanie integracji regionalnej.	2,4	Wzmocnienie EUG jako alternatywy wobec UE.	Malejąca atrakcyjność EUG z powodu asymetrii czerpanych korzyści.	Zwiększenie gospodarczej i politycznej zależności członków EUG od Rosji.	Wewnętrzne napięcia w EUG związane z dominacją Rosji.
		Budowanie współpracy w ramach BRICS i OUBZ jako elementu wzmacniania regionalnego wpływu Rosji.	Rozwój relacji państw regionu z Chinami i UE.	Spowolnienie integracji z Zachodem.	Rosnąca konkurencja ze strony Chin jako alternatywnego lidera w regionie.
		Zwiększenie politycznej i gospodarczej zależności członków EUG od Moskwy.	Brak chętnych do przystąpienia do struktur.	Wewnętrzna polaryzacja w regionie.	Spadek wiarygodności struktur regionalnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Rosja w najbliższych latach stanie przed koniecznością adaptacji swoich strategii w obliczu narastających wyzwań. Kluczowe priorytety, takie jak ograniczenie wpływów NATO i UE, nadal pozostaną w centrum jej polityki, jednak ich skuteczność będzie w dużej mierze uzależniona od zdolności do przezwyciężenia barier i wykorzystania nowych szans. Jeśli Moskwa nie znajdzie sposobu na odbudowę swojej pozycji gospodarczej i politycznej, jej wpływy w regionie będą maleć. Wzrost antyrosyjskich nastrojów, rosnąca presja ze strony Zachodu oraz konkurencja z Chinami mogą sprawić, że Rosja stanie się izolowanym i mniej znaczącym graczem na arenie międzynarodowej.

Historia wskazuje, że żadne imperium, niezależnie od swojej potęgi, nie było odporne na rozpad, a konsekwencje takiego upadku były zazwyczaj dalekosiężne i wielowymiarowe. Federacja Rosyjska, dziedzicząca tradycje imperialne państwa carów i Związku Radzieckiego, stanowi przykład państwa, którego przetrwanie w obecnym kształcie nie jest gwarantowane. Scenariusz potencjalnego jej rozpadu znajduje odzwierciedlenie w analizach ekspertów jako możliwy w perspektywie kolejnych lat. Takie wydarzenie wywołałoby głębokie zmiany zarówno w układzie regionalnym, jak i globalnym. Szczególnie istotny byłby jego wpływ na europejski obszar poradziecki, którego stabilność i przyszłość są nierozerwalnie związane z polityką Moskwy. W przeprowadzonym badaniu eksperci zostali poproszeni o ocenę prawdopodobieństwa wystąpienia kluczowych zdarzeń, które mogłyby prowadzić do rozpadu Federacji Rosyjskiej do 2032 r.

Tabela 5.3. Ocena prawdopodobieństwa wystąpienia zdarzeń przyczyniających się do rozpadu Federacji Rosyjskiej do 2032 r.

Lp.	Zdarzenie	Średnia ocena
1.	Walka frakcji wewnątrz rosyjskiej elity politycznej i/lub gospodarczej, służb mundurowych doprowadza do niestabilności i osłabienia władzy centralnej.	2,4
2.	Dalsze pogłębianie się izolacji międzynarodowej FR, w połączeniu z ostrymi sankcjami gospodarczymi, osłabia gospodarkę i zdolność władz centralnych do utrzymania kontroli nad poszczególnymi republikami/krajami/obwodami.	2,3
3.	Śmierć, choroba lub ustąpienie prezydenta Władimira Putina bez jasnego planu sukcesji wywoła walkę o władzę, osłabiając scentralizowane rządy i otwierając drogę do dążeń niepodległościowych w republikach/krajach/obwodach.	2,1
4.	Federacja Rosyjska jest państwem wieloetnicznym z regionami posiadającymi mocną tożsamość lokalną. Wzrost nacjonalizmu regionalnego lub etnicznego prowadzi do dążeń separatystycznych i w konsekwencji rozpadu FR.	2
5.	Poważny kryzys gospodarczy spowodowany spadkiem cen surowców energetycznych i brakiem dywersyfikacji gospodarki. Rosja jest silnie uzależniona od eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego. Znaczny i długotrwały spadek cen tych surowców może prowadzić do głębokiego kryzysu gospodarczego. Skutkiem może być wzrost niezadowolenia społecznego, protesty oraz osłabienie legitymizacji władz centralnych. Regiony bogate w surowce mogą dążyć do większej autonomii, chcąc samodzielnie zarządzać swoimi zasobami.	Wskazanie eksperta.
6.	Długotrwały i wyniszczający konflikt zbrojny osłabiający potencjał państwa. Zaangażowanie w przedłużający się konflikt zbrojny, który pochłania znaczne zasoby	Wskazanie eksperta.

Lp.	Zdarzenie	Średnia ocena
	ludzkie i materialne, może prowadzić do wyczerpania potencjału państwa. Rosnące straty i brak widocznych sukcesów mogą wywołać niezadowolenie w społeczeństwie oraz wśród elit. Osłabienie struktur wojskowych i bezpieczeństwa może zachęcić separatystów i grupy opozycyjne do podjęcia działań przeciwko władzy centralnej.	
7.	Rozpad Federacji Rosyjskiej do 2032 roku mógłby nastąpić w wyniku kumulacji wymienionych wyżej zdarzeń, tj. politycznych, społecznych, etnicznych, gospodarczych czy międzynarodowych.	Wskazanie eksperta.
8.	Bunt wojska spowodowany brakiem postępów w wojnie, przedłużaniem się wojny, wyczerpaniem zasobów ludzkich, który doprowadzić może do ruchów wyzwoleńczych.	Wskazanie eksperta.
9.	Zapaść gospodarcza FR uniemożliwiająca finasowanie armii i doprowadzenie do wewnętrznych animozji	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Analiza odpowiedzi ekspertów wskazuje, że najbardziej prawdopodobnym zdarzeniem prowadzącym do potencjalnego rozpadu Federacji Rosyjskiej jest walka frakcyjna w obrębie rosyjskiej elity politycznej, gospodarczej oraz struktur siłowych. Uzyskała ona średnią ocenę 2,4. Wskazuje to na kluczową rolę wewnętrznych napięć między grupami interesów, które mogą skutecznie podważyć stabilność scentralizowanej władzy. Jak wykazano w podrozdziale „Grupy interesów" w niniejszej rozprawie siła tych frakcji, ich rywalizacja oraz zdolność do konsolidacji władzy stanowią istotny czynnik wpływający na politykę wewnętrzną Rosji.

Drugim w hierarchii ocen, był scenariusz związany z międzynarodową izolacją Federacji Rosyjskiej oraz ostrymi sankcjami gospodarczymi (ocena: 2,3). Eksperci podkreślili, że skutki gospodarcze, takie jak zmniejszenie wpływów z eksportu surowców energetycznych, mogą w znacznym stopniu osłabić zdolność Moskwy do kontrolowania odległych regionów i republik autonomicznych. Jest to szczególnie istotne w kontekście dążeń niepodległościowych w regionach o silnie zakorzenionych tożsamościach lokalnych. Znalazło to odzwierciedlenie w ocenie wzrostu nacjonalizmu regionalnego i etnicznego (ocena: 2,0). Niżej oceniono możliwość destabilizacji wynikającej z choroby, śmierci czy też ustąpienia Władimira Putina (ocena: 2,1). Mimo niższej oceny, eksperci zwrócili uwagę, że brak jasno określonego planu sukcesji może otworzyć drogę do rywalizacji wewnętrznej i przyczynić się do osłabienia struktur władzy. Scenariusz ten, choć oceniony jako mniej prawdopodobny, jest szczególnie niebezpieczny w połączeniu z innymi czynnikami destabilizującymi, takimi jak utrata wpływów w państwach sąsiednich, kryzysy społeczne związane z wewnętrzną sytuacją ekonomiczną, nasilające się napięcia etniczne czy rosnąca aktywność grup opozycyjnych wewnątrz kraju.

Eksperci wskazali także nowe zdarzenia, takie jak bunt wojska oraz zapaść gospodarcza uniemożliwiająca finansowanie armii, które dodatkowo uwypuklają wielowymiarowy charakter potencjalnego kryzysu w Rosji. Pucz wojskowy, wynikający z przedłużających się

konfliktów i wyczerpania zasobów, byłby szczególnie destabilizującym czynnikiem, podważającym autorytet Moskwy w wymiarze zarówno wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Z kolei niezdolność do finansowania armii wskazuje na powiązanie czynników gospodarczych z potencjalnym osłabieniem struktur militarnych. Należy stwierdzić, że przyszłość FR będzie zależała od zdolności władzy centralnej do zachowania stabilności politycznej i gospodarczej w obliczu wewnętrznych napięć i zewnętrznej presji. Wyniki badań podkreślają także złożoność rosyjskiego systemu, w którym czynniki polityczne, gospodarcze i militarne są ze sobą ściśle powiązane, wzajemnie się wzmacniając lub destabilizując. Przeprowadzona analiza uwidacznia skomplikowaną strukturę wyzwań przed którymi stoi Rosja.

Potencjalny rozpad FR może mieć dalekosiężne konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne dla państw europejskiego obszaru poradzieckiego. W ocenach ekspertów w tym kontekście dominują trzy kluczowe wątki: destabilizacja regionalna, ingerencje zewnętrzne oraz zmiana układu sił politycznych i gospodarczych w regionie. Zdaniem ekspertów dezintegracja Rosji wiązałby się z gwałtownym wzrostem niestabilności politycznej. Zanik lub głęboka dychotomia scentralizowanej władzy w Moskwie może prowadzić do chaosu w wielu państwach europejskiej części obszaru poradzieckiego, a szczególnie w tych które borykają się z problemem napięć etnicznych i roszczeń terytorialnych. Ryzyko takie może dotyczyć przede wszystkim Ukrainy, Białorusi i Mołdawii. Jednocześnie osłabienie Rosji mogłoby otworzyć drogę do większej niezależności politycznej państw regionu, a w tym Ukrainy, Mołdawii oraz Gruzji. Mogłyby one znacznie swobodniej realizować swoje aspiracje euroatlantyckie. Jednak proces ten byłby skomplikowany ze względu na możliwy wzrost napięć pomiędzy lokalnymi elitami politycznymi oraz poprzez trudności wynikające z budowy nowych struktur gospodarczych i bezpieczeństwa. Rozpad Rosji mógłby stworzyć próżnię geopolityczną, która sprzyjałaby większej obecności potęg zewnętrznych. Unia Europejska, NATO oraz Chiny zostałyby zmuszone do zwiększenia swojej aktywności w celu zabezpieczenia własnych interesów oraz zapewnienia stabilności. Z drugiej strony państwa takie jak Turcja czy Iran mogłyby wykorzystać chaos do wzmocnienia swoich wpływów.

Proces rozpadu mógłby również wywołać fale migracyjne, zarówno z Rosji, jak i między państwami regionu. Migracje ludności oraz ograniczona infrastruktura socjalna mogłyby prowadzić do pogorszenia się sytuacji humanitarnej w krajach bałtyckich. W regionach zróżnicowanych etnicznie, jak Białoruś czy Ukraina, mogłyby wybuchnąć konflikty na tle etnicznym, które dodatkowo pogłębiłyby niestabilność regionu. Kryzysy gospodarcze mogłyby prowadzić do napięć politycznych i społecznych, tworząc spiralę destabilizacji. Należy również zaznaczyć, że Ukraina mogłaby być w największym stopniu

dotknięta rozpadem Rosji. Rozpad Federacji Rosyjskiej byłby dla niej jednocześnie zagrożeniem i szansą. Po stronie zagrożeń należy wskazać przede wszystkim możliwość eskalacji konfliktów na wschodnich terytoriach Ukrainy. Terytoria kontrolowane przez Rosję lub wspierane przez prorosyjskie siły mogłyby stać się areną nowych konfliktów, w szczególności w przypadku chaosu w rosyjskim systemie władzy. Jednocześnie Ukraina mogłaby doświadczyć napływu uchodźców z Rosji, co obciążyłoby jej infrastrukturę socjalną i gospodarczą. Z drugiej strony, Ukraina mogłaby skorzystać na osłabieniu Rosji. Osłabienie militarne i polityczne sąsiada otworzyłoby drogę do zakończenia wojny i integracji ze strukturami transatlantyckimi, zwiększając jej bezpieczeństwo i stabilność. Eksperci wskazują jednak, że taki proces wymagałby silnego wsparcia ze strony Zachodu, zarówno finansowego, jak i politycznego.

Białoruś jest w specyficznej sytuacji, ponieważ jej system polityczny i gospodarczy są mocno uzależnione od wsparcia Rosji. Przedmiotowy rozpad mógłby prowadzić do politycznego chaosu w Mińsku, ponieważ reżim Łukaszenki straciłby swoje główne źródło finansowania i wsparcia politycznego. W tej sytuacji, Białoruś mogłaby być zmuszona do poszukiwania nowych partnerów, co skutkowałoby gwałtownym zbliżeniem z Chinami lub próbami nawiązania relacji z Zachodem. Należy podkreślić, że Białoruś, w przeciwieństwie do Ukrainy, nie jest przygotowana na pełnię samodzielności politycznej i gospodarczej. W przypadku destabilizacji wewnętrznej mogłoby dojść do walki o władzę między różnymi grupami interesu, co pogłębiłoby chaos. Dodatkowo, napięcia etniczne i historyczne w regionie groziłyby eskalacją konfliktów na skalę międzynarodową.

Kolejną istotną kwestią są funkcjonujące na obszarze poradzieckim organizacje międzynarodowe o prorosyjskim charakterze. Mogą one odegrać ważną rolę w realizacji celów Rosji w perspektywie do 2032 r. Należy tutaj wskazać Euroazjatycką Unię Gospodarczą oraz Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Obie organizacje odgrywają istotną rolę w polityce Rosji oraz umożliwiają gospodarczą i militarną integrację państw regionu pod jej przewodnictwem. Dwóch ekspertów zwróciło uwagę na znaczenie Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW), która choć pierwotnie skupiona na kwestiach bezpieczeństwa azjatyckich może wspierać działania Rosji w regionie zacieśniając współpracę z Chinami. Pojawiły się również głosy o potencjalnym wpływie organizacji takich jak BRICS czy G-20, które Rosja może wykorzystywać do realizacji swoich interesów na arenie międzynarodowej. Jednocześnie trzech ekspertów wyraziło sceptycyzm co do możliwości odegrania przez prorosyjskie organizacje ważnej roli politycznej, gospodarczej i militarnej w europejskiej części obszaru poradzieckiego.

W najbliższych latach Rosja w dużej mierze będzie opierać się na istniejących strukturach, takich jak EUG i OUBZ, które pozostaną centralnym narzędziem jej polityki w regionie. Euroazjatycka Unia Gospodarcza, jako organizacja gospodarcza, daje Rosji możliwość budowania zależności państw członkowskich poprzez kontrolę handlu, inwestycji i infrastruktury energetycznej. Z kolei OUBZ wzmacnia rosyjskie wpływy militarne, pozwalając na organizowanie wspólnych ćwiczeń wojskowych, rozwijanie infrastruktury obronnej i legitymizowanie rosyjskiej obecności militarnej w regionie pod pretekstem ochrony bezpieczeństwa regionalnego. Obie te struktury wpisują się w strategiczne dążenia Rosji do utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego, a także przeciwdziałania wpływom Zachodu. Wykorzystanie organizacji takich jak SOW, BRICS czy G-20 będzie bardziej złożone i zależne od zdolności Rosji do efektywnego wykorzystania ich potencjału. Szanghajska Organizacja Współpracy, choć nie jest stricte prorosyjska, daje Rosji możliwość współpracy z Chinami i wspólnego przeciwdziałania wpływom zachodnim, w tym w kwestiach bezpieczeństwa i projektów infrastrukturalnych. BRICS i G-20, jako bardziej globalne fora współpracy, mogą być narzędziami budowy wizerunku Rosji jako istotnego gracza na arenie międzynarodowej, co może pośrednio wspierać jej interesy w regionie. Jednak ich znaczenie w kontekście europejskiej części obszaru poradzieckiego będzie ograniczone, a Rosja może mieć trudności z adaptacją agendy tych organizacji do swoich geopolitycznych celów.

Skuteczność rosyjskich działań będzie w dużej mierze uzależniona od szeregu czynników. Przede wszystkim kluczowa będzie przyszła sytuacja polityczna, a szczególnie wyniki wojny w Ukrainie, która będzie miał istotny wpływ na równowagę sił w regionie. Zwycięstwo Rosji mogłoby wzmocnić jej zdolność do promowania własnych struktur i integracji, podczas gdy porażka mogłaby znacznie osłabić jej pozycję w regionie. Równie ważna będzie gotowość państw poradzieckich do dalszej integracji z Rosją, która może być znacząco ograniczona przez ich rosnące prozachodnie aspiracje oraz obawy przed uzależnieniem od Moskwy. Wreszcie, skuteczność Rosji będzie zależała od jej zdolności do reagowania na presję Zachodu, który może aktywnie wspierać alternatywne ścieżki integracji dla państw regionu, takie jak współpraca z Unią Europejską czy NATO. W dłuższej perspektywie Rosja będzie musiała dostosowywać swoje strategie w ramach istniejących organizacji, jednocześnie poszukując nowych narzędzi do realizacji swoich celów geopolitycznych. Elastyczność w korzystaniu zarówno z regionalnych, jak i globalnych platform współpracy, a także zdolność do łączenia miękkich i twardych metod nacisku będą kluczowe dla utrzymania przez nią wpływów w regionie. W obliczu zmieniającej się sytuacji geopolitycznej, każda z tych organizacji może pełnić inną rolę, od wzmocnienia lokalnych wpływów po budowanie szerszej międzynarodowej legitymizacji działań Rosji.

5.2. Priorytety gospodarcze

Płaszczyzna gospodarcza odgrywa kluczową rolę w realizacji strategicznych celów Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego. Jak wynika z analiz zawartych w rozdziale czwartym, Rosja traktuje swoje zasoby ekonomiczne jako główne narzędzie wpływu. Robi to zarówno w kontekście budowania zależności regionalnych, jak i przeciwdziałania prozachodnim tendencjom integracyjnym. Kontrola nad zasobami energetycznymi: gazem ziemnym, ropą naftową oraz infrastrukturą przesyłową pozwala Moskwie na wymuszanie korzystnych dla siebie decyzji politycznych i gospodarczych. Energia, jako „broń geopolityczna", stanowi nie tylko źródło dochodów, ale także instrument nacisku, szczególnie wobec takich państw jak Mołdawia czy Białoruś, które są uzależnione od rosyjskich dostaw. Pełnoskalowa wojna z Ukrainą wykluczyła budowanie stabilnej i przewidywalnej współpracy z krajami UE na zasadach równości i wzajemnego poszanowania interesów oraz kształtowanie wspólnej przestrzeni gospodarczej. W efekcie, zamiast budować mosty, Rosja zbudowała bariery utrudniające realizację jej celów gospodarczych.

Ogólny bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na płaszczyźnie gospodarczej w procesie integracji europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 opisany w rozdziale czwartym dysertacji wskazuje, że główne cele strategiczne Rosji nie zostały osiągnięte. Nie ma również perspektyw do rozwoju międzynarodowych kontaktów biznesowych oraz przyciągania do Rosji zagranicznych inwestycji. Sankcje nałożone na Federację Rosyjską po aneksji Krymu w 2014 r., a następnie w 2022 r. i latach kolejnych spowodowały znaczne zmniejszenie jej dochodów. Obecnie państwa regionu, z wyłączeniem Białorusi, koncentrują swoje działania na integracji z Zachodem oraz dywersyfikacji swoich gospodarek. Ponadto nie obserwuje się istotnych trendów w zakresie rozwoju międzynarodowych kontaktów gospodarczych ani zwiększenia napływu inwestycji zagranicznych do Rosji. Nałożone na Federację Rosyjską sankcje międzynarodowe znacząco wpłynęły na ograniczenie jej dochodów, co dodatkowo utrudnia realizację celów gospodarczych w regionie.

Należy założyć, że w kolejnych latach Rosja będzie kontynuować działania zmierzające do integracji na płaszczyźnie gospodarczej. Będzie postrzegać ten wymiar jako kluczowy element swojej strategii bezpieczeństwa i narzędzie wzmacniania wpływów w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Analiza działań podejmowanych w latach 2014–2022 wskazuje, że pomimo znaczących trudności, w tym sankcji międzynarodowych, Rosja będzie dążyła do odbudowy swojej dominacji gospodarczej, szczególnie poprzez kontrolę nad zasobami energetycznymi i infrastrukturą przesyłową. Przedstawione w poniższej tabeli wyniki stanowią

syntetyczny obraz priorytetów rosyjskiej polityki gospodarczej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r. Eksperci przeprowadzili ocenę strategicznych celów Federacji Rosyjskiej, przypisując im znaczenie w skali od 1 (najniższe) do 4 (najwyższe). Wyniki te umożliwiają szczegółową analizę hierarchii priorytetów gospodarczych Kremla oraz zrozumienie ich potencjalnego wpływu na region.

Tabela 5.4. Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze gospodarczym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
1.	*Odbudowa i stopniowe zwiększenie wpływów na rynkach energetycznych*: Rosja będzie dążyć do odbudowania swojej dominującej roli jako dostawcy surowców energetycznych dla państw regionu oraz zwiększać swoje wpływy poprzez rozbudowę gazociągów i infrastruktury energetycznej.	3,6
2.	*Wzmocnienie integracji gospodarczej poprzez EUG i BRICS*: Rosja będzie pogłębiać integrację gospodarczą w ramach EUG wspartą przez BRICS, czego celem będzie nie tylko zacieśnienie współpracy gospodarczej, ale również umocnienie wpływów Rosji na politykę gospodarczą państw regionu.	3
3.	*Odbudowa dostępu do zasobów, rynków i technologii*: Rosja będzie odbudowywać dostęp do kluczowych zasobów naturalnych i strategicznych sektorów gospodarki w państwach europejskiego obszaru posowieckiego, a zwłaszcza technologii, w tym poprzez przejmowanie kontroli nad ważnymi przedsiębiorstwami.	2,6
4.	*Rozwój infrastruktury transportowej i logistycznej*: Rosja będzie rozwijać infrastrukturę transportową i logistyczną w celu zwiększenia efektywności handlu i transportu między nią, a państwami europejskiego obszaru posowieckiego, co ma na celu utrzymanie/uzyskanie pozycji kluczowego gracza w regionalnych łańcuchach dostaw.	2,3
5.	*Wzmacnianie wpływów finansowych i inwestycji w strategiczne sektory*: Rosja będzie dążyć do zwiększenia obecności swoich instytucji finansowych w państwach regionu oraz inwestować w kluczowe sektory, takie jak bankowość, telekomunikacja czy przemysł ciężki. Celem jest uzyskanie większej kontroli nad gospodarkami tych państw i wpływanie na ich decyzje ekonomiczne.	Wskazanie eksperta.
6.	*Promowanie rozliczeń w rublach i dedolaryzacja handlu*: aby zmniejszyć zależność od zachodniego systemu finansowego i sankcji, Rosja może zachęcać państwa regionu do rozliczeń w rublach lub innych walutach narodowych. Działania te mają na celu wzmocnienie pozycji rubla i ograniczenie wpływu dolara amerykańskiego na regionalny handel.	Wskazanie eksperta.
7.	Intensyfikacja współpracy gospodarczej między firmami europejskiego obszaru poradzieckiego a Rosją.	Wskazanie eksperta.
8.	Wzrost uzależnienia gospodarek poszczególnych państw regionu od kooperacji z Rosją i od rosyjskiego rynku zbytu.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W kolejnych latach surowce energetyczne będą stanowić fundament rosyjskiej polityki gospodarczej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego, co znajduje potwierdzenie w najwyższej ocenie tego priorytetu przez ekspertów (średnia ocena: 3,6). Federacja Rosyjska będzie konsekwentnie dążyć do odbudowy swojej dominującej pozycji jako kluczowego dostawcy surowców energetycznych, w szczególności gazu ziemnego i ropy naftowej, traktując to jako strategiczne narzędzie wywierania wpływu politycznego i gospodarczego. Mechanizm

ten pozwala na stosowanie nacisków gospodarczych, szczególnie wobec krajów takich jak Białoruś czy Mołdawia oraz, w zależności od rozstrzygnięcia wyniku wojny, Ukraina, które w znacznym stopniu są uzależnione od rosyjskich dostaw. Moskwa traktuje eksport surowców energetycznych jako narzędzie wzmacniania swojej pozycji na arenie międzynarodowej oraz ograniczania wpływów innych aktorów, takich jak UE czy USA. Niemniej jednak, należy zauważyć niekorzystnie z punktu widzenia Rosji preferencje energetyczne państw regionu tj. inwestowanie w alternatywne źródła energii oraz daleko idącą dywersyfikację kierunków dostaw.

Agresja na Ukrainę oraz wykorzystanie surowców energetycznych jako narzędzia presji politycznej doprowadziły do gwałtownego wzrostu potrzeby dywersyfikacji dostaw energii w UE. Kwestia bezpieczeństwa energetycznego stała się kluczowym elementem polityki UE, ukierunkowanej na ograniczenie zależności od rosyjskich paliw kopalnych. Proces ten wymaga znacznych inwestycji w infrastrukturę energetyczną, takich jak budowa nowych gazociągów, terminali LNG oraz modernizacji istniejących sieci przesyłowych. Państwa UE, zwłaszcza państwa nadbałtyckie, wspierane przez instytucje unijne, realizują szereg działań zmierzających do zmiany struktury importu surowców energetycznych. W latach 2021–2023 udział gazu rurociągowego z Rosji w imporcie UE spadł z ponad 40% do około 8%. Łączny import gazu z Rosji, obejmujący także LNG, zmniejszył się do poziomu poniżej 15% całkowitego importu gazu. Tym samym Rosja, będąca przez dekady głównym dostawcą energii dla Europy, straciła swoją dominującą pozycję w tym sektorze[901].

Należy jednak zaznaczyć, że w maju 2024 r. import gazu ziemnego z Rosji do krajów Unii Europejskiej wzrósł o 30% w porównaniu do września 2022 r., osiągając poziom 4,8 mld metrów sześciennych. Choć wartości te są znacznie niższe niż przed wybuchem wojny na Ukrainie (w maju 2021 r. do UE trafiało około 15 mld metrów sześciennych rosyjskiego gazu) to trend wzrostowy może budzić niepokój. Znaczącą rolę w tym wzroście odgrywa gaz skroplony (LNG) z Rosji, który obecnie nie podlega unijnym sankcjom. W maju 2024 r. udział rosyjskiego LNG w całkowitym wolumenie importowanego do UE gazu skroplonego wzrósł do 20%, podczas gdy we wrześniu 2022 r. wynosił jedynie 11%[902]. Ta dynamika wskazuje na przesunięcie w strukturze importu, gdzie LNG zastępuje częściowo gaz rurociągowy, którego dostawy zostały znacząco ograniczone w wyniku sankcji. Wskazuje to na utrzymującą się, choć ograniczoną, zależność gospodarek europejskich od rosyjskich surowców energetycznych. Mimo że obecny poziom importu jest jedynie częścią przedwojennych dostaw, wzrost

[901] *Skąd UE czerpie gaz?*, www.consilium.europa.eu/pl/infographics/eu-gas-supply, [dostęp: 12.11.2024].
[902] *Unia Europejska zwiększa import rosyjskiego gazu. Dostawy „skoczyły o 30 procent”,* https://energetyka24.com/gaz/wiadomosci/unia-europejska-zwieksza-import-rosyjskiego-gazu-dostawy-skoczyly-o-30-procent, [dostęp: 12.11.2024].

wolumenu rodzi obawy o trwałość unijnej strategii dywersyfikacji i ograniczania zależności od rosyjskich surowców. Sytuacja ta podkreśla potrzebę dalszych inwestycji w alternatywne źródła energii oraz zwiększenia efektywności mechanizmów ograniczających handel z reżimami autorytarnymi. Dodatkowo, rosnąca obecność rosyjskiego LNG na europejskim rynku uwidacznia lukę w sankcjach, która pozwala Moskwie na częściowe utrzymanie dochodów z eksportu surowców energetycznych.

W marcu 2023 r. całkowity import ropy naftowej i produktów naftowych z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej spadł do poziomu 1,4 mln ton (Mt), co stanowi aż 90% redukcję w porównaniu ze średnią miesięczną wartością 15,2 Mt w latach 2019–2022.

Rysunek 5.1. Import ropy naftowej i produktów pochodnych z Rosji do Unii Europejskiej w latach 2019–2023

Źródło: *Russia's war on Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions against Russia,* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2802, [dostęp: 12.11.2024 r.].

Tak drastyczny spadek był konsekwencją sankcji nałożonych przez UE w odpowiedzi na rosyjską agresję na Ukrainę. Rosja, będąca przez dekady jednym z kluczowych dostawców ropy naftowej do UE, straciła tę pozycję w wyniku przyjęcia szóstego pakietu sankcji Unii Europejskiej z czerwca 2022 r[903]. Unia Europejska, przygotowując się do realizacji embarga, już przed jego wprowadzeniem rozpoczęła proces dywersyfikacji dostaw, intensyfikując współpracę z alternatywnymi dostawcami. Działania te zostały znacząco przyspieszone po wejściu w życie sankcji, aby zapewnić ciągłość dostaw surowców energetycznych oraz sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na stabilność energetyczną. Te kroki podkreślają znaczenie skoordynowanej reakcji UE na wyzwania związane z uzależnieniem od rosyjskich paliw

[903] *Russia's war on Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions against Russia,* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2802, [dostęp: 12.11.2024 r.].

kopalnych oraz jej dążenie do zwiększenia autonomii energetycznej i bezpieczeństwa w regionie.

Rosja, dotknięta sankcjami i ograniczeniami na rynku europejskim, zmuszona jest do zwrócenia się ku rynkom azjatyckim, które częściowo zastąpiły wcześniejszych odbiorców z UE. Mimo pewnych sukcesów w rozwoju relacji z Chinami i Indiami całkowite dochody z eksportu paliw kopalnych znacząco spadły, co uwidacznia trudności Rosji w utrzymaniu pozycji dominującego dostawcy[904]. Z ekonomicznego punktu widzenia należy oczekiwać, że Rosja podejmie próby powrotu na rynek europejski. Europa, jako tradycyjny i dobrze rozwinięty rynek dla rosyjskich surowców, pozostaje kluczowym celem działań Kremla mimo obecnych ograniczeń wynikających z sankcji. Możliwość powrotu zależeć będzie jednak od zmieniającej się sytuacji geopolitycznej, w tym ewentualnego złagodzenia sankcji oraz zdolności Moskwy do przedstawienia konkurencyjnych ofert wobec alternatywnych dostawców, takich jak Stany Zjednoczone, Norwegia czy kraje Bliskiego Wschodu. Zakończenie wojny w Ukrainie wpłynie na złagodzenie międzynarodowych sankcji, otwierając Rosji drogę do stopniowego odbudowania swojej pozycji na rynku europejskim. Taki scenariusz mógłby umożliwić Moskwie wznowienie dostaw surowców energetycznych na większą skalę, co wzmocniłoby jej budżet i przyczyniło się do poprawy relacji handlowych z UE. Jednocześnie Unia Europejska, choć zdywersyfikowała swoje źródła dostaw, mogłaby ponownie rozważyć współpracę z Rosją w celu zapewnienia korzystniejszych warunków handlowych w obliczu rosnących cen energii na globalnym rynku.

Jednak nawet w przypadku zakończenia konfliktu, polityczna nieufność wobec Rosji, wynikająca z wcześniejszych działań Kremla, może sprawić, że pełny powrót na rynek europejski będzie trudny i długotrwały. Unia Europejska, przyspieszając transformację energetyczną oraz inwestując w alternatywne źródła energii w długofalowej perspektywie może ograniczyć zapotrzebowanie na rosyjskie surowce, co wpłynęłoby na trwałe zmniejszenie uzależnienia od Moskwy. Zakończenie wojny w Ukrainie, w kontekście potencjalnego wpływu na gospodarkę i handel surowcami energetycznymi, można rozpatrywać w kilku scenariuszach, zależnie od tego, które strony konfliktu uzyskają strategiczne korzyści. Każdy z nich niesie odmienne konsekwencje dla Rosji, Ukrainy oraz międzynarodowych relacji gospodarczych. Choć Rosja prawdopodobnie będzie dążyć do powrotu na rynek europejski, ostateczny rezultat zależy od rozwoju sytuacji politycznej, gotowości UE do współpracy oraz skuteczności działań dywersyfikacyjnych i transformacyjnych w sektorze energetycznym. Zakończenie wojny

[904] *Value of fossil fuel exports from Russia from February 24, 2022 to May 28, 2024, by country and type,* https://www.statista.com/statistics/1306522/key-importers-of-russian-fossil-fuels-since-invasion-of-ukraine [dostęp: 14.11.2024 r.].

w Ukrainie wpłynie na złagodzenie międzynarodowych sankcji, otwierając Rosji drogę do stopniowego odbudowania swojej pozycji na rynku europejskim. Taki scenariusz mógłby umożliwić Moskwie wznowienie dostaw surowców energetycznych na większą skalę, co wzmocniłoby jej budżet i przyczyniło się do poprawy relacji handlowych z państwami UE. Jednak nawet w przypadku zakończenia konfliktu polityczna nieufność wobec Rosji, wynikająca z wcześniejszych działań, może sprawić, że pełny powrót na rynek europejski będzie trudny i długotrwały. Unia Europejska, przyspieszając transformację energetyczną oraz inwestując w alternatywne źródła energii, może ograniczyć zapotrzebowanie na rosyjskie surowce w długiej perspektywie, co wpłynęłoby na trwałe zmniejszenie uzależnienia od Moskwy. Pomimo tego, sektor energetyczny pozostanie kluczowym elementem rosyjskiej strategii gospodarczej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego. Jego znaczenie jako narzędzia zarówno gospodarczej, jak i politycznej dominacji w regionie czyni go jednym z najważniejszych priorytetów Kremla do 2032 r.

Wzmocnienie integracji gospodarczej w ramach organizacji takich jak EUG oraz BRICS eksperci ocenili jako priorytet o istotnym znaczeniu dla rosyjskiej polityki gospodarczej (średnia ocena: 3). EUG, której Rosja jest liderem, ma na celu stworzenie alternatywnego modelu integracji regionalnej opartego na współpracy gospodarczej, wspólnym rynku oraz koordynacji polityk handlowych i inwestycyjnych. Eksperci podkreślają, że EUG będzie narzędziem zarówno gospodarczym, jak i politycznym, które Moskwa wykorzysta do wzmacniania zależności państw członkowskich od rosyjskiej gospodarki. Szczególnie będzie to dotyczyć takich państw jak Białoruś, Armenia czy Kazachstan, które są silnie powiązane z Rosją w wymiarze handlowym i infrastrukturalnym. Podobne znaczenie przypisuje się organizacji BRICS, która skupia kraje rozwijające się, takie jak Brazylia, Indie, Chiny i Republika Południowej Afryki. Choć BRICS nie jest strukturą o wyłącznie regionalnym charakterze, Rosja postrzega ją jako platformę przeciwwagi wobec zachodnich systemów gospodarczych, w tym dominacji dolara amerykańskiego w handlu międzynarodowym. Organizacja ta oferuje Rosji możliwość budowania alternatywnych struktur współpracy międzynarodowej, które nie są uzależnione od zachodnich instytucji finansowych, takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy Bank Światowy. Ponadto, BRICS będzie dalej umożliwiać Rosji dostęp do jednych z najszybciej rozwijających się gospodarek świata, takich jak Indie czy Chiny. W szczególności relacje handlowe z Chinami, które są największym partnerem w ramach BRICS, będą odgrywać kluczową rolę w rosyjskiej polityce gospodarczej. Współpraca w ramach BRICS pozwoli Rosji na częściowe zniwelowanie skutków izolacji międzynarodowej oraz wzmocnienie jej pozycji wśród państw rozwijających się. Realizacja priorytetu wzmocnienia integracji gospodarczej w ramach organizacji takich jak EUG i BRICS

zderzy się z barierami, które znacząco utrudnią Rosji osiągnięcie swoich celów. Przede wszystkim w EUG widoczna jest asymetria korzyści między członkami, co prowadzi do niezadowolenia części krajów (Kazachstan, Białoruś), które czują się zdominowane przez Rosję. Taka nierównowaga osłabia zaangażowanie pozostałych członków i ogranicza potencjał współpracy. Euroazjatycka Unia Gospodarcza dodatkowo boryka się z niską atrakcyjnością. Kraje takie jak Ukraina czy Gruzja zdecydowanie odrzucają perspektywę członkostwa w organizacjach kontrolowanych przez Rosję, preferując integrację z Unią Europejską. Brak nowych członków utrudnia rozwój organizacji i zmniejsza jej zdolność do efektywnego działania. Podobne problemy występują w BRICS, gdzie różnorodność interesów jej członków stanowi poważną barierę dla skutecznej współpracy. Chiny, Indie, Brazylia i RPA mają często sprzeczne priorytety, a rywalizacja między Chinami a Rosją o wpływy w Azji Środkowej dodatkowo komplikuje sytuację. Ponadto, sankcje gospodarcze ograniczają rosyjski dostęp do zaawansowanych technologii i finansowania, osłabiając jej zdolność do wspierania partnerów gospodarczych i budowania długoterminowych relacji w ramach organizacji międzynarodowych. Dodatkowym wyzwaniem jest dominująca rola Chin, zarówno w BRICS, jak i w relacjach z krajami członkowskimi EUG. Rosja zmaga się także z własnymi wewnętrznymi problemami gospodarczymi, które ograniczają jej zdolność do skutecznego działania. Kryzys wywołany sankcjami i trwającą wojną z Ukrainą, spadek przychodów z eksportu surowców oraz brak nowoczesnych technologii sprawiają, że Moskwa ma coraz mniej zasobów, by skutecznie wspierać swoje inicjatywy integracyjne.

Eksperci biorący udział w badaniu ocenili priorytet odbudowy dostępu Rosji do zasobów, rynków i technologii jako istotny, choć trudny do realizacji w obecnych warunkach. Średnia ocena tego priorytetu wyniosła 2,6 w czteropunktowej skali. Wskazuje to na umiarkowane znaczenie i ograniczone możliwości jego skutecznej realizacji. Eksperci podkreślali, że chociaż odbudowa dostępu do kluczowych zasobów i technologii jest dla Rosji strategicznym celem, to napotyka ona na poważne bariery wynikające z międzynarodowych sankcji, utraty zaufania sąsiadów oraz rosnącej konkurencji ze strony Zachodu i Chin. W ich ocenie, realizacja tego priorytetu wymagałaby od Rosji nie tylko skutecznych działań gospodarczych, ale również odbudowy relacji politycznych z państwami regionu, co w obecnych warunkach wydaje się mało prawdopodobne. Aby odbudować dostęp do zasobów, rynków i technologii, Rosja może skoncentrować swoje działania na strategicznej współpracy z Chinami oraz wykorzystaniu potencjału organizacji międzynarodowych, takich jak BRICS. W obliczu zachodnich sankcji Chiny stają się kluczowym partnerem Moskwy, oferując alternatywne rozwiązania w dostępie do kluczowych technologii i otwierając rynki, które pozwalają Rosji na częściową modernizację gospodarki. Chińska gospodarka dostarcza

Rosji nowoczesnych rozwiązań w sektorach strategicznych, takich jak elektronika, sztuczna inteligencja, infrastruktura czy energetyka odnawialna. Dzięki projektom w ramach Nowego Jedwabnego Szlaku (Belt and Road Initiative)[905]. Rosja ma szansę rozwijać infrastrukturę transportową i logistyczną, otwierając nowe kierunki handlowe do Azji, Bliskiego Wschodu i Afryki. Jednocześnie Chiny umożliwiają Rosji dostęp do technologii, które wcześniej były importowane z krajów zachodnich. Ten transfer wiedzy pozwala Rosji nie tylko na utrzymanie funkcjonowania kluczowych sektorów, ale również na rozwój własnych zdolności technologicznych. Jak wspomniano wcześniej BRICS również będzie odgrywać istotną rolę w rosyjskich wysiłkach na rzecz odbudowy wpływów gospodarczych i będzie stanowić platformę dla Rosji do rozwijania współpracy z dynamicznymi gospodarkami spoza Zachodu, które mogą być mniej skłonne do przestrzegania sankcji nałożonych przez UE i USA. W szczególności Indie i Chiny, jako kluczowi partnerzy w ramach BRICS mogą zaoferować Rosji dostęp do swoich rynków oraz alternatywne kanały współpracy gospodarczej i finansowej. Współpraca w ramach BRICS będzie wspierać rosyjskie dążenia do dywersyfikacji kierunków eksportu, szczególnie w sektorze energetycznym. Brazylia, Indie i Chiny stają się kluczowymi odbiorcami rosyjskich surowców, co pozwala Moskwie na częściowe zrekompensowanie strat wynikających z utraty rynku europejskiego. Jednocześnie BRICS umożliwia Rosji wzmocnienie swojego wizerunku jako ważnego gracza na arenie międzynarodowej, który nie jest całkowicie izolowany. Podsumowując, współpraca z Chinami i państwami BRICS będzie stanowić kluczowy element rosyjskiej strategii odbudowy dostępu do zasobów, rynków i technologii. Chiny oferują Rosji zarówno alternatywne źródła zaawansowanych technologii, jak i rosnący rynek zbytu, podczas gdy BRICS pozwala na zacieśnienie relacji z dynamicznymi gospodarkami globalnego Południa. Jednak zależność od Chin oraz asymetryczne relacje w ramach BRICS mogą w dłuższej perspektywie prowadzić do zmniejszenia rosyjskiej niezależności gospodarczej, co stawia przed Moskwą dodatkowe wyzwania w realizacji tych priorytetów.

Eksperci ocenili priorytet rozwoju infrastruktury transportowej i logistycznej na poziomie 2,3 w czterostopniowej skali. Świadczy to o jego umiarkowanym znaczeniu w hierarchii rosyjskich priorytetów gospodarczych oraz na trudności związane z jego realizacją. Ta relatywnie niska ocena odzwierciedla zarówno potencjał tego priorytetu, jak i ograniczenia wynikające z obecnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej Rosji. Eksperci podkreślili, że choć rozwój infrastruktury transportowej jest istotny dla zwiększenia rosyjskiej roli w globalnych łańcuchach dostaw oraz dywersyfikacji kierunków handlu, to wiele barier,

[905] *What is the BRI?*, https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/0N4P7CF0.html, [dostęp: 12.11.2024].

takich jak sankcje, brak nowoczesnych technologii czy wewnętrzne problemy z zarządzaniem, znacząco ogranicza możliwości skutecznej realizacji tego celu. Rozwój infrastruktury transportowej mógłby pomóc Rosji w zwiększeniu jej konkurencyjności gospodarczej oraz wzmocnieniu pozycji w międzynarodowym handlu, szczególnie w relacjach z Azją i Bliskim Wschodem. Wydaje się, że kluczowymi projektami w tym obszarze będą modernizacja kolei transsyberyjskiej oraz rozwój Międzynarodowego Korytarza Transportowego Północ–Południe (INSTC)[906]. Będą one postrzegane jako narzędzia do przyciągnięcia inwestycji i stworzenia nowych szlaków handlowych łączących Rosję z dynamicznie rozwijającymi się rynkami Indii, Iranu czy Chin. Podkreślić należy również znaczenie współpracy z Chinami w ramach inicjatywy Nowego Jedwabnego Szlaku, która może zapewnić Rosji nie tylko dostęp do inwestycji, ale także do technologii potrzebnych do realizacji projektów infrastrukturalnych. Jednak relatywnie niska ocena priorytetu wskazuje na poważne wyzwania, które ograniczają jego potencjalne znaczenie. Zwrócono uwagę na trudności finansowe związane z realizacją dużych projektów infrastrukturalnych, które wymagają znacznych nakładów, a te są ograniczone przez sankcje gospodarcze oraz stagnację rosyjskiej gospodarki. Sankcje uniemożliwiają dostęp do nowoczesnych technologii i sprzętu, które są niezbędne do budowy i modernizacji infrastruktury transportowej. Dodatkowo, nieefektywne zarządzanie projektami oraz korupcja w rosyjskim sektorze publicznym są istotnymi barierami w realizacji tak ambitnych planów. Niemniej jednak budowa nowych szlaków transportowych, takich jak korytarze do Iranu i Indii, pozwoli Rosji dywersyfikować partnerów handlowych i zacieśniać współpracę z państwami BRICS oraz innymi gospodarkami globalnego Południa.

Eksperci wskazali także kilka dodatkowych priorytetów gospodarczych, które Rosja mogłaby realizować w celu wzmocnienia swojej pozycji w regionie i przeciwdziałania skutkom międzynarodowej izolacji. Propozycje te skupiają się na działaniach, które mogłyby zwiększyć wpływy Rosji w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego, choć podkreślono jednocześnie wyzwania i ograniczenia, jakie towarzyszą realizacji tych celów. Jednym z możliwych priorytetów jest zwiększenie rosyjskich inwestycji w strategiczne sektory gospodarki państw regionu, takie jak bankowość, telekomunikacja czy przemysł ciężki. Działania te mogłyby pomóc Rosji w uzyskaniu większej kontroli nad gospodarkami sąsiadów, co z kolei ograniczyłoby ich możliwości współpracy z Zachodem. Inwestycje takie wymagałyby jednak dużych nakładów, a także skutecznej strategii politycznej, aby

[906] *Geopolitics of the International North-South Transport Corridor (INSTC)*, www.geopoliticalmonitor.com/geopolitics-of-the-international-north-south-transport-corridor-instc, [dostęp: 12.11.2024].

przezwyciężyć niechęć państw regionu do rosyjskiego kapitału. Kolejną propozycją jest promowanie rozliczeń w rublach oraz dedolaryzacja handlu w regionie. Rosja mogłaby dążyć do zmniejszenia zależności od zachodniego systemu finansowego, oferując alternatywne rozwiązania w postaci rozliczeń w rublach lub innych walutach narodowych. Tego rodzaju działania mogłyby wzmocnić pozycję rubla jako waluty regionalnej i zmniejszyć podatność gospodarek regionu na sankcje. Niemniej jednak, skuteczna realizacja wymagałaby odbudowy zaufania do rosyjskiego systemu finansowego, co jest mało prawdopodobne w obecnej sytuacji geopolitycznej.

Rosja mogłaby również intensyfikować współpracę gospodarczą między swoimi przedsiębiorstwami a firmami z państw regionu. Wspólne projekty gospodarcze, szczególnie w takich sektorach jak energetyka, przemysł ciężki czy wydobycie surowców, mogłyby przyczynić się do wzrostu wzajemnej zależności gospodarczej. To z kolei mogłoby ograniczyć możliwości państw regionu do integracji ze strukturami transatlantyckimi i zwiększyć ich zależność od Rosji. Kolejną propozycją jest celowe zwiększanie uzależnienia gospodarek regionu od rosyjskiego rynku zbytu oraz współpracy handlowej. Rosja mogłaby oferować preferencyjne warunki handlowe, subsydia lub dostawy energii po obniżonych cenach, aby skłonić państwa regionu do utrzymania bliskich relacji gospodarczych. Niemniej jednak taka polityka miałaby ograniczoną skuteczność wobec państw, które konsekwentnie dążą do dywersyfikacji swojej gospodarki i integracji z UE, takich jak Mołdawia czy Gruzja.

Eksperci w swoich ocenach dotyczących skutków rosyjskiej polityki w dziedzinie wykorzystania przez Rosję zasobów energetycznych, struktur regionalnych, perspektywicznych dla Rosji sektorów gospodarczych przedstawili różnorodne spojrzenia na możliwości oraz ograniczenia związane z realizacją tych działań do 2032 r. Eksperci podkreślili, że rosyjska polityka energetyczna wywiera długotrwały wpływ na gospodarki i politykę energetyczną państw europejskiego obszaru posowieckiego. Rosja wciąż wykorzystuje surowce energetyczne jako narzędzie nacisku, szczególnie wobec państw takich jak Białoruś, które pozostają od niej całkowicie zależne. Jednak kraje takie jak państwa bałtyckie skutecznie dążą do dywersyfikacji źródeł energii, co w długofalowej perspektywie osłabia wpływy Moskwy. Rosja może stracić zdolność do wykorzystywania energii jako narzędzia politycznego, jeśli kraje regionu skutecznie wdrożą strategie dywersyfikacji i transformacji energetycznej. Eksperci wskazali, że przyspieszenie rozwoju alternatywnych źródeł energii oraz wzrost znaczenia LNG (gazu skroplonego) od partnerów takich jak USA, Norwegia czy Katar, może trwale ograniczyć wpływy Rosji w regionie. Inwestycje w odnawialne źródła energii oraz rozwój energetyki jądrowej mogą trwale zmniejszyć znaczenie Rosji jako dostawcy surowców. Jednocześnie długoterminowa izolacja gospodarcza

oraz dekarbonizacja globalnej gospodarki mogą zmusić Moskwę do poszukiwania nowych rynków i reformowania jej modelu gospodarczego.

Podsumowując tę część wywiadu należy podkreślić, że rosyjska polityka gospodarcza wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego stoi przed istotnymi wyzwaniami, które będą determinować jej skuteczność w nadchodzących latach. Wyniki analizy wskazują, że Rosja musi zmierzyć się z rosnącą presją zewnętrzną i wewnętrzną, jeśli chce odbudować swoją pozycję gospodarczą i zrealizować kluczowe cele strategiczne do 2032 r. W kontekście przyszłości, odbudowa wpływów gospodarczych Rosji będzie wymagała przezwyciężenia szeregu barier, takich jak sankcje międzynarodowe, brak dostępu do zaawansowanych technologii oraz utrata zaufania sąsiadów. Eksperci wskazali, że priorytety takie jak odbudowa dostępu do rynków i technologii czy rozwój infrastruktury transportowej i logistycznej będą odgrywać kluczową rolę w rosyjskiej strategii, ale ich realizacja wymagać będzie długofalowego zaangażowania i elastyczności w adaptacji do zmieniających się warunków geopolitycznych. Z tej perspektywy, istotne znaczenie będzie miała współpraca Rosji z Chinami oraz państwami BRICS, które mogą stać się głównym dawcą technologii, inwestycji i alternatywnych rynków zbytu. Eksperci zwracają jednak uwagę, że taka współpraca, choć potencjalnie korzystna, może prowadzić do wzrostu asymetrii w relacjach Moskwy z Pekinem, co w dłuższej perspektywie ograniczy rosyjską suwerenność gospodarczą. Wykorzystanie potencjału BRICS czy inicjatyw takich jak BRI czy INSTC będzie wymagało od Rosji nie tylko zaangażowania, ale także efektywnego zarządzania relacjami z partnerami o rosnących ambicjach geopolitycznych.

W dłuższej perspektywie sukces rosyjskiej polityki na płaszczyźnie gospodarczej będzie zależał od jej zdolności do dywersyfikacji rynków, modernizacji gospodarki oraz stworzenia atrakcyjniejszych warunków współpracy dla państw regionu. Bez istotnych zmian w strategii, szczególnie w kontekście wojny z Ukrainą, Rosja będzie pogłębiać swoją izolację gospodarczą, a jej wpływy będą stopniowo ograniczane przez rosnącą rolę Unii Europejskiej, Chin i innych globalnych graczy. Rosja będzie musiała zmienić swoje podejście z dominującego i konfrontacyjnego na bardziej pragmatyczne i oparte na wzajemnych korzyściach. W szczególności konieczne będzie zredukowanie wykorzystania narzędzi gospodarczych, takich jak surowce energetyczne do wywierania presji politycznej, ponieważ takie działania w przeszłości zniechęciły wiele państw regionu do współpracy z Moskwą. Zdolność Rosji do dywersyfikacji rynków będzie również kluczowa w obliczu postępującej izolacji od europejskich odbiorców surowców energetycznych. Należy zwrócić uwagę, że choć Rosja intensywnie rozwija swoje relacje handlowe z Chinami, Indiami i innymi krajami BRICS, to te rynki mają swoje ograniczenia. Na przykład Indie, choć są dużym importerem

rosyjskiej ropy, prowadzą politykę balansowania swojej działalności między Rosją, Zachodem a Chinami, co może ograniczać ich długoterminową zależność od Moskwy. Z kolei współpraca z Chinami, choć potencjalnie korzystna w krótkim okresie, może w dłuższej perspektywie prowadzić do asymetrycznych relacji, w których Rosja będzie odgrywać rolę młodszego partnera. Nie ulega wątpliwości, że modernizacja gospodarki i zwiększenie konkurencyjności na globalnych rynkach będą wymagały od Moskwy większego zaangażowania w rozwój technologii oraz dywersyfikację eksportu poza surowce energetyczne. Bez tych zmian rosyjska gospodarka będzie podatna na wahania cen surowców oraz presję międzynarodowych sankcji. Zdolność do zbudowania nowoczesnej infrastruktury transportowej i logistycznej oraz nawiązania bardziej zrównoważonej współpracy z Chinami, Indiami i innymi państwami azjatyckimi będzie decydować o przyszłości rosyjskiej gospodarki.

Przedstawiona poniżej macierz pozwala na syntetyczne spojrzenie na złożoność rosyjskiej polityki gospodarczej, ukazując zarówno ambicje Kremla, jak i wyzwania, które będą kształtować możliwości realizacji tych priorytetów w nadchodzących latach.

Tabela 5.5. Macierz priorytetów gospodarczych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Ograniczenia	Wpływ na region	Ryzyka
Odbudowa i zwiększenie wpływów na rynkach energetycznych.	3,6	Dominacja Rosji jako głównego dostawcy gazu i ropy w regionie.	Sankcje ograniczające eksport technologii do sektora energetycznego.	Wzrost uzależnienia państw od rosyjskich surowców.	Rosnąca izolacja Rosji w globalnym handlu energią.
		Utrzymanie wpływów w Białorusi i Mołdawii.	Dywersyfikacja dostaw energii przez UE.	Spowolnienie zielonej transformacji w regionie.	Destabilizacja gospodarek zależnych od rosyjskich surowców.
		Rozbudowa infrastruktury przesyłowej, np. gazociągów.	Malejący popyt na surowce kopalne.	Napięcia polityczne wokół dostaw energii.	Wzrost presji ze strony Zachodu.
Wzmocnienie integracji gospodarczej poprzez EUG i BRICS.	3	Pogłębienie więzi gospodarczych z państwami członkowskimi.	Rosnące, kosztem Rosji, wpływy Chin w BRICS.	Spowolnienie/zahamowanie integracji państw regionu z UE.	Malejące zainteresowanie członkostwem w EUG.
		Stworzenie wspólnych projektów infrastrukturalnych.	Brak równowagi korzyści między członkami EUG.	Zwiększenie zależności gospodarczej od Rosji.	Konkurencja z Chinami w Azji Centralnej.
		Wzmocnienie pozycji Rosji w BRICS.	Niechęć państw regionu do bliższej współpracy z Moskwą.	Rosnące napięcia wewnętrzne w EUG.	Ograniczenie atrakcyjności Rosji jako partnera.
Odbudowa dostępu do zasobów, rynków i technologii.	2,6	Odbudowa eksportu technologii strategicznych.	Sankcje ograniczające dostęp do zachodnich technologii.	Polaryzacja gospodarek w regionie wobec współpracy z Rosją.	Brak równowagi technologicznej Rosji na globalnym rynku.
		Zwiększenie dostępu do zasobów naturalnych w regionie.	Zależność od Chin w kluczowych sektorach.	Zwiększenie nacisków Zachodu na państwa współpracujące z Moskwą.	Wzrost zależności gospodarczej od Chin.
		Wzmocnienie konkurencyjności kluczowych sektorów gospodarki.	Presja Zachodu na ograniczenie dostępu Rosji do rynków.	Stagnacja innowacyjna.	Dalsze ograniczenie eksportu technologii do Rosji.
Rozwój infrastruktury transportowej i logistycznej.	2,3	Rozwój efektywnych korytarzy transportowych w regionie.	Sankcje nałożone na sektor transportowy i logistyczny.	Wzrost współpracy handlowej z państwami BRICS.	Zależność projektów od finansowania zewnętrznego.
		Zwiększenie tranzytu towarów z Azji do Europy przez Rosję.	Problemy z finansowaniem dużych projektów.	Ułatwienia w przepływie towarów w regionie.	Nierówna dystrybucja korzyści w regionie.
		Rozbudowa infrastruktury w kluczowych punktach.	Korupcja i biurokracja w Rosji.	Większe zaangażowanie państw regionu w rosyjskie projekty.	Wolne tempo realizacji projektów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Nie ulega wątpliwości, że przyszłość rosyjskiej polityki na płaszczyźnie gospodarczej w europejskiej części obszaru poradzieckiego oraz na arenie międzynarodowej będzie uzależniona od jej zdolności do dostosowania się do nowych wyzwań oraz odchodzenia od konfrontacyjnego modelu działania. Bez fundamentalnych zmian Rosja ryzykuje dalszą marginalizację w kluczowych obszarach gospodarczych. Tylko poprzez bardziej elastyczną i pragmatyczną strategię Moskwa będzie w stanie przekształcić obecne wyzwania w możliwości oraz odbudować swoje znaczenie na arenie międzynarodowej. Przyszłość rosyjskiej polityki gospodarczej zależy zatem od jej zdolności do adaptacji w obliczu dynamicznie zmieniających się wyzwań i ograniczeń.

5.3. Priorytety militarne

Przedstawiony w rozdziale czwartym bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa na płaszczyźnie militarnej w latach 2014–2022 wskazuje na intensyfikację działań mających na celu wzmocnienie pozycji Moskwy w europejskim obszarze poradzieckim. W tym okresie Rosja systematycznie wykorzystywała swoje siły zbrojne i zdolności militarne jako kluczowe narzędzie realizacji swoich celów strategicznych. Konflikt na Ukrainie zapoczątkowany aneksją Krymu w 2014 r. oraz interwencja w Donbasie stanowiły centralny element tych działań. Operacje te miały na celu nie tylko zabezpieczenie rosyjskiej dominacji, ale również ukazanie państwom poradzieckim, jakie mogą być konsekwencje oddalania się od Moskwy na rzecz współpracy z Zachodem. Kulminacją tej polityki była pełnoskalowa agresja na Ukrainę w lutym 2022 r., która stała się punktem zwrotnym dla rosyjskiej polityki militarnej i całego regionalnego układu bezpieczeństwa. Prowadzone na dużą skalę działania zbrojne mają na celu nie tylko podporządkowanie Ukrainy, ale także wysłanie jednoznacznego sygnału innym państwom poradzieckim, że Rosja nie zawaha się użyć siły militarnej w obronie swojej strefy wpływów. Wojna ta przynosi jednak Rosji nieprzewidziane wcześnie skutki. Przede wszystkim wyjątkową jedność państw Zachodu, które zareagowały na agresję bezprecedensowymi sankcjami oraz znacznym wsparciem wojskowym i finansowym dla Ukrainy.

Rosja, choć zademonstrowała swoją zdolność do mobilizacji dużych zasobów wojskowych, musiała zmierzyć się z poważnymi wyzwaniami na polu walki, w tym przede wszystkim z oporem ukraińskich sił zbrojnych wspieranych przez zachodnie technologie i sprzęt. Wojna znacząco zmieniła percepcję Rosji jako potęgi militarnej w regionie i na świecie. Zamiast wzmocnienia pozycji Moskwy inwazja przyspieszyła procesy integracyjne między państwami regionu a NATO i UE oraz zainicjowała debatę o dalszym wzmacnianiu wschodniej flanki Sojuszu, co dodatkowo ograniczyło strategiczne możliwości Rosji w europejskim obszarze poradzieckim. Efektem działań Rosji było także rozszerzenie NATO

o nowe państwa, co stanowiło bezprecedensową zmianę w strukturze bezpieczeństwa regionu. Finlandia wstąpiła do Sojuszu Północnoatlantyckiego w 2023 r., a Szwecji w 2024 r. Dla Moskwy, która traktowała NATO jako główne zagrożenie dla swojego bezpieczeństwa, jest to strategiczny cios, ponieważ rozszerzenie Sojuszu znacząco zwiększyło obecność wojskową Zachodu na północnych granicach Rosji. W efekcie zamiast zmniejszenia roli NATO w regionie, działania Moskwy doprowadziły do jego wzmocnienia, co w dłuższej perspektywie może jeszcze bardziej ograniczyć zdolność Rosji do realizacji celów polityki militarnej. Wojna w 2022 r. stała się także katalizatorem dalszej izolacji Rosji na arenie międzynarodowej oraz uwidoczniła słabości jej potencjału militarnego, szczególnie w obszarze logistyki i technologii wojskowych. Pomimo, że Moskwa próbowała wykorzystać konflikt do podtrzymania swojego wizerunku jako regionalnej potęgi, efekty te zostały w dużej mierze zniweczone przez trudności w osiąganiu zamierzonych celów strategicznych i pogłębiającą się niechęć państw regionu do współpracy z Rosją.

Rosja w omawianym okresie skoncentrowała się na demonstracji swoich zdolności wojskowych, przeprowadzając liczne manewry wojskowe w pobliżu granic państw NATO, takich jak Litwa, Łotwa i Estonia, a także wzmacniając swoją obecność wojskową w regionach strategicznych, w tym na Morzu Czarnym i w Arktyce. Jednocześnie istotnym elementem rosyjskiej strategii było rozwijanie asymetrycznych zdolności, takich jak cyberwojna, dezinformacja czy działania wywiadowcze, które pozwalały destabilizować państwa regionu bez konieczności otwartego użycia sił zbrojnych. Takie podejście, nazywane wojną hybrydową, znalazło swoje odzwierciedlenie w działaniach skierowanych przeciwko Ukrainie oraz Mołdawii, gdzie Rosja wspierała separatystów, aby podtrzymać stan konfliktu „zamrożonego". W tym okresie Rosja dążyła również do zwiększenia swojej niezależności wojskowej poprzez modernizację sił zbrojnych oraz wzmocnienie współpracy w ramach OUBZ. Jednym z kluczowych celów było utrzymanie zdolności do szybkiego reagowania na potencjalne kryzysy w regionie oraz przeciwdziałania zwiększonej obecności NATO w państwach graniczących z Rosją. Moskwa traktowała również swoje siły zbrojne jako narzędzie wpływu na politykę państw regionu, wykorzystując je do wywierania presji oraz wzmacniania pozycji negocjacyjnej w sporach międzynarodowych.

Przedstawione w poniższej tabeli wyniki wywiadu eksperckiego stanowią kompleksową analizę i ocenę priorytetów rosyjskiej polityki militarnej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 roku. Takie podejście umożliwia nie tylko hierarchiczne uporządkowanie priorytetów, ale także ocenę ich potencjalnego wpływu na bezpieczeństwo regionu oraz zdolności Rosji do ich realizacji w zmieniających się warunkach geopolitycznych.

Tabela 5.6. Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze militarnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
1.	*Zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych*: Moskwa będzie dążyć do zwiększenia swoich zdolności obronnych i ofensywnych na zachodnim kierunku operacyjnym poprzez modernizację swojego arsenału wojskowego, rozwój nowych technologii wojskowych, a także poprzez organizowanie i przeprowadzanie ćwiczeń wojskowych z państwami sojuszniczymi na europejskim obszarze posowieckim.	3,7
2.	*Przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO*: FR będzie utrudniać integrację państw europejskiego obszaru poradzieckiego z euroatlantyckimi strukturami bezpieczeństwa, co będzie widoczne m.in. w działaniach dyplomatycznych i wojskowych.	3,6
3.	*Odbudowa i wzmacnianie wpływów militarnych w europejskiej części obszaru posowieckiego*: Rosja będzie dążyć do utrzymania i wzmacniania swoich wpływów w regionie, zarówno poprzez obecność wojskową, jak i poprzez tworzenie i utrzymywanie zależności wojskowych państw tego obszaru w ramach organizacji o charakterze militarnym.	3,5
4.	*Zapewnienie bezpieczeństwa granic FR*: Rosja będzie kłaść duży nacisk na zapewnienie bezpieczeństwa swoich granic poprzez rozmieszczanie wojsk i systemów obrony na terytoriach państw sąsiadujących, aby stworzyć strefę buforową przed zagrożeniami płynącymi z szeroko rozumianego Zachodu.	2,9
5.	*Rozwój zdolności w zakresie cyberbezpieczeństwa i działań informacyjnych*: Rosja będzie inwestować w cyberbezpieczeństwo oraz operacje informacyjne, aby wpływać na sytuację w państwach regionu i chronić własne systemy przed zagrożeniami.	Wskazanie eksperta.
6.	*Utrzymanie obecności wojskowej w regionach konfliktowych*: kontynuacja obecności wojskowej w miejscach takich jak Naddniestrze, Abchazja czy Osetia Południowa, aby zachować wpływ na sytuację bezpieczeństwa i polityczną w tych obszarach.	Wskazanie eksperta.
7.	*Podtrzymywanie konfliktów regionalnych* i destabilizujących sytuację w regionach zapalnych.	Wskazanie eksperta.
8.	*Odzyskanie utraconego rynku handlu bronią*.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych, które uzyskało najwyższą średnią ocenę wśród priorytetów wskazanych przez ekspertów – 3,7 jest postrzegane jako kluczowy cel rosyjskiej polityki militarnej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 roku. Tym samym eksperci zwracają uwagę, że Rosja przywiązuje ogromne znaczenie do rozwoju swoich sił zbrojnych, widząc w nich nie tylko narzędzie obrony narodowej, ale także kluczowy element projekcji siły i wpływów w regionie. Strategia ta powinna opierać się na intensywnej modernizacji sprzętu wojskowego, rozwoju nowych technologii wojskowych, takich jak hipersoniczne pociski rakietowe, systemy obrony przeciwrakietowej czy zautomatyzowane systemy bojowe. Niezwykle istotne jest również zwiększenie mobilności i gotowości operacyjnej jednostek wojskowych. Ważnym elementem realizacji tego priorytetu jest organizacja regularnych, zakrojonych na szeroką skalę ćwiczeń z wojskami, które nie tylko testują zdolności operacyjne rosyjskich sił zbrojnych, ale również służą jako narzędzie polityczne. Ćwiczenia organizowane w pobliżu granic państw NATO i państw poradzieckich będą interpretowane jako pokaz siły, mający wywierać presję na sąsiednie państwa

i demonstrować zdolność Rosji do szybkiego reagowania na potencjalne zagrożenia. Działania w ramach tego priorytetu mają również charakter psychologiczny, ponieważ Moskwa dąży do utrzymania wizerunku jednej z wiodących potęg militarnych świata. Realizacja tego priorytetu przez Rosję w europejskim obszarze poradzieckim będzie ograniczana przez szereg istotnych barier, do których należy zaliczyć:

a) sankcje nałożone przez państwa zachodnie znacząco ograniczają dostęp do zaawansowanych technologii wojskowych i komponentów. Utrudnia to rozwój i modernizację rosyjskich sił zbrojnych oraz zmniejsza konkurencyjność jej przemysłu zbrojeniowego. Duża część rosyjskich systemów uzbrojenia opiera się na starszych technologiach, które wymagają modernizacji;
b) zaangażowanie Rosji w długotrwały konflikt w Ukrainie powoduje ogromne obciążenie dla budżetu państwa oraz zasobów wojskowych. Straty w sprzęcie wojskowym i personelu zmuszają Moskwę do koncentrowania się na bieżących potrzebach wojennych, ograniczając wydatki na rozwój nowych zdolności ofensywnych i obronnych;
c) kryzys demograficzny, który docelowo zmniejszy możliwości mobilizacyjne. Dodatkowo, brak społecznego poparcia dla przedłużających się działań wojennych oraz problemy z morale żołnierzy osłabiają skuteczność rekrutacji i funkcjonowanie sił zbrojnych;
d) państwa NATO, wspierając Ukrainę i wzmacniając swoje wschodnie granice, rozwijają zaawansowane systemy obrony przeciwrakietowej, precyzyjnego rażenia i cyberbezpieczeństwa. Rosja ma coraz większe trudności z rywalizowaniem z technologicznym zaawansowaniem Zachodu, co ogranicza jej możliwości w działaniach ofensywnych i obronnych;
e) izolacja na arenie międzynarodowej ogranicza zdolność Rosji do pozyskiwania partnerów, którzy mogliby wspierać jej rozwój wojskowy. Współpraca z Chinami, Iranem czy Koreą Północną jest ograniczona, a wsparcie tych państw nie jest wystarczające, aby w pełni zrekompensować straty wynikające z sankcji i braku dostępu do zachodnich technologii.

Wyżej wymienione ograniczenia będą również dotyczyć pozostałych priorytetów militarnych Rosji wskazanych przez autora w dalszej części pracy.

Przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO ze średnią oceną 3,6 jest drugim w hierarchii priorytetów rosyjskiej polityki militarnej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego. Eksperci podkreślali, że dla Rosji proces ekspansji NATO na wschód jest jednym z najpoważniejszych wyzwań strategicznych, które Moskwa postrzega jako zagrożenie dla

swojej pozycji zarówno w regionie, jak i szerszej na arenie międzynarodowej. Eksperci wskazują, że Rosja będzie kontynuować działania mające na celu utrudnianie dalszej integracji państw europejskiego obszaru poradzieckiego z NATO. Działania te obejmą szerokie spektrum środków, od presji dyplomatycznej i gospodarczej po groźby militarne i prowokacje wojskowe. Rosja może także wzmacniać swoją obecność wojskową w regionach przygranicznych, takich jak Obwód Kaliningradzki, gdzie już wcześniej rozmieszczono zaawansowane systemy rakietowe Iskander oraz systemy obrony powietrznej S-400, które mają za zadanie zwiększyć potencjał odstraszania Moskwy wobec Zachodu. Jednocześnie Kreml będzie aktywnie wykorzystywać narzędzia wojny hybrydowej, takie jak dezinformacja, cyberataki oraz wspieranie wewnętrznych napięć w państwach aspirujących do członkostwa w NATO. Celem tych działań będzie destabilizacja polityczna i społeczna, które będą osłabiać determinację państw regionu do integracji z Sojuszem. Rosja z powodzeniem stosowała takie metody wobec Ukrainy przed 2014 r. próbując zablokować jej prozachodni kurs oraz wobec Mołdawii, gdzie wykorzystuje prorosyjskie ugrupowania polityczne jako narzędzie nacisku.

Trzecim wysoko ocenionym priorytetem (średnia ocena: 3,5) jest odbudowa i wzmacnianie wpływów militarnych w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Rosja będzie dążyć do utrzymania swojej dominacji wojskowej w regionie poprzez obecność wojskową oraz tworzenie zależności militarnych, głównie w ramach struktur takich jak OUBZ. Eksperci wskazali, że celem Moskwy jest zbudowanie strefy buforowej, która zapewni jej strategiczne bezpieczeństwo i ograniczy wpływy Zachodu w regionie. Jednym z narzędzi odbudowy wpływów militarnych w regionie będą działania destabilizacyjne, takie jak wspieranie separatystycznych ruchów w państwach dążących do współpracy z Zachodem. Rosja wykorzysta „zamrożone konflikty" w regionie, m.in. w Mołdawii (Naddniestrze) oraz Gruzji (Abchazja i Osetia Południowa), aby utrzymać swoje wpływy i ograniczyć zdolność tych państw do pełnej integracji z Unią Europejską i NATO. Takie działania pozwolą Rosji na kontrolowanie polityki regionalnej przy relatywnie niskich kosztach militarnych oraz przyczynią się do dalszej destabilizacji regionu. Należy zauważyć, że pomimo intensywnych działań, odbudowa wpływów militarnych Rosji może napotkać poważne wyzwania. Sankcje międzynarodowe, które ograniczają i będą ograniczać w najbliższych latach dostęp do nowoczesnych technologii wojskowych oraz wysokie koszty utrzymania obecności wojskowej w regionie, przy stagnacji gospodarczej, stanowią znaczące bariery dla realizacji tego priorytetu. Co więcej, państwa regionu, takie jak Ukraina czy Mołdawia są coraz bardziej zdeterminowane, aby przeciwdziałać wpływom Moskwy korzystając z pomocy NATO i UE w zakresie modernizacji swoich sił zbrojnych oraz rozwoju infrastruktury obronnej.

Zapewnienie bezpieczeństwa granic Federacji Rosyjskiej, które uzyskało średnią ocenę 2,9, zdaniem ekspertów zajmuje czwarte miejsce w hierarchii priorytetów rosyjskiej polityki militarnej. Choć ten priorytet został oceniony jako mniej istotny w porównaniu z działaniami ofensywnymi czy odbudową wpływów w regionie, eksperci wskazali, że Rosja traktuje bezpieczeństwo swoich granic jako podstawowy element stabilności wewnętrznej i ochrony suwerenności terytorialnej. W obliczu napięć z NATO oraz rosnących zagrożeń asymetrycznych, Moskwa będzie w kolejnych latach koncentrować się na umacnianiu swoich granic, szczególnie w regionach kluczowych z punktu widzenia geopolitycznego, takich jak zachodnia granica z państwami NATO oraz granica z Ukrainą. Należy założyć, że Rosja w kolejnych latach będzie inwestować w rozwój technologii zdalnego nadzoru granic (dronów i nowoczesnych systemów radarowych), które poprawią zdolności wczesnego ostrzegania oraz możliwości szybkiego reagowania na potencjalne ich naruszenia. W obszarach przygranicznych Moskwa będzie prowadzić również działania mające na celu wzmocnienie lojalności miejscowej ludności poprzez programy edukacyjne, propagandowe oraz inwestycje infrastrukturalne.

Dodatkowe priorytety, które zostały wskazane przez ekspertów, uwzględniają nie tylko cyberbezpieczeństwo, działania informacyjne oraz odzyskanie pozycji na rynku handlu bronią, ale również aspekty związane z utrzymaniem obecności wojskowej w regionach konfliktowych oraz podtrzymywaniem konfliktów regionalnych w celu destabilizacji sytuacji w wybranych obszarach. Rosja, dzięki swojej obecności militarnej w wybranych regionach będzie mogła skutecznie blokować integrację państw z Zachodem, tworząc lub podtrzymując „zamrożone konflikty". Celem takich działań będzie utrzymanie stałego napięcia w regionie, które osłabia rządy w Kijowie, Tbilisi czy Kiszyniowie oraz ogranicza zdolność tych państw do realizacji prozachodnich reform i integracji z UE czy NATO. Podtrzymywanie konfliktów będzie miało również znaczenie w kontekście wizerunkowym. Rosja będzie prezentować się jako „gwarant stabilności" i „mediator" w sporach, które w istocie sama podsyca.

W ramach pytania *W jaki sposób Rosja będzie inicjować, utrzymywać lub zwiększać swoją obecność wojskową w państwach europejskiego obszaru posowieckiego?* respondenci wskazali na kilka mechanizmów, za pomocą których Rosja dąży do zwiększenia swojej obecności wojskowej w regionie:

a) Rosja będzie nadal zawierać umowy o współpracy wojskowej, które umożliwią legalne stacjonowanie jej wojsk w krajach szeroko pojętego regionu posowieckiego. Szczególnie dotyczy to państw zależnych od Moskwy, takich jak Białoruś, Armenia czy regiony separatystyczne, takie jak Abchazja i Osetia Południowa, a więc w sąsiedztwie omawianego regionu. Dodatkowo, Rosja może wywierać presję na

państwa regionu, oferując korzyści gospodarcze w zamian za zgodę na stacjonowanie wojsk;

b) utrzymywanie istniejących baz oraz tworzenie nowych w strategicznych lokalizacjach. Eksperci wymieniali m.in. Naddniestrze, Krym, Abchazję oraz Obwód Kaliningradzki jako kluczowe miejsca koncentracji rosyjskich sił;
c) regularne manewry, organizowane z siłami zbrojnymi państw regionu mające na celu zwiększenie interoperacyjności oraz utrzymanie dominacji militarnej Rosji, głównie w ramach OUBZ;
d) Rosja, działając pod mandatem międzynarodowym, będzie wykorzystywać swoje zaangażowanie w misje pokojowe do utrzymania obecności wojskowej w rejonach konfliktowych.

Nie ulega również wątpliwości, że Federacja Rosyjska będzie wykorzystywać swoje siły zbrojne do wywierania presji politycznej na europejskie państwa posowieckie. Wśród metod stosowanych w ramach tego działania eksperci wskazali:

a) demonstrację siły poprzez organizację dużych manewrów wojskowych w pobliżu granic państw posowieckich, aby wywołać efekt zastraszenia;
b) retorykę groźby interwencji wojskowej oraz rozmieszczenia broni jądrowej, szczególnie w Białorusi i Obwodzie Kaliningradzkim, aby wywierać presję na państwa regionu;
c) podsycanie zamrożonych konfliktów w regionach takich jak Naddniestrze, Abchazja czy Osetia Południowa, co pozwoli Moskwie na destabilizację sytuacji politycznej i wpływanie na decyzje władz w Kiszyniowie, Tbilisi czy Kijowie;
d) operacje hybrydowe takie jak m.in. działania wywiadowcze, cyberataki oraz naruszanie przestrzeni powietrznej, aby diagnozować zdolności państw sąsiednich;
e) kontrolę strategicznych obszarów poprzez zajmowanie kluczowych punktów geograficznych i infrastruktury krytycznej, do których należy zaliczyć porty morskie czy korytarze transportowe w celu zapewnia Rosji przewagi strategicznej w regionie.

Macierz priorytetów militarnych Rosji do 2032 roku przedstawia strategiczne cele Moskwy w obszarze bezpieczeństwa i obronności, mające kluczowe znaczenie dla utrzymania jej pozycji jako głównego gracza w europejskim obszarze poradzieckim. Pokazuje również syntetyczny obraz wyzwań wynikających z realizacji tych priorytetów w zmieniającym się środowisku geopolitycznym.

Tabela 5.7. Macierz priorytetów militarnych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Ograniczenia	Wpływ na region	Ryzyka
Zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych.	3,7	Modernizacja systemów uzbrojenia.	Sankcje technologiczne.	Wzrost presji militarnej na państwa sąsiadujące z Rosją.	Eskalacja napięć z NATO.
		Zwiększenie zdolności operacyjnych sił zbrojnych.	Straty osobowe i sprzętowe w wojnie z Ukrainą.	Rozwój w regionie infrastruktury wojskowej.	Przeznaczenie zasobów na zbrojenia kosztem innych sektorów.
		Rozwój zdolności odstraszania.	Kryzys budżetowy.	Polaryzacja wewnętrzna w regionie.	Izolacja międzynarodowa Rosji.
Przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO.	3,6	Powstrzymanie Ukrainy i Mołdawii przed przystąpieniem do NATO.	Jedność państw NATO wobec działań Rosji.	Destabilizacja regionu poprzez wzrost aktywności militarnej.	Ryzyko konfliktu zbrojnego.
		Zwiększenie obecności wojskowej na wschodniej flance.	Euroatlantyckie aspiracje Ukrainy i Mołdawii.	Zwiększenie napięć między prorosyjskimi i prozachodnimi siłami.	Wzrost wydatków wojskowych innych państw.
		Rozwój strategii odstraszania.	Koszt utrzymania infrastruktury wojskowej.	Zwiększenie militarnego zaangażowania NATO w obronę wschodniej flanki.	Zmniejszenie współpracy międzynarodowej z Rosją.
Odbudowa i wzmacnianie wpływów militarnych.	3,5	Utrzymanie dominacji w ramach OUBZ.	Malejąca skuteczność OUBZ jako narzędzia wpływu.	Rosja jako gwarant bezpieczeństwa w regionie (wg narracji Moskwy).	Wzrost oporu społecznego wobec obecności wojskowej Rosji.
		Kontrola nad regionami konfliktogennymi (Naddniestrze, Abchazja).	Koszty operacyjne związane z utrzymaniem obecności wojskowej.	Zwiększenie zależności od rosyjskiego wsparcia wojskowego.	Napięcia między członkami OUBZ.
		Stabilizacja zamrożonych konfliktów.	Wzrost znaczenia Chin.		Eskalacja konfliktów regionalnych.
Zapewnienie bezpieczeństwa granic FR.	2,9	Wzmocnienie infrastruktury obronnej wzdłuż granic.	Technologiczne opóźnienia wobec Zachodu.	Stabilizacja sytuacji na granicach.	Wysokie koszty utrzymania infrastruktury obronnej.
		Rozwój systemów nadzoru granicznego.	Ograniczenia budżetowe w zakresie budowy infrastruktury.	Zwiększenie napięć w strategicznych regionach.	Ryzyko prowokacji w rejonach granicznych.
		Zwiększenie kontroli nad strategicznymi punktami granicznymi.	Ograniczone zasoby ludzkie.	Zagrożenie dla suwerenności sąsiadów.	Napięcia w relacjach z sąsiadami.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Podsumowując, zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych będzie nie tylko najważniejszym priorytetem rosyjskiej polityki militarnej, ale także filarem jej strategii geopolitycznej. Pozwoli to Rosji na realizację celów zarówno w wymiarze regionalnym, jak i globalnym. Jednak realizacja tego priorytetu będzie wymagała zmierzenia się z poważnymi wyzwaniami gospodarczymi, technologicznymi i organizacyjnymi, które mogą ograniczyć jej zdolność do skutecznego wzmocnienia sił zbrojnych w perspektywie do 2032 roku. Wojna z Ukrainą znacząco osłabiła zdolności wojskowe Rosji, zarówno w kontekście bieżących działań militarnych, jak i przyszłych. W wyniku wojny Rosja straciła znaczną część nowoczesnego uzbrojenia, w tym czołgów, pojazdów opancerzonych, systemów artyleryjskich oraz samolotów bojowych. Straty te są trudne do uzupełnienia, ponieważ międzynarodowe sankcje ograniczają jej dostęp do zaawansowanych technologii wojskowych oraz komponentów niezbędnych do produkcji nowoczesnego sprzętu. Ponadto konflikty zbrojne o wysokiej intensywności, takie jak wojna z Ukrainą, przyspieszają zużycie zasobów wojskowych i będą wymagać znacznych inwestycji w ich odbudowę. W tym kontekście Rosja będzie dążyć do utrzymania i rozwijania swoich zdolności rakietowych oraz nuklearnych, co będzie kluczowym elementem odstraszania wobec Zachodu i Ukrainy.

Przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO będzie ważnym priorytetem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w wymiarze militarnym, ale jego realizacja napotka trudności. Rosja może próbować intensyfikować swoje działania w regionie, ale postępująca integracja państw europejskiego obszaru poradzieckiego z NATO oraz jedność Zachodu w obliczu rosyjskiej agresji znacząco ograniczają skuteczność tych wysiłków. Skuteczność odbudowy i wzmacniania wpływów militarnych w regionie będzie zależała od zdolności Moskwy do przezwyciężenia wyzwań związanych z presją międzynarodową, wewnętrznymi ograniczeniami gospodarczymi oraz rosnącym oporem państw regionu wobec rosyjskiej dominacji. W obliczu tych trudności Kreml będzie zmuszony do adaptacji swojej strategii, co może prowadzić do eskalacji działań hybrydowych i zwiększenia nacisku militarnego w kluczowych punktach spornych.

Utrzymanie obecności wojskowej w regionach konfliktowych, jak i podtrzymywanie konfliktów regionalnych będą stanowić ważne elementy rosyjskiej strategii militarnej. Pomimo że umożliwią one bieżące kontrolowanie sytuacji w regionie, to jednocześnie będą prowadzić do wzrostu napięć oraz ograniczenia możliwości Rosji w zakresie budowy pozytywnych relacji z sąsiednimi państwami i Zachodem. W dłuższej perspektywie takie działania mogą przynieść negatywne skutki polityczne i gospodarcze, szczególnie w kontekście rosnącego oporu państw regionu wobec rosyjskich wpływów.

5.4. Priorytety kulturowo-informacyjne

Przeprowadzony bilans działań Rosji w latach 2014–2022 na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej pokazuje, że obszar ten stanowi ważny element jej polityki bezpieczeństwa, w szczególności wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego. Moskwa konsekwentnie wykorzystuje narzędzia kulturowe i informacyjne w celu realizacji swoich strategicznych interesów, wpisując elementy „miękkiej siły" w szerszy kontekst działań hybrydowych. Kluczowe cele w tym zakresie obejmowały budowanie pozytywnego wizerunku Rosji na arenie międzynarodowej, wzmacnianie znaczenia języka rosyjskiego i kultury, a także konsolidację rosyjskiej diaspory jako nośnika tożsamości narodowej i instrumentu wpływu politycznego. Syntetyczny bilans działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w latach 2014–2022 dostarcza wniosków, które stanowią punkt wyjścia do prognozowania przyszłych kierunków tej polityki, ponieważ pozwalają zidentyfikować zarówno mocne, jak i słabe strony rosyjskiego podejścia w tym obszarze. Wskazuje on również bariery w realizacji tych celów, takie jak zmieniające się postawy społeczne w państwach regionu, gdzie następuje proces wzmacniania tożsamości narodowej w opozycji do rosyjskich narracji. Ocena dotychczasowej skuteczności rosyjskich działań wyznacza kierunki w ramach których Rosja będzie mogła rozwijać swoją politykę kulturowo-informacyjną do 2032 r. Wyniki badań pozwalają na wskazanie hierarchii rosyjskich priorytetów w tym obszarze, a także na zidentyfikowanie potencjalnych dodatkowych działań, które eksperci uznali za istotne, choć nie zostały pierwotnie uwzględnione w badaniu.

Tabela 5.8. Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze kulturowo-informacyjnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
1.	*Promowanie koncepcji „ruskiego świata"*: Rosja będzie dążyć do wzmocnienia tej koncepcji jako narzędzia soft power, mającego na celu kulturową i polityczną integrację społeczności rosyjskojęzycznych i prorosyjskich w państwach europejskiego obszaru posowieckiego. Będą to działania mające na celu budowanie więzi opartych na wspólnym dziedzictwie kulturowym, historycznym i językowym, co ma przyczynić się do umacniania rosyjskich wpływów.	3,9
4.	*Utrzymanie i wzmacnianie tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej*: FR będzie wzmacniać tożsamość i zarazem odrębność kulturową diaspory rosyjskiej w europejskich państwach poradzieckich, promując rosyjskie tradycje, święta i wydarzenia kulturalne. Takie działania będą miały na celu nie tylko zachowanie więzi kulturowych z Rosją, ale również tworzenie prorosyjskich postaw wśród społeczności rosyjskojęzycznych.	3
3.	*Wspieranie rosyjskiego języka i edukacji*: Kreml będzie dążył do promowania rosyjskiego języka i kultury poprzez wsparcie dla instytucji edukacyjnych i kulturalnych na terenie europejskich państw posowieckich. Działania te obejmą finansowanie szkół, uniwersytetów i ośrodków kultury rosyjskiej. Ich celem będzie zachowanie i wzmacnianie roli języka rosyjskiego jako ważnego narzędzia komunikacji i elementu wspólnego dziedzictwa.	2,5

Lp.	Priorytet	Średnia ocena
2.	*Wzmacnianie roli Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego*: Rosja będzie chciała zwiększyć swoje wpływy kulturowe i ideologiczne w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego. CPPM, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej, będzie stanowić narzędzie dyplomacji kulturalnej i soft power, które Moskwa wykorzysta do realizacji swoich interesów.	2,4
5.	*Wykorzystanie mediów i technologii do szerzenia wpływów kulturowych*: Rosja będzie inwestować w media, internet i technologie informacyjne, aby promować rosyjską kulturę i narrację w państwach posowieckich. Poprzez kontrolę mediów i dezinformację może wpływać na opinie publiczne i wzmacniać swoje wpływy.	Wskazanie eksperta.
6.	*Organizacja programów wymiany kulturalnej i edukacyjnej*: Poprzez stypendia, wymiany studenckie i współpracę akademicką, Rosja będzie starała się zacieśniać więzi z młodym pokoleniem, budując pozytywny wizerunek i wpływając na elity przyszłości. Edukacja pro-wojskowa, patriotyczna od najmłodszych lat.	Wskazanie eksperta.
7.	*Wsparcie rosyjskojęzycznej ludności na obszarze UE*: finasowanie organizacji, stypendia naukowe, działalność społeczna. Wykorzystanie emocjonalne pokolenia, które wygrało II Wojnę Światową.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci ocenili promowanie koncepcji „ruskiego świata" jako najważniejszy priorytet rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej wobec europejskiego obszaru poradzieckiego (średnia ocen: 3,9). Rosja będzie traktować tę koncepcję jako narzędzie do konsolidacji rosyjskojęzycznych społeczności i umacniania swoich wpływów w regionie, równocześnie przeciwdziałając euroatlantyckim procesom integracyjnym. Rosja może zwiększyć finansowanie dla Fundacji „Russkij Mir" oraz wspierać inicjatywy mające na celu podtrzymywanie więzi historycznych i kulturowych z rosyjskojęzyczną diasporą. Rosyjskie narracje, oparte na ideologii antyliberalnej, będą adresowane zarówno do społeczności wewnętrznych, jak i zewnętrznych, szczególnie w państwach poradzieckich i Europie Wschodniej. Moskwa będzie kontynuować reinterpretację historii, szczególnie roli ZSRR w II wojnie światowej. Służy to budowaniu wizerunku Rosji jako „wyzwoliciela" i lidera regionu. Promowanie koncepcji „ruskiego świata" w najbliższych latach napotka na szereg istotnych barier, które mogą znacząco ograniczać skuteczność rosyjskich działań w tej sferze. W perspektywie do 2032 r. przeszkody te będą wynikały zarówno z wewnętrznych problemów Rosji, jak i zewnętrznego oporu państw regionu oraz zmieniającej się sytuacji geopolitycznej. Do głównych z nich należy zaliczyć:

a) procesy derusyfikacji poprzez eliminację języka rosyjskiego z systemów edukacyjnych i przestrzeni publicznej, usuwanie symboli związanych z okresem radzieckim oraz promowanie lokalnych języków i kultur w opozycji do „ruskiego świata";
b) postrzeganie „ruskiego świata" jako narzędzia imperializmu. Wojna z Ukrainą w 2022 r. oraz aneksja Krymu w 2014 r. wzmocniły percepcję „ruskiego świata" jako pretekstu do agresji militarnej oraz podważania suwerenności państw regionu. W rezultacie

społeczeństwa wielu państw poradzieckich postrzegają tę ideę jako zagrożenie dla swojej niepodległości i stabilności;

c) zmieniające się pokolenia w diasporze. Młodsze pokolenia coraz częściej integrują się z lokalnymi społeczeństwami, przyjmując ich wartości i tożsamości narodowe. Proces ten osłabia emocjonalne i kulturowe więzi z Rosją, zmniejszając skuteczność narracji „ruskiego świata";
d) izolacja Rosji znacząco osłabia jej zdolność do promowania koncepcji „ruskiego świata". Utrudnione są działania w sferze dyplomatycznej, kulturalnej i edukacyjnej, a negatywny wizerunek Rosji wpływa na percepcję jej narracji jako mniej wiarygodnych i atrakcyjnych;
e) konkurencja zachodniej narracji i wzorców kulturowych, promowanie europejskich wartości demokratycznych oraz liberalnych w kontrze do autorytarnych narracji Moskwy;
f) erozja społeczno-ekonomiczna w Rosji spowodowana problemami wewnętrznymi Rosji, takimi jak osłabienie gospodarki, niż demograficzny i brak innowacyjności. W miarę jak Rosja będzie zmuszona alokować swoje środki na inne priorytety, np. militarne lub socjalne, inwestycje w „ruski mir" mogą być ograniczone.

Sukces realizacji tego priorytetu do 2032 roku będzie wymagał nie tylko znacznych nakładów, ale również adaptacji do zmieniających się warunków geopolitycznych i społecznych w regionie. W przeciwnym razie „ruski mir" może zostać stopniowo zmarginalizowany w wielu państwach europejskiego obszaru poradzieckiego.

Priorytet utrzymania i wzmacniania tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej został oceniony przez ekspertów na średnią ocenę 3,0. Nie ulega wątpliwości, że Moskwa postrzega diasporę rosyjską w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego jako ważne narzędzie do budowania i utrwalania swoich wpływów w regionie. Diaspora będzie pełnić więc podwójną rolę. Z jednej strony będzie nośnikiem rosyjskiej kultury i języka, z drugiej zaś potencjalnym narzędziem nacisku politycznego na państwa goszczące. Tak więc, Rosja będzie dalej rozwijać i wspierać instytucje skupiające rosyjską diasporę, takie jak centra kulturalne, fundacje i organizacje społeczne, które promują język, kulturę i tradycje rosyjskie. Fundacja „Russkij Mir" oraz rosyjskie centra nauki i kultury[907] pozostaną głównymi kanałami wsparcia finansowego i organizacyjnego dla diaspory w krajach takich jak Mołdawia, Łotwa czy Estonia. Będą również organizowane takie wydarzenia jak festiwale, koncerty czy święta narodowe mające na celu wzmacnianie więzi kulturowych wśród członków diaspory oraz budowanie ich

[907] Zob. centra kultury rosyjskiej w Estonii: https://venekeskus.ee, Łotwie: https://russkij-dom.lv oraz na Litwie: http://www.vilniausrkc.lt, [dostęp: 15.11.2024 r.].

poczucia wspólnoty. Równocześnie Moskwa będzie rozwijać rosyjskojęzyczne media, które będą odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu narracji sprzyjających jej oraz przeciwstawiające się polityce derusyfikacji w państwach regionu. Narracje te mogą być wykorzystywane do promowania wizerunku Rosji jako obrońcy praw mniejszości rosyjskojęzycznych.

Główną barierą do realizacji tego priorytetu będzie aktywna polityka derusyfikacji, zmierzająca do ograniczenia roli języka rosyjskiego i wzmocnienia tożsamości narodowej, aktywnie prowadzona przez państwa bałtyckie. Możliwe zintegrowanie rosyjskojęzycznej ludności, zwłaszcza młodzieży dostrzegającej zalety UE, z lokalnymi społecznościami będzie stanowić istotne wyzwanie dla realizacji celów Moskwy. Sukces w realizacji tego priorytetu będzie zależał od zdolności Rosji do wzmocnienia pozytywnego wizerunku wśród członków diaspory oraz od jej umiejętności reagowania na lokalne procesy integracyjne i derusyfikację. W przeciwnym razie diaspora będzie stopniowo tracić swoją funkcję jako narzędzie wpływu politycznego i kulturowego Moskwy.

Wspieranie rosyjskiego języka i edukacji zostało ocenione przez ekspertów na 2,5 i pozostaje jednym z mniej istotnych elementów rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej. Język rosyjski będzie narzędziem promowania rosyjskiej narracji poprzez system edukacji. Rosja prawdopodobnie skoncentruje się na finansowaniu i wspieraniu szkół, uniwersytetów oraz innych placówek edukacyjnych, które wspierają naukę języka rosyjskiego. Będzie również możliwość zwiększenia liczby programów stypendialnych dla studentów z państw regionu oferujących możliwość studiowania w rosyjskich uczelniach. Programy te będą służyły również budowaniu więzi kulturowych oraz tożsamościowych między młodymi ludźmi a Rosją. Moskwa będzie inwestować w cyfrowe platformy edukacyjne, które umożliwią naukę języka rosyjskiego oraz dostęp do rosyjskich materiałów dydaktycznych w sposób nowocześniejszy i przystępny. Rozwój takich platform może być kluczowy w krajach, gdzie ograniczana jest rola języka rosyjskiego w tradycyjnym systemie edukacyjnym. Wspierane będą również media rosyjskojęzyczne oraz produkcje kulturalne (filmy, seriale, książki), które będą odgrywały rolę edukacyjną, jednocześnie wzmacniając atrakcyjność języka rosyjskiego wśród młodszych pokoleń. Barierami w realizacji tego priorytetu będą:

a) procesy derusyfikacyjne w państwach bałtyckich, Ukrainie i Mołdawii;
b) rosnąca izolacja Rosji oraz negatywny wizerunek Kremla w związku z wojną na Ukrainie osłabiają atrakcyjność języka rosyjskiego jako narzędzia kariery zawodowej lub edukacji;

c) zmiana pokoleniowa, gdzie młodsze pokolenia w państwach regionu coraz bardziej identyfikują się z językami narodowymi oraz z kulturą zachodnią, co zmniejsza zainteresowanie językiem rosyjskim;
d) rosnąca konkurencja języka angielskiego, młodzież traktuje język angielski jako ważny dla integracji z Zachodem, co wypiera język rosyjski z przestrzeni edukacyjnej i kulturalnej.

Rosja będzie dążyć do utrzymania roli języka rosyjskiego jako jednego z głównych języków w regionie. Jednak realizacja tego priorytetu w szerokiej skali wydaje się mało prawdopodobna. W rezultacie język rosyjski może zachować swoje znaczenie jedynie w wybranych społecznościach, szczególnie w Białorusi i częściowo w Azji Centralnej, ale jego rola w Europie Wschodniej będzie nadal spadać.

Rosyjska Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego odgrywa mniej priorytetową rolę w rosyjskiej polityce kulturowo-informacyjnej, co odzwierciedla średnia ocena tego priorytetu przez ekspertów na poziomie 2,4. Będzie to jednym z narzędzi tzw. miękkiej siły Rosji, wykorzystywanym do promowania prorosyjskich narracji w regionie. Cerkiew będzie wspierać narracje promujące „tradycyjne wartości" i rosyjski model cywilizacyjny jako przeciwwagę dla zachodniego. Będzie ona zwiększać wysiłki misyjne w regionie, organizując wydarzenia religijne, wspierając budowę nowych świątyń oraz finansując inicjatywy społeczne, takie jak pomoc dla ubogich czy edukacja religijna. W zamian Moskwa będzie finansować działania Cerkwi oraz wykorzystywać jej autorytet do legitymizowania działań politycznych i militarnych. Jednak w obliczu narastających wyzwań, takich jak autonomia lokalnych kościołów prawosławnych czy rosnący opór wobec rosyjskich wpływów, realizacja tego priorytetu do 2032 roku będzie wymagała od Moskwy znacznych wysiłków. Patriarchat Moskiewski będzie dążył do zachowania swoich wpływów wśród prawosławnych wspólnot, szczególnie w Białorusi i Mołdawii. Poważnym ograniczeniem w realizacji przedmiotowego priorytetu będzie proces uniezależniania się lokalnych wspólnot religijnych, takich jak Prawosławny Kościół Ukrainy. Te procesy będą podważać legitymizację RCP jako jedynego autorytetu w prawosławiu w regionie.

Dodatkowe priorytety wskazane przez ekspertów wpisują się przedmiotowo we wcześniej określone kierunki działań. Rozwijają one kluczowe obszary rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej, takie jak promocja języka rosyjskiego, utrwalanie wpływów ideologicznych poprzez edukację czy wykorzystanie narzędzi propagandowych do kształtowania opinii publicznej w regionie. Wprowadzenie nowych działań, takich jak inwestycje w media cyfrowe, edukację pro-wojskową czy wsparcie rosyjskojęzycznej ludności w Unii Europejskiej, uzupełnia istniejące strategie i wskazuje na próbę adaptacji Rosji do

zmieniających się warunków geopolitycznych. Dodatkowe priorytety nie tylko rozszerzają zakres analizowanych działań, ale również wzmacniają argumentację dotyczącą kompleksowości rosyjskiego podejścia do wykorzystania narzędzi kulturowo-informacyjnych w regionie.

Poniższa macierz priorytetów kulturowo-informacyjnych Rosji do 2032 r. przedstawia kluczowe cele Moskwy w obszarze wpływów kulturowych, edukacyjnych i medialnych.

Tabela 5.9. Macierz priorytetów kulturowo-informacyjnych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Kluczowe bariery	Wpływ na region	Możliwe skutki uboczne
Promowanie koncepcji „ruskiego świata”.	3,9	Konsolidacja rosyjskojęzycznych społeczności.	Postrzeganie „ruskiego świata” jako narzędzia imperializmu.	Wzmocnienie w regionie prorosyjskich grup.	Rosnąca izolacja państw przyjmujących narrację „ruskiego świata”.
		Wzmocnienie wpływów Rosji w polityce i kulturze państw.	Procesy derusyfikacyjne w państwach regionu.	Promocja rosyjskiej narracji jako kontrapunktu dla zachodnich wartości.	Destabilizacja w wielokulturowych regionach.
		Rozbudowa narracji historycznych.	Negatywny wizerunek Rosji.	Podziały w społeczeństwach.	Wzrost antyrosyjskich nastrojów.
Utrzymanie i wzmacnianie tożsamości diaspory.	3	Budowa więzi kulturowych z diasporą.	Polityka derusyfikacyjna w państwach bałtyckich i Ukrainie.	Obraz Rosji jako opiekuna diaspory rosyjskojęzycznej.	Postrzeganie działań Rosji jako ingerencji w sprawy wewnętrzne - osłabienie.
		Wsparcie instytucji kulturalnych i organizacji rosyjskich.	Integracja młodszych pokoleń z lokalnymi społeczeństwami.	Wzmacnianie napięć etnicznych i kulturowych.	Ograniczone efekty w krajach o silnych tendencjach narodowych.
		Wzmacnianie rosyjskiej tożsamości narodowej.	Małe zasoby finansowe.	Rosyjskie wsparcie jako element presji politycznej.	Konflikty wewnętrzne w społecznościach rosyjskojęzycznych.
Wspieranie języka rosyjskiego i edukacji.	2,5	Rozwój programów stypendialnych i edukacyjnych.	Malejąca atrakcyjność języka rosyjskiego w młodszych pokoleniach.	Ograniczona rola języka rosyjskiego w przestrzeni edukacyjnej regionu.	Ryzyko wypierania rosyjskiego przez języki lokalne.
		Budowa infrastruktury edukacyjnej wspierającej język rosyjski.	Promocja języka angielskiego jako narzędzia kariery.	Wzmacnianie prorosyjskich narracji kulturowych.	Utrata znaczenia języka rosyjskiego jako narzędzia wpływu.
		Cyfryzacja materiałów edukacyjnych (dostęp przez media społecznościowe, aplikacje).	Sankcje na rosyjskie instytucje kulturalne.	Zachowanie roli rosyjskiego w społecznościach mniejszościowych.	Wzrost atrakcyjności zachodnich modeli edukacyjnych.

Priorytet	Ocena (średnia)	Oczekiwane efekty	Kluczowe bariery	Wpływ na region	Możliwe skutki uboczne
Wzmacnianie roli Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej.	2,4	Promocja tradycyjnych wartości jako przeciwwagi dla narracji zachodnich.	Wzrost autonomii lokalnych kościołów prawosławnych.	Wzrost napięć na tle religijnym.	Marginalizacja RCP w regionie.
		Wsparcie inicjatyw religijnych jako narzędzia soft power.	Malejący autorytet Cerkwi Patriarchatu Moskiewskiego.	Utrzymanie wpływów Rosji w społeczeństwach o dominacji prawosławia.	Konflikty religijne w społecznościach mieszanych wyznaniowo.
		Rozwój współpracy między RCP a władzami.	Opozycja społeczna wobec instrumentalizacji religii.	Wykorzystywanie religii do celów politycznych.	Utrata zaufania do instytucji kościelnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W kolejnych latach Rosja będzie modyfikować swoje działania na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w zależności od zmieniających się warunków geopolitycznych. W obliczu rosnącego sceptycyzmu wobec „ruskiego świata" w państwach takich jak Ukraina, Gruzja czy Mołdawia, Kreml prawdopodobnie skoncentruje swoje działania w Białorusi oraz Naddniestrzu. Tam przedmiotowa idea będzie nadal skutecznym narzędziem wzmacniania wpływów Moskwy. W odniesieniu do pozostałych państw regionu Rosja podejmie próby rozszerzenia przekazu „ruskiego świata" o bardziej inkluzywne elementy, aby przyciągnąć szersze grupy społeczne zarówno w państwach poradzieckich, jak i wśród rosyjskojęzycznej diaspory w Europie i poza nią. Taki przekaz mógłby koncentrować się na uniwersalnych wartościach, takich jak wspólne dziedzictwo kulturowe oraz tradycyjne wartości rodzinne. Moskwa będzie odchodzić od narracji stricte nacjonalistycznej na rzecz bardziej wielowymiarowego podejścia uwzględniającego wkład mniejszości narodowych i różnorodność kulturową w obrębie dawnego ZSRR. Przykładem takiej strategii będzie większe akcentowanie wspólnej historii i osiągnięć w sferze nauki, kosmosu, sztuki czy literatury, które łączyły różne narody w czasach Związku Radzieckiego. W państwach takich jak Łotwa czy Estonia, gdzie rosyjskojęzyczna mniejszość stanowi znaczącą część społeczeństwa, Rosja może używać argumentów o „ochronie praw diaspory" do wywierania presji na rządy tych państw. Podkreślić należy, że Moskwa wielokrotnie wykorzystywała narrację o „ochronie Rosjan za granicą" do uzasadniania swoich działań politycznych i militarnych, co było widoczne m.in. w kontekście aneksji Krymu. W tym kontekście Rosja mogłaby również promować „ruski mir" jako przestrzeń dialogu i współpracy, prezentując swoją kulturę jako pomost między Wschodem a Zachodem. Takie podejście miałoby na celu osłabienie percepcji „ruskiego świata" jako narzędzia rosyjskiej polityki imperialnej i nadanie mu bardziej uniwersalnego charakteru z atrakcyjnymi wartościami dla międzynarodowej społeczności.

Podsumowując, promowanie „ruskiego świata" w nowej, atrakcyjniejszej formie pozostanie jednym z fundamentów rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej, jednak skuteczność tego narzędzia w nadchodzących latach będzie uzależniona od zdolności Rosji do adaptacji wobec zmieniających się warunków i wyzwań środowiska międzynarodowego. W przeciwnym razie „ruski mir" będzie stopniowo zmarginalizowany w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego.

5.5. Perspektywa nieprzewidywalności

Termin „czarny łabędź" został spopularyzowany przez Nassima Nicholasa Taleba, który w swojej książce *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable* przedstawił

koncepcję niezmiernie rzadko występujących i nieprzewidywalnych zdarzeń i mających ogromny wpływ na rzeczywistość. Taleb podkreśla, że cechą charakterystyczną czarnych łabędzi jest ich retrospektywna przewidywalność – po ich wystąpieniu często wydają się oczywiste, choć wcześniej były ignorowane lub uważane za niemożliwe. Takie zdarzenia są wynikiem nagłych i nieoczekiwanych zmian w skomplikowanych systemach, które wymykają się analizom opartym na tradycyjnych modelach prognozowania. W kontekście europejskiego obszaru poradzieckiego czarne łabędzie mają szczególne znaczenie, ponieważ region ten charakteryzuje się dużą niestabilnością polityczną, geopolitycznymi napięciami oraz bardzo skomplikowanymi zaszłościami historycznymi, które tworzą podatny grunt dla nieoczekiwanych zdarzeń. Z perspektywy Taleba systemy o wysokim stopniu złożoności, takie jak układ sił w regionie poradzieckim, są wyjątkowo narażone na występowanie czarnych łabędzi, gdyż nawet pozornie mało znaczące zdarzenia mogą wywołać ciąg zmian o ogromnym zasięgu.

W perspektywie do 2032 r. identyfikacja potencjalnych czarnych łabędzi staje się szczególnie ważna. Wpływają na to w szczególności dynamicznie zmieniające się warunki geopolityczne oraz nieprzewidywalność działań takich aktorów jak Rosja. Zdarzenia tego rodzaju mogą mieć zróżnicowane źródła: od nagłych zmian politycznych i przewrotów wewnętrznych, przez eskalację konfliktów zbrojnych, aż po globalne kryzysy gospodarcze, technologiczne czy ekologiczne. Każde z tych zdarzeń ma potencjał wpłynięcia na stabilność regionu oraz kształtowanie polityki bezpieczeństwa zarówno państw poradzieckich, jak i Federacji Rosyjskiej. Przeprowadzone wywiady eksperckie miały na celu identyfikację oraz ocenę potencjalnych „czarnych łabędzi", które mogą wystąpić w europejskim obszarze poradzieckim do 2032 r.. Eksperci oszacowali prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzeń przygotowanych przez autora, jak i wskazali własne propozycje, które ich zdaniem mogą znacząco wpłynąć na sytuację w regionie. Takie podejście pozwoliło na uzupełnienie pierwotnej analizy o nowe perspektywy i dodatkowe zagrożenia uwzględniające dynamiczny i wielowymiarowy charakter regionu.

Tabela 5.10. Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze kulturowo-informacyjnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

Lp.	Czarny łabędź	Średnia ocena
1.	Śmierć, choroba lub ustąpienie prezydenta Władimira Putina bez jasnego planu sukcesji.	2,7
2.	Wystąpienie dużych cyberataków lub innych działań destabilizujących przestrzeń cyfrową, które mogą wpłynąć na infrastrukturę krytyczną, gospodarkę lub bezpieczeństwo państw.	2,7

Lp.	Czarny łabędź	Średnia ocena
3.	Eskalacja istniejących konfliktów lub wybuch nowych konfliktów zbrojnych na obszarze posowieckim, które mogą prowadzić do interwencji międzynarodowej lub zmiany granic.	2,5
4.	Nagły przełom technologiczny, który zmieni równowagę sił w przedmiotowym regionie, na przykład w dziedzinie cyberbezpieczeństwa, sztucznej inteligencji lub technologii wojskowych.	2,3
5.	Pojawienie się nowych chorób zakaźnych lub pandemii, które mogą mieć poważne skutki dla zdrowia publicznego, gospodarki i stabilności politycznej świata.	2,2
6.	Ekstremalne zjawiska pogodowe, katastrofy naturalne lub wywołane przez człowieka, które mogą mieć poważne skutki dla gospodarki i stabilności europejskiego obszaru poradzieckiego.	2,1
7.	Niespodziewany krach na rynku surowców energetycznych lub w innych kluczowych sektorach gospodarczych, który mógłby spowodować głęboki kryzys gospodarczy w Rosji.	2
8.	Nagła zmiana w polityce międzynarodowej USA wywołana nowymi sojuszami, skutkująca ich „wyjściem" z Europy.	1,8
9.	Powstanie masowych ruchów społecznych lub wybuch rewolucji, które mogą doprowadzić do zmiany rządów w państwach będącymi globalnymi graczami geopolitycznymi.	1,7
10.	Rozpad Federacji Rosyjskiej na skutek wewnętrznych napięć etnicznych i regionalnych, prowadzący do chaosu politycznego i destabilizacji w regionie.	Wskazanie eksperta.
11.	Wykorzystanie broni masowego rażenia przez państwo lub aktora niepaństwowego w konflikcie regionalnym, co może eskalować do szerszego konfliktu międzynarodowego.	Wskazanie eksperta.
12.	Niespodziewane odsunięcie od władzy Władimira Putina, na przykład w wyniku zamachu stanu, rewolucji lub innych dramatycznych okoliczności, które prowadzić mogą do wewnętrznej destabilizacji Rosji, wzrostu napięć na arenie międzynarodowej, a także zwiększenia niepewności w regionie.	Wskazanie eksperta.
13.	Duża katastrofa ekologiczno-przemysłowa np. awaria elektrowni jądrowej na Ukrainie o szerokim zasięgu, która doprowadzi do kryzysu humanitarnego, migracyjnego oraz ekonomicznego, a także zwiększenia napięć międzynarodowych.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Śmierć, choroba lub ustąpienie prezydenta Władimira Putina bez jasnego planu sukcesji zostały przez ekspertów uznane za jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla stabilności regionu do 2032 r. (średnia ocena: 2,7). Takie zdarzenie może wywołać chaos polityczny w Rosji, prowadząc do rywalizacji o władzę między różnymi frakcjami i osłabienia centralnej pozycji Kremla. W przypadku braku jasnego procesu sukcesji władzy istnieje ryzyko destabilizacji wewnętrznej, obejmującej m.in. protesty społeczne, eskalację wewnętrznych napięć międzyregionalnych oraz wzrost aktywności separatystycznej w regionach takich jak Kaukaz czy Syberia. Długoterminowe skutki tego zdarzenia mogą prowadzić do zmian w polityce zagranicznej Rosji. Osłabienie wewnętrzne może skłonić nowe władze do wycofania się z niektórych działań militarnych w regionie, co potencjalnie otworzyłoby drogę do negocjacji z Zachodem. Z drugiej strony, wewnętrzna niestabilność może wpłynąć na wzrost agresji na zewnątrz, co będzie służyć konsolidacji władzy przez nową elitę polityczną. Dla państw europejskiego obszaru poradzieckiego, takich jak Ukraina i Mołdawia destabilizacja Rosji mogłaby stworzyć zarówno szanse, jak i zagrożenia. Z jednej strony, osłabienie Kremla

zmniejszy jego zdolność do ingerencji w sprawy wewnętrzne tych państw. Z drugiej zaś, próżnia władzy w Rosji może prowadzić do zwiększenia niestabilności regionalnej.

Równie wysoko oceniono duże cyberataki na infrastrukturę krytyczną. Eksperci uznali je za jedno z najbardziej prawdopodobnych i destrukcyjnych zagrożeń dla europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r. Działania w domenie cyberbezpieczeństwa wymierzone w systemy energetyczne, finansowe, telekomunikacyjne czy wojskowe mogą mieć katastrofalne skutki paraliżując funkcjonowanie państw i wywołując chaos społeczno-gospodarczy. Eksperci podkreślili, że Rosja dysponuje zaawansowanymi zdolnościami w tej dziedzinie i może wykorzystywać cyberataki zarówno jako narzędzie nacisku, jak i element działań hybrydowych. Takie ataki mogą być realizowane bezpośrednio przez rosyjskie służby specjalne lub pośrednio z wykorzystaniem grup hackerskich powiązanych z Kremlem. Utrudni to jednoznaczne przypisanie odpowiedzialności i tym samym osłabi reakcję międzynarodową. Potencjalne skutki cyberataków na infrastrukturę krytyczną są wielowymiarowe i mogą znacząco wpłynąć na funkcjonowanie państw regionu oraz ich stabilność polityczną i gospodarczą. Na pierwszym miejscu należy umieścić destabilizację polityczną, która może wyniknąć z utraty zaufania społecznego do władz państwowych. W sytuacji, gdy rząd nie jest w stanie skutecznie przeciwdziałać atakom lub stosunkowo szybko naprawić wyrządzonych przez nie szkód rośnie niezadowolenie społeczne, co będzie się przekładało na zagrożenia związane z osłabieniem pozycji rządzących na skutek protestów rządzonych.

Zakłócenia w systemach gospodarczych to kolejny efekt cyberataków. Przerwy w dostawach energii, paraliż systemów bankowych i telekomunikacyjnych będą miały katastrofalny wpływ na funkcjonowanie dotkniętych nimi państw. Dodatkowo, takie ataki będą zaburzać funkcjonowanie handlu międzynarodowego, negatywnie wpływając na łańcuchy dostaw i relacje handlowe w wymiarze międzynarodowym. Utrata kluczowych danych dla funkcjonowania infrastruktury, takich jak systemy zarządzania sieciami energetycznymi czy komunikacją będą wymagać kosztownych i czasochłonnych procesów odbudowy. Cyberataki mogą prowadzić do poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu sił zbrojnych. Nowoczesne armie w dużej mierze opierają się na systemach informatycznych, a ich zniszczenie lub przejęcie przez przeciwnika mogłoby znacząco ograniczyć zdolność do obrony i reagowania na kryzysy. W regionie poradzieckim, gdzie rywalizacja geopolityczna jest szczególnie intensywna, takie zdarzenia mogą zachwiać równowagą sił i sprowokować dalsze potęgowanie napięć.

Eskalacja istniejących konfliktów zbrojnych lub wybuch nowych oceniono na 2.5. Wśród konfliktów o wysokim ryzyku eskalacji eksperci wymieniają Naddniestrze oraz Abchazję i Osetię Południową. Obszary te są bezpośrednio związane z rosyjską strategią destabilizacyjną, polegającą na podtrzymywaniu i wspieraniu konfliktów regionalnych jako

narzędzia politycznego nacisku i ograniczania suwerenności państw sąsiednich. Obszary te są bezpośrednio związane z rosyjską strategią destabilizacyjną, polegającą na podtrzymywaniu i wspieraniu konfliktów regionalnych jako narzędzia politycznego nacisku i ograniczania suwerenności państw sąsiednich. Tego typu działania umożliwiają Rosji kontrolę nad kluczowymi decyzjami politycznymi Mołdawii i Gruzji oraz blokowanie ich integracji z zachodnimi strukturami. Możliwe jest również powstanie nowych punktów zapalnych, szczególnie w regionach, gdzie występują napięcia etniczne, animozje historyczne lub rywalizacja o zasoby. Przykładowo, potencjalne napięcia między Armenią a Azerbejdżanem, które eskalowały w ostatnich latach, mogą ponownie wybuchnąć na szerszą skalę, angażując inne państwa, w tym Rosję, Turcję czy siły międzynarodowe. Potencjalne skutki tego zjawiska obejmą kryzysy polityczne, gospodarcze i humanitarne, które mogą znacząco wpłynąć na układ sił w regionie i relacje między głównymi aktorami geopolitycznymi. W obliczu tych zagrożeń kluczowe będzie zaangażowanie międzynarodowe oraz działania prewencyjne mające na celu ograniczenie ryzyka dalszej destabilizacji.

Nagły przełom technologiczny, oceniony przez ekspertów na 2,3 został uznany za zdarzenie o umiarkowanym prawdopodobieństwie, ale potencjalnie znaczących konsekwencjach dla regionu. Dynamiczny rozwój w takich obszarach jak wojskowość, cyberbezpieczeństwo, sztuczna inteligencja czy energetyka może zmienić równowagę sił w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Przełom w technologii wojskowej, na przykład w broni hipersonicznej czy systemach obrony przeciwrakietowej, mógłby wzmocnić Rosję, jednocześnie zmuszając państwa regionu do większych wydatków obronnych. Z kolei innowacje w energetyce, takie jak rozwój odnawialnych źródeł energii czy magazynowanie energii, mogłyby osłabić pozycję Rosji jako dostawcy surowców i wzmocnić niezależność energetyczną państw regionu. Przyszłość rozwoju technologicznego w regionie będzie zależała od zdolności państw do inwestowania w badania i rozwój oraz od ich współpracy z partnerami międzynarodowymi. Państwa regionu o mniejszym potencjale finansowym i technologicznym, takie jak Ukraina czy Mołdawia mogą znaleźć się w trudniejszej sytuacji, stając się bardziej podatne na presję ze strony większych aktorów.

Ocenę powyżej 2,0 otrzymały trzy kolejne zdarzenia: pojawienie się nowych pandemii lub chorób zakaźnych (2,2), katastrofy ekologiczne lub przemysłowe (2,1) oraz niespodziewany krach na rynku surowców energetycznych lub w innych kluczowych sektorach gospodarczych (2,0). Świadczy to o tym, że eksperci dostrzegają doniosłość tych zjawisk jako potencjalnych czynników destabilizujących, mimo że ich prawdopodobieństwo oceniono jako umiarkowane. Nowe pandemie mogą poważnie wpłynąć na gospodarki państw regionu, szczególnie tych o słabych systemach ochrony zdrowia wywołując kryzysy społeczne

i gospodarcze. Katastrofy ekologiczne mogą prowadzić do napięć politycznych, kryzysów humanitarnych i konieczności interwencji międzynarodowej. Z kolei niespodziewany krach na rynku surowców energetycznych lub innych sektorach gospodarczych może wywołać głęboki kryzys gospodarczy w Rosji, ograniczając jej zdolność do realizacji celów politycznych i militarnych w regionie. Skutki takiego zdarzenia mogą objąć napięcia w relacjach Rosji z jej partnerami handlowymi oraz destabilizację globalnych rynkach surowców. Eksperci podkreślają, że choć prawdopodobieństwo takich zdarzeń jest ograniczone, ich potencjalny wpływ na region może być daleko idący.

Za najmniej prawdopodobne zdarzenia eksperci uznali nagłą zmianę w polityce międzynarodowej USA, skutkującą ich „wyjściem" z Europy (1,8), oraz powstanie masowych ruchów społecznych lub wybuch rewolucji prowadzących do zmiany rządów w globalnych ośrodkach geopolitycznych (1,7). Wyjście USA z Europy, np. w wyniku zmiany priorytetów polityki międzynarodowej czy zawiązania nowych sojuszy, zostało ocenione jako mało prawdopodobne. Eksperci podkreślili, że Stany Zjednoczone mają głęboko zakorzenione interesy związane ze stabilnością na kontynencie europejskim, co czyni takie decyzje mało realistycznymi. Niemniej jednak, gdyby taki scenariusz miał miejsce, mógłby osłabić zdolność NATO do skutecznej ochrony swoich wschodnich granic. Wpływ Rosji na region mógłby wtedy wzrosnąć, a kraje takie jak Polska czy państwa bałtyckie mogłyby zostać zmuszone do samodzielnego wzmacniania swoich zdolności obronnych.

Eksperci wskazali również kilka potencjalnych zdarzeń o poważnych konsekwencjach dla stabilności regionu w perspektywie do 2032 r.:

a) rozpad Federacji Rosyjskiej na skutek napięć etnicznych i regionalnych mógłby prowadzić do chaosu politycznego, destabilizacji granic oraz wzrostu napięć w regionie. Scenariusz ten wiązałby się z ryzykiem nowych konfliktów zbrojnych i ingerencji międzynarodowej w sprawy byłych regionów Rosji;
b) wykorzystanie broni masowego rażenia, zarówno przez państwo, jak i aktora niepaństwowego w konflikcie regionalnym. Taki akt mógłby eskalować do szerszego konfliktu międzynarodowego, angażując globalne mocarstwa i destabilizując system bezpieczeństwa międzynarodowego;
c) nagłe odsunięcie Władimira Putina od władzy w wyniku zamachu stanu, rewolucji czy innych dramatycznych okoliczności mogłoby doprowadzić do wewnętrznej destabilizacji Rosji;
d) katastrofa ekologiczno-przemysłowa, np. awaria elektrowni jądrowej na Ukrainie, mogłaby wywołać kryzys humanitarny i migracyjny, destabilizując nie tylko państwa

sąsiednie, ale także porządek międzynarodowy. Jej skutki obejmowałyby również długotrwałe problemy gospodarcze i wzrost napięć politycznych w regionie.

Analiza potencjalnych „czarnych łabędzi" w europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. pozwala na wskazanie najważniejszych zagrożeń, które mogą wpłynąć na stabilność regionu oraz dynamikę relacji międzynarodowych. Eksperci wyodrębnili zarówno zdarzenia o wysokim prawdopodobieństwie i znaczącym wpływie, takie jak destabilizacja wewnętrzna Rosji czy cyberataki na infrastrukturę krytyczną. Wskazali także zdarzenia mniej prawdopodobne, lecz o potencjalnie katastrofalnych skutkach, takie jak rozpad Federacji Rosyjskiej, wykorzystanie broni masowego rażenia czy duża katastrofa ekologiczna. Wysoko ocenione zdarzenia, takie jak eskalacja istniejących konfliktów w regionach zapalnych czy przełom technologiczny, wskazują na dynamicznie zmieniający się kontekst geopolityczny, w którym czynniki technologiczne i militarne odgrywają coraz większą rolę. Eksperci podkreślają, że zdarzenia te mogą zarówno wzmocnić rosyjską pozycję, jak i osłabić zdolności Rosji do kontrolowania regionu, w zależności od kierunku ich rozwoju. Z kolei te mniej prawdopodobne, ale bardziej ekstremalne, takie jak rozpad Rosji czy globalna rewolucja, ukazują możliwość dalekosiężnych zmian w globalnym układzie sił, które wymagałyby natychmiastowej reakcji zarówno ze strony państw regionu, jak i instytucji międzynarodowych.

„Czarne łabędzie" pozostają ważnym elementem analizy ryzyk geopolitycznych, szczególnie w regionach o wysokiej niestabilności i strategicznym znaczeniu, jakim niewątpliwie jest europejski obszar poradziecki. Zidentyfikowane zdarzenia, choć różnią się pod względem prawdopodobieństwa, mają wspólną cechę. Ich wystąpienie może w sposób fundamentalny przekształcić sytuację polityczną, gospodarczą i militarną. W obliczu takich zagrożeń istotne staje się budowanie odporności państw regionu, wzmacnianie ich zdolności do reagowania na kryzysy oraz rozwijanie współpracy międzynarodowej w celu przeciwdziałania trudno przewidywalnym, lecz potencjalnie możliwym destrukcyjnym zdarzeniom.

5.6. Konkluzje

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza pozwala na wskazanie kluczowych kierunków działań Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w tym regionie mają charakter wielowymiarowy i długofalowy, a ich struktura opiera się na czterech głównych płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, militarnej oraz kulturowo-informacyjnej. W każdej z nich działania Kremla koncentrują się na umacnianiu wpływów, ograniczaniu niezależności strategicznej państw regionu oraz minimalizowaniu obecności i aktywności Zachodu. Europejska część

obszaru poradzieckiego postrzegana jest w rosyjskiej strategii jako przestrzeń o fundamentalnym znaczeniu geopolitycznym. Region ten pełni rolę bufora bezpieczeństwa, obszaru projekcji wpływu oraz istotnego komponentu w polityce tożsamościowej państwa rosyjskiego. W związku z tym działania Rosji nie ograniczają się do reakcji na zmieniające się warunki zewnętrzne, ale stanowią przejaw systemowej i celowej strategii oddziaływania, nakierowanej na utrzymanie dominacji politycznej, gospodarczej, kulturowej i wojskowej. Tocząca się od 2022 r. wojna z Ukrainą nadaje tej strategii nową intensywność. Konflikt ujawnia zarówno skalę ambicji geopolitycznych Rosji, jak i gotowość do stosowania przymusu militarnego, destabilizacji politycznej oraz presji informacyjnej w celu realizacji założeń doktrynalnych. Jednocześnie stanowi on cezurę w regionalnym systemie bezpieczeństwa, potwierdzając zmianę reguł gry i wyznaczając nową logikę relacji między Rosją a jej otoczeniem strategicznym. Należy podkreślić, że w obliczu długofalowego charakteru tej wojny, zarówno jej przebieg, jak i konsekwencje będą mieć istotny wpływ na ostateczny kształt rosyjskich priorytetów do 2032 r. Niezależnie od ostatecznego rezultatu konfliktu, należy zakładać, że wojna ta wyznaczy granice możliwości realizacyjnych strategii Kremla oraz zweryfikuje zdolność Federacji Rosyjskiej do budowania i utrzymywania wpływów w regionie. Będzie także oddziaływać na poziom mobilizacji zasobów politycznych, gospodarczych i militarnych, które Rosja będzie w stanie wykorzystać w celu podtrzymania swojej obecności i aktywności na obszarze poradzieckim. Jednocześnie konflikt ten w istotnym stopniu wpłynie na sposób postrzegania Rosji przez państwa regionu oraz na ich gotowość do oporu, współpracy lub adaptacji wobec rosyjskiej presji.

W perspektywie do 2032 r. płaszczyzna polityczna będzie odgrywała kluczową rolę w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Dwa najwyżej ocenione priorytety w tym zakresie tj. ograniczenie ekspansji NATO i Unii Europejskiej oraz wzmocnienie wpływów politycznych będą stanowiły filary strategii Federacji Rosyjskiej w regionie. Rosja będzie przede wszystkim dążyła do zahamowania procesu rozszerzania struktur euroatlantyckich na wschód. Celem tego działania będzie ograniczenie obecności NATO i UE w jej bezpośrednim sąsiedztwie, co będzie uzasadniane zagrożeniem dla bezpieczeństwa narodowego. Ekspansja Zachodu będzie interpretowana przez Kreml nie tylko jako wyzwanie militarne, lecz także jako próba podważenia pozycji Rosji jako regionalnego mocarstwa. Rosja będzie prowadziła skoordynowane działania polityczne, dyplomatyczne i informacyjno-psychologiczne, ukierunkowane na delegitymizację obecności struktur zachodnich w regionie, osłabienie społecznego poparcia dla procesów integracyjnych oraz destabilizację wewnętrznej sytuacji politycznej państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. W tym celu Moskwa będzie

kontynuowała praktykę wspierania „zamrożonych konfliktów", takich jak w Naddniestrzu, Abchazji czy Osetii Południowej, co skutecznie utrudni państwom objętym konfliktami ich akcesję do NATO lub UE. Dodatkowo Rosja będzie intensyfikowała działania zmierzające do osłabienia prozachodnich rządów, wspierając prorosyjskie partie i liderów oraz wzmacniając narracje antyzachodnie w przestrzeni publicznej. Będzie również korzystała z instrumentów nacisku gospodarczo-politycznego, by ograniczać współpracę państw regionu z instytucjami euroatlantyckimi.

Drugim ważnym priorytetem na płaszczyźnie politycznej będzie wzmocnienie rosyjskich wpływów w regionie. Działania te będą realizowane zarówno bezpośrednio, poprzez wspieranie prorosyjskich aktorów politycznych, jak i pośrednio, poprzez mechanizmy uzależnienia instytucjonalnego i ekonomicznego. Kreml będzie dążył do systemowego oddziaływania na procesy decyzyjne w państwach regionu, wzmacniając swoją obecność w newralgicznych sektorach ich funkcjonowania takich jak gospodarka, media, edukacja, system prawny czy administracja publiczna. W wymiarze politycznym Rosja będzie kontynuowała wspieranie ugrupowań i liderów politycznych wykazujących orientację prorosyjską poprzez bezpośrednie wsparcie polityczne i finansowe oraz poprzez wykorzystanie mechanizmów wpływu informacyjnego i propagandowego. Celem będzie budowanie sprzyjającego otoczenia politycznego, w którym decyzje strategiczne będą zgodne z interesami Federacji Rosyjskiej lub przynajmniej nie będą ich podważać. W wymiarze instytucjonalnym Rosja będzie dążyła do utrwalenia swojej obecności poprzez narzędzia dwustronne, takie jak preferencyjne umowy handlowe, porozumienia o współpracy strategicznej, projekty inwestycyjne. Wykorzystywane będą również narzędzia wielostronne w ramach struktur takich jak EUG i OUBZ. Będą one pełniły funkcję nie tylko narzędzi współpracy, ale również mechanizmów instytucjonalizacji zależności politycznej, gospodarczej i militarnej. W dłuższej perspektywie Rosja będzie zabiegała o ugruntowanie modelu relacji asymetrycznych, w których państwa regionu pozostają formalnie suwerenne, lecz ich strategiczne decyzje będą determinowane przez powiązania z Moskwą.

Skuteczność tych działań będzie ograniczana przez szereg barier. W szczególności należy wskazać na wzrost jedności i odporności instytucji zachodnich takich jak NATO i UE, będący bezpośrednią reakcją na rosyjską agresję na Ukrainę. Nałożone na Rosję sankcje ograniczają dostęp do nowoczesnych technologii, kapitału i rynków międzynarodowych, co osłabi jej potencjał projekcji wpływu. Dodatkowo, rozwój alternatywnych źródeł energii oraz infrastruktury przesyłowej w państwach regionu zmniejszy skuteczność wykorzystywania energii jako narzędzia presji politycznej. Nie bez znaczenia pozostanie również postępujący kryzys wiarygodności Rosji w stosunkach międzynarodowych, stanowiący poważne

ograniczenie w zakresie budowania trwałych i zrównoważonych relacji z państwami regionu oraz aktorami zewnętrznymi. Pogłębiająca się izolacja dyplomatyczna oraz utrwalający się wizerunek Rosji jako państwa agresywnego i nieprzewidywalnego, osłabią jej zdolność do budowania zaufania i prowadzenia działań opartych na politycznej legitymizacji. Utrudni to nawiązywanie trwałych i równorzędnych relacji z partnerami międzynarodowymi, a także ograniczy skuteczność rosyjskiej polityki wpływu w regionie. Może to zmniejszyć zaufanie potencjalnych sojuszników wobec ofert współpracy kierowanych przez Moskwę. Równolegle, Federacja Rosyjska będzie musiała zmierzyć się z narastającymi wyzwaniami wewnętrznymi. Postępująca stagnacja gospodarcza będzie skutkować zmniejszoną zdolnością do finansowania aktywnej polityki zagranicznej oraz ograniczeniem zasobów wykorzystywanych do utrzymania wpływów w regionie. W tym kontekście szczególnie istotne będą negatywne trendy demograficzne, w tym systematyczny spadek liczby ludności, starzenie się społeczeństwa oraz odpływ wykwalifikowanych kadr. Rosja już obecnie boryka się z deficytem demograficznym, który w najbliższych latach będzie się pogłębiał, wpływając nie tylko na potencjał rozwojowy państwa, lecz także na jego zdolności mobilizacyjne, rekrutacyjne i organizacyjne zwłaszcza w wymiarze wojskowym. Ponadto, narastające napięcia o charakterze etnicznym i regionalnym będą zwiększały ryzyko destabilizacji wewnętrznej, zmuszając władze rosyjskie do przekierowania uwagi i zasobów z polityki zagranicznej na utrzymanie porządku i spójności wewnętrznej państwa.

Wreszcie, coraz silniejsza orientacja prozachodnia państw poradzieckich, szczególnie Ukrainy i Mołdawii, będzie stanowić trwałe wyzwanie dla rosyjskich dążeń do dominacji politycznej w regionie. Postępujące reformy, integracja z instytucjami zachodnimi oraz rosnące poparcie społeczne dla proeuropejskiego kierunku polityki zagranicznej zwiększą odporność tych państw na rosyjskie działania ingerencyjne. W efekcie koszt i ryzyko prowadzenia skutecznej polityki wpływu będzie systematycznie rosnąć przy jednoczesnym ograniczeniu zasobów, które mogłyby zostać wykorzystane do osiągnięcia zamierzonych celów.

W perspektywie do 2032 r. Federacja Rosyjska będzie realizowała złożoną strategię wzmacniania wpływów gospodarczych w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Gospodarka, obok polityki i siły militarnej, pozostaje jednym z głównych filarów rosyjskiej projekcji wpływu w regionie. Dwa najwyżej ocenione priorytety w tym zakresie to odbudowa i stopniowe zwiększenie wpływów na rynkach energetycznych oraz pogłębianie integracji gospodarczej w ramach struktur takich jak EUG oraz BRICS. Rosja będzie konsekwentnie dążyła do przywrócenia swojej dominującej roli jako kluczowego dostawcy surowców energetycznych, w tym gazu ziemnego i ropy naftowej. Eksport tych surowców pozostanie podstawowym narzędziem wywierania wpływu na państwa regionu, w szczególności na

Białoruś, Mołdawię oraz, w zależności od wyniku wojny, Ukrainę. Surowce energetyczne będą traktowane jako instrument presji politycznej, ekonomicznej i regulacyjnej. Proces stopniowej reintegracji Rosji z rynkiem europejskim, mimo obecnie wyraźnie ograniczonego zakresu, może w dłuższej perspektywie nabrać znaczenia jako jeden z głównych instrumentów odbudowy rosyjskich wpływów gospodarczych i politycznych. Taki scenariusz będzie jednak mocno uwarunkowany dynamiką środowiska międzynarodowego, w tym ewentualnym złagodzeniem reżimu sankcyjnego oraz potrzebą stabilizacji rynków surowcowych. Szczególne znaczenie w tym kontekście będzie miała polityka Stanów Zjednoczonych, w tym sygnalizowane przez obecną administrację w Waszyngtonie łagodniejsze podejście do Moskwy. Biały Dom, podejmując kroki w kierunku porozumień dotyczących zawieszenia działań wojennych, dąży do otwarcia pola negocjacyjnego, którego częścią może stać się stopniowa odbudowa relacji gospodarczych z Rosją. Taka zmiana amerykańskiej narracji może stworzyć Moskwie korzystne warunki do stopniowego odbudowywania obecności gospodarczej w regionie, szczególnie poprzez intensyfikację działań ukierunkowanych na odzyskanie wpływów w wybranych sektorach gospodarki. W tym kontekście niezbędne będzie przynajmniej częściowe odbudowanie zaufania w relacjach gospodarczych z wybranymi państwami europejskimi.

Sektor energetyczny pozostanie jednym z kluczowych instrumentów realizacji rosyjskiej polityki wpływu w regionie, umożliwiając Kremlowi oddziaływanie na państwa sąsiednie poprzez mechanizmy uzależnienia surowcowego i infrastrukturalnego. Ze względu na swoją strukturę, skalę i strategiczne znaczenie może on pełnić rolę kanału rewitalizacji relacji gospodarczych, służąc nie tylko celom ekonomicznym, lecz także wspierając dążenia do geopolitycznego ugruntowania rosyjskiej obecności w europejskiej części obszaru poradzieckiego. Nawet w warunkach ograniczeń politycznych i gospodarczych, energia pozostanie istotnym elementem oddziaływania, umożliwiając Moskwie kształtowanie układów zależności ekonomicznej oraz wpływanie na decyzje strategiczne części państw regionu.

Drugim priorytetem rosyjskiej polityki gospodarczej wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 r. będzie pogłębianie integracji w ramach organizacji wielostronnych, w których Moskwa pełni funkcję dominującą. Dotyczy to przede wszystkim EUG oraz BRICS. Struktury te stanowią dla Federacji Rosyjskiej narzędzia instytucjonalizacji zależności gospodarczych, a zarazem platformy legitymizujące jej aktywność międzynarodową w warunkach ograniczonego dostępu do zachodnich rynków finansowych i technologicznych. W przypadku EUG działania Rosji będą koncentrowały się na intensyfikacji współpracy handlowej, inwestycyjnej i regulacyjnej w ramach wspólnego rynku oraz na wzmacnianiu mechanizmów koordynacji polityki gospodarczej państw

członkowskich. Priorytetem będzie trwałe powiązanie gospodarek takich państw jak Białoruś, Armenia czy Kazachstan z rosyjskim systemem infrastrukturalnym, instytucjonalnym i finansowym. Eurazjatycka Unia Gospodarcza, postrzegana jako alternatywa wobec integracji europejskiej, będzie pełniła funkcję narzędzia kontroli politycznej, ograniczającego zdolność państw członkowskich do samodzielnego kształtowania kierunków rozwoju gospodarczego i współpracy międzynarodowej. Równolegle Rosja będzie rozwijać współpracę w ramach BRICS traktując ją jako kanał dywersyfikacji powiązań gospodarczych oraz jako przeciwwagę wobec funkcjonującego układu instytucjonalnego zdominowanego przez państwa zachodnie. Kreml będzie w szczególności dążył do pogłębienia relacji gospodarczych i technologicznych z Chinami oraz Indiami, a także do rozwoju alternatywnych mechanizmów finansowania i rozliczeń niezależnych od dolara amerykańskiego. Strategiczne znaczenie BRICS wynika z jego potencjału do wspierania polityki wielobiegunowości oraz ograniczania globalnego monopolu Zachodu w zakresie dystrybucji zasobów finansowych i technologicznych.

Mimo wysokiego usytuowania przedmiotowego priorytetu w rosyjskiej strategii gospodarczej jego wdrożenie napotka szereg barier. W przypadku EUG uwidacznia się pogłębiająca się asymetria interesów, co generuje napięcia wewnętrzne oraz osłabia efektywność współpracy. Niezadowolenie części państw członkowskich z nierównomiernego podziału korzyści oraz ich rosnąca otwartość na współpracę z Chinami i państwami UE stanowią istotne wyzwanie dla trwałości projektu integracyjnego. W strukturach BRICS główną barierą dla skutecznej realizacji rosyjskich założeń integracyjnych będzie utrzymujący się brak strategicznej spójności oraz sprzeczność interesów największych państw członkowskich. W kolejnych latach Rosja będzie musiała zmierzyć się z ograniczoną zdolnością BRICS do wypracowywania jednolitych stanowisk, wynikającą z rozbieżnych priorytetów politycznych i gospodarczych poszczególnych partnerów. Szczególnie istotne będą napięcia na linii Moskwa–Pekin, które będą się nasilały w związku z rosnącą aktywnością Chin w Azji Centralnej. W konsekwencji Rosja będzie musiała prowadzić ostrożną politykę wewnątrz BRICS, równoważąc formalne deklaracje o współpracy z realiami rosnącej rywalizacji, co może osłabiać skuteczność tej platformy jako narzędzia wzmacniania rosyjskich wpływów gospodarczych.

Dodatkowo, ograniczone zdolności Rosji w zakresie finansowania projektów integracyjnych będą stanowiły istotny czynnik osłabiający skuteczność realizacji priorytetów gospodarczych. Utrzymujące się sankcje międzynarodowe znacząco ograniczą dostęp Moskwy do kapitału zewnętrznego i nowoczesnych rozwiązań technologicznych. To z kolei przełoży się na zmniejszenie zdolności do prowadzenia ambitnych projektów infrastrukturalnych i inwestycyjnych w ramach EUG oraz BRICS. Równocześnie postępujący spadek dochodów

z eksportu surowców energetycznych ograniczy możliwości budżetowe państwa i zmniejszy atrakcyjność Rosji jako źródła wsparcia gospodarczego dla państw partnerskich. Pomimo tych ograniczeń, zarówno Eurazjatycka Unia Gospodarcza, jak i BRICS będą nadal pełniły ważną funkcję w rosyjskiej strategii budowania alternatywnych układów współzależności ekonomicznych. Ich rola będzie polegała nie tylko na podtrzymywaniu istniejących powiązań handlowych i inwestycyjnych, ale także na tworzeniu zaplecza instytucjonalnego, które ma stanowić przeciwwagę wobec wpływów struktur euroatlantyckich. W ujęciu ogólnym, działania w płaszczyźnie gospodarczej będą miały charakter instrumentalny i wspierający wobec nadrzędnych celów geopolitycznych. Choć Rosja dysponuje wciąż znaczącym potencjałem do wywierania wpływu gospodarczego, realizacja jej celów w tym obszarze będzie coraz bardziej zależna od dynamiki otoczenia międzynarodowego, skuteczności polityki sankcyjnej Zachodu oraz zdolności państw regionu do wzmacniania własnej odporności.

Działania o charakterze militarnym będą stanowiły istotny instrument realizacji strategicznych celów Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 r. Obszar ten postrzegany jest przez Moskwę jako kluczowy z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego oraz utrzymania statusu mocarstwa, w co najmniej regionalnym wymiarze. W tym kontekście aktywność militarna będzie koncentrowała się na realizacji dwóch zasadniczych priorytetów: rozbudowie potencjału obronno-ofensywnego oraz przeciwdziałaniu dalszej ekspansji NATO na wschód. Ich realizacja będzie miała na celu odbudowę i utrwalenie dominacji militarnej oraz ograniczenie ekspansji struktur euroatlantyckich w regionie, przy jednoczesnym podtrzymaniu rosyjskich zdolności do samodzielnego kształtowania regionalnego układu bezpieczeństwa. W tym ujęciu aktywność wojskowa nie tylko zabezpieczy terytorium i granice wpływów, lecz będzie również pełniła funkcję demonstracyjną, manifestując gotowość Rosji do strategicznej konfrontacji, jeśli będą tego wymagały uwarunkowania geopolityczne.

Dążenie do zwiększenia zdolności obronnych i ofensywnych będzie realizowane poprzez kontynuację modernizacji sił zbrojnych, rozwój zaawansowanych technologii wojskowych, w tym systemów hipersonicznych, obrony przeciwrakietowej i autonomicznych platform bojowych oraz rozbudowę infrastruktury wojskowej na głównych kierunkach operacyjnych. Szczególny nacisk zostanie położony na zachodni kierunek operacyjny. Integralnym elementem tej strategii pozostanie organizacja regularnych ćwiczeń wojskowych z udziałem państw sojuszniczych, które poza aspektem szkoleniowym będą pełniły funkcję demonstracyjną i odstraszającą. Działania te będą projektowane jako narzędzie presji psychologicznej wobec państw regionu oraz sygnał gotowości Rosji do szybkiej projekcji siły w warunkach potencjalnego kryzysu. Równolegle Moskwa będzie podejmowała szeroko

zakrojone działania ukierunkowane na przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO. Działania te będą miały charakter wielowymiarowy, począwszy od rozbudowy infrastruktury wojskowej i rozmieszczania systemów strategicznych w regionach przygranicznych (np. Obwód Kaliningradzki), po stosowanie instrumentów presji dyplomatycznej, gospodarczej i wojny informacyjnej. Istotnym elementem tej strategii będzie destabilizacja państw aspirujących do członkostwa w NATO, w tym Ukrainy i Mołdawii, poprzez wspieranie prorosyjskich ugrupowań, ingerencję w procesy polityczne oraz stymulowanie napięć społecznych. Realizacja tych priorytetów napotka ograniczenia strukturalne, zasobów i systemowe. Rosnące koszty operacyjne, erozja potencjału technologicznego, kryzys demograficzny oraz osłabienie zdolności mobilizacyjnych będą wpływały negatywnie na stabilność rosyjskiego potencjału militarnego. Równolegle wzrost aktywności wojskowej Rosji w regionie będzie generował efekt przeciwny do zamierzonego – stymulując rozwój sił zbrojnych NATO, wzmacniając jedność polityczną państw Sojuszu oraz pogłębiając procesy antyrosyjskiej konsolidacji wśród innych, często neutralnych, państw.

W dłuższej perspektywie realizacja przedmiotowych priorytetów, jeżeli nie zostanie zrównoważona przez spójną i wiarygodną politykę dyplomatyczną oraz zdolność do prowadzenia oddziaływań gospodarczych, może doprowadzić do trwałego osłabienia pozycji Rosji w systemie międzynarodowym. W warunkach rosnącej reaktywności wspólnoty międzynarodowej wobec agresywnych form ekspansji strategicznej, jednostronna militaryzacja polityki zagranicznej może być postrzegana nie jako przejaw siły, lecz jako symptom strukturalnej słabości i braku alternatywnych narzędzi oddziaływania. Izolacja dyplomatyczna, pogłębiające się sankcje oraz ograniczenie dostępu do rynków technologicznych i finansowych będą konsekwencją nie tyle samego rozwoju potencjału militarnego, ile sposobu jego wykorzystywania. W takim przypadku potencjał militarny, choć nominalnie rozwijany i modernizowany, może ulec deprecjacji jako instrument efektywnej projekcji siły w wielobiegunowym i niestabilnym środowisku międzynarodowym. Tym samym brak zdolności do równoważenia twardych narzędzi przymusu miękkimi formami oddziaływania (wiarygodnością instytucjonalną, ofertą współpracy i zdolnością do budowania koalicji) może skutkować nie tylko osłabieniem zdolności Rosji do kształtowania ładu regionalnego, ale pogłębieniem jej marginalizacji jako pełnoprawnego uczestnika procesów międzynarodowych.

Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale potwierdzają, że priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej będą stanowiły integralny element szerszej strategii oddziaływania geopolitycznego Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 r. Wśród nich szczególne znaczenie zyskają dwa wektory działań: promowanie koncepcji „ruskiego świata" jako

fundamentu wspólnoty cywilizacyjnej oraz wzmacnianie tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej, postrzeganej jako nośnik wpływów i kanał lojalności politycznej. Oba priorytety należy postrzegać jako strategiczne instrumenty projekcji miękkiej siły wykorzystywane do utrwalania wpływów Rosji w regionie oraz przeciwdziałania procesom euroatlantyckiej integracji i derusyfikacji.

Promowanie idei „ruskiego miru" będzie służyło konsolidacji symbolicznej przestrzeni kulturowej, w której wspólnota języka, historii i tożsamości cywilizacyjnej ma wzmacniać związki społeczności rosyjskojęzycznych z Moskwą. Realizacja tego priorytetu będzie opierała się na rozbudowie narzędzi instytucjonalnych, takich jak Fundacja „Russkij Mir", wspieraniu inicjatyw edukacyjnych i medialnych oraz reinterpretacji przeszłości historycznej, szczególnie roli ZSRR jako „wyzwoliciela" i twórcy ładu powojennego. Jednocześnie działania te będą nakierowane na kontestowanie tożsamości narodowych państw regionu i osłabianie prozachodnich orientacji kulturowych. Ich celem będzie budowanie alternatywnej narracji aksjologicznej, osadzonej w ideologicznym kontraście wobec wartości liberalno-demokratycznych. Równolegle, priorytetem pozostanie aktywna polityka wobec diaspory rosyjskiej, postrzeganej jako kluczowy zasób społeczny i źródło wpływu politycznego. Federacja Rosyjska będzie inwestowała w instytucje kultury, edukacji i mediów funkcjonujące w środowiskach rosyjskojęzycznych, będzie rozwijała infrastrukturę narracyjną oraz organizowała wydarzenia integracyjne i symboliczne. Ich celem będzie nie tylko utrzymanie więzi kulturowych, lecz także mobilizacja lojalnych środowisk do obrony interesów Moskwy i przeciwdziałania lokalnym politykom integracyjnym. Diaspora będzie traktowana jako wspólnota funkcjonalna, będąca zarówno nośnikiem kultury, jak i potencjalnym narzędziem nacisku politycznego wobec państw zamieszkania.

Jednocześnie oba priorytety napotkają ograniczenia. Postępująca derusyfikacja w systemach edukacyjnych, ograniczanie języka rosyjskiego w przestrzeni publicznej, rosnące aspiracje prozachodnie wśród młodszych pokoleń oraz negatywna percepcja „ruskiego świata" jako ideologii ekspansywnej i rewizjonistycznej istotnie osłabią skuteczność rosyjskich działań. Spadek atrakcyjności Rosji jako modelu cywilizacyjnego, pogłębiająca się izolacja dyplomatyczna oraz erozja potencjału ekonomicznego będą dodatkowo ograniczały zdolność do długofalowego oddziaływania kulturowego.

Nie ulega wątpliwości, że w warunkach ograniczonej efektywności działań militarnych i gospodarczych spowodowanej sankcjami, utratą zasobów lub rosnącą odpornością państw regionu to właśnie środki narracyjne i kulturowe mogą stanowić skuteczny kanał oddziaływania. Znaczenie tej płaszczyzny będzie szczególnie wyraźne w obszarach o złożonej strukturze tożsamościowej i wysokim udziale społeczności rosyjskojęzycznych, gdzie narracje

o wspólnej przeszłości, ochronie tradycji czy zagrożeniu dla „praw mniejszości" będą wykorzystywane do podważania spójności społecznej i osłabiania legitymacji instytucji państwowych. Z pozoru neutralne narzędzia kulturowe mogą nie tylko wzmacniać więzi z Rosją, lecz także tworzyć alternatywne wartości, w których wpływ symboliczny przekłada się na realne znaczenie polityczne. Efektywność tej strategii będzie jednak mocno uzależniona od zdolności Rosji do adaptacji do dynamicznych zmian społecznych i geopolitycznych w regionie. W szczególności od umiejętności reagowania na procesy integracyjne, politykę derusyfikacji, zmianę pokoleniową w diasporze oraz rosnącą konkurencyjność zachodnich modeli kulturowych. W tym kontekście kluczowym wyzwaniem stanie się nie tylko utrzymanie kanałów dystrybucji narracji prorosyjskich, ale przede wszystkim ich aktualizacja i dostosowanie do nowych kodów kulturowych, stylów komunikacji oraz oczekiwań społecznych. Jeśli Rosja nie zdoła dostosować swojego przekazu do zmieniających się warunków społecznych i kulturowych to jej polityka kulturowo-informacyjna będzie stopniowo tracić zdolność oddziaływania i ustępować miejsca bardziej atrakcyjnym, instytucjonalnie wspieranym wzorcom kulturowym i światopoglądowym. W rezultacie, choć działania w tej płaszczyźnie będą kontynuowane, ich skuteczność będzie w większym stopniu zależała od zdolności Moskwy do elastycznego reagowania na zmiany oraz umiejętnego wykorzystywania narzędzi miękkiej siły, a nie tylko od politycznej determinacji czy skali zaangażowanych środków.

Rozdział piąty został poświęcony identyfikacji oraz analizie strategicznych priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 r. Badanie oparto na podejściu holistycznym, integrującym analizę dokumentów doktrynalnych, działań instytucjonalnych Federacji Rosyjskiej oraz dynamiki procesów geopolitycznych w regionie w latach 2014–2022 z wykorzystaniem metod analizy wielokryterialnej oraz elementów prognozowania strategicznego. Tak przyjęta perspektywa umożliwiła uchwycenie struktury priorytetów, mechanizmów ich realizacji oraz możliwych konsekwencji dla regionalnego układu bezpieczeństwa. Punktem odniesienia dla przeprowadzonych rozważań był szczegółowy problem badawczy sformułowany w postaci pytania: *Jakie będą strategiczne priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w perspektywie do 2032 roku oraz w jaki sposób mogą one wpłynąć na kształtowanie ładu geopolitycznego w regionie?* Problem ten został rozwiązany poprzez analizę priorytetów w czterech płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej. Ustalono ich hierarchię, określono narzędzia ich realizacji, a także zidentyfikowano główne ograniczenia oraz przewidywane skutki. Analiza wykazała, że Rosja będzie dążyła do utrzymania dominującej pozycji strategicznej w regionie

oraz do blokowania prozachodnich aspiracji państw poradzieckich, co w konsekwencji może skutkować pogłębianiem niestabilności oraz rekonfiguracją regionalnego ładu bezpieczeństwa.

W świetle przeprowadzonych ustaleń hipoteza szczegółowa przyjęta dla rozdziału została jednoznacznie potwierdzona. Federacja Rosyjska będzie realizowała strategię utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego poprzez działania w ramach hierarchicznie uporządkowanych priorytetów w czterech płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej. Działania te będą podporządkowane nadrzędnemu celowi strategicznemu, tj. odbudowie rosyjskiej strefy wpływów jako elementowi szerszego projektu neoimperialnego. W warunkach nasilającej się rywalizacji międzynarodowej może to prowadzić do pogłębiania niestabilności geopolitycznej i eskalacji napięć w regionie. Zidentyfikowane priorytety mają charakter systemowy, są wzajemnie powiązane i stanowią element szerszej strategii projekcji wpływów. Rosja, mimo narastających barier w postaci izolacji międzynarodowej, sankcji i kryzysu gospodarczego zachowa potencjał do działania w sposób asymetryczny i adaptacyjny. Jej polityka bezpieczeństwa cechuje się elastycznym doborem narzędzi, umożliwiającym efektywne reagowanie na zmieniające się uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne. Efektywność tej polityki będzie w coraz większym stopniu zależna od skuteczności przeciwdziałania ze strony struktur euroatlantyckich oraz zdolności państw regionu do wzmacniania własnej odporności strategicznej.

Rozdział piąty, koncentrujący się na identyfikacji oraz hierarchizacji strategicznych priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego, dostarcza podstawowego zestawu zmiennych, które zostaną rozwinięte i poddane dalszej analizie prognostycznej w rozdziale szóstym. Wyodrębnione cele, narzędzia oraz kierunki działań Rosji w czterech kluczowych płaszczyznach stanowią punkt wyjścia dla konstrukcji scenariuszy rozwoju sytuacji do 2032 r.

Rozdział 6. Scenariusze reintegracji europejskiego obszaru poradzieckiego

Proces opracowywania scenariuszy dla państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r. oparto na wieloaspektowym podejściu badawczym, które uwzględniało analizę priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa oraz szeroki kontekst geopolityczny zarówno poszczególnych państw, jak i całego regionu. Kluczowym elementem tego procesu były przeprowadzone wywiady z ekspertami, których wyniki dostarczyły szeregu szczegółowych danych do opracowania scenariuszy. Dzięki temu możliwe było dokładne zidentyfikowanie czynników wpływających na kształt relacji między Federacją Rosyjską a Litwą, Łotwą, Estonią, Białorusią, Ukrainą oraz Mołdawią. Analiza scenariuszowa została przeprowadzona w czterech kluczowych płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, militarnej oraz kulturowo-informacyjnej. Podejście to umożliwiło określenie potencjalnych scenariuszy działań Federacji Rosyjskiej w kontekście jej dążeń do reintegracji regionu, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia w relacjach bilateralnych oraz zmieniające się uwarunkowania globalne, takie jak napięcia geopolityczne, intensyfikacja działań hybrydowych oraz znaczenie nowych technologii w polityce bezpieczeństwa. Indywidualne wywiady pogłębione pozwoliły na identyfikację złożonych mechanizmów oddziaływania Rosji na omawiane państwa oraz na wskazanie wyzwań, przed którymi stoją w kontekście swojej suwerenności i stabilności. Wyniki wywiadów były również źródłem informacji do oceny prawdopodobieństwa realizacji różnych scenariuszy oraz analizy ich skutków dla bezpieczeństwa regionalnego.

Szczególną rolę w kształtowaniu potencjalnych scenariuszy odgrywa trwająca wojna w Ukrainie. Zmienia ona układ sił w regionie i redefiniuje priorytety rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Agresja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. była punktem zwrotnym w relacjach międzynarodowych, znacząco przyczyniając się do przyspieszenia procesów politycznych zarówno na poziomie regionalnym, jak i globalnym. Konflikt ten podważył wiele dotychczasowych założeń dotyczących stabilności europejskiego porządku bezpieczeństwa, a jego konsekwencje polityczne, gospodarcze i społeczne mają bezpośredni wpływ na relacje Moskwy z pozostałymi państwami poradzieckimi. Rosja, podejmując działania zbrojne na tak dużą skalę, nie tylko ujawniła swoje ambicje reintegracji regionu pod własnym przywództwem, ale również zademonstrowała gotowość do użycia siły w celu realizacji swoich celów. Państwa bałtyckie, Białoruś, Ukraina i Mołdawia, choć w różnym stopniu zależne od rosyjskich wpływów, zmuszone są do intensyfikacji działań w sferze bezpieczeństwa i redefinicji swojej polityki wobec Moskwy. Dla państw bałtyckich wojna w Ukrainie stanowi potwierdzenie konieczności wzmacniania współpracy w ramach NATO oraz inwestowania w obronność. Mołdawia, z uwagi na swoją neutralność, znajduje się w szczególnie trudnej sytuacji,

balansując między zachowaniem swojej suwerenności a unikaniem eskalacji konfliktu. Natomiast Białoruś pozostaje strategicznym sojusznikiem Rosji, co wpływa na jej rolę w scenariuszach rosyjskiej polityki regionalnej. Wynik wojny w Ukrainie będzie kluczowym czynnikiem determinującym sposób realizacji rosyjskich zamiarów wobec całego regionu. Ewentualna wygrana Rosji może zainspirować Moskwę do intensyfikacji działań reintegracyjnych wobec pozostałych państw obszaru poradzieckiego. Z kolei porażka, rozumiana jako utrata zdolności do realizacji strategicznych celów w Ukrainie, może prowadzić do osłabienia pozycji Rosji na arenie międzynarodowej oraz zmusić ją do poszukiwania alternatywnych strategii wpływu opartych głównie na działaniach hybrydowych. Bez względu na wynik konfliktu, wojna w Ukrainie pozostanie głównym punktem odniesienia dla polityki bezpieczeństwa w regionie oraz głównym determinantem scenariuszy rozwoju sytuacji w nadchodzących latach.

Przedstawione scenariusze stanowią próbę kompleksowego ujęcia rosyjskich zamiarów wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego oraz ich potencjalnych implikacji. Zebrane wyniki badań dostarczają wieloaspektowego obrazu relacji w regionie, pozwalając na wskazanie zarówno wyzwań, jak i możliwych sposobów reagowania na działania Moskwy. Tym samym może to stanowić wkład w dyskusję nad przyszłością bezpieczeństwa i stabilności tego strategicznego obszaru w kontekście zmieniającej się architektury międzynarodowej.

6.1. Państwa bałtyckie

6.1.1. Płaszczyzna polityczna

Litwa, Łotwa i Estonia zajmują szczególne miejsce w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa, co wynika z ich historycznych i geopolitycznych powiązań z Moskwą. Po rozpadzie Związku Radzieckiego republiki bałtyckie zdecydowanie odrzuciły propozycję przystąpienia do Wspólnoty Niepodległych Państw i innych form współpracy międzynarodowej pod egidą Moskwy. Państwa te już na wczesnym etapie niepodległości ukierunkowały się na integrację transatlantycką. Mimo powiązań gospodarczych i infrastrukturalnych z Rosją, które mogły utrudniać powyższe procesy, państwa te z powodzeniem realizowały swoją strategię wyjścia spod wpływów rosyjskich. Przystąpienie państw bałtyckich do NATO i Unii Europejskiej w 2004 r. było symbolicznym zerwaniem z postradziecką przeszłością i jednocześnie poważnym ciosem w reintegracyjne aspiracje Kremla. Rosja, traktując region bałtycki jako strategiczną przestrzeń wpływów, nigdy nie zrezygnowała z prób oddziaływania na Litwę, Łotwę i Estonię. Już w latach 90. XX wieku oraz na początku XXI używała szerokiego spektrum nacisku, a w tym wykorzystując takie narzędzia

jak blokady surowcowe, manipulacje cenami gazu, korumpowanie elit politycznych czy intensywną działalność wywiadowczą. Działania te miały na celu utrzymanie zależności od Rosji oraz osłabienie aspiracji euroatlantyckich. Pomimo tego Moskwa nie zdołała zablokować wejścia republik bałtyckich do zachodnich struktur politycznych i bezpieczeństwa. Zapoczątkowało to nową fazę relacji opartą na konfrontacji i wzajemnej nieufności. Relacje Rosji z państwami bałtyckimi w ostatnich latach, szczególnie od 2014 r., cechują się intensyfikacją napięć i wzrostem nieufności. Rosja w swoich działaniach stosuje elementy wojny hybrydowej. Celem powyższego jest osiąganie korzyści politycznych bez konieczności wywoływania otwartego konfliktu zbrojnego mogącego aktywować mechanizmy zbiorowej obrony NATO. Do takich działań zalicza się dezinformację, cyberataki, wpływanie na procesy wyborcze oraz angażowanie rosyjskiej i rosyjskojęzycznej diaspory.

W celu identyfikacji potencjalnych działań Rosji na płaszczyźnie politycznej opracowano zestaw scenariuszy, które uwzględniają kluczowe aspekty relacji Moskwy z Litwą, Łotwą i Estonią. Scenariusze te zostały sformułowane na podstawie dotychczasowej analizy stosunków Rosji z państwami bałtyckimi, oceny ekspertów oraz rosyjskich priorytetów w perspektywie do 2032 r. Poniższa tabela przedstawia szczegółowe wyniki oceny scenariuszy, które będą punktem wyjścia do ich dalszej analizy i interpretacji.

Tabela 6.1. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy rozwoju relacji politycznych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	Wzrost napięć geopolitycznych, w tym potencjalnych incydentów granicznych, w cyberprzestrzeni oraz w obszarze informacyjnym. Rosja będzie dążyć do wzmacniania swojej obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim i na Białorusi, co zwiększyłoby obawy krajów bałtyckich o swoje bezpieczeństwo. Jednocześnie kraje bałtyckie będą kontynuować współpracę w ramach NATO i Unii Europejskiej w celu wzmocnienia swojej obronności i odporności na potencjalne rosyjskie zagrożenia.	3,5
2.	Rosja zintensyfikuje swoje działania hybrydowe skierowane przeciwko krajom bałtyckim, w tym kampanie dezinformacyjne, cyberataki oraz wsparcie dla prorosyjskich grup politycznych i społecznych. Celem tych działań będzie podważenie spójności społecznej, destabilizacja wewnętrzna oraz osłabienie pozycji międzynarodowej tych państw.	3,5
3.	Kraje bałtyckie, wraz z innymi państwami regionu Morza Bałtyckiego, w tym z Polską i państwami nordyckimi, zintensyfikują współpracę polityczną, wojskową i ekonomiczną w celu zbudowania zintegrowanego i odpornego bloku regionalnego. Choć bezpośrednia współpraca z Rosją pozostawałaby ograniczona, to lokalna jedność w regionie mogłyby służyć jako środek odstraszający przed potencjalną agresją czy zewnętrznymi manipulacjami.	2,4
4.	Zarówno Rosja, jak i kraje bałtyckie podejmą próby złagodzenia napięć poprzez dialog i współpracę w wybranych dziedzinach, takich jak bezpieczeństwo regionalne, rozwój gospodarczy. Mogłoby to obejmować inicjatywy międzyparlamentarne, współpracę transgraniczną i projekty ekonomiczne, które mogłyby przyczynić się do zwiększenia wzajemnego zaufania.	1,2

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
5.	Wykorzystanie zależności energetycznych. Rosja zastosuje presję ekonomiczną na kraje bałtyckie poprzez ograniczenie dostaw surowców energetycznych lub podniesienie cen, aby wywrzeć wpływ na ich decyzje polityczne i gospodarcze.	Wskazanie eksperta.
6.	Rosja będzie starać się wzmacniać napięcia etniczne i społeczne w krajach bałtyckich, szczególnie w odniesieniu do mniejszości rosyjskojęzycznych, aby destabilizować sytuację wewnętrzną i zwiększać swoje wpływy.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci najwyżej ocenili scenariusz zakładający wzrost napięć geopolitycznych w regionie bałtyckim, przypisując mu średnią ocenę 3,5. Scenariusz ten opiera się na założeniu, że Rosja będzie dążyć do destabilizacji wschodniej flanki NATO poprzez działania takie jak: prowokacje graniczne, zwiększoną aktywność wojskową, intensyfikację manewrów w obwodzie kaliningradzkim oraz na Białorusi, a także cyberataki na kluczowe infrastruktury w regionie. Do głównych rosyjskich celów należy zaliczyć:

a) podważenie jedności NATO i UE i ograniczenie ich obecności;
b) wywieranie presji na państwa bałtyckie i ich destabilizacja;
c) wzmocnienie wpływów w regionie;
d) ocena spójności i zdolności reagowania struktur euroatlantyckich.

Powyższe cele wpisują się w strategię Rosji polegającą na wykorzystaniu siły i prowokacji do wywierania presji politycznej bez otwartej konfrontacji militarnej.

Realizacja tego scenariusza przez Rosję wiąże się z istotnymi ograniczeniami, w tym z ryzykiem eskalacji napięć, które mogłyby aktywować mechanizmy obronne NATO i skonsolidować Sojusz w działaniach na rzecz obrony wschodniej flanki. Dodatkowo, Rosja będzie musiała wziąć pod uwagę potencjalne zaostrzenie sankcji międzynarodowych, które osłabią jej gospodarkę. Przez to Moskwa może znaleźć się w trudnej sytuacji, próbując równocześnie realizować swoje ambicje polityczne i jednocześnie unikać destabilizacji wewnętrznej. Kolejnym wyzwaniem będzie intensyfikacja współpracy wojskowej między państwami bałtyckimi a ich sojusznikami oraz rosnące inwestycje w obronność. Bliska współpraca państw bałtyckich z kluczowymi członkami NATO może dodatkowo skonsolidować ich zdolności obronne i zwiększyć odporność na rosyjską presję. W kontekście realizacji tego scenariusza Rosja musi uwzględnić swoją zależność od Chin jako kluczowego partnera gospodarczego i politycznego. Choć współpraca z Pekinem może pomóc Moskwie w częściowym łagodzeniu skutków zachodnich sankcji to jednak niesie ze sobą pewne ograniczenia. Chiny, dbając o swoje relacje handlowe z państwami zachodnimi i globalny wizerunek stabilnego partnera, mogą unikać otwartego poparcia dla Moskwy. Rosnąca zależność Rosji od Chin w kontekście gospodarczym i technologicznym może stać się

czynnikiem ograniczającym samodzielność strategiczną Moskwy. Chińska dominacja w relacjach bilateralnych mogłaby zmusić Rosję do kompromisów, które byłyby sprzeczne z jej interesami w regionie bałtyckim. W efekcie, oparcie się o Pekin może ograniczyć zdolność Rosji do realizacji swoich celów.

Państwa bałtyckie stoją przed istotnymi ograniczeniami, które będą utrudniać skuteczne przeciwdziałanie rosyjskim wpływom. Jednym z kluczowych wyzwań są ograniczone zasoby militarne i infrastrukturalne. Choć w ostatnich latach zwiększono inwestycje w obronność, ich możliwości wojskowe wciąż są niewielkie. Sprawia to, że opierają one własne bezpieczeństwo przede wszystkim o potencjał Sojuszu. Kolejnym ograniczeniem jest złożona struktura społeczno-etniczna regionu, w którym znaczną część populacji stanowią mniejszości rosyjskie i rosyjskojęzyczne. Diaspora ta może być wykorzystywana do wywoływania napięć wewnętrznych. Wymaga to podjęcia skutecznych działań integracyjnych i systemowego przeciwdziałania dezinformacji. Pomimo że kraje bałtyckie znacząco zredukowały uzależnienie od rosyjskich surowców energetycznych, to nadal pozostają narażone na presję w innych obszarach, takich jak transport czy logistyka. Białoruś i obwód kaliningradzki dają Rosji możliwości wywierania wpływu politycznego i gospodarczego na region. W tym kontekście infrastrukturalne i gospodarcze ograniczenia państw bałtyckich mogą być wykorzystane przez Moskwę do wzmacniania presji politycznej. Nakłada się na to niekorzystne położenie geograficzne. Bliskość Rosji sprawia, że są one szczególnie narażone na szybkie i trudno przewidywalne działania, co ograniczy ich zdolność do długotrwałej obrony.

Państwa bałtyckie dysponują szeregiem narzędzi, które mogą być wykorzystane do zapobiegania rosyjskim działaniom w ramach scenariusza eskalacji napięć geopolitycznych. Współpraca z NATO i UE stanowi fundament ich strategii, jednak równie istotne są inicjatywy podejmowane na poziomie krajowym i regionalnym mające na celu wzmocnienie potencjału obronnego. Kolejnym obszarem jest rozwój zdolności wojskowych. Litwa, Łotwa i Estonia systematycznie zwiększają swoje budżety obronne. Pozwala to na modernizację wyposażenia wojskowego, wzmocnienie infrastruktury militarnej oraz podnoszenie gotowości operacyjnej sił zbrojnych. Problematykę obronności opisano szerzej w części poświęconej płaszczyźnie militarnej. Kolejnym działaniem jest pogłębianie współpracy z NATO. Państwa bałtyckie aktywnie wspierają inicjatywy Sojuszu mające na celu wzmocnienie wschodniej flanki, takie jak rotacyjna obecność wojsk NATO w regionie czy intensyfikacja wspólnych ćwiczeń wojskowych. Te działania nie tylko podnoszą zdolności obronne regionu, ale także wysyłają Rosji wyraźny sygnał o determinacji państw bałtyckich do obrony swojej suwerenności. Państwa bałtyckie z pewnością przyspieszą procesy uniezależniania się od rosyjskich wpływów w sektorze energetycznym i infrastrukturalnym. Projekty takie jak synchronizacja sieci

energetycznych z Europą Zachodnią[908] czy rozwój odnawialnych źródeł energii staną się kluczowymi elementami strategii bezpieczeństwa regionu. W odpowiedzi na działania Rosji państwa bałtyckie podejmują działania zmierzające w kierunku głębszej integracji społecznej. Szczególną uwagę zwrócą na politykę dotyczącą mniejszości rosyjskojęzycznych, która obejmie wsparcie w zakresie edukacji, programy językowe oraz działania na rzecz zwiększania jej udziału w życiu politycznym i społecznym. Celem tych inicjatyw będzie ograniczenie wpływu Moskwy na te społeczności oraz zmniejszenie ryzyka wewnętrznej destabilizacji. Możliwe przeciwdziałanie wobec rosyjskiego scenariusza eskalacji napięć będzie opierać się na kompleksowym podejściu, które łączy sojusze polityczne, modernizację zdolności obronnych, rozwój systemów cyberbezpieczeństwa, integrację społeczną oraz współpracę z NATO i partnerami regionalnymi.

Realizacja scenariusza eskalacji napięć geopolitycznych przez Rosję przyniosłaby państwom bałtyckim zarówno poważne wyzwania, jak i potencjalne korzyści. Jednym z głównych skutków byłoby wymuszenie dalszego zwiększenia wydatków na obronność. Wiązałoby się to jednak z ograniczeniami budżetowymi, gdyż większe nakłady na obronność oznaczałyby zmniejszenie środków przeznaczonych na inne obszary funkcjonowania państwa. W państwach bałtyckich mogłaby wzrosnąć polaryzacja, a napięcia między grupami etnicznymi osłabiłyby spójność społeczną i stabilność polityczną. W takich warunkach konieczne byłoby zwiększenie wysiłków na rzecz integracji społecznej, w tym inwestycji w edukację oraz programy wspierające dialog międzykulturowy. Jednocześnie, choć bezpośrednia agresja militarna jest mało prawdopodobna z uwagi na mechanizmy obronne NATO, to eskalacja napięć mogłaby prowadzić do incydentów granicznych lub innych prowokacji o charakterze wojskowym. Tego typu działania zwiększyłyby poczucie zagrożenia i wymagałyby dodatkowych środków na działania prewencyjne. Paradoksalnie, realizacja powyższego scenariusza może przyczynić się do większej solidarności między Litwą, Łotwą i Estonią. W obliczu wspólnego zagrożenia państwa te mogłyby zacieśnić współpracę. Wzrost solidarności regionalnej mógłby stać się ważnym czynnikiem wzmacniającym ich pozycję w relacjach z Rosją. Na arenie międzynarodowej realizacja scenariusza eskalacji napięć mogłaby również prowadzić do dalszej izolacji Rosji oraz zwiększenia wsparcia dla państw bałtyckich ze strony USA, Wielkiej Brytanii i krajów nordyckich. Tego typu działania zewnętrzne mogłyby dodatkowo wzmocnić zdolności obronne regionu, a także zwiększyć jego znaczenie strategiczne w polityce międzynarodowej.

[908] Zob. *Commission, Baltic States and Poland commit to accelerated Baltic grid synchronisation with Continental Europe*, https://energy.ec.europa.eu/news/commission-baltic-states-and-poland-commit-accelerated-baltic-grid-synchronisation-continental-2023-12-19_en, [dostęp: 12.11.2024].

Scenariuszowi intensyfikacji działań hybrydowych przez Rosję eksperci przypisali wysoką ocenę średnią 3,5. Wskazuje to na jego duże prawdopodobieństwo wystąpienia tego typu sytuacji w kolejnych latach i rosnące znaczenie polityki Moskwy wobec państw bałtyckich. Ocena ta wynika przede wszystkim z charakteru działań hybrydowych, które są trudne do jednoznacznego zidentyfikowania. Utrudnia to przypisanie Rosji odpowiedzialności. Celem przedmiotowego scenariusza będzie:

a) podważenie spójności społecznej i wywołanie wewnętrznych napięć;
b) destabilizacja systemu politycznego i instytucjonalnego;
c) ograniczenie zdolności współpracy międzynarodowej państw bałtyckich;
d) wzmocnienie prorosyjskich narracji i wpływów politycznych.

W opinii ekspertów, Rosja, korzystając z szerokiego wachlarza narzędzi, takich jak: dezinformacja, cyberataki, manipulowanie procesami wyborczymi oraz wzmacnianie napięć społecznych w regionie, będzie starała się destabilizować Litwę, Łotwę i Estonię. Intensyfikacja działań hybrydowych daje Moskwie możliwość realizacji strategicznych celów w sposób elastyczny i dostosowany do konkretnych warunków, co zdaniem ekspertów czyni ten scenariusz wysoce prawdopodobnym w perspektywie najbliższej dekady. Eksperci podkreślali również, że Rosja będzie sięgała po działania hybrydowe, aby unikać uruchomienia mechanizmów zbiorowej obrony NATO, które mogą aktywowane w przypadku otwartej agresji militarnej. W tym kontekście scenariusz ten jest dla Rosji atrakcyjny, ponieważ pozwala jej działać w tzw. „szarej strefie" pomiędzy wojną a pokojem[909], testując reakcje zarówno państw bałtyckich, jak i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Eksperci zwracają uwagę, że skuteczne prowadzenie działań hybrydowych może podważyć zaufanie społeczne do elit politycznych w państwach bałtyckich, wpłynąć na wyniki wyborów, a nawet wywołać chaos społeczny, co wpisuje się w długoterminowe cele Rosji związane z osłabianiem jedności i stabilności regionu.

Rosja, intensyfikując działania hybrydowe wobec państw bałtyckich, napotka na istotne ograniczenia zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne, które mogą znacząco utrudnić realizację tego scenariusza. W wymiarze wewnętrznym Rosja zmaga się z poważnymi trudnościami gospodarczymi, które wynikają z długotrwałych sankcji międzynarodowych. Ograniczenia budżetowe zmniejszają zdolność Moskwy do finansowania zaawansowanych operacji hybrydowych, takich jak cyberataki czy globalne kampanie propagandowe. Dodatkowo, rosnące niezadowolenie społeczne i presja związana z pogarszającymi się warunkami życia mogą kierować uwagę Kremla na kwestie wewnętrzne, co ogranicza możliwości

[909] Zob. *Today's wars are fought in the 'gray zone.' Here's everything you need to know about it*, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/todays-wars-are-fought-in-the-gray-zone-heres-everything-you-need-to-know-about-it, [dostęp: 13.11.2024].

skoncentrowania się na działaniach zagranicznych. Dodatkowo, ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii oraz odpływ wykwalifikowanych specjalistów za granicę, zwłaszcza w sektorze IT[910] ograniczją zdolność Rosji do prowadzenia zaawansowanych operacji w sferze cybernetycznej. Zewnętrzne ograniczenia obejmują przede wszystkim rosnącą odporność państw bałtyckich na działania hybrydowe. Państwa te, dzięki współpracy z NATO i UE, rozbudowały systemy ostrzegania oraz zwiększyły poziom cyberbezpieczeństwa. Wprowadziły również programy edukacyjne zwiększające świadomość społeczną w zakresie zagrożeń związanych z dezinformacją.

Państwa bałtyckie muszą zmierzyć się z własnymi ograniczeniami. Wiele z nich pokrywa się z już opisanymi wyzwaniami związanymi z rosyjskimi działaniami w ramach pierwszego scenariusza. Nowym ograniczeniem będzie niedobór wyspecjalizowanych kadr i technologii. Rosyjskie działania w sferze cybernetycznej i informacyjnej są zaawansowane technologicznie, co wymaga od państw bałtyckich dostępu do najnowocześniejszych rozwiązań i ekspertów w tej dziedzinie. Rządy Litwy, Łotwy i Estonii aktywnie inwestują w systemy ochrony przed cyberatakami, a także w programy edukacyjne mające na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat zagrożeń wynikających z propagandy i manipulacji informacyjnych. Współpraca z partnerami, takimi jak Stany Zjednoczone czy państwa nordyckie, umożliwi wymianę doświadczeń i technologii w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze hybrydowym. W obliczu tych wyzwań państwa bałtyckie skoncentrują swoje działania na pogłębianiu współpracy międzynarodowej, zwłaszcza w obszarze cyberbezpieczeństwa oraz na integracji społecznej. Ma to na celu ograniczyć podatność mniejszości rosyjskojęzycznych na propagandę Moskwy. Reakcje państw bałtyckich na scenariusz intensyfikacji działań hybrydowych będą w dużej mierze zbieżne z działaniami wymienionymi w przypadku pierwszego scenariusza, dotyczącymi eskalacji napięć geopolitycznych. Fundamentem strategii Litwy, Łotwy i Estonii będzie współpraca z NATO i UE, zacieśnienie współpracy regionalnej, rozwój zdolności w obszarze cyberbezpieczeństwa oraz intensyfikacja działań informacyjnych i edukacyjnych skierowanych przeciwko rosyjskiej dezinformacji.

Realizacja scenariusza intensyfikacji działań hybrydowych niesie dla państw bałtyckich konsekwencje w wielu wymiarach. Jednym z najbardziej odczuwalnych skutków może być dalsze zwiększanie wydatków na obronność oraz cyberbezpieczeństwo. Będą one musiały przeznaczyć znaczną część swoich budżetów na rozwój zdolności obronnych, co może wpłynąć na ograniczenie nakładów na inne obszary. Takie działania, choć konieczne, mogą prowadzić

[910] Zob. *Russia urgently needs foreign IT professionals amid brain drain*, https://www.expat.com/en/expat-mag/8281-brain-drain-russia-is-hiring-it-professionals-internationally.html, [dostęp: 13.11.2024].

do napięć politycznych oraz wywoływać niezadowolenie społeczne, szczególnie w warunkach spowolnienia gospodarczego. W wymiarze społecznym realizacja tego scenariusza może zaostrzyć istniejące napięcia wewnętrzne, w tym w kontekście złożonej struktury etnicznej. Rosyjskojęzyczne mniejszości będą szczególnie podatne na dezinformację i propagandę, co zwiększy ryzyko napięć między społecznych. Potencjalna polaryzacja wewnętrzna, wynikająca z napięć etnicznych, mogłyby prowadzić do osłabienia spójności społecznej i politycznej w państwach bałtyckich. Wewnętrzne problemy, takie jak brak zaufania obywateli do elit czy wzrost populizmu, mogą osłabić stabilność rządów w regionie.

Paradoksalnie, realizacja tego scenariusza niesie za sobą potencjalne korzyści, zwłaszcza w kontekście konsolidacji regionu i wzmocnienia jego pozycji w NATO i Unii Europejskiej. W obliczu wspólnego zagrożenia Litwa, Łotwa i Estonia mogą zacieśnić współpracę zarówno między sobą, jak i z partnerami międzynarodowymi. Rozwój regionalnych projektów w zakresie energetyki, infrastruktury oraz obronności przyczyni się do zwiększenia ich odporności na działania hybrydowe i poprawi bezpieczeństwo regionalne. Działania realizowane przez Kreml mogą wpłynąć na wzmocnienie świadomości społecznej w zakresie zagrożeń hybrydowych, co przyczyni się do budowy silniejszych instytucji demokratycznych oraz zwiększy odporność społeczeństwa na manipulacje informacyjne. Zasadniczym czynnikiem determinującym skutki tego scenariusza będzie zdolność państw regionu do efektywnego przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym.

Eksperci ocenili scenariusz budowy zintegrowanego i odpornego bloku regionalnego w regionie Morza Bałtyckiego na średnią ocenę 2,4. Wskazuje to na umiarkowane prawdopodobieństwo wystąpienia oraz znaczenie tego scenariusza. Zakłada on, że Litwa, Łotwa i Estonia, we współpracy z Polską oraz państwami nordyckimi będą dążyć do intensyfikacji współpracy politycznej, wojskowej i gospodarczej. Celem tych działań będzie zwiększenie bezpieczeństwa regionu oraz wzmocnienie zdolności odstraszających wobec potencjalnych działań Rosji. Pomimo ograniczonej bezpośredniej współpracy z Moskwą zintegrowany blok regionalny miałby na celu pokazanie jedności i gotowości do wspólnego przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom zewnętrznym. Scenariusz ten zakłada rozwój projektów wielostronnych, takich jak regionalne ćwiczenia wojskowe, wspólne inicjatywy energetyczne, w tym synchronizacja sieci elektroenergetycznych oraz wzmocnienie zdolności w obszarze cyberbezpieczeństwa. Taka współpraca miałaby na celu nie tylko zwiększenie odporności na potencjalne działania Rosji, ale również budowę stabilnej i przewidywalnej przestrzeni bezpieczeństwa w regionie Morza Bałtyckiego.

Realizacja tego scenariusza będzie miała jednak istotne ograniczenia. Po stronie państw bałtyckich największym wyzwaniem pozostają ograniczone zasoby finansowe

i infrastrukturalne. Kolejnym problemem będą różnice interesów między państwami regionu. Kraje nordyckie, choć zainteresowane bezpieczeństwem w regionie Morza Bałtyckiego mogą być mniej skłonne do angażowania się w działania mające na celu bezpośrednie odstraszanie Rosji. Dodatkowo, sukces tego scenariusza w dużej mierze zależy od wsparcia NATO i UE, co oznacza, że blok regionalny nie byłby w pełni autonomiczny w swoich działaniach. Moskwa odebrałaby budowę bloku regionalnego jako próbę dalszego osłabienia jej wpływów w regionie. W odpowiedzi może ona zintensyfikować działania hybrydowe, w tym kampanie dezinformacyjne czy prowokacje wojskowe. W sferze gospodarczej Moskwa może przeciwdziałać wspólnym projektom infrastrukturalnym w regionie, co miałoby na celu osłabienie regionalnej jedności i współpracy. Realizacja scenariusza budowy zintegrowanego bloku regionalnego może przynieść państwom bałtyckim istotne korzyści, do których należy zaliczyć wzrost bezpieczeństwa, intensyfikację współpracy regionalnej oraz wzmocnienie ich pozycji w NATO i UE. Jednak koszty związane z tym przedsięwzięciem oraz różnice interesów państw regionu mogą stanowić istotne wyzwanie. Dodatkowo, działania Rosji zmierzające do destabilizacji regionu mogą utrudnić skuteczną realizację wspólnych projektów.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza zakładającego dialog i współpracę między Rosją a państwami bałtyckimi na poziomie 1,2. Wskazuje to na jego niskie prawdopodobieństwo w obecnych uwarunkowaniach geopolitycznych. Scenariusz oparto na założeniu, że obie strony podejmą działania łagodzące napicia i rozwój współpracy w wybranych obszarach, takich jak bezpieczeństwo regionalne, rozwój gospodarczy czy współpraca transgraniczna. Kluczowym elementem tego podejścia byłyby wspólne projekty o charakterze praktycznym, w tym modernizacja infrastruktury granicznej, inicjatywy na rzecz ochrony środowiska czy wymiana doświadczeń w zakresie zarządzania kryzysowego. Dialog międzyparlamentarny miałby pełnić rolę narzędzia budowania kanałów komunikacji, które mogłyby być wykorzystywane do rozwiązywania sporów i zmniejszania napięć.

Realizacja tego scenariusza będzie miała szereg istotnych ograniczeń. Po stronie Rosji głównym wyzwaniem jest jej strategia konfrontacyjna, która stoi w sprzeczności z ideą budowania zaufania. Konsekwentnie prowadząc działania hybrydowe, wysyła ona sygnał o braku gotowości do konstruktywnej współpracy. Brak kompromisu w kluczowych kwestiach, takich jak obecność NATO w regionie, dodatkowo ogranicza możliwości dialogu. Państwa bałtyckie będą sceptycznie podchodzić do możliwości realizacji tego scenariusza. Wynika to z ich doświadczeń historycznych oraz agresywnych działań Rosji wobec sąsiadów, czego przykładem jest Ukraina. Brak zaufania do rzeczywistych intencji Moskwy sprawi, że Litwa, Łotwa i Estonia uznają tę współpracę jako narzędzie propagandowe służące do wywierania nacisku politycznego. Dodatkowym ograniczeniem są wewnętrzne problemy państw

bałtyckich, takie jak wcześniej opisane napięcia społeczne związane z mniejszością rosyjskojęzyczną. Mimo tych wyzwań, państwa bałtyckie mogą podejmować ograniczone działania mające na celu testowanie gotowości Rosji do współpracy. Mogą się one skupić na projektach o charakterze technicznym, które nie zwiększą rosyjskich wpływów, takich jak np. współpraca w zakresie ochrony środowiska. Istotne byłoby utrzymywanie dialogu w ramach struktur międzynarodowych, takich jak NATO czy UE, aby minimalizować ryzyko manipulacji ze strony Rosji.

Przedmiotowy scenariusz przyniesie państwom bałtyckim ograniczone korzyści. Wspólne inicjatywy transgraniczne mogą poprawić infrastrukturę graniczną i logistykę, co wpłynęłoby pozytywnie na lokalne gospodarki. Dialog polityczny, choć trudny do wdrożenia, może pomóc w minimalizowaniu ryzyka nieporozumień i eskalacji napięć. Z drugiej strony, współpraca z Rosją wiązałyby się z istotnym ryzykiem. Moskwa może bowiem wykorzystywać nawet ograniczone działania jako element swojej propagandy, przedstawiając je jako dowód na zmniejszanie napięć w regionie, podczas gdy jej rzeczywista polityka nie uległaby zmianie. Ponadto, współpraca z Rosją może być negatywnie odbierana przez społeczeństwa państw bałtyckich, które mogą postrzegać ją jako odstępstwo od solidarności z Ukrainą i innymi państwami wschodniej flanki NATO. Realizacja scenariusza opartego na dialogu i współpracy jest mało prawdopodobna w obecnej sytuacji. Fundamentalne różnice w podejściu do kwestii bezpieczeństwa oraz brak zaufania między stronami sprawiają, że pozostaje on bardziej teoretyczny niż praktyczny. Państwa bałtyckie, mimo swojego sceptycyzmu, mogą podejmować ograniczone próby współpracy w wybranych dziedzinach, jednak ich efektywność będzie zależała od zmiany postawy Rosji oraz wsparcia międzynarodowego.

Eksperci zaproponowali dwa dodatkowe scenariusze, które uzupełniają przedstawione główne warianty działań Rosji. Choć w znacznej mierze nakładają się one na wcześniejsze założenia, takie jak intensyfikacja działań hybrydowych czy wzrost napięć geopolitycznych, to jednak wnoszą nowe elementy, które uwypuklają szczególne obszary rosyjskiej strategii w regionie. Pierwszy z nich zakłada wykorzystanie zależności energetycznych przez Rosję jako narzędzia presji ekonomicznej. Może to polegać na ograniczeniu dostaw surowców energetycznych lub na znaczącym podniesieniu ich cen, aby osiągnąć pożądany wpływ na decyzje polityczne. Mimo że państwa bałtyckie w ostatnich latach znacząco zredukowały swoją zależność od rosyjskich surowców, to jednak Rosja nadal posiada pewne możliwości w tym zakresie. Scenariusz ten może prowadzić do wzrostu kosztów energii w regionie oraz wywoływać społeczne niezadowolenie, co Rosja mogłaby wykorzystać do osłabienia pozycji politycznej rządów bałtyckich. Drugi scenariusz koncentruje się na wzmacnianiu napięć

etnicznych i społecznych, szczególnie w odniesieniu do mniejszości rosyjskojęzycznych zamieszkujących Estonię i Łotwę. Rosja może podejmować działania mające na celu zaognienie relacji między mniejszościami a większością społeczeństwa. Może to być realizowane poprzez propagandę, wspieranie ruchów separatystycznych czy ingerencję w lokalne procesy polityczne (w tym wyborcze). Celem tych działań byłaby wewnętrzna destabilizacja państw bałtyckich oraz budowanie narracji o rzekomym braku poszanowania praw mniejszości, co mogłoby być wykorzystane na arenie międzynarodowej jako argument uzasadniający rosyjskie działania odwetowe. Oba dodatkowe scenariusze poszerzają analizę działań Rosji wobec państw bałtyckich, uwzględniając nowe wątki i mechanizmy. Ich wprowadzenie do badań pozwala na bardziej kompleksowe zrozumienie rosyjskiej polityki wobec regionu, zwłaszcza w kontekście gospodarczym i społecznym. Choć częściowo pokrywają się z już omówionymi scenariuszami to wnoszą istotne uzupełnienia i podkreślają obszary, które mogą odegrać kluczową rolę w relacjach rosyjsko-bałtyckich w nadchodzących latach.

Poniższa macierz scenariuszy działań Rosji wobec państw bałtyckich stanowi syntetyczne podsumowanie szczegółowych analiz przeprowadzonych w niniejszej części rozprawy. Została ona opracowana w celu usystematyzowania kluczowych informacji dotyczących potencjalnych scenariuszy rozwoju sytuacji w regionie Morza Bałtyckiego do 2032 r. Prezentuje ona najważniejsze cele strategiczne Rosji, możliwe narzędzia realizacji, ograniczenia, z którymi Rosja i państwa bałtyckie mogą się zmierzyć. Ujęto także w niej przewidywane reakcje Litwy, Łotwy i Estonii oraz potencjalne konsekwencje realizacji każdego scenariusza. Macierz pozwala na szybkie uchwycenie głównych założeń, zależności i wyzwań wynikających z analizowanych scenariuszy. Stanowi uzupełnienie i rozwinięcie wniosków z przeprowadzonych badań, wskazując zarówno na złożoność sytuacji, jak i na interdyscyplinarny charakter rozważanych zagadnień. Dzięki temu możliwe jest kompleksowe spojrzenie na politykę Rosji wobec państw bałtyckich oraz na rolę tego regionu w szeroko pojętej architekturze bezpieczeństwa europejskiego. Macierz stanowi pomocne narzędzie analityczne, które umożliwia ocenę realności poszczególnych scenariuszy oraz identyfikację kluczowych wyzwań w relacjach Rosja-państwa bałtyckie.

Tabela 6.2. Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie politycznej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
Wzrost napięć geopolitycznych.	3,5	Podważenie jedności NATO i ograniczenie ich obecności.	Prowokacje graniczne.	Ryzyko aktywacji mechanizmów obronnych NATO.	Ograniczone zasoby wojskowe.	Wzrost wydatków na obronność.	Polaryzacja w regionie.
		Wywieranie presji na państwa bałtyckie i ich destabilizacja.	Manewry wojskowe.	Koszty gospodarcze związane z dalszymi sankcjami.	Złożona struktura etniczna (mniejszości rosyjskojęzyczne).	Zacieśnienie współpracy z NATO.	Wzrost liczby incydentów granicznych.
		Wzmocnienie wpływów w regionie.	Cyberataki.	Zależność od Chin.	Wrażliwość na dezinformację.	Rozwój infrastruktury wojskowej.	Wzmocnienie solidarności NATO i UE.
		Ocena spójności i zdolności reagowania struktur euroatlantyckich.	Kampanie dezinformacyjne.	Wewnętrzne napięcia społeczne.	Silne uzależnienie od wsparcia NATO.	Integracja mniejszości etnicznych.	Wzrost napięć w relacjach z Rosją.
		Osłabienie zaufania do NATO i UE.	Diaspora rosyjska i rosyjskojęzyczna.	Ograniczone zasoby finansowe.	Położenie geograficzne.	Intensyfikacja działań kontrwywiadowczych.	Wyścig zbrojeń.
Intensyfikacja działań hybrydowych.	3,5	Podważenie spójności społecznej i wywołanie napięć wewnętrznych.	Dezinformacja.	Świadomość społeczeństw państw bałtyckich dotycząca zagrożeń hybrydowych.	Podatność na działania dezinformacyjne.	Rozwój zdolności w obszarze cyber.	Wzmocnienie solidarności regionalnej.
		Destabilizacja systemu politycznego i instytucjonalnego.	Cyberataki.	Wzrost inwestycji w państwach bałtyckich w obszar cyber.	Złożone struktury społeczne (mniejszości rosyjskojęzyczne).	Edukacja w zakresie zagrożeń hybrydowych.	Wzrost świadomości społecznej w zakresie zagrożeń hybrydowych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
		Osłabienie zaufania do NATO i UE. Ograniczenie współpracy międzynarodowej.	Wykorzystanie mniejszości rosyjskojęzycznych.	Wewnętrzne napięcia w Rosji zarówno we władzach, jak i społeczeństwie.	Wrażliwa infrastruktura krytyczna.	Wzmocnienie instytucji demokratycznych.	Większe inwestycje w obronność.
		Zwiększenie wpływów Rosji w regionie.	Propaganda medialna, social media.	Solidarność UE i NATO.	Położenie geograficzne.	Ograniczenie wpływów organizacji prorosyjskich.	Polaryzacja w regionie.
		Utrzymanie napięć bez otwartej konfrontacji.	Wsparcie finansowe prorosyjskich organizacji i kandydatów.	Ograniczone zasoby finansowe.		Intensyfikacja współpracy z NATO.	Osłabienie spójności regionalnej.
Budowa silnego bloku regionalnego.	2,4	Osłabienie dążeń państw bałtyckich do budowy nowych struktur regionalnych.	Wsparcie prorosyjskich ugrupowań.	Ograniczone zasoby finansowe.	Różnice interesów między państwami regionu.	Pogłębianie współpracy regionalnej o nowe obszary.	Zwiększenie spójności regionalnej.
		Destabilizacja współpracy politycznej między państwami regionu.	Propaganda na arenie międzynarodowej.	Solidarność regionalna państw bałtyckich.	Konieczność wsparcia przez NATO i UE.	Rozwój infrastruktury.	Zwiększenie izolacji Rosji.
		Osłabienie zaufania do struktur nie związanych z Rosją.	Rozwój infrastruktury granicznej.	Sankcje międzynarodowe.	Ograniczone zasoby finansowe.	Uniezależnienie energetyczne.	Wzmocnienie znaczenia państw bałtyckich w polityce międzynarodowej.
		Ograniczanie wpływów graczy międzynarodowych w regionie.	Izolowanie państw bałtyckich.	Izolacja na arenie międzynarodowej.	Złożone struktury społeczne.	Wspólna strategia przeciwdziałania działaniom hybrydowym.	Ograniczenie wpływów Rosji w regionie.
			Blokowanie handlu i tranzytu.		Niewystarczające wsparcie zewnętrzne.		Stabilizacja regionu.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
Dialog i współpraca w wybranych obszarach.	1,2	Złagodzenie napięć w regionie.	Współpraca transgraniczna.	Strategia konfrontacyjna wobec państw bałtyckich.	Sceptycyzm wobec intencji Rosji.	Ograniczenie współpracy do projektów technicznych.	Ograniczone korzyści gospodarcze dla państw bałtyckich.
		Budowanie wizerunku Rosji jako partnera.	Projekty gospodarcze.	Brak społecznego poparcia dla dialogu w Rosji.	Obawy przed manipulacją i dezinformacją.	Aktywne zaangażowanie NATO i UE w dialog.	Ryzyko propagandowego wykorzystania współpracy przez Rosję.
		Ograniczenie sankcji.	Dialog międzyparlamentarny.	Wewnętrzne podziały w strukturach władzy.	Doświadczenia historyczne.	Rozwój zdolności obronnych.	Zwiększenie napięć społecznych w państwach bałtyckich.
		Poszerzenie wpływów gospodarczych.				Rozwój współpracy transgranicznej.	Budowanie kapitału politycznego przez Rosję.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.1.2. Płaszczyzna gospodarcza

Po odzyskaniu niepodległości państwa bałtyckie podjęły intensywne działania na rzecz uniezależnienia swoich gospodarek od Federacji Rosyjskiej. Był to kluczowy element ich strategii gospodarczej. Proces ten, zakończony przystąpieniem do Unii Europejskiej w 2004 r. umożliwił integrację z rynkiem wewnętrznym UE, przyspieszenie rozwoju gospodarczego oraz dywersyfikację źródeł energii. Od 2014 r. relacje gospodarcze państw bałtyckich z Rosją uległy dalszemu pogorszeniu w wyniku agresji na Ukrainę i wprowadzenia sankcji międzynarodowych. Litwa, Łotwa i Estonia znacząco zredukowały swoją zależność od dostaw rosyjskich surowców, rozwijając alternatywne źródła energii oraz rozbudowując powiązania energetyczne z Europą Zachodnią. Eksport surowców energetycznych z Rosji, jak również zależność infrastrukturalna w sektorze energetycznym, były wielokrotnie wykorzystywane przez Rosję jako instrument wywierania nacisku, co istotnie wpływało na stabilność ich gospodarek oraz bezpieczeństwo energetyczne regionu. W tym kontekście przejście państw bałtyckich z gospodarki postsowieckiej na model zachodni odgrywa ważną rolę w analizie obecnych i przyszłych relacji gospodarczych z Rosją.

Analiza priorytetów gospodarczych Federacji Rosyjskiej w perspektywie 2032 r. wskazuje, że jednym z głównych celów Moskwy wobec państw bałtyckich jest odbudowa i stopniowe zwiększenie wpływów na rynkach energetycznych. Rosja postrzega państwa bałtyckie jako region, w którym działania gospodarcze są integralną częścią szerszej strategii geopolitycznej. Moskwa będzie starać się osłabiać konkurencyjność gospodarek państw bałtyckich poprzez zakłócenia w handlu, ograniczenia tranzytu i działania dezinformacyjne.

W celu zidentyfikowania możliwych działań FR na płaszczyźnie gospodarczej wobec Litwy, Łotwy i Estonii przeprowadzono analizę zaproponowanych scenariuszy w oparciu o opinie ekspertów. Odzwierciedla to potencjalne kierunki rosyjskiej polityki gospodarczej w regionie Morza Bałtyckiego.

Tabela 6.3. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy rozwoju relacji gospodarczych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Cyberataki i dezinformacja* będą mieć znaczący wpływ na sektor gospodarczy poprzez destabilizację systemów finansowych, ataki na infrastrukturę krytyczną, a także wpływanie na opinie publiczne w celu osłabienia zaufania do władz i instytucji państwowych. Rosja ma zdolności i bogate doświadczenie dotyczące przeprowadzania zaawansowanych cyberataków oraz kampanii dezinformacyjnych, które mogą być wykorzystywane do osiągania celów gospodarczych i politycznych.	3,7

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
2.	*Rosja wprowadzi ograniczenia handlowe* na towary z Litwy, Łotwy i Estonii. Przesłanki do ich wprowadzenia będą różnorodne, a w tym m.in. niespełnienie norm sanitarnych czy fitosanitarnych. Takie działania zaszkodzą eksporterom z państw bałtyckich, zwłaszcza tym zależnym od rosyjskiego rynku, destabilizując przez to lokalne gospodarki.	2,3
3.	*Rosja będzie kluczowym dostawcą surowców energetycznych*, takich jak gaz ziemny i ropa naftowa, dla państw bałtyckich. Przez zmniejszenie lub zagrożenie zmniejszeniem dostaw, Rosja będzie wywierać presję gospodarczą i polityczną na te państwa, zmuszając je do rewidowania decyzji politycznych niekorzystnych dla interesów rosyjskich.	2
4.	*Inwestycje w kluczowe sektory gospodarki państw bałtyckich*, takie jak porty, infrastruktura energetyczna czy telekomunikacyjna, dadzą Rosji narzędzia do wywierania presji zarówno gospodarczej, jak i politycznej, której podstawą będzie kontrola części infrastruktury krytyczne państw bałtyckich.	1,5
5.	Blokowanie tranzytu towarów: Rosja może utrudniać lub blokować tranzyt towarów przez swoje terytorium, co wpłynie negatywnie na handel międzynarodowy krajów bałtyckich i zwiększy koszty logistyczne dla ich przedsiębiorstw.	Wskazanie eksperta.
6.	Podwyższenie cen surowców energetycznych: Rosja może celowo podnosić ceny gazu i ropy dla krajów bałtyckich, czyniąc ich gospodarki mniej konkurencyjnymi i wywierając presję na rządy tych państw.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Najwyższą średnią ocenę (3,7) otrzymał scenariusz zakładający wykorzystanie cyberataków i kampanii dezinformacyjnych jako narzędzi destabilizujących gospodarki państw bałtyckich. Eksperci zgodnie uznali, że Rosja, posiadająca bogate doświadczenie w prowadzeniu zaawansowanych operacji w cyberprzestrzeni oraz działań dezinformacyjnych, może wykorzystać te środki do zakłócenia funkcjonowania kluczowych sektorów gospodarek, osłabienia zaufania społecznego do władz państwowych i instytucji państwa, a także wywierania wpływu na decyzje polityczne i gospodarcze w regionie. Do głównych rosyjskich celów będą należeć:

a) destabilizacja gospodarek;
b) podważenie zaufania do władz i instytucji państwowych;
c) budowa podziałów społecznych na tle gospodarczym;
d) ograniczenie rozwoju gospodarczego i atrakcyjności inwestycyjnej;
e) promowanie narracji korzystnych dla rosyjskich interesów gospodarczych.

Realizacja tego scenariusza będzie wymagać od Rosji zastosowania zróżnicowanego katalogu narzędzi, obejmującego zaawansowane cyberataki wymierzone w kluczowe sektory gospodarek państw bałtyckich, takie jak systemy finansowe, energetyczne i transportowe. Tego typu działania będą miały na celu wywołanie zakłóceń w funkcjonowaniu infrastruktury krytycznej, a w konsekwencji destabilizację funkcjonowania gospodarki oraz spadek zaufania społecznego do instytucji państwowych. Istotnym elementem strategii będzie również prowadzenie skoordynowanych kampanii dezinformacyjnych, ukierunkowanych na manipulację opinią publiczną, podważanie autorytetu władz oraz promowanie prorosyjskiej

narracji w mediach. Działania te mogą być uzupełniane przez wspieranie prorosyjskich organizacji, ruchów społecznych i inicjatyw, które miałyby na celu wywieranie wewnętrznej presji na władze państw bałtyckich.

Rosja, mimo znacznych zdolności w obszarze cyberataków i dezinformacji, będzie musiała zmierzyć się z ograniczeniami, które będą utrudniać realizację tego rodzaju działań wobec państw bałtyckich. Jednym z kluczowych wyzwań są ograniczone zasoby finansowe i technologiczne, które wynikają z międzynarodowych sankcji oraz wysokich kosztów prowadzenia działań wojennych. Embargo technologiczne ogranicza dostęp Moskwy do zaawansowanych technologii, co utrudnia rozwój i utrzymanie skutecznych narzędzi cybernetycznych. Kolejną barierą będzie zwiększona odporność państw bałtyckich wspieranych przez NATO i UE. Państwa bałtyckie, dzięki znacznym inwestycjom w systemy cyberbezpieczeństwa i działania przeciwdziałające dezinformacji, znacząco ograniczają skuteczność rosyjskich operacji w regionie. Stały monitoring oraz współpraca z partnerami międzynarodowymi wzmacniają ich zdolność do szybkiego reagowania na zagrożenia. Ryzyko zdecydowanej odpowiedzi ze strony społeczności międzynarodowej jest również istotnym czynnikiem potencjalnie ograniczającym działania Rosji. Ewentualne cyberataki na dużą skalę mogą wywołać reakcję NATO lub UE, a w tym dodatkowe sankcje gospodarcze. Dodatkowym czynnikiem ograniczającym działania Rosji jest jej wewnętrzna niestabilność. Trudna sytuacja gospodarcza, spadający poziom życia oraz rosnące napięcia społeczne mogą osłabić zdolność Kremla do prowadzenia kosztownych i długotrwałych operacji cybernetycznych oraz dezinformacyjnych. Ponadto, zaangażowanie Rosji w innych regionach świata, takich jak Ukraina, Bliski Wschód czy Afryka rozprasza zasoby. Może to zmniejszyć intensywność działań w regionie bałtyckim. Te ograniczenia, choć nie wyeliminują całkowicie możliwości realizacji scenariusza, znacząco zmniejszają jego skuteczność i zakres.

Państwa bałtyckie, w odpowiedzi na rosyjskie cyberataki i działania dezinformacyjne, mogą podjąć szeroko zakrojone działania zmierzające do zminimalizowania skutków i przeciwdziałania dalszym zagrożeniom. Kluczowym elementem ich strategii będzie wzmacnianie zdolności w domenie cyberbezpieczeństwa, w tym rozwój nowoczesnych systemów ochrony infrastruktury krytycznej. W tym w szczególności sieci energetycznych, finansowych i transportowych. Kolejnym działaniem będzie intensyfikacja kampanii edukacyjnych skierowanych do społeczeństw państw bałtyckich, mających na celu zwiększenie świadomości zagrożeń hybrydowych. Takie kroki pozwolą zminimalizować podatność na rosyjską propagandę oraz wzmocnią spójność społeczną w obliczu potencjalnych prób destabilizacji wewnętrznej. Równolegle państwa bałtyckie mogą podejmować działania mające na celu dalsze ograniczanie wpływów Rosji na swoje gospodarki. Będą to inwestycje

w infrastrukturę energetyczną, dywersyfikację źródeł dostaw surowców oraz rozwój niezależnych systemów teleinformatycznych. W odpowiedzi na cyberzagrożenia priorytetem stanie się wzmacnianie współpracy z sektorem prywatnym, w szczególności z firmami technologicznymi, które mogą dostarczać innowacyjne rozwiązania w zakresie cyberbezpieczeństwa.

Jednym z najpoważniejszych skutków realizacji tego scenariusza może być zakłócenie funkcjonowania kluczowych sektorów gospodarki, takich jak energetyka, transport i finanse. W wyniku cyberataków i dezinformacji może dojść do destabilizacji politycznej oraz zwiększenia napięć społecznych, co wpłynie na spójność wewnętrzną Litwy, Łotwy i Estonii. Ryzyko wzrostu polaryzacji politycznej oraz napięć etnicznych dodatkowo może osłabić zdolność państw bałtyckich do skutecznego przeciwdziałania rosyjskim działaniom. Paradoksalnie, jednolicie postrzegane zagrożenie może przyczynić się do wzmocnienia solidarności regionalnej oraz zintensyfikować współpracę państw bałtyckich z NATO i UE. Długofalowym skutkiem tego scenariusza będzie przyspieszenie procesów modernizacji technologicznej i infrastrukturalnej w regionie. Państwa bałtyckie, zmuszone do uniezależnienia się od Rosji i zwiększenia swojej odporności na działania hybrydowe, mogą stać się modelowym przykładem skutecznej strategii obrony przed tego rodzaju zagrożeniami. Jednak realizacja tych działań wiąże się z wysokimi kosztami, które znacząco obciążą budżety, ograniczając jednocześnie inwestycje w inne kluczowe sektory. Na poziomie międzynarodowym realizacja scenariusza może dodatkowo izolować Rosję oraz wzmocnić współpracę państw demokratycznych w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. Ograniczy to skuteczność rosyjskich działań w perspektywie długookresowej.

Scenariusz wprowadzenia przez Rosję ograniczeń handlowych wobec Litwy, Łotwy i Estonii eksperci ocenili na poziomie 2,3. Wskazuje to na jego umiarkowane prawdopodobieństwo oraz znaczenie dla relacji gospodarczych w regionie. Ocena ta odzwierciedla możliwość zastosowania przez Rosję środków ekonomicznego nacisku w celu destabilizacji lokalnych gospodarek. Scenariusz zakłada, że Rosja wykorzysta różnorodne preteksty do wprowadzenia ograniczeń handlowych. Celem działań Moskwy będzie:

a) destabilizacja gospodarek państw bałtyckich;
b) odbudowa zależności gospodarczej wybranych podmiotów od rosyjskiego rynku;
c) wywołanie presji ekonomicznej na rządy państw bałtyckich w celu wymuszenia ustępstw politycznych;
d) podważenie zaufania do rządów i ich zdolności do ochrony interesów gospodarczych;
e) promowanie narracji o niezdolności państw bałtyckich do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej.

Realizacja tego scenariusza będzie wymagać od Rosji zastosowania szeregu narzędzi służących wywarciu presji ekonomicznej i destabilizacji lokalnych gospodarek. Jednym z podstawowych środków będą bariery celne na eksport z państw bałtyckich lub wprowadzenie całkowitego embarga na wybrane produkty. Rosja będzie wykorzystywać preteksty administracyjne i techniczne, takie jak niespełnienie norm sanitarnych, fitosanitarnych czy ekologicznych, aby uzasadniać swoje działania zarówno wewnętrznie, jak i na arenie międzynarodowej. Tego typu argumenty będą służyć budowaniu narracji o ochronie interesów rosyjskich konsumentów. Dodatkowym narzędziem będzie zakłócanie ciągów logistycznych i transportowych z państw bałtyckich poprzez opóźnienia w odprawach celnych na granicach. Takie działania mogą znacznie zwiększyć koszty eksportu i wprowadzić niepewność w relacjach handlowych. Ważną rolę w realizacji scenariusza mogą odegrać kampanie propagandowe prowadzone przez rosyjskie media. Przedstawianie Litwy, Łotwy i Estonii jako nieuczciwych partnerów handlowych, będzie miało na celu osłabienie ich pozycji w relacjach międzynarodowych oraz zniechęcenie rosyjskich konsumentów i przedsiębiorców do współpracy z tymi krajami. Rosja będzie manipulować tranzytem surowców przez państwa bałtyckie wykorzystując kwestie infrastrukturalne do wywierania dodatkowej presji ekonomicznej. Pomimo, że Litwa, Łotwa i Estonia znacząco ograniczą zależność od rosyjskich surowców energetycznych, Moskwa nadal może próbować wykorzystać pozostałe elementy infrastruktury energetycznej do osiągnięcia własnych celów. Łącznie narzędzia te mogą stanowić spójny zestaw działań, których celem będzie destabilizowanie gospodarek państw bałtyckich oraz osłabianie ich pozycji politycznej i ekonomicznej w regionie.

Realizacja scenariusza wprowadzenia ograniczeń handlowych wobec Litwy, Łotwy i Estonii wiąże się z licznymi ograniczeniami, które mogą osłabić skuteczność takich działań. Jednym z najważniejszych wyzwań jest zmniejszająca się zależność państw bałtyckich od rosyjskiego rynku, wynikająca z postępującej dywersyfikacji handlu i wzrostu integracji gospodarczej z Unią Europejską. W efekcie, środki nacisku gospodarczo-handlowego, które w przeszłości były skuteczne, w przyszłości będą miały ograniczony wpływ na gospodarki tych państw. Nałożenie ograniczeń handlowych wiąże się z ryzykiem strat dla jej własnej gospodarki. Import wybranych towarów z Litwy, Łotwy i Estonii może być trudny do zastąpienia w krótkim czasie. W efekcie, rosyjscy konsumenci i przedsiębiorcy odczują skutki takich działań, co może prowadzić do niezadowolenia społecznego. Kolejnym ograniczeniem jest potencjalna reakcja UE i Światowej Organizacji Handlu (WTO). Rosja, będąc członkiem WTO, musi liczyć się z możliwością wystąpienia skarg i retorsji ze strony organizacji międzynarodowych. Może to jeszcze bardziej pogłębić jej izolację gospodarczą. Nie można również pominąć wewnętrznych wyzwań, przed którymi stoi Rosja. Słabnąca

gospodarka, spowodowana sankcjami międzynarodowymi oraz spowolnieniem wynikającym z wojny w Ukrainie, ogranicza zdolność Kremla do długotrwałego prowadzenia działań destabilizujących inne państwa. Problemy budżetowe oraz konieczność alokowania zasobów na inne priorytety, takie jak działania wojskowe czy stabilizacja wewnętrzna, dodatkowo utrudnią realizację scenariusza. Te ograniczenia, choć nie wykluczają realizacji, znacząco zmniejszają jego potencjalną skuteczność, a także zwiększają ryzyko konsekwencji dla samej Rosji.

Jednym z istotnych wyzwań stojących przed państwami bałtyckimi jest wrażliwość wybranych sektorów gospodarki, które pozostają częściowo zależne od dostępu do rosyjskiego rynku. Dotyczy to przede wszystkim eksportu produktów rolnych, przetworzonych towarów spożywczych oraz wyrobów przemysłowych, które w przeszłości stanowiły istotną część obrotów handlowych. Nagłe ograniczenie tego eksportu może wywołać zakłócenia w funkcjonowaniu lokalnych przedsiębiorstw, prowadząc do strat finansowych i wzrostu bezrobocia. Kolejnym ograniczeniem jest stosunkowo niewielka skala gospodarek państw bałtyckich, co czyni je bardziej podatnymi na wstrząsy zewnętrzne. W przypadku utraty rosyjskiego rynku, nawet tymczasowej, konieczne będzie szybkie znalezienie alternatywnych kierunków, co wymaga zarówno zasobów, jak i czasu. W przypadku nasilenia się presji handlowej mogą wystąpić podziały w społeczeństwie wynikające z niezadowolenia grup najmocniej dotkniętych restrykcjami. Tego rodzaju napięcia mogą być dodatkowo wzmacniane przez działania dezinformacyjne i kampanie propagandowe prowadzone przez Rosję. Ponadto, ograniczeniem jest także struktura logistyczna i infrastrukturalna państw bałtyckich, które w dużej mierze pozostają zintegrowane z systemami transportowymi Rosji i Białorusi. Ostatecznie, bliskość geograficzna państw bałtyckich sprawia, że są one bardziej narażone na szybkie i nieprzewidywalne działania ze strony Moskwy. Utrudni im przygotowanie skutecznych środków zaradczych w odpowiedzi na ograniczenia handlowe.

Realizacja scenariusza wprowadzenia przez Rosję ograniczeń handlowych wobec państw bałtyckich może mieć znaczący wpływ na region, zarówno w krótkiej, jak i dłuższej perspektywie. Krótkoterminowo, gospodarki Litwy, Łotwy i Estonii, szczególnie sektory zależne od eksportu na rynek rosyjski, odczują negatywne skutki takich działań. Przedsiębiorstwa z branży rolniczej, przemysłu spożywczego czy przetwórstwa drzewnego mogą doświadczyć spadku przychodów. To z kolei może prowadzić do ograniczenia produkcji, zwolnień pracowników, a w skrajnych przypadkach bankructw. Państwa bałtyckie postrzegają ograniczenia handlowe jako narzędzie agresji ekonomicznej. Zwiększy to ich nieufność wobec Moskwy i wzmocni dążenie do uniezależnienia się od jej wpływów. W odpowiedzi Litwa, Łotwa i Estonia mogą zacieśnić współpracę zarówno między sobą, jak i z innymi państwami

basenu Morza Bałtyckiego. Tego rodzaju integracja może obejmować wspólne działania w zakresie handlu, logistyki i infrastruktury. Jednocześnie, ograniczenia handlowe mogą wywołać polaryzację społeczeństw państw bałtyckich. Grupy społeczne najbardziej dotknięte rosyjskimi działaniami mogą wywierać presję na władze, aby ta złagodziła napięcia z Moskwą. Działania te mogą być dodatkowo wzmacniane przez rosyjskie kampanie dezinformacyjne i propagandowe, które wykorzystywałyby te podziały do destabilizowania sytuacji wewnętrznej.

W dłuższej perspektywie ograniczenia handlowe mogą przyspieszyć procesy dywersyfikacji gospodarczej w państwach bałtyckich. Zwiększenie współpracy handlowej z UE, a także poszukiwanie nowych rynków zbytu w Azji czy Ameryce Północnej, może zmniejszyć podatność na działania destabilizacyjne. Te procesy mogą wzmocnić więzi ekonomiczne i polityczne Litwy, Łotwy i Estonii z ich kluczowymi partnerami międzynarodowymi. Dla Rosji realizacja tego scenariusza może przynieść krótkoterminowe korzyści polityczne, takie jak osłabienie gospodarek państw bałtyckich i wywarcie presji na ich władze. Jednak w dłuższym okresie działania te mogą przynieść efekty odwrotne od zamierzonych, przyspieszając procesy uniezależniania się państw bałtyckich od rosyjskiego rynku oraz wzmacniając ich współpracę z zagranicznymi partnerami. Rosja, mimo krótkotrwałych sukcesów, może dodatkowo osłabić swoją pozycję w regionie, co przyczynić się do jej dalszej marginalizacji na arenie międzynarodowej.

Scenariusz, w którym Rosja pozostaje kluczowym dostawcą surowców energetycznych dla państw bałtyckich został oceniony przez ekspertów na średnią 2,0. Ta ocena wskazuje, że choć realizacja tego scenariusza jest możliwa, to jego skuteczność i znaczenie maleją w wyniku uniezależniania się Litwy, Łotwy i Estonii od rosyjskich dostaw energii. Mimo to Rosja, wykorzystując infrastrukturę energetyczną i potencjał w sektorze gazowym oraz naftowym, może próbować wywierać presję gospodarczą i polityczną, szczególnie w sytuacjach kryzysowych lub przy ograniczonych alternatywach dostaw. Do głównych celów Rosji w tym scenariuszu należy zaliczyć:

a) odbudowę dominującej pozycji na rynku energetycznym państw bałtyckich;
b) wywieranie presji gospodarczej w celu zmiany decyzji sprzecznych z interesami Rosji;
c) ograniczenie możliwości dywersyfikacji źródeł energii w państwach bałtyckich;
d) podważenie unijnych inicjatyw na rzecz niezależności energetycznej regionu;
e) wzmocnienie zależności gospodarczej Litwy, Łotwy i Estonii od Rosji.

Rosja realizując ten scenariusz będzie musiała zmierzyć się ze znaczącymi ograniczeniami. Państwa bałtyckie rozwijają alternatywne źródła energii oraz infrastrukturę umożliwiającą

import surowców od innych dostawców. Projekty takie jak terminal LNG w Kłajpedzie[911] i synchronizacja sieci energetycznych z systemem europejskim zmniejszają zależność regionu od Rosji. Dodatkowo, musi ona uwzględnić potencjalne reakcje ze strony UE, które mogą obejmować dalsze sankcje i wsparcie dla państw bałtyckich w przypadku prób wykorzystania energii jako broni politycznej.

Pomimo postępów w dywersyfikacji energetycznej państwa bałtyckie nadal mogą odczuwać skutki nagłego ograniczenia dostaw surowców przez Rosję. Zależność od importu energii oznacza, że nagłe zakłócenia może wpłynąć na gospodarkę, zwiększając koszty energii dla konsumentów i przedsiębiorstw. Wyzwaniem może być również brak wystarczających zapasów energetycznych lub ograniczona przepustowość infrastruktury alternatywnych dostaw w sytuacjach kryzysowych. W odpowiedzi na takie działania ze strony Moskwy państwa bałtyckie mogą przyspieszyć procesy dywersyfikacji energetycznej poprzez inwestycje w odnawialne źródła energii, rozbudowę infrastruktury LNG i rozwój połączeń z innymi państwami UE. Współpraca regionalna stanie się kluczowym elementem strategii zabezpieczenia dostaw energii i zmniejszenia podatności na naciski. Państwa bałtyckie mogą zwiększyć swoje rezerwy strategiczne i opracować mechanizmy szybkiego reagowania na wypadek zakłóceń dostaw. Realizacja tego scenariusza przyniesie krótkoterminowe korzyści, takie jak wywieranie presji na państwa bałtyckie czy osłabienie ich pozycji w regionie. Jednak w dłuższej perspektywie może to prowadzić do dalszej izolacji Moskwy i przyspieszenia procesów uniezależniania się regionu. Państwa bałtyckie mogą stać się wzorem dla innych państw UE w zakresie dywersyfikacji i transformacji energetycznej, co jeszcze bardziej osłabiłoby pozycję Rosji.

Eksperci ocenili scenariusz zakładający rosyjskie inwestycje w kluczowe sektory gospodarki państw bałtyckich, takich jak porty, infrastruktura energetyczna czy telekomunikacyjna na poziomie 1,5. Relatywnie niska ocena odzwierciedla niskie prawdopodobieństwo tego scenariusza. Wynika to przede wszystkim z działań państw bałtyckich, które w ostatnich latach zredukowały swoją podatność na kapitał rosyjski. Niemniej jednak, Rosja może nadal dążyć do takiego modelu wpływu, zwłaszcza w przypadku możliwości wykorzystania istniejących aktywów gospodarczych lub za pośrednictwem pośrednich inwestycji. Do głównych celów Rosji należy zaliczyć:

a) odbudowanie zależności gospodarczej od rosyjskich inwestycji;
b) wykorzystanie kontroli nad zasobami do wywierania presji politycznej na rządy;

[911] Zob. *KN strategy, vision and mission*, https://www.kn.lt/en/about-us/kn-strategy-vision-and-mission/6901, [dostęp: 15.11.2024].

c) ograniczenie zdolności państw bałtyckich do autonomicznego zarządzania istotnymi sektorami gospodarki;
d) ograniczenie bezpieczeństwa infrastrukturalnego i gospodarczego państw bałtyckich.

Do realizacji tego scenariusza Rosja wykorzysta narzędzia, do których należy zaliczyć:

a) inwestycje bezpośrednie poprzez zakup udziałów w strategicznych przedsiębiorstwach, takich jak operatorzy portów, firmy energetyczne czy telekomunikacyjne;
b) inwestycje za pośrednictwem podmiotów zależnych poprzez działanie za pomocą firm zarejestrowanych w państwach trzecich w celu obejścia regulacji ograniczających rosyjski kapitał;
c) współpracę na poziomie lokalnym poprzez nawiązywanie relacji gospodarczych z władzami lokalnymi w regionach państw bałtyckich w celu uzyskania dostępu do kluczowych projektów inwestycyjnych.

Rosja będzie musiała zmierzyć się z ograniczeniami w realizacji tego scenariusza. Jednym z głównych będą regulacje UE dotyczące inwestycji zagranicznych w infrastrukturę krytyczną, które mają na celu zabezpieczenie interesów strategicznych państw członkowskich[912]. Ponadto, bazując na wcześniejszych doświadczeniach państwa bałtyckie wdrożyły mechanizmy monitorowania i ograniczania dostępu do swoich strategicznych aktywów dla kapitału rosyjskiego[913]. Rosja będzie zmagać się również z ograniczonym dostępem do środków finansowych i technologii, co wynika z międzynarodowych sankcji. Pogarszająca się sytuacja gospodarcza oraz ograniczenia inwestycyjne utrudnią jej zdolność do podejmowania działań na dużą skalę w regionie bałtyckim.

Pomimo, że państwa bałtyckie wykazują wysoką świadomość zagrożeń związanych z rosyjskimi inwestycjami w infrastrukturę krytyczną to mogą one być podatne na działania dezinformacyjne i korupcyjne sparzające rosyjskim interesom gospodarczym w regionie. Państwa bałtyckie będą intensyfikować współpracę w ramach UE w celu dalszego zabezpieczenia infrastruktury krytycznej. Kluczowe działania obejmą zwiększenie transparentności procesów inwestycyjnych, rozwój lokalnych alternatyw dla rosyjskich firm oraz wprowadzenie dodatkowych regulacji mających na celu ograniczenie wpływu obcego kapitału na sektory strategiczne.

[912] Zob. *Dyrektywa 2022/2557 w sprawie odporności podmiotów krytycznych i uchylająca dyrektywę Rady 2008/114/WE*, https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/dyrektywa-2022-2557-w-sprawie-odpornosci-podmiotow-krytycznych-i-uchylajaca-72101352, [dostęp: 15.11.2024].
[913] Zob. *Russians banned from buying property in states of the Baltic Sea region*, https://ies.lublin.pl/en/comments/russians-banned-from-buying-property-in-states-of-the-baltic-sea-region, [dostęp: 15.11.2024].

Jeśli Rosji uda się zrealizować tego typu scenariusz to państwa bałtyckie doświadczą wzrostu presji politycznej i gospodarczej, szczególnie w obszarach zależnych od infrastruktury kontrolowanej przez rosyjski kapitał. Takie działania mogą destabilizować wewnętrzne mechanizmy decyzyjne, osłabiając zaufanie do władz i tworząc podziały społeczne. W dłuższej perspektywie realizacja scenariusza może także przynieść niezamierzone skutki dla Rosji, prowadząc do jej dalszej izolacji gospodarczej i wzmocnienia determinacji państw bałtyckich w zakresie uniezależniania się od rosyjskich wpływów. Wzrost współpracy regionalnej i wsparcia ze strony UE mogą dodatkowo ograniczyć skuteczność rosyjskich działań w regionie.

Eksperci wskazali dwa dodatkowe scenariusze, które podkreślają alternatywne metody nacisku gospodarczo-politycznego, jakie Rosja może zastosować wobec państw bałtyckich. Jednym z nich jest blokowanie tranzytu towarów przez terytorium Rosji, co może znacząco wpłynąć na handel międzynarodowy Litwy, Łotwy i Estonii. Jako państwa o ograniczonych możliwościach transportowych kraje bałtyckie są szczególnie wrażliwe na takie działania. Utrudnienia w tranzycie zwiększyłyby koszty logistyczne dla przedsiębiorstw działających w regionie, osłabiając ich konkurencyjność i wywierając dodatkową presję na gospodarki tych państw. Drugim zaproponowanym scenariuszem jest celowe podnoszenie cen gazu ziemnego i ropy naftowej przez Rosję. Taka strategia może osłabić gospodarki państw bałtyckich, zmuszając je do ponoszenia wyższych kosztów energii, co przełożyłoby się na wzrost cen zarówno dla konsumentów, jak i przedsiębiorstw. W rezultacie może to doprowadzić do spadku konkurencyjności na rynkach międzynarodowych, a także wzrostu niezadowolenia społecznego, co Rosja może wykorzystać w celu wywierania presji na rządy Litwy, Łotwy i Estonii. Oba te scenariusze uzupełniają wcześniejsze propozycje, koncentrując się na wykorzystaniu zależności gospodarczych jako narzędzia destabilizacji. Wskazują również na możliwe działania, które mogą być stosowane w sytuacjach kryzysowych lub w celu eskalacji napięć w regionie.

Przedstawiona poniżej macierz jest syntetycznym podsumowaniem scenariuszy działań Federacji Rosyjskiej wobec państw bałtyckich na płaszczyźnie gospodarczej. Pozwala ona na usystematyzowanie wiedzy o najważniejszych aspektach każdego scenariusza. Stanowi ona integralną część analizy, dostarczając narzędzi do zrozumienia dynamiki relacji gospodarczych w regionie oraz ich wpływu na szerszy kontekst strategiczny.

Tabela 6.4. Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie gospodarczej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
Cyberataki i dezinformacja.	3,7	Destabilizacja gospodarek.	Cyberataki.	Współpraca państw bałtyckich z UE i NATO.	Ograniczone budżety.	Rozwój cyberbezpieczeństwa.	Ograniczenie wzrostu gospodarczego.
		Podważenie zaufania do instytucji państwowych.	Ataki na infrastrukturę energetyczną.	Brak dominacji technologicznej.	Wysoka podatność na dezinformację.	Wzmocnienie współpracy w UE.	Poprawa bezpieczeństwa cyfrowego.
		Budowa podziałów społecznych na tle gospodarczym.	Kampanie dezinformacyjne.	Sankcje ograniczające dostęp do nowoczesnych technologii.	Brak jednolitej polityki medialnej.	Kampanie informacyjne.	Krótkoterminowe zakłócenia gospodarcze.
		Ograniczenie rozwoju gospodarczego i atrakcyjności inwestycyjnej.	Kreowanie fake newsów.	Wewnętrzne problemy budżetowe.	Ograniczone nakłady na edukację cyfrową.	Intensyfikacja edukacji społeczeństwa.	Zwiększenie zależności od Rosji.
		Promowanie narracji korzystnych dla rosyjskich interesów gospodarczych.	Włamania do systemów informatycznych.	Ograniczenia technologiczne.		Podnoszenie kwalifikacji IT.	Wzrost napięć w regionie.
Ograniczenia handlowe.	2,3	Destabilizacja systemów finansowych.	Zakazy importu na wybrane produkty.	Retorsje UE.	Skala gospodarek.	Poszukiwanie nowych rynków.	Krótkoterminowe straty eksportowe.
		Odbudowa zależności gospodarczej wybranych podmiotów od rosyjskiego rynku.	Bariery celne, sanitarne i fitosanitarne.	Spadek prestiżu na arenie międzynarodowej.	Ograniczone możliwości dywersyfikacji.	Dywersyfikacja eksportu.	Zwiększenie współpracy gospodarczej z UE.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
		Podważenie zaufania do rządów i ich zdolności do ochrony interesów gospodarczych.	Czasowe ograniczenia w dostępie do rynków.	Negatywny wpływ na własnych przedsiębiorców.	Niewystarczające wsparcie eksporterów.	Współpraca z UE w zakresie retorsji.	Wzmocnienie wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw.
		Promowanie narracji o niezdolności państw bałtyckich do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej.	Administracyjne opóźnienia i kontrole graniczne.	Wysokie koszty realizacji.	Wysoka podatność na zmienne rynkowe.	Wsparcie finansowe dla eksporterów.	Zwiększenie zależności od Rosji.
		Wywołanie presji ekonomicznej na rządy.	Presja na wybrane podmioty gospodarcze.			Zacieśnianie relacji z graczami globalnymi.	Wzrost cen produktów.
Presja poprzez sektor energetyczny.	2	Odbudowa dominującej pozycji na rynku energetycznym państw bałtyckich.	Manipulacja dostawami.	Postępująca dywersyfikacja energetyczna.	Niedostateczna efektywność alternatywnych źródeł.	Rozwój współpracy z USA i Norwegią.	Ograniczenie wzrostu gospodarczego.
		Wywieranie presji gospodarczej na rządy.	Polityka cenowa.	Inwestycje w odnawialne źródła energii.	Czasochłonność inwestycji w infrastrukturę.	Rozbudowa połączeń energetycznych z UE.	Krótkoterminowy wzrost cen energii.
		Ograniczenie możliwości dywersyfikacji źródeł energii w państwach bałtyckich.	Zakłócanie terminowości dostaw.	Współpraca państw bałtyckich z UE.	Wysokie koszty transformacji.	Przyspieszenie transformacji energetycznej.	Zwiększenie inwestycji w nowe technologie.
		Podważenie unijnych inicjatyw na rzecz niezależności energetycznej regionu.	Wykorzystywanie infrastruktury przesyłowej.	Zmniejszanie roli surowców rosyjskich.	Brak pełnej synchronizacji sieci.	Projekty integracji sieci z Europą Zachodnią.	Przyspieszenie niezależności energetycznej regionu.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji
		Wzmocnienie zależności gospodarczej od Rosji.	Groźby dalszych sankcji i ograniczeń.		Potrzeba dodatkowego wsparcia finansowego.	Budowa infrastruktury magazynowej.	
Inwestycje w kluczowe sektory gospodarcze państw bałtyckich.	1,5	Obudowanie zależności gospodarczej od rosyjskich inwestycji.	Bezpośrednie inwestycje w firmy.	Sankcje UE ograniczające inwestycje.	Zależność od istniejących powiązań infrastrukturalnych.	Rozwój lokalnych alternatyw.	Zwiększenie wpływu Rosji na wybrane sektory.
		Wykorzystanie kontroli nad zasobami do wywierania presji politycznej na rządy.	Działalność za pośrednictwem spółek zależnych.	Brak środków.	Ryzyko przejęcia strategicznych zasobów.	Transparentność procesów inwestycyjnych.	Zmniejszenie stabilności gospodarczej.
		Ograniczenie zdolności autonomicznego zarządzania istotnymi sektorami gospodarki	Lobbing gospodarczy.	Negatywny odbiór społeczny.	Trudności w monitorowaniu przepływów kapitału.	Zwiększenie regulacji infrastrukturalnych.	Utrata kontroli nad strategiczną infrastrukturą.
		Ograniczenie bezpieczeństwa infrastrukturalnego i gospodarczego.	Współpraca przygraniczna.	Ograniczona zdolność Rosji do bezpośrednich inwestycji.	Niedostateczna transparentność inwestycji.	Wzmocnienie niezależności od Rosji.	
			Korzystanie z luk prawnych w przepisach.		Brak lokalnych alternatyw dla kluczowych zasobów.	Rozwój wspólnych projektów regionalnych.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.1.3. Płaszczyzna militarna

Relacje na płaszczyźnie militarnej między Rosją a państwami bałtyckimi od lat pozostają napięte. Wynika to zarówno z geograficznej bliskości, jak i członkostwa Litwy, Łotwy i Estonii w NATO. Analiza rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wskazuje, że Moskwa konsekwentnie rozwija swoje zdolności wojskowe w regionie, w tym poprzez zwiększanie obecności militarnej w obwodzie kaliningradzkim oraz intensyfikację działań o charakterze hybrydowym. Działania te mają na celu nie tylko wzmocnienie pozycji Rosji, ale również osłabienie zdolności obronnych państw bałtyckich i wpływ na ich politykę wewnętrzną oraz regionalną. W kontekście rosyjskich działań militarnych szczególne znaczenie ma Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), której Rosja używa jako narzędzia do wzmacniania swojej pozycji w regionie oraz koordynacji działań militarnych na obszarze poradzieckim. Choć państwa bałtyckie nie są członkami OUBZ, to aktywność organizacji, zwłaszcza w zakresie wspólnych ćwiczeń wojskowych i wsparcia dla prorosyjskich reżimów, może być postrzegana jako element szerszej strategii Moskwy zmierzającej do konsolidacji strefy wpływów.

Analiza priorytetów rosyjskiej polityki na płaszczyźnie militarnej wskazuje na główne cele Kremla w regionie, które obejmują: ograniczenie wpływów NATO, wzmocnienie zdolności projekcji siły w basenie Morza Bałtyckiego oraz utrzymanie potencjału do działań asymetrycznych, takich jak wojna hybrydowa. Rosja realizuje te cele poprzez rozbudowę infrastruktury wojskowej w obwodzie kaliningradzkim, organizację ćwiczeń wojskowych o charakterze ofensywnym oraz naruszanie przestrzeni powietrznej i morskiej państw bałtyckich. Szczególną uwagę należy zwrócić na strategiczne znaczenie rozmieszczenia systemów rakietowych w Kaliningradzie, co umożliwia Rosji kontrolę nad znaczną częścią przestrzeni powietrznej i morskiej regionu. Opracowane scenariusze uwzględniają zarówno tradycyjne, jak i hybrydowe sposoby oddziaływania. Do kluczowych czynników je determinujących należy zaliczyć rosnącą obecność NATO na wschodniej flance oraz konsekwencje trwającej wojny w Ukrainie. Głównym celem analizy było zidentyfikowanie najbardziej prawdopodobnych rosyjskich scenariuszy na płaszczyźnie militarnej w kontekście państw bałtyckich. Poniższa tabela przedstawia oceny ekspertów, stanowiące punkt wyjścia do dalszej analizy.

Tabela 6.5. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy militarnych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Wzmocnienie rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi*: zwiększyłoby to możliwości militarne FR w bezpośrednim sąsiedztwie krajów bałtyckich, pogłębiając niekorzystny dla NATO bilans militarny w regionie. Rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych, systemów rakietowych, w tym S-400, oraz środków do prowadzenia walki radioelektronicznej, znacząco ograniczyłoby zdolności obronne państw bałtyckich oraz zwiększyłoby zagrożenie dla infrastruktury krytycznej i linii komunikacyjnych NATO.	3,5
2.	*Hybrydowe metody destabilizacji*: Rosja może wykorzystać taktyki hybrydowe, łącząc działania wojskowe z niemilitarnymi, aby osłabić stabilność polityczną i bezpieczeństwo państw bałtyckich. Może to obejmować wspieranie prorosyjskich grup politycznych i społecznych, prowadzenie operacji psychologicznych mających na celu podważanie morale społeczeństwa i sił zbrojnych, a także wykorzystanie mniejszości narodowych do prowokowania konfliktów wewnętrznych.	3,3
3.	*Wzmocnienie obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim*: z uwagi na jego strategiczne położenie, wynikające z jego enklawowego usytuowania między Polską a Litwą, Rosja będzie dążyć do wzmocnienia swojej obecności wojskowej w tym regionie. Może to obejmować rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych, systemów rakietowych krótkiego i średniego zasięgu, a także rozwój infrastruktury wojskowej i relokacji broni jądrowej.	3,2
4.	*Prowokacje na granicach*: Rosja może zwiększyć liczbę incydentów na granicach z krajami bałtyckimi, w tym naruszenia przestrzeni powietrznej i morskiej, manewry wojskowe w bezpośrednim sąsiedztwie granic oraz demonstracyjne przemieszczanie wojsk. Takie działania będą mieć na celu zastraszenie, testowanie gotowości obronnej oraz zmuszenie krajów bałtyckich i ich sojuszników.	2,9
5.	Wykorzystanie do rozgrywki na tle militarnym Białorusi, aż po otwarte działania zbrojne warunkowane rosyjskim sukcesem na Ukrainie.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci za najbardziej prawdopodobny uznali scenariusz zwiększenia rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi, przypisując mu średnią ocenę 3,5. Realizacja tego scenariusza może mieć istotne konsekwencje zarówno dla równowagi militarnej w basenie bałtyckim, jak i dla bezpieczeństwa państw NATO. Dodatkowe siły rosyjskie na Białorusi znacząco ograniczą zdolności obronne państw bałtyckich oraz zwiększą zagrożenie na wschodniej flance NATO, w tym tzw. przesmyku suwalskim. Do głównych celów Moskwy należy zaliczyć:

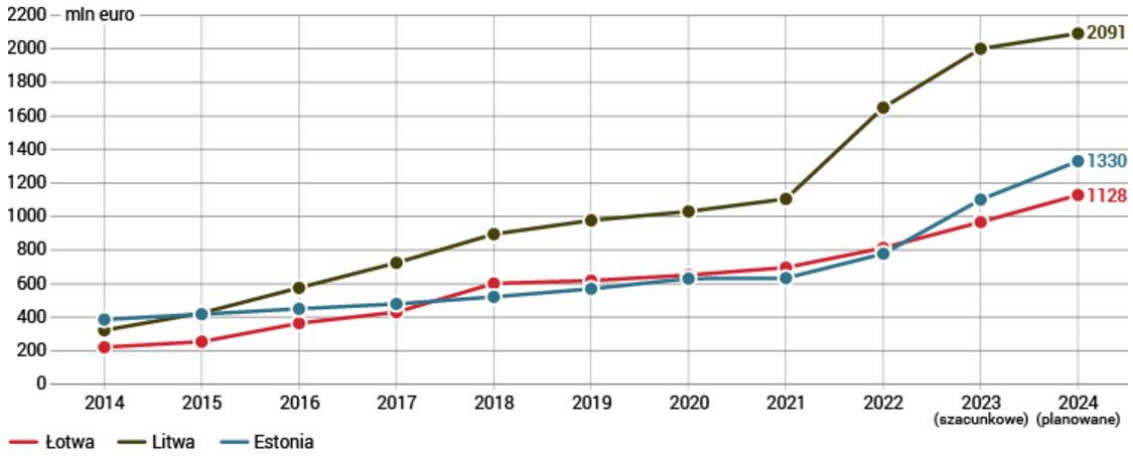
a) zwiększenie zdolności projekcji siły w basenie Morza Bałtyckiego;
b) zwiększenie udziału potencjału militarnego na korzyść Rosji;
c) zwiększenie zagrożenia dla infrastruktury krytycznej i szlaków komunikacyjnych NATO;
d) zwiększenie presji politycznej i militarnej na państwa bałtyckie.

Rosja może wykorzystać szeroką paletę narzędzi w celu realizacji tego scenariusza. Przede wszystkim skupi się na rozbudowie infrastruktury wojskowej, tworząc nowe bazy wojskowe, magazyny sprzętu oraz punkty logistyczne, które umożliwią szybkie przemieszczanie sił w kierunku granic państw bałtyckich. Rozmieszczenie zaawansowanych systemów

rakietowych pozwoli na znaczne zwiększenie zdolności ofensywnych. Dodatkowym narzędziem będzie intensyfikacja wspólnych ćwiczeń wojskowych z siłami białoruskimi, symulujących potencjalne operacje w regionie Morza Bałtyckiego. Ćwiczenia te miałyby na celu zarówno doskonalenie zdolności operacyjnych, jak i wysyłanie sygnału politycznego o sile i gotowości Rosji do działania. Kluczową rolę odegrają środki walki radioelektronicznej, które mogą zakłócać systemy komunikacji i obrony NATO. Rosja może zwiększyć swoją stałą obecność wojskową na Białorusi, co nie tylko zademonstrowałoby jej gotowość do działania, ale także umożliwiłoby szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych.

Kluczowym problemem Rosji są ograniczone zasoby finansowe. W obliczu sankcji międzynarodowych oraz kosztów związanych z zaangażowaniem militarnym w Ukrainie Moskwa może mieć trudności z finansowaniem rozbudowy infrastruktury wojskowej i utrzymania dodatkowych jednostek na Białorusi. Kolejnym ograniczeniem konieczność uwzględnienia reżimu w Mińsku. Pomimo, że Białoruś jest strategicznym sojusznikiem Moskwy to zwiększenie obecności wojskowej na jej terytorium może wywołać opór zarówno wśród społeczeństwa białoruskiego, jak i w kręgach władzy w Mińsku. Aleksander Łukaszenka może postrzegać zbyt silne zaangażowanie Rosji jako zagrożenie dla własnej suwerenności, co utrudniłoby Moskwie realizację planów. Istotnym ograniczeniem jest także ryzyko eskalacji napięć z NATO. Działania Rosji mogą wywołać reakcję Sojuszu w postaci zwiększenia obecności wojskowej na wschodniej flance oraz intensyfikacji ćwiczeń wojskowych. To z kolei wpłynie na pogorszenie bilansu militarnego na korzyść NATO, co ograniczyłoby strategiczne korzyści Moskwy. Rosja musi również zmierzyć się z hierarchią swoich priorytetów. Zaangażowanie zasobów w regionie bałtyckim oznaczałoby bowiem ograniczenie możliwości działania na innych kierunkach, takich jak Azja Centralna czy Bliski Wschód.

Państwa bałtyckie również będą borykać się z ograniczeniami w kontekście przeciwdziałania scenariuszowi wzmocnienia obecności wojskowej Rosji na Białorusi. Jednym z najważniejszych są ograniczone budżety wojskowe. Litwa, Łotwa i Estonia systematycznie zwiększają wydatki na obronność. Ich dwukrotny wzrost nastąpił w latach 2021–2024. Niemniej jednak ich możliwości finansowe wciąż pozostają niewielkie w porównaniu z potencjałem Rosji.

Rysunek 6.1. Wydatki nominalne państw bałtyckich na obronność w latach 2021–2024

Źródło: B. Chmielewski, J. Tarociński, *Na wojennej ścieżce: rozwój i modernizacja sił zbrojnych państw bałtyckich*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-05-10/na-wojennej-sciezce-rozwoj-i-modernizacja-sil-zbrojnych-panstw, [dostęp: 16.11.2024].

Kolejnym problemem jest znacząca mniejszość rosyjskojęzyczna, szczególnie w Estonii i na Łotwie. Stwarza to ryzyko wewnętrznych napięć, które Rosja mogłaby wykorzystać do realizacji swoich celów. Dodatkowym wyzwaniem jest geograficzna bliskość Rosji i Białorusi. Państwa bałtyckie są szczególnie narażone na dynamiczne działania wojskowe, które mogą utrudnić skuteczną reakcję własnych sił zbrojnych, jak i wsparcie Sojuszu Północnoatlantyckiego. Brak zaawansowanych systemów obrony przeciwrakietowej i ograniczona infrastruktura militarna osłabiają zdolności obronne regionu. Wymienione czynniki stanowią istotne ograniczenia w skutecznym przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom.

Państwa bałtyckie, mając świadomość zagrożeń związanych ze wzrostem rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi, mogą temu przeciwdziałać. Najważniejszą reakcją będzie intensyfikacja współpracy z NATO, w tym zabieganie o dalsze rozmieszczanie sił Sojuszu na ich terytorium. Litwa, Łotwa i Estonia mogą również dążyć do zwiększenia liczby wspólnych ćwiczeń wojskowych z partnerami regionalnymi, takimi jak Polska, Finlandia czy Szwecja, co pozwoliłoby na lepszą koordynację działań obronnych w przypadku zagrożenia. Dodatkowym elementem reakcji może być modernizacja infrastruktury obronnej oraz rozwój systemów przeciwrakietowych, które mogłyby zneutralizować potencjalne zagrożenia wynikające z rozmieszczenia przez Rosję zaawansowanych systemów rakietowych, takich jak Kindżał, Iskander, S-400 czy S-500. Państwa bałtyckie mogą również zwiększyć inwestycje w cyberbezpieczeństwo i obronę radioelektroniczne, aby skuteczniej chronić swoje systemy wojskowe przed zakłóceniami i atakami ze strony Rosji. Równocześnie Litwa, Łotwa i Estonia mogą intensyfikować działania dyplomatyczne na forum UE i NATO, starając się

o zwiększenie presji politycznej na Rosję. Powyższe może obejmować inicjatywy zmierzające do nałożenia dodatkowych sankcji gospodarczych w przypadku gdyby Moskwa eskalowała swoje wrogie działania. Państwa bałtyckie będą także zabiegać o wsparcie USA i innych kluczowych sojuszników w zapewnieniu dodatkowych gwarancji bezpieczeństwa. Na poziomie wewnętrznym ważnym elementem reakcji będzie wzmocnienie spójności społecznej. Państwa te mogą realizować programy integracyjne skierowane do mniejszości rosyjskich i rosyjskojęzycznych, aby ograniczyć ryzyko wykorzystania ich przez Rosję do celów destabilizacyjnych. Poprzez działania edukacyjne, wsparcie społeczne oraz rozwój lokalnej infrastruktury Litwa, Łotwa i Estonia będą starały się budować odporność swoich społeczeństw na działania hybrydowe.

Skuteczna realizacja scenariusza zwiększenia rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi miałaby daleko idące konsekwencje zarówno dla bezpieczeństwa państw bałtyckich, jak i dla całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Przede wszystkim, rozmieszczenie przez Rosję dodatkowych jednostek wojskowych oraz zaawansowanych systemów uzbrojenia znacząco zmieni bilans militarny w regionie na niekorzyść NATO. Państwa bałtyckie znajdą się w bezpośrednim zasięgu rosyjskich systemów ofensywnych, co zwiększyłoby ich podatność na ewentualne działania wojskowe i prowokacje. Taka sytuacja może zmniejszyć poczucie bezpieczeństwa społeczeństw bałtyckich. W kontekście NATO, wzmocnienie obecności Rosji na Białorusi mogłoby utrudnić działania logistyczne i operacyjne Sojuszu, szczególnie w rejonie przesmyku suwalskiego. Rosja może zwiększyć swoją zdolność do izolowania państw bałtyckich w przypadku konfliktu. Dodatkowo, taki rozwój wydarzeń zwiększy napięcia w basenie Morza Bałtyckiego, prowadząc do eskalacji wyścigu zbrojeń. Państwa bałtyckie oraz ich sojusznicy, w tym Polska i kraje nordyckie, byłyby zmuszone do znacznego zwiększenia wydatków na obronność, co wpłynęłoby na ich budżety państwowe, ograniczając środki na inne obszary. Realizacja tego scenariusza może prowadzić do wzmocnienia izolacji Rosji na arenie międzynarodowej. Intensyfikacja działań militarnych na Białorusi wywoła reakcję dyplomatyczną w postaci kolejnych sankcji gospodarczych ze strony UE i USA. To z kolei pogłębi problemy gospodarcze Moskwy i zmusi ją do poszerzenia współpracy z Chinami ograniczając jej strategiczną niezależność.

Jednocześnie, realizacja tego scenariusza może umocnić regionalną współpracę wśród państw bałtyckich, Polski oraz krajów nordyckich. W obliczu wspólnego zagrożenia państwa te mogą zacieśnić swoje relacje polityczne, militarne i gospodarcze, co wzmocniłoby ich zdolność do przeciwdziałania rosyjskim wpływom. Taka współpraca może jednak prowadzić do jeszcze większej polaryzacji w relacjach między Rosją a Zachodem, co dodatkowo utrudniłoby dialog i stabilizację w regionie. Chiny, unikając otwartego wsparcia

działań Rosji, mogą skoncentrować swoje wysiłki na relacjach handlowych z UE i USA, co jeszcze bardziej wyizoluje Moskwę na arenie międzynarodowej. Dla Rosji oznaczałoby to brak dostępu do technologii i kapitału potrzebnego do modernizacji jej sił zbrojnych i infrastruktury wojskowej, co ograniczałoby zdolność do skutecznego wdrażania scenariusza. Podobna sytuacja dotyczyłaby pozostałych państw BRICS, które w większości dążyłyby do unikania zaangażowania w działania Moskwy wobec państw bałtyckich. Brazylia, Indie czy Republika Południowej Afryki, kierując się swoimi interesami gospodarczymi odmówiłyby wsparcia politycznego i ekonomicznego, aby nie narażać się na konsekwencje ze strony Zachodu. W perspektywie długofalowej skuteczna realizacja tego scenariusza może prowadzić do trwałego wzrostu napięć w regionie oraz pogorszenia ogólnego bezpieczeństwa na wschodniej flance NATO. Działania Rosji mogą znacząco zmienić strategię NATO zwiększając obecność Sojuszu w regionie Morza Bałtyckiego. Rosja wykorzystałby to jako pretekst do propagandowego podsycania nastrojów antyzachodnich we własnym społeczeństwie. Skuteczna realizacja tego scenariusza może przynieść Rosji krótkoterminowe korzyści w postaci zwiększenia presji na NATO oraz wzmocnienia własnej pozycji negocjacyjnej. Jednak w dłuższym okresie izolacja na arenie międzynarodowej, zaostrzenie sankcji oraz konieczność utrzymywania kosztownej obecności wojskowej na Białorusi może obciążyć jej gospodarkę i zdolności operacyjne. W efekcie Rosja może znaleźć się w sytuacji, w której zyski z realizacji tego scenariusza będą zniwelowane przez koszty i skutki uboczne.

Prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza intensyfikacji przez Rosję działań hybrydowych został oceniony przez ekspertów na poziomie 3,3. W opiniach podkreślano, że hybrydowe metody destabilizacji są szczególnie groźne dla państw bałtyckich ze względu na ich złożoną strukturę etniczną i historyczne uwarunkowania związane z relacjami z Rosją. Scenariusz ten zakłada wykorzystanie szerokiego wachlarza działań łączących aspekty militarne i niemilitarne, co utrudnia skuteczne przeciwdziałanie. Głównymi celami Moskwy będą:

a) destabilizacja systemu politycznego państw bałtyckich;
b) obniżenie morale społeczeństwa i sił zbrojnych;
c) instrumentalizacja napięć etnicznych i wykorzystywanie mniejszości rosyjskojęzycznych do inicjowania konfliktów wewnętrznych;
d) osłabienie zdolności obronnych państw bałtyckich;
e) utrudnienie działań NATO i Unii Europejskiej.

Realizacja tego scenariusza będzie wymagać zastosowania szerokiego wachlarza działań hybrydowych. Obejmą one między innymi wspieranie prorosyjskich grup politycznych i społecznych, oferując im wsparcie finansowe, logistyczne i propagandowe. Prowadzenie

operacji psychologicznych będzie obejmować kampanie dezinformacyjne mające na celu podważenie zaufania społeczeństwa do władz oraz wywołanie wewnętrznych podziałów politycznych i społecznych. Rosja będzie wykorzystać mniejszości rosyjskojęzyczne w Estonii i na Łotwie, aby prowokować konflikty wewnętrzne. Organizowanie demonstracji, strajków czy prowokowanie incydentów etnicznych będzie częścią strategii mającej na celu destabilizację sytuacji wewnętrznej w tych państwach. Ponadto, działania hybrydowe będą realizowane poprzez cyberataki na instytucje rządowe i infrastrukturę krytyczną.

Ograniczenia zarówno po stronie Rosji, jak i państw bałtyckich, w realizacji tego scenariusza w dużej mierze pokrywają się z tymi, które zidentyfikowano w odniesieniu do płaszczyzny gospodarczej w scenariuszu „Hybrydowe metody destabilizacji". Po stronie Rosji głównymi barierami będą ograniczone zasoby finansowe wynikające z sankcji międzynarodowych oraz trudności w utrzymaniu długotrwałych działań destabilizacyjnych bez wywoływania silnej reakcji NATO. Dodatkowo, rosnąca odporność państw bałtyckich na działania hybrydowe, w tym inwestycje w cyberbezpieczeństwo i mechanizmy przeciwdziałania dezinformacji, będą stanowić poważne wyzwanie dla skuteczności rosyjskich działań. Z kolei państwa bałtyckie napotkają na ograniczenia związane z ich złożoną strukturą etniczną, w szczególności obecnością znaczącej mniejszości rosyjskojęzycznej, co może stanowić podatny grunt dla prowokacji i działań destabilizacyjnych.

Realizacja scenariusza hybrydowych metod destabilizacji przez Rosję może prowadzić do znaczących i złożonych konsekwencji dla państw bałtyckich oraz ich otoczenia. Działania Rosji, takie jak prowokowanie napięć etnicznych czy prowadzenie szeroko zakrojonych kampanii dezinformacyjnych, mogą osłabić stabilność wewnętrzną Litwy, Łotwy i Estonii. W szczególności napięcia w relacjach między mniejszością rosyjskojęzyczną a pozostałą częścią społeczeństwa mogą przyczynić się do podważenia zaufania do władz oraz osłabienia spójności społecznej w tych państwach. Takie podziały mogą skutkować trudnościami w funkcjonowaniu instytucji państwowych oraz pogorszeniem zdolności do reagowania na zagrożenia zewnętrzne. Operacje hybrydowe mogą osłabić wizerunek państw bałtyckich jako stabilnych partnerów międzynarodowych. Rosja może wykorzystać dezinformację, aby wzbudzić wątpliwości wśród sojuszników NATO i UE co do skuteczności rządów tych państw. W efekcie osłabiłoby to ich pozycję negocjacyjną w organizacjach międzynarodowych oraz zmniejszyło wsparcie polityczne i wojskowe ze strony partnerów zachodnich. W perspektywie długoterminowej, scenariusz ten mógłby przyczynić się do większej konsolidacji państw bałtyckich oraz zacieśnienia współpracy regionalnej i transatlantyckiej. W obliczu wspólnego zagrożenia Litwa, Łotwa i Estonia mogą jeszcze bardziej zintegrować swoje działania w ramach NATO i UE oraz pogłębić współpracę z państwami nordyckimi oraz z Polską.

Wzrost solidarności regionalnej może stać się istotnym elementem budowania odporności na rosyjskie działania hybrydowe. Skuteczna realizacja tego scenariusza może przynieść Rosji krótkoterminowe korzyści, takie jak chwilowe osłabienie stabilności politycznej i społecznej w państwach bałtyckich. Jednak w dłuższej perspektywie może to prowadzić do dalszej izolacji Moskwy na arenie międzynarodowej.

Obwód kaliningradzki odgrywa ważną rolę w rosyjskiej strategii wojskowej w basenie Morza Bałtyckiego. Jest on kluczowym elementem projekcji siły oraz narzędziem presji na NATO. Jego enklawowe położenie między Polską a Litwą, zapewnia mu strategiczną przewagę, umożliwiając Rosji szybkie reagowanie na zmiany sytuacji geopolitycznej. Jednocześnie lokalizacja ta czyni Kaliningrad szczególnie istotnym w kontekście potencjalnych działań militarnych oraz jako punkt nacisku na państwa bałtyckie i Polskę. Wzmacnianie obecności wojskowej w tym regionie pozwala Moskwie nie tylko zwiększać zdolności obronne, ale także skutecznie realizować cele ofensywne wobec całej wschodniej flanki NATO. W ramach strategii antydostępowej (Anti-Access/Area Denial – A2/AD), Rosja wykorzystuje obwód kaliningradzki do rozmieszczania systemów rakietowych i środków walki radioelektronicznej, mających na celu utrudnienie działań operacyjnych NATO w regionie. Scenariusz wzmocnienia obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim w ocenie ekspertów uzyskał średnią ocenę 3,2, co świadczy o jego wysokim prawdopodobieństwie. Cele Rosji w tym scenariuszu obejmują:

a) wzmocnienie zdolności operacyjnych w regionie Morza Bałtyckiego;
b) zwiększenie presji polityczno-militarnej na NATO i Unię Europejską;
c) wzmocnienie zdolności do odstraszania nuklearnego;
d) destabilizacja regionalnego bezpieczeństwa.

Sankcje gospodarcze nałożone na Moskwę oraz trudności finansowe, związane między innymi z wojną na Ukrainie, znacząco ograniczają jej zdolności do realizacji kosztownych projektów wojskowych. Rozbudowa infrastruktury w Kaliningradzie czy rozmieszczenie tam zaawansowanych systemów uzbrojenia wymaga znacznych nakładów finansowych, które w obecnych warunkach mogą być trudne do zaakceptowania. Dodatkowym wyzwaniem jest międzynarodowa izolacja polityczna Rosji. Każda eskalacja działań militarnych w basenie Morza Bałtyckiego napotka na ostrą krytykę i reakcję NATO, co pogłębi napięcia i utrudni Moskwie budowanie korzystnych relacji na arenie międzynarodowej. Warto również zauważyć, że Rosja nie może w pełni liczyć na wsparcie swoich kluczowych partnerów, takich jak Chiny, które – choć korzystają na osłabieniu Zachodu – unikają działań mogących destabilizować globalny handel. Kolejną barierę stanowią służby wywiadowcze NATO, które posiadają zaawansowane zdolności monitorowania rosyjskich działań w obwodzie

kaliningradzkim, co utrudni Moskwie prowadzenie operacji bez ich wykrycia. Jednocześnie ograniczenia logistyczne wynikające z położenia Kaliningradu sprawią, że rosyjskie siły zbrojne będą narażone na izolowanie w przypadku konfliktu zbrojnego.

Państwa bałtyckie, mimo wsparcia NATO i Unii Europejskiej, również będą ograniczane w przeciwdziałaniu i równoważeniu obecności wojskowej Rosji w obwodzie kaliningradzkim. Jednym z kluczowych problemów są ograniczone zasoby wojskowe, co sprawia, że ich bezpieczeństwo w dużej mierze zależy od wsparcia sojuszniczego w ramach NATO. Geograficzne położenie państw bałtyckich działa na ich niekorzyść. Bliskość Rosji i obwodu kaliningradzkiego naraża je na szybkie i trudne do przewidzenia działania militarne, a brak głębi strategicznej utrudnia prowadzenie długotrwałej obrony.

W perspektywie 2032 r. realizacja scenariusza wzmocnienia rosyjskiej obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim może prowadzić do daleko idących konsekwencji, znacznie wykraczających poza typowe napięcia polityczne i militarne. Wzmocnienie potencjału militarnego w obwodzie kaliningradzkim, obejmujące rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych, zaawansowanych systemów rakietowych krótkiego i średniego zasięgu, a także potencjalną relokację broni jądrowej mogą znacząco zmienić równowagę sił w regionie. Stała obecność zaawansowanych systemów antydostępowych (A2/AD) ograniczy zdolności NATO do efektywnej obrony terytorium traktatowego, zwłaszcza w przypadku ewentualnego konfliktu w regionie Bałtyku. Działania te mogą prowadzić do wzrostu nasycenia sprzętem wojskowym basenu Morza Bałtyckiego, zmuszając Sojusz do zwiększenia obecności wojskowej i intensyfikacji działań obronnych. Taki rozwój sytuacji może skutkować powstaniem trwałym „wyścigiem zbrojeń" w regionie, zwiększając ryzyko przypadkowych incydentów i potencjalnych konfliktów. Długoterminowa militaryzacja może pogłębić społeczne poczucie zagrożenia wśród obywateli państw bałtyckich, wywołując większe napięcia etniczne i polityczne. Zwiększone napięcia w regionie będą prowadzić do intensyfikacji rosyjskich działań dezinformacyjnych mających na celu destabilizację wewnętrzną tych państw. Z perspektywy Rosji, militaryzacja tej eksklawy może przynieść krótkoterminowe korzyści w postaci zwiększenia zdolności odstraszania w stosunku do NATO oraz wzmocni pozycję Moskwy jako kluczowego gracza w regionie. Jednak długofalowo taka strategia niesie ze sobą znaczące ryzyka, zwłaszcza w kontekście dotrzymania kroku Zachodowi w nowym wyścigu zbrojeń. Wzmożona współpraca państw bałtyckich z NATO oraz intensyfikacja działań obronnych mogą ograniczyć skuteczność rosyjskich działań, zwiększając koszty i ryzyka związane z ich realizacją. W długoterminowej perspektywie scenariusz ten może stać się symbolem trwałego impasu, w którym obie strony poniosą znaczące straty polityczne, gospodarcze i społeczne. Pogłębienie izolacji międzynarodowej

i nałożenie kolejnych sankcji może osłabić rosyjską gospodarkę, utrudniając Moskwie finansowanie kosztownego wyścigu zbrojeń.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza wzmożonych prowokacji na granicach na średnią wartość 2,9. Wskazuje to na umiarkowanie wysoką możliwość realizacji tego zamiaru wobec państw bałtyckich. Wdrożenie tego scenariusza umożliwi Rosji osiągnięcie kilku istotnych celów, ściśle powiązanych z jej polityką bezpieczeństwa oraz dążeniem do odbudowy i rozszerzenia swoich wpływów w regionie. Należy do nich zaliczyć:

a) wywołanie atmosfery zagrożenia bezpieczeństwa w państwach bałtyckich;
b) testowanie zdolności obronnych i procedur NATO;
c) destabilizacja bezpieczeństwa regionalnego;
d) demonstracja potencjału militarnego.

Poprzez regularne incydenty graniczne, takie jak naruszanie przestrzeni powietrznej czy demonstracyjne manewry wojskowe, Moskwa będzie wzbudzać poczucie zagrożenia w regionie, co może prowadzić do wewnętrznej destabilizacji i osłabienia jedności politycznej w tych państwach. Działania te umożliwią Rosji analizowanie reakcji Sojuszu, co pozwoli Moskwie na lepsze przygotowanie przyszłych strategii wojskowych. Rosja będzie wywierć presję na państwa bałtyckie oraz ich sojuszników. Prowokacje będą wymuszać ustępstwa w kwestiach dotyczących bezpieczeństwa regionalnego, takich jak ograniczenie obecności militarnej NATO w regionie czy zmniejszenie zaangażowania w inicjatywy antyrosyjskie na forum międzynarodowym. Ponadto, Moskwa będzie kreować wizerunek państwa dominującego w regionie poprzez demonstrację swojej zdolności do szybkiego działania militarnego. Cele te są spójne z rosyjską strategią, której priorytetem jest osłabianie jedności Zachodu, wzmacnianie własnej strefy wpływów oraz przeciwdziałanie inicjatywom, które mogą zagrozić jej interesom w europejskiej części obszaru poradzieckiego.

Jednym z głównych ograniczeń tego scenariusza jest ryzyko nadmiernej eskalacji. Prowokacje graniczne mogą wywołać zdecydowaną reakcję NATO, w tym zwiększenie obecności wojskowej w basenie Morza Bałtyckiego oraz intensyfikację przygotowań obronnych i ćwiczeń sojuszniczych. Takie kroki mogą nie tylko podważyć skuteczność działań Moskwy, ale również wzmocnić jedność struktur północnoatlantyckich wobec zagrożenia rosyjskiego. Moskwa zmaga się z ograniczeniami gospodarczymi wynikającymi z sankcji międzynarodowych, które osłabiły jej zdolność do finansowania długotrwałych operacji wojskowych i działań prowokacyjnych. Rosja musi brać pod uwagę możliwą reakcję środowiska międzynarodowego, w tym państw neutralnych czy niezdecydowanych. Agresywne działania Kremla mogą prowadzić do utraty poparcia nawet ze strony tych państw,

które starają się unikać jednoznacznego opowiadania się po którejś ze stron. Taki rozwój sytuacji może dodatkowo pogłębić izolację Rosji na arenie międzynarodowej. Pomimo, że prowokacje graniczne są stosunkowo tanim i łatwym do zrealizowania narzędziem wywierania presji, ich realizacja wiąże się z poważnymi ograniczeniami, które mogą osłabić skuteczność tego scenariusza i przynieść Rosji negatywne konsekwencje w wymiarze politycznym i gospodarczym.

Ograniczenia, z którymi borykają się państwa bałtyckie w kontekście przeciwdziałania rosyjskim prowokacjom granicznym, są w dużej mierze zbieżne z tymi, które występują w poprzednich scenariuszach. Podobnie jak wcześniej, kluczowymi wyzwaniami pozostają ograniczone zasoby militarne, niewystarczająca infrastruktura obronna oraz zależność od wsparcia NATO. Dodatkowo, wewnętrzne napięcia społeczne, zwłaszcza związane z mniejszością rosyjskojęzyczną oraz skomplikowana sytuacja geopolityczna regionu wpływają na zdolność państw bałtyckich do samodzielnego przeciwdziałania zagrożeniom ze strony Rosji. W rezultacie, zdolność do skutecznego reagowania na rosyjskie prowokacje wymaga dalszego wzmocnienia współpracy międzynarodowej oraz kontynuacji modernizacji systemów obronnych.

Realizacja scenariusza rosyjskich prowokacji na granicach ma wielowymiarowe konsekwencje, obejmujące nie tylko aspekt militarny, ale także polityczny, społeczny i gospodarczy. Prowokacje takie jak naruszenia przestrzeni powietrznej, demonstracyjne manewry wojskowe czy zwiększona aktywność na granicach mogą prowadzić do wzrostu wydatków obronnych. Państwa bałtyckie, obawiając się intensyfikacji działań rosyjskich, będą zmuszone do dalszych inwestycji w infrastrukturę wojskową oraz zwiększenia budżetów obronnych. Taki krok, pomimo, że korzystny z perspektywy zdolności wojskowych, będzie jednocześnie generował długoterminowe obciążenia finansowe, ograniczając środki budżetowe na inne obszary funkcjonowania państwa. To w połączeniu z intensyfikacją rosyjskich działań w zakresie dezinformacji może prowadzić do osłabienia spójności społeczeństw oraz wzrostu napięć. Mogą one być wykorzystywane przez Moskwę do pogłębiania destabilizacji wewnętrznej w tych państwach. Z perspektywy gospodarczej prowokacje graniczne i związane z nimi ryzyko eskalacji konfliktu negatywnie wpłyną na atrakcyjność inwestycyjną państw bałtyckich. Obawy inwestorów przed potencjalnym konfliktem mogą ograniczyć napływ kapitału zagranicznego, co osłabi lokalne gospodarki i ich zdolność do finansowania niezbędnych modernizacji w obszarze infrastruktury cywilnej i wojskowej.

Z perspektywy militarnej realizacja rosyjskich działań prowokacyjnych niesie ze sobą ryzyko niezamierzonych konsekwencji, które mogą wykraczać poza założone cele. Incydenty w pobliżu granic państw bałtyckich mogą prowadzić do błędnych interpretacji intencji przez

strony zaangażowane w konflikt. W atmosferze wysokiego napięcia łatwo o reakcje, które eskalują sytuację do poziomu niekontrolowanego. Przykładowo, niezamierzony incydent graniczny, taki jak przypadkowy ostrzał może zostać odebrany jako zamierzona agresja i spowodować natychmiastową odpowiedź militarną. Ryzyko takiej eskalacji jest szczególnie wysokie w sytuacjach, w których mechanizmy komunikacji kryzysowej między Rosją a państwami NATO są niewystarczające lub źle funkcjonują. Brak efektywnych kanałów komunikacji może prowadzić do niekontrolowanego rozwoju sytuacji. W skrajnym przypadku działania Rosji, które mają na celu jedynie demonstrację siły, mogą przerodzić się w pełnoskalowy konflikt zbrojny, angażując nie tylko państwa bałtyckie, ale również sojuszników z NATO.

Scenariusz zaproponowany przez jednego z ekspertów, zakłada wykorzystanie przez Rosję potencjału militarnego i politycznego Białorusi jako narzędzia w rozgrywkach geopolitycznych, w szczególności wobec państw bałtyckich. Istotnym czynnikiem warunkującym realizację tego scenariusza jest sukces Rosji w wojnie na Ukrainie, który może wzmocnić pozycję Moskwy i zachęcić ją do dalszych agresywnych działań w regionie. Szczególną cechą tego scenariusza jest jego wielowymiarowość – od działań hybrydowych, takich jak rozmieszczenie wojsk i nowoczesnych systemów uzbrojenia na terytorium Białorusi, po potencjalne wykorzystanie jej do prowokacji lub nawet otwartych działań zbrojnych. Scenariusz ten ukazuje, jak ważną rolę Białoruś może odgrywać jako strategiczny partner Rosji, jednocześnie będąc krajem o ograniczonej suwerenności i zasobach. Eksperci ocenili ryzyko bezpośredniego konfliktu zbrojnego między Rosją a państwami bałtyckimi jako istniejące, choć niskie, głównie ze względu na ich członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Eksperci podkreślili, że kluczowym czynnikiem wpływającym na ryzyko konfliktu jest wynik wojny w Ukrainie. Sukces Rosji może zwiększyć jej pewność siebie i zachęcić do bardziej agresywnych działań, takich jak próba utworzenia lądowego korytarza do obwodu kaliningradzkiego. Z kolei porażka Rosji może osłabić jej zdolności ofensywne i ograniczyć ryzyko konfliktu w regionie bałtyckim. Rosja może także testować mechanizmy NATO, takie jak artykuł 5., prowadząc działania mające na celu sprawdzenie zdolności reakcji Sojuszu. Podsumowując, ryzyko bezpośredniego konfliktu zbrojnego w regionie bałtyckim jest nierozerwalnie związane z szerszym kontekstem międzynarodowym, w tym sytuacją w Ukrainie oraz jednością i zaangażowaniem NATO. Operacje hybrydowe, prowokacje graniczne oraz manipulacje mniejszościami etnicznymi mogą prowadzić do eskalacji napięć, jednak ich przeistoczenie się w otwarty konflikt zbrojny pozostaje uzależnione od zdolności obronnych państw bałtyckich i reakcji ich sojuszników.

Przedstawiona poniżej macierz jest próbą syntetycznego ujęcia scenariuszy rosyjskich działań wobec państw bałtyckich na płaszczyźnie militarnej, uwzględniając opinie ekspertów zawartych w pogłębionych wywiadach indywidualnych. Każdy scenariusz został przeanalizowany pod kątem celów Rosji, narzędzi ich realizacji, ograniczeń zarówno po stronie Moskwy, jak i państw bałtyckich, a także możliwych reakcji i potencjalnych konsekwencji dla regionu. Macierz pozwala na usystematyzowanie kluczowych wniosków, ułatwiając analizę ryzyka i wyzwań związanych z bezpieczeństwem w regionie w perspektywie do 2032 r.

Tabela 6.6. Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie militarnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wzmocnienie obecności wojskowej na Białorusi.	3,5	Zwiększenie zdolności projekcji siły w basenie Morza Bałtyckiego.	Rozmieszczenie dodatkowych wojsk i systemów rakietowych.	Rosnące koszty prowadzenia operacji wojskowych.	Zależność od NATO w zakresie obronności.	Wzmocnienie współpracy z NATO.	Pogłębienie napięć w regionie.
		Zwiększenie udziału potencjału militarnego na korzyść Rosji.	Wspólne ćwiczenia.	Potencjalne sankcje.	Ograniczone zdolności wojskowe.	Modernizacja własnych sił zbrojnych.	Wzrost wydatków obronnych państw bałtyckich.
		Zwiększenie zagrożenia dla infrastruktury krytycznej i szlaków komunikacyjnych NATO.	Rozwój infrastruktury wojskowej.	Ryzyko izolacji politycznej.	Zagrożenie dla infrastruktury krytycznej.	Rozwój systemów przeciwrakietowych.	Możliwość eskalacji konfliktu.
		Zwiększenie presji politycznej i militarnej na państwa bałtyckie.	Relokacja broni atomowej.	Ograniczone wsparcie państw trzecich.	Brak strategicznej głębi obronnej.	Intensyfikacja ćwiczeń wojskowych	Konsolidacja NATO.
Intensyfikacja działań hybrydowych.	3,3	Destabilizacja systemu politycznego państw bałtyckich.	Prowokacje medialne.	Ograniczenia finansowe i technologiczne.	Ograniczona spójność społeczna.	Rozbudowa systemów cyberbezpieczeństwa.	Wzrost polaryzacji społecznej.
		Obniżenie morale społeczeństwa i sił zbrojnych.	Operacje dezinformacyjne.	Ryzyko kontrakcji NATO.	Wysokie koszty przeciwdziałania dezinformacji.	Polityka integracyjna wobec mniejszości.	Pogorszenie relacji etnicznych.
		Instrumentalizacja napięć etnicznych.	Wsparcie prorosyjskich grup politycznych.	Rosnąca odporność na dezinformację państw bałtyckich.	Niedostatki w infrastrukturze cyberbezpieczeństwa.	Zacieśnienie współpracy z NATO w dziedzinie cyberbezpieczeństwa.	Intensyfikacja działań NATO w regionie.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Osłabienie zdolności obronnych państw bałtyckich.	Wykorzystanie mniejszości narodowych.	Brak powszechnego poparcia społecznego.	Napięcia etniczne.	Walka z dezinformacją.	Eskalacja działań hybrydowych.
		Utrudnienie działań NATO i Unii Europejskiej.	Ataki cybernetyczne na infrastrukturę.	Koszty polityczne.		Edukacja społeczeństwa.	
Wzmocnienie obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim.	3,2	Wzmocnienie zdolności operacyjnych w basenie Morza Bałtyckiego.	Rozbudowa infrastruktury wojskowej.	Koszty logistyczne relokacji sprzętu.	Ograniczone zasoby wojskowe.	Dalsze zacieśnienie współpracy z NATO.	Osłabienie stabilności regionalnej.
		Stworzenie strefy antydostępowej.	Rozmieszczenie systemów antydostępowych.	Presja międzynarodowa.	Brak strategicznej głębi.	Rozbudowa infrastruktury obronnej.	Ograniczenie swobody manewru NATO.
		Zwiększenie presji polityczno-militarnej na NATO i Unię Europejską.	Zwiększenie liczby ćwiczeń wojskowych.	Potencjalna izolacja polityczna.	Zależność od wsparcia sojuszników.	Intensyfikacja działań wywiadowczych.	Incydenty poniżej progu wojny.
		Wzmocnienie zdolności do odstraszania nuklearnego.	Relokacja broni atomowej.	Reakcja militarna NATO.	Podatność na prowokacje militarne.	Zwiększenie obecności wojsk NATO.	Wzrost wydatków na obronność.
		Destabilizacja bezpieczeństwa regionalnego.				Zacieśnienie współpracy regionalnej.	Eskalacja napięć geopolitycznych.
Prowokacje na granicach.	2,9	Wytworzenie atmosfery zagrożenia w państwach bałtyckich.	Naruszenia przestrzeni powietrznej.	Ryzyko niezamierzonego błędu.	Brak pełnej zdolności do monitorowania granic.	Rozwój technologii monitorowania granic.	Zwiększenie napięć regionalnych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Testowanie zdolności obronnych i procedur NATO.	Przemieszczanie wojsk w pobliżu granic.	Reakcja militarna NATO. Skuteczność systemów obronnych państw bałtyckich.	Koszty reakcji na prowokacje.	Zwiększenie liczby wspólnych ćwiczeń wojskowych.	Możliwość eskalacji incydentów do konfliktu zbrojnego.
		Demonstracja potencjału militarnego.	Prowokacyjne manewry wojskowe.	Koszty polityczne na arenie międzynarodowej.	Położenie geograficzne.	Intensyfikacja inwestycji w obronność.	Wzmocnienie obecności NATO w regionie.
		Podważenie zaufania do NATO.	Symulacje działań ofensywnych.	Ograniczone zasoby militarne i logistyczne.	Wysoka zależność od NATO.	Działania dyplomatyczne.	Mobilizacja społeczna wokół obronności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.1.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna

W latach 2014–2022 Federacja Rosyjska na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec państw bałtyckich wykorzystywała zróżnicowany zestaw narzędzi propagandowych, dezinformacyjnych oraz mechanizmów oddziaływania kulturowego. Kluczowym elementem tych działań było wzmacnianie tożsamości rosyjskojęzycznej diaspory oraz promocja narracji o „rosyjskim świecie". Moskwa w analizowanym okresie starała się wzmacniać poczucie rosyjsko-prawosławnej przynależności kulturowej wśród diaspory, między innymi poprzez promowanie języka rosyjskiego, wspieranie edukacji w języku rosyjskim oraz narracje historyczne eksponujące rolę Rosji jako spadkobierczyni wielkiego imperium. Ważnym elementem tej polityki była eksploatacja tematyki Wielkiej Wojny Ojczyźnianej jako symbolu jedności narodowej i wspólnego dziedzictwa. Poprzez manipulowanie faktami historycznymi i budowanie przekazu gloryfikującego Związek Radziecki, Rosja starała się marginalizować historię narodową państw bałtyckich, szczególnie w kontekście ich walki o niepodległość. Takie narracje historyczne miały na celu wzmocnienie więzi historycznych między Rosją a społecznościami rosyjskojęzycznymi. Eksponowano kwestie rzekomej dyskryminacji mniejszości rosyjskojęzycznych próbując wzbudzać napięcia społeczne i osłabiać spójność państwową. Ważne miejsce w tej narracji zajmuje Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego (RCP), która była i jest wykorzystywana do budowania wpływów kulturowych oraz kształtowania postaw prorosyjskich. Rosja do 2032 r. zamierza realizować swoje priorytety w płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej, koncentrując się na promowaniu koncepcji „ruskiego świata" jako narzędzia soft power mającego integrować społeczności rosyjskojęzyczne wokół wspólnego dziedzictwa kulturowego, historycznego i językowego. Wzmacnianie tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej oraz wspieranie języka i edukacji rosyjskiej, między innymi poprzez instytucje kulturalne i edukacyjne, będą ważnymi elementami strategii Kremla. Istotną rolę odegra RCP wykorzystywana jako narzędzie wpływu kulturowego i ideologicznego. Wszystkie te działania wpisują się w szerszą strategię rosyjskich działań hybrydowych, która łączy narzędzia kulturowe i informacyjne z celami politycznymi. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna stała się dla Moskwy istotnym narzędziem wywierania presji na Litwę, Łotwę i Estonię, wspierając jednocześnie jej wysiłki na innych płaszczyznach, takich jak polityczna czy gospodarcza.

Przedstawione poniżej wyniki wywiadu eksperckiego w zakresie scenariuszy rosyjskich działań na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w państwach bałtyckich stanowią podstawę analityczną do identyfikacji potencjalnych zamiarów Rosji oraz ich możliwego wpływu na stabilność polityczną i społeczną w krajach bałtyckich.

Tabela 6.7. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	Wzmocnienie przekazu mediów: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności rosyjskich mediów w państwach bałtyckich, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Cel takich działań to nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	3,1
2.	Promocja „ruskiego świata": Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w państwach bałtyckich, szczególnie wśród mniejszości rosyjskojęzycznych. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	3
3.	Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystana do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej w państwach bałtyckich. Może to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	2,2
4.	Rozwój edukacji i nauki: Rosja może rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich w państwach bałtyckich, oferując stypendia, wymiany kulturowe i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze, FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	2,1
5.	Wspieranie organizacji pozarządowych i ruchów społecznych: Rosja może finansować i wspierać NGO oraz ruchy społeczne w państwach bałtyckich, które promują rosyjską kulturę, język i narrację historyczną. Działania te mogą przyczynić się do budowania wpływów i wpływania na opinię publiczną na korzyść Rosji.	Wskazanie eksperta.
6.	Promocja rosyjskiej kultury popularnej: Poprzez organizowanie festiwali, koncertów, wystaw oraz dystrybucję rosyjskich filmów i muzyki, Rosja może zwiększać atrakcyjność swojej kultury wśród społeczeństw państw bałtyckich, zwłaszcza młodego pokolenia, co może prowadzić do większej sympatii wobec Rosji.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Najwyższą średnią ocenę (3,1) uzyskał scenariusz zakładający intensyfikację działań rosyjskich mediów w państwach bałtyckich. Eksperci zwrócili uwagę na wysoką realność i potencjalny wpływ tego scenariusza na społeczeństwa w kontekście rosyjskich działań informacyjnych i propagandowych. Scenariusz ten opiera się na zwiększeniu obecności mediów kontrolowanych lub wspieranych przez Rosję na terytorium Litwy, Łotwy i Estonii. Do celów Moskwy w ramach przedmiotowego scenariusza należy:

a) zwiększenie obecności rosyjskiej narracji w przestrzeni informacyjnej państw bałtyckich;
b) kreowanie prorosyjskich postaw i opinii;
c) podważanie zaufania do instytucji państwowych i mediów lokalnych;
d) promowanie rosyjskiego punktu widzenia na wydarzenia międzynarodowe i regionalne;
e) budowanie podziałów społecznych.

Realizacja tego scenariusza jest utrudniona przez działalność państw bałtyckich, które konsekwentnie ograniczają dostęp do rosyjskich mediów. Dodatkowym wyzwaniem dla Rosji będzie jest jej wiarygodności na arenie międzynarodowej, co osłabi skuteczność przekazu medialnego. Tradycyjne rosyjskie media, które nie dostosują się do nowoczesnych platform i formatów stracą na atrakcyjności, szczególnie wśród młodszych odbiorców. Ponadto, rosnąca świadomość społeczna dotycząca dezinformacji będzie stanowić dodatkową barierę dla działań Rosji. W przedmiotowym scenariuszu Moskowa może zmagać się z rosnącym wpływem zachodnich platform cyfrowych i mediów społecznościowych w przestrzeni informacyjnej państw bałtyckich. Pomimo prób wykorzystania tych platform do szerzenia prorosyjskich treści, algorytmy i działania moderacyjne skutecznie ograniczą zasięg dezinformacji i manipulacji.

Państwa bałtyckie napotkają istotne ograniczenia w przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom w obszarze kulturowo-informacyjnym. Znaczna liczba rosyjskojęzycznych mieszkańców pozostanie podatna na rosyjskie narracje, co utrudni integrację społeczną. Ograniczone zasoby finansowe i infrastrukturalne mediów lokalnych spowodują, że będzie im trudno skutecznie konkurować z rosyjskimi kanałami propagandowymi. Rosja sprawnie wykorzysta globalne platformy cyfrowe, które trudno kontrolować na poziomie lokalnym. Pozwoli to na szerzenie dezinformacji wśród obywateli państw bałtyckich. Ponadto, mimo podejmowanych wysiłków, programy edukacji medialnej mają ograniczony zasięg, w szczególności na obszarach wiejskich. Warto podkreślić, że działania państw bałtyckich pozostaną dużej mierze zależne od wsparcia sojuszników z NATO i UE. Pomimo, że oferują one pomoc finansową i technologiczną to proces wdrażania odpowiednich mechanizmów wsparcia jest czasochłonny. W efekcie, pomimo postępów w ograniczaniu rosyjskich wpływów, działania kulturowo-informacyjne Rosji pozostają realnym wyzwaniem dla stabilności i bezpieczeństwa państw bałtyckich.

Państwa bałtyckie będą podejmowały wieloaspektowe działania mające na celu przeciwdziałanie realizacji przedmiotowego scenariusza. Jednym z podstawowych kroków będzie wzmocnienie regulacji prawnych dotyczących działalności mediów, w tym ograniczenie dostępności do kanałów propagandowych oraz blokowanie stron internetowych i platform cyfrowych szerzących dezinformację. Kolejną reakcją będzie rozwijanie niezależnych mediów, które będą oferować treści w języku rosyjskim skierowane głównie do mniejszości rosyjskich i rosyjskojęzycznych. Poprzez promowanie pluralizmu informacyjnego, państwa bałtyckie mogą ograniczyć atrakcyjność prorosyjskich narracji i jednocześnie wzmocnić więź mniejszości z resztą społeczeństwa. Państwa bałtyckie będą zintensyfikować działania w zakresie edukacji medialnej i cyfrowej swoich obywateli. Podnoszenie świadomości

społeczeństwa w tym obszarze będzie jednym z najważniejszych posunięć w budowaniu jego odporności na działania Rosji. Programy te powinny zostać wpisane w system edukacji. Ich celem powinno być skupienie na tematyce dotyczącej krytycznego myślenia i weryfikacji informacji. Na poziomie międzynarodowym, Litwa, Łotwa i Estonia mogą pogłębiać współpracę z NATO i Unią Europejską w dziedzinie cyberbezpieczeństwa oraz walki z dezinformacją. Wspólne inicjatywy, takie jak Centrum Doskonalenia Obrony Cybernetycznej NATO w Tallinie[914] mogą odegrać kluczową rolę w opracowywaniu strategii reagowania na rosyjskie działania hybrydowe. Państwa bałtyckie mogą aktywnie promować własną narrację na arenie międzynarodowej, przedstawiając Rosję jako agresora, który narusza suwerenność sąsiadów. Skuteczna polityka komunikacyjna może przyczynić się do zwiększenia wsparcia dla regionu ze strony sojuszników oraz wywarcia większej presji politycznej i ekonomicznej na Rosję.

Realizacja scenariusza intensyfikacji rosyjskiego przekazu medialnego w państwach bałtyckich może prowadzić do licznych konsekwencji w wymiarze politycznym i społecznym. Pierwszą z nich będzie pogłębienie napięć społecznych w krajach bałtyckich w kontekście mniejszości rosyjskojęzycznych. Długofalowe oddziaływanie rosyjskiego przekazu będzie osłabiać zaufanie do instytucji państwowych i mediów krajowych, co podważy spójność społeczną oraz utrudni skuteczne przeciwdziałanie dezinformacji. W skrajnym przypadku może to prowadzić do osłabienia stabilności politycznej, szczególnie w okresach przedwyborczych, gdy propaganda będzie wykorzystywana do wpływania na wyniki głosowań i wspierania prorosyjskich narracji. Kolejną konsekwencją realizacji tego scenariusza może być wywołanie reakcji międzynarodowej, w tym zwiększenie presji ze strony Unii Europejskiej i NATO na Rosję. Państwa te mogą intensyfikować działania zmierzające do izolacji Rosji na arenie międzynarodowej, w tym wprowadzenie dodatkowych sankcji gospodarczych i ograniczeń w obszarze współpracy technologicznej oraz medialnej. W wymiarze gospodarczym, rosyjskie działania mogą wpłynąć na postrzeganie regionu przez inwestorów zewnętrznych. Wzrost napięć informacyjnych może zwiększyć ryzyko w oczach międzynarodowych firm, co negatywnie odbije się na napływie kapitału oraz na rozwoju gospodarczym. Z drugiej strony, długotrwała realizacja scenariusza może przyczynić się do wzrostu odporności społeczeństw państw bałtyckich na działania dezinformacyjne poprzez mobilizację obywatelską i wzmocnienie inicjatyw w zakresie edukacji medialnej oraz budowy niezależnych mediów. Państwa bałtyckie zdynamizują proces wdrażania zaawansowanych technologii monitorujących przestrzeń informacyjną oraz zwiększą inwestycje

[914] Zob. *The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*, https://ccdcoe.org, [dostęp: 17.11.2024].

w cyberbezpieczeństwo. Działania te w dłuższej perspektywie mogłoby osłabić skuteczność rosyjskiej propagandy.

Drugim, najwyżej ocenionym scenariuszem działań Rosji w państwach bałtyckich, ze średnią oceną 3, jest scenariusz związany z promocją koncepcji „ruskiego świata". Głównym założeniem scenariusza jest wykorzystanie tej koncepcji do budowania lojalności wobec Rosji, wzmacniania tożsamości kulturowej wśród rosyjskiej diaspory oraz kształtowania percepcji społecznej zgodnie z interesami Moskwy. W ramach przedmiotowego scenariusza Rosja będzie dążyć do osiągnięcia takich celów, jak:

a) wzmacnianie więzi kulturowych i historycznych z mniejszościami rosyjskojęzycznymi;
b) pogłębianie odrębności kulturowej społeczności rosyjskojęzycznych;
c) kreowanie prorosyjskich postaw politycznych;
d) podważanie spójności społecznej państw bałtyckich;
e) utrwalanie wizerunku Rosji jako strażnika dziedzictwa kulturowego.

Realizacja tego scenariusza opiera się na szeregu działań ukierunkowanych na rozszerzanie wpływów w sferze kulturowo-informacyjnej. Kluczową rolę odgrywa wspieranie organizacji kulturalnych promujących język rosyjski, historię oraz dziedzictwo rosyjskie. Rosja będzie finansować wydarzenia kulturalne, festiwale oraz instytucje edukacyjne mające na celu promocję jej historii i języka. Dodatkowo, działania te będą obejmować produkcję treści skierowanych do rosyjskojęzycznej społeczności w państwach bałtyckich. Narzędziem służącym realizacji tych celów będzie również Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego, której potencjał kulturowy i moralny będzie wykorzystany do wzmacniania rosyjskiej narracji w regionie. Realizacja przedmiotowego scenariusza będzie wiązać się z barierami. Pomijając ograniczenia wskazane przy realizacji pierwszego scenariusza, Rosja będzie zmagać się z narastającą izolacją na arenie międzynarodowej, co wpłynie na jej zdolność do skutecznego prowadzenia działań informacyjno-kulturowych. Demograficzne i społeczne zmiany w państwach bałtyckich będą ograniczać skuteczność realizacji tej koncepcji. Młodsze pokolenia w krajach bałtyckich coraz częściej identyfikują się z wartościami europejskimi i transatlantyckimi, a ich zainteresowanie kulturą i językiem rosyjskim systematycznie maleje. Wzmocni to w kolejnych latach proces integracji mniejszości rosyjskojęzycznych z lokalnymi społeczeństwami i w konsekwencji zmniejszy wpływ rosyjskiej polityki tożsamościowej. Ponadto, brak szerokiego międzynarodowego wsparcia dla działań promujących „ruski świat" dodatkowo osłabi zdolności Moskwy do realizacji tego scenariusza.

Ograniczenia państw bałtyckich w przeciwdziałaniu realizacji scenariusza promocji „ruskiego świata" będą w dużej mierze tożsame z ograniczeniami opisanymi w scenariuszu dotyczącym wzmocnienia przekazu mediów. Wynikają one głównie ze złożonej struktury

demograficznej, ograniczonych zasobów instytucjonalnych i finansowych, podatności części społeczeństw na dezinformację, a także wyzwań związanych z regulacją i kontrolą treści w globalnych mediach cyfrowych. Problemy te, szczególnie w kontekście mniejszości rosyjskojęzycznych, będą utrudniać skuteczne przeciwdziałanie rosyjskim wpływom kulturowo-informacyjnym i będą wspólnym elementem wyzwań dla państw bałtyckich w obu scenariuszach.

Państwa bałtyckie będą podejmować szereg działań, aby przeciwdziałać promocji koncepcji „ruskiego świata" i minimalizować jej wpływ na społeczeństwa w regionie. Jednym z istotnych obszarów reakcji będzie intensyfikacja programów integracyjnych mających na celu włączenie mniejszości rosyjskich i rosyjskojęzycznych w społeczeństwa oparte na europejskich wartościach. Działania te obejmą wsparcie edukacyjne oraz tworzenie przestrzeni dla dialogu międzykulturowego. Kolejnym krokiem będzie rozwój niezależnych mediów lokalnych, które zaoferują alternatywne narracje i będą przeciwdziałać propagandzie rosyjskich mediów. W tym celu państwa bałtyckie mogą udzielać wsparcia finansowego i organizacyjnego niezależnym redakcjom w celu demaskowania kampanii dezinformacyjnych. Na poziomie legislacyjnym, państwa bałtyckie mogą zaostrzyć przepisy dotyczące działalności organizacji i instytucji promujących „ruski świat", w tym ograniczyć ich finansowanie z zagranicy. Takie kroki, przy jednoczesnym przestrzeganiu zasad demokratycznych, mogą ograniczyć wpływ prorosyjskich inicjatyw na życie społeczne i polityczne. Państwa bałtyckie powinny również skupić się na wspomnianej wcześniej edukacji medialnej. Reakcje państw bałtyckich będą obejmować inwestycje w badania naukowe i analizy dotyczące rosyjskich wpływów kulturowo-informacyjnych, co pozwoli na lepsze zrozumienie dynamiki działań Rosji oraz opracowanie skuteczniejszych strategii przeciwdziałania. Wszystkie te działania razem mają na celu ograniczenie skuteczności rosyjskiej polityki informacyjnej oraz wzmocnienie spójności społecznej w regionie.

Skuteczna realizacja rosyjskich działań w ramach tego scenariusza może prowadzić do pogłębiania podziałów społecznych, szczególnie w państwach, gdzie znaczna część populacji to mniejszość rosyjskojęzyczna. Po pierwsze, narracje „ruskiego świata" mogą wzmacniać poczucie przynależności tych grup do rosyjskiej wspólnoty kulturowej, co w konsekwencji może prowadzić do napięć etnicznych, a nawet wewnętrznych konfliktów politycznych. Po drugie, wzmożona działalność prorosyjskich mediów i organizacji kulturalnych może osłabiać zaufanie społeczeństwa do władz państwowych oraz zwiększać podatność na dezinformację. Taka sytuacja może skutkować erozją spójności społecznej, a tym samym utrudnić prowadzenie skutecznej polityki krajowej i regionalnej. Kolejną konsekwencją może być zwiększenie presji na polityków i instytucje w państwach bałtyckich, co może osłabić

ich zdolność do podejmowania suwerennych decyzji w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Prorosyjskie narracje mogą wpływać na wyniki wyborów lub procesy decyzyjne, szczególnie w kwestiach dotyczących relacji z Rosją, UE i NATO. W perspektywie międzynarodowej, skuteczna promocja „ruskiego świata" może podważyć reputację państw bałtyckich jako stabilnych demokracji i wiarygodnych partnerów w strukturach euroatlantyckich. Taka percepcja może zniechęcić inwestorów zagranicznych. Z drugiej strony, intensyfikacja rosyjskich działań w obszarze implementacji koncepcji „rosyjskiego świata" może zmobilizować państwa bałtyckie do jeszcze większych inwestycji w spójność społeczną, rozwój mediów krajowych oraz współpracę regionalną w zakresie ochrony przed tym projektem.

Scenariusz dotyczący intensyfikacji współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną uzyskał od ekspertów ocenę 2,2, co wskazuje na jego umiarkowane znaczenie w realizacji rosyjskich celów w państwach bałtyckich. Głównymi celami realizacji tego scenariusza będzie:

a) wzmacnianie tożsamości kulturowej i religijnej społeczności prawosławnej;
b) kreowanie prorosyjskich postaw wśród wiernych;
c) zwiększenie wpływów polityczno-religijnych w regionie;
d) budowanie wizerunku Rosji jako protektora ludności prawosławnej;
e) podważanie procesów sekularyzacyjnych i integracyjnych w państwach bałtyckich.

Należy jednak zauważyć, że sytuacja Kościołów prawosławnych w poszczególnych państwach bałtyckich w kontekście ich relacji z Patriarchatami Moskwy i Konstantynopola jest różna. Retoryka RCP na temat wojny na Ukrainie stawia w trudnej sytuacji zarówno prawosławnych biskupów i wiernych w państwach bałtyckich. W Estonii, na Łotwie i Litwie Kościoły prawosławne pełnią przede wszystkim rolę religijnej wspólnoty skupiającej rosyjskojęzyczne mniejszości postsowieckie. Pomimo stosunkowo niewielkiej liczebności wspólnot prawosławnych (w żadnym z tych krajów liczba wiernych nie przekracza 200 tysięcy), ich sytuacja odzwierciedla fundamentalne pytanie o możliwość pogodzenia lojalności wobec Patriarchatu Moskiewskiego i patriarchy Cyryla z funkcjonowaniem w realiach zachodniej demokracji, która postrzega Rosję jako agresora, a elementy związane z rosyjską kulturą i religią traktuje z rosnącą podejrzliwością. Każde z państw bałtyckich przyjęło odmienny model rozwiązania tego dylematu. Na Łotwie metropolita Aleksander odpowiedział na rosyjski atak oświadczeniem przeciwko wojnie i rozlewowi krwi okazując sympatię zaatakowanej Ukrainie. Dodatkowo, 8 września 2022 r. łotewski Sejm przyjął ustawę, na mocy której Łotewski Kościół Prawosławny (ŁKP) uzyskał status niezależności od wszelkich struktur kościelnych funkcjonujących poza granicami kraju, w tym od Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Podczas soboru Kościoła, który odbył się 20 października 2022 r.,

odpowiednie zmiany zostały wprowadzone również do jego statutu[915]. Estoński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego (EKPPM) i Estoński Apostolski Kościół Prawosławny w 2022 r. podpisały wspólną deklarację Estońskiej Rady Kościołów potępiającą działania militarne i wzywającą Rosję do zaprzestania wojny. Władze estońskie, biorąc pod uwagę, że metropolita Eugeni – EKPPM pozostawał obywatelem Federacji Rosyjskiej oraz z powodu jego braku wyraźnego zdystansowania się od retoryki Patriarchy Moskiewskiego Cyryla odmówiły 6 lutego 2024 r. przedłużenia pobytu[916]. Na Litwie wojna na Ukrainie ujawniła wewnętrzne rozłamy w Litewskim Kościele Prawosławnym, które doprowadziły do powstania nowej wspólnoty religijnej Kościoła prawosławnego podporządkowanego Patriarchatowi Konstantynopola. W 2024 r. ksiądz Estońskiego Apostolskiego Kościoła Prawosławnego, Justinus Kiviloo, został mianowany egzarchą Litwy[917].

Retoryka RCP dotycząca wojny na Ukrainie zwiększyła nieufność zarówno społeczeństw państw bałtyckich wobec powiązanych z nim struktur kościelnych. Postrzeganie Patriarchatu Moskiewskiego jako narzędzia polityki Kremla sprawia, że działania Rosji w tej sferze spotykają się z większym oporem społecznym i politycznym. W państwach bałtyckich będzie bardzo trudno, o ile będzie to niemożliwe, uzyskać szeroką legitymizację dla prorosyjskich działań poprzez RCP. Ograniczenia państw bałtyckich wynikają głownie konieczności zachowania równowagi między ochroną wolności religijnej a przeciwdziałaniem rosyjskim wpływom. Działania te wymagają dużej ostrożności i odpowiedniego wyważenia, aby uniknąć zarzutów o dyskryminację religijną czy etniczną. Skutki realizacji scenariusza intensyfikacji wykorzystania RCP w państwach bałtyckich mogą okazać się ograniczone, biorąc pod uwagę aktualną sytuację, w której lokalne Kościoły prawosławne wyraźnie odcinają się od Patriarchatu Moskiewskiego. Decyzje takie jak ustanowienie niezależności Łotewskiego Kościoła Prawosławnego, czy też utworzenie alternatywnej wspólnoty prawosławnej na Litwie podlegającej Patriarchatowi Konstantynopola, wskazują na wyraźne dążenie do osłabienia rosyjskiego wpływu w sferze religijnej. W takiej sytuacji potencjalne narzędzia oddziaływania RCP będą ograniczone, a jej zdolność do kształtowania postaw prorosyjskich wśród mniejszości prawosławnych w państwach bałtyckich będzie w coraz większym stopniu marginalna. Mniejsza liczba wiernych lojalnych wobec RCP, a także dystansowanie się lokalnych hierarchów od Patriarchatu Moskiewskiego, znacząco zmniejszy efektywność

[915] *В Риге состоялся Собор Латвийской Православной Церкви*, http://www.pravoslavie.lv/index.php?newid=9700, [dostęp: 17.11.2024].
[916] S. Rimestad, *Orthodox Churches in the Baltic States Torn Between Moscow and Constantinople*, https://talkabout.iclrs.org/2024/03/28/orthodox-churches-in-the-baltic-states. [dostęp: 17.11.2024].
[917] Zob. *Patriarchal Exarchate of Lithuania*, https://en.ortodoksas.lt/2024/05/patriarchal-exarchate-of-lithuania.html, [dostęp: 17.11.2024].

działań takich jak organizowanie prorosyjskich wydarzeń religijnych czy promowanie prorosyjskich narracji. Dodatkowo, procesy integracyjne i sekularyzacyjne w państwach bałtyckich ograniczają znaczenie religii jako czynnika politycznego. Populacje tych krajów są coraz mniej podatne na działania zorganizowane wokół symboli religijnych, co jeszcze bardziej osłabia potencjalny wpływ RCP. Rosja mogłaby co prawda próbować wykorzystywać RCP jako narzędzie soft power, ale jego efektywność w regionie bałtyckim pozostanie wysoce ograniczona.

Scenariusz dotyczący intensyfikacji rozwoju edukacji i nauki, oceniony przez ekspertów na 2,1. Chociaż ocena ta wskazuje na stosunkowo niską realność i skuteczność tego scenariusza, warto zauważyć, że Rosja mogłaby w ten sposób próbować budować długoterminowe oddziaływanie na młode pokolenie oraz elity intelektualne. Głównymi rosyjskimi celami w tym scenariuszu będą:

a) promowanie rosyjskiej interpretacji historii, kultury i stosunków międzynarodowych;
b) kreowanie prorosyjskich postaw w środowiskach akademickich;
c) wzmacnianie współpracy instytucjonalnej z bałtyckimi ośrodkami naukowymi;
d) ograniczanie integracji naukowej i edukacyjnej państw bałtyckich z Zachodem.

Rozwijanie współpracy w obszarze nauki i szkolnictwa może służyć nie tylko poprawie wizerunku Rosji, ale także subtelnemu wpływaniu na percepcję historycznych i politycznych relacji w regionie. Poprzez programy stypendialne, wymiany naukowe i wspólne projekty badawcze Rosja może wprowadzać swoją perspektywę do dyskursu akademickiego oraz budować sieci kontaktów intelektualnych. Jednym z głównych instrumentów są stypendia i programy wymiany skierowane do studentów, nauczycieli akademickich oraz młodych naukowców. Takie inicjatywy będą obejmować atrakcyjne oferty finansowe oraz możliwość studiowania w prestiżowych rosyjskich uczelniach, co miałoby na celu zacieśnienie więzi między uczestnikami programu a Rosją. Kolejnym narzędziem może być rozwijanie partnerstw akademickich między rosyjskimi instytucjami naukowymi a uniwersytetami w państwach bałtyckich. Dzięki wspólnym badaniom, konferencjom i publikacjom Rosja może promować swoje narracje, szczególnie w dziedzinach takich jak historia, stosunki międzynarodowe czy nauki społeczne. Rosja może także organizować konferencje naukowe i seminaria, które pozwolą na promowanie jej punktu widzenia na arenie międzynarodowej. Tego rodzaju wydarzenia, połączone z udziałem rosyjskich ekspertów, są okazją do przedstawienia prorosyjskich interpretacji historycznych oraz aktualnych wydarzeń geopolitycznych. Innym narzędziem może być rozpowszechnianie rosyjskich podręczników i materiałów edukacyjnych w ramach programów skierowanych do szkół oraz uniwersytetów w regionie bałtyckim. Treści zawarte w tych materiałach mogą podkreślać prorosyjską perspektywę historyczną i kulturową,

a także wspierać idee współpracy z Rosją. Dzięki realizacji wspólnych projektów badawczych i grantów naukowych Moskwa zyska wpływ na środowiska akademickie, budując swoją obecność w strategicznych sektorach gospodarki i technologii państw bałtyckich.

Rosja napotka jednak znaczące ograniczenia w realizacji powyższego scenariusza. Po pierwsze, współczesny kontekst geopolityczny ogranicza zaufanie instytucji edukacyjnych w państwach bałtyckich do współpracy z Rosją. Po drugie, integracja tych krajów z Unią Europejską oznacza, że większość elit akademickich i studentów preferuje współpracę z zachodnimi instytucjami. Dodatkowo, napięcia polityczne i wojna na Ukrainie przyczynią się do dalszej izolacji Rosji w środowiskach akademickich na Zachodzie. Z punktu widzenia państw bałtyckich mniejszości rosyjskojęzyczne w tych krajach mogą wykazywać pewne zainteresowanie rosyjskimi ofertami edukacyjnymi, co mogłoby osłabić ich integrację z lokalnym systemem społecznym i edukacyjnym. Aby przeciwdziałać realizacji tego scenariusza Litwa, Łotwa i Estonia mogą zintensyfikować współpracę edukacyjną w ramach UE oraz inicjatyw regionalnych, takich jak programy wymiany akademickiej Erasmus+. Dodatkowo, inwestycje w rozwój narodowych systemów edukacyjnych oraz promocja nauki języków zachodnich będą stanowić skuteczne narzędzie przeciwdziałania wpływom rosyjskim. Państwa te mogą również wzmocnić politykę informacyjną, ukierunkowaną na demaskowanie potencjalnych działań propagandowych w sektorze edukacji. Jeśli Rosja zdołałaby zrealizować ten scenariusz, mogłoby to wpłynąć na kształtowanie prorosyjskich postaw wśród części młodego pokolenia oraz utrzymanie wpływu na rosyjskojęzyczne społeczności w państwach bałtyckich. Jednakże, biorąc pod uwagę obecne bariery polityczne i społeczne, prawdopodobieństwo osiągnięcia przez Rosję znaczących sukcesów w tym obszarze jest niskie.

Eksperci wskazali dwa dodatkowe scenariusze, które uzupełniają scenariusze dotyczące kulturowo-informacyjnych działań Rosji wobec państw bałtyckich. Pierwszy z nich dotyczy wspierania organizacji pozarządowych (NGO) i ruchów społecznych w regionie. Działania takie mogą polegać na finansowaniu i wspieraniu organizacji promujących rosyjską kulturę, język oraz prorosyjską narrację historyczną. Tego rodzaju inicjatywy mogą być realizowane poprzez dotacje, granty czy organizowanie wydarzeń kulturalnych, mających na celu podtrzymywanie więzi z Rosją. Celem takich działań byłoby budowanie prorosyjskich wpływów w społeczeństwach bałtyckich, a także wpływanie na opinię publiczną w sposób subtelny, lecz konsekwentny. Drugi wskazany scenariusz koncentruje się na promocji rosyjskiej popkultury. Federacja Rosyjska, poprzez organizację festiwali, koncertów, wystaw, a także dystrybucję filmów, muzyki czy literatury, może starać się zwiększać atrakcyjność swojej kultury wśród mieszkańców państw bałtyckich. Szczególną uwagę powinna poświęcić młodemu pokoleniu, które jest bardziej podatne na wpływy popkultury. Kreowanie

pozytywnego wizerunku za pomocą takich działań może prowadzić do wzrostu sympatii wobec niej oraz łagodzenia niechęci wynikającej z trudnej historii i aktualnych napięć politycznych. Dodatkowe scenariusze stanowią ważne uzupełnienie analizowanych wcześniej działań i wskazują na różnorodność i kompleksowość narzędzi, które mogą być wykorzystywane do realizacji rosyjskich celów w sferze kulturowo-informacyjnej.

Poniższa macierz stanowi syntetyczne zestawienie scenariuszy dotyczących działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec państw bałtyckich, ocenionych w ramach wywiadów eksperckich. Przedstawia kluczowe cele, narzędzia realizacji, ograniczenia oraz potencjalne skutki tych działań. Uwzględnia zarówno perspektywę rosyjską, jak i reakcje państw bałtyckich.

Tabela 6.8. Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cel Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wzmocnienie przekazu mediów.	3,1	Zwiększenie obecności rosyjskiej narracji w przestrzeni informacyjnej państw bałtyckich.	Dostępu do rosyjskich mediów cyfrowych i społecznościowych.	Odporność społeczeństw na dezinformację.	Złożona struktura demograficzna.	Blokowanie rosyjskich mediów i stron internetowych.	Wzrost podziałów politycznych i ideologicznych.
		Kreowanie prorosyjskich postaw i opinii.	Inwestycje w lokalne media rosyjskojęzyczne.	Ograniczenia regulacyjne w państwach bałtyckich.	Podatności części społeczeństw na dezinformację i manipulację.	Rozwój niezależnych mediów lokalnych.	Możliwość radykalizacji grup prorosyjskich.
		Podważanie zaufania do instytucji państwowych i mediów lokalnych.	Kampanie reklamowe promujące rosyjskie treści.	Wysokie koszty długoterminowych działań medialnych.	Trudności związane z regulacją i kontrolą treści w globalnych mediach cyfrowych.	Kampanie edukacyjne dotyczące dezinformacji.	Izolacja prorosyjskich środowisk od reszty społeczeństwa.
		Promowanie rosyjskiego punktu widzenia na wydarzenia międzynarodowe i regionalne.	Szkolenia i wsparcie techniczne dla prorosyjskich dziennikarzy.	Utrata wiarygodności mediów rosyjskich.	Ograniczone zasoby organizacyjne i infrastrukturalne.	Współpraca z NATO i UE w zakresie cyberbezpieczeństwa.	Osłabienie zaufania do lokalnych mediów i instytucji państwowych.
		Budowanie podziałów społecznych.	Stworzenie rosyjskich platform społecznościowych.	Wysoki poziom edukacji cyfrowej wśród młodzieży.		Monitorowanie aktywności w mediach cyfrowych.	Utrudnienie procesów integracyjnych.
Promocja „ruskiego świata”.	3	Wzmacnianie więzi kulturowych i historycznych z mniejszościami rosyjskojęzycznymi.	Organizacja festiwali i wydarzeń kulturalnych.	Utrata poparcia mniejszości rosyjskojęzycznych.	Złożona struktura etniczna.	Intensyfikacja programów integracyjnych dla mniejszości.	Osłabienie integracji społecznej.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cel Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Pogłębianie odrębności kulturowej społeczności rosyjskojęzycznych.	Finansowanie rosyjskich organizacji kulturalnych.	Polityka integracji mniejszości przez państwa bałtyckie..	Podatności części społeczeństw na dezinformację i manipulację.	Promowanie europejskich wartości.	Wzrost izolacji środowisk prorosyjskich.
		Kreowanie prorosyjskich postaw politycznych.	Promowanie nauki języka rosyjskiego.	Rosnąca izolacja na arenie międzynarodowej.	Trudności związane z regulacją i kontrolą treści w globalnych mediach cyfrowych.	Wsparcie dla edukacji i języka lokalnego.	Konieczność wzmacniania polityki integracyjnej.
		Podważanie spójności społecznej państw bałtyckich.	Propagowanie rosyjskiej narracji historycznej.	Ograniczony zasięg języka rosyjskiego.	Ograniczone zasoby organizacyjne i infrastrukturalne.	Wzmocnienie narracji o suwerenności państwowej.	Możliwość wybuchu lokalnych napięć społecznych.
		Utrwalanie wizerunku Rosji jako strażnika dziedzictwa kulturowego.	Wydawanie publikacji promujących „ruski świat”.	Wysoka świadomość społeczna w zakresie manipulacji historycznych.	Ryzyko oskarżeń o ograniczanie wolności słowa.	Ograniczanie możliwości finansowania organizacji prorosyjskich.	Wzrost izolacji środowisk prorosyjskich w regionie.
Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną.	2,2	Wzmacnianie tożsamości kulturowej i religijnej społeczności prawosławnej.	Organizacja wydarzeń religijnych.	Spadek poparcia dla Patriarchatu Moskiewskiego.	Znacząca liczba prawosławnych wiernych.	Zaostrzenie regulacji wobec RCP.	Wzmocnienie wpływów Rosji wśród społeczności prawosławnych.
		Kreowanie prorosyjskich postaw wśród wiernych.	Renowacja cerkwi.	Przejście wiernych do lokalnych cerkwi.	Trudności w regulowaniu działalności religijnej.	Wspieranie niezależnych cerkwi.	Osłabienie procesów integracyjnych społeczeństwa.
		Zwiększenie wpływów polityczno-religijnych w regionie.	Wsparcie duchowieństwa prawosławnego.	Brak akceptacji dla politycznej roli Cerkwi.	Ograniczone zasoby organizacyjne i infrastrukturalne.	Monitorowanie finansowania instytucji religijnych.	Zwiększenie prorosyjskich nastrojów wśród wiernych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cel Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Budowanie wizerunku Rosji jako protektora ludności prawosławnej.	Prowadzenie kampanii medialnych dotyczących roli Cerkwi.	Zwiększona kontrola państwowa nad instytucjami religijnymi.	Brak wspólnego podejścia regionalnego do RCP.	Edukacja historyczna wśród społeczności religijnych.	Osłabienie pozycji niezależnych wspólnot religijnych.
		Podważanie procesów sekularyzacyjnych i integracyjnych w państwach bałtyckich.	Edukacja religijna i historyczna skierowana do wiernych.	Silna opozycja lokalnych społeczności wobec rosyjskiej ingerencji w sferę religijną.	Ryzyko oskarżeń o ograniczanie wolności wyznania.	Wspieranie integracji społecznej.	Potencjalne konflikty między wiernymi różnych obrządków.
Rozwój edukacji i nauki.	2,1	Promowanie rosyjskiej interpretacji historii, kultury i stosunków międzynarodowych.	Programy stypendialne. Finansowanie badań naukowych.	Malejące zainteresowanie młodzieży językiem rosyjskim.	Znacząca liczba rosyjskojęzycznych studentów i nauczycieli.	Intensyfikacja współpracy w ramach programów UE.	Wzrost wpływów kulturowych Rosji. Wzmocnienie narracji „ruskiego świata”.
		Kreowanie prorosyjskich postaw w środowiskach akademickich.	Wymiany akademickie i kulturalne.	Niska wiarygodność rosyjskich instytucji naukowych.	Ograniczona kontrola nad międzynarodową współpracą akademicką.	Wzmacnianie edukacji medialnej i krytycznego myślenia.	Podważenie wiarygodności systemu szkolnictwa i nauki.
		Wzmacnianie współpracy instytucjonalnej z bałtyckimi ośrodkami naukowymi.	Wsparcie rosyjskich instytutów kultury w regionie.	Polityki językowe wspierające lokalne języki.	Ograniczona kontrola nad działalnością rosyjskich instytutów kultury.	Ograniczenie współpracy akademickiej z instytucjami rosyjskimi.	Poprawa wizerunku rosyjskich programów edukacyjnych.
		Ograniczanie integracji naukowej i edukacyjnej państw bałtyckich z Zachodem.	Wydawanie publikacji akademickich promujących prorosyjską narrację.	Niska pozycja rosyjskich uczelni w międzynarodowych rankingach.	Zróżnicowany poziom integracji mniejszości rosyjskojęzycznych.	Rozwój własnych programów stypendialnych i wymian międzynarodowych.	Rosnąca rola języka rosyjskiego w środowisku akademickim.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cel Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia państw bałtyckich	Reakcje państw bałtyckich	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Zwiększenie znajomości języka rosyjskiego wśród młodego pokolenia.	Media edukacyjne i cyfrowe platformy naukowe.	Izolacja rosyjskich uczelni od zachodnich partnerów.	Ograniczone zasoby organizacyjne i infrastrukturalne.	Monitorowanie treści edukacyjnych i naukowych.	Budowa prorosyjskich środowisk akademickich w regionie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.2. Białoruś

6.2.1. Płaszczyzna polityczna

Białoruś odgrywa kluczową rolę w rosyjskiej polityce neoimperialnej będąc jednym z najważniejszych elementów strategii reintegracji obszaru poradzieckiego. Wobec nieefektywności i fasadowego charakteru Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), Rosja inspiruje powstawanie mniejszych, bardziej kontrolowalnych struktur, takich jak Państwo Związkowe. W latach 2014–2022 Rosja realizowała cele polityczne, gospodarcze, kulturowo-informacyjne oraz militarne dążąc do pogłębiania zależności Mińska od Moskwy. Prorosyjski kurs Białorusi, inspirowany przez Aleksandra Łukaszenkę, opiera się na politycznym, gospodarczym oraz militarnym wsparciu Moskwy. Preferencyjne warunki ekonomiczne oraz ochrona polityczna na arenie międzynarodowej stworzyły specyficzny mechanizm zależności Białorusi od Rosji. Mińsk w dużej mierze utracił zdolność do skutecznego ograniczania procesów integracyjnych, co szczególnie uwidoczniło się w ramach ustalenia 28 programów integracyjnych między obydwoma państwami. Integracja w ramach Państwa Związkowego nabrała dynamiki po 2014 r., kiedy Rosja zintensyfikowała swoje działania mające na celu rozszerzenie własnej strefy wpływów. Polityczne napięcia wewnętrzne w Białorusi, w tym protesty w 2020 roku, uwydatniły znaczenie rosyjskiego wsparcia dla reżimu Łukaszenki. Pomimo formalnych deklaracji równorzędnego partnerstwa dostrzegalna jest coraz większa asymetria w relacjach rosyjsko-białoruskich. Kreml wykorzystuje Państwo Związkowe jako narzędzie, które nie tylko wzmacnia białoruską zależność, ale także umożliwia Rosji wywieranie wpływu na wewnętrzne procesy polityczne i strategiczne decyzje Mińska. W ten sposób Białoruś staje się integralną częścią szerszej strategii Moskwy, której celem jest odbudowa wpływów na obszarze poradzieckim i wzmocnienie pozycji Rosji na arenie międzynarodowej.

W ramach indywidualnego wywiadu pogłębionego przeprowadzono badania, które miały na celu określenie prawdopodobnych scenariuszy działań Rosji wobec Mińska do 2032 r. na płaszczyźnie politycznej. Tabela przedstawia wyniki tych ocen, uwzględniając zarówno scenariusze integracyjne, jak i potencjalne zmiany w białoruskiej polityce wewnętrznej inspirowane przez Moskwę.

Tabela 6.9. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Integracja polityczna w ramach Państwa Związkowego*: dalsze pogłębianie integracji politycznej między Rosją a Białorusią, z możliwym dążeniem do bardziej scentralizowanego zarządzania i koordynacji polityk wewnętrznych i zagranicznych w ramach struktury Państwa Związkowego.	3,3
2.	*Wsparcie polityczne i dyplomatyczne*: Moskwa będzie kontynuować bezpośrednie wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Łukaszenki, szczególnie na arenie międzynarodowej, aby przeciwdziałać izolacji Białorusi. Może to obejmować ochronę działań białoruskiego rządu w organizacjach międzynarodowych oraz blokowanie rezolucji skierowanych przeciwko Białorusi.	3,1
3.	*Integracja polityczna w oparciu o organizacje międzynarodowe*: Rosja wykorzysta do dalszej integracji takie platformy jak WNP, EUG, OUBZ.	2,7
4.	*Zmiana lidera*: rosyjskie wsparcie dla prezydenta Łukaszenki, zarówno polityczne, wojskowe i ekonomiczne, sprawia, że jego pozycja na Białorusi jest w znacznej mierze uzależniona od Kremla. Jednakże, jeżeli Łukaszenka przestanie gwarantować wysoką pozycję i bezpieczeństwo rosyjskich wpływów, Rosja będzie gotowa do jego wymiany na bardziej przychylnego jej polityka.	2,5
5.	*Rozszerzenie obecności wojskowej*: Rosja może dążyć do zwiększenia swojej obecności wojskowej na terytorium Białorusi, w tym poprzez ustanowienie stałych baz wojskowych, co wzmocni jej strategiczną pozycję w regionie i zwiększy zdolność projekcji siły na zachodnią granicę.	Wskazanie eksperta.
6.	Działania na rzecz wzmocnienia prawosławno-ruskiej przynależności etnicznej Białorusinów.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W opinii ekspertów najbardziej prawdopodobny (ocena średnia: 3,3) jest scenariusz dalszej integracji politycznej w ramach Państwa Związkowego Rosji i Białorusi. Ten scenariusz zakłada pogłębianie współpracy w obszarach politycznym, gospodarczym i militarnym. Może to prowadzić do zwiększonej koordynacji polityki wewnętrznej i zagranicznej obu państw. Do głównych celów FR w ramach scenariusza należy zaliczyć:

a) centralizacja procesów decyzyjnych;
b) ograniczenie suwerenności Białorusi;
c) zwiększenie dominacji Rosji w strukturach Państwa Związkowego;
d) wzmocnienie znaczenia Państwa Związkowego na arenie międzynarodowej.

Realizacja tego scenariusza będzie determinowana ograniczeniami po stronie rosyjskiej. Jednym z nich jest potencjalny opór społeczny na Białorusi wobec dalszego ograniczania suwerenności. Analiza działań białoruskich w rozdziale czwartym wykazała, że białoruskie społeczeństwo jest zdolne do wyrażania sprzeciwu wobec integracji politycznej, która może zagrozić tożsamości narodowej. Przykładem są protesty, które wybuchły na Białorusi po wyborach prezydenckich w 2020 r. Choć ich główną przyczyną były nieprawidłowości wyborcze i represje wobec opozycji, to wiele z postulatów dotyczyło obaw o suwerenność

kraju. Jednym z symboli protestów stała się historyczna biało-czerwono-biała flaga Białorusi, która odzwierciedlała dążenie do podkreślenia narodowej tożsamości i odcięcia się od narracji prorosyjskich. Dodatkowym ograniczeniem są trudności gospodarcze Rosji. W konsekwencji Moskwa może mieć ograniczone zasoby do finansowania projektów integracyjnych, które stanowią istotny element jej strategii wobec Mińska.

Rosja dysponuje szerokim katalogiem narzędzi, które może wykorzystać do realizacji przedmiotowego scenariusza. W sferze politycznej kluczową rolę odgrywają mechanizmy Państwa Związkowego. Moskwa może wykorzystać wspólne instytucje, takie jak Rada Najwyższa Państwa Związkowego[918], do forsowania kolejnych kroków w harmonizacji polityk obu państw. Dodatkowo Rosja może wywierać bezpośrednią presję na Aleksandra Łukaszenkę, wykorzystując jego osobistą zależność od Putina, aby wymusić zgodę na działania ograniczające suwerenność Mińska. Jednocześnie Moskwa będzie blokować wszelkie białoruskie próby nawiązania bliższych relacji ze strukturami transatlantyckimi. Na płaszczyźnie dyplomatycznej i instytucjonalnej Rosja wykorzysta sieć organizacji międzynarodowych, takich jak EUG czy OUBZ. Struktury te pozwolą wywierać nacisk na Białoruś w ramach formalnych zobowiązań. Wspieranie Białorusi na arenie międzynarodowej będzie możliwe poprzez blokowanie rezolucji ONZ. Da to Rosji narzędzie do przedstawiania siebie jako gwaranta stabilności i sojusznika. Działania te pozwolą Kremlowi na dalsze wiązanie Białorusi z własną polityką zagraniczną i ograniczą jej przestrzeń do budowania niezależnych relacji z innymi państwami. Rosja będzie także działać na poziomie personalnym, wykorzystując wpływy wśród białoruskich elit politycznych i gospodarczych. Kreml będzie wspierał tych urzędników i liderów, którzy będą popierać integrację. W zamian otrzymają oni korzyści polityczne i ekonomiczne. Może również dojść do eliminacji osób stanowiących przeszkodę w realizacji rosyjskich planów. Monitorowanie i kontrolowanie białoruskiej opozycji we współpracy z lokalnymi służbami bezpieczeństwa pozwoli Rosji na ograniczanie sprzeciwu wobec integracji.

Białoruś będzie stała przed szeregiem wyzwań związanych z przeciwdziałaniem rosyjskim naciskom. Uzależnienie gospodarcze od Rosji, szczególnie w obszarze surowców energetycznych, sprawia, że ma ona ograniczone możliwości działania. Zależność od rosyjskich subsydiów i dostępu do preferencyjnych cen surowców skutecznie ograniczy zdolność Mińska do prowadzenia niezależnej polityki. Dodatkowym problemem będzie brak wsparcia międzynarodowego. Po 2020 r., w wyniku represji wobec opozycji i masowych

[918] Zob. *Высший Государственный Совет*, https://belrus.ru/info/vyshiy_gosudarstvennyy_sovet, [dostęp: 03.07.2024].

protestów, Białoruś znalazła się w izolacji politycznej. Brak alternatywnych sojuszników utrudnia Mińskowi budowanie przeciwwagi dla nacisków Moskwy. Białoruś ma możliwość podejmowania działań w płaszczyźnie politycznej, które będą ograniczyć tempo i zakres reintegracji. Jednym z kluczowych kroków będzie próba poszukiwania nowych partnerów. Mińsk mógłby rozwijać relacje z Chinami odgrywającymi coraz większą rolę na arenie międzynarodowej. Oprócz Państwa Środka Białoruś mogłaby budować relacje z państwami azjatyckimi, takimi jak Indie oraz z krajami Zatoki Perskiej, które posiadają potencjał ekonomiczny i polityczny niezbędny do stworzenia przeciwwagi dla rosyjskich wpływów. Nawet ograniczone otwarcie na dialog z wybranymi państwami Europy Zachodniej może zwiększyć pole manewru Mińska w relacjach z Moskwą. Reżim Aleksandra Łukaszenki będzie kontynuował strategię podwójnej gry – deklarowanie lojalności wobec Kremla i jednoczesne unikanie wdrażania daleko idących działań integracyjnych. Taka taktyka pozwoli zyskać czas (np. rozstrzygnięcie wojny na Ukrainie może zmienić układ geopolitycznych w regionie) i potencjalnie osłabić presję Moskwy. Dodatkowo Białoruś może wykorzystać swoje struktury administracyjne do opóźniania realizacji rosyjskich projektów integracyjnych, powołując się na kwestie prawne lub konieczność dodatkowych konsultacji. Białoruś w sferze politycznej ma ograniczone, ale realne możliwości przeciwdziałania rosyjskim naciskom. Kluczowym wyzwaniem będzie balansowanie między zachowaniem suwerenności, a unikaniem otwartego konfliktu z Moskwą, co wymaga precyzyjnych i elastycznych działań zarówno na arenie międzynarodowej, jak i wewnętrznej.

Jeśli Rosja skutecznie zrealizuje scenariusz dalszej integracji politycznej w ramach Państwa Związkowego, to Białoruś stanie się jeszcze bardziej zależna od Moskwy, co praktycznie wyeliminuje jej zdolność do prowadzenia niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Proces centralizacji doprowadzi do marginalizacji białoruskich instytucji narodowych. Staną się one jedynie fasadowymi strukturami kontrolowanymi przez Kreml. Decyzje dotyczące kluczowych kwestii, takich jak polityka zagraniczna, bezpieczeństwo czy gospodarka, będą zapadać w Moskwie, a nie w Mińsku. Oznacza to de facto utratę suwerenności. Na poziomie wewnętrznym zwiększą się napięcia zarówno wśród elit politycznych, jak i w społeczeństwie. Politycy i urzędnicy, którzy dotychczas cieszyli się względną autonomią, mogą sprzeciwiać się pełnemu podporządkowaniu Moskwie, co wywoła podziały w strukturach władzy. Jednocześnie społeczeństwo białoruskie może reagować protestami i wzrostem nastrojów antyrosyjskich. Będzie to dotyczyć zwłaszcza młodszych pokoleń i grup dążących do zachowania narodowej tożsamości. Takie napięcia mogą prowadzić do długotrwałej destabilizacji politycznej i społecznej. Na arenie międzynarodowej Białoruś stanie się elementem rosyjskiej strategii geopolitycznej i straci możliwość samodzielnego

budowania relacji z innymi państwami. Oznacza to dalszą izolację na arenie międzynarodowej, ponieważ większość państw będzie postrzegać Mińsk wyłącznie jako narzędzie polityki Kremla.

Scenariusz kontynuacji wsparcia politycznego i dyplomatycznego dla Łukaszenki został oceniony przez ekspertów na poziomie 3,1. Wskazuje to na wysokie prawdopodobieństwo jego realizacji. W scenariuszu dalszego wsparcia politycznego i dyplomatycznego dla Aleksandra Łukaszenki Rosja realizuje wiele celów, które wpisują się w jej strategię utrzymania dominacji na obszarze poradzieckim. Do najważniejszym z nich należy zaliczyć:

a) zapewnienie międzynarodowej legitymizacji reżimu Łukaszenki;
b) ograniczenie skuteczności zachodnich sankcji i presji politycznej na Białoruś;
c) blokowanie inicjatyw międzynarodowych wymierzonych w białoruski rząd;
d) wzmacnianie pozycji Rosji jako głównego gwaranta stabilności politycznej Białorusi.

Rosja dysponuje szeregiem narzędzi, które mogą być wykorzystane do wsparcia politycznego i dyplomatycznego Łukaszenki. Pierwszym z nich są działania w ramach Rady Bezpieczeństwa ONZ, gdzie Rosja jako stały członek może blokować rezolucje potępiające Białoruś. Drugim jest aktywna rola Rosji w organizacjach regionalnych, takich jak EUG i OUBZ. Kreml wykorzysta te platformy nie tylko do promowania współpracy z Białorusią, ale również do tworzenia narracji o jedności regionalnej. W efekcie wzmocni to pozycję Łukaszenki jako integralnego elementu wspólnoty poradzieckiej. Organizacje te mogą także służyć do blokowania krytyki Białorusi w regionie. Kolejnym instrumentem jest bezpośrednie wsparcie dyplomatyczne w relacjach dwustronnych Mińska z innymi państwami. Rosja, prowadząc rozmowy z państwami trzecimi, będzie naciskać na ich przychylne lub co najmniej neutralne stanowisko wobec Mińska. Przykładowo Moskwa może oferować korzyści polityczne lub gospodarcze państwom, które zdecydują się ograniczyć krytykę reżimu Łukaszenki. Takie działania osłabią skuteczność izolacji Białorusi.

Dalsze wspieranie reżimu Łukaszenki będzie obciążać Rosję wizerunkowo na arenie międzynarodowej, szczególnie w relacjach z państwami demokratycznymi. Obrona rządu oskarżanego o represje wobec opozycji oraz łamanie praw człowieka może wzmacniać izolację Rosji i pogłębiać napięcia z Zachodem. Rosja będzie musiała zmierzyć się z rosnącymi kosztami wsparcia dyplomatycznego i finansowego dla Mińska, zwłaszcza w kontekście sankcji gospodarczych i wewnętrznych problemów ekonomicznych. Wreszcie wsparcie Łukaszenki wiąże się z ryzykiem, że jego rządy, coraz mniej popularne wśród Białorusinów, mogą prowadzić do kolejnych protestów i destabilizacji, co byłoby wyzwaniem również dla Moskwy. Każda poważniejsza destabilizacja w Mińsku osłabi zdolność Kremla do skutecznego zarządzania sytuacją. W razie konieczności zmiany lidera Rosja znajdzie się w trudnej sytuacji

i będzie zmuszona do poszukiwania nowego, lojalnego przywódcy. Ponadto, Rosja, wspierając Łukaszenkę, może tracić wiarygodność w oczach innych państw poradzieckich, takich jak Kazachstan czy Armenia, które będą obawiać się zbyt dużego uzależnienia od Kremla.

Białoruś stanie przed poważnymi ograniczeniami w przeciwdziałaniu rosyjskiemu wsparciu politycznemu i dyplomatycznemu, które de facto wzmacnia zależność Mińska od Moskwy. Największym problemem jest niemal całkowite uzależnienie Białorusi od Rosji jako partnera strategicznego. Rosja odgrywa kluczową rolę w ochronie Białorusi na arenie międzynarodowej, blokując rezolucje potępiające działania reżimu Łukaszenki i przeciwdziałając zachodniej izolacji Mińska. W sytuacji, gdy żaden inny kraj ani blok polityczny nie oferuje Mińskowi porównywalnego wsparcia, Łukaszenka ma ograniczone możliwości przeciwdziałania naciskom ze strony Kremla. Po brutalnym stłumieniu protestów w 2020 r. Mińsk został niemal całkowicie odcięty od relacji z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi. Konsekwencją wspomnianych protestów będzie dalsza utrata poparcia znacznej części społeczeństwa. W tej sytuacji jego władza w dużym stopniu zależy od wsparcia Moskwy, bez którego Łukaszenka nie ma możliwości utrzymania władzy.

Białoruś może podjąć działania mające na celu ograniczenie wpływów Moskwy i przeciwdziałanie pełnej realizacji przedmiotowego scenariusza. Jednym z kluczowych kroków może być próba odbudowy relacji z wybranymi państwami zachodnimi. Nawet ograniczone gesty, takie jak uwolnienie więźniów politycznych czy złagodzenie represji wobec opozycji, mogą stworzyć przestrzeń do dialogu z UE lub USA. Dzięki temu Mińsk może zyskać przeciwwagę wobec rosyjskiego wsparcia. Mińsk może również wykorzystywać kryzysy wewnętrzne w Rosji do zwiększenia swojej autonomię. Wynik wojny na Ukrainie w istotny sposób ukształtuje geopolityczną rzeczywistość Białorusi i będzie miał kluczowe znaczenie dla dalszych relacji Mińska z Moskwą oraz dla zdolności Białorusi do podejmowania działań ograniczających rosyjskie naciski. Jeśli Rosja przegra, Białoruś może zyskać przestrzeń do większej niezależności. W takim scenariuszu Moskwa zmuszona do skoncentrowania swoich zasobów na odbudowie wewnętrznej może nie być w stanie wywierać tak silnej presji na Mińsk. Otworzyłoby to możliwość dla Łukaszenki do prowadzenia bardziej elastycznej polityki zagranicznej, np. poszukiwania alternatywnych partnerów międzynarodowych lub negocjowania lepszych warunków współpracy z Rosją. Z drugiej strony, jeśli Rosja wyjdzie z wojny wzmocniona lub zdoła utrzymać kontrolę nad częścią Ukrainy, Kreml będzie bardziej skłonny do intensyfikacji swoich działań na rzecz pełnej integracji Białorusi w ramach Państwa Związkowego. Taki rozwój wydarzeń znacząco ograniczy możliwości Mińska do prowadzeniu niezależnej polityki i sprawi, że Białoruś stanie się jeszcze bardziej podporządkowana Moskwie. Mińsk może próbować nawiązać ograniczony dialog z Unią Europejską i Stanami

Zjednoczonymi, koncentrując się na wąskich obszarach współpracy, takich jak kwestie humanitarne czy środowiskowe. Symboliczne gesty, takie jak uwolnienie części więźniów politycznych lub złagodzenie represji wobec opozycji otworzy drzwi do rozmów z Zachodem. Może umożliwić to Białorusi poszerzenie swojej międzynarodowej przestrzeni negocjacyjnej.

Realizacja scenariusza intensywnego wsparcia politycznego i dyplomatycznego zapewni reżimowi Łukaszenki względną stabilność polityczną chroniąc go przed międzynarodową izolacją i dalszym zaostrzeniem sankcji. Rosja, wykorzystując swoją pozycję w organizacjach międzynarodowych oraz dyplomatyczne wpływy, skutecznie zablokuje najpoważniejsze inicjatywy wymierzone w Mińsk. Ceną stabilizacji będzie wzrost zależności od Rosji na wszystkich analizowanych płaszczyznach. Taka zależność prowadzić będzie do całkowitej utraty suwerenności. Dla społeczeństwa białoruskiego konsekwencje te będą odczuwalne w postaci dalszego ograniczania swobód obywatelskich. Rosyjskie wsparcie dla Łukaszenki umocni jego autorytarne rządy, co oznacza kontynuację represji wobec opozycji, ograniczenie wolności słowa i mediów oraz marginalizację niezależnych organizacji społecznych. Takie warunki mogą prowadzić do wzrostu napięć wewnętrznych, zwłaszcza wśród młodszych pokoleń i grup politycznych dążących do większej niezależności od Rosji. Na arenie międzynarodowej Białoruś stanie się postrzegana jako państwo satelickie Rosji, co pogłębi jej izolację. Białoruś nie będzie w stanie samodzielnie odbudować relacji z Unią Europejską, ponieważ jej polityka wewnętrzna i zagraniczna będzie w pełni podporządkowana rosyjskim interesom. To z kolei wpłynie na utrzymanie sankcji oraz dalsze ograniczenie możliwości rozwoju gospodarczego i technologicznego kraju. Realizacja tego scenariusza przyniesie krótkoterminowe korzyści w postaci ochrony reżimu Łukaszenki przed międzynarodową presją, ale w dłuższej perspektywie oznaczać będzie dalsze osłabienie suwerenności Białorusi, wzmocnienie rosyjskiej dominacji oraz pogłębienie wewnętrznych napięć społecznych i gospodarczych. Dla Mińska będzie to sytuacja, w której każda próba wyjścia z zależności od Moskwy stanie się jeszcze trudniejsza i bardziej kosztowna.

W scenariuszu integracji politycznej w oparciu o organizacje międzynarodowe Rosja zamierza wykorzystać istniejące platformy regionalne, takie jak Wspólnota Niepodległych Państw, Euroazjatycka Unia Gospodarcza i Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, aby pogłębiać swoją dominację nad Białorusią. Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji tego scenariusza na 2,7. Wskazuje to na umiarkowane możliwości jego wdrożenia w pełnym zakresie. Do głównych celów Moskwy w tym scenariuszu należy zaliczyć:

a) instytucjonalizację zależności Białorusi od Rosji w ramach wielostronnych mechanizmów integracyjnych;

b) budowę pozycji WNP, EUG i OUBZ jako kluczowych platform współpracy w przestrzeni poradzieckiej;
c) redukcję zdolności Białorusi do prowadzenia autonomicznej polityki zagranicznej;
d) legitymizację rosyjskich działań jako inicjatyw regionalnych.

Jednym z najistotniejszych ograniczeń Rosji jest fasadowy charakter WNP, która od lat nie funkcjonuje jako dynamiczna i efektywna organizacja. Jej symboliczne znaczenie oraz ograniczona zdolność do wdrażania wiążących decyzji sprawiają, że WNP nie jest wystarczająco silnym narzędziem, aby stać się platformą głębszej integracji politycznej. Kolejnym ograniczeniem jest rosnąca niechęć państw członkowskich do dalszej dominacji Moskwy. Kraje takie jak Kazachstan czy Armenia coraz wyraźniej sygnalizują swoje ambicje prowadzenia bardziej niezależnej polityki zagranicznej, co z kolei osłabia spójność regionalnych struktur integracyjnych. Poważnym ograniczeniem jest również kondycja samej Rosji. Trwające sankcje międzynarodowe, koszty związane z wojną na Ukrainie oraz problemy wewnętrzne osłabiają zdolność Kremla do finansowania projektów integracyjnych i wspierania państw członkowskich. Bez odpowiednich zasobów finansowych Rosji trudniej jest przekonywać swoich partnerów do dalszej integracji i narzucania korzystnych dla siebie rozwiązań. Istotnym wyzwaniem jest także zależność od zgody Białorusi i innych państw członkowskich na podejmowanie kluczowych decyzji w ramach przedmiotowych organizacji. Łukaszenka wielokrotnie udowodnił, że potrafi stosować taktykę balansowania i opóźniania, unikając pełnego podporządkowania rosyjskim interesom. Taka taktyka będzie zmuszać Moskwę do ciągłego negocjowania i stosowania dodatkowych, kosztochłonnych i czasochłonnych zachęt lub nacisków. Dodatkowo organizacje takie jak WNP, EUG czy OUBZ są postrzegane jako struktury zdominowane przez Rosję i to ograniczy ich wiarygodność na arenie międzynarodowej.

Białoruś stoi przed poważnymi ograniczeniami w przeciwdziałaniu realizacji scenariusza integracji politycznej w oparciu o organizacje międzynarodowe, co wynika przede wszystkim z jej uzależnienia od Rosji oraz braku alternatywnych partnerstw regionalnych. Wspólnota Niepodległych Państw zapewnia Moskwie narzędzie do legitymizowania jej wpływów w regionie, w tym wobec Białorusi. Mińsk, będąc jednym z kluczowych członków tej organizacji, nie ma możliwości otwartego podważania jej zasad funkcjonowania bez ryzyka oskarżeń o destabilizację regionalnej współpracy. W efekcie Białoruś zmuszona jest do uczestnictwa w inicjatywach WNP, które, choć mało efektywne, służą jako narzędzie rosyjskiej dominacji politycznej. Białoruś jest jednym z największych beneficjentów współpracy w ramach EUG, gdzie preferencyjne warunki handlowe i dostęp do rosyjskiego rynku są kluczowe dla białoruskiej gospodarki. Ta zależność sprawia, że Białoruś nie ma

praktycznie możliwości podjęcia działań, które mogłyby podważyć rosyjską dominację w tej strukturze, bez ryzyka poważnych strat ekonomicznych. Ograniczenie dostępu do innych platform współpracy międzynarodowej stanowi kolejny problem. Obecnie Mińsk nie ma możliwości zastąpienia rosyjskich inicjatyw regionalnych współpracą z innymi globalnymi graczami. Możliwe próby nawiązania relacji z Chinami lub Indiami mogą jedynie częściowo zrównoważyć wpływy Moskwy, ale nie dają Białorusi pełnej alternatywy wobec struktur takich jak EUG czy OUBZ. Dodatkowym problemem jest rola OUBZ, która wzmacnia rosyjską obecność wojskową na Białorusi. Mińsk nie posiada samodzielnych zdolności obronnych porównywalnych do Rosji i będzie zmuszony polegać na OUBZ w zakresie bezpieczeństwa militarnego. To znacząco ogranicza białoruską niezależność w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa. Każda próba sprzeciwu wobec Moskwy wiąże się z wysokim ryzykiem strat politycznych, gospodarczych oraz militarnych. Sprawia to, że Mińsk znajduje się w trudnej i niemal bezalternatywnej sytuacji.

Niemniej jednak Białoruś może znaleźć przestrzeń do podjęcia działań, które pozwolą na ograniczenie negatywnych skutków realizacji scenariusza intensywnej integracji politycznej w oparciu o WNP, EUG oraz OUBZ. Ważne będą w tym względzie inicjatywy zmierzające do zwiększenia niezależności, dywersyfikacji współpracy międzynarodowej oraz umiejętnego balansowania między Moskwą a innymi partnerami. Jednym z możliwych działań jest aktywne poszukiwanie koalicji wewnątrz istniejących organizacji regionalnych. Białoruś mogłaby próbować nawiązać bliższą współpracę z państwami, które również obawiają się rosyjskiej dominacji na przykład z Kazachstanem czy Armenią. Tworzenie wspólnego frontu wobec niektórych inicjatyw Moskwy pozwoli na osłabienie wpływów Kremla i wprowadza bardziej zrównoważone zasady funkcjonowania tych organizacji. Równolegle Mińsk może zainwestować w budowanie niezależności gospodarczej. Dywersyfikacja eksportu, rozwój lokalnych sektorów przemysłowych i technologicznych oraz przyciąganie inwestycji spoza przestrzeni poradzieckiej (Chin, Indii czy Bliskiego Wschodu) może zwiększyć zdolność Białorusi do prowadzenia bardziej suwerennej polityki. W OUBZ Białoruś może podkreślać swoją zdolność do samodzielnego zarządzania siłami zbrojnymi. Mińsk powinien także stosować taktykę opóźniania realizacji rosyjskich inicjatyw integracyjnych, powołując się na potrzebę dodatkowych konsultacji czy analiz. Takie podejście dałoby Białorusi czas na wypracowanie alternatywnych rozwiązań lub złagodzenie nacisków Moskwy.

Realizacja scenariusza integracji politycznej w oparciu o WNP, EUG i OUBZ przyniosłaby Białorusi szereg istotnych konsekwencji, które znacząco wpłynęłyby na jej suwerenność, politykę wewnętrzną i pozycję międzynarodową. Przede wszystkim Białoruś stałaby się jeszcze bardziej zależna od Moskwy. Rosja, jako dominujący członek organizacji,

narzucałaby rozwiązania korzystne dla siebie, co ograniczyłoby zdolność Mińska do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej. W efekcie Białoruś całkowicie utraciłaby kontrolę nad strategicznymi sektorami własnej gospodarki. Skutkiem tego scenariusza może być dalsze osłabienie białoruskich instytucji państwowych. Wskazane międzynarodowe organizacje regionalne promujące wspólną politykę pod rosyjską egidą zdominowałyby proces decyzyjny Mińska w kluczowych kwestiach polityki bezpieczeństwa. Doprowadzi to do marginalizacji narodowych struktur decyzyjnych i ograniczenia ich wpływu na kształtowanie przyszłości kraju. Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym stanowi narzędzie za pomocą którego Rosja może jeszcze bardziej integrować siły zbrojne obu państw oraz zwiększać swoją obecność wojskową na Białorusi. W dłuższej perspektywie takie działania mogą prowadzić do całkowitego podporządkowania białoruskich struktur obronnych interesom Rosji. Dla społeczeństwa białoruskiego oznaczałoby to postępujący proces utraty poczucia odrębności narodowej. Przy jednoczesnym braku rozwoju instytucji obywatelskich i ograniczonej przestrzeni dla opozycji politycznej społeczeństwo białoruskie mogłoby coraz bardziej odczuwać frustrację wynikającą z braku realnych możliwości wpływania na kierunek rozwoju państwa. Na arenie międzynarodowej Białoruś stałaby się jeszcze bardziej marginalizowana jako niezależny podmiot, a Mińsk byłby postrzegany wyłącznie przez pryzmat działań Moskwy, tracąc zdolność do samodzielnego kształtowania swojej przyszłości.

Scenariusz zmiany lidera zakłada, że jeśli Aleksander Łukaszenka przestanie być gwarantem bezpieczeństwa rosyjskich interesów na Białorusi, Moskwa może podjąć działania mające na celu wymianę go na polityka bardziej przychylnego Kremlowi. Ocena ekspertów na poziomie 2,5 wskazuje, że prawdopodobieństwo realizacji tego scenariusza jest umiarkowane. Celami Rosji w takim przypadku będą:

a) zachowanie stabilności politycznej na Białorusi i utrzymanie jej w rosyjskiej strefie wpływów;
b) przeprowadzenie kontrolowanej zmiany władzy bez naruszenia dotychczasowych układów politycznych z Rosją;
c) eliminacja ryzyka balansowania reżimu Łukaszenki między Rosją a innymi ośrodkami wpływu;
d) zagwarantowanie kontynuacji procesów integracyjnych w ramach Państwa Związkowego, WNP, OUBZ oraz EUG.

Rosja dysponuje szerokim wachlarzem narzędzi, które może wykorzystać do realizacji scenariusza zmiany lidera na Białorusi, jeśli uzna, że Aleksander Łukaszenka przestaje być gwarantem jej interesów. Kluczowym jest wpływ Kremla na białoruskie elity polityczne i wojskowe. Moskwa ma dobrze ugruntowane relacje z głównymi postaciami w białoruskich

strukturach władzy, co pozwoli jej forsować kandydaturę nowego, lojalnego lidera. Drugim narzędziem są prorosyjskie frakcje w białoruskich służbach bezpieczeństwa oraz siłach zbrojnych. Rosja posiada liczne powiązania z białoruskimi strukturami siłowymi, które może wykorzystać do przeprowadzenia kontrolowanej wymiany elit. Rosja może również posłużyć się narzędziami gospodarczymi, aby wywierać presję na Łukaszenkę i zmusić go do ustąpienia. Uzależnienie białoruskiej gospodarki od rosyjskich kredytów, preferencyjnych cen surowców energetycznych oraz rynku zbytu daje Moskwie potężny środek nacisku. Kreml może warunkować dalszą pomoc gospodarczą od podjęcia kroków zmierzających do przekazania władzy na rzecz bardziej sprzyjającego polityka. Ważną rolę odegrają działania propagandowe. Rosyjskie media mogą kreować narrację o potrzebie zmian w kierownictwie państwa, przedstawiając nowego lidera jako osobę zdolną do stabilizacji i wzmocnienia relacji z Rosją. Kreml może wywrzeć presję na Łukaszenkę, by ten dobrowolnie ustąpił lub stopniowo przekazał władzę wskazanemu przez Moskwę następcy. Takie działania mogą przybrać formę nieformalnego ultimatum, które pozwoliłoby Łukaszence zachować pewne gwarancje bezpieczeństwa i przywileje po odejściu z urzędu.

Realizacja scenariusza zmiany lidera na Białorusi wiąże się z ograniczeniami, które mogą utrudnić Kremlowi skuteczne przeprowadzenie tego procesu. Pierwsze wiąże się z potencjalnym wybuchem protestów społecznych. Każda zmiana lidera, szczególnie jeśli będzie postrzegana jako narzucona przez Moskwę, niesie ryzyko masowego oporu białoruskiego społeczeństwa. Próba wprowadzenia nowego lidera pod rosyjską egidą może zmobilizować zarówno przeciwników Łukaszenki, jak i tych, którzy sprzeciwiają się rosyjskiej dominacji. Kolejnym ograniczeniem będzie znalezienie odpowiedniego kandydata na nowego lidera. Kreml potrzebuje osoby, która nie tylko będzie lojalna wobec Rosji, ale również zdolna do utrzymania stabilności na Białorusi i zaakceptowania przez lokalne elity oraz społeczeństwo. Taka postać, rozpoznawalna w białoruskiej polityce obecnie nie istnieje. Wydaje się, że Łukaszenka mógłby, podobnie jak wielu dyktatorów, podzielić się swoją władzą z rodziną, np. najstarszym synem Wiktarem[919]. Niepewność co do lojalności nowego lidera to kolejny problem, z którym musi się zmierzyć Kreml. Nawet jeśli Rosja zdoła wprowadzić na najwyższe stanowisko w państwie swojego kandydata, nie ma gwarancji, że osoba ta w dłuższej perspektywie będzie realizować rosyjskie interesy. W obliczu zmieniającej się sytuacji geopolitycznej i presji wewnętrznej, nowy lider mógłby próbować balansować między Moskwą a innymi aktorami, podobnie jak robił to Łukaszenka. Rosja będzie musiała liczyć się z kosztami politycznymi i wizerunkowymi związanymi z otwartą ingerencją w wewnętrzne

[919] Zob. *У Александра Лукашенко большая семья: трое сыновей и семеро внуков*, https://president.gov.by/ru/president/bez-galstuka/semja, [dostęp: 05.07.2024].

sprawy Białorusi. Ryzyko destabilizacji, trudności w znalezieniu odpowiedniego kandydata, koszty polityczne, a także niepewność co do przyszłej lojalności nowego przywódcy sprawiają, że Kreml będzie bardzo ostrożnie podchodzić do planowania i realizacji tego scenariusza.

Głównym problemem Białorusi w tym scenariuszu jest głębokie uzależnienie od Rosji w niemal wszystkich kluczowych sferach funkcjonowania państwa. Mińsk nie ma realnych alternatywnych źródeł wsparcia, które mogłyby zrównoważyć presję Moskwy. Słabość białoruskich instytucji politycznych to kolejny istotny problem. Autorytarny system władzy, skoncentrowany wokół osoby Aleksandra Łukaszenki nie pozwala na rozwój demokratycznych mechanizmów ani zbudowanie silnych, niezależnych struktur zdolnych do przeciwdziałania ingerencji z zewnątrz. Brak zróżnicowanych ośrodków aspirujących do przejęcia władzy oznacza, że ewentualna zmiana lidera będzie łatwiejsza do przeprowadzenia. Podatność białoruskich elit na rosyjskie wpływy stanowi dodatkowe ograniczenie. Znacząca część osób zajmujących kluczowe stanowiska w administracji, armii czy służbach bezpieczeństwa ma powiązania z Rosją lub postrzega Moskwę jako gwaranta swojej pozycji. W takiej sytuacji Łukaszenka nie może liczyć na pełne poparcie elit w przypadku próby przeciwdziałania rosyjskim planom. Kolejnym ograniczeniem jest brak poparcia społecznego dla władzy Łukaszenki. Protesty oraz rosnące niezadowolenie związane z pogarszającą się sytuacją gospodarczą sprawiają, że jego reżim będzie coraz bardziej wrażliwy na presję wewnętrzną. W takiej sytuacji Kreml łatwo może uzasadnić potrzebę zmiany lidera jako rozwiązania problemów wewnętrznych Białorusi. Osłabia to pozycję Łukaszenki w relacjach z Moskwą. Białoruś napotka poważne ograniczenia w przeciwdziałaniu rosyjskim planom zmiany lidera. Głębokie uzależnienie od Rosji, słabość instytucji politycznych, podatność elit na rosyjskie wpływy, międzynarodowa izolacja oraz brak szerokiego poparcia społecznego dla obecnego reżimu czynią białoruską władzę niemal bezbronną wobec potencjalnych działań Kremla. W tej sytuacji Łukaszenka ma bardzo ograniczone możliwości skutecznego sprzeciwienia się rosyjskim planom, co zwiększa ryzyko realizacji tego scenariusza.

Jednym z kierunków działań przeciwdziałających realizacji przedmiotowego scenariusza będzie konsolidacja elit politycznych i wojskowych. Łukaszenka może starać się umacniać swoją pozycję oferując liderom w administracji i służbach mundurowych dodatkowe korzyści, takie jak awanse czy dostęp do zasobów ekonomicznych. Dzięki temu mógłby przeciwdziałać wpływom prorosyjskich frakcji i utrudnić Moskwie forsowanie swoich kandydatów do przejęcia władzy. Drugim krokiem może być próba nawiązania alternatywnych sojuszy międzynarodowych. Nawet ograniczone gesty, takie jak intensyfikacja współpracy z Chinami, Indiami, Turcją czy państwami Bliskiego Wschodu, mogą dać Mińskowi pewną przeciwwagę wobec Rosji. W wymiarze wewnętrznym prezydent mógłby podjąć próbę

zwiększenia swojego poparcia społecznego poprzez wprowadzenie symbolicznych reform politycznych lub gospodarczych. Nawet niewielkie kroki, takie jak poprawa warunków życia najuboższych grup społecznych, złagodzenie represji wobec opozycji czy ograniczone reformy administracyjne, mogą zmniejszyć napięcia wewnętrzne i osłabić argumenty Rosji związane ze zmianą przywództwa. Dodatkowo, Łukaszenka, korzystając z doświadczenia w grze na wielu frontach, może opóźniać realizację rosyjskich planów pozornie zgadzając się na współpracę, ale jednocześnie przeciwdziałając wprowadzeniu najbardziej radykalnych zmian. Tego rodzaju działania mogą dać Mińskowi czas na przygotowanie alternatywnych rozwiązań.

Realizacja powyższego scenariusza oznacza kontrolowaną wymianę Aleksandra Łukaszenki na lidera bardziej lojalnego wobec Moskwy. Skutkiem tego będzie dalsze pogłębianie zależności Białorusi. Nowy przywódca, będący rzecznikiem rosyjskiej polityki, działałby w sposób jeszcze bardziej podporządkowany interesom Kremla. Oznacza to całkowite podporządkowanie struktur białoruskich interesom rosyjskim. Nowy lider, pozbawiony społecznej legitymacji, musiałby polegać na Rosji w zakresie utrzymania władzy, co ograniczyłoby jego zdolność do podejmowania niezależnych decyzji. Procesy decyzyjne w Mińsku zostałyby w dużej mierze podporządkowane strukturze Państwa Związkowego. Na poziomie społecznym zmiana lidera mogłaby doprowadzić do wzrostu napięć. Część społeczeństwa mogłaby sprzeciwić się nowemu przywódcy, postrzegając go jako marionetkę Moskwy. To wywołałoby kolejne fale protestów i destabilizację osłabiając stabilność wewnętrzną Białorusi i utrudniło jej dalszy rozwój. W sferze gospodarczej Białorusi nowy lider musiałby polegać na rosyjskich surowcach, co w praktyce uniemożliwiłoby prowadzenie niezależnej polityki gospodarczej. W dłuższej perspektywie uzależnienie od Moskwy będzie dalej osłabiać zdolność Białorusi do budowania relacji z innymi partnerami międzynarodowymi, a w konsekwencji zahamuje modernizację białoruskiej gospodarki. Na arenie międzynarodowej zmiana lidera z inicjatywy Kremla umocni wizerunek Mińska jako narzędzia rosyjskiej polityki. Państwa zachodnie mogłyby zareagować zaostrzeniem sankcji, postrzegając zmianę lidera jako wzmocnienie rosyjskiej hegemonii w regionie. W dłuższej perspektywie realizacja tego scenariusza oznaczałaby stopniowe zanikanie białoruskiej tożsamości narodowej. Rosja może promować narrację o wspólnej historii, kulturze i przyszłości w ramach struktur Państwa Związkowego, marginalizując jednocześnie białoruską odrębność. Proces ten może wpłynąć na kolejne pokolenia, ograniczając ich zdolność do identyfikowania się z niepodległym państwem białoruskim. Realizacja scenariusza zmiany lidera przyniosłaby krótkoterminową stabilizację dzięki rosyjskiemu wsparciu, ale w dłuższym okresie pogłębiłaby zależność Białorusi od Rosji, ograniczyła jej suwerenność

i zdolność do samodzielnego kształtowania własnej przyszłości. Państwo to stałoby się całkowicie podporządkowane interesom Kremla.

Dodatkowo, eksperci wskazali dwa scenariusze działań Rosji wobec Białorusi. Pierwszy scenariusz zakłada dalsze dążenie Rosji do zwiększenia obecności militarnej na białoruskim terytorium. Taki krok znacząco wzmocni strategiczną pozycję Moskwy w regionie i zwiększy jej zdolność do projekcji siły na zachodnim kierunku operacyjnym. Realizacja tego scenariusza zintensyfikowałaby napięcia geopolityczne w regionie zwiększając ryzyko destabilizacji na wschodniej flance NATO. Drugi scenariusz jest skoncentrowany na działaniach na rzecz wzmocnienia prawosławno-ruskiej przynależności etnicznej Białorusinów. Rosja może wykorzystywać narzędzia kulturowe, religijne i historyczne, aby podkreślać wspólne korzenie prawosławno-ruskie jako fundament tożsamości Białorusinów. Wzmocnienie tej narracji służyłoby osłabieniu białoruskiej tożsamości narodowej, marginalizując różnice kulturowe i historyczne między Rosjanami a Białorusinami. Poprzez działania takie jak wsparcie dla Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, organizowanie wydarzeń kulturalnych czy promowanie edukacji opartej na wspólnych „ruskich" korzeniach, Kreml może stopniowo budować przekonanie o naturalnej przynależności Białorusi do rosyjskiego świata. Problematyka ta szerzej został opisana w części poświęconej płaszczyźnie kulturowo informacyjnej.

Poniższa macierz przedstawia scenariusze działań Rosji wobec Białorusi, ocenione pod kątem ich prawdopodobieństwa, celów strategicznych, wykorzystywanych narzędzi, ograniczeń oraz możliwych reakcji Mińska. Uwzględniono także potencjalne konsekwencje realizacji każdego ze scenariuszy dla Białorusi. Macierz stanowi podsumowanie eksperckich analiz oraz prognoz, które pozwalają zrozumieć długofalowe efekty rosyjskich działań na płaszczyźnie politycznej.

Tabela 6.10. Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie politycznej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
Dalsza integracja w ramach Państwa Związkowego.	3,3	Centralizacja procesów decyzyjnych.	Mechanizmy legislacyjne i traktatowe.	Opór społeczny na Białorusi.	Uzależnienie od rosyjskiego wsparcia.	Balansowanie między Rosją a innymi partnerami.	Całkowita utrata suwerenności.
		Marginalizacja instytucji białoruskich.	Harmonizacja systemów prawnych i administracyjnych.	Trudności gospodarcze Rosji.	Izolacja Białorusi po 2020 roku.	Dywersyfikacja relacji (np. Chiny, Indie).	Marginalizacja instytucji narodowych.
		Zwiększenie dominacji Rosji w strukturach Państwa Związkowego.	Integracja instytucjonalna.	Niechęć Aleksandra Łukaszenki do pełnej unifikacji.	Brak alternatywnych partnerów politycznych i gospodarczych.	Opóźnianie inicjatyw integracyjnych.	Brak zdolności do odbudowy niepodległego państwa białoruskiego.
		Wzmocnienie znaczenia Państwa Związkowego na arenie międzynarodowej.	Wsparcie prorosyjskich elit.	Ograniczona lojalność białoruskich elit politycznych.	Zależność od rosyjskich struktur bezpieczeństwa.	Negocjowanie korzystniejszych warunków integracji.	Zwiększenie napięć społecznych.
		Realizacja ambicji neoimperialnych.	Propaganda i kontrola przestrzeni informacyjnej.	Brak jednoznacznej wizji końcowego modelu integracji.	Brak jasnej wizji przyszłości politycznej Białorusi.	Utrzymanie przestrzeni niezależności.	Izolacja na arenie międzynarodowej.
Wzmożone wsparcie polityczne i dyplomatyczne.	3,1	Zapewnienie międzynarodowej legitymizacji reżimu Łukaszenki.	Blokowanie rezolucji w organizacjach międzynarodowych.	Trudności gospodarcze Rosji.	Uzależnienie od rosyjskiego wsparcia.	Negocjowanie warunkowego dialogu z Zachodem.	Zwiększenie zależności od Rosji.
		Ograniczenie skuteczności zachodnich sankcji i presji politycznej na Białoruś.	Narzędzia WNP, EUG i OUBZ.	Słaba pozycja w organizacjach międzynarodowych.	Rosnąca izolacja na arenie międzynarodowej.	Aktywna polityka zagraniczna poza formatem rosyjskim.	Umocnienie autorytarnych rządów Łukaszenki.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Blokowanie inicjatyw międzynarodowych wymierzonych w Białoruś.	Lobbing dyplomatyczny.	Ryzyko protestów społecznych.	Brak alternatywnych partnerów.	Opóźnianie implementacji rosyjskich rozwiązań.	Ograniczenie swobód obywatelskich.
		Wzmacnianie pozycji Rosji jako głównego gwaranta stabilności politycznej Białorusi.	Wspólne inicjatywy dyplomatyczne w relacjach z państwami trzecimi.	Osłabienie legitymacji Łukaszenki wśród społeczeństwa.	Rosnąca ingerencja Rosji w politykę wewnętrzną.	Wykorzystywanie organizacji międzynarodowych.	Ograniczenie skuteczności zachodnich sankcji i presji politycznej.
			Propaganda i kontrola przestrzeni informacyjnej.	Niechęć innych państw poradzieckich do otwartego wspierania Białorusi.	Słabość opozycji politycznej.	Minimalizowanie wizerunku państwa wasalnego. Propaganda.	Wzrost napięć społecznych wśród młodszych pokoleń.
Integracja polityczna w oparciu o organizacje międzynarodowe (WNP, EUG, OUBZ).	2,7	Zacieśnienie kontroli nad przestrzenią poradziecką.	Naciski na reformę białoruskich instytucji w duchu integracji.	Fasadowość WNP i brak dynamiki w jej funkcjonowaniu.	Uzależnienie polityczne, gospodarcze i militarne.	Opóźnianie rosyjskich inicjatyw integracyjnych.	Erozja suwerenności politycznej, gospodarczej i militarnej.
		Wzmocnienie dominacji w regionie.	Zmiana zasad podejmowania decyzji.	Ograniczone środki na dalsze subsydiowanie Mińska.	Brak alternatywnych platform współpracy.	Budowanie alternatywnych relacji międzynarodowych.	Marginalizacja struktur narodowych.
		Harmonizacja polityk pod kątem rosyjskich interesów.	Zwiększenie politycznego znaczenia organów ponadnarodowych.	Postrzeganie WNP, EUG i OUBZ jako narzędzi rosyjskiej dominacji.	Brak suwerennej polityki bezpieczeństwa.	Wzmacnianie własnej autonomii w polityce bezpieczeństwa.	Izolacja międzynarodowa.
		Legitymizacja wpływów Rosji.	Dyplomacja wielostronna i presja na kraje członkowskie.	Rosnąca niechęć międzynarodowa do działań Rosji.	Izolacja międzynarodowa ograniczająca wsparcie zewnętrzne.	Wzmocnienie tożsamości narodowej i niezależnych instytucji.	Ograniczenie zdolności do budowania relacji z alternatywnymi partnerami.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Neutralizacja działań Zachodu.	Blokowanie białoruskich prób dywersyfikacji współpracy międzynarodowej.	Brak realnych korzyści dla Białorusi.	Brak realnych narzędzi do blokowania rosyjskich inicjatyw w organizacjach międzynarodowych.	Wykorzystywanie podziałów wewnątrz EUG i OUBZ.	Stopniowa rusyfikacja społeczeństwa.
Zmiana lidera na Białorusi z inicjatywy Rosji.	2,5	Wprowadzenie lidera w pełni lojalnego wobec Moskwy.	Wspieranie prorosyjskich frakcji w białoruskich elitach politycznych.	Ryzyko mobilizacji społecznej i wybuchu protestów.	Zależność od rosyjskich struktur politycznych, gospodarczych i wojskowych.	Konsolidacja elit wokół Łukaszenki.	Utrwalenie rosyjskiej dominacji politycznej.
		Zapewnienie stabilności politycznej na Białorusi.	Narzędzia ekonomiczne: kredyty, preferencje handlowe.	Problemy z legitymizacją nowego lidera.	Brak alternatywnych platform współpracy politycznej.	Dialog z innymi państwami w celu zmniejszenia presji Rosji.	Całkowita marginalizacja Białorusi na arenie międzynarodowej.
		Eliminacja ryzyka balansowania Mińska między różnymi partnerami.	Budowanie wizerunku alternatywnego przywódcy.	Koszty polityczne i wizerunkowe związane ze zmianami.	Izolacja międzynarodowa.	Akcentowanie ryzyka destabilizacji przy zmianie lidera.	Destabilizacja społeczna.
		Wzmocnienie integracji w ramach Państwa Związkowego.	Presja w ramach WNP, EUG i OUBZ.	Opór w białoruskich elitach politycznych.	Brak lojalnych elit politycznych niezależnych od Rosji.	Eliminacja prorosyjskich frakcji wewnątrz elit władzy.	Brak zdolności do odbudowy niepodległego państwa białoruskiego.
		Ograniczenie ryzyka protestów.	Marginalizacja Łukaszenki.	Obawa przed scenariuszem „ukraińskim”.	Brak doświadczenia w samodzielnym funkcjonowaniu poza rosyjską orbitą.	Reformy wewnętrzne, aby zwiększyć poparcie społeczne.	Stopniowa rusyfikacja społeczeństwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.2.2. Płaszczyzna gospodarcza

Płaszczyzna gospodarcza stanowi kluczowy element rosyjsko-białoruskich relacji, będąc zarówno narzędziem współpracy, jak i mechanizmem nacisku. Analiza zawarta w rozdziale czwartym obejmująca lata 2014–2022 wskazuje na wielowymiarowy charakter tych relacji obejmujących integrację w ramach struktur EUG oraz znaczną zależność Białorusi od rosyjskich surowców energetycznych, preferencyjnych warunków handlowych i wsparcia finansowego. W latach 2014–2022 Rosja konsekwentnie dążyła do umocnienia swojej dominacji gospodarczej nad Białorusią, wykorzystując narzędzia takie jak kontrola nad infrastrukturą energetyczną, ograniczenia handlowe czy subsydia. Celem tych działań było nie tylko pogłębianie integracji gospodarczej, ale również ograniczenie zdolności Mińska do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej. Z kolei dla Białorusi relacje gospodarcze z Rosją w analizowanym okresie były jednocześnie źródłem stabilizacji i potencjalnym zagrożeniem. Z jednej strony Rosja podtrzymywała białoruską gospodarkę, z drugiej zaś ograniczała możliwości Mińska związane z dywersyfikacją relacji handlowych i prowadzeniem suwerennej polityki gospodarczej. W perspektywie 2032 r. Rosja będzie dążyć do pełnej dominacji gospodarczej nad Białorusią, wykorzystując zarówno mechanizmy integracyjne Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, jak i Państwa Związkowego. Kreml będzie stopniowo eliminował bariery regulacyjne i prawne, aby doprowadzić do faktycznej unifikacji systemów gospodarczych obu państw. W efekcie Białoruś stanie się gospodarczo zintegrowaną częścią rosyjskiej przestrzeni ekonomicznej bez możliwości prowadzenia samodzielnej polityki w tym obszarze. Państwo Związkowe posłuży Rosji jako instrument formalizujący tę zależność, legitymizując stopniowe podporządkowanie białoruskich instytucji gospodarczych rosyjskim interesom.

Poniższa tabela zawiera wyniki badania, które miało na celu określenie potencjalnych scenariuszy rosyjskich działań na płaszczyźnie gospodarczej wobec Białorusi do 2032 roku. Przedstawione dane stanowią podstawę do szczegółowej analizy narzędzi, ograniczeń oraz potencjalnych skutków każdego ze scenariuszy, ukazując złożoność i wielowymiarowy charakter relacji gospodarczych między Rosją a Białorusią.

Tabela 6.11. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Całkowite podporządkowanie białoruskiego systemu ekonomicznego*: dalsze integrowanie gospodarek obu państw poprzez harmonizację polityk gospodarczych, realizacja 28 programów integracyjnych, w tym polityki celnej, przemysłowej, rolnej i energetycznej, a także ujednolicenie zasad współpracy gospodarczej z zagranicą.	3,3
2.	*Przejęcie aktywów gospodarczych Białorusi*: Rosja przejmie kontrolę nad kluczowymi przedsiębiorstwami białoruskimi, zwłaszcza z branż zbrojeniowej i petrochemicznej. Celem powyższego będzie zwiększenie zależności gospodarczej Białorusi.	3
3.	*Unifikacja rynków finansowych i budowanie wspólnego rynku*: poprzez członkostwo Białorusi w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG), Rosja będzie dążyć do unifikacji rynków finansowych i budowania wspólnego rynku, celem czego jest zacieśnienie więzi ekonomicznych i zwiększenie wzajemnej zależności.	2,9
4.	*Powołanie ponadnarodowych instytucji gospodarczych*: w ramach długofalowej strategii integracji FR utworzy ponadnarodowe instytucje gospodarcze, takie jak Bank Centralny oraz instytucje kontrolne, np. Izbę Obrachunkową, co będzie prowadzić do dalszego ujednolicenia polityki gospodarczej obu państw i zwiększenia rosyjskiej kontroli nad gospodarką Białorusi.	1,9
5.	*Ujednolicenie systemu walutowego*: Wprowadzenie wspólnej waluty lub ścisłe powiązanie rubla białoruskiego z rublem rosyjskim, co zwiększy kontrolę Rosji nad polityką monetarną Białorusi i utrudni jej prowadzenie niezależnej polityki finansowej.	Wskazanie eksperta.
6.	*Zwiększenie współpracy energetycznej*: Rosja będzie dążyć do pełnej kontroli nad białoruską infrastrukturą energetyczną, w tym rurociągami i elektrowniami, co pozwoli na wpływanie na dostawy energii i zwiększenie zależności Białorusi od Rosji w tym kluczowym sektorze.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci najwyżej ocenili scenariusz podporządkowania białoruskiego systemu ekonomicznego, nadając mu ocenę 3,3. Wskazuje to na wysokie prawdopodobieństwo jego realizacji. Scenariusz ten zakłada dalsze integrowanie gospodarek obu państw poprzez harmonizację polityk gospodarczych, realizację 28 programów integracyjnych oraz ujednolicenie zasad współpracy gospodarczej z zagranicą. Realizując ten scenariusz Rosja będzie dążyć do osiągniecia następujących celów:

a) całkowita instytucjonalizacja integracji gospodarczej;
b) eliminacja możliwości samodzielnej polityki handlowej Mińska;
c) wzmocnienie Państwa Związkowego jako mechanizmu kontroli gospodarczej;
d) legitymizacja rosyjskiego modelu integracji jako alternatywy dla UE.

Rosja dysponuje szerokim zestawem narzędzi, które może wykorzystać do realizacji scenariusza całkowitego podporządkowania białoruskiego systemu ekonomicznego. Kluczowym instrumentem jest 28 programów integracyjnych, które w kolejnych latach obejmują harmonizację polityk gospodarczych w takich obszarach jak cła, przemysł, rolnictwo, energetyka oraz zasady współpracy z zagranicą. Programy te pozwolą Rosji na stopniowe przejmowanie kontroli nad kluczowymi sektorami białoruskiej gospodarki. Drugim istotnym

narzędziem są preferencyjne ceny surowców energetycznych, takich jak gaz i ropa naftowa. Poprzez oferowanie obniżonych cen Rosja zapewni sobie znaczący wpływ na Mińsk, uzależniając go od ciągłych dostaw i ograniczając możliwość dywersyfikacji źródeł energii. Rosja zaoferuje również wsparcie finansowe i kredytowe, które będzie szczególnie istotne w obliczu ograniczonego dostępu Białorusi do międzynarodowych rynków finansowych. Kredyty udzielane przez rosyjskie instytucje będą powiązane z warunkami politycznymi zgodnymi z interesami Kremla. Rosja wykorzysta EUG jako platformę do narzucania wspólnych regulacji i wzmacniania współzależności gospodarczej. Równie istotnym narzędziem będzie kontrola infrastruktury energetycznej i logistycznej. Rosja posiada znaczący wpływ na białoruską infrastrukturę przesyłową, w tym ropociągi i gazociągi, co pozwoli jej na wywieranie presji w kluczowych momentach negocjacji.

Rosja, pomimo że posiada szeroki katalog narzędzi do realizacji scenariusza stoi również przed ograniczeniami. Wielu Białorusinów postrzega proces integracji gospodarczej jako zagrożenie dla suwerenności państwowej, co może prowadzić do wzrostu niezadowolenia społecznego i potencjalnych protestów. Drugim istotnym ograniczeniem są rosnące problemy gospodarcze Rosji, które osłabią jej zdolność do dalszego wspierania białoruskiej gospodarki (sankcje międzynarodowe, wysokie koszty wojny na Ukrainie oraz trudności z utrzymaniem wzrostu gospodarczego). Brak stabilnych fundamentów gospodarczych będzie ograniczać efektywność rosyjskich działań na Białorusi. Rosja będzie musiała zmierzyć się z niechęcią Aleksandra Łukaszenki do pełnego podporządkowania Moskwie. Kolejnym ograniczeniem będzie nieufność białoruskich elit politycznych i gospodarczych obawiających się marginalizacji w systemie zdominowanym przez Rosję. Przedstawiciele białoruskich struktur decyzyjnych będą opierać się procesowi pełnej integracji postrzegając go jako zagrożenie dla ich pozycji i wpływów. Wreszcie, Rosja będzie narażona na presję międzynarodową. Integracja gospodarcza będzie postrzegana przez Zachód jako próba neoimperialnej ekspansji i może doprowadzić do dalszego zaostrzenia sankcji i izolacji Rosji na arenie międzynarodowej.

Białorusi będzie trudno przeciwdziałać realizacji scenariusza podporządkowania jej systemu gospodarczego Rosji. Największym wyzwaniem będzie głębokie uzależnienie gospodarcze od Rosji, które obejmuje niemal wszystkie kluczowe sektory białoruskiej gospodarki. Mińsk jest w znacznym stopniu zależny od preferencyjnych cen surowców energetycznych, co ogranicza jego zdolność do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej. Bez stałych dostaw tych surowców, białoruska gospodarka mogłaby doświadczyć poważnego kryzysu. Należy zaznaczyć, że po rosyjskiej inwazji na Ukrainę obniżka cen przez Gazprom dała Białorusi oszczędności w wysokości ponad 10 mld USD w 2022 r. (14,7% PKB) i prawie 8 mld USD (11,2% PKB) w 2023 r. Białoruś skorzystała również z 30% zniżki na rosyjską ropę

w porównaniu z cenami rynkowymi, oszczędzając do 2,4 mld USD (3,4% PKB) w 2022 r. i 1,5 mld USD (2,1% PKB) w 2023 r.[920] Kolejnym ograniczeniem jest brak alternatywnych partnerów gospodarczych. Białoruś od lat korzysta z rosyjskiego wsparcia budżetowego, co wiąże ją z rosyjskimi instytucjami finansowymi. Każda próba oporu wobec działań Rosji będzie skutkować ograniczeniem pomocy finansowej, co dodatkowo osłabiłoby białoruską gospodarkę[921]. Mińsk nie dysponuje strukturami, które mogłyby efektywnie chronić interesy narodowe w negocjacjach z Kremlem. Integracja w ramach EUG ogranicza autonomię Białorusi zmuszając ją do akceptowania wspólnych regulacji, które w praktyce odzwierciedlają rosyjskie interesy.

Aby zapobiec realizacji przedmiotowego scenariusza strona białoruska musi zintensyfikować proces dywersyfikacji relacji handlowych i inwestycyjnych, szczególnie z państwami spoza rosyjskiej strefy wpływów. Ograniczy to uzależnienie Mińska od rosyjskiego rynku i zapewniło alternatywne źródła surowców, finansowania oraz technologii. Drugim ważnym krokiem będzie odzyskanie autonomii w kluczowych sektorach gospodarki takich jak przemysł chemiczny, rolnictwo czy energetyka. Wzmocnienie lokalnych przedsiębiorstw i inwestowanie w rozwój innowacyjnych technologii może dodatkowo ograniczyć zależność od rosyjskiego kapitału i know-how. Białoruś może również próbować renegocjować warunki współpracy w ramach programów integracyjnych, aby ograniczyć najbardziej restrykcyjne elementy harmonizacji. Budowanie alternatywnych źródeł energii to kolejna potencjalna reakcja Białorusi. Mińsk mógłby inwestować w rozwój własnych zasobów odnawialnych oraz poszukiwać dostawców spoza Rosji, takich jak kraje skandynawskie. Na poziomie wewnętrznym Białoruś powinna promować narodową tożsamość gospodarczą poprzez edukację i kampanie społeczne. Budowanie poparcia społecznego dla działań ograniczających wpływ Rosji może utrudnić Kremlowi forsowanie najbardziej niekorzystnych dla Mińska kroków integracyjnych.

W ocenie ekspertów scenariusz przejęcia przez Rosję kluczowych aktywów gospodarczych Białorusi jest jednym z bardziej prawdopodobnych kierunków działań Kremla, otrzymał średnią ocenę 3,0. Celem tego scenariusza będzie:

a) przejęcie kontroli nad strategicznymi sektorami białoruskiej gospodarki;
b) zwiększenie zależności gospodarczej;

[920] A. Alachnovič, S. Naŭrodski, L. Villa, A. Fotia, *Belarus' increasing economic dependence on Russia*, https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/belarus-increasing-economic-dependence-on-russia, [dostęp: 20.08.2024].
[921] Tamże. Od sierpnia 2020 r. Białoruś straciła dostęp do międzynarodowych rynków kapitałowych i głównych instytucji finansowych, pozostawiając Rosję jako swojego głównego wierzyciela. Do końca 2022 r. rząd Białorusi był winien 10,2 mld USD rządowi rosyjskiemu.

c) ograniczenie zdolności Mińska do prowadzenia samodzielnej polityki gospodarczej;
d) uniemożliwienie dywersyfikacji relacji handlowych;
e) wzmocnienie rosyjskiej dominacji w przestrzeni euroazjatyckiej.

Ograniczenia, z jakimi może zmierzyć się zarówno Rosja, jak i Białoruś w realizacji tego scenariusza w dużej mierze powtarzają się z tymi wskazanymi w poprzednim scenariuszu. Rosja musi zmagać się z wyzwaniami takimi jak opór społeczny i polityczny na Białorusi, problemy gospodarcze wynikające z międzynarodowych sankcji, a także niechęci białoruskich elit do całkowitego podporządkowania się interesom Kremla. Z kolei Białoruś napotyka ograniczenia wynikające z głębokiego uzależnienia od rosyjskich surowców energetycznych, finansowania oraz ograniczonej zdolności do dywersyfikacji partnerów handlowych i inwestycyjnych. Podobnie możliwości przeciwdziałania realizacji tego scenariusza przez Białoruś są zbieżne z wcześniej wskazanymi. Mińsk może starać się dywersyfikować relacje gospodarcze, renegocjować warunki współpracy w ramach programów integracyjnych, a także wzmacniać swoją tożsamość gospodarczą oraz rozwijać alternatywne źródła energii. Jednak z uwagi na strukturalne ograniczenia gospodarcze i polityczne, możliwości te są znacznie ograniczone. Dlatego też potencjalne skutki realizacji scenariusza przejęcia aktywów gospodarczych są zgodne z tymi opisanymi dla integracji gospodarczej. W przypadku powodzenia działań Rosji, Białoruś może doświadczyć dalszej utraty suwerenności gospodarczej, marginalizacji narodowych instytucji oraz wzrostu napięć społecznych. Dodatkowo, przejęcie kluczowych aktywów przez Rosję może skutkować dalszym osłabieniem pozycji Mińska na arenie międzynarodowej i ograniczeniem jego zdolności do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej. Scenariusz przejęcia kluczowych aktywów gospodarczych, choć różni się w szczegółach, w swojej istocie opiera się na tych samych mechanizmach, wyzwaniach i konsekwencjach, co scenariusz integracji gospodarczej.

Scenariusz dotyczący unifikacji rynków finansowych i budowy wspólnego rynku, oceniony przez ekspertów na 2,9, jest w dużej mierze zbieżny z pierwszym scenariuszem podporządkowania białoruskiego systemu ekonomicznego. Cele Rosji, podobnie jak w poprzednich analizach, będą koncentrować się na zacieśnianiu więzi gospodarczych, kontrolowaniu kluczowych sektorów białoruskiej gospodarki oraz marginalizacji suwerennych decyzji Mińska. Kreml będzie dążył do stworzenia wspólnego rynku i unifikacji finansowej, co pozwoliłoby mu na skuteczniejsze zarządzanie i podporządkowanie systemu gospodarczego Białorusi interesom Rosji. Wszystkie kluczowe aspekty, takie jak cele Rosji, narzędzia, ograniczenia obu stron, możliwości przeciwdziałania oraz potencjalne skutki dla Białorusi, będą zbieżne z tymi opisanymi w pierwszym scenariuszu.

Scenariusz dotyczący powołania ponadnarodowych instytucji gospodarczych, takich jak wspólny Bank Centralny czy Izba Obrachunkowa, oceniony na 1,9, jest rozwinięciem oraz uzupełnieniem wcześniej omawianych scenariuszy. Jego realizacja wpisuje się w długofalową strategię Rosji mającą na celu podporządkowanie białoruskiej gospodarki poprzez stopniowe ujednolicanie polityk gospodarczych, budowę wspólnego rynku oraz zwiększenie wzajemnej zależności ekonomicznej. Cele Rosji w tym scenariuszu pozostają zbieżne z wcześniej omawianymi: wzmocnienie hegemonii gospodarczej w regionie, marginalizacja niezależnych instytucji białoruskich oraz budowa strukturalnego uzależnienia Mińska od Moskwy. Ograniczenia i wyzwania dla obu stron również pozostają podobne. Rosja musi zmierzyć się z potencjalnym oporem społecznym i politycznym na Białorusi, niechęcią Aleksandra Łukaszenki do pełnej utraty suwerenności oraz kosztami realizacji takiego przedsięwzięcia. Z kolei Białoruś, z uwagi na swoje silne uzależnienie od Rosji oraz brak wsparcia ze strony innych partnerów międzynarodowych, ma ograniczone możliwości przeciwdziałania. Potencjalne skutki powołania ponadnarodowych instytucji gospodarczych wpisują się w konsekwencje przewidywane w poprzednich scenariuszach. Dalsza utrata suwerenności gospodarczej, marginalizacja narodowych instytucji finansowych oraz osłabienie zdolności do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej pozostają najbardziej prawdopodobnymi rezultatami takiego działania.

Eksperci zwrócili uwagę na dwa dodatkowe scenariusze, które, choć nie stanowią centralnego punktu strategii Rosji wobec Białorusi, mogą odgrywać istotną rolę w zwiększaniu jej wpływów gospodarczych i politycznych na Mińsk. Oba scenariusze dotyczą kluczowych obszarów: polityki walutowej i sektora energetycznego. W ramach tego scenariusza Rosja mogłaby dążyć do wprowadzenia wspólnej waluty dla Państwa Związkowego lub ścisłego powiązania rubla białoruskiego z rublem rosyjskim. Realizacja tego planu pozwoliłaby Moskwie na przejęcie kontroli nad polityką monetarną Białorusi, co znacząco ograniczyłoby możliwości Mińska w zakresie prowadzenia niezależnej polityki finansowej. Drugi scenariusz dotyczy rosyjskich działań zmierzających do przejęcia pełnej kontroli nad białoruską infrastrukturą energetyczną, w tym rurociągami, elektrowniami i innymi kluczowymi elementami systemu energetycznego. Przejęcie infrastruktury przesyłowej i produkcyjnej pozwoliłoby także Kremlowi na bardziej efektywne zarządzanie regionalną polityką energetyczną, w tym na ograniczanie możliwości Białorusi do współpracy z innymi dostawcami energii spoza rosyjskiej strefy wpływów.

Poniższa macierz przedstawia analizę scenariuszy działań Rosji wobec Białorusi na płaszczyźnie gospodarczej do 2032 r.

Tabela 6.12. Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie gospodarczej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
Całkowite podporządkowanie białoruskiego systemu ekonomicznego.	3,3	Całkowita instytucjonalizacja integracji gospodarczej.	28 programów integracyjnych.	Niechęć części białoruskiego społeczeństwa do pełnej integracji.	Zależność od rosyjskiego wsparcia finansowego i surowcowego.	Dywersyfikacja relacji gospodarczych.	Utrata suwerenności gospodarczej.
		Eliminacja możliwości samodzielnej polityki handlowej Mińska.	Preferencyjne ceny surowców energetycznych.	Koszty ekonomiczne związane z utrzymywaniem białoruskiej gospodarki.	Brak alternatywnych partnerów gospodarczych.	Renegocjowanie warunków współpracy w ramach PZ i EUG.	Marginalizacja narodowych struktur gospodarczych.
		Wzmocnienie Państwa Związkowego jako mechanizmu kontroli gospodarczej.	Kredyty powiązane z warunkami politycznymi.	Ograniczone zasoby.	Niska konkurencyjność białoruskiej gospodarki.	Wykorzystywanie napięć wewnętrznych w Rosji.	Utrata zdolności do dywersyfikacji współpracy gospodarczej.
		Legitymizacja rosyjskiego modelu integracji jako alternatywy dla UE.	Przejmowanie kluczowych białoruskich przedsiębiorstw.	Niska efektywność struktur integracyjnych.	Obecność rosyjskiego kapitału w kluczowych sektorach.	Opóźnianie implementacji zobowiązań integracyjnych.	Wzmocnienie rosyjskiej pozycji w regionie kosztem Białorusi.
Przejęcie aktywów gospodarczych Białorusi.	3	Przejęcie kontroli nad strategicznymi przedsiębiorstwami.	Przejmowanie kluczowych białoruskich przedsiębiorstw.	Społeczna niechęć do przejmowania aktywów przez rosyjskie podmioty.	Zależność od rosyjskiego wsparcia finansowego i surowcowego.	Dywersyfikacja relacji gospodarczych.	Utrata suwerenności gospodarczej. Napięcia społeczne.
		Ograniczenie możliwości Białorusi do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej.	Mechanizmy preferencyjnego finansowania.	Wysokie koszty utrzymania i modernizacji przejętych przedsiębiorstw.	Brak alternatywnych źródeł finansowania i inwestycji.	Poszukiwanie alternatywnych inwestorów.	Marginalizacja narodowych struktur gospodarczych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Utrwalenie rosyjskiej dominacji w sektorach zbrojeniowym i petrochemicznym.	Tworzenie wspólnych holdingów i konsolidacja firm.	Sankcje międzynarodowe utrudniające inwestycje i przejęcia.	Niska konkurencyjność białoruskich przedsiębiorstw.	Opóźnianie implementacji zobowiązań integracyjnych.	Utrata zdolności do dywersyfikacji współpracy gospodarczej.
		Zablokowanie prób dywersyfikacji współpracy gospodarczej z innymi partnerami.	Blokowanie alternatywnych partnerstw handlowych.	Ograniczone zasoby.	Obecność rosyjskiego kapitału w kluczowych sektorach.	Wzmacnianie kontroli państwowej nad strategicznymi sektorami.	Wzmocnienie rosyjskiej pozycji w regionie kosztem Białorusi.
Unifikacja rynków finansowych i budowanie wspólnego rynku.	2,9	Ujednolicenie systemów finansowych.	Wspólna polityka monetarna. Integracja systemów bankowych.	Niechęć części białoruskiego społeczeństwa do pełnej integracji.	Zależność od rosyjskiego wsparcia finansowego i surowcowego.	Dywersyfikacja relacji gospodarczych.	Utrata suwerenności gospodarczej. Napięcia społeczne.
		Zwiększenie wzajemnej zależności gospodarczej.	Mechanizmy preferencyjnego finansowania.	Ryzyko destabilizacji własnego systemu finansowego.	Brak alternatywnych źródeł finansowania i inwestycji.	Poszukiwanie alternatywnych inwestorów.	Marginalizacja białoruskich struktur finansowych.
		Ograniczenie autonomii Białorusi w zakresie polityki monetarnej i fiskalnej.	Wzmocnienie współpracy w zakresie nadzoru finansowego.	Wysokie koszty budowy i utrzymania wspólnego rynku.	Słabsza pozycja negocjacyjna.	Opóźnianie implementacji zobowiązań integracyjnych.	Ograniczenie dostępu do alternatywnych źródeł finansowania.
		Zablokowanie prób dywersyfikacji współpracy gospodarczej z innymi partnerami.	Wspólne fundusze inwestycyjne i rozwojowe.	Sankcje międzynarodowe ograniczające zdolność do integracji systemów finansowych.	Społeczny opór wobec pełnej unifikacji finansowej.	Wzmacnianie kontroli państwowej nad sektorem finansowym.	Izolacja Białorusi od zachodniego systemu finansowego.
Powołanie ponadnarodowych instytucji gospodarczych.	1,9	**Utworzenie wspólnego banku centralnego w ramach Państwa Związkowego**.	Wspólna polityka monetarna. Integracja systemów bankowych.	Niechęć części białoruskiego społeczeństwa do pełnej integracji.	Zależność od rosyjskiego wsparcia finansowego i surowcowego.	Dywersyfikacja relacji gospodarczych.	Utrata suwerenności gospodarczej. Napięcia społeczne.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Powołanie ponadnarodowych instytucji kontrolnych.	Wprowadzenie wspólnej waluty.	Ryzyko destabilizacji własnego systemu finansowego.	Słabsza pozycja negocjacyjna.	Poszukiwanie alternatywnych inwestorów.	Marginalizacja białoruskich struktur finansowych.
		Harmonizacja polityki monetarnej i fiskalnej.	Przejęcie nadzoru nad kluczowymi instytucjami finansowymi.	Wysokie koszty budowy i utrzymania wspólnego rynku.	Brak alternatywnych źródeł finansowania i inwestycji.	Opóźnianie implementacji zobowiązań integracyjnych.	Ograniczenie dostępu do alternatywnych źródeł finansowania.
		Zablokowanie prób dywersyfikacji współpracy gospodarczej z innymi partnerami.	Wzmocnienie roli EUG jako platformy formalizującej unifikację gospodarczą.	Niska efektywność instytucji ponadnarodowych.	Obecność rosyjskiego kapitału w kluczowych sektorach.	Wzmacnianie kontroli państwowej nad sektorem finansowym.	Izolacja Białorusi od zachodniego systemu finansowego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.2.3. Płaszczyzna militarna

Przeprowadzony w rozdziale czwartym bilans efektywności działań Rosji na płaszczyźnie militarnej w latach 2014–2022 w kontekście Białorusi wskazuje, że główne cele Moskwy koncentrują się na rozwijaniu i wzmacnianiu Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym oraz utrzymywaniu zdolności obronnych Państwa Związkowego w oparciu o wspólną Doktrynę Wojskową. Przyjęcie doktryny, a także pogłębianie integracji militarnej między Rosją a Białorusią, wskazuje na dążenie Kremla do podporządkowania białoruskiej armii, aż po jej integrację we wszystkich obszarach operacyjnych. Tym samym, Białoruś nie tylko odgrywa rolę kluczowego sojusznika, ale również staje się narzędziem realizacji rosyjskich celów strategicznych, szczególnie w kontekście ograniczania aktywności NATO na wschodniej flance i zwiększania zdolności operacyjnych wobec Ukrainy. Mińsk, choć nie zaangażował swoich sił zbrojnych w działania bojowe, to udostępnił Rosji swoje terytorium i infrastrukturę wojskową, umożliwiając realizację operacji zbrojnych przeciwko Ukrainie. Od października 2022 r. na Białorusi oficjalnie rozmieszczono rosyjski kontyngent w ramach Regionalnego Zgrupowania Wojsk. Moskwa deklaruje jego liczebność na 9 tysięcy żołnierzy. Według analityków Ośrodka Studiów Wschodnich na terytorium Białorusi stacjonuje 11–12 tysięcy żołnierzy, z których część przebywa tam okresowo i nie dysponuje ciężkim sprzętem[922]. Odzwierciedla to złożoność relacji militarnej między oboma państwami, gdzie Białoruś pełni funkcję strategicznego zaplecza, unikając jednocześnie bezpośredniego udziału w konflikcie. Działania Mińska wynikają z chęci balansowania między lojalnością wobec Moskwy a koniecznością utrzymania stabilności wewnętrznej i ograniczania społecznych konsekwencji wojny. Z kolei Rosja, mimo dominującej pozycji w relacjach, akceptuje ograniczoną formę wsparcia, koncentrując się na wykorzystaniu białoruskiego terytorium do realizacji własnych celów strategicznych. Taki układ współpracy wojskowej podkreśla znaczenie Białorusi w regionalnym systemie bezpieczeństwa, jednocześnie uwypuklając wyzwania związane z pogłębianiem integracji militarnej.

W perspektywie 2032 r. Rosja będzie dążyć do pełnej militarnej dominacji nad Białorusią, traktując ją jako kluczowy element strategii bezpieczeństwa na zachodnim kierunku operacyjnym. Priorytetem Kremla pozostanie zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych, obejmujące modernizację infrastruktury wojskowej, rozmieszczanie nowych

[922] K. Kłysiński, P. Żochowski, *Współagresor zdystansowany. Mińsk wobec udziału w wojnie przeciwko Ukrainie*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-02-10/wspolagresor-zdystansowany-minsk-wobec-udzialu-w-wojnie, [dostęp: 12.06.2024].

systemów uzbrojenia oraz integrację białoruskich sił zbrojnych z rosyjskimi strukturami dowodzenia. Postępująca integracja militarna osłabi zdolność Mińska do prowadzenia samodzielnej polityki obronnej, czyniąc Białoruś integralnym elementem rosyjskiego systemu bezpieczeństwa. W kolejnych scenariuszach przeanalizowane zostaną cele Kremla, narzędzia, ograniczenia oraz skutki dalszej unifikacji wojskowej obu państw. W poniższej tabeli przedstawiono scenariusze działań Rosji wobec Białorusi w sferze militarnej, ocenione przez ekspertów pod względem ich prawdopodobieństwa oraz znaczenia.

Tabela 6.13. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie militarnej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Intensyfikacja integracji systemów obronnych i dowodzenia*: Rosja będzie dążyć do pełnej integracji systemów obronnych i dowodzenia z Białorusią, co umożliwiłoby skoordynowane działania wojskowe, wspólną obronę przeciwrakietową i przeciwlotniczą, a także ułatwi wymianę informacji wywiadowczych. Taka integracja zwiększy interoperacyjność obu armii i wzmocni zdolności obronne Federacji Rosyjskiej.	3,5
2.	*Zwiększenie obecności wojskowej na Białorusi*: Rosja będzie dążyć do zwiększenia liczebności swoich wojsk stacjonujących na Białorusi pod pretekstem wspólnych ćwiczeń lub w ramach utworzenia dodatkowych baz wojskowych. Taka obecność umożliwi Rosji szybką reakcję na ewentualne zagrożenia w regionie oraz zwiększy jej zdolności do projekcji siły w Europie Wschodniej i na zachodnim kierunku operacyjnym.	3,4
3.	*Rozmieszczenie zaawansowanych systemów uzbrojenia*: Rosja rozmieści na Białorusi zaawansowane systemy uzbrojenia, w tym nowoczesne systemy rakietowe, które mogą przenosić głowice konwencjonalne oraz nuklearne, a także systemy obrony powietrznej. Pozwoli to na zwiększenie zdolności obronnych sojuszu rosyjsko-białoruskiego oraz umocnienie pozycji strategicznej Rosji w regionie.	3
4.	*Wspólne ćwiczenia wojskowe i szkolenia*: poprzez regularne wspólne ćwiczenia wojskowe Rosja i Białoruś będą podnosić gotowość bojową swoich sił zbrojnych oraz demonstrować jedność i gotowość do wspólnej obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi. Ćwiczenia te mogą obejmować symulacje obrony przed agresją zewnętrzną, operacje antyterrorystyczne oraz scenariusze wojny hybrydowej.	2,6
5.	*Rozbudowa infrastruktury wojskowej*: Rosja może inwestować w modernizację i rozwój infrastruktury wojskowej na Białorusi, takiej jak lotniska, bazy wojskowe i systemy komunikacji, co zwiększy jej zdolność do szybkiego przerzutu sił i sprzętu oraz poprawi logistykę działań wojskowych.	Wskazanie eksperta.
6.	*Zwiększenie obecności wywiadowczej i rozpoznawczej*: Rosja może rozszerzyć swoje operacje wywiadowcze na terytorium Białorusi, co pozwoli na lepsze monitorowanie sytuacji w regionie i szybsze reagowanie na potencjalne zagrożenia.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W ocenie ekspertów najbardziej prawdopodobnym scenariuszem działań Rosji wobec Białorusi na płaszczyźnie militarnej jest intensyfikacja integracji systemów obronnych i dowodzenia. Scenariusz ten uzyskał najwyższą średnią ocenę wynoszącą 3,5. Realizacja tego scenariusza będzie miała na celu:

a) pełną integrację systemów dowodzenia i obrony Białorusi z rosyjskimi strukturami wojskowymi;

b) zwiększenie interoperacyjności sił zbrojnych obu państw;
c) wzmocnienie zdolności obronnych Rosji na zachodnim kierunku operacyjnym;
d) projekcję siły i demonstrację jedności militarnej z Białorusią;
e) umocnienie rosyjskiej dominacji militarnej w Europie Wschodniej.

Federacja Rosyjska dysponuje szeregiem instrumentów umożliwiających realizację scenariusza pełnej integracji systemów obronnych i dowodzenia z Białorusią. Kluczowym mechanizmem weryfikacji interoperacyjności sił zbrojnych oraz rozwijania wspólnych procedur operacyjnych są regularne ćwiczenia wojskowe organizowane w oparciu o zaktualizowane wersje Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego oraz plany operacyjne. W ramach procesu unifikacji Rosja ujednolici dokumenty doktrynalne, regulaminy wojskowe oraz standardy operacyjne, zapewniając pełną kompatybilność struktur sił zbrojnych obu państw. Wzrośnie również obecność rosyjskich doradców wojskowych w białoruskich strukturach dowodzenia. Umożliwi skuteczną implementację rosyjskich procedur operacyjnych. Kolejnym narzędziem będzie transfer nowoczesnych technologii wojskowych oraz dostawy uzbrojenia, mające na celu ujednolicenie potencjału militarnego i zwiększenie zdolności bojowych sił zbrojnych Białorusi. Równolegle Rosja będzie inwestować w rozwój wspólnych centrów dowodzenia, zapewniających skuteczną koordynację działań na poziomie taktycznym, operacyjnym i strategicznym. Integracja obejmie również połączenie systemów obrony powietrznej. Prowadzi to do utworzenia wspólnego systemu obrony przeciwrakietowej i przeciwlotniczej, co zwiększy kontrolę Rosji nad przestrzenią powietrzną Białorusi. Istotnym elementem będzie także zacieśnienie współpracy wywiadowczej.

Niechęć białoruskich elit politycznych i wojskowych do całkowitego podporządkowania własnego systemu obronnego rosyjskim strukturom dowodzenia jest jednym z najważniejszych ograniczeń. Obawy przed utratą autonomii, marginalizacją białoruskich struktur wojskowych oraz zdominowaniem decyzyjności w obszarze bezpieczeństwa mogą prowadzić do oporu wobec rosyjskich inicjatyw integracyjnych. Proces postępującej integracji wojskowej może być odbierany jako zagrożenie dla suwerenności państwa, co w obliczu trudnej sytuacji politycznej może skutkować zwiększeniem napięć wewnętrznych. Ponadto, Rosja będzie się zmagać z rosnącymi trudnościami gospodarczymi. Koszty prowadzenia wojny z Ukrainą, sankcje nałożone przez Zachód oraz wewnętrzne problemy w rosyjskiej gospodarce ograniczają możliwości finansowania kosztownych projektów wojskowych na Białorusi. Zacieśnianie współpracy militarnej z Białorusią jest postrzegane przez NATO jako eskalacja działań w regionie, co może prowadzić do zaostrzenia sankcji oraz zwiększenia obecności wojskowej NATO na wschodniej flance. Rosja mimo, że dysponuje znacznymi możliwościami operacyjnymi to będzie musiała liczyć się z reakcjami

międzynarodowymi utrudniającymi realizację jej planów. Na koniec, Federacja Rosyjska będzie musiała zmierzyć się z ograniczeniami wynikającymi z własnych problemów, takich jak korupcja w sektorze wojskowym czy ograniczone zasoby sprzętu i wyposażenia. Wyzwania w zakresie odtworzenia zasobów, modernizacji sprzętu i utrzymania zdolności bojowych będą negatywnie wpływać na skuteczność integracji wojskowej z Białorusią.

Ograniczenia Białorusi w przeciwdziałaniu scenariuszowi intensyfikacji integracji systemów obronnych i dowodzenia z Rosją wynikają przede wszystkim z jej głębokiej zależności politycznej, gospodarczej i w konsekwencji militarnej od Moskwy. Największym wyzwaniem dla Mińska w najbliższych latach będzie brak realnych alternatyw w zakresie współpracy wojskowej. W obliczu izolacji międzynarodowej Białoruś nie dysponuje partnerami, którzy mogliby zapewnić jej wsparcie militarne na podobnym poziomie co Rosja. Drugim istotnym ograniczeniem jest strukturalne uzależnienie białoruskiej armii od rosyjskiego sprzętu wojskowego i technologii. Zdecydowana większość wyposażenia Sił Zbrojnych Białorusi pochodzi z Rosji, co ograniczy możliwość uniezależnienia się od Moskwy i rozwijania suwerennych zdolności obronnych. Białoruś dysponuje ponadto ograniczoną infrastrukturą wojskową, która jest często współdzielona z rosyjskimi siłami zbrojnymi. Rozwój niezależnych struktur dowodzenia i łączności wymaga znacznych nakładów finansowych i technologicznych, których Mińsk nie posiada. Rosja wykorzystuje struktury Państwa Związkowego oraz OUBZ do narzucania swojej wizji współpracy wojskowej, co utrudni Mińskowi prowadzenie niezależnej polityki obronnej. Białoruś, obawiając się utraty rosyjskiego wsparcia politycznego i ekonomicznego będzie zmuszony akceptować warunki stawiane przez Moskwę. Również koszty utrzymania i modernizacji armii są dla Mińska trudne do udźwignięcia bez rosyjskiego wsparcia w tym zakresie. Uzależnienie to w dalszymi ciągu będzie ograniczać zdolność Białorusi do inwestowania w rozwój własnych systemów obronnych oraz podejmowania niezależnych decyzji w tej sferze. Stacjonowanie rosyjskich wojsk w ramach Regionalnego Zgrupowania Wojsk (RZW) sprawia, że Mińsk będzie miał ograniczone pole manewru w zarządzaniu własnym bezpieczeństwem.

Białoruś ma ograniczone możliwości przeciwdziałania realizacji przedmiotowego scenariusza. Jednym z elementów takich działań może być dywersyfikacja partnerstw wojskowych nawet w ograniczonym zakresie. Mińsk może nawiązać współpracę w obszarze zakupów czy wymiany technologicznej z państwami spoza rosyjskiej strefy wpływów, takimi jak Chiny, Iran czy inne kraje azjatyckie. Drugim potencjalnym krokiem może być wzmocnienie białoruskich instytucji obronnych i ich zdolności decyzyjnych. Mińsk mógłby zwiększyć kompetencje krajowego dowództwa wojskowego, rozwijać lokalne struktury zarządzania obronnością i inwestować w szkolenie kadr, które mogłyby stanowić przeciwwagę

dla rosyjskich wpływów. Białoruś mogłaby także dążyć do renegocjacji warunków współpracy z Rosją w ramach Państwa Związkowego i OUBZ w obszarze autonomii w wybranych aspektach dowodzenia, argumentując to koniecznością uwzględnienia specyfiki narodowego systemu obronnego oraz ochroną interesów własnych. Białoruś będzie mogła wykorzystać narracje o swojej niezależności i suwerenności. Kreowanie wizerunku kraju zdolnego do podejmowania samodzielnych decyzji w sprawach obronnych pomoże zyskać poparcie społeczne oraz utrudnić Moskwie forsowanie najbardziej niekorzystnych rozwiązań integracyjnych. Mińsk może również próbować rozwijać narodowy przemysł zbrojeniowy. Choć jest to trudne w kontekście ograniczonych zasobów i technologii, to rozwój wybranych sektorów, takich jak produkcja sprzętu wojskowego czy amunicji, mógłby ograniczyć zależność od rosyjskich dostaw. Kolejną możliwą reakcją może być opór dyplomatyczny w ramach wielostronnych struktur integracyjnych. W OUBZ czy Państwie Związkowym Mińsk może zgłaszać zastrzeżenia wobec wybranych działań Moskwy opóźniając ich wdrożenie lub negocjując korzystniejsze dla siebie warunki. Wreszcie edukacja społeczeństwa w zakresie suwerenności i niezależności militarnej może w przyszłości ograniczyć społeczne poparcie dla dalszej integracji z Rosją.

Najbardziej oczywistym rezultatem realizacji przedmiotowego scenariusza będzie dalsza utrata suwerenności w sferze obronności. W praktyce oznaczałoby to, że Białoruś stałaby się niemal całkowicie podporządkowana rosyjskiemu systemowi dowodzenia i planowania. Decyzje dotyczące strategicznych kwestii obronnych byłyby podejmowane w Moskwie, a białoruska armia funkcjonowałaby jako integralna część rosyjskich sił zbrojnych, tracąc zdolność do samodzielnego działania. Integracja tego typu wpłynęłaby również na wewnętrzne procesy polityczne w Białorusi. Wzrost obecności rosyjskich struktur wojskowych na jej terytorium oraz narzucanie rosyjskich standardów dowodzenia i współpracy może wywołać napięcia zarówno wśród elit politycznych, jak i społeczeństwa. Dla części białoruskich elit integracja może oznaczać marginalizację lub utratę wpływów. Społeczeństwo, zwłaszcza jego bardziej narodowo zorientowana część, może postrzegać te działania jako zagrożenie dla tożsamości narodowej i suwerenności kraju, co potencjalnie mogłoby prowadzić do niepokojów społecznych. Bliska współpraca militarna z Rosją, zwłaszcza w kontekście wojny na Ukrainie, umocniłaby postrzeganie Białorusi jako kraju w pełni podporządkowanego Moskwie. To może prowadzić do dalszego zaostrzenia sankcji ze strony państw zachodnich, ograniczenia współpracy gospodarczej z krajami trzecimi oraz całkowitej utraty możliwości budowania alternatywnych relacji międzynarodowych. Kolejnym skutkiem realizacji tego scenariusza może być przekształcenie Białorusi w strategiczne zaplecze dla rosyjskich działań wojskowych w regionie. Oznaczałoby to wzrost ryzyka dla bezpieczeństwa narodowego

Białorusi, ponieważ jej terytorium może stać się celem działań odwetowych. Białoruś, choć formalnie niezaangażowana w bezpośrednie działania zbrojne, ponosi koszty militarnego podporządkowania i jest postrzegana jako współodpowiedzialna za rosyjskie działania w regionie. Realizacja tego scenariusza przyniosłaby Białorusi krótkoterminową stabilizację opartą na rosyjskim wsparciu, ale w długiej perspektywie oznacza marginalizację jako suwerennego państwa, wzrost napięć wewnętrznych i zewnętrznych oraz znaczące ograniczenie przestrzeni do prowadzenia niezależnej polityki.

W opinii ekspertów scenariusz zwiększenia obecności wojskowej Rosji na terytorium Białorusi został oceniony jako wysoce prawdopodobny, uzyskując średnią ocenę 3,4. Eksperci wskazują, że ten kierunek działań Rosji wpisuje się w jej długofalową strategię wzmacniania pozycji militarnej na zachodnim kierunku strategicznym, szczególnie w kontekście rywalizacji z NATO oraz wojny z Ukrainą. Rozbudowa rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi, czy to poprzez wzrost liczby stacjonujących żołnierzy, czy budowę nowych baz wojskowych, będzie postrzegana jako naturalna kontynuacja działań integracyjnych z pierwszego scenariusza, ale w większym stopniu będzie się koncentrowała na wzmacnianiu infrastruktury operacyjnej i logistycznej. W tym kontekście do celów Rosji należy zaliczyć:

a) rozbudowę infrastruktury wojskowej;
b) zwiększenie liczebności wojsk stacjonujących na Białorusi;
c) zwiększenie zdolności operacyjnych;
d) wzmocnienie kontroli nad przestrzenią powietrzną i infrastrukturą krytyczną Białorusi.

Prognozowane zwiększenie obecności wojskowej na Białorusi będzie również elementem budowy wizerunku Rosji jako gwaranta bezpieczeństwa regionalnego. Działania te będą demonstrować innym państwom poradzieckim zdolność zapewnienia przez Rosję stabilności i ochrony swoim sojusznikom, co wpisuje się w szerszy kontekst polityki neoimperialnej.

Rosja dysponuje szerokim zestawem narzędzi, które będzie mogła wykorzystać do zwiększenia swojej obecności wojskowej na Białorusi. Wiele z tych działań pokrywa się z mechanizmami opisanymi w pierwszym scenariuszu, co podkreśla spójność strategii Kremla w zakresie integracji militarnej z Mińskiem. Niemniej jednak w tym przypadku nacisk będzie położony przede wszystkim na rozwój infrastruktury wojskowej oraz trwałą obecność operacyjną rosyjskich sił zbrojnych na Białorusi. Jednym z kluczowych narzędzi pozostaną regularne wspólne ćwiczenia wojskowe, które umożliwią Rosji nie tylko demonstrację siły, ale również stałą dyslokację żołnierzy i sprzętu na terytorium Białorusi. Kolejnym działaniem będzie tworzenie nowych baz wojskowych lub rozbudowa istniejących. Instalacje te, choć formalnie mogą być określane jako wspólne, w praktyce służyłyby głównie interesom Moskwy. Rosja może również wykorzystywać już istniejącą infrastrukturę logistyczną Białorusi, taką jak

linie kolejowe, lotniska i drogi, aby szybko i skutecznie przerzucać swoje siły i sprzęt na terytorium sąsiada. Ten element, pokrywający się z narzędziami opisanymi w pierwszym scenariuszu, będzie odgrywał kluczową rolę w rosyjskich planach szybkiego reagowania. Podobnie Rosja może zwiększyć współpracę w ramach Regionalnego Zgrupowania Wojsk, rozszerzając jego skład i intensyfikując wspólne ćwiczenia wojskowe. Dodatkowym narzędziem jest zawieranie nowych porozumień bilateralnych, formalizujących obecność rosyjskich sił zbrojnych na Białorusi. Takie umowy mogą obejmować przedłużenie czasu stacjonowania wojsk rosyjskich lub ustanowienie specjalnych stref wojskowych pod kontrolą Moskwy. Równie istotnym instrumentem pozostaje wsparcie finansowe i materialne dla białoruskich sił zbrojnych. Rosja może również rozbudować systemy obrony powietrznej i przeciwrakietowej na Białorusi, rozmieszczając nowoczesne instalacje takie jak S-400 czy S -500. Działania te, choć formalnie mające na celu wzmocnienie obrony obu państw, de facto zapewniają Rosji większą kontrolę nad przestrzenią powietrzną Białorusi. Ważnym narzędziem jest również propaganda, która poprzez narracje o wspólnym zagrożeniu ze strony NATO czy Ukrainy może budować poparcie społeczne dla dalszej obecności wojskowej Rosji. Wszystkie te narzędzia, choć w wielu aspektach pokrywają się z opisanymi w pierwszym scenariuszu, w tym przypadku będą bardziej skoncentrowane na budowie trwałej infrastruktury i zwiększeniu liczebności wojsk stacjonujących na Białorusi.

Rosja w stosunku do Białorusi dysponuje potężnym arsenałem narzędzi politycznych, ekonomicznych i militarnych. Niemniej jednak realizacja tego scenariusza ma pewne ograniczenia. Jednym z kluczowych jest pogarszająca się sytuacja gospodarcza Rosji, która osłabi jej zdolność do długotrwałego finansowania rozbudowy infrastruktury wojskowej na Białorusi. Inwestycje w nowe bazy wojskowe i kontyngenty stacjonujące za granicą mogą być trudne do utrzymania przy jednoczesnych wewnętrznych potrzebach finansowych. Rozbudowa infrastruktury wojskowej za granicą może być postrzegana przez społeczeństwo jako marnotrawienie zasobów. Dążenia Moskwy do zwiększenia liczebności wojsk stacjonujących na Białorusi mogą napotkać opór ze strony Mińska, obawiającego się marginalizacji swoich instytucji obronnych i politycznych. Z kolei Białorusini, obawiający się dalszej utraty suwerenności, mogą postrzegać budowę rosyjskich baz jako zagrożenie dla niezależności państwa, co doprowadzi do wzrostu napięć społecznych. Nie ulega wątpliwości, że każda próba rozbudowy infrastruktury wojskowej na Białorusi zwiększy ryzyko eskalacji napięć z NATO i UE. Należy podkreślić, że rozmieszczenie dużych kontyngentów będzie wymagać znacznych inwestycji w infrastrukturę, co dodatkowo obciąży rosyjski budżet wojskowy. Ograniczenia Rosji w realizacji tego scenariusza wynikają z jej wewnętrznych problemów gospodarczych i politycznych, obaw społecznych na Białorusi, a także potencjalnej

reakcji międzynarodowej. Pomimo, że Moskwa dysponuje szerokim wachlarzem narzędzi to realizacja tego scenariusza będzie wiązać się z wielowymiarowymi ograniczeniami, które mogą wpłynąć na tempo i zakres rosyjskich działań.

Ograniczenia Białorusi w przeciwdziałaniu scenariuszowi zwiększenia obecności wojskowej Rosji są głęboko zakorzenione w jej zależności politycznej, gospodarczej i militarnej. Wiele z tych ograniczeń powiela opisane we wcześniejszych scenariuszach, ale w tym przypadku nabierają one szczególnego znaczenia, ponieważ dotyczą kwestii suwerenności obronnej i potencjalnych konsekwencji strategicznych dla samego Mińska. Białoruś pozostanie niemal całkowicie zależna od Rosji w zakresie bezpieczeństwa narodowego i wsparcia gospodarczego. Podobnie jak w poprzednich scenariuszach, kluczowym ograniczeniem jest brak alternatywnych sojuszników, którzy mogliby zapewnić wsparcie militarne na poziomie porównywalnym z Rosją. Poszczególne państwa nie są skłonne angażować się w działania na rzecz Mińska, szczególnie w kontekście jego współudziału w agresywnej polityce Moskwy wobec Ukrainy. Uzależnienie od rosyjskiej infrastruktury wojskowej, w tym wspólnych systemów dowodzenia, ogranicza zdolność Białorusi do samodzielnego podejmowania decyzji o charakterze operacyjnym i strategicznym.

W przypadku zwiększenia rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi pojawią się dodatkowe czynniki ograniczające zdolność Mińska do przeciwdziałania realizacji przedmiotowego scenariusza. Po pierwsze, rozbudowa rosyjskich baz wojskowych i infrastruktury może prowadzić do dalszego ograniczenia przestrzeni negocjacyjnej Białorusi na arenie międzynarodowej. Nowe instalacje wojskowe mogą być postrzegane przez społeczność międzynarodową jako jednoznaczny dowód na pełne podporządkowanie Białorusi wobec Rosji, co jeszcze bardziej pogłębi izolację Mińska. Po drugie, obecność dużych kontyngentów rosyjskich na białoruskim terytorium może wywołać napięcia społeczne i opór wśród obywateli, szczególnie tych, którzy obawiają się utraty suwerenności. Pomimo, że opozycja polityczna na Białorusi została znacznie osłabiona, narastające niezadowolenie społeczne może dodatkowo zdestabilizować sytuację wewnętrzną. Po trzecie, wzrost liczebności rosyjskich wojsk stacjonujących na Białorusi w kolejnych latach może narazić ją na ryzyko odwetowych działań w przypadku eskalacji konfliktów między Rosją a NATO.

Białoruskie możliwości przeciwdziałania będą w dużej mierze pokrywać się z tymi opisanymi w pierwszym scenariuszu. Dodatkowo Mińsk może próbować opóźniać procesy związane z budową nowych baz, argumentując to koniecznością dostosowania lokalnej infrastruktury czy ochrony interesów narodowych. Białoruś może zwiększyć wysiłki dyplomatyczne w regionie, by zyskać choćby ograniczone wsparcie od innych państw w ramach OUBZ. Wzmocnienie obecności wojskowej Rosji na Białorusi doprowadzi

do dalszego ograniczenia suwerenności państwa. Mińsk stanie się bardziej zależny od Moskwy, a rosyjskie bazy wojskowe będą postrzegane jako stałe elementy krajobrazu strategicznego, utrudniające jakiekolwiek próby uniezależnienia się od Rosji.

Prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza rozmieszczenia zaawansowanych systemów uzbrojenia na Białorusi zostało ocenione przez ekspertów na 3. Wskazuje to na umiarkowane ryzyko jego realizacji w najbliższej przyszłości. Scenariusz ten zakłada rozmieszczenie przez Rosję nowoczesnych systemów uzbrojenia, takich jak rakiety zdolne do przenoszenia głowic konwencjonalnych i nuklearnych oraz zaawansowane systemy obrony powietrznej. Rozmieszczenie przedmiotowych systemów na białoruskim terytorium, włączając broń atomową, w naturalny sposób wymusi ściślejszą integrację polityki obronnej Mińska z Moskwą, czyniąc Białoruś jeszcze bardziej podporządkowaną rosyjskim interesom strategicznym. W dniu 25 maja 2023 r. ministrowie obrony Rosji i Białorusi podpisali umowę regulującą zasady rozmieszczenia rosyjskiej taktycznej broni jądrowej na terytorium Białorusi. Dokument ten realizuje zapowiedzi Władimira Putina z marca 2023 r., zgodnie z którymi broń ta miała zostać przeniesiona na Białoruś przed 1 lipca 2023 r. Rozmieszczenie broni jądrowej na Białorusi następuje po wcześniejszym przekazaniu białoruskim siłom zbrojnym systemów rakietowych Iskander i znacząco poszerza zasięg potencjalnych rosyjskich uderzeń jądrowych[923]. Obecnie obejmuje on zachodnią część Ukrainy oraz południowo-wschodnią flankę NATO. Państwa bałtyckie i Polska od lat znajdują się w zasięgu arsenału nuklearnego zlokalizowanego w obwodzie kaliningradzkim.

Cele Rosji w tym scenariuszu będą w dużej mierze tożsame z celami opisanymi w dwóch poprzednich. Podobnie jak w przypadku integracji systemów obronnych i zwiększenia obecności wojskowej, Rosja będzie dążyć przede wszystkim do umocnienia swojej pozycji strategicznej w Europie Wschodniej oraz zwiększenia możliwości operacyjnych na zachodnim kierunku operacyjnym. Rozmieszczenie takich systemów, jak nowoczesne rakiety balistyczne zdolne do przenoszenia głowic konwencjonalnych i nuklearnych, a także zaawansowanych systemów obrony przeciwrakietowej i przeciwlotniczej, wzmocni zdolności obronne rosyjsko-białoruskiego sojuszu i jednocześnie umacnia strategiczną kontrolę Rosji nad regionem. Ważnym celem będzie zwiększenie zdolności do szybkiej reakcji na potencjalne zagrożenia ze strony NATO. Rozmieszczenie zaawansowanego uzbrojenia pozwoli na lepsze zabezpieczenie rosyjskiego terytorium i infrastruktury, jednocześnie poszerzając obszar rażenia na wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego. Podobnie jak w poprzednich

[923] A. Wilk, P. Żochowski, *Konsekwencje rozmieszczenia rosyjskiej broni jądrowej na Białorusi*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-06-06/konsekwencje-rozmieszczenia-rosyjskiej-broni-jadrowej-na-bialorusi, [dostęp: 14.07.2024].

scenariuszach rozmieszczenie zaawansowanych systemów uzbrojenia na Białorusi będzie służyć nie tylko celom militarnym, ale również politycznym. Będą to elementy presji i gry negocjacyjnej wobec Zachodu. W przedmiotowym scenariuszu główne cele Rosji pozostają spójne z wcześniejszymi. Kreml skoncentruje się na zwiększaniu zdolności obronnych, wzmacnianiu zależności Białorusi oraz utrzymywaniu swojej pozycji jako kluczowego gracza w Europie Wschodniej, jednocześnie demonstrując swoją gotowość do eskalacji działań w odpowiedzi na rozwój sytuacji geopolitycznej.

Rosja, realizując scenariusz rozmieszczenia zaawansowanych systemów uzbrojenia na Białorusi sięgnie po wiele narzędzi, które już wcześniej były wymieniane w ramach poszczególnych scenariuszy. Wspólne ćwiczenia wojskowe będą nadal ważnym mechanizmem pozwalającym na wprowadzenie nowoczesnych systemów pod pozorem działań szkoleniowych. Regionalne Zgrupowanie Wojsk zapewni formalne ramy dla integracji sił zbrojnych obu państw, podczas gdy modernizacja infrastruktury wojskowej ułatwi logistyczne i operacyjne wsparcie nowych instalacji. Kreml, podobnie jak w innych scenariuszach, wykorzysta presję polityczną i gospodarczą, aby wymusić zgodę Mińska na kolejne etapy współpracy wojskowej. Jednak w tym scenariuszu pojawiają się również nowe, specyficzne narzędzia, które są dostosowane do rozmieszczenia zaawansowanych systemów uzbrojenia. Kluczową rolę odegra rozmieszczenie nowoczesnych rakiet balistycznych zdolnych do przenoszenia głowic nuklearnych, a także zaawansowanych systemów obrony przeciwrakietowej i przeciwlotniczej. Tego rodzaju uzbrojenie znacząco zwiększy zdolności obronne i ofensywne Rosji, a jednocześnie pozwoli na demonstrację siły wobec Sojuszu. Kolejnym istotnym elementem będą dostawy nowoczesnego sprzętu wojskowego bezpośrednio do białoruskich sił zbrojnych. Formalnie będzie on należał do Białorusi jednak faktyczna operacyjna kontrola jego wykorzystania pozostanie w rękach Kremla. W ramach tego procesu Rosja będzie intensyfikować współpracę techniczną i szkoleniową w ramach obsługi nowego uzbrojenia. Tym samym będzie to wzmacniać integrację operacyjną obu armii. Modernizacja istniejących obiektów, takich jak lotnisko wojskowe w Baranowiczach oraz budowa nowych instalacji będą dostosowane do potrzeb rozmieszczanych systemów. Ponadto Rosja może prowadzić intensywną kampanię informacyjną, która będzie uzasadniać rozmieszczenie zaawansowanego uzbrojenia jako konieczność wynikającą z rzekomego zagrożenia ze strony NATO.

Ograniczenia, z jakimi Rosja będzie się mierzyć w realizacji scenariusza rozmieszczenia zaawansowanych systemów uzbrojenia na Białorusi w znacznej części obejmą wcześniej omawiane oraz nowe, specyficzne dla tego przypadku. Podobnie jak w poprzednich scenariuszach istotnym ograniczeniem będą trudności gospodarcze pogłębiane przez sankcje

międzynarodowe oraz koszty wojny w Ukrainie. Niechęć części białoruskich elit politycznych do dalszego podporządkowania Rosji również pozostanie istotnym wyzwaniem. W kontekście rozmieszczenia zaawansowanych systemów uzbrojenia, zwłaszcza atomowych, pojawią się także specyficzne ograniczenia. Po pierwsze, rozmieszczenie broni o dużej sile rażenia budzi obawy i może prowadzić do dalszej izolacji na arenie międzynarodowej. Po drugie, techniczne i logistyczne wymagania związane z rozlokowaniem takich systemów są specyficzne. Infrastruktura wojskowa Białorusi będzie wymagać rozbudowy i modernizacji, co wiąże się z dodatkowymi nakładami i czasem. Kolejnym wyzwaniem jest reakcja lokalnych społeczności białoruskich, które będą postrzegać rozmieszczenie zaawansowanej broni jako bezpośrednie zagrożenie własnego bezpieczeństwa. Taka postawa może wywołać napięcia wewnętrzne. Rozmieszczenie zaawansowanego uzbrojenia zwiększa ryzyko przypadkowej eskalacji konfliktu, co mogłoby być trudne do kontrolowania zarówno dla Moskwy, jak i Mińska, w przypadku pogorszenia sytuacji międzynarodowej.

Ograniczenia, z jakimi zmierzy się Białoruś w omawianym scenariuszu w znacznej mierze są takie same jak omówione przy poprzednich scenariuszach. Nowym i specyficznym ograniczeniem dla Białorusi będzie jednak potencjalne ryzyko związane z lokalizacją na jej terytorium środków zdolnych do przenoszenia głowic nuklearnych. Taka sytuacja może uczynić Białoruś bezpośrednim celem w przypadku eskalacji międzynarodowego konfliktu, co stawia ją w niezwykle niekorzystnym położeniu strategicznym. Dodatkowo, rozmieszczenie zaawansowanych systemów może prowadzić do presji społecznej wynikającej z obaw o bezpieczeństwo wewnętrzne i międzynarodowe, co potencjalnie mogłoby osłabić i tak już nadszarpniętą legitymizację reżimu Łukaszenki. Ponadto, Mińsk może mieć trudności w zarządzaniu napięciami wynikającymi z rosnącej liczby rosyjskiego personelu wojskowego, co dodatkowo ogranicza autonomię decyzyjną białoruskich władz w kwestiach wojskowych i bezpieczeństwa. Może to być postrzegane jako kolejny etap utraty suwerenności.

Jedynym realnym krokiem w kierunku zabezpieczenia suwerenności, bezpieczeństwa i neutralności Białorusi w ramach tego scenariusza może być przystąpienie do Traktatu o zakazie broni jądrowej[924]. Traktat ten kategorycznie zabrania transferu, przechowywania i rozmieszczania broni jądrowej, co pozwoliłoby Mińskowi na wybrnięcie z tej sytuacji. Wdrożenie tych zobowiązań może stworzyć podstawy do odzyskania przez Białoruś miejsca na arenie międzynarodowej jako państwa wolnego od broni jądrowej. Rozmieszczenie rosyjskiej taktycznej broni jądrowej na Białorusi znacząco podwyższyło napięcia militarne w regionie, jednocześnie zwiększając ryzyko eskalacji konfliktów zbrojnych. Decyzja

[924] Traktat o zakazie broni jądrowej (ang. Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons) z 2017 r. wszedł w życie 22 stycznia 2021 r. i został podpisany przez 54 państwa i ratyfikowany przez 86 sygnatariuszy.

ta przyniesie w kolejnych latach Białorusi więcej zagrożeń niż potencjalnych korzyści. Czyni ona bowiem z Białorusi element rosyjskiej strategii nuklearnej. Białoruś, zamiast wzmacniać swoją niezależność i bezpieczeństwo, stanie się „zakładnikiem" polityki Kremla, co dodatkowo ograniczy jej suwerenność. Broń jądrowa, zamiast zapewniać stabilność, będzie służyć Rosji jako instrument presji i podporządkowania, utrwalając asymetrię relacji między oboma państwami i wzmacniając struktury zależności.

W opinii ekspertów prawdopodobieństwo realizacji scenariusza intensyfikacji wspólnych ćwiczeń wojskowych i szkoleń rosyjsko-białoruskich zostało ocenione na poziomie 2,6. Scenariusz ten zakłada kontynuację intensywnej współpracy w ramach wspólnych manewrów wojskowych, takich jak „Zapad" czy „Tarcza Związku", mających na celu podnoszenie gotowości bojowej oraz zademonstrowanie jedności militarnej wobec zagrożeń zewnętrznych. Ćwiczenia te będą obejmować różnorodne scenariusze, w tym obronę przed agresją, działania ofensywne, działania antyterrorystyczne oraz operacje w ramach wojny hybrydowej. Cele Rosji w tym scenariuszu pozostają zbieżne z tymi opisanymi w poprzednich scenariuszach, w szczególności w zakresie wzmacniania kontroli nad białoruską armią oraz zwiększania presji na NATO i państwa regionu. Podobnie narzędzia realizacji, takie jak organizacja regularnych manewrów i wspólne szkolenia, pokrywają się z wcześniej wskazanymi mechanizmami. Również ograniczenia zarówno po stronie Rosji, jak i Białorusi są w dużej mierze zgodne z wcześniejszymi analizami. Rosja mierzy się z problemami ekonomicznymi i potencjalnym oporem społecznym na Białorusi, natomiast Mińsk pozostaje w trudnym położeniu z uwagi na swoje uzależnienie od Moskwy oraz ograniczone możliwości sprzeciwu wobec jej działań. Skutki realizacji tego scenariusza dla Białorusi również nie odbiegają od wcześniej omówionych. Dalsza integracja wojskowa umacnia zależność Mińska od Kremla, marginalizując jego suwerenność i autonomię decyzyjną w sferze bezpieczeństwa. W efekcie wspólne ćwiczenia, choć mogą zwiększyć zdolności bojowe, służą przede wszystkim strategicznym interesom Rosji.

Eksperci wskazali dwa dodatkowe scenariusze, które mimo pewnych podobieństw do wcześniej omówionych koncepcji wprowadzają nowe aspekty uwypuklające specyficzne obszary działań Rosji wobec Białorusi. Pierwszy scenariusz, częściowo pokrywający się z koncepcją zwiększenia obecności wojskowej, koncentruje się przede wszystkim na technicznych i infrastrukturalnych aspektach rozbudowy potencjału militarnego. Podkreśla on znaczenie modernizacji i rozbudowy infrastruktury wojskowej jako kluczowego elementu strategii Moskwy. Drugi scenariusz zakłada zwiększenie obecności wywiadowczej i rozpoznawczej Białorusi. Ten scenariusz nawiązuje do wybranych aspektów związanych z integracją systemów dowodzenia, jednak główny nacisk położono na rozszerzenie operacji

informacyjnych i rozpoznawczych, które mogą być wykorzystane nie tylko w wymiarze militarnym, ale również do kontroli społecznej i politycznej na Białorusi. Jak wskazano wcześniej oba dodatkowe scenariusze uzupełniają wcześniej omówione dążenia Rosji, wprowadzając jednocześnie specyficzne elementy. Rozbudowa infrastruktury wojskowej wzmacnia możliwości techniczno-logistyczne, podczas gdy zwiększenie obecności wywiadowczej koncentruje się na operacyjnym przygotowaniu Rosji do reagowania na zmiany w regionie. Oba scenariusze, mimo częściowego nałożenia się na już przedstawione, podkreślają wielowymiarowy charakter rosyjskich działań wobec Białorusi.

Poniższa macierz przedstawia kluczowe scenariusze działań Rosji wobec Białorusi na płaszczyźnie militarnej, uwzględniając wyniki przeprowadzonego wywiadu eksperckiego.

Tabela 6.14. Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie militarnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
Intensyfikacja integracji systemów obronnych i dowodzenia.	3,5	Pełna integracja systemów dowodzenia i obrony.	Regularne wspólne ćwiczenia wojskowe.	Opór ze strony białoruskich elit politycznych i wojskowych.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Dywersyfikacja współpracy wojskowej.	Utrata suwerenności w obszarze obronności.
		Zwiększenie interoperacyjności sił zbrojnych obu państw.	Jednolite doktryny i regulaminy.	Koszty utrzymania zwiększonej obecności wojskowej.	Ograniczenia w zasobach i personelu.	Taktyka opóźniania i balansowania.	Utrata kontroli nad własnymi siłami zbrojnymi.
		Wzmocnienie zdolności obronnych Rosji na zachodnim kierunku operacyjnym.	Zwiększenie obecności rosyjskich doradców wojskowych.	Korupcja i nieefektywność w rosyjskim sektorze wojskowym.	Społeczny sprzeciw wobec pełnej integracji militarnej.	Rozwijanie współpracy wojskowej z innymi państwami OUBZ.	Stała obecność rosyjskich wojsk na Białorusi.
		Projekcja siły i demonstracja jedności militarnej.	Wspólne centra dowodzenia.	Brak pełnej kontroli nad sytuacją polityczną na Białorusi.	Brak realnych alternatyw dla współpracy wojskowej.	Rozwój własnych programów obronnych.	Całkowite uzależnienie od rosyjskiego przemysłu obronnego.
		Umocnienie dominacji militarnej w regionie.	Współpraca wywiadowcza i kontrwywiadowcza.	Ryzyko protestów społecznych na Białorusi.	Rosyjskie struktury integracyjne (OUBZ).	Tworzenie barier prawnych dla dalszej integracji militarnej.	Wykorzystanie białoruskich SZ w rosyjskich operacjach wojskowych.
Zwiększenie obecności wojskowej na Białorusi.	3,4	Wzmocnienie zdolności obronnych Rosji na zachodnim kierunku operacyjnym.	Rozbudowa rosyjskiej infrastruktury wojskowej.	Opór ze strony białoruskich elit politycznych i wojskowych.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Dywersyfikacja współpracy wojskowej.	Utrata suwerenności w obszarze obronności.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Projekcja siły i demonstracja jedności militarnej.	Integracja systemów uzbrojenia i dowodzenia.	Koszty utrzymania zwiększonej obecności wojskowej.	Brak realnych alternatyw dla współpracy wojskowej.	Taktyka opóźniania i balansowania.	Utrata kontroli nad własnymi siłami zbrojnymi.
		Utworzenie strategicznego zaplecza logistycznego.	Zwiększenie obecności rosyjskich doradców wojskowych.	Korupcja i nieefektywność w rosyjskim sektorze wojskowym.	Ograniczona zdolność do samodzielnej obrony	Prawne ograniczanie liczby stacjonujących żołnierzy.	Marginalizacja białoruskich elit wojskowych.
		Umocnienie dominacji militarnej w regionie.	Operacje wywiadowcze i rozpoznawcze.	Ryzyko przeciążenia rosyjskich zasobów wojskowych.	Brak kontroli nad rosyjskimi bazami wojskowymi.	Wzmocnienie kontroli nad własnymi strukturami wojskowymi.	Utrata kontroli nad rosyjskimi bazami wojskowymi.
		Demonstracja siły.	Zobowiązania w ramach OUBZ oraz struktur PZ.	Zagrożenia wywiadowcze.	Rosyjskie struktury integracyjne (OUBZ).	Tworzenie barier prawnych dla dalszej integracji militarnej.	Zwiększenie obecności wojskowej NATO w regionie.
Rozmieszczenie zaawansowanych systemów uzbrojenia.	3	Zwiększenie strategicznych zdolności ofensywnych i obronnych.	Modernizacja białoruskiej infrastruktury wojskowej.	Opór ze strony białoruskich elit politycznych i wojskowych.	Brak realnej niezależności decydentów politycznych i wojskowych.	Balansowanie i unikanie długotrwałych zobowiązań.	Utrata suwerenności w obszarze obronności.
		Wzmocnienie dominacji wojskowej na Białorusi.	Szantaż jądrowy.	Koszty utrzymania zwiększonej obecności wojskowej.	Ograniczona zdolność do negocjowania warunków.	Negocjowanie liczby i lokalizacji systemów uzbrojenia.	Marginalizacja białoruskich elit wojskowych.
		Zwiększenie zdolności odstraszania.	Operacje wywiadowcze i rozpoznawcze.	Brak pełnej kontroli nad białoruską armią.	Możliwe negatywne reakcje społeczne.	Zapewnienie formalnej kontroli nad rozmieszczonymi systemami.	Utrata kontroli nad rosyjskimi bazami wojskowymi.
		Utworzenie strefy buforowej.	Zwiększenie obecności rosyjskich doradców wojskowych.	Ryzyko przeciążenia rosyjskich zasobów wojskowych.	Brak realnych alternatyw dla współpracy wojskowej.	Podkreślanie suwerenności decyzyjnej Białorusi.	Głębsza izolacja międzynarodowa Białorusi.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Demonstracja jedności militarnej.	Zobowiązania w ramach OUBZ oraz struktur PZ.	Zagrożenia wywiadowcze.	Izolacja międzynarodowa i sankcje.	Tworzenie barier prawnych dla dalszej integracji militarnej.	Zwiększenie obecności wojskowej NATO w regionie.
Wspólne ćwiczenia wojskowe i szkolenia.	2,6	Zwiększenie interoperacyjności sił zbrojnych Rosji i Białorusi.	Integracja systemów uzbrojenia i dowodzenia.	Opór ze strony białoruskich elit politycznych i wojskowych.	Brak realnej niezależności decydentów politycznych i wojskowych.	Balansowanie i unikanie długotrwałych zobowiązań.	Utrata suwerenności w obszarze obronności.
		Projekcja siły i demonstracja jedności militarnej.	Regularne ćwiczenia wojskowe. Propagandowe ich eksponowanie.	Koszty organizacji regularnych ćwiczeń i szkoleń.	Ograniczona zdolność do negocjowania warunków.	Ograniczenie ćwiczeń do wybranych scenariuszy.	Marginalizacja białoruskich elit wojskowych.
		Testowanie nowych systemów uzbrojenia i form walki.	Zwiększenie obecności rosyjskich doradców wojskowych.	Trudności z koordynacją dużej liczby jednostek operacyjnych.	Brak realnych alternatyw dla współpracy wojskowej.	Kierowanie ćwiczeniami (założenia, formalne dowodzenie).	Podniesienie gotowości bojowej SZ Białorusi.
		Legitymizacja obecności wojskowej.	Jednolite doktryny i regulaminy.	Problemy logistyczne wynikające z zaniedbania infrastruktury wojskowej.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Zapewnienie formalnej kontroli nad rozmieszczonymi wojskami.	Ćwiczenia będą wykorzystane jako argument do zwiększenia obecności militarnej na Białorusi.
		Budowa wspólnej kultury operacyjnej w siłach zbrojnych.	Rozbudowa lotnisk, baz wojskowych i poligonów.	Trudności z uzasadnieniem eskalacji aktywności wojskowej.	Konieczność dostosowania się do rosyjskich standardów wojskowych.	Ograniczenie częstotliwości i skali wspólnych ćwiczeń.	Zwiększenie obecności wojskowej NATO w regionie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.2.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna

Bilans relacji rosyjsko-białoruskich na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w latach 2014–2022 uwypukla znaczenie działań informacyjnych we współczesnym świecie. Rosyjska strategia w tej sferze opierała się na systematycznym wykorzystywaniu wspólnych wartości kulturowych, historycznych oraz językowych w celu wzmocnienia więzi między społeczeństwami obu państw. Jednocześnie Moskwa konsekwentnie posługuje się przekazami medialnymi i propagandowymi w celu utrzymania kontroli nad przestrzenią informacyjną Białorusi, co sprzyja realizacji jej celów geopolitycznych. W latach 2014–2022 działania Rosji w tym zakresie były szczególnie widoczne w kontekście kryzysów międzynarodowych, takich jak konflikt na Ukrainie, które Rosja wykorzystywała do kreowania narracji o wspólnym zagrożeniu ze strony Zachodu. Te działania nie tylko umacniały prorosyjską orientację białoruskich elit politycznych, ale również wpływały na ograniczenie dostępu obywateli Białorusi do niezależnych źródeł informacji. W rezultacie Białoruś stała się polem intensywnych działań dezinformacyjnych oraz propagandowych, które miały na celu osłabienie niezależności jej przestrzeni informacyjnej. Równocześnie warto zauważyć, że władze Białorusi samodzielnie kreują fikcyjną wizję państwa, w której podkreślają swoją niezależność i odrębność wobec Rosji. Jest to jednak zabieg pozorny, mający na celu osłabienie presji społeczeństwa na władzę. Narracja o „braterskiej współpracy" z Rosją jest często instrumentalizowana przez władze, które jednocześnie korzystają z rosyjskich zasobów medialnych i propagandowych, pozostawiając niewielką przestrzeń dla niezależnych treści informacyjnych. Ta sprzeczność dodatkowo osłabia pozycję Białorusi w kontekście budowania autentycznej tożsamości kulturowej. Analiza rosyjskich priorytetów w przedmiotowej płaszczyźnie do 2032 r. wskazuje, że Rosja będzie konsekwentnie wzmacniać swoje wpływy w białoruskiej przestrzeni kulturowo-informacyjnej. Do pogłębiania więzi historycznych, językowych i kulturowych wykorzysta koncepcję „ruskiego świata". Moskwa skupi się także na wzmacnianiu prorosyjskich środowisk oraz narracji historycznych. Ważną rolę odegra utrzymanie dominacji języka rosyjskiego w systemie szkolnictwa, co pozwoli na dalsze kształtowanie elit lojalnych wobec Kremla.

Poniższe zestawienie zawiera wyniki IDI w zakresie prawdopodobieństwa wystąpienia rosyjskich scenariuszy mających na celu wzmacnianie wpływów w obszarze kulturowo-informacyjnym.

Tabela 6.15. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Promocja „ruskiego świata”*: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Białorusi. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturowych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	3,5
2.	*Wzmocnienie przekazu medialnego*: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	3,1
3.	*Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną*: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	2,5
4.	*Rozwój edukacji i nauki*: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła przedstawiać swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	2,2
5.	*Wspieranie mniejszości rosyjskojęzycznej*: Rosja będzie aktywnie wspierać rosyjskojęzyczną społeczność na Białorusi poprzez programy kulturalne, edukacyjne i społeczne, aby wzmocnić jej więzi z Rosją i promować rosyjską tożsamość kulturową.	Wskazanie eksperta.
6.	*Kreowanie unikalności i odmienności prawosławno-rusko-kulturowej* w białoruskim społeczeństwie.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W opinii ekspertów scenariusz promowania koncepcji „ruskiego świata” na Białorusi uzyskał najwyższą ocenę prawdopodobieństwa, tj. 3,5. Wskazuje to na jego strategiczne znaczenie w budowaniu rosyjskich wpływów kulturowych i politycznych. Koncepcja ta jest wykorzystywana jako narzędzie konsolidacji prorosyjskich postaw oraz przeciwdziałania wpływom zachodnim na Białorusi. Do głównych celów Rosji w ramach tego scenariusza należy zaliczyć:

a) wzmacnianie prorosyjskiej tożsamości w społeczeństwie białoruskim;
b) podtrzymywanie dominacji języka rosyjskiego jako kluczowego narzędzia komunikacji społecznej, politycznej i medialnej;
c) przeciwdziałanie procesom derusyfikacyjnym oraz wzmacnianie lojalności wobec Rosji jako „obrońcy tradycyjnych wartości”;
d) budowanie wsparcia społecznego dla dalszej integracji w ramach Państwa Związkowego;
e) ograniczenie zachodnich wpływów kulturowych i politycznych.

Rosja dysponuje bogatym zestawem narzędzi, które mogą być wykorzystane do realizacji scenariusza promowania koncepcji „ruskiego świata" na Białorusi. Jednym z kluczowych jest finansowanie i rozwój prorosyjskich mediów. Poprzez kanały telewizyjne, portale internetowe oraz platformy społecznościowe Rosja będzie intensywnie promować narracje podkreślające wspólnotę historyczno-kulturową obu narodów i obecne postrzeganie świata. Będą one wzmacniać prorosyjską narrację oraz dyskredytować zachodnie wartości i inicjatywy. Kampanie te obejmą zarówno działania jawne, jak i ukryte. Do tych drugich zaliczyć należy działalność internetowych trolli oraz botów wspierających prorosyjski przekaz. Drugim istotnym narzędziem będą organizacje kulturowe i społeczne, takie jak Fundacja „Russkij Mir" czy RCP. Instytucje te będą organizować liczne wydarzenia, takie jak festiwale, wystawy czy konferencje, które mają na celu promowanie rosyjskiego dziedzictwa kulturowego i podtrzymywanie więzi z diasporą rosyjskojęzyczną. Rosja będzie aktywnie wykorzystywać system edukacyjny, promując wspólne programy nauczania, wymianę uczniów i studentów oraz rosyjskie podręczniki w białoruskich szkołach i uczelniach. Współpraca w obszarze edukacji pozwoli Rosji na kształtowanie prorosyjskich postaw wśród młodzieży, co ma kluczowe znaczenie dla długoterminowej strategii budowy wpływów.

Rosja będzie napotykać ograniczenia w realizacji scenariusza promowania koncepcji „ruskiego świata" na Białorusi. Przede wszystkim, rosnący nacjonalizm białoruski będzie stanowił przeszkodę w pełnym wdrażaniu prorosyjskich narracji. Zjawisko to, choć historycznie osłabione, może się nasilać w odpowiedzi na próby podporządkowania przez Moskwę przestrzeni kulturowo-informacyjnej Białorusi, szczególnie w młodszych grupach społeczeństwa, które będą coraz bardziej otwarte na wartości zachodnie. Dodatkowym ograniczeniem będą sankcje, które w przyszłości mogą utrudnić finansowanie działań kulturowo-informacyjnych na Białorusi. Rosja będzie musiała również zmierzyć się z krytycznym podejściem części białoruskich elit politycznych i kulturalnych, które pomimo uzależnienia od Moskwy mogą sprzeciwiać się zbyt intensywnemu narzucaniu prorosyjskich treści w obawie przed utratą własnej tożsamości i autonomii. Kolejnym wyzwaniem będą rosnące wpływy zachodnie na Białorusi, które będą wykorzystywane jako kontr narracja wobec rosyjskich przekazów. Zachód będzie wspierał niezależne media, organizacje społeczne oraz inicjatywy edukacyjne, które mogą skutecznie przeciwdziałać rosyjskiej propagandzie, szczególnie wśród młodego pokolenia i mieszkańców miast. Na przeszkodzie stanie także zmiana nastrojów społecznych. Społeczeństwo białoruskie zmęczone wieloletnią dominacją Moskwy będzie dystansować się od rosyjskich narracji. Proces ten może być wzmocniony przez sytuacje kryzysowe, takie jak wojna na Ukrainie, które mogą osłabić zaufanie do Rosji jako stabilnego partnera i obrońcy tradycyjnych wartości.

Największym wyzwaniem Białorusi pozostanie głębokie uzależnienie od Rosji w niemal wszystkich obszarach działalności państwa. Ta zależność ograniczy zdolność Mińska do otwartego sprzeciwu wobec działań Moskwy, ponieważ każda próba ograniczenia rosyjskich wpływów spotka się z odpowiedzią w postaci sankcji gospodarczych czy presji politycznej. Białoruś będzie zmagać się z brakiem zasobów finansowych i organizacyjnych niezbędnych do skutecznego konkurowania z rosyjskimi narracjami. Utrzymanie niezależnych mediów, wspieranie własnych organizacji kulturalnych i edukacyjnych oraz promocja białoruskiego dziedzictwa narodowego wymagałaby znacznych inwestycji, na które Białoruś w obecnej sytuacji gospodarczej nie może sobie pozwolić. Problemem będzie również niewykształcona polityka tożsamościowa, co sprawia, że białoruskie społeczeństwo jest podatne na rosyjskie narracje. Brak skutecznych działań na rzecz promowania białoruskiego języka, kultury i historii osłabia zdolność Mińska do budowania alternatywnych przekazów. W konsekwencji rosyjska wizja wspólnego dziedzictwa może zyskiwać większe uznanie wśród części społeczeństwa. Białoruś stanie przed wyzwaniem rosyjskiej dominacji w przestrzeni medialnej. Rosyjskie media mają tam ogromny zasięg, co utrudnia propagowanie narracji niezależnych od Moskwy. Brak rozwiniętej infrastruktury medialnej oraz ograniczenia w wolności słowa na Białorusi dodatkowo wzmocnią pozycję rosyjskich treści informacyjnych. Istotnym ograniczeniem będzie również niskie poparcie społeczne dla działań ograniczających wpływy rosyjskie. Wiele osób, szczególnie w starszym pokoleniu i na obszarach wiejskich, pozytywnie ocenia związki z Rosją oraz postrzega ją jako naturalnego partnera.

Białoruś ma ograniczone możliwości przeciwdziałania implementacji koncepcji „ruskiego świata". Niemniej jednak, pierwszym krokiem powinno być wzmacnianie własnej tożsamości narodowej poprzez intensyfikację działań promujących język białoruski, historię i kulturę. Wprowadzenie programów edukacyjnych i kampanii społecznych podkreślających unikalność tożsamości białoruskiej może przyczynić się do budowy alternatywnej narracji. Kolejną możliwą reakcją może być rozwój niezależnych mediów, które mogą stanowić przeciwwagę dla rosyjskiej dominacji w przestrzeni informacyjnej. Białoruś może również zacieśniać współpracę z innymi partnerami międzynarodowymi, w tym z UE w celu uzyskania wsparcia finansowego i technicznego dla inicjatyw promujących białoruską kulturę i język. Partnerstwa te mogłyby obejmować wymiany kulturalne, wsparcie dla niezależnych instytucji edukacyjnych czy projekty w obszarze społeczeństwa obywatelskiego. Ważnym działaniem byłoby również zwiększenie kontroli nad rosyjskimi organizacjami kulturalnymi i mediami operującymi w Białorusi. Mińsk mógłby wprowadzić regulacje ograniczające ich aktywność lub wymagające większej przejrzystości w zakresie finansowania i działań. Wreszcie, Białoruś mogłaby postawić na rozwój lokalnych inicjatyw społecznych, które wzmocnią poczucie

wspólnoty narodowej. Wspieranie oddolnych działań obywatelskich, takich jak lokalne festiwale, warsztaty czy wydarzenia edukacyjne pozwoliłoby na budowanie alternatywnej przestrzeni kulturowo-informacyjnej bez bezpośredniej konfrontacji z Moskwą.

Skuteczna realizacja scenariusza implementacji koncepcji „ruskiego świata" będzie miała daleko idące skutki dla Białorusi, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Po pierwsze, białoruska tożsamość narodowa zostanie osłabiona, gdyż dominacja rosyjskich przekazów kulturowych i historycznych przyczyni się do marginalizacji białoruskiego języka, kultury i historii. Białoruś będzie coraz bardziej postrzegana jako przedłużenie rosyjskiej przestrzeni kulturowej, co utrudni budowanie niezależnej tożsamości narodowej. Kolejnym skutkiem będzie pogłębienie zależności informacyjnej i kulturowej. Rosyjskie media i organizacje kulturowe będą odgrywać kluczową rolę w kształtowaniu opinii publicznej, co zredukuje zdolność Mińska do prowadzenia suwerennej polityki w przestrzeni kulturowo-informacyjnej. Społeczeństwo białoruskie stanie się bardziej podzielone, zwłaszcza między grupami, które zaakceptują rosyjską wizję „ruskiego świata", a tymi, które będą dążyły do zachowania białoruskiej tożsamości narodowej. Te podziały mogą prowadzić do napięć społecznych, które w dłuższej perspektywie będą osłabiać stabilność wewnętrzną państwa. W wymiarze międzynarodowym Białoruś utraci wiarygodność jako niezależny podmiot polityczny i kulturowy. Realizacja tego scenariusza będzie wzmacniać obraz Białorusi jako państwa satelickiego Rosji, co ograniczy jej możliwości nawiązywania relacji z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi. Ostatecznie, realizacja scenariusza może utrwalić status Białorusi jako narzędzia hegemonicznej polityki rosyjskiej. Mińsk stanie się podatniejszy na manipulacje Moskwy w kontekście polityki wewnętrznej i zagranicznej, tracąc resztki autonomii. W dłuższej perspektywie osłabienie białoruskiej tożsamości i suwerenności kulturowej będzie prowadzić do dalszej erozji możliwości podejmowania niezależnych decyzji przez białoruskie władze.

Prawdopodobieństwo realizacji scenariusza wzmocnienia przez Rosję przekazu medialnego na Białorusi oceniono na 3,1. Wskazuje to na jego stosunkowo wysoką realność. Intensyfikacja działań w przestrzeni medialnej wpisuje się w szersze cele Rosji związane z rozszerzaniem wpływów kulturowo-informacyjnych oraz kształtowaniem prorosyjskiej narracji zarówno na poziomie politycznym, jak i społecznym. Scenariusz ten jest komplementarny wobec działań podejmowanych w ramach scenariusza promocji „ruskiego świata", jednak koncentruje się głównie na wykorzystaniu mediów jako głównego narzędzia oddziaływania na białoruskie społeczeństwo. W scenariuszu tym Rosja będzie dążyć do:

a) kształtowania prorosyjskich postaw społecznych;
b) neutralizacji zachodnich narracji;

c) legitymizacji rosyjskiej obecności i wpływów;
d) integracji białoruskiej przestrzeni medialnej z rosyjską narracją strategiczną.

Rosja będzie nadal wzmacniać prorosyjską tożsamość w społeczeństwie białoruskim, promować wspólne dziedzictwo kulturowe i historyczne, podtrzymywać dominację języka rosyjskiego oraz przeciwdziałać wpływom zachodnim. Ponadto, w tym przypadku Rosja skoncentruje się przede wszystkim na działaniach medialnych wprowadzając nowe narzędzia. Prorosyjskie media będą intensywnie promować narracje podkreślające korzyści płynące z bliskich relacji z Moskwą oraz negatywnie przedstawiać działania Zachodu, szczególnie w kontekście bieżących wydarzeń międzynarodowych, takich jak wojna na Ukrainie. Rosja będzie rozszerzać obecność swoich mediów cyfrowych i platform społecznościowych na Białorusi, co pozwoli na docieranie do młodszych grup społeczeństwa, które są otwarte na alternatywne źródła informacji. Jednocześnie za pomocą trolli internetowych i botów Moskwa będzie prowadzić operacje dezinformacyjne. Ważnym elementem będzie także wspieranie lub tworzenie lokalnych mediów prorosyjskich, które będą promować rosyjski punkt widzenia w sposób dostosowany do specyfiki białoruskiej społeczności. Dodatkowo Rosja będzie kształtować środowiska opiniotwórcze na Białorusi, wpływając na liderów opinii, naukowców i dziennikarzy, aby subtelnie promowali rosyjską narrację. W porównaniu z promocją „ruskiego świata", działania w ramach tego scenariusza będą bardziej zintensyfikowane i skupione na wykorzystaniu nowoczesnych technologii komunikacyjnych oraz narzędzi cyfrowych.

Realizacja scenariusza będzie napotykać na ograniczenia, które w znacznym stopniu będą pokrywać się z tymi, które zostały opisane w promocji „ruskiego świata". Rosja będzie zmagać się z rosnącym nacjonalizmem białoruskim, szczególnie w młodszych grupach społecznych oraz w środowiskach miejskich, gdzie idee prorosyjskie tracą na atrakcyjności. Nowym wyzwaniem, specyficznym dla tego scenariusza będzie konkurencja w przestrzeni cyfrowej. Zachodnie media oraz inicjatywy wspierane przez organizacje międzynarodowe będą rozwijać alternatywne kanały informacyjne, które skutecznie będą przeciwdziałać rosyjskim narracjom. Zwiększający się dostęp społeczeństwa białoruskiego do niezależnych źródeł informacji, w tym mediów społecznościowych i zachodnich platform cyfrowych, będzie osłabiał efektywność prorosyjskich kampanii. Rosja może również napotkać problem braku zaufania do swoich mediów w wyniku działań dezinformacyjnych (białoruskie i międzynarodowe media niezależne np. Biełsat, Meduza, The Insider oraz organizacje weryfikujące fakty:StopFake, DFRLab, PolitiFact). To zmniejszy skuteczność przekazu nawet w prorosyjskich środowiskach.

Ograniczenia Białorusi w przeciwdziałaniu realizacji scenariusza wzmocnienia przekazu medialnego w dużej mierze będą zbieżne z ograniczeniami wskazanymi w poprzednich analizach. Kluczowym problemem pozostanie silna zależność od Rosji, zarówno gospodarcza, jak i polityczna, która uniemożliwi Mińskowi otwarty sprzeciw wobec intensyfikacji rosyjskiego przekazu medialnego. Nowym ograniczeniem będzie niedostateczne przygotowanie białoruskich instytucji medialnych do rywalizacji z dominującymi kanałami rosyjskimi. Brak odpowiedniego finansowania oraz zasobów technicznych sprawi, że niezależne media białoruskie będą miały ograniczone możliwości dotarcia do szerokiej publiczności. Co więcej, infrastruktura informacyjna Białorusi w dużym stopniu pozostaje pod kontrolą Rosji, co dodatkowo utrudni propagowanie alternatywnych narracji. Społeczeństwo białoruskie, szczególnie starsze pokolenia oraz mieszkańcy obszarów wiejskich, będzie podatne na prorosyjski przekaz. Mińsk nie posiada jeszcze skutecznych strategii ani narzędzi do przeciwdziałania rosyjskiej dominacji w tym obszarze. Dodatkowym wyzwaniem będzie słabość organizacji społeczeństwa obywatelskiego, które mogłyby stanowić naturalną przeciwwagę dla rosyjskich narracji medialnych. Pomimo tych ograniczeń, zarówno Rosja, jak i Białoruś będą musiały zmierzyć się z nową dynamiką przestrzeni informacyjnej, gdzie konkurencja między narracjami będzie zyskiwać na intensywności.

Niemal wszystkie dostępne możliwości Białorusi w przeciwdziałaniu realizacji przedmiotowego scenariusza pokrywają się z tymi, które były wskazywane w odpowiedzi przy poprzednim scenariuszu. Mińsk, aby skutecznie przeciwdziałać rosyjskiej dominacji w przestrzeni informacyjnej, powinien przede wszystkim skoncentrować się na wzmacnianiu własnej tożsamości narodowej. Równolegle Białoruś będzie musiała dynamicznie rozwijać niezależne media, które mogą stanowić przeciwwagę dla rosyjskiej dominacji w przestrzeni informacyjnej. Mimo że ten element był już podkreślany, jego znaczenie w kontekście intensyfikacji działań medialnych przez Rosję staje się coraz istotniejsze. Nowym elementem, szczególnie istotnym w kontekście tego scenariusza, będzie potrzeba stworzenia bardziej restrykcyjnych regulacji dotyczących działalności prorosyjskich organizacji medialnych i kulturalnych. Mińsk mógłby wprowadzić przepisy wymagające większej przejrzystości w zakresie finansowania takich instytucji, co pozwoliłoby ograniczyć ich wpływ na przestrzeń informacyjną państwa. Wreszcie, Białoruś powinna wspierać oddolne inicjatywy społeczne, które będą wzmacniały poczucie wspólnoty narodowej.

Skutki realizacji scenariusza będą dla Białorusi podobne do tych związanych z implementacją koncepcji „ruskiego świata", ale z uwzględnieniem specyficznego charakteru tego scenariusza. Przede wszystkim, rosyjskie media zdobędą jeszcze większą kontrolę nad przestrzenią informacyjną Białorusi, co utrwali jej zależność od rosyjskich narracji

i przekazów. Przewaga prorosyjskich mediów przyczyni się do marginalizacji białoruskich źródeł informacji oraz ograniczenia pluralizmu informacyjnego w kraju. Rosja będzie aktywnie kształtować opinię publiczną na Białorusi, promując prorosyjskie poglądy i dyskredytując alternatywne wizje, przede wszystkim te zbliżone do zachodnich. W efekcie społeczeństwo białoruskie stanie się bardziej podatne na rosyjską propagandę, co osłabi zdolność kraju do podejmowania suwerennych decyzji w kwestiach kulturowych, politycznych i gospodarczych. Na arenie międzynarodowej Białoruś utraci wiarygodność jako niezależny podmiot medialny, a jej przestrzeń informacyjna stanie się przedłużeniem rosyjskich struktur propagandowych. Taki stan rzeczy utrudni Mińskowi budowanie relacji z innymi krajami czy organizacjami międzynarodowymi, które postrzegałyby Białoruś jako państwo niedysponujące autonomią w sferze informacyjnej. W dłuższej perspektywie intensyfikacja rosyjskiego przekazu medialnego na Białorusi może doprowadzić do utrwalenia jej statusu jako narzędzia w polityce informacyjnej Rosji. Konsekwencją tego procesu będzie dalsze osłabienie suwerenności kulturowej i informacyjnej Mińska, co utrudni mu prowadzenie niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej.

Prawdopodobieństwo realizacji scenariusza intensyfikacji współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną (RCP) na oceniono na 2,5.Wskazuje to na umiarkowaną możliwość jego wdrożenia. Głównymi celami Rosji w tym scenariuszu będzie:

a) wzmacnianie pozycji RCP jako narzędzia wpływu politycznego i kulturowego;
b) integracja przestrzeni religijnej z rosyjskim obszarem cywilizacyjnym;
c) utrzymanie podporządkowania struktur kościelnych RCP i eliminacja tendencji emancypacyjnych Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej;
d) redukcja zachodnich wpływów religijnych.

Rosja w realizacji scenariusza intensyfikacji współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną będzie wykorzystywać różnorodne narzędzia, które pozwolą na skuteczne wzmacnianie jej wpływów w przestrzeni religijnej i kulturowej Białorusi. Kluczowym elementem tej strategii będzie rozwój infrastruktury religijnej, obejmujący budowę nowych cerkwi, klasztorów oraz centrów religijnych, które staną się zarówno symbolami rosyjskiej obecności i narzędziami propagowania prorosyjskich postaw. Rosja będzie również wspierać istniejące parafie poprzez zapewnienie im środków finansowych i organizacyjnych, co zwiększy ich zdolność do oddziaływania na lokalne społeczności. Ważnym narzędziem pozostanie organizacja masowych wydarzeń religijnych, takich jak pielgrzymki, konferencje czy uroczystości, które będą służyć promocji wspólnego dziedzictwa prawosławnego oraz narracji podkreślających historyczne i kulturowe związki między Rosją a Białorusią. Dodatkowo Rosja będzie dążyła do umacniania swojej obecności w sferze edukacji religijnej promując rosyjskie

programy nauczania w seminariach i szkołach związanych z cerkwią czym będzie kształtować prorosyjskie postawy wśród przyszłych hierarchów kościelnych. Istotną rolę odegrają media związane z Rosyjską Cerkwią Prawosławną, które będą promować prorosyjską interpretację zarówno kwestii religijnych, jak i bieżących wydarzeń społeczno-politycznych. Przekaz ten będzie szczególnie silnie kierowany do społeczności wiejskich, gdzie Rosja ma przestrzeń do intensyfikacji działań. Rosja będzie również rozwijać sieć organizacji afiliowanych przy RCP, takich jak fundacje i stowarzyszenia, które realizują prorosyjskie projekty kulturalne i edukacyjne. W ten sposób będzie wzmacniać swoje wpływy, jednocześnie marginalizując lokalne białoruskie tradycje religijne. Dodatkowo Moskwa będzie promować rosyjskie symbole religijne oraz ikony, które podkreślają wspólnotę prawosławnego dziedzictwa, co w praktyce będzie działać na rzecz osłabienia białoruskiej niezależności kulturowej. Równolegle Rosja będzie angażować liderów religijnych w prorosyjskie inicjatywy, oferując im prestiżowe stanowiska w strukturach kościelnych oraz dostęp do zasobów, co będzie stanowiło dodatkową zachętę do współpracy. Wszystkie te działania będą miały na celu długoterminowe umacnianie wpływów Rosji na Białorusi wykorzystując religię jako skuteczny instrument polityki kulturowo-informacyjnej.

Do czynników ograniczających możliwość realizacji tego scenariusza należy zaliczyć:

a) zmniejszające się poparcie dla RCP wśród młodego pokolenia Białorusinów, które jest bardziej otwarte na zachodnie wartości niż na prorosyjskie narracje;
b) rosnącą świadomość społeczną dotyczącą znaczenia niezależności religijnej, co może prowadzić do sprzeciwu wobec dalszej dominacji RCP;
c) możliwość zaostrzenia relacji z Kościołem Katolickim, który cieszy się znacznym poparciem w niektórych regionach Białorusi[925];
d) kryzys wizerunkowy RCP, związany z poparciem działań zbrojnych przeciwko Ukrainie;
e) ograniczone zasoby finansowe Rosji, które w wyniku sankcji i kosztów wojny na Ukrainie mogą ograniczyć zdolność Moskwy do intensyfikacji działań na tym polu.

Białoruś będzie napotykać liczne bariery w przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom w ramach tego scenariusza, do których należy zaliczyć:

a) silną zależność od Rosji w wymiarze gospodarczym, politycznym i religijnym, co ograniczy możliwości otwartego sprzeciwu wobec działań RCP i ewentualnej autokefalii;

[925] Zdecydowana większość białoruskich katolików (stanowiących około 15% mieszkańców) utożsamia się z polskością czy też narodowością polską, *Kościół katolicki na Białorusi. Polityka represji i prześladowań*, https://ies.lublin.pl/komentarze/kosciol-katolicki-na-bialorusi-polityka-represji-i-przesladowan, [dostęp: 14.07.2024].

b) brak rozwiniętej alternatywy religijnej, która mogłaby skutecznie konkurować z RCP;
c) niskie poparcie dla niezależności Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej, zarówno wśród duchowieństwa, jak i wiernych;
d) obawy przed destabilizacją społeczną, które mogłyby wynikać z działań wymierzonych w RCP i prorosyjskie środowiska religijne;
e) ograniczenia w zasobach finansowych i organizacyjnych, które utrudnią Białorusi budowanie niezależnych inicjatyw religijnych.

Białoruś będzie zmuszona odpowiedzieć na rosyjskie działania związane z wykorzystaniem Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej jako narzędzia wpływu, ale możliwości przeciwdziałania będą ograniczone. Mińsk może wzmocnić kontrolę nad aktywnością religijną na swoim terytorium wprowadzając regulacje ograniczające zewnętrzny wpływ na organizacje religijne (podobnie jak niektóre państwa bałtyckie). Te działania będą obejmować monitorowanie działalności parafii, fundacji oraz stowarzyszeń afiliowanych przy RCP, a także wprowadzanie wymogów transparentności w finansowaniu tych instytucji. Rząd Białorusi będzie mógł promować lokalne tradycje religijne, takie jak białoruska sztuka sakralna czy lokalne święta religijne. Mogą one być prezentowane jako część unikalnego dziedzictwa narodowego. Mińsk może zainicjować kampanie mające na celu wzmocnienie roli Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej jako niezależnej od Moskwy (przykład Ukrainy i Litwy), podkreślając jej białoruski charakter i znaczenie w umacnianiu tożsamości narodowej. Aby przeciwdziałać monopolowi RCP w przestrzeni religijnej władze Białorusi mogą również rozpocząć dialog z innymi organizacjami religijnymi. Białoruś będzie wspierać lokalne inicjatywy, takie jak renowacja zabytkowych cerkwi, finansowanie projektów społecznych przez lokalne parafie oraz organizacja wydarzeń religijnych promujących białoruską tożsamość. Na poziomie międzynarodowym Białoruś może poszukiwać partnerów wspierających niezależność jej struktur religijnych, w tym poprzez współpracę z międzynarodowymi organizacjami monitorującymi wolność wyznania[926]. Wreszcie, Mińsk będzie starał się angażować społeczeństwo w działania wzmacniające lokalne wspólnoty religijne. Władze mogą inicjować programy edukacyjne i społeczne mające na celu podniesienie świadomości historycznej i kulturowej, które będą przeciwstawiać się rosyjskim narracjom i budować alternatywną, białoruską perspektywę tożsamości religijnej.

[926] Przykładem może być Program Wolności Religii lub Wyznania ODIHR, który działa na rzecz zabezpieczenia prawa do wolności religii lub wyznania dla wszystkich w regionie OBWE poprzez pomoc państwom uczestniczącym w realizacji ich zobowiązań OBWE w tej dziedzinie, *Freedom of religion or belief*, https://www.osce.org/odihr/freedom-of-religion-or-belief, [dostęp: 14.07.2024].

Jeśli Rosja zrealizuje ten scenariusz to rola RCP na Białorusi ulegnie znacznemu wzmocnieniu. Doprowadzi to do osłabienia pozycji lokalnych wspólnot religijnych. RCP stanie się dominującym graczem w przestrzeni religijnej, promując narracje prorosyjskie i marginalizując alternatywne podejścia do tożsamości religijnej i narodowej. Białoruś doświadczy dalszej erozji swojej tożsamości. Rosyjskie wpływy religijne, w połączeniu z działalnością RCP, będą przyczyniały się do upowszechniania idei „ruskiego świata" w społeczeństwie białoruskim. Taka dominacja wpłynie na sposób postrzegania historii, kultury oraz roli Białorusi w regionie. Społeczeństwo białoruskie stanie się bardziej podzielone, szczególnie między grupami wspierającymi narracje promowane przez RCP a tymi, które będą dążyć do zachowania białoruskiej niezależności kulturowej i religijnej. Te podziały mogą prowadzić do wzrostu napięć społecznych i osłabienia wewnętrznej spójności państwa, co w dłuższej perspektywie osłabi jego stabilność. RCP, jako narzędzie rosyjskiego wpływu, może również przejąć kluczową rolę w promowaniu prorosyjskich postaw w białoruskich elitach politycznych i intelektualnych. To wpłynie na kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej Białorusi, która będzie bardziej podporządkowana interesom Rosji. W wymiarze międzynarodowym Białoruś będzie postrzegana jako państwo podporządkowane Rosji, nie tylko w aspekcie politycznym i wojskowym, ale również kulturowo-religijnym. Utrudni to Mińskowi nawiązywanie niezależnych relacji z innymi podmiotami międzynarodowymi, które będą obawiały się współpracy z krajem postrzeganym jako narzędzie rosyjskiej polityki hegemonicznej. Promocja prorosyjskich narracji religijnych za pośrednictwem RCP może dodatkowo utrudnić Białorusi budowanie własnego wizerunku na arenie międzynarodowej. Zamiast być postrzegana jako państwo o unikalnej tożsamości kulturowej i religijnej Białoruś stanie się elementem rosyjskiej przestrzeni wpływów.

W dłuższej perspektywie skutki realizacji tego scenariusza będą osłabiać suwerenność Białorusi w wymiarze kulturowo-religijnym, prowadząc do marginalizacji białoruskiej tożsamości i pogłębiając zależność od Rosji. Kraj straci zdolność do niezależnego kształtowania swojej przestrzeni kulturowej, co ograniczy jego autonomię w sferze wewnętrznej i zmniejszy jego znaczenie w stosunkach międzynarodowych. Rosyjskie wpływy religijne realizowane poprzez RCP będą wzmacniać hierarchiczny model relacji między Rosją a Białorusią, w którym Mińsk odgrywa rolę podporządkowanego partnera.

Scenariusz rozwoju edukacji i nauki, oceniony przez ekspertów jako najmniej prawdopodobny (średnia ocena 2,2) zakłada intensyfikację działań Rosji w obszarze współpracy akademickiej z Białorusią. Realizacja tego scenariusza polegałaby na oferowaniu programów stypendialnych, wymiany studentów oraz wspólnych projektów badawczych. Rosja mogłaby wykorzystać swoją sieć uniwersytetów i instytutów badawczych

do promowania prorosyjskich narracji historycznych, kulturowych i politycznych. Cele Rosji w ramach tego scenariusza będą koncentrować się na:

a) intensyfikacji współpracy akademickiej i wymiany naukowej;
b) integracji białoruskiego systemu edukacji z rosyjską przestrzenią badawczo-dydaktyczną;
c) legitymizacji rosyjskiej narracji historycznej i geopolitycznej;
d) kształtowaniu prorosyjskich elit intelektualnych;
e) ograniczeniu wpływów zachodnich w obszarze edukacji i badań naukowych.

Rosja wykorzysta instytucje akademickie i naukowe jako narzędzie długoterminowego kształtowania prorosyjskich elit intelektualnych na Białorusi. Kluczową rolę odegrają programy stypendialne i wymiany akademickiej, które umożliwią studentom i naukowcom integrację z rosyjskim systemem edukacyjnym. Współpraca między uniwersytetami oraz wspólne projekty badawcze pozwolą na rozszerzenie rosyjskich wpływów w środowisku akademickim oraz utrwalenie narracji zgodnych z polityką Kremla. Rosja będzie także rozwijać finansowanie i patronat nad białoruskimi ośrodkami naukowymi, uzależniając je od rosyjskich grantów i infrastruktury badawczej. Poprzez uniwersytety, instytuty badawcze i think tanki Moskwa będzie legitymizować swoją interpretację historii, kultury i stosunków międzynarodowych, marginalizując narracje sprzeczne z jej interesami geopolitycznymi. Działania te zostaną wzmocnione przez publikacje naukowe, konferencje i programy szkoleniowe, które pozwolą na utrwalanie rosyjskich perspektyw w białoruskim dyskursie akademickim. W dłuższej perspektywie Moskwa dążyć będzie do integracji białoruskiego systemu edukacji z rosyjską przestrzenią badawczo-dydaktyczną, ograniczając wpływy zachodnich instytucji i programów badawczych.

Rosja napotka istotne bariery w realizacji przedmiotowego scenariusza. Kluczowym ograniczeniem będzie malejąca atrakcyjność rosyjskiego systemu szkolnictwa wyższego, wynikająca ze spadku jakości kształcenia, odpływu wysoko wykwalifikowanych kadr oraz ograniczonej współpracy z zachodnimi instytucjami naukowymi. Sankcje międzynarodowe i izolacja rosyjskiej nauki utrudnią integrację białoruskiego środowiska akademickiego z globalnym rynkiem badań. Dodatkowym wyzwaniem będzie opór wewnętrzny części białoruskich elit akademickich, które mogą obawiać się dalszej utraty autonomii i podporządkowania systemu edukacji rosyjskiej polityce. Ograniczony budżet oraz konieczność alokacji środków na inne priorytety strategiczne mogą również utrudniać finansowanie programów stypendialnych, wymiany akademickiej i badań naukowych, zmniejszając skuteczność tego narzędzia. Nie bez znaczenia pozostanie rosnąca konkurencja

ze strony zachodnich programów edukacyjnych, które mogą przyciągać studentów i naukowców poprzez stypendia, granty i oferty współpracy międzynarodowej.

Białoruś ma ograniczone możliwości przeciwdziałania ze względu na zależność od rosyjskiego wsparcia finansowego i technicznego w sektorze edukacji. Brak rozwiniętej infrastruktury akademickiej oraz niewystarczające fundusze na wspieranie niezależnych programów edukacyjnych będą utrudniać skuteczne przeciwdziałanie. Ponadto, rosyjski wpływ kulturowy i historyczne więzi mogą utrudnić stworzenie alternatywnych narracji w środowisku akademickim. Przeciwdziałając realizacji tego scenariusza Białoruś może rozwijać współpracę z zachodnimi instytucjami edukacyjnymi np. w ramach UE. Mińsk mógłby również tworzyć własne platformy edukacyjne i naukowe oraz ograniczać wpływ rosyjskich programów w białoruskich instytucjach poprzez regulacje i kontrolę treści nauczania. Realizacja scenariusza doprowadzi do zwiększenia rosyjskiego wpływu na system edukacyjny Białorusi. Przekaz rosyjski w programach edukacyjnych będzie marginalizować białoruską historię i kulturę, co osłabi tożsamość narodową młodego pokolenia. Rosja zyska większe możliwości kształtowania postaw i poglądów społecznych w Białorusi, co wzmocni prorosyjskie nastawienie wśród elit akademickich i młodzieży. Zależność od rosyjskich programów i stypendiów ograniczy rozwój niezależnych białoruskich ośrodków naukowych i edukacyjnych. W dłuższej perspektywie Białoruś stanie się jeszcze bardziej związana z rosyjską przestrzenią kulturową, co ograniczy możliwości dywersyfikacji współpracy naukowej i edukacyjnej. Jednocześnie scenariusz może prowadzić do dalszej izolacji międzynarodowej Białorusi utrwalając jej status rosyjskiego satelity w obszarze edukacji i nauki.

Eksperci zaproponowali dwa dodatkowe scenariusze działań Rosji w płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec Białorusi, które w pewnym stopniu wpisują się w już omówione. Pierwszy z nich zakłada aktywne wspieranie rosyjskojęzycznej mniejszości na Białorusi poprzez różnorodne programy kulturalne, edukacyjne i społeczne. Działania te będą miały na celu wzmocnienie więzi tej społeczności z Rosją, a także podtrzymanie i promowanie rosyjskiej tożsamości kulturowej. Realizacja tego scenariusza znajdzie naturalne rozwinięcie w strategiach przewidzianych w pierwszym scenariuszu („Promocja ruskiego świata") oraz w drugim scenariuszu („Wzmocnienie przekazu medialnego"), gdyż podobne narzędzia takie jak finansowanie organizacji kulturalnych czy rozwój prorosyjskich mediów będą wykorzystywane do wzmacniania tożsamości rosyjskojęzycznej w białoruskim społeczeństwie.

Drugi scenariusz koncentruje się na kreowaniu unikalności i odmienności prawosławno-rusko-kulturowej w białoruskim społeczeństwie. Działania te mają na celu

podkreślenie specyficznych wartości i tradycji związanych z rosyjskim prawosławiem jako fundamentu jedności kulturowej z Rosją. Ten kierunek będzie bezpośrednio powiązany ze scenariuszem trzecim („Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną"), który również zakłada wykorzystanie RCP jako narzędzia do wzmocnienia prorosyjskich postaw. Oba dodatkowe scenariusze potwierdzają spójność i wzajemne przenikanie się działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej. Ich realizacja może wzmocnić efektywność działań wskazanych w głównych scenariuszach, zwłaszcza w kontekście długoterminowego wpływu na tożsamość i lojalność społeczeństwa białoruskiego wobec Rosji.

Poniższa macierz przedstawia cztery główne scenariusze ocenione przez ekspertów pod względem ich znaczenia i wpływu na relacje rosyjsko-białoruskie do 2032 r. Zestawienie pozwala na holistyczne spojrzenie na dynamikę rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej oraz jej długofalowe skutki dla Białorusi w kontekście utrzymania lub ograniczania jej suwerenności kulturowej i informacyjnej.

Tabela 6.16. Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Możliwe reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
Promocja „ruskiego świata”.	3,5	Wzmocnienie prorosyjskiej tożsamości w społeczeństwie białoruskim.	Finansowanie prorosyjskich mediów.	Malejąca atrakcyjność rosyjskiego przekazu.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Promocja białoruskiej tożsamości.	Marginalizacja białoruskiej tożsamości kulturowej.
		Utrzymanie dominacji języka rosyjskiego.	Wspieranie prorosyjskich organizacji kulturowych.	Sankcje międzynarodowe.	Brak alternatywnych źródeł wsparcia.	Rozwój niezależnych mediów.	Integracja białoruskiego systemu szkolnictwa z rosyjskim.
		Przeciwdziałanie procesom derusyfikacyjnym.	Organizacja konferencji, seminariów i wydarzeń akademickich.	Opór białoruskich elit akademickich.	Dominacja rosyjskich mediów.	Dywersyfikacja współpracy akademickiej.	Utrwalenie zależności finansowej i instytucjonalnej.
		Budowanie wsparcia społecznego dla dalszej integracji.	Finansowanie stypendiów, grantów i wymiany akademickiej.	Krytyczne podejście części białoruskich elit do rusyfikacji.	Ograniczona mobilność akademicka.	Selektywne ograniczanie rosyjskich inicjatyw akademickich.	Wzrost wpływu prorosyjskich elit intelektualnych.
		Ograniczenie zachodnich wpływów kulturowych.	Eliminacja konkurencyjnych narracji.	Konkurencja zachodnich programów edukacyjnych.	Utrwalona dominacja języka rosyjskiego.	Rozwój oddolnych inicjatyw obywatelskich.	Marginalizacja języka białoruskiego i jego roli w społeczeństwie.
Wzmocnienie przekazu medialnego.	3,1	Kształtowanie prorosyjskich postaw społecznych.	Ekspansja prorosyjskich mediów tradycyjnych i cyfrowych.	Sankcje międzynarodowe.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Selektywna regulacja dostępu do rosyjskich mediów.	Utrwalenie rosyjskiej dominacji informacyjnej.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Możliwe reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Neutralizacja zachodnich narracji.	Marginalizacja i delegitymizacja alternatywnych źródeł informacji.	Rosnący dostęp do niezależnych mediów.	Silna dominacja prorosyjskich mediów.	Rozwój niezależnych mediów wspierających tożsamość narodową.	Marginalizacja białoruskiej tożsamości kulturowej.
		Legitymizacja rosyjskiej obecności i wpływów.	Propaganda w środowisku akademickim.	Kryzys zaufania do rosyjskich mediów.	Słaba odporność informacyjna społeczeństwa.	Ograniczanie rosyjskich inwestycji.	Osłabienie społeczeństwa obywatelskiego.
		Integracja białoruskiej przestrzeni medialnej z rosyjską narracją strategiczną.	Finansowanie prorosyjskich mediów.	Blokowanie rosyjskich mediów przez państwa zachodnie i platformy cyfrowe.	Brak alternatywnych silnych partnerów medialnych.	Zwiększanie świadomości społecznej.	Utrata kontroli nad własnym przekazem politycznym
Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną.	2,5	Wzmocnienie prorosyjskiej wspólnoty religijnej.	Instytucjonalne wzmocnienie RCP.	Rosnąca sekularyzacja społeczeństwa.	Dominacja RCP w przestrzeni religijnej.	Ograniczenie autonomii RCP.	Utrwalenie rosyjskiej dominacji kulturowo-religijnej.
		Ograniczenie odrębności Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej.	Masowe wydarzenia religijne.	Opór części białoruskiego duchowieństwa.	Małe poparcie dla autokefalii.	Wspieranie lokalnych wspólnot religijnych.	Marginalizacja innych wspólnot religijnych.
		Integracja przestrzeni religijnej z rosyjskim obszarem cywilizacyjnym.	Programy religijne.	Kryzys wizerunkowy RCP.	Społeczna akceptacja RCP jako elementu tradycji narodowej.	Ograniczanie rosyjskiego finansowania dla parafii i instytucji kościelnych.	Brak możliwości budowy niezależnej tożsamości religijnej.
		Redukcja zachodnich wpływów religijnych.	Media związane z RCP.	Próby emancypacji Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej.	Obawy przed destabilizacją społeczną.	Dialog z innymi wspólnotami religijnymi.	Osłabienie alternatywnych wspólnot religijnych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Białorusi	Możliwe reakcje Białorusi	Konsekwencje realizacji scenariusza
			Rosyjskie duchowieństwo.	Ograniczone środki finansowe Rosji.	Ograniczona zdolność do kształtowania własnej polityki religijnej.	Blokowanie prób tworzenia nowych prorosyjskich struktur kościelnych.	Legitymizacja rosyjskich wpływów.
Rozwój edukacji i nauki.	2,2	Kształtowanie prorosyjskich postaw wśród młodzieży i elit intelektualnych.	Programy wymiany i stypendialne.	Sankcje międzynarodowe.	Wielowymiarowa zależność od Rosji.	Dywersyfikacja współpracy akademickiej.	Integracja białoruskiego systemu szkolnictwa z rosyjskim.
		Promocja prorosyjskiej narracji historycznej i kulturowej.	Wspólne projekty badawcze.	Malejąca atrakcyjność rosyjskiego systemu szkolnictwa.	Ograniczone środki na niezależne programy edukacyjne.	Wzmocnienie białoruskiej tożsamości edukacyjnej.	Prorosyjskie elity intelektualne.
		Integracja białoruskiego systemu edukacji z rosyjską przestrzenią naukową.	Standaryzacja programów nauczania.	Ograniczona mobilność akademicka.	Dominacja języka rosyjskiego w systemie szkolnictwa.	Selektywne ograniczanie rosyjskich inicjatyw akademickich.	Zależność finansowa i instytucjonalna.
		Ograniczenie wpływów zachodnich w obszarze edukacji i badań naukowych.	Ekspansja rosyjskich uniwersytetów.	Opór części białoruskich elit akademickich.	Ograniczona autonomia instytucji naukowych.	Budowa własnych platform naukowych i dydaktycznych.	Ograniczenie konkurencyjności białoruskich uczelni.
		Legitymizacja rosyjskiej narracji historycznej i geopolitycznej.	Organizacja konferencji i seminariów naukowych.	Konkurencja zachodnich programów edukacyjnych.	Akceptacja dla rosyjskich standardów edukacyjnych.	Promowanie alternatywnych źródeł finansowania nauki.	Eliminacja niezależnych i krytycznych ośrodków akademickich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.3. Ukraina

6.3.1. Płaszczyzna polityczna

Bilans działań Rosji wobec Ukrainy w latach 2014–2022 na płaszczyźnie politycznej oraz prognozy priorytetów Kremla do 2032 r. dostarczają wglądu w mechanizmy i cele polityki Moskwy wobec tego państwa. Rosja postrzega Ukrainę jako kluczowy element swojej strefy wpływów w regionie poradzieckim. Od rozpadu ZSRR, a szczególnie po Rewolucji Godności w 2014 r., relacje rosyjsko-ukraińskie uległy znaczącemu pogorszeniu, przechodząc od fazy napięć politycznych do otwartego konfliktu zbrojnego. Aneksja Krymu w 2014 r. oraz rosyjskie wsparcie udzielane separatystom w Donbasie stały się punktami zwrotnymi, które ukształtowały nową dynamikę relacji między oboma państwami i zdefiniowały nowy paradygmat polityki Kremla wobec Ukrainy. Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. stanowiła eskalację wieloletniego konfliktu podkreślając determinację Kremla w dążeniu do podporządkowania Ukrainy i powstrzymania jej prozachodnich aspiracji. Działania te, prowadzone pod pretekstem „denazyfikacji" i „demilitaryzacji" Ukrainy, ukazały nie tylko strategiczne ambicje Rosji, ale także jej gotowość do poniesienia ogromnych kosztów politycznych, gospodarczych i militarnych. Wojna, która przekształciła się w największy zbrojny konflikt w Europie od czasów II wojny światowej stała się testem dla zdolności Moskwy do realizacji własnych celów w warunkach międzynarodowej izolacji. Celem Rosji jest osłabienie suwerenności Ukrainy, zahamowanie jej integracji z NATO i UE oraz utrzymanie jej w rosyjskiej strefie wpływów. Jednak skutki wojny okazują się być odwrotne do zamierzonych. Zamiast realizacji swoich strategicznych celów, Rosja musi mierzyć się z niespotykanym oporem ukraińskim, wzmocnieniem tożsamości narodowej jej obywateli oraz zdecydowanym sprzeciwem Zachodu. Eskalacja konfliktu pogłębiła izolację międzynarodową Rosji i ujawniła jej słabości polityczne, gospodarcze oraz militarne.

W świetle tych uwarunkowań przeprowadzona analiza celów, narzędzi oraz ograniczeń rosyjskiej polityki wobec Ukrainy stanowiła podstawę do opracowania scenariuszy możliwych działań Rosji na płaszczyźnie politycznej. Scenariusze te uwzględniają zarówno dotychczasowe doświadczenia, jak i przyszłe wyzwania oraz zmieniający się kontekst międzynarodowy. Szczególna uwaga została poświęcona konsekwencjom wojny rozpoczętej w 2022 r., która definiuje aktualne i potencjalne kierunki rozwoju relacji rosyjsko-ukraińskich.

Tabela 6.17. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Kontrola nad Krymem i wschodnią Ukrainą*: minimalnym akceptowalnym przez Rosję wynikiem wojny będzie utrzymanie kontroli nad anektowanym Krymem oraz utrzymanie separatystycznych republik na wschodzie Ukrainy. Będą one kluczowymi elementami rosyjskiej strategii, mającej na celu zabezpieczenie strategicznych interesów, w tym dostępu do Morza Czarnego.	3,8
2.	*Rozstrzygnięcie wojny*: Rosja będzie dążyć do osiągnięcia wszystkich założonych celów bez względu na koszty działań zbrojnych przeciwko Ukrainie.	3,4
3.	*Przeciwdziałanie integracji Ukrainy z Zachodem*: Rosja będzie dążyć do ograniczenia zbliżenia Ukrainy do struktur euroatlantyckich, w tym do Unii Europejskiej i NATO. Jednym z narzędzi będzie kreowanie narracji o negatywnych skutkach takiej integracji, zarówno dla Ukrainy, jak i regionu.	3,4
4.	*Odbudowa wpływów geopolitycznych na Ukrainie*: Rosja będzie dążyć do odbudowy wpływów na Ukrainie, traktując to państwo jako kluczowy element swojej strefy wpływów i bufor strategiczny między nią, a NATO i Unią Europejską.	2,8
5.	*Wykorzystywanie narzędzi ekonomicznych i energetycznych*: Rosja może wywierać presję na Ukrainę poprzez manipulację dostawami surowców energetycznych, wprowadzanie sankcji handlowych czy blokadę eksportu i importu, aby osłabić ukraińską gospodarkę i zmusić ją do ustępstw politycznych.	Wskazanie eksperta.
6.	*Destabilizacja sytuacji wewnętrznej na Ukrainie*: poprzez działania hybrydowe, takie jak cyberataki, dezinformacja czy wspieranie prorosyjskich grup separatystycznych, Rosja będzie starała się osłabić stabilność polityczną Ukrainy i podważyć zaufanie społeczeństwa do władz w Kijowie.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W opinii ekspertów scenariusz utrzymania kontroli nad Krymem i wschodnią Ukrainą jest postrzegany jako najbardziej prawdopodobny kierunek działań Rosji wobec Ukrainy do 2032 r. Wynika to z dotychczasowego zaangażowania Rosji oraz strategicznego znaczenia Krymu i Donbasu dla rosyjskich interesów. Do celów Rosji w ramach tego scenariusza należy zaliczyć przede wszystkim:

a) zapewnienie strategicznej kontroli nad Krymem poprzez utrzymanie infrastruktury wojskowej oraz zapewnienie swobody operacyjnej na Morzu Czarnym;
b) utrzymanie wpływów w Donbasie poprzez wspieranie separatystycznych republik jako narzędzia nacisku na Kijów oraz elementu negocjacji w międzynarodowych rozmowach dotyczących Ukrainy;
c) blokowanie integracji Ukrainy z NATO i UE przez użycie Krymu i Donbasu jako argumentu destabilizującego sytuację polityczną Ukrainy oraz hamowanie jej reform;
d) zachowanie politycznej dominacji w regionie poprzez kreowanie się na obrońcę ludności rosyjskojęzycznej, co ma legitymizować działania Rosji w oczach własnego społeczeństwa i części międzynarodowej opinii publicznej;
e) wzmacnianie pozycji negocjacyjnej Rosji w relacjach z UE i NATO czyniąc z Krymu i Donbasu karty przetargowe w rozmowach dotyczących stabilności europejskiej.

W katalogu narzędzi, które Rosja będzie wykorzystywać ważnym elementem pozostanie rozwój infrastruktury wojskowej na Krymie. Budowa i modernizacja baz morskich i zwiększenie obecności floty, systemów obrony przeciwrakietowej i lotnisk zapewni Moskwie swobodę operacyjną na Morzu Czarnym. W Donbasie Rosja będzie nadal wspierać separatystyczne republiki, dostarczając im uzbrojenie, szkolenie wojskowe oraz zasoby finansowe, by umocnić ich pozycję wobec Ukrainy i zwiększyć ich zdolności obronne. Istotnym narzędziem będą działania informacyjne i propaganda, które posłużą do budowy narracji o „obronie" ludności rosyjskojęzycznej i konieczności interwencji w celu ochrony jej praw. Rosja będzie promować te narracje zarówno wewnętrznie, by konsolidować poparcie społeczne, jak i międzynarodowo, by uzasadnić swoje działania wobec Ukrainy. Dodatkowo, Moskwa będzie finansować i promować prorosyjskich liderów politycznych i organizacje społeczne w okupowanych regionach, aby utrzymać kontrolę polityczną nad lokalną ludnością i zapewnić trwałość swoich wpływów. Kolejnym narzędziem będą działania dyplomatyczne, w tym wykorzystywanie Krymu i Donbasu jako kart przetargowych w negocjacjach z Zachodem. Rosja będzie dążyć do wpisania ich statusu w szersze rozmowy dotyczące bezpieczeństwa europejskiego, próbując wymusić ustępstwa ze strony NATO i UE. Równocześnie Rosja będzie rozwijać narzędzia oddziaływania hybrydowego, takie jak cyberataki na ukraińskie instytucje, infiltracja struktur politycznych oraz wspieranie prorosyjskich ruchów społecznych. Te działania będą służyć destabilizacji Ukrainy i utrzymaniu jej w stanie permanentnego kryzysu, co uniemożliwi jej integrację ze strukturami euroatlantyckimi. Rosja skutecznie wykorzysta także swoją pozycję w strukturach międzynarodowych, w tym w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, aby blokować inicjatywy wspierające ukraińskie interesy.

Zasadniczym rosyjskim ograniczeniem w realizacji scenariusza pozostanie międzynarodowa izolacja. Sankcje gospodarcze nałożone przez Unię Europejską, Stany Zjednoczone i inne kraje będą znacząco ograniczać zdolności finansowe Rosji. Rosnące koszty wojny oraz utrzymywania okupowanych terytoriów będą w coraz większym stopniu obciążać budżet państwa, który dodatkowo jest pomniejszany na skutek spadku dochodów z eksportu surowców energetycznych, co wynika z ograniczeń handlowych. Wpłynie to negatywnie na rosyjski budżet obronny oraz możliwości inwestowania w utrzymanie i rozwój infrastruktury wojskowej na Krymie i w Donbasie. Długotrwały konflikt będzie systematycznie wyczerpywać zasoby Rosji, również w wymiarze społecznym. W społeczeństwie rosyjskim będą narastać napięcia związane z przedłużającym się konfliktem, a zmęczenie wojną i mobilizacjami może osłabić poparcie dla polityki Kremla. Rosja będzie się borykać z trudnościami w utrzymaniu politycznej stabilności na zajętych terytoriach. W Donbasie i na

Krymie utrzymają się nastroje opozycyjne, a działalność ruchu oporu utrudni konsolidację rosyjskiej władzy. Implementacja bardziej złożonych struktur administracyjnych oraz integracja tych regionów z rosyjskim systemem prawnym i gospodarczym stworzą dodatkowe wyzwania, w tym zwiększone ryzyko korupcji.

Na arenie międzynarodowej Rosja napotka ograniczenia wynikające z utraty zaufania wśród kluczowych partnerów. Nawet tradycyjni sojusznicy, jak Chiny czy Indie, zachowają rezerwę wobec rosyjskich działań w Ukrainie ograniczając współpracę w niektórych obszarach gospodarczych i dyplomatycznych. W wymiarze militarnym konieczność prowadzenia operacji w rozciągniętych geograficznie regionach będzie powodować przeciążenie logistyki oraz zmniejszenie gotowości bojowej. Rosyjska armia będzie zmagać się z problemami kadrowymi, sprzętowymi oraz niedoborami technologicznymi wynikającymi z sankcji. Dodatkowym ograniczeniem pozostanie ciągła presja ze strony wspieranej przez sojuszników Ukrainy. Dostawy nowoczesnego uzbrojenia, szkolenia oraz przekazywane dane wywiadowcze znacząco utrudnią rosyjskie operacje ofensywne i defensywne na okupowanych terytoriach. Wszystko to sprawi, że Rosja mimo zdeterminowania do utrzymania Krymu i Donbasu będzie zmuszona do nieustannego balansowania między ambicjami, a realnymi możliwościami.

Ukraina będzie napotykać znaczące ograniczenia w działaniach mających na celu utrudnienie realizacji tego scenariusza. Wynika to zarówno z uwarunkowań wewnętrznych, jak i międzynarodowych. Głównym ograniczeniem będzie potencjał wojskowy Ukrainy, który choć wzrósł od 2014 r. to nadal pozostaje niewystarczający w porównaniu z możliwościami Rosji. Utrzymująca się przewaga militarna Moskwy sprawi, że odzyskanie tych terytoriów metodami siłowymi będzie niezwykle trudne, jeśli nie niemożliwe. Drugim ograniczeniem będzie złożona sytuacja gospodarcza Ukrainy. Wojna i konieczność utrzymywania dużych wydatków obronnych negatywnie wpłynie na finansowanie innych obszarów. Dodatkowo istnieje ryzyko zmniejszenia zachodniego wsparcia w przypadku zmian priorytetów geopolitycznych wśród części państw zachodnich. Wewnętrzne konflikty polityczne mogą osłabiać zdolność Kijowa do skutecznego reagowania na rosyjskie działania. Różnorodność opinii w społeczeństwie ukraińskim, w tym prorosyjskie sympatie w niektórych regionach, mogą być wykorzystane przez Moskwę do wzmacniania jej wpływów. Na arenie międzynarodowej Ukraina napotka ograniczenia wynikające z ostrożności części partnerów w zakresie dostaw sprzętu wojskowego i wsparcia szkoleniowego. Oznacza to, że Ukraina pozostanie w dużej mierze może zostać zdana na własne siły.

Najważniejszym elementem ukraińskiej strategii przeciwdziałania realizacji przez Kreml przedmiotowego scenariusza będzie dalsze wzmacnianie swoich sił zbrojnych i zdolności obronnych poprzez kontynuację modernizacji armii oraz korzystanie

z pomocy wojskowej dostarczanej przez państwa zachodnie. Ukraina będzie rozwijać swoje zdolności w zakresie nowoczesnych systemów uzbrojenia, w tym artylerii dalekiego zasięgu, dronów oraz obrony powietrznej. Pozwoli to skuteczniej prowadzić operacje wojskowe oraz zwiększyć koszty rosyjskiej okupacji. W wymiarze dyplomatycznym Ukraina będzie intensyfikować swoje działania na arenie międzynarodowej. Władze ukraińskie będą zabiegały o dalsze wsparcie polityczne, gospodarcze i wojskowe ze strony UE, NATO oraz innych państw, argumentując swoje potrzeby w kontekście obrony demokratycznych wartości i bezpieczeństwa Europy. Ukraina w dalszym ciągu będzie wykorzystywać fora międzynarodowe, takie jak ONZ czy OBWE, do zwracania uwagi na naruszenia praw człowieka oraz łamanie prawa międzynarodowego na zajętych przez Rosję terytoriach. Równolegle Ukraina będzie intensyfikować wysiłki na rzecz osłabienia rosyjskiej kontroli nad okupowanymi obszarami poprzez wspieranie działań ruchu oporu i organizowanie operacji specjalnych. Działania te będą miały na celu destabilizację rosyjskiej administracji na Krymie i w Donbasie, a także zakłócanie logistyki i operacji wojskowych prowadzonych przez Rosję. W ramach tych działań Ukraina będzie sięgać po innowacyjne metody walki asymetrycznej, wykorzystując technologie cyfrowe, w tym cyberataki na rosyjskie systemy komunikacji i infrastrukturę.

Władze w Kijowie będą zmuszone zintensyfikować reformy wewnętrzne mające na celu zwiększenie odporności państwa na zewnętrzne zagrożenia. Kluczowe znaczenie będą miały działania antykorupcyjne zmierzające do poprawy funkcjonowania instytucji publicznych oraz lepszej absorpcji zewnętrznej pomocy. Te działania przyczynią się do umocnienia pozycji Ukrainy w relacjach z zachodnimi partnerami i dostarczą argumentów na rzecz dalszego wsparcia finansowego oraz militarnego. Kijów może również zdecydować się na bardziej aktywne działania w sferze prawa międzynarodowego. Ukraina może zabiegać o zwiększenie liczby postępowań karnych przeciwko rosyjskim przywódcom oraz jednostkom zaangażowanym w działania wojenne. Takie działania nie tylko wzmocnią międzynarodową izolację Rosji, ale również podkreślą gotowość Ukrainy do dochodzenia sprawiedliwości w Międzynarodowym Trybunale Karnym i innych instytucjach międzynarodowych.

Skuteczna realizacja scenariusza, w którym Rosja utrzyma kontrolę nad Krymem i Donbasem przyniesie Ukrainie wielowymiarowe negatywne konsekwencje. W wymiarze terytorialnym utrata kontroli nad tymi obszarami będzie oznaczać trwałe ograniczenie suwerenności Ukrainy. Kijów stanie przed wyzwaniem integracji pozostałych regionów kraju w warunkach utrzymującego się konfliktu, który wciąż będzie destabilizował sytuację wewnętrzną i podważał jedność narodową. Rosja będzie wykorzystywać swoją obecność na Krymie i w Donbasie jako narzędzie nacisku, co sprawi, że Ukraina będzie zmuszona

do ciągłego angażowania zasobów w obszarze bezpieczeństwa i dyplomacji, aby przeciwdziałać dalszej eskalacji. W wymiarze politycznym Ukraina stanie się jeszcze bardziej zmotywowana do pogłębiania integracji z NATO i UE. Kijów będzie musiał prowadzić intensywną politykę lobbingową, aby przekonywać zachodnich partnerów do utrzymania wsparcia mimo braku możliwości całkowitego rozwiązania konfliktu. W aspekcie społecznym i gospodarczym Ukraina będzie obciążona długoterminowymi kosztami wynikającymi z prowadzenia działań wojennych. Wysokie wydatki na obronność oraz odbudowę zniszczonych regionów będą ograniczać możliwości inwestycji w inne kluczowe obszary, takie jak edukacja, zdrowie czy rozwój infrastruktury. Społeczeństwo ukraińskie pozostanie podzielone: część obywateli będzie odczuwać frustrację z powodu przedłużającego się konfliktu i niezdolności do odzyskania terytoriów, podczas gdy inne grupy będą bardziej zdeterminowane do kontynuowania wojny z Rosją. Wzrost nastrojów nacjonalistycznych może jednocześnie prowadzić do dalszej polaryzacji politycznej i społecznej. Trwająca wojna i niestabilność będą prowadzić do wzrostu emigracji z Ukrainy, szczególnie wśród młodych ludzi. To zjawisko może osłabić potencjał rozwojowy kraju, zwiększając deficyt żołnierzy oraz wysoko wykwalifikowanej siły roboczej.

Na arenie międzynarodowej Ukraina stanie się symbolem oporu wobec rosyjskiego imperializmu, co umocni jej wizerunek jako państwa broniącego suwerenności. Jednocześnie utrata Krymu i Donbasu może być wykorzystywana przez przeciwników Ukrainy do kwestionowania jej zdolności do utrzymania integralności terytorialnej. W odpowiedzi Kijów będzie musiał prowadzić intensywną dyplomację, aby utrzymać kwestię okupowanych terytoriów w agendzie międzynarodowej i przeciwdziałać ich stopniowej normalizacji w globalnym dyskursie. W dłuższej perspektywie realizacja tego scenariusza może przyczynić się do wzmocnienia ukraińskiej tożsamości narodowej. Społeczeństwo ukraińskie będzie dążyło do zwiększenia odporności na rosyjskie wpływy, co znajdzie odzwierciedlenie w polityce edukacyjnej, kulturalnej i informacyjnej. Jednocześnie nierozwiązany konflikt pozostanie czynnikiem destabilizującym region, ograniczając zdolność Ukrainy do realizacji długoterminowych celów politycznych i gospodarczych.

Eksperci oszacowali prawdopodobieństwo realizacji scenariusza rozstrzygnięcia wojny wraz z osiągnięciem wszystkich zakładanych celów na średnią wartość 3,4. Wskazuje to na wysokie prawdopodobieństwo jego urzeczywistnienia, zwłaszcza w kontekście obecnej dynamiki konfliktu oraz determinacji Rosji do realizacji swoich strategicznych zamierzeń niezależnie od kosztów. Scenariusz ten zakłada, według wystąpienia Władimira Putina z 24 lutego 2022 r., że Rosja będzie dążyć do „...ochrony osób, które przez osiem lat były ofiarami znęcania się i ludobójstwa ze strony reżimu kijowskiego. W tym celu będziemy

zabiegać o demilitaryzację i denazyfikację Ukrainy, a także o postawienie przed sądem tych, którzy dopuścili się licznych krwawych zbrodni na ludności cywilnej, w tym na obywatelach Federacji Rosyjskiej. Jednocześnie nasze plany nie obejmują okupacji terytoriów ukraińskich”[927].

Rzeczywiste cele Rosji wobec Ukrainy wykraczają poza prostą ochronę swoich interesów czy obronę ludności rosyjskojęzycznej jak deklaruje Kreml. Mają one charakter imperialistyczny i zmierzają do całkowitej dominacji politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowej nad Ukrainą. Realizacja tych celów oznaczałaby nie tylko podporządkowanie Ukrainy jako państwa, ale także zniszczenie jej tożsamości narodowej, zdolności do suwerennego działania oraz integracji z Zachodem. W kontekście obecnego konfliktu i cele Moskwy obejmą:

a) włączenie Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów oraz utworzenie rządu marionetkowego i/lub aneksję części terytorium;
b) likwidację niezależnej ukraińskiej tożsamości narodowej (działania asymilacyjne, zakaz języka ukraińskiego, edukacja zgodna z rosyjską narracją historyczną oraz represje wobec opozycji i ruchów niepodległościowych);
c) wykorzystanie ukraińskich zasobów naturalnych, infrastruktury oraz strategicznego położenia do zapewnienia dominacji w regionie i zagwarantowanie swobodnego dostępu do globalnych szlaków handlowych;
d) blokowanie ekspansji NATO i UE w kontekście wpływu na postawy innych krajów regionu aspirujących do struktur euroatlantyckich (Gruzja, Mołdawia);
e) efekty propagandowe przeznaczone dla rosyjskiego społeczeństwa wzmacniające pozycję Władimira Putina jako „obrońcy Rosji” i konsolidację władzy reżimu w obliczu wewnętrznych trudności gospodarczych i społecznych.

Pokonanie Ukrainy dałoby Rosji argumenty do forsowania własnej wizji multipolarnego świata, w którym jej strefa wpływów byłaby uznawana przez społeczność międzynarodową. Moskwa mogłaby również próbować wykorzystać sukces na Ukrainie do podważania pozycji NATO w Europie Wschodniej. Te cele podkreślają dążenie Rosji do trwałej hegemonii w regionie i wywarcia pożądanego przez siebie wpływu na globalną architekturę bezpieczeństwa. W tym kontekście Ukraina będzie symbolem nie tylko lokalnego konfliktu, ale również szerszego zderzenia wartości i porządków politycznych.

[927] *Обращение Президента Российской Федерации*, http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843, [dostęp: 20.11.2024].

Narzędzia, które Rosja wykorzysta w przypadku dążenia do całkowitego pokonania Ukrainy będą w części pokrywać się ze wskazanymi w pierwszym scenariuszu. Dodatkowo, ich katalog zostanie rozbudowany, aby umożliwić realizację bardziej ambitnych celów. Kluczowe działania, takie jak rozwój infrastruktury wojskowej na Krymie i wsparcie separatystów w Donbasie, będą kontynuowane w znacznie większej skali. Jednocześnie pojawią się nowe narzędzia dostosowane do eskalacji konfliktu i pełnego podporządkowania Ukrainy. Po zajęciu nowych terenów Rosja będzie wprowadzać administrację wojskową oraz systemy kontroli opierające się na modelu zastosowanym na Krymie. Władze okupacyjne będą wspierać się lokalnymi kolaborantami oraz siłami bezpieczeństwa. Administracja cywilna będzie podporządkowana Moskwie, co umożliwi centralne zarządzanie procesami politycznymi i gospodarczymi na zajętych terenach. W celu złamania oporu społecznego Rosja zastosuje przymusowe przesiedlenia ludności, co już było realizowane w Donbasie. Represje obejmą również ukraińskie elity polityczne, liderów społecznych, dziennikarzy oraz organizacje promujące niezależność Ukrainy. Władze rosyjskie będą zamykać niezależne media i zastępować je prorosyjskimi kanałami propagandowymi. Rosja będzie zwiększać swoje wysiłki na rzecz budowania pozytywnej narracji dotyczącej działań wojennych, przedstawiając je jako „misję stabilizacyjną". Wykorzystywane będą międzynarodowe kanały medialne, grupy wpływu oraz dezinformacja w sieciach społecznościowych. Wspierane będą także prorosyjskie ruchy separatystyczne w innych regionach Ukrainy. W sferze międzynarodowej Rosja skoncentruje się na rozbijaniu jedności Zachodu, prowadząc działania dyplomatyczne zmierzające do osłabienia poparcia dla Ukrainy oraz wprowadzenia podziałów w NATO i UE.

W dalszym etapie realizacji scenariusza całkowitego podporządkowania Ukrainy Rosja wprowadzi marionetkowe rządy zarówno na szczeblu centralnym, jak i samorządowym. Proces ten będzie oparty na zastąpieniu ukraińskich elit politycznych prorosyjskimi liderami. Struktury lokalne zostaną wypełnione lojalnymi urzędnikami, których zadaniem będzie realizacja polityki Rosji na poziomie regionalnym, w tym wdrażanie działań ograniczających przejawy ukraińskiej tożsamości kulturowej, politycznej i społecznej. Wprowadzenie marionetkowych rządów będzie miało na celu stworzenie pozorów autonomii oraz legitymizację rosyjskich działań na arenie międzynarodowej, podczas gdy realna władza pozostanie w rękach Moskwy. Takie rozwiązanie pozwoli Rosji na efektywne zarządzanie okupowanymi terenami.

Ograniczenia Rosji w realizacji przedmiotowego scenariusza będą częściowo zbieżne z wcześniejszymi, jednak ich skala i zasięg ulegną zwiększeniu. Pojawią się także nowe wyzwania. Podstawowym ograniczeniem pozostanie międzynarodowa izolacja Rosji. Sankcje gospodarcze, już teraz istotnie wpływające na rosyjską gospodarkę, będą poszerzane w odpowiedzi na dalsze agresywne działania Moskwy. Nowym ograniczeniem będzie

konieczność zarządzania okupowanymi terytoriami o większej liczbie ludności i większym obszarze niż w przypadku Krymu i Donbasu. Proces konsolidacji władzy na tych terenach może napotkać opór lokalnej ludności. Powszechne niezadowolenie, działalność ruchu oporu i utrzymujące się nastroje narodowościowe w Ukrainie będą utrudniały Rosji wdrażanie stabilnych struktur administracyjnych. Wzmożona aktywność partyzancka i możliwe sabotaże skomplikują integrację okupowanych obszarów z rosyjskim systemem prawnym, politycznym i gospodarczym generując dodatkowe koszty i ryzyko destabilizacji. Rosja będzie musiała także zmierzyć się z wyczerpaniem zasobów wojskowych. Strat w ludziach i sprzęcie nie da się szybko uzupełnić w warunkach sankcji. Braki technologiczne wynikające z ograniczenia dostępu do kluczowych komponentów i zaawansowanych technologii osłabią zdolności operacyjne rosyjskiej armii. Problemy logistyczne, zwłaszcza w kontekście zarządzania okupowanymi regionami rozciągającymi się na dużych obszarach, utrudnią prowadzenie długoterminowych operacji.

Na arenie międzynarodowej Rosja spotka się z dalszym spadkiem wsparcia, nawet ze strony niektórych dotychczasowych partnerów, takich jak Chiny czy Indie. Kraje te, mimo względnej neutralności, będą unikały zacieśniania współpracy w obawie przed wtórnymi skutkami sankcji zachodnich oraz destabilizacją. W rezultacie Moskwa może stanąć przed problemem osamotnienia na scenie międzynarodowej, co ograniczy jej możliwości negocjacyjne i strategiczne. Dodatkowym ograniczeniem będzie odporność i determinacja Ukrainy wspieranej przez Zachód. Intensyfikacja dostaw nowoczesnej broni, wsparcie wywiadowcze oraz szkolenia dla ukraińskiej armii będą zwiększać skuteczność ukraińskiego oporu. Długotrwały konflikt z przeciwnikiem, który stale otrzymuje wsparcie militarne i polityczne wyczerpie rosyjskie zasoby i zmusi Moskwę do nieustannych działań na granicy swoich możliwości. Wszystkie te czynniki sprawią, że realizacja scenariusza pełnego pokonania Ukrainy będzie nie tylko kosztowna, ale i wysoce ryzykowna dla samej Rosji.

Podstawowym ograniczeniem Ukrainy będzie niewystarczający potencjał wojskowy w zestawieniu z możliwościami Rosji. Mimo jego modernizacji i rosnącej efektywności przewaga Rosji w zasobach ludzkich i sprzętowych nadal będzie znacząca. Odzyskanie okupowanych terytoriów i zapobieganie dalszej ekspansji Rosji metodami wojskowymi będzie trudne do osiągnięcia, zwłaszcza w przypadku zmasowanych działań ofensywnych Moskwy. Nowym ograniczeniem będzie wyczerpywanie się zasobów Ukrainy w wyniku długotrwałego konfliktu. Wojna o dużej intensywności będzie generowała znaczne straty w ludziach, sprzęcie i infrastrukturze. Obniży to w perspektywie długoterminowej zdolność Ukrainy do prowadzenia skutecznych działań obronnych. Konieczność ciągłego uzupełniania strat stanie się kluczowym wyzwaniem zarówno na froncie, jak i na zapleczu. Stan ukraińskiej

gospodarki będzie kolejnym z ograniczeń. Mimo, że międzynarodowa pomoc finansowa i wsparcie odbudowy będą znaczące, to wojna będzie dalej obciążać ukraińską gospodarkę hamując rozwój kluczowych sektorów i utrudniając finansowanie wysiłku obronnego. Poważnym ograniczeniem będzie polityczna niestabilność wewnętrzna. W miarę trwania wojny pojawią się nowe napięcia wynikające z pogarszających się warunków życia ludności, zmęczenia społecznego długotrwałym konfliktem oraz rywalizacji politycznej. Podziały społeczne, w tym sympatie prorosyjskie w niektórych regionach, mogą być łatwo wykorzystywane przez Rosję do wewnętrznej destabilizacji Ukrainy i osłabienia jej zdolności do prowadzenia spójnej polityki obronnej.

Na arenie międzynarodowej Ukraina będzie zmagać się z utrzymaniem jedności i determinacji wspierających ją państw. Ukraińskie uzależnienie od zewnętrznego wsparcia gospodarczego i militarnego oznacza, że zmiana priorytetów geopolitycznych wśród zachodnich partnerów, na przykład wynikająca z zaangażowania w inne kryzysy, może znacząco ograniczyć zdolność Kijowa do prowadzenia działań wojennych. Brak jednoznacznej deklaracji w sprawie interwencji wojskowej postawi Ukrainę w trudnej sytuacji, w której kluczowe będzie zachowanie ciągłego wsparcia militarnego i politycznego ze strony Zachodu. Nowym wyzwaniem stanie się możliwe zmniejszenie wsparcia w miarę przedłużania się konfliktu oraz konkurencja z innymi priorytetami geopolitycznymi Zachodu, co może wpłynąć na stałość dostaw broni i pomocy finansowej.

Najważniejszym elementem przeciwdziałania realizacji przedmiotowego scenariusza będzie dalsze wzmacnianie zdolności obronnych poprzez modernizację sił zbrojnych oraz maksymalne wykorzystanie wsparcia wojskowego ze strony partnerów zagranicznych. Ukraina będzie rozwijać swoje zdolności w zakresie systemów obrony powietrznej, zaawansowanego uzbrojenia i technologii wojskowych zdolnych razić cele na terytorium rosyjskim. W obliczu intensyfikacji działań Rosji, Kijów będzie inwestował w systemy wczesnego ostrzegania i technologie wojenne oparte na sztucznej inteligencji. Ukraina będzie również rozwijać innowacyjne podejście do walki asymetrycznej. Cyberataki, dezinformacja skierowana przeciwko rosyjskiej opinii publicznej oraz wspieranie ruchu oporu na terenach okupowanych będą kluczowymi elementami tej strategii. Kijów będzie intensyfikować operacje specjalne wymierzone w rosyjskie struktury administracyjne, co zakłóci funkcjonowanie rosyjskiej władzy i zmusi Moskwę do redystrybucji zasobów. Ukraina będzie wprowadzać nowe narzędzia w zakresie komunikacji strategicznej, aby przeciwdziałać rosyjskiej propagandzie i dezinformacji. Kampanie informacyjne w mediach międzynarodowych oraz współpraca z globalnymi platformami komunikacyjnymi, takimi jak Meta czy X, przyczynią się do kształtowania pozytywnego wizerunku Ukrainy jako państwa walczącego o wolność

i demokrację. W sferze prawnej Ukraina będzie kontynuować działania na rzecz osądzania rosyjskich zbrodni wojennych na poziomie międzynarodowym, a także promować inicjatywy mające na celu wzmocnienie sankcji gospodarczych i politycznych wymierzonych w Rosję.

W wymiarze międzynarodowym Ukraina będzie nadal intensyfikować współpracę z UE, NATO oraz G7 i argumentować konieczność zaspokojenia swoich potrzeb obronnych globalnym bezpieczeństwem i obroną przed autorytarnymi reżimami. Kijów będzie aktywnie wykorzystywał fora międzynarodowe, takie jak ONZ, OBWE czy Rada Europy, do dalszego piętnowania rosyjskich działań, a także będzie zabiegać o zwiększenie sankcji wobec Rosji oraz wsparcie dla ukraińskiej suwerenności. Kijów będzie intensyfikować współpracę z międzynarodowymi organizacjami praw człowieka, by dokumentować rosyjskie zbrodnie wojenne i utrzymywać nacisk na Moskwę. Jednocześnie Ukraina będzie promować swoje doświadczenia w walce z rosyjską agresją jako przykład dla innych krajów zagrożonych ekspansją Rosji.

W wymiarze wewnętrznym Ukraina będzie kontynuować reformy administracyjne, w szczególności antykorupcyjne. Usprawnienie funkcjonowania instytucji publicznych oraz zwiększenie efektywności wykorzystania pomocy zagranicznej będą kluczowe dla utrzymania zaufania zachodnich partnerów. Kijów będzie także rozwijał działania na rzecz umocnienia jedności narodowej poprzez wzmacnianie tożsamości ukraińskiej oraz inicjatywy społeczne mające na celu konsolidację społeczeństwa w obliczu rosyjskiej agresji. Utrzymanie wysokiego morale społeczeństwa oraz skuteczności działań politycznych i wojskowych będzie kluczowe, aby przeciwdziałać całkowitej porażce w konfrontacji z Rosją.

Skuteczna realizacja tego scenariusza w wymiarze terytorialnym będzie oznaczać całkowite podporządkowanie Ukrainy Rosji. Doprowadzi to do likwidacji suwerennego państwa ukraińskiego. Regiony będą zarządzane przez marionetkowe władze kontrolowane przez Moskwę. Rosja podejmie działania mające na celu przekształcenie Ukrainy w strefę buforową między NATO a swoim terytorium, co utrwali podziały w Europie Wschodniej. W wymiarze społecznym Ukraina będzie poddana głębokiej transformacji demograficznej. Trwałe represje wobec przeciwników Rosji oraz masowe wywózki ludności mogą prowadzić do dramatycznego spadku liczby mieszkańców na kontrolowanych obszarach. Społeczeństwo ukraińskie zostanie podzielone: część obywateli podporządkuje się nowej władzy, podczas gdy inni podejmą opór, prowadząc do dalszej destabilizacji wewnętrznej. W porównaniu z wcześniejszym scenariuszem, represje i działania wymierzone w ukraińską kulturę i język będą znacznie bardziej intensywne, prowadząc do szybszego zaniku ukraińskiej tożsamości narodowej. Ukraińska gospodarka zostanie zintegrowana z rosyjską. Zniszczenie infrastruktury oraz represje wobec przedsiębiorstw niezależnych od Rosji sparaliżują gospodarkę Ukrainy

na dziesięciolecia. Rosja wykorzysta ukraińskie zasoby naturalne, w szczególności rolnicze i surowcowe do wzmacniania własnego potencjału gospodarczego, co dodatkowo osłabi możliwości odbudowy Ukrainy.

W wymiarze międzynarodowym Ukraina przestanie funkcjonować jako samodzielny podmiot polityczny, co znacząco zmieni równowagę sił w Europie. Realizacja tego scenariusza wzmocni wizerunek Rosji jako skutecznego agresora, co może prowadzić do prób normalizacji tego stanu rzeczy przez część państw zainteresowanych stabilizacją w regionie. Jednocześnie sojusznicy Ukrainy znajdą się w trudnym położeniu przedstawiając brak skutecznej obrony jej suwerenności. Realizacja tego scenariusza będzie wiązać się z uczynieniem Ukrainy modelowym przykładem ekspansjonistycznej polityki Rosji. Moskwa będzie dążyć do pełnej rusyfikacji kraju, usuwając ślady niezależnej kultury, historii i języka ukraińskiego. Wprowadzenie systemu edukacyjnego i medialnego kontrolowanego przez Rosję zablokuje możliwość odbudowy ukraińskiej tożsamości w perspektywie krótkoterminowej. W dłuższej perspektywie Ukraina stanie się miejscem permanentnej niestabilności. Działania ruchu oporu oraz konflikty społeczne mogą doprowadzić do wewnętrznych napięć na zajętych terenach. Realizacja tego scenariusza nie tylko zdegraduje Ukrainę jako niezależne państwo, ale także wpłynie na dalszą destabilizację Europy Wschodniej prowadząc do wzrostu napięć i zwiększenia ryzyka konfliktów w regionie.

Eksperci oszacowali prawdopodobieństwo realizacji scenariusza przeciwdziałania integracji Ukrainy z Zachodem na poziomie 3,4, co wskazuje na wysoką możliwość działań w tym kierunku. Do celów Rosji w ramach tego scenariusza będzie należeć:

a) ograniczenie procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską i NATO;
b) destabilizacja wewnętrzna;
c) wzmocnienie prorosyjskich struktur politycznych i społecznych;
d) zapewnienie pozycji kluczowego gracza w regionie zdolnego do wpływania na polityczne decyzje swoich sąsiadów;
e) intensyfikacja działań dezinformacyjnych.

Scenariusz ten zakłada mniej konfrontacyjne podejście w porównaniu do bezpośrednich działań militarnych lub prób pełnego podporządkowania Ukrainy, rozważanych w poprzednich wariantach. Rosja będzie realizować swoje cele poprzez szeroki wachlarz środków, obejmujących presję polityczną, operacje hybrydowe oraz kampanie propagandowe. Nie przewiduje się prowadzenia otwartych działań zbrojnych na dużą skalę ani prób pełnej kontroli nad Ukrainą. Strategia ta będzie skoncentrowana na ograniczaniu perspektyw integracji Ukrainy ze strukturami transatlantyckimi poprzez wykorzystywanie instrumentów politycznych, gospodarczych i informacyjnych. Jednocześnie Moskwa będzie dążyć

do unikania eskalacji konfliktu z Zachodem, koncentrując się na działaniach pośrednich, które pozostaną skuteczne w realizacji jej strategicznych celów.

W realizacji powyższego scenariusza podstawowym ograniczeniem Rosji będzie utrzymanie międzynarodowej wiarygodności w obliczu planowanych działań destabilizacyjnych i propagandowych. Państwa zachodnie, w tym w szczególności członkowie NATO i UE, będą wzmacniać swoje zaangażowanie na rzecz Ukrainy, co stworzy przeciwwagę dla rosyjskich działań. Intensyfikacja sankcji gospodarczych nałożonych na Rosję będzie dodatkowo osłabiać jej możliwości finansowania działań hybrydowych oraz kampanii informacyjnych. Rosja będzie również zmagać się z ograniczeniami wynikającymi z rosnącej odporności ukraińskiego społeczeństwa na rosyjską propagandę. Rosja będzie również borykać się z malejącą skutecznością jej wpływów politycznych w Ukrainie, szczególnie w obliczu postępujących reform demokratycznych i antykorupcyjnych. Te zmiany będą osłabiać prorosyjskie środowiska polityczne i uniemożliwiać Moskwie skuteczne wykorzystanie wewnętrznych podziałów politycznych. Ograniczona dostępność zasobów oraz konieczność finansowania innych działań strategicznych sprawi, że Rosja będzie musiała dokonywać selekcji priorytetów, co może osłabić jej zaangażowanie w działania przeciwko Ukrainie. Dodatkowo, Rosja będzie musiała zmierzyć się z rosnącą solidarnością Zachodu w obliczu działań skierowanych przeciwko Ukrainie.

Wyzwaniem dla Ukrainy będzie utrzymanie stabilności politycznej i społecznej w obliczu rosyjskich działań hybrydowych i propagandowych, których celem będzie podsycanie wewnętrznych podziałów oraz osłabienie zaufania do władz centralnych. Rosyjskie kampanie informacyjne będą celowały w wzmacnianie narracji o rzekomej nieefektywności ukraińskich reform i korupcji, co może utrudniać mobilizację poparcia społecznego dla zachodniego kierunku polityki Kijowa. Ukraina będzie musiała zmierzyć się z ciągłym wyzwaniem związanym z wysokimi kosztami wojny i odbudowy kraju. Na arenie międzynarodowej Mińsk będzie napotykał ograniczenia wynikające z powściągliwości niektórych państw UE i NATO, które mogą obawiać się eskalacji konfliktu z Rosją. Brak jednoznacznego zobowiązania do przyjęcia Ukrainy do tych struktur będzie osłabiał perspektywę jej pełnej integracji, co z kolei będzie wykorzystywane przez Moskwę do promowania narracji o nieuchronności kompromisów w relacjach. W wymiarze społecznym Ukraina będzie borykać się z problemami związanymi z polaryzacją społeczeństwa oraz zmęczeniem wojną i przedłużającym się konfliktem. Te czynniki mogą ograniczać zdolność władz do skutecznego wdrażania reform niezbędnych do zbliżenia z UE i NATO. Jednocześnie prorosyjskie sentymenty w niektórych regionach kraju będą wzmacniane przez rosyjskie działania dezinformacyjne, co dodatkowo utrudni budowanie spójności społecznej.

Ukraina będzie rozwijać wielowymiarową strategię przeciwdziałania scenariuszowi, w którym Rosja będzie blokować jej integrację z zachodnimi strukturami. Ważnym elementem tej strategii będzie wzmożenie działań dyplomatycznych na rzecz pogłębiania relacji z UE i NATO. Ukraina będzie dążyć do uzyskania dodatkowych gwarancji bezpieczeństwa oraz wsparcia gospodarczego i wojskowego, podkreślając swoją rolę jako kluczowego państwa wschodniej flanki tych struktur. Kijów będzie aktywnie uczestniczył w międzynarodowych forach, aby utrzymywać kwestie rosyjskich działań wobec Ukrainy na agendzie międzynarodowej. W wymiarze politycznym Ukraina będzie kontynuować reformy mające na celu poprawę funkcjonowania instytucji państwowych oraz zwiększenie transparentności i efektywności zarządzania. Zredukowanie korupcji oraz przyspieszenie procesów legislacyjnych dostosowujących ukraińskie prawo do standardów unijnych będą miały kluczowe znaczenie w przekonaniu zachodnich partnerów o gotowości Ukrainy do integracji ze strukturami euroatlantyckimi.

W obszarze bezpieczeństwa Ukraina będzie wzmacniać swoją obronność, rozwijając zdolności w zakresie nowoczesnych technologii wojskowych i cyberbezpieczeństwa. Działania te będą miały na celu zwiększenie odporności na rosyjskie operacje hybrydowe oraz wzmocnienie zdolności odstraszania wobec potencjalnej eskalacji konfliktu. Kijów będzie również rozwijał współpracę wojskową z państwami NATO, uczestnicząc w ćwiczeniach i programach szkoleniowych. W wymiarze informacyjnym Ukraina będzie prowadzić aktywną kampanię medialną, aby przeciwdziałać rosyjskiej propagandzie i dezinformacji. Kluczowym elementem tych działań będzie promowanie własnej narracji o korzyściach płynących z integracji z Zachodem (wzrost gospodarczy, poprawa standardów życia i bezpieczeństwo). Na poziomie społecznym Ukraina będzie wdrażać programy edukacyjne i społeczne mające na celu budowanie tożsamości narodowej i wzmacnianie poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej. Kampanie społeczne będą podkreślać historyczne i kulturowe związki z Europą oraz demonstrować przewagi demokratycznych wartości nad rosyjskim autorytaryzmem. Zintegrowane działania w wyżej wymienionych obszarach pozwolą Ukrainie skutecznie stawić czoła rosyjskim próbom blokowania jej integracji z Zachodem i jednocześnie wzmocnić jej pozycję na arenie międzynarodowej.

Skutki zablokowania przez Rosję możliwości przystąpienia Ukrainy do NATO i UE będą wielowymiarowe i odczuwalne dla samej Ukrainy oraz dla stabilności układu sił w regionie. Brak członkostwa w strukturach euroatlantyckich pozostawi Ukrainę w stanie strategicznego zawieszenia. Oznaczałoby to, że Kijów nie uzyska pełnych gwarancji bezpieczeństwa, jakie zapewnia członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. W rezultacie Ukraina będzie zmuszona do samodzielnego rozwijania swojego potencjału obronnego,

co wiąże się z ogromnymi kosztami ekonomicznymi i społecznymi. Bez wsparcia instytucjonalnego NATO Ukraina pozostanie bardziej narażona na dalszą agresję ze strony Rosji oraz inne formy destabilizacji, takie jak cyberataki, wojna hybrydowa czy ingerencje polityczne. W kontekście Unii Europejskiej brak pełnej integracji pozbawi Ukrainę dostępu do kluczowych funduszy strukturalnych i rozwojowych, które mogłyby przyspieszyć transformację gospodarki i infrastruktury. Chociaż Ukraina może kontynuować współpracę handlową i polityczną w ramach partnerstwa, to jej zdolność do pełnego korzystania z europejskiego rynku wewnętrznego będzie ograniczona. Spowolni to proces reform i odbudowy kraju, co w dłuższej perspektywie utrudni Ukrainie zbudowanie stabilnej i konkurencyjnej gospodarki. Społecznie, nieprzystąpienie do NATO i UE może wpłynąć na morale ukraińskiego społeczeństwa. Wieloletnie aspiracje prozachodnie będą postrzegane jako niespełnione, co może prowadzić do frustracji i wzrostu sceptycyzmu wobec zachodnich partnerów. W skrajnych przypadkach ten stan rzeczy może doprowadzić do nasilenia wewnętrznych podziałów politycznych i społecznych, szczególnie w regionach, które tradycyjnie wykazują mniejszą sympatię do integracji ze strukturami zachodnimi.

W wymiarze regionalnym nieprzystąpienie Ukrainy do NATO i UE utrwali obecny stan niestabilności w Europie Wschodniej. Rosja będzie wykorzystywać brak ukraińskiego członkostwa w tych organizacjach jako argument o skuteczności swojej polityki blokującej rozszerzenie struktur euroatlantyckich. To wzmocni jej pozycję jako regionalnego hegemona i zachęci do dalszego stosowania presji wobec innych krajów o prozachodnich aspiracjach, takich jak Gruzja czy Mołdawia. Brak integracji osłabi również jednolity front Zachodu wobec Rosji. Sojusznicy, szczególnie w Europie Środkowo-Wschodniej, jak Polska i kraje bałtyckie, mogą postrzegać ten stan rzeczy jako osłabienie wiarygodności Zachodu w zapewnianiu wsparcia państwom zagrożonym rosyjską agresją. To z kolei może wpłynąć na pogorszenie jedności wewnątrz NATO i UE w kwestii dalszego powstrzymywania rosyjskiej polityki imperialnej. W dłuższej perspektywie region Europy Wschodniej może stać się bardziej podatny na rosyjską destabilizację i ekspansję. Ukraina będzie w większym stopniu uzależniona od dwustronnego wsparcia ze strony USA i wybranych państw europejskich, co osłabi jej zdolność do rozwoju w modelu europejskim. W regionie wzmocni się rola Rosji, co utrudni budowę zintegrowanego systemu bezpieczeństwa w Europie Wschodniej.

Eksperci ocenili scenariusz odbudowy wpływów geopolitycznych Rosji w Ukrainie na średnią ocenę 2,8 w skali czteropunktowej, co wskazuje na umiarkowane prawdopodobieństwo jego realizacji. Ocena wskazuje, że skuteczna realizacja tego scenariusza jest możliwa, ale zależy od szeregu czynników, takich jak sytuacja wewnętrzna na Ukrainie, stabilność Rosji oraz relacje międzynarodowe. W przeciwieństwie do wcześniejszych scenariuszy, które

zakładały konfrontację zbrojną lub całkowitą kontrolę terytorialną, ten scenariusz opiera się na strategii długoterminowego osłabiania Ukrainy jako niezależnego i suwerennego podmiotu. To podejście ma na celu zapewnienie, że Ukraina nie stanie się pełnoprawnym członkiem NATO ani Unii Europejskiej, a jednocześnie pozostanie uzależniona od Rosji w kluczowych obszarach, takich jak: energetyka, gospodarka i bezpieczeństwo. Scenariusz odbudowy wpływów geopolitycznych na Ukrainie będzie bardziej skoncentrowany na działaniach dyplomatycznych i hybrydowych, niż na konfrontacji militarnej. Obejmie on próby przywrócenia Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów poprzez wykorzystanie instrumentów miękkiej siły, presji politycznej i gospodarczej, a także manipulacji informacyjnej. Kluczowym celem Rosji będzie ustanowienie prorosyjskiego rządu w Kijowie lub przynajmniej osłabienie prozachodniego kursu ukraińskiej polityki. Rosja będzie dążyć do stworzenia sytuacji politycznej, w której władze Ukrainy będą bardziej skłonne do współpracy z Moskwą, niż z Brukselą czy Waszyngtonem. Kluczowym elementem będzie wspieranie prorosyjskich partii i polityków oraz manipulowanie nastrojami społecznymi w celu zmniejszenia poparcia dla integracji z NATO i UE. Celem Moskwy będzie również odbudowa prorosyjskich sympatii wśród ukraińskiego społeczeństwa, szczególnie we wschodnich i południowych regionach.

Poprzez wsparcie polityczne i finansowe dla prorosyjskich organizacji i mediów Rosja będzie dążyła do budowy pozytywnego wizerunku jako „naturalnego partnera" Ukrainy. Rosja wykorzysta swoją przewagę w sektorze energetycznym oraz możliwości ekonomiczne do wywierania nacisku na Kijów, na przykład poprzez manipulowanie cenami gazu czy embarga handlowe. Na poziomie społecznym i kulturalnym Kreml będzie promować prorosyjskie wartości i narracje, organizując projekty edukacyjne i kulturalne Równocześnie, podobnie jak w poprzednich scenariuszach, Rosja może stosować działania hybrydowe, takie jak cyberataki czy infiltracja struktur politycznych, aby destabilizować Ukrainę i utrudniać jej integrację z Zachodem. Wszystkie te działania będą skierowane na osłabienie ukraińskiej suwerenności i przywrócenie jej do rosyjskiej strefy wpływów.

Rosja w realizacji scenariusza odbudowy wpływów geopolitycznych na Ukrainie będzie napotykać ograniczenia podobne do tych, które zidentyfikowano w poprzednich scenariuszach. Pojawią się także nowe bariery, specyficzne dla tej strategii. Międzynarodowa izolacja Rosji będzie trwała, ograniczając jej zdolność do skutecznego wykorzystania instrumentów politycznych i gospodarczych. Rosja będzie zmagać się z narastającą nieufnością ukraińskiego społeczeństwa. Po latach wojny antyrosyjskie nastroje w Ukrainie będą się umacniać, szczególnie wśród młodszych pokoleń, które będą coraz bardziej prozachodnie. W tym kontekście próby odbudowy wpływów politycznych mogą napotykać na zdecydowany opór ze strony społeczeństwa. Nowym ograniczeniem będzie wzrastająca stabilność ukraińskich

struktur państwowych i ich rosnąca odporność na rosyjskie działania hybrydowe. Reformy przeprowadzane w Ukrainie będą systematycznie zmniejszać podatność kraju na rosyjskie manipulacje. Jednocześnie Ukraina będzie korzystać z coraz większego wsparcia międzynarodowego w zakresie rozwoju gospodarki, infrastruktury i systemów bezpieczeństwa, co dodatkowo ograniczy skuteczność rosyjskich działań destabilizacyjnych. Rosja będzie napotykać trudności w budowaniu wiarygodnych prorosyjskich koalicji politycznych w Ukrainie. Coraz większa presja ze strony społeczeństwa obywatelskiego oraz zachodnich partnerów Ukrainy będzie utrudniać prorosyjskim ugrupowaniom zdobycie istotnego wpływu na politykę ukraińską.

Podobnie jak w poprzednich scenariuszach, jednym z kluczowych wyzwań dla Ukrainy pozostanie zależność od wsparcia zachodnich partnerów, które może być niewystarczające lub osłabione przez zmiany priorytetów. Wewnętrzna niestabilność polityczna oraz trudności w realizacji reform, szczególnie antykorupcyjnych będą dodatkowo ograniczać zdolność Ukrainy do skutecznego reagowania na rosyjskie działania. Dodatkowym ograniczeniem będzie obecność prorosyjskich sympatii w niektórych regionach kraju, co może osłabić jedność narodową w obliczu rosyjskich prób odbudowy wpływów. Ukraina będzie musiała także zmierzyć się z ograniczeniami finansowymi, wynikającymi z konieczności odbudowy gospodarki po wojnie, co może wpłynąć na zdolność państwa do inwestowania w odporność na rosyjskie działania hybrydowe i dezinformacyjne.

Ukraina będzie intensyfikować działania mające na celu przeciwdziałanie odbudowie rosyjskich wpływów geopolitycznych poprzez wzmacnianie swojej niezależności politycznej, gospodarczej i kulturowej. Kluczowym elementem będzie kontynuacja reform wewnętrznych oraz budowanie sprawnych instytucji publicznych. Reformy te zwiększą zaufanie społeczeństwa do państwa i osłabią możliwości Rosji do wspierania prorosyjskich środowisk. Ukraina skoncentruje się również na umacnianiu wielowymiarowych relacji z zachodnimi partnerami. Ważnym krokiem będzie rozwój niezależnych mediów i przeciwdziałanie rosyjskiej dezinformacji. Na arenie międzynarodowej Kijów będzie intensyfikował działania dyplomatyczne, zwracając uwagę na konsekwencje rosyjskiej polityki wobec Ukrainy dla stabilności regionu. Władze ukraińskie będą korzystać z platform takich jak ONZ, OBWE czy Rada Europy, aby izolować Rosję politycznie i wzmacniać międzynarodowe wsparcie dla swoich działań. Ukraina może również rozwijać współpracę regionalną z państwami sąsiadującymi, szczególnie z Polską, Rumunią i państwami bałtyckimi, które mają wspólny interes w przeciwdziałaniu rosyjskim wpływom. Inicjatywy te mogą obejmować wspólne projekty gospodarcze, edukacyjne i bezpieczeństwa, co wzmocni pozycję Ukrainy w regionie.

Dla Ukrainy skutki realizacji tego scenariusza będą wielowymiarowe. Ograniczona suwerenność polityczna sprawi, że władze w Kijowie będą zmuszone uwzględniać interesy Moskwy w kluczowych decyzjach, co utrudni prowadzenie niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Promowanie prorosyjskich narracji oraz wartości kulturowych doprowadzi do ograniczenia ukraińskiej tożsamości narodowej w regionach wschodnich i południowych. Ograniczenie integracji Ukrainy z NATO i UE utrudni dostęp do zachodnich rynków, technologii i wsparcia wojskowego, co wpłynie na zdolności obronne i modernizacyjne kraju. Dodatkowo, destabilizacja wewnętrzna wywołana manipulacjami politycznymi i społecznymi będzie podważać jedność narodową i skuteczność rządów w Kijowie. Wzrost rosyjskich wpływów na Ukrainie wzmocni również napięcia w Europie Wschodniej, szczególnie wśród sąsiadów, którzy będą obawiać się dalszej ekspansji wpływów Moskwy. Dominacja Rosji w basenie Morza Czarnego znacząco ograniczy możliwości działania NATO w tej przestrzeni i stworzy zagrożenie dla stabilności gospodarczej. Ponadto, sukces Rosji w odbudowie swoich wpływów na Ukrainie podważy regionalny układ sił i zainspiruje prorosyjskie ruchy w innych państwach. Wzrosną globalne napięcia, gdy rywalizacja między Rosją a krajami zachodnimi przeniesie się na inne regiony, takie jak Bliski Wschód czy Azja. Polaryzacja opinii publicznej w krajach zaangażowanych w pomoc Ukrainie może osłabić międzynarodowe poparcie dla wsparcia Kijowa i wpłynąć na wewnętrzną politykę państw Zachodu. Taki rozwój sytuacji utrwali zależność Ukrainy od Rosji, ograniczy jej rozwój oraz wzmocni rosyjską pozycję jako dominującego gracza w Europie Wschodniej.

Eksperci zaproponowali dwa dodatkowe scenariusze działań Rosji wobec Ukrainy. Pierwszy z nich zakłada wykorzystywanie narzędzi ekonomicznych i energetycznych w celu wywierania presji na Kijów. Rosja będzie manipulować dostawami surowców energetycznych, takich jak gaz i ropa, aby zwiększyć zależność Ukrainy od rosyjskich źródeł. Działania te mogą obejmować wprowadzanie sankcji handlowych, blokady eksportu i importu oraz podnoszenie cen gazu, co będzie prowadzić do osłabienia ukraińskiej gospodarki i zmuszania jej władz do ustępstw politycznych. Drugi scenariusz dotyczy destabilizacji sytuacji wewnętrznej na Ukrainie poprzez działania hybrydowe. Rosja będzie stosować cyberataki, dezinformację oraz wspierać prorosyjskie grupy separatystyczne, aby podważyć stabilność polityczną Ukrainy. Działania te będą miały na celu wzmacnianie napięć społecznych, destabilizację struktur administracyjnych i osłabianie zaufania do władz w Kijowie. Powyższe propozycje są spójne z podejściem Rosji przedstawionym w czterech głównych scenariuszach. Wykorzystywanie presji gospodarczej i energetycznej rozszerza narzędzia omówione wcześniej, szczególnie w kontekście przeciwdziałania integracji Ukrainy z zachodnimi strukturami oraz odbudowy rosyjskich wpływów. Z kolei destabilizacja wewnętrzna stanowi

bardziej szczegółowe rozwinięcie działań hybrydowych, które pojawiały się w ramach poprzednich scenariuszy. Oba nowe scenariusze koncentrują się na działaniach poniżej progu otwartego konfliktu podkreślając asymetryczny charakter rosyjskiej strategii wobec Ukrainy.

Poniższa macierz przedstawia hierarchicznie ułożone scenariusze rosyjskich działań wobec Ukrainy w płaszczyźnie politycznej, uwzględniając ich prawdopodobieństwo, cele Rosji, narzędzia, ograniczenia oraz możliwe reakcje Ukrainy i konsekwencje realizacji każdego z nich.

Tabela 6.18. Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie politycznej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Kontrola nad Krymem i wschodnią Ukrainą.	3,8	Zapewnienie strategicznej kontroli nad Krymem i Morzem Czarnym.	Infrastruktura wojskowa na Krymie.	Sankcje międzynarodowe.	Ograniczony potencjał wojskowy w porównaniu z Rosją.	Zwiększenie zdolności obronnych.	Utrata części terytorium i ograniczenie suwerenności.
		Utrzymanie Donbasu w strukturach państwa rosyjskiego.	Dostawy broni i finansowanie ruchów separatystycznych.	Koszty związane z utrzymaniem kontroli nad Krymem i Donbasem.	Trwała obecność wojskowa Rosji na okupowanych terytoriach.	Intensyfikacja działań dyplomatycznych.	Długotrwałe koszty wojenne ograniczające rozwój Ukrainy.
		Blokowanie integracji Ukrainy z NATO i UE.	Integracja kontrolowanych obszarów z rosyjską przestrzenią polityczną, prawną i gospodarczą.	Trudności w integracji Krymu i Donbasu z rosyjskim systemem prawnym i gospodarczym.	Polityczna niestabilność wynikająca z przedłużającego się konfliktu zbrojnego.	Działania na rzecz osłabienia rosyjskiej administracji okupacyjnej.	Wzrost zależności od wsparcia międzynarodowego.
		Wzmocnienie pozycji negocjacyjnej Rosji w relacjach z Zachodem.	Blokowanie integracji Ukrainy z NATO i UE.	Utrata zaufania kluczowych partnerów, takich jak Chiny czy Indie.	Zależność od międzynarodowej pomocy wojskowej i finansowej.	Neutralizacja rosyjskich narracji propagandowych.	Spowolnienie procesu akcesji Ukrainy do NATO i UE.
		Zachowanie politycznej dominacji w regionie.	Działania hybrydowe.	Presja Ukrainy wspieranej przez partnerów zachodnich.	Wpływ prorosyjskich narracji.	Zwiększenie spójności wewnętrznej państwa.	Wzrost niezadowolenia społecznego.
Rozstrzygnięcie wojny.	3,4	Włączenie Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów.	Rozszerzona mobilizacja i zwiększenie liczebności sił zbrojnych.	Wysokie koszty militarnych operacji ofensywnych.	Ograniczony potencjał wojskowy w porównaniu z Rosją.	Zwiększenie zdolności obronnych.	Likwidacja suwerennego państwa ukraińskiego.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Likwidacja niezależnej ukraińskiej tożsamości narodowej.	Zmasowane ataki rakietowe, dronowe i artyleryjskie.	Niezadowolenie społeczne z powodu strat ludzkich i gospodarczych.	Niskie morale w niektórych regionach kraju.	Intensyfikacja działań dyplomatycznych.	Kryzys migracyjny w regionie.
		Wykorzystanie ukraińskich zasobów.	Militaryzacja gospodarki.	Ograniczone zasoby ludzkie i sprzętowe.	Zależność od wsparcia Zachodu.	Rozwój działań asymetrycznych nieregularnych.	Wzmocnienie Rosji w wymiarze gospodarczym i demograficznym.
		Blokowanie ekspansji NATO i UE.	Dezinformacja i propaganda.	Zdolność Zachodu do adaptacji i wsparcia dla Ukrainy.	Zmęczenie społeczne i demograficzne skutki wojny.	Dywersyfikacja źródeł uzbrojenia i zaopatrzenia.	Zmiany w układzie sił.
		Wzmocnienie wizerunku Putina jako „obrońcy Rosji”.	Działania hybrydowe i operacje specjalne.	Niedobory technologiczne.	Niepewność co do długoterminowego zaangażowania Zachodu.	Wzmocnienie mobilizacji społecznej.	Destabilizacja Europy Wschodniej.
Przeciwdziałanie integracji Ukrainy z Zachodem.	3,4	Zablokowanie członkostwa Ukrainy w NATO i UE.	Wsparcie prorosyjskich ugrupowań.	Zdecydowane wsparcie Zachodu dla Ukrainy.	Brak pełnej zgody w społeczeństwie co do integracji z NATO i UE.	Przyspieszenie reform politycznych, gospodarczych i prawnych.	Pozostanie w rosyjskiej strefie wpływów.
		Utrzymanie Ukrainy w stanie zależności politycznej i gospodarczej.	Zamrożenie konfliktu w Donbasie.	Odporność ukraińskiego społeczeństwa na rosyjską propagandę.	Brak jednoznacznych gwarancji członkostwa w UE i NATO.	Aktywna dyplomacja międzynarodowa.	Destabilizacja wewnętrzna Ukrainy.
		Destabilizacja wewnętrzna.	Wykorzystanie wpływów gospodarczych.	Sankcje międzynarodowe.	Obecność prorosyjskich ugrupowań politycznych i społecznych.	Neutralizacja prorosyjskich struktur politycznych i grup wpływu.	Pogłębienie wewnętrznych podziałów społecznych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Wzmocnienie prorosyjskich struktur politycznych i społecznych.	Działania hybrydowe i operacje specjalne.	Zwiększona odporność Ukrainy na działania hybrydowe.	Długotrwały charakter procesu akcesyjnego.	Wzmocnienie odporności społeczeństwa na rosyjską propagandę.	Zależność Ukrainy od wsparcia międzynarodowego.
		Intensyfikacja działań dezinformacyjnych.	Dezinformacja i propaganda.	Izolacja Rosji na arenie międzynarodowej.	Zależność od pomocy zagranicznej.	Zwiększenie integracji z regionalnymi inicjatywami bezpieczeństwa.	Spowolnienie procesu reform.
Odbudowa wpływów geopolitycznych na Ukrainie.	2,8	Przywrócenie Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów.	Instalacja prorosyjskich elit politycznych.	Zdecydowane wsparcie Zachodu dla Ukrainy.	Zależność od wsparcia Zachodu. Brak gwarancji jego utrzymania.	Zacieśnienie współpracy z NATO i UE.	Pozostanie w rosyjskiej strefie wpływów.
		Utrzymanie Ukrainy jako strategicznego bufora.	Wpływanie na procesy wyborcze.	Odporność ukraińskiego społeczeństwa na rosyjską propagandę.	Wysokie koszty prowadzenia reform niezbędnych do zmniejszenia zależności.	Intensyfikacja reform politycznych i administracyjnych.	Zahamowanie reform prozachodnich.
		Osłabienie ukraińskiej tożsamości narodowej.	Finansowanie prorosyjskich mediów i organizacji społecznych.	Sankcje międzynarodowe.	Działalność prorosyjskich grup wpływu.	Budowa jednolitej tożsamości narodowej.	Osłabienie instytucji państwowych.
		Ograniczenie prozachodnich reform na Ukrainie.	Dezinformacja i propaganda.	Reformy ukraińskich instytucji państwowych.	Polityczna niestabilność i wewnętrzne podziały.	Modernizacja sił zbrojnych.	Zależność Ukrainy od wsparcia międzynarodowego.
		Budowanie wizerunku Rosji jako naturalnego partnera Ukrainy w regionie.	Projekty edukacyjne i kulturalne promujące prorosyjskie narracje.	Izolacja Rosji na arenie międzynarodowej.	Obciążenia gospodarcze wynikające z wojny.	Neutralizacja prorosyjskich struktur politycznych i grup wpływu.	Pogłębienie wewnętrznych podziałów społecznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.3.2. Płaszczyzna gospodarcza

Przeprowadzony w rozdziale czwartym bilans rosyjskiej polityki na płaszczyźnie gospodarczej w latach 2014–2022 wskazuje na konsekwentne wykorzystywanie instrumentów ekonomicznych jako narzędzia wpływu na Ukrainę. Federacja Rosyjska w ramach reakcji na prozachodni kurs Kijowa skoncentrowała swoje wysiłki na destabilizacji gospodarczej Ukrainy poprzez ograniczanie dostaw surowców energetycznych, blokady handlowe oraz inne narzędzia ekonomiczne. Szczególną rolę w tej strategii odgrywały manipulacje dostawami gazu ziemnego, które oprócz wymiaru ekonomicznego miały także wymiar polityczny. Stanowiły one formę nacisku w wybranych momentach kryzysu politycznego. Celem tych działań było utrzymanie Ukrainy w rosyjskiej strefie wpływów oraz ograniczenie jej możliwości rozwoju gospodarki rynkowej i integracji z globalnym systemem gospodarczym. Przedmiotowe działania miały również na celu wysyłanie sygnału innym państwom regionu o gospodarczych kosztach prób zbliżenia do struktur euroatlantyckich.

Do zdefiniowanych priorytetów gospodarczych Federacji Rosyjskiej w perspektywie 2032 r. należy zaliczyć odzyskanie dominacji w sektorze energetycznym oraz rozwój związanej z tym infrastruktury logistycznej. W świetle tych uwarunkowań opracowano scenariusze możliwych działań Rosji wobec Ukrainy na płaszczyźnie gospodarczej. Scenariusze te uwzględniają zarówno dotychczasowe doświadczenia, jak i przyszłe wyzwania oraz zmieniający się kontekst międzynarodowy, w tym skutki wojny rozpoczętej w 2022 r. Nie ulega wątpliwości, że kształtuje ona bieżące i potencjalne kierunki rosyjskiej strategii gospodarczej wobec Ukrainy. Eksperci zostali poproszeni o ocenę prawdopodobieństwa realizacji poszczególnych scenariuszy rosyjskich działań gospodarczych wobec Ukrainy w horyzoncie do 2032 roku. Wyniki tej analizy umożliwiły hierarchiczne uporządkowanie scenariuszy, stanowiąc jednocześnie podstawę do oceny ich potencjalnych skutków dla relacji rosyjsko-ukraińskich w sferze gospodarczej.

Tabela 6.19. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Kontrola nad sektorem energetycznym*: Rosja będzie dążyć do zwiększenia swojego wpływu na sektor energetyczny Ukrainy, szczególnie w zakresie dostaw gazu i ropy naftowej. Kontrola nad tym sektorem da możliwość wpływania na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Ukrainy poprzez mechanizmy cenowe, umowy długoterminowe, a także przez bezpośrednią kontrolę nad infrastrukturą energetyczną.	3,2
2.	*Dostęp do rynków i zasobów naturalnych*: Rosja będzie dążyć do zapewnienia dostępu do ukraińskiego rynku dla swoich towarów i usług, zwłaszcza w obszarach strategicznych takich jak przemysł ciężki, obronność czy sektor technologiczny. Jednocześnie, dostęp do	2,9

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
	zasobów naturalnych Ukrainy, takich jak złoża rud metali czy ziem rolnych będzie stanowić ważny element rosyjskiej polityki gospodarczej.	
3.	*Integracja gospodarcza i celna*: Rosja będzie dążyć do głębokiej integracji gospodarczej Ukrainy z obszarem EUG, BRICS lub innymi strukturami gospodarczymi zdominowanymi przez Rosję. Celem takiej polityki będzie nie tylko wzmocnienie rosyjskich wpływów gospodarczych, ale również politycznych w Ukrainie poprzez stopniowe włączanie jej w orbitę rosyjskich interesów gospodarczych i politycznych.	2,5
4.	*Projekty infrastrukturalne i inwestycje*: Rosja będzie dążyć do realizacji wspólnych z Ukrainą projektów infrastrukturalnych, które umożliwią zwiększenie jej wpływów w tym kraju. Będą to inwestycje w sektorze transportu, energetyki i nowoczesnych technologii. Takie projekty nie tylko zwiększą zależność Ukrainy od Rosji, ale również umocnią jej pozycję w negocjacjach z innymi partnerami międzynarodowymi.	1,9
5.	*Blokowanie handlu z Zachodem*: Rosja będzie starała się blokować ukraiński handel z Zachodem, wprowadzając restrykcje handlowe, embarga oraz naciski na państwa trzecie, aby zmniejszyć eksport i import Ukrainy z Europą i USA, co osłabi gospodarkę Ukrainy.	Wskazanie eksperta.
6.	*Manipulacja walutowa i finansowa*: Rosja może stosować naciski finansowe, np. manipulację kursami walutowymi, udzielanie kredytów na warunkach wymuszających zależność ekonomiczną, a także inne działania destabilizujące ukraińskie instytucje finansowe, w celu zwiększenia swojej kontroli nad gospodarką Ukrainy.	Wskazanie eksperta.
7.	*Działania zmierzające do wywołania głębokiego kryzysu gospodarczego na Ukrainie*, wpływającego w sposób szczególnie destrukcyjny na ukraińskie społeczeństwo.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci ocenili scenariusz rosyjskiej kontroli nad sektor energetyczny Ukrainy jako wysoce prawdopodobny dając mu średnią ocenę 3,2. Wskazuje to na duże znaczenie sektora energetycznego jako narzędzia wpływu w relacjach Rosji z Ukrainą. Do głównych celów FR w tym scenariuszu należy zaliczyć:

a) utrzymanie strategicznej kontroli nad dostawami gazu i ropy naftowej do Ukrainy oraz nad jej kluczową infrastrukturą energetyczną;
b) budowa długofalowej zależności gospodarczej Ukrainy od Rosji;
c) zwiększenie wpływu na decyzje polityczne Ukrainy poprzez sektor energetyczny;
d) utrudnienie Ukrainie dywersyfikacji źródeł energii.

W celu realizacji scenariusza Moskwa będzie manipulować cenami gazu i ropy naftowej. Przykładowo, zwiększanie cen w okresach kryzysów lub zimą pozwoli Rosji na destabilizację ukraińskiego budżetu i wywoływanie napięć społecznych. Jednocześnie Moskwa będzie dążyć do zawierania długoterminowych, niekorzystnych dla Ukrainy kontraktów, które uniemożliwią Kijowowi swobodne poszukiwanie alternatywnych dostawców. Skutecznym narzędziem zmuszania Ukrainy do ustępstw na różnych płaszczyznach będzie czasowe wstrzymywanie dostaw gazu i ropy. Kontrola nad infrastrukturą energetyczną, zarówno na terenach okupowanych, jak i w innych regionach Ukrainy, umożliwi Rosji manipulowanie przepływami surowców energetycznych. W ten sposób Moskwa będzie wpływała także na państwa zachodnie, które importują surowce energetyczne z tego regionu.

Dodatkowo, Rosja będzie dążyć do renegocjacji lub anulowania istniejących umów handlowych, aby wprowadzać długoterminowe niekorzystne kontrakty wiążące z rosyjskimi dostawcami. Istotnym działaniem będzie również przejmowanie ukraińskich zasobów naturalnych na okupowanych terenach.

Niezwykle ważne będą rosyjskie działania dezinformacyjne mające na celu podważenie zaufania do ukraińskiego systemu energetycznego oraz przekonanie społeczeństwa ukraińskiego, że zależność od rosyjskich dostaw jest nieunikniona. Ponadto Moskwa będzie dążyła do uzależnienia ukraińskiego sektora energetycznego poprzez wspieranie prorosyjskich polityków i biznesmenów, którzy mogliby promować korzystne dla Rosji rozwiązania w obszarze energetyki. W ramach działań na arenie międzynarodowej Rosja będzie wykorzystywać swoją pozycję w organizacjach gospodarczych, takich jak OPEC+[928] czy EUG, aby wpływać na globalne i regionalne rynki energetyczne. Kreml będzie także blokował dostęp Ukrainy do strategicznych technologii. Wszystkie te działania będą skierowane na osłabienie zdolności Ukrainy do osiągnięcia niezależności energetycznej i zwiększenie jej podatności na rosyjskie wpływy.

Ograniczenia Rosji w realizacji scenariusza kontroli nad sektorem energetycznym Ukrainy będą wynikać zarówno z czynników wewnętrznych, jak i z międzynarodowej presji. Rosja będzie musiała borykać się z narastającą izolacją gospodarczą wynikającą z sankcji nałożonych przez państwa trzecie. Restrykcje te będą znacząco utrudniały rozwój w sektorze energetycznym. Kolejnym ograniczeniem będą zmniejszające się dochody z eksportu surowców energetycznych wynikające z malejącego popytu na rosyjski gaz w Europie oraz konkurencji ze strony alternatywnych dostawców. Rosja będzie zmuszona dostosowywać swoją strategię eksportową do zmieniających się globalnych trendów energetycznych. Może to osłabić jej zdolność do skutecznego wywierania presji do Ukrainy za pomocą dostaw gazu czy ropy. Ważnym ograniczeniem pozostanie sytuacja wewnętrzna w Rosji. Rosnące koszty wojny będą obciążały rosyjski budżet. Narastające niezadowolenie społeczne z powodu trudności ekonomicznych może zmniejszyć poparcie dla działań Kremla. Dodatkowo, rozwój odnawialnych źródeł energii oraz dywersyfikacja dostaw gazu na Ukrainie i w Europie będą stopniowo zmniejszać możliwości Moskwy w kontekście wykorzystania energetyki jako narzędzia politycznego nacisku. Wszystko to sprawi, że Rosja będzie musiała działać w warunkach zwiększającej się presji zewnętrznej i wewnętrznych ograniczeń.

[928] *Saudi Arabia and Russia plan deep oil cuts in defiance of US*, https://www.ft.com/content/476d8174-1ad5-4dbe-8092-37853b2a7673, [dostęp: 23.11.2024].

Ograniczenia Ukrainy w przeciwdziałaniu temu scenariuszowi będą wynikać z uwarunkowań wewnętrznych oraz międzynarodowych. Ukraina będzie zmagać się z trudnościami w dywersyfikacji źródeł energii. Trudne przeciwdziałanie uzależnieniu finansowemu od międzynarodowych partnerów, co może ograniczać jej zdolność do podejmowania niezależnych decyzji w zakresie polityki energetycznej. Kolejnym ograniczeniem będzie odbudowa infrastruktury energetycznej zniszczonej w wyniku działań wojennych w kontekście kosztów i czasu. Dodatkowo, wewnętrzna sytuacja polityczna może wpływać na skuteczność działań przeciwdziałających rosyjskim naciskom. Podziały polityczne i stan wojny będą utrudniać spójne i długoterminowe planowanie w sektorze energetycznym. W przyszłości Ukraina będzie musiała sprostać presji społecznej, związanej z rosnącymi kosztami energii. Zmniejszy to poparcie społeczne dla reform w sektorze energetycznym. Ponadto, wpływy rosyjskie w międzynarodowych organizacjach gospodarczych oraz interesy innych państw mogą ograniczać możliwości Ukrainy w dywersyfikacji pozyskiwania surowców energetycznych. Wszystko to sprawi, że Ukraina będzie musiała działać pod presją czasu, próbując równoważyć potrzeby wewnętrzne z wyzwaniami zewnętrznymi.

Przeciwdziałanie Ukrainy wobec rosyjskich działań zmierzających do uzyskania kontroli nad jej sektorem energetycznym będzie oparte na trzech filarach: dywersyfikacji, modernizacji i wsparciu międzynarodowym. Kijów w najbliższych latach skoncentruje się na zmniejszaniu swojej zależności od rosyjskich surowców energetycznych rozwijając alternatywne źródła zaopatrzenia oraz wykorzystując własne zasoby. Ukraina będzie intensyfikować współpracę z partnerami zachodnimi, zwłaszcza z UE i Stanami Zjednoczonymi, aby pozyskać technologie i środki finansowanie potrzebne do modernizacji infrastruktury energetycznej. Wdrożenie projektów w zakresie odnawialnych źródeł energii pozwoli częściowo uniezależnić się od importu gazu i ropy. Jednocześnie Kijów będzie kontynuował rozwój połączeń gazowych z sąsiadami europejskimi, aby zapewnić sobie stabilne i konkurencyjne źródła zaopatrzenia. Przykładem może być rewers gazu ze Słowacji czy Polski. W obliczu manipulacji Rosji cenami lub dostawami gazu, Ukraina będzie tworzyć strategiczne rezerw surowców. Kluczowym elementem przeciwdziałania będą reformy w sektorze energetycznym, w szczególności ograniczenie korupcji i zwiększenie transparentności w zarządzaniu zasobami energetycznymi. Działania te poprawią funkcjonowanie i efektywność tego sektora oraz zwiększy jego atrakcyjność wśród inwestorów zagranicznych.

Przejęcie przez Rosję kontroli nad sektorem energetycznym Ukrainy przyniesie szereg konsekwencji zarówno dla Ukrainy, jak i dla całego regionu. W wymiarze wewnętrznym Ukraina utraci suwerenność energetyczną, co oznacza uzależnienie od rosyjskich dostaw gazu i ropy oraz brak możliwości samodzielnego zarządzania strategicznymi zasobami. Manipulacje

cenami surowców, przerwy w dostawach czy narzucanie długoterminowych niekorzystnych umów negatywnie wpłyną na ukraińską gospodarkę. Wysokie koszty energii osłabią przemysł i pogorszą warunki życia obywateli prowadząc do frustracji społecznej. Rosja, według opinii ekspertów, będzie dążyć do wykorzystania swojej pozycji w sektorze energetycznym jako narzędzia nacisku na ukraińskie władze. Takie działania pozwolą Kremlowi wpływać na polityczne decyzje Kijowa, zmuszając Ukrainę do ustępstw w kwestiach związanych z integracją z NATO i UE. Utrzymanie Ukrainy w stanie zależności gospodarczej pozwoli Rosji realizować swoje strategiczne cele, ograniczając jednocześnie zdolność Kijowa do wdrażania reform. Odstraszy to z kolei zagranicznych inwestorów i pogłębi izolację Ukrainy na rynkach międzynarodowych.

Skutki przejęcia sektora energetycznego przez Rosję będą widoczne na poziomie regionalnym. Rosja wzmocni swoją pozycję jako dominujący gracz energetyczny w Europie Środkowo-Wschodniej. Możliwość manipulowania dostawami surowców będzie narzędziem rosyjskich działań hybrydowych i przyczyni się do dalszej destabilizacji regionu. Jednocześnie wykorzystanie przez Moskwę wewnętrznych podziałów w Unii Europejskiej, szczególnie między krajami bardziej zależnymi od rosyjskiego gazu a tymi wspierającymi Ukrainę, osłabi solidarność europejską. Takie działania będą prowadzić do dalszego osłabienia ukraińskiej suwerenności oraz trwałego uzależnienia od Kremla. Wpłynie to negatywnie na ukraińską zdolność do budowania niezależnych struktur gospodarczych i politycznych. Dodatkowo, napięcia w relacjach z Rosją utrudnią Kijowowi budowę nowych partnerstw na arenie międzynarodowej oraz zmniejszą szanse na pełną integrację ze strukturami zachodnimi.

Prawdopodobieństwo realizacji scenariusza zapewnienia przez Rosję dostępu do ukraińskich rynków i zasobów naturalnych eksperci ocenili na średnią ocenę 2,9. Wskazuje to, że działania te nie są ani całkowicie wykluczone, ani łatwe do pełnej implementacji. Scenariusz ten jest postrzegany przez ekspertów jako mniej agresywny niż pełna kontrola nad strategicznymi sektorami gospodarki, lecz nadal wiąże się z poważnymi wyzwaniami dla suwerenności ekonomicznej Ukrainy. W tym scenariuszu cele Rosji skoncentrują się na:

a) zapewnieniu dostępu do ukraińskiego rynku;
b) eksploatacji zasobów naturalnych Ukrainy;
c) osłabieniu ukraińskiej suwerenności gospodarczej;
d) wzmocnieniu własnej pozycji w regionalnych łańcuchach dostaw;
e) stworzeniu przewagi gospodarczej w regionie.

W celu realizacji scenariusza Rosja będzie wywierać presję na Ukrainę, aby zawierać umowy na preferencyjnych warunkach faworyzujących rosyjskie przedsiębiorstwa, szczególnie w sektorach takich jak rolnictwo, przemysł ciężki oraz energetyka. Rosja będzie podejmowała

działania mające na celu przejmowanie ukraińskich zasobów naturalnych, takich jak złoża rud metali i grunty rolne. Jednocześnie Moskwa będzie przejmować kluczowe przedsiębiorstwa za pośrednictwem inwestorów ukrywających swoje związki z Rosją lub wykorzystywać inne mechanizmy przejęcia kontroli nad ukraińskimi aktywami. Moskwa będzie utrzymywać presję na Ukrainę poprzez manipulację rynkami międzynarodowymi. Poprzez swoje wpływy w międzynarodowych organizacjach gospodarczych lub przy współpracy z krajami zależnymi od Moskwy będzie dążyć do ograniczania ukraińskiego eksportu, wprowadzając bariery celne i regulacje, które utrudnią Ukrainie dostęp do rynków międzynarodowych. Działania informacyjne i propaganda będą kolejnym istotnym narzędziem. W tym wymiarze Rosja będzie prezentować siebie jako kluczowego partnera gospodarczego Ukrainy, podkreślając korzyści współpracy oraz rzekome zagrożenia związane z integracją Ukrainy z rynkami zachodnimi. Narracje te będą kierowane zarówno do ukraińskiego społeczeństwa, jak i partnerów międzynarodowych. Poprzez wyżej wymienione narzędzia Moskwa będzie dążyła do utrzymania Ukrainy w swojej strefie wpływów, nie tylko jako dostawcę kluczowych zasobów, ale również jako potencjalny rynek dla rosyjskich towarów i usług.

Rosyjskie ograniczenia w realizacji przedmiotowego scenariusza w dużej mierze będą pokrywać się z wyzwaniami zidentyfikowanymi w pierwszym scenariuszu dotyczącym kontroli nad sektorem energetycznym. Przede wszystkim, międzynarodowe sankcje gospodarcze będą nadal poważnie ograniczać zdolności rosyjskiej gospodarki do skutecznego działania na arenie międzynarodowej. Wprowadzone restrykcje na eksport zaawansowanych technologii i ograniczenia w dostępie do zachodnich rynków kapitałowych będą utrudniały Rosji zarówno inwestowanie w Ukrainie, jak i wykorzystanie ukraińskich zasobów naturalnych. Dodatkowo, Ukraina będzie systematycznie wzmacniać swoją współpracę z Unią Europejską oraz innymi partnerami międzynarodowymi. Będzie to prowadziło do dalszej harmonizacji regulacji z unijnymi standardami i ograniczania możliwości rosyjskich przedsiębiorstw w kluczowych sektorach. Ponadto, wzrastająca konkurencja międzynarodowa na ukraińskim rynku, szczególnie ze strony UE, Stanów Zjednoczonych, Chin oraz innych partnerów gospodarczych Ukrainy, będzie istotnym utrudnieniem dla Rosji. Coraz większa obecność zachodnich firm w strategicznych sektorach ukraińskiej gospodarki będzie ograniczać możliwość rosyjskiej dominacji. Szczególną barierą będzie rosnąca odporność ukraińskiego społeczeństwa na działania Rosji.

Ograniczenia, z którymi Ukraina będzie musiała się zmierzyć będą zbieżne z ograniczeniami wskazanymi w pierwszym scenariuszu. Podobnie jak wcześniej, głównymi barierami będą ograniczone zasoby finansowe oraz konieczność prowadzenia działań w warunkach wojny i odbudowy kraju. Niemniej jednak, w tym scenariuszu pojawią się

również nowe aspekty, które dodatkowo utrudnią Ukrainie skuteczne przeciwdziałanie rosyjskim scenariuszom. Przede wszystkim Ukraina będzie musiała przestrzegać zasad wolnego handlu i konkurencji rynkowej. To ograniczy możliwość wprowadzenia jednostronnych restrykcji wymierzonych w Rosję, gdyż mogłoby to być odebrane jako sprzeczne z zasadami UE czy WTO. Dodatkowo, Rosja może realizować swoje cele wykorzystując firmy zarejestrowane w krajach trzecich. Te działania pozwolą jej obejść ukraińskie ograniczenia i utrzymać obecność na strategicznych rynkach. Ukraina będzie również borykać się z niedoborem technologii, inwestycji wykwalifikowanej kadry. W obliczu zniszczeń wojennych i odpływu pracowników i kapitału zagranicznego rozwój własnych zasobów gospodarczych i przemysłu będzie utrudniony. Ograniczone możliwości eksportowe wynikające z uszkodzeń infrastruktury transportowej oraz trudności w dostępie do alternatywnych szlaków handlowych będą stanowiły poważną barierę. Zależność od tranzytu przez regiony kontrolowane przez Rosję lub jej sojuszników dodatkowo skomplikuje dywersyfikację rynków zbytu dla ukraińskich produktów.

Aby skutecznie przeciwdziałać rosyjskim dążeniom do przejęcia kontroli nad jej rynkami i zasobami naturalnymi Ukraina będzie zmuszona wdrożyć szereg rozwiązań. Ważnym krokiem będzie wzmocnienie regulacji wewnętrznych, które ograniczą dostęp rosyjskich podmiotów do strategicznych sektorów gospodarki. Wprowadzenie nowych przepisów prawnych dotyczących kontroli inwestycji zagranicznych pozwoli Ukrainie na zabezpieczenie kluczowych sektorów przed rosyjską presją gospodarczą. Dywersyfikacja partnerów handlowych i inwestycyjnych umożliwi zmniejszenie zależności od rynków wschodnich i ograniczy możliwości Rosji do wywierania nacisków gospodarczych. Ważną rolę w przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom odegra rozwój infrastruktury eksportowej i importowej, w tym rozbudowa portów morskich oraz alternatywnych szlaków transportowych do Europy i Azji. Współpraca w ramach międzynarodowych mechanizmów handlowych, takich jak WTO czy inicjatywy UE, pozwoli Ukrainie skutecznie bronić swoich interesów gospodarczych. Jednocześnie wzmocnione zostaną działania neutralizujące rosyjskie próby destabilizacji gospodarki ukraińskiej poprzez dezinformację i manipulację. W perspektywie dekady kroki te mogą znacznie ograniczyć skuteczność rosyjskich działań w tej płaszczyźnie, wzmacniając jednocześnie niezależność i odporność ukraińskiej gospodarki.

Realizacja scenariusza, w którym Rosja uzyska dostęp do ukraińskiego rynku i zasobów naturalnych, przyniesie wielowymiarowe skutki zarówno Ukrainie, jak i regionowi. W wymiarze gospodarczym Ukraina będzie stopniowo tracić kontrolę nad kluczowymi sektorami swojej gospodarki. Przejęcie przez rosyjskie podmioty strategicznych gałęzi przemysłu, takich jak energetyka, przemysł ciężki czy sektor rolny osłabi niezależność

gospodarczą Kijowa. Rosja wykorzysta tę przewagę do wywierania presji politycznej, co ograniczy swobodę decyzyjną Ukrainy w relacjach z UE i NATO. Dostęp do ukraińskich zasobów naturalnych wzmocni rosyjski potencjał gospodarczy kosztem ukraińskiego. Zwiększy to zależność gospodarczą Ukrainy od Rosji. Społecznie Ukraina stanie się bardziej podatna na rosyjskie narracje promujące integrację gospodarczo-polityczną z Moskwą. Prorosyjskie sentymenty w regionach wschodnich i południowych mogą się nasilić prowadząc do pogłębienia podziałów społecznych. W dłuższej perspektywie może to osłabić narodową jedność Ukrainy, szczególnie w obliczu zwiększonego wpływu rosyjskich firm i organizacji na lokalne społeczności. Na poziomie międzynarodowym Ukraina straci na wiarygodności jako niezależny podmiot gospodarczy. Zwiększona obecność Rosji w strategicznych sektorach ukraińskiej gospodarki może odepchnąć zachodnich inwestorów obawiających się rosyjskiej ingerencji. Tym samym ograniczony zostanie potencjał Ukrainy do pozyskiwania kapitału i innowacji z Zachodu oraz w perspektywie kolejnych lat osłabiona zostanie jej konkurencyjność na arenie międzynarodowej. Dla Rosji realizacja tego scenariusza oznaczać będzie wzmocnienie geopolitycznej i gospodarczej pozycji w regionie. Uzyskanie dostępu do ukraińskich zasobów i rynków pozwoli Moskwie na dalsze umacnianie swojej strefy wpływów oraz zwiększenie możliwości nacisku na inne kraje regionu. W dłuższej perspektywie realizacja tego scenariusza przyczyni się do dalszej destabilizacji Ukrainy jako państwa, zmniejszając jej zdolność do skutecznego przeciwstawiania się rosyjskiej polityce neoimperialnej. Taki stan rzeczy może spowolnić proces reform gospodarczych i integracyjnych Ukrainy, utrwalając jej pozycję strefy buforowej między Rosją a Zachodem.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo scenariusza integracji gospodarczej i celnej Ukrainy EUG, BRICS lub innymi strukturami zdominowanymi przez Rosję na średnią ocenę 2,5 w czterostopniowej skali. Ocena ta wskazuje na ograniczone możliwości Rosji w realizacji tego scenariusza, zwłaszcza w obliczu intensywnego wsparcia gospodarczego i politycznego ze strony państw zachodnich. Niemniej jednak, scenariusz ten pozostaje istotny w strategii Moskwy jako narzędzie długoterminowego oddziaływania. Do głównych celów Rosji należy zaliczyć:

a) zwiększenie zależności gospodarczej Kijowa od struktur kontrolowanych przez Rosję;
b) stworzenie alternatywnej oferty gospodarczej wiążącej Ukrainę z rosyjską strefą wpływów;
c) ograniczenie procesu napływu zachodnich inwestycji oraz osłabienie pozycji Ukrainy jako niezależnego partnera handlowego;
d) promowanie narracji o korzyściach ekonomicznych współpracy z Rosją i organizacjami przez nią wspieranymi.

W ramach realizacji tego scenariusza Moskwa będzie proponować Ukrainie preferencyjne warunki handlowe w ramach EUG, oferując obniżki ceł lub specjalne taryfy dla eksportu i importu. W ramach działań integracyjnych Rosja może zaoferować inwestycje w ukraińską infrastrukturę przemysłową i energetyczną, co będzie przedstawiane jako korzystne dla obu stron. Jednocześnie Moskwa będzie wywierać presję polityczną na Ukrainę, promując narrację o „wspólnotowym" charakterze współpracy gospodarczej z krajami postsowieckimi. Równolegle Kreml będzie dążył do osłabienia pozycji zachodnich inwestorów w Ukrainie, stosując dezinformację i narzędzia hybrydowe. Rosja będzie próbowała blokować ukraiński eksport na rynki UE i do USA, zmuszając Kijów do szukania alternatywnych partnerów handlowych w Eurazji.

Ograniczenia Rosji w realizacji scenariusza integracji gospodarczej i celnej będą w dużej mierze tożsame z ograniczeniami wskazanymi we wcześniejszych scenariuszach. Międzynarodowa izolacja Rosji oraz sankcje gospodarcze pozostaną kluczowym wyzwaniem ograniczającym zdolności Moskwy do realizacji długofalowych projektów gospodarczych na Ukrainie. Dodatkowo, obawy Ukrainy przed głębszym uzależnieniem gospodarczym od Rosji oraz silne wsparcie jej sojuszników dla alternatywnych kierunków integracji będą utrudniać skuteczną realizację tego scenariusza. EUG jest postrzegana jako coraz mniej efektywna i część państw członkowskich, takich jak Kazachstan czy Armenia, dystansuje się od Moskwy i podejmuje próby dywersyfikacji współpracy gospodarczej. To osłabi możliwości Rosji w promowaniu EUG jako wiarygodnej alternatywy wobec Unii Europejskiej. Dodatkowo, państwa członkowskie EUG mają relatywnie małe rynki zbytu i ograniczone zasoby gospodarcze, przez co ta struktura może być mniej atrakcyjna dla Ukrainy. Chiny i Indie mogą być bardziej zainteresowane współpracą gospodarczą z Ukrainą niezależnie od Rosji. Wpłynie to negatywnie na rosyjskie zdolności do promowania wspólnych inicjatyw BRICS na rzecz izolacji Ukrainy od struktur zachodnich. BRICS nie ma zinstytucjonalizowanego systemu integracji gospodarczego podobnego do UE. Tym samym, Rosja miałaby trudności z przekonaniem Kijowa, że członkostwo lub bliższa współpraca z BRICS mogłaby być korzystniejsza niż integracja z UE[929].

W kontekście integracji gospodarczej z EUG i BRICS Ukraina napotka zidentyfikowane wcześniej ograniczenia oraz wyzwania specyficzne dla tego scenariusza. Jakiekolwiek próby zbliżenia do struktur gospodarczych zdominowanych przez Rosję mogłyby osłabić wsparcie partnerów zagranicznych. Antyrosyjskie nastroje społeczne i nieufność wobec

[929] P. Dzierżanowski, *Ograniczone możliwości współpracy gospodarczej BRICS+*, https://www.pism.pl/publikacje/ograniczone-mozliwosci-wspolpracy-gospodarczej-brics, [dostęp: 24.11.2024].

rosyjskich intencji będą działały przeciwko bliższej współpracy z EUG lub BRICS. Ukraina będzie obawiać się, że taka integracja nie przyniesie realnych korzyści gospodarczych, a jedynie pogłębi jej zależność od Rosji. W tym kontekście Ukraina będzie poszukiwać nowych rynków zbytu oraz partnerów gospodarczych poza strukturami zdominowanymi przez Rosję. Dodatkowo, ukraińska gospodarka, która w ostatnich latach coraz bardziej integruje się z systemem Unii Europejskiej może napotkać trudności w dostosowaniu do odmiennych regulacji obowiązujących w EUG. Aby zminimalizować ryzyko realizacji tego scenariusza Ukraina będzie rozwijać partnerstwo z UE zwiększając płaszczyzny integracji gospodarczej. Kijów będzie dążył do dywersyfikacji kierunków handlu i inwestycji, zmniejszając swoją zależność od rynków rosyjskich. Kluczowe będą także reformy wewnętrzne, mające na celu zwiększenie konkurencyjności ukraińskiej gospodarki.

W przeciwieństwie do wcześniejszych scenariuszy, które koncentrowały się na bardziej agresywnych działaniach Rosji, ten zakłada długoterminowe dążenie do wciągnięcia Ukrainy w orbitę rosyjskich interesów poprzez mechanizmy gospodarcze. Realizacja tego scenariusza będzie oznaczać dla Ukrainy utratę niezależności gospodarczej, gdyż integracja z EUG narzuci jej współpracę gospodarczą zgodną z rosyjskimi interesami. Proces ten wpłynie na osłabienie zdolności Kijowa do prowadzenia suwerennej polityki gospodarczej oraz ograniczy dostęp do bardziej rozwiniętych technologii i rynków zachodnich. Włączenie Ukrainy do takich struktur znacząco zmniejszy jej możliwości integracji z Unią Europejską. Podobnie jak w przypadku innych scenariuszy, realizacja tego planu wzmocni rosyjską dominację nad kluczowymi sektorami ukraińskiej gospodarki. Jednak w tym scenariuszu istotną nowością jest nacisk na ustanowienie bardziej kompleksowych i trwałych powiązań gospodarczych, które zmuszą Ukrainę do współpracy z Rosją w ramach struktur wielostronnych. Takie działania mogą osłabić reformy wewnętrzne zwłaszcza w obszarze walki z korupcją i liberalizacją gospodarki. Na poziomie regionalnym realizacja scenariusza wzmocni wpływy Rosji w Europie Wschodniej, co przełoży się na osłabienie zaangażowania Zachodu w ten region. Działania Rosji w kierunku integracji Ukrainy z EUG i BRICS będą odbierane jako próba blokowania demokratycznych aspiracji Kijowa. W dłuższej perspektywie Ukraina zintegrowana z prorosyjskimi strukturami gospodarczymi stanie się bardziej podatna na naciski ze strony Moskwy. Utrata zaufania międzynarodowego i ograniczony dostęp do zachodnich inwestycji będą dodatkowo osłabiać jej gospodarkę. Tym samym realizacja tego scenariusza, mimo że mniej agresywna w porównaniu do innych, wciąż będzie stanowić poważne zagrożenie dla niezależności Ukrainy.

Scenariusz realizacji wspólnych projektów infrastrukturalnych i inwestycyjnych, oceniony na 1,9 zawiera elementy zarysowane w poprzednich scenariuszach i łączy aspekty

ekonomicznej dominacji z długoterminowym strategicznym wpływem na Ukrainę. Z jednej strony zakłada wykorzystanie rosyjskich zasobów finansowych i technologicznych, co nawiązuje do celów integracji gospodarczej i uzależnienia Ukrainy w kluczowych sektorach. Z drugiej zaś strony, podobnie jak w przypadku działań w sektorze energetycznym, przewiduje próby uzyskania kontroli nad strategicznymi elementami ukraińskiej infrastruktury, które mogą być wykorzystywane do nacisku gospodarczego i politycznego. W efekcie, jest to scenariusz, który w największym stopniu opiera się na metodach miękkiej siły, mając na celu osiągnięcie trwałych wpływów przy jednoczesnym unikaniu bezpośredniej konfrontacji.

Wszystkie elementy analizy scenariusza realizacji wspólnych projektów infrastrukturalnych i inwestycyjnych, takie jak ograniczenia, sposoby przeciwdziałania oraz potencjalne skutki dla Ukrainy zawierają się w prognozach zarysowanych we wcześniejszych scenariuszach. Podobnie jak w przypadkach dotyczących integracji gospodarczej czy kontroli nad sektorem energetycznym, Rosja będzie zmagać się z ograniczeniami wynikającymi z międzynarodowej izolacji, braku zaufania do jej intencji oraz trudnościami w pozyskaniu wystarczających zasobów finansowych i technologicznych. Z kolei Ukraina, aby przeciwdziałać takim działaniom, będzie korzystać z dotychczasowych strategii, takich jak zacieśnianie współpracy z Zachodem, dywersyfikacja inwestycji oraz rozwój niezależnej infrastruktury. Skutki realizacji scenariusza także wpisują się w szerszy kontekst. Każda forma zwiększenia rosyjskich wpływów gospodarczych będzie wzmacniać zależność Ukrainy od Moskwy i osłabi jej suwerenność gospodarczą oraz możliwości integracji z rynkami zachodnimi.

Eksperci przedstawili trzy dodatkowe scenariusze, które stanowią istotne uzupełnienie czterech głównych wariantów. Pokazują one, że działania gospodarcze mogą być nie tylko wsparciem dla agresywnych działań politycznych i militarnych, ale także samodzielnym narzędziem destabilizacji, mogącym wpływać na procesy społeczne i polityczne. Scenariusz blokowania handlu z Zachodem bezpośrednio wpisuje się w rosyjskie działania mające na celu przeciwdziałanie integracji Ukrainy ze strukturami euroatlantyckimi. Ograniczenie dostępu do kluczowych rynków oraz wywieranie presji na państwa trzecie mogą spowolnić procesy integracyjne i osłabić atrakcyjność kursu prozachodniego. Z kolei manipulacja finansowa poprzez destabilizację kursu walutowego oraz uzależnienie Ukrainy od niekorzystnych kredytów stanowi istotny element dążenia do odbudowy rosyjskich wpływów. Kreowanie kryzysów gospodarczych może bowiem wzmacniać prorosyjskie środowiska polityczne i osłabiać zdolność Kijowa do prowadzenia suwerennej polityki gospodarczej. Działania gospodarcze wpisują się także w scenariusz rozstrzygnięcia wojny. Rosja, dążąc do osiągnięcia swoich celów militarnych, może je wykorzystywać jako dodatkowy środek osłabiający

zdolność Ukrainy do prowadzenia działań wojennych. Ograniczenie eksportu, blokowanie szlaków handlowych i destabilizacja sektora finansowego mogą wpłynąć na możliwości zaopatrywania sił zbrojnych i utrzymania gospodarki wojennej. Scenariusze ukazują wielowymiarowość rosyjskiej strategii i wskazują, że narzędzia gospodarcze mogą pełnić zarówno rolę krótkoterminowego nacisku, jak i długoterminowego mechanizmu destabilizacyjnego. Ich analiza w kontekście szerszych procesów geopolitycznych pozwala dostrzec, że niezależnie od wybranego przez Rosję wariantu działania, presja ekonomiczna pozostanie istotnym elementem jej strategii wobec Ukrainy. Tym samym skuteczne przeciwdziałanie rosyjskim działaniom wymaga nie tylko odpowiedzi militarnej i politycznej, ale także wzmocnienia odporności gospodarczej i instytucjonalnej Ukrainy.

Poniżej przedstawiono macierz ilustrującą analizę scenariuszy rosyjskich działań gospodarczych wobec Ukrainy, uwzględniającą kluczowe cele, narzędzia, ograniczenia oraz możliwe reakcje i skutki dla Ukrainy.

Tabela 6.20. Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie gospodarczej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Przeciwdziałanie Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Kontrola nad sektorem energetycznym.	3,2	Utrzymanie kontroli nad dostawami energii i infrastrukturą.	Manipulacja cenami surowców.	Międzynarodowe sankcje gospodarcze.	Odbudowa zniszczonej infrastruktury.	Integracja z europejskim rynkiem energetycznym.	Utrata suwerenności energetycznej.
		Budowa długofalowej zależności gospodarczej.	Przerwy w dostawach gazu i ropy.	Malejący popyt na rosyjskie surowce w Europie.	Wysokie koszty dywersyfikacji źródeł energii.	Dywersyfikacja źródeł energii.	Destabilizacja gospodarcza przez wysokie koszty energii.
		Wywieranie presji politycznej poprzez energetykę.	Kontrola nad infrastrukturą przesyłową.	Koszty wojny obciążające budżet.	Ograniczona przepustowość alternatywnych szlaków dostaw.	Inwestycje w odnawialne źródła energii.	Brak inwestycji zagranicznych w sektor energetyczny.
		Uniemożliwienie dywersyfikacji źródeł energii.	Dezinformacja medialna. Sabotaż infrastruktury energetycznej.	Postępująca dywersyfikacja dostaw surowców.	Zależność od wsparcia finansowego z Zachodu.	Tworzenie rezerw strategicznych.	Pogłębienie zależności gospodarczej od Rosji.
		Osłabienie ukraińskiej niezależności energetycznej.	Wspieranie prorosyjskich grup politycznych i biznesowych.	Odporność na rosyjskie działania destabilizacyjne.	Ryzyko społecznych i ekonomicznych skutków podwyżek cen energii.	Reformy sektora energetycznego.	Wzmocnienie prorosyjskich grup politycznych i biznesowych.
Dostęp do ukraińskiego rynku i zasobów naturalnych.	2,9	Zapewnienie dostępu do ukraińskiego rynku.	Przejęcia i inwestycje w kluczowe ukraińskie firmy.	Międzynarodowe sankcje gospodarcze.	Brak technologii i inwestycji w sektor gospodarczy.	Wzmocnienie regulacji dotyczących bezpieczeństwa gospodarczego.	Osłabienie suwerenności gospodarczej Ukrainy.
		Eksploatacja ukraińskich zasobów naturalnych.	Sabotaż inicjatyw dywersyfikacyjnych.	Regulacje unijne. Integracja z rynkiem europejskim.	Wysokie koszty dywersyfikacji gospodarczej.	Integracja z rynkiem unijnym.	Zahamowanie procesów integracyjnych z Zachodem.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Przeciwdziałanie Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Osłabienie suwerenności gospodarczej Ukrainy.	Działania dezinformacyjne i lobbingowe.	Konkurencja ze strony innych graczy globalnych (Chiny, Indie).	Uszkodzenia infrastruktury transportowej.	Dywersyfikacja partnerów handlowych i inwestycyjnych.	Wzrost wpływów prorosyjskich grup biznesowych i politycznych.
		Budowa regionalnej przewagi ekonomicznej.	Wspieranie prorosyjskich podmiotów gospodarczych.	Utrata zaufania do rosyjskich podmiotów finansowych.	Brak pełnej harmonizacji z regulacjami UE	Wdrożenie reform strukturalnych.	Zwiększona regionalna dominacja Rosji.
		Zacieśnienie ekonomicznej zależności Kijowa od Moskwy.	Stymulowanie korupcji i nieformalnych zależności.	Odporność na rosyjskie działania destabilizacyjne.	Obecność prorosyjskich struktur biznesowych.	Rozwój alternatywnych rynków eksportowych.	Spadek inwestycji zagranicznych.
Integracja gospodarcza z EUG/BRICS.	2,5	Zacieśnienie współpracy gospodarczej.	Preferencyjne umowy handlowe.	Mała wiarygodność EUG jako struktury gospodarczej.	Historyczne powiązania gospodarcze z Rosją.	Wzmocnienie partnerstwa z UE.	Ograniczenie suwerenności gospodarczej.
		Zwiększenie zależności gospodarczej Ukrainy od Moskwy.	Manipulacja dotycząca korzyści integracji z EUG i BRICS.	Międzynarodowe sankcje gospodarcze.	Działalność prorosyjskich grup biznesowych i politycznych.	Dywersyfikacja partnerów handlowych i inwestycyjnych.	Osłabienie procesu integracji z Zachodem.
		Ograniczenie inwestycji z Zachodu.	Kredyty i inwestycje infrastrukturalne na niekorzystnych warunkach.	Brak atrakcyjności EUG i BRICS w porównaniu do rynku europejskiego.	Ograniczona przepustowość alternatywnych szlaków handlowych.	Wdrożenie reform strukturalnych.	Zwiększenie wpływów prorosyjskich grup biznesowych i politycznych.
		Promowanie prorosyjskiej narracji o korzyściach współpracy z EUG.	Strefy wolnego handlu i unifikacja przepisów.	Rosnąca konkurencja ze strony Chin i Indii.	Długotrwały proces adaptacji do unijnych regulacji.	Reformy gospodarcze zwiększające konkurencyjność.	Zmniejszenie atrakcyjności Ukrainy dla międzynarodowych inwestorów.
		Osłabienie procesów integracyjnych Ukrainy z UE.	Dezinformacja i kampanie medialne	Brak zaufania do rosyjskich inicjatyw.	Zależność od wsparcia międzynarodowego.	Aktywna polityka informacyjna i przeciwdziałanie dezinformacji.	Wzrost wpływów rosyjskich w regionie.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Przeciwdziałanie Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wspólne projekty infrastrukturalne i inwestycyjne.	1,9	Uzyskanie trwałego wpływu na infrastrukturę strategiczną Ukrainy.	Inwestycje w kluczowe sektory gospodarki.	Międzynarodowe sankcje gospodarcze.	Historyczne powiązania gospodarcze z Rosją.	Wzmocnienie partnerstwa z UE.	Ograniczenie suwerenności gospodarczej.
		Stworzenie ekonomicznych powiązań z kluczowymi sektorami gospodarki.	Przejęcia ukraińskich przedsiębiorstw.	Brak zaufania do rosyjskich inicjatyw.	Działalność prorosyjskich grup biznesowych i politycznych.	Dywersyfikacja partnerów handlowych i inwestycyjnych.	Osłabienie procesu integracji z Zachodem.
		Osłabienie niezależności gospodarczej Ukrainy.	Kredyty i inwestycje infrastrukturalne na niekorzystnych warunkach.	Orientacja Ukrainy na współpracę z Zachodem.	Braki technologiczne i infrastrukturalne.	Wdrożenie reform strukturalnych.	Zwiększenie wpływów prorosyjskich grup biznesowych i politycznych.
		Promowanie narracji o korzyściach współpracy z FR.	Działania dezinformacyjne i lobbingowe.	Obciążenia finansowe Rosji związane z wojną.	Powiązania ukraińskich sektorów gospodarki z kapitałem rosyjskim.	Monitorowanie i przeciwdziałanie wykorzystywaniu firm pośredniczących.	Zmniejszenie atrakcyjności Ukrainy dla międzynarodowych inwestorów.
		Ograniczenie konkurencji zachodnich firm.	Blokowanie inicjatyw infrastrukturalnych finansowanych przez Zachód.	Regulacje unijne i integracja Ukrainy z rynkiem europejskim.	Długotrwały proces adaptacji do unijnych regulacji.	Zwiększenie kontroli nad kapitałem zagranicznym.	Wzrost wpływów rosyjskich w regionie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.3.3. Płaszczyzna militarna

Bilans rosyjskiej polityki na płaszczyźnie militarnej wobec Ukrainy w latach 2014–2022 jednoznacznie wskazuje na stopniową ewolucję strategii Kremla od działań hybrydowych i ograniczonych operacji zbrojnych po pełnoskalową wojnę. Aneksja Krymu oraz wybuch konfliktu w Donbasie stanowiły wstęp do agresji mającej na celu podporządkowanie Ukrainy i trwałe osłabienie jej potencjału militarnego. Rosja zintensyfikowała wysiłki na rzecz militaryzacji Krymu, który po aneksji stał się główną bazą operacyjną floty czarnomorskiej. W tym okresie zmodernizowano infrastrukturę wojskową półwyspu. Zwiększyło to zdolności Rosji do projekcji siły w regionie Morza Czarnego i ograniczyło ukraińską aktywność morską. W Donbasie Kreml konsekwentnie dążył do utrzymania stanu permanentnego konfliktu wspierając separatystyczne republiki. Rosja nie tylko wzmocniła siły separatystów, ale także utworzyła na zajętych terytoriach struktury administracyjne. Zostały one zintegrowane z rosyjskim systemem prawnym i gospodarczym.

Od 2022 r. Rosja kontynuowała ekspansję terytorialną, zajmując obszary na południowej i wschodniej Ukrainie. Jej faktycznym celem było stworzenie lądowego korytarza do Krymu oraz przejęcie kontroli nad kluczową infrastrukturą portową i energetyczną. Ataki na składy amunicji, lotniska, zakłady przemysłowe i rafinerie osłabiły zdolności operacyjne Ukrainy i wpłynęły na morale społeczeństwa. W tym czasie Rosja intensyfikowała działania wymierzone w sieci energetyczne i logistyczne pogłębiając kryzys humanitarny i gospodarczy. Na tej płaszczyźnie bilans działań za lata 2014–2022 odsłania konsekwentne dążenie Rosji do militarnego podporządkowania Ukrainy oraz utrzymania trwałej obecności na jej terytorium. Priorytety Kremla w obszarze militarnym pozostają niezmienne: strategiczna kontrola nad Krymem, ekspansja terytorialna na wschodzie i południu Ukrainy, osłabienie potencjału obronnego Kijowa oraz uniemożliwienie jego integracji ze strukturami transatlantyckimi. Działania te będą kontynuowane w perspektywie do 2032 roku, a ich realizacja pozostanie jednym z głównych filarów rosyjskiej polityki na płaszczyźnie militarnej.

W ramach pogłębionego wywiadu eksperci ocenili prawdopodobieństwo wystąpienia poszczególnych scenariuszy działań Rosji wobec Ukrainy w perspektywie do 2032 r. Dodatkowo, mieli oni możliwość wskazania innych działań, które Rosja może podjąć w kolejnych latach. Poniższa tabela zawiera usystematyzowane wyniki ocen ekspertów.

Tabela 6.21. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy militarnych pomiędzy Rosją a Ukrainą do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Wojna Rosji z Ukrainą będzie konfliktem długotrwałym*, toczącym się z różnym stopniem intensywności w nadchodzących latach. Wojna prawdopodobnie powoli przeobrazi się w zamrożony konflikt. Negocjacje pokojowe są mało prawdopodobne, ponieważ obie strony postrzegają wojnę jako element egzystencjalny, przez co zarówno Rosja, jak i Ukraina będą walczyć o zdecydowane zwycięstwo.	3,6
2.	*Rosja przejmie większą część wschodniej i południowej Ukrainy*: warunkiem zaistnienia tego scenariusza będzie skuteczne unikanie sankcji i zwiększenie produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz zmobilizowanie większej liczby żołnierzy. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym realizacji tego scenariusza będzie gwałtowne zmniejszenie zachodniego wsparcia dla Ukrainy. Może to doprowadzić do rosyjskiej okupacji wschodniej i południowej Ukrainy – regionów, które Rosja zaanektowała we wrześniu 2022 r. tj. Doniecka, Chersonia, Ługańska i Zaporoża. Rosja może także skierować swoje działania zbrojne w stronę separatystycznej Republiki Naddniestrza będącej formalnie częścią Mołdawii i zająć ukraiński obwód odeski i mikołajowski, całkowicie odcinając w ten sposób Ukrainie dostęp do Morza Czarnego.	2,8
3.	*Wynegocjowane zakończenie wojny*: szczególnie prawdopodobny scenariusz, jeśli Donald Trump zostanie prezydentem USA w 2024 r. Może to oznaczać gwałtowne ograniczenie lub nawet zaprzestanie wojskowych i innych form wsparcia dla Ukrainy. W takim scenariuszu USA będą naciskać na negocjacje między Rosją a Ukrainą, co doprowadzi do sformalizowania ukraińskich strat terytorialnych. Ukraina będzie miała niewielkie możliwości protestu, biorąc pod uwagę jej zależność od amerykańskiego uzbrojenia i sprzętu wojskowego.	2,3
4.	*Rosja zostaje pokonana*: niepowodzenia, duże straty i chaos militarny mogą zakończyć się porażką Rosji. Zachodnie sankcje utrudniają Rosji finansowanie wojny i uzupełnianie zapasów wojskowych, zwłaszcza w przypadku bardziej zaawansowanego technologicznie sprzętu. Niedobory uzbrojenia i amunicji oraz komponentów służących jej produkcji mogą sprawić, że rosyjskie działania zbrojne na dużą skalę staną się mniej prawdopodobne i wymuszą wycofanie się Rosji na wschód, przywracając przynajmniej częściowo integralność terytorialną Ukrainy (być może nawet do granic sprzed 2014 roku – czyli łącznie z Krymem). Porażka Rosji doprowadzi do zmian personalnych na rosyjskiej scenie politycznej. Zmiany mogą nastąpić zarówno w „sposób pokojowy", jak i poprzez drogę siłową. Jego autorami będą elity polityczne, służby specjalne lub frakcje wojskowe. Upadek reżimu Putina może oznaczać natychmiastowe zakończenie wojny w obliczu rosyjskiego wewnętrznego kryzysu politycznego lub wyłonienia bardziej pragmatycznego nowego przywódcy, ale może również skutkować zdwojeniem konfliktu ze strony bardziej agresywnego następcy.	1,9
5.	*Wojna o wysokiej intensywności*: Możliwa jest eskalacja działań wojennych z obu stron, prowadząca do większej liczby ofiar i zniszczeń infrastruktury na Ukrainie. W tym scenariuszu Rosja i Ukraina prowadzą intensywne operacje wojskowe, dążąc do wyraźnego zwycięstwa. Zwiększona intensywność walk może wynikać z nowych zasobów militarnych lub z powodu załamania negocjacji międzynarodowych.	Wskazanie eksperta.
6.	*Interwencja zewnętrzna*: Chociaż mało prawdopodobne, możliwy jest scenariusz, w którym trzecie kraje lub organizacje międzynarodowe zdecydują się na aktywną interwencję w konflikt, co może doprowadzić do jego eskalacji lub zakończenia w wyniku międzynarodowych nacisków militarnych lub dyplomatycznych.	Wskazanie eksperta.
7.	*W dłuższej perspektywie czasowej Ukraina upadnie* jeśli FR skutecznie doprowadzi do zmniejszenia (ograniczenia) zachodniego wsparcia i pomocy militarnej dla Kijowa.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci najwyżej ocenili prawdopodobieństwo scenariusza zakładającego, że wojna Rosji z Ukrainą przekształci się w długotrwały konflikt o różnym stopniu intensywności. W efekcie przejdzie on w fazę zamrożenia. Taki rozwój sytuacji wynika z braku realnych perspektyw na wynegocjowane zakończenie wojny oraz determinacji obu stron do osiągnięcia korzystnych dla

siebie rezultatów na polu walki. Zarówno Rosja, jak i Ukraina postrzegają ten konflikt jako kluczowy dla swojej przyszłości, co znacząco ogranicza możliwość kompromisu. W tym scenariuszu cele Federacji Rosyjskiej będą wpisywały się w szerszą strategię geopolityczną. Jej nadrzędnym założeniem będzie utrzymanie dominacji nad obszarem postradzieckim i ograniczenie ekspansji struktur zachodnich. Do głównych celów należy zaliczyć:

a) utrzymanie kontroli nad zdobytymi terytoriami;
b) osłabienie ukraińskiej państwowości i utrzymanie jej w stanie destabilizacji, uniemożliwiając budowę silnych instytucji oraz skuteczne reformy wojskowe;
c) stworzenie strefy buforowej przy granicy Rosji. Niestabilna Ukraina będzie pełnić funkcję ochronną minimalizującą ryzyko ekspansji struktur transatlantyckich na tereny uznawane przez Moskwę za istotne dla własnego bezpieczeństwa;
d) dominację na Morzu Czarnym, kontrolę szlaków handlowych oraz ograniczenie dostępu Ukrainy do zasobów morskich i energetycznych;
e) podział i erozję jedności Zachodu. Rosja zakłada, że zmęczenie wojną doprowadzi do spadku poparcia społecznego dla dalszej pomocy Ukrainie, co osłabi jedność NATO i UE oraz zmniejszy zdolność tych organizacji do wspólnej reakcji na rosyjskie działania.

W scenariuszu długotrwałego konfliktu Rosja będzie koncentrować się na zwiększaniu liczebności sił zbrojnych poprzez kolejne mobilizacje. Kluczowym elementem tej strategii będzie także pozyskiwanie żołnierzy z innych państw, takich jak Korea Północna. Umożliwi to uzupełnianie strat i prowadzenie operacji o wysokiej intensywności bez nadmiernej eksploatacji rosyjskich zasobów ludzkich. Rosja będzie wykorzystywać te siły do działań na mniej wymagających odcinkach frontu traktując je jako rezerwy operacyjne. Równolegle zmasowane użycie rakiet, artylerii i dronów będzie fundamentem rosyjskich działań militarnych. Rosja skupi się na prowadzeniu intensywnych ataków rakietowych oraz ostrzale artyleryjskim, których celem będzie niszczenie ukraińskiej infrastruktury krytycznej, centrów dowodzenia i logistyki. Działania te będą miały na celu osłabienie zdolności Ukrainy do prowadzenia długoterminowej wojny oraz pogłębienie chaosu gospodarczego i społecznego. Na terenach okupowanych Rosja będzie wzmocni swoje pozycje poprzez rozbudowę fortyfikacji i zapór. Wojna pozycyjna, wsparta intensywnym ostrzałem i inżynieryjną rozbudową terenu, stanie się kluczowym narzędziem w utrzymaniu zdobyczy i blokowaniu ukraińskich kontrofensyw. Jednostki paramilitarne, takie jak Grupa Wagnera lub jej podobne, będą nadal odgrywały istotną rolę w działaniach ofensywnych na trudnych odcinkach frontu. Rosja wykorzysta te formacje do przeprowadzania działań destabilizujących ukraińskie zaplecze.

Równolegle Rosja będzie prowadzić kampanię propagandową i dezinformacyjną. Na arenie wewnętrznej narracja o walce z „neonazistowskim" rządem w Kijowie i ochronie rosyjskojęzycznej ludności będzie podtrzymywać poparcie dla wojny i legitymizować kolejne etapy mobilizacji. Na arenie międzynarodowej Rosja skoncentruje się na osłabianiu jedności Zachodu poprzez dezinformację, podkreślanie kosztów wsparcia dla Ukrainy oraz promowanie podziałów wewnątrz NATO i UE. Cyberataki na ukraińską infrastrukturę wojskową, administracyjną i energetyczną będą integralną częścią rosyjskiej strategii umożliwiając zakłócanie działań obronnych i destabilizację państwa. Rosja będzie dążyć do paraliżowania ukraińskiej infrastruktury energetycznej, komunikacyjnej i logistycznej. Osłabi to ukraińskie zdolności obronne i pogłębi chaos na zapleczu. Połączenie przewagi ludzkiej, intensywnych ataków rakietowych i artyleryjskich, dronów oraz operacji informacyjnych stworzy spójną strategię wyczerpywania Ukrainy i jej sojuszników, pozwalając Rosji na utrzymanie presji i stopniowe osiąganie celów politycznych i militarnych.

Mimo intensywnych działań militarnych i zwiększania liczebności sił zbrojnych Rosja będzie napotykać istotne ograniczenia, które wpłyną na tempo i skuteczność prowadzonych operacji. Problemy kadrowe i jakościowe nowo mobilizowanych żołnierzy pozostaną jednym z głównych wyzwań. Rekrutacja z mniej rozwiniętych regionów i pozyskiwanie żołnierzy z innych państw (Korea Północna) pozwoli na uzupełnianie strat. Niemniej jednak poziom wyszkolenia i morale tych jednostek będzie znacząco niższe. Wyposażenie i uzbrojenie nowo formowanych jednostek stanie się kolejnym ważnym problemem. Rosja będzie zmagać się z ograniczeniami w produkcji nowoczesnej broni i amunicji, co zmusi ją do wykorzystywania przestarzałych systemów rakietowych i artyleryjskich. Pomimo, że ilościowo Rosja będzie w stanie utrzymać ostrzał artyleryjski i rakietowy na dotychczasowym poziomie to jego skuteczność i precyzja będą stopniowo maleć. Ograniczy to zdolność do realizacji precyzyjnych uderzeń na ukraińską infrastrukturę i cele wojskowe. Straty w sprzęcie pancernym i pojazdach opancerzonych będą trudne do zrekompensowania. Doprowadzi to do stopniowego osłabienia zdolności ofensywnych. Rosja będzie zmuszona do intensyfikacji produkcji w warunkach sankcji technologicznych. Nie ulega wątpliwości, że spowolnione będzie tempo dostaw i ograniczona jakość wytwarzanego sprzętu. Dodatkowo, rozciągnięcie linii zaopatrzeniowych utrudni skuteczne prowadzenie działań na kilku frontach jednocześnie. Ukraińskie ataki na rosyjskie składy amunicji i centra logistyczne będą dodatkowo destabilizowały rosyjskie zaplecze operacyjne. Zmusi to Moskwę do relokacji zasobów wydłużając linie zaopatrzenia i ograniczenia tempa ofensyw.

Ograniczone zasoby kadrowe na szczeblu dowództw staną się barierą dla efektywnego prowadzenia działań. Wysokie straty wśród kadry dowódczej utrudnią Rosji organizację

skoordynowanych operacji na dużą skalę. Siłą rzeczy zwiększy się ryzyko błędów taktycznych i operacyjnych. Sankcje międzynarodowe nałożone na rosyjski przemysł obronny i gospodarkę będą pogłębiać problemy z dostępem do zaawansowanych technologii i komponentów niezbędnych do modernizacji sił zbrojnych. W dłuższej perspektywie ograniczy to zdolność Rosji do rozwijania nowych systemów uzbrojenia i utrzymania zdolności bojowych na poziomie pozwalającym na dominację. Rosnące niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną mogą prowadzić do spadku poparcia dla kolejnych mobilizacji. Rosyjska propaganda będzie wzmacniać działania na rzecz utrzymania morale społeczeństwa. Niemniej jednak długotrwała wojna i rosnące straty wśród żołnierzy będą skutkować protestami i pogłębiającymi się napięciami wewnętrznymi. Ponadto, rosnąca zależność od zagranicznych partnerów takich jak Iran, Korea Północna czy Chiny stanie się istotnym ograniczeniem strategicznym. Rosja będzie zmuszona do prowadzenia negocjacji na mniej korzystnych warunkach, co wpłynie na jej pozycję międzynarodową i zwiększy zależność od tych państw w zakresie dostaw technologii i surowców. Ostatecznie, wydłużający się konflikt będzie zwiększał koszty operacji wojennych znacznie obciążając rosyjski budżet i ograniczając zdolność do prowadzenia działań w innych obszarach. Rosja będzie musiała wybierać między dalszą eskalacją a próbami zamrożenia konfliktu na warunkach, które pozwolą na utrzymanie zdobyczy terytorialnych i uniknięcie destabilizacji wewnętrznej.

W opisywanym scenariuszu Ukraina będzie mierzyć się z szeregiem ograniczeń, które wpłyną na tempo prowadzenia operacji obronnych i ofensywnych oraz na zdolność państwa do długoterminowej mobilizacji. Zależność od wsparcia zewnętrznego stanie się jednym z najważniejszych wyzwań. Ukraina będzie w dużym stopniu polegać na dostawach broni, amunicji i technologii wojskowej z krajów NATO oraz UE. Ograniczenia produkcyjne i polityczne w państwach zachodnich mogą prowadzić do opóźnień w dostawach oraz zmniejszenia ilości dostarczanego sprzętu. Ograniczy to ukraińskie zdolności operacyjne. Niedobory amunicji i sprzętu wojskowego będą rosły wraz z intensywnością działań wojennych. Należy podkreślić, że Ukraina nie dysponuje zasobami, które pozwolą na jej samodzielne i długookresowe uzupełnianie strat w sprzęcie ciężkim. Pomimo rozwijania własnego przemysłu obronnego będzie ona potrzebowała czasu na osiągnięcie samowystarczalności w produkcji kluczowych systemów uzbrojenia.

Straty osobowe i zmęczenie wojną będą narastały prowadząc do trudności w mobilizacji. Wyczerpywanie rezerw osobowych, zwłaszcza wśród doświadczonych żołnierzy, będzie ograniczać zdolność do prowadzenia skutecznych operacji. Ukraina będzie zmuszona rotować oddziały i skracać czas odpoczynku żołnierzy, co z kolei przełoży się na spadek efektywności bojowej. Ograniczona mobilność jednostek wojskowych

na zaminowanych oraz ufortyfikowanych rosyjskich liniach obronnych spowolni ukraińskie operacje ofensywne. Przełamanie rosyjskich pozycji będzie wymagało znacznych zasobów i czasu. Zwiększy to ryzyko wykrwawienia w trakcie prób odzyskania okupowanych terenów. Zniszczenia infrastruktury krytycznej spowodowane rosyjskimi atakami rakietowymi i dronowymi będą ograniczać zdolność Ukrainy do utrzymania stabilności gospodarczej oraz skutecznej logistyki wojennej. Uszkodzenia systemów energetycznych, transportowych i magazynowych wpłyną na efektywność dostaw broni oraz mobilność wojsk. Z czasem będzie maleć morale społeczeństwa. Rosyjska propaganda i operacje dezinformacyjne będą miały na celu podsycanie niepokojów i osłabianie zaufania do władz w Kijowie. Wyczerpanie społeczne oraz straty mogą doprowadzić do pogłębiania się podziałów wewnętrznych i wzrostu presji na rząd w zakresie negocjacji pokojowych. Napięcia polityczne i wewnętrzne podziały będą nasilać się wraz z rosnącymi stratami oraz presją społeczną. Długotrwała wojna może prowadzić do pojawienia się ruchów opozycyjnych krytykujących sposób prowadzenia wojny i domagających się poszukiwania alternatywnych rozwiązań, ze zmianą władzy włącznie. Ograniczenia finansowe i potrzeba odbudowy zniszczonych regionów będą dodatkowym obciążeniem dla ukraińskiego budżetu. Koszty prowadzenia wojny i odbudowy infrastruktury będą rosły, podczas gdy gospodarka będzie funkcjonować w warunkach wojennych, ograniczających jej potencjał rozwojowy.

Ukraina stanie przed koniecznością jednoczesnego prowadzenia intensywnych działań obronnych i odbudowy kraju, co poważnie wpłynie na jej zdolność do prowadzenia długotrwałej wojny. Równoczesne zaangażowanie w obszarze militarnym i cywilnym stworzy napięcia w zakresie określenia priorytetów strategicznych i wykorzystania ograniczonych zasobów. Władze w Kijowie będą musiały znaleźć równowagę między koniecznością kontynuowania operacji wojskowych a pilną potrzebą odbudowy zniszczonej infrastruktury i zapewnienia społeczeństwu podstawowych warunków do życia. To nieustanne rozstrzyganie o alokacji zasobów stanie się jednym z najtrudniejszych wyzwań dla ukraińskich władz. Będzie to wymagać nie tylko skutecznego zarządzania kryzysowego, ale również strategicznego planowania długoterminowego. W obliczu przedłużającej się wojny każde przesunięcie priorytetów może mieć poważne konsekwencje zarówno dla sytuacji na froncie, jak i dla stabilności wewnętrznej.

W obliczu przedłużającego się konfliktu i jego potencjalnego zamrożenia Ukraina będzie dążyć do wdrożenia wielowymiarowych działań mających na celu osłabienie pozycji Rosji, utrzymanie wsparcia międzynarodowego oraz wzmocnienie własnych zdolności obronnych. Kluczowym elementem tej strategii będzie utrzymanie inicjatywy militarnej oraz dynamiczne przełamywanie linii frontu. Pozwoli to na minimalizowanie strat i ograniczenie

możliwości umacniania przez przeciwnika zajętych terytoriów. Ukraina będzie intensyfikować dyplomację mającą na celu utrzymanie szerokiego poparcia politycznego i militarnego na Zachodzie, ale również poszukiwać nowych partnerów w Azji i na Bliskim Wschodzie. Dywersyfikacja dostaw broni i współpraca z krajami spoza NATO pozwoli zminimalizować skutki ewentualnego spadku zaangażowania ze strony Europy lub USA. W tym kontekście istotne będzie pogłębianie współpracy z Polską, państwami bałtyckimi oraz Wielką Brytanią, które wykazują determinację w zakresie długoterminowego wsparcia. Równocześnie Ukraina będzie dążyć do zwiększenia własnej produkcji zbrojeniowej. Rozwój krajowego przemysłu obronnego oraz współpraca z zachodnimi partnerami w zakresie transferu technologii umożliwi częściowe uniezależnienie się od dostaw zewnętrznych i skrócenie czasu reagowania na potrzeby sił zbrojnych. Priorytetem stanie się pozyskanie nowoczesnych systemów dalekiego zasięgu i obrony powietrznej, które pozwolą na skuteczniejsze odpieranie ataków rakietowych i dronowych oraz na uderzenia w kluczowe rosyjskie węzły logistyczne i centra dowodzenia (również na terytorium Rosji). W celu ograniczenia skutków rosyjskich ataków powietrznych Ukraina będzie rozwijać rozproszone systemy energetyczne i magazynowe zmniejszające podatność na uderzenia. Wprowadzenie bardziej zaawansowanych systemów obrony powietrznej oraz integracja systemów sojuszniczych (np. Patriot, NASAMS, SAMP/T, IRIS-T) pozwolą na skuteczniejsze neutralizowanie zagrożeń z powietrza. Priorytetem stanie się ochrona węzłów transportowych i kluczowych korytarzy logistycznych, umożliwiająca utrzymanie płynnych dostaw na potrzeby frontu.

Ukraina będzie intensyfikować działania na rzecz zakłócania rosyjskiej logistyki i szlaków zaopatrzeniowych. Ataki na rosyjskie składy amunicji, linie kolejowe oraz centra dowodzenia na okupowanych terenach i w głębi Rosji będą miały na celu utrudnienie prowadzenia operacji ofensywnych oraz podważenie skuteczności rosyjskiego systemu dowodzenia. Operacje specjalne i sabotażowe prowadzone przy wsparciu jednostek specjalnych i ruchu oporu na terenach okupowanych odegrają ważną rolę w osłabianiu pozycji Rosji. W długotrwałym konflikcie Ukraina będzie musiała ciągle zwiększać liczebność sił zbrojnych poprzez rotacyjną mobilizację i szkolenie rezerw. Proces ten umożliwi uzupełnianie strat, formowanie nowych jednostek oraz regenerację istniejących sił. Umożliwi to prowadzenie działań bojowych przez kolejne lata. Stopniowe i zrównoważone powoływanie rezerwistów i ochotników zapobiegnie przeciążeniu jednej grupy społecznej i pozwoli utrzymać stabilność wewnętrzną. Kampanie informacyjne będą podkreślać wagę zaangażowania całego społeczeństwa w obronę państwa. Kluczowe będzie szybkie szkolenie nowych rekrutów zarówno w kraju, jak i w ośrodkach NATO oraz państw sojuszniczych. Rotacja sił pozwoli na odpoczynek weteranów i utrzymanie ich efektywności bojowej.

Wycofywanie części żołnierzy i zastępowanie ich nowymi oddziałami zmniejszy ryzyko wypalenia i utrzyma morale na wymaganym poziomie. Mobilizacja stanie się narzędziem demonstracji siły i wytrwałości Ukrainy na arenie międzynarodowej. Każda nowa fala mobilizacyjna będzie sygnałem, że Ukraina jest gotowa kontynuować walkę i zasługuje na dalsze wsparcie. Jednocześnie będzie to czytelny komunikat dla Rosji, że nie zamierza ona ustępować. W konsekwencji może to wpłynąć na charakter i dynamikę ewentualnych negocjacji oraz osłabić morale rosyjskich żołnierzy.

Realizacja scenariusza długotrwałej wojny, a następnie jej zamrożenia przyniesie Ukrainie poważne konsekwencje na wielu płaszczyznach. Rosja, dążąc do osłabienia Ukrainy i destabilizacji regionu, będzie prowadziła działania wyniszczające. Mogą one podważyć zdolność Kijowa do kontynuowania walki i odbudowy kraju. W wymiarze militarnym długotrwały konflikt będzie prowadził do stopniowego wyczerpania ukraińskich zasobów. Zaangażowanie na froncie generuje znaczne straty osobowe i sprzętowe, które będą trudne do uzupełnienia w dłuższej perspektywie. Wraz z narastającym zmęczeniem wojną, proces mobilizacji i szkolenia nowych żołnierzy stanie się bardziej wymagający i ograniczy zdolność Ukrainy do prowadzenia działań ofensywnych. Rosja, posiadająca większe rezerwy ludzkie i materiałowe, będzie prowadzić wojnę na wyczerpanie licząc na osłabienie ukraińskich zdolności operacyjnych oraz spowolnienie uzupełniania sił na kluczowych odcinkach frontu. Jednocześnie systematyczne ataki na infrastrukturę krytyczną, magazyny amunicji i zaplecze logistyczne będą stopniowo degradować potencjał militarny Ukrainy, utrudniając prowadzenie skoordynowanych operacji. Rosja skoncentruje się na uderzeniach w ukraińskie ośrodki przemysłowe, sieci energetyczne i transportowe. Wpłynie to na obniżenie zdolności do odbudowy sił zbrojnych oraz utrzymania odpowiedniej rotacji jednostek.

Długotrwała wojna doprowadzi do rosnącej destabilizacji społecznej i politycznej. Rosnące straty wśród ludności cywilnej, brak perspektyw na szybkie zakończenie konfliktu oraz zniszczenia infrastruktury w głównych ośrodkach miejskich zwiększą presję społeczną na rząd w Kijowie. W miarę przedłużania się wojny zmęczenie społeczne oraz brak wyraźnych sukcesów militarnych mogą prowadzić do wewnętrznych podziałów i wzrostu nastrojów antywojennych. Rosnąca migracja i odpływ wykwalifikowanej siły roboczej pogłębią kryzys demograficzny oraz osłabią zdolność państwa do odbudowy. Długotrwały konflikt spowoduje systematyczne wyniszczenie ukraińskiej gospodarki. Rosnące koszty odbudowy pochłoną znaczną część budżetu państwa pogłębiając deficyt i zwiększając zależność od międzynarodowej pomocy zewnętrznej. Ponadto długotrwała wojna wpłynie negatywnie na perspektywy integracji Ukrainy z NATO i UE. Brak stabilności wewnętrznej oraz niepewność na wschodnich granicach osłabią determinację niektórych państw członkowskich

do przyspieszania procesu akcesyjnego. NATO, choć formalnie wspierające Ukrainę, będzie unikać decyzji o członkostwie do czasu zakończenia działań wojennych, obawiając się eskalacji relacji z Rosją. Podobne mechanizmy mogą wystąpić w relacjach z UE, gdzie reformy strukturalne niezbędne do integracji mogą zostać spowolnione przez konieczność zarządzania kryzysem wojennym.

Realizacja scenariusza zamrożenia wojny przez Rosję doprowadzi do trwałej okupacji ziem ukraińskich. Umocnienie rosyjskiej obecności na zajętych terenach, budowa fortyfikacji oraz wprowadzenie systemowych zmian administracyjnych utrudnią odzyskanie tych obszarów. W efekcie presja międzynarodowa na Kijów, aby zaakceptował faktyczny podział państwa, może wzrosnąć prowadząc do legitymizowania rosyjskich zdobyczy terytorialnych. Długotrwały konflikt stanie się istotnym wyzwaniem w kontekście zachowania spójności terytorialnej i demograficznej. Na terenach okupowanych procesy rusyfikacji, przymusowe deportacje i przesiedlenia doprowadzą do trwałych zmian demograficznych. Osłabi to ukraińską obecność kulturową i gospodarczą w tych regionach. W perspektywie długofalowej scenariusz zamrożenia konfliktu osłabi pozycję negocjacyjną Ukrainy, ograniczając jej zdolność do odzyskania terytoriów w ramach układów dyplomatycznych. Ukraina stanie przed wyzwaniem prowadzenia wojny na wyniszczenie przy jednoczesnym zarządzaniu kryzysem wewnętrznym, co zwiększy koszty i wydłuży czas odbudowy państwa. W efekcie realizacja tego scenariusza doprowadzi do wieloletniego osłabienia Ukrainy na arenie międzynarodowej, podważy jej zdolność do integracji ze strukturami euroatlantyckimi oraz ograniczy perspektywy trwałego pokoju i stabilności w regionie.

Prawdopodobieństwo realizacji scenariusza przejęcia większej części wschodniej i południowej Ukrainy przez Rosję eksperci ocenili na 2,8 wskazując na umiarkowane ryzyko jego wystąpienia. Jest on mniej prawdopodobny niż długotrwała wojna na wyniszczenie, ale w przypadku osłabienia wsparcia Zachodu i zwiększenia rosyjskich zdolności militarnych stanowi realną możliwość. Realizacja tego scenariusza będzie uzależniona od kilku czynników: skutecznego omijania sankcji przez Rosję, wzrostu produkcji zbrojeniowej, mobilizacji większej liczby żołnierzy oraz spadku zaangażowania Zachodu we wspieranie Ukrainy. Wpisuje się to w strategiczne cele Kremla, które obejmują zarówno krótkoterminowe zyski militarne i polityczne, jak i długofalowe ambicje geopolityczne. Cele te są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się wzmacniają tworząc spójny plan osłabienia Ukrainy i rozszerzenia rosyjskich wpływów w Europie Środkowej i basenie Morza Czarnego. Należy do nich zaliczyć:

a) odcięcie Kijowa od dostępu do Morza Czarnego. Zajęcie obwodów Mikołajowskiego i Odeskiego pozbawi Ukrainę kluczowych portów handlowych, takich jak Odessa, Piwdennyj i Czornomorsk. Tego rodzaju izolacja będzie oznaczać całkowite

wyeliminowanie ukraińskiej obecności morskiej i wzmocni pozycję Rosji jako dominującej siły;

b) przejęcie obwodów Donieckiego, Ługańskiego, Chersońskiego i Zaporoskiego. Rozszerzenie kontroli na południe umożliwi zajęcie Mikołajowa i Odessy, gdzie znajdują się istotne ośrodki przemysłowe, stocznie, terminale naftowe i zakłady chemiczne. Przejęcie tych terenów pozwoli Rosji na degradację ukraińskiej gospodarki i pozbawienie jej kluczowych zasobów naturalnych oraz infrastruktury transportowej;
c) stworzenie lądowego korytarza łączącego okupowane terytoria z separatystycznym Naddniestrzem. Połączenie Krymu, Donbasu i Naddniestrza stworzy jednolity pas kontrolowany przez Rosję, co nie tylko osłabi pozycję Ukrainy, ale także zwiększy presję na Mołdawię. Obecność Rosji w Naddniestrzu pozwoli na łatwiejsze destabilizowanie Mołdawii i projekcję siły na inne państwa basenu Morza Czarnego oraz Bałkany, co wzmocni napięcia w regionie;
d) osłabienie Ukrainy oraz doprowadzenie do erozji wspierającego ją sojuszu podobnie jak w poprzednim scenariuszu.

Cele Rosji w scenariuszu przejęcia południowej i wschodniej Ukrainy wykraczają poza kwestie terytorialne. Kreml będzie dążył do trwałego osłabienia Ukrainy jako niezależnego podmiotu oraz do wzmocnienia swojej pozycji w regionie. Przejęcie południa i wschodu nie tylko zniszczy ukraińską gospodarkę, ale również stworzy nowe linie napięć na granicy z Mołdawią i NATO.

W realizacji przedmiotowego scenariusza Rosja będzie wykorzystywać narzędzia zbliżone do stosowanych w długotrwałym konflikcie, jednak ich skala i intensywność będą większe. Kluczowe pozostaną mobilizacja, ataki rakietowe i artyleryjskie, rozbudowa fortyfikacji oraz prowadzenie działań hybrydowych i dezinformacyjnych. Równolegle Rosja będzie realizowała agresywniejsze operacje ofensywne na południu Ukrainy, których celem będzie całkowite przejęcie kontroli nad wybrzeżem Morza Czarnego. Najważniejsza będzie ofensywa, której celem stanie się opanowanie obwodów Mikołajowskiego i Odeskiego. Operacja ta pozwoli na odcięcie Ukrainy od dostępu do Morza Czarnego. Rosja skoncentruje się na intensywnym ostrzale portów i infrastruktury przybrzeżnej. Wsparciem dla tych działań będzie blokada morska realizowana przez flotę czarnomorską, która zwiększy presję na ukraińskie linie zaopatrzeniowe. Drugim istotnym elementem stanie się budowa lądowego korytarza do Naddniestrza. Umożliwi to Rosji połączenie separatystycznego regionu z okupowanymi terytoriami na południu i wschodzie Ukrainy. W tym celu Rosja zwiększy obecność wojskową na granicy Mołdawii oraz nasili działania destabilizacyjne w Naddniestrzu zmuszając Kijów do otwarcia nowego odcinka frontu. Rosja skoncentruje się również

na mobilizacji na terenach okupowanych wykorzystując przymusowy pobór. W obwodach Donieckim, Ługańskim, Chersońskim i Zaporoskim mobilizacja ludności lokalnej stanie się narzędziem depopulacji oraz budowy zaplecza ludzkiego dla dalszych działań wojennych. Integralnym elementem tej strategii będzie przejęcie ukraińskiej infrastruktury energetycznej i transportowej. Zajęcie południowych obwodów umożliwi Rosji kontrolę nad sieciami energetycznymi i gazociągami. Ułatwi to blokowanie dostaw paliw i energii do centralnych i zachodnich regionów Ukrainy. Działania te będą uzupełniane operacjami dezinformacyjnymi oraz cyberatakami na ukraińską infrastrukturę krytyczną. Rosja będzie prowadzić kampanię zastraszania państw graniczących z Ukrainą, szczególnie Mołdawii i Rumunii, grożąc eskalacją konfliktu i użyciem siły. Realizacja tego scenariusza zakłada nie tylko rozszerzenie kontroli terytorialnej, ale także trwałe osłabienie Ukrainy poprzez wyniszczenie jej potencjału gospodarczego, militarnego i społecznego.

W realizacji omawianego scenariusza Rosja będzie mierzyć się z wieloma ograniczeniami utrudniającymi prowadzenie działań militarnych. Wiele z tych wyzwań pokrywa się z ograniczeniami występującymi w scenariuszu długotrwałej wojny. Problemy związane z jakością nowo mobilizowanych sił, niedobory nowoczesnego sprzętu oraz wpływ sankcji na zdolności produkcyjne i technologiczne Rosji pozostaną kluczowymi barierami dla skutecznych działań ofensywnych. Dodatkowo braki kadrowe i niskie morale wśród mobilizowanych żołnierzy nadal będą ograniczać efektywność operacyjną rosyjskich jednostek. Rosja będzie musiała zwiększyć obecność przestarzałego sprzętu i uzbrojenia, co ograniczy skuteczność uderzeń na ukraińską infrastrukturę i pozycje wojskowe. Logistyka stanie się jednym z głównych wyzwań. Rosyjskie siły będą zmuszone do utrzymywania długich linii zaopatrzeniowych, co uczyni je bardziej podatnymi na ataki ukraińskich jednostek specjalnych. Ukraina, dysponując mobilnymi jednostkami i zachodnim sprzętem będzie regularnie atakować rosyjskie składy amunicji i centra logistyczne, co znacząco spowolni rosyjskie postępy i wymusi relokację zasobów.

Realizacja tego scenariusza wiąże się z nowymi ograniczeniami. Zajęcie i utrzymanie znacznej części wschodniej i południowej Ukrainy oznacza konieczność kontrolowania dużych obszarów, co doprowadzi do rozproszenia sił. Rosja będzie zmuszona do utrzymywania kolejnych garnizonów na zajętych terenach. Zmniejszy tym samym liczbę jednostek dostępnych na froncie. Ukraiński ruch oporu na okupowanych obszarach będzie dodatkowo destabilizował zaplecze operacyjne, zmuszając Rosję do regularnego przerzucania sił i środków na tyły. Jednym z nowych wyzwań będzie otwarcie potencjalnego frontu na granicy z Mołdawią. Dążenie do stworzenia korytarza lądowego do Naddniestrza może spotkać się z reakcją Mołdawii oraz jej sojuszników. To z kolei zwiększy ryzyko zaangażowania NATO

w konflikt. Przejęcie Odessy i Mikołajowa może oznaczać konieczność ochrony portów, linii kolejowych i dróg transportowych. Ukraina będzie prowadziła regularne ataki rakietowe i działania sabotażowe. Utrudni to Rosji stabilne zaopatrzenie wojsk. Rosja będzie musiała także utrzymywać stałą obecność floty czarnomorskiej. Flota, choć dominująca, nie będzie odporna na ukraińskie uderzenia. Rosja będzie zmuszona do relokacji jednostek morskich i zwiększenia ochrony infrastruktury portowej na Krymie i wybrzeżu Morza Czarnego. Długotrwałe działania ofensywne na południu Ukrainy mogą prowadzić do narastania niezadowolenia społecznego w Rosji. Rosnące straty i konieczność kolejnych mobilizacji mogą wywołać protesty i zmniejszyć społeczne poparcie dla wojny. Kreml, choć zintensyfikuje propagandę, będzie musiał zmierzyć się z pogłębiającymi się napięciami wewnętrznymi i rosnącą presją na zakończenie konfliktu. Rosja stanie przed szeregiem wyzwań zarówno na froncie, jak i na zapleczu, co znacząco utrudni realizację scenariusza zakładającego przejęcie większej części wschodniej i południowej Ukrainy.

W scenariuszu przejęcia większej części wschodniej i południowej Ukrainy, Kijów będzie mierzył się z licznymi ograniczeniami utrudniającymi prowadzenie efektywnych działań zbrojnych. Większość tych wyzwań pokrywa się z ograniczeniami wskazanymi w poprzednim scenariuszu. Należą do nich: zależność od dostaw uzbrojenia i amunicji z państw zachodnich, straty ludzkie i problemy z mobilizacją oraz zniszczenie bądź uszkodzenie infrastruktury krytycznej. Dodatkowo rozciągnięcie obrony na południu zwiększy ryzyko przerw w liniach komunikacyjnych i umożliwi Rosji koncentrowanie sił na wybranych odcinkach. W obliczu ograniczonych zasobów Ukraina będzie zmuszona do rezygnacji z działań ofensywnych na rzecz defensywnych. Wpłynie to negatywnie na jej zdolność do odzyskania zajętych terenów. Ukraina będzie musiała wydzielić dodatkowe siły do zabezpieczenia granicy z Mołdawią.

W celu przeciwdziałania realizacji scenariusza przejęcia przez Rosję większej części wschodniej i południowej Ukrainy Kijów będzie musiał wdrożyć wielowymiarową strategię obronną. Wiele działań będzie tożsamych z tymi stosowanymi w poprzednim scenariuszu. Należą do nich przede wszystkim: intensywna współpraca międzynarodowa i dyplomatyczna z NATO i UE, zwiększenie krajowej produkcji zbrojeniowej i rozwój przemysłu obronnego, mobilizacja rezerw i rotacja sił w celu uzupełniania strat i tworzenia nowych jednostek bojowych oraz uzyskanie inicjatywy militarnej. Nowe formy przeciwdziałania w tym scenariuszu będą wynikać głównie z konieczności zapobiegania rosyjskiej ofensywie na południu, ochrony dostępu do Morza Czarnego oraz neutralizacji zagrożeń płynących z potencjalnego korytarza lądowego do Naddniestrza.

Przeciwdziałanie rosyjskiej ofensywie na południu wymusi zwiększenie liczby jednostek wojskowych i obrony przeciwlotniczej w obwodach Mikołajowskim i Odeskim.

Wzmocnienie tych regionów będzie kluczowe dla utrzymania dostępu do Morza Czarnego oraz zabezpieczenia portów przed blokadą. Ukraina będzie zwiększać liczbę systemów obrony wybrzeża, które uniemożliwią rosyjskiej flocie przeprowadzenie desantu morskiego. Kijów skoncentruje się na ochronie mostów, linii kolejowych i dróg prowadzących na południe, aby uniemożliwić Rosji przerwanie szlaków zaopatrzeniowych. Strategiczne punkty, takie jak mosty na Dnieprze, będą dodatkowo chronione przez mobilne systemy obrony przeciwrakietowej. Ukraina będzie również zmuszona do zwiększenia obecności wojskowej na granicy z Mołdawią i Naddniestrzem. Tworzone tam pozycje staną się istotnym elementem planu, którego celem będzie uniemożliwienie rozciągnięcia frontu na zachód. Ukraina będzie dążyć do zwiększenia liczby uderzeń na flotę czarnomorską wykorzystując drony morskie oraz systemy rakietowe do niszczenia okrętów i blokowania rosyjskich operacji desantowych. Zwiększenie aktywności morskich jednostek specjalnych pozwoli na neutralizację rosyjskich prób zajęcia wybrzeża i portów. W obliczu zagrożenia dalszą rosyjską ofensywą Ukraina będzie zmuszona do budowy nowych linii fortyfikacji w centralnej części kraju. Zabezpieczenie obwodów położonych na zachód od Dniepru stanie się priorytetem i stworzy głębię strategiczną utrudniającą Rosji szybkie poszerzenie okupowanych terytoriów.

Realizacja scenariusza przejęcia przez Rosję większej części wschodniej i południowej Ukrainy przyniesie skutki, które w dużej mierze pokrywają się z konsekwencjami scenariusza długotrwałej wojny i jej zamrożenia. Ukraina będzie zmagać się z wyczerpywaniem swoich sił zbrojnych, postępującą destabilizacją społeczną i polityczną oraz systematycznym niszczeniem infrastruktury krytycznej. Wojna doprowadzi do pogłębiającego się kryzysu gospodarczego i zwiększenia zależności od pomocy międzynarodowej, podczas gdy integracja z NATO i Unią Europejską zostanie spowolniona lub całkowicie wstrzymana. Długotrwała okupacja części terytoriów Ukrainy może doprowadzić do trwałych zmian demograficznych i osłabienia ukraińskiej obecności kulturowej na zajętych obszarach. Nowy katalog skutków, specyficznych dla tego scenariusza, wpłynie negatywnie na sytuację strategiczną Ukrainy. Przejęcie południowych obwodów doprowadzi do całkowitej utraty dostępu do Morza Czarnego. Odcięcie od morskich szlaków handlowych wywoła daleko idące konsekwencje gospodarcze, paraliżując eksport i ograniczając możliwości handlowe. Ukraina będzie musiała polegać wyłącznie na trasach lądowych, co podniesie koszty transportu i obniży konkurencyjność jej towarów na rynkach międzynarodowych. Rosja, przejmując kontrolę nad kluczową infrastrukturą energetyczną na południu uzyska dodatkowe narzędzie nacisku. Zakłócenie dostaw paliw i energii pogłębi kryzys gospodarczy oraz ograniczy zdolność Kijowa do prowadzenia działań zbrojnych i odbudowy kraju. Kontrola nad rafineriami, terminalami

naftowymi i elektrowniami da Moskwie możliwość destabilizowania sytuacji wewnętrznej Ukrainy.

Dodatkowym zagrożeniem będzie rosyjski korytarz lądowy do Naddniestrza, co doprowadzi do destabilizacji regionu i otwarcia nowego kierunku operacyjnego na zachodzie Ukrainy. W odpowiedzi Kijów będzie zmuszony przesunąć część sił na granicę z Mołdawią. Osłabi to ukraińskie pozycje na wschodzie i południu. Taki rozwój sytuacji może doprowadzić do rozproszenia sił i utrudnić obronę kluczowych odcinków frontu, zwiększając ryzyko kolejnych rosyjskich powodzeń operacyjnych. Utrata południowych obwodów spowoduje masowe migracje ludności w głąb Ukrainy. Może to wywołać kryzys humanitarny i obciążyć infrastrukturę społeczną zachodnich regionów. Wewnętrzne migracje i brak miejsc pracy mogą prowadzić do napięć społecznych oraz wzrostu niezadowolenia. Realizacja tego scenariusza znacząco osłabi pozycję negocjacyjną Ukrainy. W obliczu strat terytorialnych i rosnącego zmęczenia wojną presja na rząd, aby przystąpić do negocjacji na niekorzystnych warunkach, będzie rosła. Społeczność międzynarodowa może naciskać na Ukrainę, by zgodziła się na zawarcie rozejmu kosztem oddania części swojego terytorium. To z kolei utrudni przyszłe próby jego odzyskania i na lata osłabi pozycję Kijowa na arenie międzynarodowej. Ostatecznie scenariusz ten może doprowadzić do trwałej izolacji Ukrainy. Utrata dostępu do portów i kontrola Rosji nad zasobami energetycznymi dodatkowo pogłębią istniejące problemy, czyniąc Ukrainę bardziej podatną na rosyjskie działania destabilizacyjne.

W ocenie ekspertów scenariusz wynegocjowanego zakończenia wojny uzyskał ocenę 2,3. Oznacza umiarkowane prawdopodobieństwo jego realizacji. Jest on szczególnie związany z wyborem Donalda Trumpa na prezydenta USA w 2024 r. Stany Zjednoczone dążąc do deeskalacji i zmniejszenia własnego zaangażowania w konflikt będą wywierać presję na Ukrainę, aby ta rozpoczęła negocjacje pokojowe, nawet jeśli ich efektem byłaby formalizacja strat terytorialnych. Wysoka zależność Ukrainy od amerykańskiego uzbrojenia i sprzętu wojskowego znacząco ograniczy jej możliwości sprzeciwu wobec takiego rozwiązania. Potencjalne cele Rosji w tym scenariuszu obejmą:

a) trwałą kontrolę nad Krymem oraz obwodami donieckim, ługańskim, zaporoskim i chersońskim. Moskwa będzie dążyć do międzynarodowego uznania tych terenów jako integralnych części FR, co utrwaliłoby dotychczasowe zdobycze i zamknęło drogę do ich odzyskania przez Ukrainę;
b) trwałe zablokowanie aspiracji Ukrainy do członkostwa w NATO. Pozwoli to na wyeliminowanie potencjalnej obecności wojsk zachodnich na terytorium Ukrainy. Moskwa będzie dążyć do wymuszenia gwarancji o nieprzystępowaniu Ukrainy do UE,

co skutecznie osłabi procesy integracyjne Kijowa z Zachodem i pogłębi zależność od Rosji;

c) utworzenie strefy buforowej na wschodnich terenach Ukrainy, która będzie pozbawiona ukraińskich sił zbrojnych oraz systemów obronnych. Taka strefa ograniczy potencjał obronny Ukrainy i zwiększy zdolność Rosji do prowadzenia operacji ofensywnych w przyszłości;
d) zmniejszenie poziomu wsparcia militarnego i finansowego dla Ukrainy oraz osłabienie transatlantyckiej solidarności;
e) rekonstrukcję strefy wpływów na obszarze poradzieckim. Utrzymanie kontroli nad Ukrainą pozwoli Rosji na wzmocnienie swoich pozycji w Mołdawii, Białorusi oraz na Kaukazie tworząc przestrzeń buforową między NATO a rosyjskim terytorium.

Realizacja tych celów pozwoli Rosji na wzmocnienie pozycji geopolitycznej, osłabienie wpływów Zachodu w regionie oraz zabezpieczenie strategicznych interesów na obszarze poradzieckim. Wykorzystując zakończenie wojny w Ukrainie Rosja będzie mogła przekierować zasoby na inne kierunki, takie jak Arktyka czy Bliski Wschód. Rosja będzie dążyć do zwiększenia obecności wojskowej i gospodarczej w tych rejonach intensyfikując tam rywalizację z USA i NATO.

W powyższym scenariuszu Rosja wykorzysta szeroki wachlarz narzędzi łącząc działania na wielu płaszczyznach. Moskwa skoncentruje się na wykorzystaniu podziałów w łonie państw zachodnich oraz sceptycyzmie nowej administracji amerykańskiej wobec dalszego zaangażowania w konflikt. Wygrana Donalda Trumpa może otworzyć Rosji nowe możliwości. Kreml będzie dążył do bezpośrednich rozmów z administracją Trumpa sugerując, że szybkie zakończenie wojny jest w interesie Stanów Zjednoczonych. W zamian za ustępstwa Rosja może proponować współpracę w innych obszarach, takich jak stabilizacja Bliskiego Wschodu czy kwestie handlowe. Moskwa będzie aktywnie prowadzić działania dezinformacyjne, starając się podzielić amerykańską opinię publiczną i zniechęcić ją do dalszego wspierania Ukrainy. Narracja o kosztach wojny, przedstawiana jako obciążenie dla amerykańskiego podatnika, ma na celu wywarcie presji na administrację USA, by ograniczyła pomoc wojskową dla Kijowa. Rosja będzie aktywnie wspierać ruchy izolacjonistyczne i populistyczne w USA i Europie, które opowiadają się za ograniczeniem wsparcia dla Ukrainy. Kreml zacieśni kontakty z amerykańskimi politykami prawicy, którzy promują politykę „America First”[930] i sprzeciwiają się zaangażowaniu w zagraniczne konflikty.

[930] A. Kohut, *Architekci „America First” i potencjalne konsekwencje wyboru Trumpa dla bezpieczeństwa europejskiego*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-10-17/architekci-america-first-i-potencjalne-konsekwencje-wyboru, [dostęp: 17.11.2024].

Podobne działania będą miały miejsce w Europie, gdzie Rosja będzie wspierać eurosceptyczne i antynatowskie partie, starając się osłabić determinację do dalszego zaangażowania w pomoc Ukrainie.

Jednym z najważniejszych narzędzi pozostanie presja militarna. Rosja będzie kontynuować zmasowane ataki na ukraińską infrastrukturę krytyczną, aby zwiększyć koszty wojny i zmusić Ukrainę do ustępstw. Eskalacja działań na froncie, w tym wzmożony ostrzał artyleryjski i ataki rakietowe, pozwoli Rosji na utrzymanie inicjatywy i wywieranie nieustannego nacisku na Kijów. Zwłaszcza w kontekście akceptacji możliwych przyszłych strat terytorialnych. Kreml będzie wykorzystywał podziały wewnątrz NATO. Moskwa skupi się na państwach Europy Zachodniej takich jak Niemcy i Francja, które mogą być bardziej skłonne do negocjacji z Rosją w przeciwieństwie do państw Europy Środkowo-Wschodniej. Działania te będą miały na celu zmniejszenie poziomu wsparcia militarnego i finansowego Ukrainy oraz osłabienie transatlantyckiej solidarności. Narzędzia gospodarcze i energetyczne pozostaną istotnym elementem nacisku.

Rosja będzie prowadzić intensywną dyplomację wielowektorową zacieśniając relacje z Chinami, Indiami oraz krajami Globalnego Południa. Kreml będzie przedstawiał swoje działania jako obronę przed zachodnią dominacją, licząc na neutralność tych państw w kluczowych głosowaniach na forach międzynarodowych. Moskwa może eskalować konflikty w innych regionach, takich jak Bliski Wschód czy Afryka, by odwrócić uwagę Zachodu. Łącząc presję militarną, kampanie dezinformacyjne, naciski gospodarcze i dyplomatyczne, Rosja będzie starała się zmusić Ukrainę do zaakceptowania strat terytorialnych. Wykorzystując zmieniającą się politykę USA, Moskwa spróbuje podważyć jedność partnerów transatlantyckich i doprowadzić do wynegocjowanego zakończenia wojny na korzystnych dla niej warunkach.

Większość ograniczeń, z którymi Rosja będzie musiała się zmierzyć w scenariuszu wynegocjowanego zakończenia wojny, pokrywa się z występującymi w poprzednich analizach. Problemy kadrowe, wyczerpanie zasobów wojskowych, presja gospodarcza oraz sankcje technologiczne pozostaną kluczowymi barierami dla Moskwy. Chociaż pewne aspekty mogą ulec modyfikacji w zależności od dynamiki negocjacji i zmian w polityce międzynarodowej to podstawowe ograniczenia pozostaną niezmienne. Pomimo, że Rosja może liczyć na osłabienie wsparcia militarnego dla Ukrainy ze strony Stanów Zjednoczonych to nowe czynniki mogą istotnie ograniczyć jej możliwości osiągnięcia wszystkich założonych celów strategicznych. Ewentualne negocjacje pokojowe mogą wywołać napięcia wśród rosyjskich elit politycznych i społeczeństwa. Część środowisk nacjonalistycznych i wojskowych oczekujących pełnego zwycięstwa i całkowitej dominacji nad Ukrainą może postrzegać

wynegocjowane zakończenie wojny jako przejaw słabości Kremla. W rezultacie Władimir Putin stanie przed wyzwaniem balansowania między frakcjami zwolenników kontynuacji wojny a tymi, którzy preferują zamrożenie konfliktu. Negocjacje pokojowe mogą demoralizować siły zbrojne w szczególności jednostki zaangażowane w walki na froncie. Trudności w utrzymaniu dyscypliny oraz potencjalne bunty lub dezercje staną się bardziej prawdopodobne, jeżeli część żołnierzy uzna, że ich wysiłek został zmarnowany lub konflikt zakończył się niepełnym sukcesem. Wynegocjowane zakończenie wojny, nawet jeśli przyniesie Rosji zdobycze terytorialne, nie zaspokoi wszystkich oczekiwań rosyjskiego społeczeństwa. Propaganda wojenna nakręcała narrację o „pełnym zwycięstwie" i „wyzwoleniu całej Ukrainy". Ustępstwa mogą być postrzegane jako porażka, prowadząc do spadku popularności Putina i wzrostu napięć wewnętrznych.

Zmniejszenie wsparcia USA dla Ukrainy nie będzie oznaczać całkowitego wycofania się Zachodu z konfliktu. Szczególnie państwa Europy Środkowej mogą zwiększyć swoje zaangażowanie wypełniając lukę pozostawioną przez USA. Rosja stanie zatem wobec silniejszej Europy, która może prowadzić negocjacje na bardziej zdecydowanych warunkach. Dodatkowo, po zakończeniu działań wojennych Rosja będzie zmuszona do zabezpieczenia swoich granic przed ukraińskimi operacjami odwetowymi, sabotażowymi i wywiadowczymi. Obwody graniczne mogą stać się celem ukraińskich działań, co zmusi Rosję do zwiększenia obecności wojskowej i inwestycji w infrastrukturę obronną.

Ograniczenia Ukrainy w tym scenariuszu będą wynikały przede wszystkim z czynników zewnętrznych, w tym zmniejszenia wsparcia wojskowego i finansowego ze strony Stanów Zjednoczonych, oraz wewnętrznych związanych z rosnącym zmęczeniem wojną i stratami na froncie. Wiele z tych ograniczeń pokrywa się z analizami dotyczącymi długotrwałego konfliktu. Niemniej jednak w przypadku scenariusza negocjacji pojawiają się nowe elementy, które mogą osłabić pozycję Kijowa przy stole rozmów. Administracja Donalda Trumpa może naciskać na Ukrainę, aby zaakceptowała niekorzystne warunki pokoju. Silne uzależnienie od amerykańskiego uzbrojenia i wsparcia finansowego sprawi, że Ukraina będzie miała ograniczone pole manewru, a odmowa negocjacji może grozić ograniczeniem dalszego wsparcia. Zmniejszenie amerykańskiego zaangażowania może doprowadzić do podziałów w strukturach transatlantyckich. Państwa Europy Zachodniej takie jak Niemcy czy Francja mogą opowiadać się za jak najszybszym zakończeniem wojny kosztem ustępstw terytorialnych. Z kolei Polska i kraje bałtyckie będą dążyły do kontynuacji wsparcia dla Kijowa. Brak jednolitego stanowiska wśród sojuszników osłabi pozycję negocjacyjną Ukrainy i wpłynie na kształt ewentualnych porozumień.

Przedłużająca się wojna połączona z możliwością częściowej kapitulacji w wyniku negocjacji może doprowadzić do wzrostu napięć politycznych i społecznych wewnątrz kraju. Rosnące niezadowolenie społeczne może wywołać presję na rząd, aby przystąpił do rozmów pokojowych pomimo, że ich warunki nie będą korzystne. Nawet jeśli dojdzie do podpisania porozumienia to Rosja może traktować je jako narzędzie tymczasowe służące odbudowie sił i przygotowaniu do dalszych działań ofensywnych. Ukraina będzie musiała inwestować w utrzymanie wysokiego poziomu gotowości bojowej, co ograniczy środki na odbudowę kraju i rozwój gospodarczy. Negocjowane zakończenie wojny z dużym prawdopodobieństwem będzie oznaczać utrwalenie rosyjskiej kontroli nad zaanektowanymi terytoriami. Ukraina straci dostęp do kluczowych ośrodków przemysłowych oraz części portów. Pomimo potencjalnego zakończenia działań wojennych Ukraina stanie przed wyzwaniem utrzymania stabilności, odbudowy gospodarki oraz długoterminowym zagrożeniem ze strony Rosji.

Możliwe przeciwdziałanie Ukrainy wobec scenariusza wynegocjowanego zakończenia wojny będzie koncentrować się na utrzymaniu wsparcia międzynarodowego, wzmacnianiu własnych zdolności wojskowych oraz zwiększeniu presji na Rosję w wymiarze militarnym i dyplomatycznym. Ukraina będzie dążyć do uniknięcia narzucenia niekorzystnych warunków pokojowych oraz do zachowania integralności terytorialnej. Kijów będzie kontynuował rozmowy z partnerami europejskimi, aby zrekompensować potencjalne zmniejszenie zaangażowania USA. Kluczowe stanie się pogłębienie współpracy z Wielką Brytanią, Polską, państwami bałtyckimi oraz Kanadą, które wykazują największą determinację we wspieraniu Ukrainy. W przypadku osłabienia roli USA Kijów może aktywnie wspierać rozwój regionalnych sojuszy obronnych, takich jak Trójmorze, Bukaresztańska Dziewiątka oraz współpracę w ramach formatu UK-Polska-Ukraina. Dążenie do intensyfikacji współpracy wojskowej z państwami graniczącymi z Rosją będzie miało kluczowe znaczenie dla zabezpieczenia flanki wschodniej Europy. Ukraina skoncentruje się na kampaniach informacyjnych w Europie i USA mających na celu utrzymanie wysokiego poziomu poparcia społecznego dla dalszego wsparcia wojskowego i finansowego. Narracja o obronie europejskich wartości i bezpieczeństwa stanie się kluczowym elementem działań Kijowa na arenie międzynarodowej, zwłaszcza wobec państw, które mogą odczuwać zmęczenie wojną. Ukraina będzie intensyfikować działania nieregularne i operacje specjalne na terenach zajętych przez Rosję w celu podważenia stabilność okupacji i zwiększenia jej kosztów. W obliczu zagrożenia narzuceniem niekorzystnych warunków pokojowych Kijów będzie musiał wykorzystać pełnię dostępnych narzędzi dyplomatycznych, wojskowych i gospodarczych, aby zminimalizować negatywne skutki zmiany polityki USA. Dywersyfikacja sojuszy, rozwój

krajowego przemysłu zbrojeniowego oraz intensyfikacja działań zbrojnych na okupowanych terenach staną się kluczowymi elementami strategii przeciwdziałania temu scenariuszowi.

Skutki realizacji przedmiotowego scenariusza obejmą przede wszystkim straty terytorialne. Osłabi to integralność Ukrainy i ograniczy dostęp do ważnych zasobów oraz infrastruktury. Zależność od pomocy międzynarodowej oraz zniszczenie infrastruktury krytycznej utrudnią odbudowę gospodarczą i militarną. Na poziomie wewnętrznym scenariusz ten może prowadzić do politycznej destabilizacji i wzrostu napięć wynikających z nie odzyskania wszystkich terytoriów. Osłabienie pozycji Kijowa na arenie międzynarodowej oraz wydłużenie procesu integracji z NATO i UE to kolejne negatywne konsekwencje pokrywające się z analizowanymi we wcześniejszych wariantach. Trwała okupacja części terytoriów oraz brak dostępu do kluczowych obszarów przemysłowych doprowadzą do spowolnienia gospodarczego Ukrainy. Utrata portów i infrastruktury transportowej utrudni handel międzynarodowy, co doprowadzi do spadku PKB i wzrostu deficytu budżetowego. Ukraina pozostanie zależna od pomocy finansowej i kredytów z UE oraz MFW. Ograniczy to jej niezależność gospodarczą. Zawieszenie działań zbrojnych nie będzie oznaczać zakończenie konfliktu. Rosja może wykorzystać czas pokoju do wzmocnienia swoich sił na zajętych terenach i odbudowy zdolności bojowych. W tym samym czasie Ukraina, ograniczona ustaleniami porozumienia, nie będzie mogła rozbudowywać swoich sił zbrojnych na podobnym poziomie. W praktyce będzie to oznaczało osłabienie zdolności obronnych Ukrainy i zwiększenie w przyszłości zagrożenia rosyjskiego. Wojna i związane z nią porozumienie mogą opóźnić proces akcesji Ukrainy do UE i NATO. Państwa członkowskie mogą obawiać się ryzyka kolejnej wojny. Ukraina, pomimo postępów we wprowadzaniu reform będzie musiała stawić czoła rosnącemu sceptycyzmowi państw członkowskich tych organizacji.

Scenariusz pokonania Rosji przez Ukrainę w ocenie ekspertów uzyskał ocenę 1,9. Wskazuje to na jego ograniczone prawdopodobieństwo. Porażka Rosji na froncie byłaby wynikiem nawarstwiających się strat wojskowych, problemów logistycznych oraz presji ekonomicznej i politycznej wynikającej z zachodnich sankcji. Do potencjalnych celów Rosji w obliczu porażki należy zaliczyć:

a) ograniczenie utraty zajętych terytoriów i zamrożenie konfliktu na najkorzystniejszych możliwych warunkach. Kluczowe stanie się utrzymanie przynajmniej części terenów zajętych po 2014 r., w szczególności Krymu będącego symbolem sukcesu politycznego Putina;
b) uniknięcie wewnętrznej destabilizacji politycznej i społecznej. Kreml skoncentruje się na nasileniu represji, mobilizacji nacjonalistycznych nastrojów i odwróceniu uwagi

społeczeństwa od klęski militarnej poprzez propagandę skierowaną przeciwko Zachodowi;

c) wykorzystanie różnic interesów między USA a państwami Europy Zachodniej i wpłynięcie na warunki przyszłych negocjacji pokojowych;
d) utrzymanie wpływów w innych państwach poradzieckich, takich jak Białoruś, Kazachstan czy Armenia;
e) prześnienie konfliktu w inne regiony angażując się w operacje hybrydowe na Bałkanach, w Mołdawii lub krajach bałtyckich.

W obliczu przegranej Rosja będzie zmuszona dostosować swoje działania do zmieniających się realiów koncentrując się na minimalizacji strat terytorialnych, ochronie stabilności wewnętrznej i ograniczeniu dalszego spadku pozycji międzynarodowej. Narzędzia wykorzystywane przez Moskwę w tym scenariuszu będą miały charakter defensywny i hybrydowy, obejmując zarówno środki militarne, jak i polityczne oraz informacyjne. Na płaszczyźnie militarnej Rosja skoncentruje swoje siły na utrzymaniu kluczowych strategicznie obszarów, takich jak Krym i część Donbasu. Zamiast kontynuować kosztowne operacje ofensywne priorytetem stanie się budowa fortyfikacji, minowanie terenu oraz zwiększenie wykorzystania artylerii i dronów w działaniach obronnych. Takie podejście będzie miało na celu ograniczenie strat i utrudnienie postępów sił ukraińskich. Działania te będą miały charakter wyniszczający, a intensywny ostrzał infrastruktury krytycznej Ukrainy pozostanie istotnym elementem strategii destabilizacji przeciwnika. Na froncie wewnętrznym Moskwa będzie dążyć do utrzymania kontroli politycznej i społecznej intensyfikując działania w obszarze propagandy mającej na celu mobilizację społeczną. Narracja o rzekomej wojnie obronnej przeciwko NATO i Ukrainie zostanie wzmocniona, aby zmobilizować społeczeństwo wokół reżimu i odwrócić uwagę od faktycznych niepowodzeń na froncie. Rosyjskie władze będą kształtować obraz konfliktu jako walki o przetrwanie państwa, co pozwoli uzasadnić kolejne mobilizacje i wzrost wewnętrznych represji.

Na arenie międzynarodowej Rosja skupi się na operacjach dezinformacyjnych oraz działaniach mających na celu osłabienie jedności Zachodu. Szczególnie ważnym celem stanie się pogłębianie różnic między państwami NATO i UE poprzez podkreślanie kosztów wsparcia dla Ukrainy. Działania cybernetyczne i operacje wywiadowcze będą skierowane na destabilizację państw sąsiadujących z Rosją oraz wzniecanie napięć w regionach takich jak Mołdawia, państwa bałtyckie czy Bałkany. Rosja będzie dążyć do zacieśnienia współpracy militarnej i gospodarczej z Iranem, Koreą Północną oraz Chinami. W sytuacji ograniczonych zasobów technologicznych i materiałowych Moskwa może liczyć na dostawy amunicji, dronów i komponentów wojskowych. Pozwoli to na częściowe uzupełnienie strat i przedłużenie

zdolności do prowadzenia działań zbrojnych. Kreml będzie starał się wykorzystać narzędzia dyplomatyczne próbując wynegocjować porozumienie w zamian za częściowe ustępstwa terytorialne lub obietnice wycofania się z określonych obszarów. Takie działania miałyby na celu zmniejszenie sankcji i stopniowe przywrócenie dostępu do technologii oraz rynków międzynarodowych. Ich celem będzie także zabezpieczenie pozycji wewnętrznej reżimu i odbudowa potencjału wojskowego w dłuższej perspektywie.

Rosyjskie ograniczenia pokrywają się ze zidentyfikowanymi w poprzednich scenariuszach. Jednym z najpoważniejszych nowych ograniczeń stanie się rosnący chaos wewnętrzny wynikający z napięć między różnymi frakcjami politycznymi i wojskowymi. W przypadku niepowodzeń na froncie lojalność elit władzy i dowódców wojskowych będzie stopniowo erodować, co zwiększy ryzyko rozłamu w kręgach rządzących i nasili walkę o władzę. W skrajnych przypadkach może dojść do prób przewrotu lub wymiany lidera. Rosja od lat korzysta z formacji takich jak Grupa Wagnera i innych prywatnych formacji wojskowych. W obliczu porażki Moskwa może stracić kontrolę nad tymi grupami. Mogą one działać na własną rękę lub stać się elementem wewnętrznej rywalizacji o władzę. Rozpad struktur bezpieczeństwa stanie się dodatkowym ograniczeniem dla rosyjskiego rządu, który będzie musiał zmierzyć się z potencjalnymi buntami i rywalizacją wewnętrzną. Postępujące ukraińskie ofensywy doprowadzą do sytuacji, w której lokalna administracja przestanie funkcjonować. Brak zasobów ludzkich i materiałowych uniemożliwi Rosji utrzymanie zajętych terytoriów, co z kolei wymusi chaotyczny odwrót i porzucenie infrastruktury wojskowej.

W przypadku porażki Rosji Ukraina również stanie w obliczu istotnych ograniczeń, które wpłyną na tempo i zakres jej dalszych działań. Część wyzwań będzie tożsama z wcześniej wymienionymi. Należy do nich zaliczyć wysokie straty w ludziach i sprzęcie, zależność od pomocy wojskowej i finansowej partnerów zagranicznych oraz zniszczenia w infrastrukturze krytycznej. Trudnością będzie reintegracja odzyskanych terytoriów. Proces ten będzie skomplikowany przez obecność prorosyjskich mieszkańców oraz działania sabotażowe grup dywersyjnych. Odbudowa administracji na tych obszarach będzie wymagała znacznych zasobów i czasu, co opóźni pełną stabilizację regionów wyzwolonych spod rosyjskiej okupacji. Na terenach opuszczonych przez Rosję mogą wybuchać niepokoje społeczne, a część miejscowej ludności poddanej rosyjskiej propagandzie może wykazywać wrogość wobec Kijowa. Konieczność prowadzenia działań kontrwywiadowczych i operacji stabilizacyjnych stanie się dodatkowym obciążeniem dla ukraińskich sił zbrojnych i struktur administracyjnych. Szczególnie problematyczna będzie reintegracja Donbasu i Krymu. Lokalne struktury prorosyjskie mogą prowadzić działania nieregularne, co doprowadzi

do długotrwałego konfliktu o niskiej intensywności. Rząd w Kijowie stanie przed wyzwaniem zabezpieczenia tych regionów przed kolejnymi próbami destabilizacji.

Koszty odbudowy państwa osiągną bezprecedensowe rozmiary. Bank Światowy, Organizacja Narodów Zjednoczonych i Komisja Europejska szacują, że koszt ten tylko po dwóch latach wojny wyniesie około 486 miliardów dolarów[931]. Ukraina będzie zmuszona do szukania dodatkowych źródeł finansowania. Zwiększy to jej zadłużenie i uzależni gospodarkę od obcych kredytów oraz programów pomocowych. Równoczesne prowadzenie odbudowy i modernizacji armii stanie się jednym z największych wyzwań w nadchodzących latach. Długotrwały konflikt i ciężar powojennej odbudowy doprowadzą również do zmęczenia społeczeństwa, które będzie oczekiwać szybkich efektów zakończenia wojny. Nastroje pacyfistyczne i rosnące niezadowolenie z tempa odbudowy mogą przyczynić się do destabilizacji politycznej i zwiększonej rywalizacji między ugrupowaniami politycznymi. Pomimo, że porażka Rosji otworzy przed Ukrainą nowe perspektywy to wyzwania związane z odbudową, reintegracją oraz zapewnieniem bezpieczeństwa wewnętrznego będą ograniczać możliwość pełnego wykorzystania tej sytuacji. Proces powrotu do stabilności i dalszego rozwoju będzie wymagał długoterminowych wysiłków oraz szerokiego wsparcia międzynarodowego.

W obliczu porażki Rosji Kijów podejmie szereg działań mających na celu utrzymanie stabilności, przyspieszenie reintegracji terytoriów oraz odbudowa państwa. Kluczowym elementem przeciwdziałania potencjalnym zagrożeniom będzie zachowanie wysokiego poziomu mobilizacji społeczeństwa oraz sił zbrojnych. Pozwoli to na zabezpieczenie odzyskanych obszarów i minimalizowanie ryzyka działań sabotażowych. Ukraińskie służby specjalne skoncentrują się na eliminowaniu aktywnych prorosyjskich struktur na terenach wyzwolonych. Prowadzenie operacji kontrwywiadowczych i infiltracja grup separatystycznych stanie się priorytetem i pozwoli na ograniczenie działań nieregularnych wspieranych przez Moskwę. Przywracanie ukraińskich instytucji państwowych na tych terenach będzie niezbędne dla zabezpieczenia porządku publicznego i odbudowy zaufania mieszkańców. Kijów będzie również dążyć do zwiększenia obecności wojskowej na wyzwolonych obszarach poprzez rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych i oddziałów policji. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom oraz szybka odbudowa infrastruktury krytycznej pozwolą na

[931] *The cost of rebuilding Ukraine, and other urban transformation stories you need to read*, https://www.weforum.org/stories/2024/02/cost-rebuilding-ukraine-other-urban-transformation-news, [dostęp: 12.12.2024].

stworzenie warunków do stabilizacji i ograniczy ryzyko protestów społecznych lub lokalnych konfliktów.

Ukraina skoncentruje się na przyspieszeniu procesu integracji z NATO i UE. Takie działanie wzmocni jej pozycję geopolityczną oraz przyciągnie większe wsparcie gospodarcze i technologiczne. Dalsza współpraca z partnerami zachodnimi umożliwi Kijowowi przyspieszenie modernizacji sił zbrojnych oraz rozwój własnego przemysłu obronnego i stopniowe zmniejszenie zależności od zewnętrznych dostaw. Dyplomacja ukraińska skoncentruje się na utrzymaniu szerokiego poparcia międzynarodowego dla dalszego odbudowywania państwa i stabilizacji regionu. Programy odbudowy infrastruktury przy wsparciu UE, USA i międzynarodowych instytucji finansowych staną się fundamentem powojennej modernizacji kraju.

Porażka Rosji w wojnie przyniesie Ukrainie szereg korzyści. Będzie się to jednak wiązać również z istotnymi wyzwaniami. Odzyskanie utraconych terytoriów stanie się punktem zwrotnym symbolizującym triumf nad agresorem i przywrócenie integralności państwa. Sukces militarny wzmocni pozycję Ukrainy na arenie międzynarodowej oraz przyspieszy proces jej integracji ze strukturami transatlantyckimi. Będą one dostrzegać w Ukrainie ważnego partnera stabilizującego region. Otworzy to drogę do zacieśnienia współpracy politycznej, militarnej i gospodarczej. Dzięki zdobytemu doświadczeniu i zachodnim dostawom sprzętu Ukraina stanie się jednym z najsilniejszych militarnie państw w regionie. Modernizacja sił zbrojnych i rozwój krajowego przemysłu zbrojeniowego pozwolą na dalsze wzmacnianie zdolności obronnych. Po zakończeniu działań wojennych Ukraina przyciągnie znaczące inwestycje międzynarodowe, które zostaną skierowane na odbudowę zniszczonej infrastruktury, miast i gospodarki. Programy takie jak „Plan Marshalla dla Ukrainy”[932] zyskają priorytet i pozwolą na modernizację gospodarki i przyspieszenie wzrostu gospodarczego.

Nie ulega wątpliwości, że odbudowa zniszczeń wojennych pochłonie ogromne środki finansowe, a państwo będzie zmuszone do pozyskiwania międzynarodowego wsparcia w formie kredytów i funduszy pomocowych. Proces integracji odzyskanych terenów okaże się trudny i długotrwały. Na tych obszarach będą utrzymywać się prorosyjskie nastroje. Stabilizacja Krymu i Donbasu będzie wymagała znacznych nakładów oraz zaangażowania sił bezpieczeństwa i administracji. Działania sabotażowe i akty dywersji ze strony prorosyjskich grup staną się jednym z najpoważniejszych zagrożeń. Dodatkowym wyzwaniem będzie zmęczenie wojną i rosnące niezadowolenie społeczne. Po zakończeniu działań zbrojnych

[932] *What would a ‘Marshall Plan’ for Ukraine look like?*, https://www.weforum.org/stories/2023/03/marshall-plan-for-ukraine, [dostęp: 18.11.2024].

społeczeństwo będzie oczekiwać szybkiej poprawy warunków życia i natychmiastowej odbudowy. Frustracja związana z wolnym tempem rekonstrukcji oraz wysokimi kosztami życia może prowadzić do napięć społecznych i politycznych osłabiając wewnętrzną stabilność kraju. Władze w Kijowie będą musiały równoważyć wysiłki związane z modernizacją sił zbrojnych i rozwojem gospodarczym, co stanie się jednym z największych wyzwań dla kolejnych rządów.

Trzy dodatkowe scenariusze zaproponowane przez ekspertów rozszerzają możliwości rozwoju konfliktu. Uwzględniają one potencjalną eskalację działań zbrojnych, interwencję zewnętrzną oraz stopniowe osłabienie Ukrainy i jej upadek w wyniku ograniczenia wsparcia międzynarodowego. Każdy z tych wariantów ukazuje inną dynamikę konfliktu i odnosi się do odmiennych mechanizmów prowadzących do rozstrzygnięcia wojny. Pierwszy zakłada wojnę o wysokiej intensywności, w której obie strony decydują się na eskalację działań zbrojnych. W tym przypadku Rosja i Ukraina zmobilizują rezerwy i skoncentrują się na intensywnych operacjach wojskowych mających na celu uzyskanie przewagi i przełamanie linii przeciwnika. Taki rozwój wydarzeń może wynikać z załamania negocjacji lub dostarczenia obu stronom nowych zasobów militarnych. Ten wariant jest zbliżony do scenariusza długotrwałej wojny, jednak różni się tempem działań i intensywnością walk. W konsekwencji będzie on prowadzić do szybkiego wyniszczenia zasobów obu stron. W przeciwieństwie do konfliktu pozycyjnego wojna o wysokiej intensywności może przyspieszyć rozstrzygnięcie. Będzie to okupione ogromnymi stratami w ludziach, sprzęcie wojskowym i infrastrukturze cywilnej.

Drugi scenariusz zakłada możliwość interwencji zewnętrznej poprzez aktywne zaangażowanie państw trzecich lub organizacji międzynarodowych, takich jak NATO, OUBZ czy ONZ. Interwencja mogłaby przyjąć formę bezpośredniego wsparcia militarnego dla Ukrainy, misji pokojowej ONZ lub presji dyplomatycznej zmierzającej do zakończenia działań wojennych. W tym kontekście scenariusz ten najbliższy jest wariantowi porażki Rosji ponieważ interwencja międzynarodowa mogłaby przechylić szalę zwycięstwa na korzyść Ukrainy. Jednak taka interwencja wiązałaby się z ryzykiem eskalacji konfliktu na poziomie globalnym szczególnie jeśli Rosja uznałaby obecność sił międzynarodowych za zagrożenie dla swojej pozycji. Możliwość wysłania misji pokojowej ONZ bez zgody Rosji, choć teoretycznie możliwa w ramach mechanizmu „Jedność dla pokoju”[933], napotkałaby poważne przeszkody polityczne w postaci braku jednomyślności w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ oraz potencjalnego ryzyka eskalacji działań wojennych. Pomimo, że OUBZ dysponuje mechanizmami teoretycznie umożliwiającymi interwencję to realne zaangażowanie militarne sojuszu na Ukrainie jest bardzo mało prawdopodobne. Państwa członkowskie nie mają interesu

[933] *Uniting for Peace General Assembly resolution 377 (V)*, https://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html, [dostęp: 17.11.2024].

w eskalacji konfliktu, a różnice polityczne i obawa przed konsekwencjami dyplomatycznymi ograniczają możliwość podjęcia wspólnych działań. Najbardziej prawdopodobnym działaniem będzie wsparcie Rosji na poziomie politycznym i logistycznym bez bezpośredniego udziału militarnego w działaniach ofensywnych.

Trzeci scenariusz zakłada stopniowe osłabienie Ukrainy w wyniku ograniczenia wsparcia wojskowego i politycznego ze strony jej sojuszników. Rosja mogłaby doprowadzić do tego poprzez intensyfikację działań dyplomatycznych, dezinformacyjnych i nacisków gospodarczych. Ich celem byłoby doprowadzenie do zmęczenia wojną i osłabienia determinacji państw NATO oraz UE. W rezultacie Ukraina pozbawiona niezbędnych dostaw broni i amunicji utraciłaby zdolność do prowadzenia wojny. Skutkiem byłoby przejęcie przez Rosję kontroli nad kolejnymi terytoriami bez konieczności przeprowadzania wielkoskalowej ofensywy militarnej. Ten scenariusz jest bliski wariantowi przejęcia przez Rosję południowej i wschodniej Ukrainy. Różni się tym, że kluczową rolę odgrywa w nim ograniczenie pomocy zewnętrznej, a nie intensywność działań zbrojnych. Taki rozwój wydarzeń byłby szczególnie prawdopodobny w sytuacji zmiany władzy w państwach zachodnich, co mogłoby prowadzić do rewizji polityki wspierania Ukrainy lub ograniczenia jej do pomocy humanitarnej. W konsekwencji Rosja mogłaby osiągnąć strategiczne cele bez ryzyka ponoszenia dużych strat. Czyni to ten scenariusz szczególnie atrakcyjnym z perspektywy Kremla.

Ograniczenia stron, potencjalne możliwości przeciwdziałania oraz skutki wynikające z realizacji każdego z dodatkowych scenariuszy pozostają w dużej mierze spójne z analizowanymi wcześniej czterema głównymi wariantami. Scenariusz wojny o wysokiej intensywności generuje wyzwania analogiczne do tych, które występują w przypadku długotrwałego konfliktu. Niemniej jednak charakteryzuje się on znacznym przyspieszeniem operacji zbrojnych i eskalacją strat po obu stronach. Intensyfikacja działań bojowych będzie prowadzić do szybszego zużycia zasobów oraz pogłębienia problemów logistycznych i gospodarczych. Interwencja zewnętrzna, choć zwiększa prawdopodobieństwo militarnej porażki Rosji to stwarza istotne ryzyko eskalacji konfliktu na poziomie globalnym włączając w to możliwość bezpośredniej konfrontacji NATO lub sił pokojowych ONZ z Rosją. Taki rozwój sytuacji, mimo że teoretycznie mógłby prowadzić do szybszego zakończenia wojny, niesie za sobą poważne implikacje geopolityczne obejmujące destabilizację regionu Europy Wschodniej i potencjalne rozprzestrzenienie się konfliktu na inne obszary. Natomiast scenariusz stopniowego osłabienia Ukrainy w wyniku ograniczenia wsparcia z Zachodu stanowi rozszerzenie wariantu przejęcia terytoriów południowej i wschodniej Ukrainy. Różni się on jednak stopniem bezpośredniego zaangażowania Rosji kładąc nacisk na długofalową

strategię politycznego i ekonomicznego wyniszczania przeciwnika, a nie na intensywne operacje militarne.

Wprowadzenie dodatkowych scenariuszy wzbogaca analizę konfliktu o nowe elementy, ukazując złożoność interakcji między wymiarem militarnym, politycznym i gospodarczym. Podkreślają one rolę dynamiki relacji międzynarodowych oraz wewnętrznych zależności w ramach sojuszy i struktur międzynarodowych. Czyni to konflikt rosyjsko-ukraiński areną globalnej rywalizacji. W obliczu tak szerokiego spektrum możliwych scenariuszy zdolność Ukrainy do przeciwdziałania zagrożeniom będzie uzależniona od efektywnego zarządzania ograniczonymi zasobami, ciągłego wsparcia sojuszników oraz elastyczności w dostosowywaniu strategii militarnej i politycznej do dynamicznie zmieniającej się sytuacji na froncie i w przestrzeni międzynarodowej.

Poniżej przedstawiono macierz ilustrującą analizę scenariuszy rosyjskich działań na płaszczyźnie militarnej, uwzględniającą kluczowe cele, narzędzia, ograniczenia oraz możliwe reakcje i skutki dla Ukrainy.

Tabela 6.22. Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie militarnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Długotrwała wojna (zamrożenie konfliktu).	3,6	Utrzymanie zdobyczy terytorialnych.	Mobilizacja rezerw osobowych i sprzętowych.	Straty w zasobach ludzkich i sprzętowych.	Zależność od wsparcia zewnętrznego.	Intensywna dyplomacja mającą na celu poszerzenie szerokiego poparcia politycznego i militarnego na świecie.	Utrata zdolności Ukrainy do kontynuowania walki.
		Destabilizacja Ukrainy.	Zmasowane ataki rakietowe i artyleryjskie.	Brak dostępu do nowoczesnych technologii wojskowych.	Spadek wsparcia przez zachodnich partnerów.	Dywersyfikacja systemu dostaw sprzętu wojskowego.	Kryzys humanitarny.
		Stworzenie strefy buforowej. Dominacja na Morzu Czarnym.	Ufortyfikowanie okupowanych terytoriów.	Niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną.	Trudności mobilizacyjne.	Zwiększenie własnych możliwości produkcji wojennej, w szczególności systemów rakietowych i dronowych.	Brak zdolności do odbudowy kraju.
		Osłabienie woli wsparcia Ukrainy przez społeczność transatlantycką.	Wojna kognitywna.	Sankcje gospodarcze.	Zmniejszenie produkcji sprzętu wojskowego.	Działania specjalne na terytorium Rosji.	Ograniczone perspektywy integracji z NATO i UE.
		Blokowanie integracji Ukrainy z NATO i UE.	Niszczenie infrastruktury krytycznej.		Niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną.	Kampanie informacyjne i utrzymanie wysokiego morale społeczeństwa.	Utrata terytoriów okupowanych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Przejęcie wschodniej i południowej Ukrainy.	2,8	Wyeliminowanie ukraińskiej obecności morskiej.	Zmasowane ataki rakietowe i artyleryjskie.	Niedobory sprzętu wojskowego, poziom wyszkolenia i morale.	Zależność od wsparcia zewnętrznego.	Zwiększenie liczby jednostek wojskowych i obrony przeciwlotniczej w obwodach Mikołajewskim i Odeskim.	Utrata zdolności Ukrainy do kontynuowania walki.
		Przejęcie obwodów Donieckiego, Ługańskiego, Chersońskiego i Zaporoskiego	Ofensywa w kierunku południowym.	Trudności w utrzymaniu długich linii zaopatrzeniowych.	Problemy z mobilizacją i rotacją wojsk.	Działania specjalne zakłócające aktywność prorosyjskich sił w Naddniestrzu.	Kryzys gospodarczy i społeczny, w tym migracyjny.
		Stworzenie korytarza lądowego łączącego z Naddniestrzem.	Zwiększenie obecności wojskowej na granicy Mołdawii.	Konieczność kontrolowania dużych obszarów i rozproszenie sił.	Niewielkie możliwości neutralizacji zagrożeń wynikających z potencjalnego korytarza lądowego do Naddniestrza.	Zwiększenia liczby ataków na rosyjską Flotę Czarnomorską.	Całkowita utrata dostępu do Morza Czarnego i ograniczenie możliwości handlowych.
		Osłabienie woli wsparcia Ukrainy przez społeczność transatlantycką.	Działania destabilizacyjne w Naddniestrzu.	Działanie ukraińskiego ruchu oporu.	Ograniczona zdolność krajowej produkcji zbrojeniowej.	Działania specjalne na terytorium Rosji.	Destabilizacja regionu i otwarcie nowego kierunku operacyjnego na zachodzie Ukrainy.
		Destabilizacja Ukrainy.	Intensywne ataki na infrastrukturę portową.	Niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną.	Niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną.	Intensywna dyplomacja mającą na celu poszerzenie szerokiego poparcia politycznego i militarnego na świecie.	Ograniczone perspektywy integracji euroatlantyckiej.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wynegocjowane zakończenie wojny.	2,3	Formalizacja strat terytorialnych Ukrainy.	Naciski dyplomatyczne, wykorzystanie sceptycyzmu nowej administracji USA.	Straty w zasobach ludzkich i sprzętowych.	Ryzyko, że odmowa negocjacji może grozić utraceniem dalszego wsparcia USA, Francji i Niemiec.	Pogłębienie współpracy z Wielką Brytanią, Polską oraz państwami bałtyckimi.	Ograniczenie suwerenności Ukrainy.
		Zmniejszenie poziomu wsparcia militarnego i finansowego dla Ukrainy oraz osłabienie transatlantyckiej solidarności.	Działania dezinformacyjne wśród partnerów Ukrainy.	Brak dostępu do nowoczesnych technologii wojskowych.	Niezadowolenie społeczeństwa ukraińskiego w kontekście strat terytorialnych.	Budowa regionalnych sojuszy.	Osłabienie zdolności obronnych Ukrainy i zwiększenie zagrożenia rosyjskiego w przyszłości.
		Rekonstrukcja strefy wpływów na obszarze poradzieckim.	Presja militarna. Intensyfikacja ostrzałów rakietowych.	Niezadowolenie społeczne i zmęczenie wojną.	Rosnące podziały polityczne.	Kampanie informacyjne w Europie i USA.	Utrata zasobów naturalnych.
		Utworzenie strefy buforowej na wschodnich terenach Ukrainy.	Eskalacja przez Rosje konfliktów w innych regionach.	Oczekiwania rosyjskiego społeczeństwa. Narracja o „pełnym zwycięstwie” i „wyzwoleniu całej Ukrainy”.	Zależność od wsparcia zewnętrznego.	Działania specjalne na terytorium Rosji i terytoriach okupowanych.	Ograniczone perspektywy integracji euroatlantyckiej.
		Trwałe zablokowanie aspiracji Ukrainy do członkostwa w NATO.	Wprowadzenie „sił pokojowych” OUBZ.	Działanie ukraińskiego ruchu oporu.	Problemy z mobilizacją i rotacją wojsk.	Intensywna dyplomacja mającą na celu poszerzenie szerokiego poparcia politycznego i militarnego na świecie.	Utrata uprzemysłowionej części państwa.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Konsekwencje realizacji scenariusza
Rosja zostaje pokonana.	1,9	Ograniczenie utraty terytoriów i zamrożenia konfliktu na możliwie korzystnych warunkach.	Rozbudowa inżynieryjna terenu.	Kryzys polityczny w Rosji i utrata poparcia społecznego.	Duże straty ludzkie i infrastrukturalne.	Zachowanie wysokiego poziomu mobilizacji sił zbrojnych i morale.	Odbudowa integralności i suwerenności Ukrainy.
		Uniknięcie destabilizacji politycznej i społecznej na własnym terytorium.	Wojna kognitywna.	Straty w zasobach ludzkich i sprzętowych.	Zależność od wsparcia zewnętrznego.	Eliminowanie prorosyjskich struktur.	Przyspieszenie procesu integracji euroatlantyckiej.
		Utrzymanie wpływów w innych państwach byłego ZSRR.	Działania w obszarze propagandy i mobilizacji społecznej.	Kryzys gospodarczy.	Problemy społeczne i demograficzne.	Wzmacnianie lokalnej administracji i przywracanie ukraińskich instytucji państwowych.	Konflikty wewnętrzne w Rosji. Państwo upadłe.
		Intensyfikacja lub pobudzenie konfliktów w innych regionach.	Eskalacja przez Rosje konfliktów w innych regionach.	Konflikty wewnętrzne w armii i służbach specjalnych.	Wysokie koszty odbudowy państwa.	Zwiększenie obecności wojskowej na wyzwolonych terytoriach.	
						Utrzymanie szerokiego poparcia międzynarodowego dla odbudowywania państwa i stabilizacji regionu.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.3.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna

W latach 2014–2022 Rosja systematycznie wykorzystywała narzędzia kulturowo-informacyjne jako integralny element swojej polityki wobec Ukrainy. W tym okresie Moskwa dążyła do budowania w społeczności międzynarodowej wizerunku obrońcy rosyjskiej i rosyjskojęzycznej diaspory w Ukrainie. W tym kontekście Kreml konsekwentnie wzmacniał narracje historyczne i kulturowe mające legitymizować działania polityczne i militarne. Wspierano inicjatywy mające na celu zachowanie tożsamości kulturowej oraz związków z Rosją w szczególności poprzez promowanie wspólnego dziedzictwa historycznego. Działania te miały na celu nie tylko integrację diaspory, ale także jej mobilizację jako narzędzia wpływu na politykę wewnętrzną Ukrainy. Kolejnym celem było przeciwdziałanie próbom derusyfikacji podejmowanym przez władze w Kijowie. Kreml promował alternatywne narracje historyczne podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa oraz próbując delegitymizować reformy ukraińskie jako „antyrosyjskie". Na arenie międzynarodowej Rosja podejmowała działania mające na celu zapobieganie próbom rewizji historii i reinterpretacji wyników II wojny światowej, które mogłyby podważać rolę Związku Radzieckiego. Wykorzystywano to jako narzędzie propagandowe do wewnętrznej konsolidacji społeczeństwa rosyjskiego oraz do wpływania na międzynarodową opinię publiczną w kontekście polityki wobec Ukrainy.

W nadchodzącej dekadzie Rosja będzie kontynuować działania wobec Ukrainy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej. Będzie ona aktywnie dostosowywać swoje metody i narzędzia do zmieniających się realiów geopolitycznych. Analiza priorytetów rosyjskiej polityki kulturowo-informacyjnej do 2032 r. wskazuje, że Moskwa będzie dążyć do utrzymania Ukrainy w swojej orbicie wpływów poprzez narzędzia soft power, które umożliwią pogłębianie podziałów społecznych i tożsamościowych w Ukrainie. Głównym priorytetem pozostanie promowanie koncepcji „ruskiego świata", którego celem będzie budowanie wspólnoty opartej na wspólnym dziedzictwie historycznym, językowym i kulturowym. Równocześnie Rosja skoncentruje się na wzmacnianiu tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej wspierając inicjatywy mające na celu utrzymanie jej lojalności wobec Kremla. W ramach tych priorytetów należy również rozważyć rolę Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego jako narzędzia wpływu ideologicznego i kulturowego podważającego pozycję autokefalicznej Prawosławnej Cerkwi Ukrainy (PCU).

Wnioski płynące z analizy działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w latach 2014–2022 oraz analiza priorytetów na kolejne lata stanowiły podstawę dla opracowania scenariuszy jej dalszych działań wobec Ukrainy. Opierają się one na wynikach

badania przeprowadzonego wśród ekspertów, którzy oceniali potencjalne rosyjskie działania w tej sferze w perspektywie najbliższej dekady.

Tabela 6.23. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Promocja „ruskiego świata”*: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Ukrainie. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	3,1
2.	*Wzmocnienie przekazu mediów*: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	3
3.	*Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną*: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	2,5
4.	*Rozwój edukacji i nauki*: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	1,9
5.	*Wspieranie mniejszości rosyjskojęzycznej*: Rosja może aktywnie wspierać rosyjskojęzyczną mniejszość na Ukrainie poprzez programy kulturalne, edukacyjne i społeczne, wzmacniając ich tożsamość kulturową i językową, co będzie miało na celu tworzenie prorosyjskich nastrojów i utrzymanie rosyjskiego wpływu w regionach zdominowanych przez ludność rosyjskojęzyczną.	Wskazanie eksperta.
6.	*Promowanie wspólnego dziedzictwa historycznego*: Rosja będzie dążyć do podkreślania wspólnej historii i bohaterów, aby wzmacniać poczucie wspólnoty historycznej między Rosją a Ukrainą, co może wpłynąć na kształtowanie prorosyjskiej tożsamości wśród części ukraińskiego społeczeństwa.	Wskazanie eksperta.
7.	Ukraina nie zezwoli na jakąkolwiek ingerencję Rosji.	Wskazanie eksperta.
8.	Dezinformacja ukraińskiego społeczeństwa we wszystkich możliwych wymiarach.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W ocenie ekspertów scenariusz promocji „ruskiego świata” przez Rosję uzyskał średnią ocenę 3,1. Wskazuje to na wysokie prawdopodobieństwo jego stosowania w perspektywie najbliższej dekady. Działania Rosji będą skoncentrowane na wzmacnianiu narracji historycznych, językowych i kulturowych mających na celu podważenie ukraińskiej tożsamości narodowej. Kluczowym elementem tej strategii będzie budowanie obrazu wspólnego dziedzictwa i wartości cywilizacyjnych, które mają rzekomo łączyć Ukrainę i Rosję. Potencjalnymi celami działań Moskwy w tym scenariuszu będą:

a) budowa wspólnoty kulturowej jako cywilizacyjnej jedności obejmującej Ukrainę i Rosję, co ma podważyć niezależność kulturową Ukrainy;
b) delegitymizacja ukraińskiej tożsamości narodowej i przedstawianie ukraińskiej kultury i historii jako nierozerwalnej części rosyjskiego dziedzictwa;
c) zwiększenie wpływu środowisk prorosyjskich na procesy polityczne;
d) wzmocnienie roli języka rosyjskiego jako narzędzia komunikacji i kulturowej dominacji w Ukrainie;.
e) utrzymanie lojalności diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej.

Cele te zmierzają do trwałego podtrzymania dominacji informacyjnej i kulturowej Rosji w Ukrainie. Ma to w dłuższej perspektywie utrudnić Ukrainie budowanie niezależnej tożsamości narodowej oraz integrację z Europą.

Do realizacji scenariusza promocji „ruskiego świata" Rosja będzie wykorzystywać szerokie spektrum narzędzi ukierunkowanych na osłabienie ukraińskiej tożsamości narodowej oraz wzmocnienie prorosyjskich narracji w przestrzeni publicznej. Kluczową rolę odegrają rosyjskie media państwowe, które będą intensywnie propagować narracje o wspólnym dziedzictwie kulturowym oraz przedstawiać Ukrainę jako integralną część tego świata. Ważnym elementem pozostanie manipulowanie narracjami historycznymi, które będą miały na celu delegitymizację ukraińskiej niezależności i wzmocnienie roszczeń rosyjskich. Równolegle Moskwa będzie wspierać prorosyjskie instytucje kulturalne i edukacyjne promujące język rosyjski i rosyjską wersję historii. Kreml skoncentruje się na wsparciu rosyjskojęzycznej diaspory oferując jej wsparcie finansowe oraz organizacyjne. Budowanie wpływu na elity polityczne i intelektualne w Ukrainie będzie dodatkowym elementem rosyjskiej strategii promocji „ruskiego świata". Działania te będą ukierunkowane na budowanie grup wpływu, które będą promować rosyjskie narracje, podważać prozachodni kierunek Ukrainy oraz wzmacniać wewnętrzne podziały polityczne. Rosja będzie dążyć do osłabienia legitymacji władz w Kijowie i jednocześnie kreować prorosyjskie środowiska wśród ukraińskich elit. Pewną rolę odegra RCP w propagowaniu idei „duchowej jedności" Ukrainy i Rosji oraz delegitymizowaniu PCU. Działania te zostaną uzupełnione przez kampanie dezinformacyjne w przestrzeni cyfrowej. Ich celem będzie podważenie zaufania do ukraińskich władz, dyskredytacja Zachodu oraz wzmacnianie postaw prorosyjskich.

Realizacja tego scenariusza napotka ograniczenia wpływające na skuteczność rosyjskich działań. Dużym wyzwaniem będzie ograniczony dostęp do ukraińskiej przestrzeni informacyjnej wynikający z konsekwentnej polityki Kijowa w zakresie blokowania prorosyjskich mediów, platform propagandowych i organizacji powiązanych z Moskwą. Postawy antyrosyjskie, szczególnie silne w zachodnich i centralnych regionach Ukrainy, będą

utrudniać promowanie przedmiotowej koncepcji. Sankcje gospodarcze nałożone na Rosję przez Zachód będą kolejnym ograniczeniem. Restrykcje te utrudnią finansowanie działań kulturowych i propagandowych, ograniczając możliwości Rosji w zakresie wspierania prorosyjskich instytucji edukacyjnych i kulturalnych na Ukrainie. Niedobory finansowe mogą także zmusić Moskwę do zmniejszenia nakładów na instytucje odpowiedzialne za promocję języka i kultury rosyjskiej, osłabiając tym samym długofalowy wpływ tych działań. Międzynarodowe inicjatywy przeciwdziałające dezinformacji[934] będą również istotnym czynnikiem ograniczającym rosyjskie działania. Współpraca Ukrainy z UE, NATO i innymi partnerami będzie sprzyjać rozwojowi mechanizmów identyfikacji i neutralizacji dezinformacji oraz wzmacnianiu mediów ukraińskich. Takie wsparcie dodatkowo zmniejszy skuteczność rosyjskiej propagandy. Ostatnim, ale równie istotnym ograniczeniem, będzie rosnące znaczenie PCU, która skutecznie przeciwdziała wpływom RCP Patriarchatu Moskiewskiego. Przejście wiernych na stronę cerkwi ukraińskiej oraz jej rosnąca rola w społeczeństwie znacząco utrudni Moskwie wykorzystanie narzędzi religijnych do realizacji celów kulturowo-informacyjnych. Wszystkie te czynniki razem tworzą złożone środowisko ograniczające zdolność Rosji do efektywnego realizowania scenariusza promocji „ruskiego świata" w Ukrainie. Pociągnie to za sobą intensyfikację działań Moskwy oraz poszukiwanie nowych metod oddziaływania.

Realizacja przedmiotowego scenariusza postawi Kijów przed szeregiem ograniczeń, które wpłyną na skuteczność przeciwdziałania. Ukraina, pomimo wsparcia międzynarodowego będzie zmagała się z ograniczonymi zasobami finansowymi i organizacyjnymi, które utrudnią prowadzenie zakrojonych na szeroką skalę kampanii promujących jej kulturę i tożsamość narodową. Odbudowa kraju po zniszczeniach wojennych będzie wymagała znaczących nakładów, co również ograniczy budżet przeznaczony na działania w sferze kulturowo-informacyjnej. Kolejnym ograniczeniem będzie rozległość rosyjskich działań dezinformacyjnych, które będą wymagały od Ukrainy szybkich i efektywnych reakcji. Może okazać się to trudne w przypadku skoordynowanych kampanii w mediach społecznościowych oraz na platformach międzynarodowych. Ukraina będzie musiała opracować skuteczne mechanizmy identyfikacji i neutralizacji takich zagrożeń, co będzie wymagać inwestycji w technologie i ekspertów. Kolejnym wyzwaniem będzie ograniczony wpływ Kijowa na prorosyjską część społeczeństwa w regionach wschodnich i południowych, gdzie narracje o „ruskim świecie" znajdą podatny grunt. Nawet po odzyskaniu tych terytoriów integracja społeczności pozostających przez długi czas pod wpływem rosyjskiej propagandy będzie

[934] *The fight against pro-Kremlin disinformation*, https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/the-fight-against-pro-kremlin-disinformation, [dostęp: 20.12.2024].

procesem długotrwałym i wymagającym działań dostosowanych do lokalnych uwarunkowań. Rosyjska Cerkiew Prawosławna będzie stawiać kolejne ograniczenia. Pomimo rosnącej pozycji PCU wpływy cerkwi moskiewskiej pozostają w wielu regionach znaczące. Może to być wykorzystane przez Rosję do wzmacniania prorosyjskich postaw i oporu wobec ukraińskich reform. Wreszcie, Ukraina będzie zmagała się z wyzwaniem związanym z utrzymaniem jednolitego przekazu wewnętrznego. Polityczne i społeczne podziały mogą utrudniać skoordynowane działania w zakresie przeciwdziałania rosyjskim narracjom, zwłaszcza w sytuacji, gdy część elit politycznych będzie próbowała realizować własne korzyści w okresie powojennym.

Aby przeciwdziałać realizacji scenariusza promocji „ruskiego świata", Ukraina będzie musiała wdrożyć wielowymiarowe działania obejmujące sfery kulturową, informacyjną, religijną i społeczną. Konsolidacja narodowej tożsamości stanie się kluczowym elementem strategii Ukrainy w przeciwdziałaniu moskiewskiemu scenariuszowi promocji przedmiotowego projektu. Proces ten obejmie działania mające na celu wzmocnienie poczucia przynależności państwowej opartego na wspólnej historii, kulturze, języku i tradycjach. Ukraina skoncentruje się na wzmocnieniu swojej przestrzeni informacyjnej poprzez rozwój niezależnych mediów, wsparcie dla lokalnych inicjatyw medialnych oraz intensyfikację działań w zakresie przeciwdziałania dezinformacji. Kluczową rolę odegrają programy edukacyjne i kampanie społeczne promujące ukraińską historię, język i kulturę, co pozwoli na budowanie odporności społecznej wobec rosyjskich wpływów. Kijów będzie rozwijać współpracę z UE i NATO w celu pozyskania wsparcia w obszarze technologii przeciwdziałania dezinformacji, szkoleń dla specjalistów medialnych oraz finansowania projektów kulturalnych. Szczególnie ważne będą działania ukierunkowane na wzmocnienie pozycji Ukrainy na arenie międzynarodowej jako państwa z unikalną, niezależną tożsamością kulturową.

W obszarze religijnym Ukraina będzie intensyfikować współpracę z PCU, która stanie się ważnym partnerem w procesie umacniania duchowej niezależności od Moskwy. Wspieranie niezależnych inicjatyw religijnych i podkreślanie odrębności ukraińskiego prawosławia odegra istotną rolę w przeciwdziałaniu wpływom RCP. Ukraina będzie inwestować w rozwój kultury i edukacji tworząc programy mające na celu promowanie ukraińskiego dziedzictwa narodowego w kraju i za granicą. W kontekście działań na rzecz diaspory rosyjskiej i rosyjskojęzycznej ludności Ukraina skoncentruje się na integracji tych grup w ramach ukraińskiej tożsamości narodowej. Tworzenie programów wsparcia społecznego, językowego i kulturalnego będzie kluczowym elementem budowania jedności w różnorodnym społeczeństwie. Podsumowując, Ukraina będzie dążyła do skutecznego neutralizowania rosyjskich działań poprzez inwestowanie w rozwój narodowej tożsamości, budowanie

odporności społecznej na propagandę oraz współpracę międzynarodową w zakresie ochrony przestrzeni kulturowo-informacyjnej.

Realizacja scenariusza promocji „ruskiego świata" przez Rosję wpłynie na Ukrainę w wielu aspektach. Dotknie jej tożsamości narodowej, suwerenności kulturowej, spójności społecznej i relacji międzynarodowych. W wymiarze kulturowym realizacja tego scenariusza osłabi ukraińską tożsamość narodową, szczególnie w regionach wschodnich i południowych. Promowanie rosyjskiej narracji historycznej i językowej będzie prowadzić do marginalizacji ukraińskiego języka i kultury, co będzie osłabiało spójność narodową i zwiększało regionalne różnice. Na płaszczyźnie informacyjnej wzmożone rosyjskie działania propagandowe mogą przyczynić się do osłabienia zaufania społeczeństwa ukraińskiego do władz. Intensywna dezinformacja oraz szerzenie prorosyjskich narracji mogą wywołać podziały wewnętrzne oraz wzmacniać nastroje antyzachodnie w części społeczeństwa gdzie prorosyjskie środowiska mają znaczący wpływ. Religijne aspekty realizacji tego scenariusza mogą prowadzić do dalszego rozłamu w ukraińskim prawosławiu. Rosyjska Cerkiew Prawosławna będzie podejmować działania mające na celu podważenie autorytetu PCU. Będzie to skutkować konfliktami w lokalnych społecznościach i osłabieniem duchowej jedności Ukrainy. Na poziomie społecznym skutkiem realizacji tego scenariusza może być pogłębienie polaryzacji między prorosyjskimi a prozachodnimi częściami społeczeństwa. Rosyjska narracja o „ruskim świecie" może wzmacniać poczucie lojalności wobec Rosji wśród niektórych grup społecznych. Utrudni to integrację społeczną i zwiększy ryzyko napięć wewnętrznych. W sferze międzynarodowej realizacja scenariusza może utrudnić Ukrainie proces integracji z Unią Europejską i NATO. Osłabienie ukraińskiej tożsamości narodowej i prorosyjskie wpływy w społeczeństwie mogą być wykorzystywane przez Rosję do przedstawiania Ukrainy jako państwa niestabilnego i niezdolnego do osiągnięcia zachodnich standardów. Realizacja scenariusza niesie ze sobą ryzyko osłabienia Ukrainy zarówno na poziomie wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Będzie prowadzić do marginalizacji ukraińskiej tożsamości, wzmacniać podziały społeczne oraz utrudniać proces budowy stabilnego i suwerennego państwa.

Eksperci ocenili scenariusz intensyfikacji działań medialnych przez Rosję na średnią ocenę 3, co wskazuje na wysokie prawdopodobieństwo jego realizacji. Działania w ramach tego scenariusza będą opierały się na rozszerzeniu obecności prorosyjskich mediów i wykorzystaniu ich jako kluczowego narzędzia propagandowego. Rosja będzie dążyła do realizacji kilku głównych celów:

a) zdominowanie przestrzeni informacyjnej Ukrainy i wprowadzanie prorosyjskich treści w mediach cyfrowych i tradycyjnych;

b) podważenie wiarygodności ukraińskich władz i ich działań, przedstawiając je jako zależne od Zachodu oraz niezdolne do samodzielnego rządzenia;
c) wzmacnianie prorosyjskich postaw wśród obywateli Ukrainy, zwłaszcza w regionach wschodnich i południowych;
d) tworzenie podziałów wewnętrznych w ukraińskim społeczeństwie poprzez eksponowanie różnic językowych, religijnych i politycznych;
e) dyskredytowanie Zachodu i jego wsparcia dla Ukrainy, przedstawiając je jako imperialistyczne i wymierzone przeciwko interesom Ukraińców.

Do realizacji tego scenariusza Rosja wykorzysta zarówno tradycyjne, jak i cyfrowe kanały medialne. Tradycyjne media nadal będą odgrywały kluczową rolę w rozpowszechnianiu prorosyjskich treści, szczególnie w regionach o dużej liczbie ludności rosyjskojęzycznej. Jednocześnie przestrzeń cyfrowa stanie się głównym polem działań propagandowych. Media społecznościowe, takie jak Telegram, YouTube, Facebook, TikTok czy Twitter będą wykorzystywane do szerzenia dezinformacji i manipulowania treściami. Rosja zastosuje zaawansowane technologie, takie jak SI, deepfake i algorytmy personalizacyjne, aby dotrzeć do wybranych grup docelowych i wzmacniać swój przekaz.

W realizacji tego scenariusza Rosja napotka jednak pewne ograniczenia. Część z nich pokrywa się z ograniczeniami omówionymi w pierwszym scenariuszu: międzynarodowe sankcje ograniczające dostęp rosyjskich mediów do globalnych platform oraz rosnąca odporność społeczeństwa ukraińskiego na rosyjską propagandę. Nowym czynnikiem ograniczającym będzie intensyfikacja współpracy Ukrainy z międzynarodowymi platformami technologicznymi, które aktywnie zwalczają dezinformację. Dodatkowo, globalna świadomość technik manipulacji stosowanych przez Rosję zmniejszy skuteczność jej działań na arenie międzynarodowej.

Ukraina stanie również przed ograniczeniami w przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom medialnym. Wiele z nich będzie pokrywać się z wyzwaniami opisanymi w pierwszym scenariuszu. Ograniczone zasoby finansowe i technologiczne będą kluczowym problemem uniemożliwiającym Ukrainie prowadzenie aktywnych działań na skalę porównywalną z rosyjskimi operacjami medialnymi. Trudności w docieraniu do regionów wschodnich i południowych będą dodatkowo komplikować sytuację. Nowym wyzwaniem stanie się konieczność rozwijania zaawansowanych technologii monitorowania i neutralizowania dezinformacji (systemy wykorzystujące sztuczną inteligencję do analizy treści w czasie rzeczywistym). Wymaga to nie tylko znacznych nakładów finansowych, ale także dostępu do najnowszych technologii oraz współpracy z globalnymi liderami w tej dziedzinie. Może być trudne do osiągnięcia w obliczu ograniczonych zasobów i presji czasowej. Dodatkowym

ograniczeniem będzie potrzeba stworzenia skutecznych kampanii edukacyjnych zwiększających świadomość społeczną na temat metod dezinformacji i technik manipulacyjnych stosowanych przez Rosję. Prowadzenie takich działań w sposób skoordynowany na dużą skalę może być wyzwaniem ze względu na różnorodność demograficzną i społeczną Ukrainy. Dodatkowo podziały polityczne wewnątrz kraju mogą wpływać na spójność działań w zakresie przeciwdziałania dezinformacji. Wreszcie, Ukraina będzie musiała zmierzyć się z problemem ograniczonego dostępu do rosyjskojęzycznych społeczności szczególnie podatnych na rosyjską propagandę. Dotarcie do tych grup z alternatywnymi narracjami wymaga stworzenia mediów i treści, które będą wiarygodne i atrakcyjne dla tej części społeczeństwa.

Aby skutecznie przeciwdziałać realizacji tego scenariusza Ukraina będzie musiała przyjąć kompleksową strategię obejmującą działania na wielu poziomach. Najważniejszym elementem będzie rozwój niezależnej przestrzeni medialnej. Musi ona stać się silnym narzędziem promowania ukraińskiej tożsamości narodowej i neutralizowania prorosyjskich narracji. Ukraina skoncentruje się na współpracy z międzynarodowymi platformami technologicznymi, takimi jak Google, Meta czy Twitter w celu identyfikacji i usuwania treści dezinformacyjnych oraz blokowania kont zaangażowanych w rosyjskie operacje propagandowe. Wprowadzenie zaawansowanych technologii (sztuczna inteligencja) umożliwi szybszą reakcję na pojawiające się zagrożenia w przestrzeni cyfrowej. Nowoczesne systemy analityczne pozwolą na monitorowanie przepływu informacji w czasie rzeczywistym, identyfikację wzorców dezinformacyjnych oraz lokalizację źródeł manipulacji informacyjnych. Kolejnym filarem przeciwdziałania będzie edukacja medialna. Kampanie informacyjne skierowane do społeczeństwa będą miały na celu zwiększenie świadomości na temat mechanizmów manipulacji i technik dezinformacyjnych stosowanych przez Rosję. Szczególny nacisk zostanie położony na docieranie do młodzieży oraz osób mieszkających w regionach wschodnich i południowych, które są najbardziej narażone na rosyjskie wpływy informacyjne. Włączenie edukacji medialnej do programów szkolnych oraz organizacja szkoleń we współpracy z organizacjami pozarządowymi i instytucjami międzynarodowymi może odegrać kluczową rolę w budowaniu odporności społecznej.

Kolejnym krokiem będzie rozwój narodowych mediów cyfrowych oferujących wiarygodne informacje i atrakcyjne treści, zdolne konkurować z rosyjską propagandą. Inwestycje w nowoczesne formy komunikacji, takie jak podcasty, platformy streamingowe i media społecznościowe, umożliwią Ukrainie efektywniejsze dotarcie do różnych grup odbiorców. Tworzenie treści w języku rosyjskim skierowanych do społeczności rosyjskojęzycznych pozwoli na neutralizowanie wpływów prorosyjskich mediów w tych

grupach. Na poziomie lokalnym Kijów będzie wspierać oddolne inicjatywy dziennikarskie promujące niezależne i rzetelne informacje. Programy wsparcia dla regionalnych mediów oraz granty na produkcję treści lokalnych pomogą zrównoważyć dominację prorosyjskich narracji. Kijów będzie aktywnie rozwijał kampanie promujące wartości demokratyczne i prozachodnie jako przeciwwagę dla narracji rosyjskich. Te działania będą miały na celu wzmocnienie spójności narodowej oraz przekonanie społeczności międzynarodowej o zaangażowaniu Ukrainy w walkę z manipulacją informacyjną.

Realizacja scenariusza wzmocnienia przekazu mediów przez Rosję w wielu aspektach pokrywa się z efektami pierwszego scenariusza w zakresie osłabiania ukraińskiej tożsamości narodowej i pogłębiania podziałów społecznych. Podobnie jak w przypadku promocji „ruskiego świata" działania propagandowe Rosji będą miały na celu podważenie suwerenności kulturowej Ukrainy oraz zaufania do władz. Eksponowanie różnic między regionami wschodnimi i zachodnimi, podkreślanie ich odmienności oraz manipulowanie wspólną historią i kulturą będą kluczowymi elementami strategii Rosji, które pojawiają się w obu scenariuszach. Zastosowanie zaawansowanych technologii pozwoli na bardziej precyzyjne manipulowanie opinią publiczną. Takie działania wzmocnią rosyjską zdolność do rozprzestrzeniania dezinformacji w sposób masowy i trudniejszy do identyfikacji. Kolejnym skutkiem realizacji tego scenariusza będzie destabilizacja wewnętrzna poprzez wpływ na procesy polityczne i demokratyczne w Ukrainie. Rosyjskie media będą ingerować w wybory parlamentarne i prezydenckie manipulując nastrojami społecznymi i promując prorosyjskich kandydatów. Działania te będą prowadzić do utraty zaufania obywateli do mechanizmów demokratycznych i podważać fundamenty ustroju politycznego państwa. Rosja w ramach tego scenariusza będzie aktywnie dążyć do marginalizowania ukraińskich mediów niezależnych. Zmasowane kampanie dezinformacyjne będą szkodzić reputacji ukraińskich dziennikarzy i instytucji medialnych osłabiając ich wiarygodność w kraju i za granicą.

Prawdopodobieństwo wystąpienia scenariusza współpracy Rosji z Rosyjską Cerkwią Prawosławną eksperci ocenili na 2,5 w czterostopniowej skali, co wskazuje na umiarkowane prawdopodobieństwo jego realizacji. Jako narzędzie soft power Rosji RCP może odegrać pewną rolę w promowaniu prorosyjskich narracji i budowaniu wpływów w Ukrainie wśród społeczności prawosławnych. Do głównych celów tego scenariusza należy zaliczyć:

a) wzmocnienie rosyjskich wpływów kulturowo-religijnych poprzez promowanie idei „świętej jedności" prawosławia;
b) wzmocnienie prorosyjskich postaw wśród ludności prawosławnej na Ukrainie;
c) delegitymizację PCU jako niezależnej instytucji religijnej;

d) podważenie ukraińskiej tożsamości narodowej przez wzmocnienie narracji o historycznych i duchowych związkach z Rosją.

W realizacji powyższego scenariusza Rosja wykorzysta wiele narzędzi wymienionych w poprzednich scenariuszach. W szczególności obejmują one: rozbudowę sieci prorosyjskich narracji w mediach, działania propagandowe mające na celu podważanie ukraińskiej suwerenności oraz wykorzystanie soft power, w tym promocji kultury i języka rosyjskiego. Nowe narzędzia skoncentrują się na wykorzystaniu RCP jako instrumentu wpływu. Rosja będzie finansować budowę nowych cerkwi i wspierać istniejące parafie w regionach wschodnich i południowych Ukrainy oraz na terenach okupowanych. Ta infrastruktura religijna posłuży jako platforma do wzmacniania prorosyjskich narracji i budowania duchowych więzi z Patriarchatem Moskiewskim. Ważnym elementem będzie organizowanie masowych wydarzeń religijnych, które staną się okazją do promowania idei „ruskiego świata" i wspólnoty jedności słowiańskiej. W tym kontekście duchowni RCP będą działać jako pośrednicy w umacnianiu prorosyjskich postaw wśród wiernych podkreślając historyczne i duchowe związki Ukrainy z Rosją. Moskwa skoncentruje się również na delegitymizowaniu PCU. Kampanie propagandowe będą przedstawiać PCU jako sztuczny twór polityczny stworzony pod wpływem Zachodu. Będzie to miało na celu podważenie jego autorytetu zarówno w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Działania te będą wspierane przez szeroko zakrojoną współpracę RCP z innymi kościołami prawosławnymi w celu marginalizacji PCU w globalnej wspólnocie religijnej. Rosja będzie również wykorzystywać RCP jako narzędzie dyplomacji religijnej, prowadząc dialog z innymi krajami prawosławnymi. Będzie to miało na celu wzmocnienie pozycji głównego obrońcy tradycyjnego prawosławia.

Część rosyjskich ograniczeń będzie pokrywać się z omawianymi w poprzednich scenariuszach (niechęć społeczna wobec Moskwy, sankcje międzynarodowe, niska wiarygodność rosyjskich narracji). Nowym wyzwaniem będzie utrata zaufania do RCP w Ukrainie. W wyniku rosyjskiej agresji zbrojnej wielu wiernych odwróciło się od Patriarchatu Moskiewskiego, co w kolejnych latach znacząco ograniczy możliwości jego oddziaływania. Wraz z rosnącą rolą UKP symbolizującego niezależność Ukrainy od Rosji RCP straci wpływy i autorytet wśród Ukraińców. Dodatkowym problemem Moskwy jest izolacja RCP na arenie międzynarodowej. Wiele autokefalicznych kościołów prawosławnych, w tym Patriarchat Konstantynopolitański, wsparło niezależność PCU marginalizując Patriarchat Moskiewski w globalnej wspólnocie prawosławnej. Taka sytuacja utrudni Rosji prowadzenie działań dyplomatycznych i propagandowych z jego wykorzystaniem. Ponadto, ukraińskie władze będą prowadzić aktywne działania przeciwko prorosyjskim instytucjom religijnym wprowadzając przepisy ograniczające działalność organizacji religijnych związanych z Rosją. Takie

ograniczenia znacząco zmniejszą przestrzeń dla rosyjskich działań w sferze religijnej. Dodatkowym wyzwaniem jest kryzys wizerunkowy Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Jej jawne poparcie dla rosyjskiej agresji zbrojnej spowodowało, że coraz częściej jest ona postrzegana jako narzędzie polityczne Kremla, a nie niezależna instytucja religijna. Ten brak wiarygodności osłabia jej możliwości oddziaływania zarówno w Ukrainie, jak i wśród innych społeczności prawosławnych.

W przeciwdziałaniu rosyjskim działaniom związanym z RCP Ukraina stanie w przyszłości przed wieloma wyzwaniami, zarówno wymienionymi we wcześniejszych scenariuszach, jak i nowymi, specyficznymi dla sfery religijnej. Istotnym ograniczeniem pozostanie skomplikowana sytuacja w ukraińskim środowisku prawosławnym. Współistnieją w nim różne wspólnoty, w tym PCU oraz parafie związane z Patriarchatem Moskiewskim. Te wewnętrzne podziały będą przez Rosję wykorzystywane do wzmacniania wpływów i osłabiania ukraińskiej suwerenności religijnej. Konflikty między wspólnotami utrudnią Ukrainie konsolidację wysiłków w przeciwdziałaniu rosyjskim narracjom. Dodatkowo Kijów napotka trudności związane z brakiem odpowiednich mechanizmów legislacyjnych do regulowania działalności instytucji religijnych powiązanych z Rosją. Wprowadzanie przepisów ograniczających funkcjonowanie takich organizacji będzie wiązać się z ryzykiem oskarżeń o naruszanie wolności religijnych. Ważnym wyzwaniem stanie się potrzeba rozwijania zaawansowanych działań dyplomatycznych w celu wzmocnienia pozycji CPU w światowej wspólnocie prawosławnej. Prowadzenie aktywnej współpracy z innymi autokefalicznymi kościołami prawosławnymi będzie wymagać znaczących zasobów finansowych i organizacyjnych. Jednocześnie wojna i jej konsekwencje mogą negatywnie wpłynąć na postawy społeczne wobec kwestii religijnych i osłabić zaangażowanie w sprawy związane z niezależnością religijną. Dodatkowo, tradycyjne związki części społeczeństwa z Rosyjską Cerkwią Prawosławną, szczególnie w regionach wschodnich i południowych, będą trudne do całkowitego wyeliminowania. Stworzy to dodatkowe wyzwania w przeciwdziałaniu rosyjskim operacjom w tej dziedzinie.

W przeciwdziałaniu realizacji przedmiotowego scenariusza Ukraina skoncentruje się na kilku istotnych obszarach, które pozwolą jej ograniczyć wpływy Rosji w sferze religijnej i kulturowej. Wiele działań będzie nawiązywać do strategii zastosowanych w innych scenariuszach, takich jak wzmacnianie własnej narracji czy mobilizacja międzynarodowego wsparcia. Jednocześnie zostaną wprowadzone nowe, specyficzne rozwiązania związane z sferą religijną. Po pierwsze, Ukraina będzie rozwijać i wspierać CPU jako niezależny ośrodek religijny promujący ukraińską tożsamość narodową i religijną. Ważnym elementem będzie wzmacnianie współpracy z autokefalicznymi kościołami prawosławnymi, a w szczególności

z Patriarchatem Konstantynopolitańskim i podporządkowanym egzarchatami. Działania te obejmą organizację wspólnych wydarzeń religijnych, wymianę doświadczeń oraz budowanie sojuszy wspierających ukraińską niezależność religijną. Ukraina będzie również podejmować działania legislacyjne mające na celu ograniczenie działalności organizacji powiązanych z Patriarchatem Moskiewskim. Zmiany w prawie mogą obejmować większą kontrolę nad finansowaniem tych instytucji, wprowadzenie bardziej restrykcyjnych zasad rejestracji oraz monitorowanie ich działalności pod kątem zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego. Ważnym krokiem będzie organizacja kampanii informacyjnych, które podkreślą niezależność Kościoła ukraińskiego i wyjaśnią społeczeństwu różnice między jego działalnością a działaniami Patriarchatu Moskiewskiego. Narracje te będą promować ideę, że niezależność religijna jest kluczowa dla budowy suwerennego państwa i wzmacniania narodowej jedności. Ukraina skupi się także na inwestowaniu w rozwój lokalnych społeczności religijnych i kulturalnych. Budowa nowych cerkwi, wsparcie dla ukraińskich organizacji religijnych oraz rozwój edukacji religijnej będą narzędziami do umacniania ukraińskiej tożsamości i zmniejszania wpływów rosyjskich. Wreszcie, Ukraina podejmie działania na rzecz zwiększenia zaangażowania diaspory ukraińskiej w promocję niezależności religijnej i kulturowej na arenie międzynarodowej. Skuteczność tych działań będzie w dużej mierze zależała od zdolności Kijowa do mobilizacji zasobów i utrzymania spójności wewnętrznej.

Realizacja przedmiotowego scenariusza przyniesie Ukrainie wielowymiarowe skutki, które wpłyną na sferę religijną, stabilność społeczną oraz tożsamość narodową. W przyszłości skutki te będą szczególnie odczuwalne w regionach, gdzie tradycyjnie dominują wpływy RCP, a także na obszarach okupowanych przez Rosję. Po pierwsze, zwiększona aktywność RCP będzie prowadzić do dalszego pogłębiania podziałów religijnych. Wspólnoty związane z Patriarchatem Moskiewskim będą narzędziem propagowania prorosyjskich narracji, co osłabi wewnętrzną jedność religijną i utrudni budowanie narodowej tożsamości opartej na niezależności od Rosji. Po drugie, rosyjskie działania osłabią pozycję UKP na arenie międzynarodowej, szczególnie jeśli Patriarchat Moskiewski zintensyfikuje działania delegitymizujące UKP w globalnej wspólnocie prawosławnej. Takie działania będą utrudniać Ukrainie budowanie wsparcia dyplomatycznego w sferze religijnej. Po trzecie, rozwój infrastruktury religijnej finansowanej przez RCP oraz organizacja masowych wydarzeń religijnych będą służyć wzmocnieniu prorosyjskich postaw wśród wiernych. W dłuższej perspektywie będzie to prowadzić do wzrostu wpływów Moskwy w regionach o silnych tradycjach prawosławnych. Stanie się to wyzwaniem dla władz ukraińskich w zakresie utrzymania kontroli i jedności państwa. Kolejnym skutkiem będzie wzrost napięć społecznych wynikających z aktywności prorosyjskich duchownych i organizacji religijnych. Doprowadzi

to do nasilenia się wewnętrznych sporów politycznych i społecznych, szczególnie w kontekście legislacyjnych prób ograniczania wpływów Patriarchatu Moskiewskiego. Realizacja tego scenariusza negatywnie wpłynie na proces odbudowy ukraińskiej tożsamości narodowej. Rosyjskie narracje o „wspólnym dziedzictwie kulturowym" oraz próby włączenia ukraińskich wiernych w orbitę „ruskiego świata" będą osłabiać wysiłki Kijowa na rzecz konsolidacji społeczeństwa wokół idei niezależności i integralności terytorialnej.

Scenariusz rozwoju edukacji i nauki, który zakłada intensyfikację działań Rosji w sferze akademickiej i naukowej został oceniony przez ekspertów na średnią ocenę 1,9. Wskazuje to na jego relatywnie niskie prawdopodobieństwo zaistnienia w porównaniu z innymi scenariuszami. Niemniej jednak Rosja może wykorzystać narzędzia edukacyjne jako element swojej strategii soft power, dążąc do kształtowania prorosyjskich postaw wśród ukraińskich studentów, nauczycieli i badaczy. Działania w ramach tego scenariusza będą miały na celu:

a) kształtowanie elit intelektualnych przychylnych Moskwie;
b) odbudowę wizerunku Rosji jako lidera nauki i edukacji w regionie;
c) zwiększenie uzależnienia ukraińskiego systemu edukacji od FR;
d) wzmocnienie narracji o wspólnym dziedzictwie historycznym i kulturowym.

W realizacji tego scenariusza Kreml będzie stosował różnorodne narzędzia mające na celu budowanie prorosyjskich wpływów w Ukrainie. Wiele z nich opiera się na już sprawdzonych mechanizmach znanych z innych płaszczyzn oddziaływania Kremla. Niemniej jednak w przypadku obszaru edukacji i nauki będą one dostosowane do specyfiki środowisk akademickich i edukacyjnych. Rosja będzie oferować atrakcyjne programy stypendialne i wymiany akademickie dla ukraińskich studentów i badaczy. Takie działania pozwolą Moskwie nawiązać bezpośrednie kontakty z ukraińskimi elitami intelektualnymi oraz jednocześnie promować prorosyjską narrację w środowiskach akademickich. Rosyjskie uniwersytety, zwłaszcza te o silnym zapleczu naukowym, mogą stać się platformą propagowania idei o „wspólnym dziedzictwie" kulturowym i naukowym. Kreml będzie rozwijać wspólne projekty badawcze umożliwiające transfer zasobów i technologii do ukraińskich instytucji naukowych. Tym samym wzmocnią one zależność ukraińskiego systemu nauki od rosyjskiego wsparcia. Współpraca w obszarze badań w ramach nauk społecznych i humanistycznych stanie się dla Rosji okazją do forsowania własnych interpretacji historycznych i politycznych (konferencje, warsztaty itp.). Dodatkowo Rosja będzie wspierać rosyjskojęzyczne szkoły i uczelnie zwłaszcza na terenach okupowanych oraz w regionach o znacznej liczebności ludności rosyjskojęzycznej. Wprowadzenie rosyjskich programów nauczania, podręczników i materiałów edukacyjnych będzie miało na celu wzmocnienie wpływów Rosji w tych regionach i osłabienie ukraińskiej tożsamości narodowej. Ważnym

narzędziem będą cyfrowe platformy edukacyjne i programy e-learningowe. Poprzez oferowanie darmowego dostępu do materiałów dydaktycznych, kursów online i oprogramowania w języku rosyjskim Kreml będzie próbował dotrzeć do młodzieży i nauczycieli w Ukrainie promując jednocześnie swoją wizję historii, kultury i polityki.

W realizacji omawianego scenariusza Rosja będzie napotykać na liczne bariery, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Powtarzające się ograniczenia, takie jak rosnąca izolacja międzynarodowa czy niechęć ukraińskiego społeczeństwa do współpracy z instytucjami rosyjskimi pozostaną nadal istotnymi wyzwaniami. W kolejnych latach Rosja będzie napotykać trudności związane z utratą wiarygodności na arenie międzynarodowej. Po inwazji na Ukrainę rosyjskie instytucje edukacyjne i naukowe są i będą postrzegane jako narzędzia propagandy, co zmniejszy ich atrakcyjność dla studentów i naukowców z zagranicy. Nawet najbardziej atrakcyjne programy stypendialne czy badawcze będą bojkotowane przez ukraińskie środowiska akademickie. Izolacja Rosji na arenie międzynarodowej utrudni także współpracę z globalnymi ośrodkami naukowymi i ograniczy możliwości pozyskiwania technologii i nawiązywania współpracy badawczej. Sankcje gospodarcze i ograniczony dostęp do zaawansowanych technologii naukowych wpłyną negatywnie na potencjał rosyjskiego systemu edukacyjnego i naukowego i osłabią zdolność Moskwy do konkurowania z ofertą zachodnią. Kolejnym ograniczeniem będzie brak dostępu do ukraińskiego systemu edukacyjnego na poziomie ogólnokrajowym. Rosja będzie mogła oddziaływać jedynie na grupy, takie jak mieszkańcy okupowanych terenów czy społeczności rosyjskojęzyczne w Ukrainie. To zawęzi zasięg działań Rosji i utrudni realizację jej celów w skali całego kraju. Dodatkowo, Kreml będzie zmagać się z konkurencją ze strony zachodnich instytucji edukacyjnych oferujących wyższy poziom kształcenia, lepsze możliwości badawcze i atrakcyjniejsze warunki współpracy. Dla wielu ukraińskich studentów i naukowców wybór współpracy z Zachodem stanie się oczywisty, zwłaszcza w kontekście dążeń Ukrainy do integracji z UE i NATO.

W przeciwdziałaniu realizacji tego scenariusza Ukraina napotka szereg ograniczeń, które wpłyną na skuteczność jej działań. Kluczowym wyzwaniem pozostanie ograniczony dostęp do zasobów finansowych, które są niezbędne do rozwijania konkurencyjnych programów edukacyjnych i naukowych. Kolejnym ograniczeniem będzie niedostateczny rozwój infrastruktury edukacyjnej i badawczej, szczególnie na terenach dotkniętych działaniami wojennymi. Zniszczenia szkół, uniwersytetów i ośrodków badawczych w wyniku rosyjskich ataków znacznie utrudnią Ukrainie budowanie solidnej bazy edukacyjnej i naukowej. Zdolność Ukrainy do konkurowania z ofertą rosyjską może być również ograniczona przez brak zaawansowanych technologii i zasobów naukowych. Istotnym

wyzwaniem stanie się również konieczność odbudowy międzynarodowego zaufania i pozycji ukraińskich instytucji naukowych. Pomimo, że Ukraina będzie współpracować z Zachodem to proces ten będzie wymagał czasu i znacznych nakładów, aby stworzyć ofertę edukacyjną konkurencyjną w stosunku do rosyjskiej. W sferze społecznej Ukraina będzie musiała zmierzyć się z trudnościami w konsolidacji społeczeństwa wokół jednolitej narracji historycznej i kulturowej. Rosyjskie działania w sferze edukacji i nauki mogą nasilać istniejące podziały wewnętrzne, szczególnie w regionach, gdzie wpływy prorosyjskie pozostają silne. Budowanie narodowej tożsamości w oparciu o ukraińską wersję historii i kultury stanie się priorytetowym, ale jednocześnie trudnym zadaniem. Dodatkowym ograniczeniem będzie konieczność stworzenia zaawansowanych mechanizmów do walki z rosyjską dezinformacją w środowisku edukacyjnym i naukowym. Ukraina będzie zmuszona rozwijać systemy monitorowania i neutralizowania rosyjskiego przekazu.

Ukraina, aby skutecznie przeciwdziałać rosyjskim działaniom w sferze edukacji i nauki, będzie musiała wdrożyć wielowymiarową strategię obejmującą działania na poziomie krajowym i międzynarodowym. Ważnym elementem tej strategii będzie wzmacnianie narodowej tożsamości poprzez rozwój systemu edukacyjnego i promowanie ukraińskiej kultury, historii oraz języka jako integralnych elementów programu nauczania. Na poziomie krajowym Ukraina będzie rozwijać i modernizować własny system edukacyjny. Niezbędne będą inwestycje w infrastrukturę edukacyjną na terenach dotkniętych działaniami wojennymi oraz wsparcie finansowe dla szkół i uczelni. Ukraina będzie tworzyć programy stypendialne i wymiany międzynarodowe, które zachęcą ukraińską młodzież i naukowców do studiowania oraz prowadzenia badań w instytucjach partnerskich na Zachodzie. Istotną rolę odegra przeciwdziałanie rosyjskiej dezinformacji w sferze edukacyjnej. Ukraina będzie musiała rozwijać systemy monitorowania i neutralizowania treści propagandowych w podręcznikach, materiałach dydaktycznych oraz na platformach cyfrowych. Ważnym narzędziem stanie się edukacja medialna, która zwiększy świadomość społeczeństwa w zakresie manipulacji informacyjnych. Na arenie międzynarodowej Ukraina zwiększy współpracę z państwami Zachodu w celu pozyskania wsparcia finansowego, technologicznego i naukowego. Kluczowe będą partnerstwa z uniwersytetami, instytucjami badawczymi oraz organizacjami międzynarodowymi, które umożliwią rozwój ukraińskiego potencjału naukowego i edukacyjnego. Ukraina będzie również dążyć do promowania własnej narracji historycznej i kulturowej na arenie międzynarodowej poprzez organizację konferencji, wydarzeń kulturalnych i publikacji naukowych w językach obcych. Ważnym krokiem będzie wzmocnienie pozycji ukraińskiego języka jako narzędzia komunikacji akademickiej. Ukraina będzie wspierać inicjatywy związane z tłumaczeniem ukraińskich prac naukowych na języki

obce, co zwiększy ich dostępność i rozpoznawalność w międzynarodowym środowisku naukowym. Równocześnie rozwój programów promujących ukraińską literaturę, sztukę i naukę w zagranicznych ośrodkach akademickich przyczyni się do podniesienia prestiżu państwa.

Skuteczna realizacja przez Rosję opisywanego scenariusza będzie miała konsekwencje w wielu sferach życia społecznego, politycznego i kulturowego. Działania Moskwy będą prowadzić do osłabienia ukraińskiej tożsamości narodowej, szczególnie w regionach, gdzie prorosyjskie narracje historyczne i kulturowe znajdą podatny grunt. Rosyjska propaganda w obszarze edukacji będzie wzmacniać idee wspólnego dziedzictwa historycznego i kulturowego, co wpłynie na kształtowanie postaw prorosyjskich wśród młodzieży oraz studentów. Rosyjskie programy edukacyjne i stypendialne przyciągną ukraińskich studentów i naukowców. Doprowadzi to do drenażu kadry naukowej i osłabienia potencjału ukraińskich uczelni oraz instytutów badawczych. Taki proces wpłynie na długofalowe ograniczenie zdolności Ukrainy do rozwijania własnej nauki i edukacji. Na poziomie społecznym rosyjskie działania edukacyjne zaostrzą podziały w ukraińskim społeczeństwie, co będzie wykorzystywane przez Rosję do dalszej destabilizacji Ukrainy i podważania jej jedności narodowej. Kreml będzie wykorzystywał swoje sukcesy w sferze edukacji i nauki do promowania narracji o ukraińskiej zależności od rosyjskiej pomocy i wsparcia intelektualnego.

Dodatkowe scenariusze wskazane przez ekspertów wnoszą nowe aspekty do analizy działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej. Ich charakterystyka wskazuje na pewne podobieństwa do czterech głównych scenariuszy, uwypukla jednak nowe elementy w strategiach Kremla. Pierwszy scenariusz, dotyczący wspierania mniejszości rosyjskojęzycznej na Ukrainie, jest zbieżny ze scenariuszem promocji „ruskiego świata". Rosja będzie dążyć do wzmocnienia swojej pozycji poprzez narzędzia kulturowe, edukacyjne i społeczne. Jednak głównym celem tych działań będzie bezpośrednia konsolidacja mniejszości rosyjskojęzycznej. Będzie to prowadzić do tworzenia lokalnych enklaw prorosyjskich. W porównaniu z głównym scenariuszem nacisk będzie kładziony na społeczności regionalne, szczególnie w południowych i wschodnich regionach Ukrainy, co dodatkowo zwiększy ryzyko podziałów społecznych. Drugi scenariusz, zakładający promowanie wspólnego dziedzictwa historycznego jest blisko powiązany z działaniami w ramach współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną oraz intensyfikacją działań medialnych Rosji. Promowanie wspólnych bohaterów, historii i wartości będzie kluczowym narzędziem do delegitymizacji ukraińskiej odrębności narodowej. Jednak w tym przypadku widoczny jest mocniejszy nacisk na edukację i wprowadzanie prorosyjskich narracji historycznych do przestrzeni publicznej i ukraińskiego systemu edukacji. Scenariusz zakładający, że Ukraina nie zezwoli na jakąkolwiek ingerencję

Rosji stanowi kontrapunkt do pozostałych scenariuszy. Zakłada on skuteczną obronę ukraińskiej tożsamości narodowej i kulturowej, a to wymagałoby szerokiej mobilizacji społeczeństwa oraz wsparcia międzynarodowego. W tym wariancie Ukraina podejmuje działania mające na celu neutralizację narzędzi soft power Kremla w każdym wymiarze: od mediów, przez edukację, na religii skończywszy. Jest to scenariusz najbardziej wymagający dla ukraińskich instytucji, ale jednocześnie kluczowy dla zachowania jej suwerenności. Ostatni scenariusz koncentruje się na kompleksowej dezinformacji ukraińskiego społeczeństwa przez Rosję. Jest to działanie pokrywające się z elementami scenariuszy dotyczących mediów i promocji „ruskiego świata" jednak jego zasięg i intensywność są znacznie większe. Dezinformacja obejmować będzie nie tylko tradycyjne media, ale także sferę edukacji, religii i polityki międzynarodowej. Celem takich działań będzie destabilizacja wewnętrzna Ukrainy oraz podważanie zaufania do jej instytucji.

Podsumowując, dodatkowe scenariusze wskazane przez ekspertów wzbogacają analizę rosyjskich działań na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej, uwypuklając ich wielowymiarowy i dynamiczny charakter. Stanowią one zarówno rozszerzenie głównych scenariuszy, jak i prezentację alternatywnych sposobów działania, które Rosja może podjąć w zależności od zmieniających się warunków wewnętrznych i międzynarodowych. Analiza tych scenariuszy pokazuje, że rosyjska strategia na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej konsekwentnie dąży do osłabienia ukraińskiej tożsamości narodowej oraz konsolidacji prorosyjskich postaw w społeczeństwie. Działania takie jak wspieranie rosyjskojęzycznych mniejszości, promocja wspólnego dziedzictwa historycznego czy dezinformacja ilustrują skalę wyzwań, z którymi Ukraina będzie musiała się zmierzyć w najbliższej dekadzie. Dodatkowe scenariusze wskazują również, że skuteczność rosyjskich działań będzie w dużej mierze uzależniona od zdolności Ukrainy do przeciwdziałania im. Silne wsparcie międzynarodowe, wzmocnienie tożsamości narodowej oraz inwestycje w nowoczesne narzędzia walki informacyjnej staną się kluczowymi elementami strategii obronnej Kijowa. W tym kontekście, dodatkowe scenariusze nie tylko uzupełniają obraz rosyjskich działań, ale także wskazują na potrzebę dalszego wzmacniania odporności Ukrainy na wielowymiarowe oddziaływanie Kremla.

Poniżej przedstawiono macierz ilustrującą analizę scenariuszy rosyjskich działań na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec Ukrainy, uwzględniającą kluczowe cele, narzędzia, ograniczenia oraz możliwe reakcje i skutki dla Ukrainy.

Tabela 6.24. Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Skutki dla Ukrainy
Promocja „ruskiego świata".	3,1	Budowa wspólnoty kulturowej jako cywilizacyjnej jedności obejmującej Ukrainę i Rosję.	Propaganda w mediach tradycyjnych i cyfrowych. Dezinformacja.	Niewielki dostęp do ukraińskiej przestrzeni informacyjnej.	Ograniczone zasoby finansowe, organizacyjne i technologiczne.	Wzmocnienie wspólnotowego poczucia przynależności do państwa ukraińskiego.	Osłabienie tożsamości narodowej.
		Delegitymizacja ukraińskiej tożsamości narodowej.	Narracje historyczne o wspólnej tożsamości.	Międzynarodowe sankcje gospodarcze.	Kompleksowość rosyjskich działań dezinformacyjnych.	Wzmocnienie ukraińskiej przestrzeni informacyjnej.	Marginalizacja ukraińskiego języka i kultury.
		Zwiększenie wpływu prorosyjskich środowisk na procesy polityczne.	Wsparcie instytucji związanych z historią i kulturą.	Międzynarodowe inicjatywy przeciwdziałające dezinformacji.	Słaba edukacja medialna.	Programy edukacyjne i kampanie społeczne promujące ukraińską historię, język i kulturę.	Pogłębienie polaryzacji między prorosyjskimi a prozachodnimi częściami społeczeństwa.
		Utrzymanie wpływów w diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej.	Kreowanie prorosyjskich środowisk wśród ukraińskich elit.	Silna ukraińska propaganda narodowa.	Pozycja RCP.	Intensyfikacja współpracy z CPU.	Spowolnienie lub zaniechanie procesów integracyjnych ze strukturami zachodnimi.
			Propagowanie idei duchowej jedności Rosji i Ukrainy.	Rosnące znaczenie Cerkwi Prawosławnej Ukrainy.	Trudności w promowaniu ukraińskiej tożsamości w diasporze rosyjskiej.		Rozłam w CPU.
Wzmocnienie przekazu mediów.	3,0	Zdominowanie ukraińskiej przestrzeni informacyjnej.	Budowa prorosyjskich platform medialnych.	Trudności w stworzeniu przekonujących narracji.	Ograniczone zasoby finansowe, organizacyjne i technologiczne.	Rozwój ukraińskiej przestrzeni medialnej.	Dezintegracja społeczna.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Skutki dla Ukrainy
		Dyskredytacja ukraińskich władz i ich działań.	Kampanie dezinformacyjne w mediach społecznościowych.	Ograniczona wiarygodność w regionach zachodnich Ukrainy.	Niewystarczające mechanizmy walki z dezinformacją.	Rozbudowa mechanizmów monitorowania dezinformacji.	Osłabienie wiarygodności ukraińskich mediów i ich marginalizacja.
		Wzrost wpływów prorosyjskich grup społecznych.	Wykorzystanie deepfake i SI do manipulacji informacjami.	Technologiczna przewaga Zachodu w monitorowaniu dezinformacji.	Braki w edukacji medialnej.	Współpraca z międzynarodowymi platformami technologicznymi (Google, Meta, Twitter).	Rosyjski wpływ na procesy polityczne i demokratyczne w Ukrainie.
		Tworzenie podziałów wewnętrznych w ukraińskim społeczeństwie.	Wspieranie prorosyjskich dziennikarzy i influencerów.	Silny opór społeczny wobec rosyjskich mediów i ich narracji.	Różnorodność demograficzna i społeczna Ukrainy.	Edukacja społeczeństwa na temat zagrożeń informacyjnych.	
		Wzmacnianie narracji antyzachodnich.			Aktywność rosyjskich mediów zwłaszcza na wschodzie Ukrainy.	Rozwój lokalnych inicjatyw medialnych.	
Współpraca z RCP.	2,5	Wzmocnienie rosyjskich wpływów kulturowo-religijnych.	Budowa cerkwi i organizacja wydarzeń religijnych pod egidą RCP.	Spadek zaufania społecznego do RCP, która jest postrzegana jako narzędzie Kremla.	Podziały religijne w społeczeństwie.	Rozwój ukraińskiej przestrzeni medialnej.	Osłabienie pozycji CPU i zwiększenie podziałów religijnych.
		Wzmocnienie prorosyjskich postaw wśród ludności prawosławnej.	Wsparcie prorosyjskich parafii.	Izolacja RCP na arenie międzynarodowej.	Trudności w konsolidacji wspólnot religijnych.	Wspieranie inicjatyw lokalnych wspólnot religijnych, w szczególności CPU.	Osłabienie ukraińskiej tożsamości religijnej i kulturowej.
		Delegitymizacja Prawosławnej Cerkwi Ukrainy.	Narracja o historycznej jedności duchowej. Delegitymizacja PCU.	Rosnąca pozycja Prawosławnej Cerkwi Ukrainy.	Brak narzędzi legislacyjnych do ograniczania wpływów RCP.	Wzmacnianie współpracy z autokefalicznymi kościołami prawosławnymi.	Marginalizacja ukraińskiej narracji religijnej.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Skutki dla Ukrainy
		Podważenie ukraińskiej tożsamości narodowej.	Współpraca z innymi kościołami prawosławnymi o nastawieniu prorosyjskim.	Podziały wśród duchowieństwa.	Niedobór środków na wspieranie CPU.	Działania legislacyjne ograniczające wpływy RCP.	Pogłębienie rosyjskich wpływów w regionach wschodnich i południowych.
		Propagowanie narracji o jedności duchowej z Rosją.		Silny opór społeczny wobec rosyjskich mediów i ich narracji.	Presja w regionach z tradycyjną dominacją RCP.	Kampanie podkreślające niezależność religijną Ukrainy.	
Rozwój edukacji i nauki.	1,9	Kształtowanie elit intelektualnych przychylnych Moskwie.	Programy stypendialne dla ukraińskich studentów i kadry.	Postępująca izolacja Rosji.	Ograniczone zasoby finansowe, zniszczenia infrastruktury edukacyjnej i naukowej.	Odbudowa i modernizacja systemu edukacji i nauki.	Osłabienie ukraińskiej tożsamości naukowej i kulturowej.
		Odbudowa wizerunku Rosji jako lidera nauki i edukacji w regionie.	Wspólne projekty badawcze, transfer zasobów.	Niechęć ukraińskiego społeczeństwa do współpracy z instytucjami rosyjskimi.	Brak zasobów na odbudowę systemu edukacji i nauki.	Programy stypendialne i wymiany międzynarodowej.	Zwiększenie postaw prorosyjskich wśród młodzieży i studentów.
		Uzależnienie ukraińskiego edukacji i nauki od Rosji.	Rosyjskojęzyczne programy nauczania, podręczniki i inne materiały dydaktyczne.	Niska wiarygodność rosyjskich instytucji naukowych.	Trudności w monitorowaniu prorosyjskich narracji.	Monitorowanie i neutralizowanie treści propagandowych materiałach dydaktycznych.	Drenaż kadry naukowej i osłabienie potencjału ukraińskich uczelni oraz instytutów badawczych.
		Wzmocnienie soft power w sferze edukacyjnej.	Cyfrowe platformy edukacyjne.	Ograniczony dostęp do ukraińskiego systemu edukacji i nauki na poziomie ogólnokrajowym.	Brak zaawansowanych technologii w systemie edukacji i nauki.	Promowanie własnej narracji historycznej i kulturowej na arenie międzynarodowej.	Rosnący wpływ prorosyjskich elit akademickich.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Ukrainy	Możliwe reakcje Ukrainy	Skutki dla Ukrainy
		Wzmocnienie narracji o wspólnym dziedzictwie historycznym i kulturowym.		Konkurencją ze strony zachodnich instytucji edukacyjnych i naukowych.	Problemy z utrzymaniem młodzieży w kraju.	Rozwój programów promujących ukraińską literaturę, sztukę i naukę w zagranicznych ośrodkach akademickich.	Utrwalenie narracji o ukraińskiej zależności od rosyjskiej pomocy i wsparcia intelektualnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.4. Mołdawia

6.4.1. Płaszczyzna polityczna

W latach 2014–2022 Mołdawia znajdowała się w trudnym położeniu politycznym, będąc krajem na styku wpływów Rosji i Zachodu. Moskwa konsekwentnie dążyła do utrzymania Mołdawii w swojej strefie wpływów wspierając prorosyjskie ugrupowania polityczne oraz wykorzystywała konflikt w Naddniestrzu jako narzędzie nacisku na władze w Kiszyniowie. Jednocześnie Rosja przeciwdziałała euroatlantyckim aspiracjom Mołdawii, które zintensyfikowały się po podpisaniu w 2014 r. układu stowarzyszeniowego z Unią Europejską. Istotnym elementem strategii Rosji było wspieranie prorosyjskich partii, takich jak Partia Socjalistów Republiki Mołdawii oraz prowadzenie działań mających na celu delegitymizację proeuropejskich władz. Moskwa wykorzystywała również swoją kontrolę nad gospodarką Mołdawii, szczególnie w obszarze energetyki, aby wywierać polityczne naciski. W tym okresie angażowała się w promowanie narracji mających przedstawiać społeczność transatlantycką jako zagrożenie dla mołdawskiej tożsamości kulturowej i neutralności państwa. Kreml starał się przeciwdziałać integracji Mołdawii z Unią Europejską i NATO. Od 2020 r., gdy Mołdawia obrała kurs prozachodni, działania Rosji nabrały nowego wymiaru. Kreml stosował intensywne narzędzia presji, w tym ograniczenia energetyczne, kampanie dezinformacyjne oraz wsparcie dla prorosyjskiej opozycji. Rosyjskie działania miały na celu zdestabilizowanie sytuacji wewnętrznej, osłabienie pozycji proeuropejskiego rządu oraz utrzymanie Mołdawii w stanie zależności od rosyjskich surowców energetycznych i wpływów politycznych.

Priorytety Rosji wobec Mołdawii na płaszczyźnie politycznej do 2032 r. skupią się na utrzymaniu tego państwa w rosyjskiej strefie wpływów. Moskwa będzie wspierać prorosyjskie siły polityczne i manipulować wewnętrznymi procesami politycznymi. Kluczowym narzędziem pozostanie wykorzystywanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu jako mechanizmu nacisku na rząd w Kiszyniowie. Rosja będzie dążyć do osłabienia reform demokratycznych i procesów integracyjnych z UE oraz NATO, utrzymując Mołdawię w stanie politycznej zależności.

W świetle powyższych uwarunkowań przeprowadzona analiza celów, narzędzi oraz ograniczeń stron stanowiła podstawę do opracowania scenariuszy możliwych działań Rosji wobec Mołdawii na płaszczyźnie politycznej. Scenariusze te uwzględniają zarówno dotychczasowe doświadczenia, jak i przyszłe wyzwania, które wynikają ze zmieniającej się dynamiki relacji międzynarodowych oraz specyfiki konfliktu w Naddniestrzu. Szczególną

uwagę poświęcono roli prorosyjskich sił politycznych oraz wpływowi działań Rosji na stabilność wewnętrzną Mołdawii i jej prozachodnie aspiracje integracyjne. Uzyskane wyniki umożliwiły hierarchiczne uporządkowanie scenariuszy oraz wskazanie ich potencjalnych skutków dla Mołdawii i regionu. Poniższa tabela zawiera szczegółowe wyniki oceny scenariuszy, stanowiące podstawę do ich pogłębionej analizy i wieloaspektowej interpretacji.

Tabela 6.25. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Integracja polityczna*: przeciwdziałanie polityce UE i NATO wobec Mołdawii. Rozbudowa bazy wyborczej sił politycznych opowiadających się za dobrymi relacjami z Federacją Rosyjską, w tym tworzenie stabilnych prorosyjskich grup wpływów w mołdawskich elitach politycznych.	3
2.	*Wsparcie polityczne i dyplomatyczne*: Rosja będzie kontynuować bezpośrednie wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Naddniestrza na arenie międzynarodowej, aby przeciwdziałać izolacji regionu. Może to obejmować obronę działań władz Naddniestrza w organizacjach międzynarodowych oraz blokowanie rezolucji skierowanych przeciwko niemu.	2,8
3.	*Zwiększenie wpływów ekonomicznych*: Dążenie do uzależnienia Mołdawii od rosyjskich surowców energetycznych i inwestycji. Poprzez kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki, Rosja będzie wpływać na decyzje polityczne Mołdawii i utrudniać jej integrację z UE.	2,5
4.	*Integracja polityczna w ramach organizacji międzynarodowych*: zwiększanie poziomu zaangażowania Republiki Mołdawii w działania WNP, w tym przywrócenie udziału przedstawicieli tego państwa we wszystkich formatach WNP.	2,3
5.	*Wpływ na rozwiązanie konfliktu w Naddniestrzu*: Kontrola nad procesem pokojowym w Naddniestrzu, aby utrzymać swoją obecność wojskową w regionie i wpływać na politykę Mołdawii, blokując jej próby integracji z Zachodem.	Wskazanie eksperta.
6.	*Pogłębienie wewnętrznego dysonansu polityczno-etnicznego w Mołdawii*, co sprzyja realizacji rosyjskich celów polityki bezpieczeństwa w tym państwie i w jego bezpośrednim otoczeniu.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

W opinii ekspertów scenariusz integracji politycznej, zakładający przeciwdziałanie polityce UE i NATO wobec Mołdawii, jest oceniany jako najbardziej prawdopodobny (średnia ocena 3). Wynika to z dotychczasowego zaangażowania Rosji w politykę wewnętrzną Mołdawii oraz jej strategicznego znaczenia jako bufora między Rosją a Zachodem. Do kluczowych celów Rosji w ramach tego scenariusza można zaliczyć:

a) blokowanie integracji z UE i NATO;.
b) rozbudowa bazy wyborczej prorosyjskich sił politycznych;
c) tworzenie stabilnych prorosyjskich grup wpływów w mołdawskich elitach politycznych;
d) wykorzystanie konfliktu w Naddniestrzu jako narzędzia nacisku.

W sferze politycznej Rosja będzie dążyć do wzmacniania swoich wpływów w Mołdawii. Jednym z kluczowych narzędzi będzie wspieranie prorosyjskich partii politycznych oraz liderów opowiadających się za utrzymaniem bliskich relacji z Moskwą. Wsparcie to obejmie zarówno finansowanie kampanii wyborczych oraz udzielanie pomocy w budowaniu struktur organizacyjnych. Rosja będzie aktywnie promować swoje interesy poprzez infiltrację instytucji państwowych i budowanie lojalnego zaplecza wśród mołdawskich elit politycznych. Kreml będzie ingerował w procesy polityczne Mołdawii wspierając działania destabilizujące rządy prozachodnie poprzez organizowanie protestów, wpływanie na wyniki wyborów oraz podsycanie podziałów w społeczeństwie. Moskwa będzie blokować inicjatywy sprzyjające integracji z UE i NATO. Ważnym narzędziem będzie konflikt w Naddniestrzu, który Moskwa będzie traktowała jako mechanizm nacisku na rząd w Kiszyniowie. Poprzez utrzymywanie zamrożonego charakteru konfliktu i wspieranie władz w Tyraspolu Rosja będzie próbowała wymusić ustępstwa polityczne. Konflikt ten będzie również wykorzystywany do destabilizowania sytuacji wewnętrznej Mołdawii oraz do przedstawiania jej jako kraju niestabilnego, niezdolnego do integracji ze strukturami transatlantyckimi. Kreml będzie prowadził działania dyplomatyczne mające na celu utrzymanie swojego wpływu na procesy międzynarodowe dotyczące Mołdawii, w tym blokowanie rezolucji lub inicjatyw wspierających prozachodnie reformy w tym kraju. W ten sposób Moskwa będzie starała się utrzymać Mołdawię w swojej strefie wpływów, ograniczając jej suwerenność polityczną i wzmacniając swoją pozycję w regionie.

Rosja w perspektywie do 2032 r. będzie napotykała ograniczenia w realizacji swoich celów politycznych wobec Mołdawii. Jednym z głównych wyzwań stanie się rosnące poparcie społeczne dla prozachodnich sił politycznych oraz coraz wyraźniejsze dążenie Kiszyniowa do integracji z UE. Działania prorosyjskie będą osłabiane przez dynamiczne zmiany wewnętrzne w Mołdawii, w tym konsolidację proeuropejskich elit politycznych i wdrażanie reform demokratycznych. Zmniejszy to podatność państwa na rosyjskie wpływy. Moskwa będzie musiała mierzyć się z nasilającą się presją międzynarodową. Izolacja polityczna i gospodarcza w wyniku konfliktu na Ukrainie oraz zachodnie sankcje będą znacząco ograniczać jej zdolność do finansowania prorosyjskich inicjatyw w Mołdawii. Dodatkowo, rozwijająca się współpraca z Rumunią oraz innymi państwami UE, w tym działania na rzecz dywersyfikacji energetycznej, osłabią jedno z najważniejszych narzędzi nacisku Rosji, jakimi są surowce energetyczne. Konflikt w Naddniestrzu, choć będzie ważnym instrumentem nacisku, stanie się wyzwaniem logistycznym i finansowym dla Moskwy. Rosja będzie zmuszona utrzymywać obecność wojskową i wsparcie polityczne dla władz w Tyraspolu, co w obliczu ograniczonych zasobów będzie trudniejsze. Nierozwiązany charakter konfliktu będzie nasilał negatywne reakcje

ze strony społeczności międzynarodowej, wzmacniając izolację Rosji i jej postrzeganie jako destabilizującego gracza w regionie. Rosja będzie zmagała się z wewnętrznymi problemami. W perspektywie dekady będą to rosnące koszty polityki zagranicznej, napięcia społeczne oraz coraz trudniejsza sytuacja gospodarcza. Zmniejszające się dochody z eksportu surowców, wynikające z globalnych przemian energetycznych i sankcji mogą osłabić budżet państwa ograniczając zdolność Kremla do finansowania swoich działań w Mołdawii. W obliczu tych ograniczeń Rosja może być zmuszona do zrewidowania strategii wobec regionu i dostosowywania ich do nowych realiów.

Jednym z najważniejszych wyzwań dla Mołdawii pozostanie jej wysoka zależność od rosyjskich surowców energetycznych. Będzie ona osłabiać możliwości władz do podejmowania samodzielnych decyzji w obliczu rosyjskiej presji gospodarczej. Choć Kiszyniów podejmuje działania na rzecz dywersyfikacji dostaw energii, to proces ten będzie wymagał znacznych nakładów finansowych i wsparcia międzynarodowego. Mołdawia będzie się także zmagać z ograniczeniami wewnętrznymi, w tym ze słabością instytucji państwowych i niewystarczającymi zasobami finansowymi. Brak stabilnych źródeł finansowania utrudni skuteczne wdrażanie reform. Osłabi to zdolność państwa do wzmacniania odporności na rosyjskie działania destabilizacyjne. Ponadto wewnętrzne napięcia polityczne wywołane rywalizacją między siłami prozachodnimi a prorosyjskimi będą dodatkowo utrudniać spójne zarządzanie państwem i jego polityką. Kolejnym ograniczeniem będzie zamrożony konflikt w Naddniestrzu. Brak rozwiązania tego problemu ogranicza suwerenność państwa i stanowi istotne narzędzie nacisku ze strony Rosji. Obecność rosyjskich wojsk w regionie i utrzymujące się napięcia będą podważać stabilność Mołdawii oraz jej zdolność do prowadzenia skutecznej i suwerennej polityki bezpieczeństwa. Na poziomie międzynarodowym Mołdawia będzie zmagała się z wyzwaniami związanymi z niewielkim znaczeniem na arenie globalnej, co będzie skutkowało mniejszym zainteresowaniem kluczowych partnerów w zapewnianiu jej długoterminowego wsparcia. Dodatkowo, potencjalne wahania w polityce UE i NATO wobec Mołdawii wynikające z innych globalnych kryzysów mogą osłabić tempo jej integracji z tymi strukturami. Społeczne podziały wśród obywateli, w tym prorosyjskie sympatie w niektórych grupach społecznych również będą stanowić ważne ograniczenie. Mogą one być wykorzystywane przez Rosję do wzmacniania jej wpływów wewnętrznych i destabilizowania wewnętrznej sytuacji politycznej. Wszystkie te elementy składają się na kompleksowy zbiór wyzwań, z którymi Mołdawia będzie musiała się zmierzyć, aby skutecznie ograniczyć rosyjskie wpływy i zrealizować swoje strategiczne dążenia do integracji ze strukturami transatlantyckimi.

W kolejnych latach Mołdawia będzie podejmowała szereg działań mających na celu przeciwdziałanie realizacji przez Rosję przedmiotowego scenariusza. Ważnym krokiem będzie

dalsze wzmacnianie prozachodnich instytucji państwowych poprzez kontynuację reform demokratycznych oraz zwiększenie przejrzystości funkcjonowania administracji publicznej. Wprowadzenie skutecznych mechanizmów antykorupcyjnych może ograniczyć zdolność Rosji do infiltracji elit politycznych i budowania grup wpływów. Istotnym działaniem będzie także dywersyfikacja źródeł dostaw energii, która uniezależni Mołdawię od rosyjskich surowców i osłabi zdolność Moskwy do wywierania presji gospodarczej. Rozwój współpracy z Rumunią oraz UE w zakresie energetyki i infrastruktury może stać się narzędziem w budowaniu większej niezależności ekonomicznej. Na poziomie politycznym Mołdawia będzie zacieśniać więzi z UE i NATO, podkreślając swoje zaangażowanie w integrację euroatlantycką. Aktywne zabieganie o wsparcie międzynarodowe, w tym pomoc finansową, techniczną i polityczną pozwoli na wzmocnienie pozycji Kiszyniowa w regionie oraz zwiększenie odporności na rosyjskie naciski. Równolegle Mołdawia będzie przeciwdziałać propagandzie i dezinformacji, które Rosja wykorzystuje do destabilizowania sytuacji wewnętrznej. Poprzez wspieranie niezależnych mediów i kampanie edukacyjne rząd będzie ograniczać wpływ prorosyjskich narracji na społeczeństwo. W odniesieniu do Naddniestrza Mołdawia powinna prowadzić politykę zrównoważoną, która pozwoli uniknąć eskalacji konfliktu. Jednocześnie Kiszyniów będzie poszukiwał wsparcia międzynarodowego na rzecz pokojowego rozwiązania konfliktu.

Skuteczna realizacja przez Moskwę scenariusza integracji politycznej doprowadzi do znaczącego osłabienia suwerenności Mołdawii. Państwo to stanie się coraz bardziej zależne od Rosji, co ograniczy jego zdolność do podejmowania niezależnych decyzji politycznych. Reformy demokratyczne będą zahamowane, a prorosyjskie siły polityczne wzmocnią swoje wpływy. Stworzy to możliwość kształtowania wewnętrznej polityki Kiszyniowa zgodnie z interesami Moskwy. W społeczeństwie nasilą się podziały polityczne i etniczne, co Rosja wykorzysta do dalszej destabilizacji kraju. Zależność energetyczna Mołdawii od rosyjskich surowców będzie utrzymywana, co wpłynie negatywnie na stabilność gospodarczą i ograniczy możliwości rozwoju. Na arenie międzynarodowej Mołdawia zwolni tempo procesów integracyjnych z UE i NATO. To z kolei sprawi, że wsparcie polityczne i finansowe ze strony tych organizacji może zostać ograniczone. Działania Moskwy doprowadzą również do marginalizacji Mołdawii jako partnera międzynarodowego oraz zmniejszają jej zdolność do budowania strategicznych sojuszy. Równocześnie zamrożony konflikt w Naddniestrzu pozostanie głównym narzędziem nacisku umożliwiającym Rosji dalsze wpływanie na politykę Kiszyniowa. Długofalowe konsekwencje realizacji tego scenariusza sprawią, że Mołdawia może trwale pozostać w strefie wpływów Rosji tracąc szanse na niezależność i rozwój jako suwerenne, demokratyczne państwo.

W opinii ekspertów scenariusz wsparcia politycznego i dyplomatycznego dla Naddniestrza został oceniony jako wysoce prawdopodobny (średnia ocena 2,8). Wynika to z dotychczasowego zaangażowania Rosji w obronę interesów tego separatystycznego regionu oraz strategicznej roli Naddniestrza jako narzędzia nacisku na Mołdawię i elementu szerszej polityki wobec państw poradzieckich. Do celów Rosji w ramach tego scenariusza należy zaliczyć:

a) utrzymanie zamrożonego konfliktu jako mechanizmu nacisku na rząd w Kiszyniowie;
b) przeciwdziałanie międzynarodowej izolacji Naddniestrza poprzez aktywne wsparcie polityczne i dyplomatyczne na arenie międzynarodowej;
c) blokowanie prób integracji Mołdawii z Unią Europejską i NATO;
d) wzmacnianie wizerunku Rosji jako obrońcy „rosyjskich interesów" i stabilizatora regionu.

Rosja będzie stosować szeroką gamę narzędzi, aby realizować powyższy scenariusz. W sferze dyplomatycznej skoncentruje się na działaniach w organizacjach międzynarodowych, takich jak ONZ czy OBWE, gdzie będzie blokować rezolucje wymierzone przeciwko władzom Naddniestrza oraz promować narrację o prawie regionu do samostanowienia. Te działania pozwolą Moskwie przeciwdziałać międzynarodowej izolacji Naddniestrza i umacniać jego pozycję jako quasi-państwa. Na poziomie politycznym Rosja będzie rozbudowywała wpływy w strukturach administracyjnych Naddniestrza wspierając lokalne władze zarówno politycznie, jak i finansowo. Kontrola nad regionem zostanie dodatkowo wzmocniona przez utrzymanie obecności wojskowej, która będzie służyć jako narzędzie nacisku na rząd w Kiszyniowie oraz jako środek odstraszania przed ewentualnymi próbami reintegracji Naddniestrza z Mołdawią. Moskwa będzie stosowała narzędzia gospodarcze, takie jak dostawy energii i pomoc finansowa, aby utrzymać Naddniestrze w stanie ekonomicznej zależności. Wsparcie to obejmie inwestycje infrastrukturalne, które będą wzmacniać rosyjskie wpływy. W sferze informacyjnej Moskwa będzie prowadzić intensywne kampanie propagandowe, zarówno w Rosji, jak i na arenie międzynarodowej, promując siebie jako „stabilizatora" i obrońcę interesów ludności Naddniestrza. Narracje te będą miały na celu legitymizację obecności Rosji w regionie oraz uzasadnienie jej działań jako koniecznych dla utrzymania bezpieczeństwa i pokoju. Poprzez zastosowanie tych narzędzi Rosja będzie dążyć do umocnienia swojej pozycji w Naddniestrzu, jednocześnie ograniczając możliwości Mołdawii w zakresie reintegracji regionu i zbliżenia do struktur zachodnich.

Do najważniejszych rosyjskich ograniczeń w realizacji scenariusza należy zaliczyć utrzymującą się międzynarodowa izolację Rosji. Nałożone sankcje osłabią rosyjskie zasoby gospodarcze i technologiczne, co ograniczy możliwości finansowania działań na rzecz

Naddniestrza oraz utrzymania obecności wojskowej w regionie. Moskwa będzie zmagała się z problemami wewnętrznymi, w szczególności z narastającymi trudnościami gospodarczymi i społecznymi. Malejące dochody z eksportu surowców energetycznych oraz rosnące koszty polityki zagranicznej mogą wpłynąć na ograniczenie zasobów przeznaczanych na wspieranie Naddniestrza. Dodatkowo, napięcia społeczne w samej Rosji wynikające z obciążeń ekonomicznych i niezadowolenie z przedłużających się konfliktów będą osłabiać poparcie dla polityki Kremla wobec regionu. Na arenie międzynarodowej Rosja będzie napotykała opór ze strony UE i innych państw wspierających Mołdawię. Presja dyplomatyczna oraz działania wspierające integrację Mołdawii ze strukturami zachodnimi będą ograniczać skuteczność rosyjskich inicjatyw na rzecz Naddniestrza. Rosja może również utracić wsparcie ze strony tradycyjnych partnerów, takich jak Chiny czy Indie, które mogą zachować rezerwę wobec jej działań. Kolejnym ograniczeniem będzie rosnąca odporność Mołdawii na rosyjskie wpływy. Proeuropejskie władze w Kiszyniowie mogą podjąć skuteczne kroki ograniczające zależności od Rosji. Podstawowym będzie dywersyfikacja energetyczna. Wreszcie, utrzymywanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu wiąże się z dużymi kosztami logistycznymi i politycznymi. Konieczność ciągłego zaangażowania w regionie, zarówno pod względem wojskowym, jak i gospodarczym będzie coraz większym obciążeniem w kontekście ograniczonych zasobów i priorytetów w innych częściach poradzieckiego obszaru. Wszystkie te czynniki razem będą znacząco ograniczać realizację rosyjskiego scenariusza.

Jednym z głównych mołdawskich ograniczeń będzie utrzymująca się zależność energetyczna. Pomimo podejmowanych działań na rzecz dywersyfikacji dostaw energii proces ten będzie czasochłonny, kosztowny i wymagający znacznego wsparcia zewnętrznego. Kolejnym ograniczeniem będą niewielkie zasoby finansowe i instytucjonalne Mołdawii, które ograniczą jej zdolność do skutecznego wdrażania reform i wzmacniania odporności na rosyjskie wpływy. Wsparcie międzynarodowe, choć pomocne, może nie być wystarczające, aby zrównoważyć presję ze strony Moskwy. Dodatkowo, strukturalne słabości mołdawskiego systemu politycznego, w tym korupcja i wewnętrzne napięcia polityczne, będą utrudniać konsolidację kraju w obliczu rosyjskich działań destabilizacyjnych. Na poziomie społecznym prorosyjskie sympatie w części społeczeństwa, szczególnie na obszarach zdominowanych przez ludność rosyjskojęzyczną, będą stanowiły dodatkową barierę. Rosja będzie wykorzystywać te grupy do wzmacniania swoich wpływów oraz podsycania podziałów wewnętrznych. Dodatkowo, Naddniestrze pozostanie trwałym źródłem napięć politycznych i ekonomicznych. Obecność rosyjskich wojsk oraz wpływ Moskwy na lokalne władze w Tyraspolu będą stanowić ciągłe wyzwanie dla suwerenności Mołdawii.

Mołdawia będzie podejmować działania mające na celu przeciwdziałanie rosyjskiemu wsparciu politycznemu i dyplomatycznemu dla Naddniestrza. Podobnie jak w przypadku poprzedniego scenariusza kluczowym krokiem pozostanie wzmacnianie współpracy z UE oraz NATO. Nowym elementem będzie skoncentrowanie wysiłków na neutralizacji rosyjskich inicjatyw dyplomatycznych na rzecz Naddniestrza. Mołdawia będzie musiała aktywnie uczestniczyć w międzynarodowych forach, takich jak OBWE czy ONZ, aby przedstawiać dowody na destabilizacyjne działania Moskwy i budować koalicję wspierającą integrację Naddniestrza z Mołdawią. Rząd w Kiszyniowie będzie inicjował kampanie dyplomatyczne w celu zmarginalizowania politycznej roli Rosji w negocjacjach dotyczących przyszłości regionu. Kolejnym działaniem będzie wzmacnianie bezpieczeństwa informacyjnego. Mołdawia będzie inwestowała w rozwój zdolności przeciwdziałania dezinformacji. Wprowadzenie mechanizmów monitorujących i ograniczających wpływ prorosyjskiej propagandy stanie się ważnym narzędziem ograniczającym poparcie dla rosyjskiej obecności. Dodatkowo Mołdawia podejmie kroki na rzecz osłabienia zależności ekonomicznej Naddniestrza od Rosji. W tym celu Kiszyniów będzie rozwijał alternatywne kierunki wsparcia gospodarczego tego regionu i integracji handlowej z resztą kraju. Takie działania, prowadzone przy wsparciu UE, zmniejszą znaczenie rosyjskich subwencji i osłabią wpływy Moskwy. Mołdawia będzie również zmuszona intensyfikować swoje starania na rzecz zmniejszenia napięć wokół konfliktu. Rozmowy w formacie 5+2[935] pozostaną ważnym elementem strategii Kiszyniowa. Dodatkowo mołdawskie władze będą poszukiwały nowych formatów współpracy międzynarodowej, które pozwolą na ograniczenie rosyjskiej dominacji. Ważnym krokiem będzie wzmocnienie zdolności obronnych, aby przeciwdziałać potencjalnej eskalacji konfliktu w Naddniestrzu. Podjęcie tych działań pozwoli na ograniczenie skuteczności rosyjskiego wsparcia dla Naddniestrza, jednocześnie wzmacniając pozycję Mołdawii jako stabilnego i zdeterminowanego gracza na arenie międzynarodowej.

Podobnie jak w scenariuszu integracji politycznej, skuteczna realizacja wsparcia politycznego i dyplomatycznego przez Rosję doprowadzi do osłabienia suwerenności Mołdawii i dalszej zależności od Moskwy. Reformy demokratyczne zostaną zahamowane, a prorosyjskie siły polityczne wzmocnią swoje wpływy, co pozwoli Rosji kształtować wewnętrzną politykę Kiszyniowa zgodnie z własnymi interesami. Konflikt w Naddniestrzu pozostanie kluczowym narzędziem nacisku na Mołdawię, utrzymując destabilizację i ograniczając możliwości jej integracji z UE i NATO. Realizacja przedmiotowego scenariusza szczególnie podkreśli

[935] *Press releases and statements related to the 5+2 negotiations on the Transdniestrian settlement proces*, https://www.osce.org/mission-to-moldova/119488, [dostęp: 12.10.2024].

znaczenie Naddniestrza jako ośrodka działań Moskwy. Rosja, poprzez swoje inicjatywy dyplomatyczne skutecznie zabezpieczy interesy władz Naddniestrza w organizacjach międzynarodowych (ONZ, OBWE), co jeszcze bardziej utrudni pokojowe rozwiązanie konfliktu. Mołdawia będzie postrzegana przez to jako państwo, które nie jest w stanie kontrolować własnego terytorium. Osłabi to jej wiarygodność na arenie międzynarodowej. Rosyjskie wsparcie dyplomatyczne dla Naddniestrza będzie prowadziło do wzrostu izolacji Mołdawii, jeśli partnerzy zachodni uznają, że sytuacja w Naddniestrzu jest nierozwiązywalna bez zaostrzenia konfliktu z Rosją. Takie postrzeganie sytuacji może osłabić zaangażowanie UE i NATO we wsparcie dla Kiszyniowa. W dłuższej perspektywie konflikt w Naddniestrzu zostanie trwale zakorzeniony w układzie politycznym Europy Wschodniej jako „zamrożony problem", który Rosja będzie wykorzystywała w negocjacjach ze strukturami transatlantyckimi. To sprawi, że Mołdawia będzie zmuszona stale funkcjonować w cieniu nierozwiązanego sporu, co znacznie ograniczy jej możliwości rozwoju gospodarczego i politycznego. Ostatecznie realizacja tego scenariusza wzmocni pozycję Rosji jako głównego gracza w regionie, trwale ograniczając zdolność Mołdawii do funkcjonowania jako niezależne i stabilne państwo.

Eksperci oceniają scenariusz zwiększenia wpływów ekonomicznych Rosji w Mołdawii jako wysoce prawdopodobny (średnia ocena 2,5). Kreml od lat wykorzystuje zależność gospodarczą państw poradzieckich jako narzędzie nacisku, a Mołdawia, ze swoją słabo rozwiniętą gospodarką i wysoką zależnością od importu surowców energetycznych stanowi dla Moskwy podatny grunt do realizacji tego scenariusza. Do potencjalnych celów Rosji należy zaliczyć:

a) utrzymanie Mołdawii w stanie zależności od rosyjskich surowców energetycznych i zachowanie kontroli nad kluczowymi decyzjami politycznymi i gospodarczymi Kiszyniowa;
b) zaangażowanie rosyjskiego kapitału w strategicznych branżach;
c) zablokowanie integracji z UE i ekonomiczne oraz uzależnienie od rosyjskich struktur gospodarczych i inwestycyjnych;
d) wzmocnienie dominacji rosyjskiego kapitału.

Rosja ponownie wykorzysta swoją dominację w dostawach surowców energetycznych, aby wywierać presję na Mołdawię. Podobnie jak w przypadku poprzednich scenariuszy Moskwa będzie manipulować cenami, warunkami kontraktów oraz płynnością dostaw, szczególnie w okresach kryzysów politycznych lub gospodarczych. Rosja będzie wspierała prorosyjskie firmy i przedsiębiorstwa działające w Mołdawii. Propaganda i dezinformacja także pozostaną ważnymi narzędziami mającym na celu promowanie prorosyjskiej narracji oraz

krytykowanie integracji Mołdawii z UE i NATO. Rosja będzie aktywnie promowała współpracę gospodarczą w ramach Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, przedstawiając ją jako alternatywę wobec integracji z Unią Europejską. Działania destabilizacyjne w gospodarce, takie jak embargo na mołdawski eksport czy ograniczenia handlowe, będą intensywniejsze w tym scenariuszu. Rosja będzie dążyć do przejmowania kluczowych sektorów mołdawskiej gospodarki poprzez inwestycje. Celem tych działań będzie zwiększenie wpływów w strategicznych branżach, takich jak energetyka, transport czy system bankowy.

Rosja będzie zmagać się z wieloma ograniczeniami w realizacji powyższego scenariusza. Podobnie jak w przypadku poprzednich, głównym wyzwaniem pozostanie międzynarodowa izolacja spowodowana sankcjami nałożonymi przez Zachód. Ograniczenia finansowe i technologiczne znacząco utrudnią Moskwie możliwość prowadzenia szeroko zakrojonych inwestycji w Mołdawii, szczególnie w strategicznych sektorach gospodarki. Rosja będzie musiała również mierzyć się z wcześniej opisanymi rosnącymi problemami wewnętrznymi. Ograniczone zasoby finansowe zmuszą Moskwę do priorytetyzacji działań. Dodatkowym wyzwaniem będzie dywersyfikacja energetyczna Mołdawii, która z każdym rokiem będzie zmniejszać zależność od rosyjskich surowców. Współpraca Kiszyniowa z UE w zakresie alternatywnych źródeł energii, infrastruktury oraz rynków zbytu osłabi skuteczność rosyjskiego nacisku. Dodatkowo, Rosja napotka konkurencję ze strony UE, która będzie aktywnie wspierała Mołdawię w procesie modernizacji gospodarki. Wsparcie inwestycyjne oraz udział europejskiego kapitału w mołdawskich sektorach strategicznych mogą znacząco ograniczyć zdolność Rosji do utrzymania dominacji ekonomicznej. Istotnym ograniczeniem będzie rosnąca świadomość społeczeństwa Mołdawii dotycząca zagrożeń wynikających z rosyjskiej dominacji politycznej i gospodarczej. Rosja będzie musiała zmierzyć się ze skutkami silniejszej integracji Mołdawii z rynkiem europejskim. Jeśli Mołdawia wzmocni swoje powiązania handlowe i inwestycyjne z UE, to rosyjskie próby uzależnienia kraju gospodarczo mogą okazać się mniej skuteczne.

Podobnie jak w poprzednich scenariuszach głównym ograniczeniem Mołdawii pozostanie zależność energetyczna od Rosji. Mimo wysiłków na rzecz dywersyfikacji źródeł energii, proces ten będzie wymagał znacznych nakładów finansowych, czasu oraz wsparcia zewnętrznego. Ograniczenia finansowe będą kolejną przeszkodą w przeciwdziałaniu rosyjskiej dominacji gospodarczej. Kiszyniów będzie musiał polegać na pomocy międzynarodowej, szczególnie ze strony UE, co może nie być wystarczające, aby zrównoważyć wpływy rosyjskiego kapitału. Słabość mołdawskiej gospodarki utrudni wdrażanie projektów infrastrukturalnych i modernizacyjnych, które mogłyby zmniejszyć rosyjskie wpływy. Wewnętrzne napięcia polityczne będą kolejnym ograniczeniem. Siły prorosyjskie mogą

hamować działania prozachodnich władz, wpływając na procesy decyzyjne związane z inwestycjami i reformami. Podziały społeczne, w tym sympatie prorosyjskie będą utrudniały budowanie spójnej strategii przeciwdziałania rosyjskim działaniom. Na arenie międzynarodowej Mołdawia napotka trudności z pozyskaniem zagranicznego kapitału i inwestycji, które mogłyby skutecznie zastąpić rosyjskie. Dodatkowym ograniczeniem będzie brak wystarczająco rozwiniętych mechanizmów ochrony strategicznych sektorów gospodarki przed rosyjską dominacją. Mołdawia będzie budować nowe ramy regulacyjne, aby zapobiec przejmowaniu kluczowych branż przez rosyjskie firmy.

Aby przeciwdziałać realizacji tego scenariusza Mołdawia będzie intensyfikowała współpracę z UE, NATO i innymi partnerami międzynarodowymi, aby uzyskać wsparcie równoważące rosyjskie zaangażowanie. Tak jak w poprzednich scenariuszach priorytetem pozostanie dywersyfikacja energetyczna, w tym rozwój połączeń z Rumunią oraz inwestycje w odnawialne źródła energii. Mołdawia podejmie działania w zakresie wzmocnienia niezależnych mediów i walki z rosyjską propagandą, aby zwiększyć świadomość społeczną na temat zagrożeń związanych z rosyjską dominacją. Mołdawskie władze będą zabiegały o zachodnie inwestycje i wsparcie finansowe. Kiszyniów skoncentruje się na tworzeniu regulacji prawnych, które zabezpieczą kluczowe branże przed przejęciami przez rosyjskie firmy. Te ramy prawne będą ukierunkowane na ograniczenie rosyjskiego kapitału w strategicznych sektorach gospodarki. Uzupełniając powyższe działania Mołdawia będzie musiała opracować programy wsparcia dla rodzimych przedsiębiorstw, które mogą być zagrożone rosyjską konkurencją lub skutkami działań destabilizacyjnych (embargo handlowe).

Jeśli Rosja zrealizuje scenariusz zwiększenia wpływów ekonomicznych to Mołdawia stanie przed poważnymi konsekwencjami, które wpłyną na jej suwerenność, stabilność gospodarczą i międzynarodową pozycję. Kraj znajdzie się w stanie głębokiej zależności od rosyjskich surowców energetycznych oraz kapitału, co ograniczy zdolność władz do podejmowania niezależnych decyzji politycznych. Zależność ta utrudni także realizowanie reform gospodarczych i wzmocnienie lokalnej gospodarki. Moskwa, kontrolując kluczowe sektory, będzie mogła manipulować mołdawskim rynkiem. Może to w przyszłości doprowadzić do zahamowania rozwoju gospodarczego. Lokalne przedsiębiorstwa znajdą się w trudnej sytuacji. Będą zmagały się z konkurencją ze strony prorosyjskich firm wspieranych przez Moskwę. Taka sytuacja wpłynie negatywnie na dynamikę gospodarczą i ograniczy możliwości inwestowania w nowoczesne technologie oraz infrastrukturę. Na poziomie społecznym w Mołdawii mogą wystąpić napięcia, gdy część społeczeństwa, sfrustrowana brakiem postępów w integracji z UE, zacznie kwestionować politykę prozachodnich władz. Rosja wykorzysta te podziały, aby dalej destabilizować sytuację wewnętrzną i wzmacniać wpływy

prorosyjskich sił politycznych. Na arenie międzynarodowej Mołdawia będzie postrzegana jako państwo uzależnione od Rosji. Ekonomiczne uzależnienie może spowolni procesy integracyjne z Zachodem oraz zmniejszy zainteresowanie inwestorów zagranicznych. Długofalowo Mołdawia stanie się bardziej podatna na rosyjskie naciski polityczne i gospodarcze. Rosyjska kontrola nad kluczowymi sektorami gospodarki umożliwi stałe wywieranie presji na Kiszyniów i utrwali stan zależności. Realizacja tego scenariusza nie tylko osłabi suwerenność Mołdawii, ale również zablokuje jej perspektywy rozwoju jako niezależnego i zintegrowanego ze strukturami transatlantyckimi państwa, umacniając jednocześnie pozycję Rosji w regionie.

Eksperci ocenili scenariusz integracji politycznej Mołdawii w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) jako umiarkowanie prawdopodobny (średnia ocena 2,3). Rosja będzie dążyła do zwiększenia poziomu zaangażowania Mołdawii w strukturach WNP, wykorzystując organizację jako narzędzie nacisku politycznego i gospodarczego oraz przeciwwagę dla integracji z UE i NATO. Potencjalne cele Rosji w scenariuszu integracji Mołdawii z WNP:

a) utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów oraz zwiększenie zależności politycznej i gospodarczej;
b) osłabienie aspiracji prozachodnich oraz promowanie WNP jako alternatywy dla UE i NATO;
c) wzmocnienie znaczenia WNP jako organizacji regionalnej;
d) wykorzystywanie WNP do wzmacniania prorosyjskich sił politycznych i osłabiania wizerunku Zachodu;
e) ograniczenie roli innych partnerów międzynarodowych.

Rosja będzie wykorzystywała szeroki katalog narzędzi, aby zachęcić Mołdawię do głębszej integracji w ramach WNP. Na poziomie dyplomatycznym będzie intensywnie promowała współpracę w ramach WNP, oferując Mołdawii preferencyjne warunki handlu, dostaw energii oraz dostęp do rynków państw poradzieckich. Te propozycje będą przedstawiane jako korzystna alternatywa dla wymagającej reform i spełnienia określonych standardów integracji z Unią Europejską. Rosja będzie aktywnie wykorzystywała instytucje WNP, w tym Zgromadzenie Międzyparlamentarne, do zwiększenia udziału mołdawskich przedstawicieli w działaniach organizacji. Umożliwi to propagowanie prorosyjskich narracji oraz umacnianie pozycji polityków sprzyjających rosyjskim interesom w Mołdawii. Dodatkowo Rosja wykorzysta swoje działania propagandowe i informacyjne, aby przekonać mołdawskie społeczeństwo o zaletach współpracy w ramach WNP. Narracje te będą podkreślały korzyści gospodarcze i kulturowe wynikające z bliskich relacji z Rosją, jednocześnie krytykując dążenia do integracji z UE i NATO jako destabilizujące i nieopłacalne.

Rosja nadal będzie zmagała się z ograniczeniami wynikającymi z jej międzynarodowej izolacji. Dodatkowo, trudności wewnętrzne, spowolnienie gospodarcze oraz koszty innych konfliktów, w tym wojny z Ukrainą, również ograniczą zdolność Rosji. Kolejnym ograniczeniem będzie malejąca atrakcyjność WNP jako organizacji regionalnej. Coraz więcej państw postrzega WNP jako instytucję zdominowaną przez Rosję, a nie rzeczywiste forum równoprawnej współpracy. Utrudni to Moskwie przekonanie Mołdawii do większego zaangażowania. Ponadto proeuropejskie władze Mołdawii będą niechętne wobec prób przywrócenia aktywnego członkostwa w WNP. Ich priorytetem będzie integracja z UE i NATO, co sprawi, że politycy w Kiszyniowie będą niechętni wzmocnieniu relacji z organizacją postrzeganą jako narzędzie rosyjskich wpływów. Rosja będzie zmagać się z niskim poziomem poparcia społecznego dla WNP. Brak szerokiego poparcia społecznego osłabi możliwości Moskwy do skutecznego promowania prorosyjskich narracji i wartości. Ostatecznie Rosja może napotkać trudności wewnątrz samej WNP. Różnice interesów między poszczególnymi członkami organizacji oraz sceptycyzm części państw wobec rosyjskich inicjatyw osłabią jej zdolność do kreowania WNP jako silnego narzędzia politycznego. Wszystko to sprawi, że realizacja scenariusza przywrócenia pełnego zaangażowania Mołdawii w działania WNP będzie trudna do osiągnięcia.

Podobnie jak w poprzednich scenariuszach Mołdawia będzie zmagała się z ograniczonymi zasobami finansowymi i strukturalnymi, co utrudni jej skuteczne przeciwdziałanie rosyjskim inicjatywom w ramach WNP. Gospodarka kraju pozostanie w dużej mierze zależna od zewnętrznego wsparcia, a dywersyfikacja źródeł energii i kapitału wymagać będzie znacznych nakładów oraz czasu. Istotne ograniczenie nadal będzie stanowić polaryzacja polityczna w Mołdawii. Podział na proeuropejskie a prorosyjskie siły polityczne osłabi zdolność rządu do prowadzenia spójnej polityki zagranicznej. Podobnie prorosyjskie grupy społeczeństwa, szczególnie w regionach takich jak Gagauzja czy Naddniestrze, będą sprzyjały narracjom promującym szerszą współpracę z WNP. W tym scenariuszu Mołdawia będzie musiała zmierzyć się z wyzwaniem utrzymania równowagi między współpracą z WNP a aspiracjami proeuropejskimi. Aktywniejszy udział w strukturach WNP może być postrzegany przez zachodnich partnerów jako odejście od integracji euroatlantyckiej. Osłabi to wsparcie polityczne oraz finansowe udzielane przez te organizacje. Mołdawia będzie musiała zmierzyć się z trudnościami w komunikacji ze swoimi partnerami międzynarodowymi starając się zachować równowagę między działaniami w WNP a dążeniem do integracji z Zachodem.

Podobnie jak w poprzednich scenariuszach Mołdawia będzie intensyfikować współpracę z Unią Europejską i NATO, aby uzyskać wsparcie polityczne i gospodarcze. Działania na rzecz dywersyfikacji energetycznej oraz ograniczenie zależności gospodarczej

od Rosji pozostaną ważnymi elementami strategii. Władze będą kontynuowały wysiłki na rzecz wzmocnienia instytucji państwowych i przeciwdziałania rosyjskiej propagandzie poprzez niezależne media oraz kampanie informacyjne. W przedmiotowym scenariuszu Mołdawia skoncentruje się na ograniczeniu swojego zaangażowania w strukturach WNP, zachowując jednocześnie formalną obecność, aby uniknąć bezpośredniej konfrontacji z Rosją. Rząd będzie dążył do zmniejszenia wpływu decyzji podejmowanych na szczeblu WNP na wewnętrzne mechanizmy polityczne Mołdawii utrzymując współpracę jedynie w wybranych, mniej ważnych obszarach, takich jak kultura. Mołdawia podejmie działania mające na celu budowę alternatywnych form współpracy regionalnej. Partnerstwo Wschodnie stanie się istotnym narzędziem w promowaniu wspólnych projektów z Ukrainą, Gruzją i innymi państwami prozachodnimi, które będą działały na rzecz ograniczenia znaczenia WNP w regionie. Kiszyniów będzie intensyfikował dialog z państwami WNP, które mają chłodniejsze relacje z Moskwą. Celem takich rozmów będzie osłabienie roli Kremla jako dominującego gracza w organizacji oraz zmniejszenie presji do głębszej integracji z WNP. Dodatkowo Mołdawia będzie rozwijać wewnętrzne regulacje chroniące ją przed wpływami prorosyjskimi w strukturach politycznych i administracyjnych. Zostaną wdrożone przepisy ograniczające zewnętrzne finansowanie partii politycznych, co utrudni wspieranie prorosyjskich ugrupowań.

Dwa nowe scenariusze wskazane przez ekspertów stanowią rozwinięcie i doprecyzowanie strategii Rosji wobec Mołdawii. Podobnie jak w czterech głównych kluczowym celem Moskwy pozostanie utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów i przeciwdziałanie aspiracjom euroatlantyckim. Dodane scenariusze wskazują szczegółowe mechanizmy działania, które pokazują jak Rosja może pogłębiać swoje wpływy. W przypadku scenariusza kontroli nad procesem pokojowym w Naddniestrzu, Rosja może skutecznie manipulować formatem negocjacyjnym, takim jak 5+2, aby utrzymać pozycję głównego mediatora i „gwaranta stabilności". Działania te nie tylko pozwolą jej na legitymizację obecności wojskowej w Naddniestrzu, ale również dadzą możliwość bezpośredniego wpływania na kształt wypracowanych porozumień. Dzięki temu Rosja zyska narzędzie do blokowania prób rozwiązania konfliktu w sposób wspierający mołdawską suwerenność i integrację z państwami euroatlantyckimi.

W scenariuszu pogłębiania wewnętrznych podziałów polityczno-etnicznych Rosja będzie stosowała wielowymiarowe techniki wpływu, takie jak wzmacnianie prorosyjskich narracji, tam gdzie jej wpływy są historycznie silne (Gagauzja). Moskwa może również wykorzystywać lokalne media, organizacje społeczne i polityków, aby eskalować napięcia między grupami etnicznymi i politycznymi. Działania te będą sprzyjały osłabieniu spójności społecznej, co stworzy podatniejszy grunt dla realizacji rosyjskich interesów. Nowe scenariusze

uwypuklają sposoby jakimi Rosja może precyzyjnie oddziaływać na słabe punkty Mołdawii: zamrożony konflikt w Naddniestrzu, podziały społeczne i polityczne oraz zależność gospodarczo-energetyczną. Dzięki temu Rosja zyska możliwość prowadzenia polityki wpływów, która nie tylko osłabi Mołdawię, ale także ograniczy zdolność jej transatlantyckich partnerów do skutecznego wsparcia procesu integracji. Działania te w perspektywie długofalowej mogą skutecznie umocnić pozycję Rosji jako dominującego gracza regionalnego.

Poniższa macierz przedstawia scenariusze działań Rosji wobec Mołdawii, opisane pod kątem ich prawdopodobieństwa, celów strategicznych, wykorzystywanych narzędzi, ograniczeń oraz możliwych reakcji Kiszyniowa. Uwzględniono także potencjalne konsekwencje realizacji każdego ze scenariuszy. Macierz stanowi podsumowanie eksperckich analiz oraz prognoz, które pozwalają zrozumieć długofalowe efekty rosyjskich działań na płaszczyźnie politycznej.

Tabela 6.26. Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie politycznej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
Integracja polityczna: przeciwdziałanie UE i NATO.	3	Zablokowanie integracji Mołdawii z UE i NATO.	Wspieranie prorosyjskich partii politycznych poprzez finansowanie i doradztwo.	Rosnąca izolacja międzynarodowa.	Uzależnienie energetyczne od Rosji.	Intensyfikacja współpracy euroatlantyckiej.	Utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów.
		Rozbudowa prorosyjskich sił politycznych.	Manipulacja wynikami wyborów i organizowanie protestów.	Sankcje gospodarcze ograniczające zasoby Kremla.	Niski poziom instytucjonalny państwa.	Promowanie niezależnych mediów i przeciwdziałanie propagandzie.	Ograniczenie suwerenności Mołdawii i osłabienie jej pozycji międzynarodowej.
		Tworzenie stabilnych prorosyjskich grup wpływów w mołdawskich elitach politycznych.	Infiltracja instytucji państwowych.	Wysokie koszty utrzymania obecności wojskowej w Naddniestrzu.	Polityczne podziały wśród społeczeństwa.	Dywersyfikacja energetyczna.	Zahamowanie integracji euroatlantyckiej.
		Wykorzystanie konfliktu w Naddniestrzu jako narzędzia nacisku na Kiszyniów.	Eskalacja konfliktu w Naddniestrzu.	Opór proeuropejskich władz Mołdawii.	Koszty dywersyfikacji energetycznej.	Reformy demokratyczne i antykorupcyjne.	Destabilizacja wewnętrzna i wzrost wpływów prorosyjskich sił politycznych.
		Osłabienie reform demokratycznych w Mołdawii.	Kampanie propagandowe w mediach.	Narastające napięcia społeczne w Rosji.	Prorosyjskie nastroje w regionach, takich jak Gagauzja.	Aktywność dyplomatyczna na forach międzynarodowych.	Trwałe uzależnienie gospodarcze i energetyczne od Rosji.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Naddniestrza.	2,8	Utrzymanie zamrożonego konfliktu jako narzędzia nacisku.	Polityczno-finansowe wsparcie władz Naddniestrza.	Izolacja międzynarodowa i sankcje.	Zależność od rosyjskich dostaw energii.	Wzmocnienie pozycji Mołdawii na forach międzynarodowych.	Utrzymanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu.
		Przeciwdziałanie izolacji międzynarodowej Naddniestrza.	Działania dyplomatyczne w OBWE i ONZ na rzecz interesów Naddniestrza.	Rosnące koszty obecności wojskowej w Naddniestrzu.	Brak środków na rozwiązanie konfliktu w Naddniestrzu.	Dywersyfikacja źródeł energii i wsparcie gospodarcze ze strony UE.	Wzrost napięć politycznych w Mołdawii.
		Blokowanie integracji Mołdawii z UE i NATO.	Utrzymanie obecności wojskowej w regionie.	Malejąca atrakcyjność jako mediatora.	Niskie poparcie społeczne dla działań zmierzających do reintegracji regionu.	Promowanie niezależnych mediów w Naddniestrzu.	Ograniczenie zdolności Mołdawii do integracji z UE i NATO.
		Wzmocnienie wizerunku Rosji jako obrońcy „rosyjskich interesów”.	Promocja narracji o prawie Naddniestrza do samostanowienia.	Problemy wewnętrzne, w tym gospodarcze i społeczne.	Słabość instytucji państwowych w przeciwdziałaniu rosyjskim wpływom.	Intensyfikacja dialogu z partnerami zachodnimi w celu rozwiązania konfliktu.	Wzmocnienie prorosyjskich sił politycznych.
		Zwiększenie wpływów w negocjacjach międzynarodowych.	Dostawy energii i pomoc gospodarcza dla Naddniestrza.	Dywersyfikacja energetyczna Mołdawii.	Brak międzynarodowego konsensusu w sprawie konfliktu.	Zwiększenie bezpieczeństwa informacyjnego.	Zwiększenie wpływów Rosji w regionie jako mediatora i obrońcy „stabilności”.
Zwiększenie wpływów ekonomicznych.	2,5	Surowcowo-energetyczne uzależnienie Mołdawii.	Manipulowanie cenami gazu i energii elektrycznej.	Sankcje gospodarcze ograniczające zasoby Rosji.	Uzależnienie od rosyjskich dostaw energii.	Dywersyfikacja energetyczna i współpraca z UE.	Uzależnienie gospodarcze od Rosji.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Przejęcie kontroli nad kluczowymi sektorami mołdawskiej gospodarki.	Inwestycje w kluczowe sektory gospodarki.	Malejąca atrakcyjność rosyjskiego kapitału w regionie.	Brak wystarczających środków na rozwój infrastruktury energetycznej.	Regulacje ograniczające wpływ zagranicznego kapitału na kluczowe sektory gospodarki.	Spowolnienie integracji z UE.
		Wzmocnienie rosyjskiego kapitału w strategicznych branżach, takich jak energetyka i infrastruktura.	Narzucenie korzystnych dla Rosji umów handlowych.	Dywersyfikacja gospodarcza Mołdawii.	Słabość instytucji państwowych nadzorujących sektor gospodarczy.	Rozwój odnawialnych źródeł energii.	Ograniczenie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw i sektora innowacji.
		Blokowanie zachodnich inwestycji w Mołdawii.	Blokowanie projektów energetycznych łączących Mołdawię z Rumunią.	Wysokie koszty przejmowania i utrzymywania infrastruktury w Mołdawii.	Niskie inwestycje zagraniczne w kluczowe branże.	Promowanie inwestycji z Zachodu.	Wzrost napięć społecznych związanych z gospodarczymi trudnościami.
		Ograniczenie zdolności Mołdawii do integracji z UE poprzez uzależnienie ekonomiczne.	Propaganda ekonomiczna promująca korzyści ze współpracy z Rosją.	Narastająca krytyka Rosji jako nieprzewidywalnego partnera.	Ryzyko korupcji sprzyjające rosyjskim interesom.	Wspieranie lokalnych przedsiębiorstw i ograniczanie rosyjskich wpływów handlowych.	Wzmocnienie pozycji Rosji jako dominującego partnera gospodarczego Mołdawii.
Integracja polityczna w ramach WNP.	2,3	Utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów poprzez aktywne zaangażowanie w struktury WNP.	Polityczne i gospodarcze zachęty w ramach WNP.	Spadający prestiż WNP na arenie międzynarodowej.	Wewnętrzne podziały polityczne.	Ograniczenie aktywności w WNP.	Utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Promowanie prorosyjskich narracji w ramach organizacji.	Organizowanie szczytów i inicjatyw promujących prorosyjskie postawy w Mołdawii.	Sceptycyzm społeczny w Mołdawii wobec WNP jako narzędzia rosyjskiego wpływu.	Brak konsensusu społecznego co do dalszej przynależności do struktur międzynarodowych.	Rozwijanie alternatywnych form współpracy regionalnej, np. w ramach Partnerstwa Wschodniego.	Utrudnienie integracji z UE i NATO.
		Wzmocnienie roli Rosji jako lidera WNP i ograniczenie prozachodnich aspiracji Mołdawii.	Propaganda medialna podkreślająca korzyści z przynależności do WNP.	Rosnąca atrakcyjność Unii Europejskiej.	Utrudnienia w prowadzeniu niezależnej polityki zagranicznej.	Promowanie reform proeuropejskich w celu zmniejszenia zależności od WNP.	Zmniejszenie zachodnich inwestycji.
		Tworzenie politycznej zależności Mołdawii od decyzji podejmowanych w ramach WNP.	Prorosyjscy politycy wzmacniający narracje o współpracy w ramach WNP.	Sankcje wobec Rosji ograniczające jej zdolność do finansowania inicjatyw WNP.	Niski poziom inwestycji w lokalną infrastrukturę.	Kampanie informacyjne promujące integrację z Zachodem.	Wzrost napięć politycznych i społecznych w Mołdawii.
		Osłabienie proeuropejskich reform.	Zależność gospodarcza Mołdawii od Rosji.	Opór proeuropejskich władz Mołdawii.	Ryzyko korupcji sprzyjające rosyjskim interesom.	Aktywność dyplomatyczna na forach międzynarodowych.	Ograniczenie suwerenności i zdolności decyzyjnej Mołdawii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.4.2. Płaszczyzna gospodarcza

W latach 2014–2022 Rosja konsekwentnie wykorzystywała narzędzia gospodarcze jako jeden z filarów swojej polityki wobec Mołdawii. Głównym celem tych działań było utrzymanie tego państwa w rosyjskiej strefie wpływów oraz ograniczenie jego zdolności do integracji z Unią Europejską i innymi strukturami zachodnimi. Ograniczenia eksportowe, które Rosja nałożyła na Mołdawię po podpisaniu przez nią Umowy Stowarzyszeniowej z UE w 2014 r. były jednym z narzędzi nacisku. Działania te miały na celu destabilizację gospodarki Mołdawii oraz wywołanie niezadowolenia społecznego. Równocześnie Rosja oferowała preferencyjne warunki handlowe dla firm, które skłaniały się ku współpracy z gospodarka rosyjską, tworząc podziały w społeczeństwie i elitach Mołdawii. Strategiczne znaczenie w tej polityce miała również kwestia dostaw gazu ziemnego. Rosja, będąca głównym dostawcą energii do Mołdawii, wykorzystywała ceny gazu jako formę nacisku politycznego, szczególnie w trakcie mołdawsko-rosyjskich napięć politycznych. W perspektywie do 2032 r. priorytety Rosji wobec Mołdawii w sferze gospodarczej będą kontynuacją dotychczasowej strategii, ale dostosowaną do zmieniającego się kontekstu międzynarodowego.

W świetle tych uwarunkowań opracowano scenariusze możliwych działań Rosji wobec Mołdawii na płaszczyźnie gospodarczej. Scenariusze uwzględniają zarówno dotychczasowe doświadczenia, jak i przyszłe wyzwania oraz zmieniający się kontekst międzynarodowy, w tym skutki napięć geopolitycznych oraz trwającej wojny w Ukrainie. Nie ulega wątpliwości, że te wydarzenia definiują bieżące i potencjalne kierunki rosyjskiej strategii gospodarczej wobec Mołdawii. Eksperci zostali poproszeni o ocenę prawdopodobieństwa realizacji poszczególnych scenariuszy rosyjskich działań gospodarczych wobec Mołdawii w horyzoncie do 2032 r. Wyniki tych ocen pozwalają na hierarchiczne uporządkowanie scenariuszy, jednocześnie stanowiąc podstawę do analizy ich potencjalnych skutków dla gospodarki Mołdawii oraz jej relacji z Rosją.

Tabela 6.27. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Kontrola dostaw energii*: Rosja, będąc głównym dostawcą gazu ziemnego do Mołdawii, będzie wykorzystać swoją pozycję, by wpływać na mołdawską politykę i decyzje gospodarcze. Poprzez manipulowanie cenami gazu lub groźbą przerwania dostaw, Rosja będzie wymuszać korzystne dla siebie decyzje polityczne i gospodarcze.	3,3

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
2.	*Inwestycje i przejęcia strategicznych sektorów gospodarki*: rosyjskie przedsiębiorstwa i fundusze inwestycyjne zwiększą swoją obecność w kluczowych sektorach gospodarki Mołdawii, takich jak energia, telekomunikacja, bankowość oraz rolnictwo. Przejęcie kontroli nad strategicznymi aktywami pozwoli Rosji na długoterminowe kształtowanie kierunków rozwoju gospodarczego Mołdawii.	2,8
3.	*Naciski gospodarcze i handlowe*: Rosja wykorzysta bariery handlowe, takie jak cła lub restrykcje importowe, jako narzędzia nacisku na Mołdawię, aby osiągnąć konkretne cele polityczne. Poprzez ograniczanie dostępu mołdawskich produktów do rosyjskiego rynku, Rosja będzie dążyć do zmuszenia Mołdawii do przyjęcia bardziej prorosyjskiej postawy w wymiarze międzynarodowym lub do rezygnacji z integracji z Unią Europejską.	2,6
4.	*Wsparcie finansowe*: Rosja zaoferuje Mołdawii korzystne kredyty lub pomoc finansową, szczególnie w sytuacjach kryzysowych, wiążąc taką pomoc z ustępstwami i korzystnymi działaniami politycznymi lub gospodarczymi. Tego typu wsparcie może być wykorzystane jako środek do umacniania wpływów Rosji w Mołdawii, zwłaszcza jeśli pomoc ta będzie skierowana na finansowanie projektów strategicznych.	2,2
5.	*Wykorzystanie diaspory mołdawskiej w Rosji*: Rosja może wpływać na gospodarkę Mołdawii poprzez regulacje dotyczące pracy i przekazów pieniężnych mołdawskich emigrantów pracujących w Rosji. Ograniczenie możliwości zarobkowych lub transferów finansowych do Mołdawii może wywierać presję ekonomiczną na rząd mołdawski.	Wskazanie eksperta.
6.	*Cyberataki i destabilizacja ekonomiczna*: Rosja może wykorzystać swoje zdolności cybernetyczne do atakowania infrastruktury krytycznej Mołdawii, w tym sektora finansowego i energetycznego, co może prowadzić do destabilizacji gospodarczej i zwiększyć zależność od rosyjskiego wsparcia.	Wskazanie eksperta.
7.	Wstrzymanie eksportu do Mołdawii, rozwój Naddniestrza	Wskazanie eksperta.
8.	Dążenie do ograniczenia zewnętrznej (nie rosyjskiej) pomocy dla Mołdawii.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci, jako najbardziej prawdopodobny, ocenili scenariusz dotyczący kontroli dostaw energii przez Rosję, który otrzymał średnią ocenę 3,3. Scenariusz ten zakłada, że Moskwa, wykorzystując swoją dominującą pozycję głównego dostawcy gazu ziemnego, będzie dążyć do wpływania na politykę i decyzje gospodarcze Mołdawii. Potencjalne cele realizacji tego scenariusza to:

a) utrzymanie rosyjskiej dominacji w sektorze energetycznym;
b) blokowanie rozwoju alternatywnych źródeł energii i infrastruktury przesyłowej, które mogłyby uniezależnić Mołdawię;
c) wykorzystywanie cen energii jako narzędzia nacisku w trakcie kryzysów politycznych lub gospodarczych;
d) przeciwdziałanie integracji Mołdawii z UE i utrzymanie jej gospodarki w stanie energetycznej zależności.

Rosja w ramach tego scenariusza będzie wykorzystywała różnorodne narzędzia, aby utrzymać Mołdawię w stanie energetycznej zależności i wywierać presję na jej władze. Kluczowym mechanizmem pozostanie manipulowanie cenami gazu ziemnego. Moskwa będzie oferowała

korzystniejsze taryfy prorosyjskim rządom, podczas gdy w przypadku decyzji sprzecznych z jej interesami podniesie ceny lub wprowadzi opóźnienia w dostawach. Groźby przerwania dostaw gazu będą stanowiły kolejny instrument nacisku, który będzie stosowany w trakcie napięć politycznych w celu destabilizacji sytuacji gospodarczą i społecznej. Moskwa będzie dążyć do zawierania długoterminowych umów na dostawy gazu narzucając warunki ograniczające możliwości Kiszyniowa w zakresie dywersyfikacji kierunków dostaw. Rosja będzie również inwestować w infrastrukturę energetyczną Mołdawii, w szczególności w sieci przesyłowe i magazyny gazu. Pozwoli to na umocnienie kontroli nad kluczowymi elementami mołdawskiego systemu energetycznego. Równocześnie Moskwa będzie prowadziła kampanie propagandowe promując rosyjski gaz jako najbardziej stabilne i opłacalne źródło energii.

Sankcje międzynarodowe znacząco utrudnią Rosji prowadzenie agresywnej polityki energetycznej. Utrudnienia w dostępie do zaawansowanych technologii i ograniczone zasoby finansowe osłabią zdolność Moskwy do inwestowania w infrastrukturę energetyczną i oferowania konkurencyjnych cen gazu, co stanowiło dotąd jedno z kluczowych narzędzi wpływu. Postępująca dywersyfikacja dostaw będzie kolejnym czynnikiem ograniczającym skuteczność rosyjskiej strategii. Rosja będzie musiała stawić czoła rosnącemu wsparciu Mołdawii ze strony UE, która nie tylko dostarczy alternatywnych rozwiązań, ale także wzmocni zdolność Mołdawii do przeciwdziałania naciskom. Dodatkowo, Rosja zmierzy się z wyzwaniami wewnętrznymi, takimi jak rosnące koszty wydobycia i transportu gazu oraz konieczność stabilizowania własnej gospodarki dotkniętej sankcjami i rosnącymi wydatkami wojskowymi. Jednocześnie groźby manipulacji cenami gazu lub przerwania dostaw będą wiązały się z ryzykiem wywołania napięć społecznych i wzrostu niechęci do Rosji.

Mołdawia będzie również zmagać się z ograniczeniami, które utrudnią skuteczne przeciwdziałanie rosyjskiej strategii kontroli dostaw. Jednym z najważniejszych pozostanie uzależnienie od rosyjskiego gazu. Uzależnienie to będzie wynikać zarówno z braku własnych zasobów energetycznych, jak i niewystarczającej infrastruktury umożliwiającej dywersyfikację kierunków dostaw. Dodatkowym wyzwaniem będzie ograniczony budżet państwa, który nie pozwoli na szybkie i szeroko zakrojone inwestycje w alternatywne źródła energii oraz rozbudowę infrastruktury przesyłowej i magazynowej. Mołdawia będzie narażona na ograniczenia społeczne. Polaryzacja polityczna oraz wpływy prorosyjskich grup i partii politycznych będą utrudniały przyjęcie i realizację spójnej strategii uniezależnienia się od Rosji. Działania elit prorosyjskich będą prowadziły do opóźnień w procesach decyzyjnych oraz będą sabotowały wysiłki na rzecz dywersyfikacji energetycznej. Kolejnym ograniczeniem będzie brak szerokiego poparcia społecznego dla radykalnych reform energetycznych. Wysokie

koszty energii, które mogą być skutkiem zmiany dostawcy będą wywoływały niezadowolenie społeczne. To z kolei będzie wykorzystywane do wzmacniania presji na rząd Mołdawii.

Kluczowym krokiem w przeciwdziałaniu realizacji rosyjskiego scenariusza będzie intensyfikacja współpracy z UE w zakresie rozwoju alternatywnych źródeł energii oraz budowy infrastruktury przesyłowej umożliwiającej dywersyfikację dostaw. Władze będą inwestowały w odnawialne źródła energii, aby zwiększyć krajowe możliwości energetyczne. Mołdawia będzie starała się systematycznie zwiększać strategiczne rezerwy gazu. W tym celu będą rozbudowywane magazyny gazu oraz zyska na znaczeniu współpraca z regionalnymi partnerami. Ważnym elementem przeciwdziałania stanie się wzmocnienie krajowych instytucji regulacyjnych i poprawa przejrzystości rynku energetycznego. Reformy w tym sektorze będą miały na celu przyciągnięcie inwestycji zagranicznych i modernizację systemu energetycznego. Równolegle Mołdawia będzie prowadzić aktywne działania dyplomatyczne, zabiegając o wsparcie finansowe i technologiczne ze strony partnerów zachodnich. Kampanie informacyjne i edukacyjne będą miały na celu budowanie społecznego poparcia dla działań rządu zmierzających do uniezależnienia się od Rosji.

Realizacja scenariusza doprowadzi do utrzymania Mołdawii w stanie energetycznej zależności. Ograniczy to jej zdolność do prowadzenia niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Wysokie ceny gazu oraz groźby przerwania dostaw wpłyną negatywnie na stabilność gospodarczą prowadząc do spowolnienia reform oraz wzrostu napięć społecznych. Przedłużająca się zależność od rosyjskich surowców uniemożliwi Mołdawii skuteczne wdrożenie alternatywnych rozwiązań energetycznych i opóźni integrację z rynkiem europejskim. Taka sytuacja zwiększy wpływy prorosyjskich grup politycznych, które wykorzystają kryzysy energetyczne do osłabiania prozachodnich rządów w Kiszyniowie. Konflikty związane z energią będą prowadziły do destabilizacji wewnętrznej, a wzrost niezadowolenia społecznego może wywołać protesty przeciwko polityce rządu. Długofalowe skutki scenariusza będą obejmowały również zahamowanie rozwoju gospodarczego, wzrost kosztów życia oraz utrzymanie zależności politycznej od Rosji. Taki rozwój wydarzeń osłabi możliwości Mołdawii w zakresie realizacji strategicznych celów, takich jak integracja euroatlantycka.

Eksperci ocenili scenariusz inwestycji i przejęć strategicznych sektorów gospodarki jako stosunkowo prawdopodobny, wystawiając mu średnią ocenę 2,8. Zwrócili uwagę, że działania te wpisują się w długoterminową strategię Rosji polegającą na wykorzystywaniu kapitału i wpływów ekonomicznych do kształtowania polityki gospodarczej Mołdawii. Potencjalnymi celami Rosji w tym scenariuszu będą:

a) przejęcie kontroli nad strategicznymi sektorami gospodarki i wzmocnienie prorosyjskich grup interesów;
b) utrzymanie gospodarczej zależności Mołdawii oraz blokowanie reform i zachodnich inwestycji;
c) tworzenie technologicznej zależności;
d) budowanie pozytywnego wizerunku Rosji jako strategicznego inwestora.

W realizacji przedmiotowego scenariusza Rosja będzie korzystać z narzędzi znanych z poprzedniego scenariusza. Kampanie propagandowe będą wspierać narrację o stabilności i opłacalności współpracy z Rosją. Moskwa będzie dodatkowo intensyfikowała działania swoich przedsiębiorstw i funduszy inwestycyjnych w celu przejmowania kluczowych aktywów w sektorze telekomunikacyjnym, bankowości i rolnictwa. Kreml będzie wykorzystywał swoje wpływy finansowe oferując preferencyjne kredyty i inwestycje. Rosja będzie promowała prorosyjskie grupy interesów gospodarczych, wspierała lokalne partnerstwa biznesowe z rosyjskimi firmami oraz wzmacniała pozycję prorosyjskich przedsiębiorców w strukturach gospodarczych Mołdawii. Z drugiej strony Moskwa będzie wykorzystywać restrykcje handlowe jako narzędzie nacisku na rząd w Kiszyniowie, starając się zmusić Mołdawię do zacieśnienia współpracy z rosyjskimi podmiotami gospodarczymi. W celu ograniczenia integracji Mołdawii z rynkiem unijnym Moskwa będzie narzucała własne standardy organizacyjne i technologiczne, co stworzy bariery do wdrażania norm unijnych. Dodatkowo, dążenie Rosji do utrzymania silnej obecności gospodarczej w Mołdawii będą wspierać kampanie promujące rosyjskie inwestycje jako korzystniejsze i bardziej stabilne od zachodnich.

Rosja w realizacji powyższego scenariusza i napotka ograniczenia znane z poprzedniego scenariusza. Dodatkowo będzie musiała zmierzyć się z malejącą atrakcyjnością swojego kapitału na skutek słabej kondycji gospodarczej i politycznej izolacji. Wprowadzane przez Mołdawię pro unijne regulacje utrudnią Rosji przejmowanie kluczowych aktywów. Mołdawia, wspierana przez UE, będzie także systematycznie zwiększała swoją zdolność do absorpcji konkurencyjnych inwestycji zachodnich, co osłabi rosyjskie wpływy gospodarcze.

Mołdawia będzie nadal zmagać się z brakiem wystarczających zasobów finansowych na rozwój lokalnych przedsiębiorstw i infrastruktury, uzależnieniem od zagranicznych inwestorów oraz wewnętrznymi napięciami politycznymi i społecznymi. Będą one utrudniały wdrażanie skutecznych strategii gospodarczych. Dodatkowo w tym scenariuszu wyzwaniem staną się niedostateczne regulacje prawne w zakresie inwestycji zagranicznych. Brak skutecznych mechanizmów kontroli może umożliwić Rosji przejęcia strategicznych aktywów. Korupcja nadal pozostanie istotnym problemem, zwiększy bowiem ryzyko podejmowania decyzji sprzyjających interesom zewnętrznych aktorów kosztem interesów narodowych.

Mołdawia będzie borykać się z trudnościami w konkurowaniu o inwestycje z państwami o bardziej rozwiniętej infrastrukturze i stabilniejszym systemie prawnym. Ograniczona zdolność przyciągania alternatywnego kapitału zagranicznego może zmusić ją do przyjmowania rosyjskich ofert, nawet na niekorzystnych warunkach.

W celu przeciwdziałania realizacji opisywanego scenariusza Mołdawia będzie kontynuowała działania znane z poprzedniego scenariusza. Mołdawskie władze szczególną uwagę poświęcą wzmocnieniu instytucji regulacyjnych i wdrażaniu reform mających na celu modernizację strategicznych sektorów gospodarki. W kontekście tego scenariusza Mołdawia skupi się na wprowadzeniu bardziej restrykcyjnych regulacji dotyczących inwestycji w sektory strategiczne, takie jak energetyka, telekomunikacja i bankowość. Celem tych działań będzie ograniczenie możliwości przejmowania kluczowych aktywów przez podmioty rosyjskie. Równolegle władze będą wspierały lokalne przedsiębiorstwa z tych branż. Mołdawia będzie prowadzić aktywne działania dyplomatyczne zabiegając o wsparcie finansowe i technologiczne od instytucji międzynarodowych oraz zacieśniać współpracę z partnerami regionalnymi. Kampanie informacyjne będą budowały poparcie społeczne dla działań rządu mających na celu ograniczenie wpływów zewnętrznych i zwiększenie niezależności gospodarczej.

Realizacja scenariusza inwestycji i przejęć strategicznych sektorów gospodarki przez Rosję doprowadzi do utrzymania Mołdawii w stanie gospodarczej zależności. Kontrola nad kluczowymi sektorami osłabi suwerenność gospodarczą Mołdawii uniemożliwi skuteczne wdrażanie reform i integrację z rynkiem europejskim. Jednocześnie pozwoli to Moskwie na trwałe kształtowanie polityki gospodarczej Mołdawii zgodnie z jej interesami. Nowe skutki obejmą długoterminowe ograniczanie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw, które będą wypierane przez firmy rosyjskie. Dodatkowo, rosyjskie inwestycje będą wykorzystywane do wzmacniania prorosyjskich grup interesów i destabilizowania sytuacji politycznej. Przejęcia strategicznych aktywów przez rosyjskie podmioty utrudnią Mołdawii przyciąganie inwestorów z państw demokratycznych, ponieważ będzie ona postrzegana jako państwo niestabilne gospodarczo i zdominowane przez rosyjskie wpływy. W dłuższej perspektywie scenariusz ten utrwali pozycję Rosji jako kluczowego gracza w mołdawskiej gospodarce oraz osłabi jej niezależność i zdolność do samodzielnego rozwoju.

Eksperci ocenili scenariusz nacisków gospodarczych i handlowych jako umiarkowanie prawdopodobny, wskazując, że Rosja już wcześniej wykorzystywała bariery handlowe jako narzędzie nacisku na państwa zmierzające w kierunku integracji z Unią Europejską (średnia ocena: 2,6). Do potencjalnych rosyjskich celów w tym scenariuszu należy zaliczyć:

a) utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów ekonomicznych;
b) ograniczenie zdolności Mołdawii do przyciągania inwestycji zewnętrznych;

c) osłabienie procesów eurointegracyjnych;
d) wykorzystanie kryzysów gospodarczych do promowania własnych narracji.

Rosja będzie korzystać z narzędzi znanych z poprzednich scenariuszy. Nowymi będą przede wszystkim bariery handlowe w formie ceł i zakazów importu mołdawskich produktów. Rosja będzie wykorzystywała preteksty, takie jak kwestie fitosanitarne, normy jakościowe lub ochronę własnego rynku, aby ograniczyć Mołdawii dostęp do rosyjskiego rynku zbytu. Moskwa będzie stosować sankcje handlowe skierowane na kluczowe sektory mołdawskiej gospodarki. Ograniczenie eksportu do Rosji wpłynie szczególnie na regiony i grupy społeczne silnie uzależnione od współpracy handlowej z Moskwą, co może prowadzić do wzrostu niezadowolenia społecznego. Dodatkowo Rosja będzie wspierała prorosyjskie grupy społeczne i gospodarcze, które będą promowały narrację o korzyściach wynikających z pogłębionej współpracy z Rosją zamiast z UE. W ramach tej strategii Moskwa będzie wprowadzała preferencyjne warunki handlowe dla regionów i przedsiębiorstw lojalnych wobec prorosyjskiej polityki.

Moskwa w realizacji scenariusza napotka ograniczenia podobne do tych z poprzednich scenariuszy. Dodatkowo ograniczona atrakcyjność rynku rosyjskiego będzie utrudniała skuteczne wykorzystanie barier handlowych jako narzędzia nacisku. Nowym ograniczeniem będzie rosnąca dywersyfikacja mołdawskiego handlu oraz rozwój alternatywnych rynków eksportowych, takich jak UE. Mołdawia będzie mogła zmniejszyć swoją zależność od rynku rosyjskiego, co z kolei osłabi skuteczność rosyjskich restrykcji handlowych. Rosnące zaangażowanie UE w Mołdawii i wsparcie finansowe jakiego udziela będą dodatkowo osłabiały skuteczność nacisków gospodarczych, ograniczając wpływ Moskwy na gospodarcze decyzje Kiszyniowa.

Mołdawia będzie zmagać się z ograniczeniami związanymi z brakiem wystarczających zasobów finansowych na wsparcie gospodarki, wysokim poziomem uzależnienia od eksportu na rynek rosyjski oraz wewnętrznymi napięciami politycznymi i społecznymi. Nowymi wyzwaniami w tym scenariuszu będą trudności w adaptacji mołdawskich produktów do standardów i wymagań zachodnich rynków. Proces dostosowania do ostrzejszych norm jakościowych i fitosanitarnych będzie wymagał czasu i znacznych inwestycji. Może to ograniczyć zdolność Mołdawii do szybkiego reagowania na rosyjskie ograniczenia handlowe. Ponadto Kiszyniów będzie zmagał się z brakiem wystarczającej infrastruktury logistycznej do obsługi eksportu na rynki alternatywne, co utrudni efektywną dywersyfikację handlu. Kolejnym ograniczeniem będą protesty społeczne grup, które najbardziej ucierpią na rosyjskich restrykcjach. Należy do nich zaliczyć producentów rolnych i eksporterów żywności. Osłabi to poparcie społeczne dla prozachodnich działań rządu. Wewnętrzna polaryzacja polityczna

i wpływy sił prorosyjskich mogą dodatkowo opóźniać wdrażanie reform gospodarczych oraz utrudniać mobilizację społeczeństwa i zasobów do przeciwdziałania rosyjskim naciskom.

Mołdawia będzie realizować działania wskazane w poprzednich scenariuszach Kluczowe pozostaną także kampanie informacyjne budujące społeczne poparcie dla działań prozachodnich oraz starania o przyciągnięcie alternatywnych inwestycji zagranicznych. W tym scenariuszu Mołdawia skoncentruje się na dywersyfikacji rynków eksportowych, szczególnie rozwijając handel z sąsiadami oraz państwami unijnymi. Rząd będzie wspierał producentów w dostosowywaniu ich produktów do standardów wymaganych przez nowe rynki, oferując finansowanie, szkolenia oraz dostęp do nowych technologii. Ważnym elementem przeciwdziałania będzie rozbudowa infrastruktury logistycznej, która umożliwi efektywniejszą obsługę eksportu na nowe rynki. Mołdawia będzie zabiegać o fundusze unijne wspierające sektor rolny, aby złagodzić skutki rosyjskich ograniczeń handlowych. Równolegle Mołdawia będzie prowadziła aktywną politykę dyplomatyczną mającą na celu wsparcie międzynarodowe dla sektorów dotkniętych rosyjskimi restrykcjami. Dodatkowo Kiszyniów będzie wprowadzał regulacje wspierające rozwój lokalnych firm i zmniejszające zależność od rosyjskiego rynku.

Realizacja scenariusza nacisków gospodarczych i handlowych przyniesie utrzymanie gospodarczej zależności od Moskwy, spowolnienie reform i integracji z UE oraz wzrost napięć społecznych wywołany problemami gospodarczymi. Rosyjskie ograniczenia handlowe osłabią stabilność gospodarczą Mołdawii i zwiększą jej podatność na kryzysy wewnętrzne. Nowe skutki będą obejmować pogłębiające się trudności eksporterów, szczególnie w sektorze rolniczym, którzy stracą dostęp do ważnego rynku zbytu, jakim jest Rosja. Utrata przychodów z eksportu może prowadzić do bankructwa wielu lokalnych firm, co spowoduje wzrost bezrobocia i obniżenie poziomu życia. Mołdawia będzie zmuszona do przyspieszonej dywersyfikacji kierunków eksportu. Będzie się to wiązać z dodatkowymi kosztami dla gospodarki. Długoterminowe konsekwencje będą obejmowały trwałe zmniejszenie eksportu do Rosji, co wzmocni prozachodnie nastawienie Mołdawii, ale jednocześnie doprowadzi do niestabilności gospodarczej. Skuteczna realizacja scenariusza zwiększy napięcia między prorosyjskimi a prozachodnimi grupami. Utrudni to realizację strategicznych celów, do których należy integracja ze strukturami transatlantyckimi oraz budowa niezależnej gospodarki.

Eksperci ocenili scenariusz wsparcia finansowego jako mniej prawdopodobny w porównaniu z poprzednimi, średnia ocena to 2,2. Rosja w przeszłości wykorzystywała tego typu narzędzia jako formę nacisku na państwa poradzieckie, co pozwalało jej umacniać swoje wpływy polityczne i gospodarcze. W przypadku Mołdawii wsparcie finansowe mogłoby być użyte jako mechanizm kształtowania decyzji rządu w kierunku korzystnym dla Moskwy. Do potencjalnych rosyjskich celów w tym przypadku należy zaliczyć:

a) wzmocnienie wpływów politycznych i gospodarczych w Mołdawii oraz uzależnienie jej od rosyjskiej pomocy finansowej;
b) wzmocnienie prorosyjskich grup interesów i rosyjskiego kapitału w Mołdawii;
c) blokowanie integracji euroatlantyckiej;
d) promowanie prorosyjskich narracji.

Rosja w realizacji tego scenariusza będzie wykorzystywać narzędzia znane z poprzednich scenariuszy. Dodatkowo będzie oferować preferencyjne kredyty i pomoc finansową powiązaną z warunkami politycznymi lub gospodarczymi, ograniczającymi swobodę działania Mołdawii. Moskwa będzie kierowała środki finansowe na strategiczne projekty infrastrukturalne, takie jak energetyka czy transport, aby zyskać kontrolę nad kluczowymi sektorami mołdawskiej gospodarki. Kreml będzie oferował doraźną pomoc w sytuacjach kryzysowych. W celu utrzymania wpływów będzie finansował prorosyjskie organizacje społeczne i przedsiębiorstwa, wzmacniając swoje zaplecze polityczno-gospodarcze. Propaganda będzie podkreślała, że rosyjska pomoc jest dostępniejsza i korzystniejsza niż wsparcie oferowane przez instytucje zachodnie. Posłuży to do osłabiania zaufania do UE i innych międzynarodowych partnerów. Dodatkowo Rosja będzie tworzyć specjalne programy współpracy finansowej dla prorosyjskich regionów, takich jak Gagauzja, aby zwiększyć podziały wewnętrzne w Mołdawii i osłabić spójność państwa.

Sankcje międzynarodowe będą osłabiały zdolność Moskwy do oferowania atrakcyjnej pomocy finansowej. Malejąca atrakcyjność rosyjskiego rynku i izolacja gospodarcza utrudnią Moskwie skuteczną realizację tego scenariusza. Nowym ograniczeniem będzie rosnący mołdawski sceptycyzm w zakresie ukrytych warunków rosyjskiej pomocy finansowej. Brak zaufania do intencji Moskwy oraz doświadczenia innych państw poradzieckich, które uzależniły się od rosyjskich kredytów, mogą skłonić Mołdawię do szukania alternatywnych kierunków wsparcia. Dodatkowo, postępująca mołdawska współpraca z zachodnimi instytucjami finansowymi osłabi skuteczność rosyjskiego wsparcia finansowego jako narzędzia nacisku. Współpraca ta zapewni Mołdawii dostęp do bardziej przejrzystych i stabilnych form pomocy i w konsekwencji zmniejszy podatność kraju na rosyjskie propozycje.

Pomijając mołdawskie ograniczenia z poprzednich scenariuszy należy wskazać na nowe, związane z oceną i negocjacją warunków rosyjskiej pomocy finansowej. Mołdawia, mimo rosnącej współpracy ze strukturami transatlantyckimi, może być zmuszona do rozważenia rosyjskich ofert w sytuacjach nagłych kryzysów gospodarczych. Brak dostatecznie rozwiniętych mechanizmów do oceny długoterminowych konsekwencji finansowania może prowadzić do błędnych strategicznych decyzji. Kolejnym wyzwaniem będzie ograniczona zdolność do szybkiego pozyskiwania alternatywnej pomocy z instytucji zachodnich, które

często wymagają spełnienia rygorystycznych warunków dotyczących reform. Procesy te mogą trwać zbyt długo, co sprawi, że Mołdawia będzie bardziej podatna na rosyjskie propozycje szybkiego wsparcia. Ponadto infrastruktura instytucjonalna może ograniczać zdolność kraju do skutecznego zarządzania środkami otrzymanymi z zagranicy. Zwiększy to ryzyko korupcji i nieefektywności wydatkowania pozyskanych środków.

Intensyfikacja współpracy z UE i międzynarodowymi instytucjami finansowymi (MFW, EBOiR) pozostanie priorytetem w przeciwdziałaniu rosyjskim zamiarom. Ważnym działaniem będzie budowanie społecznego poparcia dla działań prozachodnich poprzez kampanie edukacyjne i informacyjne. Istotne będzie także rozwijanie współpracy dwustronnej z państwami, które mogą wspierać Mołdawię finansowo i technologicznie. Mołdawia będzie budować narodowe fundusze stabilizacyjne, które umożliwią jej reagowanie na sytuacje kryzysowe bez konieczności polegania na pomocy z zewnątrz. Wzmacniane będą także mechanizmy kontroli i przejrzystości zarządzania środkami publicznymi, co pozwoli na zwiększenie zaufania inwestorów zagranicznych i zmniejszy podatność na korupcję. Rząd w Kiszyniowie będzie również prowadził negocjacje z instytucjami zachodnimi w celu uproszczenia procedur pozyskiwania wsparcia finansowego.

Skutki realizacji przedmiotowego scenariusza będą obejmować konsekwencje znane z poprzednich scenariuszy. Długoterminowe uzależnienie od rosyjskich kredytów może osłabić zdolność Mołdawii do realizacji niezależnej polityki gospodarczej. W przypadku nieprzejrzystych warunków rosyjskiej pomocy Mołdawia stanie przed ryzykiem kryzysów budżetowych wynikających z niewłaściwego zarządzania otrzymanymi środkami. Skierowanie rosyjskiej pomocy na strategiczne sektory, takie jak energetyka czy transport, może umożliwić Moskwie trwałe umocnienie swojej obecności w mołdawskiej gospodarce i ograniczyć jej zdolność do dywersyfikacji partnerów gospodarczych. Rosyjska pomoc finansowa, szczególnie jeśli będzie selektywnie kierowana do prorosyjskich regionów może pogłębić podziały wewnętrzne w Mołdawii prowadząc do destabilizacji politycznej i społecznej. W rezultacie może ona stracić szansę na budowę spójnej i suwerennej polityki gospodarczej w dłuższej perspektywie czasowej.

Dodatkowe scenariusze zaproponowane przez ekspertów uzupełniają cztery główne, wskazując na nowe formy nacisku gospodarczo-politycznego. Wykorzystanie diaspory mołdawskiej w Rosji rozszerza wachlarz narzędzi nacisku o działania wymierzone bezpośrednio w mołdawskie społeczeństwo. Poprzez regulacje dotyczące pracy oraz ograniczanie przekazów pieniężnych Rosja będzie mogła wywierać presję zarówno na rząd, jak i na gospodarstwa domowe. Wpisuje się to w jej dążenie do kontrolowania gospodarki Mołdawii, podobnie jak w scenariuszach związanych z naciskami handlowymi i wsparciem

finansowym. Z kolei cyberataki na infrastrukturę krytyczną wprowadzają element bezpośredniej destabilizacji, który uzupełnia bardziej konwencjonalne formy nacisku ekonomicznego. Działania te mogą przyspieszyć proces uzależniania Mołdawii od rosyjskiego wsparcia. Ponadto wzmocnią one realizację celów określonych w scenariuszach dotyczących kontroli inwestycji oraz wsparcia finansowego. Rozwój potencjału gospodarczego Naddniestrza stanowi rozwinięcie strategii związanej z inwestycjami i kontrolą kluczowych sektorów gospodarki. Wzmocnienie Naddniestrza jako alternatywnego centrum gospodarczego sprzyjającego Moskwie może osłabić pozycję Kiszyniowa i utrudnić realizację jego strategicznych celów podobnie jak działania związane z ograniczaniem zewnętrznej pomocy. Ostatni scenariusz, polegający na dążeniu do ograniczenia zewnętrznej pomocy finansowej jest bezpośrednio powiązany z rosyjską strategią wsparcia finansowego. Poprzez blokowanie inicjatyw międzynarodowych Moskwa będzie starała się wykluczyć konkurencję dla swoich ofert wsparcia uzależniając Mołdawię gospodarczo.

Te uzupełniające scenariusze obrazują zdolność Federacji Rosyjskiej do adaptacji oraz wykorzystania zarówno konwencjonalnych, jak i nowoczesnych narzędzi nacisku gospodarczego. Zastosowanie mechanizmów takich jak regulacje dotyczące diaspory mołdawskiej w Rosji, cyberataki na infrastrukturę krytyczną czy działania mające na celu ograniczenie zewnętrznej pomocy finansowej wskazuje na elastyczność i złożoność rosyjskiej strategii dostosowywanej do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań międzynarodowych. Scenariusze te stanowią istotne rozszerzenie klasycznych form oddziaływania gospodarczo-politycznego umożliwiając Rosji wywieranie presji na kilku poziomach jednocześnie. Opisane powyżej działania odzwierciedlają długoterminowe cele Moskwy zmierzające do osłabienia wewnętrznej spójności Mołdawii oraz ograniczenia jej zdolności do prowadzenia niezależnej polityki. Działania te będą ograniczać możliwości podejmowania niezależnych decyzji politycznych i gospodarczych oraz zwiększać podatność Mołdawii na wpływy zewnętrzne.

Tabela 6.28. Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie gospodarczej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Skutki realizacji scenariusza
Kontrola dostaw energii.	3,3	Utrzymanie energetycznej zależności Mołdawii.	Manipulowanie cenami gazu.	Sankcje międzynarodowe.	Brak własnych surowców energetycznych.	Współpraca z UE.	Trwała zależność energetyczna od Rosji.
		Blokowanie rozwoju alternatywnych źródeł energii.	Groźby przerwania dostaw.	Rosnące koszty wydobycia i przesyłu gazu.	Ograniczony budżet na rozwój odnawialnych źródeł energii.	Rozwój odnawialnych źródeł energii.	Spowolnienie reform proeuropejskich.
		Przeciwdziałanie integracji z UE.	Długoterminowe umowy na niekorzystnych warunkach.	Postępująca dywersyfikacja dostaw energii w Mołdawii.	Niewystarczająca infrastruktura przesyłowa.	Budowa magazynów gazu.	Ograniczenie suwerenności.
		Wzmacnianie wpływów politycznych.	Inwestycje w infrastrukturę przesyłową.	Wsparcie Mołdawii przez UE.	Polaryzacja polityczna.	Kampanie informacyjne.	Wzrost napięć społecznych.
		Dominacja w infrastrukturze przesyłowej.	Propaganda i dezinformacja.	Spadające zaufanie do Rosji.	Wysoka zależność od rosyjskiego gazu.	Modernizacja infrastruktury energetycznej.	Destabilizacja gospodarcza.
Inwestycje i przejęcia strategicznych sektorów gospodarki.	2,8	Kontrola nad kluczowymi sektorami gospodarki.	Rosyjskie fundusze inwestycyjne.	Sankcje międzynarodowe.	Słabo rozwinięte lokalne przedsiębiorstwa.	Wzmocnienie regulacji dla inwestycji zagranicznych.	Przejęcie strategicznych aktywów przez Rosję.
		Wzmocnienie prorosyjskich grup interesów.	Preferencyjne kredyty.	Ograniczone zasoby finansowe.	Brak regulacji w sektorach strategicznych.	Rozwój lokalnych firm.	Zahamowanie wzrostu lokalnych firm.
		Uzależnienie technologiczne.	Przejęcia strategicznych firm.	Rosnące wsparcie UE dla Mołdawii.	Napięcia polityczne.	Wsparcie z UE.	Destabilizacja polityczna.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Skutki realizacji scenariusza
		Ograniczenie niezależnych inwestycji zachodnich.	Wspieranie prorosyjskich elit.	Malejąca atrakcyjność rosyjskiego kapitału.	Wysoka korupcja.	Transparentność działań administracji gospodarczej.	Osłabienie suwerenności gospodarczej.
		Budowa długoterminowej dominacji w gospodarce.	Restrykcje wobec inwestycji z Zachodu.	Rozwój regulacji antymonopolowych w Mołdawii.	Niedobór zasobów na rozwój infrastruktury.	Promocja inwestycji zachodnich.	Większe wpływy prorosyjskich grup.
Naciski gospodarcze i handlowe.	2,6	Ograniczenie integracji z UE.	Bariery handlowe.	Malejąca atrakcyjność rosyjskiego rynku.	Wysokie uzależnienie od rosyjskiego rynku.	Rozwój infrastruktury logistycznej.	Trudności w eksporcie.
		Osłabienie zachodnich inwestycji.	Cła.	Sankcje międzynarodowe.	Brak infrastruktury logistycznej dla eksportu.	Wsparcie dla eksporterów.	Spowolnienie reform gospodarczych.
		Promowanie prorosyjskich narracji.	Restrykcje importowe.	Rozwój nowych rynków zbytu w UE.	Trudności w dostosowaniu do standardów UE.	Zwiększenie pomocy unijnej.	Wzrost napięć społecznych.
		Wzmocnienie prorosyjskich grup gospodarczych.	Preferencyjne traktowanie prorosyjskich regionów.	Wsparcie finansowe z Zachodu.	Słabość lokalnych producentów.	Promocja mołdawskich produktów w Europie.	Ograniczenie stabilności politycznej.
		Zwiększenie kryzysów gospodarczych.	Wsparcie dla prorosyjskich firm i organizacji.	Presja na rosyjskie firmy.	Ograniczone zasoby inwestycyjne.	Współpraca regionalna z Rumunią i Ukrainą.	Destabilizacja sektora rolnego.
Wsparcie finansowe.	2,2	Uzależnienie Mołdawii od rosyjskich kredytów.	Preferencyjne kredyty.	Sankcje międzynarodowe.	Problemy z oceną długoterminowych kosztów pomocy.	Budowa funduszy stabilizacyjnych.	Zależność od rosyjskich kredytów.
		Zwiększenie wpływów prorosyjskich grup.	Doraźna pomoc finansowa.	Ograniczone zasoby finansowe Rosji.	Słabe instytucje nadzorcze.	Uproszczenie procedur pozyskiwania pomocy z UE.	Zahamowanie prozachodnich reform.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Skutki realizacji scenariusza
		Promowanie prorosyjskich narracji.	Wsparcie prorosyjskich organizacji i regionów.	Rosnąca współpraca Mołdawii z UE.	Trudności w pozyskiwaniu alternatywnych funduszy.	Rozwój przejrzystości zarządzania publicznego.	Polaryzacja społeczna.
		Kontrola kluczowych sektorów.	Propaganda podkreślająca atrakcyjność rosyjskiego wsparcia.	Malejące zaufanie do rosyjskich ofert.	Ograniczenia budżetowe.	Uniezależnianie się finansowe.	Ryzyko kryzysów finansowych.
		Blokowanie reform wspieranych przez UE.	Ukierunkowanie wsparcia na strategiczne sektory.	Niestabilność wewnętrzna.	Polityczne napięcia wewnętrzne.	Wsparcie reform gospodarczych.	Ograniczenie możliwości realizacji niezależnej polityki gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.4.3. Płaszczyzna militarna

Bilans rosyjskiej polityki na płaszczyźnie militarnej wobec Mołdawii w latach 2014–2022 wskazuje na konsekwentne dążenie Moskwy do utrzymania dominacji w regionie poprzez wspieranie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu. Naddniestrze, będące de facto rosyjskim protektoratem, stanowiło istotny element rosyjskiej strategii militarnej i pozwoliło Moskwie na utrzymanie wpływu na bezpieczeństwo Mołdawii i ograniczenie jej możliwości integracji ze strukturami transatlantyckimi. W latach 2014–2022 Rosja rozbudowała swoje zdolności wojskowe w Naddniestrzu, koncentrując się na szkoleniu i wyposażaniu sił zbrojnych separatystów oraz wzmacnianiu infrastruktury wojskowej. Wspierając lokalne struktury w Naddniestrzu Rosja stworzyła skuteczny mechanizm destabilizacji Mołdawii wykorzystując konflikt jako pretekst do utrzymania swojego zaangażowania wojskowego w regionie.

Priorytetem Kremla na płaszczyźnie militarnej wobec Mołdawii w perspektywie do 2032 r. pozostanie zapewnienie obecności wojskowej w Naddniestrzu oraz blokowanie prób rozwiązania konfliktu w sposób korzystny dla Kiszyniowa. Rosja będzie dążyć do zachowania status quo wspierając rozwój infrastruktury wojskowej w regionie poprzez działania hybrydowe. Działania te będą wpisywać się w szerszą strategię obejmującą przeciwdziałanie integracji Mołdawii z NATO i UE oraz wzmacnianie zależności Kiszyniowa od Moskwy. W perspektywie długoterminowej Rosja będzie dążyć do zwiększenia swojej obecności militarnej w regionie poprzez rozwój współpracy w ramach struktur poradzieckich, takich jak OUBZ.

Wnioski płynące z analizy działań Rosji na płaszczyźnie militarnej w latach 2014–2022 oraz możliwe priorytety do 2032 r. stanowiły podstawę dla opracowania scenariuszy jej dalszych działań wobec Mołdawii. Przedstawione zestawienie scenariuszy opiera się na wynikach badania przeprowadzonego wśród ekspertów, którzy oceniali potencjalne rosyjskie działania militarne wobec Mołdawii w perspektywie najbliższej dekady. Wyniki tych ocen pozwalają na hierarchiczne uporządkowanie scenariuszy.

Tabela 6.29. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	*Intensywne operacje hybrydowe*: Rosja może zastosować strategie niekinetyczne, takie jak operacje informacyjne, cyberataki na mołdawską infrastrukturę krytyczną, aby zwiększyć swoje wpływy w Mołdawii i stworzyć sprzyjające środowisko do przyszłych działań wojskowych.	3,2

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
2.	*Wzmocnienie obecności wojskowej w Naddniestrzu*: Rosja zwiększy liczebność swoich wojsk stacjonujących w Naddniestrzu lub zmodernizuje ich wyposażenie, co będzie demonstracją siły i zobowiązaniem do ochrony tego separatystycznego regionu. Takie działania mogą służyć jako środek nacisku na rząd Mołdawii w negocjacjach politycznych.	2,5
3.	*Rozbudowa infrastruktury wojskowej*: budowa nowych lub rozbudowa istniejących obiektów wojskowych, takich jak bazy wojskowe czy składy amunicji zwiększy zdolności operacyjne rosyjskich wojsk w regionie oraz utrudni ewentualne próby międzynarodowej interwencji w sprawie Naddniestrza.	2,3
4.	*Współpraca wojskowa i szkoleniowa*: Rosja może zaoferować Mołdawii umowy wojskowe, wspólne ćwiczenia lub szkolenia dla mołdawskich sił zbrojnych. FR może próbować wykorzystać takie inicjatywy do budowania wpływów wśród mołdawskich elit wojskowych i politycznych.	1,6
5.	*Utrzymanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu*: Rosja będzie dążyć do utrzymania status quo w Naddniestrzu, wykorzystując ten konflikt jako narzędzie nacisku na Mołdawię i ograniczając jej integrację z UE i NATO.	Wskazanie eksperta.
6.	*Wsparcie dla ruchów separatystycznych*, np. w Gagauzji: Poprzez wspieranie innych ruchów separatystycznych, Rosja może zwiększyć swoją dźwignię polityczną i wojskową w Mołdawii, wywierając dodatkową presję na rząd centralny.	Wskazanie eksperta.
7.	*Uniemożliwienie Mołdawii potencjalnej szerszej współpracy z NATO*.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci uznali intensywne operacje hybrydowe za najbardziej prawdopodobny scenariusz działań Rosji wobec Mołdawii na płaszczyźnie militarnej przypisując mu średnią ocenę 3,2. Wynika to z dotychczasowej rosyjskiej strategii stosowania niekinetycznych metod nacisku, które pozwalają Moskwie osiągać cele strategiczne bez angażowania się w otwarte działania zbrojne. Do potencjalnych celów FR w tym scenariuszu należą:

a) osłabienie wewnętrznej stabilności Mołdawii poprzez wywoływanie napięć społecznych i politycznych;
b) przygotowanie sprzyjającego środowiska do potencjalnych działań kinetycznych w przyszłości;
c) zwiększenie zależności Mołdawii od Rosji;
d) utrudnienie integracji Mołdawii z NATO.

Kluczową rolę odegrają operacje informacyjne i dezinformacyjne, które Rosja przeprowadzi za pośrednictwem mediów tradycyjnych i cyfrowych. Działania te będą zmierzać do destabilizacji społeczeństwa, podsycania podziałów etnicznych i politycznych oraz wzmacniania prorosyjskich narracji. Jednocześnie Moskwa będzie wspierała prorosyjskie partie polityczne i organizacje społeczne, aby kształtować decyzje polityczne zgodne z jej interesami. Rosja będzie także stosować cyberataki wymierzone w mołdawską infrastrukturę krytyczną, co doprowadzi do destabilizacji państwa i zwiększenia presji na władze w Kiszyniowie. Jednocześnie nasili działania wojskowe w regionie, organizując ćwiczenia w Naddniestrzu

i wzdłuż granic Mołdawii. Pozwoli jej to na projekcję siły i wywołanie poczucia zagrożenia. Ważnym elementem będzie rozbudowa obecności wojskowej w Naddniestrzu poprzez wzmacnianie infrastruktury i zasobów logistycznych, co pozwoli na stworzenie bazy operacyjnej na wypadek eskalacji konfliktu. Moskwa będzie prowadzić działania dyplomatyczne mające na celu blokowanie możliwości rozwiązania konfliktu w Naddniestrzu i przedstawianie swojej obecności wojskowej jako niezbędnego czynnika stabilizującego w regionie. Zintegrowane stosowanie operacji hybrydowych, działań informacyjnych, cyberataków oraz wzmacnianie obecności wojskowej umożliwi osłabienie zdolności obronnych Mołdawii, zwiększenie zależności od Moskwy oraz przygotowanie sprzyjających warunków do ewentualnej eskalacji militarnej w przyszłości.

Rosja będzie napotykać ograniczenia w realizacji przedmiotowego scenariusza, które osłabią jego skuteczność. Przede wszystkim należy wskazać na działania UE i NATO, które w odpowiedzi na cyberataki oraz operacje dezinformacyjne mogą zintensyfikować wsparcie dla Mołdawii w zakresie budowania zdolności obronnych i odporności na zagrożenia hybrydowe. Tego rodzaju reakcje mogą obejmować wzmocnienie sankcji gospodarczych nałożonych na Rosję. Sankcje będą ograniczać dostęp do zasobów finansowych i technologicznych niezbędnych do prowadzenia operacji hybrydowych na dużą skalę. Jednocześnie wewnętrzne wyzwania, takie jak rosnące koszty utrzymania wpływów w regionie oraz zmęczenie społeczne wynikające z przedłużających się konfliktów i międzynarodowej izolacji, będą osłabiać zdolności Rosji do projekcji siły. Systematyczne wzmacnianie zdolności obronnych Mołdawii wspieranej przez państwa zachodnie ograniczy skuteczność rosyjskich działań hybrydowych. Moskwa może stanąć przed wyzwaniem związanym z malejącą skutecznością działań dezinformacyjnych w społeczeństwie mołdawskim, które będzie wykazywać tendencję do wzmacniania prozachodnich orientacji i jednoczenia się wokół europejskich wartości. Zmieniająca się dynamika geopolityczna, w tym zwiększenie jedności państw demokratycznych w odpowiedzi na działania Kremla, będzie dodatkowym ograniczeniem utrudniającym Moskwie realizację celów w tym scenariuszu.

Mołdawia będzie zmagać się z niedostateczną odpornością na nowoczesne działania hybrydowe. Braki w infrastrukturze obronnej, w tym w zakresie cyberbezpieczeństwa i ochrony infrastruktury krytycznej, uczynią to państwo szczególnie podatnym na ataki w sferze informacyjnej i cyfrowej. Ograniczona modernizacja sił zbrojnych oraz niedobory w zaawansowanych technologiach obronnych w tym w systemach wczesnego ostrzegania będą dodatkowo osłabiać zdolność do wykrywania i neutralizowania działań hybrydowych. Dodatkowo, relatywnie niski poziom integracji z euroatlantyckimi strukturami bezpieczeństwa spowoduje, że Mołdawia pozostanie podatna na działania Rosji. Militarna rosyjska obecność

w regionie będzie wykorzystywana jako instrument presji ograniczający zdolność Kiszyniowa do podejmowania suwerennych decyzji i nasilający poczucie zagrożenia. Wewnętrzna polaryzacja polityczna oraz aktywność prorosyjskich ugrupowań będą komplikować podejmowanie spójnych decyzji w obszarze bezpieczeństwa. Brak zgody politycznej oraz napięcia społeczne będą prowadziły do wewnętrznych sporów, które osłabią reakcję na rosyjskie działania destabilizacyjne. Intensywne działania informacyjne Rosji osłabią zaufanie obywateli do instytucji publicznych oraz mogą zniweczyć wysiłki rządu na rzecz budowy odporności na zagrożenia hybrydowe.

Kiszyniów skoncentruje swoje działania na wzmocnieniu odporności państwa na rosyjskie operacje hybrydowe, rozwijając zdolności w obszarze cyberbezpieczeństwa i ochrony infrastruktury krytycznej. Modernizacja systemów informatycznych, przy wsparciu technologicznym i eksperckim ze strony partnerów zachodnich, pozwoli na skuteczniejsze reagowanie na zagrożenia cybernetyczne oraz ograniczy podatność kraju na potencjalne ataki wymierzone w systemy energetyczne, finansowe i administracyjne. Równolegle Mołdawia podejmie działania na rzecz budowy odporności społecznej. Kampanie informacyjne oraz programy edukacyjne będą miały na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat zagrożeń hybrydowych oraz ograniczenie wpływu rosyjskiej dezinformacji. Kluczowym wyzwaniem stanie się konsolidacja społeczeństwa wokół prozachodnich wartości oraz budowanie zaufania do instytucji państwowych, co będzie stanowiło istotny element przeciwdziałania destabilizacji wewnętrznej. Na poziomie instytucjonalnym Mołdawia będzie dążyć do przeprowadzenia reform w obszarze obronności i bezpieczeństwa, mających na celu podniesienie efektywności struktur odpowiedzialnych za reagowanie na zagrożenia hybrydowe.

Realizacja omawianego scenariusza doprowadzi do znaczącego spadku stabilności Mołdawii. Ataki cybernetyczne na infrastrukturę krytyczną spowodują zakłócenia w funkcjonowaniu państwa, generując koszty gospodarcze oraz zmniejszając zaufanie obywateli i inwestorów. W rezultacie Mołdawia stanie się podatniejsza na presję zewnętrzną, co ograniczy jej zdolność do prowadzenia niezależnej polityki gospodarczej i strategicznej. Rosyjskie operacje informacyjne, skierowane na pogłębianie podziałów politycznych i społecznych, utrudnią konsolidację instytucji państwowych i wzmacnianie prozachodnich orientacji w społeczeństwie. Rosja będzie wpływała na procesy decyzyjne w Mołdawii, co może opóźnić jej integrację z Unią Europejską i NATO oraz utrudnić wdrażanie reform strukturalnych. Projekcja siły w Naddniestrzu i wzrost napięć militarnych w regionie wywołają dodatkowe poczucie zagrożenia, zmuszając Mołdawię do zwiększenia nakładów na obronność kosztem innych obszarów rozwoju. Skutki społecznie obejmą nasilenie napięć etnicznych

i politycznych. Wpłynie to na spadek zaufania do władz oraz wywoła trudności w budowie stabilnego, jednolitego państwa. Narastająca destabilizacja może prowadzić do kolejnych fal emigracji szczególnie wśród młodych i wykwalifikowanych obywateli, co z kolei osłabi perspektywy rozwojowe kraju. W dłuższej perspektywie Mołdawia może znaleźć się w stanie trwałej niestabilności, z ograniczoną zdolnością do realizacji własnych celów politycznych i gospodarczych. Kontynuacja działań hybrydowych utrwali poczucie zagrożenia, spowalniając rozwój kraju i jego dążenia integracyjne ze strukturami transatlantyckimi.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji scenariusza wzmocnienia obecności wojskowej w Naddniestrzu na poziomie 2,5. Rozbudowa obecności wojskowej w Naddniestrzu lub modernizacja stacjonujących tam sił stanowiłoby dla Moskwy środek demonstracji siły i nacisku na Kiszyniów. Niemniej jednak, zwiększenie obecności wojskowej mogłoby spotkać się z ostrą reakcją UE i NATO, prowadząc do zaostrzenia sankcji ekonomicznych oraz zwiększenia wsparcia dla Mołdawii. W efekcie, koszty mogłyby przewyższyć korzyści polityczne, jakie Moskwa zamierza osiągnąć. Do potencjalnych celów Rosji w ramach omawianego scenariusza należy zaliczyć:

a) zwiększenie wpływu na bezpieczeństwo regionalne lub co najmniej utrzymanie status quo w regionie;
b) wywarcie presji militarnej na Kiszyniów w celu wymuszenia ustępstw politycznych;
c) ograniczenie możliwości integracji Mołdawii z Zachodem;
d) budowanie narracji o Rosji jako gwarancie bezpieczeństwa dla prorosyjskich regionów.

W najbliższych latach Moskwa zmodernizuje wyposażenie stacjonujących w Naddniestrzu jednostek. Zwiększona liczebność wojsk oraz przeprowadzanie regularnych ćwiczeń wojskowych będą stanowić jasny sygnał o zdolności Rosji do szybkiego reagowania na potencjalne zmiany w sytuacji politycznej. Rosja podejmie działania logistyczne mające na celu poprawę infrastruktury wojskowej w Naddniestrzu. Na poziomie dyplomatycznym będzie blokowała wszelkie inicjatywy międzynarodowe zmierzające do demilitaryzacji regionu, jednocześnie przedstawiając swoją obecność w Naddniestrzu jako niezbędną do „utrzymania stabilności". Wspierając prorosyjskie narracje medialne, Kreml będzie kształtował przekaz o ochronie ludności rosyjskojęzycznej i potrzebie przeciwdziałania „zagrożeniom" ze strony Mołdawii i jej zachodnich partnerów.

Rosja będzie zmagać się z istotnymi ograniczeniami, które wpłyną na skuteczność realizacji scenariusza. Kluczowym wyzwaniem pozostaną koszty finansowe związane z modernizacją sprzętu, rozbudową infrastruktury wojskowej i utrzymaniem jednostek w regionie. W obliczu rosnących wydatków na inne obszary zaangażowania militarnego (wojna na Ukrainie) Rosja może napotkać trudności w alokacji wystarczających zasobów na działania

w Naddniestrzu. Kolejnym ograniczeniem będzie wzrost presji międzynarodowej. Działania militarne spotkają się z ostrą krytyką ze strony społeczności międzynarodowej, co pogłębi izolację Rosji. Ukraina, kontrolując dostęp do tego regionu, ograniczy możliwość swobodnego przemieszczania się rosyjskiego sprzętu i personelu wojskowego. Wreszcie, ograniczenia technologiczne wynikające z międzynarodowych sankcji na zaawansowane technologie wojskowe będą osłabiać zdolność Rosji do modernizacji sił zbrojnych w regionie. Zmniejszy to efektywność działań podejmowanych w Naddniestrzu.

Najważniejszym mołdawskim ograniczeniem będzie niewystarczający potencjał obronny wynikający z ograniczonego budżetu na zbrojenia oraz braku nowoczesnego wyposażenia wojskowego[936]. Niedostateczne zdolności militarne, w tym brak zaawansowanych systemów obrony i ograniczone możliwości prowadzenia działań rozpoznawczych utrudnią Kiszyniowowi reagowanie na działania rosyjskie. Na ograniczenia Mołdawii wpłyną również napięcia polityczne i polaryzacja wewnętrzna. Obecność prorosyjskich ugrupowań politycznych i ich wpływ na procesy decyzyjne dodatkowo utrudnią budowę spójnej strategii bezpieczeństwa. Kiszyniów będzie także zmagał się z brakiem wystarczającego wsparcia militarnego ze strony partnerów międzynarodowych. Rosyjskie operacje informacyjne będą dodatkowo pogłębić podziały w społeczeństwie. Osłabi to zdolności Mołdawii do skutecznej reakcji na presję zewnętrzną.

Aby przeciwdziałać realizacji scenariusza Mołdawia podejmie działania podobne do tych opisanych w poprzednim scenariuszu. Najważniejszym z nich będzie intensyfikacja współpracy z NATO, następnie modernizacja sił zbrojnych oraz budowa odporności społecznej. Mołdawia będzie dążyć do poprawy gotowości swoich sił zbrojnych poprzez zwiększenie liczby żołnierzy oraz inwestycje w szkolenie i wyposażenie. Będzie rozwijać infrastrukturę obronną na pograniczu z Naddniestrzem. Priorytetem stanie się instalacja nowoczesnych systemów monitorowania i rozpoznania. Na arenie międzynarodowej Mołdawia będzie intensywnie promowała ideę demilitaryzacji Naddniestrza jako kluczowego elementu stabilizacji. W tym celu podejmie działania mające na celu zwiększenie presji na Rosję poprzez struktury takie jak OBWE i ONZ. Szczególną wagę będą miały wysiłki na rzecz przekonania zachodnich partnerów do uznania rosyjskiej obecności wojskowej w Naddniestrzu za czynnik destabilizujący Europę Wschodnią. W kontekście społecznym zintensyfikuje kampanie informacyjne skierowane do ludności zamieszkującej tereny graniczące z Naddniestrzem, aby

[936] Według Global Firepower w 2024 r. Mołdawia zajmuje 134 miejsce spośród 145 ocenianych państw pod względem potencjału wojskowego, *Moldova Military Strength*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=moldova, [dostęp: 15.01.2025 r.].

przeciwdziałać rosyjskim wpływom i zwiększyć świadomość społeczną na temat zagrożeń wynikających z eskalacji konfliktu.

Realizacja scenariusza wzmocnienia obecności wojskowej Rosji w Naddniestrzu będzie miała poważne konsekwencje dla Mołdawii. Znacząco wpłynie na jej stabilność i zdolność do realizacji własnych celów. Zwiększy się poczucie zagrożenia, co zmusi Kiszyniów do większych nakładów finansowych na obronność kosztem innych obszarów, takich jak rozwój infrastruktury czy inwestycje społeczne. Obecność wojsk rosyjskich w Naddniestrzu ograniczy możliwości Mołdawii do prowadzenia niezależnej polityki bezpieczeństwa. Działania Rosji będą wzmacniały wewnętrzne napięcia i podziały. Prorosyjskie ugrupowania zyskają na znaczeniu. Będą promować narracje o konieczności dialogu z Moskwą i rezygnacji z dążeń transatlantyckich. W wymiarze gospodarczym napięcia militarne ograniczą napływ inwestycji zagranicznych oraz pogłębią postrzeganie Mołdawii jako kraju niestabilnego. Taka sytuacja utrudni rozwój gospodarczy i zmniejszy atrakcyjność tego państwa jako partnera handlowego. W dłuższej perspektywie Mołdawia znajdzie się w sytuacji trwałej niestabilności. Ograniczy to jej zdolność do integracji z Unią Europejską i NATO. Rosyjska obecność militarna w Naddniestrzu utrwali trudności w budowaniu stabilności i suwerenności Mołdawii.

Scenariusz rozbudowy infrastruktury wojskowej w Naddniestrzu jest zbieżny z poprzednim, dotyczącym wzmacniania obecności wojskowej. W tym przypadku główny nacisk będzie położony na rozwój infrastruktury militarnej jako fundamentu zwiększenia zdolności operacyjnych Rosji. Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji tego scenariusza na poziomie 2,3. Zwrócili również uwagę, że oba scenariusze koncentrują się na utrzymaniu i rozszerzeniu rosyjskich wpływów militarnych wykorzystując potencjał Naddniestrza jako strefy buforowej. Podobnie jak w poprzednim scenariuszu obecność i infrastruktura wojskowa przełoży się bezpośrednio na możliwość projekcji siły oraz demonstrację zobowiązań Rosji wobec Naddniestrza jako instrumentu polityczno-militarnego. Jednak w scenariuszu dotyczącym rozbudowy infrastruktury wojskowej szczególną uwagę Rosja poświęci długoterminowym inwestycjom w materialne i logistyczne elementy obecności militarnej. Te działania będą miały na celu stworzenie trwałych struktur wojskowych wzmacniających zdolności Rosji do reagowania na ewentualne zmiany sytuacji w regionie. W przeciwieństwie do samego zwiększania liczebności wojsk, rozbudowa infrastruktury umożliwia długoterminową projekcję siły, wzmacniając zdolność prowadzenia działań zarówno defensywnych, jak i ofensywnych. Dodatkowo, rozwój infrastruktury wojskowej stworzy warunki do szybkiej mobilizacji sił w przypadku eskalacji konfliktu. Takie działania znacząco utrudnią potencjalne reakcje Mołdawii i jej partnerów oraz zmniejszają ich możliwości operacyjne. Ponadto, rozbudowa infrastruktury wojskowej, w przeciwieństwie do

zwiększenia liczebności wojsk, będzie miała wymiar polityczny i psychologiczny. Stworzy bowiem wrażenie nieodwracalności rosyjskiej obecności w regionie. W efekcie, rozbudowa infrastruktury wojskowej w Naddniestrzu nie tylko umożliwi Rosji utrzymanie przewagi strategicznej, ale także stworzy warunki do potencjalnej eskalacji konfliktu na dogodnych dla niej warunkach.

Prawdopodobieństwo realizacji scenariusza współpracy wojskowej sił zbrojnych obu państw eksperci ocenili na poziomie 1,6. Wskazuje to na jego ograniczoną wykonalność z uwagi na obecne napięcia w relacjach między Rosją a Mołdawią oraz dążenia Kiszyniowa do pogłębiania współpracy z NATO i UE. Niemniej jednak Rosja może zaproponować Mołdawii inicjatywy o charakterze wojskowym i szkoleniowym, prezentując je jako neutralne działania mające na celu wzmocnienie bezpieczeństwa regionalnego. Do potencjalnych rosyjskich celów należy zaliczyć:

a) budowanie wpływów w mołdawskich elitach wojskowych i wywieranie długofalowego wpływu na politykę obronną Mołdawii;
b) tworzenie przestrzeni do kontroli nad mołdawskimi strukturami wojskowymi;
c) osłabienie współpracy Mołdawii z NATO;
d) legitymizację rosyjskiej obecności w regionie.

Głównym rosyjskim narzędziem będą programy szkoleniowe i wymiany wojskowe, w ramach których mołdawscy oficerowie będą szkolić się w rosyjskich uczelniach. Inicjatywy te posłużą Moskwie do budowania sieci wpływów wśród mołdawskich kadr wojskowych oraz przekazywania prorosyjskich narracji. Kolejnym narzędziem będą propozycje wspólnych ćwiczeń wojskowych. Rosja będzie je przedstawiać jako działania służące wzmocnieniu regionalnego bezpieczeństwa. W rzeczywistości, takie manewry będą służyć zarówno demonstracji rosyjskiej obecności militarnej, jak i monitorowaniu zdolności operacyjnych mołdawskich sił zbrojnych. Moskwa będzie oferować wsparcie techniczne, w tym dostawy sprzętu wojskowego i części zamiennych, uzależniając te działania od ustępstw politycznych. Dodatkowo, Moskwa może wykorzystywać kanały dyplomatyczne do promocji współpracy wojskowej jako neutralnego i korzystnego rozwiązania, które ma zastąpić zachodnie wsparcie wojskowe. W kampaniach informacyjnych Rosja będzie podkreślała znaczenie „tradycyjnych więzi bratnich armii" oraz promowała współpracę wojskową jako element budowy stabilności regionalnej. Jednocześnie Kreml będzie wywierać naciski polityczne, aby wymusić na mołdawskich władzach współpracę wojskową, przedstawiając ją jako korzystną dla wspólnych interesów.

Głównym rosyjskim ograniczeniem w realizacji scenariusza będzie rosnąca nieufność Kiszyniowa wobec Moskwy, wynikająca z doświadczeń związanych z rosyjskimi działaniami

hybrydowymi oraz zwrotu Mołdawii w kierunku NATO. Władze mołdawskie, świadome ryzyka wynikającego z takich inicjatyw, mogą odrzucić propozycje współpracy wojskowej obawiając się negatywnych reakcji społeczeństwa oraz partnerów zachodnich. Ponadto Rosja będzie zmagać się z ograniczeniami logistycznymi wynikającymi z izolacji Naddniestrza i braku bezpośredniego dostępu do terytorium Mołdawii. Będzie to utrudniać organizację wspólnych ćwiczeń i innych form współpracy wojskowej. Dodatkowym ograniczeniem będzie presja ze strony zachodnich partnerów Mołdawii, którzy będą oferować alternatywne programy współpracy wojskowej i technologicznej, skutecznie redukując atrakcyjność rosyjskich ofert. Moskwa będzie musiała uwzględnić ryzyko międzynarodowej krytyki i potencjalnego zaostrzenia sankcji, które nastąpi w odpowiedzi na próby militarnego zbliżenia z Mołdawią. Ważnym ograniczeniem pozostaną także wewnętrzne problemy Rosji, w tym spowolnienie gospodarcze i koszty zaangażowania militarnego w innych regionach. Osłabią one jej zdolność do realizacji planów współpracy wojskowej z Mołdawią.

Mołdawia będzie zmagać się z ograniczeniami w przeciwdziałaniu rosyjskiej współpracy wojskowej wynikającymi z niedostatecznej odporności systemu obronnego na potencjalne próby infiltracji lub manipulacji ze strony Rosji. Dodatkowo, deficyt zasobów finansowych i technologicznych w sektorze obronnym będzie sprzyjał postrzeganiu rosyjskich ofert jako atrakcyjnej alternatywy w kontekście ograniczonych możliwości własnych w zakresie pozyskiwania nowoczesnych technologii obronnych z innych źródeł. Wewnętrzne napięcia polityczne i polaryzacja społeczeństwa będą osłabiać jedność działań politycznych w odpowiedzi na rosyjskie wpływy. Ponadto, geopolityczne położenie Mołdawii, w tym bliskość Naddniestrza, będzie stanowić dodatkowe wyzwanie wzmacniające poczucie zagrożenia.

Kiszyniów, podobnie jak w poprzednich scenariuszach, skoncentruje się na współpracy z NATO oraz innymi partnerami międzynarodowymi w celu wzmocnienia własnych zdolności obronnych i ograniczenia zależności od rosyjskich inicjatyw wojskowych. Kluczowym elementem pozostanie rozwój własnego potencjału militarnego. Władze będą systematycznie wzmacniać mechanizmy nadzoru nad strukturami obronnymi, aby ograniczyć możliwość ich infiltracji przez Rosję oraz zwiększyć transparentność działań w sektorze obronnym. Ponadto Mołdawia skoncentruje się na tworzeniu alternatywnych programów szkoleniowych i wymiany wojskowej rozwijając współpracę z państwami regionu Europy Wschodniej. Takie inicjatywy pozwolą na minimalizację atrakcyjności rosyjskich ofert. Dodatkowo Mołdawia będzie zabiegać o wsparcie finansowe i technologiczne i tą drogą modernizować swoje siły zbrojne.

Skuteczna realizacja rosyjskiego scenariusza osłabi dążenia Mołdawii do integracji z NATO. Budowanie prorosyjskich postaw wśród mołdawskich elit wojskowych zwiększy

podatność kraju na rosyjskie naciski oraz ograniczy jego zdolność do prowadzenia niezależnej polityki obronnej. Współpraca z Rosją w obszarze wojskowym wpłynie na relacje z Sojuszem Północnoatlantyckim. Będzie on postrzegać takie działania jako przejaw niejednoznacznej polityki Kiszyniowa, co ograniczy możliwości wsparcia mołdawskich sił zbrojnych. To z kolei ich utrudni modernizację i realizację celów polityki obronnej. Długookresowo, realizacja tego scenariusza przez Rosję ograniczy zdolność Kiszyniowa do rozwijania niezależnych zdolności obronnych oraz wzmocni jego zależność od Moskwy. Może to zwiększyć ryzyko eskalacji działań destabilizacyjnych w regionie, co wpłynie na bezpieczeństwo Mołdawii i jej sąsiadów.

Dodatkowe scenariusze zaproponowane przez ekspertów stanowią rozwinięcie głównych rosyjskich scenariuszy wobec Mołdawii na płaszczyźnie militarnej. Mechanizmy takie jak utrzymywanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu, wspieranie ruchów separatystycznych czy działania ograniczające współpracę Mołdawii z NATO będą integralną częścią długofalowych działań Moskwy. Każdy z tych elementów wzmacnia istniejące środki nacisku i poszerza wachlarz narzędzi wykorzystywanych przez Rosję do projekcji siły i wpływu w regionie Europy Wschodniej. Scenariusz utrzymania zamrożonego konfliktu jest spójny z dążeniem Moskwy do zachowania swojej obecności wojskowej w regionie oraz kontrolowania sytuacji politycznej w Mołdawii. Konflikt ten pozostanie nie tylko narzędziem destabilizacji wewnętrznej, ale także skuteczną metodą ograniczania mołdawskich aspiracji euroatlantyckich. Zamrożony konflikt będzie wzmacniał pozycję Rosji w negocjacjach i utrzyma jej wpływ na rząd w Kiszyniowie. Z kolei wsparcie dla ruchów separatystycznych, takich jak w Gagauzji, wpisuje się w szersze działania obejmujące operacje hybrydowe. Będą one miały na celu podważanie jedności politycznej i administracyjnej Mołdawii. Rosja będzie wykorzystywała ruchy separatystyczne do osłabiania władzy centralnej. Z kolei działania zmierzające do uniemożliwienia Mołdawii współpracy z NATO wpisują się w rosyjską strategią utrudniania państwom regionu integracji ze strukturami euroatlantyckimi. Scenariusze ekspertów wskazują dodatkowy kontekst rosyjskich działań. Uwypuklają spójność rosyjskiej strategii, której celem pozostanie utrzymanie Mołdawii w rosyjskiej strefie wpływów i blokowanie jej aspiracji proeuropejskich.

Tabela 6.30. Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie militarnej

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
Intensywne operacje hybrydowe.	3,2	Przygotowanie środowiska do działań kinetycznych.	Cyberataki na infrastrukturę krytyczną.	Zachodnie sankcje gospodarcze i technologiczne.	Braki w systemie cyberbezpieczeństwa.	Wzmocnienie zdolności cyberobrony.	Destabilizacja polityczna i społeczna.
		Wywołanie napięć społecznych i politycznych.	Operacje dezinformacyjne.	Wzmocniona odporność Mołdawii dzięki wsparciu UE i NATO.	Polityczna polaryzacja.	Reformy sektora obronnego.	Wzrost zależności od Rosji.
		Zwiększenie zależności od Rosji.	Wsparcie prorosyjskich ugrupowań politycznych.	Rosnące koszty prowadzenia operacji hybrydowych.	Napięcia społeczne.	Kampanie edukacyjne i informacyjne.	Utrudnienie integracji z UE i NATO.
		Utrudnienie integracji z NATO.	Demonstracja siły.	Malejąca skuteczność dezinformacji.	Niedostateczna modernizacja sił zbrojnych.	Konsolidacja społeczeństwa wokół prozachodnich wartości.	Osłabienie zaufania do instytucji publicznych.
		Wzmacnianie prorosyjskich narracji.	Kampanie medialne kształtujące prorosyjską opinię.	Izolacja międzynarodowa.	Naddniestrze jako źródła destabilizacji.	Dyplomatyczne działania w celu uzyskania wsparcia UE i NATO.	Długoterminowa niestabilność gospodarcza i społeczna.
Wzmocnienie obecności	2,5	Projekcja siły wobec Mołdawii.	Zwiększenie liczebności wojsk.	Rosnące koszty finansowe.	Ograniczony potencjał obronny.	Modernizacja sił zbrojnych.	Zwiększenie poczucia zagrożenia.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
wojskowej w Naddniestrzu.		Presja militarna na Kiszyniów.	Modernizacja sprzętu wojskowego.	Technologiczne ograniczenia wynikające z sankcji.	Polityczna polaryzacja społeczeństwa.	Budowa infrastruktury obronnej.	Konieczność wzrostu wydatków obronnych kosztem innych sektorów.
		Utrzymanie status quo w regionie.	Regularne ćwiczenia wojskowe.	Izolacja międzynarodowa.	Prorosyjskie ugrupowania osłabiające spójność decyzyjną.	Intensyfikacja współpracy z NATO.	Utrudnienie prowadzenia niezależnej polityki bezpieczeństwa.
		Budowanie narracji o Rosji jako gwarancie bezpieczeństwa.	Rozbudowa zasobów logistycznych.	Ograniczenia logistyczne ze względu na kontrolę Ukrainy nad dostępem do Naddniestrza.	Niedostateczna modernizacja sił zbrojnych.	Działania dyplomatyczne na rzecz demilitaryzacji Naddniestrza.	Wzrost znaczenia prorosyjskich ugrupowań politycznych.
		Ograniczenie integracji z Zachodem.	Działania dyplomatyczne blokujące inicjatywy demilitaryzacyjne.	Ryzyko eskalacji międzynarodowego sprzeciwu.	Społeczne napięcia w regionie przygranicznym.	Kampanie informacyjne skierowane do mieszkańców regionów przygranicznych.	Trwała niestabilność regionalna.
Rozbudowa infrastruktury wojskowej.	2,3	Zwiększenie zdolności operacyjnych w regionie.	Budowa nowych obiektów wojskowych.	Wysokie koszty finansowe.	Ograniczone możliwości obronne.	Rozwój infrastruktury obronnej.	Ograniczona niezależność polityki bezpieczeństwa.
		Projekcja siły.	Modernizacja istniejącej infrastruktury.	Ograniczone zasoby technologiczne.	Społeczna podatność na rosyjskie narracje.	Wzmocnienie nadzoru nad regionami przygranicznymi.	Wzrost kosztów obronnych.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Utrzymanie przewagi strategicznej w regionie.	Zapasy logistyczne.	Izolacja międzynarodowa.	Napięcia polityczne i społeczne.	Intensyfikacja współpracy z NATO i UE.	Zmniejszenie inwestycji w rozwój społeczno-gospodarczy.
		Stworzenie bazy do eskalacji konfliktu.	Kampanie medialne wzmacniające wrażenie nieodwracalności obecności Rosji.	Potencjalna eskalacja sprzeciwu partnerów Mołdawii.	Brak wsparcia technologicznego.	Zwiększenie świadomości społecznej w regionach przygranicznych.	Wzrost napięć etnicznych.
		Utrudnienie reakcji partnerów Mołdawii.	Ćwiczenia wojskowe symulujące potencjalne operacje w regionie.	Problemy z dostawami do regionu ze względu na ukraińską kontrolę nad tranzytem.	Prorosyjskie ugrupowania polityczne osłabiające rząd.	Dyplomatyczne działania na rzecz demilitaryzacji.	Trwała zależność od decyzji Moskwy w sprawach bezpieczeństwa.
Współpraca wojskowa i szkoleniowa.	1,6	Budowanie wpływów wśród mołdawskich elit wojskowych.	Programy szkoleniowe dla mołdawskich oficerów.	Rosnąca nieufność Kiszyniowa wobec Moskwy.	Niewystarczająca odporność systemu obronnego.	Wzmocnienie mechanizmów nadzoru nad strukturami obronnymi.	Osłabienie dążeń integracyjnych z NATO.
		Wywieranie wpływu na politykę obronną Mołdawii.	Propozycje wspólnych ćwiczeń wojskowych.	Ograniczenia logistyczne związane z izolacją Naddniestrza.	Deficyt zasobów finansowych i technologicznych.	Intensyfikacja współpracy z NATO.	Wzrost zależności od Moskwy w obszarze obronnym.
		Osłabienie współpracy Mołdawii z NATO.	Dostawy sprzętu wojskowego.	Alternatywne programy współpracy z Zachodem.	Polityczna i społeczna polaryzacja.	Tworzenie alternatywnych programów szkoleniowych.	Pogorszenie relacji z zachodnimi partnerami.

Scenariusz	Prawdopodobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Legitymizacja rosyjskiej obecności w regionie.	Kampanie dyplomatyczne przedstawiające współpracę jako korzystną.	Ryzyko międzynarodowej krytyki.	Naddniestrze jako źródło zagrożenia.	Zabieganie o wsparcie finansowe i technologiczne od partnerów zachodnich.	Zwiększenie podatności na destabilizację.
		Wzmocnienie prorosyjskich postaw w Mołdawii.	Promowanie prorosyjskich narracji o stabilności regionalnej.	Spowolnienie gospodarcze w Rosji ograniczające jej możliwości.	Społeczna podatność na prorosyjskie narracje.	Rozwój infrastruktury obronnej.	Długoterminowe osłabienie zdolności obronnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.4.4. Płaszczyzna kulturowo-informacyjna

Przeprowadzona analiza rosyjskiej polityki na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec Mołdawii w latach 2014–2022 ukazuje dążenie Moskwy do utrzymania wpływów w tym regionie. Rosja konsekwentnie wykorzystywała swoją dominację w mediach, kulturze i przestrzeni informacyjnej, aby wzmacniać prorosyjskie narracje, promować swoją tożsamość cywilizacyjną oraz podważać integracyjne aspiracje Mołdawii wobec struktur euroatlantyckich. W tym kontekście kluczowe znaczenie miało oddziaływanie na ludność rosyjską i rosyjskojęzyczną szczególnie w Gagauzji i Naddniestrzu. W tym okresie Rosja zintensyfikowała wykorzystanie narzędzi kulturowo-informacyjnych, takich jak media państwowe, sieci społecznościowe, organizacje pozarządowe oraz instytuty kultury, aby przeciwdziałać prozachodniemu kierunkowi Kiszyniowa. Narracje skupiały się na podkreślaniu więzi historycznych, językowych i religijnych między Mołdawią a Rosją oraz na podsycaniu obaw przed integracją z UE i NATO. Istotnym elementem tej strategii była dezinformacja, która miała na celu destabilizację społeczeństwa mołdawskiego poprzez wzmacnianie podziałów politycznych i etnicznych. Priorytety rosyjskiej polityki na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec Mołdawii do 2032 r. będą koncentrować się na utrzymaniu i wzmacnianiu wpływów w przestrzeni medialnej. Rosja będzie dążyć do promowania własnych narracji za pośrednictwem kontrolowanych mediów oraz sieci społecznościowych. Równocześnie Moskwa będzie podejmować działania mające na celu osłabienie prozachodniej orientacji Mołdawii poprzez wykorzystanie dezinformacji oraz narzędzi manipulacji informacyjnej. Kluczowym elementem tej strategii pozostanie promowanie rosyjskiej kultury, historii i języka jako fundamentów wspólnego dziedzictwa cywilizacyjnego. Będzie to służyć umacnianiu idei bliskości kulturowo-historycznej i legitymizowaniu rosyjskich wpływów w Mołdawii.

W świetle tych uwarunkowań opracowano scenariusze możliwych działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej wobec Mołdawii, uwzględniając zarówno dotychczasowe doświadczenia, jak i przyszłe wyzwania oraz zmieniający się kontekst międzynarodowy.

Tabela 6.31. Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.

Lp.	Scenariusz	Średnia ocena
1.	Wzmocnienie przekazu mediów: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	3,1
2.	Promocja „ruskiego świata": Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Mołdawii. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	2,9
3.	Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	2,6
4.	Rozwój edukacji i nauki: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	2,4
5.	Wspieranie mniejszości rosyjskojęzycznej: Rosja będzie aktywnie wspierać społeczność rosyjskojęzyczną w Mołdawii poprzez programy kulturalne, edukacyjne i społeczne, aby wzmocnić jej więzi z Rosją i promować rosyjską tożsamość kulturową.	Wskazanie eksperta.
6.	Promowanie wspólnego dziedzictwa historycznego: Rosja będzie podkreślać wspólne wydarzenia historyczne i bohaterów, aby zacieśniać więzi kulturowe i wzmacniać poczucie wspólnoty historycznej z Mołdawią.	Wskazanie eksperta.
7.	Wypieranie zachodnich wpływów kulturowych z Mołdawii. Użyteczne narzędzie w tym zakresie stanowi prawosławie i indoktrynacja kulturowa, skierowana selektywnie do poszczególnych grup i warstw mołdawskiego społeczeństwa.	Wskazanie eksperta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

Eksperci uznali wzmocnienie przekazu prorosyjskich mediów za najbardziej prawdopodobny scenariusz działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej nadając mu średnią ocenę 3,1. Od lat Rosja konsekwentnie wykorzystuje media jako narzędzie wywierania wpływu, promując prorosyjskie narracje i manipulując opinią publiczną. W określonych warunkach pozwala jej to osiągać strategiczne cele przy ograniczonym zaangażowaniu politycznym, finansowym i militarnym. Potencjalne cele Rosji w ramach tego scenariusza koncentrują się na:

a) kształtowaniu prorosyjskich postaw społecznych;
b) osłabieniu zachodnich wpływów w Mołdawii;
c) zwiększeniu kontroli nad przestrzenią informacyjną Mołdawii;
d) podsycaniu podziałów społecznych i politycznych;
e) promowaniu wspólnej tożsamości kulturowej.

W realizacji powyższego scenariusza Moskwa będzie wykorzystywać szeroki katalog narzędzi. Kluczową rolę odegra intensyfikacja działalności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych, które będą służyć do promowania prorosyjskiej narracji. Rosja skupi się na wspieraniu lokalnych i regionalnych mediów prorosyjskich, oferując im wsparcie finansowe, technologiczne i logistyczne, co umożliwi zwiększenie zasięgu ich oddziaływania. Równolegle prowadzone będą kampanie dezinformacyjne, których celem będzie osłabienie pozycji zachodnich instytucji w przestrzeni informacyjnej Mołdawii. Rosja będzie manipulować treściami, aby podważać wiarygodność UE i NATO, oraz wzmacniać napięcia w mołdawskim społeczeństwie wykorzystując istniejące podziały etniczne i polityczne. Moskwa będzie wspierać przyjazne sobie platformy informacyjne i promować regulacje prawne sprzyjające dystrybucji rosyjskich treści. W tym kontekście istotne będzie także organizowanie wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych, które przyczynią się do wzmocnienia przekazu o wspólnym dziedzictwie kulturowym.

Do głównych rosyjskich ograniczeń w tym scenariuszu będzie należeć rosnąca świadomość społeczeństwa mołdawskiego w zakresie mechanizmów dezinformacji. Uzupełnieniem tego będzie zwiększone zaangażowanie państwa oraz organizacji międzynarodowych w edukację medialną i wzmacnianie odporności społeczeństwa na manipulacje informacyjne. Dodatkowo, systematyczne wdrażanie przez Mołdawię regulacji dotyczących mediów propagandowych, w tym mechanizmów monitorowania treści i eliminacji źródeł szerzących dezinformację, utrudni Rosji realizację jej celów w przestrzeni informacyjnej. Możliwości Moskwy będą ograniczane przez działania ze strony państw zachodnich, które będą zwiększały wsparcie techniczne i finansowe w celu ochrony mołdawskiej przestrzeni medialnej. Dominacja globalnych platform cyfrowych, wspierających pluralistyczne narracje, zmniejszy zasięg i skuteczność rosyjskich mediów. Ponadto, trudności ekonomiczne Rosji wpłyną na ograniczenie środków przeznaczanych na działania medialne za granicą.

Podstawowym wyzwaniem dla Kiszyniowa będzie ograniczony dostęp do zasobów finansowych i technologicznych, niezbędnych do budowy skutecznych mechanizmów ochrony przestrzeni informacyjnej. Będzie to wzmocnione niskim poziomem edukacji medialnej w społeczeństwie, co utrudni walkę z dezinformacją czyniąc obywateli bardziej podatnymi na manipulacje. Głęboko zakorzenione prorosyjskie sympatie wśród części społeczeństwa wynikające z historycznych i kulturowych powiązań będą osłabiać skuteczność działań neutralizujących. Polaryzacja polityczna oraz wpływy prorosyjskich grup politycznych będą dodatkowo ograniczać zdolność władz do budowy spójnej strategii ochrony przestrzeni informacyjnej.

Mołdawia będzie podejmowała szeroko zakrojone działania w celu przeciwdziałania rosyjskim wpływom na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej. Kiszyniów skoncentruje się na wzmocnieniu regulacji dotyczących mediów, zwiększeniu kontroli nad treściami propagandowymi oraz ograniczeniu dostępu prorosyjskich platform medialnych. Istotnym elementem stanie się rozwój niezależnych mediów. Będą one wspierane finansowo i technologicznie przez rząd, aby mogły skutecznie konkurować z rosyjskimi kanałami informacyjnymi. Mołdawia zainwestuje w edukację medialną, organizując kampanie społeczne oraz programy edukacyjne zwiększające świadomość obywateli w tym obszarze. Dodatkowo, współpraca z UE umożliwi Kiszyniowowi korzystanie z nowoczesnych technologii i strategii walki z dezinformacją. Ponadto, Mołdawia będzie intensyfikować działania na rzecz budowy tożsamości narodowej opartej na wartościach demokratycznych i europejskich. Pozwoli to zmniejszyć podatność społeczeństwa na wpływy zewnętrzne. Władze będą wzmacniać rolę lokalnych instytucji kulturalnych w promowaniu mołdawskiej kultury i języka jako elementów odrębnych od rosyjskiej tożsamości.

Realizacja scenariusza wzmocnienia przekazu prorosyjskich mediów znacząco wpłynie na sytuację wewnętrzną w Mołdawii. Trwała obecność rosyjskich narracji medialnych osłabi prozachodnie orientacje w społeczeństwie i utrudni integrację z UE i NATO. Będzie to prowadzić do wzrostu napięć społecznych, szczególnie w regionach podatnych na wpływy prorosyjskie. Zdominowanie przestrzeni informacyjnej przez rosyjskie treści przyczyni się do polaryzacji społeczeństwa, wzmacniając podziały między grupami o różnych orientacjach politycznych i kulturowych. Osłabienie zaufania do mołdawskich instytucji publicznych oraz partnerów transatlantyckich ograniczy zdolność Kiszyniowa do reform i realizacji strategii rozwojowych. W dłuższej perspektywie skutki będą obejmowały utrwalenie zależności informacyjnej od Rosji. Z kolei propagowanie wspólnej tożsamości kulturowej będzie utrudniało konsolidację społeczeństwa wokół wartości demokratycznych i niezależności państwowej.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji scenariusza promocji koncepcji „ruskiego świata” na poziomie 2,9. Scenariusz odzwierciedla aspiracje Rosji do wzmacniania wpływu na Mołdawię za pomocą narzędzi kulturowych i informacyjnych. Mają one kształtować sprzyjające jej postawy społeczne oraz podkreślać wspólne dziedzictwo historyczno-kulturowe. Rosyjskie cele w ramach tego scenariusza to:

a) kształtowanie tożsamości kulturowej związanej z Rosją;
b) osłabienie procesów integracyjnych ze strukturami zachodnimi;
c) zwiększanie poparcia dla prorosyjskich polityków i partii politycznych;
d) konsolidacja mołdawskich środowisk prorosyjskich;

e) rozszerzanie wpływu ideologicznego „ruskiego świata” na sąsiednie regiony.

Moskwa w ramach promocji koncepcji „ruskiego świata” będzie wykorzystywać różnorodne narzędzia kulturowe i informacyjne do wzmocnienia swoich wpływów w Mołdawii. Głównym elementem tej strategii będzie wsparcie rosyjskich organizacji kulturalnych. Będą one organizować wydarzenia promujące język rosyjski, historię oraz dziedzictwo kulturowe. Moskwa będzie rozwijać prorosyjskie media oraz podawać przez nie narracje podkreślające wspólne korzenie historyczne i kulturowe. Dodatkowo, Rosja będzie finansować projekty edukacyjne, w tym stypendia dla mołdawskich uczniów i studentów w rosyjskich szkołach i uczelniach oraz wspierać nauczanie języka rosyjskiego. Moskwa będzie współpracować z lokalnymi liderami, instytucjami religijnymi i przedstawicielami mołdawskiej diaspory w Rosji, aby konsolidować swoje zaplecze społeczne i polityczne. Jednocześnie będzie intensyfikować kampanie informacyjne skierowane na wzmacnianie przekazu ideologii rosyjskiego świata w mediach społecznościowych i tradycyjnych, wykorzystując narracje o wspólnej przeszłości i wartościach.

W analizowanym scenariuszu powtarzają się mołdawskie ograniczenia związane z niewystarczającymi zasobami finansowymi i technologicznymi w zakresie budowania odporności na rosyjską dezinformację oraz brakiem dostępu do zaawansowanych narzędzi regulacyjnych i monitorujących przestrzeń informacyjną. Utrudnienia będą wynikać z ograniczonej skuteczności działań edukacyjnych i informacyjnych. Dodatkowym wyzwaniem będzie nacisk wywierany przez prorosyjskie ugrupowania polityczne oraz organizacje społeczne, które mogą blokować lub osłabiać wdrażanie skutecznych regulacji przeciwdziałających narracjom promującym „ruski świat”. Złożoność historycznych i kulturowych powiązań z Rosją części społeczeństwa będzie stanowiła istotny czynnik wzmacniający podatność na rosyjską propagandę, co wpłynie na ograniczenie efektywności działań podejmowanych przez mołdawskie władze. Ograniczone możliwości Mołdawii w zakresie integracji z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa będą dodatkowo osłabiać skuteczność przeciwdziałania rosyjskim wpływom w wymiarze kulturowo-informacyjnym.

Mołdawia, podobnie jak w poprzednim scenariuszu, będzie podejmowała działania na rzecz ograniczenia wpływów rosyjskich w przestrzeni kulturowo-informacyjnej. Kluczowym aspektem pozostanie rozwój niezależnych mediów oraz zaostrzenie regulacji dotyczących treści propagandowych. Kiszyniów będzie wzmacniał kontrolę nad rosyjskimi platformami medialnymi, promując jednocześnie lokalne kanały informacyjne jako źródła rzetelnych informacji. Ważnym elementem przeciwdziałania będzie rozszerzenie współpracy z organizacjami międzynarodowymi w zakresie ochrony przestrzeni kulturowo-informacyjnej przed wpływami tej koncepcji. Mołdawia będzie inicjować projekty wspierające mołdawską

kulturę, historię i język w międzynarodowej przestrzeni publicznej, co pozwoli na wzmocnienie tożsamości narodowej opartej na odrębności od Rosji. Działania te będą wspierane przez kampanie społeczne, które podkreślą europejskie wartości jako fundament mołdawskiej państwowości. Istotną rolę odegra edukacja ukierunkowana na promowanie krytycznego myślenia oraz wzmacnianie świadomości obywatelskiej w kontekście zagrożeń dezinformacyjnych. Programy edukacyjne będą koncentrować się na młodych obywatelach, aby kształtować nowe pokolenie odporne na wpływy zewnętrzne. Mołdawia rozwinie sieć instytucji kulturalnych, które będą promowały jej dziedzictwo wzmacniając jednocześnie odrębność od rosyjskiego.

Realizacja przedmiotowego scenariusza będzie miała zbliżone skutki do poprzedniego i wpłynie na pogłębienie istniejących podziałów w mołdawskim społeczeństwie oraz osłabi dążenia prozachodnie. Rosyjska ofensywa kulturowa ukierunkowana na promowanie wspólnej tożsamości historyczno-kulturowej z Rosją przyczyni się do wzrostu sympatii prorosyjskich na obszarach z dominującą ludnością rosyjskojęzyczną. Propagowanie „ruskiego świata" będzie osłabiać proces budowy jednolitej tożsamości narodowej Mołdawii opartej na wartościach europejskich. Utrudni to władzom prowadzenie spójnej polityki wewnętrznej i zagranicznej oraz integrację z UE i NATO. W przypadku sukcesu rosyjskich działań Mołdawia będzie zmagała się z marginalizacją swojej kultury i języka, szczególnie w regionach pozostających pod silnym wpływem rosyjskiej propagandy. Wzrost prorosyjskich sympatii w społeczeństwie może prowadzić do wzmacniania politycznych ugrupowań sprzyjających współpracy z Rosją, co osłabi dążenia proeuropejskie i zwiększy podatność na zewnętrzne naciski. W dłuższej perspektywie skutki realizacji tego scenariusza mogą prowadzić do trwałego osłabienia niezależności Mołdawii oraz zmniejszenia jej zdolności do realizacji własnych celów politycznych i gospodarczych.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji scenariusza współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną (RCP) na poziomie 2,6, wskazując na umiarkowane możliwości jego realizacji. Scenariusz ten odzwierciedla wykorzystanie RCP jako narzędzia kulturowego i politycznego do wzmacniania rosyjskich wpływów w Mołdawii. Dzięki działaniom w sferze religijnej Rosja będzie mogła promować wartości zgodne z „ruskim mirem" i budować pożądane postawy w wśród wiernych prawosławnych. Rosja będzie dążyć do osiągnięcia następujących celów:

a) wzmocnienie społecznych i kulturowych powiązań z Rosją;
b) podważanie zachodnich wartości;
c) zwiększenie wpływu na lokalne elity religijne i polityczne;

d) zahamowanie procesów integracji euroatlantyckiej i promocja alternatywy opartej na bliskich relacjach z Rosją.

Należy podkreślić, że Mołdawski Kościół Prawosławny (MKP) podlega jurysdykcji RCP. Fakt ten odgrywa kluczową rolę w rosyjskiej strategii kulturowo-informacyjnej, ponieważ pozwala Moskwie na bezpośrednie oddziaływanie na mołdawską społeczność prawosławną za pośrednictwem struktur kościelnych. W kontekście współpracy z RCP Moskwa będzie wspierać budowę nowych cerkwi oraz renowację istniejących obiektów sakralnych, podkreślając ich znaczenie jako symboli wspólnej tradycji i dziedzictwa. RCP będzie organizować wydarzenia religijne i społeczne, takie jak pielgrzymki, konferencje czy festiwale, aby wzmacniać społeczno-kulturowe więzi z Rosją. Ponadto, rosyjskie władze wykorzystają Cerkiew jako kanał komunikacji z lokalnymi elitami religijnymi i politycznymi, oferując im wsparcie finansowe oraz szkoleniowe. Rosja będzie dążyć do wzmocnienia obecności rosyjskiego duchowieństwa w Mołdawii poprzez wysyłanie swoich przedstawicieli do lokalnych parafii i seminariów teologicznych. Ważną rolę odegrają kampanie informacyjne promujące RCP jako obrońcę tradycyjnych wartości i kultury, które będą stanowiły kontrapunkt dla promowanych przez Zachód wartości demokratycznych i liberalnych. Czynnikiem sprzyjającym Rosji będzie negatywny trend demograficzny w Mołdawii. Od 1991 r. populacja prawobrzeżnej części Mołdawii (bez Naddniestrza) zmniejszyła się o około 35% głównie z powodu masowej emigracji zarobkowej. Dodatkowo, niski wskaźnik urodzeń oraz wysoka śmiertelność, powiązana z przewidywaną długością życia krótszą o 10 lat niż w UE, przyspieszają starzenie się społeczeństwa[937].

Część rosyjskich ograniczeń będzie pokrywać się z tymi, które wskazano w poprzednich scenariuszach. Nowym czynnikiem ograniczającym skuteczność Rosji w tym scenariuszu będzie rosnąca aktywność Mołdawskiego Kościoła Prawosławnego podlegającego Patriarchatowi Rumuńskiemu, który może rywalizować z MKP podlegającym RCP. Ten podział w środowisku prawosławnym osłabi jednolitość przekazu promowanego przez Moskwę. Dodatkowym wyzwaniem będą działania mołdawskich władz zmierzające do ograniczenia wpływu rosyjskich struktur religijnych poprzez wspieranie lokalnych inicjatyw religijnych i kulturowych promujących europejskie wartości i wzmacniających mołdawską tożsamość narodową. Wzmożona krytyka instytucji związanych z RCP będzie ograniczać możliwości Rosji w wykorzystywaniu struktur kościelnych do realizacji celów politycznych.

[937] K. Całus, *Znikający kraj. Mołdawia wobec katastrofy demograficznej*, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-08/znikajacy-kraj-moldawia-wobec-katastrofy-demograficznej, [dostęp: 15.01.2025].

Mołdawia będzie zmagać się z ograniczeniami wskazanymi w poprzednich scenariuszach, w tym z niedoborem zasobów finansowych i technologicznych, które utrudnią skuteczne monitorowanie i przeciwdziałanie zewnętrznym wpływom. Kluczowym wyzwaniem pozostanie niski poziom odporności społeczeństwa na działania dezinformacyjne oraz głęboko zakorzenione sympatie prorosyjskie wynikające z historycznych i kulturowych powiązań z Rosją. Dodatkowym ograniczeniem w przypadku MKP będzie jego silna pozycja w Mołdawii oraz bezpośrednie podporządkowanie Patriarchatowi Moskiewskiemu. Będzie to znacząco wzmacniać rosyjską zdolność oddziaływania w sferze religijnej. Brak silnych, alternatywnych instytucji religijnych oraz napięcia społeczne między grupami wyznaniowymi utrudnią konsolidację społeczeństwa wokół działań mających na celu ograniczenie rosyjskich wpływów.

Mołdawia skoncentruje się na wcześniej opisanych działaniach, takich jak wdrożenie regulacji dotyczących działalności podmiotów powiązanych z Rosją oraz promowanie niezależnych instytucji kulturowych i religijnych. Kiszyniów będzie wspierał rozwój lokalnych instytucji religijnych niezależnych od Patriarchatu Moskiewskiego, dążąc do umocnienia autonomii MKP związanego z Patriarchatem Rumuńskim. Organizowane będą kampanie informacyjne i edukacyjne, które zwiększą świadomość społeczeństwa na temat roli Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej jako narzędzia polityki zagranicznej Moskwy. Na poziomie instytucjonalnym Mołdawia podejmie kroki zmierzające do stworzenia ram prawnych ograniczających ingerencję podmiotów zewnętrznych w wewnętrzne sprawy religijne i kulturowe. Dodatkowo, władze będą wspierać inicjatywy kulturalne i religijne podkreślające mołdawską tożsamość narodową i jej niezależność od rosyjskiego wpływu.

Realizacja scenariusza zakładającego wykorzystanie przez Rosję RCP do wzmacniania wpływów wśród mołdawskiej ludności prawosławnej będzie miała konsekwencje zarówno dla sytuacji wewnętrznej, jak i pozycji Mołdawii w stosunkach międzynarodowych. Wiele z tych konsekwencji pokrywa się z wcześniej analizowanymi, w tym ze zwiększeniem rosyjskich wpływów oraz osłabieniem prozachodnich postaw w społeczeństwie. Działania promujące wspólną tożsamość kulturową będą stanowić wyzwanie dla procesu integracji społeczeństwa wokół wartości europejskich. Wzmocnienie aktywności RCP będzie prowadzić do podziałów w społeczeństwie. Może to dodatkowo utrudnić budowę spójnej tożsamości narodowej oraz pogłębić istniejące podziały kulturowe. Ponadto zwiększenie wpływów cerkwi prawosławnej pozostającej w ścisłej zależności od Patriarchatu Moskiewskiego przyczyni się do osłabienia niezależności mołdawskich instytucji religijnych. Jednocześnie, działalność RCP, zorientowana na promowanie prorosyjskich narracji, będzie utrudniać integrację Mołdawii z UE i NATO osłabiając społeczne poparcie dla reform. W dłuższej perspektywie prorosyjskie środowiska polityczne wspierane przez działania Cerkwi będą skutecznie wpływać na

kształtowanie polityki państwa w kierunku korzystnym dla Rosji, marginalizując prozachodnie inicjatywy polityczne. Realizacja tego scenariusza przyczyni się do wzmocnienia zależności od Moskwy oraz opóźni procesy integracyjne.

Eksperci ocenili prawdopodobieństwo realizacji scenariusza rozwoju współpracy w zakresie nauki i kształcenia przez Rosję na średnim poziomie 2,4. Scenariusz ten stanowi kontynuację strategii Kremla zakładającej wykorzystanie miękkiej siły w celu budowy długofalowych wpływów w Mołdawii poprzez kształtowanie środowiska związanego ze szkolnictwem. Do głównych celów należy zaliczyć:

a) budowę prorosyjskich elit intelektualnych;
b) wzmocnienie pozycji Rosji jako kluczowego partnera edukacyjnego i naukowego;
c) ograniczenie zachodnich wpływów w mołdawskim szkolnictwie i nauce;
d) kształtowanie więzi kulturowych i naukowych z Mołdawią.

W tym kontekście FR skoncentruje się na rozwijaniu programów stypendialnych i wymian akademickich, oferując mołdawskim studentom i nauczycielom atrakcyjne możliwości edukacyjne w Rosji. Współpraca między rosyjskimi i mołdawskimi uniwersytetami oraz instytutami badawczymi stanie się elementem pozwalającym na promowanie rosyjskich narracji w obszarach takich jak historia, kultura czy stosunki międzynarodowe. Szczególną uwagę Rosja poświęci wsparciu dla rosyjskojęzycznych ośrodków edukacyjnych w Mołdawii i tym samym umocnić swoją obecność kulturową. Ponadto, Rosja będzie organizować konferencje i seminaria naukowe w swoich ośrodkach zapraszając mołdawską społeczność akademicką w celu budowania prestiżu jako partnera naukowego. Dystrybucja rosyjskojęzycznych materiałów badawczo-dydaktycznych będzie kolejnym narzędziem pozwalającym na kształtowanie treści kształcenia w mołdawskich instytucjach edukacyjnych.

W realizacji powyższego scenariusza Rosja będzie mierzyć się z ograniczeniami z wcześniejszych działań. Rosnąca świadomość społeczeństwa mołdawskiego w zakresie ochrony przestrzeni informacyjnej i edukacyjnej osłabią skuteczność rosyjskich narzędzi. Dodatkowo, trudności ekonomiczne Rosji będą ograniczać dostępne środki na finansowanie inicjatyw edukacyjnych i naukowych skierowanych do zagranicznych odbiorców. Nowe ograniczenia obejmą przede wszystkim konkurencję ze strony zachodnich programów edukacyjnych i stypendialnych, oferujących mołdawskim studentom i naukowcom atrakcyjniejsze możliwości rozwoju. Wzrost popularności języka angielskiego oraz zachodnich standardów edukacyjnych w Mołdawii będzie utrudniał promocję rosyjskiej narracji. Rosja napotka na opór ze strony mołdawskich elit akademickich i instytucji edukacyjnych, które mogą obawiać się rosyjskiego wpływu na niezależność naukową i kształcenie. Wzmocnienie mołdawskich regulacji prawnych w zakresie edukacji, w szczególności polityki ograniczającej

wpływy zagraniczne w programach nauczania, zmniejszy możliwości Rosji w zakresie wprowadzania własnych treści.

Mołdawskie ograniczenia obejmą między innymi niewystarczające zasoby finansowe i technologiczne na modernizację systemu edukacji oraz ograniczone możliwości wdrażania alternatywnych programów wspieranych przez partnerów zachodnich. Nowe ograniczenia wynikną z niedostatecznego poziomu internacjonalizacji mołdawskiego szkolnictwa wyższego i badań naukowych. Brak atrakcyjnych programów wymiany oraz współpracy z wiodącymi uczelniami na Zachodzie utrudni Mołdawii rywalizację z rosyjskimi ofertami edukacyjnymi, które będą przedstawiane jako bardziej dostępne i korzystniejsze dla studentów oraz kadry akademickiej. Dodatkowo, złożoność i czasochłonność procesu reform w obszarze szkolnictwa może prowadzić do opóźnień w budowie odpornych na rosyjskie wpływy instytucji akademickich. Niskie wynagrodzenia w sektorze nauki i edukacji będą sprzyjać akceptacji rosyjskich inicjatyw, co może osłabiać skuteczność polityk rządowych.

Kiszyniów, podobnie jak w poprzednich scenariuszach, skoncentruje się na współpracy z UE i innymi partnerami międzynarodowymi, ograniczając przez to rosyjskie wpływy. Kluczowymi działaniami pozostaną rozwój własnych instytucji badawczo-dydaktycznych, wspieranie lokalnych inicjatyw promujących mołdawską kulturę i historię oraz intensyfikacja kampanii edukacyjnych mających na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat zagrożeń wynikających z rosyjskich programów propagandowych. Nowe działania będą obejmowały rozwijanie partnerstw akademickich z wiodącymi uczelniami zachodnimi oraz ofertę konkurencyjnych programów stypendialnych i wymiany studentów. Mołdawia będzie także modernizować infrastrukturę edukacyjną tworząc atrakcyjne warunki pracy dla naukowców i nauczycieli akademickich. Władze mołdawskie podejmą kroki w celu zwiększenia jakości programów nauczania z naciskiem na promowanie wartości demokratycznych, krytycznego myślenia i obiektywnej analizy historii oraz współczesnych stosunków międzynarodowych. Istotnym elementem strategii będzie wzmacnianie systemu grantów naukowych umożliwiających badaczom rozwijanie projektów bez potrzeby korzystania z rosyjskiego wsparcia. Kiszyniów podejmie wysiłki na rzecz tworzenia regionalnych programów współpracy w obszarze nauki i szkolnictwa. Pozwoli to na wzmocnienie więzi z państwami o podobnych doświadczeniach i wyzwaniach.

Intensyfikacja rosyjskiej obecności w sektorze szkolnictwa i nauki doprowadzi do wzrostu liczby studentów i naukowców zaangażowanych w rosyjskie programy stypendialne i współpracę naukową. Będzie to skutkowało stopniowym osłabieniem wpływów proeuropejskich w środowiskach akademickich, co odegra kluczową rolę w kształtowaniu przyszłych elit politycznych i intelektualnych kraju. W krótkim okresie możliwe jest

zwiększenie społecznej percepcji Rosji jako partnera edukacyjnego i naukowego. Wpłynie to na osłabienie poparcia dla integracji ze strukturami zachodnimi. Rosyjskie narracje będą wzmacniały historyczne i kulturowe więzi z Moskwą podważając jednocześnie wartości demokratyczne i prozachodnie. Działania te będą również intensyfikowały polaryzację w społeczeństwie. Na poziomie instytucjonalnym współpraca naukowa i edukacyjna z Rosją będzie ograniczała zdolność mołdawskich uczelni i instytutów badawczych do nawiązywania partnerstw z zachodnimi ośrodkami akademickimi. To z kolei wpłynie na innowacyjność kraju i jego konkurencyjność w regionie. W dłuższym horyzoncie czasowym Mołdawia może napotkać trudności w budowie autonomicznego systemu edukacyjnego i naukowego, co utrwali jej zależność od Rosji w tym obszarze.

Eksperci zaproponowali trzy dodatkowe scenariusze działań Rosji na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej. Propozycje te wskazują na znaczenie zróżnicowanych narzędzi oddziaływania oraz podkreślają, jak ważna jest kultura, religia i historia w kształtowaniu prorosyjskich postaw społecznych oraz osłabianiu prozachodnich orientacji Mołdawii. Nowe scenariusze wykazują spójność z czterema głównymi. Wspieranie rosyjskiej i rosyjskojęzycznej mniejszości oraz podkreślanie wspólnego dziedzictwa historycznego koresponduje z celami promocji „ruskiego świata" i rozwoju programów edukacyjnych. Podobnie jak w scenariuszach związanych z mediami i Rosyjską Cerkwią Prawosławną, te zaproponowane wykorzystują istniejące podziały społeczne oraz przestrzeń kulturową do promowania wartości promoskiewskich. Eksperci zauważają, że podkreślanie wspólnych wątków historycznych oraz aktywne wspieranie mniejszości stanowi długofalową strategię Rosji. Ma ona na celu wzmacnianie prorosyjskich postaw oraz podważanie wewnętrznej spójności Mołdawii. Elementem wyróżniającym zaproponowane scenariusze jest akcentowanie wspólnego dziedzictwa historycznego jako narzędzia narracyjnego. W tym kontekście historia pełni funkcję kluczowego środka kształtowania tożsamości kulturowej zgodnej z interesami rosyjskimi, rozszerzając dotychczasowe działania oparte na współczesnych mechanizmach informacyjnych i propagandowych. Eksperci zwracają uwagę, że odwołanie się do wspólnych tradycji i korzeni może być szczególnie efektywne w środowiskach wrażliwych na argumenty bazujące na poczuciu wspólnoty historycznej.

Indoktrynacja kulturowa skierowana selektywnie do wybranych grup społecznych to kolejny element wyróżniający zaproponowane scenariusze. Wykorzystanie prawosławia jako nośnika wartości kulturowych i narzędzia oporu wobec zachodnich wpływów nadaje rosyjskim działaniom bardziej precyzyjny charakter, zwiększając ich skuteczność w wywieraniu wpływu na mołdawskie społeczeństwo. Wnioski ekspertów wskazują, że analizowane dodatkowe scenariusze, choć częściowo pokrywają się z wcześniejszymi

strategiami, wprowadzają nowe perspektywy i mechanizmy oddziaływania, które mogą być szczególnie efektywne w długookresowym wzmacnianiu rosyjskich wpływów. Wspólne cechy z głównymi scenariuszami podkreślają spójność rosyjskiej strategii, zaś nowe elementy świadczą o jej adaptacyjności do zmieniających się warunków geopolitycznych i specyfiki Mołdawii.

Tabela 6.32. Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie polityczno-kulturowej

Scenariusz	Prawdopo-dobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
Wzmocnienie przekazu mediów.	3,1	Kształtowanie prorosyjskich postaw społecznych.	Intensyfikacja działalności prorosyjskich mediów.	Rosnąca świadomość mołdawskiego społeczeństwa.	Ograniczone zasoby finansowe.	Rozwój niezależnych mediów.	Osłabienie prozachodnich dążeń.
		Osłabienie zachodnich wpływów w Mołdawii.	Wsparcie finansowe, technologiczne i logistyczne.	Wzrost zaangażowania międzynarodowego w Mołdawii.	Niski poziom edukacji medialnej.	Wzmocnienie regulacji prawnych w zakresie dezinformacji.	Wzrost napięć społecznych.
		Zwiększenie kontroli nad przestrzenią informacyjną.	Kampanie dezinformacyjne.	Regulacje prawne w zakresie dezinformacji.	Prorosyjskie sympatie w części społeczeństwa.	Edukacja medialna.	Polaryzacja społeczeństwa.
		Podsycanie podziałów społecznych.	Promowanie regulacji sprzyjających rosyjskim mediom.	Trudności ekonomiczne Rosji.	Polaryzacja polityczna.	Współpraca z UE.	Utrwalenie zależności informacyjnej od Rosji.
		Promowanie wspólnej tożsamości kulturowej.	Organizowanie wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych.	Konkurencja globalnych platform cyfrowych.	Słaba ochrona przed dezinformacją.	Kampanie społeczne zwiększające świadomość zagrożeń dezinformacyjnych.	Trudności w budowie narodowej tożsamości opartej na wartościach demokratycznych.
Promocja „ruskiego świata”.	2,9	Kształtowanie tożsamości kulturowej wspólnej z Rosją.	Wsparcie organizacji kulturalnych.	Rosnąca świadomość społeczna.	Ograniczone zasoby na edukację patriotyczną.	Promowanie mołdawskiej kultury.	Wzrost sympatii prorosyjskich.
		Osłabienie procesów integracyjnych z Zachodem.	Promowanie języka i historii rosyjskiej.	Współpraca Mołdawii i UE.	Silne wpływy prorosyjskich grup.	Wspieranie lokalnych instytucji kulturowych.	Osłabienie budowy narodowej tożsamości.

Scenariusz	Prawdopo-dobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
		Wzmocnienie poparcia dla prorosyjskich polityków i partii.	Rozwój prorosyjskich mediów.	Trudności ekonomiczne Rosji.	Historyczne powiązania z Rosją.	Rozwój programów patriotycznych.	Zmniejszenie poparcia dla integracji z UE.
		Konsolidacja prorosyjskich środowisk.	Stypendia i projekty edukacyjne.	Konkurencja lokalnych inicjatyw patriotycznych.	Polaryzacja polityczna.	Kampanie społeczne na rzecz europejskiej tożsamości.	Zwiększenie polaryzacji społecznej.
		Rozszerzanie wpływu „ruskiego świata”.	Kampanie informacyjne o wspólnych wartościach kulturowych.	Negatywna reakcja Zachodu na promocję „ruskiego świata”.	Ograniczone możliwości przeciwdziałania kampaniom kulturowym Rosji.	Intensyfikacja współpracy z UE w obszarze kultury.	Utrwalenie wpływów Rosji w regionach rosyjskojęzycznych.
Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną.	2,6	Wzmocnienie powiązań religijnych z Rosją.	Budowa i renowacja cerkwi.	Krytyka RCP w Mołdawii.	Silna pozycja RCP w Mołdawii.	Wzmocnienie niezależnych instytucji religijnych.	Polaryzacja społeczna.
		Promocja „ruskiego świata”.	Organizowanie wydarzeń religijnych.	Konkurencja Patriarchatu Rumuńskiego.	Niskie zasoby na wsparcie niezależnych inicjatyw religijnych.	Kampanie edukacyjne dotyczące wpływu RCP.	Osłabienie narodowej jedności.
		Wpływ na lokalne elity religijne.	Promocja wartości „ruskiego miru”.	Rosnąca świadomość mołdawskiego społeczeństwa.	Polityczne naciski prorosyjskich grup.	Wspieranie Patriarchatu Rumuńskiego.	Zmniejszenie niezależności instytucji religijnych.
		Hamowanie integracji z Zachodem.	Finansowanie projektów społeczno-religijnych.	Trudności finansowe Rosji.	Niski poziom świadomości społecznej.	Promowanie mołdawskiej tożsamości religijnej.	Zwiększenie prorosyjskich sympatii wśród wiernych.
		Promowanie tradycyjnych wartości rosyjskich.	Promowanie RCP jako obrońcy tradycyjnych wartości.	Wzrost niezależnych inicjatyw religijnych.	Głębokie podziały religijne w kraju.	Tworzenie ram prawnych ograniczających ingerencję RCP.	Hamowanie procesów integracji euroatlantyckiej.

Scenariusz	Prawdopo-dobieństwo	Cele Rosji	Narzędzia	Ograniczenia Rosji	Ograniczenia Mołdawii	Możliwe reakcje Mołdawii	Konsekwencje realizacji scenariusza
Rozwój edukacji i nauki.	2,4	Budowa prorosyjskich elit intelektualnych.	Programy stypendialne dla mołdawskich studentów i kadry badawczo-dydaktycznej.	Trudności finansowe.	Niskie zasoby na modernizację edukacji.	Rozwój programów wspieranych przez UE.	Wzrost prorosyjskich sympatii w środowisku akademickim.
		Wzmocnienie pozycji Rosji jako kluczowego partnera edukacyjnego.	Współpraca między rosyjskimi i mołdawskimi uczelniami.	Rosnąca konkurencja zachodnich programów stypendialnych.	Ograniczone wsparcie dla programów współpracy z Zachodem.	Promowanie mołdawskiej tożsamości w treściach edukacyjnych.	Osłabienie poparcia dla integracji z UE i NATO.
		Ograniczenie zachodnich wpływów w mołdawskim systemie edukacji.	Dystrybucja rosyjskojęzycznych materiałów edukacyjnych.	Popularność języka angielskiego.	Wpływy prorosyjskich grup w sektorze edukacyjnym.	Budowanie współpracy z zachodnimi uczelniami.	Polaryzacja wśród elit intelektualnych.
		Kształtowanie więzi kulturowych z Rosją.	Organizacja konferencji naukowych.	Wzmocnienie regulacji prawnych w zakresie dezinformacji.	Słabe mechanizmy kontroli programów stypendialnych.	Organizacja lokalnych konferencji naukowych.	Ograniczenie innowacyjności Mołdawii.
		Promowanie rosyjskiej narracji w nauce.	Wsparcie dla rosyjskojęzycznych szkół.	Opór elit akademickich w Mołdawii.	Brak alternatywnych inicjatyw edukacyjnych.	Wsparcie szkół i uczelni.	Utrwalenie zależności od rosyjskiego systemu edukacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników IDI.

6.5. Konkluzje

Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022 miała na celu utrzymanie strategicznej dominacji w regionie, przeciwdziałanie rozszerzeniu Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej na wschód oraz reintegrację tych państw pod egidą struktur międzynarodowych kontrolowanych przez Moskwę. Założenia tej polityki opierały się na działaniach politycznych, gospodarczych, militarnych oraz informacyjno-kulturowych. Analiza ich skuteczności wskazuje, że w wielu przypadkach rezultaty odbiegały od zamierzonych, a w niektórych aspektach okazały się wręcz kontrskuteczne. W sferze politycznej Rosja zdołała utrzymać kontrolę nad Białorusią, której reżim został niemal całkowicie uzależniony od Moskwy. W przypadku Ukrainy, Mołdawii oraz państw bałtyckich działania Kremla doprowadziły do skutków odwrotnych od założonych. Agresja militarna na Ukrainę przyspieszyła proces jej reorientacji na struktury euroatlantyckie oraz wpłynęła na zerwanie więzi politycznych i gospodarczych z Rosją. Podobny trend można zaobserwować w Mołdawii, która mimo wewnętrznych napięć stopniowo ogranicza rosyjskie wpływy. Państwa bałtyckie, będące już członkami struktur euroatlantyckich, zintensyfikowały działania na rzecz minimalizacji rosyjskiej obecności politycznej, gospodarczej i informacyjnej.

Rosja przez lata wykorzystywała swoją dominującą pozycję w sektorze dostaw surowców energetycznych, traktując je jako skuteczny instrument presji politycznej i gospodarczej wobec państw regionu. Po 2014 r. państwa te podjęły aktywne działania na rzecz dywersyfikacji źródeł energii i stopniowego uniezależnienia się od rosyjskich dostaw. Proces ten znacząco przyspieszył po agresji na Ukrainę w 2022 r., co osłabiło rosyjski monopol energetyczny i ograniczyło zdolności Kremla do wykorzystywania sektora surowcowego jako narzędzia wpływu. Dodatkowo, sankcje gospodarcze nałożone przez Zachód istotnie zmniejszyły rosyjskie zasoby finansowe. Przełożyło się to na spadek efektywności polityki gospodarczej Moskwy wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. W wymiarze militarnym Federacja Rosyjska konsekwentnie wykorzystywała narzędzia militarne do realizacji celów politycznych, czego przejawem była wojna z Gruzją oraz wsparcie dla separatystów na wschodzie Ukrainy i w mołdawskim Naddniestrzu. Mimo początkowych sukcesów, w dłuższej perspektywie polityka ta okazała się nieefektywna. Pełnoskalowa inwazja na Ukrainę osłabiła potencjał militarny Rosji, znacznie wyczerpała jej zasoby oraz spowodowała poważne straty osobowe i w sprzęcie. Działania Moskwy przyczyniły się do konsolidacji NATO, wzrostu obecności wojskowej Sojuszu na jego wschodniej flance oraz przystąpienie do niego Finlandii i Szwecji. W obszarze informacyjnym Rosja prowadziła

intensywne działania propagandowe, wykorzystując rosyjskojęzyczne media, organizacje pozarządowe oraz diasporę rosyjską i rosyjskojęzyczną do kształtowania prorosyjskich postaw i destabilizacji sytuacji wewnętrznej w państwach regionu. Od 2014 r. skuteczność tych działań stopniowo maleje. Państwa przedmiotowego obszaru wdrożyły mechanizmy ograniczające wpływ rosyjskiej dezinformacji. W konsekwencji Rosja w znacznej części utraciła zdolność do skutecznego kształtowania narracji politycznej w regionie. W rezultacie agresywna polityka Kremla, zamiast odbudowy rosyjskiej strefy wpływów na obszarze poradzieckim przyczyniła się do jej dalszej dezintegracji i wzrostu aspiracji państw regionu do integracji ze strukturami euroatlantyckimi.

Priorytety Federacji Rosyjskiej w polityce bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. skoncentrują się na utrzymaniu i rozszerzaniu wpływów poprzez działania polityczne, gospodarcze, militarne oraz kulturowo-informacyjne. Analiza dokumentów strategicznych oraz prognoz eksperckich wskazuje, że Rosja zamierza kontynuować strategię ograniczania pochodu NATO i Unii Europejskiej na wschód, wzmacniania swojej pozycji geopolitycznej oraz odbudowy dominacji gospodarczej, w szczególności w sektorze surowców energetycznych. W wymiarze politycznym priorytetami Kremla pozostanie utrzymanie kontroli nad Białorusią oraz zwiększenie wpływów w Mołdawii i Ukrainie. Rosja będzie dążyła do osłabienia instytucji demokratycznych w tych państwach, stosując naciski dyplomatyczne, ingerując w procesy wyborcze oraz destabilizując je. Ważnym narzędziem pozostanie instrumentalizacja zamrożonych konfliktów. Priorytety gospodarcze obejmują odbudowę pozycji Rosji jako głównego dostawcy surowców energetycznych oraz rozwój infrastruktury transportowej umożliwiającej eksport do alternatywnych rynków. Mimo sankcji oraz procesów dywersyfikacyjnych prowadzonych przez państwa regionu, Moskwa postrzega sektor energetyczny jako istotny instrument wpływu. W dłuższej perspektywie Rosja wzmocni współpracę w ramach EUG oraz BRICS. Jednak rosnąca dominacja Chin w tych strukturach będzie stanowiła wyzwanie dla realizacji jej interesów gospodarczych.

W sferze militarnej Rosja będzie dążyć do odbudowy i modernizacji swoich zdolności obronnych oraz ofensywnych, osłabionych w wyniku wojny w Ukrainie i sankcji gospodarczych ograniczających dostęp do nowoczesnych technologii wojskowych. Kluczowym priorytetem pozostaje także przeciwdziałanie dalszemu rozszerzaniu NATO oraz wzmacnianie obecności wojskowej na granicach Sojuszu. Kreml nadal będzie wykorzystywał istniejące punkty zapalne, takie jak Naddniestrze, Abchazja, Osetia Południowa oraz okupowane tereny Ukrainy do wywierania presji na rządy państw poradzieckich oraz blokowania ich integracji ze strukturami euroatlantyckimi. Wzmożona rosyjska aktywność może również objąć państwa bałtyckie oraz Gruzję, gdzie Moskwa od lat prowadzi działania

mające na celu osłabienie stabilności politycznej i społecznej. W wymiarze kulturowo-informacyjnym Rosja będzie kontynuować politykę wzmacniania swojej obecności kulturowej w regionie poprzez promowanie koncepcji „ruskiego świata", rozwój prorosyjskiej narracji w mediach oraz wykorzystywanie narzędzi soft power do kształtowania prorosyjskich postaw w społeczeństwach państw poradzieckich. Kreml skoncentruje się na utrzymaniu i wzmacnianiu tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej. Istotnym aspektem rosyjskiej strategii pozostanie wzmacnianie roli Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego jako narzędzia oddziaływania legitymizującego i podtrzymującego narrację o duchowej i cywilizacyjnej jedności tego obszaru.

Analiza perspektywy nieprzewidywalności w europejskim obszarze poradzieckim do 2032 r. wskazuje wysoką podatność regionu na zdarzenia o charakterze „czarnych łabędzi". Głównym czynnikiem niepewności pozostaje Władimir Putin oraz kwestia dalszego sprawowania władzy w Rosji. Jego śmierć, ustąpienie bądź odsunięcie w wyniku wewnętrznych napięć politycznych może doprowadzić do chaosu, rywalizacji o sukcesję oraz osłabienia zdolności Kremla do prowadzenia dotychczasowej polityki bezpieczeństwa. W skrajnym przypadku taki rozwój wydarzeń może przyczynić się do destabilizacji wewnętrznej, wzrostu tendencji separatystycznych, a nawet rozpadu Federacji Rosyjskiej. Wobec wysokiego stopnia nieprzewidywalności, kluczowym wyzwaniem dla państw europejskiej części obszaru poradzieckiego oraz instytucji międzynarodowych pozostaje wzmacnianie odporności na nagłe kryzysy, rozwój mechanizmów szybkiego reagowania oraz monitorowanie potencjalnych zagrożeń, które mogą w istotny sposób przekształcić dotychczasowy układ sił w regionie. Szczególną uwagę należy zwrócić na perspektywę zmiany władzy na Kremlu, gdyż jej przebieg i konsekwencje mogą determinować przyszły kształt bezpieczeństwa europejskiego obszaru poradzieckiego i Europy.

Prognozowanie przyszłości europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032 r. wymaga analizy zarówno długoterminowych trendów geopolitycznych, jak i dynamicznych, często nieprzewidywalnych wydarzeń wpływających na stabilność tego regionu. Kluczowe znaczenie dla syntetycznego podsumowania scenariuszy ma wybór odpowiedniej metody analitycznej, która umożliwi uchwycenie głównych kierunków rozwoju sytuacji oraz czynników rozwój ten determinujących. W niniejszym podsumowaniu zastosowano podejście podmiotowe, które koncentruje się na analizie scenariuszy z perspektywy poszczególnych państw, zamiast rozpatrywania ich przez pryzmat płaszczyzn (podejście przedmiotowe). W centrum rozważań znajdują się cztery podmioty europejskiej części obszaru poradzieckiego: Białoruś, Mołdawia, Ukraina oraz państwa bałtyckie jako względna całość. Ich sytuacja geopolityczna, stopień integracji ze strukturami euroatlantyckimi oraz relacje z FR będą

decydowały o przyszłości całego regionu. Każde z tych państw stoi przed odmiennymi wyzwaniami i scenariuszami rozwoju, które są uzależnione zarówno od ich wewnętrznych zdolności do adaptacji, jak i od zewnętrznych działań Kremla, UE oraz Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Białoruś w perspektywie 2032 r. stanie się najbardziej zależnym od Rosji państwem europejskiego obszaru poradzieckiego. Proces integracji politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowej z Federacją Rosyjską będzie postępował stopniowo eliminując resztki suwerenności Mińska. W wyniku presji oraz braku realnych alternatyw Białoruś znajdzie się w sytuacji całkowitego podporządkowania rosyjskim interesom strategicznym. W wymiarze politycznym Białoruś utraci możliwość prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej. Kluczowe decyzje będą zapadały w Moskwie, a funkcjonowanie administracji państwowej będzie coraz bardziej zintegrowane z rosyjskimi strukturami decyzyjnymi. W ramach implementacji zapisów dotyczących Państwa Związkowego Moskwa będzie dążyła do pełnej unifikacji systemów prawnych, gospodarczych i wojskowych, co de facto pozbawi Białoruś suwerenności. W sferze militarnej Rosja umocni swoją obecność na białoruskim terytorium, czyniąc z niego stałą bazę operacyjną. Mińsk, nie posiadając realnej autonomii w zakresie polityki obronnej, będzie pełnił rolę strefy buforowej, a jego siły zbrojne zostaną całkowicie włączone w rosyjski system dowodzenia. Niemal pewne będzie rozmieszczenie broni jądrowej, co dodatkowo zacieśni integrację wojskową z Moskwą i zwiększy napięcia w relacjach z NATO.

Gospodarka Białorusi będzie w coraz większym stopniu uzależniona od rosyjskich subsydiów, kredytów oraz dostaw surowców energetycznych. Wobec ograniczonej zdolności do dywersyfikacji relacji handlowych Mińsk nie będzie w stanie uniezależnić się od rosyjskich wpływów ekonomicznych. Umożliwi to Moskwie kontrolowanie poszczególnych sektorów białoruskiej gospodarki. Rosja przejmie strategiczne gałęzie przemysłu oraz infrastrukturę krytyczną, eliminując możliwość prowadzenia przez Białoruś samodzielnej polityki gospodarczej. W wymiarze kulturowo-informacyjnym Rosja będzie konsekwentnie wzmacniała swoją dominację. Intensywna polityka rusyfikacji doprowadzi do dalszego osłabienia białoruskiej tożsamości narodowej, a prorosyjska propaganda i dezinformacja będą skutecznie eliminowały alternatywne narracje polityczne i historyczne. Wzrost znaczenia Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego stanie się narzędziem umacniania rosyjskich wpływów kulturowo-religijnych, marginalizując lokalne inicjatywy promujące niezależność. Scenariusze dotyczące przyszłości Białorusi wskazują, że do 2032 r. proces jej podporządkowania może się zakończyć. Alternatywny scenariusz, zakładający ograniczone balansowanie między Rosją a innymi aktorami międzynarodowymi, pozostaje

mało realny, ponieważ Białoruś nie będzie posiadała wystarczających możliwości ani politycznej przestrzeni do prowadzenia niezależnej polityki. Możliwość faktycznej emancypacji od Rosji będzie wymagała fundamentalnych zmian zarówno w samej Białorusi, jak i w Moskwie, w tym szczególnie potencjalnej destabilizacji Federacji Rosyjskiej. W przeciwnym razie Białoruś do 2032 r. zostanie w pełni podporządkowanym politycznie, gospodarczo, militarnie i kulturowo satelitą Kremla, jeśli w ogóle utrzyma status satelity.

Mołdawia będzie zmierzała w kierunku głębszej integracji z Unią Europejską, jednak pełne członkostwo pozostanie uzależnione od spełnienia rygorystycznych kryteriów akcesyjnych oraz skuteczności reform wewnętrznych. Kluczowym wyzwaniem nadal będzie zamrożony konflikt w Naddniestrzu, destabilizujący sytuację polityczną, gospodarczą i bezpieczeństwa. Rosja, dążąc do utrzymania Mołdawii w swojej strefie wpływów, będzie wykorzystywała go jako narzędzie nacisku, wspierając także prorosyjskie ugrupowania polityczne i podsycając separatyzmy w innych regionach, takich jak Gagauzja. Postęp w procesie akcesji do UE będzie wymagał rozwiązania kwestii braku kontroli nad całością terytorium państwa, co stanie się jednym z głównych wyzwań negocjacyjnych. Unia Europejska, niechętna przyjmowaniu państw z nierozwiązanymi konfliktami terytorialnymi, może opóźniać decyzję o członkostwie Mołdawii, wymagając wcześniejszego wypracowania trwałego rozwiązania w relacjach z Tyraspolem. W tym kontekście Rosja będzie nadal blokowała próby reintegracji tego terytorium z Mołdawią, traktując je jako ważny element swojej strategii osłabiania prozachodnich tendencji Kiszyniowa. Przystąpienie Mołdawii do NATO pozostanie mało prawdopodobne, ponieważ wymagałoby zmian konstytucyjnych i porzucenia oficjalnie deklarowanej neutralności[938]. W rezultacie Mołdawia może dążyć do zacieśniania współpracy wojskowej z NATO w ramach partnerstwa, ale bez formalnej akcesji do Sojuszu. Ostateczny kierunek jaki przyjmie Mołdawia będzie zależał od kilku czynników:

a) rozwoju sytuacji w Ukrainie – jeśli Rosja przegra to jej zdolność do wywierania presji na Mołdawię ulegnie osłabieniu, co stworzy sprzyjające warunki dla integracji z Zachodem;
b) stabilności politycznej – jeżeli w Mołdawii utrzyma się rząd proeuropejski, reformy będą kontynuowane, ale każda zmiana elit sprawujących władzę na bardziej prorosyjskie może ograniczyć proces integracji z UE;

[938] *Konstytucja Republiki Mołdawii*, art. 11.

c) postawy Unii Europejskiej – tempo i kierunek procesu akcesyjnego będą uzależnione nie tylko od reform w Mołdawii, ale także od politycznej woli państw członkowskich do dalszego rozszerzania Wspólnoty;
d) ewentualnych zmian w Rosji – osłabienie Kremla może umożliwić rozwiązanie problemu Naddniestrza, natomiast jego umocnienie oznacza dalszą presję na Kiszyniów i blokowanie jego aspiracji euroatlantyckich.

Należy założyć, że Mołdawia do 2032 r. osiągnie zaawansowany etap integracji z UE, wzmocni swoją gospodarkę i ograniczy wpływy rosyjskie, choć pełne członkostwo nadal może pozostawać odległą perspektywą. Będzie ona państwem, którego przyszłość pozostanie uzależniona od dynamiki procesów geopolitycznych w regionie oraz od skuteczności własnych działań w zakresie reform.

Przyszłość Ukrainy będzie ściśle związana z wynikiem wojny z Rosją, który określi jej trajektorię polityczną, gospodarczą i bezpieczeństwa. Scenariusze zakończenia konfliktu mogą przybrać różne formy, a każdy z nich wywoła odmienny efekt w perspektywie długoterminowej. W przypadku zwycięstwa Ukrainy, odzyskania wszystkich okupowanych terytoriów i osłabienia Rosji, Kijów będzie w stanie szybko przyspieszyć proces integracji z Unią Europejską i NATO. Jeśli wojna przejdzie w fazę zamrożonego konfliktu, Ukraina nadal będzie dążyła do integracji ze strukturami euroatlantyckimi, ale będzie to utrudnione ze względu na niestabilność na wschodzie kraju. W takim scenariuszu Rosja utrzyma kontrolę nad częścią okupowanych terytoriów i będzie konsekwentnie osłabiać Kijów. W tym wariancie Ukraina pozostanie w stanie strategicznego zawieszenia z niepewną perspektywą członkostwa w NATO i UE. Scenariusz wynegocjowanego zakończenia wojny, w tym szczególnie pod presją międzynarodową, np. Stanów Zjednoczonych, będzie oznaczał utrwalenie strat terytorialnych. W takim przypadku Rosja może wymusić neutralność Kijowa oraz gwarancje braku przystąpienia do NATO. Osłabi to pozycję Ukrainy na arenie międzynarodowej, ograniczy inwestycje i zwiększy podatność na rosyjskie działania destabilizacyjne.

W opinii autora najbardziej prawdopodobnym scenariuszem jest przejście z wojny w stan zamrożonego konfliktu, w którym Ukraina utrzyma kontrolę nad większością swojego terytorium, ale nie odzyska Krymu i Donbasu. W tym wariancie działania zbrojne zostaną zawieszone. Rosja nadal będzie stosować presję wojskową, gospodarczą i informacyjną oraz będzie blokować natowskie aspiracje Ukrainy. Taki scenariusz opiera się na kilku kluczowych przesłankach:

a) Rosja znajduje się w sytuacji, w której osiągnięcie pełnego zwycięstwa nad Ukrainą, tj. zajęcie całego terytorium, narzucenie prorosyjskiego rządu i pełna kontrola polityczna, jest niemożliwe. Będzie ona dążyła do zajęcia kolejnych terytoriów i ich stopniowej

aneksji, co widoczne już było w decyzjach Kremla dotyczących przyłączenia czterech ukraińskich obwodów we wrześniu 2022 r.;

b) Ukraina nie zaakceptuje utraty terytoriów, ale bez przełomowego osłabienia Rosji nie będzie w stanie odzyskać ich siłą w dającej się przewidzieć przyszłości. Kijów będzie nadal wzmacniał swoje siły zbrojne i zabiegał o większe wsparcie Zachodu, lecz niektóre państwa UE i NATO mogą dążyć do ograniczenia eskalacji i stabilizacji sytuacji w regionie;

c) Zachód utrzyma wsparcie, ale jego intensywność może być systematycznie zmniejszana. Kluczowe będą decyzje polityczne w USA i UE. Długoterminowe finansowanie pomocy wojskowej oraz odbudowy Ukrainy może napotkać na opór społeczeństw zachodnich, szczególnie jeśli konflikt stanie się mniej dynamiczny i zostanie zepchnięty na dalszy plan w relacjach międzynarodowych.

W tym scenariuszu Ukraina nadal będzie dążyła do integracji z UE, a proces akcesyjny może być realizowany, choć nierozwiązany konflikt terytorialny pozostanie poważną przeszkodą. Perspektywa członkostwa w NATO będzie bardziej skomplikowana. Sojusz może pogłębiać współpracę wojskową z Ukrainą, ale pełna akcesja będzie wymagała politycznego rozwiązania kwestii Donbasu i Krymu, co do 2032 r. może nie nastąpić. Ostatecznie Ukraina znajdzie się w sytuacji strategicznego zawieszenia. Niepodległa i coraz silniejsza militarnie, lecz wciąż narażona na presję ze strony Rosji i bez gwarancji bezpieczeństwa, jakie daje członkostwo w NATO. Brak tego typu gwarancji bezpieczeństwa oznacza, że Ukraina będzie musiała polegać na własnym potencjale militarnym, zamiast na formalnej ochronie wynikającej z art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego.

Odbudowa Ukrainy po wojnie z Rosją będzie jednym z największych i najbardziej złożonych procesów gospodarczych w XXI w. Jej koszty mogą przekroczyć 500–750 miliardów dolarów. Kijów będzie korzystać ze wsparcia finansowego i technologicznego Zachodu, jednak sukces tego przedsięwzięcia zależała będzie od stabilności politycznej, tempa reform oraz zdolności do przyciągnięcia inwestycji. Ostateczny kształt ukraińskiej gospodarki w 2032 r. będzie uzależniony od wyniku wojny, poziomu zagrożenia ze strony Rosji oraz skuteczności instytucji państwowych w zakresie zarządzania odbudową. Jednym z największych wyzwań dla Ukrainy będzie deficyt siły roboczej i negatywne demograficzne skutki wojny. W odpowiedzi na te wyzwania Ukraina będzie musiała wdrożyć aktywną politykę repatriacyjną oraz stworzyć warunki zachęcające do powrotu uchodźców i inwestycji w nowoczesne sektory gospodarki.

Podsumowując, utrzymanie silnych więzi z UE i NATO stanie się priorytetem ukraińskiej polityki zagranicznej. Integracja z tymi strukturami nie tylko wzmocni

bezpieczeństwo państwa, ale także zapewni dostęp do nowoczesnych technologii wojskowych, mechanizmów wsparcia gospodarczego oraz stabilnych rynków zbytu. Jeśli członkostwo w NATO nie będzie możliwe z powodu nierozwiązanego konfliktu z Rosją, Kijów będzie dążył do pogłębionej współpracy wojskowej w ramach bilateralnych porozumień. Nie ulega wątpliwości, że Ukraina ma potencjał, by stać się filarem architektury bezpieczeństwa Europy Wschodniej. Jej zdolność do potencjalnego odstraszania, współpracy z NATO i UE oraz rozwijania własnej gospodarki zadecydują o tym, czy w perspektywie 2032 r. stanie się stabilnym, dobrze prosperującym państwem, czy też pozostanie w stanie permanentnego napięcia i strategicznej niepewności.

Litwa, Łotwa i Estonia w perspektywie kolejnych lat będą pełniły ważną rolę w systemie bezpieczeństwa Europy Północno-Wschodniej, umacniając swoją pozycję w ramach NATO i Unii Europejskiej. Ich rola na wschodniej flance Sojuszu będzie wzrastała, co przełoży się na dalszą militaryzację regionu i intensyfikację współpracy wojskowej. Priorytetem dla tych państw pozostanie zwiększenie zdolności obronnych, modernizacja sił zbrojnych oraz wzmacnianie infrastruktury wojskowej. Mimo członkostwa w NATO i UE, państwa bałtyckie pozostaną narażone na zagrożenia hybrydowe, które Moskwa będzie wykorzystywała jako narzędzia destabilizacji. Należy założyć dalsze nasilenie ataków cybernetycznych na infrastrukturę krytyczną, ingerencję w procesy demokratyczne oraz próby wpływania na diaspory rosyjskojęzyczne, szczególnie na Łotwie i w Estonii. Istotnym aspektem wzmocnienia suwerenności państw bałtyckich będzie pełne uniezależnienie gospodarcze od Rosji. Po 2022 r. państwa te całkowicie zrezygnowały z rosyjskiego gazu i do 2032 r. będą w pełni zintegrowane z europejskimi systemami przesyłu energii oraz gazu.

W perspektywie politycznej Litwa, Łotwa i Estonia będą aktywnie promować politykę rozszerzenia Unii Europejskiej i NATO na wschód. Państwa te będą dążyły do zacieśnienia współpracy w ramach Trójmorza oraz z krajami skandynawskimi, co przyczyni się do dalszego umocnienia bezpieczeństwa w basenie Morza Bałtyckiego. Choć państwa bałtyckie będą w pełni zakorzenione w strukturach euroatlantyckich, pozostaną nadal obszarem intensywnej rywalizacji geopolitycznej, wymagającym stałej modernizacji zdolności obronnych oraz wzmacniania odporności gospodarczej i cybernetycznej. Ich przyszłość będzie zależała od trwałości struktur euroatlantyckich oraz zdolności do przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym. W tym kontekście Litwa, Łotwa i Estonia mogą do 2032 r. stać się modelowymi przykładami państw odpornych na presję ze strony Rosji.

Stosując w badaniach podejście holistyczne, oparte na wielopłaszczyznowej analizie dokumentów doktrynalnych oraz działań Rosji wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022, priorytetach określonych w rozdziale piątym

zidentyfikowano potencjalne scenariusze rosyjskiej polityki oraz mechanizmy ich wdrażania. W analizie uwzględniono zarówno zmienne czynniki geopolityczne, jak i uwarunkowania wewnętrzne poszczególnych państw regionu, co pozwoliło uchwycić logikę adaptacyjną Federacji Rosyjskiej oraz jej zdolność do elastycznego modyfikowania strategii w zależności od rozwoju sytuacji. Tym samym należy stwierdzić, że problem badawczy sformułowany w postaci pytania: *Jakie są potencjalne rosyjskie scenariusze reintegracyjne europejskiej przestrzeni poradzieckiej?* został rozwiązany. Wykazano, że Federacja Rosyjska dysponuje długoterminowymi scenariuszami reintegracji, które są dostosowane do warunków geopolitycznych oraz sytuacji wewnętrznej poszczególnych państw regionu. Na tej podstawie należy uznać, że przyjęta hipoteza szczegółowa: *Federacja Rosyjska dysponuje długofalowymi scenariuszami reintegracyjnymi wobec europejskiej części obszaru poradzieckiego, dostosowując swoje narzędzia i strategie do specyfiki poszczególnych państw, a w minimalnym zakresie jest w stanie uniemożliwić im realizację własnych celów integracyjnych, zwłaszcza w kierunku euroatlantyckim* została w pełni potwierdzona.

Wykazano, że Rosja dysponuje spójnymi i długofalowymi scenariuszami reintegracyjnymi, uwzględniającymi zarówno czynniki polityczne, gospodarcze, militarne, jak i kulturowo-informacyjne. Działania te są zróżnicowane i dostosowane do specyfiki poszczególnych państw regionu, co potwierdza selektywne podejście Moskwy. W odniesieniu do państw bałtyckich głównym celem Rosji pozostaje utrudnianie ich funkcjonowania w strukturach zachodnich oraz ograniczanie ich zdolności do współpracy z NATO i Unią Europejską. Realizowane jest to poprzez presję informacyjną, cyberataki oraz demonstrację siły militarnej w basenie Morza Bałtyckiego. Choć Moskwa nie ma możliwości bezpośredniej reintegracji tych państw, podejmuje działania zmierzające do destabilizacji ich sytuacji wewnętrznej oraz osłabienia ich pozycji jako aktywnych członków struktur euroatlantyckich. W przypadku Białorusi strategia Rosji ma charakter scenariusza ścisłej reintegracji polityczno-wojskowej, polegającej na stopniowym podporządkowywaniu struktur państwowych oraz eliminacji suwerenności decyzyjnej Mińska. Wspólne inicjatywy wojskowe, harmonizacja polityk gospodarczych oraz wzrastająca zależność od Moskwy potwierdzają, że Rosja dąży do pełnej integracji Białorusi w ramach swojego bloku geopolitycznego.

W odniesieniu do Ukrainy Moskwa realizuje strategię destabilizacji i kontroli, której celem jest uniemożliwienie integracji Kijowa ze strukturami zachodnimi oraz utrzymanie wpływu na jego politykę. Obejmuje to zarówno bezpośrednie działania militarne, jak i długofalowe próby destabilizacji państwa poprzez presję gospodarczą oraz ingerencję w procesy polityczne. Mołdawia pozostaje państwem, wobec którego Rosja realizuje strategię blokowania integracji europejskiej, wykorzystując w tym celu zamrożony konflikt

w Naddniestrzu, presję energetyczną oraz działania dezinformacyjne. Moskwa dąży do utrzymania wpływów oraz przeciwdziałania procesom prozachodnim, przy jednoczesnym zachowaniu narzędzi nacisku umożliwiających destabilizację sytuacji politycznej w Kiszyniowie.

Podsumowując, wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają zasadność przyjętej hipotezy, wskazując, że Federacja Rosyjska realizuje swoją politykę bezpieczeństwa wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego w sposób świadomie zróżnicowany, elastyczny i dostosowany do lokalnych uwarunkowań politycznych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i militarnych. Analiza wykazała, że Moskwa nie stosuje jednolitego modelu oddziaływania, lecz operuje zestawem narzędzi i scenariuszy, których konfiguracja zależy od stopnia podatności danego państwa na wpływy zewnętrzne, poziomu jego integracji ze strukturami euroatlantyckimi, charakteru wewnętrznej sytuacji oraz obecności prorosyjskich elementów społeczno-politycznych. Tego rodzaju selektywne i kompleksowe podejście pozwala Rosji efektywnie wykorzystywać swoje zasoby – zarówno twarde (militarne, gospodarcze), jak i miękkie (kulturowe, informacyjne) – w celu maksymalizacji wpływów strategicznych w regionie. Należy tym samym przyjąć, że rosyjski rewizjonizm nie jest jedynie ideologicznym imperatywem, lecz także pragmatycznym instrumentem kształtowania bezpieczeństwa w Europie Wschodniej.

Zakończenie

Głównym celem niniejszej rozprawy doktorskiej było wszechstronne zbadanie polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego w kontekście zmian, jakie miały miejsce po 2014 r. oraz określenie jej przyszłych kierunków. Cel poznawczy obejmował identyfikację czynników kształtujących rosyjską politykę bezpieczeństwa w regionie, analizę rosyjskich dokumentów doktrynalnych oraz wskazanie nadrzędnych założeń tej polityki, a także dokonanie bilansu jej realizacji w latach 2014–2022. Równolegle zdefiniowano cel praktyczny, polegający na opracowaniu możliwych priorytetów oraz scenariuszy reintegracji europejskiej części obszaru poradzieckiego z Federacją Rosyjską w perspektywie do 2032 r., z uwzględnieniem aspektów politycznych, gospodarczych militarnych oraz kulturowych i informacyjnych. Realizacji tych zamierzeń podporządkowano strukturę pracy składającą się z sześciu rozdziałów: od ustaleń metodologicznych i prezentacji uwarunkowań, przez identyfikację celów i instrumentów polityki rosyjskiej, analizę jej przebiegu i skutków w latach 2014–2022, określenie priorytetów na kolejne lata, aż po propozycję scenariuszy przyszłej reintegracji regionu.

Dynamiczne zmiany w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego, a w szczególności rosyjska agresja na Ukrainę w 2022 r., zweryfikowały w praktyce część założeń badawczych, jednocześnie potwierdzając zasadność i aktualność podjętej problematyki. Pełnoskalowa wojna rosyjsko-ukraińska, która wybuchła w końcowej fazie przygotowania rozprawy, stała się potwierdzeniem głównej tezy o dążeniu Moskwy do siłowej rekonstrukcji regionalnego porządku geopolitycznego. Z jednej strony wydarzenia te wymusiły uzupełnienie oraz częściową aktualizację analiz, zwłaszcza w odniesieniu do bieżących priorytetów rosyjskiej polityki oraz reakcji państw zachodnich. Z drugiej strony, zaobserwowany rozwój sytuacji potwierdził trafność wcześniej zidentyfikowanych trendów, takich jak głęboka wrogość wobec ekspansji struktur euroatlantyckich, determinacja w stosunku do podporządkowania Ukrainy oraz rosnąca konfrontacyjność Rosji wobec całego Zachodu. Nowy kontekst międzynarodowy, obejmujący m.in. bezprecedensowe sankcje gospodarcze wobec Rosji, wzrost wydatków obronnych w NATO oraz decyzje Finlandii i Szwecji o akcesji do Sojuszu, częściowo wykracza poza pierwotny zakres dysertacji, lecz nie podważa jej głównych ustaleń.

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie spójnych wniosków dotyczących charakteru i skutków rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec omawianych państw. Przede wszystkim potwierdzono, że polityka ta ma charakter rewizjonistyczny i neoimperialny. Federacja Rosyjska postrzega europejski obszar poradziecki jako strefę swoich

uprzywilejowanych interesów i dąży do jego ponownej integracji pod własnym przewodnictwem. Analiza historycznych uwarunkowań oraz doktrynalnych dokumentów (m.in. *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego FR* i *Doktryny Wojennej*) wykazała, że w rosyjskiej myśli strategicznej głęboko zakorzenione jest przekonanie o szczególnej misji i prawie Rosji do dominacji na obszarze tzw. „bliskiej zagranicy". Tradycjonalizm imperialny, wzmocniony czynnikami kulturowo-religijnymi (koncepcja „ruskiego miru") oraz potęga surowcowo-energetyczna, odgrywają decydującą rolę w kształtowaniu celów polityki bezpieczeństwa Moskwy. Z punktu widzenia Kremla odzyskanie kontroli nad tym obszarem jest kluczowe dla odbudowy pozycji mocarstwowej Rosji i przeciwdziałania jej geopolitycznemu osłabieniu.

Wyniki bilansu tej polityki realizowanej w latach 2014–2022 potwierdziły, że Rosja konsekwentnie wdrażała jej założenia. W tym okresie doszło do szeregu działań bezprecedensowych z punktu widzenia powojennego ładu europejskiego. Aneksja Krymu w 2014 r. oraz wywołany i podtrzymywany przez Moskwę wewnętrzny konflikt zbrojny we wschodniej Ukrainie stanowiły jednoznaczną demonstrację gotowości Federacji Rosyjskiej do użycia siły militarnej jako narzędzia rewizji ładu geopolitycznego i utrzymania Ukrainy w orbicie własnych wpływów strategicznych. Równolegle Rosja nasiliła wielowymiarową presję na inne państwa regionu: pogłębiała integrację z Białorusią (m.in. poprzez formowanie Państwa Związkowego i podporządkowanie sobie jej infrastruktury wojskowej), wywierała wpływ na politykę wewnętrzną Mołdawii (wykorzystując obecność wojskową i separatystyczny konflikt w Naddniestrzu jako instrument nacisku) oraz prowadziła intensywne działania dezinformacyjne i propagandowe wymierzone w bezpieczeństwo krajów bałtyckich. Działania te potwierdzają, że Moskwa stosuje pełne spektrum instrumentów – od siły militarnej, przez naciski ekonomiczne (np. manipulowanie dostawami gazu), po narzędzia informacyjne i cybernetyczne – w celu realizacji swoich interesów bezpieczeństwa. Co istotne, nawet jeśli Rosja nie była w stanie w pełni podporządkować sobie danego państwa, stosowała taktykę destabilizacji i „blokowania" jego integracji z strukturami euroatlantyckimi, wykorzystując do tego działania o charakterze hybrydowym.

Badanie strategicznych priorytetów Federacji Rosyjskiej w kolejnych latach wykazało, że dążenie do utrzymania dominacji w regionie pozostaje nadrzędnym celem Kremla. W oparciu o opinie ekspertów ustalono hierarchię rosyjskich priorytetów bezpieczeństwa wobec państw poradzieckich w Europie. Najwyżej oceniono potrzebę przeciwdziałania ekspansji NATO i Unii Europejskiej na wschód, co jasno pokazuje, że w percepcji Moskwy to rozwój wpływów zachodnich na obszarze byłego ZSRR stanowi najpoważniejsze zagrożenie dla rosyjskich interesów. Wśród priorytetów znalazło się także wzmacnianie wpływów

polityczno-gospodarczych w państwach regionu poprzez utrzymywanie prorosyjskich elit u władzy, kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki (zwłaszcza energetyką i infrastrukturą krytyczną) oraz oferowanie bilateralnych inicjatyw integracyjnych alternatywnych wobec integracji z Zachodem. Kolejnym istotnym priorytetem jest zapewnienie stabilności reżimów i bezpieczeństwa regionalnego na warunkach dyktowanych przez Rosję. Oznacza to przeciwdziałanie zmianom władzy niekorzystnym dla Kremla (np. próbom tzw. „kolorowych rewolucji") poprzez udzielanie zagrożonym rządom wsparcia politycznego, finansowego i wojskowego, a w razie potrzeby bezpośredniej interwencji. Realizacja powyższych priorytetów ma służyć nadrzędnemu założeniu, jakim jest reintegracja przestrzeni poradzieckiej i utrzymanie jej w bezwzględnej rosyjskiej strefie wpływów. W efekcie, jak wskazano w pracy, polityka Rosji do 2032 r. będzie najprawdopodobniej nadal opierać się na skoordynowanych działaniach w sferze politycznej, gospodarczej, militarnej, oraz informacyjno-kulturowej, podporządkowanych idei odbudowy dawnego potencjału mocarstwowego. Taka strategia, w warunkach narastającej rywalizacji z Zachodem, wiąże się jednak z ryzykiem dalszej destabilizacji geopolitycznej i eskalacji napięć w regionie.

Ocena stopnia realizacji założonych celów badawczych oraz weryfikacja postawionych hipotez pozwala stwierdzić, że znalazły one potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych analiz. W ramach celu poznawczego zidentyfikowano i omówiono kluczowe uwarunkowania historyczne, geopolityczne i ideologiczne determinujące politykę bezpieczeństwa FR (imperialne dziedzictwo, doktrynalne postrzeganie zagrożeń czy rola czynników surowcowo-energetycznych), przeanalizowano treść podstawowych dokumentów strategicznych Rosji oraz prześledzono praktyczne działania Moskwy wobec poszczególnych państw regionu w latach 2014–2022, uzyskując całościowy obraz jej polityki. Cel utylitarny również został osiągnięty. W rozprawie zaproponowano i szczegółowo scharakteryzowano autorskie priorytety oraz scenariusze rozwoju sytuacji w regionie do 2032 r. z punktu widzenia rosyjskich dążeń reintegracyjnych. Główny problem badawczy, dotyczący celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego, stosowanych narzędzi realizacji oraz potencjalnych scenariuszy reintegracyjnych do 2032 r. został w toku rozprawy w pełni rozwiązany. Przeprowadzona analiza dokumentów strategicznych, działań operacyjnych oraz narzędzi wpływu politycznego, militarnego, gospodarczego i kulturowo-informacyjnego pozwoliła na jednoznaczne określenie priorytetów Moskwy wobec regionu. Wykazano, że Rosja dąży do odbudowy strefy wpływów i przeciwdziałania integracji poradzieckich państw z Zachodem, wykorzystując zróżnicowany repertuar środków, dostosowanych do specyfiki każdego z państw. Jednocześnie zidentyfikowano możliwe scenariusze reintegracyjne, oparte zarówno na mechanizmach jednopłaszczyznowych, jak

i wielopłaszczyznowych, operujących w formatach dwu- i wielostronnych. Tym samym problem badawczy został kompleksowo rozstrzygnięty, zgodnie z przyjętymi celami i założeniami badawczymi.

Przyjęta hipoteza główna znalazła pełne potwierdzenie w toku badań. Założenie, że rosyjski rewizjonizm w odniesieniu do europejskiej części obszaru poradzieckiego stanowi jeden z głównych czynników dynamizujących sytuację bezpieczeństwa międzynarodowego i rodzi poważne zagrożenia dla ładu światowego, znalazło odzwierciedlenie w zebranych danych. Agresywne działania Rosji wobec Ukrainy czy naciski na inne państwa regionu w ostatnich latach wyraźnie zachwiały stabilnością Europy i wymusiły reakcję społeczności międzynarodowej, potwierdzając tezę o globalnych implikacjach regionalnej polityki Moskwy. Także druga część hipotezy głównej, stanowiąca, że reintegracja europejskiego obszaru poradzieckiego jest kluczowym elementem odbudowy mocarstwowej pozycji Rosji została zweryfikowana pozytywnie. Zarówno retoryka rosyjskich władz, jak i konkretne inicjatywy (np. rozwój Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, pogłębianie sojuszu z Białorusią czy próba podporządkowania sobie Ukrainy) świadczą o tym, że Kreml traktuje ten region jako fundament swojej międzynarodowej pozycji. Potwierdzono ponadto, iż Moskwa realizuje proces reintegracji według pewnych i przyjętych wcześniej założeń scenariuszowych. Działania Rosji od lat 90. wpisują się w długofalowy plan stopniowego przywracania wpływów, co koresponduje z tezą o próbie ukształtowania nowego systemu bezpieczeństwa z Rosją jako jednym z jego centrów.

Weryfikacja hipotez szczegółowych również w pełni je potwierdziła. Po pierwsze, potwierdzono decydujący wpływ ukształtowanych historycznie czynników ideologiczno-kulturowych na politykę bezpieczeństwa FR. Tradycyjna wizja Rosji jako odrębnej cywilizacji o imperialnym posłannictwie, wzmocniona akcentowaniem konserwatywnych wartości i jedności prawosławno-słowiańskiego świata, okazała się kluczem do zrozumienia motywacji działań Moskwy (zwłaszcza w połączeniu z potencjałem militarnym i surowcowym państwa). Po drugie, analiza wykazała, że nadrzędnym celem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskich sąsiadów jest reintegracja tego obszaru. Tendencja ta znajduje wyraz zarówno w dokumentach doktrynalnych, jak i w praktyce politycznej, przejawiając się m.in. w wywieraniu presji na zacieśnianie współpracy instytucjonalnej pod auspicjami Moskwy oraz w stosowaniu lub sugerowaniu użycia siły wobec państw dążących do uniezależnienia się od wpływów Federacji Rosyjskiej. Co więcej, Rosja korzysta przy tym ze wszystkich dostępnych instrumentów, od tradycyjnej projekcji siły militarnej, przez narzędzia dyplomatyczne i ekonomiczne, po środki określane mianem *sharp power* (propaganda, dezinformacja, aktywne wykorzystanie diaspory rosyjskojęzycznej). Po trzecie, potwierdzono hipotezę zakładającą

holistyczny charakter strategii rosyjskiej. Wykazano, że Federacja Rosyjska realizuje swoją politykę w sposób wielowymiarowy, równolegle operując w sferach politycznej, militarnej, gospodarczej oraz kulturowo-informacyjnej, co nadaje jej strategii charakter elastyczny i utrudnia jednoznaczne oraz skuteczne przeciwdziałanie. Jednocześnie dowiedziono, że nawet jeśli pełna reintegracja danego kraju z Rosją nie jest możliwa, Moskwa potrafi skutecznie zablokować jego integrację ze strukturami euroatlantyckimi, wykorzystując m.in. zamrożone konflikty, naciski wewnętrzne czy ataki cybernetyczne. Po czwarte, hipoteza dotycząca realizacji strategii utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego poprzez działania w ramach hierarchicznie uporządkowanych priorytetów w płaszczyznach politycznej, gospodarczej, militarnej i kulturowo-informacyjnej do 2032 r. również została potwierdzona. Zidentyfikowane w pracy priorytety wskazują, że Rosja będzie kontynuować strategię utrzymania hegemonii w regionie w oparciu o hierarchicznie uporządkowane cele w wymiarze politycznym, gospodarczym, militarnym i kulturowo-informacyjnym. Wyniki badań potwierdziły również piątą hipotezę szczegółową, wskazując, że Federacja Rosyjska dysponuje długofalowymi, zróżnicowanymi scenariuszami reintegracyjnymi wobec państw europejskiej części obszaru poradzieckiego. Scenariusze te obejmują zarówno działania jednopłaszczyznowe (np. wyłącznie polityczne lub militarne), jak i podejścia wielopłaszczyznowe, realizowane w ramach formuł dwu- i wielostronnych, przy jednoczesnym dostosowaniu do zmiennych uwarunkowań międzynarodowych oraz zachowań poszczególnych aktorów regionalnych i globalnych.

Działania podejmowane przez Federację Rosyjską w odniesieniu do państw europejskiej części obszaru poradzieckiego pozostają podporządkowane nadrzędnej logice geostrategicznej, której celem jest odbudowa rosyjskiej strefy wpływów w formie nowoczesnego projektu neoimperialnego. Projekt ten zakłada nie tylko przywrócenie kontroli nad utraconymi przestrzeniami postsowieckimi, ale również redefinicję architektury bezpieczeństwa w regionie na warunkach korzystnych z punktu widzenia Moskwy. Analiza współczesnych tendencji geopolitycznych potwierdza, że badany obszar będzie nadal jednym z najbardziej niestabilnych regionów Europy, narażonych na eskalację napięć, działania hybrydowe oraz trwałą konfrontację między Rosją a szeroko rozumianym Zachodem. W świetle przeprowadzonych analiz wszystkie sformułowane hipotezy badawcze znalazły potwierdzenie, co dowodzi ich trafności i spójności z rzeczywistym obrazem polityki bezpieczeństwa Rosji. W toku badań nie zaistniała konieczność ich zasadniczej rewizji, jednak w wyniku pogłębionych analiz dokonano doprecyzowania wybranych elementów, zwłaszcza w zakresie identyfikacji czynników wewnętrznych i zewnętrznych ograniczających skuteczność rosyjskiej strategii. Ograniczenia te, choć nie zostały explicite ujęte w pierwotnym

brzmieniu hipotez, okazały się istotnym elementem analizy i poszerzyły rozumienie złożoności oraz adaptacyjności działań podejmowanych przez Federację Rosyjską.

Wkład własny autora pracy i jej nowatorstwo przejawiają się w kilku obszarach. Po pierwsze, dysertacja łączy analizę retrospektywną z prognozowaniem przyszłości, oferując całościowe spojrzenie na politykę bezpieczeństwa Rosji, począwszy od źródeł historycznych po potencjalne scenariusze rozwoju sytuacji. Zintegrowanie perspektywy retrospektywnej, analitycznej i prognostycznej stanowi podejście rzadko spotykane w dotychczasowej literaturze przedmiotu, a zarazem jest wyjątkowo istotne z poznawczego punktu widzenia. Po drugie, w pracy zaproponowano oryginalne scenariusze reintegracyjne dotyczące państw regionu. Zostały one opracowane w oparciu o autorską metodologię, uwzględniającą wieloaspektową analizę czynników politycznych, militarnych, gospodarczych, społeczno-kulturowych i informacyjnych. Ich przygotowanie poprzedziła pogłębiona eksploracja priorytetów rosyjskiej polityki oraz konsultacje eksperckie, co nadało scenariuszom zarówno innowacyjny, jak i aplikacyjny charakter. Po trzecie, przeprowadzone badania mają charakter multidyscyplinarny. Wykorzystano literaturę z zakresu studiów bezpieczeństwa, stosunków międzynarodowych, geopolityki oraz badań regionalnych, a także szeroką bazę materiałów źródłowych (dokumenty doktrynalne, wypowiedzi decydentów, dane dotyczące aktywności militarnej i ekonomicznej). Tak rozbudowana i zróżnicowana baza źródłowa pozwoliła na skonstruowanie wieloaspektowego obrazu analizowanego zagadnienia oraz wnosi istotny wkład informacyjny do dyskursu naukowego w zakresie polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Po czwarte, nowatorskie jest zastosowanie holistycznego modelu analizy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Dysertacja przedstawia autorską syntezę mechanizmów oddziaływania Federacji Rosyjskiej, ujmując je w ramach czterech zasadniczych wymiarów: politycznego, militarnego, gospodarczego oraz kulturowo-informacyjnego, a następnie ukazując ich wzajemne powiązania i komplementarność. Takie ujęcie umożliwiło pogłębione zrozumienie sposobu, w jaki na przykład działania militarne są skoordynowane z presją ekonomiczną, operacjami informacyjnymi oraz instrumentami wpływu kulturowego. W dotychczasowej literaturze często rozpatrywane było w sposób selektywny lub rozproszony. Po piąte, wyniki badania mają wymiar aplikacyjny. Na podstawie zidentyfikowanych priorytetów oraz opracowanych scenariuszy można formułować wnioski i zalecenia dla polityki państw narażonych na rosyjską ekspansję. Opracowane scenariusze mogą posłużyć jako baza do ćwiczeń strategicznych, gier decyzyjnych czy studiów nad środkami zaradczymi przeciw ekspansji Rosji. Innymi słowy, koncepcje i modele zaproponowane w dysertacji mogą zostać wykorzystane nie tylko przez badaczy zajmujących się bezpieczeństwem międzynarodowym (jako punkt wyjścia do dalszych analiz porównawczych czy rozwinięcia teorii), ale także przez

praktyków: np. instytucje państwowe, wojskowe czy organizacje zainteresowane wzmacnianiem odporności wschodniej flanki. Tym samym praca ma wymiar nie tylko teoretyczny, lecz również praktyczny, gdyż dostarcza narzędzi służących lepszemu rozumieniu i przewidywaniu działań Rosji w regionie.

Do najważniejszych ustaleń wynikających z przeprowadzonych badań należą następujące wnioski:

a) rosyjska polityka bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego jest uwarunkowana historycznie ukształtowanym tradycjonalizmem imperialnym. Na tradycjonalizm ten składają się m.in. kultura strategiczna oparta na kulcie siły, idee mocarstwowe odwołujące się do carskich i sowieckich wzorców, specyficzna geopolityczna wizja świata (kontynuująca myśl Mackindera–Dugina o decydującej roli „Heartlandu"), a także czynniki obiektywne jak położenie geograficzne, demografia i potencjał surowcowo-energetyczny Rosji. Istotną rolę odgrywa również Cerkiew Prawosławna i promowane przez nią wartości, wzmacniające odrębność kulturowo-religijną rosyjskiego narodu. Wymienione czynniki tworzą fundament neoimperialnej wizji Władimira Putina, której agresywną kulminację stanowi inwazja na Ukrainę w 2022 r. Dominujący wpływ na politykę bezpieczeństwa FR wywierają dawne imperialne wzorce (militaryzm, mesjanizm rosyjski) wsparte potencjałem energetycznym, co czyni rosyjską strategię bezpieczeństwa konfrontacyjną i anachroniczną względem realiów XXI wieku;
b) nadrzędnym celem rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskich państw poradzieckich jest reintegracja tego obszaru pod egidą Moskwy. Kreml traktuje rozpad ZSRR jako „katastrofę geopolityczną" i dąży do odwrócenia jej skutków, tj. odbudowy imperium w nowych realiach. W tym zamiarze Federacja Rosyjska wykorzystuje wszystkie dostępne instrumenty: od środków politycznych (centralizacja władzy wokół prezydenta, podporządkowanie instytucji państwowych i eliminacja realnej opozycji), poprzez militarne (projekcja siły, groźba użycia broni, interwencje zbrojne), gospodarcze, aż po informacyjno-kulturowe (propaganda, dezinformacja, wspieranie idei „russkij mir" wśród licznych diaspor rosyjskojęzycznych). Dokumenty doktrynalne (strategie bezpieczeństwa, doktryna wojenna, koncepcja polityki zagranicznej) odzwierciedlają tę ekspansywną agendę. Definiują struktury euroatlantyckie jako główne zagrożenia, uzasadniają prawo Moskwy do ochrony „rodaków" za granicą oraz łączą politykę zagraniczną z misją cywilizacyjną rosyjskiego świata. Reintegracja poradzieckiej przestrzeni stanowi kluczowy cel polityki bezpieczeństwa FR realizowany za pomocą pełnego spektrum narzędzi, w tym projekcji potęgi militarnej

i soft power opartych na wpływach kulturowych i etnicznych (diaspora, język, religia). Scentralizowany, autorytarny system władzy sprzyja konsekwentnej realizacji tych celów strategicznych, nadając polityce bezpieczeństwa FR jednoznacznie neoimperialny charakter;

c) ocena realizacji rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w latach 2014–2022 ujawnia rozbieżność między założeniami a rezultatami. Działania Moskwy przyniosły jedynie częściowe osiągnięcia i w wielu aspektach okazały się kontrproduktywne. Z jednej strony Rosja osiągnęła krótkoterminowe sukcesy: utrzymała ścisłą kontrolę nad Białorusią oraz zahamowała integrację euroatlantycką Ukrainy i Gruzji poprzez wywołanie i podtrzymywanie wewnętrznych konfliktów zbrojnych (aneksja Krymu, wojna w Donbasie, okupacja Osetii Płd. i Abchazji). Tym samym Moskwa, stosując holistyczne podejście i działania hybrydowe, jest w stanie minimalnie realizować założony cel, jakim jest blokowanie prozachodnich aspiracji sąsiadów. Z drugiej jednak strony, długofalowe skutki tych działań okazały się niekorzystne dla samej Rosji. Agresywna polityka doprowadziła do umocnienia poczucia tożsamości narodowej i prozachodnich aspiracji zagrożonych państw (Ukraina ostatecznie zerwała więzi polityczno-gospodarcze z Moskwą i przyspieszyła kurs na integrację ze strukturami euroatlantyckimi, Mołdawia ogranicza wpływy rosyjskie mimo wewnętrznych napięć). Maleje także skuteczność rosyjskiej broni energetycznej. Po 2014 r. państwa regionu dywersyfikowały kierunki dostaw energii, a po inwazji 2022 r. rosyjski monopol surowcowy został poważnie osłabiony sankcjami i decyzjami o niezależności energetycznej. W wymiarze militarnym Rosja przelicytowała swoje możliwości. Początkowo demonstracja siły (Gruzja 2008, Donbas) wzmacniała jej pozycję, lecz pełnoskalowa wojna w Ukrainie wyczerpała potencjał militarny państwa, przynosząc ogromne straty i konsolidując NATO (wzrost obecności Sojuszu na wschodniej flance, akcesja Finlandii i Szwecji). Również wpływy informacyjne Moskwy słabną, gdyż państwa regionu nauczyły się ograniczać oddziaływanie rosyjskiej propagandy i dezinformacji. W rezultacie polityka reintegracji prowadzona siłą obróciła się przeciwko Kremlowi. Zamiast odbudowywać strefę wpływów, pogłębiła dezintegrację obszaru poradzieckiego (utrata wpływu na Kijów czy Kiszyniów) i wzmogła determinację tych krajów do szukania bezpieczeństwa w strukturach zachodnich. Ten bilans dowodzi, że choć Rosja potrafi destabilizować otoczenie i hamować integrację euroatlantycką wybranych państw, to nie jest w stanie osiągnąć nadrzędnego celu jakim jest pełna reintegracja regionu. Jej malejąca atrakcyjność geopolityczna i błędne

kalkulacje strategiczne sprawiły, że cele deklarowane w dokumentach doktrynalnych w latach 2014–2022 nie zostały zrealizowane;

d) w perspektywie 2032 r. Rosja będzie konsekwentnie realizować strategię utrzymania dominacji w europejskiej części obszaru poradzieckiego, opartą na wielowymiarowych, hierarchicznie uporządkowanych priorytetach. FR zamierza utrzymać wpływy w regionie poprzez skoordynowane działania polityczne, gospodarcze, militarne i kulturowo-informacyjne, podporządkowane nadrzędnemu celowi – odbudowie strefy wpływów (projekt neoimperialny). W wymiarze politycznym dwoma kluczowymi priorytetami są zahamowanie ekspansji NATO i UE na wschód oraz wzmocnienie prorosyjskich wpływów w krajach regionu. Kreml będzie nadal wywierał presję dyplomatyczną i stosował wojny informacyjne, aby delegitymizować obecność Zachodu w państwach poradzieckich, zmniejszając ich niezależność strategiczną i osłabiać prozachodnie rządy. Białoruś pozostanie priorytetem absolutnym, zaś Ukraina i Mołdawia będą obiektem wzmożonych działań utrudniających ich pełne zakotwiczenie w strukturach euroatlantyckich. Rosja może próbować wymusić korzystne dla siebie rozwiązania np. żądanie neutralności Ukrainy, blokowanie zbliżenia Mołdawii z NATO poprzez zamrożony konflikt w Naddniestrzu. W sferze gospodarczej priorytetem Moskwy będzie odbudowa dominującej roli w sektorze energetycznym regionu, jak również rozwijanie alternatywnych rynków zbytu we współpracy z Chinami, Indiami czy w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej. Mimo zachodnich sankcji Rosja traktuje energetykę jako kluczowe narzędzie wpływu i będzie starała się ominąć ograniczenia, choć rosnąca rola Chin w eurazjatyckich strukturach może podważać długofalowo rosyjską pozycję ekonomiczną. W wymiarze militarnym FR dążyć będzie do odbudowy i modernizacji potencjału wojskowego uszczuplonego wojną na Ukrainie, jednocześnie eskalując odstraszanie, utrzymując zwiększoną obecność wojskową na zachodnich rubieżach, grożąc użyciem siły i blokując inicjatywy NATO. Moskwa prawdopodobnie utrwali swoją obecność wojskową na Białorusi i będzie kontynuowała prowokacje wokół istniejących już obszarów zapalnych (Donbas, Naddniestrze, Osetia Płd., Abchazja). W płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej Rosja nadal będzie rozwijać koncepcję „ruskiego miru" jako alternatywy ideologicznej wobec Zachodu, wzmacniając rosyjską tożsamość diaspory, szerząc prorosyjskie narracje w mediach i wykorzystując wpływy Cerkwi Prawosławnej do legitymizacji swoich działań. Ta skonsolidowana strategia zapewni jej pewien poziom wpływów, ale kosztem powyższego będzie utrzymująca się niestabilność geopolityczna. Rywalizacja z Zachodem najpewniej nasili się, co może prowadzić do

dalszej eskalacji napięć w regionie. Wnioski te korespondują z tezą, że do 2032 r. polityka FR będzie czynnikiem dynamizującym konflikty i niepewność bezpieczeństwa w Europie Wschodniej;

e) Rosja dysponuje długofalowymi planami reintegracyjnymi obejmującymi różne warianty – od jednopłaszczyznowych po wielopłaszczyznowe, realizowane zarówno dwustronnie (bezpośrednio z danym państwem), jak i wielostronnie (poprzez organizacje typu OUBZ, EUG czy nawet manipulowanie formatami międzynarodowymi). Scenariusze te uwzględniają aktualne i potencjalne zachowania poszczególnych państw regionu oraz reakcje aktorów zewnętrznych (NATO, UE, Chiny). Syntetyczne ujęcie scenariuszy dedykowanych kluczowym państwom wskazuje, że do 2032 r. Białoruś niemal na pewno zostanie całkowicie zintegrowana z Rosją. Utraci ona resztki suwerenności na rzecz Państwa Związkowego (unifikacja systemów prawnych, gospodarczych i wojskowych), stając się de facto przedłużeniem terytorium FR. Ukraina pozostaje zmienną najbardziej nieprzewidywalną. Z punktu widzenia Moskwy jest to strategiczny „sworzeń" decydujący o sukcesie reintegracji Eurazji, zatem niezależna prozachodnia Ukraina stanowi zagrożenie dla imperialnych ambicji Kremla. Możliwe scenariusze ukraińskie obejmują zarówno kontynuację wojny i utrzymanie kontroli przez Rosję nad częścią jej terytorium (Donbas, Krym), co miałoby wymusić neutralizację Kijowa, jak i scenariusz niekorzystny dla Moskwy – wzmocnienie Ukrainy dzięki wsparciu Zachodu i dalsza integracja tego kraju z NATO/UE, która pogrzebałaby rosyjskie plany reintegracji. W prognozach również Mołdawia stanowi pole rywalizacji. Scenariusz prorosyjski zakłada utrzymanie zamrożonego konfliktu w Naddniestrzu jako dźwigni nacisku na Kiszyniów i ewentualne wciągnięcie Mołdawii do rosyjskich struktur (np. poprzez zmianę władzy na prorosyjską). Scenariusz alternatywny przewiduje pogłębiające się ograniczenie rosyjskich wpływów w Mołdawii i zbliżenie tego państwa z Europą, czemu Rosja będzie próbowała przeszkodzić metodami destabilizacyjnymi. Państwa bałtyckie w ocenie scenariuszowej pozostają poza zasięgiem reintegracji polityczno-wojskowej. Jako członkowie NATO i UE są trwale zakotwiczone w strukturach zachodnich. Rosja może jedynie próbować oddziaływać na nie poprzez działania informacyjne, propagandowe, cyberataki czy wykorzystywanie mniejszości rosyjskich. Jednak szanse na ich ponowne podporządkowanie są znikome. Scenariusze reintegracyjne uwzględniają zróżnicowane podejście do poszczególnych państw, dostosowane do ich specyfiki. Obejmują one pełną absorpcję najbliższego sojusznika (Białorusi), realizację polityki faktów dokonanych oraz utrzymywanie stref zamrożonych konfliktów

(Ukraina, Mołdawia), a także stosowanie presji hybrydowej na państwa stanowiące peryferia NATO (Estonia, Łotwa, Litwa). Należy jednak podkreślić, że w perspektywie 2032 r. istnieje wysoki stopień nieprzewidywalności. Czynniki typu „czarny łabędź" mogą radykalnie zmienić bieg wydarzeń. Dlatego też społeczność międzynarodowa i państwa regionu muszą brać pod uwagę zarówno najbardziej prawdopodobne scenariusze reintegracyjne, jak i skrajne warianty rozwoju sytuacji. Realizacja tych scenariuszy zależeć będzie od przebiegu obecnej konfrontacji z Zachodem oraz czynników losowych. Ostatecznie, możliwe warianty reintegracji wahają się od sukcesu neoimperialnego projektu (utrwalenie dominacji nad większością sąsiadów) do całkowitego fiaska (utrata kontroli i dalsze ograniczanie rosyjskich wpływów), przy czym analiza wskazuje, iż agresywna polityka Rosji paradoksalnie wzmacnia euroatlantycką integrację regionu, ograniczając tym samym prawdopodobieństwo pełnej realizacji celów reintegracyjnych Moskwy.

Pomimo szerokiego zakresu badań, należy uwzględnić pewne ograniczenia badawcze w niniejszej pracy. Po pierwsze, zakres terytorialny badań został celowo ograniczony do europejskiej części obszaru poradzieckiego, co oznacza, że wnioski dotyczą głównie tej geopolitycznej przestrzeni i nie odnoszą się bezpośrednio do polityki Rosji wobec innych byłych republik radzieckich (np. w Azji Centralnej czy na Kaukazie). Przyjęte zawężenie pozwoliło na lepsze zrozumienie specyfiki regionu Europy Wschodniej, jednak pewne mechanizmy działania Kremla mogą różnić się w innych częściach „bliskiej zagranicy". Po drugie, ramy czasowe badania (2014–2022 z prognozą do 2032 r.) determinują, że analizowane wydarzenia i dane odpowiadają stanowi wiedzy w dniu zakończenia badań. Dynamiczny rozwój sytuacji, szczególnie wojna w Ukrainie, sprawia, że niektóre ustalenia mogą wymagać aktualizacji wraz z pojawianiem się nowych faktów. Prognozy i scenariusze są siłą rzeczy obarczone niepewnością i opierają się na założeniach, które mogą ulec zmianie, np. co do kondycji wewnętrznej Rosji czy postawy aktorów międzynarodowych. Po trzecie, znacznym ograniczeniem były również trudności w dostępie do materiałów źródłowych. Analiza intencji i strategii państwa autorytarnego takiego jak Rosja napotyka na barierę ograniczonej transparentności. Wiele dokumentów pozostaje niejawnych, a oficjalna narracja często bywa jedynie działaniem o charakterze propagandowym. W związku z ograniczonym dostępem do źródeł niejawnych, autor opierał się przede wszystkim na źródłach otwartych, raportach analitycznych oraz opiniach eksperckich. Choć podejście to nie umniejsza wartości uzyskanych wyników, należy zaznaczyć, że może ono nie w pełni odzwierciedlać zakres i charakter zakulisowych mechanizmów działania Federacji Rosyjskiej. Ponadto pandemia COVID-19 w latach 2020–2021 oraz postępująca izolacja Rosji na arenie międzynarodowej w części

ograniczyły możliwości prowadzenia badań (np. utrudniony dostęp do części instytucji, ograniczenia w kontaktach bezpośrednich. Ostatecznie jednak, mimo powyższych ograniczeń, zebrany materiał i zastosowane metody okazały się wystarczające do zweryfikowania hipotez i osiągnięcia celów pracy. Zidentyfikowane ograniczenia wyznaczają ramy ostrożności interpretacyjnej w odniesieniu do uzyskanych wyników, a zarazem tworzą istotny punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych badań w tym obszarze tematycznym.

Niniejsza dysertacja otwiera szereg dalszych pytań badawczych i wskazuje kierunki przyszłych analiz. Przede wszystkim niezbędne jest kontynuowanie badań nad przebiegiem i konsekwencjami wojny w Ukrainie dla całego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Wynik tego konfliktu, czy to jego zamrożenie, czy rozwiązanie pokojowe, czy też decydujące zwycięstwo którejś ze stron, wpłynie bezpośrednio na to, jak będzie wyglądała sytuacja w regionie w 2032 r. i później. W związku z powyższym, niezbędne jest systematyczne monitorowanie kierunków rosyjskiej polityki wobec Ukrainy, Białorusi oraz Mołdawii. W przypadku Białorusi, której uzależnienie od Rosji pogłębia się w warunkach międzynarodowej izolacji, szczególne znaczenie zyskuje kwestia stopniowej utraty suwerenności. W kontekście Mołdawii kluczowe pozostają przyszłość konfliktu naddniestrzańskiego oraz geopolityczna orientacja Kiszyniowa. Istotnym zagadnieniem wymagającym pogłębionych analiz jest kwestia ewentualnej sukcesji władzy w Federacji Rosyjskiej. Zmiana przywództwa przed 2032 r. może istotnie wpłynąć na założenia i praktykę rosyjskiej polityki bezpieczeństwa. Scenariusze uwzględniające odejście Władimira Putina, zarówno na skutek przesłanek politycznych, jak i biologicznych, a także wynikający z tego proces potencjalnej transformacji wewnętrznej Rosji, powinny stać się przedmiotem odrębnych badań, ponieważ mogą w istotny sposób przeobrazić układ sił i dynamikę bezpieczeństwa w regionie.

Kolejnym ważnym obszarem badawczym pozostaje analiza odporności państw europejskiego obszaru poradzieckiego na działania Federacji Rosyjskiej. Kluczowe znaczenie ma tu identyfikacja czynników warunkujących ich zdolność do skutecznego przeciwdziałania rosyjskiej presji oraz określenie środków, które mogą tę odporność wzmacniać. Ten aspekt został zasygnalizowany w pracy, ale wymaga szerszego zbadania, w tym badań porównawczych. Przykładem zagadnienia wymagającego pogłębionej analizy jest kwestia przyczyn, dzięki którym państwom bałtyckim udało się trwale zakotwiczyć w strukturach Zachodu, podczas gdy inne państwa regionu pozostały w strefie geopolitycznej niepewności i ograniczonego bezpieczeństwa. Ważnym kierunkiem dalszych badań jest również pogłębiona analiza roli innych aktorów międzynarodowych w kształtowaniu dynamiki bezpieczeństwa w regionie. W szczególności warto przeanalizować w jaki sposób Chiny i Turcja wpływają na

równowagę sił oraz na ile mogą stanowić dla państw poradzieckich realną alternatywę lub wsparcie wobec presji ze strony Federacji Rosyjskiej. Pogłębionych badań wymaga z pewnością problematyka wojny informacyjnej, cyberbezpieczeństwo oraz szeroko rozumiane zjawisko wojny kognitywnej w regionie. Przyszłe projekty badawcze powinny koncentrować się na analizie mechanizmów dezinformacyjnych stosowanych przez Federację Rosyjską, a także na identyfikacji skutecznych strategii przeciwdziałania tym zagrożeniom przez państwa najbardziej narażone na presję informacyjną i manipulację percepcyjną. W dalszej perspektywie badawczej celowe byłoby przeprowadzenie porównawczej analizy polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej wobec różnych subregionów obszaru poradzieckiego w celu wyodrębnienia elementów wspólnych oraz specyficznych dla poszczególnych kierunków geostrategicznych. Analiza porównawcza tego typu umożliwiłaby pełniejsze uchwycenie logiki rosyjskiej strategii wobec całego obszaru poradzieckiego oraz ocenę, na ile działania Moskwy są wyrazem ogólnych ambicji neoimperialnych, a na ile stanowią odpowiedź na specyficzne uwarunkowania regionalne i zróżnicowane konfiguracje relacji bilateralnych z poszczególnymi państwami.

Reasumując, niniejsza rozprawa przedstawia usystematyzowany i wielowymiarowy obraz rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego. W zamyśle autora może ona stanowić tym samym podstawę do dalszych, pogłębionych studiów nad neoimperialną polityką Federacji Rosyjskiej i jej konsekwencjami dla systemu bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Praca wskazuje zarówno na trwałość historyczno-strategicznych uwarunkowań rosyjskiego myślenia geopolitycznego, jak i na elastyczność i adaptacyjność narzędzi wykorzystywanych przez Moskwę wobec poszczególnych państw. Ukazuje, że rosyjskie działania, choć konsekwentne w celach, są zróżnicowane w formie i intensywności. Wynika to z odmiennej sytuacji geopolitycznej, gospodarczej, strukturalnej i kulturowej w państwach objętych badaniem. Jednocześnie rozprawa uwidacznia, jak wiele kluczowych wątków badawczych pozostaje otwartych. Otwarte pozostaje pytanie o przyszłą trajektorię polityki Federacji Rosyjskiej, zwłaszcza w kontekście nieprzewidywalności jej sytuacji wewnętrznej oraz potencjalnej zmiany przywództwa. Równocześnie coraz większego znaczenia nabiera zmieniająca się rola aktorów zewnętrznych, takich jak Chiny, Turcja czy państwa Unii Europejskiej, którzy mogą istotnie wpływać na równowagę sił w regionie.

Dalsze badania, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym, są niezbędne do pełniejszego zrozumienia procesów kształtujących system bezpieczeństwa w całej przestrzeni poradzieckiej, obejmującej Europę Wschodnią, Kaukaz Południowy oraz Azję Centralną. Uwzględnienie różnic między tymi subregionami, a także ich złożonych relacji z Rosją i innymi aktorami międzynarodowymi, pozwoli lepiej uchwycić logikę rosyjskiej polityki

bezpieczeństwa oraz zróżnicowanie narzędzi, które są w niej stosowane. Wiedza uzyskana dzięki tego rodzaju analizom może wzbogacić dorobek naukowy w obszarze stosunków międzynarodowych i nauk o bezpieczeństwie, a równocześnie stanowić wartościowe wsparcie dla instytucji odpowiedzialnych za planowanie strategiczne, politykę obronną oraz działania dyplomatyczne wobec regionu. Ugruntowanie badań w tym zakresie ma szczególne znaczenie w warunkach narastającej niestabilności oraz wyzwań związanych z trwającą rywalizacją o wpływy w przestrzeni postsowieckiej.

Bibliografia

Monografie i rozdziały w monografiach:

1. Andrusiewicz A., Trzeci Rzym. Z dziejów rosyjskiego nacjonalizmu, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019.
2. Apanowicz J., Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie. Prace habilitacyjne, Difin, Warszawa 2005.
3. Aron R., Pokój i wojna między narodami, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 1995.
4. Babbie E., Badania społeczne w praktyce, PWN, Warszawa 2004.
5. Babić M., Polityka bezpieczeństwa państw Bałkanów zachodnich. Perspektywy i zagrożenia, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019.
6. Batowski H., Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988.
7. Bazylow L., Historia Rosji, Ossolineum, Warszawa 1983.
8. Benedict R., Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej, Państwowy Instytut Wydawniczy 2016.
9. Bieleń S., Geopolityczne uwarunkowania nowej tożsamości Rosji, [w:] S. Bieleń, W. Góralski (red.), Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 1999.
10. Bieleń S., Polityki bezpieczeństwa państw, [w:] Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, Polska Akademia Nauk, Lublin 2010.
11. Bieleń S., Rosyjski rewizjonizm geopolityczny w stosunkach międzynarodowych, [w:] Rosja. Rozważania imperiologiczne, (red.) S. Bieleń, A. Skrzypek, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2015.
12. Bieleń S., Tożsamość uczestników stosunków międzynarodowych, [w:] Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
13. Bodio M., Polityka energetyczna w stosunkach między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w latach 2000–2008, Warszawa 2009.
14. Broda M., Zrozumieć Rosję? O rosyjskiej zagadce-tajemnicy, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2011.
15. Bryc A., Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
16. Bryc A., Efektywność polityki zagranicznej państwa, [w:] R. Zięba (red.), Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa, Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2004.
17. Bryc A., Rosja w XXI wieku: gracz światowy czy koniec gry, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
18. Brzeziński Z., Wielka Szachownica, Wydawnictwo Politeja, Warszawa 1999.
19. Budzisz M., Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna, Zona Zero, Warszawa 2021.
20. Buzan B., People, States and Fear, An Agenda for International Security Studies In The Post-Cold War Era, wyd. 2, Hemel Hempstead, London 1991.

21. Buzan B., Wawer O., de Wilde J., Security: A New Framework for Analysis, Lenne Rienner Publisher, London, 1998.
22. Całus K., M. Kosienkowski, P. Oleksy, J. Pieńkowski, R. Rajczyk, Naddniestrze. Historia-Polityka-Gospodarka, EastWest Analytics, Poznań 2014.
23. Cieślarczyk M., Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006
24. Cieślarczyk M., Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009.
25. Curanović A., Czynnik religijny w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Warszawa 2010.
26. Curanović A., Religia jako czynnik sof Power Federacji Rosyjskiej, w: Religia we współczesnym świecie, red. B. Bednarczyk, Z. Pasek, P. Stawiński, Kraków 2010.
27. Czachor R., Polityka Republiki Białoruś wobec Wspólnoty Niepodległych Państw, [w:] Wspólnota Niepodległych Państw: fragmegracja – bezpieczeństwo – konflikty etniczne, t. 1, T. Kapuśniak (red.), Instytut Europy Środkowo- -Wschodniej, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.
28. Czajkowski M., Rosja w Europie. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Dante, Kraków 2003.
29. Czaputowicz J., Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
30. Cziomer E., Zyblikiewicz L. W., Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
31. Czupryński A., B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań, Józefów 2017.
32. Czupryński A., Cel poznawczy i utylitarny w naukach o bezpieczeństwie [w:] Nauki o bezpieczeństwie. Wybrane problemy badań, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2017.
33. Czupryński A., Wiśniewski B., Zboina J. (red.), Bezpieczeństwo: teoria, badania, praktyka, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015.
34. Czyż A., Obszar poradziecki w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2023.
35. Daniluk A., Integracja obszaru poradzieckiego jako element polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, [w:] M. Minkina, M. Kaszuba (red.), Polska - Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Kontynuacja i zmiana, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2016.
36. Demel J., Historia Rumunii, Ossolineum, Wrocław 1986.
37. Diec J., Geostrategiczny wybór Rosji. U zarania trzeciego tysiąclecia, t. 1: Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
38. Domagała M., Piskorski M., Sieradzan P., Szołucha M., Białoruś. Model państwa i gospodarki, ECAG, Warszawa 2012.
39. Donaj Ł., Polityka bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy 1991-2004, WSSM, Łódź 2005.
40. Doyle M.W., Empires, Cornell University, New York 1986.
41. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., Metody badawcze w naukach społecznych, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2001.

42. Geertz C., Interpretacja kultur. Wybrane eseje, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
43. Grabowiecki J., Fiedorczuk M., Procesy integracyjne w gospodarce światowej. Obszar byłego Związku Radzieckiego, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021.
44. Grey C.S., Modern Strategy, Oxford University Press, Oxford 1999.
45. Gulczyński M., Nauka o polityce, Almamer, Warszawa 2007.
46. Heywood A., Politologia, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006.
47. Huntington S. P., Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2006.
48. Jarmoszko S., W. Barszczewski, Bezpieczeństwo społeczne w sytuacjach krytycznych, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2017.
49. Kagan R., Powrót historii i koniec marzeń, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2009.
50. Kamiński A., Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej, [w:] Metodologia pedagogiki społecznej, R. Wroczyński, T. Pilch (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974.
51. Kardaś S., Nowa strategia energetyczna Rosji – optymistyczne plany w niepewnych czasach, „Komentarze OSW" nr 325, Warszawa 2020.
52. Kaszuba M., Ewolucja rosyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w latach 2000-2016, [w:] Od bezpieczeństwa jednostki do bezpieczeństwa międzynarodowego, red. E. Cieślak, H. Wyrębek, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2019.
53. Kaszuba M., Stempień M., Surowce energetyczne w polityce Federacji Rosyjskiej, [w:] Polska - Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej (Rosji). Kontynuacja i zmiana, red. M. Minkina, M. Kaszuba, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2016.
54. Kaszuba M., W uścisku Moskwy. Obszar poradziecki, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2017.
55. Kennedy P., U progu XXI wieku (przymiarka do przyszłości), Wydawnictwo Puls, Londyn 1994.
56. Kissinger H., Porządek światowy, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2017.
57. Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System, Warszawa 2011.
58. Kitler W., Obrona narodowa III RP. Pojęcie. Organizacja. System, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
59. Kjellén R., Państwo jako żywy organizm i inne teksty, Wydawnictwo Zona Zero, Warszawa 2021.
60. Kłoczowski J., Młodsza Europa, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2003.
61. Kotarbiński T., Wykłady z dziejów logiki, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Kraków 1990.
62. Kowalska H., Współczesnej dzieje i problemy Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, [w:] Życie religijne i duchowość współczesnych Słowian, red. L. Suchanek, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2002.
63. Kucz L., Matelska A., Koncepcja „imperium dobra" w rozważaniach Nialla Fergusona, [w:] Państwo w świecie współczesnym, red. K. Trzciński, Warszawa 2006.

64. Kuźniar R., Międzynarodowe stosunki polityczne, [w:] Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000
65. Kuźniar R., Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
66. Legucka A., Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim, Difin, Warszawa 2013.
67. Legucka A., System bezpieczeństwa Wspólnoty Niepodległych Państw, [w:] Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, red. A. Legucka, Malak K., Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2008.
68. Leszek W., Doktorat jako etap w rozwoju pracownika naukowego, [w:] Praca promotora z doktorantem. Materiały konwersatorium, Krynica 1997.
69. Lysewicz I., Polityczne aspekty sojuszu polsko-ukraińskiego, [w:] Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa, red. Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka, Toruń 1997.
70. Łobocki M., Metody badań pedagogicznych, Oficyna Wydawnicza Impuls, Warszawa 2010.
71. Łobocki M., Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych, Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków 2001.
72. Łoś-Nowak T., Integracja międzynarodowa [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), Leksykon politologii, ALTA 2, Wrocław 2004.
73. Łoś-Nowak T., Interesy narodowe i międzynarodowe, [w:] Współczesne stosunki międzynarodowe, red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
74. Mackinder H., Geograficzna oś historii, Wydawca Instytut Geopolityki, Częstochowa 2009.
75. Majewski T., Miejsce celów, problemów i hipotez w procesie badań naukowych, AON, Warszawa 2003.
76. Marciniak W., Rozgrabione imperium. Upadek Związku Radzieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2001.
77. Maszke A., Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2004.
78. Maszke A., Metody i techniki badań pedagogicznych, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2008
79. Mendras M., Powrót do oblężonej twierdzy?, [w:] Imperium Putina, red. W Konończuk, Warszawa 2007.
80. Mickiewicz P., Zieliński M., Żukowska A., Rosyjska wizja supermocarstwa energetycznego (super-petrostate) w XXI wieku, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019.
81. Медведев Р., Владимир Путин: четыре года в Кремле, Wydawcanictwo Wremya, Moskwa 2005.
82. Minkina M., Kaszuba M. (red.), Polska - Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej (Rosji). Kontynuacja i zmiana, Wydawnictwo UPH, Siedlce 2016.
83. Minkina M., Relacje NATO-Rosja w okresie władzy Putina, [w:] Od bezpieczeństwa jednostki do bezpieczeństwa międzynarodowego, E. Cieślak, H. Wyrębek (red.), Wydawnictwo UPH, Siedlce 2019.

84. Mironowicz E., Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2011.
85. Moczulski L., Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2000.
86. Mojsiewicz C., Wspólnota Niepodległych Państw, Wydawnictwo TERRA, Poznań 2000.
87. Morgenthau H.J., Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój, Diffin, Warszawa 2010.
88. Мухаев Р., Политология, Проспект, Москва 2022.
89. Muszyński H., Wstęp do metodologii pedagogiki, PWN, Warszawa 1971.
90. Mutschler M.M., Global Militarization Index 2017, BICC, Bonn 2017.
91. Niechwiej M., Militaryzm, [w:] Słownik historii doktryn politycznych, t. 4, K. Chojnicka, Jaskólski M. (red.), Warszawa 2009.
92. Nowak A., Od Imperium do Imperium. Spojrzenia na historię Europy Wschodniej, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2004.
93. Nowak S., Metodologia badań społecznych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
94. Olszański T., Historia Ukrainy XX w., Wolumen, Warszawa 1994.
95. Osica O., Polska wobec NATO i polityki bezpieczeństwa i obronnej UE [w:] Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech, K. Malinowski (red.), Poznań 2003.
96. Paradowski R., Eurazjatyckie imperium Rosji. Studium idei, Wydawnictwo Elipsa, Toruń 2001.
97. Paruch W., Ziemie między Rzeczpospolitą a Rosją: Uwarunkowania historyczne przekształceń politycznych na Ukrainie i Białoruski, [w:] Wprowadzenie do studiów Europejskich, t. 2, Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją, W. Paruch (red.), Lublin 2013.
98. Pawłowski J., Marczak J., Gąsiorek K., Definiowanie i uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego (państwa), [w:] Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa), J. Pawłowski (red.), Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017.
99. Pawłowski J., Zdrodowski B., Kluczkowski M. (red.), Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
100. Pelc M., Elementy metodologii badań naukowych, AON, Warszawa 2012.
101. Pieter J., Ogólna metodologia pracy naukowej, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967.
102. Pieter J., Zarys metodologii pracy naukowej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
103. Pietkiewicz K., Historia państwa rosyjskiego [w:] Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich, A. Mironowicz (red.), t. 3, Rosja, Lublin 2013.
104. Pilch T., Bauman T., Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.
105. Pilch T., Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1971.
106. Pipes R., Rosja carów, Bellona, Warszawa 2012.
107. Pokruszyński W., Polityka a strategia bezpieczeństwa, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011.

108. Potulski J., Społeczno-kulturowy kontekst aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2008.
109. Potulski J., Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej: między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.
110. Pytkowski W., Organizacja badań i ocena prac naukowych, PWN, Warszawa 1985.
111. Raś M., Ewolucja polityki zagranicznej Rosji wobec Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej w latach 1991–2001, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
112. Raś M., Transformacja ładu międzynarodowego na obszarze poradzieckim [w:] Dwie dekady transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej 1989–2009, A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, Słowikowski M. (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
113. Rogoża J., Sądownictwo w Federacji Rosyjskiej, wyd. Urząd do spraw cudzoziemców, Warszawa 2021.
114. Roszkowski W., Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
115. Serczyk W., Europa środkowa i wschodnia u schyłku XVI w. (uwarunkowania międzynarodowe), [w:] Unia Brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich, R. Łużny, F. Ziejka, A. Kępiński (red.), Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas", Kraków 1994.
116. Serczyk W., Historia Ukrainy, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990.
117. Skopin W., Militaryzm, Wydawnictwo MON, Warszawa 1959.
118. Smalec Ł., Kultura strategiczna Stanów Zjednoczonych po zakończeniu zimnej wojny, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
119. Snyder T., Skrwawione ziemie: Europa między Hitlerem a Stalinem, Znak Horyzont, Warszawa 2011.
120. Sobczak J., Wpływ Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na politykę międzynarodową Federacji Rosyjskiej, [w:] Z badań nad historią i współczesnością Rosji, Azji Centralnej i Kaukazu, T. Bodio, J. Marszałek – Kawa (red.), Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2020.
121. Solak J., Mołdawia Republika na trzy pęknięta. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu" o Naddniestrze, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
122. Sołoma L., Metody i techniki badań socjologicznych, UW-M, Olsztyn 2005.
123. Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.
124. Stańczyk J., Znaczenie bezpieczeństwa z punktu widzenia kategorii interesów narodowych, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
125. Stavrianakis A., Selby J. (red.), Militarism and International Relations: Political Economy, Security and Theory, Routledge, London 2013.
126. Stefanowicz J., Przedmowa [w:] Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, red. J. Stańczyk, ISP PAN, Warszawa 1996.
127. Stępień-Kuczyńska A., Słowikowski M., Procesy integracyjne i dezintegracyjne na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, [w:] Na gruzach imperium… W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej

i Wschodniej, A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.
128. Stępniewski T., Geopolityka regionu Morza Czarnego w pozimnowojennym świecie, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2011.
129. Stępniewski T., Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej – zmiany geopolityczne i bezpieczeństwo, [w:] T. Stępniewski (red.), Rosja wobec państw Europy Środkowej i Wschodniej: zagrożenia pozamilitarne, Instytut Europy Środkowej, Lublin 2020.
130. Sutor J., Leksykon dyplomatyczny, LexisNexis, Warszawa 2005.
131. Szacka B., Wprowadzenie do socjologii, Oficyna naukowa, Warszawa 2003.
132. Szeptycki A., Ukraina wobec Rosji. Studium zależności, Wydawnictwo UW, Warszawa 2013.
133. Sztompka P., Socjologia. Analiza społeczeństwa, Znak, Kraków 2002.
134. Sztumski J., Wstęp do metod i technik badań społecznych, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 1999.
135. Szulc B. M., Metodologiczne i epistemologiczne dylematy nauk o bezpieczeństwie i nauk o obronności, [w:] Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie. Paradygmat. Wiedza. Demokracja, K. Raczkowski, M. Żuber, K. Żukrowska (red.), Difin, Warszawa 2013.
136. Szulc B., Proces badań w naukach o obronności, Wydawnictwo AON, Warszawa 2014.
137. Świder K., Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś, ISPPAN, Warszawa 2015.
138. Świeżak P., Mołdawia w europejskiej polityce bezpieczeństwa. Kontekst regionalny, [w:] Mołdawia i Unia Europejska. Od współpracy do integracji, B. Piskorska, M. Kosienkowski (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2014.
139. Toffler A., Trzecia fala, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.
140. Toffler A., Zmiana władzy. Wiedza, bogactwo i przemoc u progu XXI stulecia, Zysk i S ka, Poznań 2003
141. Topolski I., Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Wschodniej, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
142. Touraine A., Can we Live Together? Equality and Difference, Cambridge 2000.
143. Tukidydes, Wojna peloponeska, Spółdzielnia Wydawnicza Czytelnik, Warszawa 2003.
144. Tymanowski J., Sąsiedzkie państwa wschodnie w polskiej polityce bezpieczeństwa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
145. Uspienski B.A., Żywow W.M., Car i bóg. Semiotyczne aspekty sakralizacji monarchy w Rosji, Warszawa 1992.
146. Waldenberg M., Imperializm, [w:] Słownik historii doktryn politycznych, t. 3, red. M. Jaskólski, Warszawa 2007.
147. Wawrzuściszyn A., Metodologiczne konteksty badań bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczeństwo i edukacja w zmieniającej się rzeczywistości, A. Wawrzuściszyn, J. Grzyb (red.), MODN, Ełk 2015.
148. Weber M., Gospodarka i społeczeństwo, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
149. Weber M., Polityka jako zawód i powołanie, SIW ZNAK, Kraków 1998.
150. Wierzbowska-Miazga A., Wsparcie drogą do podporządkowania. Rosja wobec Białorusi, Warszawa 2013.

151. Włodkowska A., Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw, [w:] Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, A. Legucka, K. Malak (red.), Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2008.
152. Włodkowska-Bagan A., Ambicje imperialne Rosji i innych mocarstw w przestrzeni poradzieckiej, [w:] Rosja. Rozważania imperiologiczne, S. Bieleń, A. Skrzypek (red.), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2015.
153. Wojnarowska-Szpucha S., Wojnarowski J., Jak rozwiązać problem badawczy w pracach promocyjnych, Wydawnictwo AON, Warszawa 2012.
154. Wróblewski R., Przedmiot i metoda nauki o bezpieczeństwie narodowym, [w:] Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego, t. 1, P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), Wydawnictwo AON, Warszawa 2010
155. Wyrozumski J.L., Historia Polski do roku 1505, Warszawa 1984.
156. Zaczyński W., Praca badawcza nauczyciela, WSiP, Warszawa 1995.
157. Zięba R. (red.), Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
158. Zięba R. (red.), Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2018.
159. Zięba R., Polityka bezpieczeństwa, [w:] Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, J. Stańczyk (red.), ISP PAN, Warszawa 1996.
160. Zięba R., Zając J., Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ekspertyza, Warszawa 2010.
161. Ziółek P., Idea imperium, Wydawnicto Naukowe PWN, Warszawa 1997.
162. Żęgota K., Obecność Ukrainy i basenu Morza Czarnego w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Zarys analizy rosyjskich dokumentów strategicznych po 1991 roku, [w:] L. Sykulski (red.), Geopolityka Rosji i obszaru postsowieckiego, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2020.
163. Żyła M., Diaspora rosyjska i rosyjskojezyczna w neoimperialnej polityce Federacji Rosyjskiej na obszarze Świętej Rusi, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.
164. Żyła M., Między patriotyzmem a anarchią. Czy Ukraina jest w stanie przeciwstawić się kryzysowi?, [w:] Si vis pacem, para bellum, D. Nowak, A. Zagórska, M. Żyła (red.), Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2016
165. Żyła M., Projekcja rosyjskiej potęgi militarnej w kontekście działań hybrydowych na północno-wschodniej flance Sojuszu Północnoatlantyckiego, [w:] Bezpieczeństwo północno-wschodniej flanki NATO, M. Żyła, P. Krzykowski, J. Grabowski (red.), Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2020.
166. Żyła M., Separatyzm rosyjski i rosyjskojęzyczny na Ukrainie, [w:] Ruchy separatystyczne, red. M. Marczewska-Rytko, M. Pomarański, UMCS, Lublin 2019.
167. Żyła M., Ukraińsko-rosyjski konflikt historyczno-językowy w kontekście spójności współczesnej Ukrainy, [w:] Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski, L. Elak, M. Kuranc-Szymczak (red.), Wydawnictwo ASzWoj, Warszawa 2019.
168. Гайдуков Д.А., В.Ф. Коток, С.Л. Ронин (red.), История советской конституции. Сборник документов. 1917–1957, Москва 1957, s. 103–106; А.А. Липатов, Н.Т. Савенков (red.), История советской конституции. В документах 1917–1956, Москва 1957.

Artykuły naukowe:

1. Baluk W., Zarys transformacji demokratycznej w Republice Mołdowa w latach 1988–2005, „Wschodnioznawstwo" 2006, nr 1.
2. Całus K., Mniej strachu – więcej niezależności. Mołdawia wobec Rosji po roku wojny, „Komentarze OSW" 2023, nr 490.
3. Chawryło K., Sojusz ołtarza z tronem. Rosyjski kościół prawosławny a władza w Rosji, „Prace OSW" nr 54, Warszawa 2015.
4. Curanović A., Religia w myśli politycznej i aktywności międzynarodowej Federacji Rosyjskiej, „Stosunki Międzynarodowe" 2009.
5. Czachor R., „Suwerenna demokracja" – geneza, treść, krytyka współczesnej rosyjskiej myśli polityczno-prawnej, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem" 2020, nr 3.
6. Czachor R., Ewolucja Strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej w latach 2015–2021. Ujęcie normatywne, „Nowa Polityka Wschodnia" 2022, nr 3.
7. Czamańska I., Mołdawskie sprawy i sprawki, „Mówią wieki" 2010, nr 1.
8. Delong M., „Ruski mir" jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny" 2020 nr 33.
9. Dyner A. M., Kolejny etap integracji Białorusi i Rosji, „Biuletyn PISM" 2023, nr 2.
10. Dyner A. M., Operacja OUBZ w Kazachstanie, „Biuletyn PISM" 2022, nr 9.
11. Dyner A. M., Rosja i Białoruś – pogłębiająca się integracja, „Biuletyn" PISM 2021, nr 83.
12. Dyner A. M., The Russian Federation's New Foreign Policy Concept, „Bulletin PISM" 2017, nr 1.
13. Dyner A., Benedyczak J., Białoruś–Rosja: w kierunku stopniowej integracji, „Biuletyn PISM" 2020, nr 200.
14. Fiszer J.M., The Thirtieth Anniversary of the Sejm and Senate Elections in 1989. Systemic Transformation in Poland and its Consequences for Europe and the World, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna" 2019, nr 3(66).
15. Gasiewski D., Bućko M., Wojna informacyjna Rosji z Ukrainą, „Biuletyn Akademickiego Centrum Komunikacji Strategicznej" 2022, nr 2.
16. Hyndle-Hussein J., Kutysz M., Rosyjskojęzyczni na Łotwie i w Estonii, Seria „Prace OSW", sierpień 2004.
17. Hyndle-Hussein J., Państwa bałtyckie wobec konfliktu na Ukrainie, „Komentarze OSW" 2015, nr 158.
18. Jarosiewicz A., Fischer E., Eurazjatycka Unia Gospodarcza – więcej polityki, mniej gospodarki, „Komentarze OSW" 2015.
19. Jędraszczyk K., Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. Wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności, „Przegląd Zachodni" 2018, nr 1.
20. Kardaś S., Nowa strategia energetyczna Rosji – optymistyczne plany w niepewnych czasach, „Komentarze OSW" nr 325, Warszawa 2020.
21. Karolak-Michalska M., Język rosyjski w polityce językowej niepodległej Białorusi i Mołdawii, „Przegląd Zachodni" 2015, nr 3.
22. Kłaczyński R., Polityka Imperium Rosyjskiego wobec państw, narodów bałkańskich 1826–1914, Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne. 3, Tom XXVI, Polska Akademia Umiejętności 2017.

23. Konończuk W., Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991-2006, „Prace OSW" 2007.
24. Koszel B., Unia Europejska i zapomniany konflikt o Naddniestrze, „Politeja" 2020, nr 6.
25. Kotarbiński T., Walory dobrego planu, „Nauka Polska" 1961, nr 1.
26. Kozłowski J., Sformułowanie problemu, Biuletyn KBN „Sprawy Nauki" nr 3 – 4, Warszawa 1999.
27. Kusa N., „Bogurodzico przegoń Putina" – rola Cerkwi Prawosławnej we współczesnej Rosji, „Refleksje" 2014, nr 9.
28. Kużelewska E., Prezydent w systemie politycznym Rosji. Rozwiązania prawne i praktyka polityczna, Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 43, nr 2.
29. Legucka A., Walka z rosyjską dezinformacją w Unii Europejskiej, „Biuletyn PISM" 2019, nr 111.
30. Lubicz-Miszewski M., Geneza, przebieg i próby przezwyciężenia konfliktu o Naddniestrze, „Zeszyty Naukowe WSOWL" 2012, nr 3.
31. Malendowski W., Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej w XX i XXI wieku. Cele – zadania – kierunki działania, „Przegląd strategiczny": 2017, nr 10.
32. Marciniak E. M., Kilka uwag o pisaniu pracy naukowej, „Społeczeństwo i Polityka", nr 1 (14)/2008.
33. Menkiszak M., Strategiczna kontynuacja, taktyczna zmiana. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Rosji, „Punkt Widzenia OSW" 2019, nr 76.
34. Menkiszak M., Ukraiński dylemat Rosji: strategia Moskwy wobec Kijowa, „Komentarze" OSW 2021, nr 416.
35. Michur-Ziemba M., Cele i zasady funkcjonowania Wspólnoty Niepodległych Państw, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne" 2007, nr 1.
36. Mróz-Jagiełło A., Wolanin A., Metoda analizy i krytyki dokumentów w naukach o bezpieczeństwie, Zeszyty Naukowe „Obronność" Nr 2, AON, Warszawa 2013.
37. Obwód Kaliningradzki 2016. Społeczeństwo, gospodarka, armia, OSW, Warszawa 2016.
38. Olszanecka N., Militaryzm – ujęcie teoretyczne, „Historia i Polityka" 2018, nr 25
39. Paszyc E., Polityka energetyczna Rosji [w:] Kłopotliwe bogactwo – sytuacja i perspektywy sektorów ropy i gazu na obszarze byłego ZSRR, red. A. Łoskot, „Prace OSW" 2003.
40. Pieńkowski J., M. Zaniewicz, Kryzys gazowy w Mołdawii - przyczyny i konsekwencje, „Biuletyn" PISM 2020, nr 202.
41. Pokruszyński W., Etymologia polityki i strategii bezpieczeństwa w świetle wyzwań i zagrożeń XXI wieku, Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 22, 2016.
42. Potulski J., Quasi państwa na obszarze poradzieckim – Naddniestrze w rosyjskiej polityce zagranicznej, „Gdańskie Studia Międzynarodowe" 2018, t. 16.
43. Przybyła K. A., NATO wobec konfliktu na Ukrainie, „Bezpieczeństwo narodowe" 2016, nr 37–40, s. 122.
44. Radzik R., Rosyjski imperializm wspólnotowy, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016.
45. Romanowska A., Współczesna polityka Federacji Rosyjskiej w obszarze „bliskiej zagranicy", „Facta Simonidis" 2015, nr 1.
46. Rosen S.P., Military Effectiveness: Why Society Matter, International Security vol. 19 no. 4, Spring 1995.

47. Sobczak J., Struktura organizacyjna Cerkwi prawosławnej w państwach Azji Środkowej, „Nowa Polityka Wschodnia” 2018, nr 4 (19).
48. Solak J., *Polityka bezpieczeństwa Naddniestrzańskiej Republiki* Mołdawskiej, „Przegląd. Zachodni” 2005, nr 1.
49. Staniszewski M., Przyczyny powstawania religii i jej funkcje. Reminiscencje z lektury marksistowskiej, „Nowa krytyka” 2017, nr 39.
50. Strzelecki J., Eurazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu, „Komentarze OSW” 2016, nr 195.
51. Urbański M., Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej z 2014 roku – dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?, „Przegląd Geopolityczny" 2015, nr 13.
52. Wasyłenko W., Przyczyna, charakter i cel zbrojnej agresji Rosji przeciwko Ukrainie, Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe 2017, nr 3.
53. Wiatr M., Problemy naukowe, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych Nr 3, Wrocław 2010.
54. Wiśniewska I., Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego, „Prace OSW” 2013, nr 44.
55. Wiśniewski E., Metodyka wojskowych badań naukowych, cz. 1, Zeszyt 3, Warszawa 1990, s. 77.
56. Wiśniewski R., Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, „Przegląd Strategiczny” 2012, nr 1.
57. Włodkowska-Bagan A., Polityka Rosji na obszarze poradzieckim, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, nr 3.

Źródła prawa, dokumenty:

1. Charter of the Commonwealth of Independent States (with declaration and decisions). Adopted at Minsk on 22 January 1993, https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31139-English.pdf, [dostęp: 17.07.2023].
2. Военная доктрина Российской Федерации от 25 декабря 2014 года N Пр-2976 https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 20.04.2021].
3. Военная Доктрина Союзного Государства утверждена постановлением Высшего Государственного Совета Союзного государства от 4 ноября 2021 г.№ 5, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/theme/379, [dostęp: 06.08.2023].
4. Декрет Высшего Государственного Совета Союзного Государства 4 ноября 2021 г. № 6 Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021–2023 годы, https://etalonline.by/document/?regnum=ad2100022, [dostęp: 02.08.2023].
5. Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Беларусь, https://soyuz.by/dogovor-o-druzhbe-dobrososedstve-i-sotrudnichestve-mezhdu-rossiyskoy-federaciey-i-respublikoy-belarus, [dostęp: 21.07.2023].
6. Договор о Евразийском экономическом союзе, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855, [dostęp: 29.07.2023].
7. Договор о коллективной безопасности, https://odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].

8. Договор об образовании сообщества России и Беларуси, https://soyuz.by/dogovor-ob-obrazovanii-soobshchestva-rossii-i-belarusi-utratil-silu-v-sootvetstvii-so-statey-70-chast-1-dogovora-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva, [dostęp: 21.07.2023].
9. Dyrektywa 2022/2557 w sprawie odporności podmiotów krytycznych i uchylająca dyrektywę Rady 2008/114/WE, https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/dyrektywa-2022-2557-w-sprawie-odpornosci-podmiotow-krytycznych-i-uchylajaca-72101352, [dostęp: 15.11.2024].
10. Закон РФ „О статусе судей в Российской Федерации" от 26.06.1992 N 3132-1, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_648, [dostęp: 13.11.2022].
11. Закон РФ от 5 марта 1992 г. N 2446-I О безопасности, https://base.garant.ru/10136200, [dostęp: 20.12.2022].
12. Закон Украины от 23 декабря 1998 года № 350-XIV Об утверждении Конституции Автономной Республики Крым, https://online.zakon.kz/Document /?doc_id=30810698&pos=6;-108#pos=6;-108, [dostęp: 05.07.2023].
13. Конституция РСФСР от 12 апреля 1978 г., http://rusconstitution.ru/library/constitution/articles/1282, [dostęp: 01.11.2022].
14. Конституция РФ с изменениями 2022 года, http://duma.gov.ru/news/55446/, [dostęp: 01.11.2022].
15. О порядке формирования Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, Федеральный закон от 22 декабря 2020 г., http://council.gov.ru/structure/council/order_law, [dostęp: 11.11.2022].
16. Основы государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности, утверждены Указом Президента Российской Федерации от 12 апреля 2021 г. № 213, [dostęp: 20.04.2021].
17. Положение о научном совете при Совете Безопасности Российской Федерации утверждено Указом Президента Российской Федерации от 6 мая 2011 г. N 590, http://www.scrf.gov.ru/ about/NS_spis_organ/polozh_NS, [dostęp: 09.11.2022].
18. Постановление Высшего Государственного Совета Союзного государства от 26 декабря 2001 г. №8 „О Военной доктрине Союзного государства", http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor49/text49918.htm, [dostęp: 06.08.2023].
19. Постановление Высшего Государственного Совета Союзного Государства 4 ноября 2021 г. № 5 Минск – Москва О Военной доктрине Союзного государства, https://etalonline.by/ document/?regnum=a22100024&q_id=0, [dostęp: 17.12.2022].
20. Постановление от 4 ноября 2021 г. № 5 О Военной доктрине Союзного государства, https://xn--c1anggbdpdf.xn--p1ai/documentation/document/1899, [dostęp: 23.07.2023].
21. Постановление Правительства РФ от 22.10.2021 N 1814 О внесении изменений в государственную программу Российской Федерации Научно-технологическое развитие Российской Федерации, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_399365, [dostęp: 22.12.2022].
22. Постановление Правительства РФ от 29 марта 2019 г. N 377 Об утверждении государственной программы Российской Федерации Научно-технологическое развитие Российской Федерации, http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm, [dostęp: 22.12.2022].

23. Постановление Совета Федерации № 461-СФ от 19 октября 2022 года „Об изменении состава Временной комиссии Совета Федерации по защите государственного суверенитета и предотвращению вмешательства во внутренние дела Российской Федерации”, http://council.gov.ru/structure/commissions/iccf_def, [dostęp: 11.11.2022].
24. Решение Высшего Евразийского экономического совета от 11 декабря 2020 г. N 12 „О Стратегических направлениях развития евразийской экономической интеграции до 2025 года”, https://www.alta.ru/tamdoc/20vr0012, [dostęp: 2.08.2023].
25. Россия: программа репатриации соотечественников пробуксовывает, https://russian.eurasianet.org, [dostęp: 12.02.2023].
26. Совет Республик Верховного Совета СССР, Декларация в связи с созданием Содружества Независимых Государств от 26 декабря 1991 года № 142-Н, https://rg.ru/2021/12/25/deklaraciia-v-sviazi-s-sozdaniem-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv.html, [dostęp: 12.02.2023].
27. Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства, http://government.ru/news/43234, [dostęp: 23.07.2023].
28. Соглашение о правовом статусе Организации договора о коллективной безопасности, https://odkb-csto.org/documents/documents/ soglashenie_o_pravovom _statuse_organizatsii_dogovora _o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].
29. Соглашение о создании Содружества Независимых Государств, https://e-cis.info/page/3373/79405, [dostęp: 17.07.2023].
30. *Указ* № *24* от *10 января 2000 года* О *концепции национальной безопасности Российской Федерации, https://www.szrf.ru/szrf/doc.php?nb=100&issid=1002000002000&docid=6138,* [dostęp: 20.12.2022].
31. Указ об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приёме в гражданство России в упрощённом порядке, http://kremlin.ru/acts/news/60358, [dostęp: 14.07.2023].
32. Указ Президента Российской Федерации об основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания, от 2 июня 2020 года № 355, [dostęp: 20.04.2021].
33. Указ Президента Российской Федерации Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации от 30 ноября 2016 г. № 640, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&firstDoc=1&lastDoc= 1&nd=102416644, [dostęp: 20.04.2021].
34. Указ Президента Российской Федерации от 02.06.2020 г. № 355 „Об Основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания”, http://www.kremlin.ru/acts/bank/45562, [dostęp: 05.01.2023].
35. Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 № 400 „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”,

http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001, [dostęp: 20.09.2021].
36. Указ Президента Российской Федерации от 05.12.2016 г. № 646 „Об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации”, http://www.kremlin.ru/acts/bank/41460, [dostęp: 04.01.2023].
37. Указ Президента Российской Федерации от 08.11.2021 г. № 633 Об утверждении Основ государственной политики в сфере стратегического планирования в Российской Федерации, http://www.kremlin.ru/acts/bank/47244/page/1, [dostęp: 26.12.2022].
38. Указ Президента Российской Федерации от 09.11.2022 г. № 809 Об утверждении Основ государственной политики по сохранению и укреплению традиционных российских духовно-нравственных ценностей, http://www.kremlin.ru/acts/bank/48502, [dostęp: 23.12.2022].
39. Указ Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 „Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года”, http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html, [dostęp: 05.01.2023].
40. Указ Президента Российской Федерации от 13.05.2017 г. № 208 О Стратегии экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года, http://kremlin.ru/acts/bank/41921/page/1, [dostęp: 22.12.2022].
41. Указ Президента Российской Федерации от 15.11.2021 № 653 „О внесении изменений в состав Государственного Совета Российской Федерации, утвержденный Указом Президента Российской Федерации от 21 декабря 2020 г. № 799”, http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202111150009?index=0&rangeSize=1, [dostęp: 07.11.2022].
42. Указ Президента Российской Федерации от 17.12.1997 г. № 1300 „Об утверждении Концепции национальной безопасности Российской Федерации”, http://www.kremlin.ru/acts/bank/11782, [dostęp: 05.01.2023].
43. Указ Президента Российской Федерации от 19.04.2017 г. № 176 О Стратегии экологической безопасности Российской Федерации на период до 2025 года, http://kremlin.ru/acts/bank/41879, [dostęp: 22.12.2022].
44. Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 г. № 640 Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации, http://kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.20212].
45. Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации, http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391, [dostęp: 20.03.2023].
46. Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 г. № 605 „О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации", https://rg.ru/documents/2012/05/09/vn-polit-dok.html, [dostęp: 02.01.2023].
47. Указ Президента РФ от 05.02.2010 N 146 „О Военной доктрине Российской Федерации” http://www.kremlin.ru/supplement/461, [dostęp: 05.01.2023].
48. Указ Президента РФ от 10.01.2000 N 24 „О Концепции национальной безопасности Российской Федерации”, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25677, [dostęp: 05.01.2023].

49. Указ Президента РФ от 12 апреля 2021 г. № 213 Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности, https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/400473497, [dostęp: 21.12.2022].
50. Указ Президента РФ от 2 ноября 1993 г. N 1833 „Об Основных положениях военной доктрины Российской Федерации", https://base.garant.ru/6302237, [dostęp: 05.01.2023].
51. Указ Президента РФ от 21 апреля 2000 г. N 706 „Об утверждении Военной доктрины Российской Федерации", https://base.garant.ru/181993/#ixzz4qoOtOqe6, [dostęp: 05.01.2023].
52. Указ Президента РФ от 21.01.2020 N 21 „О структуре федеральных органов исполнительной власти", http://kremlin.ru/events/president/news/62622, [dostęp: 07.11.2022].
53. Указ Президента РФ от 22.06.2006 N 637 (ред. от 12.08.2022) „О мерах по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_61111, [dostęp: 12.02.2023].
54. Указ Президента РФ от 3 июня 1992 г. N 547 „Об образовании Совета безопасности Российской Федерации", https://base.garant.ru/6313931, [dostęp: 07.11.2022].
55. Указ Президента РФ от 30 ноября 2016 г. N 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации", http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451, [dostęp: 20.03.2023].
56. Устав Организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года, https://odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora _o_kollektivnoy_ bezopasnosti_/ #loaded, [dostęp: 05.08.2023].
57. Устав Русской Православной Церкви принят на Архиерейском Соборе 2000 г. Определениями Архиерейских Соборов 2008 и 2011 гг. в текст Устава был внесен ряд поправок. Архиерейский Собор 2013 г. принял исправленную и дополненную редакцию Устава. На Архиерейских Соборах 2016 и 2017 гг. были приняты изменения и дополнения в Устав, http://www.patriarchia.ru/db/text/133115.html, [dostęp: 12.03.2022].
58. Устав Русской Православной Церкви, http://www.patriarchia.ru/db/document/133114/, [dostęp: 13.03.2022].
59. Устав Содружества Независимых Государств, https://e-cis.info/page/3373/79407, [dostęp: 17.07.2023].
60. Федеральный закон „О парламентском контроле" от 07.05.2013 N 77-ФЗ, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_145996, [dostęp: 12.11.2022].
61. Федеральный закон „О Счетной палате Российской Федерации" от 05.04.2013 N 41-ФЗ, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_ 144621/f81be47dac724b24dec2976b1d7b743a725cd394, [dostęp: 01.11.2022].
62. Федеральный Закон о Безопасности принят Государственной Думой 7 декабря 2010 года, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102144301& rdk=&intelsearch=, [dostęp: 23.01.2022].

63. Федеральный закон О внесении изменений в Федеральный закон О безопасности от 09.11.2020 г. N 365-ФЗ, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_367137, [dostęp: 12.11.2022].
64. Федеральный Закон О стратегическом планировании в Российской Федерации принят Государственной Думой 20 июня 2014 года, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102354386, [dostęp: 20.05.2021].
65. Федеральный закон от 11.07.2001 N 95-ФЗ (ред. от 01.04.2022) „О политических партиях", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_32459, [dostęp: 12.11.2022].
66. Федеральный закон от 24.05.1999 N 99-ФЗ „О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом", art. 1–3, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_23178/4733d92796950eff2201181bdbcf75ca68fa7ddc, [dostęp: 12.12.2023].
67. Федеральный закон от 26.02.1997 N 31-ФЗ (ред. от 04.11.2022) „О мобилизационной подготовке и мобилизации в Российской Федерации" (с изм. и доп., вступ. в силу с 15.11.2022), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_13454/d987f8aecdea90060f74c0c6bdfe46d28f528d7e, [dostęp: 12.01.2023].
68. Федеральный закон от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ О стратегическом планировании в Российской Федерации, http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630, [dostęp: 207.12.2022].
69. Федеральный закон от 28.12.2010 г. № 390-ФЗ О безопасности, http://www.kremlin.ru/acts/bank/32417, [dostęp: 12.11.2022].
70. Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ „Об образовании в Российской Федерации", http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/b819c620a8c698de35861ad4c9d9696ee0c3ee7a, [dostęp: 12.02.2023].
71. Федеральный закон от 4 января 1999 г. N 4-ФЗ „О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями), https://base.garant.ru/179963, [dostęp: 05.01.2023].
72. Федеральный закон от 8 декабря 2020 г. N 394-ФЗ „О Государственном Совете Российской Федерации", https://rg.ru/documents/2020/12/11/gossovet-dok.html, [dostęp: 07.11.2022].
73. Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą, podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 r., Dz.U. 1921, nr 49, poz. 300.

Netografia:

1. 4 февраля Коллективным силам оперативного реагирования - КСОР ОДКБ - исполняется 10 лет, https://odkb-csto.org/news/news_odkb/reagirovanie2019/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].
2. About number and composition population of UKRAINE by data All-Ukrainian population census'2001 data, http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language, [dostęp: 29.01.2023].
3. Acosta J., U.S., other powers kick Russia out of G8, http://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/index.html, [dostęp: 2.01.2023].

4. Alekseeva T., Стратегическая культура: эволюция концепции, https://www.politstudies.ru/ files/File/2012/5/13.pdf, [dostęp: 03.05.2022].
5. Analiza: czym jest dziś „Państwo Związkowe" Białorusi i Rosji?, https://studium.uw.edu.pl/analiza-czym-jest-dzis-panstwo-zwiazkowe-bialorusi-i-rosji, [dostęp: 23.07.2023].
6. Bartosh A., Стратегическая культура как инструмент военно-политического анализа, „Военная Мысль", nr 7, 2020, https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskaya-kultura-kak-instrument-voenno-politicheskogo-analiza, [dostęp: 05.05.2022].
7. BBC News Ukraina, Пять громких заявлений Путина об истории Украины, https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine, [dostęp: 07.07.2023].
8. Belarus: EU imposes sanctions for repression and election falsification, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/02/belarus-eu-imposes-sanctions-for-repression-and-election-falsification, [dostęp: 22.07.2023].
9. Berman I., Russia`s Fraught Demographic Future, https://www.ilanberman.com/19487/russia-fraught-demographic-future, [dostęp: 22.02.2022].
10. Bershidsky L., Jak daleko rozciąga się „ruski mir"? O starych strefach wpływu w nowym świecie, https://forsal.pl/artykuly/1019764,ruski-mir-rosyjski-swiat-jak-daleko-siega-rosja-strefy-wplywu.html, [dostęp: 10.02.2023].
11. Białoruś i Rosja – żelazny braterski uścisk, https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-i-rosja-zelazny-braterski-uscisk, [dostęp: 11.04.2022].
12. Bieleń S., Panrosjanizm w rosyjskiej tożsamości mocarstwowo-imperialnej, http://www.zpz.uni.wroc.pl/Users/46/files/ STANISLAW-BIELEN-Panrosjanizm-w-rosyjskiej-tozsamosci-mocarstwowoimperialnej.pdf, [dostęp: 12.03.2022].
13. Bieliszczuk B., Bieliszczuk J., „Długi telegram" George'a Kennana, http://czasopisma.isppan.waw.pl/ index.php/sm/article/view/999/799, [dostęp: 01.05.2022].
14. Bojanowska M., Internet zalała propaganda z Kremla. "Łączą starą narrację z nową". Jak się nie nabrać?, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,28174061,wojna-w-ukrainie-polska-siec-zalala-propaganda-z-kremla-jak.html, [dostęp: 14.08.2023].
15. Britannica, https://www.britannica.com/topic/economic-integration, [dostęp:12.03.2023].
16. Bryjka F., Rosyjscy „kontraktorzy" w służbie Kremla, https://warsawinstitute.org/pl/rosyjscy-kontraktorzy-w-sluzbie-kremla, [dostęp: 07.01.2023].
17. Burak B., The Anatomy of Militarism and an Overview of Civil-Military, https://thegwpost.com/2011/10/20/the-anatomy-of-militarism-and-an-overview-of-civil-military-relations/, [dostęp: 18.05.2022].
18. Całus K., Naddniestrze wobec perspektywy aneksji przez Rosję, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/naddniestrze-wobec-perspektywy-aneksji-przez-rosje, [dostęp: 26.07.2023].

19. Całus K., Napięcia mołdawsko-rosyjskie, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-05-31/napiecia-moldawsko-rosyjskie, [dostęp: 26.07.2023].
20. Całus K., Znikający kraj. Mołdawia wobec katastrofy demograficznej, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-08/znikajacy-kraj-moldawia-wobec-katastrofy-demograficznej, [dostęp: 15.01.2025].
21. Chmielewski B., Tarociński J., Na wojennej ścieżce: rozwój i modernizacja sił zbrojnych państw bałtyckich, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-05-10/na-wojennej-sciezce-rozwoj-i-modernizacja-sil-zbrojnych-panstw, [dostęp: 16.11.2024].
22. Clausewitz C., O wojnie, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2022.
23. Commission, Baltic States and Poland commit to accelerated Baltic grid synchronisation with Continental Europe, https://energy.ec.europa.eu/news/commission-baltic-states-and-poland-commit-accelerated-baltic-grid-synchronisation-continental-2023-12-19_en, [dostęp: 12.11.2024].
24. Cooper J., Russia's updated National Security Strategy, https://www.ndc.nato.int/research/ research.php?icode=704#_edn1, [dostęp: 19.12.2022].
25. Council of the European Union, Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf, [dostęp: 05.07.2023].
26. Cywiński B., Rosjanin pragnie być wielki. Odsłony rosyjskiego imperializmu, https://wiez.pl/2022/02/15/rosjanin-pragnie-byc-wielki-odslony-rosyjskiego-imperializmu, [dostęp: 30.03.2022].
27. Czachor R., Ewolucja ustroju federalnego Rosji w ujęciu neoinstytucjonalnym, https://www.academia.edu/42745050/Ewolucja_ustroju_federalnego_Rosji_w_uj%C4%99ciu_neoinstytucjonalnym, [dostęp: 02.11.2022].
28. Czaputowicz J., Teorie stosunków międzynarodowych – krytyka i systematyzacja, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
29. Соглашение „О принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе РМ" от 21 июля 1992 года, https://gov.md/sites/default/files/1992-07-21-ru-moscow-agr_on_principles_of_peaceful_settlem_0.pdf, [dostęp: 26.07.2023].
30. Щедровицкий П., Русский мир и транснациональное русское, https://shchedrovitskiy.com/russkiy-mir, [dostęp: 10.02.2023].
31. Demographic and ethno-cultural characteristics of the population, https://rahvaloendus.ee/en/results/demographic-and-ethno-cultural-characteristics-of-the-population#:~:text=According%20to%20the%202021%20census%2C, 1970%20and%20100%20in%201959, [dostęp: 12.04.2024].
32. Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej (tłum. BBN), https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DoktrynaFederacjiRosyjskiej.pdf, [dostęp: 05.01.2023].

33. Doktryna wojenna Rosji zagraża Polsce? Sprawdzi RBN, https://tvn24.pl/polska/rbn-o-doktrynie-wojennej-rosji-ra525179-3296608, [dostęp: 12.01.2023].
34. Domańska M., Rosja: wybory bez wyboru, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-20/rosja-wybory-bez-wyboru, [dostęp: 12.11.2022].
35. Drehle D., The man known as 'Putin's brain' envisions the splitting of Europe and the fall of China, https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/22/alexander-dugin-author-putin-deady-playbook, [dostęp:12.05.2022].
36. Dyner A.M., Legucka A., Piechowska M., *Rosyjski atak na Ukrainę,* „Komentarz PISM" 2022, nr 12, https://www.pism.pl/publikacje/rosyjski-atak-na-ukraine, [dostęp: 13.07.2023].
37. Dyner A.M., Lorenz W., Legucka A., Wpływ wojny na Ukrainie na polityczną stabilność Rosji, https://www.pism.pl/publikacje/wplyw-wojny-na-ukrainie-na-polityczna-stabilnosc-rosji#_ftn1, [dostęp: 13.07.2023].
38. Dzierżanowski P., Ograniczone możliwości współpracy gospodarczej BRICS+, https://www.pism.pl/publikacje/ograniczone-mozliwosci-wspolpracy-gospodarczej-brics, [dostęp: 24.11.2024].
39. Eastern Partnership, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en, [dostęp: 26.07.2023].
40. Eberhardt P., Koncepcja Heartlandu Halforda Mackindera, https://rcin.org.pl/Content/1849/PDF/ Wa51_12800_ r2011-t83-z2_Przeg-Geogr-Eberhardt.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
41. Eberhardt P., Koncepcja Rimlandu Nicholasa Spykmana i jej konsekwencje geopolityczne, https://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/63439/edition/47056?language=en, [dostęp: 22.04.2022].
42. Eberhardt P., Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina, https://rcin.org.pl/dlibra/publication/ 12065/edition/960/content, [dostęp:12.05.2022].
43. Eberhardt P., Podstawy teoretyczne i ideowe geopolityki według Rudolfa Kjelléna, https://rcin.org.pl/Content/12724/PDF/WA51_22380_r2012-t84-z2_Przeglad-Geogr-Eberhardt.pdf, [dostęp: 20.04.2022].
44. Eberstadt N., The Dying Bear Russia's Demographic Disaster, https://www.aei.org/wp-content/uploads/2011/11/-eberstadtthedyingbear_194331985869.pdf?x91208, [dostęp: 22.02.2022].
45. Ermarth F.W., Russia's Strategic Culture: Past, Present, and … in Transition? [w:] Comparative Strategic Cultures, Curriculum Project, https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA521640.pdf , [dostęp: 14.04.2022].
46. Ethnic composition of Transnistria 2004, http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm, [dostęp: 31.01.2023].
47. Fiszer J. M., Przesłanki wewnętrzne i międzynarodowe upadku Związku Radzieckiego w 1991 roku oraz jego konsekwencje geopolityczne dla polityki zagranicznej Polski, https://ies.lublin.pl/rocznik/riesw/2021/2/2, [dostęp:13.04.2022].

48. For a world without Nazism: Putin appears at packed patriotic rally as troops press attack in Ukraine, https://fortune.com/2022/03/19/world-without-nazism-putin-appears-rally-troops-attack-ukraine-moscow-zelenskyy, [dostęp: 14.08.2023].
49. Freedom of religion or belief, https://www.osce.org/odihr/freedom-of-religion-or-belief, [dostęp: 14.07.2024].
50. Gawęda M., Czas zwiększania się zagrożenia wojennego. Nowa doktryna Związku Białorusi i Rosji, https://defence24.pl/geopolityka/czas-zwiekszania-sie-zagrozenia-wojennego-nowa-doktryna-zwiazku-bialorusi-i-rosji-analiza, [dostęp: 12.01.2023].
51. Gaz przebił kolejną barierę spadku. Wrócił do ceny sprzed wojny, https://energia.rp.pl/gaz/art37723401-gaz-przebil-kolejna-bariere-spadku-wrocil-do-ceny-sprzed-wojny, [dostęp: 02.08.2023].
52. Geopolitics of the International North-South Transport Corridor (INSTC), www.geopoliticalmonitor.com/geopolitics-of-the-international-north-south-transport-corridor-instc, [dostęp: 12.11.2024].
53. Global Militarisation Index, https://gmi.bicc.de/ranking-table, [dostęp: 09.05.2022].
54. Główna elektrownia w Mołdawii ogranicza dostawy prądu, https://forsal.pl/biznes/energetyka/artykuly/8573172,moldawia-glowna-elektrownia-ogranicza-dostawy-pradu-cuciurgan.html, [dostęp: 02.08.2023].
55. Górecki W., Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej, „Prace OSW" 2014, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_48_pl_coraz-dalej-od-moskwyi_net.pdf [dostęp: 05.07.2023].
56. Gross domestic product (GDP) in the Commonwealth of Independent States (CIS) in 2021, by country, https://www.statista.com/statistics/1347332/gdp-cis-by-country, [dostęp: 20.07.2023].
57. Gryz J., Geopolityczne aspekty polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej, https://geopolityka.net/geopolityczne-aspekty-polityki-energetycznej-federacji-rosyjskiej, [dostęp: 20.02.2022].
58. Horbowski T., Trudny wybór Mołdawii, „Znak" 2015, nr 720, http://www.miesiecznik.znak.com.pl/7202015z-oazu-nantoim-rozmawia-tomasz-horbowskitrudny-wybor moldawii/, [dostęp: 19.01.2023].
59. Implementation of the Association Agreement, https://mfa.gov.md/en/content/implementation-association-agreement, [dostęp: 26.07.2023].
60. Jagódka M., Co kieruje Rosją? – Ideologia kremlowskich elit, https://politicus.uni.wroc.pl/2022/03/12/co-kieruje-rosja-ideologia-kremlowskich-elit, [dostęp:12.05.2022].
61. Johnston A., Thinking about Strategic Culture, https://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/Johnston-1995-Thinking-about-Strategic-Culture.pdf, [dostęp: 03.05.2022].
62. Johnston A., Thinking about Strategic Culture, https://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/Johnston-1995-Thinking-about-Strategic-Culture.pdf, [dostęp: 05.05.2022].

63. K. Kłysiński, Obywatele przeciwko reżimowi – Białoruś po wyborach prezydenckich, „Analizy OSW" 2020, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-08-12/obywatele-przeciwko-rezimowi-bialorus-po-wyborach-prezydenckich, [dostęp: 22.07.2023].
64. Zbytniewska K., Rosyjska propaganda od kuchni, https://www.euractiv.pl/section/wschod-europy/interview/rosyjska-propaganda-od-kuchni, [dostęp: 14.08.2023].
65. Karta Narodów Zjednoczonych, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php, [dostęp: 12.07.2023].
66. Kerry Meeting With Russian Diplomat Proves Fruitless, https://time.com/24803/kerry-meets-with-russian-diplomat-as-crimea-secession-vote-looms, [dostęp: 08.07.2023].
67. Kłysiński K., Żochowski P., Współagresor zdystansowany. Mińsk wobec udziału w wojnie przeciwko Ukrainie, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-02-10/wspolagresor-zdystansowany-minsk-wobec-udzialu-w-wojnie, [dostęp: 12.06.2024].
68. Kmita E., Oprycznina: polityczny zakon Iwana Groźnego, https://histmag.org/Oprycznina-polityczny-zakon-Iwana-Groznego-17754, [dostęp: 04.04.2022].
69. KN strategy, vision and mission, https://www.kn.lt/en/about-us/kn-strategy-vision-and-mission/6901, [dostęp: 15.11.2024].
70. Kohut A., Architekci „America First" i potencjalne konsekwencje wyboru Trumpa dla bezpieczeństwa europejskiego, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-10-17/architekci-america-first-i-potencjalne-konsekwencje-wyboru, [dostęp: 17.11.2024].
71. Komisje międzyresortowe, http://www.scrf.gov.ru/about/commission, [dostęp: 09.11.2022].
72. Konferencja prasowa prezydenta Putina, http://kremlin.ru/transcripts/20366, [dostęp: 14.05.2022].
73. Kornat M., Program czy improwizacja? Idee polityki zagranicznej państwa sowieckiego, s. 14, https://rcin.org.pl/Content/64745/WA303_84118_A507-DN-R-49-4_Kornat.pdf, [dostęp: 20.03.2022].
74. Kościół katolicki na Białorusi. Polityka represji i prześladowań, https://ies.lublin.pl/komentarze/kosciol-katolicki-na-bialorusi-polityka-represji-i-przesladowan, [dostęp: 14.07.2024].
75. Kozłowska-Szczęsna T., Błażejczyk K., Wpływ środowiska atmosferycznego na społeczeństwo jako przedmiot badań biometeorologii społecznej, http://rcin.org.pl/igipz/Content/946/Wa51_8300_r2010-t82-z1_Przeglad-Geograficzny-Kozlowska.pdf, [dostęp: 20.02.2022].
76. Krokosz P., Armia Piotra I gwarantem mocarstwowej pozycji Rosji w Europie, https://rcin.org.pl/ihpan/dlibra/publication/159602/edition/126954/content, [dostęp:4.04.2022].
77. Krym ma dla Rosji sakralne znaczenie. Zachód jest cyniczny, ale damy sobie radę. Putin wygłosił orędzie,

http://wyborcza.pl/1,75399,17075058,Krym_ma_dla_Rosji_sakralne_znaczenie__Zachod_jest.html, [dostęp: 07.01.2022].

78. Концепция дальнейшего развития Содружества Независимых Государств, https://cis.minsk.by/page/18763, [dostęp: 17.07.2023].
79. Lietuvos gyventojai 2011 metais, https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Lietuvos_gyventojai_2011.pdf/8321a3c1-c8b9-4468-825c-52a7b753f281, [dostęp: 10.01.2023].
80. M. Składanowski, Rosyjska Cerkiew Prawosławna w systemie władzy Władimira Putina – mity i rzeczywistość, http://www.studiateologiczne.pl/do_pobrania/st38_2020/18_art_MSkladanowski.pdf, [dostęp: 10.06.2021].
81. M. Torz, Naddniestrze. Co tam się dzieje?, https://warsawinstitute.org/pl/naddniestrze-co-tam-sie-dzieje, [dostęp: 12.08.2023].
82. Maciejewski S., Filozoficzne korzenie realizmu politycznego, https://ptsm.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/teoria-realizmu-w-nauce-o-stosunkach-miedzynarodowych/Sz.Maciejewski.pdf, [dostęp: 14.04.2022].
83. Mackinder, Democratic Ideals and Reality, https://www.files.ethz.ch/isn/139619/1942_democratic _ideals_reality.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
84. Mahnken T., United States Strategic Culture, Defense Threat Reduction Agency Advanced System and Concepts Office, https://irp.fas.org/agency/dod/dtra/us.pdf, [dostęp: 05.05.2022].
85. Majmurek J., Cerkiew w służbie Kremla, https://wiadomosci.wp.pl/majmurek-cerkiew-w-sluzbie-kremla-opinia-6745967146625600a, [dostęp: 13.03.2022].
86. Meeting of the Valdai International Discussion Club, http://en.kremlin.ru/events/president/news/46860, [dostęp: 2.03.2023].
87. Menkiszak M., Strategiczna kontynuacja, taktyczna zmiana. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Rosji, „Punkt Widzenia OSW", nr 76, 2019, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PW_76_PL_Strategiczna-kontynuacja_net_0.pdf [dostęp: 05.07.2023].
88. Menkiszak M., Ukraiński dylemat Rosji: strategia Moskwy wobec Kijowa, „Komentarze" OSW 2021, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-11-19/ukrainski-dylemat-rosji-strategia-moskwy-wobec-kijowa [dostęp: 12.05.2022].
89. Militaryzm, https://sjp.pwn.pl/slowniki/militaryzm.html, [dostęp: 08.05.2022].
90. Miłoszewska D., „Imperium" w rozważaniach Nialla Fergusona, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream10593/961/1/Imperium%20w%20rozwa%C5%BCaniach%20N.%20 Fergusona.pdf, [dostęp: 3.04.2022].
91. Mironowicz E., Sojusz interesów. Stosunki białorusko-rosyjskie 1991-2014, https://rcin.org.pl/Content/57823/PDF/WA303_78112_A453-SzDZ-R-50-2_Mironowicz.pdf, [dostęp: 21.07.2023].
92. Moldova Military Strength, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=moldova, [dostęp: 15.01.2025 r.].

93. Moldova, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/moldova, [dostęp: 26.07.2023].
94. Mołdawia podpisała nowy kontrakt z Gazpromem, https://energetyka24.com/gaz/moldawia-podpisala-nowy-kontrakt-z-gazpromem, [dostęp: 02.08.2023].
95. Mołdawia wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę, „Komentarz PISM" 2022, nr 23, https://www.pism.pl/publikacje/moldawia-wobec-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine, [dostęp: 26.07.2023].
96. National Statistical Committee of the Republic of Belarus, https://census.belstat.gov.by/sections/5, [dostęp: 29.01.2023].
97. National Statistical Committee of the Republic of Belarus, https://census.belstat.gov.by/sections/5, [dostęp: 29.01.2023].
98. Newnham R., Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187936651100011X, [dostęp: 20.02.2022].
99. Nieczypor K., Całus K., Początek długiej drogi. Ukraina i Mołdawia kandydatami do UE, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-06-24/poczatek-dlugiej-drogi-ukraina-i-moldawia-kandydatami-do-ue, [dostęp: 26.07.2023].
100. Noble B., „Traditional values" and the limits of civic unity, https://russiapost.info/politics/traditional_values, [dostęp: 26.12.2022].
101. Olszański T. A., Sarna A., Wierzbowska-Miazga A., Konsekwencje aneksji Krymu, „Analizy OSW" 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu, [dostęp: 07.07.2023].
102. Olszański T. A., Sarna A., Wierzbowska-Miazga A., Konsekwencje aneksji Krymu, „Analizy OSW" 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu, [dostęp: 07.07.2023].
103. Orędzie prezydenta Putina przed Zgromadzeniem Federalnym, http://kremlin.ru/transcripts/20603, [dostęp: 14.05.2022];
104. Orędzie prezydenta Putina przed Zgromadzeniem Federalnym, http://kremlin.ru/transcripts/20603, [dostęp: 14.05.2022].
105. Orędzie Putina: obietnice dla Rosjan, szantaż wobec Zachodu, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-03-01/oredzie-putina-obietnice-dla-rosjan-szantaz-wobec-zachodu, [dostęp: 14.05.2022].
106. Orędzie Putina: pochwały, obietnice i pogróżki, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-04-21/oredzie-putina-pochwaly-obietnice-i-pogrozki, [dostęp: 17.12.2022].
107. Ostrożna postawa Mołdawii i separatystycznego Naddniestrza wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę, „Komentarz PISM" 2022, nr 80, https://www.pism.pl/publikacje/ostrozna-postawa-moldawii-i-separatystycznego-naddniestrza-wobec-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine, [dostęp: 26.07.2023].
108. Palmowski T., Obwód kaliningradzki i jego współczesne dylematy, https://journals.pan.pl/Content/107805/PDF/Studia%20KPZK%20183_Palmowski.pdf?handler=pdf, [dostęp: 15.04.2022].

109. Palowski J., Estoński oficer porwany przez Rosjan skazany. „Naruszenie integralności NATO", [dostęp: 28.07.2023].
110. Parlament Europejski poparł umowę stowarzyszeniową z Mołdawią, https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20141110IPR78124/parlament-europejski-poparl-umowe-stowarzyszeniowa-z-moldawia, [dostęp: 26.07.2023].
111. Patriarch Kirill has betrayed the Christian faith, https://www.theguardian.com/world/2022/apr/08/patriarch-kirill-has-betrayed-the-christian-faith, [dostęp: 14.03.2022].
112. Patriarchal Exarchate of Lithuania, https://en.ortodoksas.lt/2024/05/patriarchal-exarchate-of-lithuania.html, [dostęp: 17.11.2024].
113. PC0428: POPULATION, 31. DECEMBER 2011 by Ethnic nationality, Place of residence and Sex, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp, [dostęp: 06.01.2023].
114. PC0431: population by mother tongue and sex, 31 december 2011, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=PC0431&ti=POPULATION+BY+MOTHER+TONGUE+AND+SEX%2C+31+DECEMBER+2011&path=../I_Databas/Population_census/PHC2011/01Demographic_and_ethno_cultural_characteristics/04Ethnic_nationality_Languages_Dialects/&lang=1, [dostęp: 16.01.2023].
115. PC0436: population by mother tongue, command of foreign languages, sex and place of residence, 31 december 2011, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=PC0436&ti=POPULATION+BY+MOTHER+TONGUE%2C+COMMAND+OF+FOREIGN+LANGUAGES%2C+SEX+AND+PLACE+OF+RESIDENCE%2C+31+DECEMBER+2011&path=../I_Databas/Population_census/PHC2011/01Demographic_and_ethno_cultural_characteristics/04Ethnic_nationality_Languages_Dialects/&lang=1, [dostęp: 24.01.2023].
116. PC222: population, 31 March 2000 by Sex, Place of residence and Ethnic nationality, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp, [dostęp: 05.01.2023].
117. PC223: population, 31 March 2000 by Sex, Place of residence and Mother tongue, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp, [dostęp: 16.01.2023].
118. Pełczyńska-Nałęcz K., Buras P., (Nie)porozumienie mińskie a europejski porządek bezpieczeństwa, https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/(Nie)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczenstwa.pdf, [dostęp: 12.07.2023].
119. Piechal T., Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu, „Komentarze OSW" 2015, nr 174, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu, [dostęp: 05.07.2023].
120. Piechal T., Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu, „Komentarze OSW" 2015, nr 174, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-06-17/republiki-wojenne-w-donbasie-rok-po-wybuchu-konfliktu, [dostęp: 05.07.2023].
121. Population and Housing Census in the Republic of Moldova, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023].
122. Population and Housing Census in the Republic of Moldova, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023]; Ethnic

composition of Transnistria 2004, http://pop-stat.mashke.org/pmr-ethnic-loc2004.htm, [dostęp: 31.01.2023].

123. Population and Housing Census in the Republic of Moldova, May 12-25, 2014, https://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=479&, [dostęp: 31.01.2023];
124. Population and social statistics, https://osp.stat.gov.lt/en/gyventoju-ir-bustu-surasymai1, [dostęp: 30.01.2023].
125. Population by command of languahes in municipality, https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=6e2a1924-de5c-4adf-9cdc-fd308017deba#/, [dostęp: 30.01.2023].
126. Potocki M., Prawdziwie słowiańska integracja. Jakie były losy bliskich relacji białorusko-rosyjskich, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1491884,relacje-bialorusko-rosyjskie-kreml-lukaszenka.html, [dostęp: 21.07.2023].
127. Potulski J., Piotr Sawicki twórca geopolitycznej teorii eurazjatyzmu, http://www.gwsh.gda.pl/uploads /oryginal /5/3/ a0a77_studia3s74-81.pdf, [dostęp: 23.04.2022].
128. Premier Mołdawii: UE powinna oferować nam członkostwo, https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/1780942,Premier-Moldawii-UE-powinna-oferowac-nam-czlonkostwo, [dostęp: 26.07.2023].
129. Press releases and statements related to the 5+2 negotiations on the Transdniestrian settlement proces, https://www.osce.org/mission-to-moldova/119488, [dostęp: 12.10.2024].
130. Press statement by President von der Leyen on Russia's aggression against Ukraine, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_1322, [dostęp: 13.07.2023].
131. Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group with respect to the joint steps aimed at the implementation of the Peace Plan of the President of Ukraine, P. Poroshenko, and the initiatives of the President of Russia, V. Putin, https://ucdpged.uu.se/peaceagreements/fulltext/Ukr%2020150901.pdf, [dostęp: 12.07.2023].
132. Putin W., Об историческом единстве русских и украинцев, http://kremlin.ru/events/president/news/66181, [dostęp: 2.04.2022].
133. Putin: rozpad ZSRR to katastrofa, https://www.wprost.pl/swiat/75943/putin-rozpad-zsrr-to-katastrofa-aktl.html, [dostęp: 13.04.2022].
134. Putin’s propaganda is rooted in Russian history – and that’s why it works, https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197, [dostęp: 14.08.2023].
135. Radziwinowicz W., Na czym polega nowa doktryna wojenna Rosji? Wyjaśniamy, https://wyborcza.pl/7,75399,17187267,na-czym-polega-nowa-doktryna-wojenna-rosji-wyjasniamy.html, [dostęp: 07.01.2023].
136. Results of the 2021 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania, https://osp.stat.gov.lt/en/2021-gyventoju-ir-bustu-surasymo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba#:~:text=of%20the%20country,1, [dostęp: 12.04.2024].

137. Rodkiewicz W., Kardaś S., Fischer E., Rosnące koszty zbliżenia. Nowe rosyjsko-chińskie umowy gospodarcze, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-10-15/rosnace-koszty-zblizenia-nowe-rosyjsko-chinskie-umowy-gospodarcze, [dostęp: 2.01.2023].
138. Rodkiewicz W., Straszenie zwrotem ku Azji – nowa Koncepcja polityki zagranicznej Rosji, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-12-07/straszenie-zwrotem-ku-azji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji, [dostęp: 03.01.2023].
139. Rodkiewicz W., Żochowski P., Wróg z Zachodu. Nowa rosyjska strategia bezpieczeństwa, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-08/wrog-z-zachodu-nowa-rosyjska-strategia-bezpieczenstwa, [dostęp: 26.12.2022].
140. Rodkiewicz W., Żochowski P., Wróg z Zachodu. Nowa rosyjska strategia bezpieczeństwa, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-07-08/wrog-z-zachodu-nowa-rosyjska-strategia-bezpieczenstwa, [dostęp: 21.12.2022].
141. Romanowski W., Historyczny dzień dla Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1775638,1,historyczny-dzien-dla-ukrainskiej-cerkwi-prawoslawnej.read, [dostęp: 15.08.2023].
142. Rosja będzie wspierać „rosyjski świat", https://www.rp.pl/polityka/art4188231-rosja-bedzie-wspierac-rosyjski-swiat, [dostęp: 14.02.2023].
143. Rosja będzie wspierać „rosyjski świat", https://www.rp.pl/polityka/art4188231-rosja-bedzie-wspierac-rosyjski-swiat, [dostęp: 11.02.2023].
144. Rosyjskie surowce. Moskwa szuka odbiorców poza Europą, https://www.dw.com/pl/rosyjskie-surowce-moskwa-szuka-odbiorc%C3%B3w-poza-europ%C4%85/a-61426004, [dostęp: 15.05.2022].
145. Rotarski Ł., Surowce energetyczne w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-9e913c57-5348-4764-979249dae29a7c0/c/Lukasz_Rotarski_Surowce_energetyczne_w_polityce_zagranicznej_Federacji_Rosyjskiej.pdf, [dostęp: 24.02.2022].
146. Russia urgently needs foreign IT professionals amid brain drain, https://www.expat.com/en/expat-mag/8281-brain-drain-russia-is-hiring-it-professionals-internationally.html, [dostęp: 13.11.2024].
147. Russia, https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/#geography, [dostęp:20.03.2022].
148. Russian Offensive Campaign Assessment, December 14, https://www.understandingwar.org/backgrounder/ russian-offensive-campaign-assessment-december-14, [dostęp: 15.12.2022].
149. Russians banned from buying property in states of the Baltic Sea region, https://ies.lublin.pl/en/comments/russians-banned-from-buying-property-in-states-of-the-baltic-sea-region, [dostęp: 15.11.2024].
150. Russia's war on Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions against Russia, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2802, [dostęp: 12.11.2024].

151. S. Rimestad, Orthodox Churches in the Baltic States Torn Between Moscow and Constantinople, https://talkabout.iclrs.org/2024/03/28/orthodox-churches-in-the-baltic-states. [dostęp: 17.11.2024].
152. Saudi Arabia and Russia plan deep oil cuts in defiance of US, https://www.ft.com/content/476d8174-1ad5-4dbe-8092-37853b2a7673, [dostęp: 23.11.2024].
153. Sempołowicz M., Instrumentalizacja prawosławia w polityce wewnętrznej i zagranicznej Rosji w świetle raportu Mirosława Dobrianskiego z 1883 roku, https://rcin.org.pl/Content/126956/WA303_159616_A453-SzDR-55-1_Sempolowicz.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
154. Skąd UE czerpie gaz?, www.consilium.europa.eu/pl/infographics/eu-gas-supply, [dostęp: 12.11.2024].
155. Składanowski M., Rosyjska Cerkiew Prawosławna w systemie władzy Władimira Putina – mity i rzeczywistość, http://www.studiateologiczne.pl/do_pobrania/st38_2020/18_art_MSkladanowski.pdf, [dostęp: 10.06.2021].
156. Snyder J., The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options, https://www.rand.org/ content/dam/ rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf, [dostęp: 2.05.2022].
157. Spis powszechny z 2001 r., http://2001.ukrcensus.gov.ua, [dostęp: 10.01.2023].
158. Spotkanie prezydenta Putina z uczestnikami Forum Wałdajskiego, http://kremlin.ru/transcripts/19243, [dostęp: 14.05.2022];
159. Spotkanie prezydenta Putina z uczestnikami Forum Wałdajskiego, http://kremlin.ru/transcripts/19243, [dostęp: 12.05.2021].
160. Sputnik News. Rosyjska propaganda nadaje z Legionowa. Radio Hobby: Nie możemy zerwać umowy, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,17473848,sputnik-news-rosyjska-propaganda-nadaje-z-legionowa-radio.html, [dostęp: 14.08.2023].
161. Spykman N. J., The Geography of the Peace, https://ia904502.us.archive.org/34/items/the-geography-of-the-peace-nichoals-spykman-1943-questia/THE%20Geography%20of%20the%20Peace%20-%20Nichoals%2 0Spykman%20-%201943%20-%20Questia.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
162. Spykman N. J., The Geography of the Peace, https://ia904502.us.archive.org/34/items/the-geography-of-the-peace-nichoals-spykman-1943-questia/THE%20Geography%20of%20the%20Peace%20-%20Nichoals%2 0Spykman%20-%201943%20-%20Questia.pdf, [dostęp: 22.04.2022].
163. Statistical Yearbook of Latvia 2024, https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/economy/national-accounts/publications-and-infographics/21279-statistical, [dostęp: 12.04.2024].
164. Stawarz N., Majdan, Krym, wojna w Donbasie: historia Ukrainy 2014-2022, https://histmag.org/Majdan-Krym-wojna-w-Donbasie-historia-Ukrainy-2014-2022-23681, [dostęp: 05.07.2023].

165. Strachota K., Kazachstan: interwencja OUBZ i pacyfikacja protestów, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-10/kazachstan-interwencja-oubz-i-pacyfikacja-protestow, [dostęp: 06.08.2023].
166. Stryczula A., Wypełniając pustkę. Rosja i jej sąsiedzi w poszukiwaniu „nowego" dziedzictwa, https://belsat.eu/pl/news/wypelniajac-pustke-rosja-i-jej-sasiedzi-w-poszukiwaniu-nowego-dziedzictwa/, [dostęp: 12.03.2022].
167. Surowiec K., Razin A., Założenia geopolityki Iwana IV Groźnego i jej realizacja w Rosji w latach 1547–1584, http://doi.prz.edu.pl/pl/pdf/einh/244, [dostęp: 2.04.2022].
168. Szostkiewicz A., Ukraińska cerkiew zrywa z Moskwą, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1766418,1,ukrainska-cerkiew-zrywa-z-moskwa.read?backTo=https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1775638,1,historyczny-dzien-dla-ukrainskiej-cerkwi-prawoslawnej.read, [dostęp: 15.08.2023].
169. Temirow J., Neoimperializm, Rosja i zagrożenie pustki. Analiza, http://obserwatormiedzynarodowy.pl /2020/08/05/prof-jurij-temirow-neoimperializm-rosja-i-zagrozenie-pustki-analiza, [dostęp: 06.04.2022].
170. The Chargé in the Soviet Union to the Secretary of State, February 22, 1946, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178.pdf, [dostęp:01.05.2022].
171. The cost of rebuilding Ukraine, and other urban transformation stories you need to read, https://www.weforum.org/stories/2024/02/cost-rebuilding-ukraine-other-urban-transformation-news, [dostęp: 12.12.2024].
172. The fight against pro-Kremlin disinformation, https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/the-fight-against-pro-kremlin-disinformation, [dostęp: 20.12.2024].
173. The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, https://ccdcoe.org, [dostęp: 17.11.2024].
174. The new Russian cult of war, https://www.economist.com/briefing/2022/03/26/the-new-russian-cult-of-war, [dostęp: 12.02.2023].
175. Theories: Lessons from MacKinder, https://www.young-diplomats.com/theories-lessons-from-mackinder, [dostęp: 22.04.2022].
176. Today's wars are fought in the 'gray zone.' Here's everything you need to know about it, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/todays-wars-are-fought-in-the-gray-zone-heres-everything-you-need-to-know-about-it, [dostęp: 13.11.2024].
177. Toje A., Strategic Culture as an Analytical Tool History, Capabilities, Geopolitics and Values: The EU Example, Western Balkans Security Observer 2009, https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=23999 no 14, [dostęp: 06.05.2022].
178. Trusewicz I., Fundusz Wojennego Dobrobytu, czyli zamiast nowych dróg – nowe czołgi, https://www.rp.pl/biznes/art37201141-fundusz-wojennego-dobrobytu-czyli-zamiast-nowych-drog-nowe-czolgi, [dostęp: 15.12.2022].
179. TSG11-062. Resident population in statistical regions, cities under state jurisdiction and counties by ethnicity, gender, legal marital status and age group on March 1, 2011, https://data1.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz__tautassk__taut__tsk2011/TSG11-062.px, [dostęp: 10.01.2023].

180. TSK00-105. Population by ethnicity and mother tongue, http://data1.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz__tautassk__taut__tsk2000/TSK00-105.px/?rxid=0cebbc5d-dfba-43d1-903e-e18eb1de0eaf, [dostęp: 10.01. 2023].
181. Tzu Sun, Pin Sun, Sztuka wojny, Wydawnictwo Onepress, Katowice 2021.
182. Unia Europejska zwiększa import rosyjskiego gazu. Dostawy „skoczyły o 30 procent", https://energetyka24.com/gaz/wiadomosci/unia-europejska-zwieksza-import-rosyjskiego-gazu-dostawy-skoczyly-o-30-procent, [dostęp: 12.11.2024].
183. Uniting for Peace General Assembly resolution 377 (V), https://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html, [dostęp: 17.11.2024].
184. Value of fossil fuel exports from Russia from February 24, 2022 to May 28, 2024, by country and type, https://www.statista.com/statistics/1306522/key-importers-of-russian-fossil-fuels-since-invasion-of-ukraine [dostęp: 14.11.2024].
185. What is the BRI?, https://eng.yidaiyilu.gov.cn/p/0N4P7CF0.html, [dostęp: 12.11.2024].
186. What would a 'Marshall Plan' for Ukraine look like?, https://www.weforum.org/stories/2023/03/marshall-plan-for-ukraine, [dostęp: 18.11.2024].
187. Who is Russia's new prime minister Mikhail Mishustin?, https://www.nbcnews.com/news/world/who-russia-s-new-prime-minister-mikhail-mishustin-n1117251, [dostęp: 12.11.2022].
188. Wierzbowska-Miazga A., Iwański T., Żochowski P., Farsa „referendum" w Donbasie, „Analizy OSW" 2014, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/farsa-referendum-w-donbasie, [dostęp: 07.07.2023].
189. Wilk A., Żochowski P., Konsekwencje rozmieszczenia rosyjskiej broni jądrowej na Białorusi, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-06-06/konsekwencje-rozmieszczenia-rosyjskiej-broni-jadrowej-na-bialorusi, [dostęp: 14.07.2024].
190. Wiśniewska I., „Wojenny" budżet Rosji na lata 2023–2025, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/ analizy/2022-12-12/wojenny-budzet-rosji-na-lata-2023-2025, [dostęp: 15.12.2022].
191. Wiśniewski R., Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowaniach polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, https://pressto.amu.edu.pl/index.php/ps/article/view/6011/6076, [dostęp: 15.04.2022].
192. Włodkowska-Bagan A., Polityka Rosji na obszarze poradzieckim, http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2018/06/03_Bagan_Polityka-Rosji_WRH_14_2017_3.pdf, [dostęp: 13.03.2022].
193. Wystąpienie prezydenta Putina z okazji uroczystości Dnia Jedności Narodowej, http://kremlin.ru/news/19562, [dostęp: 14.05.2022].
194. Wzrost zagrożenia rosyjskiego w raportach bałtyckich służb specjalnych, „Komentarz PISM" 2016, nr 44, https://www.pism.pl/publikacje/Wzrost_zagro_enia_rosyjskiego_w_raportach_ba_tycki ch_s_u_b_specjalnych, [dostęp: 28.07.2023].
195. Україна фактично завершила вихід з СНД – МЗС, https://www.5.ua/polityka/ukraina-zavershyla-vykhid-z-snd-mzs-186506.html, [dostęp: 15.07.2023].

196. Zachód nas skrzywdził. Putin buduje koalicję państw, które zakwestionują dominację USA, https://forsal.pl/artykuly/1080209,zachod-nas-skrzywdzil-putin-buduje-koalicje-panstw-ktore-zakwestionuja-dominacje-usa.html, [dostęp: 07.01.2022].
197. Zdrodowski B., Istota bezpieczeństwa państwa, „Studia de Securitate" 2019, nr 9, https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2019/10/Studia-de-Securitate-3-2019.pdf, [dostęp: 24.03.2022].
198. Zgórniak M., Militaryzm a totalizm, https://wuwr.pl/sfzh/article/view/12203, [dostęp: 08.05.2022].
199. Zięba R., Zając J., Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ekspertyza, Warszawa 2010, http://biblioteka.oapuw.pl/ryszard-zieba-justyna-zajac-budowa-zintegrowanego-systemu-bezpieczenstwa-narodowego-polski-warszawa-2010, [dostęp: 15.02.2022].
200. Żyromski M., Elity polityczne w Związku Radzieckim, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/16284/1/013%20MAREK%20%C5%BBYROMSKI.pdf, [dostęp: 09.11.2022].
201. Белстат: с момента создания Союзного государства товарооборот между РБ и РФ вырос в 7 раз, https://soyuz.by/soyuznyy-biznes/belstat-s-momenta-sozdaniya-sg-tovarooborot-mezhdu-rb-i-rf-vyros-v-7-raz, [dostęp: 02.08.2023].
202. Білорусь не визнає „ЛНР" і „ДНР", https://lb.ua/news/2014/10/03/281494_belarus_priznaet_ lnr_dnr_.html, [dostęp: 21.07.2023].
203. Брифінг в МЗС, https://mfa.gov.ua/news/1204-brifing-v-mzs, [dostęp: 15.07.2023].
204. В 2020 году в рамках госпрограммы в Россию вернулись 25 тыс. Соотечественников, https://tass.ru/obschestvo/11304737, [dostęp: 12.02.2023].
205. В Арктике начинает действовать объединенное стратегическое командование „Север", https://tass.ru/spb-news/1612884, [dostęp: 12.01.2023].
206. В Риге состоялся Собор Латвийской Православной Церкви, http://www.pravoslavie.lv/index.php?newid=9700, [dostęp: 17.11.2024].
207. В Совбезе считают важным приоритет по сбережению народа для стратегической безопасности РФ, https://tass.ru/politika/11963211, [dostęp: 20.12.2022].
208. Верховный Суд Российской Федерации, https://supcourt.ru, [dostęp: 13.11.2022].
209. Военная доктрина Российской Федерации, https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html, [dostęp: 05.01.2023].
210. Володин назвал избирательную кампанию самой конкурентной за последнее время Подробнее, https://eadaily.com/ru/news/2021/09/20/volodin-nazval-izbiratelnuyu-kampaniyu-samoy-konkurentnoy-za-poslednee-vremya, [dostęp: 14.11.2022].
211. Волхонский М., Муханов В., Концепция „Русского Мира". Множественность смыслов в контексте международных процессов, https://www.interanalytics.org/jour/article/download/255/211, [dostęp: 11.02.2023].
212. Волхонский М., Муханов В., Концепция „Русского Мира". Множественность смыслов в контексте международных процессов, https://www.interanalytics.org/jour/article/download/255/211, [dostęp: 11.02.2023].

213. Всемирный конгресс, https://vksrs.com/vsemirnyy-kongress/about, [dostęp: 12.02.2023].
214. Встреча с членами Правительства, http://kremlin.ru/events/president/news/62585, [dostęp: 12.11.2022].
215. Выступление Главы государства Касым-Жомарта Токаева на внеочередной сессии Совета коллективной безопасности ОДКБ, https://akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-kemelevicha-na-vneocherednoy-sessii-soveta-kollektivnoy-bezopasnosti-odkb-1002245, [dostęp: 05.08.2023].
216. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на открытии XVII Всемирного русского народного собора, http://www.patriarchia.ru/db/text/3334783.html, [dostęp: 11.02.2023].
217. Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира, http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html, [dostęp: 12.02.2023].
218. Высший Арбитражный Суд Российской Федерации, http://council.gov.ru/services/reference/9482, [dostęp: 13.11.2022].
219. Высший Государственный Совет Союзного государства, https://soyuz.by/vysshiy-gosudarstvennyy-sovet-soyuznogo-gosudarstva, [dostęp: 21.07.2023].
220. Высший Государственный Совет, https://belrus.ru/info/vyshiy_gosudarstvennyy_sovet, [dostęp: 03.07.2024].
221. ГА ООН призвала Россию вывести войска из Приднестровья, https://www.gazeta.ru/army/news/2018/06/22/11691325.shtml, [dostęp: 12.08.2023].
222. ГД в приоритетном порядке рассмотрит президентские законопроекты о Госсовете, а также об укреплении суверенитета и приоритете российского права над международным, http://duma.gov.ru/news/49726, [dostęp: 07.11.2022].
223. Глава IV. Патриарх Московский и всея Руси, Устав Русской Православной Церкви, http://www.patriarchia.ru/db/document/133114/, [dostęp: 13.03.2022].
224. Главное управление специальных программ Президента Российской Федерации, http://gusp.gov.ru, [dostęp: 12.01.2023].Doktryna wojenna Rosji zagraża Polsce? Sprawdzi RBN, https://tvn24.pl/polska/rbn-o-doktrynie-wojennej-rosji-ra525179-3296608, [dostęp: 05.01.2023].
225. Государственная программа вооружения, https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details_rvsn.htm?id=12954@morfDictionary, [dostęp: 09.01.2023].
226. Государственные программы вооружения России, https://tass.ru/info/4987920, [dostęp: 09.01.2023].
227. Группа поддержки от России и ответ Украины, https://www.mediaport.ua/gruppa-podderzhki-ot-rossii-i-otvet-ukrainy, [dostęp: 08.07.2023].
228. Да, евразийцы — мы? Поворот России к Востоку за национальной идентичностью, https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/postsoviet/da-evraziytsy-my-povorot-rossii-k-vostoku-za-natsionalnoy-identichnostyu/?sphrase_id=104347375, [dostęp: 29.07.2023].
229. Для Новороссии и Малороссии нет альтернативы Русскому миру, https://russkiymir.ru/fund/press/291415, [dostęp: 12.02.2023].

230. Для чего происходит и чем опасна милитаризация сознания россиян сообщают, „Открытые медиа” https://openmedia.io/news/dlya-chego-proisxodit-i-chem-opasna-militarizaciya-soznaniya-rossiyan/, [dostęp: 23.05.2022].
231. Дугин А., Основы геополитики. Геополитическое будущее России, https://libking.ru/books/sci-/sci-politics/92458-aleksandr-dugin-osnovy-geopolitiki.html, [dostęp:12.05.2022].
232. Ежегодные послания Президента РФ Федеральному Собранию РФ, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_99072/9fa2a21b9d67d1f497d57386a6db6c1f6b97f514, [dostęp: 20.03.2023].
233. Ежегодный доклад Временной комиссии Совета Федерации по защите государственного суверенитета и предотвращению вмешательства во внутренние дела Российской Федерации (23 декабря 2022 г.), http://council.gov.ru/structure/commissions/iccf_def/plans/141465, [dostęp: 3.01.2023].
234. Захарова: упрощение выдачи паспортов РФ жителям Донбасса учитывает ситуацию „на земле”, https://tass.ru/politika/6377290, [dostęp: 14.07.2023].
235. Заявление Всемирного координационного совета российских соотечественников, проживающих за рубежом, в связи с ростом русофобии и антироссийских настроений в ряде западных стран, https://vksrs.com/docs, [dostęp: 12.02.2023].
236. Заявление МИД РФ от 17.03.2014 о Группе поддержки для Украины, https://ru.wikisource.org/wiki/Заявление_МИД_РФ_от_17.03.2014_о_Группе_поддержки_для_Украины, [dostęp: 08.07.2023].
237. Зеленського запросили на засіданні Ради Президентів СНД, з якої Україна вийшла, https://zn.ua/ukr/POLITICS/zelenskogo-zaprosili-na-zasidanni-radi-prezidentiv-snd-z-yakogo-ukrayina-viyshla-324191_.html, [dostęp: 13.07.2023].
238. Зорькин В., Защита прав человека не должна создавать угрозу суверенитету государства и подрывать нравственные устои общества, http://www.sclj.ru/massmedia/detail.php?SECTION_ID =477&ELEMENT_ID=7594, [dostęp: 12.11.2022].
239. Идеология, https://russkiymir.ru/fund, [dostęp: 12.02.2023].
240. Информационно-аналитические материалы Государственной Думы, http://pda.iam.duma.gov.ru/node/10/4961/20195#_ftnref2, [dostęp: 06.08.2023].
241. Итоги выборов в Государственную Думу VIII созыва, http://duma.gov.ru/news/52313, [dostęp: 14.11.2022].
242. Казахстан: Токаев объявил о выводе войск ОДКБ и потребовал от бизнеса делиться с народом, https://www.bbc.com/russian/news-59952826, [dostęp: 05.08.2023].
243. Как климат влияет на вечную мерзлоту и усложняет жизнь в Арктике, https://www.tsu.ru/news/TGU _kak-klimat-vliyaet-na-vechnuyu -merzlotu-i-uslozhnya, [dostęp: 21.02.2022].
244. Как развивались отношения России и Белоруссии после выборов в республике в 2020 году, https://tass.ru/info/9447955, [dostęp: 22.07.2023].
245. Каталог Русских Центров, https://russkiymir.ru/rucenter/catalogue.php, [dostęp: 12.02.2023].
246. Климат России, https://ru.wikipedia.org/Климат_России, [dostęp: 21.02.2022].

247. Коллективные силы оперативного реагирования ОДКБ, https://jscsto.odkb-csto.org/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksorodkb.php, [dostęp: 05.08.2023].Приоритетные направления деятельности Беларуси в рамках СНГ https://president.gov.by/ru/belarus/economics/integracija/sng, [dostęp: 21.07.2023].
248. Комитеты и комиссии, http://duma.gov.ru/duma/commissions, [dostęp: 11.11.2022].
249. Комплекс мер по выполнению минских соглашений. Досье, https://tass.ru/info/2309749, [dostęp: 12.07.2023].
250. Конституционный Суд, http://www.ksrf.ru, [dostęp: 13.11.2022].
251. Контингенты коллективных миротворческих сил ОДКБ направлены в Республику Казахстан, https://odkb-csto.org/news/news_odkb/kontingenty-kollektivnykh-mirotvorcheskikh-sil-odkb-napravleny-v-respubliku-kazakhstan/#loaded, [dostęp: 05.08.2023].
252. Концепция внешней политики Российской Федерации от 12 февраля 2013 г., https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70218094, [dostęp: 2.01.2023].
253. Кремль объяснил отставку правительства Медведева, https://tvzvezda.ru/news/2020126154-GPusS.html, [dostęp: 12.11.2022].
254. Лавров: юридический процесс по вхождению Крыма в состав РФ будет завершен на этой неделе, https://tass.ru/politika/1061008, [dostęp: 10.07.2023].
255. Литвиненко А., Стратегическая культура России. Выводы для Украины, https://www.rulit.me/ books/strategicheskaya-kultura-rossii-vyvody-dlya-ukrainy-read-315124-1.html, [dostęp:30.04.2022].
256. Лукин В., Мусиенко Т., Стратегическая культура: эволюция теории, http://www.intelros.ru/ readroom/credo_new/ kr2-2015/27737-strategicheskaya-kultura-evolyuciya-teorii.html, [dostęp:30.04.2022].
257. Медведев и Румас согласовали программу интеграции, https://sputnik.by/20190906/Medvedev-i-Rumas-soglasovali-programmu-integratsii-1042646715.html, [dostęp: 21.07.2023].
258. Ми переглянемо договори, укладені в рамках СНД, і вийдемо із тих, які не відповідають національним інтересам, https://prm.ua/145908, [dostęp: 13.07.2023].
259. Молдавия попросила Генассамблею ООН обсудить вывод российских миротворцев из Приднестровья, https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4499059, [dostęp: 26.07.2023].
260. Москва и Минск обсудят три плана объединения. На повестке - возможность Путина возглавить Союзное государство, https://www.newsru.com/russia/11dec2007/souz.html, [dostęp: 21.07.2023].
261. Национальный статистический комитет Республики Беларусь, https://www.belstat.gov.by.
262. Никольский А., Биография Владимира Путина, https://tass.ru/info/12592215, [dostęp: 10.02.2023].
263. Новый Госсовет: зачем он нужен Путину?, https://www.bbc.com/russian/news-51179432, [dostęp: 07.11.2022].

264. *О порядке реализации решений Совета безопасности Российской Федерации*, Указ Президента РФ от 07 июля 1992 г. № 747, https://docs.cntd.ru/document/901606122, [dostęp: 08.11.2022].
265. О Союзном государстве, https://soyuz.by/o-soyuznom-gosudarstve, [dostęp: 21.07.2023].
266. Обращение Президента Российской Федерации 24 февраля 2022 года, http://kremlin.ru/events/president/news/67843, [dostęp: 12.07.2023].
267. Обращение Президента Российской Федерации, http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843, [dostęp: 20.11.2024].
268. Ожидаемая продолжительность жизни в России в 2021 году будет еще ниже показателей 2020 года, https://medvestnik.ru/content/news/Ojidaemaya-prodoljitelnost-jizni-v-Rossii-v-2021-godu-budet-eshe-nije-pokazatelei-2020-goda.html, [dostęp: 15.12.2022].
269. ООН призывает РФ вывести войска из Приднестровья, www.dw.com/ru/генассамблея-оон-приняла-резолюцию-о-выводе-российских-войск-из-приднестровья/a-44356658, [dostęp: 26.07.2023].
270. Основы государственной культурной политики, https://culture.gov.ru/documents/project-document-public-discussions-1205140, [dostęp: 14.02.2023].
271. Паніна Н., Українське суспільство 1994-2005: соціологічний монітор, Київ 2005, http://web.archive.org/web/20070927040907/http://dif.org.ua/modules/pages/files/us5.pdf, [dostęp: 12.01.2023].
272. Патрушев Н., Безопасность России в современном мире, https://rg.ru/2019/11/11/patrushev-ssha-stremiatsia-izbavitsia-ot-mezhdunarodno-pravovyh-ramok.html, [dostęp: 17.12.2022].
273. Первый пошел. Что означает получение Молдовой статуса наблюдателя при ЕАЭС, https://eurasia.expert/poluchenie-moldovoy-statusa-nablyudatelya-pri-eaes, [dostęp: 29.07.2023].
274. Перепись населения в Крымском федеральном округе со 100-процентным охватом населения 2014 года, https://rosstat.gov.ru/folder/526, [dostęp: 22.02.2022].
275. Перепись населения Республики Беларусь 2009 года. Население по национальности и родному языку, http://www.belstat.gov.by/upload-belstat/upload-belstat-pdf/perepis_2009/5.8-0.pdf, [dostęp: **25.01.2023**].
276. План основных мероприятий по реализации Концепции Дальнейшего Развития Содружества Независимых Государств, https://e-cis.info/page/3775, [dostęp: 17.07.2023].
277. Полный текст речи Патриарха Кирилла после интронизации, https://aif.ru/society/8991, [dostęp: 13.03.2022].
278. Положение о Совете Безопасности Российской Федерации от 7 марта 2020 г., http://www.scrf.gov.ru/about/regulations, [dostęp: 08.11.2022].
279. Послание Президента РФ Федеральному Собранию от 04.12.2014, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_171774, [dostęp: 05.07.2023].

280. Послание Президента РФ Федеральному Собранию от 15.01.2020 „Послание Президента Федеральному Собранию”, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_342959, [dostęp: 07.11.2022].
281. Послание Президента Федеральному Собранию, http://kremlin.ru/events/president/news/62582, [dostęp: 12.11.2022].
282. Послание Президента Федеральному Собранию, http://www.kremlin.ru/events/president/ transcripts/messages/65418, [dostęp: 20.12.2022].
283. Постанова Верховної Ради України Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха щодо надання автокефалії Православній Церкві в Україні, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#Text, [dostęp: 15.08.2023].
284. Почему Беларусь и Россия не подписали дорожные карты интеграции, https://eurasia.expert/pochemu-belarus-i-rossiya-ne-podpisali-dorozhnye-karty-integratsii, [dostęp: 21.07.2023].
285. Православна Церква України: шлях крізь віки, https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya, [dostęp: 15.08.2023].
286. Президент Молдавии назвал категорически неприемлемым вступление страны в НАТО, https://www.kommersant.ru/doc/3293265, [dostęp: 26.07.2023].
287. Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины РФ, https://tass.ru/armiya-i-opk/1674958, [dostęp: 05.01.2023].
288. Премьер-министр Молдавии потребовал вывода российских войск, https://www.kommersant.ru/doc/3757533, [dostęp: 12.08.2023].
289. Пресс-конференция по итогам российско-белорусских переговоров, http://kremlin.ru/events/president/news/70148, [dostęp: 02.08.2023].
290. Пригожин назвал себя создателем фабрики троллей, https://www.rbc.ru/technology_and_media/14/02/2023/ 63ebaac39a7947282a7adc8e, [dostęp: 14.08.2023].
291. Прогноз долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2030 года, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_144190/e59d0198a6b86d3 5269590 004bc1bb4d18 c9fa29, [dostęp: 17.12.2022] oraz Постановление опрогнозе социально-экономического развития Российской Федерации на 2023 год и на плановый период 2024 и 2025 годов, http://council.gov.ru/activity/documents/138956, [dostęp: 19.12.2022].
292. Путин В., О перспективах развития Вооружённых Сил, других войск, воинских формирований и органов, выполняющих задачи в области обороны, на период до 2030 года, http://www.scrf.gov.ru/council/session/2688, [dostęp: 09.01.2023].
293. Путин объявил о начале военной операции на Украине, https://tass.ru/politika/13825671, [dostęp: 12.07.2023].
294. Путин подписал законы о принятии ДНР, ЛНР, Запорожья и Херсона в Россию, https://tass.ru/politika/15957465, [dostęp: 01.11.2022].
295. Путин поздравил Лукашенко с победой, https://www.interfax.ru/world/721059, [dostęp: 22.07.2023].

296. Путин утвердил основы госполитики по сохранению духовно-нравственных ценностей, https://tass.ru/obschestvo/16283057, [dostęp: 23.12.2022].
297. Распоряжение Правительства РФ от 13.11.2009 N 1715-р Об Энергетической стратегии России на период до 2030 года, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_94054, [dostęp: 22.02.2022].
298. Регламент Государственной Думы принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 22 января 1998 года № 2134-II ГД, http://duma.gov.ru/duma/about/regulations, [dostęp: 11.11.2022].
299. Росстат представляет информацию о границе бедности в IV квартале 2021 года, https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/157001, [dostęp: 16.12.2022].
300. Рукапашны бой, падрыў моста…: што дзеці робяць у праваслаўных ваенна-патрыятычных лагерах, https://bobruisk-museum.com/by/rykapashny-boi-padry%D1%9E-mosta-shto-dzec%D1%96-robiac-y-pravasla%D1%9Enyh-vaenna-patryiatychnyh-lagerah, [dostęp: 15.08.2023].
301. Русский мир-2030: каким он будет, https://globalaffairs.ru/articles/russkij-mir-2030-kakim-on-budet, [dostęp: 16.06.2023].
302. Русский центр Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина, http://www.brsu.by/ rkc/news, [dostęp: 12.06.2021].
303. Сборник аналитических материалов Исполкома СНГ, https://e-cis.info/page/3698, [dostęp: 20.07.2023].
304. Сборник информационно-аналитических материалов „развитие и деятельность Содружества Независимых Государств в 2021 году", https://e-cis.info/upload/iblock/5ae/92er22hq7ezrigz4arih0si5lfj4bx2q.pdf, [dostęp: 20.07.2023].
305. Совместное заявление Председателя Правительства Российской Федерации и Премьер-министра Республики Беларусь о текущем развитии и дальнейших шагах по углублению интеграционных процессов в рамках Союзного государства, http://government.ru/news/43234, [dostęp: 02.08.2023].
306. Список зарегистрированных политических партий, https://minjust.gov.ru/ru/pages/politicheskie-partii, [dostęp: 14.11.2022].
307. Становая Т., Пять путинских элит на фоне транзита, https://carnegieendowment.org/2020/02/27/ru-pub-81158, [dostęp: 15.11.2022].
308. Статус Украины в СНГ. Досье, https://tass.ru/info/5118836, [dostęp: 15.07.2023].
309. Стратегическая культура как инструмент военно-политического анализа, https://nic-pnb.ru/analytics/ strategicheskaya-kultura-kak-instrument-voenno-politicheskogo-analiza, [dostęp: 03.05.2022].
310. Тайны переписи, или Как Молдавия "потеряла" 400 тысяч человек, https://www.dw.com/ru/тайны-переписи-или-как-молдавия-потеряла-400-тысяч-человек/a-38232950, [dostęp: 31.01.2023].
311. Текст Соглашения об урегулировании кризиса в Украине, https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/02/21/7015533, [dostęp: 08.07.2023].
312. Тренин Д., Внешняя политика России в ближайшие пять лет: цели, стимулы, ориентиры, https://carnegiemoscow.org/2016/04/28/ru-pub-63462, [dostęp: 02.01.2023].

313. Тренин Д., О матери всех стратегий, https://www.kommersant.ru/doc/4888683, [dostęp: 17.12.2022].
314. Тренин Д., Стратегическая стабильность в условиях смены миропорядка, https://carnegiemoscow.org/2019/03/13/ru-pub-78525, [dostęp: 26.12.2022].
315. У Александра Лукашенко большая семья: трое сыновей и семеро внуков, https://president.gov.by/ru/president/bez-galstuka/semja, [dostęp: 05.07.2024].
316. Украина, https://e-cis.info/country/ukraina, [dostęp: 13.07.2023].
317. Україна вийшла з координаційних органів СНД – посол, https://www.pravda.com.ua/news/2019/02/6/7205892, [dostęp: 02.01.2023].
318. Фабричников И., Владимир Путин подписал новую Стратегию Национальной Безопасности, https://globalaffairs.ru/articles/doktrina-ogorazhivaniya, [dostęp: 19.12.2022].
319. Федеральный закон от 28.12.2010 г. О безопасности, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_108546/2c11b6b6000d549c8cc1ed9bc93925ed36cbf13b, [dostęp: 08.11.2022].
320. Фонд „Русский мир", https://russkiymir.ru/fund/docs/ukaz0001202104120042.pdf, [dostęp: 10.03.2022].
321. Хватит милитаризма! 10 тезисов о состоянии общественного мнения в России в 2019 году, https://novayagazeta.ru/articles/2020/02/19/83994-hvatit-naraschivat-voennuyu-mosch-daesh-rost-blagososto yaniya, [dostęp: 18.05.2022].
322. ЦИК утвердил итоги выборов: Президентом избран Лукашенко, https://www.belta.by/politics/view/tsik-utverdil-itogi-vyborov-prezidentom-izbran-lukashenko-402858-2020, [dostęp: 21.07.2023].
323. Шойгу заявил, что Россия не ставит под вопрос прекращение миротворчества в Приднестровье, https://tass.ru/armiya-i-opk/6795454, [dostęp: 26.07.2023].
324. Шойгу рассказал Путину об организации миротворческой операции ОДКБ в Казахстане, https://iz.ru/1276660/2022-01-13/shoigu-rasskazal-putinu-ob-organizatcii-mirotvorcheskoi-operatcii-odkb-v-kazakhstane, [dostęp: 05.08.2023].
325. Энергетическая стратегия Российской Федерации на период до 2035 года, http://static.government.ru/media/files/w4sigFOiDjGVDYT4IgsApssm6mZRb7wx.pdf, [dostęp: 24.02.2022].

Spis tabel, rysunków i wykresów

1. **Tabela 1.1.** Zestawienie hipotez i problemów badawczych
2. **Tabela 1.2.** Metody zastosowane do rozwiązania problemów badawczych
3. **Tabela 1.3.** Przebieg procedury badawczej
4. **Tabela 2.1.** Źródła kultury strategicznej
5. **Tabela 2.2.** Porównanie prognoz dotyczących kluczowych obszarów sektora paliwowo-energetycznego
6. **Tabela 3.1.** Stali członkowie Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej
7. **Tabela 3.2.** Liczba partii reprezentowanych w Dumie Państwowej i Radzie Federacji
8. **Tabela 3.3.** Interesy narodowe Federacji Rosyjskiej w latach 2009–2021
9. **Tabela 3.4.** Zestawienie interesów narodowych Federacji Rosyjskiej i strategicznych priorytetów narodowych
10. **Tabela 3.5.** Zestawienie celów i zadań w obszarze ratowania narodu rosyjskiego
11. **Tabela 4.1.** Prointegracyjne i integracyjne organizacje na obszarze poradzieckim
12. **Tabela 4.2.** Instrumenty polityki Federacji Rosyjskiej wobec państw poradzieckich
13. **Tabela 4.3.** Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie polityczne
14. **Tabela 4.4.** Plan głównych działań na rzecz realizacji koncepcji dalszego rozwoju WNP w latach 2014 i kolejnych
15. **Tabela 4.5.** Wybrane działania na poszczególnych płaszczyznach integracyjnych wg Planu głównych środków realizacji Koncepcji Dalszego Rozwoju Wspólnoty Niepodległych Państw w latach 2020–2022
16. **Tabela 4.6.** Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie gospodarczej
17. **Tabela 4.7.** Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie militarnej
18. **Tabela 4.8.** Macierz celów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa określonych w wybranych dokumentach doktrynalnych na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej
19. **Tabela 5.1.** Ocena priorytetów rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.
20. **Tabela 5.2.** Macierz priorytetów politycznych Rosji do 2032 r.
21. **Tabela 5.3.** Ocena prawdopodobieństwa wystąpienia zdarzeń przyczyniających się do rozpadu Federacji Rosyjskiej do 2032 r.
22. **Tabela 5.4.** Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze gospodarczym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.
23. **Tabela 5.5.** Macierz priorytetów gospodarczych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.
24. **Tabela 5.6.** Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze militarnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.
25. **Tabela 5.7.** Macierz priorytetów militarnych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.
26. **Tabela 5.8.** Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze kulturowo-informacyjnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.
27. **Tabela 5.9.** Macierz priorytetów kulturowo-informacyjnych Rosji: cele i ograniczenia do 2032 r.
28. **Tabela 5.10.** Ocena rosyjskich priorytetów w obszarze kulturowo-informacyjnym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 r.

29. **Tabela 6.1.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy rozwoju relacji politycznych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.
30. **Tabela 6.2.** Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie politycznej
31. **Tabela 6.3.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy rozwoju relacji gospodarczych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.
32. **Tabela 6.4.** Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie gospodarczej
33. **Tabela 6.5.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy militarnych pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.
34. **Tabela 6.6.** Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie militarnej
35. **Tabela 6.7.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej pomiędzy Rosją a państwami bałtyckimi do 2032 r.
36. **Tabela 6.8.** Scenariusze i ich implikacje dla państw bałtyckich na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej
37. **Tabela 6.9.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.
38. **Tabela 6.10.** Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie politycznej
39. **Tabela 6.11.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.
40. **Tabela 6.12.** Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie gospodarczej
41. **Tabela 6.13.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie militarnej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.
42. **Tabela 6.14.** Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie militarnej
43. **Tabela 6.15.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-białoruskich do 2032 r.
44. **Tabela 6.16.** Scenariusze i ich implikacje dla Białorusi na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej
45. **Tabela 6.17.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.
46. **Tabela 6.18.** Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie politycznej
47. **Tabela 6.19.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.
48. **Tabela 6.20.** Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie gospodarczej
49. **Tabela 6.21.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy militarnych pomiędzy Rosją a Ukrainą do 2032 r.
50. **Tabela 6.22.** Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie militarnej
51. **Tabela 6.23.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-ukraińskich do 2032 r.
52. **Tabela 6.24.** Scenariusze i ich implikacje dla Ukrainy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej
53. **Tabela 6.25.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie politycznej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.
54. **Tabela 6.26.** Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie politycznej
55. **Tabela 6.27.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.
56. **Tabela 6.28.** Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie gospodarczej

57. **Tabela 6.29.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie gospodarczej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.
58. **Tabela 6.30.** Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie militarnej
59. **Tabela 6.31.** Ocena prawdopodobieństwa zaistnienia scenariuszy na płaszczyźnie kulturowo-informacyjnej w relacjach rosyjsko-mołdawskich do 2032 r.
60. **Tabela 6.32.** Scenariusze i ich implikacje dla Mołdawii na płaszczyźnie polityczno-kulturowej

Spis rysunków

1. **Rysunek 2.1.** Model Mackindera
2. **Rysunek 2.2.** Model Spykmana
3. **Rysunek 2.3.** Podstawowe osie strategicznego eurazjatyckiego bloku
4. **Rysunek 2.4.** Podział geopolityczny stref wpływów we wschodniej Europie między Rosją a Niemcami
5. **Rysunek 3.1.** Struktura władzy w Federacji Rosyjskiej
6. **Rysunek 3.2.** Struktura partyjna Rady Federacji
7. **Rysunek 3.3.** Struktura partyjna Dumy Państwowej
8. **Rysunek 3.4.** Miejsce strategii bezpieczeństwa narodowego w systemie dokumentów planowania strategicznego Federacji Rosyjskiej
9. **Rysunek 3.5.** Realizacja priorytetu zachowania praworządności w stosunkach międzynarodowych
10. **Rysunek 3.6.** Realizacja priorytetu wzmocnienia bezpieczeństwa międzynarodowego
11. **Rysunek 3.7.** Realizacja priorytetu międzynarodowej współpracy gospodarczej i środowiskowej
12. **Rysunek 3.8.** Realizacja priorytetu międzynarodowej współpracy humanitarnej i praw człowieka
13. **Rysunek 3.9.** Czynniki wpływające na zmiany w rosyjskich doktrynach wojennych
14. **Rysunek 3.10.** Źródła niebezpieczeństwa wojny
15. **Rysunek 3.11.** Główne zagrożenia militarne według Doktryny wojennej FR
16. **Rysunek 3.12.** Zadania Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej
17. **Rysunek 3.132.** Zadania wojskowo-ekonomicznego zapewnienia obrony FR
18. **Rysunek 5.1.** Import ropy naftowej i produktów pochodnych z Rosji do Unii Europejskiej w latach 2019–2023
19. **Rysunek 6.1.** Wydatki nominalne państw bałtyckich na obronność w latach 2021–2024

Spis wykresów

1. **Wykres 1.1.** Dynamika zmian populacji Rosji w latach 1991–2021
2. **Wykres 1.2.** Prognozy zmian demograficznych w latach 2022–2036

Załączniki

Załącznik nr 1

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA

SZKOŁA DOKTORSKA

KWESTIONARIUSZ POGŁĘBIONEGO

WYWIADU EKSPERCKIEGO

do badań prowadzonych w ramach rozprawy doktorskiej na temat:

PAŃSTWA EUROPEJSKIEGO OBSZARU PORADZIECKIEGO W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA FEDERACJI ROSYJSKIEJ

WARSZAWA **2024**

Szanowni Państwo,

prowadzę badania w ramach opracowywanej rozprawy doktorskiej na temat: „*Państwa europejskiego obszaru poradzieckiego w polityce bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej”.*

W związku z powyższym, mam zaszczyt zaprosić Państwa do udziału w wywiadzie eksperckim, który będzie integralną częścią mojej rozprawy, a jego głównym celem jest zebranie materiału badawczego do opracowania scenariuszy reintegracyjnych w odniesieniu do państw europejskiego obszaru poradzieckiego w wymiarze politycznym, gospodarczym, militarnym oraz kulturowym do 2032 r. Zebrany materiał będzie stanowił zasadniczy element do opracowania V rozdziału doktoratu.

Celem poznawczym badań w ramach przygotowywanej rozprawy jest identyfikacja czynników kształtujących rosyjską politykę bezpieczeństwa, analiza rosyjskich dokumentów doktrynalnych z zakresu polityki bezpieczeństwa i wskazanie celów FR oraz przedstawienie bilansu rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w odniesieniu do państw europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014−2022. Celem utylitarnym badań jest zbudowanie wspominanych na wstępie scenariuszy reintegracyjnych.

Główny problem badawczy dysertacji sformułowano w postaci pytania: *Jakie są cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego i jakimi narzędziami będą one realizowane oraz jakie są potencjalne scenariusze reintegracyjne europejskiej przestrzeni poradzieckiej?* Rozwiązanie głównego problemu badawczego i osiągnięcie celów badań wymaga rozstrzygnięcia problemów szczegółowych sformułowanych w postaci kolejnych pytań:

a) *Jakie czynniki kształtują rosyjską politykę bezpieczeństwa wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego*?
b) *Jakie są zasadnicze założenia i cele rosyjskiej polityki bezpieczeństwa w stosunku do europejskich państw obszaru poradzieckiego*?
c) Jak zmieniają się sposoby i rozwiązania instytucjonalne, za pomocą których Moskwa realizuje założone cele polityki bezpieczeństwa i jaki jest bilans rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wobec europejskiego obszaru poradzieckiego w latach 2014–2022?
d) Jakie są potencjalne rosyjskie scenariusze reintegracyjne europejskiej przestrzeni poradzieckiej?

Mając na względzie sformułowane problemy badawcze autor przyjął hipotezę główną która zakłada, że: *Rewizjonizm rosyjski w europejskiej części obszaru poradzieckiego jest jednym z najważniejszych czynników dynamizujących działania w sferze bezpieczeństwa międzynarodowego i rodzi poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa światowego. Z punktu widzenia Moskwy reintegracja europejskiego obszaru poradzieckiego jest kluczowym czynnikiem służącym odbudowie rosyjskiej pozycji mocarstwowej. Reintegracja ta jest realizowana według przygotowanych scenariuszy, których celem jest wpisanie się Moskwy w proces kształtowania nowego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, gdzie Rosja będzie jednym z kluczowych jego ośrodków*.

Autor sformułował hipotezy szczegółowe, których celem jest przybliżenie rozwiązania przyjętych szczegółowych problemów badań:

a) decydujący wpływ na politykę bezpieczeństwa FR wywiera ukształtowany w przeszłości historycznej rosyjski tradycjonalizm oparty o głębokie poczucie

odrębności na tle kulturowo-religijnym, który w ujęciu imperialnym zwykle wzmacniał militaryzm, a od przełomu XX i XXI wieku jest wzmacniany potencjałem surowcowo-energetycznym;

b) zasadniczym celem polityki bezpieczeństwa FR wobec europejskich państw poradzieckich jest pogłębiony proces reintegracji tego obszaru, wspierany na arenie międzynarodowej wszystkimi dostępnymi instrumentami polityki, w tym w szczególności projekcją potęgi militarnej oraz środkami właściwymi dla sharp power, bazującej na znaczącej pod względem liczebnym diasporze rosyjskiej i rosyjskojęzycznej, która zwyczajowo skłania się ku wartościom charakterystycznym dla koncepcji rosyjskiego świata;
c) Rosja stosując holistyczne podejście w kontekście doboru narzędzi służących realizacji założonych celów polityki bezpieczeństwa w stosunku do obszaru poradzieckiego realizuje swoje cele w złożonym procesie jego reintegracji, a w minimalnym ujęciu jest zdolna, stosując m.in. działania o charakterze hybrydowym, uniemożliwić poszczególnym państwom tego regionu realizację własnych idei integracyjnych, w tym szczególnie ukierunkowanych na obszar euroatlantycki;
d) FR dysponuje długofalowymi scenariuszami dotyczącymi reintegracji obszaru poradzieckiego, w tym w szczególności jego europejskiej części, odnoszącymi się zarówno do integracji jednopłaszczyznowej jak i wielopłaszczyznowej w kontekście dwu i wielostronnym, które uwzględniają aktualne i potencjalne kierunki zachowań poszczególnych podmiotów i organizacji funkcjonujących w środowisku międzynarodowym.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą o udzielenie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu eksperckiego. Państwa wiedza ekspercka i doświadczenie w obszarze polityki bezpieczeństwa, geopolityki, stosunków międzynarodowych oraz specyfiki regionu poradzieckiego znacząco przyczyni się jakości prowadzonych badań oraz wypracowania scenariuszy i prognoz w perspektywie do 2032 roku, dotyczących przyszłości przedmiotowego regionu w kontekście polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej.

Pragnę Państwa zapewnić, że badanie ma charakter anonimowy, a jego wyniki zostaną wykorzystane tylko do celów naukowo-badawczych.

Z wyrazami szacunku,

płk rez. mgr Jarosław GRABOWSKI

Spis treści

1. Pytania ogólne 723
1.1. Obszar polityczny 723
1.2. Obszar gospodarczy 724
1.3. Obszar militarny 725
1.4. Obszar kulturowy 726
1.5. Czarne łabędzie 727
2. Pytania szczegółowe 728
2.1. Państwa bałtyckie 728
2.1.1. Obszar polityczny 728
2.1.2. Obszar gospodarczy 729
2.1.3. Obszar militarny 730
2.1.4. Obszar kulturowy 731
2.2. Białoruś 732
2.2.1. Obszar polityczny 732
2.2.2. Obszar gospodarczy 733
2.2.3. Obszar militarny 733
2.2.4. Obszar kulturowy 734
2.3. Mołdawia 735
2.3.1. Obszar polityczny 735
2.3.2. Obszar gospodarczy 736
2.3.3. Obszar militarny 737
2.3.4. Obszar kulturowy 738
2.4. Ukraina 739
2.4.1. Obszar polityczny 739
2.4.2. Obszar gospodarczy 740
2.4.3. Obszar militarny 741
2.4.4. Obszar kulturowy 742

1. Pytania ogólne

1.1. Obszar polityczny

1) Jakie będą priorytety w rosyjskiej polityce bezpieczeństwa wobec europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 roku? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Priorytet	Ocena
1.	**Wzmocnienie wpływów politycznych**: Rosja będzie dążyć do wzmocnienia swoich wpływów w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego, co obejmuje zarówno bezpośredni wpływ polityczny, jak i pośredni poprzez kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki, takimi jak energetyka, transport i infrastruktura. Cel ten realizowany będzie poprzez różne mechanizmy, w tym umowy dwustronne, projekty wielostronne oraz wpływ na wewnętrzną politykę i decyzje gospodarcze państw posowieckich.	
2.	**Ograniczenie ekspansji NATO i Unii Europejskiej**: Rosja będzie dążyć do ograniczenia wpływów szeroko rozumianego Zachodu, a szczególnie rozszerzenia NATO i Unii Europejskiej na wschód. Będzie to motywowane percepcją zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, wynikającego z obecności bloków i sojuszy euroatlantyckich w bezpośrednim jej sąsiedztwie.	
3.	**Promowanie integracji regionalnej**: Moskwa będzie promować i wzmacniać struktury integracyjne, w których dominuje, a w tym Wspólnota Niepodległych Państw (WNP), Euroazjatycka Unia Gospodarcza (EUG) czy Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUZB). Działania te będą miały na celu budowanie alternatywnych bloków politycznych wobec struktur zachodnich, umacniając jednocześnie pozycję Rosji jako regionalnego lidera.	
4.	**Zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności w regionie na własnych warunkach**: Rosja będzie dążyć do utrzymania stabilności w regionie posowieckim poprzez wsparcie prorosyjskich liderów lub bezpośrednią interwencję militarną. Działania te Moskwa będzie uzasadniać koniecznością ochrony interesów rosyjskojęzycznych mniejszości oraz zapobieganiem „kolorowym rewolucjom", które mogłyby zagrozić rosyjskim interesom.	
5.		
6.		

2) Rozpad Federacji Rosyjskiej byłby wydarzeniem o ogromnym znaczeniu geopolitycznym, a jego skutki będą wielowymiarowe. Które z poniższych zdarzeń, według Pani/Pana, mogą przyczynić się jej rozpadu w perspektywie do 2032 roku? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem zdarzeń, których nie ująłem.

Lp.	Zdarzenie	Ocena
1.	Śmierć, choroba lub ustąpienie prezydenta Władimira Putina bez jasnego planu sukcesji wywoła walkę o władzę, osłabiając scentralizowane rządy i otwierając drogę do dążeń niepodległościowych w republikach/krajach/obwodach.	
2.	Walka frakcji wewnątrz rosyjskiej elity politycznej i/lub gospodarczej, służb mundurowych doprowadza do niestabilności i osłabienia władzy centralnej.	
3.	Dalsze pogłębianie się izolacji międzynarodowej FR, w połączeniu z ostrymi sankcjami gospodarczymi, osłabia gospodarkę i zdolność władz centralnych do utrzymania kontroli nad poszczególnymi republikami/krajami/obwodami.	
4.	Federacja Rosyjska jest państwem wieloetnicznym z regionami posiadającymi mocną tożsamość lokalną. Wzrost nacjonalizmu regionalnego lub etnicznego prowadzi do dążeń separatystycznych i w konsekwencji rozpadu FR.	
5.		
6.		

3) Jakie byłyby, w wymiarze politycznym, konsekwencje ewentualnego rozpadu Federacji Rosyjskiej dla państw europejskiego obszaru poradzieckiego?

4) Które organizacje międzynarodowe o prorosyjskim charakterze będą odgrywać kluczową rolę w realizacji celów Rosji w europejskiej części obszaru poradzieckiego do 2032?

5) Czy w europejskiej części obszaru poradzieckiego jest miejsce do tworzenia nowych struktur międzynarodowych lub inicjatyw regionalnych pod egidą Rosji do 2032? Jeśli tak, to jakie mogą być cele działania tych organizacji lub inicjatyw?

6) W jaki sposób Rosja może wykorzystać „mrożone konflikty" w regionie, takie jak sytuacja w Naddniestrzu, do realizacji swoich celów?

7) Jakie metody i instrumenty Rosja będzie stosować do promowania politycznej integracji państw europejskiego obszaru posowieckiego do 2032 roku?

1.2. Obszar gospodarczy

1) Jakie będą rosyjskie priorytety w obszarze gospodarczym wobec państw europejskiego obszaru poradzieckiego do 2032 roku? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Priorytet	Ocena
1.	**Odbudowa i stopniowe zwiększenie wpływów na rynkach energetycznych**: Rosja będzie dążyć do odbudowania swojej dominującej roli jako dostawcy surowców energetycznych dla państw regionu oraz zwiększać swoje wpływy poprzez rozbudowę gazociągów i infrastruktury energetycznej.	
2.	**Wzmocnienie integracji gospodarczej poprzez EUG i BRICS**: Rosja będzie pogłębiać integrację gospodarczą w ramach EUG wspartą przez BRICS, czego celem będzie nie tylko zacieśnienie współpracy gospodarczej, ale również umocnienie wpływów Rosji na politykę gospodarczą państw regionu.	

Lp.	Priorytet	Ocena
3.	**Odbudowa dostępu do zasobów, rynków i technologii**: Rosja będzie odbudowywać dostęp do kluczowych zasobów naturalnych i strategicznych sektorów gospodarki w państwach europejskiego obszaru posowieckiego, a zwłaszcza technologii, w tym poprzez przejmowanie kontroli nad ważnymi przedsiębiorstwami.	
4.	**Rozwój infrastruktury transportowej i logistycznej**: Rosja będzie rozwijać infrastrukturę transportową i logistyczną w celu zwiększenia efektywności handlu i transportu między nią, a państwami europejskiego obszaru posowieckiego, co ma na celu utrzymanie/uzyskanie pozycji kluczowego gracza w regionalnych łańcuchach dostaw.	
5.		
6.		

2) Jakie mogą być długoterminowe skutki rosyjskiej polityki w dziedzinie energetyki i surowców energetycznych w odniesieniu do gospodarek i polityki energetycznej państw europejskiej części obszaru posowieckiego?

3) W jaki sposób Rosja może wykorzystać swoje zasoby energetyczne i surowcowe do wpływania na gospodarki państw europejskiego obszaru posowieckiego do 2032 roku?

4) Jakie mogą być kluczowe sektory gospodarcze, w których Rosja planuje inwestować lub wzmacniać uzależnienie ekonomiczne państw europejskiego obszaru posowieckiego do 2032 roku?

5) Czy w europejskiej części obszaru posowieckiego jest miejsce do tworzenia nowych struktur gospodarczych pod egidą Rosji do 2032? Jeśli tak, to jakie mogą być cele działania tych organizacji?

6) W jaki sposób Rosja może wykorzystywać EUG, BRICS i inne bloki regionalne do umacniania swojej pozycji gospodarczej w europejskiej części obszaru posowieckiego? Jakie mogą być potencjalne nowe kierunki rozwoju tych organizacji, a w konsekwencji ich wpływ na kraje członkowskie?

1.3. Obszar militarny

1) Jakie będą rosyjskie priorytety w obszarze militarnym wobec państw europejskiej obszaru posowieckiego do 2032 roku? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Priorytet	Ocena
1.	**Odbudowa i wzmacnianie wpływów militarnych w europejskiej części obszaru posowieckiego**: Rosja będzie dążyć do utrzymania i wzmacniania swoich wpływów w regionie, zarówno poprzez obecność wojskową, jak i poprzez tworzenie i utrzymywanie zależności wojskowych państw tego obszaru w ramach organizacji o charakterze militarnym.	
2.	**Zapewnienie bezpieczeństwa granic FR**: Rosja będzie kłaść duży nacisk na zapewnienie bezpieczeństwa swoich granic poprzez rozmieszczanie wojsk i systemów obrony na terytoriach państw sąsiadujących, aby stworzyć strefę buforową przed zagrożeniami płynącymi z szeroko rozumianego Zachodu.	
3.	**Przeciwdziałanie rozszerzaniu NATO**: FR będzie utrudniać integrację państw europejskiego obszaru poradzieckiego z euroatlantyckimi	

	strukturami bezpieczeństwa, co będzie widoczne m.in. w działaniach dyplomatycznych i wojskowych.	
4.	**Zwiększenie zdolności obronnych i ofensywnych**: Moskwa będzie dążyć do zwiększenia swoich zdolności obronnych i ofensywnych na zachodnim kierunku operacyjnym poprzez modernizację swojego arsenału wojskowego, rozwój nowych technologii wojskowych, a także poprzez organizowanie i przeprowadzanie ćwiczeń wojskowych z państwami sojuszniczymi na europejskim obszarze posowieckim.	
5.		
6.		

2) W jaki sposób Rosja będzie inicjować, utrzymywać lub zwiększać swoją obecność wojskową w państwach europejskiego obszaru posowieckiego?

3) W jaki sposób Rosja będzie wykorzystywać swoje siły zbrojne do wywierania presji politycznej na europejskie państwa posowieckie?

1.4. Obszar kulturowy

1) Jakie będą priorytety FR w zakresie promowania rosyjskiej tożsamości kulturowej i rosyjskich wartości w państwach europejskiego obszaru posowieckiego do 2032? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Priorytet	Ocena
1.	**Promowanie koncepcji „ruskiego świata”**: Rosja będzie dążyć do wzmocnienia tej koncepcji jako narzędzia soft power, mającego na celu kulturową i polityczną integrację społeczności rosyjskojęzycznych i prorosyjskich w państwach europejskiego obszaru posowieckiego. Będą to działania mające na celu budowanie więzi opartych na wspólnym dziedzictwie kulturowym, historycznym i językowym, co ma przyczynić się do umacniania rosyjskich wpływów.	
2.	**Wzmacnianie roli Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego**: Rosja będzie chciała zwiększyć swoje wpływy kulturowe i ideologiczne w państwach europejskiego obszaru poradzieckiego. CPPM, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej, będzie stanowić narzędzie dyplomacji kulturalnej i soft power, które Moskwa wykorzysta do realizacji swoich interesów.	
3.	**Wspieranie rosyjskiego języka i edukacji**: Kreml będzie dążył do promowania rosyjskiego języka i kultury poprzez wsparcie dla instytucji edukacyjnych i kulturalnych na terenie europejskich państw posowieckich. Działania te obejmą finansowanie szkół, uniwersytetów i ośrodków kultury rosyjskiej. Ich celem będzie zachowanie i wzmacnianie roli języka rosyjskiego jako ważnego narzędzia komunikacji i elementu wspólnego dziedzictwa.	
4.	**Utrzymanie i wzmacnianie tożsamości kulturowej diaspory rosyjskiej**: FR będzie wzmacniać tożsamość i zarazem odrębność kulturową diaspory rosyjskiej w europejskich państwach poradzieckich, promując rosyjskie tradycje, święta i wydarzenia kulturalne. Takie działania będą miały na celu nie tylko zachowanie więzi kulturowych z Rosją, ale również tworzenie prorosyjskich postaw wśród społeczności rosyjskojęzycznych.	
5.		

6.		

2) W jaki sposób Rosja może wykorzystać cerkiew prawosławną i koncepcję "ruskiego świata" do kształtowania tożsamości kulturowej i wpływów w państwach europejskiego obszaru posowieckiego?

3) Globalne trendy, takie jak sekularyzacja lub odrodzenie religijne mogą wpływać na rolę rosyjskiej cerkwi prawosławnej w regionie posowieckim. W jaki sposób różnorodność i niezależność lokalnych Cerkwi prawosławnych w państwach posowieckich będzie ograniczać rosyjskie możliwości wykorzystania religii jako narzędzia polityki zagranicznej?

4) Jakie są potencjalne scenariusze rozwoju relacji Rosji z państwami posowieckimi w kontekście koncepcji „ruskiego świata" do 2032 roku? W jaki sposób przyszłe promowanie koncepcji "ruskiego świata" może wpłynąć na kwestie tożsamościowe i kulturowe w tych państwach?

5) Jakie zmiany w koncepcji „ruskiego świata" mogą zajść do 2032 roku, biorąc pod uwagę obecne tendencje w rosyjskiej polityce zagranicznej?

6) Jakie będą potencjalne skutki tych zmian (patrz pkt 5) dla relacji między etnicznych i integracji społecznej w państwach europejskiego obszaru posowieckiego?

7) Jakie będą perspektywy dla współpracy międzyreligijnej i dialogu między Cerkwią Prawosławną Patriarchatu Moskiewskiego, a innymi wspólnotami religijnymi w europejskiej części obszaru posowieckiego w kontekście rosyjskich ambicji geopolitycznych?

1.5. Czarne łabędzie

1) Termin "czarny łabędź" odnosi się do nieprzewidywalnych i rzadkich zdarzeń o dużym wpływie, które są trudne do przewidzenia, ale mają znaczące konsekwencje. W kontekście Rosji i obszaru poradzieckiego, istnieje kilka potencjalnych "czarnych łabędzi", które mogą wystąpić w ciągu najbliższych lat. Proszę o określenie prawdopodobieństwa ich wystąpienia od 1-4, gdzie 1 oznacza najniższe prawdopodobieństwo, a 4 najwyższe. Proszę również o wskazanie, możliwych z Pani/Pana punktu widzenia, zdarzeń, które mogą mieć największy wpływ na stabilność i bezpieczeństwo europejskiego obszaru poradzieckiego w najbliższej dekadzie, a których nie ująłem.

Lp.	Czarny łabędź	Ocena wpływu
1.	Śmierć, choroba lub ustąpienie prezydenta Władimira Putina bez jasnego planu sukcesji.	
2.	Eskalacja istniejących konfliktów lub wybuch nowych konfliktów zbrojnych na obszarze posowieckim, które mogą prowadzić do interwencji międzynarodowej lub zmiany granic.	
3.	Nagła zmiana w polityce międzynarodowej USA wywołana nowymi sojuszami, skutkująca ich „wyjściem" Europy.	
4.	Niespodziewany krach na rynku surowców energetycznych lub w innych kluczowych sektorach gospodarczych, który mógłby spowodować głęboki kryzys gospodarczy w Rosji.	
5.	Nagły przełom technologiczny, który zmieni równowagę sił w przedmiotowym regionie, na przykład w dziedzinie cyberbezpieczeństwa, sztucznej inteligencji lub technologii wojskowych.	

6.	Ekstremalne zjawiska pogodowe, katastrofy naturalne lub wywołane przez człowieka, które mogą mieć poważne skutki dla gospodarki i stabilności europejskiego obszaru poradzieckiego.	
7.	Powstanie masowych ruchów społecznych lub wybuch rewolucji, które mogą doprowadzić do zmiany rządów w państwach będącymi globalnymi graczami geopolitycznymi.	
8.	Pojawienie się nowych chorób zakaźnych lub pandemii, które mogą mieć poważne skutki dla zdrowia publicznego, gospodarki i stabilności politycznej świata.	
9.	Wystąpienie dużych cyberataków lub innych działań destabilizujących przestrzeń cyfrową, które mogą wpłynąć na infrastrukturę krytyczną, gospodarkę lub bezpieczeństwo państw.	
10.		
11.		

2) W jaki sposób "czarne łabędzie" mogące pojawić się w państwach europejskiej części obszaru posowieckiego mogą wpłynąć na globalną stabilność polityczną?

3) Jakie konkretne cechy będą wyróżniać zdarzenia typu "czarny łabędź" w kontekście geopolitycznej stabilności europejskiego obszaru posowieckiego?

2. Pytania szczegółowe

2.1. Państwa bałtyckie

2.1.1. Obszar polityczny

1) Jakie przewiduje Pani/Pan rzeczywiste długoterminowe cele polityczne Rosji w stosunku do krajów bałtyckich do 2032 roku? Proszę wymienić cztery z nich.

2) Jakie metody mogą być stosowane w celu zwiększenia wpływów politycznych we władzach Litwy, Łotwy i Estonii?

3) Jakie organizacje międzynarodowe Rosja może wykorzystać do realizacji swoich celów politycznych w regionie bałtyckim? Jakie cele strategiczne może realizować Rosja, za ich pośrednictwem, wobec państw bałtyckich do 2032 roku? Proszę o wymienienie czterech, począwszy od mającej największy wpływ na państwa europejskiego obszaru posowieckiego.

4) Jakie scenariusze rozwoju relacji między Rosją a krajami bałtyckimi są najbardziej prawdopodobne w najbliższej dekadzie? Które z poniższych scenariuszy mogą zaistnieć do 2032 roku? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem scenariuszy, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	Wzrost napięć geopolitycznych, w tym potencjalnych incydentów granicznych, w cyberprzestrzeni oraz w obszarze informacyjnym. Rosja będzie dążyć do wzmacniania swojej obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim i na Białorusi, co zwiększyłoby obawy krajów bałtyckich o swoje bezpieczeństwo. Jednocześnie kraje bałtyckie będą kontynuować współpracę w ramach NATO i Unii Europejskiej w celu wzmocnienia swojej obronności i odporności na potencjalne rosyjskie zagrożenia.	
2.	Zarówno Rosja, jak i kraje bałtyckie podejmą próby złagodzenia napięć poprzez dialog i współpracę w wybranych dziedzinach, takich jak	

Lp.	Scenariusz	Ocena
	bezpieczeństwo regionalne, rozwój gospodarczy. Mogłoby to obejmować inicjatywy międzyparlamentarne, współpracę transgraniczną i projekty ekonomiczne, które mogłyby przyczynić się do zwiększenia wzajemnego zaufania.	
3.	Rosja zintensyfikuje swoje działania hybrydowe skierowane przeciwko krajom bałtyckim, w tym kampanie dezinformacyjne, cyberataki oraz wsparcie dla prorosyjskich grup politycznych i społecznych. Celem tych działań będzie podważenie spójności społecznej, destabilizacja wewnętrzna oraz osłabienie pozycji międzynarodowej tych państw.	
4.	Kraje bałtyckie, wraz z innymi państwami regionu Morza Bałtyckiego, w tym z Polską i państwami nordyckimi, zintensyfikują współpracę polityczną, wojskową i ekonomiczną w celu zbudowania zintegrowanego i odpornego bloku regionalnego. Choć bezpośrednia współpraca z Rosją pozostawałaby ograniczona, to lokalna jedność w regionie mogłyby służyć jako środek odstraszający przed potencjalną agresją czy zewnętrznymi manipulacjami.	
5.		
6.		

2.1.2. Obszar gospodarczy

1) Jakie będą potencjalne działania Rosji w zakresie wykorzystania zasobów energetycznych i handlu jako narzędzi presji na Litwę, Łotwę i Estonię? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Działanie	Ocena
1.	Rosja będzie kluczowym dostawcą surowców energetycznych, takich jak gaz ziemny i ropa naftowa, dla państw bałtyckich. Przez zmniejszenie lub zagrożenie zmniejszeniem dostaw, Rosja będzie wywierać presję gospodarczą i polityczną na te państwa, zmuszając je do rewidowania decyzji politycznych niekorzystnych dla interesów rosyjskich.	
2.	Inwestycje w kluczowe sektory gospodarki państw bałtyckich, takie jak porty, infrastruktura energetyczna czy telekomunikacyjna, dadzą Rosji narzędzia do wywierania presji zarówno gospodarczej, jak i politycznej, której podstawą będzie kontrola części infrastruktury krytyczne państw bałtyckich.	
3.	Rosja wprowadzi ograniczenia handlowe na towary z Litwy, Łotwy i Estonii. Przesłanki do ich wprowadzenia będą różnorodne, a w tym m.in. niespełnienie norm sanitarnych czy fitosanitarnych. Takie działania zaszkodzą eksporterom z państw bałtyckich, zwłaszcza tym zależnym od rosyjskiego rynku, destabilizując przez to lokalne gospodarki.	
4.	Cyberataki i dezinformacja będą mieć znaczący wpływ na sektor gospodarczy poprzez destabilizację systemów finansowych, ataki na infrastrukturę krytyczną, a także wpływanie na opinie publiczne w celu osłabienia zaufania do władz i instytucji państwowych. Rosja ma zdolności i bogate doświadczenie dotyczące przeprowadzania zaawansowanych cyberataków oraz kampanii dezinformacyjnych, które mogą być wykorzystywane do osiągania celów gospodarczych i politycznych.	

Lp.	Działanie	Ocena
5.		
6.		

2) W jaki sposób Rosja może wykorzystać narzędzia o charakterze ekonomicznym do wzmocnienia swojej pozycji w Litwie, Łotwie i Estonii?

3) Jakie będą potencjalne ekonomiczne skutki rosyjskich działań w kontekście funkcjonowania gospodarek państw bałtyckich? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Skutek	Ocena
1.	**Zwiększone ryzyko ekonomiczne**: rosyjskie działania w regionie, w tym ewentualne próby destabilizacji politycznej czy też cyberataki, mogą wprowadzić niepewność wśród inwestorów i wpłynąć negatywnie na inwestycje zagraniczne w krajach bałtyckich.	
2.	**Zmiany w przepływach handlowych i dostawach energetycznych**: wzmocnienie rosyjskiej obecności w regionie może prowadzić do zmian w dostawach energii i zwiększyć zależność energetyczną od Rosji, co byłoby niekorzystne dla bezpieczeństwa energetycznego państw bałtyckich.	
3.	**Ograniczenia dostępu do rynków rosyjskich**: w odpowiedzi na zacieśnianie więzi politycznych i ekonomicznych między Rosją a Białorusią, kraje bałtyckie mogą napotkać na trudności w handlu z Rosją, co wpłynie na ich eksport i import.	
4.	**Ograniczenie budżetów inwestycyjnych**: w obliczu rosnących napięć i zwiększenia obecności wojskowej Rosji w regionie, państwa bałtyckie mogą być zmuszone do zwiększenia wydatków na obronność, co wpłynie na ich budżety i możliwości inwestycyjne w inne sektory.	
5.		
6.		

2.1.3. Obszar militarny

1) Jakie potencjalne rosyjskie działania o charakterze militarnym wobec krajów bałtyckich są najbardziej prawdopodobne w najbliższej dekadzie? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Wzmocnienie obecności wojskowej w obwodzie kaliningradzkim**: z uwagi na jego strategiczne położenie, wynikające z jego enklawowego usytuowania między Polską a Litwą, Rosja będzie dążyć do wzmocnienia swojej obecności wojskowej w tym regionie. Może to obejmować rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych, systemów rakietowych krótkiego i średniego zasięgu, a także rozwój infrastruktury wojskowej i relokacji broni jądrowej.	
2.	**Wzmocnienie rosyjskiej obecności wojskowej na Białorusi**: zwiększyłoby to możliwości militarne FR w bezpośrednim sąsiedztwie krajów bałtyckich, pogłębiając niekorzystny dla NATO bilans militarny	

	w regionie. Rozmieszczenie dodatkowych jednostek wojskowych, systemów rakietowych, w tym S-400, oraz środków do prowadzenia walki radioelektronicznej, znacząco ograniczyłoby zdolności obronne państw bałtyckich oraz zwiększyłoby zagrożenie dla infrastruktury krytycznej i linii komunikacyjnych NATO.	
3.	**Prowokacje na granicach**: Rosja może zwiększyć liczbę incydentów na granicach z krajami bałtyckimi, w tym naruszenia przestrzeni powietrznej i morskiej, manewry wojskowe w bezpośrednim sąsiedztwie granic oraz demonstracyjne przemieszczanie wojsk. Takie działania mogą mieć na celu zastraszenie, testowanie gotowości obronnej oraz zmuszenie krajów bałtyckich i ich sojuszników.	
4.	**Hybrydowe metody destabilizacji**: Rosja może wykorzystać taktyki hybrydowe, łącząc działania wojskowe z niemilitarnymi, aby osłabić stabilność polityczną i bezpieczeństwo państw bałtyckich. Może to obejmować wspieranie prorosyjskich grup politycznych i społecznych, prowadzenie operacji psychologicznych mających na celu podważanie morale społeczeństwa i sił zbrojnych, a także wykorzystanie mniejszości narodowych do prowokowania konfliktów wewnętrznych.	
5.		
6.		

2) Czy istnieje ryzyko bezpośredniego konfliktu zbrojnego między Rosją, a państwami bałtyckimi? Jeśli tak, to jakie czynniki mogą się do tego przyczynić?

3) Jakie działania o charakterze obronnym mogą być podjęte przez państwa bałtyckie w odpowiedzi na potencjalne zagrożenia wojskowe ze strony Rosji?

4) W jaki sposób Rosja może wykorzystać Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym do wpływania na kwestie dotyczące bezpieczeństwa i obronności państw bałtyckich?

2.1.4. Obszar kulturowy

1) Jakie działania i jakie narzędzia Rosja będzie wykorzystywała w obszarze kulturowym do wzmacniania swoich wpływów w państwach bałtyckich? Działania te mogą być częścią szerszej strategii Rosji, mającej na celu nie tylko umacnianie rosyjskich wpływów w regionie, ale również potencjalne podważanie jedności politycznej i społecznej w państwach bałtyckich, szczególnie poprzez wykorzystywanie rosyjskojęzycznych mniejszości jako „piątej kolumny". Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Promocja „ruskiego świata"**: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w państwach bałtyckich, szczególnie wśród mniejszości rosyjskojęzycznych. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	
2.	**Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną**: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystana do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej w państwach bałtyckich. Może to obejmować organizowanie	

Lp.	Scenariusz	Ocena
	wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	
3.	**Rozwój edukacji i nauki**: Rosja może rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich w państwach bałtyckich, oferując stypendia, wymiany kulturowe i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze, FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	
4.	**Wzmocnienie przekazu mediów**: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności rosyjskich mediów w państwach bałtyckich, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Cel takich działań to nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	
5.		
6.		

2) Jak rosyjska cerkiew prawosławna może wykorzystać swoje wpływy w państwach bałtyckich do promowania kultury i wartości rosyjskich? Jakie będą długoterminowe skutki tego wpływu dla tożsamości narodowej i religijnej społeczeństw państw bałtyckich?

2.2. Białoruś

2.2.1. Obszar polityczny

1) Jakie będą scenariusze w rosyjskiej polityce wobec Białorusi do 2032 roku? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem scenariuszy, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Integracja polityczna w ramach Państwa Związkowego**: dalsze pogłębianie integracji politycznej między Rosją a Białorusią, z możliwym dążeniem do bardziej scentralizowanego zarządzania i koordynacji polityk wewnętrznych i zagranicznych w ramach struktury Państwa Związkowego.	
2.	**Integracja polityczna w oparciu o organizacje międzynarodowe**: Rosja wykorzysta do dalszej integracji takie platformy jak WNP, EUG, OUBZ.	
3.	**Wsparcie polityczne i dyplomatyczne**: Moskwa będzie kontynuować bezpośrednie wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Łukaszenki, szczególnie na arenie międzynarodowej, aby przeciwdziałać izolacji Białorusi. Może to obejmować ochronę działań białoruskiego rządu w organizacjach międzynarodowych oraz blokowanie rezolucji skierowanych przeciwko Białorusi.	
4.	**Zmiana lidera**: rosyjskie wsparcie dla prezydenta Łukaszenki, zarówno polityczne, wojskowe i ekonomiczne, sprawia, że jego pozycja na Białorusi jest w znacznej mierze uzależniona od Kremla. Jednakże, jeżeli Łukaszenka przestanie gwarantować wysoką pozycję i bezpieczeństwo rosyjskich wpływów, Rosja będzie gotowa do jego wymiany na bardziej przychylnego jej polityka.	

Lp.	Scenariusz	Ocena
5.		
6.		

2) Jakie środki polityczne i dyplomatyczne Rosja może wykorzystać, aby umocnić swoją pozycję na Białorusi?

2.2.2. Obszar gospodarczy

1) Jakie będą rosyjskie scenariusze w zakresie integracji gospodarczej z Białorusią do 2032 roku? Proszę o określenie ich znaczenia dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe prawdopodobieństwo, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Przejęcie aktywów gospodarczych Białorusi**: Rosja przejmie kontrolę nad kluczowymi przedsiębiorstwami białoruskimi, zwłaszcza z branż zbrojeniowej i petrochemicznej. Celem powyższego będzie zwiększenie zależności gospodarczej Białorusi.	
2.	**Podporządkowanie białoruskiego systemu ekonomicznego**: dalsze integrowanie gospodarek obu państw poprzez harmonizację polityk gospodarczych, realizacja 28 programów integracyjnych, w tym polityki celnej, przemysłowej, rolnej i energetycznej, a także ujednolicenie zasad współpracy gospodarczej z zagranicą.	
3.	**Unifikacja rynków finansowych i budowanie wspólnego rynku**: poprzez członkostwo Białorusi w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG), Rosja będzie dążyć do unifikacji rynków finansowych i budowania wspólnego rynku, celem czego jest zacieśnienie więzi ekonomicznych i zwiększenie wzajemnej zależności.	
4.	**Powołanie ponadnarodowych instytucji gospodarczych**: w ramach długofalowej strategii integracji FR utworzy ponadnarodowe instytucje gospodarcze, takie jak Bank Centralny oraz instytucje kontrolne, np. Izbę Obrachunkową, co będzie prowadzić do dalszego ujednolicenia polityki gospodarczej obu państw i zwiększenia rosyjskiej kontroli nad gospodarką Białorusi.	
5.		
6.		

2) Jakie białoruskie sektory gospodarcze mogą być szczególnie narażone na zwiększoną dominację rosyjską?

3) W jaki sposób Rosja będzie dążyć do zwiększenia kontroli nad kluczowymi sektorami gospodarki Białorusi?

2.2.3. Obszar militarny

1) Jakie potencjalne rosyjskie scenariusze wobec Białorusi o charakterze militarnym są najbardziej prawdopodobne w najbliższej dekadzie? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Zwiększenie obecności wojskowej na Białorusi**: Rosja będzie dążyć do zwiększenia liczebności swoich wojsk stacjonujących na Białorusi pod pretekstem wspólnych ćwiczeń lub w ramach utworzenia dodatkowych baz wojskowych. Taka obecność umożliwi Rosji szybką reakcję na ewentualne zagrożenia w regionie oraz zwiększy jej zdolności do projekcji siły w Europie Wschodniej i na zachodnim kierunku operacyjnym.	
2.	**Rozmieszczenie zaawansowanych systemów uzbrojenia**: Rosja rozmieści na Białorusi zaawansowane systemy uzbrojenia, w tym nowoczesne systemy rakietowe, które mogą przenosić głowice konwencjonalne oraz nuklearne, a także systemy obrony powietrznej. Pozwoli to na zwiększenie zdolności obronnych sojuszu rosyjsko-białoruskiego oraz umocnienie pozycji strategicznej Rosji w regionie.	
3.	**Integracja systemów obronnych i dowodzenia**: Rosja będzie dążyć do pełnej integracji systemów obronnych i dowodzenia z Białorusią, co umożliwiłoby skoordynowane działania wojskowe, wspólną obronę przeciwrakietową i przeciwlotniczą, a także ułatwi wymianę informacji wywiadowczych. Taka integracja zwiększy interoperacyjność obu armii i wzmocni zdolności obronne Federacji Rosyjskiej.	
4.	**Wspólne ćwiczenia wojskowe i szkolenia**: poprzez regularne wspólne ćwiczenia wojskowe Rosja i Białoruś będą podnosić gotowość bojową swoich sił zbrojnych oraz demonstrować jedność i gotowość do wspólnej obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi. Ćwiczenia te mogą obejmować symulacje obrony przed agresją zewnętrzną, operacje antyterrorystyczne oraz scenariusze wojny hybrydowej.	
5.		
6.		

2) Jak realizacja zapisów Doktryny Wojskowej Państwa Związkowego wpłynie na suwerenność obronną Białorusi? Czy Białoruś utraci kontrolę nad własnymi siłami zbrojnymi lub swoją polityką obronną?

3) W jaki sposób rozwój sytuacji na Ukrainie może wpłynąć na rosyjsko-białoruską współpracę wojskową?

4) Czy istnieje prawdopodobieństwo, że Rosja wykorzysta Białoruś jako platformę do prowadzenia działań militarnych przeciwko innym krajom? Jeśli tak to przeciwko którym?

2.2.4. Obszar kulturowy

1) Jakie będą rosyjskie scenariusze w obszarze kulturowym służące wzmacnianiu wpływów w Białorusi? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem scenariuszy, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Promocja „ruskiego świata"**: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Białorusi. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturowych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	

Lp.	Scenariusz	Ocena
2.	**Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną**: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	
3.	**Rozwój edukacji i nauki**: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła przedstawiać swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	
4.	**Wzmocnienie przekazu medialnego**: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	
5.		
6.		

2) Jak Rosyjska Cerkiew Prawosławna wykorzysta swoje wpływy w Białorusi do promowania kultury i wartości rosyjskich? Jakie będą długoterminowe skutki tych działań dla tożsamości narodowej i religijnej społeczeństw zamieszkujących Białoruś?
3) W jaki sposób rosyjskie media i działania propagandowe na Białorusi będą wykorzystywane do promowania „ruskiego świata"? Jakie będą główne kierunki tej narracji?

2.3. Mołdawia

2.3.1. Obszar polityczny

1) Jakie będą scenariusze w rosyjskiej polityce wobec Mołdawii do 2032 roku? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa wystąpienia 1-3, gdzie 1 to najniższe, a 3 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Integracja polityczna**: przeciwdziałanie polityce UE i NATO wobec Mołdawii. Rozbudowa bazy wyborczej sił politycznych opowiadających się za dobrymi relacjami z Federacją Rosyjską, w tym tworzenie stabilnych prorosyjskich grup wpływów w mołdawskich elitach politycznych.	
2.	**Integracja polityczna w ramach organizacji międzynarodowych**: zwiększanie poziomu zaangażowania Republiki Mołdawii w działania WNP, w tym przywrócenie udziału przedstawicieli tego państwa we wszystkich formatach WNP.	
3.	**Wsparcie polityczne i dyplomatyczne**: Rosja będzie kontynuować bezpośrednie wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Naddniestrza na arenie międzynarodowej, aby przeciwdziałać izolacji regionu. Może to obejmować obronę działań władz Naddniestrza w organizacjach międzynarodowych oraz blokowanie rezolucji skierowanych przeciwko niemu.	

4.	**Zwiększenie wpływów ekonomicznych:** dążenie do uzależnienia Mołdawii od rosyjskich surowców energetycznych i inwestycji. Poprzez kontrolę nad kluczowymi sektorami gospodarki, Rosja będzie wpływać na decyzje polityczne Mołdawii i utrudniać jej integrację z UE.	
5.		
6.		

2) W jaki sposób Rosja będzie wpływać na politykę wewnętrzną Mołdawii, aby realizować swoje cele strategiczne i przeciwdziałać euroatlantyckim dążeniom Mołdawii w najbliższej dekadzie?

3) W jaki sposób Rosja może wykorzystać sojusze polityczne i prorosyjskie ruchy w Mołdawii do realizacji swoich strategicznych celów?

2.3.2. Obszar gospodarczy

1) Jakie mogą być rosyjskie scenariusze w obszarze gospodarczym wobec Mołdawii do roku 2032? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Kontrola dostaw energii**: Rosja, będąc głównym dostawcą gazu ziemnego do Mołdawii, będzie wykorzystać swoją pozycję, by wpływać na mołdawską politykę i decyzje gospodarcze. Poprzez manipulowanie cenami gazu lub groźbą przerwania dostaw, Rosja będzie wymuszać korzystne dla siebie decyzje polityczne i gospodarcze.	
2.	**Inwestycje i przejęcia strategicznych sektorów gospodarki**: rosyjskie przedsiębiorstwa i fundusze inwestycyjne zwiększą swoją obecność w kluczowych sektorach gospodarki Mołdawii, takich jak energia, telekomunikacja, bankowość oraz rolnictwo. Przejęcie kontroli nad strategicznymi aktywami pozwoli Rosji na długoterminowe kształtowanie kierunków rozwoju gospodarczego Mołdawii.	
3.	**Wsparcie finansowe**: Rosja zaoferuje Mołdawii korzystne kredyty lub pomoc finansową, szczególnie w sytuacjach kryzysowych, wiążąc taką pomoc z ustępstwami i korzystnymi działaniami politycznymi lub gospodarczymi. Tego typu wsparcie może być wykorzystane jako środek do umacniania wpływów Rosji w Mołdawii, zwłaszcza jeśli pomoc ta będzie skierowana na finansowanie projektów strategicznych.	
4.	**Naciski gospodarcze i handlowe**: Rosja wykorzysta bariery handlowe, takie jak cła lub restrykcje importowe, jako narzędzia nacisku na Mołdawię, aby osiągnąć konkretne cele polityczne. Poprzez ograniczanie dostępu mołdawskich produktów do rosyjskiego rynku, Rosja może dążyć do zmuszenia Mołdawii do przyjęcia bardziej prorosyjskiej postawy w wymiarze międzynarodowym lub do rezygnacji z integracji z Unią Europejską.	
5.		
6.		

2) W jaki sposób Rosja może dążyć do utrzymania zależności energetycznej Mołdawii, szczególnie w kontekście dostaw gazu?

2.3.3. Obszar militarny

1) Jakie mogą być rosyjskie scenariusze w obszarze militarnym wobec Mołdawii do 2032 roku? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Wzmocnienie obecności wojskowej w Naddniestrzu**: Rosja zwiększy liczebność swoich wojsk stacjonujących w Naddniestrzu lub zmodernizuje ich wyposażenie, co będzie demonstracją siły i zobowiązaniem do ochrony tego separatystycznego regionu. Takie działania mogą służyć jako środek nacisku na rząd Mołdawii w negocjacjach politycznych.	
2.	**Rozbudowa infrastruktury wojskowej**: budowa nowych lub rozbudowa istniejących obiektów wojskowych, takich jak bazy wojskowe czy składy amunicji zwiększy zdolności operacyjne rosyjskich wojsk w regionie oraz utrudni ewentualne próby międzynarodowej interwencji w sprawie Naddniestrza.	
3.	**Współpraca wojskowa i szkoleniowa**: Rosja może zaoferować Mołdawii umowy wojskowe, wspólne ćwiczenia lub szkolenia dla mołdawskich sił zbrojnych. FR może próbować wykorzystać takie inicjatywy do budowania wpływów wśród mołdawskich elit wojskowych i politycznych.	
4.	**Intensywne operacje hybrydowe**: Rosja może zastosować strategie niekinetyczne, takie jak operacje informacyjne, cyberataki na mołdawską infrastrukturę krytyczną, aby zwiększyć swoje wpływy w Mołdawii i stworzyć sprzyjające środowisko do przyszłych działań wojskowych.	
5.		
6.		

2) W jaki sposób Rosja może wykorzystać obecność wojskową w Naddniestrzu do realizacji swoich celów zarówno wobec Mołdawii, jak i regionu?

2.3.4. Obszar kulturowy

1) Jakie mogą być rosyjskie scenariusze w obszarze kulturowym do wzmacniania swoich wpływów w Mołdawii? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Promocja „ruskiego świata"**: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Mołdawii. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	
2.	**Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną**: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	
3.	**Rozwój edukacji i nauki**: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	
4.	**Wzmocnienie przekazu mediów**: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	
5.		
6.		

4) Jak rosyjska cerkiew prawosławna może wykorzystać swoje wpływy w Mołdawii do promowania kultury i wartości rosyjskich? Jakie będą długoterminowe skutki tego wpływu dla tożsamości narodowej i religijnej społeczeństwa mołdawskiego?
5) W jaki sposób rosyjskie media i działania propagandowe w Mołdawii będą wykorzystywane do promowania „ruskiego świata"? Jakie będą główne kierunki tej narracji?

2.4. Ukraina

2.4.1. Obszar polityczny

1) Jakie będą rosyjskie scenariusze na płaszczyźnie politycznej wobec Ukrainy do 2032 roku? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytetów, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Odbudowa wpływów geopolitycznych na Ukrainie**: Rosja będzie dążyć do odbudowy wpływów na Ukrainie, traktując to państwo jako kluczowy element swojej strefy wpływów i bufor strategiczny między nią, a NATO i Unią Europejską.	
2.	**Rozstrzygnięcie wojny**: Rosja będzie dążyć do osiągnięcia wszystkich założonych celów bez względu na koszty działań zbrojnych przeciwko Ukrainie.	
3.	**Kontrola nad Krymem i wschodnią Ukrainą**: minimalnym akceptowalnym przez Rosję wynikiem wojny będzie utrzymanie kontroli nad anektowanym Krymem oraz utrzymanie separatystycznych republik na wschodzie Ukrainy. Będą one kluczowymi elementami rosyjskiej strategii, mającej na celu zabezpieczenie strategicznych interesów, w tym dostępu do Morza Czarnego.	
4.	**Przeciwdziałanie integracji Ukrainy z Zachodem**: Rosja będzie dążyć do ograniczenia zbliżenia Ukrainy do struktur euroatlantyckich, w tym do Unii Europejskiej i NATO. Jednym z narzędzi będzie kreowanie narracji o negatywnych skutkach takiej integracji, zarówno dla Ukrainy, jak i regionu.	
5.		
6.		

2) Jakie organizacje międzynarodowe utworzone lub wspierane przez Rosję mogą odgrywać kluczową rolę w realizacji rosyjskich celów politycznych wobec Ukrainy do roku 2032?

3) Jakie działania Rosja może podjąć, aby kształtować pożądane przez siebie międzynarodowe postrzeganie konfliktu z Ukrainą?

4) Jak Rosja może ograniczać międzynarodowe wsparcie dla Ukrainy, szczególnie ze strony organizacji i państw zachodnich?

2.4.2. Obszar gospodarczy

1) Jakie będą rosyjskie scenariusze w zakresie wpływu na gospodarkę Ukrainy do 2032 roku? Dynamika relacji między Rosją a Ukrainą będzie zmienna i może ewoluować w zależności od wielu czynników, w tym wyniku wojny i zmian w polityce wewnętrznej obu państw, jak również wpływu innych ośrodków siły na arenie międzynarodowej. Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem priorytety, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Kontrola nad sektorem energetycznym**: Rosja będzie dążyć do zwiększenia swojego wpływu na sektor energetyczny Ukrainy, szczególnie w zakresie dostaw gazu i ropy naftowej. Kontrola nad tym sektorem daje możliwość wpływania na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Ukrainy poprzez mechanizmy cenowe, umowy długoterminowe, a także przez bezpośrednią kontrolę nad infrastrukturą energetyczną.	
2.	**Dostęp do rynków i zasobów naturalnych**: Rosja będzie dążyć do zapewnienia dostępu do ukraińskiego rynku dla swoich towarów i usług, zwłaszcza w obszarach strategicznych takich jak przemysł ciężki, obronność czy sektor technologiczny. Jednocześnie, dostęp do zasobów naturalnych Ukrainy, takich jak złoża rud metali czy ziem rolnych będzie stanowić ważny element rosyjskiej polityki gospodarczej.	
3.	**Projekty infrastrukturalne i inwestycje**: Rosja będzie dążyć do realizacji wspólnych z Ukrainą projektów infrastrukturalnych, które umożliwią zwiększenie jej wpływów w tym kraju. Będą to inwestycje w sektorze transportu, energetyki i nowoczesnych technologii. Takie projekty nie tylko zwiększą zależność Ukrainy od Rosji, ale również umocnią jej pozycję w negocjacjach z innymi partnerami międzynarodowymi.	
4.	**Integracja gospodarcza i celna**: Rosja będzie dążyć do głębokiej integracji gospodarczej Ukrainy z obszarem EUG, BRICS lub innymi strukturami gospodarczymi zdominowanymi przez Rosję. Celem takiej polityki będzie nie tylko wzmocnienie rosyjskich wpływów gospodarczych, ale również politycznych w Ukrainie, poprzez stopniowe włączanie jej w orbitę rosyjskich interesów gospodarczych i politycznych.	
5.		
6.		

2) Jakie działania ekonomiczno-gospodarcze może zastosować Rosja, aby wpływać na gospodarkę Ukrainy?

3) W jaki sposób Rosja będzie wykorzystywać zasoby energetyczne jako narzędzie presji na Ukrainę?

4) Jakie kroki może podjąć Rosja w ramach międzynarodowych organizacji gospodarczych, aby kontrolować ukraiński dostęp do kluczowych zasobów naturalnych, co mogłoby wpłynąć na sytuację gospodarczą Ukrainy?

5) W jaki sposób Rosja wykorzysta swoją dominację na obszarze posowieckim do tworzenia bloków gospodarczych lub inicjatyw handlowych, które mogłyby wykluczyć lub ograniczyć ukraińską współpracę gospodarczą z szeroko rozumianym Zachodem?

2.4.3. Obszar militarny

1) Jakie są potencjalne scenariusze dalszego przebiegu konfliktu zbrojnego między Rosją a Ukrainą? Proszę o określenie prawdopodobieństwa zaistnienia scenariusza od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem scenariuszy, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Wojna Rosji z Ukrainą będzie konfliktem długotrwałym**, toczącym się z różnym stopniem intensywności w nadchodzących latach. Wojna prawdopodobnie powoli przeobrazi się w zamrożony konflikt. Negocjacje pokojowe są mało prawdopodobne, ponieważ obie strony postrzegają wojnę jako element egzystencjalny, przez co zarówno Rosja, jak i Ukraina będą walczyć o zdecydowane zwycięstwo.	
2.	**Wynegocjowane zakończenie wojny**. Szczególnie prawdopodobny scenariusz, jeśli Donald Trump zostanie prezydentem USA w 2024 r. Może to oznaczać gwałtowne ograniczenie lub nawet zaprzestanie wojskowych i innych form wsparcia dla Ukrainy. W takim scenariuszu USA będą naciskać na negocjacje między Rosją a Ukrainą, co doprowadzi do sformalizowania ukraińskich strat terytorialnych. Ukraina będzie miała niewielkie możliwości protestu, biorąc pod uwagę jej zależność od amerykańskiego uzbrojenia i sprzętu wojskowego.	
3.	**Rosja przejmie większą część wschodniej i południowej Ukrainy**. Warunkiem zaistnienia tego scenariusza będzie skuteczne unikanie sankcji i zwiększenie produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz zmobilizowanie większej liczby żołnierzy. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym realizacji tego scenariusza będzie gwałtowne zmniejszenie zachodniego wsparcia dla Ukrainy. Może to doprowadzić do rosyjskiej okupacji wschodniej i południowej Ukrainy – regionów, które Rosja zaanektowała we wrześniu 2022 r. tj. Doniecka, Chersonia, Ługańska i Zaporoża. Rosja może także skierować swoje działania zbrojne w stronę separatystycznej Republiki Naddniestrza będącej formalnie częścią Mołdawii i zająć ukraiński obwód odeski i mikołajowski, całkowicie odcinając w ten sposób Ukrainie dostęp do Morza Czarnego.	
4.	**Rosja zostaje pokonana**. Niepowodzenia, duże straty i chaos militarny mogą zakończyć się porażką Rosji. Zachodnie sankcje utrudniają Rosji finansowanie wojny i uzupełnianie zapasów wojskowych, zwłaszcza w przypadku bardziej zaawansowanego technologicznie sprzętu. Niedobory uzbrojenia i amunicji oraz komponentów służących jej produkcji mogą sprawić, że rosyjskie działania zbrojne na dużą skalę staną się mniej prawdopodobne i wymuszą wycofanie się Rosji na wschód, przywracając przynajmniej częściowo integralność terytorialną Ukrainy (być może nawet do granic sprzed 2014 roku – czyli łącznie z Krymem). Porażka Rosji doprowadzi do zmian personalnych na rosyjskiej scenie politycznej. Zmiany mogą nastąpić zarówno w „sposób pokojowy", jak i poprzez drogę siłową. Jego autorami będą elity polityczne, służby specjalne lub frakcje wojskowe. Upadek reżimu Putina może oznaczać natychmiastowe zakończenie wojny w obliczu rosyjskiego wewnętrznego kryzysu politycznego lub wyłonienia bardziej pragmatycznego nowego przywódcy, ale może również skutkować zdwojeniem konfliktu ze strony bardziej agresywnego następcy.	
5.		
6.		

2) Czy, jeśli tak, to w jaki sposób Rosja może wykorzystać Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym do realizacji swoich celów militarnych na Ukrainie?

3) W jaki sposób Rosja będzie wykorzystywała swoją pozycję w organizacjach międzynarodowych, takich jak np. ONZ, do prowadzenia działań informacyjnych i propagandowych w związku z konfliktem na Ukrainie?

2.4.4. Obszar kulturowy

1) Jakie będą rosyjskie scenariusze w obszarze kulturowym do wzmacniania swoich wpływów w Ukrainie? Proszę o określenie ich prawdopodobieństwa od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem scenariuszy, których nie ująłem.

Lp.	Scenariusz	Ocena
1.	**Promocja „ruskiego świata"**: Rosja będzie dążyć do umacniania tej koncepcji jako narzędzia kulturowego i politycznego wpływu w Ukrainie. Działania te mogą obejmować wspieranie rosyjskich organizacji kulturalnych, mediów oraz imprez promujących rosyjski język, historię i dziedzictwo kulturowe.	
2.	**Współpraca z Rosyjską Cerkwią Prawosławną**: RCP, jako ważny element rosyjskiej tożsamości kulturowej i narzędzie polityki zagranicznej, będzie wykorzystane do wzmacniania wpływów wśród ludności prawosławnej. Będzie to obejmować organizowanie wydarzeń religijnych, budowę nowych cerkwi lub wsparcie dla istniejących parafii w celu promowania pro-rosyjskich postaw.	
3.	**Rozwój edukacji i nauki**: Rosja będzie rozwijać programy edukacyjne i naukowe skierowane do studentów i nauczycieli akademickich oferując stypendia, wymianę i współpracę naukową. Poprzez uniwersytety i instytuty badawcze FR będzie mogła propagować swoją interpretację historii, kultury oraz współczesnych stosunków międzynarodowych.	
4.	**Wzmocnienie przekazu mediów**: Rosja będzie intensyfikować działania mające na celu rozszerzenie obecności prorosyjskich mediów, w tym telewizji, radia, prasy oraz platform cyfrowych i mediów społecznościowych. Celem takich działań będzie nie tylko promocja rosyjskiego punktu widzenia na bieżące wydarzenia międzynarodowe, ale również kształtowanie postaw i percepcji społecznej na korzyść Rosji.	
5.		
6.		

2) W jakich kierunkach Rosja, w zależności od scenariusza zakończenia wojny, będzie kształtować narrację historyczną i kulturową wobec Ukrainy?

3) W jaki sposób Rosyjska Cerkiew Prawosławna może być wykorzystywana do wpływania na kulturową i religijną tożsamość na Ukrainie, szczególnie w kontekście konfliktu między Patriarchatem Moskiewskim a Ukraińską Cerkwią Prawosławną? Proszę o określenie znaczenia wymienionych działań dla FR od 1-4, gdzie 1 to najniższe, a 4 najwyższe. Proszę także o wskazanie 1-2 istotnych Pani/Pana zdaniem działań, których nie ująłem.

Lp.	Działanie	Ocena
1.	**Propagowanie „ruskiego świata”**: Rosyjska Cerkiew Prawosławna odgrywa kluczową rolę w promowaniu tej koncepcji. Poprzez nią RCP będzie starać się rozbudowywać wpływy na Ukrainie, podkreślając wspólne dziedzictwo i próbując zminimalizować ukraińskie dążenia do niezależności religijnej i kulturowej.	
2.	**Wsparcie dla pro-rosyjskich duchownych i parafii**: Patriarchat Moskiewski będzie wspierać duchownych i parafie na Ukrainie, które pozostaną mu lojalne, oferując im wsparcie materialne i duchowe. Takie działania mogą wzmacniać pozycję Patriarchatu Moskiewskiego na Ukrainie i osłabiać pozycję niezależnej Prawosławnej Cerkwi Ukrainy.	
3.	**Udział w dyskursie publicznym i medialnym**: RCP będzie aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym i medialnym, prezentując narrację jedności Świętej Rusi i podkreślając negatywne konsekwencje autokefalii. Poprzez kazania, oświadczenia prasowe oraz aktywność w mediach społecznościowych, RCP będzie oddziaływać na opinię publiczną, promując swoje stanowisko w sprawie jedności religijnej i sprzeciwu wobec autokefalii PCU.	
4.	**Organizowanie i wspieranie wydarzeń religijnych**: RCP będzie organizować masowe wydarzenia religijne, takie jak procesje i pielgrzymki, które będą podkreślać jedność prawosławia i sprzeciwiać się podziałom. Takie wydarzenia nie tylko wzmocnią religijną i kulturową tożsamość związaną z ośrodkiem moskiewskim, ale również mogą być wykorzystywane do demonstracji siły i wpływu Patriarchatu Moskiewskiego na Ukrainie.	
5.		
6.		

4) W jaki sposób rosyjskie media i działania propagandowe w Ukrainie będą wykorzystywane do promowania „ruskiego świata"? Jakie będą główne kierunki tej narracji?